

GÂNDIREA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ

LUCRĂRILE
CONFERINȚEI ȘTIINȚIFICE INTERNAȚIONALE
„GÂNDIREA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ”

CONFERINȚĂ INTERNAȚIONALĂ DE STUDII DE SECURITATE ȘI ȘTIINȚĂ MILITARĂ,
ORGANIZATĂ DE STATUL MAJOR AL APĂRĂRII

NOIEMBRIE 2019
BUCUREȘTI

EDIȚIA I

EDITOR STATUL MAJOR AL APĂRĂRII

COMITETUL DE ORGANIZARE A CONFERINȚEI

Președinte:

general-locotenent Daniel PETRESCU

Membri:

general-maior Vasile TOADER
general-maior Teodor INCICAȘ
general-maior Corneliu POSTU
general-maior Dragoș-Dumitru IACOB

Secretariat:

locotenent-colonel Mircea BARAC
locotenent-colonel Adrian BOCHIȘ
locotenent-colonel Dan NISTOR
maistru militar cls. II Katalin SĂVESCU

Iulia SINGER

Alina PAPOI

Diana Cristiana LUPU

DTP

Adelaida-Mihaela RADU

ADRESA REDACȚIEI

București, str. Izvor nr. 110, sector 5

Cod poștal: 050564

Telefon: +4021.410.40.40/1001731;1001732

Tel./fax: +4021.319.56.63

E-mail: gmr@mapn.ro

Web: gmr.mapn.ro

ÎNALTUL DECRET REGAL NR. 3663

PRIN CARE „ROMÂNIA MILITARĂ”

DEVINE REVISTA OFICIALĂ

A MARELUI STAT MAJOR

„Art. I - Se înființează la Marele Stat Major, cu începere de la 1 Ianuarie 1898, revistă oficială sub denumirea de „România Militară”, în care toți ofițerii din armată vor găsi studii militare, care să intereseze instrucțiunea lor.

Prin organul acestei reviste toți ofițerii, de toate armele, aflați în activitate de serviciu, își vor putea publica lucrările lor personale și cari interesează armata”.

Carol - Regele României

Dat în București la 8 decembrie 1897

Tiparul a fost executat
la Centrul tehnic-editorial al armatei
sub comanda/2019 B ____

LUCRĂRILE CONFERINȚEI ȘTIINȚIFICE INTERNAȚIONALE
GÂNDIREA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ
SECURITATEA ȘI APĂRAREA ÎNTRE ISTORIE,
TEORIE ȘI POLITICI PUBLICE

EDIȚIA I

Print: ISSN 2668-7410, ISSN-L 2668-7410
Online: ISSN 2668-7623, ISSN-L 2668-7410

Responsabilitatea pentru conținutul materialelor publicate
revine în exclusivitate autorilor, în conformitate cu prevederile
Legii nr. 206 din 27.05.2004

*COPYRIGHT: sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente,
cu condiția indicării precise a numărului și datei apariției publicației din care provin.*

CONFERINȚĂ INTERNAȚIONALĂ DE STUDII DE SECURITATE ȘI ȘTIINȚĂ MILITARĂ,
ORGANIZATĂ DE STATUL MAJOR AL APĂRĂRII

NOIEMBRIE 2019

COMITET ȘTIINȚIFIC INTERNAȚIONAL

Dr. William D. HATCH, Școala Navală de Studii Postuniversitare, Monterey, SUA

Conf. univ. dr. Larry WHITE, Universitatea de Economie și Tehnologie, Ankara, Turcia

Prof. univ. dr. Jaromir MARES, Brno, Cehia

Prof. univ. dr. Pavel OTRISAL, Brno, Cehia

Conf. univ. dr. Iulian CHIFU, Departamentul pentru operații multinaționale și studii de securitate, Facultatea de Securitate și Apărare, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România

Prof. univ. dr. ing. Ghiță BÂRSAN, rector, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu, România

Conf. univ. dr. Gabriel RĂDUCANU, rector, Academia Forțelor Aeriene „Henri Coandă”, Brașov, România

Conf. univ. dr. ing. Octavian TĂRĂBUȚĂ, rector, Academia Navală „Mircea cel Bătrân”, Constanța, România

Prof. univ. dr. Valentin DRAGOMIRESCU, prorector pentru activități educaționale, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România

Prof. univ. dr. Ioana ENACHE, decan, Facultatea de Comandă și Stat Major, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România

Conf. univ. dr. ing. Laurențiu-Răducu POPESCU, Departamentul forțe aeriene, Facultatea de Comandă și Stat Major, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România

Conf. univ. dr. Nicolai-Tudorel LEHACI, prodecan pentru cercetare, Facultatea de Comandă și Stat Major, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România

Prof. univ. dr. Cristian-Octavian STANCIU, director, Departamentul forțe terestre, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România

Conf. univ. dr. Marius ȘERBESZKI, director, Departamentul forțe aeriene, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România

Prof. univ. dr. Florin NISTOR, director, Departamentul forțe navale, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România

Prof. univ. dr. Marilena MOROȘAN, director, Departamentul logistică, finanțe și contabilitate, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România

Prof. univ. dr. Laurențiu GRIGORE, director, Departamentul conducere strategică, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România

Prof. univ. dr. Daniel GHIBA, prodecan pentru cercetare, Facultatea de Securitate și Apărare, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România

Prof. univ. dr. Dorel BUȘE, Departamentul operații multinaționale, studii strategice și de securitate, Facultatea de Securitate și Apărare, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România

Conf. univ. dr. Cosmin OLARIU, Departamentul operații multinaționale, studii strategice și de securitate, Facultatea de Securitate și Apărare, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România

Lect. univ. dr. Cristian ICHIMESCU, director, Departamentul informații pentru apărare, Facultatea de Securitate și Apărare, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România

Conf. univ. dr. Ciprian IGNAT, Departamentul operații multinaționale, studii strategice și de securitate, Facultatea de Securitate și Apărare, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România

Lect. univ. dr. Florian BICHR, Departamentul pentru operații multinaționale și studii de securitate, Facultatea de Securitate și Apărare, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România

Dr. Florian CÎRCIUMARU, director, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România

Cercetător științific II dr. Alexandra SARCINSCHI, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România

Cercetător științific III dr. Marius-Titi POTÎRNICHE, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România

Prof. univ. dr. Mihail E. IONESCU, director, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, București, România

Cercetător științific I dr. Petre OTU, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, București, România

Prof. univ. dr. Vasile CĂRUȚAȘU, prorector, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu, România

Conf. univ. dr. Daniel-Sorin CONSTANTIN, prorector, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, România

Prof. univ. dr. Ioan VIRCA, prorector, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu, România

Prof. univ. dr. Mihai NEAG, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu, România

Prof. univ. dr. Dănuț MOȘTEANU, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu, România

Prof. univ. dr. Sorin PÎNZARIU, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu, România

Prof. univ. dr. Toma PLEȘANU, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu, România

Conf. univ. dr. Dorel BADEA, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu, România

Conf. univ. dr. Marius MILANDRU, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu, România

Conf. univ. dr. Romana OANCEA, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu, România

Conf. univ. dr. Stelian POPESCU, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu, România

Conf. univ. dr. Ioan-Gabriel POPA, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu, România

Conf. univ. dr. Ioan-Dan POPA, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu, România

Prof. univ. dr. Adrian LESENCIUC, prorector pentru cercetare științifică, Academia Forțelor Aeriene „Henri Coandă”, Brașov, România

Prof. univ. dr. ing. Gheorghe SAMOILESCU, Academia Navală „Mircea cel Bătrân”, Constanța, România

Conf. univ. dr. Romeo BOȘNEAGU, Academia Navală „Mircea cel Bătrân”, Constanța, România

Prof. univ. dr. Ioan BONDREA, rector, Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, România

Prof. univ. dr. Claudiu-Vasile KIFOR, prorector, Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, România

Prof. univ. dr. Lucian-Ionel CIOCA, Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, România

Prof. univ. dr. Adrian CURAJ, director, Unitatea Executivă pentru Finanțarea Învățământului Superior, a Cercetării, Dezvoltării și Inovării, București, România

Prof. univ. dr. Ion POPA, Academia de Studii Economice, București, România

Prof. univ. dr. Cosmin DOBRIN, Academia de Studii Economice, București, România

Prof. univ. dr. Cezar VASILESCU, Departamentul Regional de Studii pentru Managementul Resurselor de Apărare, Brașov, România

CUPRINS

General-locotenent Daniel PETRESCU	8	SECURITATEA ȘI APĂRAREA ÎNTRE ISTORIE, TEORIE ȘI POLITICI PUBLICE
	12	LUCRĂRILE CONFERINȚEI GÂNDIREA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ SECURITATEA ȘI APĂRAREA ÎNTRE ISTORIE, TEORIE ȘI POLITICI PUBLICE SINTEZA DEZBATERILOR ÎN PLEN
INFORMAȚII ȘI SECURITATE		
Alexandru HERCIU	26	O PRIVIRE RETROSPECTIVĂ ASUPRA CONFLICTULUI DIN UCRAINA
Dan MAZĂRE	38	ADAPTAREA INSTITUȚIONALĂ ÎN MEDIUL DE SECURITATE – STUDIU DE CAZ PORNIND DE LA CONCEPTUL DE REȚEA SOCIALĂ –
Ioan MANCI Mihai Ionuț RUSU Eugen LUNGU	54	DINAMICA ȘI COOPERAREA TRANSATLANTICĂ ÎN PRIVINȚA SECURITĂȚII ENERGETICE
	70	O ABORDARE REALISTĂ A RELAȚIILOR DE PUTERE DINTRE SUA ȘI RUSIA ÎN CONTEXTUL ORDINII MONDIALE ACTUALE
Mădălina Virginia ANTONESCU	84	SECURITATEA MEDIULUI, PARTE A SECURITĂȚII NAȚIONALE ȘI EUROPENE: DIMENSIUNEA STRATEGICĂ A „ZONEI FORESTIERE NAȚIONALE” ȘI „EUROPENE”
Mădălina Virginia ANTONESCU	108	SECURITATEA ALIMENTARĂ ÎN CONTEXTUL UNEI CRIZE ALIMENTARE GLOBALE ȘI AL ASCENSIUNII „PUTERILOR ALIMENTARE” – CÂTEVA CONSIDERAȚII –
Dan COLESNIUC	126	EDUCAȚIA DE INTELLIGENCE – INOVARE STRATEGICĂ –
Alexandru PETERCĂ	132	IMPLICAȚIILE MIGRAȚIEI ILEGALE ȘI ALE REFUGIAȚILOR ASUPRA SECURITĂȚII EUROPENE
Petru-Viorel ENE	142	SECURITATEA CIBERNETICĂ – MAREA PROVOCARE A SECOLULUI XXI –
Marius ȘERBESZKI	156	MILITARIZAREA MĂRII NEGRE

Vasile CERBU Valentin CIORANU	166	REGIUNEA MĂRII NEGRE, ZONĂ A SCHIMBĂRILOR GEOPOLITICE
Lucian SCÎRTOCEA	190	INOVAȚIA, GARANȚIE A PROTECȚIEI INFORMAȚIILOR CU CARACTER MILITAR ÎN SOCIETATEA INFORMAȚIONALĂ BAZATĂ PE TEHNOLOGII
Anca SAVU Florentina-Ștefania NEAGU	198	IMPACTUL PSIHOLOGIC AL TERORISMULUI CIBERNETIC
Antonia Teodora MARIȘ	210	FAKE NEWS ÎN SECOLUL AL XXI-LEA
Sorina Ana MANEA	224	FAKE NEWS – AMENINȚARE LA ADRESA SECURITĂȚII ȘI APĂRĂRII NAȚIONALE –
Petru-Viorel ENE	238	BENEFICII ȘI RISCURI ÎN DOMENIUL INTELIGENȚEI ARTIFICIALE
Alexandru HERCIU	254	TENDINȚE PRIVIND EVOLUȚIA CONFLICTELOR DE TIP HIBRID

TEORIE ȘI ARTĂ MILITARĂ

Florian RĂPAN	266	SIMETRIE ȘI ASIMETRIE ÎN CONFLICTELE MILITARE ACTUALE
Alin-George IONESCU	282	FORMALIZAREA RĂZBOIULUI INFORMAȚIONAL
Florin STAFI	292	APĂRAREA ANTIAERIANĂ ȘI AMENINȚĂRILE HIBRIDE
Alexandru PINTILI Marian ȘTEFAN	306	INTERESUL STRATEGIC AL FEDERAȚIEI RUSE ÎN ORIENTUL MIJLOCIU – PARTE A UNEI STRATEGII DE TIP „MASKIROVKA”
Vasile Florin POPESCU	314	VULNERABILITĂȚI ȘI AMENINȚĂRI DIN SPAȚIUL CIBERNETIC vs. ARHITECTURA DE SECURITATE LA DIFERITE NIVELURI
Daniel ROMAN	328	MANAGEMENTUL CONSECINȚELOR, INFRASTRUCTURI CRITICE ȘI ARTA PLANIFICĂRII OPERAȚIONALE A ACȚIUNILOR MILITARE
Dan CRIȘAN	342	COMUNICAREA STRATEGICĂ, PRE-ETAPĂ A FORMULĂRII STRATEGIEI MILITARE. IRAȚIONALUL COLECTIV, FACTOR ÎN LUAREA DECIZIILOR STRATEGICE
Gheorghe MARCU Radu-Mihai OANȚĂ Toma PLEȘANU Cătălin BURSUC	362	UTILIZAREA INDICATORILOR CHEIE DE PERFORMANȚĂ (KPI) CA INSTRUMENTE UTILE DE LUARE A DECIZIILOR ȘI ÎMBUNĂTĂȚIREA PERFORMANȚEI ÎN ACCEPȚIUNEA CONCEPTULUI „BALANCED SCORECARD”

Gheorghe MARCU Radu-Mihai OANȚĂ Toma PLEȘANU Sorin-Gheorghe PÎNZARIU	376	HARTA STRATEGICĂ – INSTRUMENT DE PLANIFICARE PENTRU IMPLEMENTAREA CU SUCCES A STRATEGIEI DE TRANSFORMARE ÎN ACCEPȚIUNEA CONCEPTULUI „BALANCED SCORECARD”
Radu-Mihai OANȚĂ Gheorghe MARCU Ghiță BÂRSAN Toma PLEȘANU	390	UTILIZAREA QFD ÎN REALIZAREA BĂNCII DE CUNOȘTINȚE PENTRU DOMENIUL APĂRARE, ORDINE PUBLICĂ ȘI SECURITATE NAȚIONALĂ
Nicolae PLEȘANU Ghiță BÂRSAN Sorin-Gheorghe PÎNZARIU	404	UTILIZAREA TANCURILOR ÎN PRINCIPALELE CONFLICTE MILITARE
Radu-Mihai OANȚĂ Gheorghe MARCU Toma PLEȘANU Marinel-Adi MUSTAȚĂ	420	UTILIZAREA TEHNOLOGIILOR ȘI SERVICIILOR OFERITE DE CĂTRE BANCA DE CUNOȘTINȚE PENTRU DOMENIUL APĂRARE, ORDINE PUBLICĂ ȘI SECURITATE NAȚIONALĂ
Nicolae PLEȘANU Ghiță BÂRSAN Sorin-Gheorghe PÎNZARIU	436	INFLUENȚA CARACTERISTICILOR CONFLICTELOR VIITORULUI ASUPRA CONFIGURAȚIEI STRUCTURILOR DE TANCURI DIN FORȚELOR TERESTRE ROMÂNE
Costinel Nicolae MAREȘI	454	STUDIUL PRIVIND CAPABILITĂȚILE ELEMENTELOR OPERAȚIONALE NECONVENȚIONALE, CENTRU DE GREUTATE AL AMENINȚĂRILOR HIBRIDE
Sebastian-Gabriel POPESCU	472	REALITĂȚI ȘI TENDINȚE ÎN EVOLUȚIA CONCEPTULUI DE SECURITATE CIBERNETICĂ NAVALĂ

MANAGEMENTUL RESURSELOR PENTRU APĂRARE

Mihail ORZEATĂ	482	RESURSA UMANĂ – CEA MAI IMPORTANTĂ COMPONENTĂ A CAPACITĂȚII COMBATIVE A UNEI ARMATE –
Carmen Maria IEPURE Elena CLENCI Toma PLEȘANU	494	NECESITATEA UNEI APLICAȚII INFORMATICE DE CONTROL INTERN MANAGERIAL PENTRU ORGANIZAȚIILE MILITARE
Olivian STĂNICĂ	508	NORVEGIA – MODELE DE REFORME ÎN DOMENIUL EDUCAȚIEI MILITARE ȘI ÎN DOMENIUL APĂRĂRII –
Lucian IVAN	520	QUO VADIS INDUSTRIA ROMÂNEASCĂ DE APĂRARE
Silvia STANCIU	536	IMPLICAȚIILE UTILIZĂRII AGENDEI UNSCR 1325 „FEMEILE, PACEA ȘI SECURITATEA” ÎN CONDUCEREA OPERAȚIILOR ȘI MISIUNILOR MILITARE INTERNAȚIONALE ÎN CONTEXTUL NOII PARADIGME DE SECURITATE

Alexandra-Ioana MARIAN	548	MANAGEMENTUL PERFORMANȚEI ȘI GESTIONAREA RISCURILOR ÎN ACHIZIȚII PRIN DEZVOLTAREA UNEI PLATFORME COMUNE LA NIVELUL MINISTERULUI APĂRĂRII NAȚIONALE
Mihai DĂIESCU Radu PRIOTEASA	564	LEADERSHIP REPRODUCTIV – DIFERENȚA ÎNTRE O DEZVOLTARE LENTĂ ȘI UNA DINAMICĂ –
Marius SUCIU Mihai DĂIESCU	578	INDICATORII DE TIP MYERS-BRIGGS (MBTI) ȘI LIDERII MILITARI
Radu PRIOTEASA Marius SUCIU	588	CUM CLĂDIM VIITOAREA GENERAȚIE DE COMANDANȚI DE BATALIOANE?

ISTORIE MILITARĂ

George UNGUREANU	600	FILE DIN GÂNDIREA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ. VIZIUNEA POLITICO-STRATEGICĂ ASUPRA DOBROGEI (DE NORD) ÎN PERIOADA 1878-1913
Ion RÎȘNOVEANU	620	CONCEPȚIA STATULUI MAJOR GENERAL AL ARMATEI PRIVIND APĂRAREA DOBROGEI LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA
Alin SPÂNU	638	COLABORAREA INFORMATIVĂ EXTERNĂ ÎN TIMPUL DICTATURII REGELUI CAROL AL II-LEA (1938-1940)
Silviu-Daniel NICULAE	646	SITUAȚIA ARMATEI LA REINTRAREA ROMÂNIEI ÎN RĂZBOI LA 28 OCTOMBRIE/ 10 NOIEMBRIE 1918
Marius-Laurențiu ROHART	662	OFIȚERII DE MARINĂ ROMÂNI TRIMIȘI LA STUDII ÎN STRĂINĂTATE (1925-1928)
Gabriel-George PĂTRAȘCU	670	GHEORGHE DABIJA – MILITAR, DIPLOMAT ȘI SCRITOR
Florian BICHIR	680	GENERALUL IOAN DUMITRACHE, PORTRETUL UNEI LEGENDE. COMANDANTUL DIVIZIEI 2 MUNTE – „DIVIZIA DE CREMENE”

SECURITATEA ȘI APĂRAREA ÎNTRE ISTORIE, TEORIE ȘI POLITICI PUBLICE

General-locotenent Daniel PETRESCU

Șeful Statului Major al Apărării

Conferința științifică internațională *Gândirea Militară Românească* a fost organizată în contextul a două momente aniversare relevante: sărbătorirea a 160 de ani de existență și evoluție pentru cea mai importantă structură de conducere a Armatei Române – Statul Major al Apărării și împlinirea a 155 de ani de la apariția primei ediții a revistei *România Militară*, editată, în prezent, de Statul Major al Apărării sub denumirea de *Gândirea Militară Românească*.

Demersul științific organizat la nivelul Statului Major al Apărării, prin intermediul redacției *Gândirea Militară Românească*, s-a dovedit a fi unul valoros și util. Valoros prin prisma calității actului științific promovat într-un astfel de cadru instituțional și a participanților la acesta, dar mai ales util, datorită contribuției evidente la formarea și promovarea unei culturi de securitate de care întreaga societate românească are nevoie.

Iar dacă prin cultură de securitate înțelegem conștientizarea provocărilor de securitate ale unui stat, implicarea activă în soluționarea acestora și sprijinirea demersurilor pe care instituțiile statului le desfășoară în scopul prevenirii și contracarării amenințărilor la adresa securității naționale, o conferință științifică reprezintă un bun punct de plecare.

Discuțiile despre noile provocări regionale sau globale de securitate ne permit să înțelegem mai bine riscurile și provocările emergente cu care fiecare națiune sau regiune se confruntă în prezent: amenințarea teroristă, amenințările din spațiul cibernetic, diversele forme de amenințări hibride, care combină formele convenționale și cele neconvenționale, precum și aceste tendințe care vizează manipularea informațională.

Trăim într-o paradigmă de îmbinare hibridă în care forța clasică militară este împletită cu manifestarea noilor amenințări – reînvierea fenomenului de confruntare între marile puteri, emergența provocărilor structurale

a ordinii internaționale cu manifestări regionale și subregionale și continuarea tendințelor de globalizare.

O nouă problemă care s-a conturat și își așteaptă rezolvarea o reprezintă modalitatea în care societatea informațională folosește violența, având în vedere că evoluția tehnicii IT a condus la manifestarea evidentă a formelor de război informațional. Recunoașterea spațiului cibernetic ca domeniu operațional, de către NATO, în 2016, a fost **o consecință directă a creșterii impactului reprezentat de efectele atacurilor cibernetice asupra societății.**

Spațiul cibernetic are relevanță pentru operațiile militare, atât din perspectiva activităților cu caracter defensiv, orientate cu preponderență către protecția propriilor capacități, cât și din perspectiva activităților cu caracter ofensiv. Pentru comandanții militari, complexitatea domeniului cibernetic, suprapusă peste un mediu operațional deja complicat, congestionat și contestat în domeniile terestru, aerian și maritim, adaugă noi provocări. Însă, o cultură a rezilienței cibernetice corect calibrată, orientată către asigurarea misiunii, inteligent combinată cu reziliența „clasic” cunoscută, va ajuta la planificarea operațiilor pe baza unor estimări consistente și la reducerea riscului operațional.

Strategia militară, ca și strategia de afaceri (a se înțelege aici revoluția tehnologică), trebuie să evolueze ca răspuns la mediul operațional aflat în permanentă schimbare. Cunoașterea, înțelegerea și, mai ales, capacitatea de a reacționa în fața tuturor acestor provocări reprezintă condiții necesare pentru pregătirea confruntării cu cerințele viitorului.

În concluzie, dezvoltarea culturii de securitate presupune o abordare interinstituțională. Este necesară explicarea noilor tipuri de amenințări, riscuri și vulnerabilități care pot avea impact la nivel individual, de grup, societal, național, regional sau global. Sunt pericole pe care societatea civilă trebuie să le conștientizeze pentru a putea contribui, împreună cu instituțiile abilitate, la identificarea, prevenirea și combaterea acestora. Construcția unei societăți moderne se bazează pe asigurarea securității individuale

și colective, acesta fiind punctul de convergență pentru instituțiile naționale, internaționale, asociațiile profesionale și organizațiile neguvernamentale.

Conferința *Gândirea Militară Românească* a reprezentat un demers binevenit în scopul acoperirii unei nevoi sociale concrete: consolidarea propriei noastre culturi de securitate, cultivarea gândirii critice și, nu în ultimul rând, promovarea acestui tip de cultură!

Prin urmare, mulțumesc și pe această cale tuturor celor care au contribuit la buna desfășurare a conferinței fie prin efort organizatoric, fie prin contribuția directă, în calitate de moderator, panelist sau autor!

LUCRĂRILE CONFERINȚEI
GÂNDIREA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ
SECURITATEA ȘI APĂRAREA
ÎNTRE ISTORIE, TEORIE ȘI POLITICI PUBLICE
SINTEZA DEZBATERILOR ÎN PLEN

Statul Major al Apărării a organizat, în perioada 06-07 noiembrie a.c., la Cercul Militar Național, **Conferința științifică internațională *Gândirea Militară Românească***, având ca temă ***Securitatea și apărarea între istorie, teorie și politici publice***.

Activitatea a fost programată în contextul sărbătoririi a 160 de ani de la înființarea Statului Major al Apărării și a 155 de ani de la prima apariție a revistei *Gândirea Militară Românească* și a avut ca scop dezbaterii problematice securității și apărării naționale, în contextul celor mai recente evoluții ale mediului de securitate la nivel regional și global.

La eveniment au participat, alături de lideri militari din Statul Major al Apărării, reprezentanți ai categoriilor de forțe, ai academiilor militare, colaboratori ai revistei *Gândirea Militară Românească*, profesori și studenți/masteranzi/doctoranzi, cercetători din cadrul armatei române, specialiști, experți, cadre didactice și cercetători din instituții de învățământ și cercetare civile din România, specialiști ai proiectului *Monitorul Apărării și Securității*, specialiști și experți din alte instituții aparținând Sistemului național de apărare, ordine publică și siguranță națională.

Patru secțiuni, organizate pe opt paneluri, peste 50 de subiecte ce au fost prezentate în plen sau pe secțiuni, aproximativ 80 de lucrări științifice înscrise pentru publicare și o temă generoasă – ***Securitatea și apărarea între istorie, teorie și politici publice***, sunt reperele de bază ale primei ediții a **Conferinței științifice internaționale *Gândirea Militară Românească***.

Printre invitații care au susținut expuneri, s-au regăsit: Excelența Sa, domnul ambasador Sorin DUCARU – director al Centrului Satelitar al UE, Excelența Sa, domnul Cristian DIACONESCU, președintele Centrului pentru Afaceri Externe, Dr. Iulian CHIFU – președintele Centrului de prevenire a conflictelor și avertizare timpurie, domnul Harlan K. ULLMAN, președintele Killowen Group și consilier principal al Consiliului Atlantic din Washington, Dr. Antonia COLIBĂȘANU – analist senior Geopolitical Futures, Dr. Iulian FOTA – Directorul Colegiului Național de Informații, profesorul Niculae IANCU, președintele I2DS2 – Soluții integrate de informații, securitate și apărare. De asemenea, au susținut prezentări invitați din partea Colegiului NATO de la Roma, Școlii NATO de la Oberammergau și Centrului de Excelență pentru Puterea Aeriană Întrunită de la Kalkar, Germania. Statul Major al Apărării a fost reprezentat atât de generali în rezervă sau în retragere

Teodor FRUNZETI (r.), Mihail ORZEAȚĂ (ret.), Ștefan DĂNILĂ (r.) și de general-maior (ret.) Florian RĂPAN, cât și de lideri militari în activitate, precum: general-maior Vasile TOADER, general-maior Teodor INCICAȘ, general de brigadă Dragoș-Dumitru IACOB, general de brigadă Gabriel-Nicușor ANGHEL, general de brigadă Nicolae MARIA-ZAMFIRESCU sau contraamiral de flotilă Mihai PANAIT.

Invitații străini au susținut prezentări în cadrul a două paneluri ce s-au desfășurat în plen, respectiv *Revoluția tehnologică și implicațiile sale asupra mediului de securitate și Tendințe privind evoluția mediului de securitate la nivel regional și global*. În cadrul primului panel, au susținut prezentări Dr. Andrea Gilli, NATO Defence College, și locotenent-colonelul G. W. PRONK, NATO Joint Air Power Competence Centre. În cadrul celui de al doilea panel, a avut o intervenție locotenent-colonelul Eric PINCZON Du SEL, director de curs în cadrul NATO School Oberammergau.

Conferința a fost organizată pe patru secțiuni cu tematică proprie, astfel: *Informații și securitate, Teorie și artă militară, Managementul resurselor pentru apărare și Istorie militară*.

În cadrul secțiunii *Informații și securitate*, principalele subiecte supuse atenției au fost: *Revoluția tehnologică și efectele sale asupra mediului de securitate, Evoluția mediului de securitate la nivel regional și global și Viitorul NATO – provocările geopolitice și imperativul schimbării*.

Secțiunea *Teorie și artă militară* a avut ca temă *Fenomenul militar contemporan: provocări și tendințe*. În cadrul acestei secțiuni, s-a urmărit scoaterea în evidență a interacțiunii complexe dintre teorie și practică în domeniul militar, prin raportare la principalele concepte și tehnologii care au condus la evoluția strategiei militare de-a lungul timpului, iar cele mai importante subiecte dezbătute au fost: *Evoluția mediului de securitate sub spectrul confruntărilor hibride și Revoluția tehnologică în domeniul militar și implicațiile ei în strategia militară*.

VIITORUL NATO: PROVOCĂRILE GEOPOLITICE ȘI IMPERATIVUL SCHIMBĂRII

Unul dintre principalii prezentatori în cadrul secțiunii *Informații și securitate* a fost domnul Harlan K. ULLMAN, președintele Killowen Group și consilier senior al Atlantic Council din Washington. Fost ofițer în marina americană, cu o bogată experiență în Războiul din Vietnam, H.K. Ullman este autorul a mai multor cărți, cea mai recentă fiind *Anatomy of failure: why America loses every war it starts* (Annapolis: Naval Institute Press). Din punctul său de vedere, România poate juca

un rol deosebit de activ în cadrul NATO, iar Armata Română trebuie să se concentreze pe trei direcții, și anume:

- Conceptul strategic: în NATO și în Europa, este nevoie de o apărare de tip „arici”. Chiar dacă nu are nicio intenție de a ataca Occidentul, ceea ce face Rusia este să ducă acțiuni de intimidare și amenințare. Prin urmare, se impune creionarea unui nou concept strategic, care să ia în calcul măsuri active, un lucru pe care NATO nu îl face, SUA nu îl fac. România poate contribui la aceasta prin prestigiul și influența pe care le-a câștigat datorită sprijinului său oferit în Irak și Afganistan;
- Reforma: unul dintre motivele pentru care NATO, în general, și statele membre, în particular, sunt în dificultate, este că birocrațiile sunt ineficiente. De exemplu, armata SUA urmează să plătească jumătate de miliard de dolari pe un nou pistol, un preț foarte mare, iar acest lucru reprezintă rezultatul birocrației. Este ineficient, se impune o reformă serioasă la nivelul Pentagonului, ceea ce s-a încercat deja de mai multe ori. În România însă, există acum o oportunitate ca reforma să fie mult mai eficientă, comparativ cu banii cheltuiți în acest sens, care se poate constitui într-un exemplu pentru celelalte state;
- Armata României poate avea un rol decisiv în a ajuta societatea românească să realizeze tranziția de la era industrială a secolului al XX-lea la era informațională a secolului al XXI-lea. Iar acest lucru se poate rezolva prin elaborarea unui concept strategic de actualitate. În România, oamenii sunt extrem de inteligenți și foarte bine educați, pregătiți în domeniul informațional, în calculatoare, în software-uri cruciale pentru secolul al XXI-lea. Războiul se câștigă cu creierul, nu cu glonțul. Cea mai importantă armă la dispoziția unui militar este intelectul său. În această privință, România poate fi în fruntea celor care furnizează o astfel de armă. Important este să fie pusă în practică puterea acestor creiere.

În intervenția pe care a avut-o Excelența Sa, domnul ambasador Sorin DUCARU, acesta a subliniat faptul că „*trăim într-o lume în care avem de-a face cu o combinație de provocări emergente și trebuie să fim atenți la aspectele ce țin de hard power și la domeniile tradiționale ale confruntării militare – aerian, terestru, maritim, care sunt foarte importante*”. Totuși, există cel puțin două alte domenii cu rol facilitator foarte mare – spațiul cibernetic și spațiul cosmic. Și în ambele aceste domenii avem de-a face cu ceea ce poate fi denumit revoluția tehnologică și efortul de a deține cât mai multă tehnologie, aspect care influențează felul în care gândim, planificăm și acționăm. Aceste domenii conțin elemente care blurează o serie de diferențe

importante pe care obișnuim să le folosim, de exemplu, diferența dintre conceptul de pace și cel de război.

Întregul sistem internațional, dreptul internațional de după cel de-al Doilea Război Mondial, balanța de putere, stabilitatea strategică se bazează pe evitarea războiului, pe evitarea confruntărilor devastatoare la care a asistat umanitatea în secolul al XX-lea. Carta ONU vorbește despre promovarea păcii, cu un aspect foarte important legat de autoapărare, individuală sau colectivă în cazul unui atac armat. Diferența dintre pace și război este făcută de atacul armat. Estomparea granițelor este mult mai evidentă în ziua de azi, mai ales că suntem martori la nenumărate acțiuni care se desfășoară sub pragul de atac armat, stabilit de articolul 10 al Cartei ONU și de articolul 5 al Tratatului NATO. Faptul că există o serie de strategii, operații și tehnici pe care le numim hibride și care operează sub acest prag forțează limitele planificării militare, înșelării, răspunsului militar către această zonă gri.

În altă ordine de idei, în prezent, în cadrul UE, există o preocupare crescândă pentru investițiile destinate apărării, dar și pentru dezvoltarea unor capacități militare europene reale și pentru autonomie strategică. Aceste evoluții trebuie înțelese corect și nu trebuie considerate ca o acțiune a UE împotriva NATO.

În opinia ambasadorului Ducaru, dezvoltarea capacităților europene, inclusiv a celor cu valoare clară de autonomie strategică, este valoroasă pentru Alianță și nu reprezintă ceva ce ar putea sau ar trebui să înlocuiască NATO.

Un subiect interesant privind valorile fundamentale ale NATO a fost abordat de generalul (r.) Teodor FRUNZETI: „*Alianța Nord-Atlantică fost și este o organizație reactivă, nu proactivă. Ceea ce a constituit forța Alianței de-a lungul timpului au fost câteva valori de bază precum coerența, coeziunea și solidaritatea manifestate de-a lungul timpului între membrii săi.*

„*În ultima perioadă, Alianța s-a extins, iar interesele statelor componente sunt mult diversificate în prezent. Statele din estul Europei percep diferit amenințările la adresa securității față de statele din vestul Europei. Este unul din motivele pentru care a fost înființat formatul B9, compus din state din estul Europei.*

„*Conceptul strategic în funcțiune datează din 2010, un moment diferit decât cel din prezent, anterior anexării Crimeei și intervenției din Siria. Există deci o altă paradigmă de securitate, iar conceptul strategic al NATO trebuie revizuit în viitorul apropiat.*

„*În ceea ce privește prezența înaintată a NATO pe flancul estic, aceasta trebuie realizată într-un mod echilibrat între nord și sud, deoarece nu există diferențe majore între amenințările din zona Mării Baltice și zona Mării Negre. Prin urmare, este nevoie de mai multă coerență, coeziune și solidaritate la nivelul Alianței”.*

Directorul Centrului de Studii Globale din cadrul Universității Lucian Blaga din Sibiu, dr. Silviu NATE, a abordat o temă de actualitate privind dilema generată de Autonomia Strategică Europeană – ESA și crearea unei Armate a Europei.

Dr. Nate a subliniat, în expunerea sa, faptul că există o confuzie în interiorul și în afara Uniunii Europene privind conceptul ESA. Acesta presupune, în principiu, libertate de acțiune și decizie la nivelul UE, concomitent cu dezvoltarea capacităților de bază și mobilizarea aliaților și partenerilor. Autonomia Strategică Europeană este justificată de câteva aspecte, precum: creșterea competiției la nivel geopolitic, efectele Brexit, divergențe privind politica externă a UE, amenințările hibride, percepția diferită a amenințărilor, creșterea populismului și a naționalismului etc.

Deși ESA poate fi eronat interpretată drept cauza unei potențiale scăderi a rolului NATO, în realitate, efortul UE în domeniul apărării are rolul de a întări Alianța Nord-Atlantică și de a încuraja cooperarea statelor membre privind cooperarea în acest domeniu. „*Pentru a valorifica potențialul de care dispune la adevărată sa valoare, UE trebuie să renunțe la ambiguitatea strategică și să se concentreze pe dezvoltarea capacităților de apărare prin intermediul Fondului European de Apărare și PESCO*”, este opinia dr. NATE.

Generalul (r.) Ștefan DĂNILĂ, fost șef al Statului Major al Apărării, a dezvăluit faptul că, la summitul NATO de la Chicago din 2012, s-a pus în discuție utilitatea NATO. Era perioada în care se producea resetarea relațiilor ruso-americane, în condițiile în care președintele Vladimir Putin părea că va trece în planul doi. Pe de altă parte, anul 2009 trebuie reținut ca anul care a reprezentat începutul reformei armatei ruse. Nu este vorba doar de intervenția din Georgia, ci de ceva mai mult. Era vizibil, în primul rând, din moralul militarilor ruși, care nu mai întâmpinau probleme cu plata salariilor, iar înlocuirea ținutei reprezenta un alt mesaj de forță transmis de la Kremlin.

După exercițiul ZAPAD 2013, era clar că Rusia reprezenta un pericol, însă, din păcate, s-a observat că amenințarea Rusiei se vede diferit de la Londra, Berlin sau Paris. Generalul Philip Breedlove, comandatul Comandamentului Suprem Aliat din Europa, își exprima, la acel moment, îngrijorarea privind Ucraina, având în vedere că este un stat divizat din punct de vedere religios, cultural și educațional.

În urma acțiunilor militare neasumate, care au precedat anexarea Crimeei de către Rusia, ideea de război hibrid a fost inclusă în strategia de apărare a SUA, în anul 2015, a subliniat generalul Dănilă.

Nevoia de adaptare a Alianței Nord-Atlantice într-un mediu de securitate aflat în rapidă schimbare a fost tema abordată de generalul-maior Vasile TOADER, care a reamintit audienței că o simplă scanare a mediului de securitate actual detectează

o intensificare certă a complexității, instabilității și incertitudinii acestuia, și nu există motive care să ne facă să credem că se întrevede o tendință de detensionare în viitorul apropiat. Amenințări convenționale, hibride și asimetrice se interconectează în diferite moduri și tipare, de la Marea Baltică la Marea Neagră, până la Marea Mediterană și Atlanticul de Nord, fiind generate de actori statali și nestatali ori de state eșuate aparținând spațiului de instabilitate ce înconjoară Europa, cu ramificații în Orientul Mijlociu și Africa de Nord. Odată cu anexarea ilegală a Crimeei, în 2014, recrudescența politicii externe, de forță, a Federației Ruse a devenit un fapt care nu mai trebuie demonstrat, iar proiectarea instabilității la toate nivelurile, instrumentul preferat de Kremlin în intenția de a schimba statu-quo-ul global în favoarea sa.

Măsuri de contracarare a acestor stări de fapt au fost deja demarate, atât la nivelul Alianței, cât și al statelor membre, și ele țin în general de intensificarea descurajării și întărirea posturii NATO, prin asigurarea unei prezențe înaintate în flancul estic. Dincolo însă de orice măsuri concrete, puterea Alianței rezidă în unitatea, solidaritatea și coeziunea membrilor săi, și acestea sunt valorile care trebuie protejate cu orice preț. România a înțeles că apărarea începe acasă și a alocat, în acest sens, un buget care să asigure predictibilitate eforturilor de modernizare ale organismului militar, concomitent cu îndeplinirea tuturor angajamentelor operaționale asumate în calitate de stat membru al Alianței și de pilon de stabilitate în această parte a Europei.

REVOLUȚIA TEHNOLOGICĂ ȘI EFECTELE SALE ASUPRA MEDIULUI DE SECURITATE

Panelul a fost deschis de dr. Iulian CHIFU, care a subliniat legătura dintre amenințările neconvenționale și noile tipuri de conflicte de natură hibridă în secolul XXI:

„Evoluția relațiilor internaționale, turbulențele și accelerarea integrării și fragmentării Ordinii Internaționale Mondiale au condus la forme și tipuri neașteptate și neconvenționale de amenințări la adresa securității naționale și internaționale. Unele sunt efectul dezvoltării tehnologice, altele reprezintă rezultatul impactului tehnologiei asupra societății noastre. O altă serie de amenințări reprezintă efectul creșterii populismului și relevanței identităților. Ultimele, dar nu cele din urmă amenințări, reprezintă rodul propriilor noastre minți și percepții care sunt influențate în mod dramatic de idei preconceptuate și de înclinația de a căuta căile cele mai ușoare în gândirea rațională. Toate acestea au un impact enorm asupra evaluării amenințărilor, asupra securității și apărării naționale. De aceea, toți acești factori trebuie explorați, cunoscuți și abordați într-o manieră științifică și comprehensivă

pentru a preveni surpriza strategică în aceste zone, precum și emergența noilor tipuri de conflicte.

*În cazul **social media**, de exemplu, impactul propagandei, dezinformării și războiului informațional este binecunoscut. Mai puțin cunoscute și studiate sunt efectele indirecte la adresa securității, respectiv impactul asupra securității politice și a securității societale a **social media**. Există modalități multiple de influență a social media asupra societății, iar efectele secundare negative nu ar trebui să ne facă să nu profităm de avantajele enorme pe care ni le aduce această realizare tehnologică de prim rang.*

*Prin urmare, securitatea societală și securitatea politică au un impact direct asupra **hard security**, începând de la recrutare, pregătire și instrucție, până la momentul în care trebuie să planificăm acțiunile viitoare, să identificăm scenariii.*

Finanțarea nevoilor de securitate este, de asemenea, legată de o percepție clară a evoluțiilor amenințărilor și preocupărilor de securitate și a înțelegerii generale unde greșim cu toții, noi, oamenii de azi, și cum de suntem cu toții subiecți ale acestor greșeli colective și al dezinformărilor”.

Dr. Andrea GILLI a susținut o prezentare având ca subiect *Transformarea NATO în contextul dezvoltării inteligenței artificiale*. În expunerea sa, Dr. Gilli a plecat de la întrebarea dacă inteligența artificială întărește sau slăbește puterea NATO, având în vedere faptul că aceasta contribuie nu doar la întărirea Alianței, ci și a altor actori statali sau nestatali, ceea ce poate duce la izbucnirea mai multor conflicte și la escaladarea acestora. Conform Dr. Gilli, schimbarea tehnologică în afacerile militare este, în general, evolutivă. Cu cât schimbarea tehnologică este mai intensă, cu atât mai dificil este procesul de adaptare, iar efectele schimbării sunt mai lente. Schimbarea necesită contramăsuri și adaptare tactică și operațională. La baza acesteia stau informațiile, însă putem avea încredere în informațiile pe care le avem? Trebuie să ne întrebăm cine și de ce furnizează informațiile respective și să putem discerne între date, intelligence și sabotaj. Identificarea, înțelegerea, anticiparea și abordarea vulnerabilităților necesită timp și resurse. Cu cât sunt încredințate mai multe responsabilități inteligenței artificiale, cu atât sunt mai importante responsabilitățile oamenilor.

În opinia Dr. Gilli, NATO ar trebui să experimenteze și să exploateze în mod constant noi tehnologii, pentru a-și întări structura forțelor, însă într-un ritm nu prea lent, deoarece ar însemna să rămână în urmă, dar nici unul prea rapid, deoarece ar putea duce la eșecuri.

Despre tehnologie ca factor de influență sau facilitator pentru analiza geopolitică a susținut o prezentare interesantă dr. Antonia COLIBĂȘANU, analist principal în cadrul Geopolitical Futures.

În opinia sa, inovația este, de obicei, asociată progresului tehnologic. În ceea ce privește analiza de informații, progresul derivă din provocările întâmpinate de analiști în determinarea *utilității* informațiilor, având în vedere datele disponibile transformate în informație. Pentru analiza geopolitică – folosită în procesul de decizie strategică, progresul este determinat de înțelegerea detaliilor care influențează statu-quo-ul la nivel național și, în special, acele elemente ce pot afecta nevoile de securitate ale statului. De aceea, este important să înțelegem ce constituie „*schimbare*” și ce nu, din punctul de vedere al analizei de informații – și cum poate ajuta (sau limita) abilitatea noastră de a puncta importanța schimbărilor, în plan strategic.

În prezent, avem de-a face cu ce urmează în termeni de inovație. Când vorbim de tehnologie și de ce aduce cu sine, putem observa felul în care forța de muncă s-a schimbat deja în capital uman, în resursă umană. Societatea este formată din rețele personale, din comunități de persoane, comunitatea aflându-se la baza felului în care se schimbă societatea și a felului în care societatea introduce inovația. De aceea, în prezent, avem de-a face cu o hartă diferită, nu cea fizică, cea care explică limitarea acțiunilor (de exemplu, rolul munților și al mărilor în acțiunile militare). Întrucât societatea se schimbă, și harta se schimbă, pe baza rețelelor. O astfel de hartă arată și posibilele centre care ar putea cauza probleme în lumea viitorului. Din acest motiv, este important să avem un cadru conceptual general pentru modul în care interpretăm *tehnologia ca factor de influență asupra proceselor de colectare și analiză de informații* – și, prin urmare, a modului în care aceasta este legată și determină inovația în procesul de decizie la nivel strategic.

Relația dintre informații și conceptul de securitate (națională și internațională) are ca scop explicarea și promovarea politicilor comune de apărare, rezultate ca urmare a deciziilor adoptate atât la summiturile NATO din ultimul deceniu, cât și la nivelul Uniunii Europene. O nouă cursă a înarmărilor, amenințările asimetrice, securitatea cibernetică sau impactul inteligenței artificiale asupra securității sunt doar câteva dintre aspectele care au condus la revizuirea priorităților actorilor de pe scena internațională, în domeniul securității și apărării.

Locotenent-colonelul G.W. PRONK a susținut o prezentare cu tema *Provocările reprezentate de amenințările operaționale hipersonice*. Intervenția sa a fost deschisă cu o foarte interesantă punere în temă privind modul de integrare a sistemelor

de apărare aeriană în cadrul NATO în timpul Războiului Rece, cu mențiunea că ultimul deceniu al secolului trecut a adus o schimbare de postură strategică a NATO, determinată de reducerea amenințărilor balistice. În centrul amenințărilor din prezent se află capabilități hipersonice, respectiv sisteme de rachete ce pot atinge viteze extrem de mari, astfel încât acest tip de vectori pot depăși curbura pământului (ex: sistemul Kinzhal dezvoltat de Federația Rusă). Există mai multe modele de constituire a răspunsului la aceste amenințări, toate cuprinzând trei elemente de bază: senzor – interceptor – tehnologie de rețea. Funcționarea perfectă a fiecărui element este esențială: dacă interceptorul este nealiniat sau dacă îi scade agilitatea în timp ori senzorul nu este în poziția corectă, contracararea poate fi compromisă. Cel mai dificil aspect, însă, îl reprezintă acoperirea totală a teritoriului în privința apărării în fața acestor amenințări, capabilitățile necesare unui astfel de demers fiind extrem de costisitoare.

Impactul tehnologiilor disruptive asupra mediului operațional a fost un subiect abordat de generalul de brigadă Dragoș IACOB. „*Ciclul OODA, Observare-Orientare-Acțiune, pentru care colonelul John Boyd a devenit celebru în întreaga lume, este cel care furnizează actul OODA în relație cu ciclul de luare a deciziilor adversarului. Datorită acestui ciclu, procesul nostru de luare a deciziei este din ce în ce mai scurt, astfel că ne putem surprinde adversarul și să acționăm în timp ce acesta abia se orientează. Cu ajutorul tehnologiilor perturbative, ciclul de acțiune va deveni din ce în ce mai scurt.*

Putem folosi acest prototip de război, în ciuda constrângerilor etice și tehnologice, prin combinarea, de exemplu, a activității unor sateliți ce folosesc tehnologie ISR (Intelligence, Surveillance, Reconnaissance) cu vehicule autonome și comandă și control exercitate dintr-o locație îndepărtată, conform unui algoritm preaprobat de ființe umane.

În privința provocărilor, putem spune că trebuie să fim conștienți de o serie de evoluții posibile. În primul rând, schimbarea mediului operațional probabil ne va face să privim acest tip de operații ca fiind unele de tipul multi-domeniu, cu acțiune nu doar terestră, maritimă și aeriană, ci și în spațiul cosmic și în spațiul cibernetic, având loc într-un spectru electromagnetic. Și este necesar să ne dăm seama ce e de făcut pentru a domina într-un astfel de tip de operație.

De asemenea, interoperabilitatea este extrem de importantă, dacă e să ne gândim la un singur motiv: care este modalitatea prin care putem acționa alături de un aliat sau partener mult mai avansat tehnologic. Pentru că numitorul comun îl reprezintă, în acest caz, partenerul cel mai puțin avansat tehnologic. Acest aspect,

în sine, reprezintă o provocare. Prin urmare, educația și instrucția sunt esențiale pentru a înțelege și a folosi/a face față unor astfel de tehnologii. Este extrem de necesar să ne concentrăm asupra felului în care abordăm inovația. Și să medităm la cerințele referitoare la bagajul de cunoștințe pe care trebuie să îl dețină viitorul lider militar pentru a fi competent și pentru a câștiga victorii tactice”.

TENDINȚE PRIVIND EVOLUȚIA MEDIULUI DE SECURITATE LA NIVEL REGIONAL ȘI GLOBAL

Despre Diplomație și relații internaționale într-un context de securitate în continuă schimbare a vorbit Excelența Sa, domnul ambasador Cristian DIACONESCU. În opinia fostului ministru de externe al României, relațiile internaționale sunt sub presiune în prezent din cauza mai multor factori, precum: imigrarea și presiunile integrării, schimbările climatice, diminuarea resurselor, provocările rezultate în urma amenințărilor și infraștiunilor cibernetice, creșterea, amploarea și impactul terorismului și ale crimei organizate.

Din punct de vedere politic, amenințările sunt percepute diferit de cetățeni, în funcție de regiunea în care se află. Astfel, dacă pentru cetățenii din Zona Extinsă a Mării Negre, principalul pericol pare să vină din partea Rusiei, pentru cetățenii din centrul și vestul Europei, principalele pericole sunt reprezentate de migrația ilegală, terorism, atacuri cibernetice etc. Acest tip de amenințări au devenit transnaționale și globalizate în natura lor, iar pentru a le combate este nevoie de politici coerente la nivel național și regional, de o cooperare eficientă între statele care compun un anumit bloc economic sau militar.

Dr. Iulian FOTA a subliniat faptul că, în prezent, există o stare de degradare a mediului internațional de securitate, în condițiile în care tendința este ca marile puteri să domine anumite zone de proprii de interes. Cel mai probabil, în viitorul apropiat, vom asista la renegocierea polilor de putere și la trecerea de la un sistem internațional de putere unipolar la unul multipolar. Cel mai relevant exemplu, în acest sens, este China, care a devenit, în ultimii ani, cea mai mare putere economică și urmărește să obțină supremația în toate domeniile, inclusiv în cel militar. În Orientul Mijlociu nu există semne de stabilizare a situației de securitate pentru următorii 10-15 ani, iar Rusia a început să aibă un rol important în această zonă. De asemenea, Rusia practică o politică de intimidare în Regiunea Extinsă a Mării Negre prin acțiunile pe care le desfășoară. În cursul anului 2019, Rusia a „confiscat”, practic, un sfert din Marea Neagră prin exercițiile militare pe care le-a desfășurat în această zonă.

În același timp, marile puteri investesc în tehnologie, în puteri informaționale și de manipulare a maselor. Pe acest fond, vom asista la decizii intempestive și imprevizibile, fără consultări cu partenerii. Un exemplu, în acest sens, este retragerea americana din Siria. Partenerii SUA au aflat de pe tweeter despre această retragere, ceea ce i-a pus într-o situație delicată.

Stoparea lărgirii UE este un alt semn că scenariile viitorului sunt greu de anticipat. Problema este că ezităm să recunoaștem faptul că există un deficit de securitate cu care ne confruntăm, iar acest aspect este rezultatul unei lipse a culturii de securitate atât la nivelul leadershipului politic, cât și la nivelul societății.

Prezentarea locotenent-colonelului Eric PINCZON du SEL a avut ca temă subiectele STRATCOM și INFOOPS în accepțiunea NATO. Mediul de informații constituie un virtual câmp de luptă pentru STRATCOM și se constituie nu doar în melanjul informativ, ci și din actorii care participă la acesta – indivizi, organizații, rețele, precum și din spații cognitive, virtuale ori fizice în care se desfășoară schimbul de informații. Scopul final al NATO STRATCOM ține de îndeplinirea obiectivelor finale ale politicilor NATO, iar în această idee, un deziderat de prim rang îl constituie protejarea și promovarea mesajelor-cheie ale Alianței. STRATCOM este văzut, la nivelul Alianței, mai degrabă drept un proces în continuă derulare decât o capacitate. Acest proces trebuie să promoveze o mai bună înțelegere a funcției comunicării, dincolo de abordările tradiționale ale mass-media. INFOOPS, pe de altă parte, nu este o capacitate de comunicare, cum sunt relațiile publice sau PSYOPS. Ele constituie, mai degrabă, un integrator funcțional, ce vizează crearea de efecte în mediul de informații și, în ultimă instanță, sprijină factorii de decizie în îndeplinirea obiectivelor propuse. O listă a capacităților, instrumentelor și tehnicilor utilizate pentru obținerea efectului dorit în ceea ce privește mediul de informații ar cuprinde PSYOPS, război electronic, CIMIC, relații publice, social media, KLE – Key Leaders Engagement, atacuri cibernetice, distrugeri fizice etc.

MANAGEMENTUL RESURSELOR PENTRU APĂRARE ÎN CONTEXT ALIAT

Ritmul schimbărilor, respectiv al transformărilor pe care le implică noua revoluție în afacerile militare s-a accelerat în ultimii câțiva ani, în special după atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001. Deși esența războiului nu s-a schimbat, formele și procedeele acțiunii militare, inclusiv cele ale luptei armate, au evoluat, în funcție de caracteristicile mediului strategic de securitate, de forțe, mijloace, sisteme de arme, politici și strategii. În aceste condiții, secțiunea *Managementul resurselor pentru apărare în context aliat* a acoperit deopotrivă managementul resurselor

umane, materiale, informaționale și financiare, iar principalele idei desprinse în urma dezbaterilor sunt următoarele:

- resursa umană reprezintă cel mai important activ, deoarece ea potențează întreaga activitate a armatei. Planificarea acestei resurse trebuie să fie făcută foarte precis, deoarece impactul asupra activității este determinant;
- referitor la resursele informaționale, pe lângă utilitatea strategică a acestui tip de resursă, trebuie avute în vedere, în principal, activitățile de asigurare a accesului la acestea, precum și asigurarea contrainformativă aferentă, deoarece solicită resurse financiare considerabile;
- resursele financiare sunt foarte importante și trebuie asigurate pentru personalul angajat, pentru asigurarea echipamentelor și logisticii necesare desfășurării activității Ministerului Apărării;
- capacitățile de apărare depind de calitatea sistemelor de arme ce conțin în mod integrat produse, subansamble, hardware, software, facilități, oameni și procese de bază, calitate ce este cel mai bine realizată printr-o abordare sistemică integrată pe durata întregului ciclu de viață al produsului/ sistemului de armament.

Prin prezentarea *Perspective de dezvoltare ale capacităților militare europene*, domnul profesor Niculae IANCU a susținut că inițiativele UE au fost lansate nu numai pentru a stimula cooperarea în domeniul apărării, ci și pentru a demonstra, într-un moment de criză, că Uniunea poate progresa (în ciuda referendumului Brexit, politicii externe a președintelui SUA, maximului migrației și creșterii euroscepticismului/ populismului). Starea actuală și perspectivele pentru capacitățile europene de apărare rămân sărace și se pune întrebarea dacă este posibil să avem o Uniune integrată din punct de vedere politic fără a avea o politică credibilă de apărare pentru a o apăra. Sub motivul autonomiei strategice, UE a început o nouă încercare de a-și defini rolul global în 2016 cu strategia sa globală. Ca urmare, noua abordare a Comisiei Europene vizează: (1) autonomia tehnologică prin **investiții masive în cercetarea în domeniul apărării** (la scara UE); (2) arhitectura integrată pentru **dezvoltarea capacităților de apărare** (condusă de Bruxelles); (3) UE trebuie să devină un actor global care concurează chiar și cu SUA.

Discuțiile privind Fondul European de Apărare au relevat tendințele de dezvoltare pentru viitoarele capacități europene de apărare. O apărare europeană mai puternică impune achiziționarea, dezvoltarea și păstrarea în comun a statelor membre a întregului spectru de sisteme de apărare terestre, aeriene, spațiale și maritime. Deoarece piața europeană a apărării suferă de fragmentare și de colaborare industrială insuficientă, se impune o utilizare mai eficientă a banilor

publici și o bază industrială mai puternică ar putea fi realizată prin consolidarea pieței unice a apărării, prin reducerea duplicărilor și prin îmbunătățirea competitivității industriei de apărare a UE. Comisia pune la dispoziție un *Plan european de acțiune în domeniul apărării*, care se concentrează asupra nevoilor de capacitate și sprijină industria europeană de apărare.

La nivelul gândirii strategice, ideile au evoluat de-a lungul timpului, atât în funcție de fenomenul revoluției în afacerile militare, cât și de contextul geostrategic al momentului. Liderii militari români au luat decizii importante în momente cruciale. Felul în care școala de gândire românească a evoluat, în timp, reprezintă o utilă lecție de istorie care merită cunoscută de generația prezentului. O parte din întrebări și-au găsit răspunsul în cadrul dezbaterilor destinate secțiunii *Istorie militară*. Subiectele principale supuse dezbaterii au fost: *Gândirea militară românească – de la concepte teoretice la practica operațională*, respectiv *Principalele decizii ale unor lideri militari români*.

Drept concluzie, se poate afirma că dezbaterile din timpul conferinței au scos în evidență faptul că prima parte a secolului XXI se află sub semnul căutărilor, în urma cărora știința militară va trebui să-și redefinească aria de cuprindere și de manifestare a fiecăruia dintre cele trei niveluri ale acțiunilor militare, principiile și normele ce vor governa războiul, campania, operația, luptele și ciocnirile armate, formele, metodele și procedeele de pregătire și ducere a acestora. Cunoașterea, înțelegerea și, mai ales, capacitatea de a reacționa în fața tuturor acestor provocări reprezintă condiții necesare pentru pregătirea confruntării cu cerințele viitorului.

O PRIVIRE RETROSPECTIVĂ ASUPRA CONFLICTULUI DIN UCRAINA

Conf.univ.dr. Alexandru HERCIU

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Criza din Crimeea a izbucnit după plecarea de la putere a președintelui Viktor Yanukovich, în urma protestelor antiguvernamentale din 2013-2014. Declanșatorul acesteia a fost momentul abrogării legii cu privire la statutul limbilor regionale, prin care mai multe limbi utilizate în Ucraina au fost eliminate din uzul oficial. Actorii tensiunilor au fost, pe de o parte, grupurile rusofone, care se opuneau noilor modificări politice de la Kiev și doreau anexarea Crimeei de către Rusia, și, pe de altă parte, grupurile ucrainene și tătarii crimeeni, care susțineau mișcarea Euromaidan.

Analiza necesită, în primul rând, înțelegerea conceptelor-cheie și a amenințărilor altele decât cele convenționale care s-au manifestat în Ucraina pentru transpunerea în practică a strategiei și politicii Rusiei de protejare a compatrioților vorbitori de limba rusă dezbinați, restaurarea civilizației ruse și reconstrucția lumii rusești (Russkiy mir).

Având în vedere importanța acordată acestui conflict geopolitic cu geometrie perversă de către instituțiile de securitate globale, europene și naționale, ne propunem să prezentăm acest studiu de caz prin prisma următoarelor elemente conceptuale: contextul istoric; premisele politice și strategice; fizionomia acțiunilor militare desfășurate în context hibrid; analiza comparativă a caracteristicilor conflictului de tip hibrid în concepția Federației Ruse.

Cuvinte-cheie: conflictul din Ucraina, anexarea Crimeei, conflict hibrid, identitate națională, Federația Rusă.

CONTEXTUL ISTORIC

În încercarea de a înțelege politica externă și de securitate națională a Rusiei, analiștii politico-militari au făcut incursiuni în istoria acestei țări. Se apreciază faptul că, după căderea imperiului sovietic, Rusia este în căutarea unei noi identități și a unei strategii pentru securizarea acesteia. În opinia specialiștilor, cu toate că Rusia de azi nu mai poate avea aceeași întindere geografică, ea își păstrează totuși trăsătura istorică a imperiului – stat multiethnic și multicultural.

În același timp, tot din punct de vedere istoric, se mai poate afirma că, în Rusia, coabitarea popoarelor nu este rezultatul unei migrații, ci al înaintării rușilor pe teritoriile altor popoare, dintre care, în 1992, unele s-au emancipat, în timp ce altele și-au păstrat statutul de supuși ai noii Rusii. Aceste răspunsuri sugerează și o anumită incertitudine a rușilor în autodefinirea lor ca cetățeni¹.

Cu privire la încercarea definirii unei identități naționale și reflectarea acestui efort în politica externă a Rusiei, există trei abordări și curente de gândire, și anume:

1. liberalismul pro-Occident;
2. realismul (sau echilibrul marilor puteri);
3. naționalismul (cu cele două ramuri ale sale: neo-imperialismul și naționalismul etnic).

După anul 1992, succesiunea și reflectarea influenței acestor curente de gândire în politica externă a Rusiei se prezintă astfel:

- 1992: liberalismul;
- 1993-2000: realismul;
- 2001-2002: realismul cu unele influențe de liberalism;
- 2003-2008: realismul;
- 2009-2011: realismul și liberalismul;
- 2012-2013: realismul;
- 2014: realismul și naționalismul².

Pentru exacerbarea și câștigarea sprijinului necesar îmbrățișării naționalismului de către populația din granițele Federației Ruse, dar și din fostele state sovietice, președintele Putin a recurs la patru concepte-cheie: 1. *compatrioții*; 2. *Ruskiy mir*

¹ Mihaiu Mărgărit, *Ucraina și războiul hibrid, în tentativele Rusiei expansioniste ale Moscovei de revenire a ei la masa marilor decizii ce privesc geopolitica mondială*, în *Pulsul geostrategic*, nr. 175, 20 septembrie 2014, www.ingepo.ro.

² Igor Zevelev, *Russian National Security and Foreign Policy*, prelegere prezentată în 23 octombrie 2014 la Centrul European pentru Studii de Securitate „George C. Marshall”, Garmisch-Partenkirchen, Germania.

(lumea rusă); 3. civilizația rusă și 4. poporul rus divizat. Aceste concepte-cheie, precum și amenințările altele decât cele convenționale manifestate în Ucraina au contribuit la punerea în practică a strategiei și politicii Rusiei de protejare a compatrioților vorbitori de limba rusă dezbinăți, la restaurarea civilizației ruse și reconstrucția lumii rusești (Russkiy mir).

În cazul Ucrainei, aceste amenințări s-au concretizat în sprijinul mișcărilor politice ostile regimului pro-vest și UE, penetrarea industriilor strategice, influența furnizorilor de energie din Federația Rusă în cadrul guvernelor unor state, radicalizarea mișcărilor etnice, pro-ruse și crearea unor enclave, atacuri cibernetice, toate sub presiunea unei forțe militare convenționale, masată la graniță, menită să descurajeze și pregătită să intervină militar.

În ceea ce privește securizarea identității naționale, strategia Rusiei este clar explicată de Ilya Prizel, în *Identitatea națională și politica externă* (1998): „În timp ce redefinirea identităților naționale este, în general, un proces treptat, în situații de criză persistentă, chiar identitățile bine stabilite se pot schimba într-un ritm remarcabil, iar memoria colectivă a cetățenilor poate fi <rearanjată> destul de rapid”³.

Așadar, Rusia postsovietică încearcă să își găsească un echilibru între statul său multinațional, naționalismul vehement al supușilor săi și o constrângere mai recentă: naționalismul propriu rusesc, care, tot mai insistent, este stimulat de la Kremlin, atât în interiorul spațiului geografic actual al statului, cât și în afara lui⁴. Jocul și politica externă a Rusiei vizează menținerea neimplicării statelor din sfera sa de influență în alianțe militare precum NATO sau integrarea în UE, pe care președintele Vladimir Putin le consideră amenințări la adresa Rusiei. În această direcție, Putin afirmă, la 18 martie 2014: „Cu Ucraina, partenerii noștri occidentali au trecut linia... La urma urmei, ei au fost pe deplin conștienți de faptul că există milioane de ruși care trăiesc în Ucraina și în Crimeea... Rusia s-a aflat ea însăși într-o poziție la care nu a putut renunța. Dacă vei comprima arcul până la limitele sale, acesta se va destinde puternic”⁵.

Răspunsul Vestului a constat în sprijin pentru Ucraina, sancțiuni la adresa Rusiei și creșterea capacităților de apărare colectivă ale NATO. Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană au răspuns provocărilor din mediul de securitate generate de războiul hibrid pe care Rusia l-a declanșat în Crimeea: operații informaționale ofensive, război cibernetic, subminarea administrației locale, controlul media, infiltrarea forțelor pentru operații speciale, masarea forței convenționale la frontieră.

³ *Ibidem*.

⁴ Mihaiu Mărgărit, *loc. cit.*

⁵ Igor Zevelev, *The Russian World in Moscow's Strategy*, Center for Strategic & International Studies, disponibil pe www.csis.org/analysis/russian-world-moscows-strategy, accesat la 4 august 2019.

În aceste condiții, *Readiness Action Plan* și crearea *Forței de Reacție Rapidă* sunt două elemente de referință în ecuația misiunii fundamentale a NATO. Aceste măsuri au rolul de a asigura faptul că Alianța are forțele potrivite și echipamentul potrivit, în locul potrivit, la momentul potrivit. În plus, desfășurarea a peste 40 de exerciții militare în Europa de Est numai în anul 2014 demonstrează că statele membre transmit un semnal clar nu numai Alianței și partenerilor din regiune, ci și Rusiei.

Alianța trebuie să fie pregătită pentru asemenea tip de război nedeclarat în Europa, clarificând în ce situații poate invoca Articolul 5 al Tratatului de la Washington: agresiunea economică, ecologică, psihologică, cibernetică ș.a. Introducerea, sub cupola Art. 5, a celei de-a cincea dimensiuni a spațiului de luptă, dimensiunea cibernetică (alături de cea terestră, navală, aeriană și cosmică), va permite un răspuns colectiv în cazul în care spațiul virtual va fi atacat, în viitor, de forțe ostile membrilor Alianței.

Însă, Alianța nu poate lupta singură într-un război hibrid, ci are nevoie de participarea altor organisme internaționale, cum sunt UE și OSCE, care sunt, de asemenea, vizate de amenințările hibride. Modelul războiului lansat de Rusia cuprinde componente de altă natură decât cea militară, care solicită „campanii” economice, diplomatice, politice sau informaționale. În acest context, statelor din zona de influență a Rusiei le revine responsabilitatea prevenirii și pregătirii campaniilor de răspuns la metodele hibride ale acesteia, printr-o bună guvernare și – foarte important – printr-o gestionare corespunzătoare a drepturilor minorităților⁶.

Analistul politico-militar Mihaiu Mărgărit identifică, dincolo de aceste considerente de ordin istoric, și alte elemente care justifică războiul hibrid declanșat la adresa Ucrainei. Argumentele de forță ale Rusiei în politica sa externă sunt: poziția Rusiei ca membru permanent în Consiliul de Securitate al ONU, cu drept de veto; bogăția resurselor sale minerale; puterea forțelor armate, în special a arsenalului său nuclear, „piloni de sprijin” pe care și-a construit instrumentele diplomatice. Apoi, se adaugă și faptul că vectorii cei mai importanți ai politicilor externe ale marilor puteri au fost și sunt strâns ancorați într-un context geopolitic internațional complex, marcat de escaladarea amenințărilor teroriste, precum și de criza financiară globală și recesiunile economice grave și de lungă durată, îndeosebi pe spațiul european, cărora li s-au asociat un set important de provocări, riscuri și amenințări specifice, care au revigorat unele conflicte înghețate.

⁶ Heidi Reisinger, Aleksandr Golts, *Russia's Hybrid Warfare – Waging War below the Radar of Traditional Collective Defence*, Research Paper, nr. 105, noiembrie 2014, p. 11.

PREMISELE POLITICE ȘI STRATEGICE

Rusia a declanșat, așadar, împotriva acestei țări un set de amenințări asimetrice în cadrul unui război neconvențional, hibrid. Potrivit aceluiași autor, planul strategic de război a fost pus în aplicare în două faze: una subtilă, de uzură și prăbușire din interior a Ucrainei, și una de forță și vizibilitate, prin acțiuni desfășurate gradual și, în mod paradoxal, fără indicii și avertizări care să prevină asupra schimbării situației și existenței unui plan strategic de război hibrid elaborat și declanșat în părțile lui sensibile, cu mult timp înainte:

- subminarea activității guvernului ucrainean, ceea ce, potrivit autorului, reprezintă o amenințare reală pentru un sistem internațional deschis, bazat pe respectul suveranității și integrității teritoriale a statelor; acesta constituie un conflict interstatal și nu un conflict intern în Ucraina, așa cum încearcă să acrediteze propaganda rusă. Se apreciază faptul că unul dintre mijloacele cele mai eficiente pentru exercitarea presiunilor asupra guvernului ucrainean, începând încă din 2008, l-a reprezentat accesul la resursele energetice ale Rusiei;
- specularea stării de spirit a populației și a structurii demografice, etnice și religioase a Ucrainei, precum și percepțiile opiniei publice față de procesul de integrare în UE;
- utilizarea, în favoarea sa, a corupției structurilor din sistemului național de securitate al Ucrainei;
- smulgerea și anexarea Crimeei fără a trage vreun foc de armă, populația asistând inofensivă la tropăitul „omuleților verzi” cu misiuni de destabilizare a vieții publice și a structurilor statului, militari mascați, informal „apatrizi” – o nouă invenție a războiului hibrid. Ei au intrat în rândurile milițiilor locale, substituind desfășurarea unor forțe de invazie tradiționale, constituită din aviație, vehicule blindate, tancuri ș.a. Ulterior, ei au devenit „actori de descurajare”, infiltrându-se și în partea de est a Ucrainei, însângerați de insurgenții separatiști pro-ruși, acționând împreună cu aceștia și cu alții, „trimiși în scopuri umanitare”;
- organizarea, dotarea cu armament și echipamente militare de infanterie, chiar cu tehnică militară complexă, și instruirea structurilor acestor insurgenți, care s-au pronunțat pentru secesiune; este cunoscut faptul că Rusia a furnizat separatiștilor armament, blindate, piese de artilerie și sisteme de apărare antiaeriană sofisticate, de tip BUK (care a doborât zborul MH17 al Malaysia Airlines);
- punerea în aplicare a celorlalte componente de forță ale acestui plan strategic de război, determinate și favorizate de momentul ales de susținătorii pro-europeni pentru declanșarea mișcării Euromaidanului. De altfel,

cu privire la momentul declanșării războiului hibrid, în articolul său din februarie 2014, generalul Gherasimov îl citează pe teoreticianul militar rus Georgii Isserson, care afirma că mobilizarea nu are loc după declararea unui război, ci „*începe pe neobservate, cu mult înainte de asta*”⁷. În cazul Ucrainei, aplicarea planului a avut loc și într-o situație de slăbiciune economică a UE, de controverse chiar la adresa existenței ei și de creștere considerabilă a numărului euroscepticilor, care a generat, gradual, o situație complexă neașteptată și confuză. Astfel, obiectivele principale au fost disipate într-o diversitate de confruntări violente între persoane și categorii de populație dintre cele mai diferite sub aspect politic, social, profesional, infrațional, etnic, religios. După o perioadă de uzură fizică și morală, mișcarea a apărut ca fiind scăpată de sub controlul scopului inițial propus, căpătând configurația unor confruntări de maximă violență, sângeroase, dominate de manipulare, propagandă și multiple alte componente de operațiuni psihologice cu autori necunoscuți;

- desfășurarea unor intense operații psihologice (este surprinzător cât de rapid și de bine a fost organizat referendumul în Crimeea, precum și rapiditatea cu care structurile administrației locale au trecut în subordinea legislativă și administrativă a Rusiei. La fel, după două zile de la referendumul din Crimeea, după consumarea formalităților juridice, noile autorități locale, deja instalate, au și livrat primele 80.000 de pașapoarte rusești);
- lansarea unor puternice atacuri cibernetice asupra sistemelor informatice oficiale diplomatice și guvernamentale. Se afirmă că, începând cu anul 2010, Rusia spionează Ucraina, contaminând, cu ajutorul unui virus informatic extrem de agresiv, „Snake”, ținte oficiale pentru accesul la secretele de stat ucrainene⁸;
- s-a făcut apel la motivații legate de apartenența la comunitatea ortodoxă în raport cu Occidentul, forțând crearea unei „*falii de natură religioasă*”. Aceasta a determinat speculații, dar și demonstrații stradale, chiar și cu participarea neorganizată a slujitorilor bisericii ortodoxe ale tuturor celor trei ramuri existente pe teritoriul țării – Biserica Ortodoxă Ucraineană, aflată sub administrarea Patriarhiei de la Moscova; Biserica Ortodoxă Ucraineană, cu Patriarhia de la Kiev; Biserica Ortodoxă Ucraineană Autocefală;
- desfășurarea unor „*acțiuni de incitare la violență*” exercitate atât asupra demonstranților pro-europeni, realizând „*confuzii*” între opțiuni, cât și asupra forțelor de ordine, incendiind la maximum atmosfera generală a Maidanului.

⁷ Ana Stan, *Rusia a ridicat războiul la rang de artă* (articol), 02.09.2014, pe adev.ro/nb9y9f, accesat la 30.03.2015.

⁸ *Ibidem*.

Constatăm, aşadar, că asemenea genuri de operații sunt folosite pentru a induce confesiuni sau a consolida atitudini și comportamente favorabile pentru obiectivele inițiatorului și sunt, uneori, combinate cu acțiuni clandestine sau tactici sub pavilion fals. De asemenea, reține atenția faptul că publicul-țintă poate fi, așa cum am subliniat, grupuri și indivizi, organizații și, în situația Ucrainei, îndeosebi guvernul.

FIZIONOMIA ACȚIUNILOR MILITARE DESFĂȘURATE ÎN CONTEXT HIBRID

Conflictul din Ucraina este o combinație eficientă și surprinzătoare de componente militare și nonmilitare, convenționale, neconvenționale și neregulate, precum și alte tipuri de instrumente, cum sunt operațiile cibernetice și informaționale. Analizate individual, niciuna dintre aceste componente nu este nouă, în schimb, combinarea și orchestrarea diferitelor acțiuni care realizează surprinderea și creează ambiguitate fac extrem de dificilă recția adecvată în special pentru organizațiile multinaționale care operează pe principiul consensului⁹. Planul pe care Moscova l-a implementat în sud-estul Ucrainei a fost următorul: și-a concentrat forțele armate convenționale și neconvenționale la graniță, pentru a-și demonstra forța. Apoi a început să sprijine separatiștii trimițând armament și instructori în zona de conflict. În final, a invadat direct Ucraina, însă a făcut-o sub acoperire.

În prima parte a operațiilor desfășurate în regiunile Donețk și Luhansk, forțele speciale rusești au acționat ca instructori și experți în utilizarea sistemelor militare sofisticate. Când armata ucraineană a început să împingă înapoi forțele separatiste, amenințând cu închiderea graniței cu Rusia, Rusia a trimis forțe sub acoperire dincolo de graniță, pentru a acorda sprijin separatiștilor. Se apreciază că între 3.000 și 4.000 de militari ruși au luptat în Ucraina, făcând parte din unități de valoare batalion, dislocate de la patru divizii aeropurate împreună cu Brigada 18 Terestră¹⁰.

Rusia a început, în 2013, să-și creeze o structură bine echipată, bine instruită și modernă, capabilă să fie dislocată în regiune, organizată în:

- forțe aeropurtate – aproximativ 20 de batalioane (patru divizii, cinci brigăzi);
- infanterie marină (patru brigăzi, opt regimente independente);
- brigăzi de forțe speciale (Spetsnaz GRU);
- trei-patru unități de eforțe terestre de elită;
- sprijin aerian și naval.

Ucraina avea în serviciu, la nivelul forțelor terestre, un număr de 41.000 de militari, dintre care în unități gata de luptă 20.000 pe hârtie, dar, în realitate, undeva în jur de 6.000. Situația în care s-a găsit armata ucraineană a fost una extrem de dificilă, deoarece unitățile sale erau încadrate cu conșcripți aflați în ultimele luni

⁹ Heidi Reisinger, Aleksandr Golts, *op. cit.*, p. 3.

¹⁰ *Ibidem*, p. 5.

de stagi militar, înaintea trecerii la o armată profesionistă bazată pe voluntariat, autoritățile întârziind demobilizarea acestora. Moralul militarilor a fost unul scăzut, mulți dintre aceștia încercând să scape de serviciul militar sau predându-se, cu excepția batalioanelor de voluntari aflate în subordinea Ministerului de Interne, care aveau un moral bun, dar un nivel foarte scăzut de instruire.

Cu toate acestea, pentru a evita și pierderea altor teritorii pe lângă Crimeea, Ucraina a fost nevoită să acționeze și, în aprilie 2014, a declanșat operația „antiteroristă”, întrebunțând forțele regulate convenționale împotriva unor forțe neconvenționale și paramilitare, care fac inutilă folosirea blindatelor, a artileriei și a loviturilor aeriene. Acest mod de acțiune a fost considerat o mare eroare militară și politică, deoarece forțele convenționale nu sunt pregătite să ducă lupta împotriva unor forțe paramilitare, într-un război urban, printre civilii folosiți pe post de scuturi umane. Acest tip de conflict solicită intervenția unor forțe special pregătite pentru lupta în zone urbane.

În condițiile în care efectivele ucrainene implicate în război s-au ridicat la aproximativ 50.000 de oameni (cuprinzând toate unitățile și formațiunile militare de rezerviști, voluntari, serviciile speciale, Ministerul de Interne ș.a.), s-a dovedit extrem de dificilă, dacă nu imposibilă realizarea și funcționarea eficientă a unui sistem de comandă și control, fapt demonstrat de divergențele și opiniile contradictorii ale comandanților forțelor implicate în operație¹¹.

În lucrarea „Russia’s Hybrid Warfare – Waging War below the Radar of Traditional Collective Defence”, cercetătorii Diviziei de cercetare a Colegiului de apărare NATO de la Roma au identificat cinci aspecte-cheie ale abordării Rusiei, care sunt interconectate și suprapuse¹²:

- *desfășurarea acțiunilor într-o aparentă legalitate*: războiul nu este unul declarat, oficial, Rusia nu este parte în conflict, invazia estului Ucrainei de către miile de militari echipați de luptă s-a produs pe timpul cât aceștia se aflau în mod oficial în permisie; anexarea Crimeei s-a produs în urma unui referendum care nu îndeplinea standardele internaționale, iar distribuirea pașapoartelor rusești în estul Ucrainei a fost încurajată de împărțirea unor pachete cu alimente, pentru a spori numărul cetățenilor ruși ce trebuiau protejați;
- *componenta militară convențională*: începând cu luna februarie 2014, Rusia a început să disloce forțe convenționale cuprinzând între 30.000 și 40.000 de militari la granița cu Ucraina, pentru așa-numitele inspecții neanunțate (obișnuite în perioada sovietică și reintroduse în anul 2013)

¹¹ *Ibidem*, p. 10.

¹² *Ibidem*, pp. 3-8.

și desfășurarea unor exerciții militare de amploare. Câteva săptămâni mai târziu, o altă asemenea inspecție s-a desfășurat în Districtul Militar Central, implicând mai mult de 65.000 de militari, 177 de avioane, 56 de elicoptere și 5.500 de autovehicule și blindate, unitățile militare fiind în măsură să fie dislocate în mai puțin de 72 de ore. Pentru a evita implicarea observatorilor internaționali, oficialii ruși au argumentat că structurile execută instrucția pentru luptă în zone necunoscute, prin executarea unor deplasări pe distanțe mai mari de 500 km, pe unități, și că nu execută manevre întrunite care să contravină prevederilor *Documentului de la Viena*¹³;

- *balul mascat al lui Putin („little green men”): „omuleții verzi”* (sau oamenii politicoși, cum îi place lui Putin să îi numească) sunt forțe speciale rusești care acționează ca „forțe locale de securitate”, fără a purta însemne de identificare. În Crimeea, prezența acestor forțe speciale neidentificate a fost un mijloc de război psihologic și un instrument eficient pentru votarea referendumului de independență;
- *obținerea sprijinului populației civile*: tehnica utilizată a constat în sprijinul minorității locale rusești, speculând insatisfacția la adresa liderilor politici locali. Văzută din afară, acțiunea a fost etichetată drept una de „protecție a compatrioților ruși din afara graniței”, ulterior transformată într-o mișcare militarizată separatistă. Pentru ucraineni, războiul din estul țării a ridicat multe probleme, deoarece este o combinație de acțiuni desfășurate de grupuri paramilitare și de forțe militare convenționale. Se apreciază că tranziția de la războiul de gherilă la operațiile militare clasice este un fenomen rar întâlnit, deoarece ambele părți aflate în conflict evită confruntarea militară directă;
- *propaganda*: în luna mai 2014, președintele Putin a recompensat cu medalii aproximativ trei sute de jurnaliști, cameramani și tehnicieni care au fost implicați în raportarea evenimentelor din Crimeea, toți lucrând la firme media de stat. Canalele independente de televiziune au fost marginalizate, cu posibilitatea accesării lor doar pe internet. Spre deosebire de războiul din Georgia, Moscova a reușit să utilizeze în mod eficient canalul de televiziune „Russia Today” (RT), post cu un rating în ascensiune și supranumit, de revista germană *Der Spiegel*, „The [Russian] Ministry of Media Defence”.

¹³ *Documentul Viena* (VD) se referă la măsurile de creștere a încrederii și securității (CSBM) în spațiul OSCE. Negocierile privind măsurile CSBM s-au desfășurat la Viena încă din 1990, rezultând *Documentul de la Viena 1990*, care, ulterior, în 1992 și 1994, a fost revizuit și aria lui de aplicare a fost extinsă. După trei ani de negocieri, la Summitul OSCE de la Istanbul (1999) a fost adoptat *Documentul Viena 1999* (VD99). Ca urmare a dezbaterilor pe tema actualizării VD99, în cadrul reuniunii speciale a Forumului de Cooperare în domeniul Securității (FSC) din 30 noiembrie 2011, a fost adoptată decizia de republicare a VD în varianta VD 2011. VD 2011 include deciziile de actualizare adoptate în perioada 2010-2011, un total de nouă decizii, de natură tehnică. VD 2011 a intrat oficial în vigoare la 1 decembrie 2011.

Rolul pe care acest post de televiziune l-a jucat în conflictul din Ucraina a fost nu numai unul de prezentare a poziției Rusiei, ci și unul aproape declarat de dezinformare, conform declarațiilor editorului-șef Margarita Simonyan: „Obiectivitatea nu a fost niciodată țelul meu”. Informațiile și media sunt considerate, de asemenea, arme: „... în timp de pace, un canal internațional nu este absolut necesar. Dar, în timp de război, poate fi crucial”¹⁴. De asemenea, o altă misiune a televiziunii ruse a fost aceea de a preveni prejudiciile de imagine pentru Rusia, așa cum s-a întâmplat în 2008, în războiul de cinci zile din Georgia, când mass-media s-a concentrat pe distrugerile provocate de armata rusă.

Toate acestea au fost întrebunțate pentru a pregăti terenul favorabil acțiunii din Crimeea și Ucraina. Campania de dezinformare a cuprins mai multe componente, astfel: dezinformarea sistematică, etichetarea (etichetarea mișcării Euromaidan ca fascistă), negarea unor aspecte evidente (precum implicarea armatei în război), invocarea unor aspecte umanitare (trimiterea convoaielor cu ajutoare umanitare și solicitarea unui coridor pentru refugiați și soldații ucraineni încercuți), acuzații privind încălcarea normelor de drept internațional umanitar de către autoritățile ucrainene (instigarea la uciderea cetățenilor vorbitori de limba rusă), realizarea conceptului *Novorossiya* (proclamarea, la 24 mai 2014, a independenței noului stat – „Noua Rusie”, cuprinzând Donețk, Luhansk, Dnipropetrovsk, Zaporizhia, Odessa, Mykolaiv, Kharkiv și Kherson).

ANALIZA COMPARATIVĂ A CARACTERISTICILOR CONFLICTULUI DE TIP HIBRID ÎN CONCEPȚIA FEDERAȚIEI RUSE

Sintetizând, putem identifica o serie de caracteristici ale conflictului analizat (Ucraina, 2014) în prezenta lucrare, din perspectiva hibridității, astfel:

- componenta convențională de invazie este înlocuită cu o forță sub acoperire, disimulată;
- uzul larg de măsuri politice, economice, informaționale, umanitare și altele, nonmilitare;
- ațâțarea populației locale;
- transformarea populației statului advers în amic;
- folosirea forțelor armate deghizate;
- atacurile cibernetice;
- acțiunile de control economic;
- cumpărarea puterii politice;

¹⁴ Interviu cu Margarita Simonyan, editor-șef al *Russia Today*, 7 martie 2013, citat în Heidi Reisinger, Aleksandr Golts, *op. cit.*, p. 7.

- specularea corupției;
- acțiuni în sfera protecției mediului;
- insurgență declanșată, alimentată și sprijinită din exteriorul statului supus agresiunii;
- inducerea instabilității politice;
- situația economică precară;
- subminarea activității guvernului statului supus agresiunii;
- conflict interstatal cu aspect de război civil intern;
- destabilizarea vieții publice și a structurilor statului;
- conflict nedeclarat;
- substituirea armatei convenționale cu luptători apatrizi, mascați;
- activarea/reactivarea unor mișcări separatiste;
- acțiuni propagandistice și imagologice;
- specularea structurii demografice, etnice și religioase și a percepției opiniei publice;
- organizarea, dotarea cu armament și echipamente militare și cu tehnică militară complexă și instruirea insurgenților/separatiștilor din exterior;
- corupția internă și transfrontalieră;
- fructificarea momentului favorabil declanșării războiului;
- operații psihologice (PSYOPS);
- acțiuni de incitare la violență;
- atacuri cibernetice;
- ucrainenii au încercat să evite confruntarea militară cu Rusia, care a anexat Peninsula Crimeea fără să întâmpine opoziție;
- insurgența s-a concentrat într-o anumită parte a țării;
- populația civilă a fost considerată centrul de greutate.

CONCLUZII

Din analiza conceptelor de abordare a conflictului de tip hibrid de către Federația Rusă, ne exprimăm următoarele opinii:

- de regulă, Federația Rusă consideră că acest tip de conflict poate fi desfășurat într-un mediu permisiv;
- pentru Federația Rusă, mediul permisiv înseamnă existența unor zone care să favorizeze acțiunile unor interpuși de aceeași etnie, precum și a unor forțe speciale care sunt acceptate de populația civilă în sprijinul unor mișcări separatiste;
- în cadrul conflictelor de tip hibrid, în concepția Federației Ruse, forțele și mijloacele dominante sunt cele neregulate de tip insurgență, separatism etnic, în combinație cu cele neconvenționale, de tipul operațiilor speciale;

- privind fizionomia operațiilor militare în cadrul conflictelor de tip hibrid, în concepția Federației Ruse, conflictul este nedeclarat, forța care acționează este subversivă și apatrită, iar acțiunile se desfășoară sub sloganul faptului împlinit.

Având în vedere aceste aspecte conceptuale privind abordarea conflictelor de tip hibrid, apreciem faptul că, în viziunea Federației Ruse, obiectivele de îndeplinit constau în crearea unor enclave pentru controlul acestora și formularea ulterioară a unor cerințe în condiții de amenințare și șantaj.

BIBLIOGRAFIE:

1. Mihaiu Mărgărit, *Ucraina și războiul hibrid, în tentativele Rusiei expansioniste ale Moscovei de revenire a ei la masa marilor decizii ce privesc geopolitica mondială*, în *Pulsul geostrategic*, nr. 175, 20 septembrie 2014, pe www.ingepo.ro.
2. Heidi Reisinger, Aleksandr Golts, *Russia's Hybrid Warfare – Waging War below the Radar of Traditional Collective Defence*, Research Paper, nr. 105, noiembrie 2014.
3. Ana Stan, *Rusia a ridicat războiul la rang de artă* (articol), 02.09.2014, pe adev.ro/nb9y9f.
4. Igor Zevelev, *Russian National Security and Foreign Policy*, prelegere prezentată în 23 octombrie 2014 la Centrul European pentru Studii de Securitate „George C. Marshall”, Garmisch-Partenkirchen, Germania.
5. Igor Zevelev, *The Russian World in Moscow's Strategy*, Center for Strategic & International Studies, pe www.csis.org/analysis/russian-world-moscows-strategy.

ADAPTAREA INSTITUȚIONALĂ ÎN MEDIUL DE SECURITATE – STUDIU DE CAZ PORNIND DE LA CONCEPTUL DE REȚEA SOCIALĂ –

Dan MAZĂRE

Doctorand, Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”, București

Încercări curente de (re)orientare a teoretizării în domeniul studiilor militare adaugă perspectivei de origine „modernă”, pozitivistă, o dimensiune „postmodernă”, menită a crește capacitatea de adaptare instituțională în cunoașterea și acțiunea militară. Adaptarea este proiectată multinivel, de la cadrul de conceptualizare a spațiului de acțiune militară la cadrul de generare a metodologiilor și procedurilor, ajungând la acțiunea în spațiul material, cu mijloacele care o fac posibilă. În acest nou context, „rețeaua” și „rețeaua socială” au devenit concepte ubicue în ultimele două decenii, definind o cale de înțelegere a complexității acționale, complexitate estimată ca fiind în creștere: în teatrul de operații militare și în activitatea de informații, în impunerea legii, dar și în definirea și aplicarea unui cadru juridic. O arheologie conceptuală a termenului de „rețea” este în măsură să evidențieze particularități în evoluția instituțiilor românești de securitate, ca părți și ansamblu instituțional integrat la nivel de misiune și valori, dar și la nivel operațional.

Cuvinte-cheie: știință militară, managementul schimbării, rețea socială, interoperabilitate, spațiu social.

ȘTIINȚĂ MILITARĂ ȘI ADAPTARE INSTITUȚIONALĂ

Știința militară reprezintă un domeniu de reflecție aparte, aflat în căutarea unei identități de mai bine de un secol, în România și în lume, fiind deopotrivă rezultat și sursă a transformărilor prin care a trecut instituția militară în statul național. Încercări curente de (re)orientare a teoretizării în domeniul studiilor militare adaugă perspectivei de origine „modernă”, pozitivistă, o dimensiune „postmodernă”¹ („post”), menită a crește capacitatea de adaptare instituțională în cunoașterea și acțiunea militară. Sintetizând, orientarea „post” identifică o serie de relații între obiectele și subiectele de reflecție ale securității, astfel încât determinismul, dar și incertitudinea măsurabilă sunt privite drept limitate și limitative, în fața unor situații paradoxale (de etică, dar și de logică) pe care le ridică acțiunea pentru securitate. Nu vom încerca să stabilim dacă o astfel de observație este cu adevărat o noutate, însă literatura istoriei militare, atât în România, cât și în mediul anglofon, pare a contrazice caracterul novator și posibilitatea unei soluții. Definirea temei într-un cadru controlabil este o condiție premergătoare oricărei încercări de identificare a unei soluții, iar articolul curent avansează în această direcție, propunând o analiză centrată în jurul conceptului de „rețea” și a avatarurilor sale în mediul securității.

O incursiune în literatura care a însoțit dezvoltarea domeniului științei militare în România este în măsură să releve modul în care acest domeniu s-a autodefinit odată cu evoluția statului și a națiunii². Astfel, de la lucrarea lui Nicolae Bălcescu, în 1844³, la înființarea primei reviste de profil – *România Militară* (1864), de la dezbaterile care premerg și urmează marilor conflagrații ale secolului XX la problematizarea rolului forțelor de menținere a păcii în Balcani, Africa sau Orientul Mijlociu, de la „*Sociologia națiunii și a războiului*” (1921) în amplul program

¹ A se vedea, spre exemplu, Chris Paparone, *The Sociology of Military Science. Prospects for Postinstitutional Military Design*, Bloomsbury Academic, 2013, dar și articolele lui Ben Zweibelson din *Small Wars Journal*, precum „*Design Theory and the Military's Understanding of Our Complex World*”, publicat în 08.07.2011.

² Pentru exemplificare, a se vedea sinteza de lucrări din volumul Victor Deaconu, Niță Marian (coordonatori), *Elemente de sociologie și psihologie militară românească – Analiza ideilor militare românești dintre Războiul de Independență și al Doilea Război Mondial*, Editura Militară, București, 1988, sau mai recentul volum omagial, sub semnătura Alina Papoi și Adelaida-Mihaela Radu (selecție texte și îngrijirea ediției), „*România Militară*” – *Restituiri*, Editura Militară, București, 2014.

³ Nicolae Bălcescu, *Puterea armată și arta militară de la întemeierea principatului Valahiei pînă acum*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1953; a apărut, în 1844, în Revista *Propășirea*, editori: Mihail Kogalniceanu și Vasile Alecsandri.

de „*cercetare și acțiune*” al lui Dimitrie Gusti la teoretizarea securitizării la sfârșitul secolului XX, de la lupta întregului popor la securitatea extinsă, de la războiul de poziții la *blitzkrieg*, de la propagandă la războiul hibrid, de la șarja de cavalerie a Regimentului 8 – Călărași în atacul asupra Smardanului, la 12/24 ianuarie 1878, la raidul unei grup de vânătoare aflat sub conducerea lui Dan Vizanty, în miraculosul 10 iunie 1944⁴, reflectia în jurul unor teme cu relevanță pentru domeniul militar a căutat să reducă distanța între practica – arta și teoria – știința domeniului. Iar caracterul dual este regăsit perpetuu de-a lungul deceniilor și temelor abordate într-o serie de diferențe precum experiență – intuiție, decizie și alegere – miracol, determinism – joc al șansei.

Consultarea arhivei revistelor *Probleme de artă militară și Gândirea militară românească*⁵, dar și cartografierea concluziilor unor lucrări de sinteză care urmăresc parcurgerea unor teme specific militare în trecerea deceniilor, diversitatea și complexitatea unor volume cu tematică unică, identificarea unor subiecte care călătoresc în timp în căutarea unei soluții, toate acestea așază autorul timpului prezent față în față cu o evoluție și transformare perpetuă a temelor, conceptelor și faptelor investigate de ceea ce a fost definit drept știință militară. Evoluția aceasta poate fi văzută ca o consecință a lipsei acumulării cunoașterii în științele sociale (afluenți ai științei militare), ca o perpetuare a violenței și conflictului, un eșec al practicii reconstrucției postconflict, ca o imagine a cursei mereu actuale a înarmării, ca o inevitabilă așteptare a surprizei și trădării în activitatea de informații, ca mereu perfectibila stare a cadrului legislativ, ca o supremație a proceselor kafkiene în detrimentul sensului primar al birocrăției, raționalitatea, fie ea limitată.

Ce oferă știința militară într-un asemenea context, dincolo de un spațiu de socializare pentru profesioniști și amatori sau impostori⁶? Un loc propriu pentru o serie de concepte vâdate de alte științe sau arii de activitate profesională, de la război și pace la strategie și operațiune, de la timp de acțiune la eficacitate și eficiență, de la sursă de informații la comandă și control. Dacă, în marketing, vorbim despre războaie de gherilă sau în școlile de afaceri despre strategie, referințele analogiilor pornesc, în ceea ce ne privește, din domeniul militar.

⁴ Daniel Focșa, *Dan Vizanty – Destinul unui pilot de vânătoare*, Editura Institutul European, 2010.

⁵ În 1864 se înființează revista *România Militară*, proiect sistat în 1866. În 1898, *România Militară* a reapărut ca revistă oficială a Marelui Stat Major. Din 1990, aceasta a preluat formula de revista *Gândirea militară românească*.

⁶ Norbert Wiener, „*Intellectual Honesty and the Contemporary Scientist*”, *The American Behavioral Scientist*, vol. 8(3), 1964, pp. 15-18: onestitatea intelectuală ca încercare de a lupta cu credințele personale, de a nu omite fapte și evidențe, de a prezenta cu acuratețe fapte, evidențe și raționamente, de a cita contributori care au oferit puncte de plecare, de a nu plagia.

Orice arie de cunoaștere, științifică sau filosofică, este definită printr-un ansamblu de concepte, între care se formează o întrepătrundere de sensuri, definind și condiționând ontologia, epistemologia și metodologiile specifice domeniului: un cadru de reprezentare și înțelegere propriu ariei de cunoaștere, fie că vorbim de științele naturale sau științele socio-umane. Inițierea în domeniul de cunoaștere presupune acoperirea acestor trasee semantice – interconceptuale, urmărind modul în care conceptele au evoluat și au fost utilizate, în timp și în spațiu. Vom descoperi autori reprezentativi, serii de succesiune în timp, școli de gândire extinse atât spațial, cât și temporal. Dar, dincolo de această arheologie conceptuală, conceptele servesc poziționării față de întrebările fundamentale și particulare pe care aria de cunoaștere, în mod direct sau indirect, dorește să le adreseze. Definesc un ansamblu teoretico-aplicativ care ghidează și permite apropierea de fenomenele fizice în derularea lor, atât în științele naturale, cât și în cele socio-umane.

Într-o astfel de perspectivă, știința militară prezintă o serie de particularități. Având un cadru semantic propriu și generând în jurul său o comunitate, știința militară a evoluat prin interacțiunea cu alte științe, lipsindu-i totuși un aparat epistemologic sau metodologic propriu, compensând prin prisma spațiului de experimentare – laboratorul ca spațiu al victoriei și înfrângerilor în războaiele vizibile și invizibile. A împrumutat și valorificat concepte și metodologii din științele socio-umane, a căutat să stabilească distincții între arta și știința militară, între teorie și practică.

ANALIZA DE REȚEA SOCIALĂ – SCURTĂ ARHEOLOGIE CONCEPTUALĂ

Parte a unui proiect de cercetare mai amplu, vizând definirea alternativelor de inserție a unei metode științifice în portofoliul de suport al activităților unei organizații cu rol în derularea unor misiuni în domeniul securității naționale, articolul curent sintetizează o serie de observații asupra cazului particular al „*analizei de rețea socială*”.

Astfel, în mulțimea de concepte care au intrat în siajul dezbaterilor din știința militară, „*rețeaua*” ocupă un loc aparte în ultimele două decenii. În urma evenimentului etichetat drept „*11 septembrie*”, „*rețeaua*” a primit o atenție din ce în ce mai ridicată în programele de cercetare academică și în dialogul mediului academic cu instituții de securitate. Simplificând, „*rețeaua*” a devenit un termen omniprezent, un concept invocat la nivelul discursului public vizând viața și securitatea la începutul secolului 21, „*a plecat la război*” pe urmele amenințării

⁷ Parafrază după titlul lucrării lui Eric Wakin, *Anthropology goes to war: professional ethics & counterinsurgency in Thailand*, University of Wisconsin, Center for Southeast Asian Studies, 1992.

teroriste globale, dar și în operațiuni de contrainsurgență, în diverse teatre de operații, ca subiect de analiză. Mai mult, „rețeaua socială” a adăugat rețelei internet un nivel social anterior inexistent: pe fondul dezvoltării în mediul virtual a ceea ce avea să fie definit drept *social media*, mașini de calcul interconectate permit realizarea unor medii în care sunt partajate resurse digitale. Printre aceste resurse se află și identitatea (digitală) utilizatorilor acelor mașini.

Pornind de la cuvânt, vom nota că termenul de *rețea* este adaptarea românească a latinescului *retella*, desemnând o mulțime de entități interconectate. În ceea ce privește limba engleză și al său *network*, etimologia trimite către acea tehnică romană de construcție, *opus (work) retella (net)*, folosirea termenului fiind documentată începând cu secolul al 16-lea⁸, utilizarea sa făcând trimitere la râuri și canale (la mijlocul secolului al 19-lea), la transportul feroviar și infrastructura de transport a energiei electrice (sfârșitul secolului al 19-lea) și la infrastructura radio, la începutul secolului al 20-lea.

Referitor la limba română, pentru perioada interbelică nu au putut fi identificate surse care să utilizeze în mod explicit cuvântul *rețea*, fiind preferat, la nivelul instituțiilor de securitate ale timpului, termenul de *agentură*. În mod paradoxal, termenul de *rețea* avea să fie identificat în vocabularul reprezentărilor mișcării inițiate de Dimitrie Gusti în perioada interbelică și în cadrul programului acestora de înțelegere și transformare a societății românești în perioada interbelică. În cadrul instituțional, din perspectiva securității, odată cu schimbarea de regim politic, în 1951, termenul de *rețea* începe să fie utilizat pentru a descrie modul de organizare instituționalizată⁹ a informatorilor. Cu toate acestea, spre deosebire de *rețeaua informatorilor*, rezistența anticomunistă este reprezentată, la nivelul documentelor oficiale ale timpului, prin termenul de *bandă*. Mai mult, în 1952 se înființează o structură dedicată, *Serviciul Bande*, în cadrul Direcției Generale a Securității Statului. Observația vine să exemplifice modul în care cadrul instituțional răspunde unor modificări legislative care, la rândul lor, reflectă transformările politice prin care trece o societate. În acest context, trebuie plasate și schimbările

⁸ Keith Briggs, *Etymology of the words network, net, and work*, pe <http://keithbriggs.info/network.html>, accesat la 10 septembrie 2019. O perspectivă complementară este oferită de Umberto Eco în *De la arbore spre labirint. Studii istorice despre semn și interpretare*, Editura Polirom, 2009, *rețeaua* fiind privită ca o formă aparte de labirint, utilizat în organizarea enciclopedică a cunoașterii începând cu perioada Iluminismului.

⁹ „Arma de bază și hotărâtoare a organelor Securității Statului în lupta împotriva activității de subminare (...) este rețeaua de informatori bine organizată. – Directiva despre munca cu agentura – 1951”, fragment citat de Luminița Banu în *Utilizarea rețelei informative în reprimarea rezistenței armate anticomuniste*, http://www.cnsas.ro/documente/istoria_comunism/studii_articole/reteaua_informativa/Reteaua%20informativa.pdf, accesat la 8 septembrie 2019.

care s-au manifestat la nivelul legislației românești în ceea ce privește definirea unui *grup infracțional organizat*. *Codul Penal* (cuprins în *Legea 286/2009*) definește, în Art. 367, grupul infracțional organizat drept „*grupul structurat, format din trei sau mai multe persoane, constituit pentru o anumită perioadă de timp și pentru a acționa în mod coordonat în scopul comiterii uneia sau mai multor infracțiuni*”. Este relevant de remarcat faptul că definiția actuală generalizează definiția propusă anterior de *Legea 39/2003*, prin care grupul infracțional era definit drept „*grupul structurat, format din trei sau mai multe persoane, care există pentru o perioadă și acționează în mod coordonat în scopul comiterii uneia sau a mai multor infracțiuni grave, pentru a obține direct sau indirect un beneficiu financiar sau alt beneficiu material; nu constituie grup infracțional organizat grupul format ocazional în scopul comiterii imediate a uneia sau a mai multor infracțiuni și care nu are continuitate sau o structură determinată ori roluri prestabilite pentru membrii săi în cadrul grupului*”.

Schimbarea de definiție a avut, cu siguranță, consecințe privind încadrarea unor fapte aduse în fața justiției și referitor la modul de lucru al unor instituții ale statului. Opțiunea legiuitorului pentru conceptul de grup („*structurat*”), iar nu pentru conceptul de *rețea* este, în sine, o temă de cercetare, în condițiile în care simțul comun trimite către conceptul de *rețea*: de la purtători de cuvânt ai instituțiilor de securitate la media, termenul de *rețea* este cu predilecție utilizat. Vom observa, de asemenea, că, atunci când privim către mediul online, posibilitatea de realizare a unui „*grup*” este unul dintre serviciile pe care le oferă platformele online de conectare „*în rețea*”, „*grupul*” și „*rețeaua*” fiind distinct definite în cadrul acestor instrumente informatice. Aceste observații ne conduc către încercarea de a distinge între obiectele conceptuale utilizate, grup sau rețea, discuția putând fi extinsă și către formule precum clan, bandă, grupare etc.

Pe fondul creșterii vizibilității analizei de rețele sociale, ca abordare oferind un potențial suport instituțional, la începutul anilor 2000, analiza de rețele sociale devine și obiect de analiză pentru acea comunitate academică ce are ca temă principală de studii grupurile mici. Cu o istorie bogată, studierea și teoretizarea grupurilor mici continuă să fie și în prezent o temă de interes pentru diverse discipline¹⁰, abordările actuale vizând, de cele mai multe ori, o tematică specifică dezvoltării organizaționale (dezvoltarea unor echipe, derularea unor programe de training). Din perspectiva celor care au în centrul preocupărilor lor grupurile

¹⁰ Richard Kettner-Polley, „*A Brief History of Interdisciplinary Cooperation in the Study of Small Groups, Small Group Research* 47, nr. 2, 2016; 115-133.

mici¹¹, rețeaua socială trimite către grup (mic) în două ipostaze: atunci când avem de-a face cu acea substructură a unei rețele numită clică, cu entitățile (nodurile rețelei) conectate între ele, și atunci când avem de-a face cu asocieri de entități în baza unor valori comune ale atributelor ce le caracterizează, prin analiza de rețea stabilindu-se, în acest ultim caz, natura și specificul relațiilor de schimb între grupările emergente de entități ale rețelei. Altfel spus, există situații în care caracterul generic al conexiunilor dintre entitățile unei rețele poate conduce la emergența unui grup, văzut, la nivelul literaturii sociologice, ca fiind o asociere în care indivizii se identifică și interacționează în baza unor caracteristici identitare comune, având un simț al unității sau al acțiunii comune.

Raportându-ne la literatura cu specific în fundamentarea unor decizii legislative sau de politici publice pentru gestionarea criminalității organizate, vom observa că *rețeaua* este asociată caracteristicilor de structurare a asocierii între persoanele implicate în derularea unor activități dincolo de lege. Este, din acest punct de vedere, văzută, atât în SUA¹², cât și în Europa¹³, ca o alternativă la organizarea ierarhică a grupărilor respective, susținând delocalizarea și, de cele mai multe ori, internaționalizarea activităților

Această perspectivă generează o nouă întrebare: Vom înțelege prin rețeaua socială un model, o simplă reprezentare abstractă a diverselor forme de asociere umană (deopotrivă a grupurilor, clanurilor sau bandelor, spre exemplu), reprezentare realizată prin utilizarea obiectului matematic numit *graf* sau, din contră, vom înțelege prin *rețea* un concept care descrie și/sau explică *acțiunea colectivă* în cadrul societății, având în sine particularitățile sale? Dacă prin rețeaua socială vom înțelege o alternativă de reprezentare a unei asocieri de indivizi (diferită de cea ierarhică), raportându-ne la obiectivele cercetării, vom sublinia importanța utilizării unor proceduri și instrumente (informatice) care să conducă la reprezentare pornind de la date disponibile. Vom spune că un astfel de model este în măsură să releve, fie numai prin dimensiunea sa grafică, informații utile în adresarea respectivei asocieri de indivizi. Dacă, în schimb, prin *rețeaua socială*

¹¹ Nancy Katz, David Lazer, Holly Arrow, Noshir Contractor, „Network theory and small groups”. *Small group research* 35, nr. 3, 2004; 307-332. Sociologia românească oferă, de asemenea, contribuții semnificative prin realizările lui Achim Mihu, în cea de-a doua jumătate a secolului trecut, micro-sociologia propusă de acesta constituind un punct de reper în abordarea problematicii grupurilor mici.

¹² Jerome Bjelopera, Finklea Kristin, „Organized Crime: An Evolving Challenge for U.S. Law Enforcement”, *Congressional Research Service*, ianuarie 2012.

¹³ Paul A.C. Duijn, Peter P.H.M. Klerks, „Social network analysis applied to criminal networks: Recent developments in Dutch law enforcement”, în *Networks and network analysis for defence and security*, pp. 121-159, Springer International Publishing, 2014.

vom înțelege o formă aparte de asociere a indivizilor, o componentă fundamentală a oricărei forme de ontologie socială, care mediază transferul acțiunii individuale (micro) către acțiunea unor categorii sociale mai largi (macro, la extrem – clasa, etnia, religia etc.), atunci, dincolo de reprezentare, vom căuta să evidențiem acele particularități ale rețelei care potențează comunicarea, cooperarea și mobilizarea. Prima opțiune poartă ofițerul de informații spre reprezentarea grupului infrațional într-o formă grafică ce pune în evidență relațiile existente între indivizii grupului, cea de-a doua opțiune solicită acestuia înțelegerea unor caracteristici topologice și structurale ale rețelei, cu consecințe (cauzalitate) în societate, independent de caracteristicile indivizilor. În această ultimă situație vom observa cum mobilizarea, odată cu transferul informației în rețea, spre exemplu, depinde de configurația rețelei¹⁴.

Obiectivul acestei peregrinări în ontologia socialului ține de încercarea de a evidenția natura cíclică a relației între conceptele principale utilizate, acelea de *grup* și *rețea*: în cadrul grupului se poate manifesta o rețea, în cadrul unei rețele pot să apară grupuri, ca rezultat al relațiilor între indivizii care definesc rețeaua. Trei concluzii se desprind de aici:

- a. Definirea *rețelei sociale* drept o reprezentare abstractă potențială, un model al unei entități sociale colective (grup, clan, bandă...), în baza utilizării unor obiecte matematico-informatică, este necesară, dar nu este suficientă.
- b. Definirea *rețelei sociale* drept o entitate în sine, care se manifestă în spațiul social, ocupă un loc în spațiul social, este în măsură să susțină înțelegerea propagării acțiunii individuale în acțiune colectivă, făcând din rețea un echivalent al grupului, clanului, bandei..., o entitate socială colectivă care descrie și explică legături de cauzalitate.
- c. La nivel de limbaj, ometem adesea această distincție, utilizarea termenului de *rețea* plasându-ne, în funcție de context, într-una sau cealaltă dintre situații.

Deși poate fi considerată trivială, distincția operată anterior și întregul lanț de argumentare își propun să fundamenteze o observație care trimite la modul impropriu de utilizare a unor indicatori de analiză a rețelelor sociale. Astfel, o soluție software de analiză a rețelelor sociale încapsulează în funcționalități algoritmi cu ajutorul cărora putem calcula cu ușurință indicatori ai unor rețele diverse (de comunicații, financiare, de schimb, reprezentând o grupare de crimă organizată etc). Nu reiese

¹⁴ Daniel Little, *New Directions in the Philosophy of Social Science*, Rowman Littlefield, septembrie 2016. A se vedea Capitolul 3, „Social Things – What exists in the social realm”, pp. 73-115.

de aici însă că rezultatele obținute, valorile indicatorilor, pot fi interpretate similar. Aplicarea aceluiași algoritm nu transferă și cadrul de interpretare a rezultatelor, de la un caz la altul, de la un tip de rețea la altul.

Pentru a pune în evidență diversele cadre de interpretare a rezultatelor, a indicatorilor, astfel încât analiza unei rețele sociale să capete relevanță în raport cu specificul rețelei, vom avea în vedere diversele teorii formulate cu privire la rețelele sociale, dar și practica derulării unor proiecte de utilizare a analizei de rețea în adresarea crimei organizate. În privința aspectelor teoretice adresate de sociologie, Marian-Gabriel Hâncean realizează¹⁵ un inventar al teoriilor, metodologiilor și aplicațiilor actuale ale analizei de rețele sociale, oferind un punct de plecare pentru această problematică.

ANALIZA DE REȚEA SOCIALĂ – SCURT STUDIU DE CAZ AL LEGISLAȚIEI VIZÂND CRIMINALITATEA ORGANIZATĂ

În ultimele două decenii, în jurisprudența românească au avut loc dezbateri cu privire la doctrina și practica judiciară ce au avut drept subiect criminalitatea organizată, dezbateri centrate în jurul articolelor din *Legea 39/2003*, vechiul *Cod Penal* – 1969 și noul *Cod Penal*, articole care defineau formele de organizare pentru comiterea de infracțiuni. Aceste dezbateri, în care doctrina și practica judiciară s-au aflat într-un dialog aplicat, sunt vizibile prin modificările ce au fost aduse de-a lungul anilor cadrului juridic ce vizează această arie a dreptului penal.

Jurisprudența românească face o distincție între participarea ocazională (autor, coautor, instigator, complice) – participația penală, văzută drept o pluralitate ocazională și asocierea – multiplicitatea în comiterea unei infracțiuni, văzută drept o pluralitate constituită. În privința multiplicității, *Legea 39/2003* făcea apel la „grupuri infracționale” (Art. 7, Art. 8), iar vechiul *Cod Penal* – 1969 trimitea în mod explicit la o formă generică, „asocierea pentru comiterea de infracțiuni” (Art. 323). Pentru ca în sarcina unei persoane să se rețină infracțiunea prevăzută de vechiul *Cod Penal* drept „asociere pentru săvârșirea de infracțiuni” (Art. 323), nu era necesar ca aceasta să fi activat în cadrul asocierii și nici măcar să cunoască pe toți membrii grupului: era suficient ca persoana să-și fi manifestat voința de a se integra în grupul constituit în vederea săvârșirii unor infracțiuni. Noul *Cod Penal* păstrează spiritul acestei abordări, astfel că, pentru „constituirea unui grup infracțional organizat” (Art. 367, alin. 1), se precizează: „Inițierea sau constituirea unui grup infracțional organizat,

¹⁵ Marian-Gabriel Hâncean, *Rețele sociale – Teorie, metodologie și aplicații*, Editura Polirom, 2014.

aderarea sau sprijinirea, sub orice formă, a unui astfel de grup se pedepsește cu închisoare de la 1 la 5 ani și interzicerea exercitării unor drepturi”.

Din punct de vedere juridic, în cazul analizei participării la comiterea de infracțiuni, pericolul social este generat de comiterea infracțiunii, pluralitatea definind, astfel, o accentuare a pericolului. Pericolul nu derivă din multiplicitatea făptuitorilor, ci doar din săvârșirea infracțiunii, pluralitatea fiind ocazională. În ceea ce privește asocierile pentru săvârșirea unei infracțiuni, pericolul social are ca sursă stabilirea și emergența unei multiplicități, pentru realizarea mai multor infracțiuni. Asocierea – multiplicitatea are, astfel, o existență independentă, cu o durată în timp și implică o activitate de organizare a acțiunilor infracționale, pluralitatea fiind constituită.

În acest cadru conceptual-doctrinar trebuie înțeleasă decizia Înaltei Curți de Casație și Justiție nr. 12/2 iunie 2014. Tema asupra căreia s-a pronunțat Înalta Curte de Casație și Justiție a fost aceea de a preciza dacă noua abordare asupra infracțiunii de constituire a unui grup infracțional organizat, prevăzută de Art. 367 din noul *Cod Penal*, dezincriminează sau integrează cazurile de pluralitate constituită de infractori care nu îmbracă forma unui grup organizat, incriminate de Art. 323, vechiul *Cod Penal*, sau de Art. 8 din *Legea 39/2003*. Argumentația precizează: „după cum rezultă din expunerea de motive a noului *Cod Penal*, voința legiuitorului a fost să renunțe la paralelismul existent înainte de intrarea sa în vigoare între textele care incriminează acest gen de fapte (grup infracțional organizat, asociere în vederea săvârșirii de infracțiuni, complot, grupare teroristă) în favoarea instituirii unei incriminări-cadru – constituirea unui grup infracțional organizat –, cu posibilitatea menținerii ca incriminare distinctă a asociației teroriste, dat fiind specificul acesteia”¹⁶, după cum reiese și din decizia 823/12.12.2017 a Curții Constituționale, referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor Art. 367 alin. (6) din *Codul Penal*¹⁷.

În raport cu subiectul acestui articol s-a dorit identificarea acelor contexte în care termenul de *rețea* a fost folosit în cadrul argumentării specifice diverselor spețe și diverselor etape din evoluția unui dosar vizând criminalitatea organizată, în România ultimului deceniu. În acest sens, a fost realizată o analiză calitativă a unei baze de date care integrează sentințe la nivel național în perioada 2007-2018, utilizând platforma online *sintact.ro*.

¹⁶ Decizia nr. 393 din 28 mai 2015, publicată în *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 609 din 12 august 2015, paragrafele 33 și 34.

¹⁷ *Ibidem*.

Acest exercițiu urmează, la nivel de intenție, dezbaterea care a animat societatea olandeză¹⁸ la mijlocul anilor '90, într-un cadru interinstituțional redefinindu-se perspectiva juridică, de impunere a legii, și perspectiva instituțiilor de informații din Olanda în raport cu criminalitatea organizată. În cazul românesc, *rețeaua* este un termen implicit utilizat în argumentarea caracterului structurat al criminalității, trimerile explicite la acest termen, în legislație, lipsind. Dialogul doctrinar este redus, de asemenea, la nivelul universului juridic, lipsind caracterul interinstituțional în definirea acestei problematice. Ca o consecință, protocoalele interinstituționale încheiate vor fi greu de evaluat nu doar din perspectiva eficacității și eficienței lor, ci, mai ales, acestea vor fi foarte ușor atacabile la nivelul societății.

Analiza a reliefat câteva concluzii, după cum urmează:

Dacă obiectul sentințelor analizate îl reprezintă traficul persoane/minori/migranți/droguri, termenul de *rețea* este cu predilecție utilizat pentru a descrie situația faptică. În plus, în cele mai multe dintre cazuri, dosarele includ etape în care este invocat caracterul fluid al rețelei ca argument pentru reducerea pedepselor celor anterior afectați de o sentință:

Sentința penală nr. ___/2014 din 24.11.2014, Tribunalul Timiș:

„... după cum a arătat și în fața primei instanțe și în fața instanței de apel, singurele sale contacte cu această rețea de traficanți au fost atunci când a contactat-o pe AT în vederea furnizării unei cantități de droguri și că, după cum a declarat și inculpatul AP, dumnealui nici măcar nu îl cunoștea pe acesta, cu atât mai puțin cunoștea restul persoanelor care făceau parte din această rețea și întinderea și amploarea ei”;

Sentința penală nr. ___/2014 din 23.07.2014, Curtea de Apel Timișoara:

„... revizuentul a solicitat a se aprecia că, din motive de echitate, se impune redozarea pedepsei ce i-a fost aplicată, astfel încât să se aibă în vedere contribuția și modul de implicare în activitatea infracțională, că a avut o contribuție marginală în activitatea infracțională în sensul că, fiind consumator de droguri, a acceptat să participe la transportul unei cantități de droguri, fără a avea nicio contribuție la procurarea acestor droguri, la stabilirea unor legături cu persoane aflate în rețea ori pentru a identifica persoane cărora să le fie distribuite drogurile”.

¹⁸ H.G. van de Bunt, „Organised Crime Policies in the Netherlands”, în Cyrille Fijnaut și Letizia Paoli (editori), *Organised Crime in Europe: Concepts, Patterns and Control Policies in the European Union and Beyond*, Springer, 2004, pp. 677-716.

Dacă sentința penală viza „asocierea pentru comiterea de infracțiuni”, *rețeaua* este, de asemenea, termenul implicit utilizat pentru a defini asocierea, structurarea. De cele mai multe ori, aceasta este privită ca fiind organizată în jurul unei persoane:

Sentința penală nr. ___/2015 din 11.09.2015, Tribunalul Galați:

„... Fapta inculpatei CRF, care, în cursul anului 2001 – septembrie 2002, a constituit o asociere infracțională în scopul comiterii infracțiunilor de trafic de persoane, trafic de minori și proxenetism, rețea condusă și organizată de făptuitorul NM și din care mai făceau parte inculpații... întrunește elementele constitutive ale infracțiunii de asociere în vederea comiterii de infracțiuni prevăzută de art. 323 al. 1 Cod Penal”.

Sentința penală nr. ___/2013 din 31.01.2013, Curtea de Apel Pitești:

„...Capul acestei rețele și cel care, de altfel, a avut și contribuția cea mai însemnată la săvârșirea infracțiunilor de trafic de persoane majore și minore a fost inculpatul ZI. De acestea se leagă exclusiv, conform actelor dosarului, și activitatea de recrutare a părților vătămate de sex feminin, pe care le amăgea cu promisiuni fictive de căsătorie, după care le obliga să se prostitueze”.

Sentința penală nr. ___/2011 din 27.12.2011, Judecătoria Sectorului 4 București:

„... Este adevărat că, pentru a exista asocierea în vederea săvârșirii de infracțiuni, nu este necesar ca toți membrii grupării să cunoască rolul jucat de ceilalți membri. Nu se poate reține calitatea sa de conducător al grupării infracționale doar pentru că, în nenumărate rânduri, i-ar fi solicitat inculpatului GA să achite o anumită datorie pe care acesta o avea, cu atât mai mult, cu cât, în calitatea sa de conducător al rețelei, acest inculpat ar fi trebuit să cunoască în detaliu în ce vor consta infracțiunile care urmează a fi săvârșite, modul de acțiune, rolurile fiecărui inculpat ...”.

Dacă sentința penală viza „constituirea unui grup infracțional organizat”, *rețeaua* este, de asemenea, termenul utilizat în descrierea procesului de structurare:

Încheiere nr. ___/2015 din 17.03.2015, Curtea de Apel București:

„... Curtea constata că, în cauza supusă examinării, sunt îndeplinite condițiile prevăzute de legiuitor privitoare la existența grupului infracțional organizat, al cărui inițiator și conducător este inculpata PI, grupul având continuitate, o structură determinată, roluri prestabilite, o ierarhie în care se evidențiază cu claritate două eșaloane, decizional și execuțional..., iar din materialul probator administrat

în cauză a rezultat faptul că inculpații... cunoșteau activitatea infracțională a fiecărui membru al grupului, având **reprezentarea existenței unei rețele ilicite** de prostituție pe teritoriul României și în străinătate, colaborând sub aspect infracțional...”.

Decizie nr. 466/2015 din 10.11.2015, Tribunalul Bacău:

„Cercetările penale efectuate în cauză au identificat ca membri ai grupării infracționale pe numiții ..., care **au creat o veritabilă rețea de distribuție a țigaretelor provenind din contrabandă, structurată pe mai multe paliere (celule), în funcție de rolurile pe care aceștia le aveau în cadrul grupării. Pe palierul superior al grupării infracționale s-au situat inculpații ... Aceștia locuiesc pe razele județelor de frontieră ... și aveau rolul de a colecta țigările introduse în mod ilicit pe teritoriul vamal al României de către persoane rămase neidentificate, în scopul comercializării acestora prin intermediul inculpaților aflați la nivelurile inferioare ale grupării. Pe al doilea palier al grupării s-au situat inculpații ... , care aveau rolul de intermediari”.**

În cazurile anterior amintite, *rețeaua* este un termen văzut ca un bun comun, util, invocat pentru a susține raportarea la un anumit articol al cadrului legislativ, în direcția reliefării caracterului structurat al organizării infracționale, într-o pluralitate constituită. Se constată însă efectele secundare ale acestei utilizări ad-hoc a termenului, în lipsa unor precizări legislative clare: utilizarea caracterului fluid al *rețelei* pentru a contesta sentințe și atribuirea frecventă a unei structuri eminamente ierarhice și centralizate organizării infracționale, concomitent cu o perspectivă descentralizată, specifică *rețelei*. Într-un asemenea context, *rețeaua* devine un simplu element stilistic în cadrul argumentației: dacă *rețeaua* este omniprezentă, ea devine absentă.

CONCLUZII

Asigurarea securității statului-națiune contemporan continuă să fie percepută ca un demers eminamente instituțional, principiilor suveranității și independenței statale continuând să le fie atașate și mecanisme de implementare (instituțional-funcționale). În zona activităților militare și în cea de impunere a legii, dar și la nivelul acelor instituții ce asigură suportul informațional necesar deciziei de securitate, serviciile de informații, paradigma de funcționare este monolitică, birocratică, reflectând o abordare ontologică realistă, în care entități și procese sunt percepute empiric în logică raționalistă (acțiune și scop, cauzalitate entitate-proces

și mijloace-obiective, măsurarea și ajustarea acțiunii în vederea atingerii unei „stări finale” dezirabile).

Știința militară nu propune un aparat epistemologic, ontologic și metodologic propriu domeniului, iar multi- și interdisciplinaritatea nu pot fi plasate într-un cadru de referință bine definit. Parcurgând literatura bogată a domeniului, avem însă acces la o bogată și recursivă abordare a unor teme de actualitate. Într-un astfel de context, indexarea și organizarea cunoașterii sub forma unor jurnale sau periodice reprezintă o condiție primordială în dezvoltarea și menținerea unui caracter identitar al științei militare.

Schița de istorie conceptuală a termenului de „rețea” în România pune în evidență posibilitatea deschiderii unui drum nou de cercetare și acumulare a cunoașterii, și anume realizarea unei istorii conceptuale a securității și activității de informații în România. O astfel de abordare este în măsură să arate „cine sunt” cei care operează în știința militară, ca un corp social aparte, pornind de la istoricul relației cu limbajul utilizat în mediul de securitate la vocabularul securității pe care ei îl utilizează.

Un scurt studiu de caz relevă situația paradoxală privind utilizarea *conceptului de rețea* în mediul juridic. În ciuda absenței unei definiții, inserții legislative, a contextelor potrivite utilizării conceptului de *rețea* în activitățile de înfăptuire a actului de justiție, termenul este folosit în cadrul formal fără acoperire. Mass-media folosește, de asemenea, cu precădere termenul în a prezenta forme de criminalitate organizată, în locul formulelor acceptate legislativ.

Din acest punct de vedere, înțelegerea analizei de *rețea socială* se constituie într-un exemplu ofertant pentru inițierea unui dialog între instituțiile de securitate și informații și legiuitor, mediul legislativ, pentru definirea unui mecanism sustenabil de schimbare legislativă. Mai mult, exemplul este menit a pune în evidență înțelegerea interacțiunii între știința militară în România și științele sociale. În contextul turbulențelor care au afectat mediul învățământului superior, înțelegerea nevoii de a ne raporta la o istorie cultural-științifică valoroasă, deopotrivă în știința militară românească și în universul științelor sociale din România, sub diverse regimuri politice, a fost și rămâne un imperativ, la fel ca oricare altă inițiativă de construcție sistemică.

În acest cadru, încercarea de a stabili locul și rolul analizei de rețele sociale în suportul unei instituții de securitate și/sau informații devine o problemă complexă, generică și completă. Prin soluționarea unei astfel de probleme și identificarea unor căi și etape de inserție în organizație a analizei de rețele sociale, o instituție

de securitate își va fi definit mijloacele prin care poate replica inserția unor noi abordări academice/științifice ale mediului social în suportul acțiunii sale instituționale, în mod controlat. Avem de-a face cu o problemă a cărei soluționare oferă argumente pentru a stabili un cadru de adaptare instituțională ce îmbină deopotrivă pragmatismul și metafizica, realismul – pozitivist și postmodernismul sau postinstituționalismul, așa cum sunt acestea problematizate în acest deceniu în mediul internațional, în raport cu misiunea organizațiilor militare ale statelor naționale.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *Decizia nr. 393 din 28 mai 2015*, publicată în *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 609 din 12 august 2015, paragrafele 33 și 34.
2. Luminița Banu, *Utilizarea rețelei informative în reprimarea rezistenței armate anticomuniste*, pe http://www.cnsas.ro/documente/istoria_comunism/studii_articole/reteaua_informativa/Reteaua%20informativa.pdf.
3. Nicolae Bălcescu, *Puterea armată și arta militară de la întemeierea principatului Valahiei pînă acum*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1953.
4. Jerome Bjelopera, Kristin Finklea, *Organized Crime: An Evolving Challenge for U.S. Law Enforcement*, *Congressional Research Service*, ianuarie 2012.
5. Keith Briggs, *Etymology of the words network, net, and work*, pe <http://keithbriggs.info/network.html>.
6. H.G. van de Bunt, *Organised Crime Policies in the Netherlands*, în Cyrille Fijnaut și Letizia Paoli (editori), *Organised Crime in Europe: Concepts, Patterns and Control Policies in the European Union and Beyond*, Springer, 2004.
7. Victor Deaconu, Marian Niță (coordonatori), *Elemente de sociologie și psihologie militară românească – Analiza ideilor militare românești dintre Războiul de Independență și al Doilea Război Mondial*, Editura Militară, București, 1988.
8. Paul A.C. Duijn, Peter P.H.M. Klerks, *Social network analysis applied to criminal networks: Recent developments in Dutch law enforcement*, în *Networks and network analysis for defence and security*, Springer International Publishing, 2014.
9. Umberto Eco, *De la arbore spre labirint. Studii istorice despre semn și interpretare*, Editura Polirom, 2009.
10. Daniel Focșa, *Dan Vizanty – Destinul unui pilot de vânătoare*, Editura Institutului European, 2010.
11. Marian-Gabriel Hâncean, *Rețele sociale – Teorie, metodologie și aplicații*, Editura Polirom, 2014.
12. Richard Kettner-Polley, *A Brief History of Interdisciplinary Cooperation in the Study of Small Groups*, *Small Group Research* 47, nr. 2, 2016.
13. Nancy Katz, David Lazer, Holly Arrow, Noshir Contractor, *Network theory and small groups*, *Small group research* 35, nr. 3, 2004.

14. Daniel Little, *New Directions in the Philosophy of Social Science*, Rowman Littlefield, septembrie 2016.
15. Chris Paparone, *The Sociology of Military Science. Prospects for Postinstitutional Military Design*, Bloomsbury Academic, 2013.
16. Alina Papoi, Adelaida-Mihaela Radu (selecție texte și îngrijirea ediției), *„România Militară” – Restituiri*, Editura Militară, București, 2014.
17. Eric Wakin, *Anthropology goes to war: professional ethics & counterinsurgency in Thailand*, University of Wisconsin, Center for Southeast Asian Studies, 1992.
18. N. Wiener, *Intellectual Honesty and the Contemporary Scientist*, *The American Behavioral Scientist*, vol. 8(3), 1964.
19. Ben Zweibelson, *Small Wars Journal, Design Theory and the Military’s Understanding of Our Complex World*, publicat la 08/07/2011.

DINAMICA ȘI COOPERAREA TRANSATLANTICĂ ÎN PRIVINȚA SECURITĂȚII ENERGETICE

Lect.univ.dr. Ioan MANCI

Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

Mihai Ionuț RUSU

Doctorand, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

Energia, în contextul dinamicii economice, sociale și geopolitice actuale, continuă să rămână unul dintre subiectele de mare interes pentru toți actorii politici și militari de pe scena relațiilor internaționale. În această paradigmă, cooperarea unor actori principali, precum Uniunea Europeană și NATO, este esențială, având în vedere faptul că securitatea energetică este un element strategic de mare interes și interconectivitate în accepțiunea acestora. Provocările economice, geopolitice, dar și impactul schimbărilor climatice curente la care este supus mediul internațional, fac ca statele membre ale acestor organizații să fie direct implicate și responsabile atât în relația cu ceilalți actori internaționali, cât și în ceea ce privește securitatea propriilor cetățeni. Dinamica securității sectorului energetic european și transatlantic se intensifică pe măsură ce actorii folosesc resursele energetice ca elemente de coerciție. În schimb, umanitatea se confruntă cu realitățile efectelor schimbărilor climatice, iar conflictele geopolitice amenință dezvoltarea și existența sustenabilă a statelor.

Cuvinte-cheie: securitate energetică, NATO, schimbări climatice, resurse energetice, UE.

INTRODUCERE ÎN DINAMICA ACTUALĂ A SECURITĂȚII ENERGETICE

Această analiză își dorește să ofere o imagine actuală și de ansamblu asupra peisajului contemporan internațional al securității energetice, aflat într-o continuă dinamică de ambele părți ale Atlanticului. Actualmente, prin securitate energetică putem defini capacitatea economică, politică și militară a unei țări de a-și menține interesele naționale vitale și disponibilitatea resurselor energetice necesare îndeplinirii acestei funcții fundamentale.

De aceea, pentru un actor național sau internațional care se bucură de un grad ridicat de securitate, fluxul de energie va fi neîntrerupt și accesibil. Conceptul include considerente mult mai vaste, cum ar fi durabilitatea mediului și capacitatea sistemului energetic de a răspunde cu flexibilitate la dezechilibrele bruște între oferta de energie și cerere. De asemenea, din considerente de securitate tradiționale, este necesar a se realiza o evaluare a rezistenței sistemului energetic, în ansamblul său, în fața unui posibil atac, prin operațiuni militare directe sau forme emergente de operațiuni ofensive asimetrice.

Comunitatea transatlantică a înregistrat progrese semnificative prin utilizarea resurselor energetice globale pentru asigurarea securității energetice, datorită avansărilor tehnologice din domeniul energiei regenerabile, eficienței energetice, descoperirii de noi zăcăminte, dezvoltării surselor și rutelor alternative, dar și a unei noi infrastructuri. Cu toate acestea, provocările de securitate pentru energia europeană continuă să apară pe măsură ce actorii statali utilizează energia ca o formă de represiune geopolitică, amenințând, astfel, securitatea aprovizionării și dezvoltarea durabilă a societății. În tot acest timp, comunitățile internaționale se confruntă cu efectele negative ale schimbărilor climatice.

Cooperarea transatlantică în materie de securitate energetică este esențială pentru a face față acestor provocări globale și ar trebui să fie o prioritate a SUA, a UE și a NATO, deoarece securitatea energetică se poate traduce automat prin securitate națională, economică și socială.

Evaluarea progreselor înregistrate în vederea liberalizării și integrării piețelor energetice europene necesită o identificare imperativă a angajamentului SUA cu privire la securitatea energetică a UE. Un angajament care va fi mai eficient și va putea explora obstacolele în funcționarea eficientă a piețelor energetice și evidențierea priorităților pentru cooperarea dintre SUA și UE.

În condițiile de creștere a gradului de complexitate a lumii actuale globalizate, nivelul accentuat de interdependență și diminuarea drastică a resurselor energetice, în contextul creșterii, de cele mai multe ori necontrolate, a consumului la nivel internațional, provocarea majoră a națiunilor și organizațiilor politico-militare constă în accentuarea nivelului de incertitudine în ceea ce privește securitatea energetică a statelor și a cetățenilor acestora.

Dacă Uniunea Europeană rămâne unită și puternică, va fi mult mai rezistentă la provocările energetice, iar Statele Unite vor avea prilejul de a avea un aliat puternic, cu oportunități vaste de investiții în domeniul energetic. Angajarea SUA în securitatea energetică europeană este angrenată de prioritățile strategice ale statelor membre, de interese economice reciproce și interese transatlantice pe piețele energetice liberalizate și integrate. De asemenea, implicarea în securitatea energetică europeană creează oportunitatea de a revigora legăturile transatlantice în perioade de incertitudine și transformare națională în sectorul energetic.

SECURITATEA ENERGETICĂ DIN PERSPECTIVA UNIUNII EUROPENE

Imaginea generală a mixului energetic actual al Uniunii Europene demonstrează necesitatea diversificată a surselor de alimentare energetice, dar și rolul crucial pe care îl joacă importurile în satisfacerea nevoilor energetice. Uniunea Europeană se confruntă cu diverse provocări, printre care o dependență puternică de combustibili fosili importați (cărbune, gaze naturale, petrol). În schimb, producția internă de combustibili fosili este în scădere în întreaga UE, fie din cauza rezervelor limitate și a problemelor de mediu, fie din considerente comerciale. În ultimii ani, elementele principale ale mixului energetic al UE sunt reprezentate de resursele regenerabile și de gazele naturale, reducându-se ponderea combustibililor solizi și a produselor petroliere.

Cadrul legislativ al UE privind securitatea energetică se concentrează pe piețele de gaze naturale și electricitate, reflectând provocările transfrontaliere particulare asociate securității în acest sector energetic.

Politicile energetice elaborate de Uniunea Europeană sunt guvernate de mai multe concepte; în acest context, putem aminti aici trei dintre cele mai importante obiective¹:

- surse de energie sigure, care să asigure, în orice moment și în orice loc, necesarul de provizii energetice;

¹ Sanam S. Haghighi, *Energy Security – The External Legal Relations of the European Union with Major Oil and Gas Supplying Countries*, Oxford and Portland, Oregon, 2007, p. 3.

- asigurarea că furnizorii de energie operează într-un mediu competitiv și vor practica prețuri accesibile pentru locuințe, afaceri și industrii;
- energia consumată să fie sustenabilă, prin scăderea emisiilor gazelor cu efect de seră, a poluării și a dependenței de combustibilii fosili.

Dacă se acordă o importanță deosebită acestor obiective și se va respecta traseul măsurilor și intereselor ce se impun, UE își va putea crea un climat de securitate energetic stabil și favorabil, deoarece această organizație este una dintre cele mai mari consumatoare de resurse energetice la nivel global.

Obiectivul unei uniuni energetice reziliente, având în centru o politică ambițioasă și influența schimbărilor climatice, este de a oferi consumatorilor rezidențiali sau industriali o energie sigură, durabilă, competitivă și la prețuri accesibile. Atingerea acestui obiectiv va necesita o transformare fundamentală a sistemului energetic european.

De exemplu, Strategia de Uniune Energetică a creat mai multe obiective. Accentul cade atât pe funcționarea corespunzătoare a pieței unice, cât și pe promovarea surselor regenerabile și a schemelor de eficiență energetică ce îmbunătățesc securitatea energetică prin reducerea dependenței de combustibilii fosili importați. Lansată în 2015, Uniunea Energetică a Uniunii Europene este o strategie de cinci ani, care mandatează țările membre ale UE să dezvolte planuri naționale de energie și schimbări climatice. Aceasta acoperă cinci dimensiuni, și anume: securitate, solidaritate și încredere; o piață internă a energiei pe deplin integrată; eficiență energetică; decarbonizarea economiei; cercetare, tehnologie și inovație².

Viziunea europeană se identifică cu aceea a unei uniuni energetice în care statele membre știu că sunt interdependente în ceea ce privește securitatea aprovizionării cu energie a cetățenilor lor, pe o bază de încredere și solidaritate reală, precum și a unei uniuni energetice care să se exprime unitar pe plan mondial.

Evoluția robustă a dezvoltării energiei regenerabile și investițiile masive în eficiența energetică vor putea să acopere capacitatea necesară a acestor actori. Cu toate acestea, conductele de gaz natural și gaz natural lichefiat vor putea să joace un rol esențial în alimentarea Europei, combustibilul suferind un proces de tranziție, survenind, astfel, schimbarea economică și energetică, reducând, totodată, și nivelul emisiilor de carbon.

De asemenea, UE are un rol esențial de îndeplinit în îmbunătățirea eficienței energetice și a economiilor în promovarea utilizării surselor regenerabile de energie³.

² European Commission, *Priority: Energy union and climate*, https://ec.europa.eu/commission/priorities/energy-union-and-climate_en, accesat la 28.08.2019.

³ Articolul 194 din *Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene* 2012/C 326/01.

Acest lucru poate avea un impact pozitiv asupra securității energetice, deoarece energiile regenerabile sunt mai susceptibile să fie produse pe piață internă decât combustibilii fosili, acestea din urmă fiind în mare parte importate din țări terțe. Măsurile de diminuare a consumului de energie pot reduce, în continuare, importurile de energie și pot îmbunătăți securitatea aprovizionării.

Dependența de importurile de energie se estimează că va crește⁴ pe măsură ce resursele de cărbune și cele nucleare se vor diminua, iar odată cu aceasta, și restul producției interne de energie își va continua declinul. În acest detriment, sectorul transporturilor accelerează electrificarea și statele membre ale UE elaborează planuri pentru îndeplinirea obiectivelor climatice atât în cadrul Acordului de la Paris, cât și al Politicii Cadru a Uniunii Energetice⁵.

Noile reguli impun țărilor membre ale UE să lucreze împreună în grupuri regionale pentru a evalua riscurile perturbării aprovizionării și pentru a conveni asupra acțiunilor regionale comune. Pentru a răspunde acestor riscuri, Uniunea a introdus un nou „principiu de solidaritate”, care impune țărilor membre să acorde prioritate în ajutorarea cu combustibili către statele vecine, în perioade de crize⁶. Operatorii de gaze naturale sunt acum obligați să notifice autoritățile naționale despre contractele majore de furnizare pe termen lung care ar putea afecta securitatea și aprovizionarea.

Se remarcă eforturile regionale, cum ar fi *Inițiativa celor Trei Mări*, conduse la nivel prezidențial de douăsprezece țări, cuprinse între Marea Baltică, Marea Adriatică și Marea Neagră, care ar putea beneficia în mare măsură de angajarea mai strânsă cu UE și implicarea SUA asupra infrastructurii strategice din Europa Centrală și de Est. Inițiativa „*Three Seas*” își propune să îmbunătățească conectivitatea în rețele de energie, transport și mediul digital prin mecanisme regionale de finanțare coordonate, cum ar fi *Fondul de investiții Three Seas*.

Energia este o provocare globală, care prezintă totuși caracteristici regionale puternice. În ceea ce privește sectorul energiei, cea mai mare provocare este necesitatea modernizării rețelei pentru a acoperi o pondere accentuată de surse de energie regenerabilă și de generare locală de energie pe piețele naționale, dar și cu o capacitate transfrontalieră din ce în ce mai mare.

⁴ European Report from The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions Energy prices and costs in Europe SWD(2019) 1 final, Brussels, 2019.

⁵ European Commission, *Priority: Energy union and climate*, https://ec.europa.eu/commission/priorities/energy-union-and-climate_en, accesat la 27.08.2019.

⁶ European Commission, *Securing Europe's gas supply: new Regulation comes into force*, https://ec.europa.eu/info/news/securing-europes-gas-supply-new-regulation-comes-force-2017-oct-27_en, accesat la 27.08.2019.

Liderii din energia europeană recunosc gazul natural ca fiind „o componentă importantă” a mixului energetic al UE, dar rolul său va evolua până la jumătatea secolului pentru a deveni un „complement” în generarea de energie electrică din surse regenerabile⁷. Aproximativ un sfert din toată energia utilizată în UE este compusă din gaze naturale, unde această paradigmă a făcut gazul natural să fie o sferă prioritară pentru acțiunile UE privind securitatea. Multe țări membre ale UE se aprovizionează extracomunitar, iar unele state depind, în mare măsură, de o singură sursă sau de o rută de transport. Întreruperile care pot apărea de-a lungul acestei rute pot fi cauzate de defecțiuni ale infrastructurii vulnerabile sau de dispute politice, ce pot pune în pericol stabilitatea energetică.

Instituțiile europene au ajuns la multiple rezoluții, precum: un acord privind revizuirea reglementării importurilor de gaze naturale, o reglementare actualizată privind securitatea aprovizionării cu energie electrică, acorduri interguvernamentale revizuite în domeniul energetic, directive orientate spre gazele naturale și de aplicare a dispozițiilor sale cheie pentru conductele cu țările terțe. De asemenea, s-au stabilit noi ținte pentru eficiența energetică și investiții în energii regenerabile cu o perspectivă până în anul 2030.

Parlamentul a adoptat mai multe rezoluții din proprie inițiativă în domeniul energiei, inclusiv Strategia UE privind stocarea gazelor lichefiate și a gazelor naturale⁸, care este esențială pentru securitatea aprovizionării cu gaze naturale. Proiectele UE de interes comun sunt un angrenaj important în finanțarea infrastructurii energetice pentru îmbunătățirea interconexiunilor și susținerea securității aprovizionării.

Asigurarea resurselor energetice sustenabile necesită eforturi permanente din partea UE și a statelor membre, implicând o vigilență asupra fiabilității furnizorilor din țări terțe, evaluând modul în care noile rute de aprovizionare (sau închiderea celor vechi) pot afecta securitatea energetică. Verificând dacă acordurile energetice cu țările terțe sunt în concordanță cu obiectivele UE, se confirmă că alegerile energetice naționale nu afectează negativ securitatea aprovizionării la nivel regional.

Energia europeană trebuie menținută de-a lungul acestei tranziții energetice delicate, departe de combustibilii fosili și orientată către sursele regenerabile. În plus, unele surse-cheie de energie regenerabilă au o ofertă variabilă și care nu este pe deplin previzibilă. De aceea, este vital pentru autoritățile naționale din UE

⁷ Frederic Simon, *Canete sees gas as 'a bridge' to reach EU's clean energy goals*, Euractiv, 2019, <https://www.euractiv.com/section/climate-strategy-2050/news/canete-sees-gas-as-a-bridge-to-reach-eus-clean-energy-goals/>, accesat la 30.08.2019.

⁸ *Strategia UE pentru gazul natural lichefiat și pentru stocarea gazelor*. Rezoluția Parlamentului European din 25 octombrie 2016 referitoare la o strategie a UE pentru gazul natural lichefiat și pentru stocarea gazelor (2016/2059/INI).

să-și coordoneze în mod corespunzător politicile de energie pentru a evita creșterile sau pierderile bruște. Uniunea va păstra un rol-cheie în monitorizarea securității aprovizionării pe toată durata tranziției energetice de la vechiul sistem de generație centralizată, dominat de combustibili fosili pe piețele naționale, la un nou sistem, caracterizat printr-o pondere ridicată de surse regenerabile, producție localizată și transfrontalieră.

O dezvoltare pozitivă a securității energetice a UE o constituie faptul că se recurge în mod activ la reducerea consumului de energie și la creșterea economiilor, precum și la promovarea și stimularea utilizării surselor regenerabile de energie, care au un impact pozitiv asupra rezilienței energetice prin reducerea dependenței de combustibilii fosili importați. Multe surse de energie regenerabilă sunt generate local (eolian, solar, hidro, biomasă) sau furnizate regional, dacă o astfel de producție este stimulată sau viabilă comercial (biocombustibili).

Se pot remarca progresele semnificative în atenuarea amenințărilor venite din partea furnizorilor prin: investiții importante în infrastructură, dezvoltarea de rute alternative de gaze și îmbunătățirea cadrului de reglementare. Cu toate acestea, accentul trebuie să cadă pe promptitudinea identificării și contracarării amenințărilor simetrice și asimetrice asupra rețelei energetice europene.

Accesul la o rețea de conducte interne bine integrate rămâne esențial pentru securitatea energetică europeană, întrucât combustibilii gazoși reprezintă 23% din necesarul total de energie al UE, fiind al doilea clasat după petrol, cu un procent de aproximativ 36%, din totalul mixului energetic⁹. Gazul nu este la fel de fungibil precum petrolul, ceea ce înseamnă că nu este la fel de facil de comercializat pe piețele globale. Piețele europene de gaz au devenit mult mai liberalizate și mai conectate, iar discrepanțele de prețuri în statele membre ale UE și regiuni sunt o dovadă a piedicilor infrastructurale și a denaturării pieței cauzate de un singur furnizor dominant.

Problematica securității energetice a devenit un vector diplomatic în cadrul Uniunii Europene. Aceasta s-a accentuat mai ales după conflictele dintre Rusia și Ucraina, când, în perioadele de iarnă dintre anii 2006 și 2009, Rusia a încetat, temporar, comerțul cu gaze naturale către consumatorii europeni, cauzând probleme serioase de aprovizionare în unele state din UE.

În urma anexării Crimeei, Federația Rusă și-a intensificat conflictele politice din Ucraina, iar UE a testat sectoarele energetice din statele membre ale Uniunii prin intermediul țărilor vecine. Aceste provocări s-au concentrat pe analiza

⁹ European Commission, *In-depth study of European Energy Security* https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/20140528_energy_security_study_0.pdf, accesat la 23.08.2019.

capacității țărilor membre ale UE de a rezista la situații de urgență în furnizarea de energie. Rezultatul direct al testelor a fost o revizuire a Regulamentului privind securitatea aprovizionării cu gaz, iar revizuirea a intrat în vigoare în 2017¹⁰. În continuare, Federația Rusă deține cele mai mari rezerve de gaze naturale din lume, mai exact 25,02% din rezervele mondiale dovedite de gaz natural de pe planetă¹¹; deocamdată, rămâne și va continua să fie principalul furnizor de energie al Europei, chiar și în viitorul apropiat.

Situația economică și geopolitică din anul 2014 a dus la existența unui singur mare furnizor de gaze naturale pentru Europa. Noile paradigme socio-economice au creat tensiuni diplomatice și economice ce au afectat indirect Occidentul, prin stoparea furnizării de gaze naturale. Pentru detensionarea situației, Comisia Europeană s-a implicat activ în negocierile care au durat câteva luni, iar soluția a fost semnarea unui accord care a dus la reluarea furnizării energiei. Comisia Europeană a înregistrat, astfel, progrese semnificative în realizarea obiectivelor de reglementare ale Uniunii Energetice.

O altă incertitudine semnificativă este impactul Brexit-ului pe piețele energetice ale UE pe termen scurt și mediu. Un studiu extern realizat pentru comitetul ITRE, în 2017¹², a sugerat ca impactul Brexit-ului asupra sistemului de energie asupra cetățenilor și companiilor UE să fie limitat, dar a susținut că se acordă o atenție specială cu privire la impactul său asupra sistemului energetic irlandez.

Forțele economice și geopolitice converg, întrucât Europa acordă o prioritate investițiilor energetice viitoare în țările europene ce se confruntă cu necesitatea de a finanța infrastructuri esențiale pentru securitatea energetică. Sprijinul substanțial al UE pentru astfel de proiecte a fost esențial pentru actualizarea și opțiunile alternative pentru furnizarea de energie, oferind numai avantaje pentru securitatea energetică.

Uniunea Europeană trebuie să fie permanent vigilentă în monitorizarea piețelor de energie, asigurându-se că, pe măsură ce aceste piețe de energie se schimbă, securitatea energetică pentru rezidențiali, întreprinderi și servicii sociale este menținută în permanență.

¹⁰ European Commission, *Securing Europe's gas supply: new Regulation comes into force*, 2017, https://ec.europa.eu/info/news/securing-europes-gas-supply-new-regulation-comes-force-2017-oct-27_en, accesat la 23.08.2019.

¹¹ Alexander Mercouris, *Russia wins energy war in Europe after EU surrenders on Nord Stream 2*, <http://theduran.com/russia-wins-battle-eu-nord-stream-2/>, accesat la 25.08.2019.

¹² European Parliament, *The Impact of Brexit on the EU Energy System*, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/614181/IPOL_STU\(2017\)614181_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/614181/IPOL_STU(2017)614181_EN.pdf), accesat la 23.08.2019.

VIZIUNEA STATELOR UNITE ALE AMERICII PRIVIND SECURITATEA ENERGETICĂ

Securitatea energetică rămâne o problemă prioritară pentru Statele Unite ale Americii. Țara continuă să demonstreze un accent puternic pe fiabilitate și rezistență, recunoscând că securitatea sa națională și economică depinde de funcționarea fiabilă a infrastructurii sale energetice. Guvernul a luat măsuri pentru actualizarea cadrelor sale de securitate, inclusiv prin introducerea de procese care să abordeze noile tendințe, cum ar fi amenințările asimetrice. Exporturile de energie din SUA joacă deja un rol important în diversificarea aprovizionărilor globale de energie și în atenuarea impactului potențial al evenimentelor de perturbare.

Revoluția gazelor de șist va transforma Statele Unite ale Americii dintr-un importator net de energie într-un exportator net până în 2020, deoarece creșterea producției de țiței, gaze naturale și gaze lichefiate naturale depășește consumul. Deoarece Statele Unite sunt în măsură să crească în continuare producția în următorul deceniu, facilitarea construirii infrastructurii de sprijin va fi un factor-cheie pentru a maximiza beneficiile șistului, atât intern, cât și extern. Această revoluție nu a făcut doar ca Statele Unite să nu fie doar cel mai mare producător mondial de petrol și gaze, ci și un exportator major.

Abordarea în procesul de elaborare a politicilor energetice s-a mutat de la o mentalitate care pune accent pe securitatea energetică la una care încearcă să maximizeze beneficiile energiei. În acest scop, actuala politică a guvernului SUA se concentrează pe conceptul de „dominanță energetică”. Acesta reflectă o strategie de maximizare a producției de energie, de a beneficia de exporturi mai mari de energie, de a fi lider global în tehnologiile energetice și de a menține facturile de energie ale consumatorilor¹³.

Statele Unite ale Americii au încurajat revoluția energetică generată de descoperirea și exploatarea gazelor de șist¹⁴. În consecință, piețele globale de gaze naturale lichefiate s-au orientat către mecanisme de prețuri bazate pe această piață. Îmbunătățirile tehnologice, precum fracturarea hidraulică și forajul orizontal, au generat dezvoltarea resurselor neconvenționale de gaze naturale, cum ar fi șisturile și alte roci cu permeabilitate inferioară¹⁵. Eficiența îmbunătățită a redus costurile de producție, ceea ce face ca gazul de șist să fie competitiv din punct de vedere economic la aproape orice preț și să permită exporturi la scară largă.

¹³ International Energy Agency, *Energy Policies of International Energy Agencies Countries: United States 2019 Review*, 2019.

¹⁴ Ellen Scholl, *The Future of Shale: The US Story and Its Implications*, <https://www.atlanticcouncil.org/publications/reports/the-future-of-shale>, Atlantic Council, 2019.

¹⁵ Federal Energy Regulatory Commission, *Energy Primer: A Handbook of Energy Market Basics*, 2015, p. 10.

Prețul gazelor naturale se îndepărtează de tarifele prețurilor legate de petrol și se orientează în direcția unor prețuri hibride, bazate pe piață și prețuri la fața locului. Clauzele de „preluare sau plată” și „destinație” din contracte – în care se restricționează locurile de transport și descărcare a gazelor ce împiedică cumpărătorii să vândă excesul de marfă – devin mai puțin populare și, pe unele cazuri, învechite¹⁶.

Statele Unite au un rol important de jucat ca furnizor de încredere pentru Europa, iar aliații transatlantici au o oportunitate unică de a lucra împreună la gestionarea tendințelor-cheie ale pieței gazelor naturale, care determină schimbarea către mai multă lichiditate, transparență și concurență globală. Un alt obiectiv important este ca Europa să stabilească o piață competitivă, unde furnizarea poate proveni din mai multe surse, inclusiv din Statele Unite, Qatar, Algeria, Australia și în alte părți.

Securitatea energetică se mai poate reglementa prin anumite instrumente-cheie ale acestei industrii. Pentru un angajament eficient cu Uniunea Europeană, cu privire la progresele viitoare în sectorul energetic, Statele Unite trebuie să înțeleagă și să recunoască mai mult îmbunătățirile legislative europene, progresele tehnologice și nevoia de cooperare în acest domeniu.

O implicare mai mare a consumatorilor de energie ar avea un impact semnificativ asupra pieței gazelor naturale. Consumatorii de energie sunt angajați în detaliile de unde provine energia lor, cum este utilizată și ce impact au diferite surse asupra mediului. Educația, dialogul deschis, transparența și consolidarea relațiilor cu comunitățile sunt esențiale pentru dezvoltarea cu succes a proiectelor energetice. Unii componenți europeni fac față cu greu intereselor americane din cauza problemelor legate de mediu și climă. Este important ca UE să aibă o comunicare consecventă asupra rolului pe care îl va avea gazul natural în îndeplinirea etapelor de mediu ale Uniunii Energetice.

Pentru a ajuta acest demers, Statele Unite și UE ar putea colabora mai îndeaproape în comunicarea publică, pentru a dezvolta o strategie transatlantică pentru educarea consumatorilor despre beneficiile geopolitice și de securitate energetică ale proiectelor de infrastructură energetică. Printre acestea se enumeră turbinele eoliene, liniile de transmisie și infrastructura de gaze naturale, precum și mesaje clare despre impactul asupra mediului și a practicilor fracturării hidraulice.

Sprijinirea infrastructurii energetice strategice este esențială pentru proiectele care asigură securitatea, dar pot dura câțiva ani pentru a deveni viabile din punct de vedere economic. O strategie comună ar permite UE și SUA să elimine din amenințări

¹⁶ Aaron Sheldrick, *Destination Clauses on LNG Will Soon Fade Away: Gas Union President*, <https://www.reuters.com/article/us-asia-lng-contracts/destination-clauses-on-lng-will-soon-fade-away-gas-union-president-idUSKBN0LT0YY20150225>, Reuters, 2015, accesat la 28.09.2019.

și să identifice prioritățile strategice comune, oferind un front mai puternic în fața concurenței sau a influenței negative din partea jucătorilor globali ale căror investiții ar putea prezenta riscuri de securitate energetică.

Oportunitățile de investiții ar asigura coerența și sprijinirea priorităților forumurilor primare existente pentru dialogurile UE-SUA în domeniile digitalului, transporturilor și energiei. Acest lucru semnaleză o nouă eră a investițiilor strategice a SUA și a ajutorului extern, presupunând un accent mai mare pe mobilizarea investițiilor private.

Pentru a fi proactivi în soluționarea amenințărilor transatlantice de securitate energetică și a nevoilor de conectivitate a infrastructurii, Statele Unite și UE au nevoie de o strategie cuprinzătoare privind relațiile cu Rusia, China și cu punctele de interes geopolitice precum Mediterana de Est și Ucraina. Sancțiunile energetice propuse de către SUA Rusiei ar putea avea un impact puternic asupra relațiilor transatlantice și unității nord-atlantice¹⁷. Chiar și atunci când sancțiunile nu vizează în mod explicit UE, consecințele indirecte ale sancțiunilor pot afecta negativ întreprinderile UE, inclusiv prin sancțiuni secundare.

Incertitudinea cu privire la sancțiunile împotriva Nord Stream 2 a fost unul dintre factorii care au contribuit la presiunea necesară asupra aliaților europeni ai SUA pentru abordarea comportamentului rusesc de monopol, prin trecerea rapidă a modificării la Directiva privind gazele¹⁸. Sancțiunile americane pot rămâne încă valide, ca fiind o opțiune de descurajare.

Cu toate acestea, unii experți au menționat că ambiguitatea sancțiunilor propuse de SUA a încurajat UE să trateze cu seriozitate problema conduitei Nord Stream 2 și să preia conducerea la atenuarea efectelor negative ale conduitei. Chiar și în aceste condiții, multe state europene care sunt preocupate de escaladarea agresiunii și constrângerii rusești nu pledează pentru noi sancțiuni ale SUA împotriva Rusiei.

Angajarea strânsă și coordonarea transatlantică sunt esențiale pentru a se încerca evitarea consecințelor negative pentru aliații SUA. Unitatea transatlantică este esențială pentru asigurarea presiunii politice și economice asupra actorilor care încearcă diverse tertipuri de constrângeri geostrategice.

Analiza realizărilor și oportunităților de reglementare a infrastructurii a expus mai multe domenii care ar putea beneficia de o cooperare transatlantică mai proactivă, inclusiv mecanisme de finanțare durabile și coordonate pe piețe de energie care oferă condiții de concurență echitabile pentru furnizori. De asemenea, merită să facem un bilanț al angajamentelor actuale ale SUA în aceste probleme, pentru a identifica o cale eficientă.

¹⁷ U.S. Department of the Treasury, *Countering America's Adversaries Through Sanctions Act*, <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Programs/Pages/caatsa.aspx>, accesat la 28.09.2019.

¹⁸ U.S. Department of Energy, *U.S.-EU Energy Council*, <https://www.energy.gov/ia/international-affairs-initiatives/us-eu-energy-council>, 2019.

NATO ȘI SECURITATEA ENERGETICĂ

Rolul NATO în construirea securității energetice transatlantice a fost subiectul unor discuții și dezbateri în ultimii ani. Securitatea energetică, în mare măsură, este mai mult o problemă de structurare a piețelor de energie decât a celor de apărare. Trebuie consemnată existența și a altor instituții din domeniul energiei, dincolo de cele militare.

NATO are o dependență semnificativă față de infrastructura civilă și comercială, inclusiv transportul militar, comunicațiile utilizate în scopuri de apărare și sprijinirea serviciilor naționale pentru operațiunile NATO din infrastructură și serviciile comerciale locale. Multe dintre aceste dependențe nu au disponibilități reduse¹⁹, ridicând nevoia de a identifica și de a genera puncte de eșec potențial vulnerabile exploatării prin interferențe hibride și influențare.

Energia este un atu strategic și vital pentru funcționarea forțelor militare. De aceea, geostrategii militare trebuie să se asigure că societățile pe care le apără au acces la acest atu strategic și, bineînțeles, că armatele acestora sunt funcționale. Din aceste considerente, putem afirma că apărarea infrastructurilor critice face parte din competența NATO pentru asigurarea securității. Securitate ce a devenit cu atât mai dificilă, odată cu dezvoltarea altor tehnici de război asimetrice și mai puțin convenționale. Amenințările la aceste infrastructuri sunt diverse și pot fi emantate nu numai de actorii statali, ci și de alți actori internaționali sau naționali.

Emergența atacurilor asimetrice asupra activelor energetice vitale a crescut în ultimii ani, lucru care a determinat creșterea capacităților de apărare pentru întărirea acestor active. NATO poate fi un reper important pentru schimbul de informații ce impactează acest domeniu, dar și de cele mai bune practici pentru a reduce riscurile unor astfel de atacuri și pentru a face față acestor provocări. De asemenea, în cadrul organizației există un schimb de experiențe și informații între membrii săi cu privire la problemele diverse de securitate energetică, precum concurența acerbă de pe piața resurselor, schimbările climatice și modul în care acestea modelează un cadru de securitate mai larg.

În vederea eficienței energetice, Alianța Nord-Atlantică a făcut eforturi susținute pentru reducerea costurilor energetice ale forțelor sale concomitent cu creșterea gradului de conștientizare a mediului militar, împărțit, de altfel, cu toți membrii și aliații săi.

Alianța conlucrează și cu alte organisme internaționale pentru a-și spori propria conștientizare situațională. În acest sens, un alt organism internațional important

¹⁹ NATO, *Resilience and Article 3*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm, accesat la 29.08.2019.

este Agenția Internațională a Energiei, care are responsabilități enorme în formularea eforturilor internaționale de consolidare a securității energetice. Aceasta a devenit o soluție de împărțire a informațiilor cu privire la problemele legate de energie și legăturile acestora cu securitatea.

Deoarece mulți aliați NATO depind de gazul și petrolul rusesc, rezistența infrastructurii energetice joacă un rol deosebit de important în criza securității comune a navelor statelor membre ale NATO. Prin urmare, identificarea surselor de energie stabile și fiabile, diversificarea rutelor de transport, stabilirea furnizorilor și a resurselor energetice și înțelegerea interdependențelor din rețelele energetice sunt de o importanță vitală pentru creșterea rezistenței împotriva amenințărilor hibride²⁰. În acest sens, îmbunătățirea rezistenței infrastructurii critice este o maximă prioritate pentru NATO, care completează clauza de apărare colectivă stipulată în Articolul 5.

Întreruperea aprovizionării statelor membre cu energie ar putea afecta securitatea aliaților și partenerilor, având, totodată, și un impact negativ asupra operațiunilor militare. Aceste probleme ar trebui să fie cu precădere responsabilitatea guvernelor naționale de a găsi direcții comune cu privire la securitatea energetică și dezvoltarea capacității NATO, de a contribui la securitatea energetică, axându-se, totodată, pe domenii specifice.

NATO încearcă să-și mărească conștientizarea strategică a dezvoltărilor energetice cu implicații de securitate; să-și dezvolte competența în sprijinirea protecției infrastructurii energetice critice; să lucreze pentru îmbunătățirea semnificativă a eficienței energetice a armatei.

Rezistența infrastructurii critice este îmbunătățită de NATO prin conștientizarea situațională, dar și prin consolidarea descurajării și apărării în extinderea setului de instrumente pentru abordarea operațiunilor hibride²¹. Declarația Summitului de la Bruxelles, din 2018, a anunțat înființarea echipelor de sprijin contra amenințărilor hibride, care oferă asistență direcționată aliaților în pregătirea și răspunsul la acest gen de operațiuni. De asemenea, Declarația a identificat sprijinul pentru eforturile Ucrainei de a-și consolida rezistența împotriva amenințărilor hibride, intensificând acțiunile din cadrul platformei NATO-Ucraina privind combaterea războiului hibrid²².

²⁰ NATO Energy Security Centre of Excellence (NATO ENSEC COE), *Energy Security: Operational Highlights No 12*, Vilnius, 2019.

²¹ Duane Verner, Agnia Grigas, Frederic Petit, *Assessing Energy Dependency in the Age of Hybrid Threats*, The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, 2019.

²² NATO, *Brussels Summit Declaration*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm, accesat la 28.08.2019.

Una dintre misiunile centrale a NATO – de apărare colectivă și securitate cooperativă – trebuie să rămână la fel de eficientă și în spațiul securității cibernetice. Actuala politică de apărare cibernetică a NATO acordă o prioritate sporită în privința protejării propriilor rețele, dar eforturile depuse până în acest moment trebuie dublate prin stabilirea unui set de priorități²³. Beneficiind de experiența celorlalte state membre, dar și a partenerilor industriali, Alianța Nord-Atlantică se poate bucura de o viziune mai clară asupra politicilor și practicilor de securitate cibernetică ce trebuie să contracareze amenințările și provocările contemporane.

CONCLUZIILE ANALIZEI

Concluzionând, UE a înregistrat progrese substanțiale în construirea Uniunii Energetice prin îmbunătățirea cadrului său de reglementare și investirea fondurilor semnificative în proiecte strategice de infrastructură energetică. Provocările dezvoltării securității energetice europene sunt vizibile prin încercările de combatere a influenței furnizorilor monopolisti, prin punerea în aplicare a cadrului de reglementare existent și soluționarea lacunelor de interconectare energetică.

Acești trei – SUA, UE și NATO –, dintre cei mai importanți actori analizați, sunt nevoiți să colaboreze pentru a sprijini proiectele de liberalizare a pieței energetice și de creștere a interconectivității nord-atlantice, deoarece piețele puternice de energie sunt un scut împotriva provocărilor și amenințărilor contemporane la adresa bunăstării economice și sociale. Aceste piețe energetice necesită transparență, competitivitate pentru a atenua amenințările la adresa securității energetice și tratate cu o maximă prioritate. Importanța activităților economice și a dezvoltării umane necesită garantarea existenței energiei naturale, iar nevoile de mobilitate vor conduce la o cerere accentuată de energie, în special a petrolului și gazelor naturale.

Comportamentul agresiv al unor vectori energetici, prin utilizarea resursei energetice de către principalii actori politico-economici, creează o tensiune geopolitică internațională. Pentru a contracara aceste amenințări, se impune dezvoltarea proiectelor comunitare prioritare pe infrastructură, sprijinul pentru implementarea consecventă a normelor, educație sporită pentru consumatorii de energie, rezolvarea conflictelor legate de energie și colaborarea comună pentru mecanismele de finanțare a infrastructurii energetice europene și globale. Toate acestea sunt esențiale pentru securitatea energetică, dar și o mare oportunitate de o mai strânsă cooperare transatlantică.

²³ Ioan Manci, Mihai Ionuț Rusu, *Securitatea cibernetică în infrastructurile critice-provocări contemporane*, Editura Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu, 2016.

Statele Unite ale Americii și Uniunea Europeană ar trebui să aibă în vedere, cu o notă de reciprocitate, interesele lor energetice, cu precădere problemele controversate, și anume: Nord Stream 2 și sancțiunile americane asupra Rusiei. Statele implicate în securitatea energetică nord-atlantică, fiind, totodată, și membri ai unei alianțe politico-militare, necesită existența unei practici accentuate de folosire a principiilor-cheie de cooperare. Acestea implică mai multă deschidere, transparență, incluziune și reciprocitate, respectând pe deplin autonomia decizională și procedurală a organizațiilor, fără a interfera cu specificul caracterului politicii de securitate și apărare a oricărui stat membru.

Interconectivitatea acestor actori, dar și dinamica mișcărilor geopolitice și economice din zona transatlantică demonstrează că aceștia se pot angaja reciproc în probleme legate de infrastructură, surse și rute alternative, tehnologii energetice avansate, acțiuni climatice, piețele energiei electrice, sectorul transporturilor și mecanisme de finanțare durabilă. Această abordare comună poate consolida securitatea energetică și transatlantică și va contribui la o piață energetică fiabilă, accesibilă și competitivă, putând fi un câștig pentru ambele părți ale Atlanticului.

Datorită factorilor socio-economici și a eficienței producției și transportului, piețele energetice internaționale au trecut prin schimbări extraordinare în ultimul deceniu. Un rol important în aceste schimbări l-a jucat securitatea acestor piețe energetice, care au devenit mai competitive și transparente. Cu toate acestea, nu există încă o piață energetică globală unitară.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, European Commission, *In-depth study of European Energy Security*, Brussels, 2014.
2. ***, European Commission, *Priority: Energy union and climate*, Brussels, 2019.
3. ***, European Commission, *Securing Europe's gas supply: new Regulation comes into force*, Brussels, 2017.
4. ***, European Parliament, *The Impact of Brexit on the EU Energy System*, Brussels, 2017.
5. ***, Federal Energy Regulatory Commission, *Energy Primer: A Handbook of Energy Market Basics*, 2015.
6. International Energy Agency, *Energy Policies of International Energy Agencies Countries: United States 2019 Review*, 2019.
7. ***, NATO, *Brussels Summit Declaration*, Brussels, 2018.
8. ***, NATO Energy Security Centre of Excellence (NATO ENSEC COE), *Energy Security: Operational Highlights No 12*, Vilnius, 2019.
9. ***, NATO, *Resilience and Article 3*, 2018.
10. ***, *Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene 2012/C 326/01*.
11. ***, U.S. Department of Energy, *U.S.-EU Energy Council*, Brussels, 2018.

12. ***, U.S. Department of the Treasury, *Countering America's Adversaries through Sanctions Act*, Washington, D.C., 2017.
13. Sanam S. Haghighi, *Energy Security – The External Legal Relations of the European Union with Major Oil and Gas Supplying Countries*, Oxford and Portland, Oregon, 2007.
14. Ioan Manci, Mihai Ionuț Rusu, *Securitatea cibernetică în infrastructurile critice – provocări contemporane*, Editura Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Balcescu”, Sibiu, 2016.
15. Alexander Mercouris, *Russia wins energy war in Europe after EU surrenders on Nord Stream 2*, 2017.
16. Ellen Scholl, *The Future of Shale: The US Story and Its Implications*, Atlantic Council, 2019.
17. Aaron Sheldrick, *Destination Clauses on LNG Will Soon Fade Away: Gas Union President*, Reuters, 2015.
18. Frederic Simon, *Cañete sees gas as 'a bridge' to reach EU's clean energy goals*, Euractiv, 2019.
19. Duane Verner, Agnia Grigas, Frederic Petit, *Assessing Energy Dependency in the Age of Hybrid Threats*, The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, 2019.

O ABORDARE REALISTĂ A RELAȚIILOR DE PUTERE DINTRE SUA ȘI RUSIA ÎN CONTEXTUL ORDINII MONDIALE ACTUALE

Lect.univ.dr. Eugen LUNGU

Universitatea „Titu Maiorescu”, București

După aproape trei decenii de epocă unipolară care au urmat căderii Zidului Berlinului, în care Statele Unite ale Americii au fost unica superputere din sistemul de relații internaționale, s-a trecut, în mod treptat, la o epocă multipolară, în care puterea mondială este distribuită între mai mulți actori ai politicii mondiale. Statele Unite ale Americii și Federația Rusă sunt două dintre marile puteri ale noii epoci multipolare, state ale căror raporturi geostrategice vor influența modul în care se va configura și va evolua ordinea mondială în secolul al XXI-lea. Opoziția Rusiei la acțiunile Washingtonului în epoca post-Război Rece este una dintre cauzele care au determinat trecerea la o epocă multipolară în sistemul internațional. Vom încerca să prezentăm, în cadrul acestui studiu, din perspectiva școlii realiste, pe scurt, dinamica raporturilor de putere dintre SUA și Federația Rusă, în contextul începutului epocii multipolare în politica internațională.

Cuvinte-cheie: putere militară, ordine mondială multipolară, școala realistă, terorism, putere nucleară.

INTRODUCERE

Sfârșitul Războiului Rece a reprezentat, din perspectiva teoriei relațiilor internaționale, momentul încheierii epocii bipolare și trecerea la un sistem unipolar de putere cu Statele Unite ale Americii, drept unica superputere a politicii mondiale. Se încheia o epocă de peste patru decenii în care, în ciuda unor crize majore dintre Vest și Est, nu s-a înregistrat nicio confruntare militară de proporții între Statele Unite și URSS, o perioadă istorică ce a oferit o serie de argumente teoretice pentru o parte a cercetătorilor politicii mondiale în demersul lor de a considera sistemele bipolare ca fiind cele mai stabile pentru pacea mondială. În același timp, dispărea de pe scena istoriei URSS, unul dintre cei doi piloni ai echilibrului de putere din perioada Războiului Rece, și apărea un alt actor statal, Federația Rusă, cea care avea să înlocuiască, în organizațiile internaționale, fosta URSS, dar și să moștenească uriașul arsenal nuclear deținut de puterea sovietică.

Disoluția Uniunii Sovietice în decembrie 1991 și prăbușirea blocului comunist din Europa Centrală și de Est au redeschis dezbateră, în spațiul teoretic al relațiilor internaționale, asupra polarității sistemului, având în vedere schimbările spectaculoase care s-au produs în distribuția puterii la nivel mondial. Epoca post-sovietică s-a caracterizat, în primul rând, prin dominația unilaterală a puterii Statelor Unite în sistemul internațional, precum și prin eforturile continue ale Washingtonului de promovare a principiilor și valorilor ordinii liberale pe o suprafață cât mai mare a planetei. Puterea uriașă a Statelor Unite în plan politic, economic, militar, tehnologic etc. a făcut ca Washingtonul să impună propria viziune privind conducerea politicii mondiale, chiar dacă, în multe situații, interesele americane au intrat în coliziune cu cele ale unor puteri regionale, cum au fost Federația Rusă și China.

Deși, într-o parte însemnată a lumii, s-a manifestat opoziție față de politicile globale ale americanilor în domeniul politic, economic și al securității, în contextul strategiei SUA, pentru implementarea valorilor specifice ordinii liberale, Washingtonul a creat deseori impresia că poate acționa ca un guvern mondial, mai ales datorită capacității sale uriașe de a proiecta puterea militară în orice loc al planetei. Desfășurarea, de către puterea americană, a unor operații militare

INFORMAȚII ȘI SECURITATE

cu caracter umanitar, ca soluție pentru a limita proporțiile unor catastrofe umanitare și a pune capăt conflictelor armate din unele regiuni ale lumii, este una dintre caracteristicile importante ale perioadei unipolarismului Statelor Unite din epoca post-Război Rece.

Implicarea armată a Washingtonului în rezolvarea unor crize umanitare, dar și în combaterea terorismului, în Balcani, Africa de Nord, Asia Centrală și Orientul Mijlociu, în anii epocii unipolare, din perspectiva manifestării sale ca unică superputere în politica mondială, chiar dacă a avut efecte benefice pentru anumite categorii de populații care au suferit din cauza unor războaie locale sau a unor regimuri dictatoriale, a condus și la un sentiment de respingere a puterii excesive a Statelor Unite din partea unor state și puteri emergente ca Rusia și China. Astfel, războaiele din Kosovo și din Libia, la care au participat și forțe ale NATO, ca și cele din Irak și Afganistan, bazate pe coaliții de state conduse de către SUA, au fost evenimente care au creat un sentiment de insecuritate pentru unele state situate în zone apropiate operațiilor militare, pe de o parte, dar care au amplificat aspirația către multipolarism a unor puteri regionale, pe de altă parte. De asemenea, războiul din Irak, din anul 2003, declanșat de Washington fără a avea la bază motivații temeinice, așa cum s-a dovedit ulterior, a reprezentat, în ultimii ani, o temă sensibilă pentru diplomația publică a SUA, în încercarea de a motiva rațiunile care au condus la acest război, care a transformat geopolitica Orientului Mijlociu.

Venirea la putere a președintelui Vladimir Putin, la începutul anului 2000, a marcat debutul unei epoci de reviriment al Rusiei în politica mondială, în care Kremlinul a adoptat, în mod treptat, strategii de securitate și de politică externă care au vizat slăbirea influenței globale a Statelor Unite și au favorizat trecerea către un sistem internațional multipolar.

Asumarea, de către Statele Unite, a unor obiective strategice îndrăznețe, orientate împotriva terorismului internațional, pe de o parte, sau schimbarea de regim în unele state care sprijineau rețele teroriste globale, pe de altă parte, au necesitat consumuri de resurse umane, materiale și financiare uriașe de partea Washingtonului, conducând, în același timp, la crearea unei atitudini ostile într-o serie de state ale lumii față de politica externă și de securitate a SUA. Extinderea NATO către zona centrală și estică a Europei, către acele regiuni care au aparținut sferei de influență sovietică, precum și transformarea Alianței Nord-Atlantice în conformitate cu noile tendințe și evoluții din mediul global de securitate, au fost percepute de către Moscova ca o amenințare la adresa securității statului rus.

Nu puțini sunt autorii de lucrări din domeniul relațiilor internaționale care susțin faptul că epoca unipolarismului Statelor Unite s-a încheiat, iar în prezent, lumea se află la începutul unei epoci multipolare. În acest spațiu de abordări teoretice, se înscrie și articolul publicat în vara anului 2019, în *Foreign Affairs*, al cunoscutului specialist american în științe politice Fareed Zakaria, în care se afirmă: „În mod neașteptat, în ultimii doi ani, hegemonia americană a murit. Epoca dominației Statelor Unite a fost o epocă scurtă, o epocă impetuoasă, de aproximativ trei decenii marcate de două momente, fiecare cu declinul lor. S-a născut pe fondul prăbușirii Zidului Berlinului, în 1989. Sfârșitul sau, mai bine spus, începutul sfârșitului a fost o altă cădere, cea a Irakului, în 2003, și destrămarea lentă de atunci”¹.

În spiritul acestei afirmații a lui Fareed Zakaria, dar și al altor cercetători care consideră că, în prezent, politica mondială este una multipolară, vom încerca să prezentăm câteva aspecte privind raporturile de putere dintre SUA și Federația Rusă, acum, când politica mondială a încetat să mai fie dominată doar de superputerea americană. Demersul nostru se va concentra pe prezentarea succintă, în perimetrul gândirii realiste, a conceptului de *ordine mondială*, dar și pe reliefaarea raporturilor de putere politică și militară dintre SUA și Federația Rusă, în contextul noului sistem internațional multipolar.

REPERE ALE GÂNDIRII REALISTE PRIVIND CONCEPTUL DE ORDINE MONDIALĂ

Conceptul de *ordine mondială* este frecvent utilizat de către cercetătorii relațiilor internaționale, din diverse școli de gândire, mai ales pentru faptul că fiecare tip de ordine mondială are anumite particularități din perspectiva fenomenelor și proceselor politice, sociale, economice, militare etc., concrete, pe care le cunoaște politica mondială, dar și o serie de caracteristici specifice pentru afacerile interstatale. Astfel, nu puține sunt definițiile atribuite conceptului de *ordine mondială*, pe care le-am identificat în diverse lucrări de specialitate, definiții care surprind, din punct de vedere teoretic, elemente specifice diverselor tipuri de ordine mondială cunoscută de omenire, începând cu cea westfalică, instituită în secolul al XVII-lea, și ajungând la ordinea multipolară, începută la sfârșitul deceniului doi al secolului al XXI-lea².

¹ Fareed Zakaria, *The self-destruction of American Power. Washington squandered the unipolar moment*, în *Foreign Affairs*, iulie-august 2019, pe site-ul https://www.foreignaffairs.com/articles/2019-06-11/self-destruction-american-power?utm_medium=newsletters&utm_source=fatoday&utm_content=20190611&utm_campaign=FA%20Today%20061119%20Issue%20Release:%20What%20Happened%20to%20the%20American%20Century?&utm_term=FA%20Today%20-%2020112017.

² Sunt numeroși autori din domeniul relațiilor internaționale care sunt de părere că epoca unipolară, a hegemoniei americane, a durat aproximativ trei decenii și, practic, se poate spune că, la nivelul anului 2019, această perioadă istorică s-a încheiat.

În cadrul acestui studiu, ne-am oprit asupra câtorva dintre abordările teoretice ale ordinii mondiale din perspectiva școlii realiste.

Pentru unul dintre remarcabilii reprezentanți al realismului politic, Henry Kissinger, eminent diplomat și autor de lucrări de referință în domeniul politicii mondiale, „Ordinea mondială poate fi definită ca fiind concepția unei regiuni sau a unei civilizații despre ce anume înseamnă rânduiești juste și despre distribuția de putere considerată aplicabilă întregii lumi”³. Un derivat teoretic al ordinii mondiale îl reprezintă ordinea internațională, care, conform opiniei lui Kissinger, înseamnă aplicarea concepției cu privire la ordinea mondială la nivelul unei părți suficient de mari din suprafața terestră, care să afecteze echilibrul global de putere. Așadar, deducem din definiția lui Kissinger că, în viziunea realistă, orice sistem de ordine internațională presupune o serie de norme, reguli și limitări convenite în comun de către actorii statali care sunt parte la acel tip de ordine, cu scopul realizării echilibrului de putere, concept fundamental al școlii realiste. Pentru realizarea a două dintre dezideratele fundamentale al realiștilor, respectiv menținerea unei balanțe de putere echilibrate în sistemul internațional și stoparea tendințelor hegemonice ale unor actori din sistem, ordinea mondială gândită de realiști nu exclude și o serie de constrângeri, aplicate de state sau de alianțe, vizând actorii statali care încearcă să dezechilibreze sistemul.

Școala realistă oferă și alte definiții interesante ale ordinii mondiale în care regăsim explicarea relațiilor dintre state din perspectiva naturii umane, dar și a raporturilor de putere dintre actorii statali. Astfel, John J. Mearsheimer, cel mai de seamă reprezentant al realismului ofensiv, aprecia, în urmă cu aproape două decenii, că „Ordinea mondială care se instituie la un moment dat este produsul secundar al comportamentului egoist al marilor puteri din sistem. Cu alte cuvinte, configurația sistemului este consecința neintenționată a competiției pentru putere dintre marile puteri, nu rezultatul acțiunilor concertate ale statelor pentru organizarea păcii”⁴. Definiția lui Mearsheimer este interesantă mai ales pentru faptul că, în viziunea sa, marile puteri nu-și proiectează, în mod deliberat, un anumit tip de ordine mondială, ci acea ordine este un rezultat al acțiunilor lor de maximizare a puterii, o consecință a competiției pentru acumularea de putere cât mai multă din cea mondială.

³ Henry Kissinger, *Ordinea mondială. Reflecții asupra specificului națiunilor și a cursului istoriei*, Editura Rao, București, 2015, p. 15.

⁴ John J. Mearsheimer, *Tragedia politicii de forță. Realismul ofensiv și lupta pentru putere*, Editura Antet XX Press, Filipeștii de Târg, 2003, p. 40.

Așadar, ordinea westfalică din secolul al XVII-lea nu a fost un „ceva” antecalculat de marile puteri ale epocii respective, la care visau combatanții atunci când au declanșat acel război pustiitor, ci a rezultat ca urmare a încheierii Tratatului din Westfalia, odată cu încheierea Războiului de treizeci de ani, prin care s-au configurat raporturile de putere dintre actorii statali participanți la război și s-au stabilit o serie de principii obligatorii de respectat pentru statele combatante.

Abordând aspectele esențiale ale istoriei strategice, în cele două secole care au urmat Revoluției Franceze, reputatul specialist în relații internaționale Colin S. Gray se oprește și asupra conceptului de *ordine mondială*, pornind de la ideea esențială că războaiele își au originea în perioadele interbelice, adică în acele epoci în care se crezuse de către o parte a actorilor internaționali că se instituise o ordine mondială stabilă. Considerându-l un concept destul de contestat, Colin S. Gray opinează că ordinea internațională se referă la „un tipar stabil al relațiilor dintre state, care exprimă interese, valori și norme considerate acceptabile de către principalele state (...). Este necesar să înțelegem ordinea internațională sub trei aspecte. Mai întâi, într-un sens pur și simplu descriptiv: care este sau care a fost ordinea internațională? În al doilea rând, este un concept normativ: cum ar trebui să fie? În al treilea rând, într-un mod prescriptiv: cum poate fi îmbunătățită?”⁵. Autorul este de părere că această definiție, prin elementele pe care le conține, reflectă ordinea mondială post-Război Rece, în aceeași măsură cum se pretează și pentru alte ordini mondiale pe care le-a cunoscut omenirea, cum au fost cele instituite după 1815 sau după 1945.

Comparația pe care Colin S. Gray o face între ordinea mondială unipolară, post-Război Rece, și celelalte ordini mondiale pe care le-a cunoscut istoria lumii după Revoluția Franceză este deosebit de interesantă, mai ales prin raportare la fenomenul război, pe care autorul îl tratează cu multă acuratețe în lucrările sale de referință. Astfel, ordinea mondială unipolară care a urmat căderii Zidului Berlinului nu este rezultatul unui război adevărat și nu s-a decis ca urmare a unei conferințe de pace, așa cum se poate spune despre alte ordini mondiale cunoscute în istoria politicii mondiale.

Considerând că ordinea mondială nu înseamnă neapărat pace, așa cum se poate constata din studiul istoriei relațiilor internaționale, Gray afirmă că ordinea internațională „există și funcționează suficient de bine atunci când statul principal și alți jucători sunt capabili să își urmărească și să își protejeze interesele

⁵ Colin S. Gray, *Războiul, pacea și relațiile internaționale. O introducere în istoria strategică*, Editura Polirom, Iași, 2010, p. 305.

pe anumite căi și într-un grad pe care toți sau majoritatea le consideră acceptabile”⁶. De asemenea, acesta susține că, dacă într-un anumit tip de ordine mondială, puterea nu mai este distribuită echilibrat, iar un stat sau o coalitiție de state sunt percepute ca destabilizatoare ale ordinii mondiale, atunci celelalte puteri din sistemul internațional se vor uni, mai devreme sau mai târziu, pentru a îngrădi actorii care pun în pericol stabilitatea sistemului. Astfel, privind sistemul de relații internaționale actuale din perspectiva realismului politic, această ultimă idee, susținută de Colin S. Gray, o regăsim în parteneriatul strategic dintre Rusia și China, relație tot mai strânsă între două mari puteri ai scenei mondiale care are ca scop, pe de o parte, contrabalansarea uriașei puteri a Statelor Unite, iar pe de altă parte, contestarea ordinii liberale pe care a dezvoltat-o, pas cu pas, Washingtonul în plan politic, economic, cultural etc., de la încheierea celui de-al Doilea Război Mondial și până în prezent.

UNELE ASPECTE ALE RAPORTURILOR DE PUTERE DINTRE SUA ȘI RUSIA LA ÎNCEPUTUL NOII ORDINI MONDIALE MULTIPOLARE

Încă de acum un sfert de secol, la începutul epocii post-sovietice, Henry Kissinger aprecia că sistemul internațional al secolului al XXI-lea va înregistra o evoluție contradictorie, fiind marcat, pe de o parte, de fragmentare, dar și de o globalizare accentuată, pe de altă parte. Însă, ordinea mondială a acestui secol, asemănătoare cu cea europeană din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, opinează Kissinger, va conține cel puțin șase mari puteri: Statele Unite, Europa, China, Japonia, Rusia și, probabil, India⁷. Este viziunea unui realist, una dintre marile personalități ale diplomației mondiale din secolul trecut, care a anticipat corect faptul că perioada dominației americane în politica internațională în epoca post-Război Rece nu se va prelungi foarte mult, urmând să fie înlocuită cu un sistem multipolar.

În contextul raporturilor de putere dintre Washington și Moscova, deși au fost implicate domenii diverse în ultimele trei decenii, o relevanță deosebită pentru politica mondială o au raporturile de putere dintre sectoarele politic și cel militar ale celor două state, cu influențe asupra balanței de putere globală, dar și a unor balanțe de putere regionale. Pentru că resursele de putere ale SUA și ale Rusiei sunt deosebit de importante în aceste două sectoare, existând o competiție reală între aceste două mari puteri din acest punct de vedere, considerăm că raporturile

⁶ *Ibidem*, p. 306.

⁷ Henry Kissinger, *Diplomația*, Editura All, București, 2013, p. 21.

de putere dintre Washington și Moscova în spațiul politic și militar au o influență foarte mare asupra politicii internaționale în epoca post-Război Rece. Prezentând, în continuare, o serie de elemente care vizează raporturile de putere dintre cele două state, din perspectivă politică și militară, cred că se poate deduce cum se prezintă, în general, noua ordine mondială bazată pe multipolaritate.

Atât SUA, cât și Rusia au avut în vedere, în cele trei decenii post-Război Rece, să dețină o cantitate de putere cât mai mare din puterea mondială, pe de o parte, dar și să-și facă aliați importanți, relevanți din punct de vedere geopolitic, pentru a se sprijini reciproc în virtutea unor interese și obiective comune, pe de altă parte. Chiar dacă, la începutul anilor '90, se poate spune că relațiile ruso-americane au fost mult mai relaxate, comparativ cu perioada Războiului Rece, pe măsura trecerii timpului, începând cu al doilea mandat al președintelui Vladimir Putin, s-au accentuat rivalitățile geopolitice dintre Moscova și Washington, dezacordurile ruso-americane apărând tot mai frecvent pe agenda politicii globale.

Analizând raporturile de putere militară dintre SUA și Rusia din perspectiva școlii realiste, în noua epocă multipolară, credem că este absolut necesar să avem în vedere acele aspecte care vizează balanța de putere la nivel global, ținând seamă de strategia vizibilă a Kremlinului din ultimul deceniu de balansare a puterii americane, fără să neglijăm balanțele regionale unde Moscova este implicată în mod activ. Dacă, în cea mai mare parte a epocii unipolarității americane, balanța globală de putere a fost latentă, datorită existenței unei singure puteri⁸, evenimentele majore din sistemul internațional ale acelei perioade, cu Statele Unite în postura de jucător central, au favorizat o dinamică a balansării, cuprinzând atât Federația Rusă, cât și alte puteri regionale. De ce a jucat Moscova un rol atât de important din perspectiva balansării? În primul rând, pentru că Rusia, etalând forța sa militară redutabilă, atât la nivel de discurs al liderilor de la Kremlin, cât și prin acțiunile sale militare din Georgia, Ucraina și Siria, a transmis Washingtonului că nu mai poate fi considerată o putere de mâna a doua, revendicând o poziție de frunte în viitoarea ordine mondială multipolară. Iar în al doilea rând, pentru că politica externă și de securitate a Rusiei, extrem de bine orientată din punct de vedere geopolitic, a reușit atragerea unui număr semnificativ de state pe orbita Moscovei, țări care au fost convinse de Kremlin asupra necesității de a nu se ralia principiilor și normelor ordinii liberale promovate de Washington. Este vorba, în primul rând, de o serie

⁸ Christopher Layne, *Pacea iluziilor. Marea strategie americană din 1940 până în prezent*, Editura Polirom, Iași, 2011, p. 10.

de state situate în „*vecinătatea apropiată*” a Federației Ruse, care s-au desprins din fosta URSS, dar și de un alt grup de țări situate în Europa, Asia, Orientul Mijlociu, Africa și America de Sud.

La trei decenii după căderea Zidului Berlinului, în noul context internațional, caracterizat de scăderea influenței americane pe arena internațională, multipolaritatea, precum și balanța globală de putere au favorizat și reactivarea balanțelor regionale de putere. Astfel, se poate spune că, în spiritul teoriei realiste, o serie de actori statali din diverse regiuni ale lumii au optat, în ultimii ani, pentru o serie de aranjamente de securitate cu Federația Rusă, promovând, în politica lor externă, conceptul de interes național și întărindu-și avantajele de ordin geopolitic. În acest sens, Moscova a încheiat parteneriate cu diverse state, utilizând acest instrument diplomatic care certifică opțiunile reciproce de dezvoltare a unor relații de cooperare în domeniul politic, economic, militar, cultural etc., dar care, așa cum se poate observa vizualizând „*harta*” parteneriatelor Kremlinului, conferă statului rus avantaje geopolitice deosebite

Din ce cauză s-a dinamizat balanța de putere globală în era post-sovietică? În urmă cu un deceniu, autorul realist Robert Jervis aprecia că dinamica balansării „*apare în contextul utilizării forței, al amenințării cu forța și al temerii de forță*”⁹. Or, așa cum se cunoaște, Statele Unite au întrebuițat forța militară în arena internațională de mai multe ori în ultimele trei decenii, fiind la originea înființării unor coaliții care au folosit instrumentul militar în operații umanitare, precum și împotriva unor regimuri care au sprijinit rețele teroriste internaționale. În spiritul celor afirmate de Jervis, fără a fi considerată o superputere, Rusia a recurs, încă din epoca unipolară, la acțiuni de forță pentru a-și împlini obiective circumscrise interesului național, utilizând capacități militare ofensive, ceea ce a dinamizat balansarea la nivelul unor regiuni, dar și efecte în mediul global de securitate.

Acțiunile concrete ale Rusiei din epoca unipolarității americane, caracterizate prin utilizarea forței militare, începând cu anul 2008 – războiul împotriva Georgiei, anexarea ilegală a Peninsulei Crimeea, sprijinirea separatismului și a războiului civil din estul Ucrainei, participarea la războiul civil din Siria de partea președintelui Bashar al-Assad –, au subminat arhitectura de securitate a ordinii liberale pe care a încercat să o fortifice Washingtonul în perioada post-Război Rece. Însă, din perspectiva echilibrului de putere, atât la nivel global, cât și al unor regiuni, operațiile

⁹ Robert Jervis, *Unipolarity: Structural perspective. World Politics*, vol. 61, nr. 1, ianuarie 2009, p. 207.

militare ale Moscovei au dinamizat balanțele de putere și au influențat strategiile de securitate ale principalilor actori statali ai politicii mondiale, în contextul trecerii treptate la o epocă multipolară.

Dacă analizăm, pe baza informațiilor statistice, raportul dintre puterea militară a SUA¹⁰ și a Federației Ruse¹¹, în acești primi ani ai multipolarismului, chiar dacă se observă că puterea militară americană este superioară¹², mai ales sub raport calitativ, privind însă acest raport doar prin prisma armamentului nuclear strategic, a capacității de lovire cu vectori nucleari lansați de la sol, din aer și din apă, forțele nucleare ale celor două state sunt aproximativ egale. Așadar, se poate spune că există un echilibru al balanței de putere referitoare la forțele nucleare strategice ale Washingtonului și Moscovei, ceea ce face ca rivalitatea strategică dintre SUA și Rusia, revenită în actualitate ca și în perioada Războiului Rece, să creeze atât la Casa Albă, cât și la Kremlin îngrijorare și teamă reciprocă.

Paritatea privind armamentul nuclear strategic între SUA și Federația Rusă a făcut ca Moscova, la câțiva ani de la disoluția URSS, să declanșeze acțiuni îndrăznețe, în planul politicii externe, pentru revenirea în forță în prim-planul politicii mondiale, pentru a i se recunoaște statutul de mare putere. De asemenea, au fost deseori situații în care, apelând la logica realismului politic, atât președintele Boris Elțîn, cât mai ales Vladimir Putin, în discursurile lor, au transmis capitalelor lumii hotărârea lor de a utiliza armamentul nuclear în situația în care Federația Rusă va fi atacată sau vor fi afectate interesele vitale ale statului rus. Prin urmare, în spiritul realismului politic, în virtutea căruia și Rusia nu are prieteni și nici dușmani eterni, ci numai interese veșnice¹³, Kremlinul a început să se manifeste ca o mare putere începând cu anul 2008, după războiul de șase zile purtat împotriva Georgiei, transmițând un semnal foarte clar comunității internaționale cu privire la faptul că se încheiase „*epoca tranziției*” spre statutul de mare putere.

¹⁰ Hans M. Kristensen, Matt Korda, *United States nuclear forces*, în *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2019, vol. 75, pe site-ul <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00963402.2019.1606503>, accesat la data de 07.09.2019.

¹¹ Hans M. Kristensen, Matt Korda, *Russian nuclear forces*, în *Bulletin of the Atomic Scientists*, loc. cit., accesat la data de 08.09.2019.

¹² Pentru exemplificare, la nivelul anului 2018, bugetul militar al Federației Ruse a fost de 63,1 miliarde de dolari, în timp ce bugetul militar al SUA a fost de 643,3 miliarde de dolari, sursa <https://www.iiss.org/-/media/files/publications/military-balance-2019/mb2019-defence-budgets-branded.ashx?la=en&hash=C560EFFEC61FA0816B61B8A005215F0510F449EC>, accesat la data de 08.09.2019.

¹³ Lordul Palmerston, la jumătatea secolului al XIX-lea, a rostit o celebra frază, exemplificată deseori în cadrul școlii realiste: „*Anglia nu are prieteni eterni și nici dușmani veșnici. Interesele ei rămân eterne*”. Credem că, în aceste coordonate, se gândește astăzi politica externă și de securitate a Federației Ruse.

Raporturile de putere militară între SUA și Rusia au fost puse în evidență și cu prilejul renunțării de către ambele state, la începutul anului 2019, la Tratatul privind armele nucleare cu rază intermediară de acțiune (INF). Încheierea, în anul 1987, a Tratatului INF între SUA și fosta URSS a fost un moment de importanță majoră a perioadei Războiului Rece, una dintre pietrele de temelie ale echilibrului strategic între cele două superputeri, care a contribuit la creșterea încrederii strategice între Washington și Moscova. Renunțarea la acest tratat de către Washington și Moscova, în noile condiții strategice ale începutului epocii multipolare, dincolo de efectele foarte grave în planul securității internaționale, este expresia faptului că ambele state percep astăzi existența unui sistem internațional cu mai multe puteri majore care, așa cum opinează o serie de experți în relații internaționale, vor trebui să participe la elaborarea viitorului Tratat INF. Dar, până se va negocia și pregăti un nou tratat INF, trebuie să spunem că raporturile de putere ruso-americe pe această temă sunt astăzi generatoare de efecte în întregul sistem internațional, iar celelalte mari puteri din sistem vor trebui să-și modeleze politicile în domeniul securității internaționale, ținând seamă de noua situație strategică generată de renunțarea la acest tratat de către țările care l-au inițiat.

Analizând în spiritul realismului raporturile dintre puterea politică a Washingtonului și cea a Moscovei, considerăm comportamentul celor două state, în calitatea lor de membri permanenți ai Consiliului de Securitate al ONU, drept unul dintre indicatorii relevanți ai acestui domeniu. Apreciind cooperarea drept un „*element*” secundar al relațiilor dintre state, realiștii „*nu neglijează în întregime studiul Națiunilor Unite sau Uniunii Europene la fel cum nu neagă nici faptul că uneori survin forme limitate de cooperare, iar instituțiile internaționale sunt semnificative numai în măsura în care le permit statelor să-și urmeze propriile interese*”¹⁴. Cu alte cuvinte, așa cum deseori s-a putut observa în procesul de adoptare a deciziilor, în epoca post-Război Rece, în organismele de conducere ale ONU, atât Washingtonul, cât și Moscova au uzitat de dreptul de veto și au blocat o serie de rezoluții ale forului mondial pentru a-și proteja interesele naționale. Așadar, relevanța instituțiilor internaționale pentru cele două state, din perspectiva gândirii realiste, înseamnă promovarea propriilor interese într-un cadru instituțional, iar când acest lucru nu a fost posibil, așa cum s-a putut observa în epoca unipolară, ambele puteri au acționat unilateral, chiar și utilizând instrumentul militar, din perspectiva realismului politic, fără a avea suportul ONU.

¹⁴ Jill Steans și Lloyd Pettiford, *Introducere în relațiile internaționale. Perspective și teme*, Editura Antet, Filipeștii de Târg, 2008, p. 81.

Ca să oferim două exemple în acest sens, în perioada unipolarismului american, Moscova și-a folosit dreptul de veto în Consiliul de Securitate al ONU, utilizând acest instrument în 1999, pentru a opri atacul NATO asupra Iugoslaviei în contextul războiului din Kosovo, dar și în 2003, pentru a stăvili războiul SUA împotriva Irakului. Însă, în ambele situații, utilizarea dreptului de veto de către Rusia a fost inefficientă, deoarece nu s-a reușit, prin utilizarea de către Moscova a dreptului de veto în Consiliul de Securitate al ONU, oprirea operațiilor militare conduse de către NATO în Iugoslavia și de către SUA în Irak. Așadar, dacă avem în vedere aceste două exemple, în care se poate spune că Washingtonul și Moscova s-au confruntat, în plan politic, ca state membre permanente ale Consiliului de Securitate al ONU, exemple la care mai putem adăuga multe altele asemănătoare, care s-au petrecut în ultimul deceniu, se poate spune că cele două state continuă să aibă serioase divergențe politice atunci când le sunt afectate interesele de natură geopolitică și geostrategică.

CONCLUZII

În noua epocă multipolară care a început de câțiva ani, chiar dacă Statele Unite vor continua, pentru mulți ani, să păstreze un avantaj în plan militar față de ceilalți competitori datorită capacității acestui stat de a proiecta forța în orice punct al planetei, tot mai multe studii în domeniul relațiilor internaționale susțin faptul că, în politica mondială actuală, au apărut deja actori statali importanți, aflați în competiție cu Washingtonul, care nu vor ezita să aloce resurse uriașe pentru a-și dezvolta forța militară și a se poziționa cât mai bine în plan geopolitic și geostrategic. În aceste condiții, este de la sine înțeles că multipolarismul va conduce către o ordine mondială mai puțin stabilă, cu un echilibru global de putere mai fragil, în care va crește probabilitatea izbucnirii unor războaie de mare amploare, cu implicarea principalilor actori ai politicii mondiale. Dacă ținem seamă de faptul că atât Primul Război Mondial, cât și al Doilea Război Mondial s-au produs în contextul unor epoci dominate de multipolarism, acordând credibilitate teoreticienilor care consideră sistemele multipolare ca fiind cele mai orientate spre confruntare, nu credem că pot fi motive de optimism referitor la modul în care se va prezenta lumea viitoarelor decenii din perspectiva securității și stabilității.

Aprecierea specialistului chinez în relații internaționale Biao Zhang cu privire la faptul că „*Președintele Trump nu are o mare dragoste față de ordinea liberală*”¹⁵,

¹⁵ Biao Zhang, *Hans Morgenthau, realist theory of international leadership, and the future of global order*, în *Chinese Political Science Review*, 2017, 2: 512-530, pe site-ul file:///C:/Users/admin/Downloads/Hans_Morgenthau_Realist_Theory_of_International_Le.pdf, accesat la data de 9 septembrie 2019.

dar, mai ales, politicile actualei administrații americane de retragere a Statelor Unite din unele instituții, acorduri, tratate internaționale etc., ca și orientarea cu mai multă determinare către politica internă, demonstrează că puterea actuală de la Casa Albă tinde să acorde o importanță secundară instituțiilor internaționale, comparativ cu fostul președinte Barack Obama. Retragerea SUA din Acordul de la Paris, Tratatul INF, Acordul nuclear cu Iranul a lăsat deja un „gol” în politica internațională, spațiu pe care în mod cert îl vor ocupa alte mari puteri în viitorii ani, conducând la reconfigurarea ordinii mondiale multipolare în următoarele decenii.

Dacă se va menține actualul trend al politicii externe a Statelor Unite, credem că implicarea Washingtonului în politica internațională va fi și mai mult influențată de școala realistă, America viitoare fiind țara care va conta în primul rând pentru cetățenii americani („*America first*”¹⁶), cu o încredere mai scăzută în instituțiile internaționale, comparativ cu vremurile trecute. În același timp, Rusia, așa cum s-a manifestat începând din 2008, va continua linia realismului politic al președintelui Putin pentru a-și manifesta puterea și menține influența strategică în acele arii geopolitice în care este în competiție cu Statele Unite, dar și pentru a-și extinde influența geopolitică în regiunile în care nu va percepe influența unei mari puteri.

Este de așteptat ca acest început de epocă multipolară să accentueze competiția în plan militar între SUA și Federația Rusă, având în vedere faptul că Moscova a câștigat un avantaj strategic în raport cu Washingtonul odată cu anexarea Peninsulei Crimeea și cu intervenția în războiul civil din Siria de partea forțelor guvernamentale, aflate în tabăra opusă forțelor combatante sprijinite de SUA. Această competiție se va accentua și mai mult după retragerea ambelor state din Tratatul INF, în prima parte a acestui an, urmând să se dezvolte pe noi coordonate, în condițiile în care, în mod practic, cursa înarmărilor nucleare a fost relansată. De asemenea, în contextul diferențelor categorice dintre sistemele de organizare politică ale celor două state, al deosebirilor existente dintre valorile politice, economice, sociale, culturale etc., împărtășite de cele două țări, credem că Federația Rusă va continua, prin acțiunile sale în arena internațională, alături de alți actori statali aflați în opoziție cu politicile globale ale Washingtonului, să erodeze fundamentele ordinii liberale actuale. Acest angajament al Moscovei împotriva structurilor de rezistență ale ordinii liberale actuale este una dintre provocările la care SUA vor trebui să găsească răspunsuri adecvate în anii care vor veni.

¹⁶ Se referă la politica externă adoptată de președintele Donald Trump, începând cu anul 2016, politică bazată de unilateralism, protecționism și izolaționism.

BIBLIOGRAFIE:

1. Colin S. Gray, *Războiul, pacea și relațiile internaționale. O introducere în istoria strategică*, Editura Polirom, Iași, 2010.
2. Robert Jervis, *Unipolarity: Structural perspective. World Politics*, vol. 61, nr. 1, ianuarie 2009.
3. Henry Kissinger, *Ordinea mondială. Reflecții asupra specificului națiunilor și a cursului istoriei*, Editura Rao, București, 2015.
4. Hans M. Kristensen, Matt Korda, *Russian nuclear forces*, 2019, în *Bulletin of the Atomic Scientists*, vol. 75, pe site-ul <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00963402.2019.1580891>.
5. Hans M. Kristensen, Matt Korda, *United States nuclear forces*, 2019, în *Bulletin of the Atomic Scientists*, vol. 75, pe site-ul <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00963402.2019.1606503>.
6. Christopher Layne, *Pacea iluziilor. Marea strategie americană din 1940 până în prezent*, Editura Polirom, Iași, 2011.
7. John J. Mearsheimer, *Tragedia politicii de forță. Realismul ofensiv și lupta pentru putere*, Editura Antet XX Press, Filipeștii de Târg, 2003.
8. Jill Steans și Lloyd Pettiford, *Introducere în relațiile internaționale. Perspective și teme*, Editura Antet, Filipeștii de Târg, 2008.

SECURITATEA MEDIULUI, PARTE A SECURITĂȚII NAȚIONALE ȘI EUROPENE: DIMENSIUNEA STRATEGICĂ A „ZONEI FORESTIERE NAȚIONALE” ȘI „EUROPENE”

Dr. Mădălina Virginia ANTONESCU

Universitatea București

Agenda 2030, document esențial însușit în cadrul ONU de către statele membre, consacră părți importante subiectului „dezvoltării durabile”, prin care statele membre ale ONU se obligă să confere mediului înconjurător calitate sporită, protecție și preservare, ca parte a securității umane și ca parte a conceptului extins de securitate națională, dar și de securitate globală. Mai precis, la începutul secolului XXI, putem vorbi de o întrepătrundere între cele trei tipuri de securitate, datorită efectelor pe care agresiunile asupra mediului sau lipsa implementării unor politici publice (indiferent de guvernări) le produc asupra securității comunităților locale, asupra statelor, asupra regiunilor (ecosisteme regionale), asupra unor întregi continente, inclusiv în ceea ce privește nivelul global. În secolul XXI este necesară o re-înțelegere a conceptelor tradiționale de securitate, din prisma mediului înconjurător și a provocărilor la care acesta este expus într-o măsură mult mai extinsă și intensă decât în alte timpuri. Dimensiunea protejării pădurilor (inclusiv prin metode și politici proactive de colectare a deșeurilor, de reforestări, de protejare a fondurilor cinegetice, de protejare a ecosistemelor de pădure ca atare) reprezintă, în opinia noastră, o dimensiune activă de implementare a strategiilor secolului XXI pentru securitate umană, dar și securitate națională. Lucrarea de față își propune să plece de la definiția securității umane din perspectiva conectării cu latura de securitate a mediului ca parte a securității naționale și să abordeze, pe scurt, problema pădurilor și a calității lor, ca dimensiune de asigurare a securității naționale și europene.

Cuvinte-cheie: securitate umană, strategie europeană forestieră, Agenda 2030, dezvoltare sustenabilă, putere verde.

Articolul reprezintă doar opinia personală a autorului și nu implică, sub nicio formă, o altă persoană fizică sau juridică. Toate drepturile asupra prezentului text sunt rezervate. Citatele textului de față pot fi redată menționând autorul și sursa completă.

INTRODUCERE: SECURITATEA MEDIULUI, PARTE A SECURITĂȚII NAȚIONALE. COROBORAREA CU CONCEPTUL DE SECURITATE UMANĂ

Un concept datând din perioada post-Război Rece, *securitatea umană* este definită în doctrină ca fiind acel tip de securitate legată de individ privind nevoia de reacție (din partea statelor care dețin monopolul violenței legitime, deci și dimensiunea de asigurare a securității indivizilor de sub jurisdicția lor) în fața amenințărilor cotidiene ce nu provin din utilizarea armelor sau din partea forțelor armate ale altor state, ci dintr-o gamă largă de surse (recesiune economică, rivalități etnice, terorism, opresiune politică, împutinarea resurselor, epidemii etc.)¹. Doctrina enumeră expres „împutinarea resurselor” (între care și pădurile) printre cauzele ce produc amenințări la adresa oamenilor (securitatea umană semnificând, și din acest punct de vedere, eliminarea sau absența amenințărilor de acest gen). Luarea de către state sau la nivelul Uniunii Europene a unor strategii și măsuri privind eliminarea amenințărilor la adresa securității umane (împutinarea resurselor fiind în mod explicit enumerată de doctrină, implicând deforestările masive și/sau ilegale, distrugerea uneori ireversibilă a ecosistemelor forestiere la nivel european) se impune deci, din perspectiva conceptelor de securitate umană și de mediu, aplicabile pe plan național, dar și european. Sfera securității umane include, în accepțiunea doctrinei, latura de securitate economică (absența sărăciei), alimentară (acces la resurse alimentare), sanitară (acces la nevoile de îngrijire a sănătății și de protecție contra bolilor), *de mediu* (prevenirea degradărilor de mediu), personală, comunitară și politică².

Riscul de mediu este definit în doctrină ca fiind coeficientul de pericolozitate asupra mediului, pentru el însuși și pentru omenire, având două fețe interconectate³: riscul de catastrofe naturale și riscurile tehnologice provenind din activitatea umană, în creștere constantă (risc de explozii chimice sau nucleare, accidente de transporturi etc.), la care se adaugă și riscul cu temporalitate lungă, rezultat din introducerea de substanțe dăunătoare sau din utilizarea excesivă a anumitor

¹ Marie-Claude Smouts, Dario Battistella, Pascal Vennesson, *Dictionnaire des relations internationales. Approches, concepts, doctrines*, Dalloz, Paris, 2006, pp. 493-494.

² *Ibidem*, p. 494.

³ Cynthia Gorra-Gobin, coord., *Dictionnaire des mondialisations*, Armand Colin, Paris, 2006, p. 331.

produse, cu privire la ecosisteme naturale (agricultura chimică intensivă, poluarea industrială cu metale grele, emisiile de gaze din transportul rutier, emisiile nucleare sau deversarea masivă de deșeuri în natură)⁴.

În articolul nostru, considerăm că, la începutul secolului XXI, amenințările de mediu au căpătat un *caracter sistematic, intens, regional și chiar global*, necesitând reacții, măsuri, strategii nu doar la nivel național sau local, ci și la nivel regional și global. Securitatea națională, în prezent, apreciem că nu mai poate fi definită și asigurată în absența unei *dimensiuni legate de securitatea umană și de securitatea mediului*.

Resursele naturale ale statelor (resurse naturale aflate atât în proprietatea privată, cât și în cea publică a statului, dar și, în sens larg, resurse naturale precum pădurile, situate în proprietatea privată a persoanelor fizice sau juridice) trebuie să fie privite, în viitor, ca un *ansamblu coerent* – inclusiv sub aspect juridic – de *ecosisteme naturale de importanță prioritară pentru „puterea verde” a unui stat*. În special, în raport cu alte țări non-europene, considerăm că se impune o reevaluare a politicilor europene de mediu, în privința dimensiunii forestiere, și o acordare atât de către UE, cât și de către țările membre a unui grad de *importanță strategică și prioritară privind pădurile* (resurse naturale regenerabile). Actualmente, *pădurile sunt tratate de UE cu totul incidental* (în cadrul subiectului „natură și diversitate”) sau ca o *parte legată de PAC (politica agricolă comună) sau de politici regionale*. Pădurile nu sunt considerate, în prezent, în cadrul UE, de „*importanță strategică*”, și nici în statele membre, neexistând strategii de *securitate* națională și europene (în cadrul politicii de apărare comună, de exemplu), care să cuprindă dimensiunea de securitate a mediului și de securitate a pădurilor. Pădurile nu sunt declarate „*zone strategice de importanță deosebită*” pentru UE și nici pentru țările membre ale UE, ele fiind tratate, la nivelul Uniunii Europene, nu ca o „*resursă naturală de primă importanță strategică*” în cadrul competiției globale pentru „*puterea verde*” (al treilea tip de putere, după cele *hard* și *soft*), ci ca biomasă, biocombustibil, în special (remarcăm o *abordare învechită, de tip predominant economic*⁵, care pune accentul pe latura de *utilizare și exploatare a pădurilor din cadrul UE*, și nu pe conservarea, protejarea, reîmpădurirea și extinderea lor *ca parte a unui efort*

⁴ *Ibidem*, p. 331.

⁵ De pildă, remarcăm perspectiva concluziilor Consiliului UE din mai 2014, pentru care pădurile sunt privite ca având „*importanță crucială*”, însă nu ca resursă strategică ce trebuie protejată și extinsă, ci, în principal, ca resursă de consum, ca biomasă („*Subsequently, the Council conclusions of 19 May 2014 ‘underscore the importance of the forest-based sector for the EU and the crucial role of forests in making possible the structural transformation of society towards bio-based economies’*”). *Biodiversity, land use and forestry*, pe http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_2.5.3.pdf, Fact Sheets on the European Union – 2019, 4 www.europarl.europa.eu/factsheets/en

europen vizionar destinat combaterii deșertificării și vulnerabilităților de mediu).

Pentru secolul XXI, *vulnerabilitățile de mediu apreciem că vor deveni unele dintre cele mai importante tipuri de vulnerabilități*, cu impact asimetric asupra statelor, ce vor trebui tratate din perspectiva de *securitate* și integrate în *strategii novatoare* privind securitatea națională și europeană, alături de acordarea unor semnificații juridice și de securitate unor concepte precum „*risc de mediu*”, „*resurse naturale*”, „*păduri*”, „*ecosisteme forestiere*”, „*zone împădurite*”.

Pe plan internațional, documente-cheie adoptate de state în cadrul ONU, precum *Agenda 21* și, ulterior, *Agenda 2030*, conțin importante *secțiuni privind explicit pădurile*, recomandări, măsuri și obiective legate de nevoia de protecție a acestor ecosisteme specifice de pe glob. În conformitate cu *Agenda 21*⁶, document dedicat necesității ca statele membre ale ONU să adopte o perspectivă nouă asupra relației cu mediul înconjurător, și nu numai, în secolul XXI, sunt consacrate o *serie de obiective generale internaționale*, precum: cooperarea internațională pentru accelerarea dezvoltării sustenabile în țările în curs de dezvoltare și în politicile interne; combaterea sărăciei; schimbarea tiparelor de consum; dinamica demografică și sustenabilitatea; promovarea dezvoltării unor așezări umane sustenabile; *integrarea mediului și a dezvoltării în procesul luării deciziilor*. Acest pilon dedicat dimensiunii sociale și economice, din cadrul conceptului „*dezvoltării durabile*”, se conectează cu alți doi piloni: conservarea și managementul resurselor pentru dezvoltare; întărirea rolului grupurilor majore (precum femeile, comunitățile indigene și populațiile autohtone, copiii și tineretul, comunitățile de afaceri, organizațiile neguvernamentale și autoritățile locale), în implementarea principiului dezvoltării durabile. În cadrul secțiunii II din *Agenda 21* întâlnim *subsecțiuni dedicate expres obligațiilor statelor semnatare ale Agendei 21* în materie de combatere a deforestării și de management al ecosistemelor fragile.

Agenda 21 consacră principiul combaterii deforestării, dar și principii și obiective legate de managementul ecosistemelor fragile, precum combaterea deșertificării și a secăturii apelor și dezvoltarea montană sustenabilă. Se consideră, în acest document, că între deșertificare și deforestare există o legătură intrinsecă. Deforestarea produce o afectare a calității mediului, reflectată în scăderea calității aerului respirabil, a creșterii zonelor afectate de secetă, a afectării terenurilor agricole, a riscului crescut de inundații, a riscului surpărilor de terenuri, alunecărilor de terenuri care *produc, în mod direct, vulnerabilități la adresa comunităților locale, a regiunilor, dar și a statelor ca atare, în privința modificării reliefului lor* (dacă ele

⁶ United Nations Conference on Environment&Development, Rio de Janeiro, Brazilia, 3-14 iunie 1992, *Agenda 21*, pe <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>

se confruntă cu procese continue, intense, de deforestare masivă, legală sau/și ilegală, fără să le elimine și fără să caute să le limiteze efectele prin reforestări masive și intense).

*Agenda 2030*⁷, un alt document privind dezvoltarea durabilă, implică, de asemenea, o atenție sporită la adresa securității mediului, cu privire directă asupra obiectivului de protecție a pădurilor.

ASCENSIUNEA „PUTERILOR VERZI” ȘI NEVOIA DE CONECTARE A STRATEGIILOR NAȚIONALE ȘI EUROPENE DE SECURITATE CU DIMENSIUNEA SECURITĂȚII MEDIULUI (PROTECȚIA SPECIALĂ ACORDATĂ PĂDURILOR)

La nivelul anului 2019, considerăm că s-ar impune inițierea, la nivelul Comisiei Europene, dar și în cadrul ministerelor de apărare ale statelor membre ale UE, a unei strategii speciale privind securitatea umană conectată cu dimensiunea *Agendei 2030* (obiectivul dezvoltării sustenabile), cu securitatea mediului, ca și cu strategiile UE privind securitatea europeană⁸ (dimensiunea protecției pădurilor), în măsura în care acestea din urmă au fost deja conturate. Statele membre ale UE, la începutul secolului XXI, ar trebui să își extindă înțelegerea asupra conceptului de „securitate” inclusiv din perspectiva securității mediului și a dezvoltării durabile. Exemplul oferit de alte țări, non-europene, în acest caz, prin adoptarea rapidă de politici proactive, responsabile, menite să combată schimbările climatice, deci să oprească schimbările de relief și de climă ale unei țări, prin urmare să îi protejeze importanța geopolitică (strâns legată de teritoriu, ca importanță politică, economică și militară, ca sursă de putere hard și soft), trebuie să fie analizat cu atenție și implementat și în țările membre ale UE, în speță, de către țara noastră.

Importanța geopolitică a țărilor membre ale UE, ca ansamblu coerent, este dată și de raportarea lor responsabilă, proactivă, la provocările de mediu, care tind să transforme, în condițiile intensității și extinderii fenomenelor meteo atipice sau ale schimbărilor climatice, relieful tradițional care dădea raportarea la un anume tip de putere și o anume importanță geopolitică țării respective. Este important, în secolul XXI, ca țările membre ale UE să rămână un ansamblu stabil de putere hard și soft și din prisma ecosistemelor lor, a reliefului lor, pe care să fie capabile să îl protejeze în fața agresiunilor climatice și a altor agresiuni de mediu (indiferent

⁷ <https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/>

⁸ S-ar impune o completare a actualelor strategii ale UE de securitate, cu dimensiunea de asigurare la nivelul țărilor membre ale UE, dar și la nivel global, a protecției mediului (conectarea cu Agenda 2030), vezi https://eeas.europa.eu/topics/eu-global-strategy_en, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eugs_review_web_0.pdf

că sunt naturale sau provocate de activități și exploatare industriale la scară mare ori de nepăsarea umană sau de o economie de consum căreia îi lipsește dimensiunea de reciclare și protecție a mediului).

Uniunea Europeană a acordat și acordă o atenție deosebită protecției mediului înconjurător, atât la nivel european (prin conceperea de politici publice europene în această direcție), cât și prin încurajarea statelor membre de a implementa politici prietenoase cu mediul⁹.

Elementul de noutate pe care dorim să îl avem în vedere în acest context este faptul că se poate construi, în viitor, o conectare directă între dimensiunea „dezvoltării sustenabile” (cadru oferit de *Agenda 2030*), politicile UE de sustenabilitate în domeniul mediului (dintre care, trebuie să remarcăm, importante părți sunt dedicate asigurării sustenabilității orașelor din țările membre ale UE, ca „orașe green” – un concept de „urbanism sustenabil”, care face din UE, în special din țările nordice ale Uniunii, unul dintre polii cei mai avansați ai „puterii verzi”, ai capacității sale ca entitate politică – și, legat de teritoriu determinat, privit ca putere geopolitică¹⁰ – de a asigura o dezvoltare sustenabilă, o reducere a capacității de poluare, o reorientare către tehnologiile sustenabile pentru dezvoltarea și evoluția orașelor europene în secolul XXI –) și dimensiunea de securitate națională și europeană¹¹.

Această interconectare a celor trei concepte poate apărea ca una surprinzătoare din prisma unor sensuri tradiționale asupra securității, însă ea își găsește pe deplin justificarea în nevoia atât a UE, de a-și dezvolta și adapta politica sa de apărare și securitate europeană în funcție de noi parametri (securitatea mediului fiind unul dintre ei), cât și a statelor membre ale UE de a găsi soluții spre a menține împreună un nivel ridicat de securitate comună, inclusiv din prisma noilor provocări asupra mediului.

Protecția asigurată perdelelor forestiere de protecție, dar și pădurilor europene ca atare, capacitățile de asigurare a regenerării acestora, introducerea unor regimuri

⁹ https://europa.eu/european-union/topics/environment_en, https://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/strategy/target3/index_en.htm

¹⁰ Silviu Neguț, *Introducere în geopolitică*, Editura Meteor Press, București, 2005, pp. 5-10.

¹¹ Necesitate de interconectare la nivel de strategii de securitate, care își are izvorul, în opinia noastră, în principiile de bază ale dreptului mediului (principiul potrivit căruia protecția mediului înconjurător constituie un obiectiv de interes public major, principiul integrării cerinței de mediu în celelalte politici sectoriale). Art. 135, alin.2, lit.d/ Constituția României prevede expres obligația statului de a exploata resursele naturale ale țării în concordanță cu interesul național. A se vedea Daniela Marinescu, *Tratat de dreptul mediului*, ediția a IV-a, revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2010, pp. 58-61, 63. Monitorizarea și diminuarea riscurilor schimbărilor climatice, principiul poluatorului plătește, managementul riscului și prevenirea dezastrelor provocate de inundații sau incendii masive de vegetație/păduri, ocrotirea biodiversității ca parte a patrimoniului național ar trebui să impulsioneze constituirea grupurilor inter-ministeriale și de cooperare europeană (la nivel național, respectiv european), cu includerea ministerelor de apărare în procesele decizionale și de management al mediului, privit ca resursă strategică a unei țări, respectiv a UE.

juridice de prohibiție și restricție asupra exploatării necontrolate sau masive, industriale a pădurilor din țările membre ale UE trebuie să devină, în opinia noastră, unul dintre domeniile de vârf din viitoarele politici ale UE menite să asigure europenilor nu doar o calitate crescută a mediului, ci și puterea geopolitică a UE, obținută prin însumarea dimensiunilor de protecție asupra pădurilor europene, care ar trebui să fie declarate, prin legislația evoluată a UE, „zone strategice”.

În viitor, în contextul schimbărilor climatice, al agresiunilor diferite asupra mediului european și global, UE este chemată să asigure cetățenilor europeni o securitate sporită, înțeleasă atât ca securitate umană, cât și ca securitate a mediului. Politicile UE în domeniul mediului¹² ar trebui, în opinia noastră, să includă o latură specială destinată protecției, extinderii, regenerării, reforestării pădurilor, decise prin legislație europeană obligatorie și cu implementare directă la nivelul țărilor membre. Actualul nivel, încă situat predominant pe o greșită prioritate acordată economiei de consum (favorabilă multinaționalelor) în defavoarea cetățenilor europeni (și, mai ales, în defavoarea „capacității verzi”, privite ca o îmbinare între puterea hard și puterea soft, a UE, de a se defini ca „putere” în termenii specifici ai viitorului), este unul marcat de inegalități acute de regim juridic între Estul și Vestul Europei, între Nord și Sud, în ceea ce privește statutul juridic al pădurilor și capacitatea, voința concretă a statelor de a implementa regimuri sancționatorii referitoare la protecția pădurilor.

Pădurile trebuie declarate, în opinia noastră, prin legislație europeană obligatorie, implementată de urgență la nivelul țărilor membre ale UE, fără discriminare, drept „arie strategică” și supuse unui regim de protecție, de regenerare, de extindere, dar și de creare a perdelelor forestiere de protecție și de oprire a zonelor deșertice în formare și în extindere din teritoriile țărilor membre ale UE¹³.

¹² Politicile de mediu ale UE ar trebui conectate la politica de securitate și la cea de apărare comună a UE, inclusiv la politica sa externă. A se vedea nivelul actual, deficitar în privința dimensiunii securității umane și de mediu, din actualele politici ale UE: https://eeas.europa.eu/topics/common-foreign-security-policy-cfsp/64480/new-strategic-agenda-eu-lead-response-global-challenges_en; https://eeas.europa.eu/topics/common-foreign-security-policy-cfsp/67215/eu-leads-global-fight-against-climate-change_en https://ec.europa.eu/clima/news/european-union-continues-lead-global-fight-against-climate-change_en-. Nu este dedicată o atenție specială și prioritară în aceste documente dimensiunii protecției pădurilor.

¹³ <https://ro.stiri.yahoo.com/%C3%AEn-50-ani-terenurile-m%C4%83noase-din-sudul-rom%C3%A2niei-022109290.html>. A se vedea articolul: „În 50 de ani, terenurile mănoase din sudul României s-ar putea transforma în deșert. Poluare și neglijență în protecția mediului”: De pildă, în România, stat membru al UE, județele Olt, Teleorman, Călărași, Dolj, Ialomița se vor preface în nisip, avertizează media, în peste cinci decenii, dacă zonele nu vor fi împădurite. În privința poluării și a refacerii spațiilor verzi (inclusiv a combaterii deșertificării, prin reforestare), UE amenință România cu amenzi enorme pentru nerespectarea acestor obligații. Urgentarea măsurilor de protecție a mediului, în special în sudul României, amenințat de deșertificare, adică de o schimbare de relief și de climă a teritoriului său în maximum 50 de ani, se impun.

Securitatea națională, în secolul XXI, nu va mai putea fi gândită în afara sau cu excluderea dimensiunii de protecție a mediului, în special a protecției, extinderii, regenerării pădurilor.

Securitatea europeană, la fel, va impune condiția re-gândirii în termeni de „putere” a UE, din prisma adaptării urgente a politicii sale de securitate și apărare comună la o dimensiune de securitate a mediului, la reconectare strategică cu Agenda 2030 (și pilonii săi destinați dezvoltării durabile)¹⁴.

Pentru a deveni o „putere” în termenii evaluați de securitate ai secolului XXI, UE, ca entitate politică distinctă, va trebui să își definească rapid o strategie europeană vizionară, destinată asigurării „puterii verzi” (capacității de a lupta împotriva schimbărilor climatice, de a limita efectele dezastruoase ale agresiunilor asupra mediului prin politici europene responsabile și proactive, cu atenție specială privind refacerea fondului forestier european).

Teritoriul țărilor membre ale UE este compus, dintr-o anumită perspectivă, din „teritoriul UE”, într-o accepțiune economică și de dezvoltare durabilă, ce trebuie protejat printr-o politică de securitate europeană și de apărare comună responsabilă și extinsă, spre a cuprinde și dimensiunea securității mediului, în special, dimensiunea forestieră.

În contextul perspectivelor de înmulțire a populației mondiale, al migrațiilor, al diminuării resurselor mondiale de apă potabilă, al scăderii biodiversității, al efectelor negative a agriculturii intensive și chimice, al împutinării pădurilor și, în consecință, al extinderii deșerturilor, deci al începutului unei crize globale alimentare ca urmare a împlinirii acestor factori¹⁵, UE este obligată să regândească nu doar politicile sale de mediu ca atare, ci să le conecteze la dimensiunea de securitate europeană, în cadrul unor strategii europene de securitate extinsă, cu privire directă asupra mediului, în special, asupra pădurilor.

¹⁴ Agenda 2030 este considerată un document-cheie prin care statele semnatare își propun să gestioneze o problemă globală (a combaterii sub-dezvoltării, dar și a combaterii risipei generate de economia de consum și generatoare de inegalități sociale la nivel global). Agenda 2030 (tratând și problema mediului) devine un document global, prin care se inițiază un regim al guvernării globale, datorită faptului că atingerile la adresa mediului sunt considerate în doctrină ca fiind amenințări globale. A se vedea Jean Jacques Roche, *Relations internationales*, Université Paris II, 3 ed., LGDJ, Paris, 2005, pp. 250-252. Pădurea este trecută de doctrină în categoria resurselor naturale regenerabile. Cf. Cynthia Gorra-Gobin, *Dictionnaire des mondialisations*, Armand Colin, Paris, 2006, pp. 326-327.

¹⁵ În doctrină fiind recunoscută legătura dintre impactul schimbărilor climatice asupra mediului și deplasările masive de populații spre alte teritorii, fenomenul refugiaților, impactul lor asupra agriculturii locale, de unde posibilele efecte economice și politice ale acestor situații interconectate. Cf. Martin Griffiths, ed. *Encyclopedia of international relations and global politics*, Routledge, London and New York, 2005, pp. 338-339. A se vedea și World Resources Report, Final Report, iulie 2019, *Creating a Sustainable Food Future. A Menu of Solutions for Feed nearly 10 Billion People by 2050*, pe <https://www.wri.org/publication/creating-sustainable-food-future-final-report>

Definirea în termeni de „*putere verde*” a unei entități politice, în secolul XXI, în acest context marcat de agresiuni globale asupra mediului și de deteriorarea calității mediului, de schimbarea tipului de relief ca urmare a mutațiilor climatice, a intervenției umane și industriale necontrolate sau tolerate, în numele economiei de consum¹⁶, se va face și în temeiul capacității reale de controlare și eliminare a pericolelor la adresa mediului european, al pădurilor în special (ca „*arii strategice*”, de definire a „*puterii verzi*” a UE).

Este vorba de un context caracterizat de răspândirea globală, necontrolată a plasticului, de insuficiența sau lipsa totală, în unele zone europene, a industriilor de reciclare a plasticului, de inexistența unor legislații europene – directive, regulamente – obligatorii pentru țările membre ale UE de a-și înființa industrii de reciclare a plasticului, de colectare, obligatorie și pe scară largă, a plasticului risipit în cantități industriale, în tone de deșuri, în mediul înconjurător (în cursurile de apă, în păduri, în lacuri, mări și oceane).

Este vorba de un context în care economia de consum, necontrolată suficient prin norme etice și juridice de protecție a mediului și a calității sale, a generat adevărate abuzuri asupra ecosistemelor europene, ignorând importanța lor strategică și de securitate atât pentru UE, ca atare, cât și pentru țările membre ale UE ca atare, afectând și diminuând importanța UE ca „*putere verde*”, față de alte centre de putere ce se axează intens și programat, în cadrul unor adevărate politici naționale și strategii de dezvoltare durabilă, pe dimensiunea „*puterii verzi*” (China, India)¹⁷.

În competiția pentru noua putere („*puterea verde*”), care va conta esențial în competiția globală de putere în secolul XXI, pe fundalul crizei alimentare și de apă globale, al intensificării schimbărilor climatice, pe fundalul defrișărilor masive de păduri, al poluării oceanelor și al deteriorării generale a ecosistemelor naturale, țările asiatice, dar și cele africane, axate pe o filozofie de armonizare a puterii politice, a societății umane cu natura (concept de „*societate armonioasă*”), dețin deja un avantaj strategic bine definit. Țări ca India, Iran și China se preocupă, într-un ritm sporit, de adoptarea politicilor publice, a strategiilor capabile să asigure

¹⁶ A se vedea, în privința schimbărilor drastice de mediu, a schimbărilor de relief, datorate activităților umane și agresiunilor asupra mediului: *10 Shocking Photos of Earth THEN and NOW founded by NASA*, pe <https://www.youtube.com/watch?v=qGaPc7B1mCI>

¹⁷ A se vedea documentare care pun direct această problemă (ascensiunea puterilor verzi, ca tipuri specifice de puteri în secolul XXI): *Earth is greener largely thanks to China and India, Nasa satellite study finds* <https://www.youtube.com/watch?v=iw4cWe8afU8>; *China and India Shock NASA By Turning Earth More Green Than Before*, <https://www.youtube.com/watch?v=6lxu5WIkfLw>

dezvoltarea acestei „*puteri verzi*”, menite să le ofere, în viitor, un cuvânt geopolitic important în competiția secolului XXI¹⁸.

Față de acest avans strategic al Asiei, venit dintr-o filozofie specifică de „*conviețuire armonioasă cu natura*”, considerăm că UE încă nu și-a dezvoltat și nu a arătat preocupare suficientă față de politicile de mediu conectate cu politica de securitate și apărare comună, precum și cu dimensiunea specifică a reforestării și a extinderii pădurilor.

Momentul de apogeu al economiei de consum, aplicate ca model la nivel global, începe să dea semne de oboseală, lăsând să se întrevadă efectele dezastruoase produse de intervenționismul masiv asupra ecosistemelor naturale, și nevoia de refacere și protecție a acestora, ca dimensiune strategică asumată voluntar de țările și de entitățile politice care vor să conteze în mediul politic global specific al secolului XXI.

În ciuda politicilor UE de mediu adoptate, acestea nu sunt încă privite ca o dimensiune strategică distinctă și esențială a noii politici europene de securitate și apărare comune, ca o dimensiune a „*puterii verzi*” ce ar trebui să definească o Uniune aptă să joace noul joc global al secolului XXI, un joc în care „*dimensiunea green*” devine „*putere*” în sine, distinctă de cea *hard* și de cea *soft*, dar influențându-le pe ambele. Lipsa sau împușinarea pădurilor din țările membre ale UE va produce, la nivelul întregii UE, un efect negativ, făcând Uniunea, ca actor global, incapabilă să joace la același nivel politic cu țări mult avansate față de ea din acest punct de vedere (latura strategică și de securitate a zonelor forestiere), precum India și China, și o va face incapabilă să oprească schimbările de relief (deşertificarea, ca urmare a tăierilor masive de păduri și a lipsei lor de regenerare și reîmpădurire), ce vor produce un impact negativ asupra economiei UE și asupra forței sale de negociere (teritorii imense, munți întregi deșertificați, plini de deșuri, cu gropi toxice de deșuri nereciclabile, dovedesc nevoia de depășire a unei abordări superficiale privind mediul UE și importanța lui geostrategică, esențială pentru redefinirea rolului Uniunii în jocul global de putere al lumii secolului XXI). Renunțarea la păduri devine, pentru UE și politica acesteia, o încălcare nu doar a *Agendei 2030*, ci și o renunțare la asumarea unei laturi proactive de „*putere verde*”, o închidere

¹⁸ A se vedea documentarele despre ascensiunea puterilor verzi și lupta globală contra deșertificării, pentru reîmpădurire și re-crearea unui mediu prietenos: <https://www.nationalgeographic.com/news/2017/04/china-great-green-wall-gobi-tengger-desertification/>, https://www.youtube.com/watch?v=4xls7K_xFBQ, <https://www.youtube.com/watch?v=EOSFKGay5Hg>, <https://www.youtube.com/watch?v=b6ov65o8ZFO>, <https://www.youtube.com/watch?v=7Nur35fnjDA>, <https://www.youtube.com/watch?v=8rQAXaaU1v8>, <https://www.youtube.com/watch?v=ofxVPChNjTE>, <https://www.youtube.com/watch?v=-lx92rgo9jo>, <https://www.youtube.com/watch?v=ACUUIPE2Odw>, <https://www.youtube.com/watch?v=nak-UUZnvPI>, <https://www.youtube.com/watch?v=OpUI00vUsAk>, <https://www.youtube.com/watch?v=IDgDWbQtIKI>

într-un rol de „putere consumatoare de energie” și nu de „putere generatoare de energie verde”. Ca „putere generatoare de energie verde”, UE ar trebui să se preocupe prioritar în a adopta politici destinate: colectării deșeurilor toxice din păduri și munții „teritoriului european” (pe care riscă să îl transforme într-un „teritoriu” de lumea a treia, din punctul de vedere al „puterilor verzi”); reîmpăduririi munților și a zonelor în care au operat defrișări masive; sancționării statelor membre ale UE care au tolerat și au încurajat, prin regimuri juridice laxe sau prin mecanisme birocratice și procedurale greoaie, defrișările masive de păduri; construirii de ziduri verzi de protecție (perdele de protecție forestiere, destinate să protejeze orașele, cursurile de apă, infrastructura, zonele agricole fertile etc.; să extindă și să asigure zonele fertile și să combată deșertificarea).

Ca entitate cu un „teritoriu” (în special în Sud) ajuns, în mare parte, unul transformat, arid, deșertificat ca urmare a efectelor unei economii de consum necontrolate, ale exploatarei industriale și îndelungate, fără luarea măsurilor de protecție și regenerare a fondurilor forestiere și ale mediului, UE nu s-ar mai putea defini ca „putere verde”, în jocul global de putere, în comparație cu politicile de mediu și cu strategiile de securitate națională, avansate în domeniul conectării lor cu dimensiunea strategică de protecție a mediului, adoptate deja de China, India, Rusia și chiar de state africane¹⁹. *Responsabilitatea față de mediu, adoptarea de politici sustenabile, combaterea deșertificării și reforestările devin elemente strategice ale politicilor noi de securitate națională destinate să asigure „puterea verde” a acelei țări/entități politice în secolul XXI.* Este surprinzător faptul că, până la momentul actual, UE nu a conectat politicile sale de mediu la dimensiunea strategică de securitate, la politica externă și de securitate comună (PESC), și nu a creat legislație europeană, strategii europene, mecanisme și instituții specifice spre a-și dezvolta „puterea verde” ca o componentă *geostrategică și de securitate, inclusiv ca proiecție la nivel global*²⁰.

UE ar fi trebuit să definească, în termeni *geostrategici*, teritoriile statelor membre, care conțin ecosisteme forestiere²¹, și să adopte politici de extindere, de reîmpădurire

¹⁹ <https://www.unccd.int/actions/great-green-wall-initiative>, <https://www.greengrowthknowledge.org/resource/building-africa%E2%80%99s-great-green-wall-restoring-degraded-drylands-stronger-and-more-resilient>,

²⁰ <https://sdg.iisd.org/events/first-great-green-wall-global-conference/>

²¹ https://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/strategy/index_en.htm Atenția acordată pădurilor este una indirectă și ocazională, prin prisma subiectului „protecției biodiversității”, pădurile ca atare fiind tratate ca un obiectiv legat de agricultură și subsumat obiectivului de preservare a biodiversității. Pădurile nu beneficiază de o strategie expresă a UE, nici de o protecție specială, nici măcar de un capitol special din cadrul strategiei UE asupra biodiversității sau a strategiei privind infrastructura verde: „The EU Biodiversity Strategy aims to halt the loss of biodiversity and ecosystem services in the EU and help stop global biodiversity loss by 2020. It reflects the commitments taken by the EU in 2010, within the international Convention on Biological Diversity”. Termenul de „Forestry” (activități legate de păduri) este inclus, în prezent, în cadrul politicilor UE, ca o componentă a PAC (politica agricolă comună), alături de agricultură, ca doi piloni (printre alții) de asigurare a biodiversității în UE, pe https://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/strategy/target3/index_en.htm. Dar, două acțiuni specifice menționând pădurile nu pot înlocui nevoia unei strategii speciale dedicate pădurilor UE.

a lor, de regenerare a lor, de extragere a deșeurilor toxice și de plastic răspândite în solul și subsolul lor, în ape freactice și de suprafață ale acestor ecosisteme²². Și din acest punct de vedere, al unei birocrății care ar fi trebuit să răspundă rapid nevoilor cetățeanului, dar și nevoii UE de a se putea defini în termeni de „putere verde”, s-ar fi impus asemenea direcții strategice și legislative, până acum²³. Dimpotrivă, remarcăm o stare de inegalitate și aplicare de regimuri juridice cu mari diferențe de abordare asupra pădurilor, între diferitele state ale UE, în materia protecției și importanței strategice oferite pădurilor. Cu alte cuvinte, avem de-a face cu regimuri juridice naționale diferite privind protecția pădurilor, nearmonizate spre a compune o suprafață unitară, coerentă de „ecosistem european”, denumit, strategic, ca o „zonă strategică” menită a face obiectul securității europene în materie de mediu.

Nu există o securitate europeană în materie de mediu cu dimensiune specială pentru protecția tuturor pădurilor²⁴ și ecosistemelor forestiere de pe teritoriul UE²⁵, cu armonizarea regimurilor juridice și cu impunerea unui regim unic de sancțiuni

²² În ceea ce privește strategia UE privind pădurile, aceasta este destul de veche (din 2013) și se recunoaște în ea că nu există un regim juridic uniform aplicabil tuturor arilor forestiere din țările membre ale UE. Abia un sfert din aria forestieră a UE este protejată de un program, *Natura 2000*. În plus, se recunoaște că procesul de restituire a proprietăților private (păduri, inclusiv) în multe state membre ale UE continuă, determinând situații juridice și de fapt diferite, privind exploatarea pădurilor. Se recunoaște și faptul că deforestările produc o scădere a pădurilor din aria forestieră a UE, în paralel cu intensificarea ratelor de exploatare a pădurilor (cu peste 30%, spre 2020). Strategia se concentrează însă pe un management sustenabil al pădurilor, privindu-le în principal sub aspectul utilizării lor economice ca și bio-combustibil, ca biomasă și nu pe intensificarea dimensiunii de protecție și de extindere a împăduririlor, pe protecția efectivă a fondului forestier: „Nearly a quarter of the EU’s forest area is protected under Natura 2000, and much of the rest is home to species protected under EU nature legislation.”, pe https://ec.europa.eu/agriculture/forest/strategy/communication_en.pdf

²³ Totuși, în strategia UE privind pădurile, din 2013, întâlnim unele măsuri de armonizare privind managementul sustenabil forestier. Acesta însă nu poate ține loc de regim juridic unitar privind pădurile, la nivelul întregii UE, și nici de Cod Silvic European. O minimă informare și cooperare între țările membre ale UE și Comisie ori alte organisme ale UE există însă, măcar la nivel de propuneri. https://ec.europa.eu/agriculture/forest/strategy/communication_en.pdf: „The Commission and the Member States will explore various options for better coordination of sustainable forest management, harmonised forest information and cooperation between and with Member States; The Commission will create a European Forest Bureau Network (National Forest Inventories – NFI) to develop harmonised criteria for NFI data. Complementary work is planned through COST actions and research projects; -Member States should improve public information about forests and wood, and build on the EU Forest Communication Strategy developed by the SFC26”.

²⁴ https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/index_en.htm. La secțiunea „Politici de mediu”, „Comisia Europeană”, în cadrul secțiunii „Politici”, pădurile apar la subsecțiunea „Înzădind alte arii” (deci, la „subiecte adiacente”). Aflăm de o strategie a UE privind pădurile, însă aceasta continuă să fie tratată ca o parte legată de... politica agricolă comună și ca o parte legată de politica de mediu a UE, pe https://ec.europa.eu/environment/forests/index_en.htm

²⁵ https://ec.europa.eu/info/energy-climate-change-environment_en. La secțiunea „Comisia Europeană”, „Politici de mediu”, „Topics”, nu regăsim o subsecțiune specială dedicată protecției pădurilor, deși alte subiecte (agricultură, pământ și sol, transport, risipă, apă, natură și biodiversitate) sunt menționate expres. Regăsim, la subsecțiunea „Natură și biodiversitate”, linkuri referitoare la strategia UE privind Infrastructura Verde sau la Strategia UE pentru 2020 privind Biodiversitatea, însă pădurile nu sunt menționate ca atare și nici strategii referitoare la acestea, ci doar referiri la concepte precum natura, biodiversitatea, capitalul verde, infrastructura verde, care sunt abordate mai degrabă dintr-o perspectivă economică decât de protecție a mediului propriu-zisă (economia verde, economia alternativă), pe https://ec.europa.eu/environment/nature/ecosystems/strategy/index_en.htm, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:d41348f2-01d5-4abe-b817-4c73e6f1b2df.0014.04/DOC_1&format=PDF

clare pentru statele membre ale UE care nu adoptă rapid politici și măsuri de protecție a zonelor lor forestiere sau nu le extind ori nu le curăță de deșeuri toxice și nedegradabile²⁶. Între Nord și Sud, între Est și Vest, în cadrul UE se remarcă o diversitate de regimuri juridice forestiere, dintre care unele nu se aplică efectiv, lăsând adevărate industrii clandestine de defrișări masive să se organizeze în adevărate rețele interlope sau cvasiinterlope, tolerate de autoritățile de stat, regimuri juridice laxe, dar și autorități publice tolerante excesiv, la nivel local și central, cu aceste industrii de defrișări masive și de poluare cu deșeuri a munților, a pădurilor și a cursurilor de apă din teritoriul țărilor membre ale UE.

Nu există definit și implementat, nici la nivelul țărilor membre ale Uniunii, nici la nivelul UE ca atare, conceptul esențial de „criminalitate de mediu”, de „criminalitate de mediu transfrontalieră”, de „criminalitate de mediu organizată” și, în consecință, nu există în Codul Penal al țărilor membre ale UE pedepse pentru infracțiuni de asemenea gen, și nici strategii la nivelul ministerelor de apărare naționale sau al Comisiei Europene, al Înalțului Reprezentant al UE privind politica de securitate și apărare comună, care să conțină și dimensiunea „securității forestiere” înțelesă ca dimensiune a securității umane, naționale și europene, în același timp.

Pădurile din România, reprezentând aproape 27% din suprafața totală a țării, nu dețin doar un rol de stabilitate ecologică și unul economico-social, ci trebuie privite din ce în ce mai mult, în viitor, din perspectiva extinsă a conceptului dezvoltării durabile, conectate cu securitatea umană și cu securitatea națională și europeană. Pentru întreaga Uniune Europeană, fondul forestier reprezintă o resursă naturală strategică²⁷, ce trebuie să beneficieze de un regim juridic de protecție, conservare, regenerare și extindere, de tip unitar²⁸, și de un set de obiective clare, prin care

²⁶ În Strategia forestieră națională, 2018-2027, emisă în 2017, Guvernul României, pe http://www.mmediu.ro/app/webroot/uploads/files/2017-10-27_Strategia_forestiera_2017.pdf, se recunosc anumite aspecte esențiale privind stadiul actual al politicilor și strategiilor UE privind fondul forestier european: „Deși, la nivelul UE, nu este prevăzută o politică forestieră comună, s-a adoptat, în 1998, o Strategie forestieră care sublinia importanța rolului multifuncțional al pădurilor și a gestionării durabile a acestora pentru dezvoltarea societății. Totodată, ea prevede că, deși politica forestieră este în competența statelor membre, UE poate contribui la punerea în aplicare a GDP prin politici comune, bazate pe principiul subsidiarității și conceptul de responsabilitate comună”.

²⁷ Conform documentelor UE: „The EU currently contains 5% of the world's forests and EU forests have continuously expanded for over 60 years, although recently at a lower rate. EU Forests and OWL now cover 155 million ha and 21 million ha, respectively, together more than 42 % of EU land area”. GREEN PAPER on Forest Protection and Information in the EU: Preparing forests for climate change SEC (2010)163 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC0066&from=EN>

²⁸ Pornind de la o definiție juridică unitară asupra pădurii și a altor terenuri împădurite. De pildă, definiția din GREEN PAPER on Forest Protection and Information in the EU: Preparing forests for climate change SEC (2010)163 final – Forest: „Land with tree crown cover (or equivalent stocking level) of more than 10 percent and area of more than 0.5 ha. The trees should be able to reach a minimum height of 5 m at maturity in situ”. „Other wooded land” (OWL): „Land either with a tree crown cover (or equivalent stocking level) of 5-10 percent of trees able to reach a height of 5 m at maturity in situ; or a crown cover (or equivalent stocking level) of more than 10 percent of trees not able to reach a height of 5 m at maturity in situ and shrub or bush cover”. Pe <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC0066&from=EN>

să se elimine discriminările de regim juridic între țările membre ale UE și să se aducă la același nivel regimul sancționatoriu în caz de defrișări masive, excesive sau ilegale²⁹. Pentru România, strategia de dezvoltare a silviculturii³⁰ trebuie modificată și adusă la nivelul compatibilizării cu obiectivele dezvoltării durabile la nivel internațional, din sectorul forestier, prevăzute de Agenda 2030, de Carta Pământului (adoptată în 1992, în urma Conferinței de la Rio)³¹, de Convenția privind schimbările climatice³², de Convenția privind diversitatea biologică³³, de Convenția privind combaterea deșertificării³⁴, de Declarația de principii asupra conservării și exploatării pădurilor³⁵ (dedicată, în special, conservării pădurilor tropicale, suferind o cruntă exploatare în ultimul timp, dar care poate fi folosită și ca un cadru general de raportare cu privire la alte tipuri de păduri)³⁶.

Potrivit Convenției privind diversitatea biologică, statele sunt obligate să ia măsuri pentru protejarea ecosistemelor, angajându-se în a stabili „zone protejate”.

Declarația de la Rio privind dezvoltarea durabilă, din 1992³⁷, instituind conceptul de „mediu de calitate”, prevede ca statele și popoarele să coopereze cu bună credință și într-un spirit de solidaritate pentru aplicarea principiilor consacrate

²⁹ Strategia forestieră națională, 2018-2027, emisă în 2017, Guvernul României, http://www.mmediu.ro/app/webroot/uploads/files/2017-10-27_Strategia_forestiera_2017.pdf amintește însă de unele măsuri și planuri de acțiune la nivelul UE privind defrișările ilegale de păduri și comerțul ilegal cu lemne (însă nu există un Cod Silvic European, nici un regim juridic unitar sancționatoriu european în acest domeniu, deși, din 2020, devine operațională instituția Procurorului European, instituție supranațională, în opinia noastră, care ar trebui să primească unele competențe clare și în acest domeniu). „Planul de acțiune pentru FLEGT reprezintă politica Uniunii Europene de combatere a tăierilor ilegale și a comerțului asociat acestora. Regăsim măsuri referitoare la ofertă, dar și la cerere în ceea ce privește exploatarea forestieră ilegală, generând ulterior adoptarea a două acte normative cheie: a) 2005 – Regulamentul FLEGT cu privire la controlul intrării materialului lemnos în UE din partea țărilor care intră în Acorduri de parteneriat voluntare bilaterale FLEGT (VPA) cu UE; b) 2010 – Regulamentul (UE) nr. 995/2010 al Parlamentului European și al Consiliului din 20 octombrie 2010 de stabilire a obligațiilor ce revin operatorilor care introduc pe piață lemn și produse din lemn, o măsură globală de a interzice introducerea materialului lemnos și a produselor din lemn ilegale pe piața internă și are ca obiective combaterea tăierilor ilegale și comerțul asociat”.

³⁰ Guvernul României, Strategia forestieră națională, 2018-2027, emisă în 2017, http://www.mmediu.ro/app/webroot/uploads/files/2017-10-27_Strategia_forestiera_2017.pdf. Această strategie nu conține niciun capitol de armonizare sau coordonare cu obiectivele legate de păduri din Agenda 2030, Agenda 21 și nici cu alte documente internaționale adoptate și asumate de România ca membru al ONU, și nu numai, în domeniul dezvoltării durabile și a protecției mediului. Strategia se focalizează doar pe raportarea la cadrul normativ european și la cel național. Strategia ar trebui completată cu planuri naționale de măsuri adiționale, care să urmărească permanent alinierea cu documentele ONU în domeniu și cu alte obligații asumate de România pe plan internațional în perioada 2018-2027.

³¹ Daniela Marinescu, op. cit., p. 18.

³² <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>

³³ <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf>

³⁴ <https://www.unccd.int/>, https://www.unccd.int/sites/default/files/relevant-links/2017-01/UNCCD_Convention_ENG_0.pdf

³⁵ <https://www.un.org/french/events/rio92/rio-fp.htm>, <https://www.un.org/french/events/rio92/acnf15126vol3f.htm>

³⁶ Daniela Marinescu, op. cit., p. 20.

³⁷ <https://www.un.org/french/events/wssd/pages/cnued.html>, <https://www.un.org/french/events/rio92/rio-fp.htm>

de Declarație și la dezvoltarea dreptului internațional în domeniul dezvoltării durabile (principiul 27).

România, de asemenea, trebuie să țină seamă și de obligațiile sale ca stat semnatar, privind implementarea strategiei dezvoltării durabile a pădurilor, asumate la Conferința ministerială pentru protecția pădurilor din Europa (Helsinki, 1993), dar și de criteriile și indicatorii pan-europeni de gospodărire durabilă a pădurilor, adoptați la Conferința ministerială privind protecția pădurilor din Europa (Lisabona, 1998) și Viena (2003)³⁸.

INSTITUȚII ȘI MECANISME DE GESTIONARE A UNEI STRATEGII EUROPENE EXTINSE PRIVIND PROTECȚIA PĂDURILOR

Din perspectiva împlinirii conceptului „dezvoltării durabile” cu securitatea națională și europeană, privind fondurile forestiere ale țărilor membre ale UE, putem spune că o viitoare strategie forestieră a României ca stat membru al UE, dar și o viitoare strategie forestieră a Uniunii Europene³⁹ pentru perioada 2020- 2025 ar trebui să includă obiective și măsuri mult mai drastice și concrete, cu valoare obligatorie a fi implementate de statele membre și într-un regim juridic unitar, privind: combaterea infracționalității naționale și transfrontaliere privind mediul și, în special, pădurile; un regim limitat drastic de exploatare a pădurilor din țările membre ale UE; definirea „fondului forestier european” ca fiind compus din fondurile forestiere ale țărilor membre ale UE; definirea competențelor UE în materia protejării directe a „fondului forestier european”, ca parte a patrimoniului cultural, economic, social al UE; adoptarea unui Cod Silvic European (instituind regimul juridic general de protecție a pădurilor aparținând „fondului forestier european” și măsurile de sancționare, unitare, la nivelul întregii UE); instituțiile și mecanismele naționale și europene și modurile de cooperare între acestea, în domeniul gestionării și protecției „fondului forestier european”; ridicarea politicii de mediu europene la nivel de politică prioritară pentru întreaga UE (din perspectiva amenințărilor schimbărilor climatice și a afectării calitative a mediului și a vieții, în teritoriul țărilor membre ale UE, inclusiv luând în considerare exploatarea irațională

³⁸ Daniela Marinescu, *op. cit.*, p. 256.

³⁹ *Strategia forestieră națională, 2018-2027*, emisă în 2017, Guvernul României, http://www.mmediu.ro/app/webroot/uploads/files/2017-10-27_Strategia_forestiera_2017.pdf recunoaște că s-a început un „Proces de politică pan-europeană pentru gestionarea durabilă a pădurilor din Europa”, care „se realizează în cadrul FOREST EUROPE – Conferința Ministerială privind protecția pădurilor din Europa (MCPFE). La aceasta participă 46 de state membre, cărora li se dezvoltă strategii comune menite să protejeze și să asigure o gestionare durabilă a pădurilor. Din 1990 și până astăzi, s-au adoptat 21 de rezoluții și au fost organizate 6 MCPFE”, se precizează în strategie.

și jaful furibund al fondurilor forestiere, asociate cu nerespectarea măsurilor de protecție și de refacere a fondurilor naționale forestiere); conectarea programelor naționale de împădurire la un program european de împădurire și extindere a fondurilor forestiere (ca măsuri concrete de împiedicare a continuării defrișărilor masive și a împiedicării avansării deșertificării, alunecărilor de terenuri, surpărilor, inundațiilor masive, perioadelor secetoase atipice sau prelungite, afectării calității naturale a solurilor de pădure, calității aerului, calității mediului înconjurător în teritoriile țărilor membre ale UE.

În secolul XXI, legăturile tot mai intense între schimbările climatice, poluare, defrișările masive și securitatea umană, națională și europeană, dar și cea globală impun o abordare holistică, în care statele membre ale UE trebuie să se raporteze atât la obiectivele asumate de ele în documente internaționale privind dezvoltarea durabilă (principiile de protecție forestieră din Agenda 21, de exemplu), cât și la nevoia de constituire a unei legislații europene unitare în domeniul protecției forestiere pe tot teritoriul țărilor membre ale UE. Consecințele scăderii calității mediului înconjurător, perspectivele crizei mondiale legate de calitatea aerului (pădurile exercitând un rol esențial în asigurarea unui aer calitativ și curat nu doar pentru țările în care se află, și pentru întreaga planetă, ca un singur ecosistem viu și unic) produc o directă amenințare asupra omului și asupra statelor, din perspectiva securității.

Absența pădurilor prin defrișări masive, care pot genera situații de criză (ca întregi munți să fie defrișați), duce, implicit, și la modificarea reliefului, la expunerea populației în mai mare măsură și în mod direct la catastrofe naturale, la dezastre (inundații nimicitoare, alunecări de teren, surpări de terenuri, deșertificare, creșterea expunerii terenurilor agricole la secetă, creșterea poluării aerului), care se traduc toate în termeni de creștere a vulnerabilității statelor membre ale UE⁴⁰ și a popoarelor lor la amenințări de ordin natural (produse de natură, dar ca o consecință a intervenției umane agresive, continue, iraționale și masive asupra pădurilor). Am spune că, începând din secolul XXI, schimbările climatice se produc și ca urmare a intervenției umane directe, la scară industrială, asupra pădurilor, nu doar prin industrializare masivă și încălzirea pături de ozon.

Împușinarea pădurilor duce la o mai mare agresiune asupra păturii de ozon, prin calitatea scăzută a aerului și imposibilitatea asigurării unor echilibre naturale privind aerul respirabil. Nu doar o criză alimentară mondială se întrevide în viitorul apropiat, ci și o criză globală a aerului respirabil, în condițiile lipsei de măsuri

⁴⁰ https://eeas.europa.eu/topics/eu-global-strategy/64480/new-strategic-agenda-eu-lead-response-global-challenges_en, objective – „building a climate-neutral, green, fair and social Europe”. „The EU will use its influence to lead the response to global challenges, by showing the way forward in the fight against climate change, promoting sustainable development and implementing the 2030 Agenda”.

privind depoluarea (inclusiv prin reforestări). Din ce în ce mai multe țări (unele calificate ca fiind din „lumea a treia”, însă *dovedind, prin strategiile lor vizionare privind aplicarea principiilor dezvoltării durabile, că sunt țări ce își vor cuceri un loc în „lumea întâi”, din perspectiva principiilor secolului XXI ca secol axat pe economia verde*) aplică *strategii naționale susținute de reîmpădurire și de extindere a fondurilor forestiere, într-un efort național de a combate schimbările climatice, văzute ca o amenințare la adresa securității lor naționale.*

Țările încep să privească *securitatea națională din prisma schimbărilor climatice, care produc schimbări ale mediului și încep să răspundă unor astfel de amenințări la adresa securității lor.* Securitatea mediului devine o parte intrinsecă a securității naționale pentru țările care înțeleg că, în secolul XXI, schimbările climatice vor începe să pună probleme (și pun deja) de tip securitar, în termeni de asigurare a propășirii și prosperității popoarelor prin deținerea de resurse naturale **esențiale pentru** prevenirea și limitarea schimbărilor defavorabile de mediu, cum sunt pădurile. Țări precum Kenya, Senegal, India, China, Franța, dar și țări nordice din UE încep să aplice, la nivel național, măsuri concrete de reîmpădurire și de extindere a pădurilor, ca parte a unor strategii coerente și vizionare de mediu și a politicilor publice de dezvoltare durabilă.

Apărarea fondului forestier național și european trebuie să devină o componentă de bază a sectorului apărării naționale și europene. Conceptele de „apărare națională” și „apărare europeană” vor trebui să includă, în secolul XXI, și dimensiuni de „apărare a mediului înconjurător prin protecția pădurilor”, mai ales prin extinderea lor, prin regenerarea lor.

Din perspectiva extinsă a apărării și securității, ar trebui, în opinia noastră, să se creeze **un departament de protecție a mediului**, din prisma diferitelor tipuri de agresiune (umană sau naturală) asupra mediului, în mod direct asupra pădurilor, **în cadrul ministerelor de apărare din țările membre ale UE, și să fie creat un comandament de urgență și de reacție rapidă, european, privind protecția pădurilor, ca parte a unui comandament european de apărare comună**, din cadrul unei cooperări accelerate în domeniul securității și apărării comune⁴¹, între statele membre ale UE.

Din perspectiva extinsă a dreptului penal (inclusiv cu o competență europeană), trebuie să se acorde mediului înconjurător, în special în mod direct pădurilor, un regim juridic majoritar de drept public și un regim juridic privind proprietățile private forestiere *cu norme juridice sancționatorii și obligatorii* privind condițiile

⁴¹ Pornind de la nivelul actual din cadrul UE: https://eeas.europa.eu/topics/common-security-and-defence-policy-csdp_en, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/pesco_factsheet_may_2019.pdf

de exploatare, termenele și obligațiile de reîmpădurire și de refacere a fondului forestier și de asigurare a calității îmbunătățite a solului de pădure și a apelor acestuia; *norme sancționatorii și stricte* privind condițiile și limitele de transportare și de exploatare a lemnului; obligațiile de asigurare a integrității fondului forestier și a creșterii suprafețelor împădurite; implementarea programelor naționale privind reconstrucția ecologică a pădurilor, de către autoritățile abilitate, dar și de către cei care exploatează pădurile; *un regim juridic strict, sancționatoriu*, de exploatare a pădurilor de către companii sau persoane fizice, și *un regim sancționatoriu foarte drastic pentru prevenirea* exploatărilor ilegale de păduri (rețele naționale, locale sau transfrontaliere de exploatare ilegală a pădurilor), precum și *răspunderea juridică și penală a autorităților pentru tolerarea acestor tipuri de criminalitate de mediu.*

Programul european pentru reconstrucția pădurilor din teritoriile statelor membre ale UE⁴², constituind împreună fondul forestier al UE, ar trebui să includă *măsuri la nivelul întregii Uniuni, obligatoriu de aplicat pentru statele membre ale UE*, privind: împădurirea terenurilor degradate, crearea de perdele forestiere de protecție a câmpurilor, a căilor de comunicații, a zonelor verzi din jurul orașelor, conservarea ecosistemelor forestiere cu grad de vulnerabilitate, măsuri de ecologizare a tehnologiilor de exploatare a lemnului, o exploatare rațională și limitată a lemnului, cu obligații corelative de refacere a zonelor exploatate și de reîmpădurire a lor, extinderea parcurilor și a rezervațiilor naturale⁴³ (în contextul intensificării amenințărilor climatice și a degradării pe scară largă a calității mediului și a aerului). La fel, ar fi nevoie și de introducerea unui *regim juridic strict de exercitare a dreptului de proprietate* (privat, în special, dar și public) *asupra pădurilor*, care să fie obligatoriu *conectat la obiectivele și măsurile imperative de protecție a mediului, de asigurare a dezvoltării durabile, de asigurare a reîmpăduririi și, acolo unde este posibil, de asigurare a extinderii zonelor forestiere sau de construire a perdelelor forestiere de protecție.*

Vulnerabilizarea teritoriului țărilor membre ale UE ca urmare a diminuării pădurilor sau a exploatării lor iraționale sau ilegale, în condițiile unor regimuri juridice ne-uniforme sau laxe, va produce o *vulnerabilizare generală a UE, ca „putere verde”,* în contextul unei competiții pentru acest tip de putere între țările lumii privind limitarea, conturarea, înlăturarea efectelor negative ale schimbărilor climatice asupra teritoriului lor, asupra tipurilor lor de relief și a funcțiilor acestora. *Calitatea mediului este dată de calitatea, de extinderea pădurilor, de reîmpădurirea*

⁴² Nu există, în prezent, un astfel de program la nivelul UE, care să armonizeze programele naționale în materie forestieră și să le integreze într-o abordare nouă (deși există o strategie forestieră europeană, din 2013).

⁴³ Daniela Marinescu, *op. cit.*, p. 248.

pe scară largă a zonelor deșertificate și ea produce o *directă consecință asupra securității umane, naționale, europene și globale, în același timp* (prin caracterul lor interconectat, în privința amenințărilor de mediu).

Deoarece amenințările asupra pădurilor (prin exploatarea lor ilegală sau masivă, necontrolată, tolerată de autorități ineficiente sau din cauza unor norme juridice vagi, imprecise, cu sancțiuni slabe) devin, din ce în ce mai mult, amenințări de natură națională, europeană și necesită o abordare în termeni de securitate națională și europeană, strategiile naționale, precum și cea europeană de securitate ar trebui să conțină obiective precise și definiții ale conceptelor de „amenințări asupra mediului”, „amenințări asupra fondului forestier european” ca parte a „patrimoniului strategic natural” al UE și al țărilor membre ale UE, definiția conceptului de „patrimoniu strategic natural”, definiția „puterii verzi” –ca țară deținătoare a unor resurse naturale esențiale precum pădurile –, definiția „agresiunilor asupra pădurilor” – inclusiv ca agresiuni asimetrice între state, în cadrul competiției pentru asigurarea statutului de „puteri verzi” continentale, regionale și globale; definiția „mediului de securitate contemporan” ca incluzând amenințări asimetrice, atipice – definiția „amenințărilor de mediu” și a „amenințărilor forestiere” – ce trebuie privite inclusiv sub aspectul securității; abordarea principiului dezvoltării durabile ca incluzând o competență de prevenție a amenințărilor de mediu și ca o modalitate de realizare a securității naționale și europene.

O strategie europeană extinsă privind pădurile poate fi una *comprehensivă, implicând cooperări intensificate între țările membre ale UE în domeniul dimensiunii politicii europene de apărare comune*, dar și al cooperării între state sau acordarea de *directe competențe ale UE privind extinderea spațiului european de securitate, libertate și justiție* și în ceea ce privește combaterea infracțiunilor de mediu (defrișările masive, ilegale de păduri, inclusiv latura lor transfrontalieră). De asemenea, dimensiunea protecției mediului poate fi *inclusă și în strategiile politicii externe a UE*, din moment ce UE își asumă rolul de actor global și își propune să adopte poziții unitare în plan politic, în raport cu statele non-UE, pe plan internațional, inclusiv în privința subiectelor precum schimbările climatice sau amenințările globale de mediu (incendiile extinse, transfrontaliere de păduri, de exemplu, care necesită articularea rapidă a unui răspuns global).

În ceea ce privește *relația juridică dintre UE și țările membre ale UE*, privind dezvoltarea dimensiunii protecției mediului (a pădurilor, aici) înțelegem ca parte a *strategiilor europene de securitate și apărare comună, dar și ca parte a spațiului european de securitate, libertate și justiție*, putem sugera crearea sau articularea

unor mecanisme și instituții, a unor competențe speciale în acest domeniu, precum:

- privind latura de „*criminalitate de mediu transfrontalieră*”, ar fi recomandată acordarea unei competențe speciale Procurorului european din cadrul unui Parchet european⁴⁴, prevăzut cu o *Direcție specială europeană destinată politicilor de mediu și infracționalității de mediu transfrontaliere*;
 - procurori europeni cu competență directă pentru urmărirea penală a „*infracțiunilor transfrontaliere de mediu*” și procurori europeni cu competență directă pentru urmărirea penală a „*infracțiunilor de mediu de pe teritoriul oricărui stat membru al UE*”;
 - înființarea unui *subcomitet comun*, între instituțiile Înalțului Reprezentant PESC și Comisarului European de Mediu, privind cooperarea accelerată în domeniul unei strategii de securitate europene cu dimensiune specială privind protecția pădurilor din țările Uniunii, privite ca „*arii strategice*”;
 - înființarea unui *sub-comitet comun la nivelul Consiliului European* (între statele membre ale UE privind strategia comună a pădurilor), cu competențe speciale privind o strategie a fondului forestier european, ca o componentă a unei strategii europene a dezvoltării durabile;
 - o *Direcție specială a Comisiei Europene* privind inițierea de legislație asupra protecției pădurilor, a depoluării și extinderii lor, *colaborând direct cu organismele sus-menționate din cadrul altor instituții ale UE, dar și de la nivelul țărilor membre ale UE*;
 - înființarea unui *subcomitet comun în cadrul Parlamentului European*, între comisiile de mediu și cea de securitate, privind dimensiunea *strategică* de securitate a mediului (în mod direct, a pădurilor din țările membre ale UE).
- De asemenea, ar mai trebui luate în considerare și o serie de propuneri privind:
- inițiativa legislativă din partea Comisiei Europene ca politica de mediu să devină *prioritară* pentru UE, ca atare, și *trecută în domeniul unei cooperări intensificate între state*, cu posibilitate de *conectare la politica de apărare comună și de securitate comună* și cu instituirea unor mecanisme instituționale și decizionale *mixte privind cele două domenii*;
 - instituirea unei *Gărzi Europene de Protecție a Mediului*, acționând în colaborare cu un *Oficiu European al Mediului* (căruia să i se încredințeze *competențe sporite* din partea statelor membre ale UE în domeniul

⁴⁴ Pornind de la nivelul actual de competență al instituției (infracțiuni privind bugetul UE): https://ec.europa.eu/info/law/cross-border-cases/judicial-cooperation/networks-and-bodies-supporting-judicial-cooperation/european-public-prosecutors-office_en

activităților de protecție a mediului european, în special asupra pădurilor din țările membre ale UE);

- instituirea unor *mecanisme speciale și intensificate* de cooperare între comisarul european de mediu și funcționarii europeni răspunzând de implementarea politicii de apărare și securitate comună a UE;
- instituirea unei *Carte Europene a Mediului* (care să includă o *Cartă Europeană a Pădurilor*, completată cu un *cod penal european al mediului*, privind consacarea, la nivel european, a unui set de principii juridice și norme juridice referitoare la calificarea *infracțiunilor europene de mediu, a criminalității europene privind mediul*, cu un capitol special dedicat *infracțiunilor europene legate de gestionarea pădurilor și a criminalității europene – inclusiv transfrontaliere – privind pădurile*). Eventual, acest regim juridic ar trebui introdus în cadrul pilonului „spațiul unic de securitate, libertate și justiție”;
- instituirea unui *procuror european al mediului și a unui tribunal european, care să aibă competențe să judece litigiile de drept european al mediului* (cu competențe inclusiv în materie de aplicare de sancțiuni statelor membre ale UE, privind nerespectarea *regimului european de protecție a mediului, în special a regimului european de protecție a fondului forestier european*)

UNELE CONCLUZII

După cum am arătat, în ciuda unor pași făcuți de UE în domeniul protecției pădurilor, *nu putem vorbi în prezent de o atenție specială, nici prioritară* acordată pădurilor la nivelul UE, nici de o strategie europeană *consolidată și extinsă*, care să introducă pilonul securității mediului în cadrul securității europene și al politicilor europene de securitate, apărare și externe comune. Pădurile ar trebui să formeze, în cadrul UE, un „*fond forestier european*” beneficiind de protecție juridică unitară (printr-un Cod Silvic European și prin norme sancționatorii unitar aplicabile la nivelul țărilor membre ale UE). Fie că vom considera pilonul securității mediului (protecția pădurilor) ca intrând în „*spațiul european unic de securitate, libertate și justiție*” (dând competențe speciale în acest domeniu instituției procurorului european, în special în materia combaterii infracționalității transfrontaliere de mediu), fie că îl vom considera ca parte a unor cooperări intensificate între țările membre ale UE în domeniul politicii de securitate și apărare comune, este esențial ca UE să își definească rapid vulnerabilitățile și avantajele strategice în materie de mediu, în special privind protecția fondului său forestier și a tratării lui ca o „*arie strategică*”, beneficiind de un regim juridic unitar și bine definit.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *China and India Shock NASA by Turning Earth More Green Than Before*, pe <https://www.youtube.com/watch?v=6lXu5WIkfLw>
2. ***, *Earth is greener largely thanks to China and India, NASA satellite study finds* pe <https://www.youtube.com/watch?v=iw4cWe8afU8>
3. ***, *GREEN PAPER on Forest Protection and Information in the EU: Preparing forests for climate change SEC(2010)163 final*, pe <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC0066&from=EN>
4. ***, Guvernul României, *Strategia forestieră națională, 2018-2027*, emisă în 2017, http://www.mmediu.ro/app/webroot/uploads/files/2017-10-27_Strategia_forestiera_2017.pdf
5. ***, United Nations Conference on Environment&Development, Rio de Janeiro, Brazilia, 3-14 iunie 1992, *Agenda 21*, pe <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>
6. ***, World Resources Report, Final Report, iulie 2019, *Creating a Sustainable Food Future. A Menu of Solutions for Feed nearly 10 Billion People by 2050*, pe <https://www.wri.org/publication/creating-sustainable-food-future-final-report>.
7. Cynthia Gorra-Gobin, *Dictionnaire des mondialisations*, Armand Colin, Paris, 2006.
8. Martin Griffiths, ed. *Encyclopedia of international relations and global politics*, Routledge, London and New York, 2005.
9. Daniela Marinescu, *Tratat de dreptul mediului*, ediția a IV-a, revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2010.
10. Silviu Neguț, *Introducere în geopolitică*, Editura Meteor Press, București, 2005.
11. Jean Jacques Roche, *Relations internationales*, Université Paris II, 3 ed., LGDJ, Paris, 2005.
12. Marie-Claude Smouts, Dario Battistella, Pascal Vennesson, *Dictionnaire des relations internationales. Approches, concepts, doctrines*, Dalloz, Paris, 2006.

WEBGRAFIE:

1. <https://ro.stiri.yahoo.com/%C3%AEn-50-ani-terenurile-m%C4%83noase-din-sudul-rom%C3%A2niei-022109290.html>, articolul: „În 50 de ani, terenurile mănoase din sudul României s-ar putea transforma în deșert. Poluare și neglijență în protecția mediului”.
2. https://www.tfa2020.org/wp-content/uploads/2017/12/TFA2020_CommoditiesandForestsAgenda2020_Sept2017.pdf
3. <https://www.weforum.org/projects/global-water-initiative>
4. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/>
5. https://eeas.europa.eu/topics/eu-global-strategy_en,
6. https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eugs_review_web_0.pdf
7. https://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/strategy/target3/index_en.htm
8. https://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/strategy/index_en.htm

9. https://eeas.europa.eu/topics/common-foreign-security-policy-cfsp/64480/new-strategic-agenda-eu-lead-response-global-challenges_en.
10. https://eeas.europa.eu/topics/common-foreign-security-policy-cfsp/67215/eu-leads-global-fight-against-climate-change_en
11. https://ec.europa.eu/clima/news/european-union-continues-lead-global-fight-against-climate-change_en .
12. 10 Shocking Photos of Earth THEN and NOW founded by NASA, <https://www.youtube.com/watch?v=qGaPc7B1mCI>
13. <https://www.nationalgeographic.com/news/2017/04/china-great-green-wall-gobi-tengger-desertification/>,
14. https://www.youtube.com/watch?v=4xIs7K_xFBQ,
15. <https://www.youtube.com/watch?v=EOSFKGay5Hg>,
16. <https://www.youtube.com/watch?v=b6ov65o8ZFQ>,
17. <https://www.youtube.com/watch?v=7Nur35fnjDA>,
18. <https://www.youtube.com/watch?v=8rQAXaaU1v8>,
19. <https://www.youtube.com/watch?v=ofxVPChNjTE>,
20. <https://www.youtube.com/watch?v=-lx92rgo9jo>,
21. <https://www.youtube.com/watch?v=ACUUIPE2Odw>, <https://www.youtube.com/watch?v=nak-UUZnvPI>,
22. <https://www.youtube.com/watch?v=OpUI00vUsAk>,
23. <https://www.youtube.com/watch?v=IDgDWbQtIKI>
24. https://ec.europa.eu/agriculture/forest/strategy/communication_en.pdf
25. https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/index_en.htm.
26. https://ec.europa.eu/environment/forests/index_en.htm
27. https://ec.europa.eu/info/energy-climate-change-environment_en.
28. https://ec.europa.eu/environment/nature/ecosystems/strategy/index_en.htm,
29. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:d41348f2-01d5-4abe-b817-4c73e6f1b2df.0014.04/DOC_1&format=PDF
30. <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>
31. <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf>
32. <https://www.unccd.int/>,
33. https://www.unccd.int/sites/default/files/relevant-links/2017-01/UNCCD_Convention_ENG_0.pdf
34. <https://www.un.org/french/events/rio92/rio-fp.htm>
35. <https://www.un.org/french/events/rio92/aconf15126vol3f.htm>
36. <https://www.un.org/french/events/wssd/pages/cnued.html>, <https://www.un.org/french/events/rio92/rio-fp.htm>
37. https://eeas.europa.eu/topics/eu-global-strategy/64480/new-strategic-agenda-eu-lead-response-global-challenges_en
38. https://europa.eu/european-union/topics/environment_en
39. Biodiversity, land use and forestry, http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_2.5.3.pdf
40. Fact Sheets on the European Union - 2019 4 www.europarl.europa.eu/factsheets/en

41. <https://www.unccd.int/actions/great-green-wall-initiative>,
42. <https://www.greengrowthknowledge.org/resource/building-africa%E2%80%99s-great-green-wall-restoring-degraded-drylands-stronger-and-more-resilient>
43. <https://sdg.iisd.org/events/first-great-green-wall-global-conference/>
44. https://eeas.europa.eu/topics/common-security-and-defence-policy-csdp_en,
45. https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/pesco_factsheet_may_2019.pdf
46. https://ec.europa.eu/info/law/cross-border-cases/judicial-cooperation/networks-and-bodies-supporting-judicial-cooperation/european-public-prosecutors-office_en.

SECURITATEA ALIMENTARĂ ÎN CONTEXTUL UNEI CRIZE ALIMENTARE GLOBALE ȘI AL ASCENSIUNII „PUTERILOR ALIMENTARE” – CÂTEVA CONSIDERAȚII –

Dr. Mădălina Virginia ANTONESCU

Universitatea București

În prezenta lucrare, vom încerca să analizăm conceptul de „securitate alimentară” ca parte a securității naționale, având în vedere atât Agenda 21, Agenda 2030, cât și perspectivele – oglindite deja într-un recent raport al ONU – privind criza alimentară globală conectată cu efectele negative asupra mediului, în special în ceea ce privește diminuarea suprafețelor fertile și a apelor potabile, ca urmare a extinderii deșertificării, incendiilor masive de păduri, agriculturii intensive chimice, agresiunilor diverse, exploatărilor industriale sau ale poluării pe scară largă cu deșeuri toxice sau neregenerabile asupra mediului. În secolul XXI, este posibil să se dezvolte concepte noi legate de „putere”, respectiv să apară „puteri verzi”, care sunt capabile să își gestioneze relația cu mediul înconjurător atât pentru a-și mări forța de decizie politică și importanța geopolitică în deciziile mondiale (inclusiv ca „puteri alimentare”), cât și pentru a oferi protecție și securitate sporită popoarelor lor. Aceste „noi puteri” sunt acele țări care, încă de pe acum, se concentrează spre dezvoltarea unor industrii agricole naționale, chiar regionale, și spre protecția suprafețelor lor fertile, a proprietății asupra lor, suprafețe definite ca „arii strategice”, pentru a-și asigura, din surplusul de materii prime alimentare, o influență regională sau chiar globală, în termeni de dezvoltare durabilă (post-realismul).

Cuvinte-cheie: securitate alimentară, schimbări climatice, securitate umană, Agenda 2030, dezvoltare durabilă.

Prezentul articol reprezintă doar opinia personală a autorului și nu implică, sub nicio formă, o altă persoană fizică sau juridică. Toate drepturile asupra prezentului text sunt rezervate. Citatele textului de față pot fi redactate prin menționarea autorului și a sursei complete.

INTRODUCERE – SECURITATEA ALIMENTARĂ, PARTE INTRINSECĂ A SECURITĂȚII UMANE. ASCENSIUNEA „PUTERILOR ALIMENTARE”; „FOOD POWER”, CA NOU TIP DE PUTERE RELEVANT ÎN SECOLUL XXI

În opinia noastră, considerăm securitatea alimentară ca fiind unul dintre pilonii conceptului de securitate umană în sens extins, așa cum este acesta conectat cu un alt concept fundamental pentru lumea secolului XXI, și anume dezvoltarea durabilă. În același timp, securitatea alimentară este o componentă de bază a securității naționale și a celei europene (implementată la nivelul Uniunii Europene prin cooperarea intensificată între statele membre ale UE în domeniul politicii de apărare și securitate comună (*The Common Security and Defence Policy/CSDP*)).

Securitatea alimentară presupune competențe directe, consolidate și extinse pentru armată în asigurarea protecției efective a terenurilor fertile (atât în ceea ce privește riscuri clasice, ca războiul interstatal, dar și riscuri neconvenționale – deplasări bruște și masive de populații din cauza unui război, a foametei, din cauze economice, precum migrațiile economice –, interesate să se stabilească și să capete posesie asupra pământurilor fertile, prin utilizarea lor pe teritoriul statelor în care se așază ca refugiați, migranți economici, azilanți etc., indiferent de acceptul statului respectiv). Migrația internațională din cauze economice trebuie controlată și limitată de către state și la nivel global, pentru a nu crea riscuri de confruntări violente între populațiile locale și cele deplasate de la locul lor de origine, aflate în căutarea satisfacerii nevoilor de hrană (în contextul izbucnirii unor războaie, crize alimentare și economice regionale sau globale, ca urmare a exploziei demografice sau a crizelor financiare ce pot afecta o țară sau un grup de țări).

O legislație specială ar trebui avută în vedere, ca obiectiv prioritar pentru orice strategie națională de securitate a țărilor membre ale UE, față de crizele alimentare regionale, continentale sau globale, odată cu identificarea „ariilor de risc alimentar” pentru UE (Balcani, Asia Centrală, Transcaucazia, Africa, Orientul Mijlociu) ca zone din care este posibil să se deplaseze migranții economici în valuri masive și constante, în afara controlului statelor membre ale UE sau creând presiune constantă asupra acestor state primate, inclusiv din punctul de vedere al asigurării accesului la hrană și al creșterii presiunii orașelor asupra posibilităților zonelor rurale de a satisface nevoile alimentare ale orașelor europene afectate de acest impact demografic brusc.

În legislația specială dedicată protecției strategice a proprietății statelor membre ale UE asupra pământurilor fertile (ce trebuie declarate, în fiecare țară membră a UE, „arii strategice”, în contextul crizelor alimentare globale și regionale), spre a asigura statutul Uniunii Europene de putere alimentară, dar și de actor regional și global autonom, și în cazul unor astfel de contexte regionale și internaționale complicate ar trebui să se prevadă *prohibiția achiziționării sau ocupării de către populații străine (ca efect al migrațiilor economice) a terenurilor fertile și pădurilor din țările de așezare ale acestor populații*. De asemenea, pentru satisfacerea nevoilor de hrană și stabilitate (evitarea unor conflicte cu populațiile locale pentru nevoile de hrană), *statele de primire ar trebui să prevadă legislații de activare a fondurilor europene speciale pentru solidaritate alimentară (inclusiv ar trebui creată o funcție de comisar european pentru prevenirea și gestionarea crizelor alimentare pe teritoriul UE)*, dar și *legislații naționale de protecție a mediului – pădurile, pășunile, terenurile agricole –*, acestea fiind considerate „arii strategice” și „teritoriu de importanță strategică”, implicând și competențele armatei (ca forță competentă inclusiv pentru gestionarea unor războaie neconvenționale, asimetrice). Proprietatea asupra terenurilor agricole, pământurilor fertile, privind accesul străinilor la aceste terenuri *ar trebui îngădită sau limitată* din acest punct de vedere, în temeiul faptului că *securitatea alimentară este o parte a securității naționale*, impunând o *gândire strategică pe termen lung destinată asigurării securității, independenței, stabilității economice a statului membru al UE și a întregii UE, ca atare* (puterea economică a statelor membre ale UE, prin asigurarea proprietății asupra terenurilor agricole de către naționali, ar trebui să garanteze stabilitatea regională și controlul statelor asupra terenurilor fertile, în interes național și interes european).

Securitatea alimentară este legată și de noțiunea de „amenințare de mediu” sau de „risc de mediu”. Expus activităților industriale pe scară largă, uneori cu efecte negative și de durată sau chiar ireversibile, produse la nivel transfrontalier, mediul este, în secolul XXI (supranumit și „Antropocen”), *expus, într-o măsură mult mai mare și mai intensă decât în trecut, unor agresiuni produse de aplicarea intensă și extinsă a modelului societății de consum și industriale*.

Secolul XXI va fi definit, în accepțiunea noastră, tot mai mult de *nevoia de reacție la nivel național, regional și global*, pe care statele, popoarele și ansamblurile regionale integrate de tipul UE vor trebui să le adopte pentru *a combate, a elimina, a reduce „riscul alimentar”*.

Definim „riscul alimentar” ca un tip specific de risc la adresa națiunilor, a oamenilor, înrudit și dependent de „riscul de mediu”. Cu alte cuvinte, dacă „riscul

de mediu” determină nevoia națiunilor, a statelor, a ansamblurilor regionale de a *regândi noțiunea de „securitate”, din prisma dimensiunii sale umane, naționale, regionale și globale și legând-o de dimensiunea de protecție a mediului, „riscul alimentar”* devine un concept strâns legat de securitatea alimentară, determinând nevoia de a *gândi strategic atunci când ne referim la securitatea națională, securitatea umană și la securitatea de mediu, toate fiind interconectate*.

„Riscul alimentar” definește, în opinia noastră, coeficientul de pericolozitate generat asupra unei națiuni, a unui stat, a unei comunități locale, a unui ansamblu regional politic sau economic (de tipul UE), din cauza acțiunilor diverse (decidenți politici, dar și companii), industriale, a crizelor economico-financiare, a războaielor, dar și a „riscului de mediu” (prin secătuirea apelor potabile, dispariția pădurilor, expansiunea zonelor secetoase și deșertice, schimbările de climă și de relief, defrișările masive și neînsoțite de măsuri de regenerare și de refacere a ecosistemelor distruse, practicarea pe termen lung a agriculturii chimice, extinderea urbanizării, deversarea de deșeuri în apele potabile și în oceane și mări, poluările cu metale grele a ecosistemelor terestre și acvatice, a aerului etc.). Din toate aceste *riscuri de mediu* (provocate de acțiunea umană, de activitățile industriale, de agricultura chimică intensivă, dar și de catastrofe naturale sau de explozii chimice, nucleare rezultate ale activității oamenilor) rezultă inclusiv *riscuri alimentare* (contaminarea aerului, a plantelor, a pășunilor, a apelor cu metale grele, cu produse radioactive sau chimice, toxice sau nocive pentru animale, păsări, plante și om; poluarea cu deșeuri nereciclabile a mediului; extinderea ariilor afectate de secetă și împușinarea terenurilor agricole și a pământurilor fertile ca urmare a defrișărilor și a avansării zonelor deșertice sau urbane; diminuarea resurselor de apă potabilă, secătuirea râurilor, a lacurilor, contaminarea pânzei freatice sau secătuirea ei din cauza intromisiunilor umane negative asupra solului și subsolului; utilizarea de substanțe toxice, pesticide, în cultivarea plantelor, a legumelor, a cerealelor destinate consumului animalier și uman; poluarea cu plastic, care devine o pătură de microparticule de plastic acoperind fundul mărilor, lacurilor și oceanelor și sufocând elementele ecosistemelor acvatice, intrând în consumul peștilor, al animalelor și, apoi, al omului).

În secolul XXI, pe fundalul apariției și extinderii indiciilor ce ilustrează o *criză alimentară globală*, apar și se consolidează un *nou tip de puteri*, care modelează politica secolului XXI în funcție de „*puterea alimentară*”. Alături de puterea *soft* și de cea *hard*, „*puterea alimentară*” este un tip distinct de putere, măsurabilă în capacitatea unui stat de a satisface nevoile de securitate alimentară ale poporului

său, dar și de a asigura surplusuri de alimente strategice (cereale, de exemplu, fructe, legume destinate consumului de bază uman) pentru a-și garanta dominația pe piețe de alimente și cereale, în raport cu țări care nu au acest surplus sau care sunt descurajate (prin slăbiciune internă, vulnerabilitate strategică alimentară și economică, de exemplu) să dețină sau să folosească în mod de „proiecție politică” acest tip de putere¹; folosirea acestei capacități alimentare de asigurare a surplusului și nevoilor de bază alimentare *pentru alte țări* (aflate în deficiență de resurse alimentare strategice) pentru *a-și extinde și consolida o dominație de ordin economic și politic asupra altor țări* (până la formarea unor *adevărate sfere de influență, axate pe controlul asupra piețelor strategice de produse alimentare de bază*, unde acel stat deține o poziție de monopol sau una dominantă).

În contextul apariției indicilor unei crize alimentare globale (inclusiv ca urmare a creșterii populației umane până în anul 2050, conform estimărilor rapoartelor ONU, la 10 miliarde²), considerăm că *ascensiunea „puterilor alimentare” va fi una dintre cele mai importante trăsături ale lumii globale a secolului XXI, ca și competiția dintre acestea, pentru re-definirea sistemului internațional* în funcție de controlul asupra piețelor alimentare și al furnizării de produse de bază pentru cele 10 miliarde de oameni, începând din prezent și până în 2050. Raportul emis în iulie 2019 de către *World Resources Institute* arată nevoia de schimbare a modelului global de producere și de consum al alimentelor. Este introdusă noțiunea de „sistem agricol global”, care trebuie conectat, în viziunea autorilor, la conceptul „dezvoltării durabile” și la „securitatea umană”. Este estimată nevoia de asigurare a hranei pentru 10 miliarde de oameni până în 2050, de către agricultori.

Principiul cooperării internaționale, principiul solidarității alimentare și securitatea națională; riscul alimentar global și migrațiile economice – unele aspecte privind relația cu sectorul agricol

¹ De exemplu, o analiză a *Stratfor* asupra dezvoltării economice a Turciei, până în 2020, o privește ca o *putere economică în plină ascensiune, ca o putere agricolă, capabilă să facă proiecție de putere în sud-estul Europei, în Balcani*, să domine, cu produsele sale agricole, legume, fructe, piețe captive ale *unor state ce nu și-au valorificat avantajele strategice din punctul de vedere al politicilor lor alimentare ca parte a securității naționale* (România, Bulgaria, Albania, Grecia, Muntenegru, Bosnia, Kosovo – țări unde declinul UE va fi tot mai evident în următoarele decenii, comparativ cu expansiunea comercială și agricolă a Turciei pe aceste piețe, mai ales având în vedere că, din 1990, odată cu deschiderea Europei de Est, Turcia a fost una dintre țările care au intrat puternic pe aceste piețe balcanice cu produsele agricole ale fermierilor săi). Turcia va fi una dintre puterile alimentare în plină expansiune începând cu 2020, în competiție directă cu UE, cu Rusia și cu alte state situate în spațiul ex-sovietic. A se vedea *Stratfor.com*, 2 iulie 2012, *Dezvoltarea relațiilor dintre Turcia și Europa*, citat în Sorin Aparaschivei, *Turcia – mutații și tendințe în rândul elitelor politico-militare*, în antologia de comunicări științifice *Turcia – de la Kemal Atatürk la UE*, coord. Guven Gungor, Vasile Simileanu, Sesiunea internațională de comunicări științifice, Geopolitica Club Café, revista *Geopolitica*, București, 8-9 februarie 2013, Editura Top Form, București, 2013, pp. 22, 30.

² *World Resources Report, Creating Sustainable Food Future. A Menu of Solutions to Feed Nearly 10 Billion People by 2050*, Final Report, iulie 2019, pe <https://www.wri.org/publication/creating-sustainable-food-future-final-report>.

Domeniul producției agricole va deveni, în viitorul apropiat, unul de importanță strategică, fiind conectat direct cu domeniul securității naționale, pentru asigurarea consumului de bază pentru populația locală.

Obligații internaționale specifice vor trebui să fie asumate de state (posibil, prin semnarea, în viitor, a unor **Convenții internaționale de solidaritate în materia împărțirii costurilor privind consumul și producția de alimente de bază**, pornind de la principiul cooperării între popoare și state pentru asigurarea alimentației de bază pentru cele 10 miliarde de oameni, până în 2050), ca membre ale ONU, ca părți ale Organizației pentru Alimentație și Agricultură a Națiunilor Unite (*The Food and Agriculture Organization/FAO*) și ale altor organisme, ce vor trebui înființate spre o gestionare în acord cu principiul dezvoltării durabile, bazat pe un model „post-risipă” (economia verde), inclusiv în ceea ce privește organizarea unei *industrii globale de asigurare cu produse de bază a celor 10 miliarde de oameni, până în 2050*.

Apariția unei crize mondiale alimentare se poate datora exploziei demografice și subdezvoltării, acutizării decalajelor economice între țări, diminuării terenurilor agricole și resurselor de apă. FAO a avertizat, încă din 2002, că societatea de consum globală cheltuie resursele naturale ale planetei într-o măsură mult mai rapidă decât posibilitatea acesteia de a se regenera³. Statele sărace vor trebui să adopte (cu sprijin financiar internațional) tehnologii de trecere la economia verde și să implementeze proiecte de regenerare a mediului, de extindere a suprafețelor împădurite și de revenire la „agricultura verde”.

Criza alimentară globală determină *riscuri directe pentru securitatea națională a statelor, pentru securitatea globală și pentru securitatea de mediu*. Ea poate determina migrații masive, necontrolate, deplasabile spre țările bogate în resurse strategice (soluri fertile, terenuri agricole mănoase) și care nu dispun de armate puternice sau de o legislație adecvată, spre a se apăra în fața acestor amenințări asimetrice, a unor migrații economice⁴. Potrivit doctrinei, în viitor, explozia demografică în combinație cu migrațiile vor duce la catastrofe sau conflicte necunoscute în trecut ca amploare și vor sta la baza creării unui nou sistem internațional⁵. Creșterea demografică la 10 miliarde, în 2050, determină un risc alimentar inclusiv pentru țările bogate

³ Vasile Simileanu, *Geopolitică și centre de putere*, Editura Top Form, București, 2010, p. 81.

⁴ Migrațiile fiind definite în doctrină ca acele deplasări de populații sau de persoane, în mod temporar sau permanent, a locului lor de reședință, atât în cadrul intern, cât și în cadrul internațional (în afara ariei de jurisdicție a statelor lor de origine). Doctrina introduce, în cadrul migrațiilor internaționale, migrațiile economice, generate de lipsa forței de muncă sau generate de lipsa alimentelor de bază pe care statul de origine trebuia să le asigure populației sale. Migrațiile internaționale au la bază decalaje economice foarte mari între state, fluxurile migratorii fiind orientate dinspre țările sărace către cele dezvoltate economic. Vasile Simileanu, *op. cit.*, p. 95.

⁵ Viorel Roman, *Religiile, sursă de conflict*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1992, pp. 82-83, citat în Vasile Simileanu, *op. cit.*, p. 96.

în resurse strategice (terenuri agricole, pășuni fertile, pământuri mănoase), care devin ținte ale marilor deplasări umane, ce vor reconfigura din temelii întreg sistemul internațional, așa cum îl cunoaștem azi, dând naștere unei noi ordini mondiale.

Migrațiile economice vor înlocui, ca model principal de risc, migrațiile din cauze politice, ca urmare a unor persecuții politice sau a războaielor. Migrațiile din cauza lipsei alimentelor de bază vor înlocui migrațiile bazate pe alte motive. Dacă vom analiza atent cauzele migrațiilor ce au lovit UE în 2015-2016, vom constata că, la migrația inițială (siriană), din motive de război și persecuții politice, s-a adăugat constant o masă migrațională din motive economice (lipsa industriilor alimentare naționale funcționale, a terenurilor fertile, a asigurărilor alimentelor de bază, în forma originală, dar și prelucrată în statul de origine, subfinanțarea cronică a sectorului agricol în statele de origine), provenită din zona Africii sau din Balcani (depopularea Balcanilor, a zonelor rurale, migrațiile economice spre orașe și spre vestul Europei, din cauza lipsei industriilor agro-alimentare, a lanțului funcțional de producție-consum-reciclare a mâncării, necesare dezvoltării zonelor rurale, dar și urbane din Balcani, precum și a implementării economiei verzi). La fel, cazul Venezuelei și criza din anii 2018-2019 reflectă o pauperizare la nivel național, conectată cu nevoia de asigurare a alimentelor de bază pentru populația locală, în absența căroră s-a înregistrat o migrație masivă înspre alte țări din America Latină și înspre SUA. Dar, cazul Venezuelei nu este singular: alte țări, confruntate cu dificultăți economice (între care o capacitate redusă de asigurare a producției și consumului de alimente de bază pentru populațiile locale), din America Latină (Honduras, Guatemala, Haiti, Nicaragua etc.), au determinat migrații în mare parte economice (lipsa de satisfacere a nevoilor de bază, între care hrana, în ciuda profilului de „țări agricole” ale acestora), împingând mase mari de oameni înspre țările prospere economic (SUA, de pildă).

Securitatea umană va începe să fie gândită în termeni strategici legați de securitatea alimentară, lipsa asigurării acestui tip de securitate de către state determinând apariția riscurilor alimentare, a riscurilor asimetrice, a migrațiilor necontrolate înspre și dinspre un stat/o regiune, inclusiv riscul de migrații transcontinentale, de la continentele din sud, fără industrii agro-alimentare dezvoltate și fără resurse naturale sau cu resurse naturale puternic depreciate ca urmare a poluării, a defrișărilor necontrolate, a agriculturii chimice intensive, a industriilor poluatoare cu metale grele etc. (terenuri agricole, pământuri fertile, pentru plante destinate consumului uman și animalier). Chiar dacă se estimează

că, în prezent, sectorul agricol mondial implică două miliarde de oameni care lucrează practic în acest domeniu, acest lucru este insuficient pentru perspectivele de dezvoltare ale acestui sector, dar și pentru conectarea sa cu latura strategică și de securitate.

Agricultura, cultivarea de plante și arbori fructiferi, asigurarea de pășuni pentru turmele de vite, vor deveni sectoare strategice de cea mai mare importanță în secolul XXI, necesitând atât o protecție a mediului (securitatea de mediu), cât și o protecție de tip legislativ și militar (competențele unei armate naționale, extinse pentru apărarea și protecția concretă a pământurilor fertile și a resurselor strategice agricole și forestiere în fața oricăror amenințări și atacuri, simetrice și asimetrice generate de criza alimentară regională, locală sau mondială, inclusiv generate de războaie).

Este foarte posibil ca, datorită acestui context, statele membre ale ONU să semneze, în viitor, *convenții internaționale strategice*, prin care să își asume *obligația de a dona la fonduri globale de asigurare a alimentației procente în bani și în produse alimentare* pentru asigurarea alimentației de bază a țărilor sărace, pentru prevenirea migrațiilor economice, pentru refacerea ecosistemelor agresate din aceste țări, pentru diminuarea deșertificării și pentru reîmpăduriri.

Apreciem că, în secolul XXI, unele dintre cele mai importante laturi ale unui ONU reformat vor fi *instituțiile cu competențe în domeniul gestionării nevoilor statelor legate de agricultură, de asigurarea alimentației de bază pentru populațiile lor*, astfel încât să se accentueze solidaritatea între state și să se evite migrațiile, riscurile asimetrice și războaiele generate de crize alimentare locale, regionale sau globale. Împușinarea resurselor strategice și creșterea populației globale, combinate cu perpetuarea modelului economiei de consum, cu lipsa măsurilor de prevenire a risipei de alimente și de combatere a poluării generate de risipa de alimente, cu lipsa industriilor de reciclare alimentară, cu împușinarea resurselor naturale (terenuri agricole, pământuri fertile, păduri) vor duce la un risc crescut de războaie, la foamete și pandemii generate pe acest fundal.

Este esențială asumarea de către state a *principiului cooperării între toate statele și popoarele și în domeniul prevenirii risipei de alimente, al combaterii poluării terenurilor agricole, al zonelor fertile, al extinderii acestor zone prin combaterea deșertificării și prin apariția industriilor legate de convertirea apelor sărate în apă potabilă.*

Unele dintre cele mai importante convenții internaționale ale secolului XXI, în opinia noastră, vor fi cele încheiate de state în materia: prevenției risipei mondiale de alimente; a extinderii și protejării zonelor fertile ale Terrei, inclusiv prin combaterea deșertificării; a solidarității între state prin obligațiile asumate de ele de a ceda procente din PIB-ul lor la un fond global de solidaritate alimentară, care să furnizeze popoarelor și statelor lipsite de resurse naturale sau cu resurse depreciate ori secătuite sau în curs de refacere alimentele de bază pentru populațiile lor; a convențiilor de prevenire a migrațiilor economice; a convențiilor de sprijinire globală a sectorului agricol mondial prin investiții în sectoarele industriilor agro-alimentare în țările în curs de dezvoltare; al convențiilor de regenerare a pământurilor fertile, de protejare și de extindere a lor *ca resursă strategică nu doar a statelor deținătoare, dar și ale întregii omeniri* (lipsa, împuținarea ariilor fertile ducând la dispariția speciei umane, a biodiversității, la dispariția unui întreg tip de societate umană bazată pe agricultură și creșterea vitelor); o convenție de limitare a impactului agriculturii intensive sau chimice asupra pământurilor fertile și asupra calității solurilor și subsolurilor, de prevenire a degradării pământului, împuținării apelor și destinată combaterii efectelor poluării industriale cu metale grele și deversării lor în zone ce au contact cu pământurile fertile.

O distribuție echitabilă la nivel global a produselor alimentare ar trebui să diminueze riscul alimentar global, dar și riscurile de mediu, printr-o *exploatare controlată* a pământurilor fertile și prin evitarea producerii de migrații masive economice, prin evitarea „poverii urbane”, care ar duce la adevărate amenințări asimetrice asupra statelor, pentru care conceptele tradiționale legate de „*securitatea națională*” nu sunt pregătite. Estimările specialiștilor privesc o creștere de aproape 50%, către mijlocul secolului, a nevoii de hrană, în general, și cu aproape 70% a nevoii de alimente din carne. Conform raportului din iulie 2019 emis de către *World Resources Institute*⁶, există trei provocări specifice ale sistemului global alimentar: aprovizionarea cu alimente (nevoia de creștere a producției de alimente cu 50% în 2050); utilizarea pământului (care este legată de nevoia de extindere a pământurilor agricole, ceea ce ar însemna afectarea ecosistemelor terestre, intensificarea schimbărilor climatice și amenințări la adresa biodiversității); emisiile de gaz din sectorul agricol (care pot fi reduse inclusiv prin reîmpădurirea a cel puțin 585 de milioane de hectare de pământ agricol)⁷.

⁶ World Resources Report, *Creating Sustainable Food Future. A Menu of Solutions to Feed Nearly 10 Billion People by 2050*, loc. cit.

⁷ *Ibidem*.

DOCUMENTE INTERNAȚIONALE INCIDENTE PRIVIND SECURITATEA ALIMENTARĂ

Într-un document-cheie adoptat la Summitul de la Rio de Janeiro/1992, privind dezvoltarea durabilă, *numit Agenda 21*⁸, există, în cadrul primului pilon (dimensiunea socială și economică), referiri implicite la *modalitățile de combatere a unei crize alimentare globale*, prin obiective precum: cooperarea internațională pentru accelerarea dezvoltării durabile în țările în curs de dezvoltare, însoțită de politici interne adecvate; combaterea sărăciei; schimbarea tiparelor de consum; dinamica demografică și conexiunea sa cu sustenabilitatea; promovarea și protejarea condițiilor de sănătate umană; promovarea dezvoltării sustenabile a așezărilor umane; integrarea mediului și a dezvoltării în procesul de luare al deciziilor. De asemenea, în cel de-al doilea pilon al conceptului „*dezvoltării durabile*” se întâlnesc *obiective referitoare direct la combaterea unei crize alimentare mondiale*: o abordare integrată privind planificarea și managementul resurselor terestre; combaterea deșertificării și a secetei, prin managementul ecosistemelor fragile; promovarea unei agriculturi sustenabile și a dezvoltării rurale; protecția calității și aprovizionării cu resurse de apă proaspătă; managementul și utilizarea resurselor de apă; prevenirea traficului internațional ilegal de produse toxice și periculoase, în cadrul managementului chimicalelor toxice; managementul deșeurilor solide; managementul deșeurilor radioactive; managementul deșeurilor accidentale. Desigur, acestea sunt doar câteva dintre marile obiective pe care *Agenda 21* și-a propus, începând cu 1992, să le introducă în politica statelor semnatare, pentru a preîntâmpina situații de criză alimentară globală ivite dintr-o administrare deficitară a resurselor sau din lipsa măsurilor de regenerare și protecție a mediului.

În *Agenda 2030*⁹, un alt document major adoptat de statele membre ale ONU, statele semnatare își propun ca obiectiv legat de implementarea conceptului „*guvernării globale*” un management colectiv al problemelor combaterii sărăciei, malnutriției, subdezvoltării și combaterii risipei născute din tiparul nesustenabil al economiei de consum, care creează inegalități sociale mondiale¹⁰.

Securitatea alimentară este strâns legată și de securitatea mediului (prin asumarea de către state, pe plan internațional, a unor convenții în materie de dezvoltare durabilă, de protecție a mediului, mai precis). Putem cita, cu titlu de exemplu, *Convenția privind schimbările climatice/1994, Convenția privind*

⁸ *Agenda 21, United Nations Conference on Environment&Development, Brazilia, 3-14 iunie 1992, ONU, Sustainable development*, pe <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>.

⁹ <https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/>

¹⁰ *Ibidem*.

*diversitatea biologică*¹¹/1993, *Convenția privind patrimoniul mondial*/1975, *Convenția de la Ramsar privind zonele umede*/1975, *Acordul internațional asupra pădurilor tropicale*/1997, *Convenția asupra păturii de ozon*/1988, *Convenția privind combaterea deșertificării* din 1996, *Convenția de la Johannesburg privind dezvoltarea durabilă* și altele asemenea. Toate aceste convenții internaționale sunt destinate asigurării unui echilibru între cerința dezvoltării economice și a necesarului de hrană pentru o populație globală în constantă creștere și, pe de altă parte, nevoia de protecție a mediului, de asigurare a biodiversității, de limitare și control al extinderii terenurilor agricole, de protejare a pădurilor și de reducere a emisiilor de gaze cu efect de seră, de refacere a păturii de ozon etc.

Mai trebuie să avem în vedere și *Declarația Universală a Drepturilor Omului*/1945¹², care, în art. 25, alin. 1, menționează expres „dreptul fiecărei persoane la hrană”, în cadrul „dreptului la un nivel de viață adecvat”.

Pactul internațional privind drepturile sociale, economice și culturale/1966¹³ consacră, în art. 1, pct. 2, dreptul suveran al popoarelor, pentru „scopurile lor personale” (interesul lor național), de a utiliza liber resursele lor naturale și se prevede că, „în nicio situație, niciun popor nu va fi lipsit de mijloacele sale de subsistență”. Articolul 11 prevede, în cadrul dreptului fiecărei persoane la un standard adecvat de viață, și „dreptul la o nutriție adecvată pentru sine și familia sa”, cu obligația corelativă a statelor părți de a lua măsuri pentru realizarea efectivă a acestui drept. Totodată, art. 11 impune statelor părți să recunoască „dreptul fiecărei persoane de a fi la adăpost de foame” și, în consecință, obligația de a lua măsuri de îmbunătățire a metodelor de producere, conservare și distribuire a hranei, de îmbunătățire a sistemelor agrare, prin luarea în considerare a unei distribuiri echitabile a resurselor de hrană, conform cu nevoile țărilor, avându-se în vedere atât țările importatoare de hrană, cât și țările furnizoare de hrană.

În *Convenția asupra combaterii deșertificării*¹⁴, de exemplu, adoptată de state sub egida ONU, încă din preambul se recunoaște impactul negativ produs de deșertificare și secetă asupra dezvoltării durabile, creând „probleme sociale majore, precum sărăcia, malnutriția și o stare proastă de sănătate, lipsa securității

¹¹ <https://www.cbd.int/agro/soil.shtml>, <https://www.cbd.int/decision/cop/default.shtml?id=11037>, <https://www.cbd.int/doc/press/2018/pr-2018-11-29-cop14-en.pdf>, <https://www.cbd.int/doc/publications/cbd-sustain-en.pdf>

¹² <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>

¹³ <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cescr.aspx>

¹⁴ *UN Convention to combat desertification in those countries experiencing serious drought and/or desertification, particularly in Africa*, pe <https://www.unccd.int/>, https://www.unccd.int/sites/default/files/relevant-links/2017-01/UNCCD_Convention_ENG_0.pdf

alimentare și alte probleme privind migrația ori dinamica demografică”¹⁵. Este accentuată atât nevoia de cooperare internațională pentru combaterea deșertificării și limitarea efectelor secetei, cât și nevoia de a deschide accesul la tehnologii verzi și de a crea noi fonduri de ajutorare a țărilor sărace din Africa, dar și a țărilor din Transcaucasia și Asia Centrală afectate de deșertificare și de secetă. Statele părți la Convenție se declară conștiente de legătura dintre deșertificare și problemele de mediu cu dimensiune globală, precum și de faptul că, îndeplinind obiectivele propuse de această Convenție, vor îndeplini, totodată, și obiectivele prevăzute de *Convenția-cadru ONU privind schimbările climatice* sau de *Convenția privind diversitatea biologică* sau de alte convenții de protecție a mediului.

În raportul din iulie 2019 emis de Institutul de Resurse Mondiale, privind criza alimentară globală¹⁶, sunt abordate o serie de aspecte relative la reducerea creșterii în cererea pentru mâncare și alte produse alimentare (care ar implica măsuri pentru reducerea pierderii și risipei de mâncare; schimbarea către diete mult mai sănătoase și sustenabile; implicațiile legate de sărăcie în restrângerea creșterii în cererea de alimente). Un alt capitol din raport se ocupă de problema creșterii producției de mâncare cu evitarea extinderii pământului agricol (presupunând obiective precum: a răspunde provocării limitării expansiunii pământului agricol; îmbunătățirea managementului apelor și solului; adaptarea la schimbările climatice); protejarea și restaurarea ecosistemelor naturale și limitarea schimbării terenurilor agricole (incluzând reîmpădurirea terenurilor agricole abandonate, neproductive sau virane; limitarea expansiunii pământurilor de semănat – cropland – la pământuri cu costuri de mediu scăzute); creșterea aprovizionării cu pește (îmbunătățirea managementului pescăriilor sălbatice; îmbunătățirea productivității și performanțelor de mediu privind acvacultura); reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră; strategii pentru trecerea la agricultura inteligentă și altele¹⁷.

În raport se arată că o creștere a populației globale de la șapte miliarde, în 2010, către 9,8 miliarde, în 2050, însoțită de o intensificare a cererii privind mâncarea de peste 50%, va duce la o cerere pentru o „mâncare mult mai bogată în resurse intense” precum carnea și lactatele, proiectată să crească cu peste 70% procente. În ciuda acestor creșteri în cererea de alimente, conform raportului sus-menționat, mai mult de 800 de milioane de oameni se confruntă cu malnutriția sau foametea. *Statele sunt obligate să adopte rapid soluții, măsuri și politici de creștere a producției*

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ World Resources Report, *loc. cit.*

¹⁷ *Ibidem*.

de mâncare, însă în condiții de sustenabilitate (economie verde, acces la tehnologii verzi, agricultură inteligentă), în moduri care respectă bunăstarea umană și mediul, totodată¹⁸. În prezent, în agricultura mondială este utilizat aproape jumătate din „pământul mondial cu vegetație”, iar acest domeniu agricol generează un sfert din emisiile anuale de gaze cu efect de seră, după cum arată raportul. În viitor, este esențial să se asigure, de către state, *securitatea alimentară sustenabilă*, prin evitarea extinderii terenurilor agricole (care ar afecta alte tipuri de ecosisteme), prin practicarea împăduririlor, evitarea deforestărilor, restaurarea pământului deteriorat sau abandonat. Creșterea productivității, prin mărirea eficienței resurselor naturale, este un pas important pentru a îndeplini scopurile producției de alimente și de protecție a mediului, așa cum arată autorii raportului sus-menționat. Trebuie, în acest sens, *evitată tendința de extindere a pământurilor agricole* pentru a asigura hrănirea populației crescute, înspre 2050, la 9,8 miliarde de oameni (ceea ce ar însemna renunțarea la păduri, extincția speciilor, creșterea cuantumului gazelor cu efect de seră, încălzirea globală cu peste două grade Celsius, generate de dezvoltarea mondială a sectorului agricol prin această extindere de pământuri).

Un alt aspect avut în vedere în raport este *managementul cererii de alimente*, care presupune ca statele să acorde atenție sporită *dezvoltării industriilor de colectare, sortare, reciclare a produselor alimentare, din cadrul unor politici publice de evitare a risipei de alimente*, la care se adaugă și o schimbare de dietă spre produse vegetale în locul celor animale; îmbunătățirea accesului femeilor la educație și sănătate, în special în Africa, pentru a accelera voluntar reducerea nivelului de fertilitate. Un alt obiectiv privește intensificarea agriculturii legată cu nevoia de protecție a ecosistemelor naturale (situație în care *locația terenurilor agricole se extinde* de la o regiune la alta, de la arii cu climă temperată la arii tropicale), rezultând *schimbări în utilizarea pământului*, care produc creșterea emisiilor gazelor cu efect de seră și pierderea biodiversității. De aceea, s-ar impune *o combinație între agricultura intensificată* (care să evite extinderea terenurilor agricole în detrimentul altor ecosisteme) și adoptarea, de către guverne, *a unei legislații de protecție a pădurilor, savanelor, a altor tipuri de terenuri, exceptarea lor de la extinderea agricolă*, după cum se consideră în raport. Cererea de alimentație bazată pe carne este, și ea, proiectată să crească cu 88% între anii 2010 și 2050, deși asigură puține proteine și calorii. S-ar impune o reducere a consumului de carne cu 40% către anul 2050, având în vedere obiectivul general al schimbării dietei spre o alimentație vegetală

¹⁸ *Ibidem*.

bogată în proteine și calorii, care să evite dezvoltarea sectorului creșterii de animale pentru consum, cu consecințe în diminuarea altor ecosisteme și a creșterii emisiilor de gaze cu efect de seră. Un alt obiectiv important avut în vedere legat de securitatea alimentară a celor 9,8 miliarde de oameni, în 2050, este și *reîmpădurirea și restaurarea pământurilor, evitarea deșertificării lor, ca modalitate de combatere a schimbărilor climatice*. Reîmpădurirea este vitală să se facă la o scară necesară pentru a susține o creștere de temperatură care să nu depășească 1,5 grade Celsius (adică, ar fi nevoie de sute de milioane de ha reîmpădurite). Acest lucru s-ar obține dacă s-ar trece, pe scară globală, la o agricultură intensivă, și nu expansivă.

Doctrina aduce în atenție conceptul de „*risc global de mediu*”¹⁹, definit ca fiind acel tip de risc de mediu care nu cunoaște frontierele, de ale cărui pagube nimeni nu poate scăpa. Dacă există un risc global de mediu, putem pune în discuție și conceptul de „*risc alimentar global*”, definindu-l aici ca reprezentând un tip specific de risc născut dintr-o combinație de mai mulți factori (creșterea demografică a populației mondiale la 9,8 miliarde în 2050; insuficiența pondere a terenurilor agricole la nivel global spre a asigura necesarul de hrană pentru această populație; nevoia de protejare a altor tipuri de ecosisteme și de menținere a biodiversității, deci de prevenire a extinderii terenurilor agricole; nevoia asigurării unei nutriții sănătoase și echilibrate, combaterea sărăciei și a subdezvoltării la nivel de țări și de regiuni întregi; nevoia implementării tehnologiilor verzi și nevoia de reîmpăduriri pentru prevenirea schimbărilor climatice, pentru asigurarea unui aer respirabil și a echilibrului ecosistemului terestru). *Riscul alimentar global privește coeficientul de pericolozitate pentru mediu și pentru o populație de 9,8 miliarde de oameni în 2050*, cărora mediul trebuie să le satisfacă nevoia de hrană și de aer respirabil, în condițiile: creșterii temperaturilor globale și schimbărilor climatice; creșterii poluării urbane și a poluării solului și a subsolului; creșterii nivelului deversărilor de deșeuri în natură, generat de o societate globală de consum; continuării aplicării de către state a aceluiași tipar al economiei de consum, al producției alimentare bazate pe carne și al agriculturii extensive, care au ca efecte creșterea emisiilor gazelor cu efect de seră; creșterii gradului de urbanizare, dar și a gradului de sărăcie globală; deplasărilor masive de populații de la regiune la alta, de la o țară la alta, de la un continent la altul, în căutarea satisfacerii nevoii de hrană (pe care statele de origine nu mai sunt capabile să le-o asigure); inexistenței sau insuficiențelor industriei de curățare a mediului, de colectare și reciclare a alimentelor aruncate, de reciclare a plasticului deversat în natură, de folosire a energiilor verzi și a agriculturii inteligente.

¹⁹ Marie-Claude Smouts, Dario Battistella, Pascal Vennesson, *Dictionnaire des relations internationales. Approches, Concepts, Doctrines*, Paris, Dalloz, 2006, p. 201.

SECURITATEA ALIMENTARĂ, PARTE A SECURITĂȚII NAȚIONALE. ORGANISME REGIONALE NOI CU COMPETENȚE ÎN DOMENIUL SECURITĂȚII ALIMENTARE, ÎN SECOLUL XXI

Legate de riscul alimentar global, amenințările neconvenționale vor interesa nu doar *guvernării*, ci și *securitatea națională* a unei țări, adică vor necesita o dezvoltare a competențelor *forțelor armate* spre dimensiuni considerate încă, în prezent, a fi «*economice*» (agricultura, managementul deșeurilor, managementul risipei de alimente, reîmpăduririle, folosirea tehnologiilor verzi în agricultură, reducerea emisiilor gazelor cu efect de seră). *Securitatea mediului, ca parte a securității naționale, va fi regândită în termeni strategici, privind protecția unei țări și capacitatea ei de a răspunde atât unui risc alimentar național, cât și unui risc alimentar regional, dar și global.* Capacitatea unei țări de a răspunde în același timp mai multor riscuri alimentare (local, regional, global), prin strategii, politici, dezvoltare de capacități adecvate limitării, controlării și eliminării acestor riscuri asimetrice, va duce la un control asupra efectelor generate de aceste riscuri (migrații, deplasări masive, necontrolate și bruște de populații, în căutarea hranei și a pământurilor fertile pentru a se stabili acolo; dezvoltări necontrolate de situații care pot duce la suspendarea efectivă a unor acorduri regionale vamale sau privind libertatea de circulație a persoanelor într-un spațiu comun, precum a fost cazul acordului Schengen, suspendat sau ineficient, căzut, practic, în 2015, în fața marilor deplasări de persoane dinspre Orientul Mijlociu și Africa înspre vestul Europei).

Dacă, la nivelul UE, *considerăm că, în viitorul apropiat, comisarul european pentru agricultură, dar și comisarul pentru mediu vor deține unele dintre cele mai importante funcții* (considerate *strategice* pentru dezvoltarea UE ca putere verde sau ca putere alimentară, în contextul creșterii demografice cu 9,8 miliarde de oameni în 2050), putând fi completate sau susținute, în opinia noastră, de **un Oficiu European de Gestionare a Crizelor Alimentare la nivelul UE sau al țărilor asociate la UE** (pentru prevenirea și gestionarea riscurilor alimentare regionale sau globale având ca țintă UE, inclusiv sub forma deplasărilor de populații dinspre Asia Centrală, Transcaucazia, Orientul Mijlociu sau Africa), se mai pot construi în viitor și alte inițiative, care să *conecteze UE la obligațiile asumate de țările membre ale UE pe plan internațional, ca membre ale ONU (Agenda 21, Agenda 2030, alte convenții internaționale privind protecția mediului) și să îi asigure un cadru instituțional mult îmbunătățit* (în materia dezvoltării durabile) față de cel prezent. Astfel, în opinia noastră, aceste inițiative din viitor ar putea viza:

- crearea unui *Oficiu European pentru managementul deșeurilor la nivelul întregii UE* (deșeurii de plastic, deșeurii alimentare, deșeurii radioactive sau chimice etc.);

- înființarea unui *Oficiu European privind managementul combaterii risipei de alimente, la nivelul întregii UE* (cu o legislație europeană sancționatorie pentru agenții economici UE privind necolectarea, nerecyclarea alimentelor aruncate);
- acordarea către *EPPO/Procurorul European a unor competențe speciale legate de criminalitatea alimentară și de mediu*, care privesc infracțiuni la nivelul țărilor membre ale UE sau transfrontaliere, legate de *managementul defectuos al terenurilor agricole* (extinderea lor în locul împăduririlor), al pământurilor fertile, al reîmpăduririlor, per ansamblu, *infracțiuni legate de dezvoltarea durabilă și de managementul acestora la nivelul UE* ;
- acordarea către EPPO a unor competențe speciale legate de *infracționalitatea de mediu* (pe baza adoptării, de către Consiliul European și Parlament, a unor legislații constrângătoare privind *managementul deșeurilor în UE* – calificarea ca „*infracțiuni privind deșeurile*” la nivelul întregii UE –, în acțiunile sau inacțiunile privind colectarea, deversarea, reciclarea, risipa, la nivelul agenților economici UE sau/și a țărilor membre ale UE);
- crearea unei *funcții de comisar european privind dezvoltarea durabilă la nivelul UE*;
- înființarea unui *fond UE pentru implementarea dezvoltării durabile privind ajutorarea țărilor în curs de dezvoltare* în a-și asigura o agricultură intensivă și inteligentă, dar și de împădurire a solurilor, în efortul global de refacere a ecosistemelor distruse sau afectate de schimbările climatice și de avansarea zonelor deșertice;
- crearea unui *fond UE pentru implementarea, în cadrul Uniunii, a unei agriculturi verzi, inteligente*, pentru susținerea proiectelor locale și naționale de împădurire și de refacere a fondului forestier european, în efortul de combatere a schimbărilor climatice;
- crearea unei *legislații europene* privind combaterea risipei de alimente, combaterea utilizării plasticului legat de comerțul cu alimente și de producerea ambalajelor; obligațiile statelor și agenților economici de a scoate din circulație obiectele de plastic și de a le recicla; obligația statelor de a sprijini și a acorda facilități pentru industriile de reciclare a deșeurilor, de reciclare a plasticului; obligația statelor de a reîmpăduri terenurile agricole abandonate, supraexploatare; obligația statelor de a limita extinderea terenurilor agricole, în favoarea altor ecosisteme ale teritoriului UE.

CONCLUZII

Așa cum am arătat în expunerea de față, secolul XXI aduce cu sine o serie de amenințări neconvenționale, care nu pot fi încadrate în conceptul clasic de securitate națională sau de risc clasic de securitate. Este vorba de riscuri neconvenționale, categorii în care considerăm că ar intra și riscul de mediu (local, național și global), dar și riscul alimentar (local, regional, național, global), în contextul consolidării aspectelor care indică apariția unei crize alimentare globale la jumătatea secolului XXI sau chiar mai devreme (în condițiile estimărilor rapoartelor specialiștilor care indică o creștere cu 9,8 miliarde de oameni în 2050, de unde și nevoia asigurării hranei, în paralel cu nevoia de protejare a mediului înconjurător și de refacere a ecosistemelor distruse sau degradate de acțiunea umană).

Securitatea națională, dar și cea europeană vor trebui redefinite în funcție de parametrii de securitate alimentară, în contextul apariției și impunerii pe scena globală a politicii, a unor noi tipuri de puteri, numite de noi „puterile alimentare”, ca puteri capabile să proiecteze politici comerciale și economice de acaparare și dominație a piețelor alimentare (produse de bază neprelucrate și produse alimentare prelucrate) din regiuni întregi (până la formarea unor adevărate sfere de influență, în sens geopolitic, puterea alimentară atrăgând după sine și manifestarea unei puteri politice asupra regiunilor respective). Ignorarea unui astfel de tip de putere de către strategii care au în vedere tipurile de amenințări la adresa securității naționale și europene ar duce, în opinia noastră, la crearea și adâncirea unor vulnerabilități specifice în raport cu puterile alimentare în ascensiune, conștiente de valorificarea și avantajele strategice oferite de exercitarea și asumarea unui astfel de tip de putere, ca adaptare la amenințările secolului XXI și la specificul acestui secol.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *Agenda 21, United Nations Conference on Environment&Development*, Brazilia, 3-14 iunie 1992, ONU, *Sustainable development*, pe <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>
2. ***, *Agenda 2030*, pe <https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/>
3. ***, Stratfor.com, 2 iulie 2012, *Dezvoltarea relațiilor dintre Turcia și Europa*, citat în Sorin Aparaschivei, *Turcia – mutații și tendințe în rândul elitelor politico-militare*, în antologia de comunicări științifice *Turcia – de Kemal Ataturk la UE*, coord. Guven Gungor, Vasile Simileanu, Sesiunea internațională de comunicări științifice, Geopolitica Club Café, revista *Geopolitica*, București, 8-9 februarie 2013, Editura Top Form, București, 2013.

Securitatea alimentară în contextul unei crize alimentare globale și al ascensiunii „puterilor alimentare” – câteva considerații –

4. ***, *UN Convention to combat desertification in those countries experiencing serious drought and/or desertification, particularly in Africa*, pe <https://www.unccd.int/>, https://www.unccd.int/sites/default/files/relevant-links/2017-01/UNCCD_Convention_ENG_0.pdf
5. ***, World Resources Report, *Creating Sustainable Food Future. A Menu of Solutions to Feed Nearly 10 Billion People by 2050*, Final Report, iulie 2019, pe <https://www.wri.org/publication/creating-sustainable-food-future-final-report>
6. Guven Gungor, Vasile Simileanu (coord.), *Turcia – de la Kemal Ataturk la UE*, Sesiunea internațională de comunicări științifice, Geopolitica Club Café, revista *Geopolitica*, București, 8-9 februarie 2013, Editura Top Form, București, 2013.
7. Viorel Roman, *Religiile, sursă de conflict*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1992.
8. Vasile Simileanu, *Geopolitică și centre de putere*, Editura Top Form, București, 2010.
9. Marie-Claude Smouts, Dario Battistella, Pascal Vennesson, *Dictionnaire des relations internationales. Approches, Concepts, Doctrines*, Dalloz, Paris, 2006.

WEBGRAFIE:

1. <https://www.cbd.int/agro/soil.shtml>
2. <https://www.cbd.int/decision/cop/default.shtml?id=11037>
3. <https://www.cbd.int/doc/press/2018/pr-2018-11-29-cop14-en.pdf>
4. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cescr.aspx>
5. <https://www.cbd.int/doc/publications/cbd-sustain-en.pdf>
6. <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>

EDUCAȚIA DE INTELLIGENCE, INOVARE STRATEGICĂ

Dr. Dan COLESNIUC

Direcția generală de informații a apărării

Adoptarea deciziilor în mediul operațional, caracterizat de complexitate, dinamism și impredictibilitate, impune adaptarea și optimizarea continuă a proceselor de instruire și educație din învățământul militar.

Apartenența României la organizații și alianțe internaționale determină o abordare strategică unitară din punct de vedere conceptual, privind implementarea de standarde comune, ca rezultate ale celor mai bune practici specifice domeniului informații pentru apărare. Această abordare impune pregătirea viitorilor lideri militari într-un cadru cognitiv interdisciplinar și multicultural. Astfel, inovarea continuă în domeniul educațional are o contribuție directă la proiectarea și dezvoltarea sistemelor de avertizare timpurie pentru evitarea surprinderii strategice.

Virtualizarea câmpului de luptă înlocuiește gândirea de tip ierarhic cu gândirea în rețea, o abordare reflexivă colaborativă, în care instrumentele de lucru specifice activității de intelligence trebuie să fie caracterizate de adaptabilitate și flexibilitate pentru adoptarea deciziilor în timp real.

Cuvinte-cheie: educație, interdisciplinaritate, multiculturalism, decizie strategică, intelligence.

Motto:

„Trebuie să ai curajul să renunți la cine ești pentru a deveni cine meriți să fii.”

Albert Einstein

INTEROPERABILITATE EDUCAȚIONALĂ ÎN CONTEXTUL PROVOCĂRILOR GLOBALE

Educația este, de departe, proiectul public prioritar al României din perspectiva integrării sale în structuri politico-militare și economice, europene și euroatlantice. Miza istorică este integrarea într-un sistem de valori care să permită dezvoltarea continuă și durabilă a României, în condițiile generate de aderarea, la 29 martie 2004, la NATO și dobândirea, la 1 ianuarie 2007, a statutului de țară membră a Uniunii Europene.

Din această perspectivă, focalizarea complexă și de lungă durată pe transformarea profundă a educației, pe toate palierele sale, reprezintă condiția esențială pentru succesul României europene.

Nevoia transformării profunde este rezultatul unei proiectări structurale improprie, centrarea dominantă pe transmiterea de cunoștințe, în detrimentul formării deprinderilor prin dezvoltarea de competențe transferabile și a atitudinilor bazate pe valori. Acest mod de operare a permis cultivarea pe larg a celui mai acut, determinant și specific comportament reactiv.

Acest gen de atitudine reactivă poate fi caracterizat prin receptivitate minimală la procesele complexe definite de profunde schimbări adaptive, de abordări similare sistemice din perspectiva unor realități diferite și a unei înțelegeri structurale limitate privind construcția rapidă a unor elemente cu valoare adăugată, caracterizate de flexibilitate, adaptabilitate, sustenabilitate și capacitatea de învățare ridicată.

Una dintre cauzele lipsei unei atitudini proactive este determinată de centrarea excesivă a sistemului educațional pe cunoștințe, care, prin definiție, devin mai rapid perisabile în raport cu deprinderile și atitudinile dobândite în procesul de învățământ. Astfel, dintre cele trei verbe ce definesc modelul dezvoltării umane prin educație, „a ști”, corespunzător acumulării de cunoștințe, „a face”, asociat practicării și dezvoltării competențelor, și „a fi”, referitor la procesul formării atitudinilor, cel mai stabil este cel de-al treilea, deoarece cultivarea atitudinilor are legătură directă cu dezvoltarea sistemelor de valori personale pe termen lung.

În acest cadru, transformarea educațională devine un proces de schimbare adaptivă profundă, situație în care abordarea sa impune o poziționare dominantă a reflecției și acțiunii în zona conceptului de *leadership*.

Încheierea Războiului Rece a determinat o reconsiderare a conceptului de *securitate* dincolo de abordările tradiționale, în termen de militarizare și stat centric, specific erei bipolare. Abordarea universalistă a securității referitoare la comunitatea umană, cu aceleași preocupări comune globale, determină o deplasare a focalizării conceptului de securitate a statului la cea a individului.

Astăzi, ideea securității trebuie privită într-un sens larg, care cuprinde dezvoltarea economică, justiția socială, protecția mediului, democratizarea, dezarmarea, supremația legii și respectarea drepturilor omului.

Noile entități transnaționale, cum ar fi rețelele teroriste și de crimă organizată, se diversifică din punctul de vedere al modului de organizare și operare, intensificându-și puterea de acțiune pentru atingerea propriilor interese.

Din perspectivă decizională, cauzele rădăcinilor nonmilitare de instabilitate coexistă cu implicațiile militare și, de aceea, se impune crearea unui cadru comun pentru soluții cooperative cu actori multipli, guverne, ONG-uri, organizații internaționale, agenții și coaliții internaționale.

Într-un spațiu operațional non-liniar, definit de volatilitate, incertitudine, complexitate și ambiguitate, devine însă relevantă gândirea participativă și o înțelegere holistică în dinamica culegerii, analizei și deciziilor critice care trebuie adoptate în timp real.

Cunoștințele colective în mediul aliat, ca lecții învățate, și participarea directă la schimburi de experiență și activități practic-aplicative reprezintă o prioritate a proceselor educaționale, a promovării cooperării cu națiuni membre ale NATO și non-NATO. O astfel de diseminare cognitivă are la bază pregătirea bi- și multilaterală, exercițiile și subiectele comune de cercetare științifică și dezvoltare continuă, ca factori determinanți pentru generarea influenței și îndeplinirea misiunilor asumate în mediul aliat.

DINAMICA TRANSFORMĂRII ADAPTIVE A EDUCAȚIEI ÎN DOMENIUL INFORMAȚII PENTRU APĂRARE

Caracteristicile în dinamică ale mediului operațional reprezintă o provocare directă și imediată pentru sistemul educațional militar tradițional. Metodele clasice de pregătire au urmărit, de-a lungul timpului, dezvoltarea aptitudinilor necesare pentru succes într-un mediu simetric, caracterizat de procese centralizate de adoptare a deciziilor într-un scenariu de luptă liniar.

Schimbarea adaptivă generează însă disconfort, deoarece, prin însăși natura sa, produce pierderi semnificative pentru cei care se confruntă cu această schimbare: statut, convingeri, atitudini și obișnuințe. Exercițarea unui *leadership* eficient în această etapă creează mediul favorabil retoricii și reexaminării propriilor convingeri și sisteme de valori.

Spectrul activităților militare actuale și de perspectivă, de menținere a păcii sau de ducere a luptei, impune dezvoltarea abilităților de formare relațională, construirea încrederii, de comunicare și colaborare cu entități socio-umane diverse, de înțelegere situațională, de interacțiune multiculturală și interdisciplinară în medii complexe.

Prin educație, sunt dezvoltate gândirea critică și capacitatea de reflexie analitică, acestea fiind procese temporare. Dacă procesul de instruire oferă răspunsuri corecte sau greșite care permit măsurarea progresului imediat de pregătire, educația este incrementală în confruntarea cu impredictibilitatea schimbării mediului operațional.

Mai mult decât atât, noile capacități militare sunt amplificate de multiplicatorul cunoașterii într-un spațiu al confruntării caracterizat de operații bazate pe cunoaștere. De aceea, competențele prin care sunt accesate, evaluate și utilizate sursele de informații reprezintă abilități fundamentale în societatea informațională, unde cererile pentru noi cunoștințe sunt determinate de noi provocări, cu un grad ridicat de complexitate.

Astfel, managementul cunoștințelor, ca proces intern de distribuire virtuală a informațiilor în interiorul unei organizații sau inter-agenții, este o valoare adăugată esențială în sprijinul decidenților de la nivel strategic. Această sinergie este consolidată cu rezultatul analizelor de intelligence competitiv asupra unor factori de impact (fenomene globale, amenințări, crize, tendințe tehnologice etc.) în activitatea de adaptare transformațională și a poziționării strategice a organizației.

Implementarea unei gândiri procesuale, structurată pe activități dependente sau independente care reunesc oameni și resurse într-un mod transparent, permite dezvoltarea, rafinarea și cuantificarea în timp real a atingerii obiectivelor operaționale. Astfel, crește randamentul componentei temporare, a fundamentării decizionale, identificării modelelor repetabile în circumstanțe similare și a dinamicii cunoștințelor transferabile.

Relațiile între aliați și națiunile partenere, respectiv la nivelul experților militari în interacțiunea cu cei din sectorul civil de securitate și ordine publică, devin critice într-un mediu de confruntare hibrid, în care operațiunile bazate pe cunoaștere vor fi determinate de puterea militară, capacitățile civile și interacțiunea directă cu națiunea-gazdă. Această conștientizare situațională strategică generează noi tipuri de relații conceptuale între strategie, tehnologie și spațiul de securitate în era informațională.

De aceea, se impune o dezvoltare profesională și personală continuă a specialiștilor în vederea îmbunătățirii flexibilității gândirii critice, pentru creșterea capacităților de management și leadership, precum și din perspectiva implementării tehnologiilor adaptive specifice erei informaționale, în termeni colaborativi și de rețea, pe fondul transformării digitale a societății și cibernetizării spațiului operațional.

Metodele de predare-învățare ierarhice de tipul *top-down*, centrate pe platformă, dependente de locație, de interacțiunea simultană și directă a cadrului didactic cu un număr ridicat de cursanți, precum și restricțiile temporare, trebuie să fie înlocuite, treptat, de un model personalizat, centrat pe relația biunivocă cursant-cadru didactic, pe baza noilor tehnologii online care oferă conținut la cerere. Aceste tehnologii noi, implementate în sistemele *ie-learning* (Intelligence Education-learning), urmăresc definirea clară și explicită a problemei, o elaborare logică a argumentației și obținerea unui răspuns care să reflecte înțelegerea în dinamică a evoluției unui eveniment sau fenomen. Miniaturizarea terminalelor sau a dispozitivelor de tip *smart* oferă, prin intermediul interfețelor prietenoase, o disponibilitate rapidă de instalare și configurare a aplicațiilor software necesare, ceea ce reprezintă o nouă paradigmă a războiului centrat pe rețea. În plus, sistemele *ie-learning* trebuie să conțină o componentă operațională de *serious games*, care să reflecte conștientizarea situațională, asumarea de roluri, interpretare, adoptare strategii și obținerea de feedback autorizat din partea experților. Mai mult, implementarea aplicațiilor de tipul *war games* va contribui la o mai bună înțelegere a aspectelor de natură cultural-cognitivă și la o mai bună coordonare în alocarea resurselor, aprioric dislocării forțelor în spațiul confruntării, tactic-operativ și strategic.

CONCLUZII

Sistemele educaționale guvernamentale reprezintă provocarea mileniului pentru toate statele lumii, indiferent de poziționarea lor geografică sau de nivelul de dezvoltare socio-politică și economică. Această abordare este generată de dinamica transformărilor sistemului de valori umane, pe fondul revoluției tehnico-științifice înregistrate la nivel global în toate domeniile de activitate.

Toate aceste aspecte și alte inițiative similare dezvoltate în cadrul sistemului de învățământ militar reprezintă o prioritate de analiză profundă a interdependențelor critice între strategiile educaționale, capacitățile și tehnologiile necesare pentru asigurarea influenței și efectului deciziilor adoptate pe toate nivelurile ierarhice.

Continuarea dezvoltării sustenabile a unui model de interconectare multilaterală în domeniul educațional, atât din punct de vedere curricular, cât și al tehnologiilor

utilizate, reprezintă un nivel de ambiție care va genera noi competențe în fața provocărilor operațional-strategice ale erei informaționale.

Recrutarea, instruirea și modelarea unui personal activ, capabil să acționeze într-un mediu complex, dinamic și extrem de volatil, pregătit să îndeplinească un spectru larg de misiuni tactice, operative și strategice, trebuie să reprezinte obiectivele esențiale ale procesului de formare și dezvoltare profesională continuă a specialiștilor Ministerului Apărării Naționale. Interoperabilitatea în câmpul tactic, operativ și strategic va fi determinată de crearea unei interoperabilități intelectual-educăționale privind înțelegerea semantică a conceptelor specifice, care va contribui la consolidarea încrederii în mediul aliat.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *Strategia de dezvoltare a învățământului militar și formării continue 2018-2030*, în formă de proiect, Direcția generală management resurse umane, București, 2018.
2. Dan Colesniuc, *Foster Education by Technology*, 14th International Conference-Learning and Software for Education, București, 2018.
3. Norman Friedman, *Thank You For Being Late. An Optimist's Guide to Thriving in the Age of Acceleration*, Penguin Random House, Marea Britanie, 2017.
4. Dov Seidman, *How: Why HOW We Do Anything Means Everything*, New York Times, 2011.
5. www.nato.int.
6. www.nato.int/strategic-concept.

IMPLICAȚIILE MIGRAȚIEI ILEGALE ȘI ALE REFUGIAȚILOR ASUPRA SECURITĂȚII EUROPENE

Alexandru PETERCĂ

Batalionul 280 Infanterie Mecanizată „Căpitan Valter Mărăcineanu”, Focșani

Criza ce a început în anul 2015 a scos la iveală un sistem european de migrație deficitar. Organele de conducere ale Uniunii Europene nu au prevăzut un asemenea eveniment, fiind puse în postură de a reacționa la realitatea evenimentelor în desfășurare. În acest context, crearea unui sistem de cote obligatorii de solicitanți de azil, intensificarea securității la granițele interne și externe, precum și managementul controlului imigranților cu statut ilegal reprezintă câteva dintre răspunsurile Alianței Nord-Atlantice la acest fenomen.

Cuvinte-cheie: criză, refugiați, migrație, crima organizată transfrontalieră, imigranți.

INTRODUCERE

Migrația este unul dintre cele mai vechi fenomene înregistrate în istoria omenirii. De-a lungul timpului, aceasta s-a manifestat cu o intensitate diferită și a dezvoltat noi forme, însă iată că, acum, în prima parte a secolului XXI, se pare că aceasta a atins cel mai înalt prag de după finalul celui de-al Doilea Război Mondial.

Motivele oamenilor care au ales să migreze dintr-un loc în altul sunt diverse, însă o scurtă privire în istoria fenomenului dezvăluie faptul că principalul imbold îl constituie existența unor împrejurări sau circumstanțe care deteriorează agravant condițiile de trai și în care vicisitudinile vieții sunt puternic amplificate. Dorința omului de a-și satisface una dintre nevoile primare, și anume securitatea personală, reprezintă vectorul central în jurul deciziei care a condus omenirea la părăsirea meleagurilor natale și deplasarea către locuri în care standardele ridicate de viață au creat impresia că pot fi atinse cu mult mai multă ușurință decât în locațiile inițiale.

Iată că, odată cu trecerea timpului, cu o imagine mult mai clară asupra frontierelor popoarelor de pe glob și cu apariția unor cadre legislative ample detaliate – toate acestea pe fondul aceleiași dorințe umane de a obține securitatea personală (dar nu numai) și al acelorași conjuncturi care împiedică acest fapt –, fenomenul migrației a dezvoltat o nouă conotație, și anume migrația ilegală. Migrația ilegală reprezintă un mod de materializare a criminalității organizate care are repercusiuni ce se răsfrâng asupra securității, economiei și situației sociale a țărilor tranzitate de către migranți sau refugiați, precum și asupra statelor ce fac obiectul destinației finale.

În vederea înțelegerii aprofundate a fenomenului migraționist, este necesară consemnarea a doi termeni cheie: „migrant” și „refugiat”.

Migrantul, în accepțiunea ONU, este reprezentat de către persoana care, pe parcursul a minimum 12 luni, a avut domiciliul într-o țară alta decât cea natală, neținând cont de cauzele și mijloacele utilizate pentru aceasta¹. De cele mai multe ori, motivațiile persoanelor care migrează sunt obținerea unor condiții de trai și de educație superioare celor avute la dispoziție. Condiția legalității împarte migranții în două categorii: cu statut legal (individul care obține accesul pe teritoriul altei țări și care rămâne în continuare în statul respectiv, respectând regulile aditerii sale);

¹ David Bartram, Maritsa V. Poros, Pierre Monforte, *Key Concepts in Migration*, SAGE Publications Ltd., 2014, pp. 4-8.

cu statut ilegal (migrant care a trecut frontiera într-un alt stat fără a deține statut legal în țara respectivă și încălcând criteriile de acces)².

Un alt element ce trebuie luat în considerare este migrația forțată. Aceasta a fost conturată de către Organizația Internațională pentru Migrație prin introducerea unui nou parametru – constrângerea. Acest tip se referă la persoanele ce au fost determinate să migreze de către aspecte coercitive, cum ar fi existența pericolelor la adresa vieții, neținând cont dacă acestea sunt sau nu naturale (foamete, dezastre chimice, biologice, ecologice, radiologice, nucleare, refugiați)³. În acest sens, se face trecerea de la migrații a căror mobil este căutarea unui trai calitativ superior la cei care caută condiții normale de viață.

Convenția de la Geneva din 1951 se adresează statutului refugiaților și definește ca *refugiat* orice om „(2) care, în urma unor evenimente survenite înainte de 1 ianuarie 1951 și unor temeri justificate de a fi persecutată din cauza rasei, religiei, naționalității, apartenenței la un anumit grup social sau opiniilor sale politice, se află în afara țării a cărei cetățenie o are și care nu poate sau, datorită acestei temeri, nu dorește protecția acestei țări; sau care, neavând nicio cetățenie și găsindu-se în afara țării în care avea reședința obișnuită ca urmare a unor astfel de evenimente, nu poate sau, datorită respectivei temeri, nu dorește să se reîntoarcă”⁴. Având ca factori motivatori ieșirea din focarele generatoare de conflicte armate și pericolele la adresa drepturilor lor fundamentale, refugiații au ca deviză obținerea condițiilor unui trai liniștit.

CONTEXTUL GEOPOLITIC

Așa cum am menționat anterior, statele membre ale Uniunii Europene se confruntă, în prezent, cu cea mai mare criză a migrației de după anul 1945. Aceasta își găsește predominant sursa în conflictele armate, în persecuții și, în general, în climatul de instabilitate politică și militară din vecinătatea extinsă a spațiului european.

2015 este anul în care Europa reprezintă destinația a peste un milion de refugiați și imigranți, marcând, astfel, pe neașteptate un eveniment fără precedent.

² Alexandra Sarcinchi, *Considerații teoretice în sprijinul înțelegerii provocării de securitate constituită de criza europeană a refugiaților și migrațiilor ilegali*, în revista *Gândirea Militară Românească*, nr. 3/2018, URL: <https://gmr.mapn.ro/pages/view/80>, accesat la 05.08.2019.

³ Richard Perruchoud, Jillyanne Redpath-Cross (coord.), „*Forced Migration*”, în *International Organization for Migration Glossary on Migration*, 2nd Edition, 2011, URL: <https://www.west-info.eu/files/iom.pdf>, accesat la 03.08.2019.

⁴ *Convenția privind statutul refugiaților*, din 28.07.1951 (conținut publicat în *Monitorul Oficial*, nr. 148/17.07.1991, URL: http://www.unhcr.org/ro/wp-content/uploads/sites/23/2016/12/1951_Convention_ROM.pdf, accesat la 03.08.2019).

Majoritatea acestor persoane provin din statele cu un grad sporit de instabilitate din regiunea Asiei, Africii și Orientului Mijlociu. În mare parte, aceste țări fie au fost, fie sunt în prezent considerate zone de conflict în care se exercită presiuni enorme din partea celulelor teroriste sau a grupărilor de crimă organizată.

Concomitent cu această criză, la nivel european, se remarcă cea mai mare intensitate a atacurilor teroriste din ultimele două decenii, Regatul Marii Britanii decide părăsirea comunității, uneltele diplomatice reușesc din ce în ce mai greu să întrețină echilibrul fragil între extinderea UE, menținerea stabilității interne și perpetuarea normelor sale elementare, iar executarea controalelor la majoritatea granițelor interne a statelor membre ale UE aproape că suprimă temporar conceptul din spatele spațiului Schengen⁵.

Problemele enumerate anterior și fenomenul migraționist se află într-o legătură evidentă, iar modul în care hegemonii din zona de interes, precum și instituțiile sau organizațiile abilitate și responsabile în acest sens reacționează constituie parametrii cardinali în soluționarea acestei crize.

Fluxurile masive de imigranți au afectat puternic echilibrul Uniunii Europene, astfel că, între membrii săi, au apărut numeroase tensiuni, poziționări contradictorii la extreme și chiar amenințări cu părăsirea Alianței, una dintre ele fiind în proces de materializare (a se vedea „*Brexit-ul*”). Atentatele în care au fost implicați migrații, violențele pe motiv sexual și procesul „*Brexit*” sunt câteva dintre motivele ce au determinat reticența europenilor la ideea cotelor obligatorii de refugiați⁶.

În momentul de față, se consemnează o tendință descendentă față de anul 2015, când migrația ilegală a realizat un număr record. Totuși, o serie de fluctuații au continuat atât în anul 2018, cât și în prima jumătate a anului 2019, aspect ce reliefează necesitatea unor măsuri susținute, precum și a unui sistem de reacție care să fie capabil să se adapteze la împrejurările variabile.

La nivelul spațiului central-mediteranean, fenomenul migrației ilegale rămâne scăzut, anul 2018 marcând, pentru statul italian, o tendință descendentă (cu 80% mai puțin) a sosirilor față de anul anterior, trend care a continuat și în 2019. În ciuda faptului că peste 50% din migrații anului 2018 sunt de origine libaneză, paza de coastă a Libiei a interceptat și/sau salvat un număr impresionant de persoane de-a lungul mării (aproximativ 15.000), acestea fiind din țări precum Eritreea, Sudan sau Niger. Tunisia devine, la rândul, ei un punct principal de plecare către statul italian, iar înspre finele anului 2018, Malta se afla pusă în fața unui trend ascendent de sosiri migraționiste. În ceea ce privește traseul vest-mediteranean, nu se poate afirma

⁵ Dan Fifoiu, *Migrația ilegală – o privire din surse deschise*, 2017, URL: <https://intelligence.sri.ro/migratia-ilegala-o-privire-din-surse-deschise/>, accesat la 05.08.2019.

⁶ *Migrația ilegală – riscuri și oportunități*, 2017, URL: <http://romaniasmart.ro/2017/01/03/migratia-ilegala-riscuri-si-oportunitati/>, accesat la 05.08.2019

același lucru ca în cazul celui central. Anul 2018 a înregistrat o creștere a numărului de sosiri față de anul precedent, Spania obținând un procentaj de 131% de intrări față de 2017, tendință care a continuat și în 2019. Majoritatea persoanelor care aleg această rută au origine marocană, algeriană sau provin din alte state vestice din continentul african, precum Guinea, Coasta de Fildeș, Mali, Gambia. Similar rutei vestice, traseul estic consemnează în anul 2018 un trend ascendent, Grecia primind cu 30% mai mulți migranți în anul 2019. Toate aceste fluctuații produc presiuni enorme asupra insulelor Mării Egee, în special asupra graniței terestre dintre statul turc și cel grec. Frustrarea statului grec este c.u atât mai mult accentuată, cu cât cifra returnărilor spre Turcia este nesemnificativă, neavând impact în încercarea diminuării acestor presiuni și în lupta de contracarare a grupărilor ce se ocupă cu migrația ilegală. Statistica ultimelor 18 luni scoate la iveală că cetățenii afgani sunt cei mai mulți care au ales ca destinație aceste insule, iar în ceea ce privește granița dintre Grecia și Turcia, ea a fost trecută majoritar de către migranți turci. Pentru ruta ce trece dinspre statul sârb către cel bosniac, anul anterior a semnalat de patru ori mai multe treceri ilegale decât în cel precedent acestuia. Aferent acestui an, Bosnia și Herțegovina a adnotat în jur de 24.000 de imigranți cu statut neregulamentar, majoritatea utilizând această rută. Totuși, este important de precizat faptul că, odată cu înlăturarea sistemului de călătorie fără viză a iraniienilor de către Serbia, cifrele acestei rute au început să descrească⁷.

Privind aceste statistici, comunitatea europeană pare să se afle în fața unor influențe puternice de etnie, cultură și religie care, din cauza discrepanțelor de mentalități, pot conduce la creșterea riscului producerii conflictelor interne în societate.

RISCURI ȘI PROVOCĂRI

Criza provocată de valurile de sosiri a atras după sine o serie de riscuri și amenințări pentru țările europene. Fenomenul migraționist este caracterizat de o complexitate ridicată și de o plajă largă de variabile ce trebuie luate în calcul. Dintre acestea, amintim originea refugiaților sau imigranților, numărul acestora raportat la o anumită perioadă de timp, măsura în care țara primitoare poate gestiona fluxurile mari de sosiri sau reacția populației locale la acest volum masiv de imigranți.

Statele care în trecut au simpatizat sau, mai mult, au promovat pentru perioade lungi de timp ideea primirii de migranți, acum prezintă cele mai mari dezechilibre demografice. Aceste strategii au condus, în timp, la acumularea unor ponderi

⁷ Raport privind progresele înregistrate în punerea în aplicare a Agendei europene privind migrația, Bruxelles, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:52018DC0301>, accesat la 04.08.2019.

masive de imigranți în aceeași locație, lucru care a determinat formarea de clivaje economice, sociale sau etnice între aceștia și populația autohtonă. Deși se regăsesc în țara-gazdă de mai multe generații, adesea comunitățile importatoare nu au găsit soluții prin care străinii să adopte și să se adapteze la particularitățile locale, păstrându-și simultan valorile, tradițiile și cultura. Nepăsarea populației-gazdă și reticența adaptării celor veniți au generat formarea unor comunități diferite, iar în unele cazuri, s-a ajuns în situația în care cele două grupuri, deși se află pe același spațiu, se marginalizează unul pe celălalt, fiecare căutând să nu își altereze propriile valori și obiceiuri cu cele ale vecinilor.

În cazul în care un număr semnificativ de imigranți de aceeași origine sunt comasați în anumite comunități, problemele sociale pot deveni mai anevoios resimțite. Deși, în prima instanță, se formează imaginea unei integrări eficiente, în fapt, această comasare determină curenți în procesul de acomodare în societatea-gazdă. Din dorința de a trăi după regulile proprii și nu după cele ale societății adoptive, se poate trasa o paralelă la crearea unor enclave naționale, din motive religioase sau etnice⁸.

În mod indiscutabil, în acest context, apar reproșuri și acuze, din partea ambelor tabere, care uneori pot fi sub forma unor aspecte rasiste, xenofobe sau a unor altercații fizice. Toate aceste diferențe culturale, economice, religioase, sociale vor crea frustrări până când limita suportabilității va fi atinsă. Din acel moment și până la formarea organizațiilor radicale, extremiste sau teroriste nu mai este decât un pas.

Pe același plan social, statele-gazdă se confruntă cu provocarea dată de promovarea concepțiilor subversive și a ideologiilor care incită la încălcarea legilor. De asemenea, este posibil ca localnicii, îndeosebi cei din vecinătatea granițelor, să fie atrași în activități de natură infracțională, sporind astfel acțiunile specifice crimei organizate. Accesul facil la internet pentru orice persoană și folosirea mediului informațional ca mijloc de răspândire a propagandei extremiste creează riscul autoradicalizării. Intrarea în contact cu indivizi deja radicalizați și/sau frustrările din cauza neîndeplinirii așteptărilor de la statul-gazdă sunt factori potențiali de aderare a unor migranți la mișcări extremiste. În același timp, trebuie ținut cont de faptul că, odată cu valurile de sosiri, riscul proliferării unor boli exotice contagioase este la cote înalte.

În plan economic, fiecare stat cheltuie o parte importantă din bugetul propriu pentru a asigura refugiaților facilități medicale, de cazare, hrănire și educație pe durata de tranzit sau pe durata de integrare a acestora. Proiectele Uniunii Europene de diminuare a efectelor migrației solicită de la fiecare membru contribuția cu sume importante de bani. De asemenea, trebuie luate în calcul eforturile independente

⁸ Migrația ilegală – riscuri și oportunități, loc. cit.

de sporire a măsurilor de securitate din dreptul granițelor (spre exemplu, construirea gardurilor). Economia țărilor tranzitate sau destinația finală sunt grevate și de forța de muncă ieftină generată de valurile de sosiri. Acest lucru are impact ascendent asupra ratei șomajului în rândul populației locale și stârnește frustrări și tensiuni între cele două părți. Trebuie menționat și faptul că unele firme vor angaja migranți fără a le asigura un cadru legal, lucru ce pagubește direct statul-gazdă și care este posibil să conducă la încălcarea unor drepturi (programe de muncă prelungite, remunerații bănești mai mici decât salariul minim pe economie stabilit prin lege, eventual și fără asigurarea serviciilor medicale – așa-zisa „muncă la negru”)⁹.

În planul securității, migrația oferă șansa valorificării canalelor de migrație ilegală și acordă oportunități membrilor rețelelor teroriste sau simpatizanților ideologiilor radicale de a se infiltra în spațiul european cu mult mai multă ușurință și de a instiga la violențe, acte teroriste sau alte acțiuni frauduloase.

Amplificarea riscului terorist reprezintă una dintre cele mai dezbătute probleme asociate cu migrația, însă este una pe bună dreptate. Existența dovezilor privind implicarea unor imigranți în realizarea unor atentate a crescut vertiginos reticența societății europene asupra fenomenului migraționist, iar unele state chiar au pus în aplicare nivelul maxim de alertă în ceea ce privește terorismul.

MĂSURILE COMUNITĂȚII EUROPENE

La ultima întrunire ce a avut ca temă problematica migrației, în data de 28 iunie 2018, Consiliul European a reiterat faptul că, la baza unei politici funcționale, stă o abordare amplă în privința migrației, ce îmbină eficiența controlului granițelor externe UE cu intensificarea acțiunilor externe și interne, respectând normele și valorile Alianței. Aceasta nu reprezintă o provocare la adresa unui singur stat membru al UE, ci se raportează la întreaga comunitate europeană. În cadrul acestei întruniri, s-au implementat noi măsuri pentru a diminua migrația ilegală și a înlătura șansa izbucnirii unor noi valuri incontroleabile de imigranți ca cea din anul 2015.

Ca urmare a aplicării direcțiilor stabilite în anul 2015 prin Agenda UE privind migrația (consolidarea și îmbunătățirea securității la frontierele externe, în special prin îmbunătățirea procedurilor la graniță, precum și salvarea vieților omenești; diminuarea factorilor ce conduc la migrația ilegală, accentuând eficientizarea punerii în practică a politicilor de returnare și abordarea considerentelor elementare ce stau la baza problematicii din statele terțe; revizuirea și consolidarea politicii comune referitoare la azil și migrație; formularea unei noi politici în privința migrației, care să aibă în vedere provocările și riscurile demografice de perspectivă ale Uniunii¹⁰),

⁹ Georgiana Chirilă, *Migrația ilegală sau cum se importă riscurile de securitate*, URL: <https://intelligence.sri.ro/migratia-ilegala-sau-cum-se-importa-riscurile-de-securitate/>, accesat la 06.08.2019.

¹⁰ *Politicile UE în domeniul migrației și azilului*, URL: <https://www.mae.ro/node/35902>, accesat la 02.08.2019.

s-au înregistrat rezultate impresionante, cum ar fi diminuarea sosirilor pe ruta estică și pe cea centrală cu 97%, respectiv cu 80%, prinderea a peste 2.000 de traficanți de migranți și înlăturarea a peste 375 de ambarcațiuni¹¹, precum și salvarea a peste 690.000 de oameni pe mare, dintre care peste 400.000 doar în anii 2015 și 2016.

În cazul rutei de tranzit centrale, Consiliul European a suplimentat măsurile convenind asupra înmulțirii acțiunilor de împiedicare a rețelelor de trafic cu migranți, sprijinirii susținute a statelor considerate în prima linie (spre exemplu, Italia), creșterii cooperării cu statele tranzitorii și de origine, precum și intensificării relocării voluntare.

Privitor la ruta estică, liderii europeni au pus accentul pe respectarea și aplicarea Acordului UE-Turcia¹², interzicerea sosirilor din Turcia și oprirea fluxurilor. La aceeași dată, s-a aprobat acordarea celei de-a doua tranșe de bani în sprijinul refugiaților găzduiți de Turcia.

Concomitent, hegemonii Europei solicită eforturi susținute în vederea asigurării de returnări rapide și pentru a se împiedica crearea de rute noi.

De asemenea, s-a convenit în privința intensificării încercărilor de împiedicare a migrației ilegale pe ruta vestică, unde se remarcă un trend ascendent în acest sens. Prin aceasta se apelează atât la eforturile țărilor membre ale UE, cât și la cele ale țărilor tranzitorii sau de origine, în mod special statul Maroc.

În privința oamenilor salvați de pe mare, s-a aprobat spre elaborare conceptul platformelor de debarcare regională, prin intermediul cărora s-ar putea realiza deosebirea certă și rapidă dintre refugiați și migranții economici.

Membrii Consiliului European au decis de comun acord înființarea de centre controlate, de către statele membre în mod benevol, prin intermediul cărora persoanele salvate de pe teritoriul UE să fie procesate eficient și prin care să se realizeze distincția sigură între migranții aflați în ipostază neregulamentară, ce vor fi returnați, și cei cărora le este necesară protecția internațională.

O altă măsură a vizat intensificarea cooperării cu Africa atât prin majorarea finanțării în direcția dezvoltării, cât și prin realizarea unui cadru nou, care să promoveze un trend ascendent în sensul investițiilor organizațiilor private în această regiune. În plus, s-a adăugat pe lista bugetului alocat pe termen lung înființarea unui instrument destinat managementului migrației externe.

¹¹ *UE și criza migrației*, 2017, URL: <http://publications.europa.eu/webpub/com/factsheets/migration-crisis/ro/>, accesat la 08.08.2019.

¹² Acordul UE-Turcia din 2016 prevede interzicerea migrației ilegale pe ruta estică, precum și combaterea organizațiilor de trafic cu migranți și oferirea de sprijin umanitar pentru cei 2,5 milioane de sirieni refugiați în statul turc prin finanțarea cu trei miliarde de euro a diverse proiecte în beneficiul acestora (2 miliarde sunt acoperite din bugetul UE, iar diferența provine din contribuțiile membrilor).

Mandatul Agenției Europene pentru Paza Frontierelor și Garda de Coastă¹³ (înființată la 6 octombrie 2016) a fost extins, iar conceptele de menținere a unui control efectiv al granițelor externe și de returnare a imigranților ilegali au fost reamintite.

În privința contextului intern, fiecare stat trebuie să realizeze toate demersurile impuse pentru împiedicarea deplasărilor secundare ale celor ce solicită azil și să se formeze o cooperare eficientă între membrii Uniunii în acest scop.

Ultimele discuții ale întrunirii de la Bruxelles din 28 iunie 2018 s-au referit la principiile în ceea ce privește azilul și au marcat progresele apropierei de finalizare a cinci din cele șapte propuneri legislative ale Comisiei Europene din Pachetul privind Sistemul European Comun pentru Azil, ce a fost lansat în anii 2016 și 2017¹⁴.

CONCLUZII

Continuitatea existenței regiunilor cu un grad ridicat de instabilitate economică, politică și militară, care prezintă un potențial mare migraționist, nivelurile de trai scăzute la care trăiesc populații mari din mai multe zone externe, corelate cu ingeniozitatea grupărilor criminale transfrontaliere, reprezintă parametrii cardinali ce susțin și încurajează păstrarea fenomenului migraționist ilegal la nivel înalt.

Creșterea numărului de sosiri pe teritoriul statelor europene a dus la amplificarea presiunilor, indiferent de planul în care au acționat (social, demografic, cultural, religios, administrativ, economic), asupra tuturor statelor tranzitate și, în aceeași măsură, s-a creat un risc semnificativ în planul securității și echilibrului din acel areal. În continuare, cifra colosală de migranți ce „așteaptă” la granițele externe ale UE menține „în afaceri” rețelele de crimă organizată transfrontalieră, mai mult, încurajează aceste grupări în activitățile cu specific ilegal.

În plus, cele mai multe state tranzitorii se confruntă cu o criză care depășește capacitățile lor de controlare eficientă a situației, astfel, acestea se află sub presiunea generată de teama de a se transforma într-un areal de blocare a migranților pe o perioadă nedeterminată.

Să nu uităm totuși că, deși această criză a adus o multitudine de efecte negative, valurile de migranți oferă o reîmprospătare a forței de muncă, în special pentru statele

¹³ Un aspect a constat în mobilizarea a peste 1.550 de agenți în sprijinul țărilor aflate la granițele externe ale UE.

¹⁴ Regulamentul Dublin de stabilire a criteriilor și mecanismelor pentru determinarea statului membru responsabil pentru examinarea unei cereri de protecție internațională; Regulamentul privind înființarea Agenției Uniunii Europene pentru Azil; Regulamentul privind stabilirea EURODAC (baza de date biometrice); Regulament de stabilire a unei proceduri comune pentru protecție internațională în UE (de înlocuire a Directivei Proceduri de Azil); Regulament cu privire la calificarea cetățenilor terți sau persoanelor fără cetățenie ca beneficiari ai protecției internaționale (de înlocuire a Directivei Calificări); revizuirea Directivei Condiții de recepție a solicitanților de protecție internațională; Regulament de stabilire a cadrului legal la nivel european în materie de relocare externă.

ce se confruntă cu fenomenul de îmbătrânire demografică și, de asemenea, creează cadrul ideal pentru inițative manageriale inovatoare și inedite.

Abilitatea Uniunii Europene de a coopera cu partenerii din statele terțe va fi crucială pentru a asigura reacția în fața acestei crize și pentru a controla în comun provocările și a valorifica oportunitățile care apar. De asemenea, în cadrul Alianței, existența curenților în coordonarea dintre state și organismele ce trebuie să identifice soluții în comun la provocările și riscurile aferente fenomenului migraționist ilegal poate perpetua problemele de securitate din plan regional, afectând și pe cel național.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *Convenția privind statutul refugiaților*, din 28.07.1951 (conținut publicat în *Monitorul Oficial* nr. 148/17.07.1991, URL: http://www.unhcr.org/ro/wp-content/uploads/sites/23/2016/12/1951_Convention_ROM.pdf)
2. ***, *Migrația ilegală – riscuri și oportunități*, 2017, URL: <http://romaniasmart.ro/2017/01/03/migratia-ilegala-riscuri-si-oportunitati/>
3. ***, *Migrația ilegală sau cum se importă riscurile de securitate*, <https://intelligence.sri.ro/migratia-ilegala-sau-cum-se-importa-riscurile-de-securitate/>
4. ***, *Politicile UE în domeniul migrației și azilului*, URL: <https://www.mae.ro/node/35902>
5. ***, *Raport privind progresele înregistrate în punerea în aplicare a Agendei europene privind migrația*, Bruxelles, URL: <https://eur-ex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:52018DC0301>
6. ***, *UE și criza migrației*, 2017, URL: <http://publications.europa.eu/webpub/com/factsheets/migration-crisis/ro/>
7. David Bartram, Maritsa V. Poros, Pierre Monforte, *Key Concepts in Migration*, SAGE Publications Ltd., 2014.
8. Dan Fifoiu, *Migrația ilegală – o privire din surse deschise*, 2017, URL: <https://intelligence.sri.ro/migratia-ilegala-o-privire-din-surse-deschise/>
9. Richard Perruchoud, Jillyanne Redpath-Cross (coord.), *Forced Migration*, în *International Organization for Migration Glossary on Migration 2nd Edition*, 2011, URL: <https://www.west-info.eu/files/iom.pdf>.
10. Alexandra Sarcinschi, *Considerații teoretice în sprijinul înțelegerii provocării de securitate constituită de criza europeană a refugiaților și migranților ilegali*, în revista *Gândirea Militară Românească*, nr. 3/2018, URL: <https://gmr.mapn.ro/pages/view/80>
11. Alexandra Sarcinschi, *Migrație și securitate*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, URL: https://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/migratie_si_securitate.pdf.

SECURITATEA CIBERNETICĂ – MAREA PROVOCARE A SECOLULUI XXI –

Dr. Petru-Viorel ENE

Direcția pentru Relația cu Parlamentul, Ministerul Apărării Naționale

Securitatea cibernetică este esențială pentru indivizi, companii, guverne și națiuni, în ansamblul lor. Pe măsură ce societatea și economia noastră tind spre digitalizare, tehnologiile utilizate sunt înlocuite, actualizate și modificate constant. Ca răspuns, criminalii cibernetici acordă mai multă atenție modului în care folosesc tehnologia pentru a se implica în activități rău intenționate în mediul digital. În acest context, spațiul cibernetic, aflat în continuă schimbare, generează atât oportunități de dezvoltare, cât și noi provocări. Toate aceste vulnerabilități fac din securitatea cibernetică o prioritate majoră pentru toate entitățile.

Guvernele lumii au decis să investească un volum semnificativ de resurse materiale pentru protecția datelor, deoarece orice investiție inițială este mult mai redusă decât fondurile necesare pentru a înlătura urmările unui atac cibernetic. Pe de altă parte, un incident de securitate cibernetică într-o anumită țară poate foarte bine să aibă impact în afara granițelor țării. Așadar, ce etape trebuie să urmăm?

Cuvinte-cheie: rețea, securitate, amenințare, digitalizare, vulnerabilitate.

INTRODUCERE

În momentul în care internetul a început să se extindă, multe voci optimiste au prezis beneficiile pe care le implică. În acest context, suntem siguri că acestea sunt absolut fabuloase, dacă luăm în calcul impactul asupra sectorului economic și al volumului de informații la care avem acces.

La nivel european, asistăm la o necesitate acută pentru un spațiu cibernetic mai sigur și, prin urmare, trebuie să susținem eforturile de definire a normelor de conduită în spațiul cibernetic la care toate părțile interesate sunt invitate să adere. În această privință, cetățenii Uniunii Europene trebuie să își respecte obligațiile civile, responsabilitățile sociale și actele normative care reglementează mediul on-line, astfel încât statul să acționeze în conformitate cu normele în vigoare. Dezvoltarea capacităților în domeniul securității cibernetică este o responsabilitate atât pentru sectorul privat, cât și pentru cel public, dar, în același timp, societatea civilă trebuie să ajute la construirea unui spațiu cibernetic sigur.

Totodată, expansiunea mediului on-line, conectivitatea extinsă la nivel global și impactul spațiului cibernetic în lumea fizică au generat nenumărate provocări. În această privință, toate statele trebuie să coopereze, deoarece un incident de securitate cibernetică ce are ca țintă o anumită țară va avea efecte și în afara granițelor acelei țări. Mai mult, furnizorii de servicii de rețea operează, de obicei, la nivelul tuturor țărilor membre ale Uniunii Europene și aici ne referim, în special, la companiile de telecomunicații și furnizorii de servicii de internet. Este deosebit de dificil pentru aceștia să își adapteze întregul sistem în concordanță cu cerințele fiecărei țări în parte.

O importantă condiție prealabilă pentru un mediu on-line gratuit, deschis și sigur cu toate beneficiile pe care le presupune pentru societățile din întreaga lume este să se mențină o permanentă cooperare între cei mai relevanți actori interesați de acest domeniu¹. Aceasta este o prioritate la nivelul comunității europene, după cum reiese din măsurile luate de Agenția Europeană de Apărare, care dezvoltă capacități de apărare în spațiul cibernetic, pentru a consolida dialogul dintre civili și militari în acest domeniu.

În ultimii ani, statele membre ale Uniunii Europene au recunoscut necesitatea de prevenire a incidentelor de securitate și au pornit, spre exemplu, scheme de raportare a incidentelor pentru o mai mare transparență².

¹ Jochen Rehr, *Handbook for decision makers – The common security and defence policy of the European Union*, Imprimerie Centrale, Luxembourg, 2017, p. 164.

² <https://www.enisa.europa.eu/topics/incident-reporting?tab=details>, accesat la 23.08.2019.

Având în vedere că societatea și economia se mută în spațiul digital, răspunsul la nivelul Uniunii Europene debutează cu educarea și însușirea unor anumite abilități a populației, în ansamblul ei. Avem nevoie de un spațiu cibernetic mai sigur, nu doar pentru a ne proteja datele și intimitatea, dar și pentru a preveni abuzurile sau prejudicierea sistemului nostru informatic. În acest cadru, nu doar statele, ci toți utilizatorii au un rol important în menținerea internetului cât mai sigur³.

Am experimentat deja impactul internetului în această nouă eră digitală și putem susține că urmările acestuia pot fi devastatoare, implicând costuri uriașe, asemenea celor pe care un incident industrial sau un dezastru natural le-ar presupune. Trebuie să tratăm această problemă cu cea mai mare seriozitate și să implicăm în soluționarea ei atât statul și mediul privat, cât și cetățenii.

ÎN ADÂNCUL ATACURILOR CIBERNETICE

În ultimele două decenii, internetul și, mai general, spațiul cibernetic au avut un impact extraordinar asupra întregii societăți. Viața noastră zilnică, drepturile fundamentale, interacțiunile sociale și întreaga economie depind de funcționarea propice a întregului sistem informațional.

Pentru ca mediul cibernetic să rămână deschis, aceleași norme, principii și valori pe care Uniunea Europeană le sprijină în mediul off-line ar trebui să se aplice și în mediul on-line. Drepturile fundamentale, democrația și regulile de drept trebuie să fie protejate în mediul cibernetic. Libertatea și prosperitatea noastră depind, din ce în ce mai mult, de un mediu cibernetic inovativ, care va continua să prospere atât timp cât mediul privat și societatea civilă îi alimentează creșterea. Ceea ce este important de menționat este că libertatea în mediul on-line implică protecția și securitatea tuturor utilizatorilor⁴.

Anii recentți ne-au arătat că, în timp ce lumea digitală ne aduce beneficii enorme, aceasta implică și amenințări din ce în ce mai frecvente, complexe și distructive. Uniunea Europeană și membrii săi se confruntă, din ce în ce mai des, cu amenințări neconvenționale ce au caracter global și transfrontalier și un puternic efect distrugător la nivelul comunității. Printre aceste amenințări, propagarea atacurilor cibernetice capabile să distrugă infrastructura critică reprezintă o problemă majoră.

Unele caracteristici definitorii ale amenințărilor neconvenționale sunt reprezentate de faptul că nu sunt executate și nici nu pot fi combătute exclusiv prin mijloace militare și nu se califică pentru a fi încadrate în categoria atacului armat, în sensul

³ <https://www.enisa.europa.eu/media/multimedia/videos/cybersecurity-is-a-shared-responsibility-european-cyber-security-month-2018>, accesat la 23.08.2019.

⁴ https://eeas.europa.eu/archives/docs/policies/eu-cyber-security/cybsec_comm_en.pdf, accesat la 23.08.2019.

prevederilor articolului 5 din Tratatul Atlanticului de Nord⁵, ignoră orice graniță, au ca țintă atât persoanele în individualitatea lor, cât și companiile, au un impact psihologic și economic major și necesită informații și capacități distincte pentru a putea fi detectate, prevenite și atribuite.

Aceste caracteristici înseamnă că eforturile pur naționale au un impact limitat, asemenea măsurilor tradiționale referitoare la securitate și apărare națională. În acest context, Uniunea Europeană este într-o postură unică pentru promovarea necesității unei mai profunde sinergii între securitatea internă și cea externă⁶.

Uniunea Europeană, dar și statele membre ale NATO au făcut pași importanți în securitate cibernetică, în ultimii ani. Necesitatea consolidării capacităților și a cooperării în vederea apărării în fața unor astfel de atacuri au fost inițial recunoscute de liderii aliați la Summitul din Praga, din anul 2002⁷. De atunci, securitatea mediului digital a devenit un important obiectiv pe agenda tuturor.

Lipsa granițelor internetului a devenit unul dintre cele mai puternice instrumente pentru procesul globalizării, chiar și fără supraveghere și reglementare din partea guvernelor. În timp ce sectorul privat ar trebui să continue să joace un rol dominant în construcția mecanismelor de utilizare zilnică a internetului, nevoia de transparență, responsabilitatea și securitatea devin din ce în ce mai proeminente. Aceste ultime probleme trebuie să reprezinte o prioritate pentru toate statele și trebuie ca acestea să își ghideze politica de securitate cibernetică în direcția luptei cu toate amenințările care își fac simțită prezența.

Amenințările în acest domeniu sunt lansate de entități ostile, statale sau nestatale, asupra sistemelor informatice de interes strategic ale instituțiilor și companiilor. În această categorie includem, de asemenea, atacurile cibernetice dezvoltate de diferite grupări teroriste. Toate aceste atacuri vor afecta, în mod direct, securitatea țării⁸.

Pentru a oferi o privire de ansamblu asupra acestui fenomen, este important să facem o scurtă analiză a amenințărilor cibernetice și a impactului acestora, mai întâi, în România și, apoi, în afara granițelor țării. În acest sens, menționăm un studiu

⁵ Părțile convin că un atac armat împotriva uneia sau mai multora dintre ele, în Europa sau în America de Nord, va fi considerat un atac împotriva tuturor părților și, în consecință, sunt de acord că, dacă are loc un asemenea atac armat, fiecare dintre ele, în exercitarea dreptului la autoapărare individuală sau colectivă, recunoscut prin art. 51 din Carta Organizației Națiunilor Unite, va sprijini partea sau părțile atacate, prin realizarea imediată, individual și împreună cu celelalte părți, a oricărei acțiuni pe care o consideră necesară, inclusiv folosirea forței armate, în vederea restabilirii și menținerii securității în spațiul Atlanticului de Nord.

Orice astfel de atac armat și toate măsurile adoptate ca urmare a acestuia vor fi imediat aduse la cunoștință Consiliului de Securitate. Aceste măsuri vor înceta după adoptarea de către Consiliul de Securitate a măsurilor necesare pentru restabilirea și menținerea păcii și securității internaționale, https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm, accesat la 24.08.2019.

⁶ European Political Strategy Centre, *The Defense-Security Nexus – Towards an EU Collective Security*, 2017.

⁷ <https://www.nato.int/docu/review/2019/Also-in-2019/natos-role-in-cyberspace-alliance-defence/EN/index.htm>, accesat la 24.08.2019

⁸ *Strategia națională de apărare a țării pentru perioada 2015-2019*, București, 2015, p. 14.

efectuat de Bitdefender, cea mai mare companie ce are ca obiect de activitate securitatea cibernetică și un lider în materie de programe antivirus, oferind protecție pentru mai bine de 500 de milioane de sisteme în peste 150 de țări.

Conform reprezentanților acestei companii, România este țara cea mai afectată de Scranos, o amenințare informatică agresivă, ce compromite activitatea victimelor și sustrage toate parolele și informațiile bancare ale acestora. Bitdefender a alertat autoritățile cu privire la această amenințare care își are originea în China și care a fost descoperită în luna aprilie a acestui an, când s-a răspândit agresiv în Europa și în Statele Unite, contaminând dispozitivele cu sistem de operare Windows și Android și accesând datele personale ale victimelor⁹.

Kaspersky Lab, un alt imens furnizor de servicii de securitate, ne informează că România ocupă locul al șaselea în topul țărilor amenințate de viruși de tip ransomware. Aceștia au rolul de a cripta fișierele din dispozitivele victimelor și de a transmite acesteia modalitatea de răscumpărare a informației criptate. Observăm că România este o țară atractivă pentru crimele cibernetice, iar amenințările asupra dispozitivelor mobile au evoluat în mod constant nu doar în ceea ce privește cantitatea programelor cu grad de pericolozitate, ci și în ceea ce privește modul în care banii și informațiile valoroase pot fi însușite utilizând dispozitivele mobile¹⁰.

Cercetătorii Kaspersky Lab au observat că numărul atacurilor ce au ca obiect infectarea dispozitivelor mobile cu programe compromise s-a dublat în doar un singur an. În 2018, au avut loc 116.5 milioane de atacuri, comparativ cu 66.4 milioane în anul 2017, cu o creștere semnificativă în ceea ce privește utilizatorii unici care sunt afectați¹¹. Deși un program mobil este puțin probabil să pună în pericol securitatea sistemului nostru militar, trebuie să luăm în considerare faptul că, pe de o parte, asistăm la un permanent și sistematic atac și, pe de altă parte, numărul în continuă creștere al atacurilor trebuie să fie un semnal de alarmă pentru a demara o abordare meticuloasă cu obiectivul de a securiza mediul on-line.

Am arătat că fiecare cetățean poate fi ținta unui atac cibernetic, dar aceasta este, de asemenea, o problemă permanentă pentru guverne și sectorul privat. În acest scop, statele membre ale Uniunii Europene au simțit nevoia să reglementeze această problemă sensibilă, născându-se, astfel, Strategia Națională de Securitate Cibernetică, atât la nivelul Comunității, cât și al statelor membre.

În ceea ce privește țara noastră, scopul Strategiei Naționale de Securitate Cibernetică a României este de a menține un mediu virtual sigur, cu un înalt grad de reziliență și de încredere, bazat pe infrastructurile cibernetice naționale,

⁹ <https://www.bitdefender.ro/news/romania-cea-mai-afectata-tara-din-lume-de-amenintarea-informatica-a-momentului-3666.html>, accesat la 26.08.2019.

¹⁰ <https://securelist.com/mobile-malware-evolution-2018/89689/>, accesat la 26.08.2019.

¹¹ https://www.kaspersky.com/about/press-releases/2019_the-number-of-mobile-malware-attacks-doubles-in-2018-as-cybercriminals-sharpen-their-distribution-strategies, accesat la 26.08.2019.

care să constituie un important suport pentru securitatea națională și buna guvernare, pentru maximizarea beneficiilor cetățenilor, mediului de afaceri și al societății românești, în ansamblul ei¹². Acest principiu este îmbrățișat la nivelul Uniunii Europene, de vreme ce viziunea întregii comunități este de a clarifica rolul și responsabilitățile fiecăruia, de a dezvolta o protecție efectivă și de a promova drepturile cetățenilor prin salvagardarea mediului cibernetic, oferind libertate deplină și securitate tuturor beneficiarilor¹³.

Rezultă din cele de mai sus că, la nivelul Uniunii Europene și al statelor membre, prioritățile planului de acțiune sunt similare. Scopul este acela de a menține securitatea mediului cibernetic, astfel încât toți cetățenii să se poată bucura de valorile democrației și de un domeniu virtual sigur atât pentru satisfacerea nevoilor personale, dar, în același timp, și pentru menținerea securității la nivelul mediului de afaceri. În acest din urmă caz, o breșă de securitate va conduce, cel mai probabil, la pagube semnificative, cu consecințe devastatoare.

Uniunea Europeană și statele membre au nevoie de o legislație puternică și care să se plieze pe specificul problematicii, deoarece evoluția tehnicilor de atac cibernetic a cunoscut o rapidă dezvoltare și, în această situație, instituțiile care au ca obiectiv aplicarea legii nu pot să combată criminalitatea din mediul on-line prin mijloace desuete. Din fericire, la nivelul Uniunii Europene, ne bazăm în continuare pe suportul instituțiilor pentru identificarea minusurilor, dar și a punctelor forte în ceea ce privește investigarea și combaterea criminalității cibernetice.

Cu toate acestea, conceptul de securitate cibernetică implică și dimensiunea apărării cibernetice. Pentru a mări durabilitatea sistemelor informaționale care se află în sprijinul acțiunilor de apărare a statelor membre și a securității lor naționale, capacitatea de apărare cibernetică trebuie să se concentreze pe detectarea, răspunsul și refacerea după un atac cibernetic sofisticat.

Așa cum am arătat mai sus, România înfruntă, în momentul de față, nenumărate amenințări la adresa infrastructurii sale. Aceasta se datorează interdependenței în continuă creștere între infrastructura cibernetică și infrastructura clasică, mai ales în arii precum sectorul bancar, transporturile, sectorul energetic și cel al apărării naționale. Observăm că există o necesitate extraordinară de acțiune în această arie, tocmai pentru a soluționa problemele care apar.

Cele mai multe organizații au dezvoltat capacități de răspuns la incidentele cibernetice. Totuși, aceste capacități, care de cele mai multe ori se axează pe răspunsuri pe termen scurt și probleme de IT, pot eșua în a controla impactul atacurilor. Evitarea unei crize cibernetice se rezumă, de obicei, la modul de gestionare a un incident înainte, în timpul și imediat ce acesta își produce efectele.

¹² Anexa 1 art. 2 din HG. 271/2013 pentru aprobarea *Strategiei de Securitate Cibernetică a României* și a Planului de acțiune la nivel național privind implementarea Sistemului național de securitate cibernetică.

¹³ https://eeas.europa.eu/archives/docs/policies/eu-cyber-security/cybsec_comm_en.pdf, accesat la 26.08.2019.

În acest context, trebuie să aducem în discuție importanța pașilor de urmat pentru a securiza datele din mediul digital și pentru a veni cu un răspuns puternic în cazul unui astfel de atac. În această direcție, experții în domeniu vorbesc despre managementul riscurilor, în trei faze, cu oportunități uriașe de a proteja organizația în fața riscurilor și a costurilor ce însoțesc aceste breșe și de a pregăti structura pentru un răspuns conform cu dimensiunea atacului.

Disponibilitatea este faza care implică menținerea unei echipe bine pregătite, multifuncțională care poate oricând să soluționeze toate aspectele incidentului de securitate. Pe timpul desfășurării acestei faze, este important să punem la dispoziție infrastructura necesară pentru desfășurarea unor exerciții pe tema incidentelor cibernetice, esențiale pentru stimularea cooperării între instituțiile statului și mediul privat. Bineînțeles că acest curs de acțiune implică un număr mare de experți în domeniul securității cibernetice. Din nefericire, se așteaptă o creștere a locurilor de muncă vacante în domeniu de peste 3,5 milioane, la nivel mondial¹⁴. Este limpede că o cooperare puternică între autoritățile competente și sectorul privat depinde de capacitatea noastră de a asigura școlarizarea necesară.

Un *răspuns nesatisfăcător*, deși are ca obiectiv înlăturarea amenințării, poate genera o criză. Răspunsurile coordonate pot limita pierderea timpului, a resurselor, dar și reputației autorității vizate. Managementul de răspuns la amenințări trebuie să asigure permanenta comunicare în media, dar și pe site-urile de socializare, astfel încât părțile interesate să aibă certitudinea că răspunsul organizației este perfect creat pentru a răspunde amenințărilor cibernetice apărute.

Etapă de *recuperare post-incident* este deosebit de importantă. Pașii de urmat pentru a reveni la un mediu de lucru firesc și limitarea pagubelor produse organizației și tuturor partenerilor își găsesc aplicabilitatea imediat după incident. Aceste măsuri includ evaluarea cauzelor și a managementului de răspuns în cazul incidentelor sau al crizelor cibernetice, ca și analizarea lecțiilor învățate în urma respectivului atac.

Un management eficient al crizelor nu se oprește la pregătirea pentru un eveniment anume, ci merge până la dezvoltarea unor capacități flexibile care să poată oferi răspunsul potrivit la o gamă largă de evenimente de varii dimensiuni. Riscul pe care un incident de securitate îl aduce reputației unei organizații subliniază necesitatea de a contura un plan de răspuns la crize eficient, înainte ca evenimentul respectiv să aibă loc¹⁵. Astfel, prevenirea crimelor cibernetice este cheia pentru păstrarea acestui fenomen sub control. Însă, aceste acte ilegale prezintă particularități în ceea ce privește modul de prevenire, fiind necesară adaptarea măsurilor la specificul amenințării. Aceste particularități includ omniprezența și accesibilitatea dispozitivelor mobile, ceea ce conduce la un număr de posibile

¹⁴ <https://www.cyberdefensemagazine.com/cyber-security-statistics-for-2019/>, accesat la 27.08.2019.

¹⁵ <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Risk/gx-cm-cyber-pov.pdf>, accesat la 27.08.2019

victime în continuă expansiune; posibilitatea de anonim și disimulare; natura transnațională a multora dintre crimele cibernetice și rapiditatea în inovare.

În acest scenariu, structurile implicate trebuie să reflecte asupra necesității cooperării regionale și internaționale în prevenirea crimelor cibernetice. Metodele trebuie să ofere o imagine de ansamblu asupra fenomenului, actualizată permanent, și abordările trebuie să implice în mare măsură părțile interesate și, în special, sectorul privat, care deține infrastructura necesară și operează cu preponderență în mediul on-line¹⁶.

Atacurile cibernetice sunt variate și țintesc o multitudine de instituții publice ori private. Aceste atacuri au în vizor de la date din domeniul medical, ale cardurilor bancare, date de identificare personală, de naștere, adrese de e-mail ori numere de telefon, până la date referitoare din aria administrației publice sau fiscale, instalații nucleare sau chiar, după cum am observat, procese electorale.

Începând cu alegerile prezidențiale ce au avut loc în anul 2016, în Statele Unite ale Americii, marcate de implicarea Rusiei în procesul electoral, teama de atacuri cibernetice s-a răspândit extrem de repede. Totuși, Uniunea Europeană a recunoscut importanța securității cibernetice cu câțiva ani în urma atacurilor cibernetice din timpul campaniei electorale din SUA.

În anul 2017, Comisia Europeană a venit cu recomandări suplimentare de îmbunătățire a securității cibernetice și de încurajare a statelor membre pentru a demara investițiile necesare. Începând din acel an, o serie de măsuri au fost aplicate pentru a consolida rezistența și abilitatea de răspuns la un atac cibernetic major. Aceste măsuri includ constituirea unui Centru de Răspuns la Incidente de Securitate (CERT), care are responsabilitatea de a crea o abordare coordonată a problematicii și de a dezvolta certificate de securitate produselor și serviciilor de pe teritoriul Uniunii.

Având în vedere faptul că, recent, am experimentat un eveniment politic major la nivelul Uniunii Europene, alegerile privind Parlamentul European, trebuie să facem mențiunea că, pe lângă un atac cibernetic direct, există o amenințare acută de dezinformare ce emană de la alte state, în acest fel amestecându-se în procesul legislativ. Din nefericire, este o cale simplă și relativ frecventă de a influența, în mod indirect, opinia publică a alegătorilor. Este, de asemenea, mult mai simplu și mai sigur pentru un potențial atacator să folosească dezinformarea decât să organizeze un atac cibernetic major. Totuși, nu sunt multe de făcut în acest sens, cu excepția educării cetățenilor pentru o gândire critică¹⁷.

Întorcându-ne la analiza începută, așa cum am menționat, în anul 2018, numărul atacurilor cibernetice s-a dublat comparativ cu o statistică din anul 2017,

¹⁶ United Nations Office on Drugs and Crime, *Comprehensive study on Cybercrime*, New York, 2013, p. 226.

¹⁷ <https://www.esjnews.com/are-european-elections-vulnerable-to-cyber-attacks>, accesat la 27.08.2019.

dar ceea ce este și mai înfricoșător este faptul că rata acestor crime cibernetice se așteaptă să fie în continuă creștere. Criminalii cibernetici găsesc modalități din ce în ce mai inteligente și mai diabolice pentru a fura date. În acest context, costul anual al daunelor produse de crime cibernetice este așteptat să atingă pragul de cinci miliarde de dolari, în anul 2020¹⁸.

Înființat în Washington D.C. acum mai bine de 50 de ani, Centrul pentru Studii Strategice și Internaționale menționează, într-un studiu actualizat până în luna august, că mai bine de 60 de atacuri cibernetice majore au avut loc până acum¹⁹. Acest studiu a analizat atacurile cibernetice asupra agențiilor guvernamentale, apărare și companii *high tech* precum și crimele economice cu un cost peste pragul de un milion de dolari. Acum, putem să ne creionăm o idee despre magnitudinea acestei probleme de securitate.

Trebuie să fim conștienți de faptul că, pe lângă aceste amenințări îndreptate împotriva guvernului și a diferitelor companii private, ne confruntăm cu un risc imens în termenii securității digitale pentru cetățeni. De aceea, în Strategia de Securitate Cibernetică a Uniunii Europene și în cea a României sunt enumerate o serie de măsuri ce au ca scop promovarea unei culturi a securității în spațiul virtual. În acest sens, observăm că, pe lângă aceste măsuri ce privesc securitatea la nivel guvernamental, există o constantă necesitate de informare a populației despre riscurile și vulnerabilitățile specifice utilizării spațiului cibernetic. Mai mult, pregătirea profesională concretă și de calitate a persoanelor care lucrează în domeniul securității cibernetice și promovarea certificării reale în această arie sunt considerate elemente-cheie în procesul de consolidare a culturii cibernetice a cetățenilor²⁰.

SECURITATEA CIBERNETICĂ – O RESPONSABILITATE COMUNĂ

Acasă, la muncă, la școală, dependența de tehnologie, aflată în continuă creștere, solicită o mai mare securitate on-line. Cetățenii sunt prima linie de apărare împotriva acestui tip de riscuri. Din acest motiv, securitatea cibernetică este o responsabilitate comună, solicitând conștientizare și vigilență din partea fiecăruia dintre noi.

Guvernul Marii Britanii, într-un studiu recent, afirmă că patru din 10 companii (43%) și două din 10 organizații neguvernamentale (19%) au experimentat breșe cibernetice sau atacuri în ultimele 12 luni. Această statistică se modifică notabil când vine vorba de companiile mari (72%) și de organizațiile neguvernamentale cu venituri de peste cinci milioane de lire (73%). Breșele au fost identificate mai des

¹⁸ <https://www.cyberdefensemagazine.com/cyber-security-statistics-for-2019/>, accesat la 27.08.2019.

¹⁹ <https://www.csis.org/programs/technology-policy-program/significant-cyber-incidents>, accesat la 27.08.2019.

²⁰ Anexa 1 cap. III art. 3 din HG. 271/2013 pentru aprobarea *Strategiei de Securitate Cibernetică a României* și a Planului de acțiune la nivel național privind implementarea Sistemului național de securitate cibernetică.

în companiile care dețin date cu caracter personal, acolo unde angajații folosesc diferite dispozitive în timpul programului de lucru sau utilizează sistemul de stocare *cloud*²¹.

În conformitate cu un studiu realizat de Kaspersky, jumătate dintre companiile ce au făcut obiectul acestei analize consideră că lipsa cunoștințelor, nepăsarea sau răutatea din partea angajaților pot conduce la atacuri cibernetice. Cercetări adiționale arată că 84% dintre victimele unui atac cibernetic atribuie rezultatul, cel puțin în parte, erorii umane. În consecință, ei confirmă un alt studiu ce a fost desfășurat în anul 2016 de compania IBM și care a subliniat, în Indexul de Securitate Cibernetică din 2016, că eroarea umană este un factor major în apariția acestor breșe de securitate și vina se îndreaptă, în mare parte din cazuri, spre propriii angajați. De la e-mail-uri trimise unui alt destinatar până la expedierea datelor confidențiale unui sistem nesigur, greșelile pot fi foarte costisitoare²².

Ca răspuns la aceste provocări, când vine vorba de acțiunea de priorizare a atacurilor cibernetice, observăm că mare parte dintre companii consideră că înfruntă o problemă majoră. Riscurile sunt înțelese și, ca urmare, terenul de acțiune este pregătit. Un procent de 77% dintre companii consideră securitatea cibernetică o problemă foarte importantă, în timp ce 21% o consideră o problemă minoră, iar 2% nu o consideră o prioritate²³.

Pericolul din mediul on-line există pentru fiecare dintre noi. În acest domeniu al securității cibernetice, se menționează frecvent faptul că risc zero nu există. Oamenii obișnuiesc să considere că progresul tehnologic este singurul factor care le certifică securitatea, această viziune fiind clar greșită. Deși companiile mari, în mod obișnuit, alocă o mare atenție regulamentelor în această arie, breșele apar în mod inevitabil. Indiferent de câte resurse sunt alocate ori de cât timp este investit în securitatea sistemului, breșele vor continua să apară. Unul dintre motivele pentru care se întâmplă acest lucru este acela că nimic, nici chiar în această explozie tehnologică, nu poate înlocui cel mai important actor – omul²⁴.

Cu scopul de a sublinia rolul omului în securitatea dispozitivelor și a internetului în ansamblul său, trebuie să menționăm necesitatea pentru un constant și eficient antrenament în domeniul securității cibernetice pentru fiecare angajat în parte, deoarece, câteodată, chiar și cel mai bine intenționat angajat poate comite o greșală care lasă întreaga organizație vulnerabilă la atacuri cibernetice.

²¹ Department for Digital, Culture, Media & Sport, *Cyber Security Breaches Survey: Statistical Release*, 2018, p. 1.

²² <https://hbr.org/2016/09/the-biggest-cybersecurity-threats-are-inside-your-company>, accesat la 28.08.2019.

²³ <https://ics.kaspersky.com/media/2018-Kaspersky-ICS-Whitepaper.pdf>, accesat la 28.08.2019.

²⁴ *People's Role in Cyber Security: Academics' Perspective*, 2014, <https://www.crucial.com.au/pdf/>, accesat la 28.08.2019.

În acest cadru, asigurarea securității cibernetice este o responsabilitate atât pentru stat, cât și pentru individ. Utilizatorii joacă un rol crucial în asigurarea securității rețelei: ei trebuie să fie conștienți de riscurile pe care le înfruntă în mediul on-line și să aibă capacitatea de a urma pași simpli pentru a se proteja împotriva acestor atacuri. Câteva inițiative au fost dezvoltate în ultimii ani, în acest sens. ENISA (Agenția Europeană pentru Securitate Cibernetică) a fost implicată într-o campanie de conștientizare prin publicarea unor rapoarte, organizarea unor întâlniri cu experți în domeniu și dezvoltarea parteneriatelor public-privat. Europol, Eurojust și autoritățile ce au ca scop securitatea datelor la nivel național sunt, de asemenea, permanent active în ceea ce privește aceste campanii.

Dar, aceste măsuri nu sunt suficiente pentru a reduce magnitudinea problemei. Toate aceste activități dispuse de guverne, de agenții internaționale ori internaționale rămân fără efectul scontat dacă organizația ori compania respectivă nu va face tot ceea ce este posibil pentru a educa personalul în vederea respectării regulilor pentru un spațiu cibernetic sigur.

Având în vedere faptul că, în România, există o imensă lipsă de experți în acest domeniu, este esențial ca o masă de specialiști să fie creată, sens în care guvernul, sectorul privat și mediul academic trebuie să colaboreze pentru dezvoltarea unor scheme de pregătire pentru specialiștii în domeniul IT²⁵. Pe aceeași linie de acțiune, campaniile de conștientizare trebuie să fie organizate la nivel național.

Sistemul European de Schimb de Informații și Alertare, de exemplu, adună informații și materiale educaționale de la computerele echipelor de răspuns la situații de urgență din țările Uniunii. Materialele sunt, apoi, adaptate pentru diferite grupuri de cetățeni și pentru companii mici și mijlocii. Informațiile sunt diseminate prin utilizarea *social media*, a site-urilor web și prin email.

Companiile din domeniul IT, dar și organizațiile nonprofit au demarat, de asemenea, acest tip de campanii. Campania *Bine de știut* a gigantului american Google, de exemplu, a fost dezvoltată în peste 40 de limbi diferite începând cu anul 2011. Reclamele din ziare, reviste, mediul on-line și din transportul public oferă sfaturi de securitate și explică câteva noțiuni de bază, cum ar fi noțiunile de *cookie*²⁶ sau *adresă IP*²⁷. Institutul pentru securitatea on-line a familiei a colaborat, de asemenea, cu companii din domeniul IT pentru a asigura resurse educaționale pentru părinți, copii și educatori, pe *platforma lor pentru un website bun*. Pentru o audiență mai tânără, Disney a condus, în anul 2012, o campanie de securitate cibernetică atât la TV, cât și on-line, care s-a îndreptat spre 100 de milioane de copii și părinți în Europa, Orientul Mijlociu și Africa²⁸.

²⁵ Serviciul Român de Informații, *Buletin Cyberint*, semestrul 1-2019, p. 11.

²⁶ Fișiere care stochează informații despre utilizator și comportamentul său pe internet. Ele sunt fișiere foarte mici păstrate pe dispozitivul utilizatorului, ce pot fi folosite de situri sau de aplicații pentru a ajusta experiența on-line.

²⁷ Este un protocol care asigură un serviciu de transmitere a datelor, fără conexiune permanentă.

²⁸ United Nations Office on Drugs and Crime, *Comprehensive study on Cybercrime*, New York, 2013, p. 227.

Așadar, dacă la nivelul unor companii uriașe există măsuri concrete, la nivel instituțional, ce pași trebuie să urmărim pentru a creiona un spațiu cibernetic mai sigur, care sunt cele mai comune erori umane și cum le putem combate?

Primul pas este acela de a investi resurse și timp în pregătirea angajaților în ceea ce privește pericolul iminent. Doar atunci când angajații sunt educați în acest sens pot lua măsuri pentru a evita o greșeală ce se poate transforma rapid într-un incident major. De cele mai multe ori, ne vin în minte probleme legate de informațiile ce au ca obiect cardurile de credit, dar, ceea ce nu luăm în considerare, sunt informațiile de pe adresa de mail. Anul trecut au avut loc multiple compromiteri de date personale, activitate ce va continua și în acest an, dar și în viitor și care este considerată ca fiind unul dintre riscurile majore pentru companii și pentru consumatori.

Apoi, în afara rețelelor de socializare, adresa de e-mail este unul dintre modalitățile de top pe care le folosim pentru a comunica în mediul on-line. Adresa de email a unui utilizator este, practic, identitatea lui în mediul digital. Gândiți-vă la informațiile pe care oamenii le expediază pe această cale: adrese, informații bancare, documente medicale, informații cu caracter juridic etc. Urmărirea acestor mijloace de comunicare electronică este o modalitate de securizare a adresei de mail pentru a avea certitudinea că mesajele expediate ajung la persoana dorită²⁹. Angajații nu trebuie să acceseze mesaje electronice, atașamente ori diferite link-uri de la persoane pe care nu le cunosc.

Parolele repetitive ce conțin informații personale, de pildă, porecle ori nume de străzi, reprezintă o problemă majoră. 81% dintre adulți utilizează aceeași parolă pentru fiecare cont pe care îl dețin. Așadar, este necesar să fie conturate reguli clare, care să impună angajaților să utilizeze parole unice, complexe și să le schimbe de fiecare dată când consideră că au fost compromiși.

Studiile arată că majoritatea companiilor oferă angajaților cursuri în domeniul securității cibernetice. Este un exemplu foarte bun de urmat pentru sectorul public, pentru a oferi informații utile, anual, fiecărui angajat, deoarece oamenii vor fi întotdeauna la celălalt capăt al unui sistem automat, al unui telefon ori al unui mesaj electronic³⁰. Apărarea on-line împotriva atacurilor reprezintă educarea personalului sau, altfel spus, antrenamente de conștientizare a importanței securității cibernetice.

Pregătirea în securitate presupune, uneori, testări aleatorii. De asemenea, include discuții despre managementul parolelor, modul de utilizare a dispozitivelor mobile, email-urile ce nu trebuie accesate și diferite alte exemple concrete cu care organizația s-a confruntat.

²⁹ <https://digitalguardian.com/blog/cybersecurity-risks-2019>, accesat la 29.08.2019.

³⁰ <https://www.kaspersky.com/resource-center/preemptive-safety/7-ways-to-cyberattack-vulnerability>, accesat la 29.08.2019.

După un asemenea tip de activitate, organizația trebuie să măsoare eficiența acțiunilor întreprinse prin criterii obiective și să verifice dacă procesul de învățare a inspirat angajații să aplice ceea ce le-a fost prezentat. Acest tip de antrenament, la nivelul întregului personal al organizației, trebuie să răspundă la două întrebări: Au transpus în practică, la locul de muncă, tot ceea ce au învățat? A avut antrenamentul rezultatul scontat?³¹

Cultura în domeniul securității cibernetică trebuie să se axeze mai mult pe integrarea securității on-line de la început în fiecare structură și, totodată, trebuie să fie percepută ca o chestiune de o importanță extraordinară, ca un concept ce aparține nouă, tuturor.

CONCLUZII

Securitatea cibernetică este, acum, una dintre cele mai bune afaceri, dar, în același timp, poate fi o arie foarte sensibilă și care are potențialul de a produce unei organizații pagubele cele mai însemnate. Gestionarea acestei probleme trebuie să se alinieze la nivelul de dezvoltare tehnologică, pentru a găsi cele mai bune soluții în vederea menținerii securității spațiului virtual.

Soluțiile în ceea ce privește provocările ce apar ca urmare a pregătirii personalului în domeniul securității necesită o abordare interdisciplinară și o permanentă cooperare între sectoarele public și privat. Sănătatea și securitatea la locul de muncă reprezintă, acum, norma și rareori această normă este considerată ca fiind altceva decât un standard obligatoriu.

Securitatea cibernetică este o problemă globală și suntem toți parte din aceasta. Nu ne putem aștepta ca un atacator singuratic, ce stă într-o anumită țară și lansează atacuri multiple, să reprezinte o amenințare izolată. În această situație, toți actorii implicați trebuie să coopereze, să comunice pentru a crea un răspuns încheiat și flexibil în orice situație ivită.

Trebuie să ne amintim permanent că securitatea aparține fiecăruia dintre noi, de la nivelul cel mai înalt de conducere până la ultima funcție de execuție. Fiecare deține o parte din ceea ce semnifică securitatea unei companii, deoarece nu poate fi altfel garantă protecție atât timp cât persoanele își neglijează responsabilitățile în acest domeniu de o importanță covârșitoare.

Securitatea cibernetică este o luptă continuă. O soluție decisivă cu aplicabilitate permanentă pentru această problemă nu va fi, probabil, identificată sau, chiar dacă va fi găsită, aceasta nu se va întâmpla curând. Având în vedere circumstanțele enumerate, trebuie să ne concentrăm atenția pe măsuri concrete, să lansăm soluții sustenabile și proceduri cu aplicabilitate în acest domeniu sensibil.

³¹ Society for Human Resource Management, *Implementing effective cyber security training for end users of computer networks*, Virginia, 2015, p. 13.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *Buletin Cyberint*, Serviciul Român de Informații, semestrul I, 2019.
2. ***, *Comprehensive Study on Cybercrime*, United Nations Office on Drugs and Crime, New York, 2013.
3. ***, *Cyber Security Breaches Survey: Statistical Release*, Department for Digital, Culture, Media & Sport, 2018.
4. ***, *Hotărârea Guvernului nr. 271/2013 pentru aprobarea Strategiei de Securitate Cibernetică a României și a Planului de acțiune la nivel național privind implementarea Sistemului național de securitate cibernetică*.
5. ***, *Implementing effective cyber security training for end users of computer networks*, Society for Human Resource Management, Virginia, 2015.
6. ***, *People's Role in Cyber Security: Academics' Perspective*, 2014.
7. Jochen Rehr, *Handbook for decision makers – The common security and defence policy of the European Union*, Imprimerie Centrale, Luxembourg, 2017.

WEBGRAFIE:

1. <https://www.bitdefender.ro/news/romania-cea-mai-afectata-tara-din-lume-de-amenintarea-informatica-a-momentului-3666.html>
2. <https://www.csis.org/programs/technology-policy-program/significant-cyber-incident>
3. <https://www.cyberdefensemagazine.com/cyber-security-statistics-for-2019/>
4. <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Risk/gx-cm-cyber-pov.pdf>
5. <https://digitalguardian.com/blog/cybersecurity-risks-2019>
6. https://eeas.europa.eu/archives/docs/policies/eu-cyber-security/cybsec_comm_en.pdf
7. <https://www.enisa.europa.eu/topics/incident-reporting?tab=details>
8. <https://www.enisa.europa.eu/media/multimedia/videos/cybersecurity-is-a-shared-responsibility-european-cyber-security-month-2018>
9. <https://www.esjnews.com/are-european-elections-vulnerable-to-cyber-attacks>
10. <https://hbr.org/2016/09/the-biggest-cybersecurity-threats-are-inside-your-company>
11. https://www.kaspersky.com/about/press-releases/2019_the-number-of-mobile-malware-attacks-doubles-in-2018-as-cybercriminals-sharpen-their-distribution-strategies
12. <https://ics.kaspersky.com/media/2018-Kaspersky-ICS-Whitepaper.pdf>
13. https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm
14. <https://www.kaspersky.com/resource-center/preemptive-safety/7-ways-to-cyberattack-vulnerability>
15. <https://www.nato.int/docu/review/2019/Also-in-2019/natos-role-in-cyberspace-alliance-defence/EN/index.htm>
16. <https://securelist.com/mobile-malware-evolution-2018/89689/>

MILITARIZAREA MĂRII NEGRE

Conf.univ.dr. Marius ȘERBESZKI

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

România, prin natura orientării politice, prin faptul că este membră a comunității euroatlantice, prin acordurile, tratatele și parteneriatele la care este parte, precum și datorită poziției sale geografice, se află la granița estică a NATO și a UE. Ca rezultat direct, una dintre misiunile repartizate Forțelor Aeriene și Navale române este monitorizarea evoluției situației din regiunea Mării Negre, în scopul de a asigura avertizarea timpurie și informații utile necesare pentru luarea deciziilor la nivelurile strategic și operațional.

Ocuparea Peninsulei Crimeea, saturarea teritoriului acesteia cu trupe și echipament militar de către Federația Rusă, precum și declarațiile publice ale unor oficiali ruși referitoare la unele state membre ale NATO au generat tensiuni și o stare de incertitudine în regiune. Toate acestea au dus la o transformare treptată a zonei Mării Negre dintr-o zonă relativ liniștită de comerț liber și germen de dezvoltare economică la nivel local într-o zonă de „tatonare” între Federația Rusă și Occident.

Conexiunea dintre acțiune și reacție cauzează un efect ciclic în orice sistem. În acest fel, consolidarea capacităților A2AD de către un stat va genera, chiar dacă numai ca o precauție, un efort susținut din partea altui stat (sau coalitiei de state) pentru a găsi o soluție de contracarare.

Cuvinte-cheie: militarizarea Mării Negre, A2AD, Peninsula Crimeea, direcții strategice, Război Rece.

DE CE ESTE MAREA NEAGRĂ ATÂT DE IMPORTANTĂ?

Regiunea Mării Negre formează o intersecție-cheie ce leagă continentul european, Rusia, zona Caucazului, Orientul Mijlociu și Asia Centrală. Timp de mai mult de două secole, Rusia s-a străduit să obțină controlul exclusiv asupra Mării Negre și a purtat numeroase războaie împotriva Turciei, cu scopul de a captura Strâmtoarea și a „închide” Marea Neagră pentru uz propriu. În perioada Războiului Rece, Marea Neagră a fost, practic, un „lac sovietic”. În zilele noastre, ea rămâne o zonă de intersecție a unor importante direcții strategice.

De asemenea, regiunea Mării Negre are un potențial economic enorm, fiind o zonă de tranzit pentru mărfuri, având un platou continental ce posedă resurse naturale abundente (inclusiv rezerve de gaz natural), favorizând pescuitul și turismul, fiind o rută pentru resurse energetice și o zonă cu o diversitate culturală și etnică remarcabilă, dar care, din păcate, a favorizat și apariția unor conflicte mai mult sau mai puțin înghețate.

De aceea, accesul la mare este de importanță vitală pentru toate statele cu litoral la Marea Neagră și din zona adiacentă, deoarece aceasta permite proiectarea rapidă a puterii în zone învecinate.

CE ESTE A2AD?

În definiția americană prezentată în „*The Joint Concept for Access and Manoeuvre in the Global Commons*” (redenumitul „*AirSea Battle Concept*”¹), „*Anti-Access*” reprezintă acțiunile și capacitățile – de regulă, cu rază mare de acțiune – destinate a împiedica forțele adversarului să intre într-o anumită regiune, în timp ce „*Area Denial*” – de regulă, pe distanțe scurte – are ca scop limitarea libertății de acțiune și manevră a unui adversar în zona de operații.

Sam Tangredi, în cartea sa, „*Anti-Access Warfare. Countering A2AD Strategies*”, afirmă: „*combinarea acțiunilor anti-acces și de interdicere a unei zone se referă la strategii de ducere a luptei concentrate pe împiedicarea unui adversar de a-și întreprinde acțiunile în apropiere sau în interiorul unei regiuni contestate*”². Sarcina-cheie a oricărui apărător este de a împiedica un adversar să-și întreprindă acțiunile în apropierea centrului de greutate propriu. Astfel, „*obiectivul unei strategii*

¹ ***, *Air-Sea Battle*, Service Collaboration to Address Anti-Access & Area Denial Challenges, Air-Sea Battle Office, mai 2013.

² Sam Tangredi, „*Anti-Access Warfare: Countering Anti-Access and Area-Denial Strategies*”, Naval Institute Press, 2013, p. 14.

AZAD este de a împiedica atacatorul să-și aducă forțele sale superioare operațional în zona contestată sau de a împiedica atacatorul să opereze liber în regiune și să-și maximizeze puterea de luptă”³.

AZAD nu este un concept nou – el se bazează pe precedente istorice, cum ar fi apărarea de către otomani a Strâmtoarelor (1915-1916) și Bătălia pentru Anglia (1940), și pe noi tehnologii care au schimbat scara, letalitatea și scopurile amenințării. Deși acest concept a fost folosit de-a lungul istoriei, de cele mai multe ori, de către forțele terestre ale statelor care nu aveau o putere navală, în zilele noastre, forțele aeriene și forțele navale sunt cele care se identifică cu acest concept datorită capacității lor intrinseci de a opera pe distanțe mari, de a-și conecta sistemele de arme și comandă-control în scopul de a crea straturi suprapuse de apărare a unui spațiu sau a unei zone de interes.

CE FACE RUSIA ÎN MAREA NEAGRĂ?

Obiectivul principal al politicii Moscovei în regiunea Mării Negre constă în asumarea unei poziții dominante, pierdută după destrămarea Uniunii Sovietice, aderarea României și Bulgariei la NATO și UE și refuzul Georgiei și Ucrainei de a rămâne în sfera de influență a Rusiei. Marea Neagră este de importanță vitală pentru Rusia din punct de vedere strategic, nefiind doar un spațiu de afirmare a intereselor regionale, ci unul de exprimare a ambițiilor globale ale președintelui Putin.

Pentru îndeplinirea misiunilor AZAD, se folosește o gamă întreagă de mijloace, incluzând rachete balistice, rachete suprafață-aer, rachete anti-navă, rachete de croazieră, avioane de bombardament și vânătoare, submarine, nave de suprafață, mine maritime, drone și mijloace de război electronic. Astfel de măsuri sunt asimetrice și, deseori, sunt folosite de statele potențial mai slabe care folosesc avantajele rezultate din operarea în vecinătatea teritoriului propriu.

De la atacul asupra Ucrainei, Moscova și-a îmbunătățit statutul de putere maritimă în diferite moduri. Integrarea Crimeii oferă Rusiei o linie de coastă adițională de câteva sute de kilometri, alături de Sevastopol, port la Marea Neagră, de importanță strategică pentru Rusia. Flota rusă a Mării Negre este astfel poziționată, încât să poată interzice accesul militar în zona Caucazului și spre Ucraina. Flota a fost încorporată în districtul militar SUD și îndeplinește o serie de misiuni ce includ securitatea navigației și securizarea liniilor de comunicații maritime, contracararea prezenței grupurilor navale ale forțelor NATO, sprijinul navelor care sosesc de la alte flote ruse ce operează în Marea Mediterană și menținerea controlului asupra resurselor energetice ce vin dinspre bazinul Mării Caspice spre Europa. Extinderea și modernizarea flotei ruse a Mării Negre a devenit una dintre principalele priorități ale Kremlinului. Până anul viitor, Rusia și-a planificat să-și sporească

³ *Ibidem*, p. 15.

semnificativ prezența militară în Crimeea prin dislocarea suplimentară a unor forțe de rachete de coastă, rachete suprafață-aer, bombardiere cu rază lungă de acțiune, submarine noi, radare cu capacități îmbunătățite și chiar capacități nucleare.

În Marea Neagră, Crimeea a devenit principala platformă a Rusiei pentru executarea operațiilor AZAD. Astfel, au fost dislocate în peninsulă sisteme de apărare avansate, cum ar fi sistemul de rachete anti-navă Bastion-P, înzestrat cu rachete de croazieră P-800 Oniks, împreună cu sistemele de rachete sol-aer S-300 și S-400 Triumf. De asemenea, sunt în derulare programe de modernizare a buncărelor din era sovietică, de reanimare a sistemelor de radare de avertizare timpurie și instalarea de echipamente de război electronic moderne. Împreună cu sistemele de rachete ale Rusiei din Armenia, Krasnodar și Latakia, capacitățile AZAD ruse se extind asupra unei mari părți a zonei, acoperind aproape în totalitate suprafața Mării Negre și părți din Moldova, România, Georgia, Turcia și Ucraina.

Figura 1: Rusia își îmbunătățește infrastructura militară în Peninsula Crimeea⁴

Flota Rusă a Mării Negre (FRMN) este subiectul unui program major de modernizare – Moscova și-a propus să cheltuiască 2,4 miliarde de dolari până în 2020 pentru înzestrarea flotei cu nave de suprafață, submarine și sisteme de apărare aeriană de nouă generație. Au fost înființate până la 18 noi unități și multe dintre

⁴ Sursa: *Russian military aggression against Ukraine presence of the Russian armed forces on the occupied territories of Ukraine – autonomous republic of Crimea and city of Sevastopol*, mai 2016, www.slideshare.net/EmbassyUkraine/ppt0000003-61701174, accesat la 16.05.2017.

acestea sunt înzestrate cu versatilul sistem de rachete Kalibr-NK. Lor li se vor alătura noi mijloace aeriene, cum ar fi avionul de vânătoare Su-30M și alte aeronave de atac aer-sol și elicoptere.

Toate aceste capacități sunt destinate să transforme FRMN într-o forță capabilă să interzică accesul NATO în Marea Neagră și să proiecteze puterea Rusiei pentru a amenința interesele Alianței Nord-Atlantice în Marea Mediterană și Orientul Mijlociu.

Figura 2: Zona de interes a Rusiei în Marea Neagră și Marea Mediterană⁵

Capabilitățile A2AD ale Rusiei vor fi sporite prin dislocarea în zonă a bombardierului cu rază lungă de acțiune și capacități nucleare Tupolev Tu-22M3. Acesta poate lua la bord rachete Kh-15 sau Kh-22 destinate nimicirii sistemelor de apărare aeriană. Forța de bombardiere va fi protejată de avioane de vânătoare, cum ar fi Su-34, care pot securiza o mare parte a spațiului aerian aferent Mării Negre.

... ȘI DE CE?

Prin dislocarea acestor capacități, împreună cu sistemele de rachete, Rusia va fi capabilă să creeze o rețea de apărare multistratificată, interconectată, ce poate amenința sau interzice prezența oricărei alte forțe în interiorul bulei A2AD.

Kremlinul este din ce în ce mai capabil să disloce rachete cu rază lungă anti-navă și anti-aeronavă pentru a lovi ținte, a interzice traficul maritim în Marea Neagră și a impune zone no-fly în regiunile de litoral. Forțele aeropurtate, infanteria marină și trupele Spetsnaz pot fi staționate în Crimeea pentru o potențială deplasare în alte zone.

⁵ Ibidem.

Figura 3: Capabilitățile A2AD ale Rusiei în zona Mării Negre⁶

La începutul lui martie 2015, Putin a sugerat ca Moscova să disloce arme nucleare în Crimeea. Rachetele balistice tactice Iskander (atât în varianta convențională, cât și în cea nucleară) au o rază de acțiune de 400 de kilometri și pot atinge întreaga parte de sud-est a Ucrainei (inclusiv orașele industriale Odessa, Krivyi Rih și Dnipropetrovsk), o mare parte din Moldova, întreaga zonă de coastă a României și o parte semnificativă din coasta Turciei la Marea Neagră. Putem spune că Moscova, de fapt, își dezvoltă capacitățile pentru a „sechestra” Marea Neagră și a-și descuraja potențialii adversari să intre în această zonă și să încerce să contracareze ofensiva Rusiei.

Prin dominarea Mării Negre, Rusia are capacitatea de a-și proiecta puterea militară înspre estul Mediteranei, nordul Orientului Mijlociu, sudul Caucazului și restul continentului european. Controlul asupra porturilor și liniilor de comunicații maritime va da Rusiei puterea de a „sufoca” rutele comerciale și a întrerupe fluxul de resurse energetice via conductele dinspre bazinul Mării Caspice spre Europa, de a împiedica NATO să proiecteze suficientă securitate pentru membrii săi din zonă și să descurajeze statele riverane Mării Negre de a interveni în sprijinul unor vecini vulnerabili.

Marea Neagră este înconjurată de un inel de conflicte mai mult sau mai puțin înghețate. În Moldova, un conflict vechi de 28 de ani împarte țara în două părți.

⁶ Ibidem.

Figura 4: Raza de acțiune a capabilităților rusești dislocate în zona Mării Negre⁷

Peninsula Crimeea a fost deja ocupată de Rusia, iar regiunea Donbas este încă ocupată de forțe separatiste pro-ruse. Principala rută de aprovizionare a forțelor ruse din Siria trece prin Marea Neagră, via Bosfor și Dardanele. În Caucaz, conflictele dintre Armenia și Azerbaidjan asupra regiunii Nagorno-Karabakh și dintre Georgia și regiunile separatiste Osetia de Sud și Abkhazia continuă să atragă interesul altor puteri, în frunte cu Rusia. Diferențele istorice și tensiunile etnice pot fi folosite de Rusia ca mijloace de a se amesteca în afacerile interne ale statelor și a pune presiuni asupra guvernelor din regiune pentru a se alinia politiciii Moscovei. Prin deturnarea unor membri ai NATO din regiune, Kremlinul poate slăbi coeziunea internă a Alianței și submina credibilitatea acesteia.

Campaniile de propagandă și dezinformare ale Moscovei au ca scop discreditarea guvernelor pro-occidentale și liberale din regiune, în timp ce favorizează partidele și facțiunile maleabile la influența Rusiei. Kremlinul caută să construiască relații speciale cu anumite țări pentru a slăbi solidaritatea regională și acțiunile în comun. În unele cazuri, Moscova poate declanșa conflictele înghețate sau poate crea noi conflicte în enclavile teritoriale și regiunile de graniță.

În ceea ce privește România, Kremlinul poate încerca să manipuleze ideea latentă a „României Mari” pentru a provoca dispute regionale cu Republica Moldova

⁷ Ibidem.

și Ucraina, poate infiltra sabotori, poate orchestra proteste de masă și poate sprijini activități separatiste, cum ar fi cele ale secuilor din Transilvania. Există, de asemenea, un risc de perturbare a exploatarii resurselor naturale din Marea Neagră de către țara noastră, fie prin acțiuni de hărțuire, fie prin intermediul unei dispute legale implicând apele teritoriale pretinse de Rusia după anexarea Peninsulei Crimeea. Turismul și schimburile comerciale prin portul Constanța sau pe Dunăre pot fi, de asemenea, perturbate. La fel se poate întâmpla și prin blocarea Canalului Dunăre – Marea Neagră sau împiedicării desfășurării comerțului pe mare cu state riverane care nu fac parte din Uniunea Europeană.

Extinderea acțiunilor destabilizatoare ale Rusiei din estul Ucrainei către Odessa și partea ucraineană a Deltei Dunării poate bloca această arteră comercială, provocând importante pierderi economice pentru țările ce folosesc Dunărea ca punct de acces comercial către inima Europei.

CE TREBUIE SĂ FACEM NOI (NATO)?

De la anexarea Crimeei de către Rusia, NATO și-a întărit potențialul de descurajare, respectând totuși Declarația din 1997, prin care se abține să disloce permanent forțe militare substanțiale pe teritoriul noilor state membre. După Summitul din Newport, din 2014, Alianța și-a îmbunătățit abilitatea de a disloca o forță de răspuns rapid pe flancul estic, incluzând Bulgaria și România. Înainte de Summitul de la Varșovia, din iulie 2016, România (la fel ca statele baltice și Polonia) a căutat să creeze un mecanism de descurajare bazat pe o prezență NATO continuă, prin rotație, în această parte a Europei. Datorită poziției geografice a României și amenințării unui asalt amfibiu al Rusiei, Bucureștiul a propus înființarea unei misiuni navale în Marea Neagră. Chiar înainte de summit, prim-ministrul bulgar, Boyko Borisov, a declarat că țara sa nu se simte amenințată de Rusia și că dislocarea de forțe navale permanente ar putea fi considerată drept provocatoare de către Moscova. De asemenea, Turcia nu a sprijinit propunerea Rusiei, deoarece Ankara își dorea îmbunătățirea relațiilor cu Rusia în urma doborârii unui avion de luptă rusesc, în noiembrie 2015. Totodată, Turcia se teme că va trebui să suporte majoritatea cheltuielilor impuse de prezența navală a NATO din moment ce Convenția de la Montreux limitează accesul în Marea Neagră pentru navele militare ale statelor non-riverane.

Turcia, Bulgaria și România au ajuns la o poziție de compromis, care a fost aprobată de miniștrii apărării din statele membre ale NATO pe timpul întâlnirii Consiliului Nord-Atlantic. Prezența navelor NATO în Marea Neagră a fost sporită, acestea fiind puse sub comanda Forțelor Navale Permanente (Standing NATO Maritime Group 2 – SNMG 2), care operează în Marea Mediterană. În acest mod, SACEUR deține comanda operațională, fiind capabil să monitorizeze amenințările din partea Rusiei și să reacționeze mai repede la orice indicator de criză în zonă.

Prezența NATO în regiune constă în două elemente adiționale. Pe timpul Summitului de la Varșovia, aliații au fost de acord să sporească prezența puterii aeriene a NATO în Bulgaria și în România, ceea ce contribuie la monitorizarea spațiului aerian și facilitează evaluarea întrunită a amenințării.

Trupele americane, prezente în regiune în baza Black Sea Rotational Forces Initiative, constituie principalul pilon de descurajare în zona Mării Negre. De asemenea, distrugătoarele americane din clasa Arleigh Burke, dotate cu sistemul de apărare aeriană AEGIS, au intrat regulat în Marea Neagră. Toate acestea indică faptul că SUA sunt capabile să disloce forțele necesare neutralizării amenințărilor reprezentate de capacitățile ofensive ale Rusiei. De asemenea, prezența trupelor americane prin rotație sporește credibilitatea angajamentului SUA de a-și apăra aliații în cazul unui conflict.

Dintr-o perspectivă pur militară, NATO trebuie să-și consolideze capacitățile pentru a putea:

- să se disloce într-un teatru de operații sud-est european într-o poziție din care o forță întrunită poate fi angajată eficient și cu un nivel de risc acceptabil;
- să exercite comanda-controlul eficient asupra forței întrunită într-un mediu electromagnetic ostil;
- să descurajeze adversarul prin demonstrarea capacității, prezenței și voinței de acțiune;
- să conducă manevra operațională (combinând mișcarea cu focul) în zona de operații, în condiții acceptabile de risc;
- să-și proiecteze puterea pentru a-și atinge obiectivele;
- să fie capabilă să susțină operațiile din punct de vedere logistic.

CONCLUZII

Marea Neagră constituie o zonă de vulnerabilitate pentru flancul estic al Alianței. NATO nu trebuie să permită unui adversar ambițios să amenințe vreun stat membru riveran (România, Bulgaria, Turcia). În caz contrar, Alianța și-ar putea pierde credibilitatea ca organizație de securitate. Totodată, Occidentul are un interes economic în ceea ce privește diversificarea surselor de energie și păstrarea accesului la rutele dinspre bazinul Mării Caspice.

Din punct de vedere energetic și economic, al securității, geopoliticii și acțiunii militare, relevanța și importanța regiunii Mării Negre este mult mai mare decât putem realiza în prezent. Îndrăznim chiar să afirmăm că viitorul Europei și al Eurasiei este disputat în Marea Neagră.

Anexarea Peninsulei Crimeea a permis Rusiei transformarea Mării Azov într-un lac intern și împiedicarea funcționării normale a porturilor ucrainene Berdiansk și Mariupol. De asemenea, incidentul din strâmtoarea Kerchi, din luna noiembrie 2018,

se înscrie în același registru. Rusia și-a demonstrat deja capabilitatea de a „închide” zone întinse din Marea Neagră în luna iulie 2019, sub pretextul desfășurării unor exerciții militare (o suprafață totală de 118.570 km²), blocând rutele maritime internaționale spre Bulgaria, Georgia, Ucraina și România. „Odată cu militarizarea Crimeii, amploarea exercițiilor militare din regiunea Mării Negre continuă să crească. În acest sens, sunt repetate diferite scenarii ale unui conflict militar între Rusia și NATO pe teritoriul Ucrainei, armata rusă exersând un complex de sarcini ofensive și defensive. Pe lângă aceste exerciții militare convenționale, Rusia utilizează un arsenal de unelte hibride în atingerea obiectivelor sale. Operațiile pe scară largă în acest tip de război de nouă generație includ toate măsurile posibile pentru atingerea obiectivelor strategice, cum ar fi operațiuni de dezinformare, presiuni economice și în plan energetic, atacuri cibernetice sau operațiuni psihologice, cu scopul de a crea haos și de a duce la dezorganizarea totală a statului. Lecțiile învățate în 2008 în Georgia arată perfecționarea utilizării instrumentelor de tip hibrid de către Kremlin, care vor fi folosite ulterior împotriva Ucrainei: exploatarea punctelor slabe, a crizelor interne, cu scopul de restabilirea zonei-tampon între Rusia și NATO”⁸. De aceea, lipsa de acțiune din partea NATO va spori prestigiul Rusiei și va demonstra abilitatea acesteia de a provoca Occidentul. În opinia noastră, acest lucru nu trebuie să se întâmple!

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, Air-Sea Battle, Service Collaboration to Address Anti-Access & Area Denial Challenges, Air-Sea Battle Office, mai 2013.
2. ***, Defense Express, *Militarization of Occupied Crimea – A Threat to Global Security*, <https://defence-ua.com/index.php/en/publications/defense-express-publications/914-militarization-of-occupied-crimea-a-threat-to-global-security>
3. New Strategy Center, *Sinteza evenimentului „Security Challenges in the Black Sea Area: Current Situation and Possible Evolutions”*, 11 septembrie 2019, București.
4. ***, *Russia Hastily Revamps Soviet Missile and Radar Bases in Crimea*, <https://defence.pk/pdf/threads/russia-hastily-revamps-soviet-missile-and-radar-bases-in-crimea.459144/>
5. ***, *Russian military aggression against Ukraine presence of the Russian armed forces on the occupied territories of Ukraine – autonomous republic of Crimea and city of Sevastopol, may 2016*, www.slideshare.net/EmbassyUkraine/ppt0000003-61701174
6. Nicholas Larrinaga, Sean O’Connor, Neil Gibson, *IHS Jane’s Defence Weekly, Russia reveals Bastion-P deployment, land attack role in Syria*, <http://www.janes.com/article/65517/russia-reveals-bastion-p-deployment-land-attack-role-in-syria>
7. Sam Tangredi, *„Anti-Access Warfare: Countering Anti-Access and Area-Denial Strategies”*, Naval Institute Press, 2013.

⁸ Sinteza evenimentului „Security Challenges in the Black Sea Area: Current Situation and Possible Evolutions”, 11 septembrie 2019, București, România.

REGIUNEA MĂRII NEGRE, ZONĂ A SCHIMBĂRILOR GEOPOLITICE

Dr. Vasile CERBU

Divizia 2 Infanterie „GETICA”

Valentin CIORANU

Regimentul 528 ISR „VLAD-ȚEPEȘ”

Marea Neagră este un complex de securitate, care a revenit în actualitate ca urmare a schimbărilor geopolitice din ultimii ani. Schimbările au avut ca efect modificarea frontierelor și apariția unor noi „conflicte înghețate”. Zona a căpătat consistență concretizată în atenția sporită acordată de Turcia și Federația Rusia, dar și de SUA și NATO, fiind poziționată la granița Europei cu Asia și cu Noul Mare Orient Mijlociu. Este sursă de riscuri cu efecte încă imprecis definite, având un foarte ridicat potențial destabilizator, cu implicații care pot fi chiar globale.

În ultimii ani, s-au produs schimbări în politica tuturor actorilor zonei, în paradigma apărării NATO, s-a generat adoptarea unui nou tip de conflict – conflictul hibrid – și s-au adoptat măsuri specifice de contracarare a efectelor acestuia. De asemenea, a început o nouă cursă a înarmărilor, cu implicarea tuturor actorilor cu influență și interese în regiune, inclusiv ale României.

Putem afirma că România se află în mijlocul unei „furtuni perfecte”.

Cuvinte-cheie: schimbări geopolitice, război hibrid, conflicte înghețate, oportunități economice, cursa înarmărilor.

INTRODUCERE

Din cele mai vechi timpuri, Zona Mării Negre (ZMN) a reprezentat punctul de întâlnire a unor civilizații avansate, a ambițiilor expansioniste ale unor mari imperii, a confruntărilor militare și economice pentru dominația și controlul acestui spațiu. Mai întâi, au fost orașele-state grecești care, începând cu secolul al VII-lea î.Hr., au înființat colonii comerciale de-a lungul țărmurilor¹. Apoi, începând cu secolul al III-lea d.Hr., Imperiul Bizantin, timp de peste un mileniu, a dominat acest spațiu prin intervenții militare selective, dar și printr-un complicat sistem de alianțe.

Începând cu secolul al XII-lea d.Hr., au apărut tătarii, care au reușit să controleze un segment al Drumului Mătăsii ce unea China cu Europa, Genova și Veneția. Ei au înființat și dezvoltat, în ZMN, centre comerciale înfloritoare, care au reușit să reziste până în secolul al XV-lea, după care au fost cucerite de turci. În secolele XV-XVIII, zona este dominată de Imperiul Otoman, care, începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, se confruntă cu tendințele expansioniste ale Imperiului Țarist, dornic să-și asigure ieșiri la mările calde; acesta își asumă rolul de conducător al luptei de eliberare a popoarelor creștine din Balcani și Caucaz și își propune ca obiectiv cucerirea strâmtorilor Bosfor și Dardanele².

Momente-cheie în istoria regiunii au fost reprezentate de Războiul Crimeei, din perioada 1856-1859, și Primul Război Mondial, din anii 1916-1918. Războiul Crimeei a avut ca rezultat slăbirea puterii și influenței Imperiului Otoman, s-a terminat cu înfrângerea Imperiului Țarist și a deschis drumul spre independență statelor (aflate sub dominație otomană) situate în vestul Mării Negre și din întreaga Peninsulă Balcanică. În urma Primului Război Mondial, dezmembrarea Imperiului Otoman și a celui Țarist au avut ca efect reconfigurarea raportului de forțe din regiune și polarizarea actorilor politici în susținători sau opozanți ai statu quo-ului teritorial rezultat prin Tratatul de Pace de la Paris.

Dispute între marile puteri au fost și în privința regimului strâmtorilor Bosfor și Dardanele, care a fost reglementat prin Convenția de la Montreux, din 1936, în vigoare și astăzi, chiar dacă reflectă condițiile politice și tehnice specifice vremii în ceea ce privește tonajul și durata staționării navelor militare în zonă a statelor neriverane³.

¹ De ce contează Marea Neagră, în Policy Paper New Strategy Center și Center for American Seapower (Institutul Hudson, SUA), versiunea în limba română, disponibil online pe https://newstrategycenter.ro/wp-content/uploads/2016/049_iunie_2016_1.pdf, accesat la 18 septembrie 2019.

² *Ibidem*.

³ Dominic Lieven, *Dilemmas of Empire 1850-1918, Power, Territory, Identity*, în *Journal of Contemporary History*, vol. 34, nr. 2, aprilie 1999, p. 172.

CARACTERIZAREA ZONEI EXTINSE A MĂRII NEGRE

Accelerarea procesului de globalizare, a mutațiilor de natură politică, militară și economică produse la nivel mondial, dar, mai ales, în spațiul european, a conferit și continuă să confere zonei Mării Negre o importanță economică și geostrategică deosebită, nu doar pentru statele zonei, ci și pentru NATO, UE sau alți actori globali sau cu veleități globale. Zona Mării Negre este parte a unui proces care nu s-a încheiat, de eliminare a moștenirii Războiului Rece⁴, dar și a unuia care a început și este în curs de desfășurare, de reconfigurare a sistemului geopolitic, de reafirmare a rolului Federației Ruse ca actor global și de reajustare a rolului Turciei, atât în cadrul NATO, cât și în cadrul altor aranjamente de securitate, care includ sud-estul Europei, Asia Centrală și Orientul Mijlociu.

Zona a devenit un complex de securitate la sfârșitul anilor '90 ai secolului XX, ca urmare a evoluției relațiilor post-Război Rece. ZMN, ca și complex de securitate, este situată între trei macro-complexe de securitate, constituite din blocul euroatlantic, Noul Mare Orient Mijlociu și spațiul ex-sovietic⁵. Aceste macro-complexe sunt despărțite de falii care se interconectează și formează un triunghi imaginar strategic, care se suprapune peste Marea Neagră.

În ultimii ani, zona Mării Negre a căpătat consistență, concretizată în atenția pe care o acordă UE, NATO dar și SUA, ca actori global. Atenția este generată de factori de natură geopolitică, militară și economică.

A intrat în atenția întregii lumi prin faptul că și-a reactivat potențialul destabilizator, în special prin războiul din Georgia (2008), prin anexarea Crimeii (2014) și prin evenimentele din estul Ucrainei, începute în anul 2014 și încă nesoluționate⁶.

Nu există o definiție unanim acceptată a zonei Mării Negre nici în cadrul mediului politic, nici în cadrul celui științific. În accepțiunea instituțiilor Uniunii Europene, regiunea Mării Negre reprezintă o zonă distinctă, care reunește 10 state, șase state *riverane* – România, Federația Rusă, Georgia, Turcia, Ucraina și Bulgaria și patru state *neriverane* – Armenia, Azerbaidjean, Republica Moldova și Grecia, pe care istoria, vecinătatea și relațiile strânse cu spațiul Mării Negre le recomandă ca actori, cu o anumită relevanță⁷. Termenul de *extins* este, putem afirma, de dată recentă, iar utilizarea acestuia este, în special, în proiectarea geopolitică și geostrategică

⁴ Adrian Pop și Dan Manoleli, *Spre o strategie europeană în bazinul Mării Negre. Cooperarea teritorială*, Studiul nr. 4, Institutul European din România, București, decembrie 2007, p. 9, disponibil online pe ier.gov.ro/wp-content/uploads/publicații/spos_2009_4_ro.pdf, accesat la 07 septembrie 2019.

⁵ <http://www.facebook.com/notes/iulian/chifu-istoria-unui-concept-de-securitate-in-regiunea-extinsa-a-marii-negre/>, accesat la 06 septembrie 2019.

⁶ Petrică-Lucian Foca și Vasile Cerbu, *România o țară în mijlocul unei „furtuni perfecte”*, în revista *Gândirea Militară Românească*, nr. 4/2016, p. 36.

⁷ Andrei Pop și Dan Manoleli, *op. cit.*, pp. 9-10.

a intereselor manifestate, referitoare la acest spațiu. Prin urmare, putem afirma că Zona Extinsă a Mării Negre (ZEMN) include arealul dintre Munții Balcani și Marea Caspică și a devenit unul dintre cele mai dinamice zone din perioada post-Război Rece și post-sovietic⁸.

Figura nr. 1: Zona Extinsă a Mării Negre⁹

Zona Extinsă a Mării Negre este un complex de securitate care, conform lui Buzan și Waever (teoreticieni în domeniul securității, reprezentanți ai Școlii de la Copenhaga), grupează statele din regiune, iar securitatea acestora se poate deosebi cu ușurință de regiunile de securitate din vecinătate¹⁰. Complexul de securitate al zonei Mării Negre grupează state ale căror percepții și preocupări majore de securitate sunt interconectate la un nivel foarte ridicat, astfel încât problemele lor de securitate internațională pot fi analizate și rezolvate doar integral¹¹. Zona Extinsă a Mării Negre este un complex de securitate în care patternul dominant este confruntarea, fără a lipsi acțiunile specifice cooperării. Cele mai importante

⁸ Florin Iftode, *Amenințări și vulnerabilități la adresa securității în zona extinsă a Mării Negre*, disponibil online pe ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Amenințări_și_vulnerabilități_la_adresa_securității/_o_.pdf, accesat la 10 septembrie 2019.

⁹ titulescu.eu/2011/05/zona_extinsa_a_marii_negre_povara_sau_sansa_pentru_riverani/, accesat la 10 septembrie 2019.

¹⁰ Cristina Bogzeanu, *Evoluția mediului de securitate în Zona Extinsă a Mării Negre și influența acesteia asupra configurării forțelor navale ale României pe termen mediu și lung*, Editura Universității de Apărare „Carol I”, București, 2012, p. 14.

¹¹ Barry Buzan și Ole Waever, *Securitatea, un nou cadru de analiză*, Editura CA Publishing, Cluj-Napoca, 2011, pp. 27-28.

confruntări sunt cele între Rusia și Georgia (2008), între Rusia și Ucraina începând cu 2014, între Azerbaidjean și Armenia. În acest tipar al confruntării poate fi încadrată disputa dintre România și Ucraina privind delimitarea platoului continental al Mării Negre, soluționată prin arbitrajul Curții Internaționale de Justiție de la Haga.

Importanța Zonei Extinse a Mării Negre este evidențiată de câteva aspecte principale, astfel:

- reprezintă spațiul de interferență a trei zone geopolitice și geostrategice care se confruntă cu probleme deosebite de securitate și stabilitate: Europa de Sud, Europa de Est și Orientul Mijlociu;
- este traversată de două axe geopolitice majore: axa Nord-Sud, care include Rusia, Armenia și Iranul, și axa Est-Vest, care include Asia Centrală, Caucazul și Balcanii;
- reprezintă poarta de ieșire către mările calde și Oceanul planetar pentru Rusia, România, Bulgaria, Ucraina și țările transcaucaziene, inclusiv pentru țările din Asia Centrală, riverane Mării Caspice (prin canalul Volga-Don¹²);
- reprezintă un segment important al graniței de sud a Rusiei;
- este extremitatea flancului sud-estic al NATO;
- reprezintă un punct vital pentru o serie de fluxuri strategice: fluxul dintre producătorii de energie (Rusia și țările din zonele Mării Caspice și ale Orientului Mijlociu) și consumatorii de energie (zona euroatlantică); fluxul de securitate dintre comunitatea euroatlantică – furnizor de securitate și consumatorii de securitate (Orientul Mijlociu și Asia Centrală¹³);
- trei dintre cele patru culoare strategice europene (Central-European, al Dunării și cel maritim de sud) influențează Zona Extinsă a Mării Negre, inclusiv România;
- este zonă de contact a două religii: creștinismul și islamismul;
- reprezintă zona de contact între Uniunea Europeană și Alianța Nord-Atlantică (adeptă a ideologiei talasocrației) și Federația Rusă (adeptă a ideologiei telurocrației); statele celor două blocuri sunt, astfel, adeptele a două ideologii antagonice, aducând politici bazate pe forța întinderilor de apă, respectiv a întinderilor de uscat¹⁴;

¹² *Canalul Volga-Don* asigură navigația între Marea Caspică și Marea Neagră. A fost construit pe vremea lui Petru cel Mare, între anii 1701 și 1707. În forma actuală, acest proiect a fost finalizat în 1952, necesitând un efort uriaș a 900.000 de muncitori, incluzând și 100.000 de prizonieri germani și 100.000 de deținuți în gulag. Canalul are nouă ecluze, cu o singură cameră pe panta dinspre Volga, care pot ridica navele la 88 m, și 4 ecluze de același fel pe panta dinspre Don, care pot coborî navele cu 44 m și pot deservi nave de 5.000 tdw, de 140 m lungime, 16,6 m lățime și 3,5 m pescaj.

¹³ Gheorghe Văduva, *Falia strategică Marea Neagră-Marea Baltică*, disponibil online pe <https://revistapolis.ro/falia-strategică-marea-neagră-marea-baltică/>, accesat la 07 septembrie 2019.

¹⁴ Aydın Mustafa, *Regional Cooperation in the Black Sea and the role of Institutions*, în *Perceptions Autumn*, 2005, pp. 58-60.

- este zona în care au apărut conflicte în general pe criterii etnice, care sunt în stadiul de „conflicte înghețate”, cu slabe speranțe de a fi rezolvate curând (Transnistria-Republica Moldova, Osetia de Sud și Abhazia în Georgia, Nagorno-Karabach-Armenia și Azerbaidjean, Donețk și Lugansk-estul Ucrainiei);
- are dimensiunea energetică reprezentată de controlul rutelor de transport al țițeiului și gazelor naturale și extracția acestor zăcămintे existente în cuprinsul acestui areal¹⁵.

Deoarece Asia Centrală și Caucazul reprezintă coridorul energetic strategic al Eurasiei, Zona Extinsă a Mării Negre a jucat și continuă să joace un rol esențial în modelarea spațiului eurasiatic în viziunea europeană și euroatlantică. ZEMN reprezintă un liant în acest spațiu; pe lângă cele trei culoare strategice europene, deja menționate, se mai deschid câteva culoare strategice spre spațiul asiatic, cum sunt: culoarul energetic Caucaz, Marea Caspică, Asia Centrală, culoarul strategic asiatic de sud-vest Marea Neagră, Turcia, Câmpia Mesopotamiei, Golful Persic și culoarul strategic Don, Volga, Siberia de Vest.

RISURI ȘI AMENINȚĂRI ÎN REGIUNEA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE

Zona Extinsă a Mării Negre, așa cum menționam, este un spațiu prin care se realizează contactul cu alte regiuni, fiind expusă riscurilor și amenințărilor. Situația în regiune este caracterizată de manifestări previzibile și liniare, care reprezintă efecte ale unor strategii aplicate de unii actori statali și nestatali pe termen lung, dar și de manifestări având un profund caracter impredictibil, neliniar și perturbator, care pot genera surprize¹⁶.

Principalele amenințări, riscuri și vulnerabilități sunt de natură economico-socială, politică, tehnologică și de mediu¹⁷.

Amenințările constau în perpetuarea conflictelor înghețate, acțiuni destabilizatoare reprezentate de migrații, criminalitate organizată transnațională, distorsiuni de pe piețele energetice, ineficiența guvernare, acțiuni teroriste, trafic de arme, droguri și ființe umane, corupție, dezastre ecologice și altele¹⁸.

De asemenea, în toate statele regiunii se manifestă o serie de riscuri de natură politică (amplificarea corupției, un mediu politic intern instabil care determină diminuarea autorității instituțiilor statelor și accentuarea unor fenomene specifice

¹⁵ Marius Roșu, rezumatul tezei de doctorat cu tema *Considerații geopolitice asupra Regiunii Extinse a Mării Negre*, disponibilă online pe https://www.unap.ro/ro/doctorat/teze_doctorat/2016_ianuarie/ROȘU-MARIUS.pdf, accesat la 17 septembrie 2019.

¹⁶ *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2015-2019*, disponibilă online pe [fcpnar.ro/startegia-nationala-de-aparare-a-tarii-pentru-perioada-2015-2019/](https://www.fcnar.ro/startegia-nationala-de-aparare-a-tarii-pentru-perioada-2015-2019/), accesat la 05 septembrie 2019.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

Figura nr. 2: Principalele focare de instabilitate din ZEMN (Centura instabilității de la Marea Neagră)¹⁹

crimei organizate; implicarea unor lideri politici și militari în acțiuni ilegale etc.), de natură economică și socială (criza statelor și lipsa sau ineficiența reformelor; existența unor decalaje mari între state; nivel de trai scăzut; emigrații și imigrații de masă), de natură securitară (mișcări separatiste, dispute teritoriale, insecuritatea frontierelor, existența unor cantități mari de armamente și muniții aflate la limita termenului de păstrare, insuficiente măsuri de securitate a acestora)²⁰.

Există o legătură între conflictele înghețate și o parte din riscurile care se manifestă, în special terorism și crimă organizată transnațională. Menținerea în stare latentă, „înghețată”, a acestor conflicte are ca efect păstrarea statelor pe teritoriul cărora se petrec într-o anumită stagnare din punct de vedere economic, social și politic. Aceste state sunt în curs de dezvoltare, precare, cu populație săracă, cu un intens fenomen al corupției și al criminalității organizate, ceea ce creează un nivel scăzut al securității și pentru statele cu care se învecinează²¹.

¹⁹ Vezi harta ro.wikipedia.org/wiki/Transnistria#/media/fișier/South_Russia_geopolitics_2015.jpg, accesat la 07.09.2019

²⁰ Dumitru Popilevschi, *Riscuri și amenințări în Regiunea Extinsă a Mării Negre*, disponibil online pe mail.yahoo.com/d/folders/2/messages/3145/.../, accesat la 08 septembrie 2019.

²¹ Cristina Bogzeanu, *op. cit.*, pp. 56-57.

În ZEMN se întâlnesc cinci conflicte „înghețate”: Transnistria, Abhazia, Osetia de Sud, Nagorno-Karabach și estul Ucrainei.

Transnistria este o așa-numită republică separatistă, parte a republicii Moldova. Autoritățile acestui teritoriu separatist controlează partea din estul Nistrului, dar și mici teritorii situate la vest de fluviu. Controlul acestei zone a fost pierdut de Republica Moldova în urma unui război civil, în care separatiștii au fost sprijiniți de Armata a 14-a rusă, dislocată în special în stânga Nistrului²².

Pe teritoriul acestei zone locuiau aproximativ 505.000 de oameni în 2015, față de 730.000, în 1990, care vorbesc limba moldovenească, limba rusă și limba ucraineană. Este un teritoriu care nu este recunoscut oficial ca stat de către ONU, ci doar de trei pseudo-state: Osetia de Sud, Abhazia și Karabachul de Munte (aflat sub autoritatea Armeniei). Autoritățile acestei republici sunt puternic susținute de Rusia, care are aici o forță de menținere a păcii cu o structură tip brigadă, organizată pe batalioane și cu efective de aproximativ 1.500 de militari. Toate încercările de a soluționa conflictul și de a clarifica statutul republicii nu au fost încununuate de succes. Recent, Rusia, prin ministrul său de externe, Serghei Lavrov, a declarat că intenționează să-și retragă sau să caseze armamentul și muniția din uriașul depozit de la Cobasna, cu specialiști proprii. Autoritățile moldovenești afirmă că acest proces, derulat în acest mod, poate fi o capcană, iar acțiunile trebuie desfășurate doar în prezența specialiștilor statelor care participă la procesul de pace, în formatul 5+2. Fondurile necesare sunt asigurate în urma Summitului OSCE de la Istanbul, din 1999, dar sunt blocate, deoarece Rusia nu a fost de acord cu desfășurarea procesului²³.

Negocierile purtate în format 5+2 (Transnistria, Moldova, Ucraina, Rusia și OSCE, respectiv SUA și UE cu statut de observator) s-au axat mai mult asupra aspectelor socio-economice și mai puțin asupra celor politice. Concepția de politică externă a acestei republici separatiste pune accentul pe cooperarea accentuată cu Rusia, dar și pe necesitatea obținerii și recunoșterii independenței. Ca prioritate, este stabilită integrarea în Uniunea Eurasiatică. Relațiile autorităților transnistrene cu cele centrale de la Chișinău sunt abordate marginal²⁴. Având în vedere contextul geopolitic în ZEMN, relațiile dintre Rusia și SUA, șansele de succes ale negocierilor pentru rezolvarea problemei transnistrene sunt improbabile într-un viitor apropiat.

Abhazia este un teritoriu separatist, situat în nord-vestul Georgiei, declarat republică autonomă în 1992, în urma unui război civil, în care separatiștii au beneficiat de sprijin militar rus.

²² www.ro.wikipedia.org/wiki/Republica_Moldoveneasca_Transnistreana, accesat la 10 septembrie 2019.

²³ Vitalie Călugăreanu, *O nouă capcană întinsă Republicii Moldova de către Rusia*, disponibil online pe div.con.ro/o_noua_capcana_intinsa_Moldovei_de_catre_Rusia_50416132, accesat la 05 septembrie 2019.

²⁴ *Ibidem*.

Osetia de Sud, alt teritoriu separatist din Caucazul de Sud, este situat în nordul Georgiei. Situația acestui teritoriu, din punctul de vedere al relațiilor cu Tblisi și Moscova, este similară cu cel al Abhaziei. Acest teritoriu a făcut obiectul intervenției armatei ruse în 2008, în urma căruia autoritățile centrale georgiene au pierdut controlul. Ambele teritorii și-au declarat independența în 2008, în urma intervenției armatei ruse în Georgia, statut recunoscut de către Rusia²⁵.

Nagorno-Karabach este un alt teritoriu separatist, situat în Caucazul de Sud, pe teritoriul Azerbaidjanului, aflat sub autoritatea Armeniei. Este locuit de o populație majoritar armeană, ortodoxă. În această problemă, statele din zonă s-au împărțit în două tabere. Pe de-o parte, Rusia, care sprijină Armenia, iar pe de altă parte Turcia, care sprijină Azerbaidjanul. În schimbul sprijinului său, Rusia are dreptul de a avea o bază militară pe teritoriul Armeniei, *baza militară 102*, în care are dislocate forțe mecanizate, de aviație, artilerie și radiotehnice. Conflictul nu a fost rezolvat nici până în prezent, cu toate sesiunile de negocieri desfășurate și apreciem că este departe de a fi rezolvat într-un viitor apropiat.

Donbasul este un alt teritoriu separatist, situat în estul Ucrainei, cuprinzând așa-numitele republici separatiste Lugansk și Donețk, care au ieșit de sub autoritatea instituțiilor centrale în 2015, în urma unui război, în care separatiștii au fost sprijiniți consistent de structurile militare rusești cu personal și tehnică militară. Problemele limbii și reprezentării politice, ulterioare mișcării „*Euromaidan din Kiev*”, au fost factorii care au generat primele mișcări separatiste.

Acțiunile militare au fost oprite în urma unor negocieri politice, desfășurate la Minsk, în format Normandia (Franța, Germania, Rusia, Ucraina și reprezentanții republicilor separatiste), finalizate cu un alt tratat, cunoscut sub denumirea de „*Minsk 2*”. Prin tratat, s-au stabilit oprirea ostilităților, retragerea armamentului greu la 100 km de linia frontului, organizarea de alegeri în teritoriile separatiste ș.a. Niciuna din părțile aflate în conflict nu a respectat aceste prevederi decât într-o mică măsură. Negocierile purtate ulterior încheierii tratatului „*Minsk 2*” nu au fost încununate de succes. Opinăm că rezolvarea acestui conflict este departe de a-și găsi rezolvarea²⁶. Toate aceste conflicte înghețate din partea europeană a fostului spațiu sovietic sunt localizate în Zona Extinsă a Mării Negre și influențează toți actorii politici aparținând acestui spațiu sau cu interese în zonă. Totodată, existența celor cinci entități secesioniste a condus, treptat, la erodarea statelor din granițele cărora s-au desprins, iar consecința acestor fenomene, care pot fi asociate cu eșecul statal, a fost apariția sau intensificarea unor riscuri, cum sunt crima organizată

²⁵ Cristina Bogzeanu, *op. cit.*, pp. 60-61.

²⁶ *Ibidem*, p. 63.

transnațională, traficul de droguri, corupția, traficul ilegal de armament și de substanțe periculoase. S-a observat, în ultimii ani, o creștere alarmantă atât pentru actorii regionali, cât și pentru cei globali, tot mai vizibilă, a pretențiilor Rusiei în ZEMN²⁷.

ACTORII ȘI GEOPOLITICA REGIUNII

Zona Extinsă a Mării Negre este departe de a fi considerată o simplă arie temporară sau periferică și are un caracter de importanță strategică, ceea ce influențează și este influențată de actorii globali. Este principalul spațiu de tranzit și una dintre sursele importante pentru energia care se consumă în Europa²⁸. La analiza importanței geopolitice deosebite a ZEMN am avut ca punct de plecare și pozițiile-cheie existente în regiune: Peninsula Crimeea, gurile Dunării și strâmtoarele Bosfor și Dardanele. Crimeea, prin porturile ei naturale și prin poziția înaintată în acvatoriul Mării Negre, reprezintă o poziție-cheie dominantă, asigurând stăpânirea asupra întregii regiuni²⁹.

Actorii politici în zonă sunt statele riverane, dar și NATO, UE și China.

Federația Rusă este statul cu cea mai mare suprafață, este riverană la Marea Neagră și posedă a unui arsenal convențional și nuclear apreciabil. Flota Mării Negre, dislocată în special în Peninsula Crimeea, în baza navală Sevastopol, dar și în est, în baza navală Novorossiisk, este principalul vector de influență militară. Acest stat a făcut eforturi deosebite pentru a atrage și alte state, în special China și India, pentru crearea unui bloc opus NATO. Simultan cu aceste măsuri, a desfășurat acțiuni pentru impunerea „*diplomației energetice*”, prin care vizează furnizarea de energie ieftină statelor aliate și energie scumpă adversarilor, controlul surselor de energie și al rutelor de transport al acesteia spre Europa. De asemenea, a încurajat și chiar a sprijinit activ grupările separatiste care acționează în statele din ZEMN. A încercat și a reușit să scoată Ucraina de pe traseul coridoarelor energetice, a strâns relațiile cu Turcia atât în plan politic, cât și militar, a intensificat cooperarea în domeniul energetic cu Bulgaria și Georgia și a încurajat extinderea companiilor Gazprom și Lukoil în sudul și sud-vestul Mării Negre. Principalele obiective ale Rusiei în ZEMN apreciem a fi următoarele: extinderea propriei influențe și creșterea prestigiului în regiune; consolidarea sistemului militar prin refacerea și dezvoltarea Flotei Mării Negre și a structurilor terestre și aerospaciale; transformarea Crimeii într-un avanpost militar, care să permită proiectarea forței în Orientul Mijlociu și în Marea Mediterană, inclusiv în nordul Africii; contracararea influenței crescânde

²⁷ Eugene B. Rumer și Jeffrey Simon, *Contribuții la o strategie euroatlantică pentru Regiunea Mării Negre*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2016, p. 26.

²⁸ Teodor Frunzetti, *Geostrategia*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2009, p. 55.

²⁹ Constantin Corneanu, *Interesele strategice ale României și ale Rusiei în bazinul Mării Negre*, disponibil online pe aesgs.ro/interesele-strategice-ale-romaniei-si-rusiei-in-bazinul-marii-negre, accesat la 11 septembrie 2019.

a Uniunii Europene și a NATO, dar și a statelor membre ale uniunii politice și economice GUAM (Georgia, Ucraina, Azerbaidjan și Moldova)³⁰.

România, țară membră a NATO, are un avantaj major prin staționarea, pe teritoriul său, a unor elemente ale scutului antirachetă, a unor baze în care sunt dislocate forțe ale NATO și a atuurilor date de Fluviul Dunărea, de controlul gurilor fluviului, unul dintre elementele-cheie ale Mării Negre și de ieșirea la mare.

Bulgaria, o țară a „identității împărțite” între est și vest, deși membră a NATO, oscilează între mirajul oportunităților asigurate de apartenența la UE și NATO și tradiția relațiilor istorice cu Rusia. Cu toate că are pe teritoriul său baze militare pe care staționează trupe ale NATO, în special aparținând SUA, și a încurajat acțiunile GUAM, a acordat facilități avantajoase și companiilor rusești Gazprom și Lukoil, dar și altor companii rusești care acționează în domeniul energetic, inclusiv în domeniul nuclear. Împreună cu România, constituie frontiera estică a UE³¹.

Turcia, stat membru al NATO, cu valoare de pivot geopolitic, controlează strâmtoarele Bosfor și Dardanele, care gestionează calea de acces maritim din Marea Neagră în Marea Mediterană și Oceanul planetar. Asigură o influență în creștere în Orientul Mijlociu și în Caucazul de Sud. De asemenea, și-a resetat relațiile cu Rusia, în special după lovitura militară de stat eșuată, a optat pentru achiziția de sisteme de apărare antiaeriană S-400 din Rusia, dar și pentru asimilarea în fabricație, în cadrul propriului complex militar, a unor sisteme de armament rusești. Cooperarea cu Rusia s-a intensificat și în domeniul energetic, prin construirea gazoductelor rusești Turkish Stream și Blue Stream de către Gazprom și a centralei nucleare de la Akkuyuk, de către compania rusă Rosatom.

Statele Unite ale Americii, ca lider al NATO, și-au manifestat un interes crescut în regiune după anul 2001, odată cu declanșarea campaniei antiteroriste din Afganistan, dar, mai ales, după războiul din Georgia, din 2008, și anexarea Peninsulei Crimeea, în 2014. SUA promovează internaționalizarea statutului strâmtoarelor Bosfor și Dardanele³², rezolvarea conflictelor înghețate, intensificarea cooperării în regiune, combaterea riscurilor și, în special, a traficului de arme și a infraționalității transfrontaliere³³.

Un alt actor important în ZEMN este *Uniunea Europeană*, care a ajuns riverană la Marea Neagră în 2007, prin intrarea în organizație a României și Bulgariei. Implicarea UE în ZEMN s-a nuanțat în ultimul deceniu, în contextul tensiunilor energetice cu Rusia, al proiectelor rutelor alternative, dar și în urma anexării Crimeii și a implicării Rusiei în conflictul din estul Ucrainei. În 2008, a inițiat proiectul „*Sinergia Mării Negre*”, în cadrul Politicii Europene de Vecinătate, în care sunt incluse 10 state.

³⁰ Marius Roșu, *op. cit.*

³¹ *Ibidem*, pp. 53-54, 62.

³² *Ibidem*, p. 55.

³³ Eugene B. Rumer și Jeffrey Simon, *op. cit.*, p. 26.

Un alt actor important în regiune este *Ucraina*, un alt stat cu rol de pivot geopolitic în ZEMN, care este supusă unei agresiuni evidente de către Rusia, după 2014. Referindu-se la acest rol de pivot geopolitic al Ucrainei, reputatul Zbigniew Brzezinski menționa că „*Rusia fără Ucraina incetează să mai fie un imperiu euroasiatic*”. Geografic, Ucraina are în componere trei regiuni distincte, respectiv Ucraina de Vest, Ucraina de Est și Ucraina Centrală. Peninsula Crimeea, ce a fost anexată la Rusia în 2015, se constituia ca o a patra diviziune, după ce președintele URSS, Nichita Hrușciov, a semnat, în 1954, decretul de alipire a acestui teritoriu la R.S.S. Ucraina (anterior, fusese în componerea R.S.S.F. Ruse). În lucrarea sa, „*Ciocnirea civilizațiilor*”, S. Huntington afirma că Ucraina reprezintă un teritoriu sfâșiat între estul rusofil și vestul naționalist. Prin anexarea Crimeii, Rusia a obținut un veritabil punct de control strategic al întregii ZEMN și infrastructura militară reprezentată de excepționala bază militară navală de la Sevastopol, dar și din bazele aeriene și terestre dispuse în zonă. Prin războiul civil din est, în Lugansk și Donețk, Ucraina pierde controlul asupra celei mai bogate regiuni din țară (în resurse și producție industriale). Acordul de la Minsk, prin care s-au oprit ostilitățile pe linia frontului între părțile implicate în conflict, nu a schimbat frontierele Ucrainei, dar putem afirma că s-a trasat o nouă frontieră în interiorul statului. Această frontieră, nou creată, este monitorizată de observatori OSCE, organizație în care Rusia are drept de veto. Practic, prin această mutrare la Minsk, Rusia a creat o zonă-tampon, necesară pentru formarea „*cordonului sanitar*” între regiunea euroatlantică și vecinătatea apropiată³⁴.

Georgia și Moldova sunt statele din ZEMN care se aseamănă geopolitic în anumite privințe. Dimensiunile celor două state sunt relativ reduse, au populații de cinci-șapte milioane de locuitori, iar pe teritoriul lor sunt „*conflicte înghețate*” – surse de insecuritate continuă. De asemenea, ambele state au relații complexe cu Rusia, nu dețin controlul asupra unei părți din teritoriul lor și sunt dependente de resursele energetice ruse, în primul rând de gaz și parțial de energie³⁵.

Armenia este unul dintre actorii ZEMN și un partener strategic al Rusiei. În ciuda acestui lucru, Armenia este supusă unui tratament abuziv de către partenerul strategic, în condițiile în care a acceptat cedarea economiei contra unui preț scăzut la petrol și gaze naturale. Pentru Rusia, Armenia reprezintă o miză strategică, prin faptul că i-a cumpărat infrastructura de producție și de transport al energiei (construită, în parte, cu capital iranian), blocându-se, astfel, alternativele de transport al gazului iranian sau al gazului din Asia Centrală către Europa. De asemenea, au mai fost preluate, la prețuri relativ mici, toate companiile armene care constituau afaceri

³⁴ Marius Roșu, *op. cit.*, pp. 68-69.

³⁵ *Ibidem*, pp. 70-71.

rentabile, în special în domeniul comunicațiilor³⁶. Prin acești vectori economici, Rusia poate controla și impune evoluția geopolitică a Armeniei.

Azerbaidjeanul, cel mai important actor energetic din Caucazul de Sud, este supus, similar celorlalte din ZEMN, acțiunilor Rusiei, care și-a transformat politica energetică într-un instrument de politică internă. Prin aceste acțiuni, Azerbaidjeanul este supus unui șantaj comercial de a accepta prețul la gazele naturale și la petrol impuse de Rusia. Dar, acest stat, prin deciziile președintelui său, a rezistat șantajului comercial, acesta declarând: „Nu pot permite așa ceva. Azerbaidjanul nu mai este genul de stat care să mai fie forțat la ceva”³⁷.

În timp ce comunitatea internațională era atentă la acțiunile strategice ale Rusiei, în ZEMN a început să-și extindă influența, în mod insidios și subtil, un actor care nu aparține spațiului euroatlantic, ci celui asiatic: China. Având ca punct de plecare promovarea propriilor interese, China a identificat oportunități considerabile în regiune, care constituie parte a conceptului trans-urasiatic „One Belt, One Road”. Prima parte a ambițiosului proiect „Ruta de Transport Internațional Transcaspică” (TCITR), care leagă China de Kazahstan, Azerbaidjean, Armenia, Georgia și, în continuare, în Europa, a fost finalizată în august 2015. Această rută include 4.000 km de cale ferată, cu capacitatea de transport care, în 2020, va avea 13,5 milioane de tone de mărfuri și 300.000 de containere³⁸.

Figura nr. 3: „Ruta de Transport Internațional Transcaspică”³⁹

³⁶ Iulian Chifu și Lavinia-Florentina Diaconu, *Politica energetică a Federației Ruse*, disponibil online pe cpc-ew.ro/pdfs/securitatea_in_regiunea_mar.pdf, accesat la 06 septembrie 2019.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ A. Garibov, *A2AD*, în *Eurasia Daily Monitor*, Jamestown Foundation, Washington D.C., nr. 75, accesat pe 07 septembrie 2019.

³⁹ <https://clubferoviar.ro/forumul-railway-pro-ruta-trans-caspica-de-transport-international-va-folosi-legatura-astara/>

În prezent, schimburile comerciale între China și UE depășesc 1,5 miliarde de euro pe zi. În contrast cu Rusia, China a văzut modernizarea și integrarea euroatlantică a fostelor republici sovietice ca fiind oportunități de afaceri, cu rezultat prezumat de *win-win*.

Indiferent de acțiunile pe care China le are sau le-ar putea planifica în imediata vecinătate, s-a distanțat de Rusia și aventurile sale militare. Totuși, în contextul actual, și-a intensificat și acțiunile militare navale în spațiul ZEMN (2017 este anul când, pentru prima dată în istorie, China a participat la exercițiul naval în Marea Neagră, în cooperare cu Rusia). Totodată, China a inițiat un proiect de dezvoltare a infrastructurii portuare de mare adâncime, în Anaklia, Georgia, ca punct de tranzit pe TCITR, care să reducă toate costurile și care să asigure exploatarea oportunităților de dezvoltare economică regională⁴⁰. Construcția și exploatarea acestui port au fost încredințate unui consorțiu internațional în 2016, format din companii din SUA, Marea Britanie, Georgia, Kazahstan și Bulgaria. Planurile prevăd ca acest port să devină operațional în 2020.

Figura nr. 4: Anaklia, Georgia, Punct de tranzit TCITR

În ZEMN se înregistrează evoluții geopolitice complexe, axate pe focarele de conflict, legate de reconstrucția națiunilor din regiune sau de disputele teritoriale sau etnice care au urmat dispariției Uniunii Sovietice⁴¹. Tensiunile care se regăsesc

⁴⁰ anakiadevelopment.com, accesat la 09 septembrie 2019.

⁴¹ Marius Roșu, *op. cit.*

în regiune au un foarte ridicat potențial de contaminare a vecinătății apropiate, fiind motivate de rațiuni etnice, religioase sau teritoriale. Abordările legale generate de rezolvarea problemelor impuse de geopolitica frontierelor au fost și sunt flagrant încălcate de Rusia. Interesul acesteia nu este de a rezolva problema, ci de a menține focarele de conflict în stare latentă și de a controla, astfel, întregul (statele suverane sau zone care prezintă interes) prin instaurarea controlului asupra unei părți (zona de conflict, vezi Transnistria, estul Ucrainei, Abhazia, Osetia de Sud sau Nagorno-Karabach). Analiza acestor conflicte generează concluzia că, în spatele tuturor acestor conflicte, stau proiecte inspirate de Rusia, prin care acțiunile conflictuale violente sau politice pot fi activate sau dezactivate, în funcție de interesele strategice ruse. Prin „înghețarea” acestor conflicte, Rusia are o capacitate considerabilă de a manipula, influența și controla, nemijlocit sau prin terți, evoluțiile, pe plan intern, ale statelor „gazdă”, a conflictelor, dar și pe plan regional⁴². Regimurile instaurate în aceste teritorii separatiste, aceste entități statale nerecunoscute de comunitatea internațională, se constituie în pârgii excelente ale acțiunilor geopolitice ale Rusiei. Tărăgănarea de către Rusia a rezolvării acestor conflicte reprezintă rezultate favorabile acesteia, pe când încercarea de „dezghețare” reprezintă intenția de a obține și mai multe avantaje⁴³.

În acest context, procesele geopolitice din ZEMN sunt influențate de localizarea resurselor energetice și de dificultățile pe care le presupune transportul acestora la beneficiari. „Conflictele înghețate” fac din exploatare și transportul resurselor energetice o problemă de securitate. Riscurile complementare sau generate de „conflictele înghețate” pot descuraja investițiile viitoare. Resursele energetice și transportul acestora, evoluțiile politice și ale mediului de securitate aflat într-o continuă dinamică, influențează semnificativ politica externă a tuturor actorilor din ZEMN⁴⁴. Pe de-o parte, Rusia încearcă să obțină beneficii economice prin exploatarea uriașelor sale rezerve de resurse naturale, prin controlul transportului de hidrocarburi, de la Marea Caspică, prin Marea Neagră, către Turcia și Europa și, într-o anumită măsură, să stabilească termenii și condițiile pentru modul în care funcționează piața de gaze din Europa.

Pentru Statele Unite ale Americii, ZEMN este o zonă importantă geopolitic, datorită existenței resurselor energetice, a securității extragerii acestora și a rutelor de transport, a evoluțiilor politice, a dinamicii frontierelor și a mediului de securitate.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ În Transnistria, anunțul intenției Rusiei de a-și retrage/distruge munițiile, de reluare a negocierilor între părți, reprezintă o încercare a Rusiei de a consolida regimul instaurat și condus de președintele Igor Dodon și a inhiba acțiunile pro-europene ale Moldovei.

⁴⁴ Tracey C. German, *Corridor of Power: the Caucasus and Energy Security*, în *Caucasian Review of International Affairs*, vol. 2, primăvara, 2008, pp. 64-72.

Resursele energetice din arealul pontic și caspic reprezintă mize uriașe și pentru UE, chiar în condițiile în care un consorțiu format din companii din state vestice, membre ale UE și din Rusia, construiesc magistrala North-Stream 2, care crește capacitatea de transport între Rusia și Germania, pe ruta nordică, la 110 miliarde m³/an. Acest lucru are ca efect transformarea Germaniei într-un hub energetic pentru țările vestului european și o creștere a dependenței acestora de gazul rusesc. Chiar în condițiile sancțiunilor impuse de către UE Rusiei, în urma anexării Crimeii și a implicării în războiul din estul Ucrainei, interesele marilor companii occidentale sunt în joc, valorile democratice contând mai puțin. Acest aspect este confirmat și de discuțiile în contradictoriu purtate de liderii Grupului G7 ai celor mai puternic industrializate state din lume, de a reprimi în organizație Rusia.

Uniunea Europeană elaborează strategii de reducere a dependenței sale de resursele energetice rusești. În condițiile în care consumul de resurse energetice crește, această dependență se adâncește. UE are nevoie de acces la surse de energie diversificate, de rute de aprovizionare alternative și de acces strategic la sursele din Asia Centrală, în condițiile în care consumul său de gaze naturale se va dubla (va ajunge la 400 de miliarde m³/an)⁴⁵. Dar, Rusia nu are capacitatea de a furniza din resursele proprii toată cantitatea de care este nevoie, chiar în condițiile în care face investiții masive în infrastructura proprie pentru creșterea producției. Pe de altă parte, Azerbaidjanul și statele din Asia Centrală (Kazakstanul, Turkmenistanul și Uzbekistanul) au un mare potențial de petrol și gaze naturale neexploatate. În condițiile sancțiunilor impuse Rusiei, a monopolului pe care aceasta îl are în transportul resurselor energetice din Asia Centrală și Azerbaidjean și a dorinței Rusiei de a exclude Ucraina de pe rutele de transport al resurselor energetice, se pune problema prin ce vor ajunge acestea la beneficiari?⁴⁶ O parte a răspunsului a fost găsit prin crearea rutelor nordice (North Stream 1 și 2) și a noii rute, Blue Stream Turkish Stream.

În condițiile în care doar parte din producția de gaze transportate prin aceste ultime două conducte este utilizată pe piața turcă, este vădită dorința Rusiei de a deține monopolul distribuției resurselor energetice pe piața europeană și de a utiliza această dominație în scopuri politice.

Monopolul transportului este consolidat și prin faptul că Statutul Mării Caspice, primul din istorie, semnat în anul 2018 de toate statele riverane, reglementează construirea de conducte subacvatice (doar de riverani), ceea ce obligă țările Asiei Centrale de a utiliza în special infrastructura de transport rusă. Astfel, cheia strategiei

⁴⁵ [http://www/geopolitic.ro/R%20Geo/2019.pdf](http://www.geopolitic.ro/R%20Geo/2019.pdf), accesat pe 16 septembrie 2019.

⁴⁶ Rusia își folosește poziția de monopol în transportul gazelor, pentru a-l lua la preț mic de la producători și a-l vinde cu un preț de câteva ori mai mare consumatorilor europeni.

de securitate a Rusiei în ZEMN este asigurarea transportului, prin conductele proprii, al resurselor energetice din Asia Centrală și Caucaz, aplicând șantajul energetic atât producătorilor, cât și consumatorilor.

Figura nr. 5: Conductele de gaze naturale existente sau planificate spre Europa⁴⁷

UE caută alternative la dependența în creștere față de gazul rusesc și, astfel, a realizat proiectul INOGATE, care include construirea de conducte care vor interconecta producătorii de gaze din regiunea caspică la Europa. Acest proces este deja în curs de realizare prin integrarea rețelelor europene de transport de gaze, pe de o parte, și construirea unei noi infrastructuri de transport care să conecteze Azerbaidjeanul de Turcia, pe de altă parte. În realizarea acestuia, există numeroase probleme, în special create de disputa turkmeno-azeră privind realizarea unei conducte transcaspice și de exploatarea resurselor în Marea Caspică.

Geopolitica raporturilor de putere din ZEMN este deosebit de complexă datorită dilemei de securitate dintre SUA și Rusia, conflictului din estul Ucrainei, planificării multianuale în zonă a exercițiilor militare, dar și a balanței de putere din regiune⁴⁸. Dilema de securitate din Regiunea Extinsă a Mării Negre este creată de Rusia, care încearcă să-și consolideze situația de securitate prin acțiuni și amenințări la adresa securității și integrității teritoriale ale Moldovei, Ucrainei și statelor din Caucazul de Sud, dar și la adresa securității energetice a UE.

Geopolitica raporturilor militare din ZEMN este amplificată, în special, prin prisma evenimentelor din estul Ucrainei, având impact major asupra balanței de putere și arhitecturii de securitate din regiune. Cheia geopoliticii raporturilor de putere din regiune este relația dintre NATO și, în special, între SUA și Rusia.

⁴⁷ <https://www.enpg.ro/turcia-da-sah-mat-eu> accesat pe 10.09.2019.

⁴⁸ Marius Roșu, *op. cit.*, pp 106-109.

La toate summiturile NATO, pe agendă s-a situat și subiectul securității din ZEMN, problemele pe care aceasta le presupune și măsurile care sunt necesare. Cadrele de cooperare bilaterală NATO-Rusia și SUA-Rusia au fost suspendate, fiind menținute doar cele situate la cel mai înalt nivel. SUA, în special, dar și alți membri importanți ai NATO, și-au sporit prezența la flancul sud-estic al NATO, care se subscrie în ZEMN, inclusiv Ucraina și Georgia. De asemenea, au fost suspendate și cadrele de cooperare regională BLACKSEAFOR și Black Sea Harmony. Organizația Economică de Cooperare la Marea Neagră și-a continuat activitatea, dar cu o intensitate mai redusă. În aceeași parametri, s-a situat și activitatea Forumului de Cooperare la Marea Neagră. După anexarea Crimeii, nu s-a mai produs nicio activare a inițiativelor regionale care aveau rolul de a securiza căile maritime de transport al mărfurilor și de a desfășura în comun cu Rusia exerciții de interdicție navală, dragajul minelor maritime și cooperarea militară regională între flotele maritime ale statelor riverane la Marea Neagră.

Paradigma NATO a securității în ZEMN s-a modificat, în special prin documentele Summitului din Țara Galilor, din 2014, care s-a desfășurat în contextul anexării Crimeii și al evenimentelor din estul Ucrainei. În perspectiva SUA, în contextul conflictului din estul Ucrainei, Germania a fost considerată stat manager de criză, atribuindu-și rolul de a fi interfața dintre Occident și Rusia, ca urmare a capitalului de încredere de care cancelarul german Angela Merkel se bucura la Moscova. În această calitate, Germania a condus dialogul diplomatic de la distanță între Occident și Rusia. Între timp, relațiile diplomatice au suferit nuanțări, existând chiar opinii ale liderilor blocului euroatlantic potrivit cărora ar fi momentul ca Rusia să fie reprimată în G-8, ceea ce ar avea ca efect inclusiv renunțarea la sancțiunile impuse Rusiei începând cu 2014, după anexarea Crimeii. Probabil, analizând ultimele evenimente, ultimele luări de poziții ale liderilor europeni și ai SUA, acest moment nu este prea îndepărtat⁴⁹. Un alt aspect deosebit de important care trebuie analizat atunci când ne referim la situația din ZEMN este cel al relațiilor dintre Turcia și NATO și, în special, cu SUA. Aceste relații au avut de suferit ca urmare a deciziei Turciei de a achiziționa sisteme de apărare antiaeriană de tip S-400 din Rusia. SUA, în special, apreciază că aceste sisteme nu pot fi interoperabile cu cele ale membrilor NATO și pun în pericol securitatea colectivă. Urmare a acestei decizii, SUA au decis excluderea Turciei din programul avion multirol F-35. În aceste condiții, Turcia s-a orientat tot mai mult și către o cooperare militară devenită tot mai extinsă cu Rusia. Astfel, a asimilat în producția proprie o serie de sisteme de armament ruse, se orientează către achiziția de avioane de luptă rusești Su-35 și chiar analizează oferta rusă pentru achiziția de avioane de ultimă generație Su-57.

⁴⁹ *Ibidem*, pp. 104-108.

Există voci în capitala SUA, mai ales în ultimul an, de a exclude Turcia din NATO. Reprezentantul permanent turc la NATO apreciază că este o greșeală imensă de a include Alianța în problema achizițiilor de armament ale țării sale, ceea ce dăunează coeziunii aliaților.

Evoluția negativă a relațiilor Turciei cu SUA și NATO sunt generate de alte aspecte, așa cum sunt: implicarea în rezolvarea crizei siriene, într-un format în care nu sunt incluse SUA și NATO; sprijinul acordat Iranului în detrimentul relațiilor cu Arabia Saudită și partenerii săi din Golf și implicarea în criza din Venezuela, prin susținerea președintelui în funcție, Nicolas Maduro⁵⁰.

Ucraina a influențat și retorica privind Abordarea Europeană Adaptivă în Etape (EPAA) a NATO privind sistemul de apărare antirachetă balistică (BRD), care este un element esențial al arhitecturii de securitate europeană, iar dezvoltarea acestuia a influențat și continuă să influențeze negocierile de dezarmare dintre SUA și Rusia. NATO insistă că sistemul nu este ofensiv și nu este îndreptat împotriva Rusiei, scopul său fiind apărarea împotriva rachetelor lansate din Orientul Mijlociu. Acest sistem se bucură de sprijinul puternic din partea statelor situate pe flancul de sud-est al Alianței, semnificând angajamentul ferm al SUA față de bătrânul continent.

În acest context, consolidarea dispozitivului militar al NATO, la flancul sud-estic al Alianței, este perceput de Rusia ca o amenințare directă. În consecință, în special după 2014, aceasta desfășoară un ambițios program de dezvoltare a structurilor sale militare din ZEMN.

MILITARIZAREA RUSIEI LA MAREA NEAGRĂ

Rusia acordă o atenție deosebită ZEMN. Acest interes a fost exprimat clar în februarie 2007, la Conferința de securitate de la München, când președintele rus Vladimir Putin a declarat tranșant că nu mai este dispus să tolereze ceea ce el a numit intruziunea NATO în zonele de interes privilegiat ale Rusiei. În același an, au fost decise măsuri de revitalizare a dispozitivului militar rus din acvatoriul Mării Negre, inclusiv din statele din Caucazul de Sud. Analistii ruși apreciază că această decizie a avut rolul unui început al unei epoci a confruntărilor, în care Rusia se bazează doar pe un set diferit de valori, care se ghidează pe tradiționala „*aspirații către dreptate dincolo de legi și reguli formale*” și pe dorința de a-și apăra interesele naționale prin utilizarea forței⁵¹. Primul test l-a constituit războiul din Georgia, în urma căruia concluzia analiștilor militari ruși a fost că sunt necesare capacități militare specifice tuturor categoriilor de forțe, moderne și performante. A fost începutul unui proiect ambițios de dezvoltare a capacităților militare în zonă, care a inclus, în

⁵⁰ monitorulapararii.ro/evenimente-politico-militare-nato-ue-iunie-1-17355, accesat la 9 septembrie 2019.

⁵¹ New Strategy Center, *loc. cit.*, pp. 5-6.

special, dezvoltarea și modernizarea Flotei Mării Negre, constituirea portului militar de la Novorossiisk și a capacităților aeriene asociate flotei. Anexarea Crimeei, în martie 2014, a oferit Rusiei un avantaj geostrategic clar, asigurându-i posibilitatea de a transforma peninsula într-un bastion naval și aerian deosebit de puternic și de a crea o zonă antiacces (A2/AD). Acest sistem din Crimeea reprezintă o provocare și o amenințare pentru țările din flancul estic al NATO, dar chiar pentru întreaga Europă, ca urmare a potențialului său de descurajare⁵².

Dispozitivul strategic al Rusiei la Marea Neagră are două componente: *cea estică*, concentrată pe forțele dispuse în Novorossiisk, în bazele din estul Mării Negre și din Abhazia, Osetia de Sud și Armenia, a căror misiune este de a menține influența în regiunea Caucaz, și *cea din Crimeea*, ale cărei misiuni sunt controlul navigației în spațiul Mării Negre, protejarea liniilor de comunicații și a rutelor energetice de transport, intimidarea Bulgariei, României și Turciei și interzicerea accesului forțelor navale NATO în acvatoriul Mării Negre, în afara restricțiilor impuse prin Convenția de la Montreaux⁵³.

Este impresionantă amploarea și viteza acțiunilor de dezvoltare, modernizare și transformare a dispozitivului militar rus din regiune, în special din Crimeea, incluzând infrastructura rutieră, navală și aeroportuară, dispunerea și modernizarea forțelor terestre, a unităților de aviație și de apărare antiaeriană, precum și modernizarea forțelor navale.

În ultimii ani, au fost construite autostrăzi care traversează peninsula de la vest la est și de la sud la nord, a fost finalizat podul rutier peste strâmtoarea Kerchi, fiind pe punctul de a finaliza și construcția podului feroviar, ambele cu o capacitate de trecere foarte mare. De asemenea, au fost modernizate atât aeroporturile civile, cât și cele militare. De o atenție deosebită s-a bucurat și infrastructura portuară, capabilă să adăpostească principalele structuri ale Flotei Mării Negre, care furnizează și navele ce intră în compunerea Grupării Navale Permanente Ruse din estul Mării Mediterane, a cărei bază principală este la Tartus, în Siria. În compunerea Flotei Mării Negre (FMN), a doua ca importanță, după Flota de Nord, în cadrul forțelor navale ale Rusiei, se găsesc șase fregate din clasa Krivak, dotate cu instalații de lansare a rachetelor Kalibr, șase submarine din clasa Kilo 2 și șase corvete purtătoare de rachete Kalibr⁵⁴. La aceasta se adaugă un număr mare de ambarcațiuni de patrulare și nave de desant. Nave noi sunt planificate a intra în dotarea FMN, atenția de care

⁵² George Vișan, Octavian Mauer, „*The emerging access-denial challenge for NATO's Eastern Flank*”, în *Black Sea in Access Denial Age, Romanian Energy Center*, raport special realizat cu sprijinul NATO, București, ianuarie 2019, p. 19. Mai multe, pe New Strategy Center, *loc. cit.*, pp 5-6.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ New Strategy Center, *loc. cit.*, p. 7.

se bucură fiind confirmată de declarația comandantului său, viceamiralul Alexandr Moïsov, dată anul acesta: „Istoria Rusiei a confirmat: fără o armată puternică, nu există un stat puternic. Flota rusă din Marea Neagră a fost, este și va fi un garant al securității Crimeii și a întregii regiuni. Starea actuală a flotei nu suscită îndoieli în capacitatea sa de a îndeplini astfel de sarcini”⁵⁵.

Strategia rusă din ZEMN combină securitatea informațională și de război electronic, operațiunile aeriene tactice și strategice, un sistem de apărare AA integrat care să sprijine superioritatea navală, în cadrul căreia submarinele au un rol-cheie.

În domeniul securității informaționale, s-a înregistrat o dezvoltare intensă în ultimii ani. În Crimeea s-a dislocat un complex automatizat de bruiaj al comunicațiilor radio pe US, de tip „Murmansk BN”, care are o rază de acțiune de 3.000 km, un radar modernizat de avertizare timpurie „Voronej-SM”, de asemenea, cu rază mare de acțiune, echipamente radio și TV capabile să transmită în regiunile din sudul și estul Ucrainei, sisteme de război electronic de tip „NEBO”. A fost înființată o divizie de aviație cu cinci regimente, care are în înzestrare avioane SU-35, SU-34, SU-30, SU-27 și SU-24, precum și diferite tipuri de elicoptere, cu diferite destinații. La acestea se adaugă bombardiere cu rază lungă de acțiune, TU-22M3. Sistemul de apărare AA a peninsulei a fost modernizat, având în componență sistemele de rachete AA de tip „S-300” și „S-400”, cu rază lungă de acțiune, sistemele „BUK”, cu rază medie de acțiune, și sistemele „Pantîr-S1”, cu rază scurtă de acțiune.

Există indicii că, în peninsulă, s-au dislocat și sistemele cu rachete de croazieră „R-500” (Iskander). Sistemul antinavă are în înzestrare complexe de rachete „BAL” și „BASTION”.

Toate aceste acțiuni desfășurate de Rusia în ZEMN pentru reconfigurarea și dezvoltarea dispozitivului militar subliniază determinarea sa clară de a transforma Crimeea într-o zonă A2/AD cu caracter ofensiv și induc concluzia că statele membre ale NATO din vecinătate sunt considerate drept o amenințare regională, cu scopul de a bloca și încercui Rusia. Crimeea este un pivot al dispozitivului estic al Rusiei, care poate fi numit *Arcul de oțel*.

Dintre statele riverane Mării Negre, doar Turcia are forțe navale și aeriene consistente⁵⁶. Recent, Turcia a anunțat intenția de a-și construi o nouă bază navală în vecinătatea orașului Trabzon. Totuși, temerile Rusiei față de Turcia scad, ca urmare a relațiilor din ce în ce mai apropiate dintre cele două state.

⁵⁵ g4media.ro/flota-rusa-din-marea-neagra-se-intareste-cu-13-nave-echipate-cu-rachete-de-croaziera-kalibr.html, accesat la 01 septembrie 2019.

⁵⁶ New Strategy Center, *loc. cit.*, p. 7.

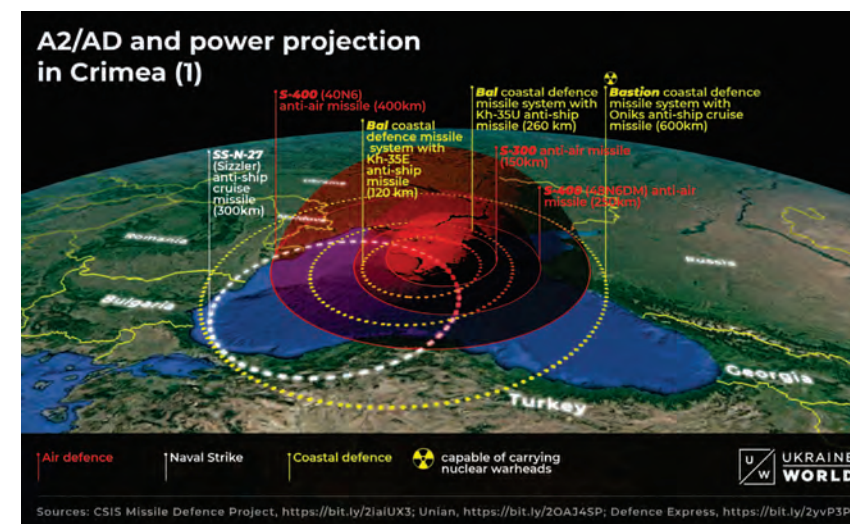

Figura nr. 6: Sistemul de apărare al Crimeii⁵⁷

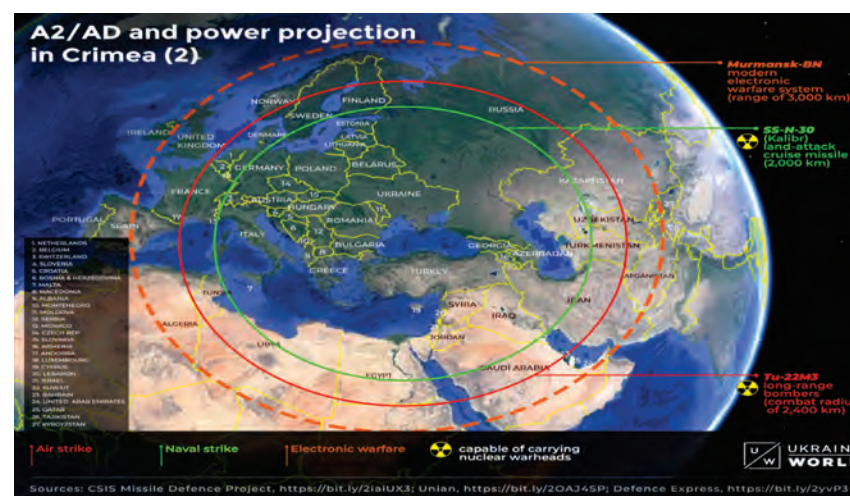

Figura nr. 7: Dispozitivul vestic al apărării Rusiei, „Arcul de oțel”⁵⁸

CONCLUZII

Complexitatea Zonei Extinse a Mării Negre, caracteristicile sale, procesele la care este supusă, toate acestea au dus la evoluții geopolitice ce au generat acțiuni strategice pentru câștigarea unui rol în regiune cât mai însemnat. Dezechilibrele masive și evoluțiile impredictibile au marcat ultimii ani.

⁵⁷ CSIS Missile Defense Project, <https://bit.ly/2iaIUx3>, accesat la 10 septembrie 2019.

⁵⁸ *Ibidem*.

În conformitate cu cele mai recente evoluții regionale, se prefigurează că Rusia va folosi arma energetică pentru a-și impune voința politică expansionistă. De asemenea, nu va ezita să folosească și forța militară, în acest scop dezvoltându-și un formidabil dispozitiv militar în regiune. Putem aprecia că problemele din ZEMN sunt pe agenda tuturor cancelariilor europene, influențează cursurile de acțiune la nivelul întregii Europe, al Orientului Mijlociu și al Asiei Centrale.

În opinia noastră, este necesară o schimbare atât a modului de abordare a situației din Ucraina, Siria și Irak, cât și a celor reprezentate de conflictele înghețate din Caucazul de Sud, de către NATO și SUA, în care România și Turcia pot fi actori importanți. Astfel, noua strategie trebuie să presupună abordarea integrată a zonei și oferirea de garanții de către SUA aliaților săi din regiune.

Problemele de securitate din ZEMN și Orientul Mijlociu trebuie abordate integrat, ca aparținând aceluiași complex de securitate – Marea Neagră, cu două probleme distincte.

Figura nr. 8: Principalele trasee ale gazoductelor din Regiunea Extinsă a Mării Negre⁵⁹

Importanța ZEMN este în afara oricărui discuții serioase, fiind confirmată explicit de conținutul documentelor finale ale summiturilor NATO și ale UE, precum și în strategiile de securitate ale actorilor regionali.

Soluția problemelor întâlnite în ZEMN nu este izolarea Rusiei, ci negocierile. În acest context, România reprezintă o ancoră de stabilitate la flancul sud-estic al NATO.

⁵⁹ Notă hărți: iran-resist.org/article 2357, accesat la 02 septembrie 2019.

BIBLIOGRAFIE:

1. Cristina Bogzeanu, *Evoluția mediului de securitatea în Zona Extinsă a Mării Negre și influența acesteia asupra configurării forțelor navale ale României pe termen mediu și lung*, Editura Universității de Apărare „Carol I”, București, 2012.
2. Barry Buzan, Ole Waever, *Securitatea, un nou cadru de analiză*, Editura CA Publishing, Cluj-Napoca, 2011.
3. Petrică-Lucian Foca, Vasile Cerbu, *România o țară în mijlocul unei „furtuni perfecte”*, în revista *Gândirea Militară Românească*, nr. 4/2016.
4. Teodor Frunzetti, *Geostrategia*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2009.
5. Tracey C. German, *Corridor of Power: the Caucasus and Energy Security*, în *Caucasian Review of International Affairs*, vol. 2, primăvara, 2008.
6. Dominic Lieven, *Dilemmas of Empire 1850-1918, Power, Territory, Identity*, în *Journal of Contemporary History*, vol. 34, nr. 2, aprilie 1999.
7. Raluca Niga-Besteliu, *Drept internațional public*, Editura All, București, 1998.
8. Eugene B. Rumer, Jeffrey Simon, *Contribuții la o strategie euroatlantică pentru Regiunea Mării Negre*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2016.

WEBGRAFIE:

1. <https://newstrategycenter.ro/wp-content/uploads/2016/049...>, iunie_2016_1.pdf
2. https://ier.gov.ro/wp-content/uploads/publicatii/spos_2009_4_ro.pdf
3. <http://www.facebook.com/notes/iulian/chifu-istoria-unui-concept-de-securitate-in-regiunea-extinsa-a-Martii-Negre/>
4. http://titulescu.eu/2011/05/zona_extinsa_a_marii_negre_povara_sau_sansa_pentru_riverani/
5. http://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Amenințati_și_vulnerabilități_la_adresa_securității_o_pdf
6. <http://www.maps.com>,
7. https://www.unap.ro/ro/doctort/teze_doctort/2016_ianuarie/ROȘU-MARIUS.pdf
8. <https://revistapolis.ro/falia-strtegică-marea-neagră-marea-baltică/>
9. https://ro.wikipedia.org/wiki/Transnistria#/media/fișier/South_Russia_geopolitics_2015.jpg
10. <https://iran-resist.org/article 2357>
11. <https://fcnap.ro/startegia-nationala-de-aparare-a-tarii-pentru-perioda-2015-2019/>
12. https://www.ro.wikipedia.org/wiki/Republica_Moldoveneasca_Transnistreana
13. https://div.con.ro/o_noua_capcana_intinsa_Moldovei_de_catre_Rusia_50416132
14. <https://g4media.ro/flota-rusa-din-marea-neagra-se-intareste-cu-13-nave-echipate-cu-rachete-de-croaziera-kalibr.html>
15. <https://monitorulapararii.ro/evenimente-politico-militare-nato-ue-iunie-1-17355>
16. <https://dantomozei.ro/2017/05/08/china-dezvolta-drumul-matasii-feroviar-europa-asia>
17. <https://www.geopolitic.ro/R%20Geo/2019.pdf>
18. <https://aesgs.ro/interesele-strategice-ale-romaniei-și-rusiei-in-bazinul-marii-negre>
19. https://cpc-ew.ro/pdfs/securitatea_in_regiunea_mar.pdf
20. <https://www.enpg.ro/turcia-da-sah-mat-eu>

INOVAȚIA, GARANȚIE A PROTECȚIEI INFORMAȚIILOR CU CARACTER MILITAR ÎN SOCIETATEA INFORMAȚIONALĂ BAZATĂ PE TEHNOLOGII

Lucian SCÎRTOCEA

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Societatea informațională bazată pe tehnologii, fenomen și consecință a globalizării, sprijină extinderea amenințărilor și vulnerabilităților, generând, în același timp, noi mijloace și căi de combatere a acestora. Dezvoltările în tehnologia informației oferă o amplificare fără precedent a abilităților umane de a avea acces la informații critice care guvernează orice domeniu de activitate. În contextul integrării depline în NATO, Armata României se află în mijlocul unor profunde transformări politice, economice, sociale și culturale. Acest ansamblu de transformări afectează viața fiecăruia dintre noi. Prin urmare, „inovația”, ca atare, ar putea deveni o „armă” de apărare împotriva riscurilor, anticipând dezvoltarea unor noi vulnerabilități ce vor apărea, cu siguranță, în societatea deceniilor viitoare.

În lucrarea de față, mă voi rezuma la expunerea câtorva idei inovative ce pot avea efect de diminuare a vulnerabilității informațiilor cu caracter militar vehiculate în mediul electronic, în condițiile adoptării unei noi doctrine de dezvoltare în România, cea a societății informatice bazată pe cunoaștere, instruire și educație.

Cuvinte-cheie: inovație, mediu de operare, securitatea datelor, vulnerabilitate, rețele.

INTRODUCERE

11 septembrie 2001. Teroriștii au deturnat avioane și au lovit turnurile gemene de la World Trade Center, din New York, și Pentagonul din Washington. Înainte de a fi evaluate pierderile umane sau identificați teroriștii, experții din întreaga lume au început să facă presupuneri că va mai urma un atac, unul cibernetic.

„Teroriștii ne-au atacat centrele importante din punct de vedere politic și financiar”, a declarat consultantul pe linie de securitate Donn Parker pentru ziarul „USA Today”, iar „următorul pas logic ar fi să ne atace infrastructura de computere”. De exemplu, teroriștii ar putea să înrăutățească lucrurile întrerupând comunicațiile prin 911, la nivelul New York-ului, pe timpul unei situații de urgență. Astfel, internetul și infrastructura critică computerizată au devenit vulnerabile, în condițiile în care Pentagonul a avertizat, de mulți ani, că un atac cibernetic poate fi la fel de periculos ca și un atac cinetic. Inamicii unui stat ar putea utiliza computere ca să lase națiunea fără curent electric, sistem de telefonie, controlul asupra traficului aerian și fără internet.

Ce s-a schimbat la omul contemporan este felul în care lumea s-a legat de informație. Informația a fost întotdeauna importantă pentru societate atât pe timp de pace, cât și pe timp de război.

DE LA O SOCIETATE INDUSTRIALIZATĂ LA O SOCIETATE BAZATĂ PE INFORMAȚII

Pe măsură ce tehnologia a evoluat, inovația jucând un rol important în acest sens, s-au dezvoltat și armele, precum și mijloacele de comunicații. Interceptarea mesajelor transmise de comandanți pe câmpul de luptă și aflarea ordinelor acestora pot da un avantaj substanțial inamicului. De la începuturile lumii, a ști când și unde va ataca inamicul a făcut diferența între a câștiga și a pierde lupta, între viață și moarte. Revoluția informațională este asemănată cu revoluția industrială, din punctul de vedere al incredibilelor schimbări aduse comunicațiilor, muncii și vieții oamenilor. Revoluția informațională a transformat lumea dintr-o societate industrializată într-o societate bazată pe informații.

Apariția internetului, în urma unor activități intense de cercetare științifică în domeniul militar, a făcut ca distanța să nu mai aibă importanță, pe măsură ce oamenii au început să comunice dintr-o parte în alta a globului.

Totodată, este bine știut că cine are informația are putere și putem completa că cine protejează informația are înțelepciune.

Orice material publicat sub titlul „Protecția și securitatea informațiilor...”, la o analiză mai atentă, este destul de derutant, întrucât, în societatea în care trăim, **INFORMAȚII ȘI SECURITATE**

s-ar putea vorbi cu mai multă ușurință despre... insecuritatea datelor decât despre securitatea lor. Mai mult, nici nu se pune problema că, uneori, și prea multă informatizare ar putea fi dăunătoare. Atunci când utilizatorii au conștientizat avantajele calculatoarelor, mai multe entități organizaționale au declanșat un imens proces de rețehnologizare informațională, raportând cu satisfacție ce investiții masive au făcut în educație, cercetare și tehnica de calcul.

Sunt și cazuri în care informatizarea a devenit „o modă”, fără să fie luate în calcul și riscurile acestui proces.

Structurile militare însă s-au dovedit a fi conștiente de riscurile asociate dependenței de rețelele de calculatoare și au armonizat legislația în corelație cu noile provocări de securitate. Astfel, conform legislației naționale și a regulamentelor departamentale speciale, fiecare structură militară (organizație) trebuie să ia toate măsurile pentru asigurarea informațiilor necesare și organizarea sistemelor informaționale care să permită îndeplinirea misiunilor (obiectivelor) acesteia, furnizând utilizatorilor legali informații veridice, relevante, oportune (aproape în timp real) și cât mai complete.

Importanța deosebită a informației pentru desfășurarea cu succes a comenzii și controlului, deci a proceselor de conducere în general, a determinat asigurarea protecției acesteia, cu precădere a celei clasificate, în toate fazele sale de existență.

În spațiul de luptă, prin operațiile informaționale¹ de apărare se asigură protecția informațiilor pentru forțele întrunite, a sistemelor de comandă și control, precum și a sistemelor informaționale deținute de acestea. Ele permit comandanților să dispună de o *imagine operațională comună* bazată nu numai pe perspectiva militară, ci și pe luarea în considerație a factorilor nemilitari care pot afecta situația, ceea ce poate asigura înțelegerea completă a acesteia. Concomitent cu acțiunile de protecție menționate, utilizând resursele de creativitate de care dispune, trebuie să fie organizate și acțiuni de dezinformare a adversarilor potențiali privind informațiile ce se dețin despre aceștia. În general, conceptul de protecție a informației este din ce în ce mai mult înlocuit cu cel de securitate a informației, pe care-l vom utiliza în continuare.

Pe plan internațional, normele de securitate a informațiilor² reprezintă cerințe și parametri minimi ce trebuie îndepliniți de mecanismele de securitate pentru ca acestea să poată fi considerate acceptate, avizate sau autorizate și certificate. Normele tratează diferite aspecte ale responsabilităților deținătorului de informațiilor, ale clasificării și descrierii acestora, ale evoluției pericolelor și riscurilor, ale organizării și evaluării riscurilor ce decurg din ceea ce înseamnă protecția

¹ *Operațiile informaționale* sunt acțiuni militare continue în mediul informațional, care asigură perfecționarea și protecția abilităților forțelor aliate de culegere, prelucrare, diseminare și acțiune cu informații pentru dobândirea de avantaje operaționale. Ele includ interacțiuni cu mediul informațional global și exploatarea sau interzicerea capacităților informaționale și de luare a deciziei ale adversarilor, *FM 100-6, Information Operation*, 1996, <https://www.globalsecurity.org/intell/library/policy/army/fm/100-6/glossary.htm>

² Gheorghe Ilie, Ion Stoian, Viorel Ciobanu, *Securitatea informațiilor*, Editura Militară, București, 1996, p. 64.

informației. Elementele generale privind managementul securității informației sunt stabilite prin seria de standarde ISO/IEC 27000, o mai mare aplicabilitate având standardele ISO 27001, 27002, 27005, care cuprind și referiri la managementul riscului securității informației, considerat o componentă a acesteia.

De asemenea, dacă ne referim la NATO, în regulamentele și manualele militare deținute de către armatele țărilor aliate sunt cuprinse măsurile pentru protecția informației împotriva pericolelor și a amenințărilor specifice erei informaționale.

În țara noastră, în acest scop a fost elaborată o lege specială³ privind protecția informațiilor clasificate, ale cărei obiective principale constau în:

- protejarea informațiilor clasificate⁴ împotriva acțiunilor de spionaj, compromitere sau acces neautorizat, alterării sau modificării conținutului acestora, precum și împotriva sabotajelor ori distrugerilor neautorizate;
- realizarea securității sistemelor informatice și de transmitere a informațiilor clasificate.

Măsurile ce decurg din aplicarea legii sunt destinate:

- să prevină accesul neautorizat la informațiile clasificate;
- să identifice împrejurările, precum și persoanele care, prin acțiunile lor, pot pune în pericol securitatea informațiilor clasificate;
- să garanteze că informațiile clasificate sunt distribuite exclusiv persoanelor îndreptățite, potrivit legii, să le cunoască;
- să asigure protecția fizică a informațiilor, precum și a personalului necesar securității informațiilor clasificate.

SECURITATEA INFORMAȚIILOR – DEFINIȚIE ȘI CARACTERISTICI

Domeniul securității informațiilor este disputat, la ora actuală, de cel puțin patru categorii de specialiști, aparținând următoarelor domenii: securitatea sistemelor, realizarea sistemelor informatice, juridic – preocupați de dificultățile de pronunțare în cauzele de piraterie informațională – și de penetrare a sistemelor de securitate. Indiferent de domeniul căruia îi aparțin, specialiștii recunosc complexitatea, multidimensionalitatea și dinamica securității informațiilor.

Există două tendințe în această competiție de opinii: una globală, care încearcă să trateze în întregime și exhaustiv problema, iar alta, selectivă și pragmatică, oferind „rețete” practice de securitate, adaptate necesităților operaționale.

³ *Legea nr. 182 din 12.04.2002, privind protecția informațiilor clasificate*, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 248/2002.

⁴ *Informații clasificate* sunt informațiile, datele, documentele de interes pentru securitatea națională, care, datorită nivelurilor de importanță și consecințelor care s-ar produce ca urmare a dezvăluirii sau diseminării neautorizate, trebuie să fie protejate. Clasele de secretizare sunt: secrete de stat și secrete de serviciu. Informații secrete de stat sunt informațiile care privesc securitatea națională prin a căror divulgare se pot prejudicia siguranța și apărarea țării, iar informațiile secrete de serviciu sunt informațiile a căror divulgare este de natură să determine prejudicii unei persoane juridice de drept public sau privat. Nivelurile de secretizare ce se atribuie informațiilor clasificate din clasa secrete de stat sunt: strict secret de importanță deosebită, strict secret și secret (*Legea nr.182/2002*).

Prin urmare, domeniul securității informațiilor reprezintă un complex de măsuri și contramăsuri juridice, științifice, economice, organizatorice, informaționale și tehnice, capabil să asigure secretul, integritatea semantică și fizică a informațiilor agregate unui sistem și dinamica transformărilor acestora împotriva infracțiunilor, excepțiilor, erorilor sau greșelilor, cu caracter voit sau întâmplător, în limita unui risc asumat și cu un consum de forțe umane și materiale rezultat dintr-un cost minim (optim) afectat îndeplinirii misiunii sistemului.

Prin această definiție, domeniului securității informațiilor i se conferă următoarele caracteristici:

- complexitate, reciprocitate și caracter active (măsuri – contramăsuri);
- multidimensionalitate: juridică, științifică, economică, organizatorică, informațională și tehnică;
- specializarea obiectivului: asigurarea secretului și integrității informațiilor;
- dinamică, rezultată din: dinamica obiectivului, perisabilitatea prevederilor juridice, perfecționarea și dezvoltarea științei, evoluția economicului, necesitatea actualizării organizatorice, transformările semantice, logice și fizice ale informațiilor;
- multitudinea și caracterul complex al atacurilor (infracțiuni, excepții, erori sau greșeli);
- transparența față de domeniul utilizării;
- selectivitatea securității, condiționată de riscul asumat;
- caracterul de consumator de resurse;
- manifestarea cibernetică, adaptabilă, perfectibilă și deschisă.

Modelul cibernetic al acestui domeniu scoate în evidență: dinamismul, toleranța și reglajul condiționate de riscul asumat și de costul misiunii, precum și dubla destinație a contramăsurilor: internă și externă.

*Securitatea informațiilor și a sistemelor informaționale*⁵ este o componentă a securității societății informaționale și constă în protecția față de accesul neautorizat al adversarului la echipamente sau pentru modificarea de către acesta a informației (clasificate) pe timpul memorării și prelucrării în calculatoare sau transmișiei (circulației). De asemenea, asigură protecția împotriva interzicerii serviciilor utilizatorilor autorizați (Denial of Service/DoS) și favorizarea efectuării de servicii de către utilizatori neautorizați (ai adversarului). Include măsurile necesare pentru protecția organelor decizionale proprii împotriva operațiilor informaționale ale adversarului, detectarea intruziunilor și controlul amenințărilor.

Procese de securitate cuprind metode inovative utilizate pentru implementarea și asigurarea obiectivelor de securitate, fiind destinate pentru identificarea, măsurarea, conducerea (managementul) și controlul asupra

⁵ FM 100-6, *Information Operations. Glossary, ibidem.*

riscului de securitate al informațiilor. El reprezintă probabilitatea ca acestea să se confrunte cu pericolul de afectare a confidențialității, integrității sau disponibilității rezultat din posibilitatea ca o amenințare să se realizeze prin exploatarea unei vulnerabilități.

În condițiile moderne, securitatea informațiilor și a sistemelor informaționale constituie o îndatorire prioritară a comandanților și a celorlalte persoane implicate în activitățile de comandă și control, informaționale și decizionale. Măsurile de securitate a informației au fost importante dintotdeauna, dar, în prezent, ele au o importanță deosebită datorită amplei dezvoltări a tehnologiei informației și comunicațiilor. Aici, din nou, inovația joacă un rol deosebit de important. Cu cât nivelul de dezvoltare tehnologică a sistemelor bazate pe computere crește, vom asista la o creștere majoră, cel puțin proporțională, a nivelului riscului de securitate și, implicit, a pierderilor de sistem aferente.

Caracteristicile principale ale securității informațiilor sunt următoarele:

- securitatea informațiilor are scopul să protejeze confidențialitatea, integritatea și disponibilitatea informațiilor printr-o varietate de acțiuni procedurale, tehnice și de control administrativ;
- măsurile de securitate trebuie să detecteze oportun amenințările și riscurile, stabilindu-se pe această bază direcțiile și zonele în care trebuie să se acționeze, *să aibă caracter anticipativ și previzional*⁶, iar răspunsul să devanseze acțiunile ostile ale adversarilor în mediul informațional;
- amploarea măsurilor de securitate este direct proporțională cu nivelul de dezvoltare și utilizare a tehnologiei informației și comunicațiilor, astfel încât, cu cât acesta este mai ridicat, vulnerabilitățile și amenințările informaționale sunt mai importante;
- nivelul de securitate al informației este cu atât mai înalt, cu cât importanța operațiilor (acțiunilor militare) este mai mare, iar structurile militare implicate nu au nivel ierarhic mai ridicat și necesită un sistem de comandă și control complex, bazat pe o amplă asigurare informațională;
- cu cât dotarea sistemelor informaționale cu echipamente tehnice de comunicații și calculatoare este mai dezvoltată și se bazează pe tehnologie mai înaltă, cu atât măsurile de securitate sunt mai importante și trebuie aplicate cu mai multă consecvență;
- securitatea informației depinde de pregătirea profesională, competența și loialitatea personalului care asigură funcționarea sistemului informațional, precum și de consecvența aplicării măsurilor administrative de protecție a informațiilor;

⁶ Constantin Alexandrescu, Gelu Alexandrescu, Gheorghe Boaru, *Sisteme informaționale militare, servicii și tehnologie*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2010, pp. 250-252.

- metodele, tehnicile și modulele de securitate utilizate nu trebuie să afecteze compatibilitatea informațională și interoperabilitatea structurilor militare aliate care desfășoară acțiuni în comun.

Pentru realizarea caracteristicilor prevăzute, protecția informațiilor dispune de o dezvoltată asigurare informațională⁷, care cuprinde acțiunile destinate pentru securitatea (protecția) și apărarea informațiilor (îndeosebi a celor clasificate) și sistemelor informaționale, în vederea asigurării disponibilității, integrității, autenticității, confidențialității și nerepudierii. Ea include protecția sistemelor informaționale⁸ împotriva accesului neautorizat și acțiunilor de corupere a informației, precum și condițiile pentru restaurarea funcționării sistemelor informaționale prin utilizarea capabilităților acestora de protecție, detecție și respingere.

Deși fenomenul vulnerabilității informaționale afectează un mare număr de instituții publice sau particulare, cu consecințe deosebite, el capătă accente dramatice atunci când este vorba de apărarea națională. La aceasta trebuie adăugat și faptul că, în cazul unui conflict, elementele informaționale se vor găsi în centrul unui război electronic generalizat, îndelung și minuțios pregătit.

Accesul la informații clasificate este permis cu respectarea principiului „necesitatea de a cunoaște” numai persoanelor care dețin certificat de securitate sau autorizație de acces valabile pentru nivelul de clasificare necesare îndeplinirii atribuțiilor de serviciu. Informațiile care, deși nu intră în sfera informațiilor clasificate, nu sunt destinate publicului constituie informații cu acces limitat.

În regulamentele militare, protecția informațiilor pentru acțiunile de luptă este inclusă în ceea ce se numește operații informaționale și cuprinde orice activitate ce împiedică adversarul să obțină, transmită, prelucreze și utilizeze informații relevante privind operațiile forțelor aliate.

Măsurile de protecție trebuie să asigure continuitatea serviciilor informaționale⁹, care cuprind: infrastructura tehnologiei informației și comunicațiilor, managementul informației și al spectrului electromagnetic, căile de comunicații, puterea de calcul (rețele de calculatoare, software, baze de date), operațiile în rețea incluse în rețeaua internațională globală.

Aceste măsuri includ, cel puțin:

- securitatea operațiilor (OPSEC);
- securitatea informațiilor (INFOSEC);
- protecția împotriva acțiunilor inamicului privind supravegherea și recunoașterea spațiului de luptă și detecția țintelor.

⁷ *Joint Information Operations Planning Handbook*, Joint Forces Staff College, National Defence University, Norfolk, 2002, pp. 1-7.

⁸ *Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations*, AJP 3-10, art. 0124, <https://www.gov.uk/government/publications/allied-joint-doctrine-for-the-conduct-of-operations-ajp-3b>

⁹ *Information Operations*, Air Force Doctrine, dc.2-5/2002, p. 70.

O presiune deosebită asupra protecției informațiilor cu caracter militar, în special, o manifestă mass-media, a cărei „foame de senzațional este deosebită”¹⁰. De aceea, protecția informațiilor secrete de stat și deci și militare și prevenirea scurgerii acestora în activitatea de informare publică se află în atenția autorităților publice și militare din toate țările și reprezintă o condiție a asigurării securității naționale, vechindu-se ca în mass-media să nu apară informații și date privitoare la domenii care concură la realizarea strategiei de apărare a țării, precum și la măsurile preconizate a se lua în timp de pace sau de război pentru contracararea unei agresiuni.

CONCLUZII

Luând în considerare cele prezentate în acest demers științific și având în vedere că un eventual război cibernetic nu se poate dezvolta decât la nivelul internetului și, implicit, prin conectarea computerelor la rețeaua de electricitate, nu putem să nu visăm la un viitor în care, inovând noi mecanisme de securitate care să contracareze amenințările generate de dezvoltarea noilor tehnologii și a mass-mediei, să gândim aplicații informatice și de comunicații, suport pentru comanda și controlul operațiilor militare, care să ruleze bazat pe un sistem de operare propriu Armatei României, eliminând, prin aceasta, toate implicațiile utilizării sistemului de operare Windows, atât la calculatoarele independente, cât și la nivel de rețea și, de ce nu, să atribuim structurilor de comunicații abilități de provider de internet pentru forțele proprii, care să protejeze, astfel, confidențialitatea, integritatea și disponibilitatea informațiilor.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *FM 100-6, Information Operation*, 1996, <https://www.globalsecurity.org/intell/library/policy/army/fm/100-6/glossary.htm>
2. ***, *Joint Information Operations Planning Handbook*, Joint Forces Staff College, National Defence University, Norfolk, 2002.
3. ***, *Legea nr. 182 din 12.04.2002, privind protecția informațiilor clasificate*, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 248/2002.
4. Constantin Alexandrescu, Gelu Alexandrescu, Gheorghe Boaru, *Sisteme informaționale militare, servicii și tehnologie*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2010.
5. Gheorghe Ilie, Ion Stoian, Viorel Ciobanu, *Securitatea informațiilor*, Editura Militară, București, 1996.

¹⁰ Gheorghe Ilie, Ion Stoian, Viorel Ciobanu, *op. cit.*, pp. 145-157.

IMPACTUL PSIHOLOGIC AL TERORISMULUI CIBERNETIC

Anca SAVU

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Florentina-Ștefania NEAGU

Doctorand, Academia de Studii Economice, București

Orice act de terorism constituie, pentru societățile democratice, o adevărată agresiune psihologică și emoțională, capabilă să producă temeri în mentalitatea populației. Din punct de vedere semantic, terorismul își atinge obiectivul final, prin crearea unui climat de insecuritate, frică și teroare. Actul în sine, care poate fi un atac terorist convențional sau unul care are loc în mediul online, este suficient pentru a influența activitățile profesionale, timpul liber și călătoriile persoanelor. Prin urmare, natura profund intruzivă și violentă a terorismului cibernetic poate încuraja apariția unor tulburări psihiatrice sau a unui comportament cu un nivel crescut de risc.

Pentru a putea estima impactul terorismului cibernetic, trebuie să identificăm, în primul rând, profilul psihologic al teroristului cibernetic. În al doilea rând, terorismul cibernetic este, cel mai adesea, parte a terorismului convențional și, prin urmare, are un impact similar.

Cuvinte-cheie: crimă organizată, impact psihologic, spațiu cibernetic, mass-media, terorism cibernetic.

INTRODUCERE

După atentatele din 11 septembrie 2001, un element-cheie al politicilor de securitate din SUA, dar și din celelalte state ale lumii l-a reprezentat consolidarea securității naționale. Mai mulți analiști politici, militari și economici, precum și academicieni și jurnaliști au estimat că, după aceste evenimente, vor urma atacuri teroriste asupra infrastructurii computerizate sau prin intermediul acestora¹.

Orice act de terorism constituie, pentru societățile democratice, o adevărată agresiune psihologică și emoțională, capabilă să determine schimbarea percepției populației cu privire la siguranța lor fizică sau la integritatea datelor personale care se regăsesc în mediul online.

Dacă, în cazul atentatelor teroriste cu dispozitive explozive care provoacă daune materiale și pierderi de vieți omenești, impactul mediatic și psihologic este mare, fiind resimțit imediat de către oameni, în cazul incidentelor cibernetice, impactul asupra infrastructurilor IT este și mai mare, generând costuri semnificative de remediere a acestora. În același timp, au și un impact psihologic asupra persoanelor, deoarece acestea nu își mai consideră datele personale sau activele virtuale² în siguranță.

În primul rând, terorismul cibernetic are un impact psihologic indirect asupra persoanelor, adică indivizii nu conștientizează imediat că ceea ce se întâmplă în jurul lor reprezintă rezultatul unor atacuri cibernetice sau al utilizării unor dispozitive electronice. Pentru a demonstra acest lucru, vom prezenta câteva exemple ale utilizării unor astfel de atacuri. Astfel, în anul 1999, Pentagonul a dezvăluit că a folosit o „armă specială” care i-a permis să perturbe rețeaua de electricitate a mai multor orașe din fosta Iugoslavia³. În anul 2002, președintele G.W. Bush a semnat o directivă, „ordonând guvernului american să pregătească planuri naționale pentru războiul electronic ofensiv împotriva potențialilor inamici”⁴.

În aprilie 2005, SUA au înființat Comandamentul Strategic NATO (StratCom), care a devenit funcțional din ianuarie 2014⁵. Această unitate de elită militară

¹ Maura Conway, *Le cyber-terrorisme. Le discours des médias américains et ses impacts*, Cités, 2009/3 (no 39), pp. 81-94, disponibil la <https://www.cairn.info/revue-cites-2009-3-page-81.htm>

² Activele virtuale reprezintă bunuri necorporale care pot fi constituite în investiții alternative cu riscuri specifice, unități de cont, monede virtuale etc., disponibil la http://www.cdep.ro/afaceri_europene/afeur/2019/st_2643.pdf

³ *Truth behind America's raid on Belgrade*, în *The Guardian*, 28 noiembrie 1999, disponibil la <https://www.theguardian.com/theobserver/1999/nov/28/focus.news1>

⁴ J.P. Manach, *Le cyberterrorisme est virtuel*, la cyberguerre en préparation, 2006, disponibil la <http://www.internetactu.net/2006/02/24/le-cyberterrorisme-est-virtuel-la-cyberguerre-en-preparation/>

⁵ *About us*, NATO StratCom Centre of Excellence, 2019, disponibil la <https://www.stratcomcoe.org/about-us>

nu protejează doar infrastructurile vitale ale Americii, ci le poate ataca și pe ale inamicilor săi⁶. În decembrie 2005, Forțele Aeriene ale SUA au adăugat „dominația spațiului cibernetic” în misiunea sa, iar un document recent de clasificat arată că obiectivul lui Donald Rumsfeld, fost secretar al Apărării în mandatele președinților Gerald Ford și George W. Bush, dorea, încă din 2003, să „lupte cu internetul”, pe care îl asemăna cu un „sistem de arme inamice”⁷.

MĂSURAREA IMPACTULUI PSIHOLOGIC AL TERORISMULUI CIBERNETIC PRIN INTERMEDIUL MASS-MEDIEI

Dezvoltarea agendelor structurilor de presă se bazează pe premisa că mass-media are o influență semnificativă asupra modului în care publicul identifică subiectele cele mai importante, o presupunere teoretică bazată pe mai multe studii empirice. În acest domeniu, există două tipuri principale de abordare, una care se concentrează pe elită și cealaltă, care este fundamental pluralistă. Abordarea de elită se concentrează asupra puterii politice instituționale și a factorilor de decizie, în timp ce a doua extinde conceptul de „*agendă politică*” pentru a include factori precum agenda sau agendele mass-media⁸. Se va sublinia că mass-media acționează ca principală sursă de informații politice a maselor în interiorul statului, dar și în străinătate și, cu atât mai mult, din cauza dezvoltării programelor de televiziune prin satelit, dar și a internetului.

Ele servesc, de asemenea, drept „*canal principal*” pentru comunicarea temerilor și dorințelor publice atât ale elitelor politice, cât și ale actorilor guvernamentali. Media tradițională este un mare operator de putere în societatea contemporană, cu o influență inegalabilă asupra diseminării informațiilor și a știrilor. Acționează ca un intermediar nu numai între populație și guvern, ci și în cadrul organelor guvernamentale.

Relațiile dintre terorismul cibernetic, ca parte a terorismului convențional, și mass-media sunt la fel de complexe, ambigue, menținând o legătură organică și funcțională între ele⁹. Conform psihologului francez Évelyn Josse, „*fără mass-media, terorismul modern nu ar supraviețui*”¹⁰. În era informațională, în societatea noastră globalizată, mass-media oferă spațiul necesar pentru hackeri și teroriști de a răspândi mesajul și teroarea prin intermediul mediului online.

⁶ J. Lasker, *U.S. Military's Elite Hacker Crew*, 2005, disponibil la <https://www.wired.com/2005/04/u-s-militarys-elite-hacker-crew/>

⁷ A. Brookes, *U.S. plans to 'fight the net' revealed*, BBC, 2006, disponibil la <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/4655196.stm>

⁸ Maura Conway, *Le cyber-terrorisme*, *ibidem*.

⁹ Pierre Mannoni, Christine Bonardi, *Terrorisme et Mass Médias*, în *Topique Revue*, 2003, nr. 83, pp. 55-72.

¹⁰ Évelyn Josse, *Les médias face au terrorisme et aux populations affectées, l'impossible équation*, 2015, disponibil la www.resilience-psy.com

Rolul principal al mass-mediei în cazul producerii unui atentat cibernetic este acela de a disemina știrea privind atacul, în mediul online, dar și pe posturile de televiziune, prezentând care au fost daunele produse de acesta și ce măsuri au fost luate pentru a putea fi combătute efectele pe termen scurt.

IMPACTUL PSIHOLOGIC PRODUS DE PROPAGANDA TERORISTĂ

Rețelele teroriste recrutează adepți nu doar pentru a produce atentate teroriste, dar și pentru a-i folosi în funcție de cunoștințele de specialitate pe care le au, pentru a penetra rețelele de calculatoare și a le virusa sau a le cripta datele, cu scopul obținerii de bani de pe urma furnizării cheii unice de decriptare. Acești recruți sunt folosiți și pentru a disemina propaganda teroristă în mediul online prin intermediul rețelelor sociale sau prin deturnarea website-urilor unor companii private sau instituții de stat. Un exemplu elocvent de deturnare a unui website, dar care a constituit și un atac cibernetic major, este reprezentat de atacul efectuat în luna august 2012 asupra companiei de stat Saudi Aramco, care a dus la scoaterea din funcțiune a 30.000 de calculatoare. Rețeaua de calculatoare a companiei a fost infectată cu un virus, într-un act de sabotaj fără precedent. Atacul a fost revendicat de o grupare numită Sabia de tăiere a Justiției, care acuza guvernul saudit de crime și atrocități în mai multe țări. Virusul a cauzat ștergerea datelor pentru treisferturi din calculatoarele companiei, înlocuindu-le cu imaginea unui drapel american ars¹¹.

Pe 18 ianuarie 2016, Observatorul *Paalga* a publicat în mod succesiv o fotografie cu Mokhtar Belmokhtar¹², pe care îl descriu drept „*presupusul creier al atacurilor din Ouagadougou*”¹³. În numărul din ianuarie al revistei *Le Pays* au fost publicate fotografiile tuturor victimelor, oferind organizațiilor teroriste sponsorizate o idee despre masacrul pe care l-au produs.

De asemenea, imaginile au fost preluate sub forma altor titluri și diseminate prin intermediul altor trei ziare online. Scopul acestor diseminări este de a arăta care este amploarea pagubelor, hrănind psihoza teroriștilor, pentru a transmite ideea unui terorism militar mai puternic decât forțele militare consacrate. Teroriștii sunt prezentați de cele trei ziare ca „*ființe anormale*”, „*nebuni ai lui Allah*”, „*minți criminale care nu cred nici în Dumnezeu, nici în Diavol*”¹⁴.

¹¹ *Saudi Aramco Oil Giant Recovers from Virus Attack News Technology*, BBC, 27 august 2012, disponibil la <https://www.bbc.com/news/technology-19389401>.

¹² Mokhtar Belmokhtar este un lider algerian al grupului Al-Murabitoun, fost comandant militar al grupării Al-Qaeda din Magreb; disponibil la https://en.wikipedia.org/wiki/Mokhtar_Belmokhtar.

¹³ *Burkina-Faso. De Sankara à Compaoré et la rivalité entre Daech et l'Aqmi*, pe *À l'encontre*, 18 ianuarie 2016, disponibil la <https://alencontre.org/category/afrique/burkina-faso>

¹⁴ B. Labasse, P. Savary și Thierry Watine, *Les Cahiers du journalisme*, vol. 2, nr. 1, trimestrul I, 2018, Les Presses de l'Université d'Ottawa.

Teroriștii masacrează oamenii printr-un război fizic, iar mass-media și rețelele sociale amplifică impactul psihologic al acestor fapte. Groaza este dramatizată și prezentată pe un ton plin de compasiune, astfel dispare linia dintre jurnalistul care scrie știrea și omul emoțional care o citește¹⁵. Moartea este pusă în scenă, amestecând emoții și groază. Istoricul francez Jean-Pierre Filiu vorbește despre „*teroare mediatică*” pentru a ilustra voracitatea presei pentru actul terorist. Căutarea informațiilor despre șoc îi determină, adesea, să servească drept vehicule de propagandă teroristă. Media devine, astfel, complicele involuntar al teroriștilor a căror existență și acțiuni le face cunoscute¹⁶.

EFECTELE PSIHOLOGICE ASUPRA ȚINTELOR

Înainte de a vedea care sunt efectele asupra țintelor, trebuie identificat care este profilul teroristului cibernetic, care sunt motivațiile și țintele sale. În ceea ce privește profilul și motivațiile teroristului cibernetic, putem spune că acestea sunt aproape similare cu cele ale teroristului clasic, diferind doar mediul de luptă.

Teroristul cibernetic este o persoană ce are cunoștințe avansate în domeniul IT. Scopul acestuia este atingerea unui deziderat, cum ar fi cel asimilat fenomenului terorist, context în care atacurile realizate de aceștia sunt aparent bazate pe convingerile politice sau pe dorința de a contesta legitimitatea organizațiilor sau a guvernelor țintă. Analitic, se constată faptul că agresiunile realizate de aceste grupuri nu relevă un tipar anume.

Din cercetările realizate până acum, rezultă faptul că majoritatea teroriștilor nu suferă de boli mintale, ci sunt oameni raționali, care evaluează foarte bine costurile și implicațiile actului terorist, indiferent de natura acestuia, ajungând, într-un final, la concluzia că este profitabil.

Aderarea la un grup terorist îi conferă nou-venitului un sentiment de apartenență la o comunitate, de putere și de identitate a unui om care are probleme de adaptare socială, și nu numai. Pentru atacator, beneficiile nu sunt neapărat materiale, ci ele constau în satisfacerea unor nevoi de ordin spiritual și social.

Cei care ajung să facă parte din cadrul unei organizații teroriste sunt recrutați astfel încât să satisfacă nevoile organizației. În acest sens, recrutorul organizației teroriste are mai multe criterii după care se ghidează în procesul de recrutare. Acestea variază începând de la vârstă, sex, mediul social până la diferite calități pe care aceștia le caută pentru îndeplinirea anumitor misiuni de natură teroristă.

¹⁵ Lassané Yaméogo, *Les médias, un allié du terrorisme*, 2016, disponibil la <http://cahiersdujournalisme.org/V2N1/Caj-2.1-R007.html>

¹⁶ J.P. Filiu, *Barbarie jihadiste et terreur médiatique*, Cités, 2015, pp. 27-38.

Etape-cheie pentru crearea profilului psihologic al unui terorist cibernetic este identificarea unor caracteristici comune care trebuie investigate. Caracteristicile cuprind aspecte înnăscute, cum ar fi deschiderea, conștientizarea, extroversia, agreabilitatea și nevroticul. De asemenea, trăsăturile și caracteristicile personale sunt modelate de experiențe și evenimente de viață care duc, astfel, la machiavellianism, narcisism, psihopatie, senzație care caută maturitate, agresivitate, probleme de abilități sociale, superficialitate, lipsa autostimei și integritate personală. Factorii motivați ai criminalității cibernetică ajung la hacktivism, câștig monetar, spionaj, sabotaj, credințe politice și religioase, curiozitate, emoții, sporirea valorii de sine și intenția de a controla și manipula pe alții.

Din punct de vedere motivațional, există următoarele tipuri psihologice de teroriști, și anume¹⁷:

Răzbunătorul – acesta acționează sub impulsul determinant al dorinței de revanșă pentru un afront personal anterior. Acesta este dispus să plătească cu viața sau cu libertatea.

Infractorul de drept comun – urmărește satisfacerea cauzei prin violență, interesele fiind, de cele mai multe ori, materiale. Acest lucru se poate realiza fie direct, prin deposedarea victimei de bunurile existente, fie pe un timp mai îndelungat, prin formularea unor pretenții față de apropiatii victimei (recompensa).

Criminalul plătit – care acționează la indicația și cu sprijinul financiar și material al unor organizații teroriste, având drept obiectiv suprimarea vieții unor personalități politice sau militare, care se opun ideilor și intereselor organizației. Teroriștii din această categorie sunt, de obicei, oameni profesioniști, cunoscători ai mai multor limbi străine sau de diferite domenii, cu calități fizice și psihice deosebite, fapt ce le permite să se angajeze în acțiuni extrem de riscante.

Bolnavul mintal – acționează indiferent de caz, de situație sau de consecințe. Acesta este puternic radicalizat și acționează dintr-un impuls maladiv și irațional.

Fanaticul religios – aceasta acționează violent, considerând că este condus de o forță divină să apere ideile și concepțiile religioase al căror este adept, victima fiind orice persoană sau entitate care contrazice aceste idei. Acesta este condus de instinctul religios ce îl orbește și îl face să creadă că, prin acțiunile sale, îl slăvește pe Allah. De obicei, această categorie de teroriști sunt formați încă din copilărie, fiindu-le insuflată violența, ura față de „*necredincioși*” și fiind crescut în spiritul fanatismului religios.

¹⁷ S.A. Jalil, *Countering Cyber Terrorism Effectively: Are We Ready to Rumble?*, Global Information Assurance Certification Paper, disponibil la <https://www.giac.org/paper/gsec/3108/countering-cyber-terrorism-effectively-ready-rumble/105154>

Martirul național – are drept motivație sacrificiul pentru o cauză măreață și de interes național. Aceasta va atenta la acele personalități care, în opinia sa și a organizației din care face parte, constituie o problemă în calea promovării intereselor lor naționale, precum și a grupului din care face parte.

Protestatarul politic – are o motivație similară cu cea a martirului național, însă interesele sale sunt de natură politică.

Din punctul nostru de vedere, teroristul cibernetic este un pic diferit de cel clasic, prin prisma faptului că acesta își desfășoară activitatea în mediul online. Din perspectivă psihologică, o persoană nu se naște terorist sau terorist cibernetic, ci suferă pe parcurs un set de transformări. Organizațiile teroriste sunt interesate în mod special de grupurile de indivizi nemulțumiți sau marginalizați.

Potrivit piramidei lui Maslow, pentru organizațiile teroriste sunt importante trei categorii de persoane care pot fi transformați în teroriști cibernetic, și anume: persoane cu nevoi sociale de incluziune și afirmare, persoane cu nevoie de securitate, persoane cu nevoi de bază¹⁸.

Pentru persoanele cu nevoi de bază, este foarte atrăgătoare ideea de a se alătura unei organizații teroriste din prisma faptului că aceasta îi poate oferi beneficii materiale atât ei, cât și familiei sale. Frustrarea este un element-cheie în cadrul acestor persoane. O parte din comportamentul teroriștilor este legat de frustrarea privind imposibilitatea de a-și satisface anumite nevoi personale, fie că sunt de natură psihologică sau fiziologică, iar acest lucru duce la acte de agresiune.

În strânsă legătură cu neîmplinirea anumitor nevoi este și izolarea de restul societății. Astfel, dacă o persoană nu reușește să își satisfacă acele nevoi, începe să nege orice fel de comportament uman și, astfel, se izolează de restul societății. Devine lipsit de empatie față de nevoile altora și dezvoltă un comportament antisocial distructiv față de semenii săi.

Un alt element în acest sens este sindromul grandomaniei. În acest caz, individul are o părere idealizată despre el însuși și nu posedă niciun respect pentru semenii săi. Aceasta poate deveni violent dacă ajunge la concluzia că societatea nu îl respectă, nu îi respectă credințele și idealurile, devenind frustrat că nu poate avansa pe treptele piramidei lui Maslow. Acest tip de individ are nevoie de afirmare puternică și simte nevoie de a-i distruge pe cei care i se opun.

Potrivit unui document elaborat de Oficiul Națiunilor Unite pentru Droguri și Criminalitate (UNODC), Al-Qaeda a început, de ceva timp, să recruteze minori pentru a face față lipsei de resurse umane. Se pare că organizația și-a îndreptat

¹⁸ European Union Agency for Network and Information Security, *ENISA overview of cybersecurity and related terminology*, septembrie 2017, disponibil la <https://www.enisa.europa.eu/publications/enisa-position-papers-and-opinions/enisa-overview-of-cybersecurity-and-related-terminology>

atenția asupra minorilor cu dezabilități mentale, cu un IQ scăzut sau care provin din familii destrămate ori din medii sociale nefaste. Media de vârstă în rândul acestor minori este de 13-16 ani¹⁹.

O altă categorie care este de interes pentru organizațiile teroriste sunt femeile. Acestea nu sunt neapărat folosite în actele de terorism, însă pot fi folosite în procesul de recrutare și propagandă pe internet²⁰.

Terorismul cibernetic este un domeniu atractiv pentru teroriștii moderni și din motivul că este mult mai ieftin decât metodele clasice de terorism. Teroristul modern are nevoie doar de un computer personal și de o conexiune online, nu trebuie să cumpere arme sau explozivi, ci poate crea și livra viruși de calculator printr-o linie telefonică, un cablu sau o rețea. Este anonim față de terorismul tradițional, acest lucru punând în dificultate agențiile de securitate să urmărească sau să identifice sursa atacului.

Variatatea și numărul de ținte sunt foarte mari, teroristul cibernetic putând viza mai multe computere și rețele în același timp. Potrivit studiilor, infrastructurile critice sunt vulnerabile în fața atacurilor teroriștilor, deoarece sunt extrem de complexe, ceea ce face dificil de eliminat toate punctele slabe. Atacul poate fi realizat de la distanță, acest lucru fiind foarte atractiv pentru teroriștii cibernetic, deoarece elimină restul investițiilor pe care ar fi trebuit să le facă în cazul unui atac terorist tradițional (tabere de antrenament, investiții în arme, psihologice etc.). Terorismul cibernetic poate afecta un număr mai mare de oameni decât terorismul tradițional, generând, astfel, un impact mai mare asupra mass-mediei.

Categoriile de ținte afectate de terorismul cibernetic sunt: cetățenii, instituțiile statului, companiile private.

Infrastructurile critice ale unui stat sau operațiunile financiare (ca, de exemplu, comerțul online, schimbul valutar, plata facturilor) sunt afectate, în mare măsură, de actele teroriștilor cibernetic, însă persoanele care sunt direct afectate vor suferi un stres psihologic mult mai mare, așa cum este în cazul unui furt de date de pe cardul de debit, care poate lăsa un individ fără toți banii din contul bancar. Nu putem subestima impactul pe care atacurile cibernetic le-ar putea avea asupra oamenilor, deoarece diferite persoane reacționează diferit la astfel de situații. Unora dintre persoane, direct afectate de terorismul cibernetic, în cazuri

¹⁹ United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), *Handbook on Children Recruited and Exploited by Terrorist and Violent Extremist Groups: The Role of the Justice System*, 2017, Viena, disponibil la https://radical.hypotheses.org/files/2016/04/Handbook_on_Children_Recruited_and_Exploited_by_Terrorist_and_Violent_Extremist_Groups_the_Role_of_the_Justice_System.E.pdf

²⁰ D.E. Denning, *Activism, Hacktivism, and Cyberterrorism: the Internet as a Tool for Influencing Foreign Policy*, în J. Arquilla, D. Ronfeldt (Eds.), *Networks and netwars. The future of terror, crime and militancy*, Chapter eight, 239-288. Santa Monica: RAND Corporation, disponibil la https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/MR1382/MR1382.ch8.pdf

precum pierderea informațiilor vitale ale companiei, care pot fi utilizate pentru a amenința starea de bine a organizației sau a persoanei vizate, li se poate induce sentimentul de teamă, iar persoana afectată va trăi sub un stres sever. Persoana implicată va suferi emoțional și acest lucru ar putea afecta starea sănătății sale mentale. În alte cazuri, în care atacurile de dezinformare folosind site-uri web, e-mail și alte mijloace electronice ar putea fi efectuate pentru a disemina zvonuri despre o anumită situație, organizație sau o persoană, pot duce la un haos în rândul publicului larg. Oamenii vor intra în panică și, astfel, operațiunile financiare și modul normal de viață vor fi perturbate. Prin urmare, este necesar ca publicul larg să fie bine informat despre terorismul cibernetic și să poată identifica pașii care pot fi făcuți pentru a face față îngrijorării cât mai bine²¹.

COPIII, O ȚINTĂ A TERORISMULUI CIBERNETIC?

Conform legilor naționale din mai multe țări ale lumii, copiii minori le sunt protejate demnitatea și integritatea împotriva oricăror încălcări din partea altor persoane. De exemplu, legislativul tunisian are o politică ce urmărește să lupte împotriva exploatarei minorilor de către criminalitatea organizată și să prevină toate formele de îndoctrinare ideologică. Printre alte fenomene cu care se poate confrunta un copil atunci când navighează pe internet se află: instigarea la ură, stimularea pentru a se alătura unor rețele teroriste, propagarea mesajelor teroriste prin intermediul terorismului cibernetic și rasismul cibernetic, care se referă la jignirea și instigarea altor persoane la rasism. Lupta împotriva ambelor tipuri de implicare este o necesitate absolută, care necesită vigilență din partea serviciilor competente în domeniu.

Există, în spațiul cibernetic, multiple atacuri asupra demnității și integrității copiilor. Acestea constituie amenințări la adresa demnității lor umane. Aceste leziuni apar în mai multe forme, cum ar fi traficul de organe, traficul de copii prin intermediul internetului, „cyber-droguri” și „cyber-rasism”²². În al doilea rând, în ceea ce privește traficul de copii prin internet, legislațiile naționale interzic exploatarea copiilor sub diferite forme de criminalitate organizată. Însă, protecția copiilor în spațiul cibernetic nu se limitează la aceste trei fenomene, existând și alte fenomene care pot constitui amenințări la demnitatea și integritatea copiilor.

²¹ S.A. Jalil, *Countering Cyber Terrorism Effectively: Are We Ready to Rumble?*, *ibidem*.

²² M. Gargouri, *La protection de l'internaute mineur face aux actes de cyber-terrorisme*, Village de la Justice. La Communauté des métiers du droit, disponibil la <https://www.village-justice.com/articles/protection-internaute-mineur-face-aux-actes-cyber-terrorisme,32235.html>

În prezent, internetul este la baza riscurilor și pericolelor prin care copiii devin victime. Copiii care utilizează internetul pot cădea pradă pedofililor, teroriștilor și mișcărilor rasiste. Acest instrument este un mijloc de recrutare a teroriștilor. Grupuri teroriste și recrutori consultă paginile de Facebook și blogurile de chat cu mesaje în căutarea persoanelor receptive, în special a tinerilor vulnerabili, pentru a-i implica într-un grup online privat, în spatele căruia se află un grup terorist. Activiștii recrutați din mediul online de către teroriști sunt, în mare parte, minori și tineri. Majoritatea teroriștilor morți din zonele de conflict sau prinși sunt tineri cu o vârstă mai mică de 18 ani. Tinerii de astăzi sunt idealști și cred că au puterea de a schimba lumea. Teroriștii profită de această etapă normală a dezvoltării lor intelectuale, psihologice și biologice pentru a atrage și a manipula insidios acești tineri.

Conform avocatului tunisian Mohamed Gargouri, infracțiunile din domeniul terorismului cibernetic în detrimentul copiilor pot lua două forme, fie prin prezentarea informațiilor teroriste, fie prin recrutarea electronică a copiilor ca activiști teroriști. În statele arabe, cu precădere, un fenomen care a luat amploare în ultimii ani îl constituie activismul cibernetic; deși este răspândit în lume, acest subiect este marcat în lumea arabă prin represiune și anonim. Reprimarea se manifestă prin cenzura folosită de autorități și, chiar dacă teroriștii nu și-au propus decât să treacă de la provocarea de pe internet la acțiunea de concretizare a răului, faptul rămâne real.

Site-urile și paginile de facebook sunt considerate de legislația tunisiană „*alte materiale sau echipamente*”, folosite de o organizație sau persoane fizice pentru a comite infracțiuni de terorism în cyberspațiu.

Trebuie subliniat faptul că propaganda și publicitatea nu sunt doar activități strâns legate de războiul psihologic, deoarece există și altele, precum pirateria. Hackingul computerizat reprezintă un atac țintit, eficient și automatizat, suficient de coordonat menit să paralizeze activitățile computerizate ale unui copil pe internet. Pirateria poate submina demnitatea umană a minorului prin exploatarea ilegală a fotografiilor sau a informațiilor sale. Grupurile de hackeri au interese lucrative și folosesc know-how-ul tehnologic, prin infiltrarea în rețele sociale și punându-și talentul în slujba convingerilor sale prin organizarea de atacuri informatice în scopul pirateriei și al deturnării datelor personale ale copiilor. Hackerii sunt motivați de bani, sunt legați de organizații criminale și sunt dispuși să-și vândă serviciile către cel mai bun ofertant. Printre formele de activism cibernetic se numără strângerea de fonduri, mobilizarea, schimbul de informații, planificarea, coordonarea și, mai ales, recrutarea teroriștilor²³.

²³ Goubin Yang, *Cyber-activism [draft] [#digitalkeywords]*, 9 iunie 2014, disponibil la <http://culturedigitally.org/2014/06/cyber-activism-draft-digitalkeywords/>

CONCLUZII

Terorismul cibernetic are un impact direct și indirect asupra persoanelor, în primul caz, persoanele nu conștientizează imediat că ceea ce se întâmplă în jurul lor reprezintă rezultatul unor atacuri cibernetice, iar în cel de al doilea caz, oamenii pot dobândi un sentiment de teamă, de stres.

Principalul rol al mass-mediei în cazul producerii unui atentat cibernetic este acela de a disemina știrea privind atacul în mediul online, dar și pe posturile de televiziune, prezentând care au fost daunele produse de acesta și ce măsuri au fost luate pentru a putea fi combătute efectele pe termen scurt.

De asemenea, influențează populația prin intermediul mass-mediei, care diseminează știrile în flux și care un caracter negativ, de cele mai multe ori, deoarece știrile negative aduc un rating crescut unui post de televiziune sau un număr mult mai mare de accesări ale unei pagini web.

Terorismul cibernetic are și un impact psihologic produs de propaganda teroristă, persoanele recrutate de organizații fiind folosite pentru a disemina propaganda acestora în mediul online prin intermediul rețelelor sociale sau prin deturnarea website-urilor unor companii private sau instituții de stat. O categorie de țintă care este din ce în ce mai afectată sunt copiii minori, care, de cele mai multe ori, au acces la internet și pot cădea foarte ușor pradă unor persoane rău intenționate. Trebuie subliniat faptul că propaganda și publicitatea nu sunt doar activități strâns legate de războiul psihologic, deoarece există și altele, precum pirateria. Hackingul computerizat reprezintă un atac țintit, eficient și automatizat, suficient de coordonat, menit să paralizeze activitățile computerizate ale unui copil pe internet.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *About us*, NATO StratCom, Centre of Excellence, 2019, disponibil la <https://www.stratcomcoe.org/about-us>
2. ***, *Burkina-Faso. De Sankara à Compaoré et la rivalité entre Daech et l'Aqmi*, în *À l'encontre*, 18 ianuarie 2016, disponibil la <https://alencontre.org/category/afrique/burkina-faso>
3. ***, *ENISA overview of cyber security and related terminology*, European Union Agency for Network and Information Security, septembrie 2017, disponibil la <https://www.enisa.europa.eu/publications/enisa-position-papers-and-opinions/enisa-overview-of-cybersecurity-and-related-terminology>
4. *Handbook on Children Recruited and Exploited by Terrorist and Violent Extremist Groups: The Role of the Justice System*, United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), 2017, Viena, disponibil la https://radical.hypotheses.org/files/2016/04/Handbook_on_Children_Recruited_and_Exploited_by_Terrorist_and_Violent_Extremist_Groups_the_Role_of_the_Justice_System.E.pdf

5. *Saudi Aramco Oil Giant Recovers from Virus Attack News Technology*, BBC, 27 august 2012, disponibil la <https://www.bbc.com/news/technology-19389401>
6. *Truth behind America's raid on Belgrade*, *The Guardian*, 28 noiembrie 1999, disponibil la <https://www.theguardian.com/theobserver/1999/nov/28/focus.news1>
7. A. Brookes, *U.S. plans to 'fight the net' revealed*, BBC, 2006, disponibil la <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/4655196.stm>
8. Maura Conway, *Le cyber-terrorisme. Le discours des médias américains et ses impacts*, Cités, 2009/3 (no 39), disponibil la <https://www.cairn.info/revue-cites-2009-3-page-81.htm>
9. D.E. Denning, *Activism, Hacktivism, and Cyberterrorism: the Internet as a Tool for Influencing Foreign Policy*, în J. Arquilla, D. Ronfeldt (Eds.), *Networks and netwars. The future of terror, crime and militancy*, Chapter eight, 239-288, Santa Monica: RAND Corporation, disponibil la https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/MR1382/MR1382.ch8.pdf
10. J.P. Filiu, *Barbarie jihadiste et terreur médiatique*, Cités, 2015.
11. M. Gargouri, *La protection de l'internaute mineur face aux actes de cyber-terrorisme*, Village de la Justice. La Communauté des métiers du droit, disponibil la <https://www.village-justice.com/articles/protection-internaute-mineur-face-aux-actes-cyber-terrorisme,32235.html>
12. S.A. Jalil, *Countering Cyber Terrorism Effectively: Are We Ready to Rumble?*, Global Information Assurance Certification Paper, disponibil la <https://www.giac.org/paper/gsec/3108/countering-cyber-terrorism-effectively-ready-rumble/105154>
13. Évelyn Josse, *Les médias face au terrorisme et aux populations affectées, l'impossible équation*, 2015, disponibil la www.resilience-psy.com
14. B. Labasse, P. Savary, Thierry Watine, *Les Cahiers du journalisme*, vol. 2, nr. 1, trimestrul I, 2018, Les Presses de l'Université d'Ottawa.
15. J. Lasker, *U.S. Military's Elite Hacker Crew*, 2005, disponibil la <https://www.wired.com/2005/04/u-s-militarys-elite-hacker-crew/>
16. J.P. Manach, *Le cyberterrorisme est virtuel*, la cyberguerre en préparation, 2006, disponibil la <http://www.internetactu.net/2006/02/24/le-cyberterrorisme-est-virtuel-la-cyberguerre-en-preparation/>
17. P. Mannoni, Christine C. Bonardi, *Terrorisme et Mass Médias*, *Topique Revue*, 2003, nr. 83.
18. Lassané Yaméogo, *Les médias, un allié du terrorisme*, 2016, disponibil la <http://cahiersdujournalisme.org/V2N1/CaJ-2.1-R007.html>
19. Goubin Yang, *Cyber-activism [draft] [#digitalkeywords]*, 9 iunie 2014, disponibil la <http://culturedigitally.org/2014/06/cyber-activism-draft-digitalkeywords/>

FAKE NEWS ÎN SECOLUL AL XXI-LEA

Antonia Teodora MARIȘ

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Realitățile secolului curent conturează noi provocări în domeniul securității. Modificările spectaculoase în ceea ce privește progresul tehnologic, omniprezența tehnologiilor digitale, revoluția digitală, ordinea globală digitală, importanța crescândă a platformelor digitale, rapiditatea cu care se transmit informațiile, algoritmizarea vieții personale, puterea de a schimba și a direcționa opiniile publice, cultivarea și agravarea disputelor, reprezintă doar câteva dintre caracteristicile secolului al XXI-lea.

Odată cu această evoluție, amenințările, riscurile și vulnerabilitățile fiecărui actor statal au căpătat noi registre de înțelegere și manifestare. În acest context, postările din categoria fake news au potențialul de a influența segmente de audiență pentru a obține anumite atitudini sau a schimba anumite percepții.

Un prim pas pentru combaterea acestui fenomen îl reprezintă conștientizarea populației cu privire la existența acestei amenințări. Formarea unei culturi de securitate puternice și identificarea vulnerabilităților sunt, de asemenea, pași importanți în stabilirea fundamentelor securității.

Cuvinte-cheie: fake news, cultură de securitate, amenințare, vulnerabilitate, contracarare.

INTRODUCERE

Ultimele decenii din evoluția omenirii au conturat modificări spectaculoase în ceea ce privește progresul tehnologic; epoca în care trăim este paradoxală, tumultoasă, o lume a abundenței informaționale, supusă schimbării continue. Odată cu această evoluție, amenințările, riscurile și vulnerabilitățile fiecărui actor statal au căpătat noi registre de înțelegere și manifestare. Aceste schimbări în metodele de atingere a scopului, proprii secolului al XXI-lea, fac necesară consolidarea unei culturi de securitate adaptată specificului fiecărui stat.

Omniprezența tehnologiilor digitale, revoluția digitală, ordinea globală digitală, importanța crescândă a platformelor digitale, rapiditatea cu care se transmit informațiile, algoritmizarea vieții personale, puterea de a schimba și direcționa opiniile publice, cultivarea și agravarea disputelor, reprezintă doar câteva dintre realitățile secolului curent. Acestea tind să schimbe în mod fundamental ecosistemul informațional și emoțional al zilelor noastre. Aceste tehnologii dominante au puterea de a disloca monopoluri de cunoaștere, de a crea o realitate alternativă, de a schimba piloni de stabilitate, având capacitatea de a se răspândi instantaneu, la scară globală, fără filtre editoriale sau umane.

În acest context, fenomenul *fake news* reprezintă un subiect de interes prin puterea și rapiditatea cu care poate îndeplini obiective strategice și crea dezechilibru la nivel global.

FAKE NEWS ÎN SECOLUL AL XXI-LEA

Pornind de la realitățile secolului curent, putem stabili și relația vulnerabilități-amenințări din cadrul conflictului contemporan. Acest tip de conflict, specific secolului al XXI-lea, este un conflict asimetric, care însumează un tot bazat pe caracteristicile secolului curent. Caracterul puternic de incertitudine, imprevizibilitatea, importanța crescândă a rețelelor de socializare și a mass-mediei, evoluția rapidă a tehnologiilor, amprenta puternică a forțelor neregulate, rolul factorului politic, multidimensionalitatea spațiului de ducere a conflictului sunt câteva dintre caracteristicile conflictului contemporan.

Realitatea secolului curent consolidează necesitatea unei culturi de securitate adaptate fiecărui stat. Cultura de securitate are în vedere noile tipuri de amenințări; aceasta poate fi definită ca suma credințelor, valorilor, practicilor indivizilor și statelor care determină ce se consideră a fi un pericol sau o situație de insecuritate în cel mai larg sens și care sunt metodele, mijloacele, modalitățile de contracarare a lor¹.

¹ Christopher Daase, *National, societal and human security: on the transformation of political language*, Historical Social Research, 2010, p. 22.

Înainte de a vorbi despre *fake news*, consider necesar să menționez despre cum poate fi definit *adevărul*. Acesta, în concepția lui Neil deGrasse Tyson, este de cel puțin trei tipuri²:

- adevărul științific, demonstrat de diferiți oameni de știință, din diferite zone ale lumii, acceptat pe bază de dovezi științifice, obiective;
- adevărul personal/credință/opinie personală – acest tip de adevăr reprezintă, de fapt, fie opinii formate de-a lungul timpului, contextual, fie informații preluate de la diferite persoane;
- adevărul politic – informație repetată de nenumărate ori, care este crezută și însușită fie pentru că persoana aflată în cauză susține anumite figuri politice, fie pentru că este împotriva ideilor promovate de opoziție.

Adevărul organizațional vine în completarea clasificării prezentate mai sus – acesta cuprinde setul de valori, principii, mecanisme pe baza cărora funcționează o instituție/organizație, indiferent de natura ei, și care sunt înglobate în cultura organizațională pe care o dezvoltă, constituind baza pentru imaginea organizațională pe care o transmite publicului-țintă.

Este foarte important să pornim cu această clasificare tocmai pentru a ne putea raporta la ea în contextul *fake news* specific conflictului contemporan. De menționat este faptul că adevărul personal, adevărul organizațional și cel politic reprezintă, împreună, modul în care oamenii percep realitatea, adevărul general la care se raportează atunci când analizează orice situație, un filtru personal prin care trece un eveniment nou.

Oamenii sunt ființe emoționale și adesea iraționale, care funcționează pe baza unei realități personale, adevăruri personale deja create. De cele mai multe ori, oamenii caută o confirmare a propriilor credințe și opinii în momentul în care citesc o știre. Creierul pare să blocheze informațiile cu care nu suntem de acord, selectându-le pe cele care vin în susținerea unei idei deja formate. Eroarea de confirmare (*confirmation bias*) reprezintă, de fapt, această tendință a ființei umane de a căuta dovezile, exemplele și situațiile care susțin și confirmă credințele personale³. Nu am fost creați pentru a percepe realitatea cu toate sensurile ei, avem un film propriu, un mod personal de a percepe realitatea la care ne raportăm. Mai mult decât atât, informația poate sau nu poate să reflecte realitatea⁴. Controlul percepțiilor despre informații poate facilita formarea unei realități favorabile chiar dacă se bazează pe informații incorecte. În acest context, în cadrul conflictului

² Neil deGrasse Tyson, la adresa http://youtu.be/TDoufL_Uf4Q, accesat la data de 12.08.2019.

³ Scott Adams, *Win Bigly – Persuasion in a world where facts don't matter*, Penguin, New York, 2017, p. 16.

⁴ Sorin Topor, *Opinions regarding informational evaluation methods within a contemporary informational operation*, în proceedings, The 8th International Conference Strategii XXI, vol. 3, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2012.

contemporan, *fake news* se bazează pe vulnerabilități în încercarea de a schimba comportamente.

Termenul de *fake news* reprezintă un tip de propagandă care constă în răspândirea de informații false prin mass-media tradițională sau prin social media. Aceste știri, cu caracter neîntrerupt și atotcuprinzător, care prezintă un adevăr distorsionat, au, de obicei, ca scop influențarea maselor; rapiditatea cu care se propagă aceste știri este specifică secolului al XXI-lea și se datorează evoluției tehnologice și nevoii sociale de a ști. Astfel, sub deviza de *cetățeni informați sau dreptul publicului de a ști* se pot livra informații a căror valoare de adevăr este foarte greu de dovedit, informații care, de altfel, plac publicului⁵.

În timp record, titulatura de *fake news* s-a metamorfozat dintr-o descriere a unui fenomen social media într-un clișeu jurnalistic, precum și într-o acuză aruncată de politicieni. La jumătatea anului 2016, editorul media al BuzzFeed, Craig Silverman, a observat un flux de știri complet fabricate care păreau să provină dintr-un singur oraș din Macedonia, Europa de Est. Cercetând situația, a identificat mai mult de 140 de site-uri web, toate înregistrate în același oraș, site-uri cu audiențe uriașe, obținute prin intermediul platformei Facebook⁶.

Fără a avea neapărat un interes în influențarea scenei politice din SUA, motivați mai mult de dorința câștigurilor financiare prin intermediul publicității pe diferite platforme de socializare, administratorii site-urilor din Veles (Macedonia) s-au asigurat că lucrările lor de ficțiune câștigă maximul de popularitate. Alegerile prezidențiale, în speță candidatul republican Donald Trump, constituiau un subiect de top în social media (subiectele politice fiind de mare interes în secolul al XXI-lea). Din acest motiv, articole false, precum *Papa Francis șochează lumea, îl susține pe Donald Trump pentru președinți*⁷, au avut un succes excepțional și, într-o măsură, au influențat percepția oamenilor referitor la candidatul republican.

O clasificare a *fake news* poate fi făcută în funcție de intenția celui care publică o anumită știre. Din acest punct de vedere, există două tipuri de *fake news*: cele publicate în mod deliberat, cu intenția de a obține un anumit efect, și cele care, nondeliberat, nu conțin imaginea completă, ci jumătăți de adevăr sau situații scoase din context⁸.

Fake news nu înseamnă neapărat știre falsă, în totală opoziție cu realitatea. Pot fi prezentate jumătăți de adevăruri sau adevăruri văzute din alte unghiuri,

⁵ Sorin Topor, Ion Călin, Costinel Nițu, Draga-Nicola Crăciun, *Despre informații și sisteme informaționale militare*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2008, pp. 152-153.

⁶ ***, *You can make this stuff up*, la adresa <https://www.aeaweb.org/research/charts/fake-news-impact-presidential-election-2016>, accesat la data de 19.08.2019.

⁷ Hunt Allcott, Matthew Gentzko, *Social Media and Fake News in the 2016 Election*, la adresa <https://web.stanford.edu/~gentzko/research/fakenews.pdf>, accesat la data de 19.08.2019.

⁸ ***, *Fake news: What is it? And how to spot it*, la adresa <https://www.bbc.co.uk/newsround/38906931>, accesat la data de 14.08.2019.

care să convingă cititorul de o anumită variantă a realității. De asemenea, astfel de materiale pot conține interpretări subiective, pot prezenta evenimente/situații fără context. Cu cât știrea conține o doză mai mare de adevăr, cu atât poate fi percepută de populație ca fiind realitate. Dacă este demontată, aceasta tinde să scadă încrederea audienței în sursele media.

Categoria de *fake news* publicate în mod deliberat cu intenția de a schimba comportamente este cea care ar trebui să suscite interesul analiștilor. Scrise cu scopul de a crește sau de a scădea încrederea oamenilor în diferite instituții, de a dezbină alianțe, de a deteriora imaginea unei persoane publice sau, pur și simplu, a induce o stare de panică pentru a putea îndeplini un obiectiv final, acestea au puterea de a forma percepții și a schimba atitudini. De asemenea, dacă vin în întâmpinarea audienței cu prima informație, creează o bază de neadevăr, care poate fi foarte greu de demontat, tocmai din cauza erorii de confirmare menționate anterior. Motivele pentru care acest tip de știre există sunt diverse; ce au în comun, însă, este dorința de a schimba comportamente pentru a îndeplini obiective.

Puterea *fake news-ului* este dată și de faptul că oamenii, în general, tind să distribuie știri cu care se simt confortabili, care confirmă percepții deja create și adevăruri personale sau organizaționale deja existente despre un anumit subiect. Oamenii distribuie voluntar *fake news*, luând astfel parte la campania de inducere în eroare a populației. Odată distribuită, știrea capătă o nouă putere, aceea a amprentei personale sau organizaționale pe care o dăm în momentul în care decidem să distribuim o informație.

O altă situație este aceea în care, nefiind de acord cu o anumită știre, anumite persoane pun eticheta de *fake news* doar pentru că nu vor să accepte realitatea. Unii oameni vor pune această etichetă doar pentru că nu împărtășesc aceeași opinie.

FAKE NEWS VS. DEZINFORMARE

Noutatea specifică secolului al XXI-lea în procesul propagandistic și de dezinformare este, de fapt, rapiditatea cu care se răspândesc aceste știri și, totodată, importanța comportamentului nostru digital, care poate reprezenta o metodă ideală pentru a manipula opinia maselor. Dezinformarea digitală are avantajul unei persuasiunii de precizie, o *targetare* eficientă a publicului-țintă cu ajutorul informațiilor pe care anumite companii, persoane le au despre populație. Deținând anumite detalii despre populație, se poate face o angajare (*un engagement*) potrivită, care să livreze informația în cel mai compatibil mod, având în vedere vulnerabilitățile audienței.

În acest context, demn de menționat este faptul că cititorul nu reacționează doar la știre în sine, ci și la reacțiile deja existente în legătură cu o anumită situație.

Din această realitate rezultă faptul că este suficient ca cineva să controleze primele reacții (reacții care preiau puterea adevărului personal/organizațional) pentru a influența reacția maselor, nemaifiind necesar ca cineva să controleze faptele.

Trăim într-un secol în care faptele contează din ce în ce mai puțin; ceea ce contează este modul în care sunt percepute, în care sunt relatate în mediul online și atitudinile care rezultă din aceste percepții. Particularitățile secolului curent oferă posibilitatea exprimării opiniilor personale, care, uneori, devin mai relevante decât faptele.

Nu se poate contura un model al persoanei susceptibile la *fake news*, dar se pot face estimări și se pot scoate în evidență condiții în care *fake news* au șanse mai mari să își îndeplinească obiectivul pentru care au fost create. Acestea pot fi dintre cele mai diverse: crearea de haos informațional, polarizare, confuzie, bulversare, schimbarea conducerii din diferite domenii, revolte etc. Sentimentele de ură și insecuritate în rândul populației, frustrarea, deșănțarea, lipsa culturii și a atașamentului față de societate pot crea o societate mai susceptibilă la fenomenul *fake news*.

Instabilitatea pe plan politic se referă la degingolada politică, creșterea neîncrederii populației în clasa politică, incoerența și lipsa de realism a programelor politice și corupția. Lipsa unui minim consens politic la nivelul liderilor, pe probleme fundamentale, de importanță strategică, reprezintă caracteristica unei societăți instabile, vulnerabile⁹. Instabilitatea economică, prețurile fluctuante, migrația forței de muncă în afara granițelor reprezintă posibile argumente ale instabilității economice. În ceea ce privește instabilitatea pe planul social din România, aceasta este vizibil compusă de anxietatea socială, degradarea percepției sistemelor de valori naționale, corupție, tensiune și neîncredere în pilonii de conducere ai societății.

Platformele digitale și internetul fac posibilă prezentarea unor fapte instantaneu. Acestea sunt multe și pot răspunde așteptărilor, preocupărilor sau presupunerilor dintre cele mai diverse. Aflați într-o instabilitate socială, oamenii tind să extragă doar aspectele care le consolidează concepțiile și presupunerile. Asta nu înseamnă că faptele sunt false, sunt doar prezentate dintr-un anumit unghi, un anumit punct de vedere, parțial adevărate, menite să construiască, în timp, un anumit tip de comportament.

Fake news-urile sunt foarte greu de deosebit, dacă nu imposibil de diferențiat, de informațiile adevărate. Acestea sunt foarte bine camuflate în retorica curentă și sunt create astfel încât să atragă consumatorii de știri. Titlurile senzaționale, alese special pentru a crește numărul de cititori sau pentru ca știrea să fie răspândită cantitativ în mediul online, reprezintă doar una dintre metodele, greu de refuzat, folosite pentru a câștiga cât mai mulți cititori sau cât mai multe accesări.

⁹ Alina Bărgăoanu, #FakeNews. Noua cursă a înarmării, Editura Evrika, București, 2018, p. 86.

De menționat este faptul că, deși informarea se întâmplă în mediul online, emoțiile dezlănțuite, sentimentul creat, toate acestea au consecințe reale. Deși, poate, informarea a fost făcută de identități false, efectul acesteia poate influența indivizi reali care, sub efectul ei, iau decizii și recurg la acțiuni¹⁰.

Un prim pas pentru a reuși să facem diferența dintre o știre reală și *fake news* este consolidarea culturii de securitate în rândul populației. Cultura de securitate a populației vizează percepțiile generale despre cine ne sunt inamicii, cum ne amenință aceștia și cum putea acționa sau reacționa eficient. Cultura de securitate educă, ea reprezentând un sistem de sisteme, cu funcții complexe, interdependente.

De asemenea, modul în care sunt descrise anumite situații/evenimente/fapte este esențial pentru grupul de persoane cărora li se adresează. Maniera în care articolul atacă vulnerabilitățile cititorului de știri online descrie, de fapt, segmentul de populație care se dorește a fi influențat.

FENOMENUL FAKE NEWS – FENOMEN CU POTENȚIAL DE A AVEA UN PUTERNIC IMPACT SOCIAL

În urma alegerilor prezidențiale din 2016, din SUA, s-a susținut că s-ar putea ca *fake news* să fi jucat un rol primordial în victoria lui Donald Trump. În medie, un adult din SUA a citit și și-a amintit de unul sau mai multe articole *fake news* în perioada electorală, cu o expunere mai mare la articolele pro-Trump decât la articolele pro-Clinton. Cât de mult acest lucru a afectat rezultatele alegerilor depinde de eficacitatea expunerii la *fake news* în schimbarea percepțiilor referitor la opțiunile de vot.

În campania electorală din SUA (2016), au fost postate voit în mediul online informații eronate despre Hillary Clinton. S-a spus că ar fi grav bolnavă sau că ar fi vândut arme grupării teroriste Stat Islamic¹¹. Unele dintre aceste informații au fost preluate inclusiv de site-urile mari de știri și de televiziunile americane, alimentând, astfel, teoriile conspirației.

Pizzagate este un exemplu de *fake news* care a avut un impact direct și puternic în realitate. Această teorie a devenit virală în timpul alegerilor prezidențiale din SUA, din 2016, perioadă în care adresa personală de email a lui John Podesta, managerul de campanie al lui Hillary Clinton, a fost spart, iar emailurile au fost ulterior publicate. Susținătorii teoriei *pizzagate* susțineau faptul că aceste emailuri conțineau mesaje codificate care legau anumite restaurante din SUA de oficiali

¹⁰ *Ibidem*, pp. 34-50.

¹¹ <https://www.snopes.com/fact-check/wikileaks-cofirms-hillary-clinton-sold-weapons-to-isis/>, accesat la data de 10.08.2019.

din partidul democrat în cazul unei rețele de trafic de persoane și pedofilie¹². Membri ai extremei dreapta și alți oponenți ai lui Hillary Clinton au popularizat această teorie în mediul online. Ca răspuns, pe lângă nenumăratele amenințări cu moartea, din mediul online, ale patronilor și angajaților, un bărbat din Carolina de Nord a deschis focul într-o pizzerie din Washington, presupusă a fi implicată în rețeaua de pedofilie. *Pizzagate* ilustrează forța pe care *fake news* o deține și modul în care aceste știri pot fi folosite pentru a îndeplini anumite obiective.

Spenkuch și Toniatti au arătat că expunerea alegătorilor la un anunț suplimentar de campanie de televiziune schimbă acțiunile de vot cu aproximativ 0,02 puncte procentuale¹³. Acest lucru sugerează că, dacă un articol *fake news* ar fi la fel de convingător ca un singur anunț de campanie TV, *fake news* care au împânzit internetul în perioada campaniei ar fi avut potențialul de a schimba acțiunile de vot considerabil. Desigur, există multe motive pentru care un singur *fake news* ar fi putut fi mai eficient decât o reclamă televizată. Dacă ar fi adevărat că Papa I-a susținut pe Donald Trump, conform conținutului unuia dintre articolele de *fake news*, acest fapt ar fi semnificativ mai surprinzător și, probabil, ar muta credințele unui alegător rațional mai mult decât rezultatele informațiilor dintr-un anunț tipic de campanie.

În măsura în care *fake news* impun costuri sociale, ce se poate și ce trebuie făcut? În teorie, ar trebui să se vrea abordarea eșecurilor care duc la distorsiuni, care ar lua forma creșterii informațiilor despre starea lumii și creșterea stimulentei pentru consumatorii de știri pentru a deduce adevărata stare a lumii. În practică, platformele de socializare și rețelele de publicitate s-au confruntat cu unele presiuni din partea consumatorilor și a societății civile pentru a reduce prevalența *fake news* pe platformele lor. De exemplu, atât Facebook, cât și Google elimină site-urile de *fake news* de pe platformele de publicitate, pe motiv că încalcă politicile împotriva conținutului înșelător¹⁴.

Mai mult, Facebook a luat măsuri pentru a identifica articole false, pentru a marca articolele false drept „*contestate de părți terțiare*”, reducând introducerea acestora în fluxurile de știri ale utilizatorilor și ajutându-i pe utilizatori să evite împărtășirea accidentală a articolelor false, notificându-i că povestea este „*contestată de terți*” înainte de a o împărtăși¹⁵. Aceste acțiuni au potențialul de a crește bunăstarea

¹² <http://www.cuvantul-ortodox.ro/recomandari/sensul-razboiului-impotriva-stirilor-false-nu-filtrarea-critica-a-stirilor-ci-monopolul-asupra-viziunii-corecte-despre-lume-este-cruciada-impotriva-fake-news-menita-acoperirii-scandalului-pizza/>, accesat la data de 19.08.2019.

¹³ Jörg L. Spenkuch, David Toniatti, *Political Advertising and Election Outcomes*, CESifo Working Paper Series 2016, pp. 23-24.

¹⁴ Nick Wingfield, Mike Isaac, Katie Benner, *Google and Facebook Take Aim at Fake News Sites*, în *New York Times*, 2016, pp. 32-35.

¹⁵ Hunt Allcott, Matthew Gentzkow, *op. cit.*, p. 14.

socială, dar identificarea site-urilor și a articolelor false de știri ridică, de asemenea, întrebări importante despre cine devine arbitru adevărului.

Cu ocazia ultimelor alegeri prezidențiale din Statele Unite ale Americii, se apreciază că platformele de socializare online au jucat un rol definitoriu în rezultatul acestora, iar *fake news* au avut un rol central. Se estimează faptul că, la acest scrutin, cele mai cunoscute 20 de *fake news* au generat 8,7 milioane de acțiuni, reacții și comentarii pe platformele de socializare online, comparativ cu cele doar 7,4 milioane de reacții și comentarii generate de cele mai cunoscute 20 de știri reale pe site-urile celor mai importante surse jurnalistice¹⁶. Însuși Mark Zuckerberg a afirmat public că aproximativ 126 de milioane de americani au vizualizat pe platforma de socializare Facebook *fake news* cu caracter politic, pe parcursul alegerilor prezidențiale care au avut loc în anul 2016, în Statele Unite ale Americii. Nu există date referitoare la procentul de persoane care au accesat știrile sau care au fost influențate de acestea, dar situația poate ridica o serie de discuții ipotetice privind manipularea intenției de vot, afectând încrederea electoratului în alegeri¹⁷. Totodată, Mark Zuckerberg a afirmat, pe contul său personal de Facebook, că încearcă „să reducă dezinformarea, să blocheze mesajele spam de pe urma cărora profită anumiți autori sau se urmărește doar obținerea mai multor vizite pe propriile site-uri”.

În articolul *A new educational tool against misinformation*, publicat în secțiunea Facebook Newsroom, Adam Mosseri, manager de producție în cadrul Facebook, a declarat că platforma a încercat să stopeze cât mai mult răspândirea informațiilor false și s-a concentrat pe trei direcții majore: perturbarea stimulentei economice (deoarece majoritatea *fake news* sunt motivate financiar), construirea de produse noi și oferirea de sprijin utilizatorilor în luarea unor decizii atunci când se confruntă cu astfel de situații¹⁸.

Fake news au potențialul de a distorsiona campaniile electorale, pot afecta percepția publică sau pot influența emoțiile umane, aceste efecte fiind speculate de persoane care generează roboți virtuali care se pot chiar angaja în tipuri mai complexe de interacțiuni, comentând postările unor persoane și răspunzând la întrebările lor, manipulând, astfel, utilizatori reali pentru a le afecta percepția asupra realității¹⁹.

¹⁶ Craig Silverman, *This Analysis Shows How Viral Fake Election News Stories Outperformed Real News On Facebook*, la adresa <https://www.buzzfeednews.com/article/craigsilverman/viral-fake-election-news-outperformed-real-news-on-facebook>, accesat la data de 19.08.2019.

¹⁷ Carol E. Lee, Jo Ling Kent, *Facebook Says Russian-Backed Election Content Reached 126 Million Americans*, la adresa <https://www.nbcnews.com/news/us-news/russian-backed-election-content-reached-126-million-americans-facebook-says-n815791>, accesat la data de 19.08.2019.

¹⁸ Elena Adelina Andrei, *Facebook vs. Fake news*, la adresa <https://intelligence.sri.ro/facebook-vs-fake-news/>; accesat la data de 19.08.2019.

¹⁹ Emilio Ferrara, Onur Varol, Davis Clayton, Menczer Filippo, Flammini Alessandro, *The Rise of Social Bots. Communications of the ACM*, vol. 59, nr. 7, 2016, pp. 96-104.

FAKE NEWS, AMENINȚARE LA ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE

Având în vedere la ce atitudini poate să ducă, în ce manieră *fake news* pot influența, trebuie să se ia în considerare faptul că acest fenomen poate reprezenta o amenințare la adresa securității oricărui stat. Obiectivele strategice ale diferitelor puteri regionale pot fi realizate cu ajutorul acestui instrument. Folosind internetul și rețelele de socializare, o știre poate influența un număr foarte mare de oameni într-un timp foarte scurt.

Mai multe state au început să înțeleagă impactul și puterea pe care o pot avea acest fenomen și să acționeze în această direcție, în special după scandalul cauzat de acuzația folosirii *fake news* ca instrument de manipulare a populației în timpul alegerilor prezidențiale din SUA, din 2016.

Prin impactul pe care îl pot avea la nivelul populației sau chiar al decidenților unui stat, *fake news* din această categorie pot reprezenta amenințări la adresa securității naționale. Într-un astfel de context, care nu mai este legat de garantarea libertății de exprimare, ci de prevenirea utilizării malițioase a mass-mediei (atât tradiționale, cât și digitale), combaterea *fake news* devine o preocupare legitimă, care ar trebui să atragă atenția factorilor decidenți ai fiecărui stat.

De menționat este faptul că fenomenul are potențialul de a influența atât opinia maselor, cât și a anumitor persoane-cheie, cu putere de decizie.

Studiul sociologic realizat de Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I.C. Brătianu” al Academiei Române și Laboratorul de Analiză a Războiului Informațional și Comunicare Strategică (LARICS) a solicitat respondenților să încadreze fiecare afirmație din cele patru existente în una dintre cele patru categorii: acord, nici acord/ nici dezacord, dezacord, Nu știu/Nu răspund (NS/NR).

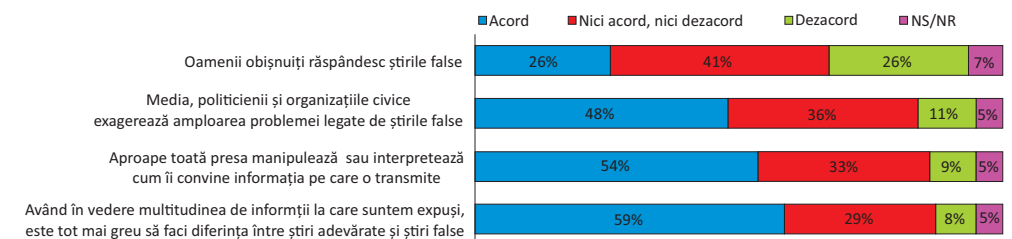

Figura nr. 1: Rezultatele sondajului de opinie – Percepția românilor cu privire la *fake news*²⁰

Rezultatele studiului arată următoarele²¹:

- peste jumătate dintre români consideră că în spatele răspândirii *fake news* se află, de cele mai multe ori, politicienii și partidele din țara lor; aceștia sunt

²⁰ Matei Alexandru, *SONDAJ – Peste jumătate dintre români cred că politicienii sunt principalii autori și propagatori de fake news*, la adresa <https://www.g4media.ro/sondaj-pestre-jumatate-dintre-romani-cred-ca-politicienii-sunt-principalii-autori-si-propagatori-de-fake-news.html>, accesat la data de 19.08.2019.

²¹ *Ibidem*.

considerați a fi capabili să folosească orice mijloace pentru a atinge anumite obiective strategice;

- majoritatea respondenților din România (56%) apreciază că *fake news* sunt mai răspândite în mediul online decât pe canalele tradiționale;
- majoritatea respondenților din România (54%) este conștientă de faptul că aproape toată presa adaugă o amprentă și o interpretare personală asupra informației diseminate;
- 59% dintre respondenții români afirmă că sunt conștienți de faptul că este dificil să facă diferența între *fake news* și știrile adevărate.
- oamenii obișnuiți sunt percepuți ca fiind propagatori ai *fake news* de către o pondere redusă a intervievaților.

Sondajul de opinie desfășurat în România a fost realizat de Inscop Research (www.inscop.ro) în perioada 12-23 octombrie 2018, pe un eșantion de 1.050 de subiecți reprezentativ pentru populația României, neinstituționalizată, cu vârsta de 18 ani și peste 18 ani. Eroarea maximă admisă a datelor este de $\pm 3\%$, la un grad de încredere de 95% pe un tip de eșantion multistratificat, probabilistic. Metoda de culegere a datelor a fost cea a sondajului de opinie pe baza unui chestionar aplicat de operatorii de interviu la domiciliul respondenților. Eșantionul a fost validat pe baza datelor oficiale ale Institutului Național de Statistică²².

Raportul *Cultura de securitate și fenomenul fake news*, fundamentat pe rezultatele unui sondaj de opinie realizat în perioada noiembrie 2018-ianuarie 2019, a avut ca scop identificarea percepțiilor privind cultura de securitate și *fake news*. Chestionarul a cuprins 25 de întrebări la care au participat 293 de respondenți. Întrebarea cu nr. 17 din raportul mai sus-menționat este următoarea: *Cine ar trebui, în opinia dvs., să se ocupe de identificarea și combaterea fake news?* Am ales evidențierea rezultatelor acestei întrebări din chestionar pentru a scoate în prim-plan modul în care populația atribuie responsabilitate cu privire la identificarea și combaterea în cazul acestui fenomen.

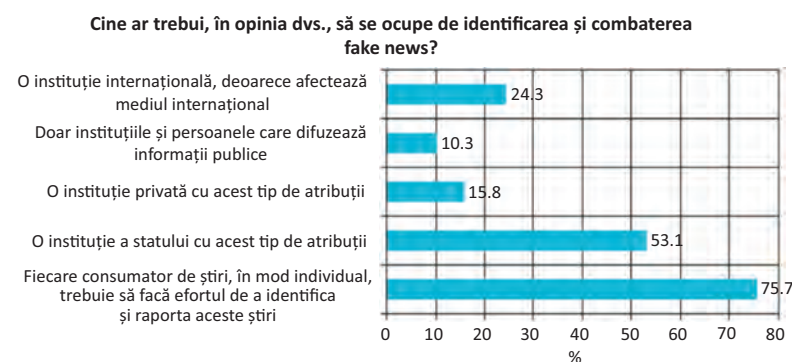

Figura nr. 2: Rezultatele sondajului de opinie – responsabili pentru identificarea și combaterea fake news²³

²² Ibidem.

²³ Ruxandra Buluc, Ioan Deac, Răzvan Grigoraș, Ciprian Lungu, <https://www.proscop.org.ro/site/wp-content/uploads/2019/09/raport-cutura-securitate-fake-news.2.pdf>, p. 121, accesat la data de 15.09.2019.

Rezultatele raportului evidențiază următoarele aspecte:

- responsabilitatea individuală este esențială în identificarea și combaterea *fake news* – fiecare consumator de știri, în mod individual, trebuie să facă efortul de a identifica și raporta aceste știri: 75,7% dintre răspunsuri;
- responsabilitatea instituțională este, de asemenea, importantă în aceste demersuri, respondenții apreciind rolul unei instituții a statului cu acest tip de atribuții (53,1%) privind lupta împotriva fenomenului *fake news*.

CONCLUZII ȘI PROPUNERI

Media digitală este amenințată de pericolul ca știrile adevărate să nu se mai deosebească de cele false. O problemă reală, în acest context, o reprezintă lipsa unui cadru legislativ adecvat. În prezent, în România, există o serie de prevederi legale care vizează, generic, obligația presei de a transmite informații veridice, fără însă ca acestea să poată fi aplicate exhaustiv, indiferent de mediul de propagare, inclusiv la nivelul unor forumuri, secțiuni de comentarii sau platforme de socializare²⁴.

În momentul de față, este foarte dificil să se traseze o linie clară între o măsură legislativă eficientă și necesitatea respectării libertății de exprimare, fundament al oricărei societăți democratice. Amploarea fenomenului *fake news* și posibilele consecințele ale acestui tip de influențare impun necesitatea adoptării unui cadru legislativ dedicat definirii clare a fenomenului, sancțiuni și măsuri de luat.

Este foarte greu să știm exact dacă știrea pe care o citim este reală sau nu. Dar, având la bază câteva principii după care să ne ghidăm comportamentul, avem șanse mai mari să nu fim induși în eroare de *fake news*. În această direcție, propun următoarele:

În ceea ce privește atitudinea fiecărei persoane în parte și îmbunătățirea conștientizării riscurilor la care ne expunem propun următoarele măsuri:

- antrenarea unei gândiri critice;
- evaluarea nivelului de credibilitate al agenției de presă care a publicat/distribuit știrea;
- verificarea informației din mai multe surse înainte de a fi luată drept adevăr;
- verificarea datei la care a fost publicat articolul, pentru a plasa în timp evenimentul sau situația la care face referire articolul;
- citirea întregului articol, pentru a putea avea o privire de ansamblu despre ceea ce conține articolul. De multe ori, articolele au titlul scris într-o formă care să atragă, uneori fără nicio legătură cu conținutul articolului;
- conștientizarea propriei erori de confirmare (*confirmation bias*), pentru a vedea dacă puterea și impactul pe care o anumită știre le au asupra persoanei se datorează de fapt puterii confirmării unei credințe personale;

²⁴ Elena Adelina Andrei, *op. cit.*, p. 45.

- verificarea apartenenței respectivului articol la domeniul satiric (parodie).

În ceea ce privește atitudinea fiecărei persoane în parte și îmbunătățirea conștientizării riscurilor la care ne expunem în mediul on-line, propun următoarele măsuri:

- cultivarea unei culturi de securitate adaptată realităților curente și implementată în rândul populației;
- programe de conștientizare destinate persoanelor/instituțiilor cu poziție strategică, care pot fi vizați de entități ostile;
- investiția în educația tinerei generații;
- alfabetizarea media (stabilirea concordanței între titlu și text, verificarea autorilor și a surselor, consultarea site-urilor anti-*fake news*);
- alfabetizarea digitală;
- controlul comportamentului digital explicit (o mai bună cunoaștere a consecințelor pe care le pot avea acțiunile noastre în mediul on-line);
- creșterea rezilienței populației la *fake news* prin conștientizarea populației cu privire la posibilele riscuri și amenințări din mediul on-line;
- notarea site-urilor în funcție de producerea *fake news* (liste negre care să conțină site-urile responsabile cu promovarea *fake news*; indicarea unui coeficient de credibilitate pentru fiecare site);
- întreruperea veniturilor din activități de publicitate pentru conturile și site-urile care denaturează informații;
- adoptarea unei politici clare și transparente privind identități virtuale și roboți virtuali, cu luarea de măsuri pentru închiderea conturilor false;
- identificarea vulnerabilității la nivel de percepție și atitudini ale populației.

Este necesar să fim conștienți de ceea ce citim, credem, distribuim. Comportamentul digital naiv al consumatorului de media din mediul online poate avea repercusiuni asupra viitorului nostru.

BIBLIOGRAFIE:

1. Scott Adams, *Win Bigly – Persuasion in a world where facts don't matter*, Penguin, New York, 2017.
2. Alina Bârgăoanu, *#Fake news. Noua cursă a înarmării*, Editura Evrika, București, 2018.
3. Christopher Daase, *National, societal and human security: on the transformation of political language*, Historical Social Research, 2010.
4. Joseph Dominick, *Ipostaze ale comunicării de masă. Media în era digitală*, Comunicare. Ro publishing, București, 2009.
5. Emilio Ferrara, Onur Varol, Davis Clayton, Menczer Filippo, Flammini Alessandro, *The Rise of Social Bots. Communications of the ACM*, vol. 59, nr. 7, 2016.
6. B.J. Fogg, *Persuasive Technology: Using Computers to Change what we Think and Do*, Burlington, 2003.

7. Richard Flecher, Alessio Cornia, Lucas Graves, Rasmus Kleis Nielsen, *Measuring the reach of fake news and online disinformation in Europe*, FACTSHEET, 2018.
8. Andrew Keen, *Hot to Fix the Future. Stayin Human in the Digital Area*, Editura St. Martins Press, London, 2018.
9. Jörg Spenkuch, David Toniatti, *Political Advertising and Election Outcomes* CESifo Working Paper Series, 2016.
10. Sorin Topor, *Opinions regarding informational evaluation methods within a contemporary informational operation*, în proceedings, The 8th International Conference Strategii XXI, vol. 3, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2012.
11. Sorin Topor, Ion Călin, Costinel Nițu, Draga-Nicola Crăciun, *Despre informații și sisteme informaționale militare*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2008.
12. Marian Voicu, *Matrioșka mincinoșilor. Fake news, manipulare, populism*, Editura Humanitas, 2018.
13. Nick Wingfield, Mike Isaac, Katie Benner, *Google and Facebook Take Aim at Fake News Sites*, New York Times, 2016.

WEBGRAFIE:

1. <https://www.proscop.org.ro>
2. <https://ec.europa.eu>
3. <https://intelligence.sri.ro>
4. <https://web.stanford.edu>
5. <https://www.aeaweb.org>
6. <https://www.bbc.co.uk>
7. <https://www.buzzfeednews.com>
8. <https://www.g4media.ro>
9. <https://www.nbcnews.com>
10. <https://www.snopes.com/>
11. <http://www.cuvantul-ortodox.ro>

FAKE NEWS – AMENINȚARE LA ADRESA SECURITĂȚII ȘI APĂRĂRII NAȚIONALE

Sorina Ana MANEA

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

În ultimii ani, fake news a depășit cancanul și lumea mondenă pentru a fi utilizate ca „armă” în arsenalul manipulării sociale.

Fake news este azi un instrument deosebit de eficace prin care instituțiile democratice sunt erodate, iar entitățile statului demonizate.

Deși, de cele mai multe ori, identitatea făptuitorului, a celui care declanșează direct sau prin intermediul unei aplicații software o știre falsă, este necunoscută, Statul trebuie să își îndeplinească obligația de a menține securitatea națională și de a asigura apărarea națiunii, pe cea de garantare a exercitării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și, din ce în ce mai acut, obligația de a garanta dreptul cetățenilor de a fi corect și real informați.

Erodarea celei de-a patra puteri, prin deplasarea informării dinspre profesionalism către știrea tip „tweet”, face ca aceste obligații ale statului să fie mult mai dificil de îndeplinit.

Prezentul articol aduce în atenția cititorilor o serie de efecte generate de fake news și felul în care acestea au sau pot avea impact asupra securității naționale și apărării naționale.

Cuvinte-cheie: fake news, democrație, propagandă, subversiune, securitate și apărare națională.

CONSIDERAȚII INTRODUCTIVE

„Știrile false (din eng. fake news) reprezintă un tip de jurnalism galben¹ sau de propagandă, care constă în răspândirea de informații false difuzate prin mass-media tradițională sau prin social media tradițională, precum TV sau ziare. Știrile false sunt scrise și publicate cu intenția de a induce în eroare, în scopul de a deteriora reputația unei agenții, entități sau persoane, precum și pentru câștig financiar sau politic, de multe ori folosind titluri senzaționale, necinstite sau, pur și simplu, fabricate pentru a crește numărul de cititori, pentru răspândirea în mediul online și pentru venituri prin click-uri pe internet. În acest din urmă caz, este similar cu titluri senzaționale de tip <clickbait>² din mediul online și se bazează pe veniturile generate, indiferent de veridicitatea poveștilor publicate. Știrile false dezinformează în mod intenționat și diferă de satiră sau parodie, care sunt destinate pentru a amuza publicul, în loc să îl inducă în eroare.

Relevanța știrilor false a crescut în sistemul politic de tip post-adevăr. Pentru mass-media, capacitatea de a atrage cititori la site-urile lor este necesară pentru a genera venituri din publicitatea online. Dacă publicarea unui material cu conținut fals atrage utilizatori, acest lucru aduce beneficii agenților de publicitate și îmbunătățește opiniile. Accesul la venituri din publicitate online, creșterea polarizării politice și popularitatea platformelor de social media precum Facebook au fost toate implicate în răspândirea de știri false, care concurează cu știri legitime. Actori politici sau din guverne au fost, de asemenea, implicați în generarea și difuzarea de știri false, în special în timpul alegerilor electorale³.

Am ales citarea definiției știrilor false oferită de Wikipedia tocmai datorită faptului că acest site a ajuns, la rândul său, un izvor nesecat de informații primare

¹ Jurnalismul galben sau presa galbenă este un model de jurnalism, care prezintă știri mici sau nu foarte bine documentate și se sprijină pe titluri atractive pentru a vinde mai multe ziare. Tehnicile pot include exagerări ale evenimentelor, scandaluri și senzaționalism, https://ro.wikipedia.org/wiki/Jurnalismul_galben, accesat la 12.09.2019.

² Clickbait este o formă de reclamă falsă, care folosește text de hyperlink sau un link de miniatură, conceput pentru a atrage atenția și utilizatorii să urmărească acea legătură, să citească, să vadă sau să asculte bucata de conținut online, cu o caracteristică definitorie de a fi înșelător, de obicei senzaționalizat sau derutant, en.wikipedia.org/wiki/Clickbait#cite_note-2, accesat la 12.09.2019.

³ https://ro.wikipedia.org/wiki/%C8%98tiri_false#cite_note-wired.com-1, accesat la 15.09.2019.

pentru orice utilizator de internet și fac o presupunere rezonabilă spunând că este primul site accesat pentru a afla mai multe lucruri despre orice aspect care interesează, având în vedere că, în august 2018, înregistra 20 de miliarde de vizualizări, iar în intervalul august 2017 – august 2018 a avut un total de aproximativ 500 de miliarde de vizualizări⁴.

Specific Wikipedia mai este și faptul că oricine poate contribui cu articole, a căror corectitudine depinde de editările pe care alți utilizatori le realizează ca urmare a obținerii aprobării administratorilor, plecând de la prezumțiile unui comportament etic al utilizatorilor și a faptului că manipularea prin asemenea platforme este mai dificilă⁵.

Fenomenul *fake news* a luat amploare mai ales în ultimii patru ani, ca urmare a conștientizării opiniei publice cu privire la impactul avut de acesta în alegerile din SUA, din 2016. Dar, acest fenomen nu s-a manifestat și nu se manifestă doar în SUA, ci este întins pe întreg mapamondul, consecință a globalizării și efect negativ al interpretării generaliste a libertății de exprimare.

În 1947, Gordon W. Allport și Leo Postman au definit zvonul ca fiind: „*declarație specifică (sau topică) de credință, transmisă de la persoană la persoană, de obicei prin cuvânt, fără a fi prezentate standarde sigure de probare. Implicația în orice zvon este întotdeauna că un anumit adevăr este comunicat. Această implicație este valabilă, chiar dacă povestitorul își începe mesajul cu avertismentul: <Este doar un zvon, dar am auzit ...>*”⁶.

Zvonul este, pentru Knapp (1944), „*declarația destinată a fi crezută, ce se raportează la actualitate, fiind răspândită în lipsa unei verificări oficiale*”⁷.

Tamotsu Shibutani (1966) definea zvonul ca „*o formă recurentă de comunicare prin care oamenii prinși într-o situație ambiguă încearcă să construiască o interpretare semnificativă a acesteia prin punerea în comun a resurselor lor intelectuale*”⁸.

⁴ <https://stats.wikimedia.org/v2/#/all-projects/reading/total-page-views/normal|bar|2-year|~total|monthly>, accesat la 13.09.2019.

⁵ Sanmay Das, Allen Lavoie, Malik Magdon-Ismael, *Manipulation among the Arbiters of Collective Intelligence: How Wikipedia Administrators Mold Public Opinion*, <https://www.cse.wustl.edu/~sanmay/papers/wiki-cikm.pdf>, accesat la 13.09.2019.

⁶ G.W. Allport și Leo Postman, *The Psychology of Rumor*, Henry Holt and Co., Newyork, 1947, p. IX, trad. autorului.

⁷ Robert H. Knapp, *A Psychology of Rumor*, The Public Opinion Quarterly, vol. 8, nr. 1 (Spring, 1944), Oxford University Press on behalf of the American Association for Public Opinion Research, p. 22, trad. autorului.

⁸ Tamotsu Shibutani, *Improvvised News: A Sociological Study of Rumor*, University of Santa Barbara, Bobbs – Merill Company Inc. 1966, p. 17, trad. autorului, <https://archive.org/details/improvvisednews0000shib>, accesat la 13.09.2019.

În opinia lui Jean-Noel Kapferer, zvonul este „*apariția și circulația în cadrul societății a unor informații încă neconfirmate public de sursele oficiale, fie dezmințite de acestea*”⁹.

Nicholas DiFonzo și Prashant Bordia consideră că „*zvonul este similar într-un fel știrilor; are tendința de a fi informație nouă*”¹⁰; „*este o ipoteză care ajută în înțelegerea unei situații neclare, în timp ce bârfa amuză, leagă și influențează membrii grupului*”¹¹.

De ce e relevant zvonul atunci când discutăm despre *fake news*? Pentru că zvonul a reprezentat, în ultima sută de ani cel puțin, un mecanism social de manipulare, care a avut rezultate, mai ales după consolidarea presei tradiționale. În prezent însă, zvonul a devenit o formă rafinată de artă a manipulării. Acest lucru s-a întâmplat, deși „*utilizarea propagandei este veche, dar niciodată până acum tehnologia nu a fost atât de eficientă în a o disemina*”¹². În România, relevantă pentru acest fenomen a devenit expresia „*pe surse...*”.

STATUL, PRESA ȘI DREPTUL LA INFORMARE

Conform principiilor democrației, fiecare individ are dreptul de a fi corect informat. Acest drept, fundamental oricărei societăți democratice, este, în ultimii 20 de ani, din ce în ce mai agresat, iar impactul negativ este uriaș.

Internetul a facilitat globalizarea, înțeleasă inițial ca formă de integrare a economiilor naționale într-o economie de piață globală. Însă, odată cu apariția și dezvoltarea rețelelor de socializare, globalizarea se extinde asupra individului, adică, pe lângă formarea unui alter ego virtual, opinia individului a devenit punct de focalizare, polarizare și de amplificare de mesaj, simultan cu menținerea anonimatului și cu estomparea, până la dispariție, a nevoii de adevăr, de real a celor transmise. Cu alte cuvinte, Facebook și, mai ales, Twitter au metamorfozat unii utilizatori, presupus ca indivizi, dar uneori doar aplicații, în purtătorii și portavocea

⁹ Jean-Noel Kapferer, *Managing brands through rumors*, în W. Wunderlich, M. Bruhn eds. (2004), Medium Gerücht, Haupt Verlag, trad. autorului, https://www.researchgate.net/publication/278812817_Managing_brands_through_rumors.

¹⁰ Nicholas DiFonzo, Bordia Prashant, *Rumor psychology: social and organizational approaches*, prima ediție, Hamilton Printing, Castleton, 2007, p. 16, trad. autorului.

¹¹ *Ibidem*, p. 23, trad. autorului.

¹² N. Nougayrede, *In this age of propaganda, we must defend ourselves*, în *The Guardian*, 31.01.2018, trad. autorului: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/jan/31/propaganda-defend-russia-technology>, accesat la 14.09.2019.

unui mesaj virtual din punctul A în toate punctele fizice reale printr-un simplu click – *comunicarea many to many*¹³.

În 2005, jurnalistul Thomas Friedman scria despre globalizare în următorii termeni: „*Globalizarea 1.0 (1492 la 1800) a micșorat lumea de la o dimensiune mare la una medie, iar forța dinamică în această epocă era reprezentată de state care se globalizau pentru resurse și cuceriri imperialiste. Globalizarea 2.0 (de la 1800 la 2000) a micșorat lumea de la medie la mică, iar acest proces a fost promovat de companii, care globalizau lumea pentru piețe și forță de muncă. Globalitatea 3.0 (care a început în anii 2000) micșorează lumea de la mic la minuscul și, în același timp, aplatizează și scena vieții cotidiene. Și, în timp ce forța dinamică în Globalizarea 1.0 era dată de statele globalizate, iar în Globalizarea 2.0, companiile formau forța globalizatoare, în Globalizarea 3.0 forța dinamică – acel lucru care îi conferă caracter unic – este formată de indivizi și mici grupuri care globalizează. Indivizii pot și trebuie să întrebe: Eu unde mă încadrez în competiția globală și în oportunitățile zilei și cum pot eu, pe cont propriu, să colaborez cu alții global?*

*Dar Globalizarea 3.0 nu diferă de celelalte două versiuni ale globalizării doar în ce privește modul în care micșorează și aplatizează lumea, ci și prin cum abilitază indivizii. De asemenea, diferă în aceea că Globalizarea 1.0 și 2.0 au fost conduse de țări și companii europene și americane. Însă, aprofundând, acest aspect devine din ce în ce mai puțin adevărat. Globalizarea 3.0 va fi condusă nu numai de indivizi, ci și de grupuri de indivizi, din ce în ce mai diverși, non-occidentali, non-albi. În Globalizarea 3.0 veți vedea contribuind toate culorile curcubeului uman*¹⁴.

O altă caracteristică a Globalizării 3.0 este că nu exclude celelalte două tipuri de globalizare, se suprapune lor, amplificându-le și, cel puțin din perspectiva Globalizării 2.0, își atrage resurse din ea, prin intermediul gigantilor social media și hightech.

Internetul și Globalizarea 3.0 erodează șabloanele mentalului social și rescriu modul în care trăim. Dinamismul schimbărilor sociale, economice și politice are loc pe fondul rezistenței statelor la schimbare. Statele, ca entități birocratice primordiale, nu au flexibilitatea necesară pentru a face față facil ritmului alert al societății virtualizate. Fiind de sorginte hobbsiană, consecința a Globalizării 1.0 și 2.0, statul trebuie să asigure nevoile societății pe care o reprezintă și trebuie să asigure îndeplinirea obligațiilor sale pozitive și negative, chiar și în contextul în care viața socială și, mai ales, individuală capătă rapid o nouă dimensiune – cea virtuală.

¹³ Damien Smith Pfister, *Networked Expertise in the Era of Many-to-Many Communication: On Wikipedia and Invention, Social Epistemology*, Papers in Communication Studies, 10 iulie 2011, pp. 217-231.

¹⁴ Thomas L. Friedman, *Its flat after all*, în *The New York Times Magazine*, Section 6, aprilie 2005, p. 3, trad. autorului.

Fenomenul de erodare a regulilor și a autorității, în general, cauzat de internet și globalizare, a luat amploare prin dezvoltarea social media, un bun exemplu în această direcție fiind dificultatea cu care statul intervine pentru protejarea dreptului la informare al cetățenilor, mai ales în contextul dispariției rapide a presei tradiționale.

În România, în vara anului 2018, pe site-ul Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România a fost postat un apel cu privire la dispariția presei tradiționale, semnalând printre altele: „*Cum și cât mai rezistă presa scrisă? Mai întâi de toate, este fezabil să analizăm fenomenul spre a discerne o regulă, o tendință în evoluțiile media sub impactul IT. Încercări, cam timide încă, există. De pildă, Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România a lansat, la începutul anului 2017, pe prima pagină a site-ului propriu un sondaj de opinie, adresat, bănuim, cu precădere jurnaliștilor, în care o primă întrebare a fost: <Considerați că presa tipărită va reuși să recupereze terenul pierdut în fața surselor de informare online?>. Numai 25 la sută din răspunsuri au fost DA, iar 72 la sută au fost tranșant pesimiste – NU. Eșantionul de respondenți nu a fost foarte mare, dar și așa cred că nici concluziile nu sunt departe de adevăr. [...]*

*Tabloidizarea, deopotrivă, în audiovizual și în mijloacele media pe care le oferă internetul – cum sunt site-urile ori fișuicile colorate oferite din belșug pe la chioșcuri – au un scop comun, și anume atragerea a cât mai multă publicitate. Iar banii din reclamă vin cu precădere către acele <publicații> care demonstrează că au trafic, deci cititori unici. La fel ca în război sau în dragoste, în bătăliile purtate în scopul atragerii cititorilor, toate mijloacele sunt permise: găsim titluri exagerate pentru știri de doi bani cu scopul de a momi cititorii să dea <click>, <admirăm> fotografiile cât mai deocheate, vulgare și suntem tentați cu promoții de tot felul. Iar multe din informațiile furnizate cu tam-tam se dovedesc a izvorî din imaginația și speculațiile celor ce le produc. Orice poți afla acolo, în afară de onestitate și respect pentru cei cărora li se adresează*¹⁵.

Observațiile jurnalistului român sunt exprimate și în Marea Britanie, SUA și în orice societate în care internetul este deja indispensabil populației.

Efectele dispariției presei scrise, tradiționale sunt discutate de Martin Moore, lector la King's College și director al Centrului de Studii Media, Comunicare și Putere, care afirma: „*În noaptea de 13 iunie 2017, în timp ce flăcările înghițeau Turnul Grenfell din vestul Londrei, Rania Ibrahim a filmat scena din interiorul apartamentului ei*

¹⁵ Corneliu Cârlan, *Presa scrisă moare!*, postat pe 14 iunie 2018, <https://uzp.org.ro/3312/presa-scrisa-moare/>, accesat la 15.09.2019.

de la etajul 23 [...]. În timpul nopții, știrile despre incendiu au circulat rapid pe rețelele de socializare. Pe măsură ce s-a răspândit, ofertele de ajutor au abundat: voluntari, donații în natură [...] Pentru zile și săptămâni după 14 iunie, teribilul reper de la Grenfell Tower a dominat mass-media națională din Marea Britanie și aproape că a răsturnat prim-ministrul ales recent, Theresa May. [...] Cu toate acestea, furia lor a fost îndreptată aproape la fel de mult către mass-media, cât și către guvern: «Nu ați venit aici când oamenii vă spuneau că imobilul nu este sigur», a spus un bărbat pentru veteranul prezentator al Channel 4, Jon Snow, când a vizitat clădirea arsă. «Nu este demn de știri. Vii aici când mor oamenii. De ce?». Un altul ținea o pancartă pe care scria: «Aceasta nu este o oportunitate foto» și a strigat «Aceasta este viața reală!» [...] Nu a existat nicio acoperire, deoarece nu mai existau jurnaliști dedicați să raporteze despre Kensington și Chelsea, cartierul în care se afla Turnul Grenfell¹⁶.

Martin Moore este de părere că dispariția presei scrise este doar un simptom al modificărilor profunde pe care societatea globalizată le resimte, iar aceste modificări sunt vizibile în conflictul dintre privat și public, dintre libertarianism și autoritate, conflict care afectează sistemul electoral și democrația.

„Alegerile democratice și evenimentele politice din întreaga lume devineau sinonime cu loviturile în adâncime între grupuri de partizani cibernetici și schimburile de replici abuzive. Cu alte cuvinte, campania politică online arăta mai puțin ca o deliberare democratică și mai mult ca un război informațional. Această transgresiune deliberată și distrugerea normelor democratice în sfera digitală au fost promovate de cei care apreciază libertatea și suveranitatea online mai presus de orice. Din acest motiv, este posibil să-i numiți pe acești oameni extremiști ai libertății sau, pe scurt, liber-extremiști. Cu toate acestea, libertatea, chiar și în cele mai libere societăți, nu a fost niciodată absolută. Nicăieri nu este legitim, de exemplu, să-i rănim pe ceilalți în căutarea libertății – decât în contextul războiului. Acesta este probabil motivul pentru care mulți liber-extremiști își justifică comportamentul afirmând că se află într-un conflict virtual cu aceia care au valori diferite de ale lor și care încearcă să le inhibe libertățile. Totuși, consecința este un spațiu online dezinhibat, agresiv, violent și hiperpartizan, unde procesele democratice de dezbatere, respect, politețe și compromis sunt daune colaterale¹⁷.”

¹⁶ Martin Moore, *Democracy Hacked. Political Turmoil and Information Warfare in the Digital Age*, A OneWorld Book, 2018, pp. 166-168, trad. autorului.

¹⁷ *Ibidem*, pp. 35-36, trad. autorului.

Statul trebuie să facă față „războiului” dintre public și privat, promovat în mediul virtual și fundamentat pe o ideologie ultra-libertariană ce poate fi regăsită în politica gigantilor web. Această ideologie are la bază idei ce au de naștere unor campanii de demonizare de tip 4chan, dar și tacticilor de personalizare a mesajului practicate de companii tip Cambridge Analytica. Asemenea campanii au demonstrat lumii cât de ușor poate fi manipulat publicul, electoratul, dar și sistemul electoral al oricărei națiuni.

„Revoluția în comunicațiile digitale – prăbușirea news-media și ascensiunea unor platforme tehnologice dominante precum Google, Facebook și Twitter – ne atacă alegerile, ne răstoarnă candidații convenționali și îneacă partidele de centru. Mai mult decât atât, ne restructurează politica, subminând instituțiile existente și refăcând rolul cetățeanului. Creează deschideri pentru cei care anterior nu aveau niciun spațiu în care să ocolească norme, reguli și practici stabilite și oportunități pentru jocuri și distorsiuni¹⁸.”

Destabilizarea sistemului electoral duce, fără îndoială, la destabilizarea statului democratic, eșafodajul organizării sociale de acest tip, și la erodarea valorilor naționale stabilite de comun acord de societate. Coruperea sistemului electoral delegitimează modul de constituire a organelor reprezentative ale societății democratice și, astfel, sunt afectate atât drepturile și libertățile fundamentale, din perspectiva lor de constructe sociale, cât și viața cetățenilor în cel mai real mod cu putință. Coruperea sistemului electoral poate transforma o societate democratică într-una totalitară, în care voința minorității sau, mai rău, a unui grup dictează.

Statele actuale sunt rezultatul unui proces istoric secular la a căror construcție timpul joacă un rol esențial, întrucât permite cetățenilor adaptarea la cerințele de comportament necesare pentru dezvoltarea sănătoasă a societății. Însă, în prezent, timpul este condensat, iar cetățenii nu mai au orizontul de atenție suficient de stabil pentru a interioriza și înțelege regulile majorității. Astăzi, totul trebuie obținut printr-un click.

În 2017, Senatul american a demarat o anchetă cu privire la presupusa interferare a Federației Ruse în procesul electoral al Statelor Unite, desfășurat cu ocazia alegerii președintelui, în 2016. În cadrul lucrărilor, membrii comisiei juridice încercau să înțeleagă, prin audierea conducerii Facebook, Google și Twitter, cum a fost posibil ca entități comerciale ruse să achiziționeze reclame partizane țintite

¹⁸ *Ibidem*, p. Xi, trad. autorului.

către votanții americani, în contextul în care cele două corporații au, poate, cea mai mare și dezvoltată capacitate de procesare a big data.

Cauza imposibilității giganților internetului de a identifica implicarea subversivă a unui stat sau a unei entități rivale este tocmai modul în care este conceput internetul, ca spațiu liber de interferența autorității și în care conținutul, informația pot circula liber. Niciunul din cei trei nu urmărește modul în care este utilizat spațiul publicitar pe care îl vând, deși, începând cu 2016, este evident că acesta este mijlocul propagării *fake news* și a dezinformării, alături de postările unor indivizi sau ale boturilor¹⁹.

Constituirea Comitetului judiciar al Senatului american reprezintă certificarea faptului că *fake news* nu mai reprezintă doar zvonul malițios, ci este un instrument eficient de afectare a valorilor unei societăți.

FAKE NEWS CA AMENINȚARE LA SECURITATEA NAȚIONALĂ

În România, campaniile *fake news* și de demonizare a liderilor, indiferent de culoarea politică, dar, mai ales, de demonizare a autorității publice a luat o amploare fără precedent. Un exemplu în acest sens este notoriul caz al dispariției unei tinere din Caracal, în vara 2019, în care „știrile pe surse” sunt rulate amănunțit, în ipoteze și judecăți de valoare, care îndepărtează atenția publică de la drama unei tinere către stat, descris ca o entitate separată de cetățenii săi, în a cărui existență cetățeanul nu are nicio responsabilitate.

Potrivit unui sondaj realizat de Comisia Europeană, „atât românii, cât și cetățenii Uniunii Europene consideră că știrile și informațiile care denaturează realitatea sau chiar sunt false sunt, deseori, întâlnite și reprezintă chiar o problemă la nivel național, acestea fiind menționate de aproximativ șapte persoane din zece (deseori întâlnite – RO: 72%; UE28: 68%; reprezintă o problemă – RO: 69%; UE28: 70%). Chiar dacă acest gen de știri și informații sunt ușor de identificat în accepțiunea respondenților (RO: 59%; UE28: 58%), românii sunt de părere că existența știrilor sau a informațiilor care denaturează realitatea sau chiar sunt false reprezintă o problemă pentru democrație, în general, într-o pondere cu 7pp mai mică decât media înregistrată la nivelul Uniunii Europene (RO: 69%; UE28: 76%). Comparativ cu anii anteriori,

¹⁹ Un bot de internet, cunoscut și sub denumirea de robot web, robot sau simplu bot, este o aplicație software care execută sarcini automate (scripturi) pe internet. De obicei, roboții îndeplinesc sarcini simple și repetitive din punct de vedere structural, cu o rată mult mai mare decât ar fi posibil pentru un singur om. https://en.wikipedia.org/wiki/Internet_bot, accesat la 13.09.2019.

rețelele sociale au fost menționate din ce în ce mai des ca surse de informare folosite. Acestea sunt considerate de peste jumătate dintre români (60%, +7pp față de 2017) ca fiind o modalitate modernă de a fi la curent cu problemele politice, dar și ca o modalitate de exprimare a părerilor proprii despre aceste probleme, 60% (+9pp față de 2017) dintre respondenți folosind rețelele de socializare și în acest scop. Totodată, 58% dintre români consideră că informațiile despre tematicile politice de pe rețelele sociale online nu pot fi de încredere, dar acestea din urmă pot trezi interesul oamenilor pentru afaceri politice, idee confirmată de 59% dintre români (+9pp față de 2017)²⁰.

În România, există prevederi legale care reglementează obligația presei de a transmite informații obiective, însă, în mediul virtual, la nivelul forumurilor, secțiunilor de comentarii sau platformelor de socializare, unde opinia individului devine știre prin share, obligația este doar de ordin moral, iar aplicarea prevederilor Codului Penal referitoare la comunicarea de informații false²¹ este dificilă²², dacă nu imposibilă, dacă este luată în calcul localizarea făptuitorului.

Comunicarea de informații false constă în acțiunea de a comunica sau de a răspândi, prin orice mijloace, știri, date sau informații false ori documente falsificate, cunoscând caracterul fals al acestora, dacă prin aceasta se pune în pericol securitatea națională. Cu toate că societatea recunoaște pericolul social al unor asemenea fapte, îndeplinirea condiției de cunoaștere de către făptuitor a caracterului fals al informațiilor pe care le comunică sau răspândește face ca această infracțiune în mediul online să fie o situație *probatio diabolica*.

De asemenea, în fericita situație în care cel care colportează este identificat, „acțiunea de a comunica sau de a răspândi știrile, datele, informațiile sau documentele capătă relevanță penală numai sub condiția ca făptuitorul să cunoască, la momentul comiterii, caracterul lor nereal. Rezultă deci că îndoiala asupra veridicității informațiilor comunicate sau răspândite face să nu se întrunească elementele constitutive ale infracțiunii, producând același efect ca și cauza de neimputabilitate a erorii. Situația derogă de la regula generală în materie (conform căreia eroarea nu se confundă cu îndoiala, aceasta din urmă presupunând că făptuitorul este conștient că nu își poate reprezenta în mod corect realitatea,

²⁰ Eurobarometru Standard 90. Raport național: Opinia Publică în Uniunea Europeană, toamna 2018, <http://ec.europa.eu/comfrontoffice/publicopinion>, p. 11, accesat la 15. 09.2019.

²¹ Art. 404, *Noul Cod Penal al României*.

²² Tudorel Toader, Maria-Ioana Michinici, Anda Crișu-Ciocintă, *Noul Cod Penal: comentarii pe articole*, Editura Hamangiu, București, 2014, p. 605.

În 2013 și 2014, în mediul online, au fost promovate articole care dădeau drept cauză a unor cutremure produse în județul Galați (situat în Depresiunea Predobrogeană, zona seismogenă cu activitate seismică moderată – Mw < 5.3)²⁷ demararea exploatării de gaze de șist prin metoda fracturării hidraulice. Spre exemplu, pe site-ul financiar.ro a fost postat, în data 07.10.2013, un articol în care se preciza că „Metoda de exploatare a zăcămintelor din respectivele zone este cea a fracturării hidraulice, metodă interzisă în majoritatea statelor europene datorită pericolozității acesteia pentru mediul înconjurător”²⁸. La nivelul anului 2013, numai Franța (2011) și Bulgaria (2012) interziseseră acest tip de exploatare a resurselor²⁹. Același articol prelua datele referitoare la un studiu realizat de geologi americani de pe siteul Reuters³⁰. Studiul citat de agenția internațională de presă³¹ se referă însă la creșterea posibilității de declanșare a cutremurelor în locații din sud-vestul SUA, ca urmare a unor seisme de mare magnitudine petrecute în zone ca Japonia sau Chile.

S-a demarat o „dezbateră națională” în mass-media, însă informarea corectă și obiectivă a cetățenilor panicați, care organizau proteste solicitând demisia sau sancționarea unor autorități³², nu s-a realizat, iar exploatarea a fost oprită³³.

Poate că, în urma evenimentelor recente care au perturbat stabilitatea și echilibrul aliaților și partenerilor naționali și internaționali ai României, dar și pe ea, în noua Strategie de securitate, decidenții politici și strategici vor aborda acest fenomen cu implicații atât de profunde pentru națiune.

Includerea unei asemenea forme de amenințare cibernetică complexă ar permite instituțiilor responsabile de realizarea securității naționale să sprijine, în limita competențelor legale, documentarea, chiar și penală, a unor asemenea fapte și ar sprijini efortul autorităților administrative autonome (Consiliul Național

²⁷ https://ro.wikipedia.org/wiki/Seismicitatea_Rom%C3%A2niei#Depresiunea_Predobrogean%C4%83, accesat la 16.09.2019.

²⁸ <https://financiarul.ro/2013/10/07/cutremurele-romanesti-cauzate-de-inceperea-exploatarii-gazelor-de-sist/>, accesat la 16.09.2019.

²⁹ <https://www.downtoearth.org.in/news/energy/ireland-becomes-the-fourth-eu-country-to-ban-fracking-61091>, accesat la 16.09.2019.

³⁰ <https://www.reuters.com/article/us-science-fracking-earthquakes/study-raises-new-concern-about-earthquakes-and-fracking-fluids-idUSBRE96A0TZ20130711>, accesat la 16.09.2019.

³¹ <http://users.clas.ufl.edu/prwaylen/GEO2200%20Readings/Readings/Fracking/Enhanced%20remote%20earthquake%20triggering%20at%20fluid-injection%20sites%20in%20the%20Midwestern%20United%20States.pdf>, accesat la 16.09.2019.

³² *Protest spontan la Izvoarele (jud. Galați): Manifestanții cer explicații pentru numeroasele cutremure care au afectat recent zona*, <https://m.hotnews.ro/stire/15719776>, accesat la 16.09.2019.

³³ <https://www.viata-libera.ro/societate/64125-chevron-renun%C8%9Ba-la-gazul-de-%C8%99ist-din-romania-o-parte-din-judetul-galati-era-concesionat-companiei>, accesat la 16.09.2019.

al Audiovizualului, AGERPRESS) de a păstra mass-media tradiționale și digitale cât mai aproape de valorile democrației și de respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *Elemente conceptuale pentru fundamentarea noii strategii naționale de apărare a țării*, Academia de Științe ale Securității Naționale, București, 2015.
2. David Coast, Jo Fox, *Rumour and politics*, în *History Compass*, nr. 13/5, 2015.
3. Ben Frampton, *Clickbait: The changing face of online journalism*, BBC News, 14 septembrie 2015.
4. Michele Kennerly, Damien Smith Pfister, *Ancient Rhetorics and Digital Networks*, The University of Alabama Press, Tuscaloosa, 2018.
5. Mihai Poalelungi, *Obligațiile pozitive și negative ale statului prin prisma Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale*, Autoreferatul tezei de doctor habilitat în drept, Chișinău, 2015.
6. Stephanie Borg Psaila, *Cambridge Analytica explained: The facts, implications, and open questions*, <https://dig.watch/trends/cambridge-analytica>
7. Agustin Reyna, *The psychology of privacy – what can Behavioural Economics contribute to competition in digital markets?*, International Data Privacy Law, 2018, vol. 8, nr. 3.
8. Jamie Susskind, *Politica viitorului. Tehnologia digitală și societatea*, Editura Corint, București, 2019.

BENEFICIILE ȘI RISCURI ÎN DOMENIUL INTELIGENȚEI ARTIFICIALE

Dr. Petru-Viorel ENE

Direcția pentru Relația cu Parlamentul, Ministerul Apărării Naționale

Pornind ca un subiect extraordinar al unui film science-fiction, inteligența artificială a început deja să se impună în societate. Dacă, până de curând, nu era percepută ca un fenomen extins, ci mai degrabă un deziderat, un obiectiv care părea aproape imposibil de atins, acum, lucrurile s-au schimbat. Inteligența artificială s-a aflat pe buzele fiecăruia dintre noi în ultimii ani.

Ne bucurăm de beneficiile sale, fie că vorbim despre răspunsurile automate ori sprijinul on-line pentru clienți, asistenți personali inteligenți, fie că discutăm despre mașini autonome sau sisteme militare autonome. Chiar și așa, tehnologia este încă la început. Deși progresele realizate în acest domeniu sunt într-adevăr spectaculoase, este timpul să luăm în calcul ce efecte poate avea această tehnologie asupra viitorului nostru.

Cuvinte-cheie: inteligență artificială, progres, tehnologie, autonomie, siguranță.

INTRODUCERE

În orice direcție ne îndreptăm privirea astăzi, observăm sisteme inteligente ce vorbesc cu noi, precum *Siri* sau *Alexa*, care ne oferă recomandări – *Netflix* și *Amazon* ori sfaturi financiare sau chiar câștigă diferite competiții. Mai mult, observăm dezvoltarea unor sisteme de îmbunătățire a recunoașterii vocale, interpretării imaginilor, recunoașterii faciale și de conducere autonomă a autoturismelor, bazate pe tehnologii ca *învățarea aprofundată* a celor de la Google ori Facebook.

Tehnologia și oamenii încep să lucreze în parteneriat. Mizăm pe tehnologie într-un mod fără precedent. O utilizăm pentru a păstra legătura cu diferite persoane, să ducem la bun sfârșit obligațiile de serviciu, pentru a citi știrile, la cumpărături ori pentru a ne gestiona finanțele.

Însă, pentru a discuta despre *inteligența artificială (IA)*, trebuie să vedem ce reprezintă acest concept. Există o multitudine de modalități prin care putem defini această noțiune. Unii dintre specialiști opinează că inteligența artificială este studiul calculelor care fac posibil ca o un dispozitiv să perceapă, să judece și să acționeze. Așadar, trebuie să subliniem aceste trei scopuri majore¹. Odată cu trecerea timpului, această definiție a devenit tot mai complexă. Potrivit altor opinii, *inteligența artificială* este un subdomeniu al informaticii, ce are scopul de a dezvolta capacitatea computerelor de a face anumite lucruri care sunt îndeplinite, în mod obișnuit, de oameni – în particular, aspecte asociate cu acțiunile umane ce manifestă inteligență².

Telefoanele mobile, instrumentele de comercializare on-line, sistemele de navigare și mulți alți senzori existenți adună, în mod constant, date ori imagini. Inteligența artificială, mai precis tehnologia de învățare automată, poate dezvolta, din acest imens volum de informații, capacitatea de a face predicții și de a crea informații valoroase.

Inteligența artificială poate să îmbunătățească viețile oamenilor în mod semnificativ și, în același timp, să aducă beneficii sociale și economice majore printr-o mai bună îngrijire medicală, o administrație publică mai eficientă, mijloace de transport în comun sigure, industrie competitivă și activități agricole sustenabile. Inteligența artificială poate fi utilizată pentru a realiza diagnosticarea precisă și rapidă a unor boli, pentru a efectua sarcini periculoase și repetitive și pentru a ne oferi timp

¹ Patrick Henry Winston, *Artificial Intelligence. Third Edition*, Addison-Wesley Publishing Company, 1993, p. 5.

² Cristian Hammond, *Practical Artificial Intelligence for Dummies*, Ed. John Wiley & Sons, New Jersey, 2015, p. 5.

prețios. Poate, de asemenea, să lupte împotriva crimelor cibernetice și să diminueze consumul de electricitate.

Unele sisteme ce folosesc inteligența artificială sunt create în jurul unor sarcini specifice (de obicei, poartă denumirea de *IA îngustă*), iar unele sunt create pentru a acționa în situații generale (cunoscute sub denumirea de *IA generală*). Cele mai multe acțiuni întreprinse de aceste sisteme au ca țintă probleme specifice și intră, astfel, sub incidența primei categorii.

Excepțiile majore sunt întâlnite în proiectele în curs de dezvoltare ca cel al gigantului Google, numit *învățare aprofundată* (care are ca scop să învețe, în mod automat, anumite aspecte), dar și în programul *Watson* al celor de la IBM (creat cu scopul de a trage concluzii din volumul mare de dovezi puse la dispoziție). Dar, în ambele cazuri, impactul comercial al acestor sisteme este departe de a fi la apogeu. Puterea sistemelor IA este aceea că ele se concentrează pe anumite sarcini specifice. Slăbiciunea lor este aceea că, deși sunt foarte bune la ceea ce fac, sunt absolut inutile pentru orice alt fel de activitate³.

În luna mai a anul 2017, Google a prezentat *AutoML*, un sistem de învățare automată care poate să creeze soluții prin inteligența artificială, fără a beneficia de ajutor uman. *IBM Cloud* și *Serviciile web Amazon* oferă soluții de învățare pentru mașinării care nici măcar nu necesită ca o persoană să fie în spatele sistemului și să îl dezvolte⁴.

Asistăm, așadar, la un progres colosal în acest domeniu, astfel că, în viitorul apropiat, vom fi parte a unei lumi noi, cu mașinării ce utilizează inteligența artificială pretutindeni, roboți și nenumărate programe dezvoltate pentru a ajuta omul în activitățile zilnice, dar și pentru a întări siguranța noastră.

Când discutăm despre securitatea cetățenilor, trebuie să menționăm că există necesitatea tot mai evidentă a implementării sistemului de recunoaștere facială în activitățile zilnice, pentru a menține comunitatea într-un mediu sigur. Companiile aeriene, în colaborare cu guvernele de pretutindeni, au lucrat la implementarea scanării faciale pentru zborurile interne.

Ei bine, dacă, pe de o parte, trebuie să recunoaștem că această măsură poate reprezenta un important pas în securitatea călătorilor, pe de altă parte, trebuie să luăm în considerare toate complicațiile ce pot interveni după implementarea unei măsuri ca aceasta în aeroporturi și în toate orașele. Inteligența artificială reprezintă un pas important pentru progresul nostru tehnologic. Din nefericire, acest tip de tehnologie aduce cu sine, pe lângă oportunități, serioase semne de întrebare referitoare la intimitatea cetățenilor.

³ *Ibidem*, p. 6

⁴ Denis Rothman, *Artificial Intelligence by Example*, Packt Publishing Ltd., Birmingham, 2018, p. 8.

În cele ce urmează, vom aborda această problemă sensibilă cu scopul de a creiona o imagine de ansamblu asupra impactului pe care inteligența artificială îl are asupra societății.

UMANIZAREA TEHNOLOGIEI – VIITORUL SOCIETĂȚII NOASTRE

Deși acest subiect poate să pară, la prima vedere, ușor de abordat, trebuie să luăm în calcul că societatea utilizează tehnologii care au efecte inimaginabile asupra activităților noastre zilnice, modificându-ne structura și stilul de viață.

Dacă vom căuta un început în domeniu, observăm că acest concept de inteligență artificială a fost creionat de John McCarthy⁵ în anul 1956, atunci când a susținut prima conferință pe acest subiect. Cinci ani mai târziu, Alan Turing⁶ a scris celebra lucrare despre mașinării care sunt capabile să simuleze comportamentul ființelor umane și abilitatea acestora de a utiliza inteligența, spre exemplu, în jocurile de șah. De atunci, tehnologia a făcut progrese notabile.

Dacă, inițial, acest aspect a ridicat nenumărate întrebări, în acest moment, abilitatea computerelor de a recunoaște oameni, de a acționa într-un anumit fel, de a căuta informații ori de a comunica cu noi este absolut senzațională. Dar, ce ne-a condus să dorim atât de mult ca această nouă tehnologie să fie parte din viața noastră?

Istoria inteligenței artificiale debutează încă din Antichitate, cu mituri, povești și zvonuri despre un alt tip de ființă înzestrată de către un meșter cu inteligență și cu abilitatea de a fi conștientă. Semințele pentru acest tip de tehnologie au fost sădite de filosofi clasici, care au încercat să descrie procesul cugetării umane ca fiind o manipulare mecanică a simbolurilor. A fost, oare, acest concept filosofic suficient pentru ca omul modern să creeze o tehnologie care ne ajută să facem lucruri la care nici nu am visat?

Inteligența artificială reprezintă un puternic stimul pentru a crea o societate total diferită, în care munca noastră, devenită o rutină, să fie făcută de roboți, în care să progresăm mai rapid ca niciodată și, de asemenea, în care să reducem costurile cu mâna de lucru. Avem nevoie de această tehnologie datorită volumului din ce în ce mai mare de muncă pe care omul îl resimte. Așadar, este o idee bună să automatizăm rutina. Aceasta salvează resurse, dar, în același timp, crește productivitatea.

⁵ John McCarthy (4 septembrie 1927 – 24 octombrie 2011) a fost un inginer IT legendar la Universitatea Stanford, care a dezvoltat anumite concepte în domeniul inteligenței artificiale, a inventat LISP, limbajul care a devenit cel mai folosit la crearea aplicațiilor de inteligență artificială în anii de glorie ai acestui domeniu (1970-1980) și a fondat acest domeniu al IA, a se vedea <http://jmc.stanford.edu/>, accesat la 16.09.2019.

⁶ A realizat un test ce are ca obiect abilitatea mașinării de se comporta, mai mult sau mai puțin, asemenea oamenilor. Mai mult informații la adresa <https://www.turing.org.uk/scrapbook/test.html>

Mai mult, prin intermediul inteligenței artificiale, companiile pot beneficia de persoane pregătite pentru dezvoltarea entității. În plus, acestea au tendința de a automatiza toate aspectele ce țin de rutina la locul de muncă, așa cum am menționat anterior.

În ultimii ani, inteligența artificială a avansat într-un ritm accelerat și, astăzi, folosim această tehnologie de multe ori în timpul unei zile obișnuite, uneori fără să realizăm acest lucru.

De la asistenți personali, ce pot fi activați prin comandă vocală, până la tehnologii mai subtile, ca algoritmi de selecție ai comportamentului, există exemple ale aplicabilității tehnologiei la acest moment.

Dar, un sistem ce are ca fundament inteligența artificială trebuie să aibă capacitatea de autoînvățare. Discutăm despre rețele neuronale, ca programul DeepMind al companiei Google, care poate face conexiuni fără să se bazeze pe algoritmi de selecție ai comportamentului predefiniți. Adevărata inteligență artificială poate să se îmbunătățească, devenind mai performantă, permițându-și să își dezvolte capacitatea și cunoștințele⁷.

Datorită stadiului avansat al mașinării care au revoluționat acest domeniu, inteligența artificială operează, în momentul de față, complet diferit față de cum o făcea în anii precedenți. În trecut, inginerii erau obligați să codifice fiecare regulă de urmat, acum computerele au capacitatea de a învăța singure din exemple și de a-și trasa regulile fără a fi necesară o programare explicită. Dacă sunt alimentate cu suficiente date, aceste mașinării pot prezice, personaliza și recunoaște date pentru a furniza indicații⁸.

Cel mai bun exemplu este, probabil, cel al experimentului *fish brain*. Acest experiment a demonstrat că reacția unui creier poate fi previzionată și acesta lucrează indiferent dacă stimulii la care răspunde sunt artificiali ori naturali.

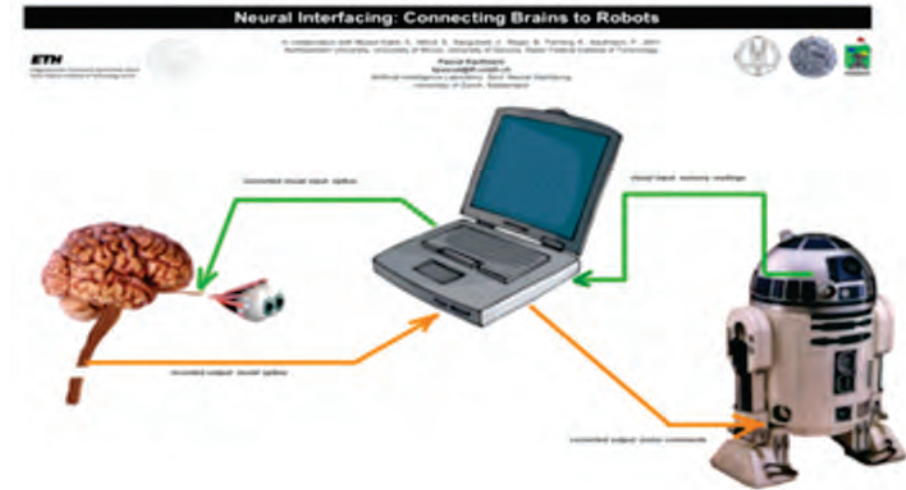
Ideea presupune conectarea unui creier de pește la un robot. Nervul optic este îndepărtat și conectat, la rândul său, la o cameră video a robotului care va oferi stimulii necesari (input) pentru reacția creierului. Măduva spinării este, de asemenea, conectată, iar semnalele de la capătul canalului spinal se vor traduce în acțiunea robotului respectiv (output).

Acesta a fost stimulată de fascicule de lumină și reacția așteptată a fost aceea că se va mișca în direcțiile prognozate. Următoarele scenarii au fost testate:

- Înainte – Robotul este atras de lumină. Rezultatul așteptat este acela al unei mișcări în față.

⁷ <https://www.forbes.com/sites/robertadams/2017/01/10/10-powerful-examples-of-artificial-intelligence-in-use-today/#68c44420de57>, accesat la 16.09.2019.

⁸ <https://uxdesign.cc/ai-today-definition-what-is-ai-for-risks-and-unexpected-consequences-on-society-3eda9b78a37a>, accesat la 16.09.2019.

Imaginea 1: Experimentul Fish Brain

- Dreapta – Robotul este stimulată de un fascicul de lumină din partea stângă și, în consecință, va mișca mai repede roțița din partea dreaptă pentru a-și echilibra corpul și pentru a se alinia la fasciculul respectiv (nu uitați că mașinăria consideră ca este un pește, astfel încât se va poziționa în calea luminii respective).
- Stânga – Acesta este stimulată de un fascicul ce provine din partea dreaptă, astfel încât va mișca roțița din stânga mai repede.
- Evadare – Robotul este programat să evite/să evadeze din calea luminii, rezultatul scontat fiind acela că mașinăria se va opri ori își va devia traiectoria⁹.

Acesta este doar o fracțiune din ceea ce presupune inteligența artificială și ce progrese și teste au fost realizate în acest domeniu. Aceste teste au menirea de a sublinia cărarea de permanent progres tehnologic pe care o urmăm, dar, chiar și așa, nu trebuie să uităm că IA este parte a vieții noastre de zi cu zi. De fapt, elemente de bază, ca adresa noastră de mail, utilizează această tehnologie. Google folosește inteligența artificială pentru a se asigura că e-mail-urile pe care le recepționăm sunt autentice. Filtrele acestora acționează pentru a sorta mesajele în anumite categorii, tocmai pentru a ne ajuta să găsim mai ușor calea cea mai simplă de a comunica.

Mai mult, Gmail are o caracteristică ce îți amintește să urmărești anumite mesaje pe care le-ai ignorat sau de care, pur și simplu, ai uitat. Prin utilizarea IA, Gmail poate determina ce mesaje necesită răspuns, iar apoi, să îți evidențieze faptul că ai omis să le accesezi. Probabil, cea mai cunoscută amprentă a IA este reprezentată de motorul de căutare predictivă al celor de la Google. În momentul în care începem

⁹ <https://www.hwzdigital.ch/artificial-intelligence-where-are-we-today/>, accesat la 16.09.2019.

să tastăm în secțiunea de căutare, Google face recomandările din care noi vom alege – aceasta este o acțiune realizată în baza inteligenței artificiale.

Am realizat această schiță pentru a avea o idee solidă despre ce tip de impact poată să aibă inteligența artificială pentru noi. Deși observăm că toate companiile mari utilizează tehnologia pe care o analizăm, facem totuși mențiunea că ea are posibilitatea să ofere economiei globale, până în anul 2030, o suma ce depășește 15.7 miliarde de dolari. În continuarea exemplelor de mai sus, menționăm că toate acele momente în care Amazon ne recomandă o carte sau Netflix ne sugerează un film sunt bazate pe algoritmi ce examinează ceea ce am cumpărat ori am privit. Acești algoritmi învață din acțiunile noastre, utilizând informațiile pe care le furnizăm tocmai pentru a ne sugera lucruri pe care, cel mai probabil, le căutam. Inteligența artificială stă în spatele acestor algoritmi.

Poate, pentru unii consumatori, această modalitate agresivă de publicitate nu reprezintă cel mai plăcut mediu, dar există persoane care achiziționează produse sau servicii tocmai datorită acestui tip de sugestii.

Nu doar Google, Amazon sau Facebook utilizează inteligența artificială, ci și companiile financiare. Haideți să luăm în considerare câte persoane au un cont bancar! Conform unui studiu realizat de cei de la Banca Mondială, la nivel global, 69% dintre adulți au cel puțin un cont bancar¹⁰. Companiile de acest tip utilizează în mod regulat inteligența artificială pentru a monitoriza solicitările de tranzacții, din moment ce algoritmi procesează informația atât de rapid. Ei identifică tipare în tranzacțiile noastre și ne alertează în situația unor plăți suspecte.

Să schimbăm puțin registrul! Ați zburat vreodată cu un avion? Dacă răspunsul este da, trebuie să menționăm un aspect. Un pilot al unui avion Boeing 777 petrece doar șapte minute pilotând, în mod manual, avionul. Un pilot de aeronavă Airbus reduce acest timp la jumătate. Avioanele utilizează combinații senzoriale și tehnologia GPS pentru a-și marca poziția în zbor. Programul respectiv poate chiar să aterizeze aeronave comerciale, totuși acele șapte minute sunt alocate decolărilor și aterizărilor. Acesta este cel mai bun mod de utilizare a tehnologiei, în care impactul inteligenței artificiale în viața noastră trece aproape neobservat¹¹.

Așa cum am menționat anterior, comparativ cu alte domenii, ca matematica ori fizica ce se studiază de secole, inteligența artificială este încă la început de drum. În ultimii zeci de ani, acest fenomen a creat produse fantastice, precum mașinile care se pilotează automat ori roboți inteligenți care pot merge. Având în vedere direcția în care ne îndreptăm, este evident că domeniul pe care îl tratăm va avea un impact puternic asupra noastră în anii ce urmează.

¹⁰ <https://globalindex.worldbank.org/>, accesat la 16.09.2019.

¹¹ <https://www.forbes.com/sites/forbestechcouncil/2018/03/07/the-impact-of-artificial-intelligence-in-the-everyday-lives-of-consumers/#61ace7826f31>, accesat la 16.09.2019.

Haideți să ne imaginăm cum poate creierul uman să rezolve atât de multe sarcini cu un minim efort necesar! Putem recunoaște obiecte, înțelege limbi străine, învăța lucruri noi și rezolva sarcini mult mai complexe. Când încercăm să facem toate acestea cu o mașinărie, observăm că rămâne mult în urmă. De exemplu, când ne imaginăm viața extraterestră sau călătoria în timp, nu știm dacă acestea există cu adevărat. Partea bună în ceea ce privește chiar esența IA este că știm cu precizie că aceasta există. Creierul nostru este piatra de temelie în acest domeniu! Este un exemplu spectaculos de sistem inteligent. Tot ceea ce avem de făcut este să copiem funcțiile creierului și să dezvoltăm un sistem inteligent care poate face lucruri similare sau, de ce nu, mai performante.

Observăm că obiectivul principal al IA este acela de a crea un super-creier, capabil de mult mai multe decât cel uman. Imaginați-vă un cu totul alt creier, capabil să ia decizii complexe în fracțiuni de secundă! Acest tip de tehnologie va fi o adevărată comoară pentru securitatea cetățenilor și pentru sistemul nostru de apărare.

Așadar, în beneficiul nostru și pentru a atinge un nou standard în domeniu, trebuie să dezvoltăm mașinării inteligente care pot să facă munca omului mai bine și mult mai rapid. Avem nevoie de acest sistem ce poate să prelucreze cantități uriașe de informații într-un mod eficient, să își însușească informații, în mod simultan, din varii surse fără nicio întârziere, să organizeze informațiile astfel încât să ne ajute să obținem noi perspective, să învețe din aceste date noi și să se actualizeze constant prin utilizarea unor algoritmi de învățare, dar, în același timp, să gândească și să răspundă unor situații în timp real¹².

Trebuie să luăm în calcul faptul că acest tip de tehnologie va reprezenta fundamentul societății noastre, deoarece atât sistemul public, cât și cel privat îi îmbrățișează beneficiile și toată lumea încearcă să implementeze acest nou și important mod de cooperare între om și mașinării inteligente.

Toate companiile majore folosesc IA în lupta împotriva atacurilor cibernetice. Aplicabilitatea inteligenței artificiale operațiunilor cibernetice promite să ofere mai multă eficiență pentru înlăturarea atacurilor ce pot să apară.

Etapele de pregătire ce consumă cel mai mult timp în situația atacurilor cibernetice, cernerea imensului volum de informații în căutarea vulnerabilităților, nu va mai necesita timp și costuri imense, ci această sarcină va fi realizată aproape instantaneu.

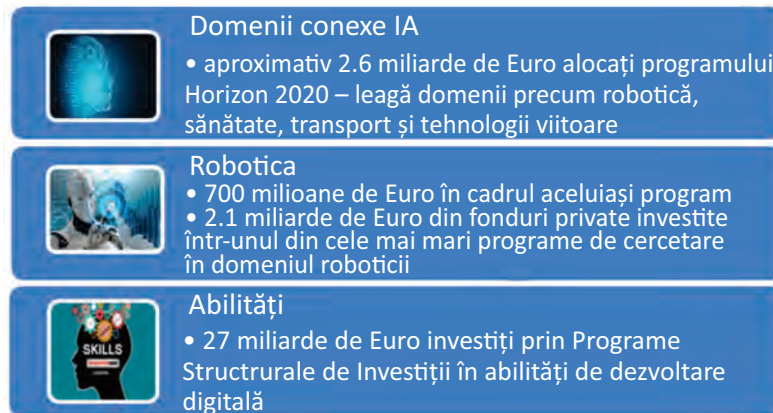
Mașinile inteligente nu necesită pauză de masă și nu suferă de oboseală care să le afecteze capacitatea de a identifica o vulnerabilitate. Abilitatea de sintetizare a datelor le va da mașinării inteligente posibilitatea să facă potențiale conexiuni care pot trece neobservate pentru un om sau, cel puțin, care nu sunt

¹² Prateek Joshi, *Artificial Intelligence with Python*, Packt Publishing, Birmingham, 2017, p. 11.

atât de evidente¹³. Acesta este un motiv important pentru ca o companie să înceapă să utilizeze această resursă pentru a-și securiza datele și pentru a reduce costurile.

Dar, în acest domeniu, există o preocupare permanentă și pentru fiecare țară dezvoltată. De exemplu, la nivelul Uniunii Europene, există o campanie de facilitare a cooperării în domeniul inteligenței artificiale pentru creșterea competitivității și pentru a dezvolta încrederea în valorile comune ale statelor membre. Această abordare a IA și a roboticii implică aspecte ce țin de tehnologie, etică, dar și aspecte legale și socio-economice care dezvoltă capacitatea industrială a Uniunii și așază IA în slujba cetățenilor Comunității Europene. Aceste măsuri devin realitate prin investiții majore.

În acest sens, Comisia Europeană a început deja investiții semnificative în domeniul inteligenței artificiale în perioada 2014-2020, pentru implementarea sistemelor cognitive, a roboticii și a tehnologiilor în permanentă dezvoltare tocmai pentru a ajuta întreaga Europă să rămână competitivă. Imaginea de mai jos ne oferă o concluzie categorică: inteligența artificială reprezintă o prioritate la nivelul Uniunii Europene¹⁴.

Domenii conexe IA

- aproximativ 2.6 miliarde de Euro alocați programului Horizon 2020 – leagă domenii precum robotică, sănătate, transport și tehnologii viitoare

Robotica

- 700 milioane de Euro în cadrul aceluiași program
- 2.1 miliarde de Euro din fonduri private investite într-unul din cele mai mari programe de cercetare în domeniul roboticii

Abilități

- 27 miliarde de Euro investiți prin Programe Structurale de Investiții în abilități de dezvoltare digitală

Imaginea 2: Inteligența artificială în Europa

Inteligența artificială a devenit o arie de importanță strategică deosebită și o cheie fundamentală în ceea ce privește dezvoltarea economică. Poate aduce cu sine soluții la multe schimbări la nivelul societății, de la vindecarea bolilor la reducerea impactului mediului înconjurător asupra agriculturii.

¹³ <https://www.weforum.org/agenda/2019/04/how-ai-raises-the-threat-of-cyberattack-and-why-the-best-defence-is-more-ai-5eb78ba081>, accesat la 16.09.2019.

¹⁴ <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/factsheet-artificial-intelligence-europe>, accesat la 17.09.2019.

Mai mult, Comisia Europeană și statele membre au publicat, pe 7 decembrie 2018, un Plan de acțiune coordonată asupra dezvoltării IA în Europa, pentru a promova implementarea acestei tehnologii pe întreg continentul.

Acest plan este necesar, deoarece numai atunci când toate țările membre ale Uniunii Europene lucrează împreună putem să dezvoltăm oportunitățile cele mai mari pe care IA le presupune și să devenim un lider mondial în acest domeniu crucial pentru viitorul societății noastre. În plus, cooperarea dintre statele membre și Comisie este esențială pentru a înfunda noile provocări pe care inteligența artificială le aduce¹⁵.

Observăm că IA, cu implicațiile sale în cadrul societății, este o prioritate atât pentru guverne, cât și pentru mediul privat. Având în vedere faptul că datele și munca noastră migrează în lumea digitală, este o modalitate extraordinară de a utiliza această tehnologie pentru a crea un spațiu cibernetic sigur și, în același timp, pentru a reduce volumul de muncă al oamenilor. Avem ca scop implementarea acestei tehnologii și, prin aceasta, țintim crearea unui nou stil de viață, bazat pe tehnologie din ce în ce mai mult, cu mașinării automate dezvoltate special pentru a oferi un răspuns rapid nevoilor noastre.

Toate aceste țeluri pe care vrem să le atingem sunt, fără îndoială, de o semnificație enormă pentru economia noastră și pentru viață, în general. Acest progres tehnologic senzațional ne oferă șansa unui viitor mai bun. Dar, tehnologia de față implică doar beneficii? Oare, care sunt implicațiile inteligenței artificiale în domeniul securității?

PROVOCĂRILE INTELIGENȚEI ARTIFICIALE ÎN DOMENIUL SECURITĂȚII

Este limpede pentru toată lumea că asistăm la un progres major și că putem utiliza acest tip de tehnologie pentru binele nostru și pentru o viață mai confortabilă. Dar, ca orice altă invenție cu puternic impact social, există posibilitatea de a utiliza tehnologia într-un mod în care poate duce la o schilodire a intimității și chiar la un climat de insecuritate. Subliniem acest tip de neajunsuri tocmai din cauza impactului pe care îl pot avea în societate, prin crearea unor reale probleme.

Să aruncăm o privire asupra impactului inteligenței artificiale în domeniul securității! Inteligența artificială și mașinile care au capacitatea de autoînvățare pot redefini conceptul de securitate. De la dezvoltarea capacității unei organizații de a anticipa atacurile care pot să apară până la securizarea perimetrului unei baze militare, această tehnologie reprezintă un stâlp de sprijin în apărare și securitate la nivel mondial.

¹⁵ Comisia Europeană – Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, *Coordinated Plan on Artificial Intelligence*, Bruxelles, 2018.

După cum putem observa, în această competiție de câștigare a supremației în domeniul tehnologiei în curs de dezvoltare, inteligența artificială ajunge, rapid, în centrul atenției pentru acapararea puterii la nivel mondial. Dezvoltarea în materia sistemelor armate autonome cunoaște reale progrese, însă aplicarea inteligenței artificiale în cursa înarmării poate avea un efect destabilizator.

Bineînțeles că este o modalitate grozavă de a ne proteja militarii și de a reduce numărul victimelor, însă acest proces aduce cu sine provocări complexe în domeniul securității, nu numai pentru țările implicate, ci și pentru viitorul umanității. Poate sună puțin exagerat, însă un sistem armat care, odată activat, poate selecta și angaja focul asupra unei ținte umane sau non-umane fără o intervenție prealabilă a unui militar ori operator reprezintă o problemă ce inspiră teamă.

Dacă, până recent, nu puteam concepe că o mașinărie automată poate să fie angajată în acțiuni pe câmpul de luptă, acum, aceste mașinării au capacitatea de a duce la bun sfârșit operații diverse fără a implica intervenția omului, utilizând doar senzori, programe și algoritmi.

Rapida dezvoltare a IA în domeniul armat este evidentă pretutindeni: navigarea și utilizarea navelor fără echipaj, vehicule aeriene și terestre, implementarea sistemelor de rachete care urmăresc ținta, utilizarea sistemelor staționare pentru a automatiza totul, inclusiv mentenanța echipamentelor, folosirea dronelor de supraveghere, toate acestea sunt exemple definitorii.

În acest context, trebuie să trasăm reguli clare pentru a fi cababili să utilizăm inteligența artificială fără a crea distrugerii și mai mari decât cele produse de armele tradiționale și, în plus, trebuie să verificăm dacă este de bun augur să permitem utilizarea tehnologiei sau să o restricționăm. Să luăm următorul exemplu! Acum, o mașină ce utilizează inteligența artificială și care este folosită în operațiuni de război este mai întâi programată să determine natura pericolului. Intenția este ca mașinaria respectivă să înceapă să se programeze singură. În acest caz, cum vom putea să controlăm o armă complet autonomă? Când și dacă un sistem autonom va ucide, cine este răspunzător pentru acea acțiune?¹⁶

Cu toții știm că misiunea unui soldat este deosebit de periculoasă, dar anumite misiuni pe care soldații trebuie să le îndeplinească sunt absolut incredibile, dacă ne referim la eliberarea unei clădiri în care se găsesc inamici ori dezactivarea unei bombe. Cum ar fi dacă am avea posibilitatea de a trimite roboți care să efectueze astfel de misiuni în locul oamenilor? Dacă ceva nu ar merge conform planului, am pierde doar resurse materiale. Observăm beneficii importante ale acestei tehnologii, dar, putem fi siguri că acest mod de abordare nu ne va schimba complet modul de viață?

¹⁶ <https://www.forbes.com/sites/cognitiveworld/2019/01/14/the-weaponization-of-artificial-intelligence/#4877c372368>, accesat la 17.09.2019.

Statele Unite ale Americii folosesc deja aeronave fără personal navigant care realizează misiuni de supraveghere și care pot lansa rachete asupra țintelor¹⁷. Eficacitatea este uluitoare, însă există controverse asupra moralității acestor acțiuni. În timp ce dronile își fac treaba la înălțime, inamicul nu are absolut nicio șansă de apărare. Este adevărat că, în acest scenariu, un operator uman va decide când acea dronă va deschide focul. Chiar și așa, există, în această situație, o problemă în ceea ce privește proporționalitatea sau nu poate fi vorba de așa ceva?

Deși aceste arme letale autonome nu sunt încă utilizate, trebuie să vedem imaginea de ansamblu și să analizăm riscurile, deoarece tehnologia va înlocui rapid omul cu algoritmi ce iau deciziile. Acest sistem poate avea o listă fixă de persoane asupra cărora se poate deschide focul sau poate fi antrenat în așa fel, încât să prezică dacă este necesară angajarea focului. Dar, putem să ne bazăm pe aceste mașinării când vine vorba de siguranța noastră?¹⁸

Așadar, dacă discutăm despre securitate și modul în care inteligența artificială influențează acest domeniu, trebuie să luăm în considerare anumite situații de fapt. Dacă acum suntem la începutul dezvoltării acestei tehnologii, aplicarea inteligenței artificiale în sistemul de apărare în dezvoltarea rachetelor autonome, a armelor sofisticate ori a avioanelor de luptă autonome este următorul pas. Acest aspect, care presupune cercetări riguroase, are potențialul de a revoluționa fața sistemului de apărare în viitorul apropiat¹⁹.

Să luăm cel mai cunoscut exemplu. Popularitatea *dronelor militare* a explodat în ultimii ani. Această tehnologie a devenit mult mai complexă de la apariția sa și acum își găsește aplicabilitatea în scop militar. Dar, această tehnologie este utilizată, de asemenea, în atacuri foarte îngrijorătoare²⁰, astfel încât trebuie să cântărim beneficiile, dar și riscurile ce le implică.

Să presupunem că acțiunile militare nu reprezintă un domeniu de interes pentru toți cei interesați de aceste tehnologii în continuă dezvoltare, deși ar trebui. Atunci, haideți să discutăm despre o altă problemă pe care inteligența artificială o scoate la lumină: *recunoașterea facială*. Aceste aparate de scanat se află deja în unele orașe și aeroporturi. Este de înțeles că agențiile guvernamentale au ca scop să îmbunătățească eficiența atunci când vine vorba de măsuri întreprinse pentru siguranța cetățenilor, dar acest tip de supraveghere este legal sau nu?

Companiile aeriene doresc să implementeze acest sistem pentru a salva resurse, timp și pentru a fi siguri că zborurile sunt în afara oricărui pericol. Cum funcționează

¹⁷ <https://science.howstuffworks.com/robots-replacing-soldiers1.htm>, accesat la 17.09.2019.

¹⁸ <https://www.vox.com/2019/6/21/18691459/killer-robots-lethal-autonomous-weapons-ai-war>, accesat la 17.09.2019.

¹⁹ <https://www.forbes.com/sites/cognitiveworld/2018/08/26/4-ways-the-global-defense-forces-are-using-ai/#478bed10503e>, accesat la 17.09.2019.

²⁰ <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-49721301>, accesat la 17.09.2019.

însă acest proces? O cameră ne fotografiază, apoi sistemul de verificare a călătorilor, de la punctul vamal, caută în baza de date a agenției cu responsabilități în domeniu o potrivire cu fotografia respectivă. Aceste fotografii pot fi cele din pașaport ori din alte documente de călătorie. Procesul la care am făcut referire poate avea avantaje reale, deoarece, în mod ideal, ar înlocui sistemul manual de verificare a pașapoartelor. Dar, avem motive să credem că există o violare a intimității noastre prin utilizarea unui sistem de acest tip? Prin avizarea recunoașterii faciale, guvernul poate crea o identitate digitală a fiecăruia dintre noi și poate monitoriza activitatea fără acceptul ori informarea noastră. Deși, probabil, nu utilizează această putere în momentul de față, având în vedere vidul legislativ, nimic nu îi împiedică să pună în aplicare această idee²¹.

Dar, recunoașterea facială prezintă și alte probleme din punct de vedere tehnic. În conformitate cu un studiu realizat de o organizație ce are ca obiectiv supravegherea activității Agenției pentru Securitate Națională din Statele Unite, sistemul de recunoaștere facială utilizat în aeroporturi funcționează doar pentru 85% din cazuri²². Poate acest procent să creeze reale probleme când vine vorba de securitatea pasagerilor unui zbor? Probabil poate crea situații de neimaginat dacă ne gândim ce riscuri implică accesul unui terorist în avionul respectiv.

Această tehnologie se strecoară zilnic în viața noastră și faptul că ea ne întâmpină cu regularitate va conduce la familiarizarea cu acest tip de progres. În acest context, este ușor de imaginat cum datele ce provin din implementarea programelor de recunoaștere facială pot fi utilizate de guverne și în alte scopuri, spre exemplu, în identificarea cetățenilor în cazul unor proteste pașnice.

Dacă, pentru unele persoane, această tehnologie este incredibilă și aduce beneficii considerabile, pentru alții există temeri asupra confidențialității. Aceștia din urmă își argumentează punctul de vedere prin faptul că un mediu de securitate propice trebuie menținut de forțele de ordine, nu de sisteme de monitorizare inteligente. Frecvent, ei invocă studii care arată că tehnologia de recunoaștere facială este predispusă la identificarea eronată a oamenilor de culoare, a oamenilor tineri ori a femeilor, conducând la anumite abuzuri. Concluzia lor este tranșantă: recunoașterea facială nu trebuie implementată pe străzile noastre, mai mult, aceasta ar trebui interzisă²³.

Spre exemplu, în China, aproximativ 200 de milioane de camere de supraveghere sunt împrăștiate pe teritoriul întregii țări. De fapt, aproape toți cei 1,4 miliarde de cetățeni chinezi se află în baza de date a guvernului. Bineînțeles, companiile

²¹ <https://eu.usatoday.com/story/travel/airline-news/2019/08/16/biometric-airport-screening-facial-recognition-everythin-g-you-need-know/1998749001/>, accesat la 17.09.2019.

²² <https://techcrunch.com/2019/05/13/americans-opt-out-facial-recognition-airport/>, accesat la 17.09.2019.

²³ <https://www.libertyhumanrights.org.uk/resist-facial-recognition>, accesat la 17.09.2019.

care dezvoltă sisteme de inteligență artificială consideră că supravegherea va face țara mai sigură, dar cei care militează pentru drepturile și libertățile cetățenilor consideră că problemele ce țin de eventualele erori și de lipsa intimității pot cântări mai mult decât beneficiile²⁴.

Poate că opinia lor este una corectă. Să ne concentrăm pe următorul scenariu: un suspect de terorism dorește să pună în practică o misiune sinucigașă într-o zonă intens populată din centrul orașului. Dacă planul său se concretizează, putem discuta de sute de victime. În acest caz, programul de recunoaștere facială l-ar identifica automat pe autor prin compararea feței cu cele existente deja în baza de date a guvernului cu persoanele recunoscute pentru astfel de activități. Sistemul ar declanșa, în mod automat, alarma, iar, de dragul scenariului, în câteva secunde, cea mai bună echipă de intervenție ar fi la fața locului și l-ar neutraliza pe suspect înainte ca acesta să apuce să detoneze bomba pe care o are asupra lui. Putem spune că ar fi de-a dreptul fascinant. Acum, să ne imaginăm că tehnologia de recunoaștere facială a dat o eroare și echipa ajunsă la fața locului a ucis un adolescent ce purta în spate un rucsac negru. Un copil inocent a fost ucis, deoarece am avut încredere într-un sistem ce părea infailibil²⁵.

Observăm că există opinii diverse în domeniul pe care l-am analizat și că fiecare parte implicată are argumente grozave, dar, în acest val tehnologic care ne inundă viața, avem nevoie, din ce în ce mai mult, de un cadru legislativ riguros pentru a dezvolta un mediu sigur pentru cetățeni.

CONCLUZII

Din cele prezentate anterior, putem afirma că atât sectorul public, cât și marile companii din sectorul privat privesc inteligența artificială ca un fenomen cu un impact covârșitor în activitățile noastre cele mai relevante. Dacă vom reuși să creionăm un cadru legal în acest domeniu, vom avea capacitatea de a ne îmbunătăți viața și de a evita consecințele nefericite pe care tehnologia le poate implica.

Putem afirma că suntem martorii unei ere de aur a inteligenței artificiale. Este o eră a cercetărilor și a inovației în acest domeniu. Cu toate aceste succese remarcabile, suntem totuși departe de a crea o mașinărie care să utilizeze inteligența artificială în mod deplin, dar este clar pentru oricine că impactul acesteia este imens. Fie că suntem de partea celor care susțin această tehnologie, fie că nu suntem, trebuie să luăm în calcul progresul pe care l-am făcut, dar și faptul că putem întâmpina, nu de puține ori, anumite pericole în acest sens.

²⁴ <https://www.cnn.com/2019/05/16/this-chinese-facial-recognition-start-up-can-id-a-person-in-seconds.html>, accesat la 17.09.2019.

²⁵ <https://www.bbc.com/news/business-48842750>, accesat la 17.09.2019.

În acest moment, tehnologia ce face obiectul analizei este încă la început, dar devine mai complexă pe zi ce trece. Este o modalitate inedită de a ne îmbunătăți viața și de a ne asigura că, pentru anumite activități, avem capacitatea de a utiliza mașinării tocmai pentru a elimina riscurile pe care cetățenii le înfruntă. Dar, din momentul în care considerăm mașinăriile ce utilizează inteligența artificială ca entități care pot percepe, simți și acționa, trebuie să rezolvăm și problema legală ce apare, trebuie să dezvoltăm un sistem legal adaptat la specificul problemei. Această tehnologie trebuie să fie tratată precum animalele, ca oamenii ori ca niște mașinării?

Considerăm că este obligatoriu să dispunem de un cod de etică și reguli clare în ceea ce privește inteligența artificială, atât pentru cei care dezvoltă astfel de tehnologii, cât și pentru cei care le utilizează, pentru a fi siguri că scopul lor este unul pașnic și că aceștia creează inteligența artificială pentru beneficiul nostru.

Mai mult, inteligența artificială nu va avea viață lungă dacă publicul își pierde încrederea în această tehnologie încă de la debutul ei, deoarece există, la nivelul societății, opinia potrivit căreia inteligența artificială poate crește atât de puternic încât oamenii să nu o mai poată controla. Așadar, consolidarea încrederii cetățenilor în această privință trebuie să reprezinte o prioritate.

Inteligența artificială aduce un potențial uriaș, grozave beneficii economice și, în același timp, protejează cetățenii. În acest context, avem responsabilitatea de a implementa tehnologia în conformitate cu codul etic și cu respectarea valorilor morale.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, European Commission – Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, *Coordinated Plan on Artificial Intelligence*, Brussels, 2018.
2. Cristian Hammond, *Practical Artificial Intelligence for Dummies*, Ed. John Wiley & Sons, New Jersey, 2015.
3. Prateek Joshi, *Artificial Intelligence with Python*, Packt Publishing, Birmingham, 2017.
4. Denis Rothman, *Artificial Intelligence by Example*, Packt Publishing Ltd, Birmingham, 2018.
5. Chris Smith, Brian McGuire, Ting Huang, Gary Yang, *The History of Artificial Intelligence*, University of Washington, 2006.
6. Patrick Henry Winston, *Artificial Intelligence – Third Edition*, Addison-Wesley Publishing Company, 1993.

WEBOGRAFIE:

1. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-49721301>
2. <https://www.cnbc.com/2019/05/16/this-chinese-facial-recognition-start-up-can-id-a-person-in-seconds.html>

3. <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/factsheet-artificial-intelligence-europe>
4. <https://eu.usatoday.com/story/travel/airline-news/2019/08/16/biometric-airport-screening-facial-recognition-everything-you-need-know/1998749001/>
5. <https://www.forbes.com/sites/cognitiveworld/2019/01/14/the-weaponization-of-artificial-intelligence/#4877c3723686>
6. <https://www.forbes.com/sites/forbestechcouncil/2018/03/07/the-impact-of-artificial-intelligence-in-the-everyday-lives-of-consumers/#61ace7826f31>
7. <https://www.forbes.com/sites/robertadams/2017/01/10/10-powerful-examples-of-artificial-intelligence-in-use-today/#68c44420de57>
8. <https://globalindex.worldbank.org/>
9. <https://www.hwzdigital.ch/artificial-intelligence-where-are-we-today/>
10. <http://jmc.stanford.edu/>
11. <https://www.libertyhumanrights.org.uk/resist-facial-recognition>
12. <https://science.howstuffworks.com/robots-replacing-soldiers1.htm>
13. <https://techcrunch.com/2019/05/13/americans-opt-out-facial-recognition-airport/>
14. <https://uxdesign.cc/ai-today-definition-what-is-ai-for-risks-and-unexpected-consequences-on-society-3eda9b78a37a>
15. <https://www.vox.com/2019/6/21/18691459/killer-robots-lethal-autonomous-weapons-ai-war>
16. <https://www.weforum.org/agenda/2019/04/how-ai-raises-the-threat-of-cyberattack-and-why-the-best-defence-is-more-ai-5eb78ba081>
17. <https://www.bbc.com/news/business-48842750>

TENDINȚE PRIVIND EVOLUȚIA CONFLICTELOR DE TIP HIBRID

Conf.univ.dr. Alexandru HERCIU

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Securitatea cibernetică este esențială pentru indivizi, companii, guverne și națiuni, în ansamblul lor. Pe măsură ce societatea și economia noastră tind spre digitalizare, tehnologiile utilizate sunt înlocuite, actualizate și modificate constant. Ca răspuns, criminalii cibernetici acordă mai multă atenție modului în care folosesc tehnologia pentru a se implica în activități rău intenționate în mediul digital. În acest context, spațiul cibernetic, aflat în continuă schimbare, generează atât oportunități de dezvoltare, cât și noi provocări. Toate aceste vulnerabilități fac din securitatea cibernetică o prioritate majoră pentru toate entitățile.

Guvernele lumii au decis să investească un volum semnificativ de resurse materiale pentru protecția datelor, deoarece orice investiție inițială este mult mai redusă decât fondurile necesare pentru a înlătura urmările unui atac cibernetic. Pe de altă parte, un incident de securitate cibernetică într-o anumită țară poate foarte bine să aibă impact în afara granițelor țării. Așadar, ce etape trebuie să urmăm?

Cuvinte-cheie: rețea, securitate, amenințare, digitalizare, vulnerabilitate.

INTRODUCERE

Fizionomia conflictului militar va fi profund schimbată, fiind determinată de modificările semnificative apărute în mediul de securitate internațional și în dinamica desfășurării operațiilor militare, prin introducerea sistemelor și platformelor de arme inteligente, a senzorilor avansați, a sistemelor de comandă și control moderne și digitalizarea câmpului de luptă.

Așadar, în viitorul apropiat, operațiile militare se vor desfășura într-un mediu operațional fluid, multidimensional, caracterizat prin acțiuni asimetrice, mobilitate, descentralizare, manevrabilitate, flexibilitate și folosirea unei game largi de acțiuni de luptă aeriene, terestre, navale, informaționale, psihologice și speciale, duse simultan la nivel strategic, operativ și tactic, continuu și într-un ritm susținut, urmărindu-se lovirea decisivă a centrelor de greutate ale inamicului și obținerea imediată a victoriei prin înfrângerea lui fizică și psihică.

Lecțiile învățate rezultate din desfășurarea conflictelor militare recente și unele în curs de desfășurare constituie elemente concrete de analiză, din care putem desprinde unele tendințe de evoluție a conflictelor militare în viitor, cu accent pe conflictele de tip hibrid.

EVOLUȚIA ȘI TENDINȚELE DE MANIFESTARE ÎN VIITOR A CONFLICTELOR DE TIP HIBRID

Considerații generale privind noile provocări din mediul operațional contemporan

În contextul abordării cuprinzătoare a mediului operațional contemporan, marcat de insecuritate și incertitudine, multitudinea riscurilor și amenințărilor la adresa securității statelor, pe de-o parte, precum și diversitatea actorilor implicați, pe de altă parte, generează impredictibilitate și discontinuitate în utilizarea instrumentelor de putere pentru gestionarea crizelor și prevenirea conflictelor¹.

În acest sens, riscurile și amenințările de natură convențională, neconvențională, asimetrică și cibernetică devin tot mai complexe și imprezibile, iar combinația acestora potențează producerea unor perturbări evidente în mediul operațional contemporan, cu consecințe grave asupra securității statelor.

¹ Ion Mitulețu, *Tendințe privind evoluția fizionomiei acțiunilor militare*, Comunicare științifică prezentată în cadrul conferinței științifice *Tactică și artă operativă – Forțe Terestre (TAOFT)*, București, 2014.

Actorii implicați în modelarea mediului operațional contemporan s-au diversificat și radicalizat permanent, astfel că, pe lângă forțele armate regulate, întâlnim forțe neregulate, paramilitare, insurgente, de gherilă, teroriste, separatiști, forțe sub acoperire, mercenari, organizații criminale, structuri guvernamentale, populația civilă, fapt ce determină o abordare complexă a situației în zonele de interes strategic.

Dacă analizăm caracteristicile mediului operațional contemporan din punct de vedere politic, economic, social, cultural, religios, științific, militar etc. și suprapunem riscurile, amenințările și actorii implicați, constatăm diversitatea situațiilor generatoare de instabilitate și potențatoare de crize și conflicte care trebuie gestionate în funcție de particularitățile, interesele și resursele necesare a fi alocate.

La aceste elemente de analiză putem adăuga proliferarea armelor de distrugere în masă și tendința de achiziționare și deținere a acestora de către actorii non-statali, fapt ce reprezintă o amenințare strategică neconvențională la nivel regional și global.

În acest context, al abordării cuprinzătoare a mediului operațional în prezent și în viitor, se pune problema dacă este suficientă existența unei doctrine militare care să includă concepția de întrebuințare a forțelor armate numai pentru operații convenționale de mică, medie ori mare intensitate sau este nevoie de adaptarea acesteia și pentru alte tipuri de situații ce pot fi generate în zona de operații și schimbarea percepției asupra fizionomiei acțiunilor militare.

Natura tot mai complexă a acțiunilor militare, care include operații specifice luptei armate, operații neregulate exprimate prin insurgență, gherilă, terorism sau criminalitate organizată, operații de securitate, stabilitate, stabilizare și reconstrucție postconflict, operații în sprijinul păcii, umanitare, neconvenționale, de contracarare a atacurilor cibernetice etc., determină evaluări realiste la nivel politico-militar și militar-strategic în vederea elaborării unei viziuni multilaterale privind fizionomia acțiunilor militare în mediul operațional prezent și viitor.

Acest lucru apreciem că trebuie direcționat către stabilirea reperelor, opțiunilor și resurselor necesare elaborării unei viziuni strategice care să reflecte modalitățile de planificare, pregătire, execuție și evaluare a operațiilor militare în spectrul complet.

Deși, în literatura militară, regăsim tot mai des exprimări teoretice prin care este apreciat faptul că riscul apariției unui conflict armat convențional este foarte scăzut în viitorul apropiat, noi considerăm că această afirmație va trebui reevaluată, deoarece, chiar dacă riscul unei confruntări militare convenționale este latent, poate fi exacerbata ca urmare a activării unor conflicte înghețate, creșterii tensiunilor de natură teritorială, culturală și religioasă, a competiției pentru resurse vitale, pentru

hrană, precum și ca urmare a creșterii inegale a populației în diferite regiuni și a tendinței de migrare a acesteia.

În acest sens, apariția unor situații critice în mediul operațional, generatoare de crize ce nu pot fi gestionate prin utilizarea instrumentelor politice, diplomatice și economice, se poate transforma în evenimente strategice complexe ce pot escalada și a căror soluționare presupune activarea și, după caz, întrebuințarea instrumentului militar, respectiv a forței armate.

CARACTERUL CICLIC AL ACȚIUNII MILITARE

Complexitatea mediului operațional ne determină să apreciem faptul că acțiunea militară este ciclică, manifestându-se în funcție de tipologia riscurilor și amenințărilor existente, ca și de natura actorilor care participă la îndeplinirea obiectivelor politico-militare stabilite în scopul realizării stării finale dorite, în funcție de intenții, interese și resursele alocate.

În primul rând, riscurile și amenințările convenționale majore sunt neutralizate prin acțiuni specifice luptei armate executate în context național și multinațional. La aceste tipuri de acțiuni militare participă forțe convenționale care execută operații întrunite de mică, medie sau mare intensitate în teatrul de operații (zona de operații întrunită).

Operațiile întrunite și multinaționale sunt de nivel militar-strategic, operativ și tactic și sunt executate în cadrul unor coaliții sau alianțe.

Principala caracteristică a acestui tip de operații întrunite și multinaționale a vizat aplicarea conceptului doctrinar-strategic „*bătălia aeroterestră*”, fapt ce presupune acțiunea integrată în mediul aerian și terestru pentru îndeplinirea obiectivelor stabilite și realizarea stării finale dorite.

Acest tip de operație convențională majoră vizează dominația în spațiul aerian, valorificarea avantajului măsurilor radioelectronice și manifestarea puterii de lovire în întregul teatru de operații. Operația „*DESERT STORM*”, desfășurată în anul 1991 în Golful Persic, a avut la bază conceptul „*bătăliei aeroterestre*”, iar Operația „*ALLIED FORCES*”, desfășurată în anul 1999 în Kosovo, numai componenta aeriană a conceptului, fiind asigurate condițiile pentru îndeplinirea misiunilor planificate².

Pe timpul desfășurării acestor operații majore convenționale, s-au evidențiat patru concepte acționale, care au vizat *manevra dominantă, angajamentul selectiv de precizie, protecția multidimensională și concentrarea logistică*. Ceea ce a rezultat

² *** , *Conflicte militare. Lecții învățate*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2010, p. 78.

din manifestarea acestor concepte au constituit lecții învățate și au fost integrate în conținutul documentelor militare din cadrul NATO, inclusiv în Armata României.

Revoluția în afaceri militare a constituit o etapă importantă în evoluția fizionomiei acțiunii militare prin valorificarea performanțelor tehnologice care au asigurat transformarea acesteia la nivel conceptual, doctrinar, organizatoric și din punctul de vedere al dotării forței. În acest context, saltul calitativ care a asigurat producerea de plusvaloare a fost realizat prin integrarea rețelei în structura organizatorică și acțională a forței.

Integrarea în rețea a senzorilor, decidenților și platformelor de luptă, modernizarea sistemelor de arme cu muniție inteligentă, deținerea superiorității informaționale, au făcut posibilă extinderea spațiului de acțiune și includerea în cadrul acestuia a mediului fizic (cosmic, aerian, terestru, maritim și submarin) și virtual, angajarea adversarului în întreaga zonă de operații, scurtarea timpului de desfășurare propriu-zisă a operațiilor și obținerea efectelor planificate în raport cu scopurile stabilite.

Revoluția în afaceri militare a generat o gamă largă de acțiuni militare, materializate în conceptele de *război bazat pe rețea*, *operații bazate pe efecte*, *război informațional*, *război cibernetic* etc. Aceste tipuri de acțiuni militare au la bază procedee specifice luptei armate, însă integrează tehnologii performante care asigură obținerea, menținerea și transformarea superiorității informaționale în superioritate decizională, iar ulterior, și în superioritate acțională, care să asigure descoperirea, lovirea și neutralizarea centrului de greutate al adversarului, îndeplinirea obiectivelor stabilite și realizarea stării finale dorite.

Un element novator al revoluției în afaceri militare a vizat crearea condițiilor pentru realizarea unor sisteme de comandă și control eficiente, de tipul C4ISR, care să încorporeze tehnologii moderne de informații, comunicații și informatică și echipamente de descoperire, selectare și angajare a țintelor adversarului, în funcție de importanța acestora.

Saltul cu adevărat revoluționar în evoluția fizionomiei acțiunii militare a fost marcat de valorificarea rezultatelor superiorității informaționale, care sunt orientate către reducerea duratei procesului decizional și micșorarea, pe această cale, a timpului de răspuns.

Acest lucru, după opinia noastră, presupune îndeplinirea criteriului de eficiență exprimat, în primul rând, prin faptul că procesul decizional are în vedere ca timpul de răspuns al forțelor proprii să fie mai mic decât timpul necesar adversarului pentru a executa acțiuni similare. Îndeplinirea acestui criteriu, prin care sunt devansate

în plan cognitiv și temporal acțiunile adversarului, orientează scopul principal al operației către înfrângerea voinței acestuia de a lupta și nu către acela de a-i distruge/anihila forța fizică.

Operația „*ENDURING FREEDOM*”, desfășurată în Afganistan în anul 2001, a consacrat aplicarea conceptului de *operații bazate pe efecte*, iar operația din Irak, „*IRAQI FREEDOM*”, din anul 2003, a operaționalizat conceptul de *război bazat pe rețea*, fiind întrebuintate în premieră structuri de forțe înalt tehnologizate (de tip hightech).

În acest context, apreciem că rezultatele revoluției în afaceri militare au fundamentat o nouă cultură a războiului la începutul secolului XXI, în plan conceptual, doctrinar, organizatoric și tehnologic, care a produs mutații de esență în evoluția fizionomiei acțiunii militare.

În al doilea rând, din desfășurarea conflictelor armate în diferite teatre de operații constatăm faptul că, la finalizarea operațiilor militare, chiar dacă s-au asigurat îndeplinirea obiectivelor strategice stabilite, acțiunile nu s-au încheiat, fiind executată tranziția către alt tip de operații postconflict.

În cadrul operațiilor postconflict, a fost fundamentat conceptul *SSTR (securitate, stabilizare, tranziție și reconstrucție)*, care viza crearea condițiilor pentru sprijinul națiunii-gazdă în preluarea puterii politice, asigurarea unei bune guvernări, aplicarea măsurilor pentru reconstrucție și dezvoltare economică, respectarea regulilor juridice și favorizarea realizării unei democrații reale. Efortul acestor activități care vizează tranziția de la operații specifice luptei armate la acțiuni care să faciliteze stabilizarea și reconstrucția postconflict devine difuz și incert, în condițiile în care obiectivele stabilite sunt abordate gradual, iar starea finală dorită nu poate fi definită cu claritate.

O altă caracteristică a acestor tipuri de acțiuni postconflict vizează diversitatea actorilor implicați, inclusiv a populației civile, care au scopuri divergente și încearcă să obțină avantaje față de un adversar mai puternic, fapt ce determină abordarea modalităților de acțiune în condițiile de asimetrie.

În acest sens, operațiile de stabilizare și reconstrucție postconflict destinate facilitării tranziției către preluarea puterii politice de către structurile autohtone au introdus conceptul de *asimetrie*, exprimat în amenințări asimetrice, actori asimetrice, acțiuni asimetrice.

Șocul generat de asimetrie a vizat acțiunile unor actori nonstatali sau a unor facțiuni existente în cadrul unor state de a contracara prin mijloace neconvenționale și care nu respectă regulile și principiile războiului, normele de drept și legislația

internațională, superioritatea adversarului și de a minimaliza avantajele decalajelor tehnologice.

Inițial, contracararea asimetriei a presupus ansamblul acțiunilor forțelor convenționale/regulate pentru combaterea terorismului, insurgenței, gherilei și a crimei organizate.

Scopul declarat al acțiunilor asimetrice desfășurate de actorii nonstatali consta în crearea incertitudinii și imprevizibilității, pe de-o parte, și exacerbarea violenței, pe de altă parte.

Astfel, putem afirma faptul că amenințările asimetrice au luat locul echilibrului convențional, iar acțiunile asimetrice s-au manifestat cu violență în diferite teatre de operații.

Dezvoltarea unor tactici, tehnici și procedee atipice de acțiune, greu de contracarat cu mijloace convenționale, a făcut posibilă transformarea conflictului asimetric în *conflict neregulat (Irregular Warfare)*. Conceptul de conflict neregulat vizează un ansamblu de acțiuni violente indirecte și asimetrice între actorii statali și nonstatali pentru câștigarea influenței, controlului și legitimității asupra populației civile a națiunii-gazdă.

În acest context, conflictul neregulat pune accentul pe populația civilă, iar toate acțiunile desfășurate în zona de responsabilitate sunt direcționate către câștigarea legitimității și sprijinul popular cu mijloacele civil-militare la dispoziție.

Tranziția de la operații specifice luptei armate considerate operații regulate către asimetrie și neregularitate a diversificat gama acțiunilor militare și a generat conceptul de *operații în spectrul complet*.

Principalele tipuri de operații neregulate vizează insurgența și contrainsurgența, terorismul și contraterorismul, operațiile neconvenționale care presupung gestionarea amenințărilor CBRN, realizarea securității interne cu sprijin extern, operațiile de stabilitate, securitate, tranziție și reconstrucție, operațiile civil-militare, operațiile psihologice și de influențare psihoinformațională/subliminală, operațiile bazate pe informații etc.

Abordarea multidimensională a acțiunii militare în cadrul căreia se constată mutarea efortului de la convențional/regulat la neconvențional/neregulat schimbă percepția asupra fizionomiei operației, în sensul că superioritatea forței beligerante și controlul teritoriului ocupat nu mai au aceeași relevanță, conflictul, în condițiile date, nu se va încheia în timp scurt, consumurile de resurse vor crește, iar scopurile politico-militare vor fi foarte greu de îndeplinit.

CARE VA FI FIZIONOMIA ACȚIUNILOR MILITARE ÎN VIITOR?

În viitor, apreciem că va avea loc o nouă tranziție, de data aceasta în sens invers, de la asimetrie și neregularitate către operațiile specifice luptei armate (de tip combat), care presupune aplicarea conceptului *JIM*, caracterizat de combinația *întrunit (joint)*, *interinstituțional (inter-agency)* și *multinațional (multinational)*.

Aceste operații vor integra acțiunile convenționale și cele neconvenționale, în funcție de natura riscurilor și amenințărilor din mediul operațional, și vor încorpora realizările societății informaționale/societății cunoașterii.

Dacă sensul de evoluție a acțiunilor militare va fi direcționat către operații specifice luptei armate, sistemele de comandă și control, structura de forțe întrunite, protecția multidimensională și sprijinul logistic trebuie să asigure manifestarea puterii de luptă în toată zona de operații, să garanteze îndeplinirea obiectivelor strategice și realizarea stării finale dorite.

În situația în care riscurile și amenințările convenționale integrează vulnerabilitățile neconvenționale și pe cele de natură cibernetică, operațiile specifice luptei armate vor combina acțiunile convenționale, neconvenționale, neregulate și cibernetice, rezultând o hibridizare a conflictului.

Operațiile de tip hibrid, în cadrul cărora capabilitățile de tip întrunit sunt foarte bine conturate, se vor concentra în zonele de interes strategic, care includ resursele vitale, elementele de infrastructură critică, magistralele energetice și comunicațiile strategice, conflictele înghețate, disputele teritoriale, culturale și religioase, a căror soluționare presupune utilizarea instrumentului militar, respectiv a forței armate.

În acest sens, apreciem faptul că operațiile militare viitoare vor fi de scurtă durată, dar de mare intensitate, limitându-se la zona aflată în dispută, evidențiindu-se conceptul *JIM*, însă cu inserția temporală și spațială a unor acțiuni neconvenționale, neregulate și cibernetice.

Războiul viitor este un război a cărui trăsătură esențială este dată de acțiunea indirectă susținută de una sau de ambele părți aflate în conflict. Ipoteza este susținută de explicațiile cu privire la caracteristicile unui război hibrid local sau limitat. Astfel, atacurile cibernetice, acțiunile de control economic, cumpărarea puterii politice, corupția, transformarea populației statului advers într-o veritabilă coloană a cincea, acțiunile în sfera protecției mediului etc. sunt argumente temeinice în descrierea fizionomiei unui război hibrid³.

³ Laurențiu Grigore, *Viitorul războiului – Războiul hibrid*, Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, nr. 2, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2015, p. 189.

Așa cum au demonstrat conflictele recente, atacurile cibernetice asupra sistemelor informaționale și informatice ale statului-țintă preced orice altă formă de acțiune și vizează blocarea activităților economice, militare și de securitate, precum și culegerea de informații despre capacitățile militare și economice și sunt concretizate prin acțiuni desfășurate în scopul declanșării unei dezordini sociale controlate și exacerbarea stării de nemulțumire a populației civile la adresa neputinței autorităților statului⁴.

Războiul din Ucraina a scos în evidență o nouă fațetă a hibridității, în sensul că acțiunea militară poate fi desfășurată de către o armată „*sub acoperire*”. Aceasta se declanșează atunci când obiectivele celorlalte forme de acțiune au fost sau sunt pe punctul de a fi atinse, cu scopul neutralizării forțelor armate ale adversarului, precum și pentru consolidarea cuceririlor realizate până în acel moment sau pentru realizarea surprinderii și punerea opiniei publice internaționale în fața unui fapt împlinit.

În concluzie, date fiind consecințele un viitor război între două mari puteri militare, apreciem că acesta este posibil doar sub forma unui război hibrid, în care responsabilitatea guvernamentală a beligeranților să fie minimă și să nu implice recurgerea la arsenalul nuclear. De asemenea, este puțin probabil ca acest tip de război să se desfășoare pe teritoriul unei mari puteri, ci pe spațiul geografic al unuia sau al mai multor aliați ai unei părți⁵.

Dacă viitorul acțiunii militare va fi marcat de hibriditate, statele, alianțele și coalitiile trebuie să dezvolte acele capacități convenționale, neconvenționale, neregulate și cibernetice care să asigure planificarea, pregătirea, executarea și evaluarea operațiilor în spectrul complet.

Conceptul „*Smart Defence*” poate constitui o modalitate de aplicare a principiului realizării capacităților operaționale de tip hibrid în cadrul NATO, în condițiile existenței unor resurse limitate destinate apărării la nivelul statelor membre.

IMPLICAȚII PENTRU FIZIONOMIA VIITOARE A OPERAȚIILOR FORȚELOR TERESTRE

Operațiile forțelor terestre vor fi integrate conceptului JIM, fapt ce presupune existența unor capacități militare care să fie întrebuintate în tot spectrul acțiunilor militare.

În acest context, structurile de conducere din cadrul Forțelor Terestre trebuie să formuleze opțiuni privind răspunsul adecvat la toată gama riscurilor și amenințărilor

existente în mediul operațional și să instituționalizeze tipologia și fizionomia acțiunilor militare la care vor participa la nivel național și multinațional.

Opinia noastră cu privire la viitorul fizionomiei operațiilor Forțelor Terestre în context întrunit, interdepartamental și multinațional vizează necesitatea elaborării unor documente care să orienteze și să direcționeze activitatea comandamentelor și structurilor militare către operaționalizarea acelor capacități care să asigure îndeplinirea misiunilor stabilite.

Pe baza acestor elemente conceptuale, considerăm că Forțele Terestre trebuie să abordeze tranșant tipologia și fizionomia operațiilor la care vor participa în viitor, în corelație cu capacitățile, scopurile și resursele alocate.

În acest sens, în primul rând, opinăm pentru dezvoltarea și operaționalizarea unor capacități care să potențeze participarea Forțelor Terestre la executarea operațiilor militare majore în context național și multinațional. Deși înțelegem cooperarea intercategoriei de forțe ale armatei în cadrul operației întrunite, ne exprimăm părerea că Forțele Terestre trebuie să aibă în compunere structuri proprii de aviație (UAV, elicoptere de atac, elicoptere de transport) pentru a îmbunătăți capacitatea de culegere a informațiilor din zona de interes, de manevră și sprijinul de luptă aero-terestru în momentele decisive ale operației.

Pentru participarea Forțelor Terestre la operații militare majore, apreciem ca fiind corectă realizarea graduală a capacităților adecvate acestei game de misiuni, în condițiile în care există certitudini în alocarea resurselor necesare.

În al doilea rând, pe baza opțiunilor formulate la nivel conceptual, Forțele Terestre pot dezvolta capacități adecvate (forțe pentru operații speciale, structuri CBRN, EOD, medicale etc.) care să participe la executarea unor operații neconvenționale, în special în context multinațional. Dacă includem în actele normative participarea unor structuri convenționale din Forțele Terestre la acest tip de misiuni, fără a proiecta și operaționaliza forțe specializate, nu se rezolvă problema participării cu succes la executarea unor operații neconvenționale.

În al treilea rând, pot fi formulate opțiuni care să conducă la activarea unor capacități convenționale/neconvenționale care să participe la executarea unor misiuni în cadrul conflictelor neregulate desfășurate în diferite teatre de operații (operații antiinsurgență, antigherilă, contraterorism, combaterea criminalității organizate, civil-militare, dar și acțiuni de stabilitate, stabilizare și reconstrucție postconflict). Aceasta este o cerință la nivel NATO, însă în ce măsură va fi asigurată participarea Forțelor Terestre la acțiuni neregulate va depinde de opțiunea și viziunea decidenților politici și militari.

⁴ *Ibidem.*

⁵ *Ibidem.*

În al patrulea rând, considerăm ca fiind de interes abordarea modului în care trebuie să existe sau nu în cadrul Forțelor Terestre unele capacități de contracarare a amenințărilor cibernetice în zona de responsabilitate/interes. Cunoaștem faptul că acest tip de misiuni este foarte sensibil și necesită echipamente performante și proceduri adecvate, însă ultimele conflicte desfășurate în diferite zone de operații au inclus și componenta cibernetică, fiind paralizate sistemele de comandă și control, echipamentele de comunicații și informatică, fiind influențate, pe această cale, dinamica și succesul operației.

CONCLUZII

Această prezentare a opțiunilor privind fizionomia acțiunilor militare la care vor participa Forțele Terestre în viitor exprimă necesitatea direcționării efortului pentru realizarea capacităților adecvate executării unor operații de tip hibrid.

Mediul operațional contemporan, în contextul globalizării, amplificării riscurilor și amenințărilor la adresa securității statelor și diversificării actorilor implicați în „jocul” geopolitic, geoeconomic și geostrategic, nu oferă garanții că nu pot fi generate crize complexe și conflicte armate în diferite zone ale lumii.

Acesta este motivul pentru care apreciem faptul că acțiunea militară are caracter ciclic, sensul de evoluție a acesteia în viitor fiind marcat de combinarea unor operații specifice luptei armate cu operații neconvenționale, neregulate sau de contracarare a amenințărilor cibernetice, ceea ce determină existența unor capacități adecvate gestionării conflictelor de tip hibrid.

În acest context, al incertitudinii și radicalizării situației geopolitice și geostrategice, structurile de conducere ale Armatei României și, implicit, ale Forțelor Terestre trebuie să facă o opțiune fermă cu privire la capacitățile necesare pentru executarea acelor tipuri de operații care să asigure promovarea și apărarea intereselor naționale și respectarea obligațiilor asumate în cadrul NATO.

Problemele prezentate sintetic ne determină să pledăm în favoarea necesității proiectării, elaborării și fundamentării *Viziunii strategice în Armata României*, pe termen mediu, care să exprime, fără echivoc, opțiunea și nivelul de ambiție de a realiza și operaționaliza acele capacități militare care să asigure participarea forțelor armate la operații de tip hibrid în context național și internațional.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *Conflicte militare. Lecții învățate*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2010.
2. Laurențiu Grigore, *Viitorul războiului – Războiul hibrid*, în *Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, nr. 2*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2015.
3. Ion Mitulețu, *Tendințe privind evoluția fizionomiei acțiunilor militare*, Comunicare științifică prezentată în cadrul conferinței științifice *Tactică și artă operativă – Forțe Terestre (TAOFT)*, București, 2014.

SIMETRIE ȘI ASIMETRIE ÎN CONFLICTELE MILITARE ACTUALE

Prof.univ.dr. Florian RĂPAN

Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București

Schimbările intervenite în ultimele decenii în plan intern și internațional în domeniul politic, economic și militar au determinat evoluții contradictorii și surprinzătoare ale acestora. Dintre toate domeniile menționate, cel militar este poate cel care a suferit cele mai spectaculoase transformări, care au presupus reorientări, reevaluări și reorganizări în sistemul de planificare și desfășurare a acțiunilor militare. Au dispărut așa-zisele declarații de război. Se invocă tot mai des rațiunile umanitare, democratizarea statului-țintă sau combaterea terorismului. În unele situații, organisme internaționale sunt cele care preiau inițiativa diplomatică. Analiza derulării conflictelor militare în perioada postbelică evidențiază ponderea crescută a factorului tehnico-științific în determinarea raportului de forțe și, implicit, în realizarea dezechilibrului ce conduce la efecte asimetrice evidente. Toate conflictele militare, fără excepție, desfășurate în această perioadă au fost influențate într-o măsură covârșitoare de ascendentul tehnologic al mijloacelor de ducere a acțiunilor militare. Războaiele ultimelor decenii constituie exemple grăitoare în acest sens. Articolul vrea să reliefeze faptul că, în condițiile actuale, războiul disproporționat nu este doar o consecință, ci și un proiect al statelor aflate în conflict.

Cuvinte-cheie: simetrie, asimetrie, conflict militar non-contact, război hibrid, acțiuni cinetice.

INTRODUCERE

În *Dicționarul Explicativ al Limbii Române* se arată că „simetria este proprietatea unui ansamblu spațial de a fi alcătuit din elemente reciproc corespondente și de a prezenta, pe această bază, anumite regularități...”. Pentru a defini și înțelege conceptul de simetrie în contextul militar al problematicii analizate, putem să ne imaginăm cu ușurință, că un „ansamblu”, poate să îl constituie și un conflict armat, iar principalele lui elemente componente să fie cele două părți aflate în conflict. Definind în acest mod conceptul de simetrie a conflictelor armate, cu ajutorul aceluiași dicționar, ajungem la concluzia că asimetria conflictelor nu poate fi altceva decât „lipsa de simetrie” cu privire la elementul abordat.

Putem, cel puțin teoretic, să afirmăm existența sau, după caz, non-existența simetriei în unele conflicte militare. Putem vorbi astfel de conflicte armate simetrice și asimetrice.

Perioada recentă a fost martora a numeroase conflagrații locale, convenționale, simetrice, asimetrice etc., care în loc să rezolve problemele apărute, au perturbat și continuă să perturbe relațiile internaționale făcând dovada că diferențele inter-statale nu pot fi reglementate pe calea armelor. Argumente în acest sens sunt numeroase, dar cel mai edificator exemplu îl constituie Orientul Apropiat unde, în perioada postbelică s-au desfășurat patru confruntări majore (1948-1949, 1956, 1967 și 1973), iar în prezent, situația în zonă este atât de tensionată încât în orice moment poate izbucni un nou conflict armat major între Israel și lumea arabă.

Mecanismele ce se declanșează în situații de conflict polarizează interesele unor centre de putere. Sprijinul acestora de o parte sau de alta a protagoniștilor creează dezechilibre/asimetrii, deschizând larg calea ingerințelor pentru dobândirea de privilegii directe sau camuflate, consolidează și măresc poziții dominante care în fapt pot fi adevăratele cauze ale unor conflicte majore și ale persistenței acestora în timp.

Într-un remarcabil studiu de geopolitică, sunt specificate domeniile decisive ale puterii. Acestea ar fi: militar, economic, tehnologic și cultural. Se mai face de asemenea mențiunea că acestora li se adaugă noi dimensiuni ale puterii: comunicațiile, informațiile, comerțul și finanțele. Toate acestea desigur, în strânsă corelație cu dimensiunea geopolitică.

În consecință, decalajul de putere a condus la declanșarea unor acțiuni militare prin care s-a evaluat eronat faptul că se va obține o victorie facilă prin efectul pur matematic al superiorității numerice și tehnice, ca rezultat al asimetriei strategice de forțe și mijloace.

Mai mult decât atât, pe parcursul desfășurării unora dintre conflictele declanșate în asemenea condiții, au apărut situații neprevăzute care au modificat substanțial datele inițiale ale situației, producând schimbări și, uneori, inversiuni ale asimetriei strategice sau, după caz, transformarea simetriei în asimetrie. Edificatoare în acest sens sunt două conflicte militare majore în care au fost angajate SUA și URSS, actorii principali ai Războiului Rece. Este vorba despre războiul din Vietnam (1964-1973) și războiul din Afganistan (1979-1989).

Toate conflictele militare, fără excepție, desfășurate în această perioadă, au fost influențate într-o măsură covârșitoare de ascendentul tehnologic al mijloacelor de ducere a acțiunilor de luptă. Războaiele arabo-israeliene, conflictul din Falkland (Malvine), războaiele din Golf, Iugoslavia și Ucraina constituie exemple semnificative în acest sens.

1. TIPOLOGIA CONFLICTELOR ASIMETRICE

În literatura de specialitate există o multitudine de clasificări și tipologii ale conflictului, iar criteriile care stau la baza acestora sunt și ele diverse și deloc puține la număr. În ce privește conflictele asimetrice, două sunt numitoarele comune ce caracterizează orice demers de a crea o tipologie: abandonarea conceptului de linearitate și intrarea în spațiul multidimensional. Războiul se ancorează în realitatea fiecărei epoci, iar realitatea secolului XXI este una de tip informațional, spațial, fluid și asimetric. Astăzi, lumea se diferențiază mult, există decalaje prea mari pentru a oferi condiții optime de dezvoltare a oricărei fel de simetrie.

Strategia, indiferent care ar fi derivatul său modern, este inseparabilă de noțiunea de conflict, iar aceasta din urmă este de neconceput fără corelația amic-inamic. Așadar, strategia ține de zona conflictului, iar această zonă include, în primul rând, războiul, ca formă extremă a conflictului. În acest sens, putem aprecia că războiul, în calitate de conflict armat, cu doi sau mai mulți beligeranți, a trecut prin următoarele faze:

- *războiul antic de invazie*, declanșat prin surprindere, cu armate specializate, care era un război asimetric întrucât popoarele războinice atacau popoare sedentare, inițial neînarmate și nepregătite pentru astfel de confruntări;
- *războiul clasic*, caracterizat prin înfruntarea de cele mai multe ori în limitele dreptului păcii și al războiului, între două armate aproximativ egale ca instruire,

dotare și strategie (războaiele de tipul celor napoleoniene, primul și cel de-al Doilea Război Mondial). Aceste războaie erau de tip simetric;

- *războiul modern*, care are o mulțime de forme și manifestări, de la cele clasice, în general simetrice, la cele non-contact, care sunt evident asimetrice, de la cele de sancționare sau impunere a unui anumit comportament la cele teroriste;
- *conflictul violent* care la rândul lui cuprinde conflictul armat altul decât războiul cu beligeranți și conflictul violent ne-armat.

Unul din cele mai importante elemente ale asimetriei confruntărilor este dat de **spațiul**. Caracteristica lui fundamentală în războiul modern este fluiditatea. „*Spațiul de luptă fluid este o suprafață de teren determinată de posibilitățile maxime ale marilor unități/unităților de a descoperi și angaja inamicul simultan la toate cele trei niveluri ale artei militare (tactic, operativ, strategic), în minimum două medii simultan, în scopul lovirii decisive a centrelor de gravitate/punctelor decisive ale acestuia și al înfrângerii lui psihice și fizice*”.

În literatura de specialitate sunt cunoscute mai multe tipuri de conflicte militare asimetrice și anume: războiul non-contact, războiul disproporționat, războiul popular (total), gherila, revoluția armată, războiul civil și terorismul. În ultimul timp, în această categorie a fost inclus de către unii analiști militari și războiul hibrid desi nu există o accepțiune unanimă în acest sens.

Războiul non-contact este un efect al noilor tehnologii. Cauzalitatea lui se află însă în altă parte. Noile tehnologii au capacitatea de a preveni contactul direct, care a fost dintotdeauna distrugător și a produs numeroase victime omenești. În acest scop au fost folosite o gamă largă de mijloace, de la cele informaționale la cele ale dezinformării și inducerii în eroare, de la manevra strategică la lovirea cu ajutorul rachetelor și aviației strategice.

Anumite aspecte ale acțiunilor non-contact (cel puțin în privința unor etape de pregătire și de desfășurare ale acestora) s-au manifestat în toate timpurile în cvasitotalitatea războaielor și a strategiilor militare. Problema războiului non-contact s-a pus tranșant după experiența dramatică a americanilor în Vietnam.

Interesant este faptul că noul tip de război non-contact nu se datorează revoluției intrinseci a artei militare ci presiunii societății civile, mai exact societății americane care nu mai acceptă (cel puțin după atacul terorist din 11 septembrie 2001) sacrificii umane în zonele de conflict, indiferent care ar fi scopurile și obiectivele războiului. Astăzi societatea americană – supertehnologizată – nu mai acceptă pierderi umane, cel mult poate accepta anumite cheltuieli.

Războiul non-contact, teoretic, s-a născut într-un fel din conceptul strategic *Bătălia Aeroterestră – 2000* și din ceea ce s-a numit la acea vreme *Lovitura în adâncime*. Acest concept reprezintă doar o modernizare a concepției clasice de ducere a războiului adică o amplă manevră aeroterestră permisă de mijloacele modernizate (sistemele de arme) care începeau să intre în dotarea forțelor armate ale țărilor membre NATO. Războiul din Golf din 1991 împotriva armatei lui Saddam Hussein a reprezentat prima formulă modernă, reușită, a acestui tip de război.

Dintre toate tipurile de conflicte, în cazul războiului non-contact se evidențiază cel mai pregnant caracterul relativ al dimensiunii asimetrice, pentru că aceasta nu înseamnă întotdeauna, și neapărat, disproporție, inferioritate sau superioritate ci doar diferență în ceea ce privește forțele, doctrinele, conceptele și mijloacele întrebuintate, mentalitatea și strategia. Războiul non-contact devine din ce în ce mai mult o realitate operațională a prezentului și se preconizează a fi o caracteristică importantă a viitorului. Totuși războiul non-contact nu înseamnă în mod obligatoriu asimetrie, adică diferență (diferențierea părților separate de o axă). El înseamnă doar acțiuni la mare distanță, în afara unui contact stricto sensu în care se pot confrunta forțe diferite sau aproximativ egale după strategii diferite sau după strategii asemănătoare.

Războiul disproporționat este un tip de conflict care, din orice ipostază ar fi privit, trebuie analizat din perspectiva coordonatelor sale asimetrice, cu care se identifică. Ca și strategiile asimetrice el rezultă dintr-o realitate bazată pe disproporții, pentru că diferențele și disproporțiile sunt deopotrivă o realitate, un scop și un mijloc de promovare a unor politici și de materializare ale unor interese ale statelor.

Ultimele confruntări militare din Irak, fosta Iugoslavie și Afganistan nu sunt altceva decât forme actuale ale războiului disproporționat. De altfel, impunerea anumitor interese sau a unui anumit comportament sunt de tip disproporționat. Mai exact, sunt războaie non-contact de tip disproporționat. Nici acest concept nu este nou. Într-o formă sau alta îl întâlnim în toate tipurile de confruntări militare și se exprimă în ceea ce în mod obișnuit se numește raport de forțe. Putem considera războiul disproporționat ca o soluție pentru rezolvarea prin forță a unui diferend de regulă pentru impunerea unui anumit tip de comportament, beligeranții fiind *ab initio* într-o disproporționalitate majoră atât din punct de vedere politic cât și în ceea ce privește forțele, mijloacele și strategia adoptată. De o parte se află o mare putere, o alianță militară puternică sau un grup de state, iar de cealaltă parte se situează un „*stat rebel*”, un regim dictatorial, un centru de proliferare a violenței, terorismului, instabilității sau altor amenințări.

Război disproporționat este însă și cel care are loc în momentul de față între Israel și palestinienii. Israelul acționează sau reacționează cu o armată bine organizată și cu mijloace de luptă performante, pe când palestinienii, acționează sau reacționează prin ceea ce ei numesc *Intifada*, războiul total, războiul sfânt care nu este altceva decât o formă a gherillei și a terorismului sau a tuturor formelor de acțiune și de reacții la un loc.

În consecință, războiul disproporționat se înfățișează în următoarele ipostaze:

- ca ultim mijloc pentru impunerea prin forță unui stat sau unei populații, a unui anumit tip de comportament, dictat sau hotărât de interesele unei mari puteri ale unei coalitii de state, ale unei alianțe sau ale comunității internaționale;
- ca ultim mijloc pentru impunerea păcii;
- ca ultimă modalitate pentru înlăturarea cu forțe din afară a unui regim dictatorial;
- ca modalitate de lichidare a rezistențelor care se opun instaurării noii ordini mondiale;
- ca mod de răzbunare mai ales prin terorism și alte acțiuni neconvenționale.

Condițiile în care se duce un astfel de război sunt următoarele:

- voință politică zdrobitoare;
- superioritate tehnologică indiscutabilă;
- coalitii de state care să realizeze o grupare de forțe imposibil a fi echivalată (exemplu coalitia de state împotriva Irakului sau împotriva Libiei din 2011);
- mandat ONU;
- existența sau crearea ostilității generale împotriva statului vizat (a regiunii, zonei, populației etc.).

Reacțiile statului (regiunii, zonei, populației etc.) vizate de un astfel de război pot fi foarte diferite: de la supunere imediată, la acțiuni de răspuns (de regulă prin gherilă sau prin terorism) sau la război total.

Un astfel de război urmărește în primul rând paralizarea reacției. De aceea, el se desfășoară în toate mediile și prin toate mijloacele. Lovitura aplicată este deopotrivă politică, mediatică, informațională asupra sistemelor de comandă și control, asupra economiei (embargoul), culturii, învățământului și, bineînțeles, asupra forțelor armate. Astfel de războaie tind să devină (cel puțin în conceptele strategice NATO) o modalitate a democrațiilor occidentale de a impune respectarea drepturilor omului, de înlăturare a regimurilor dictatoriale de prevenire și descurajare a crizelor, de combatere a terorismului, de asigurare sau impunere a păcii.

Războiul popular (total). A apărut ca o reacție la războiul disproporționat. Un astfel de război se duce, de regulă, în inferioritate tehnologică și constă în mobilizarea totală a resurselor (demografice, morale, materiale, culturale, teritoriale) pentru a face față unei invazii. Cel puțin așa a fost el definit de-a lungul timpului. Acest tip de război reprezintă una din cele mai concludente expresii ale strategiilor asimetrice. Forței tehnologiei i se opune voința unui popor întreg de a-și păstra țara, limba, tradițiile, modul de viață. Un astfel de obiectiv al unui război pare generos și eroic. Războiul de tip popular este specific epocii națiunilor. Războaiele de eliberare națională au îmbrăcat în mare parte forma războaielor populare (China, Iugoslavia). În unele țări însă, ele s-au transformat în războaie între clanuri pentru acapararea puterii politice și au dus practic la distrugerea țărilor respective (Somalia, Angola, Algeria).

De aceea, în epoca modernă, în cea prezentă și mai ales în cea viitoare se pare că războaiele de tip popular (total) își pierd importanța din cauza, pe de o parte procesului de globalizare (care este îndreptat împotriva individualității și supremației națiunilor) și, pe de altă parte perfecționării mijloacelor de luptă, profesionalizării armatelor și apariției războaielor non-contact. Irakul, Libanul și mai ales Iugoslavia au fost puse în imposibilitatea de a reacționa prin acest tip de război.

Cu alte cuvinte, în epoca societăților de tip informațional, *războiul total* – așa cum îl știm noi – se pare că nu mai este posibil, deoarece nicio țară din lume nu mai poate fi dispusă să accepte să fie lovită de la distanță. Adică, să-și expună populația, economia, teritoriul și valorile acumulate în secole, în fața unor lovituri pe care nu le poate nici contracara, nici opri.

Gherila este un alt tip de conflict ce poate fi considerat că derivă din dimensiunea asimetrică a războiului. Ea constă într-o modalitate de răspuns neconvențional, prin violență la o politică neconvenabilă dusă în general de state dar și împotriva statelor. Luptătorii de gherilă, acționează după regulile atacurilor prin surprindere, ale hărțuirii, distrugerii și chiar prin mijloace ale terorismului. Gherila lovește deopotrivă punctele slabe și punctele tari, caută vulnerabilitățile, sensibilitățile, dar și punctele cheie și centrele de putere.

Acțiunile de gherilă nu au nici o logică, nici morală, nici ritm, nici reguli. Ele se desfășoară zi și noapte, pe tot parcursul zilei, pretutindeni și prin toate mijloacele. Luptătorii de gherilă acționează în grupuri mici cu armament ușor, deopotrivă după regulile acțiunii armate, după cele ale conspirației și chiar prin mijloace specifice terorismului. De aceea, gherila este foarte greu de controlat și de contracarat. După al Doilea Război Mondial, această formă a luat o dezvoltare fără precedent îndeosebi în America Latină, dar și în Africa, în Asia, în Caucaz

și chiar în Balcani. De remarcat faptul că în aproape toate situațiile acțiunile gherilelor au realizat scopurile pe care și le-au propus sau măcar o parte dintre acestea.

Gherila a fost îndreptată îndeosebi împotriva guvernelor din anumite țări, îmbrăcând forma unor acțiuni armate violente, desfășurate prin surprindere, prin care se urmăreau scopuri separatiste, obiective revendicative, unele vizând cucerirea puterii politice, altele – destrămarea statelor naționale sau obținerea unor avantaje financiare, materiale sau teritoriale.

Războiul de gherilă – ca formă asimetrică de acțiune sau de reacție – este considerat incomod și foarte periculos indiferent care ar fi forțele și mijloacele care se opun acesteia. Gherilele columbiene, cele albaneze din Kosovo și din Macedonia, ETA și IRA, ca și cele afgane și cecene, au constituit o problemă majoră pentru autoritățile statale și organismele internaționale care au încercat să stăpânească sau măcar să pună sub control fenomenul.

Deși folosește și mijloace și procedee ale terorismului, gherila nu este terorism, ci un tip de conflict care se supune unei singure teorii – cea a *haosului* – și nici acesteia pe de-a întregul. Gherila este un război al situațiilor nu o situație a războiului.

Revoluția armată. Termenul *revoluție* este foarte întrebuintat și foarte controversat. Toți înțeleg prin el un mod de a schimba o ordine printr-o alta, adică un mod de a prelua prin violență puterea. Revoluțiile de până acum – începând cu cea franceză din 1789, continuând cu cea bolșevică din 1917 și finalizând cu cea română din 1989 sau cu revoluțiile primăverilor arabe din perioada anilor 2010 – nu au făcut altceva decât să schimbe un regim cu alt regim și să înlocuiască o putere printr-o altă putere în numele unor principii, mai exact a unor interese.

Revoluțiile, inclusiv cele armate sunt politice. Revoluția este o acțiune rapidă declanșată adesea prin surprindere, care cuprinde etape ale unor manifestări pașnice masive și etape violente prin care se urmărește preluarea puterii și punerea în operă a unui program de reforme alcătuit pe alte principii și într-o cu totul altă perspectivă. Revoluțiile sunt rezultatul unor acumulări, sunt mari izbucniri de energie, sunt modalități de schimbare socială radicală, sunt schimbări sociale reale și treceri la o nouă condiție umană, sunt autentice conflicte asimetrice.

Războiul civil este acel tip de război ce rezultă fie din nereușita unei revoluții (și atunci el poartă, cel puțin în etapa inițială, amprenta strategiei asimetrice), fie din lupta pentru putere dintre grupări de forțe interne, fiind ultima etapă cea armată – violentă a acesteia.

Caracteristica principală a războiului civil este aceea că se desfășoară în interiorul unei țări, între două sau mai multe forțe care urmăresc obținerea puterii politice. În aceste condiții, războiul civil ar trebui să aparțină strategiilor simetrice, fiecare dintre părți având obiective și chiar aceleași mijloace pentru a le realiza.

Totuși, războiul civil face parte din spectrul strategiilor asimetrice datorită paletei foarte largi, adesea imprevizibile, de ducere a acțiunilor. Război civil poate fi numit și cel din Bosnia, din 1995, dintre forțele bosniace și armata sârbilor bosniaci. Numai că, în final, acest război ca mai toate războaiele din fosta Iugoslavie, a căpătat aspectul unei confruntări clasice dintre două armate regulate. La fel s-au petrecut lucrurile cu războaiele din Somalia, din Angola, din Irlanda de Nord și, într-un anumit fel, cu cele din spațiul caucazian, care au evoluat între strategiile asimetrice (în sensul implicării marilor puteri și organismelor internaționale) și strategiile confruntărilor simetrice.

Terorismul este considerat, după conflictele etnice, ca fiind una dintre cele mai mari amenințări la adresa securității și stabilității. Crima organizată și terorismul au proliferat foarte mult în ultimele decenii astfel încât la începutul mileniului trei, aproape că nu există stat sau organism internațional care să nu-și pună problema apărării și protecției împotriva acestui flagel.

Terorismul este deopotrivă o agresiune și o reacție la agresiune. Ca agresiune el vizează crearea unei situații instabile de teamă și teroare de care să profite anumite cercuri. Această noțiune – *anumite cercuri* – este greu identificabilă și la fel de greu cuantificabilă.

Există însă și un alt fel de terorism, cel care se prezintă ca o reacție a celui slab în fața celui puternic. În acest sens terorismul se reprezintă ca o expresie a războiului disproporționat, ca reacție la acest tip de război. Dreptul internațional nu îl acceptă, marile puteri îl reprimă, organismele internaționale îl condamnă. Dar el există și continuă să se dezvolte.

Formele de manifestare ale terorismului sunt foarte diversificate și, din această cauză, terorismul nu are limite. Terorismul însumat la scară planetară reprezintă un adevărat război – războiul mileniului dus prin toate mijloacele posibile.

2. RĂZBOIUL HIBRID ÎNTRE ACȚIUNI CONVENȚIONALE ȘI CELE NECONVENȚIONALE

Conceptul de *război hibrid* a apărut și a fost dezvoltat de către specialiștii militari americani în ultimul deceniu, pentru a evidenția necesitatea de adaptare permanentă a forțelor militare ale SUA la realitățile mediului operațional modern. A fost inițiat de un grup de ofițeri din Corpul de Infanterie Marină al SUA, condus de către James Mattis și Frank Hoffman. În anul 2005, cei doi publică articolul „*Confruntări armate viitoare. Apariția războaielor hibride*” în care se prezintă faptul că războaiele din Afganistan și Irak au influențat procesul de echilibrare a gândirii strategice americane, care ia acum în calcul modalități de răspuns viabile

în fața unei palete largi de amenințări la adresa intereselor SUA. Totuși se subliniază faptul că amenințarea convențională nu va dispărea niciodată, iar forțele armate americane trebuie să-și mențină superioritatea în acest domeniu, pentru a fi gata să ducă oricând un război major, de înaltă intensitate.

În doctrina militară americană se specifică faptul că armata SUA recunoaște două forme de bază ale războiului – *tradițional și neregulat*. În continuare, se specifică faptul că elementul care delimitează cele două forme de război este *punctul focal strategic* al fiecăruia dintre ele. Cu alte cuvinte, războiul este tradițional sau neregulat în funcție de scopul strategic urmărit de fiecare dintre cele două forme. Acestei aserțiuni îi putem adăuga mențiunea că, alături de scop, elemente importante care conferă caracterul și în final tipul de război sunt mijloacele cu care se duce războiul, structura și misiunile forțelor implicate în conflict precum și setul de tactici, tehnici și proceduri (*tactics, techniques and procedures/TTP*) întrebuintate pentru desfășurarea acțiunilor.

Revenind la doctrină, aceasta specifică faptul că, din punctul de vedere al tipologiei războiului, există o dualitate, implicând ambele dimensiuni, tradiționale și non-tradiționale în ambele forme de luptă: ofensivă sau defensivă.

Lucrarea *Hybrid war: A new paradigm for stability operations in failing states*, publicată de Margaret S. Bond în anul 2007, dezvoltă o noțiune strategică diferită care descrie mijloacele de întrebuințare a forțelor armate ale SUA în medii ostile de luptă atribuite statelor afectate de conflicte. Acțiunile de sprijin la care participă forțele militare ducând la o creștere considerabilă a eficacității, trebuie desfășurate la nivelul fiecărui instrument de putere națională. Situând astfel de acțiuni atât la nivel politic, diplomatic, economic și informațional, îndeplinirea obiectivelor politice în raport cu cele militare devine mult mai realistă. Margaret S. Bond este de părere că: „*în viitor războiul va fi de tip hibrid și va cuprinde toate elementele puterii naționale, aplicate succesiv și neîntrerupt în sprijinul operațiilor de stabilitate, securitate și reconstrucție și, nu în ultimul rând, luptei armate*”.

În acest context războiul hibrid poate apela cu ușurință la tacticile și procedurile non-letale, dar la fel de bine poate pune în scenă și mijloacele letale. Toate activitățile militare, economice, informaționale, diplomatice și politice se întrepătrund pentru a amplifica efectele persuasive ale războiului hibrid. În consecință, războiul hibrid cuprinde atât elementele războiului convențional, cât și elementele războiului neconvențional. Confruntarea elementelor doctrinare ale războiului convențional cu caracteristicile războiului neconvențional dau naștere războiului hibrid, determinând în acest fel pe strategii să se întrebe care va fi fizionomia războaielor viitoare. Totuși, deși războiul hibrid evidențiază complexitatea războiului, componentele sale nu reprezintă elemente noi de război.

Caracterul hibrid al conflictelor din ultima perioadă îl determină pe fostul secretar general al NATO, din perioada 2009-2014, Anders Fogh Rasmussen, să declare, în cadrul Summit-ului NATO ce a avut loc în Țara Galilor că războiul hibrid reprezintă „o combinație sofisticată de război convențional tradițional și de operații informaționale, în primul rând de dezinformare”. Abordarea conceptului „război hibrid” în Declarația Summit-ului NATO din Țara Galilor conturează traseul temelor de specialitate bazate pe războiul hibrid și transferul acestora din faza de cercetare către zona aplicativă a NATO.

Declarația Summit-ului NATO din Țara Galilor relatează nevoia însușirii de măsuri și elemente care să nu interzică Alianței „să abordeze eficient provocările specifice ale amenințărilor războiului hibrid, care implică utilizarea unei game largi de măsuri militare, paramilitare și civile, deschise și sub acoperire, într-o arhitectură cu un grad înalt de integrare”.

Această declarație relatează definițiile autorilor americani referitoare la războiul hibrid. Atât NATO, cât și ceilalți membri ai Alianței își însușesc în acest mod, prin acceptarea conținutului declarației, perspectiva americană referitoare la războiul hibrid, în ciuda faptului că acesta nu are o definiție unanim acceptată în cadrul Departamentului Apărării al SUA.

Aceeași declarație stipulează nevoia ridicării capacității statelor membre NATO și decretarea „de instrumente și de proceduri necesare pentru a descuraja și a răspunde eficient amenințărilor războiului hibrid, precum și de a implementa mijloacele necesare de consolidare a forțelor naționale”.

Acest nou concept de război a devenit la modă printre liderii politico-militari, cât și în mediul civil. Cu toate acestea, Clausewitz declara cu aproape două secole în urmă faptul că, deși războiul își schimbă caracteristicile în unele circumstanțe, rămâne, în continuare, război. Războiul secolului al XXI-lea a fost și va rămâne un fenomen destul de complex, dar în esență acesta nu s-a schimbat și nu se va schimba. Prin examinarea atentă a istoriei, acest nou concept de război hibrid reprezintă un mijloc util de gândire și înțelegere atât a trecutului, a prezentului cât și a viitorului. Cu toate acestea, orizonturile de război din secolul al XXI-lea devin din ce în ce mai incerte. Provocările de securitate ale marilor puteri includ războaiele inter-statale, lupta împotriva insurgențelor, terorismul, precum și combinații ale acestora.

În momentul de față supremația militară convențională a marilor puteri va forța potențialii adversari ca în viitorul apropiat să dezvolte mijloace alternative pentru a se opune puterii convenționale statale. Din ce în ce mai mulți actori de pe scena mondială vor include aceste mijloace precum și forțele neregulate sau hibride care să lucreze în tandem. Potențialii inamici vor încerca să combine diferite abordări ale războiului pentru a fi conforme doctrinei și culturii lor strategice, realității

geografice dar și economice. Împotriva acestor adversari superioritatea tehnologică este utilă, dar nu întotdeauna suficientă. După cum s-a demonstrat în războaiele din Irak și Afganistan este o necesitate transformarea victoriilor de pe câmpul de luptă în câștiguri strategice pe termen lung. Pe de altă parte trebuie înțeleasă istoria și cultura adversarilor și stabilirea trupelor special pregătite în scopul pregătirii populației cum să facă față violențelor sociale.

Războiul hibrid va fi o provocare critică pentru marii actori ai secolului al XXI-lea, o provocare recunoscută în mod deschis de marile puteri. Pentru a-și contracara potențialii adversari de tip hibrid marii actori de pe scena geopolitică trebuie să înțeleagă cât mai bine războiul hibrid. Un adversar care apelează la tactici și mijloace hibride folosește capacități de luptă combinate în scopul de a obține un avantaj asimetric. Un exemplu de materializare a acestui tip de acțiune hibridă regăsim în anul 2006, în modul de operare al organizației palestiniene Hezbollah în conflictul cu forțele armate israeliene. Aripa armată a Hezbollah-ului a utilizat, la acel moment, o combinație de acțiuni militare convenționale (utilizarea formelor de luptă clasice), cu acțiuni militare hibride (forțe combatante îmbrăcate în haine civile, folosirea populației ca scut uman de apărare).

Războiul hibrid este definit ca o combinație de mijloace convenționale, neconvenționale și asimetrice, incluzând manipularea continuă a conflictelor politice și ideologice, și poate conține o combinație de operațiuni speciale și forțe militare convenționale, agenți de informații, provocatori pe plan politic, reprezentanți mass-media, acțiuni de intimidare economică, atacuri cibernetice, forțe paramilitare, forțe teroriste și elemente criminale.

Războiul hibrid implică acțiuni desfășurate pe mai multe planuri, menite să destabilizeze funcționarea organismului statal, să dezorienteze și să manipuleze populația statului țintă.

Astfel, adversarii potențiali cum ar fi grupuri de state, state, grupări etnice, religioase ostile, au acces la capacități militare moderne, inclusiv sisteme de comandă și control, sisteme de rachete, sisteme cyberwar, care în combinație cu utilizarea metodelor de luptă de tip insurgent – ambuscada, utilizarea dispozitivelor explozive improvizate (DEI), răpirile și asasinările, asigură un avantaj în fața forțelor militare care desfășoară acțiuni convenționale. În acest context, nu putem exclude posibilitatea apariției de vectori care dispun de mijloace de atac în spectrul informațional (cyberwar), prin intermediul cărora să declanșeze atacuri cibernetice cu rezultate catastrofale în plan social, economic și/sau militar pentru statele țintă.

Studiul principalelor forme și metode ale războiului hibrid se bazează pe comparația cu formele și metodele războiului convențional, astfel:

- declarația de război vs. războiul nedeclarat;

- acțiuni militare vs. atacuri subversive;
- diplomație coercitivă vs. șantaj economic;
- mijloace de luptă convenționale și forțe militare regulate vs. mijloace de luptă și forțe neconvenționale.

Dinamica evenimentelor ce au avut loc asupra mediului de securitate global se desfășoară într-un ritm intens, iar tipul diversificat al acțiunilor militare, cu treceri spontane iar uneori insesizabile, de la convențional la neconvențional și invers, întărește ideea abordării stării de conflictualitate ca parte a războiului hibrid. Analizând conflictele actuale, caracterizate ca fiind hibride, constatăm că acestea nu se aseamănă între ele. În cadrul conflictelor hibride tacticile și metodele utilizate diferă de de la o zonă la alta, de la un actor la altul, în funcție de situația de securitate și de contextul geopolitic. Când organizația teroristă ISIS și-a croit drum, folosind mijloace violente și utilizând terorismul, spre vestul Irakului, observatorii au descris acest tip de confruntare ca fiind *război hibrid*. În același mod au fost evaluate acțiunile rebelilor din Ucraina care au preluat controlul asupra regiunilor industriale din sud-estul țării.

Acțiunile întreprinse pentru anexarea provinciei Crimeea și ulterior acțiunile Federației Ruse în zonele Donețk și Luhansk din estul Ucrainei sunt considerate de către comunitatea statelor occidentale ca un model sau tipar de acțiune agresivă a Rusiei aplicabil tuturor statelor din spațiul ex-sovietic. Acțiunile Federației Ruse în Crimeea s-au desfășurat sub forma unor operațiuni militare sub acoperire care au combinat ambiguitatea, dezinformarea și elementul surpriză la nivel operațional cu acțiuni militare convenționale și acțiuni specifice războiului electronic și informațional.

Anexarea Crimeei s-a finalizat cu utilizarea forțelor militare rusești staționate în peninsula pentru ocuparea și preluarea controlului asupra principalelor obiective militare, economice și administrative. Printre acțiunile hibride inițiale ale Federației Ruse în estul Crimeei, se numără luarea cu asalt și ocuparea Parlamentului din Peninsula Crimeea de către forțele speciale rusești. Acest lucru a fost însoțit de alte acțiuni specifice războiului hibrid, precum invazia peninsulei de către unități armate rusești ale căror luptători nu purtau însemne militare; blocarea porturilor ucrainene și a vaselor marinei ucrainene de către flota rusească din Marea Neagră; organizarea, înarmarea și coordonarea de către instructori militari ruși a localnicilor de etnie rusă pentru formarea unei Coloane a V-a în rândul populației; încurajarea formării unei Autorității Executive a Peninsulei Crimeea care a organizat sub oblăduirea și influența forțelor de ocupație rusești un referendum pentru anexarea acesteia la Federația Rusă; semnarea unui acord prin care, în urma referendumului, auto-proclamata Radă Supremă a Republicii Autonome solicită Federației Ruse

să fie primită în componența sa; desfășurarea de acțiuni propagandistice de influențare a opiniei publice occidentale, concretizate prin numeroase declarații și presiuni în plan diplomatic și în mass-media.

O particularitate a acțiunilor hibride desfășurate de forțele ruse care a contribuit la succesul operațiunilor în Crimeea este existența acordurilor de tranzitare a teritoriului Ucrainei de către forțele militare rusești. Astfel, prin încălcarea deliberată a prevederilor acestor acorduri forțele militare rusești s-au infiltrat pe teritoriul național al Ucrainei, sub pretextul desfășurării unor exerciții militare.

O altă particularitate a acțiunilor rusești în Crimeea este influențarea opiniei publice și a populației peninsulei Crimeea prin folosirea mijloacelor mass-media și a propagandei. Studii efectuate recent au constatat că 84% din etnicii ruși și ucrainieni din Crimeea au devenit favorabili anexării, în urma propagandei rusești prin mijloacele mass-media, prin inocularea percepției că etnicii ruși ar putea deveni cetățeni de categoria a doua în Ucraina. O altă concluzie a acestor studii, care demonstrează eficacitatea mass-mediei rusești, este faptul că, spre deosebire de locuitorii din vestul și centrul Ucrainei, o majoritate puternică (85%) a populației din peninsula Crimeea nu se percepe ca fiind europeană.

După anexare, Ucraina nu a acționat în spațiul informațional care se difuza în limba rusă, astfel mass-media rusească și-a creat o poziție dominantă și favorabilă transmiterii și adaptării informațiilor în sprijinul obiectivelor Kremlinului.

Astfel, acțiunile desfășurate de Federația Rusă în scopul anexării Peninsulei Crimeea s-au încadrat în gama acțiunilor hibride, fără a implica desfășurarea de acțiuni militare convenționale, atingând scopurile propuse.

În acest context, cea mai importantă întrebare pentru factorii de decizie politico-militară români nu va fi în esență, care este *matricea* războiului hibrid, ci mai degrabă modul de acțiune al unei mari puteri, precum Federația Rusă, sau modul de acțiune al unei organizații teroriste internaționale, în cazul angajării întregii game de acțiuni hibride, în scopul atingerii unor deziderate propuse. Răspunsul la această întrebare trebuie să reflecte modul în care România, în calitate de membru și partener strategic al Organizației Tratatului Atlanticului de Nord, identifică și concepe măsuri de apărare împotriva amenințărilor și acțiunilor de tip hibrid.

CONCLUZII

În sprijinul afirmațiilor evocate, statisticile arată că, în aproximativ 90% din războaiele purtate în perioada postbelică, inițiatorul conflictului armat nu a obținut o victorie care să îi asigure realizarea integrală a scopului propus. În 44% din cazuri, configurația politică din zona de conflict nu s-a modificat în urma recursului la violența armată, iar într-un procent de 55%, situația conflictuală s-a complicat

și mai mult. În istorie, au fost războaie care și-au atins scopurile și obiectivele și altele care nu au realizat aceste lucruri. Condiția de succes o constituia superioritatea în privința forței armate și era, de regulă, decisivă. În prezent, această regulă nu mai este în totalitate valabilă, promovarea unor interese politice majore prin intermediul puterii militare se restrânge din ce în ce mai mult. Drept consecință, factorii politici responsabili caută alte căi și alte mijloace, îndeosebi non-violente, de a-și realiza scopurile propuse.

În pofida eforturilor internaționale, susținute, pentru rezolvarea pe cale pașnică a diferendelor și crizelor ce apar între state sau grupări de state, există totuși forțe care susțin modul violent de soluționare al acestora, ca unic mijloc eficient în această direcție. Astfel, decalajul de putere a constituit de-a lungul timpului elementul cel mai important care a permis statelor puternice să-și impună voința în defavoarea celor mai slabe.

Analiza derulării conflictelor recente evidențiază ponderea crescută a factorului tehnico-științific în determinarea raportului de forțe și implicit în realizarea dezechilibrului ce conduce la efecte asimetrice notabile. Evenimentele recente care au marcat mediul actual de securitate ne evidențiază faptul că noile conflicte prezintă diferite forme de violență. Pornind de la terorism, crimă organizată, acțiuni insurgente, mișcări de intimidare și atacuri în spațiul cibernetic, folosirea concomitentă a cel puțin două din acestea duce la apariția unor efecte majore de tip social.

Mediul internațional de securitate se va confrunta în continuare cu o serie de pericole regionale, transnaționale, asimetrice. În ansamblul lor, toate aceste pericole, mai mici sau mai mari, se constituie într-un obstacol major în calea globalizării și vor continua să absoarbă o mare parte din timpul, energia și resursele armatelor lumii.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, AAP-15, *NATO glossary of abbreviations* used in NATO documents and publications, NATO Standardization Agency, 2013.
2. ***, *Conflicte asimetrice. Cerințe operaționale privind structura Armatei României*, studiu, Centrul de studii Strategice de Securitate și Apărare, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, 2001.
3. *DEX, Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.
4. *Wales Summit Declaration*, Issued by the Head of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales, September 2014, pct. 13, disponibil pe http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm?mode=pressrelease, accesat la 03.09.2019.

5. Margaret S. Bond, *Hybrid war: A new paradigm for stability operations in failing states*, US Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, 2007.
6. Valerică Cruțeru, *Despre conceptul de război hibrid în gândirea militară americană*, Buletinul UNAp, septembrie 2014.
7. Frank G. Hoffman, James N. Mattis, *Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars*, Proceedings Magazine, vol. 132/II/1, 233, US Naval Institute, noiembrie 2005, disponibil pe <http://milnewstbay.pbworks.com/f/MattisFourBlockWarUSNINov2005.pdf>, accesat la 11.08.2019.
8. Johnson's Russia List (blog), *The Crimean Conundrum*, 6 March 2015, <http://russialist.org/the-crimean-conundrum/>, accesat la data de 05.08.2019.
9. Michael Kofman, Matthew Rojansky, *A Closer look at Russia's Hybrid War*, în Kennan Cable, nr. 7, April, 2015.
10. John O'Loughlin, Gerard Toal, *Mistrust About Political Motives in Contested Ukraine*, Washington Post, 13 February, 2015, disponibil pe <http://www.washingtonpost.com/blogs/monkey-cage/wp/2015/02/13/mistrust-about-political-motives-in-contested-ukraine/>, accesat la 05.08.2019.
11. Newson Robert A., *Counter-Unconventional Warfare Is the Way of the Future. How Can We Get There?* in: Janine Davidson Blogspot: Defense in Depth, 23 octombrie 2014, disponibil pe <http://blogs.cfr.org/davidson/2014/10/23/>, accesat la 02.08.2019.
12. T. V. Paul, *Asymmetric Conflicts: War Initiation by Weaker Powers*, Cambridge University Press, 1994.
13. General de brigadă dr. Paul Vasile, *Războiul mileniului trei*, Editura D.B.H., București, 2000.
14. Ian Traynor, *Ukraine crises: NATO plans east European bases to counter Russia. NATO chief announces move in response to Ukraine crises and says alliance is dealing with a new Russian military approach*, The Guardian, August 2014, disponibil pe <http://www.theguardian.com/world/2014/aug/26/nato-east-european-bases-counter-russian-threat>, accesat la 03.09.2019.
15. Joseph Yacoub, *Minorités nationales et prolifération étatique*, în *La Revue Internationale et Stratégique*, nr. 37/2000.
16. Brzezinski Zbigniew, *Marea tablă de șah*, Editura Univers Enciclopedic, 2010.

FORMALIZAREA RĂZBOIULUI INFORMAȚIONAL

Alin-George IONESCU

Centrul de operații psihologice „Samoilă Mârza”, București

Este războiul informațional o realitate a zilelor noastre sau rămâne doar o temă de dezbateri teoretică, abstractă? Evoluția omenirii prin societatea informațională a creat premisele dezvoltării metodelor de acțiune specifice războiului informațional bazate pe avansul tehnologiei informației în toate domeniile de activitate. Marile puteri și-au introdus anumite prevederi care fac trimitere la acest mod de ducere a războiului în documentele care guvernează securitatea națională. Materialul oferă o abordare teoretică a domeniului prin care se evidențiază lipsa referințelor doctrinare și conceptuale actuale, propune o reprezentare a modului în care se poate acționa sub auspiciile acestui tip de război, evaluând pe scurt și posibilele obiective asumate prin acest mod de acțiune.

Cuvinte-cheie: război informațional, operații, societate informațională, dislocabilitate, război mediativ.

INTRODUCERE – TRANZIȚIA SOCIETĂȚII UMANE CĂTRE ERA INFORMAȚIONALĂ

Mediul informațional la nivel global a fost supus în ultimele decade la schimbări semnificative, apariția de noi vectori digitali și diminuarea celor convenționali, produse în special ca urmare a transformărilor radicale aduse de către avansul tehnologiei informației. Tranziția de la o societate industrială către una informațională a început, după părerea viitorologului american John Naisbitt, odată cu lansarea satelitului Sputnik, în 1957, de către Rusia sovietică (coincidență sau nu cu numele unui important instrument al războiului informațional desfășurat în prezent de Federația Rusă) fapt ce a revoluționat nu explorarea spațiului cosmic, așa cum s-a crezut la acel moment, ci modul în care omenirea a început să comunice prin intermediul rețelelor de telecomunicații. Această interconectivitate internațională s-a intensificat prin creșterea ritmului cu care noile tehnologii au fost dezvoltate și care a produs un impact direct asupra vitezei de transmitere, procesare și stocare a informației, pe de-o parte, și scăderea dramatică a costurilor de producție a echipamentelor și sistemelor care asigură acești parametrii, pe de altă parte.

Cele mai importante repere ale trecerii la societatea informațională sunt considerate a fi¹:

- Reprezentarea acesteia ca o realitate economică, nu drept una ce ține de nivelul abstract intelectual;
- Inovațiile în sistemul de comunicare și tehnologia informațiilor care vor accelera ritmul schimbărilor, înlăturând privilegiul informațional (cantitatea de timp necesară informației pentru a străbate canalul între emițător și receptor);
- Tehnologiile informaționale ce vor fi aplicate inițial vechilor activități industriale, iar ulterior vor genera activități, procese și produse noi;
- Noua societate care va presupune o instruire intensivă, iar sistemul educațional va oferi un produs mereu mai slab.

Aici am putea să adăugăm alte două aspecte care prezintă relevanță pentru demersul nostru:

- Informația a căpătat și o altă valoare de întrebuintare, pe lângă cea care derivă din înțelesul original al tehnologiei informației, una din perspectiva

¹ John Naisbitt, *Mega tendințe*, Editura Politică, 1989, p. 50.

noilor dimensiuni ale nevoilor umane de a fi informat, a transmite informație și a genera informație;

- În noua societate s-a dezvoltat și o nouă industrie sau domeniu al activității umane în care informația reprezintă materia primă, în premieră una inepuizabilă.

Progresele aduse de către tehnologia informației au afectat balanța de putere la nivel global, având în vedere că acestea au favorizat procesul de globalizare, creșterea interdependenței la nivel internațional, expansiunea economiei de piață, a investițiilor, precum și accesul la putere al forțelor democratice în detrimentul regimurilor totalitare a căror caracteristică principală în acest domeniu era reprezentată de controlul guvernamental asupra societății, inclusiv a mediului informațional. Modul de folosire a noilor tehnologii din domeniu de către actorii statali sau non-statali este diferit și poate chiar dificil de anticipat fapt care poate fi pus pe seama sistemelor politice și culturale diferite.

În mod cert, evoluția rapidă a societății informaționale a favorizat din mai multe puncte de vedere Statele Unite, așa cum era de așteptat, deoarece tehnologia în sine era una scumpă, proiectând-o drept lider incontestabil al unei lumi unipolare în special după colapsul Uniunii Sovietice. Din punct de vedere economic s-a dezvoltat o întreagă industrie de sine stătătoare a tehnologiei informației precum și o mare varietate de replicări ale acesteia în toate domeniile de activitate ale umanității sub forma aplicațiilor ajungându-se astăzi la o penetrare absolută a noilor tehnologii în toate domeniile activității umane.

În domeniul militar, Statele Unite au dezvoltat și implementat elemente de infrastructură ce țin de tehnologia informației sub forma rețelelor de date de mare viteză la nivel global ceea ce a condus la progrese semnificative în proiectarea puterii militare prin creșterea gradului de dislocabilitate a forțelor, scurtarea timpilor de luare a deciziei și nu în ultimul rând prin comanda și controlul câmpului de luptă de la distanță. Pe lângă acțiunile de integrare a noilor tehnologii la tehnica militară convențională în scopul creșterii preciziei de lovire, al efectuării de calcule rapide, al dezvoltării de aplicații care să sprijine procesele de planificare ca de luare a deciziei, concomitent, în mai multe state din cadrul NATO, s-au elaborat și adaptat concepte și doctrine pentru domenii care țin de domeniul non-letal, care să utilizeze informația din punct de vedere al efectelor pe care aceasta le poate produce asupra receptorilor umani. Astfel au căpătat amploare operațiile psihologice și informaționale, în general privite ca parte a acțiunilor militare, având în vedere că noile tehnologii s-au răspândit în masă devenind accesibile pentru populație la nivel global ceea ce a permis ca informația să circule foarte rapid și să fie disponibilă unui număr din ce în ce mai mare de oameni. O altă caracteristică importantă a societății informaționale o reprezintă diseminarea informației în mod necenzurat, fapt ce survine

ca urmare a creșterii exponențiale a surselor de informare mergând chiar până în punctul în care se poate considera că fiecare utilizator de internet devine o sursă de informații. În acest cadru s-a făcut trecerea către conceptul de a utiliza informația ca o armă într-un mod diferit de cel din domeniul *intelligence*.

ABORDĂRI TEORETICE

Relatări despre acțiuni specifice războiului informațional – *information warfare* – au fost publicate, pentru publicul larg, în premieră pe timpul războiului din fosta Iugoslavie, dar domeniul a suscitat cu adevărat interesul atât al opiniei publice la nivel global, cât și al specialiștilor militari cu precădere în perioada ce a urmat anexării Crimeei în 2014 de către Federația Rusă. Cu toate acestea trebuie notat faptul că acesta nu reprezintă un element de noutate, cel puțin din punct de vedere al abordărilor practice limitate, însăși cel de al Doilea Război Mondial a început cu o acțiune de dezinformare în mass media – *incidentul Gliwice*, elementul de noutate fiind reprezentat mai degrabă de amploarea acțiunilor și conștientizarea implementării de acțiuni specifice războiului informațional la nivel statal. Având în vedere faptul că cel puțin din punct de vedere statistic, în cazul altor conflicte importante ale ultimului secol, nu sunt atribuite elemente care să facă o trimitere directă către războiul informațional putem considera că un factor decisiv care a contribuit la dezvoltarea și aplicarea conceptului este legat de societatea informațională și extinderea rețelei informatice globale (prin apariția internetului) concomitent cu scăderea dramatică a costului pentru accesarea acesteia.

Nu a fost identificat un mod de definire formal al războiului informațional și care să posede un caracter de actualitate, în materiale de specialitate sau documente oficiale ale Federației Ruse, în publicația Ministerului Apărării al Statelor Unite *Dictionary of Military and Associated Terms* ediția 2019, sau în AAP-6 NATO *Glossary of terms and definitions* ediția 2018. Un termen care este asociat celui de război informațional este acela de agresiune informațională, acesta având deja în circulație o definiție fiind descris drept folosirea ilegală dar mai ales imorală, a unor produse informaționale (buletine informative, emisiuni TV, articole de presă) în scopuri malițioase, pentru a manipula, dezinforma sau genera reacții în cadrul unui public sau unei organizații țintă². Utilizarea acestuia din urmă pare a fi înlesnită de faptul că nu conține termenul de război care la rândul lui face trimitere la o declarație formală din parte unui stat și încorporează o conotație militară. Totuși acest lucru poate fi contrazis cu ușurință de folosirea pe scară largă a unor expresii de forma „*război economic*” sau „*război mediatic*” și care nu presupun declararea oficială a

² Vasile-Dumitru Ionițoiu, Mihai Videscu, *Contrainformații în epoca post-adevăr*, Revista *Infosfera* nr. 1, București, 2018, www.mapn.ro/publicatii_militare/arhiva_infosfera/index.php, accesat la 17.07.2019;

unor stări de război. Ceea ce le diferențiază pe cele două de războiul informațional este faptul că acestea îmbracă aspecte militare într-o măsură foarte redusă pe când cel de natură informațională poate aborda acest domeniu într-o proporție consistentă. Pe de altă parte utilizarea termenului de agresiune informațională poartă în sine o conotație negativă, care poate face trimitere chiar la aspecte fizice, ceea ce nu este mereu cazul când folosim termenul de război.

Termenul de război informațional a fost asociat în anii '90 în Statele Unite, în mod formal, cu cel de operații informaționale. Acesta era definit ca reprezentând „operații informaționale desfășurate pe timp de criză sau conflict (inclusiv război) în scopul obținerii sau promovării obiectivelor specifice asupra unui anumit adversar sau a unor adversari” în timp ce operațiile informaționale reprezentau „acțiuni întreprinse în scopul afectării informațiilor promovate de adversar și a sistemului informațional al acestuia concomitent cu protejarea informațiilor și a sistemelor proprii”³. Aceste prevederi au fost eliminate din actualizările ulterioare ale doctrinei întrunite pentru operații informaționale, o posibilă explicație fiind aceea că în accepțiunea operațiilor întrunite se considera războiul informațional numai în fazele de criză și conflict iar extinderea acestora și în faza de pace depășea cadrul documentului.

Mediul informațional constituie câmpul de bătaie al războiului informațional, fiind reprezentat de informația în sine și ansamblul indivizilor, organizațiilor și sistemelor care colectează, procesează și diseminează informații. În contextul dat, mediul informațional poate fi considerat ca parte a câmpului de luptă la modul general, cum este cazul în situație de criză sau conflict, sau poate să constituie el însuși un câmp de luptă de sine stătător dacă războiul informațional se desfășoară ca direcție de acțiune unică, iar aici putem exemplifica starea de pace.

Modul de acțiune în cadrul războiului informațional presupune transmiterea de informații, în cantitate și diversitate foarte mare, ce îmbracă anumite forme (text, audio, audio-vizual, vizual, semnal), care prezintă relevanță pentru audiențele țintă, caracterizate de un număr foarte mare de indivizi, prin intermediul unor vectori care acționează în mediul informațional.

FORMALIZAREA RĂZBOIULUI INFORMAȚIONAL

Similar societății informaționale care trebuie înțeleasă ca o realitate a zilelor noastre, războiul informațional reprezintă un proces în plină desfășurare și trebuie abordat ca atare, depășind bariera abordărilor teoretice abstracte. Pe plan internațional sunt luate în seamă, la modul oficial, aspecte care țin de desfășurarea acestuia prin includerea de activități conexe drept principale amenințări la adresa

securității naționale. Pentru Statele Unite, anumiți competitori sau adversari urmăresc să-și îmbunătățească atât modul de lovire al rețelelor de luptă, cât și a conceptelor operaționale, concomitent cu folosirea altor modalități de ducere în mod deschis a războiului în scopul atingerii obiectivelor (spre exemplu prin război informațional, subversiune, utilizarea operațiilor prin proxy)⁴. Scăderea costurilor de acces a rețelei internet la nivel global cumulată cu dezvoltarea fără precedent a portalurilor, a dus la schimbul de informații, sub formă de mesaje sau conținut video și imagini în mod gratuit, conducând inerent la răspândirea în mediul informațional a acțiunilor executate de către actori statali sau organizații, teroriste, dar nu numai și care nu sunt capabile de a desfășura acțiuni convenționale împotriva Statelor Unite. O caracteristică a războiului informațional luată în considerare de către actorii provocatori în momentul desfășurării de acțiuni este reprezentată de modul de operare. În acest sens am identificat următoarele abordări:

- în mod deschis – strategie aleasă pentru transmiterea mesajelor și produselor media asociate, prin vectori asumați de către actorul provocator, atât din punct de vedere al originii acestuia (audiența fiind conștientă de apartenența acestuia), cât și al temelor promovate (acestea fiind canalizate în totalitate către direcția încredințată). În acest caz poate fi vorba de însăși vectorul hub de la care vor fi preluate ulterior în scopul amplificării subiecte sau idei;
- prin intermediar controlat – presupune utilizarea unui vector intermediar (sau a mai multora) situație în care acesta se prezintă în fața audienței drept independent, în fapt fiind controlat într-o anumită măsură de către actorul provocator, promovând teme încredințate de către acesta. În această categorie putem include vectori a căror orientare este cvasi-cunoscută audienței dar care nu promovează teme orientate în totalitate către direcția încredințată;
- prin intermediar independent – în această situație vectorul se pretinde independent în fața audienței fiind cvasi-recunoscut ca atare de către aceasta, temele mediatizate de către vector fiind în general altele decât cele promovate de actor. Se pot identifica alte două sub-direcții distincte de acțiune în acest caz: tema promovată de către actor este promovată în mediul informațional de intermediar în mod inconștient, similar sintagmei leniniste *useful idiot*, sau diseminarea se realizează în urma altor aranjamente actor-intermediar și care pot îmbrăca forme diverse. Apreciem că această metodă prezintă un grad ridicat de eficacitate, cu precădere în faza de pace

³ Joint Doctrine for Information Operations, 1998, p. 13, www.c4i.org, accesat la 15.07.2019.

⁴ Summary of the National Defense Strategy of the United States of America 2018, p. 3, <https://dod.defense.gov/Document/Docs/2018>, accesat la 17.07.2019.

a conflictului, deoarece asemenea vectori beneficiază de un înalt grad de credibilitate pentru audiențe numeroase.

- în mod acoperit - presupune transmiterea produselor media aferente temelor urmărite de actorul provocator prin intermediul unor vectori aflați sub controlul acestuia, care acționează în mod neasumat, iar audiența nu conștientizează orientarea acestora. Temele urmărite de către aceștia sunt încredințate și controlate direct de către actor.

În ceea ce privește Federația Rusă, printre principalele amenințări la adresa securității naționale sunt precizate activitățile legate de utilizarea tehnologiei informației și a comunicațiilor în promovarea ideologiei fasciste, a extremismului, terorismului, separatismului și punerea în pericol a stabilității politice și sociale în societate⁵. Așadar în acest caz putem observa și domeniile aferente temelor, precizate în mod formal, și care prezintă un grad ridicat de susceptibilitate pentru a fi utilizate în cadrul unui război informațional împotriva Federației Ruse. Mai mult, se poate considera că aceasta și-a propus crearea unei poziții de superioritate în domeniu având în vedere că din perspectiva promovării intereselor naționale ale Federației Ruse și realizării priorităților strategice naționale, politica externă va urmări consolidarea poziției mass media rusă și a instrumentelor de comunicare în mediul informațional global și transmiterii perspectivei rusești asupra chestiunilor internaționale către o audiență internațională largită⁶.

OBIECTIVELE RĂZBOIULUI INFORMAȚIONAL

Acțiunile provocatorului în mediul informațional beneficiază de o sensibilitate redusă în a fi etichetate de statul țintă ca fiind intenții ostile asociate într-un anumit mod războiului convențional. Nu s-au identificat abordări la nivel internațional care să reglementeze aceste aspecte, cu mare dificultate abia se fac luări de poziții în situația atacurilor cibernetice. Prin urmare se poate face observația că războiul informațional se desfășoară în toate fazele conflictului, mai mult, putem îndrăzni în a avansa ideea că acțiunile războiului informațional sunt adecvate stării de pace. În această fază, acțiunile din mediul informațional se desfășoară cu intensitate ridicată, mergând până la atingerea obiectivelor care să anuleze trecerea la fazele următoare ale conflictului. Într-o astfel de situație putem pretinde cu certitudine că obiectivele războiului informațional se vor situa cu predilecție la nivelul strategic, al intereselor naționale, iar atingerea unor astfel de țeluri se va face prin influențarea

unor audiențe mari. Acest aspect este scos în evidență în strategia de securitate națională a Federației Ruse unde intensificarea confruntărilor în mediul informațional la nivel global provocată de aspirațiile unor state de a folosi tehnologia informației și domeniile asociate acesteia în scopul obținerii unor obiective geopolitice, inclusiv prin manipularea percepției publicului și falsificare a aspectelor istorice, exercită o influență în creștere asupra situației internaționale⁷.

Un caz aparte (prin nivelul înalt la care se pare că s-au fixat obiectivele implicând cei mai puternici adversari la nivel global) pe care îl putem oferi ca exemplu, în contextul analizării obiectivelor strategice ale războiului informațional, este furnizat de posibila interferență a Federației Ruse în procesul electoral din Statele Unite din 2016. Deși în acest caz sunt lansate acțiuni de cercetare oficiale de către diferite comisii ale sistemului legislativ american, o multitudine de apariții mediatice indică o tentativă a autorităților Federației Ruse de a influența alegerile prezidențiale din Statele Unite de a submina Partidul Democrat. Acest demers s-a implementat printr-o combinație de atacuri informatice care au urmărit să penetreze sistemele informatice ale Partidului Democrat ulterior folosind datele obținute într-o campanie de dezvăluiri prin intermediul portalului WikiLeaks, susținute de o campanie virulentă prin intermediul social media.

Acest exemplu susține faptul că obiectivele urmărite de războiul informațional sunt mult mai complexe, mai îndrăznețe și mai periculoase, față de cele urmărite printr-un război convențional, în special cele din sfera nivelului strategic.

Pentru nivelurile operațional și tactic se pot desemna obiective corespunzătoare războiului informațional, dar acestea coincid cu cele din domeniile operațiilor psihologice sau informaționale. În fapt putem înțelege acest tip de război ca fiind un apanaj al operațiilor informaționale în fazele de criză și război ale conflictului.

ELABORAREA METODELOR DE ACȚIUNE

Problematika elaborării de soluții de răspuns în cadrul războiului informațional este o chestiune care prezintă un grad ridicat de complexitate, fiind dificil de evaluat eventualele metode, având în vedere că efectele acțiunilor adverse sunt obținute după perioade de timp îndelungate, iar atunci când efectele sunt evidente, acestea sunt dificil de eliminat. În urma votului prin referendumul asupra Brexit au fost publicate mai multe analize care au făcut trimitere la acțiuni desfășurate de o armată de troli ruși implicați în transmiterea de sute de mii de mesaje prin

⁵ *Russian National Security Strategy*, December 2015, p. 3, www.ieee.es/OtrasPublicaciones/Internacional/2016, accesat la 11.07.2019.

⁶ *Foreign Policy Concept of the Russian Federation 2016*, https://www.rusemb.org.uk/rp_insight/, accesat la 11.07.2019.

⁷ *Russian National Security Strategy*, December 2015, p. 5.

intermediul a 3800 de conturi, în favoarea Brexit⁸, în scopul influențării opțiunii de vot. Dacă considerăm aceste acțiuni executate prin intermediul rețelelor social media aparținând celor specifice războiului informațional și apreciind că acestea au contribuit într-o măsură dificil de evaluat cu exactitate, devine evident faptul că efectul obținut nu mai poate fi eliminat prin acțiuni în mediul informațional. Astfel se poate pune în discuție oportunitatea lansării războiului informațional în mod defensiv.

În anumite state se urmărește inițierea de acțiuni, de către instituțiile statului care să reducă efectele produse de actori ostili în mediul informațional. Astfel, în Federația Rusă, în scopul menținerii stabilității politice și sociale se vor lua măsuri pentru creșterea gradului de protecție a populației față de acțiunile de influențare prin promovarea informațiilor dăunătoare din partea grupurilor extremiste și teroriste, a serviciilor speciale străine și a structurilor de propagandă⁹. Această abordare formală ne conduce către o strategie pentru acțiunea concertată a mai multor instituții sau responsabili de domeniu. Având în vedere faptul că informația împachetată sub diferite forme este diseminată prin platforme specifice sau portaluri din rețeaua internet, se pot selecta mai multe cursuri de acțiune conținând, spre exemplu, o combinație a următoarelor direcții:

- acțiuni de monitorizare continuă a mediului informațional pentru faza de identificare timpurie a amenințării;
- desfășurarea analizei care să indice date referitoare la expunerea informațiilor la audiențele domestice, efectele probabile, teme utilizate, comunicatori cheie etc;
- implicarea structurilor de operații informaționale pentru elaborarea unei strategii de răspuns;
- implicarea structurilor de tip *cyber* pentru efectuarea de atacuri informatice asupra portalurilor folosite de actori ostili în scopul interzicerii accesului la informație;
- angajarea în luptă a structurilor de operații în mediul informațional în scopul elaborării de mesaje, sub formele amintite, și operarea infrastructurii de diseminare pentru contracararea sau limitarea efectelor celor transmise de actorul provocator.

Se remarcă faptul că, parte din direcțiile de acțiune propuse mai sus sunt executate de structuri ale forțelor armate, iar problema fundamentală care se ridică în acest punct constă în legitimitatea angajării unor astfel de capacități în special în

faza de pace a unui potențial conflict având în vedere faptul că implicarea acestora s-ar realiza la o fază ulterioară a conflictului.

CONCLUZII

Războiul informațional constituie o realitate a zilelor noastre, se află în fază de desfășurare, fără a-și face simțită prezența de către populația civilă, urmărind atingerea de obiective strategice. Acesta exploatează inovațiile societății informaționale, devenite pentru foarte mulți dintre noi *modus vivendi*, și care prezintă o accesibilitate enormă către audiențe globale prin intermediul rețelei internet.

Este impetuos necesar, considerând și exemplele oferite, elaborarea unei strategii naționale de acțiune în situație de război informațional prin care să se permită integrarea, instruirea, operarea intra și interinstituțională a deținătorilor de competențe în operații în mediul informațional. Dificultatea realizării acestui demers provine din lipsa unor modele concrete implementate în alte state ale Alianței și din lipsa de înțelegere a modului în care armata poate contribui efectiv la acțiuni în mediul informațional pe timp de pace.

Apreciem că în cadrul războiului informațional, domeniul operațiilor informaționale poate avea un rol de conducere al acțiunilor specifice acestuia sau poate reprezenta cel puțin un factor contributor la efortul general.

BIBLIOGRAFIE:

1. Matthew Field și Mike Wright, *Russian trolls sent thousands of pro-Leave messages on day of Brexit referendum*, Twitter data reveals, <https://www.telegraph.co.uk/technology/2018/10/17/russian-iranian-twitter-trolls-sent-10-million-tweets-fake-news/>.
2. Vasile-Dumitru Ionițoiu, Mihai Videscu, *Contrainformații în epoca post-adevăr*, Revista *Infosfera*, nr. 1, București, 2018, https://www.mapn.ro/publicatii_militare/arhiva_infosfera/index.php.
3. John Naisbitt, *Mega tendințe*, Editura Politică, București, 1989.
4. *Foreign Policy Concept of the Russian Federation 2016*, https://www.rusemb.org.uk/rp_insight/.
5. *Joint Doctrine for Information Operations*, Statele Unite, 1998, www.c4i.org.
6. *Russian National Security Strategy*, Decembrie 2015, www.ieee.es/OtrasPublicaciones/Internacional/2016.
7. *Summary of the National Defense Strategy of the United States of America 2018*, <https://dod.defense.gov/Documents/pubs/2018>.

⁸ Matthew Field și Mike Wright, *Russian trolls sent thousands of pro-Leave messages on day of Brexit referendum*, Twitter data reveals, <https://www.telegraph.co.uk/technology/2018/10/17/russian-iranian-twitter-trolls-sent-10-million-tweets-fake-news/>, accesat la 02 august 2019.

⁹ *Russian National Security Strategy*, December 2015, p. 10.

APĂRAREA ANTIAERIANĂ ȘI AMENINȚĂRILE HIBRIDE

Florin STAFI

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Formele de manifestare ale caracteristicilor hibride ale războiului sunt dificil de contracarat, greu de analizat și aproape imposibil de anticipat. Interacțiunile fiind macro-sistemice, toate componentele arhitecturale ale securității unui stat trebuie să-și calibreze resursele pentru a proiecta reacții adaptate. Prin urmare, fiecare element component este obligat să-și autoevalueze funcțiile critice și, totodată, să-și determine propriile vulnerabilități în fața unui inamic duplicitar.

Identificarea palielor de amenințare într-o urgență a tehnologiilor aeriene este și atributul sistemului de foc antiaerian, prin prisma unei funcționalități importante în câmpul de luptă multi-dimensional. De aceea, într-o ecuație extrem de complexă a unui război altfel, componentele specializate ale riposteii antiaeriene își vor redefini vectorial instrumentele de forță, concentrându-și efortul pentru crearea sinergiei în efecte. Acceptarea hibridizării războiului trebuie să tranșeze clasicismul simetric clausewitzian, mai ales că, în multe privințe, formele și metodele de manifestare nu sunt tocmai noi. Rămâne însă să acceptăm că reacția adecvată unui astfel de posibil război se poate realiza numai printr-o înțelegere complexă a fenomenului, dincolo de barierele restrictive ale unei tactici sau strategii anterioare.

Cuvinte-cheie: amenințare hibridă, apărare antiaeriană, tehnologie, conflict armat, război proxy.

INTRODUCERE

Confruntarea, conflictul sau lupta dintre două organizații a existat și va exista peste tot în lume. Fie că vorbim de domeniul economic, financiar, militar sau diplomatic, acestea au un singur scop: realizarea unui „profit”, prin impunerea voinței uneia dintre părți. Într-o abordare generalistă, se admite existența a două forțe, cu intenții antagonice, care-și canalizează energiile, vizibile sau nu, printr-o strategie proprie, vectorizată de mijloacele la dispoziție.

In extenso, putem discuta despre un război al intereselor, cu reguli dinainte stabilite și statutate westfalian. Legile sunt aplicate neduplicitar, iar principiile acceptate sunt cele care guvernează desfășurarea ulterioară a acțiunilor. Ce se întâmplă însă dacă una dintre părți încalcă bunele practici ale tratatului din 1648, denaturând acel *code d'honneur* al câmpului de luptă? Răspunsul este aparent simplu: adaptare!

Se vorbește adeseori, în mediile de analiză a fenomenului războiului, că acesta a evoluat odată cu societatea care l-a generat. Din punctul meu de vedere, nu cred că putem accepta un progres în sine, ci doar o schimbare conjuncturală, generată de numeroși factori: tehnologia convergentă, interese geopolitice, geostrategice sau economice, nivelul de putere atins, etc. Practic, guvernanta a rămas aceeași, doar metodele și instrumentele s-au schimbat. Tocmai de aceea, în condițiile unei disoluții a centrelor de putere existente în secolul trecut (preponderent est-vest), au apărut termeni asimilați acestui fenomen: asimetric, proxy, neregulat, de gherilă, informațional, sau imagologic. Pe de altă parte, puține războaie au semănat unele cu altele, iar diferențele nu sunt puține: în obiective, în protagoniști (de nivel structural), în moduri de luptă, în spațiul de angajare sau combinații ale acestora.

În fond, niciunul dintre atribute nu aducea nimic nou. Războiul a fost dintotdeauna asimetric; prin natura sa, după cum remarca și Clausewitz în secolul al XIX-lea, acesta este imprevizibil, cu aspect camelonic, așadar, prin reflectarea caracteristicilor politice care-l generează, își schimbă aspectul la fiecare apariție a sa. Tactica de gherilă sau chiar insurgența nu au fost inventate în secolul trecut. Generalul și strategul Sun Tzu, în *The Art of War* (secolul VI î.Hr.), a fost unul dintre primii susținători ai utilizării războiului de gherilă. Cea mai veche descriere a războiului de gherilă este o presupusă luptă între împăratul Huang și poporul Myan

TEORIE ȘI ARTĂ MILITARĂ

(Miao) din China¹. Triburile nomade și migratoare, precum sciții, goții, vandalii și hunii au folosit elemente ale războiului de gherilă pentru a lupta împotriva Imperiului Persan, Imperiul Roman și a lui Alexandru cel Mare. Quintus Fabius Maximus Verrucosus, considerat pe larg ca „părintele războiului de gherilă” din vremea sa, a conceput strategia *Fabian* care a fost folosită cu mare efect împotriva armatei lui Hannibal², războiul prin interpuși sau mai nou proxy. În Antichitatea clasică și în Evul Mediu, numeroase armate, de multe ori neregulate, au fost *părți externe*, care au fost introduse într-un conflict intern și s-au aliniat unui beligerant pentru a obține influența și a-și dezvolta interesele proprii în regiune. Unele state medievale, cum ar fi Imperiul Bizantin, au folosit războiul proxy ca instrument de politică externă, cultivând în mod deliberat intriga dintre rivalii ostili și apoi le susțineau când mergeau în război unul cu celălalt³. Alte state au considerat războaiele proxy ca o simplă extensie utilă a unui conflict preexistent, cum ar fi Franța și Anglia în timpul războiului de O Sută de Ani, ambele au inițiat o practică îndelungată de susținere a pirateriei, care a vizat transportul comercial al celuilalt. De asemenea, Imperiul Otoman a folosit pirații barbari ca reprezentanți pentru a hărțui puterile europene occidentale în Marea Mediterană⁴.

Războiul hibrid nu este nici el un concept nou. Ecurile lui se regăsesc, printre altele, în scrierile antice ale lui Sun Tzu, Kautilya sau Tucidide. Combinația dintre metodele convenționale și neregulate a fost folosită de-a lungul istoriei: campaniile desfășurate în Spania antică de liderul lusitanian Viriathus sau de renegatul general Sertorius împotriva forțelor Republicii Romane în secolele II și III î. H. Elemente de război hibrid sunt văzute și în conceptul de *la petite guerre*, un fel de recunoaștere de astăzi practică de trupele ușoare din armatele europene în secolele XVII și XVIII.

Etapizarea tipologiei războiului este dificil de realizat. S-au creat analogii între revoluțiile industriale și formele de manifestare ale conflictualității armate, insistându-se, *post factum*, pe tipare de desfășurare a războiului. Nu este nimic greșit, doar că reprezentarea mecanicistă a unui fenomen atât de amplu este imposibil de redat la scară. Legătura dintre acestea două rezidă implicit din substanța *vie*, tehnologia. Fie că discutăm despre arc lung, praf de pușcă, tanc, submarin sau UAV, acestea fiind doar câteva exemple, trebuie să acceptăm că schimbările în forma de manifestare a strategiei – suportul ideologic al războiului – a fost o consecință

¹ Western Political Science Association, *The Western political quarterly: Volume 15*, 1962, p. 180. „We might note that the first guerrilla war had been carried on in 360 BC in China, when Emperor Huang was fighting the Miao race under Tsi Yao”.

² Walter Laqueur, *Guerrilla Warfare: A Historical & Critical Study*, Transaction Publishers, 1976, p. 7.

³ Geraint Hughes, *My Enemy's Enemy: Proxy Warfare in International Politics*, Brighton: Sussex Academic Press, 2014, pp. 5, 12-13.

⁴ William Watson, *Tricolor and Crescent: France and the Islamic World*, Westport, Connecticut: Praeger Books, 2003, pp. 17-19.

a accesului la *noua armă*, peste care s-au pliat, fără doar și poate, manevra, numărul combatanților, tacticile folosite, etc. Iar dacă astăzi suntem la un apogeu declarat al tehnologiei, în plină *revoluție 4.0*, implicațiile asupra tipologiei războiului nu pot fi decât covârșitoare. Numeroasele riscuri asociate evoluției tehnologice pot afecta funcționarea structurală a statelor, generând un sentiment de vulnerabilitate prin potențialul lor distructiv.

Luînd în discuție latura hibridă a unui război, trebuie să admitem că acesta are potențialul de transformarea calculele strategice ale potențialilor beligeranți, datorită creșterii numărului actorilor non-statali, tehnologiei, multi-dimensionalității spațiului de angajare și proliferării sistemelor avansate de arme. Prin urmare, domeniul aerian este exploatat din ce în ce mai mult pentru a executa atacuri teroriste, mijloacele utilizate reprezentând astfel o amenințare semnificativă pentru securitatea internă și apărarea națională. O serie largă de dispozitive aeriene apar ca amenințări potențiale, atât pentru siguranța combatanților și/sau a infrastructurii critice sau chiar pentru a produce efecte cognitive semnificative, și în rândul populației civile. Mai mult, tehnologiile comerciale asimilate (drone, baloane, plane ușoare, etc.), ușor de obținut, au îmbunătățit mult capacitățile aeriene ale actorilor statali/non-statali, lărgind astfel spectrul amenințărilor din aer. În consecință, rolul sistemului de foc antiaerian (re)devine mult mai accentuat/de luat în seamă, atât pe parte de prevenire, dar mai ales pe cea de combatere. *Așteptarea* unui inamic aerian va fi mai greu de calculat, procedeele de atac nu vor mai respecta un tipar configurat de caracteristicile tehnico-tactice ale mijloacelor clasice, impunându-se astfel o retransformare structurală, doctrinară și acțională a elementelor componente ale structurilor de artilerie și rachete antiaeriene.

REPERE ISTORICE ȘI CONCEPTUALE ALE COMPONENTEI HIBRIDE A RĂZBOIULUI

Hibridul este reflectarea întunecată a abordării noastre cuprinzătoare. Folosim o combinație de mijloace militare și non-militare pentru stabilizarea țărilor. Alții o folosesc pentru a le destabiliza.

Jen Stoltenberg, Secretar General NATO, 2015

În literatura de specialitate, termenul de *război hibrid* nu are o definiție consacrată, fiind folosit de mulți analiști ai fenomenului războiului în moduri dintre cele mai diferite. Unii fac referire numai la tactici neregulate, alții îl descriu ca pe o combinație de acțiuni convenționale și neconvenționale în același spațiu de luptă, o parte pentru a redefini o nouă doctrină sau chiar pentru a justifica lipsa de reacție în fața unei agresiuni de tip *altfel*.

Apelând la semantică, **hibridul** este: **sau** rezultatul unei încrucișări dintre două genuri, soiuri/rase diferite, având caracteristici din ambele; **sau** elemente eterogene, disparate/luate la întâmplare (din două sau mai multe entități) și combinate

între ele, aparent fără nicio logică. Așadar, hibridul este ceva diferit de sursele primare, având modificări structurale (genetice), dar care, în esență, îndeplinește aceleași funcții ca și originalul.

Alipirea termenului hibrid, spre exemplu, la război, rezultând expresia *război hibrid*, poate schimba sensul bazei, presupunând, *a priori*, ca aceasta să fie statuată de caracteristici axiomatice, profund demonstrate de știință. Putem să vorbim însă de un război totalmente științific? Își schimbă acesta comportamentul sau diferă doar mijloacele și căile de urmat, scopul rămânând același?

Paradigma hibridizării războiului modern a reapărut odată cu conflictul ucrainiano-rus (2014), atunci când, sub pretextul restabilirii ordinii constituționale din Ucraina, soldați fără însemne militare (omuleții verzi), partizani regimului de la Kremlin, au desfășurat acțiuni cu caracter militar în Crimeea. Rezultatul final se cunoaște, secesiunea peninsulei și anexarea acesteia la Rusia. Escaladarea ulterioară a conflictului l-a determinat pe Frank Hoffman să (re)definiească conceptul de război hibrid ca fiind „*utilizarea simultană de către un adversar a armelor convenționale, tacticilor neregulate, terorism și comportament criminal, în același spațiu de luptă, pentru atingerea obiectivelor politice*”⁵. Anterior, același autor, în lucrarea *Conflict în secolul 21. Apariția războaielor hibride*, sublinia adaptabilitatea impresionantă viitoare a unor organizații statale și/sau non-statale de a pregăti și întrebuința, într-o concepție nouă, diferite capacități și metode asimetrice, simultan cu cele clasice⁶.

Concentrându-se pe obținerea și menținerea victoriei politice pe termen lung, manifestarea conflictualității în interiorul acestui tip de război are loc nu numai în sfera militară. Făcând referire la marea strategie a lui Liddel Hart, caracteristica de bază capătă valențe multi-modale, cu interacțiuni sistemice în toate mediile de manifestare a intereselor politice, diplomatice, economice, sociale, educaționale, de sănătate, etc. Este, altfel spus, un conflict cu mai multe focare latente, cu evoluții greu de anticipat, dar și mai greu de contracarat. Prin urmare, conflictele hibride au un spectru larg de manifestare, atât cu dimensiuni fizice, cât și conceptuale: prima, o luptă împotriva unui inamic înarmat, iar cea de-a doua, controlul populației, prin orice mijloace și căi.

Cu toate acestea, hibridizarea războiului nu-și are originile în secolul acesta. Conducătorii antici chinezi au urmărit, în încercarea lor de a câștiga un război, o abordare în *patru metode*: folosirea barbarilor contra barbarilor, angajarea

de mercenari, construirea alianțelor strategice și împărțirea (impunerea) zonelor de influență⁷. În al doilea rând este bine să-i destrăm alianțele, afirma Sun Tzu în *Arta Războiului*⁸. Gândirea strategică a Chinei antice, expusă concentrat în lucrarea menționată anterior, prezintă principiile fundamentale ale conceptului hibrid: folosirea înșelăciunii și a informatorilor (spionilor), utilizarea mixtă a trupelor regulate cu cele neregulate, și, nu în ultimul rând, accentul pe înfrângerea voinței inamicului de a lupta.

Oarecum similar, Kautilya prezintă în *Artashastra* caracteristicile unui război cu valențe hibride. *Mai întâi vor lovi cu oștile aliate pe pădureni, orașele și pe aliatul vrăjmașului [...]abundența de trădători este o rezervă în plus pentru vrăjmași. [...]voi sili acele oști care l-au părăsit pe vrăjmaș să lupte împotriva orașelor sau împotriva pădurenilor*⁹.

O succintă trecere în revistă a unor bătălii importante din istorie susțin argumentația că o combinație de convențional și neconvențional în luptă nu este tocmai caracteristica exclusivă a secolului XXI. Iată câteva repere: Războaiele Peloponesiene (431 – 405 î.H.), războiul franco-indian (1755-1763), războiul de independență al SUA (1763-1791), războiul de independență spaniol sau peninsular (1807-1814), campania lui Garibaldi din sudul Italiei (1860-1861), campania britanică împotriva Imperiului Otoman din timpul primului război mondial, războiul din Vietnam (1955-1975), și altele. Toate acestea au în comun: aplicarea unor arme/tactici/norme neconvenționale într-un șablon convențional al vremii; surprinderea adversarului prin încălcarea, cu bună știință, a unor așa-zise reguli de conduită pe câmpul de luptă; influențarea, *ante factum*, a rezultatului războiului, prin folosirea oricăror mijloace la dispoziție; exploatarea breșelor din strategia de securitate a statului inamic. Spre exemplu, regele Brasidas a realizat, acum aproape 2500 de ani, o înaintare strategică de 400 de Km – de neconceput pentru acea vreme – folosind, în mare măsură, mercenarii. Deasemenea, prin concepția sa strategică, a urmărit ca, prin mijloace militare și diplomatice, să rupă aliații din nord-est ai Atenei de cetatea mamă. Războaiele peloponesiene au oferit un exemplu strălucit de felul în care trebuie îmbinate scopurile și metodele militare cu cele politice, fiind practic reperul temporal al nașterii unei strategii nuanțate, care nu urmărea întotdeauna bătălia imediată.

Caracteristicile hibride ale unui război nu au fost evidente numai în conflicte inter-statale. Israelul este permanent într-o readaptare a strategiei în fața unor acțiuni neregulate, îndreptate nu numai asupra obiectivelor militare, executate

⁵ Andrew Radin, *Hybrid Warfare in the Baltics. Threats and Potential Responses*, RAND Corporation, Santa Monica, disponibil la adresa http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_report/RR1500?RR1577?RAND_RR1577.pdf, accesat în data de 20 august 2019.

⁶ Frank G. Hoffman, *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington – Virginia, December, 2007, p. 27 apud V. Cruceru, *Despre conceptul de război hibrid în gândirea militară americană*, Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2014, p. 30.

⁷ Benjamin David Baker, *Hybrid Warfare with Chinese Characteristics*, în *The Diplomat*, September 23, 2015, disponibil la adresa <https://thediplomat.com/2015/09/hybrid-warfare-withchinese-characteristics/>, accesat în data de 20 august 2019.

⁸ ***, *Pagini din gândirea militară universală*, Editura Militară, București, 1984, p. 231.

⁹ *Idem*, pp. 252-253.

de către Hezbollah, Fatah și Hamas, grupări teroriste din ce în ce mai modernizate și tehnologizate. De multe ori, IDF a fost nepregătită în față unor inamici *hibridi* numai opunând mijloace convenționale. În dese situații, Hezbollah a angajat forțele israeliene într-o luptă aparent simetrică, dar a folosit simultan tactici neregulate, inclusiv poziționarea unor unități mici în orașe/centre super-populate, tocmai pentru a contracara puterea de foc a inamicului. În acest fel, un actor non-statal clasificat în mod tradițional drept organizație teroristă a demonstrat o capacitate incredibilă de mixare a capacităților militare clasice cu cele specifice insurgenței.

Doctrina lui Gherasimov, pe care s-a bazat intervenția Kremlinului în Ucraina, considerată eminentamente hibridă, se pare că își are originile, de fapt, într-o concepție mai veche, aparținând teoreticianului militar rus Evgheni Messner (1891-1974), colonel în Statul Major General al armatei țariste. Autor al *meatejevoina* („război de insurgență”), Messner a stabilit că acest tip de conflict are ca principale atribute: caracterul neconvențional și neortodox, un design strategic ambițios, planificat și executat cu profesionalism, extins și gradual, bazat pe doctrine ale războiului, dar și pe principii nihiliste. Obiectivul „*războiului insurecțional*” constă în inducerea panicii în mintea dușmanului, a neîncrederii în conducători, în propriile forțe, opinii, sentimente și demoralizarea trupelor și a populației¹⁰. La începutul anului 2014, la un an după ce generalul-colonel Valeri Gherasimov atrăgea atenția asupra „*schimbării regulilor războiului*”, în sensul creșterii rolului instrumentelor non-militare în atingerea scopurilor politice și strategice, șeful Direcției Generale Operative a Statului Major General al Armatei Ruse, generalul-colonel Vladimir Zarudnički, a surprins esența războiului hibrid într-o declarație făcută la cea de-a III-a Conferință pentru securitate internațională de la Moscova: „*A diviza un stat din interior este mai ușor decât să-l cucerești cu arme*”¹¹. Sună izbitor cu Sun Tzu și Kautilya de acum aproape două milenii!

Conform variantei actuale a doctrinei militare ruse (adoptată în anul 2014), influențarea inamicului pe întreg teritoriul acestuia și, concomitent, în spațiul informațional global, reprezintă una dintre caracteristicile și particularitățile actualelor conflicte armate. Potrivit doctrinei de securitate informațională (2016), printre metodele de asigurare a securității informaționale în domeniul apărării se numără neutralizarea presiunilor informațional – psihologice, care vizează inclusiv „*subminarea bazelor istorice și a tradițiilor patriotice de apărare*”¹².

¹⁰ F.M. Nicolescu, *Războiul hibrid. Perspectiva conceptuală rusă*, în *Revista Intelligence*, 18 decembrie 2017, disponibil la adresa <https://intelligence.sri.ro/razboiul-hibrid-perspectiva-conceptuala-rusa/>, accesat în data de 21 august 2019.

¹¹ *Idem*.

¹² *Doctrine of Information Security of the Russian Federation*, Decembrie 5, 2016, disponibil la adresa afyonluoglu.org/PublicWebFiles/strategies/Asia/Russia%202016%20Information%20Security%20Doctrine.pdf, accesat în data de 15 iulie 2019.

Disertațiile despre hibridizarea războiului sunt ample și dificil de acoperit într-un singur articol. Ca într-o cameră a oglinzilor, imaginea percepută poate fi de multe ori deformată, greu de reprodus, dificil de înțeles și imposibil de precizat originalul. Multele exemple istorice ne fac poate să ne întrebăm dacă nu cumva excepția a însemnat clasicul, duelul cu arme egale, iar manifestările hibride regula!

Poate că sintagma *război hibrid*, în actuala conjunctură conflictuală, este prea vagă sau prea puțin lipsită de sens, ducându-ne cu gândul la ceva distorsionat, ieșit din tiparele clasice, fără logică. În realitate, hibridizarea războiului are loc pe un *continuum* de concurență între doi sau mai mulți actori, în faza nemilitarizată, care trebuie însă să creeze premisele pentru reușita agresiunii convenționale viitoare.

În loc de concluzie, voi prezenta câteva dintre caracteristicile esențiale ale războiului hibrid, despre care consider că pot influența ulterior modul de acțiune al structurilor de artilerie și rachete antiaeriene din Forțele Terestre. Acestea includ: capacitatea unei părți de a întrebuița o tactică combinată; întrebuițarea simultană a mai multor tipuri de unități/insurgenți (forțe regulate, forțe speciale, partizani și mercenari); întrebuițarea unor structuri mici, flexibile, adaptabile și cu capacitate ridicată de reacție; întrebuițarea tehnologiei avansate, în alte scopuri decât cele pentru care au fost construite; atacuri teroriste, în toate mediile de acțiune/propagare; desfășurarea unei campanii de dezinformare, propagandă și control media; sprijinirea unor grupuri infracționale; control și superioritate informațională; crearea unor diversivni în rândul populației locale; dualitatea obiectivelor finale: stabilizare vs destabilizare, securizare vs descentralizare, reconstrucție vs dezmembrare. Ca atare, studierea și analiza acestora este greu de realizat, în special pe un cadru operațional clasic. Centrele de greutate trebuie translatate și analizate permanent, fiind foarte volatile în instrumente, iar protejarea, respectiv neutralizarea acestora revine unei strategii politico-militare complexe, flexibile, adaptative și descurajatoare.

ROLUL SISTEMIC AL APĂRĂRII ANTIAERIENE ÎN RĂZBOIUL CU CARACTER HIBRID

În contextul amenințărilor hibride, apărarea antiaeriană este întrebuițată, în principal, pentru a asigura sprijin adecvat forțelor de manevră, în acțiunile lor la sol. Practic, nimic schimbat față de parte de sarcinile asimilate/deduse misiunii pentru care a fost creată. Cu toate acestea, pare tot mai necesar să reflectăm asupra acestui aspect în condițiile reevaluării paradigmei hibridizării conflictelor actuale sau a celor viitoare.

Pornind de la necesitatea limitării efectelor caracteristicii hibride a războiului și a determinării rolului sistemic de reacție a apărării antiaeriene, trebuie să găsim și să argumentăm răspunsurile la următoarele întrebări: care este sensul acțiunii

hibride?; care sunt amenințările, cum pot evolua și cum le contracarez?; care este nivelul maxim de risc asumat?; în ce puncte de inflexiune centrul de greutate trebuie reevaluat?

Având în vedere lecțiile trecutului, pot afirma că logica desfășurării într-o altă formă a unui război își expune motivele prin: tendința către câștigarea/menținerea/impunerea zonelor de influență economico-militară, segregarea polilor de putere și trecerea spre multipolaritate, extinderea globalizării, creșterea interdependenței statale (prin definirea intereselor) și, nu în ultimul rând, accesul facil la tehnologie. Toate acestea conduc la: echilibru de forță precar, difuziunea puterii, contestarea *status-quo*-ului național, creșterea vulnerabilității regionale (chiar continentale¹³), accesul ușor la mijloace tehnologice eficiente, disponibile pentru a crea amenințări diverse. Luate împreună, aceste tendințe converg către oferirea de oportunități statelor revizioniste, care pot astfel dezvolta noi tehnici de război hibrid prin combinarea mijloacelor non-militare cu cele militare și implicarea unor clase diversificate de actori non-statali.

Analiza tradițională, clausewitziană, a amenințărilor unui război hibrid, trebuie extinsă până la toate elementele componente PMESII-PT¹⁴. În acest sens, trebuie să acceptăm următoarele: caracteristica hibridă uzitează de instrumente și tehnici MPECI¹⁵ mult mai diversificate și mai greu de estimat; vulnerabilitățile sunt apreciate și evaluate sistemic, căutând efecte profund sociale; sincronizarea efectelor are loc în moduri diferite de cele clasice; numai simpla estimare a instrumentelor de putere a unui posibil inamic nu reflectă modul în care acestea vor fi întrebuintate; războiul hibrid exploatează intenționat **ambiguitatea**, dând astfel curs **creativității** (ca antidot intuitiv!)¹⁶; tehnologia este factorul multiplicator al efectelor create. Pe acest model/cadru analitic se concentrează toate resursele (atacator vs apărător), concentrate prin strategie să exploateze vulnerabilitățile, sincronizând efectele prin realizarea prealabilă a congruenței acțiunilor sistemice.

Referindu-ne strict la amenințările corespondente acțiunilor apărării antiaeriene, pot afirma că acestea au devenit din ce în ce mai diversificate, atât ca și produse în sine cât și ca mediu de acțiune. Astfel, o serie largă de dispozitive aeriene au depășit pragul comercialului și au intrat în arsenalul de luptă al unor state/organizații. Așa numitele LSS (Low Slow Small), aceste vehicule aeriene, de regulă, fără pilot

(drone, RPV, baloane cu aer cald, planoare, etc.), au îmbunătățit mult capacitatea de război (prin putere aeriană) a unor actori și care, cumulat cu deținerea unor aparatele de zbor clasice, extind definiția și metodele de angajare a ceea ce cunoaștem drept „*Renegade*”. Spre exemplu, în luna august 2019, Israelul a întrebuintat două drone înarmate (posibil mini-UCAV) pentru a distruge o fabrică de rachete din Liban, controlată de susținătorii Hezbollah¹⁷.

Un alt exemplu, în care Tel Aviv-ul nu a fost implicat, a avut loc în decembrie 2017. Cincisprezece drone au atacat baza aeriană Khmeimim din Rusia, în Siria, distrugând, se pare, un număr de avioane și avariind alte echipamente militare¹⁸. Rusia a susținut că un actor statal s-a aflat în spatele atacului, dar multe agenții de informații au indicat responsabil un actor non-statal (probabil Hezbollah, ca răspuns la sprijinul acordat susținătorilor regimului de la Damasc).

Totodată, tehnologiile emergente, cu dezvoltare rapidă, au dat naștere unor noi domenii precum spațiul cibernetic, unde regulile militare, naționale sau internaționale nu au fost încă create. Spațiul (ca dimensiune) nu mai este o frontieră, ci un mediu de operare, cu particularități și interacțiuni din ce în ce mai diverse (culturale, tehnice, informaționale), care prezintă, *de facto*, noi instrumente de influențare a gândirii tradiționale de securitate. De remarcat, spațiul cibernetic este o dimensiune care ar putea fi utilizată pentru a permite evoluția amenințării hibride, în special datorită necesității lucrului în rețea. Un aspect particular este caracteristica invazivă în rețelele existente, chiar și în timp de pace. În acest sens, atât utilizarea capacităților cibernetică, cât și LSS pot afecta un sistem de foc antiaerian, fără o notificare prealabilă și sub un anonimat complet.

Sigur, sunt și alte amenințări (generice) asimilate hibridizării războiului și care pot determina reacții și din partea sistemelor componente ale apărării antiaeriene: știrile false (așa numitele *fake news*) – influențând nu numai moralul trupelor, dar și capacitatea decizională a comandanților -, existența unor organizații teroriste *mascate în alte forme de activitate*, lipsa unor ROE, inteligența artificială sau chiar proliferarea armelor de distrugere în masă (și mai ales accesul facil către acestea). Nu în ultimul rând, platformele aeriene clasice (avioane, elicoptere, rachete balistice) închid un cerc complet al unor posibile instrumente de forță, în măsură să contribuie decisiv, pe toate etapele de desfășurare a unui război, la realizarea stării finale dorite.

¹³ A se vedea impactul fluxului de migranți asupra statelor din Europa, dpdv economico-financiar, disponibil la adresa <http://publications.europa.eu/webpub/com/factsheets/migration-crisis/ro/>, accesat în data de 22 august 2019.

¹⁴ PMESII-PT este un acronim dezvoltat de doctrina militară a SUA și se referă la factorii politici, militari, economici, sociali, informaționali, de infrastructură și de timp.

¹⁵ MPECI – Military, Political, Economic, Civil, Informational, în *MCDC Countering Hybrid Warfare Project: MCDC February 2019 Countering Hybrid Warfare*, disponibil la adresa <https://www.ugr.es/~jjordan/MCDC-Countering-%20Hybrid-Warfare.pdf>, accesat în data de 22 august 2019.

¹⁶ A se vedea desfășurarea campaniilor militare enumerate mai sus *Lebanon's*.

¹⁷ Robert Fisk, *Lebanon's crisis is almost unstoppable. Drone warfare is on the horizon*, Independent, 05 septembrie 2019, disponibil la adresa <https://www.independent.co.uk/voices/lebanon-israel-hezbollah-drones-syria-idlib-saad-hariri-hassan-nasrallah-a9093301.html>, accesat în data de 06 septembrie 2019.

¹⁸ HAARETZ, 08 septembrie 2019, disponibil la adresa <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-armies-of-drones-are-being-set-up-all-over-the-world-and-israel-isn-t-prepared-1.7758575>, accesat în data de 08 septembrie 2019.

Este bine știut că singura certitudine în război este prezența incertitudinii. Caracteristica hibridă a unui conflict accentuează această aserțiune, de aceea cred că se impune crearea/asumarea unui model simplu de absorbție a acesteia, inclusiv la nivelul sistemelor ce compun apărarea antiaeriană. Integrat pe toate fazele conflictului, acesta trebuie să redefiniească un comportament sistemic, prin *strategia simplă a celor cinci pași*, astfel: evaluarea amenințărilor emergente; identificarea vulnerabilităților critice naționale; emiterea de ipoteze privind capabilitățile și obiectivele ipoteticului inamic; dezvoltarea de noi indicatori de avertizare (care să lege *logic* primii trei pași)¹⁹; în final, derivarea acțiunilor, efectelor și condițiilor necesare combaterii amenințărilor, într-o abordare cuprinzătoare.

Aparent, rolul sistemelor componente ale apărării antiaeriene nu poate diferi foarte mult într-un război cu caracteristici hibride. Dar, având în vedere atât posibilele amenințări dar și vulnerabilitățile proprii, toate încadrate într-o logică acțională a ipoteticului inamic, poate că este necesar să abordăm rolul ADA într-un context multi-sistemic, cu o perspectivă integrată național (sau de alianță), axată pe fazele principale: detecție, evaluare, execuție, tranziție. O serie de măsuri tehnice ar putea fi posibile, astfel: ISR multistrat, integrat într-o arhitectură operațională comună C2, în special pentru LSS; fuziunea și gestionarea unei cantități mari de date; implicare instrumentelor ISR netradiționale (civile); crearea unor modele de predicție a amenințărilor aeriene; abordarea ciclului decizional pe model euristic (reprezentat); crearea unor link-uri de avertizare directă între agenții specializate de informații (chiar și civile, după modelul american) și sistemele componente AD; armonizarea procedurilor și dezvoltarea unei viziuni comune, integrate; integrarea tuturor capabilităților cheie pentru apărarea eficientă a teritoriului național, a populației și infrastructurii critice (Home Air Defense).

CONCLUZII

Fără îndoială, în viitor, adversarii hibridi vor reprezenta o provocare nu numai cantitativă, dar și calitativă. Chiar dacă, organizațional, vor fi mai mari sau mai mici (ca de exemplu, Hezbollah astăzi), vor fi, cu siguranță, mai disciplinați, organizați și cu o capacitate de comandă-control net superioară celei de astăzi. Vor compensa lipsa cantității cu puterea de foc generată de echipamentele militare din ce în ce mai sofisticate, care pot acționa în toate spațiile de luptă. În replică, contracararea acțiunilor acestora va cere competențe cu totul diferite de cele necesare, spre exemplu, pentru contrainsurgență.

¹⁹ Spre exemplu, utilizarea excesivă a dronelor de către Federația Rusă în campania din Donbas, poate fi un asemenea indiciu (n.a.).

Nimeni nu poate ști dacă viitoarele conflicte vor fi, quasi generalis regula, convenționale sau hibride. Cert însă că acestea vor avea puternice caracteristici neliniare, greu de previzionat, ce vor îmbrăca diferite forme de strategie și tactică, cu atacuri simultane în medii diferite. Siguranța acesta derivă tocmai din expandarea societății (prin globalizare și multi-culturalizare), accesul ușor necondiționat la dimensiunile virtuale și cognitive ale războiului și extinderea, prin tehnologia emergentă potențial distructivă, a așa-numitelor zone gri.

Așadar, evoluțiile actuale necesită o adaptare rapidă a dimensiunii militare a unui stat democratic, pentru a putea face față oricărei surprinderi strategice. Există mai multe aspecte care trebuie luate în considerare. În primul rând, accesarea către superioritate informațională, privită nu în sensul cantității, ci mai ales în posibilitatea analizării unui volum mare de date într-un timp foarte scurt. În al doilea rând, înțelegerea necesității creării hiperconectivității sistemice, în vederea eliminării suprapunerilor decizionale, creșterii flexibilității, a capacității de surprindere a adversarului, a disponibilității și optimizării resurselor. În al treilea rând, rapida acomodare a utilizatorilor la noile tehnologii, prin implementarea unor programe educaționale adaptate. Nu în ultimul rând, păstrarea unei *secțiuni* dedicate procesului decizional uman, în special pe subiectele cruciale și determinante. Și, în final, acceptarea faptului că, într-un viitor conflict armat, crește gradul de implicare a unor actori civili, dificil de urmărit sau controlat.

Cu siguranță, caracterul războiului se va schimba la fel de des ca și în trecut, vor exista multe similitudini de substanță, inclusiv manifestări ale terorismului sau mișcări de protest în masă. Interacțiunile dintre conflictele neregulate, regulate sau sistemice vor exista, continuând practic caracteristica hibridă a acestora, în ansamblul lor. Câteva dintre tendințe ar putea fi: exploatarea vulnerabilităților de infrastructură în aglomerările urbane; dispersarea forțelor; adâncimea; accelerarea întrebunțării tehnologiei stealth; miniaturizarea puterii de lovire și „privatizarea violenței” (întrebunțarea mercenarilor)²⁰.

Apărarea antiaeriană, ca și funcțiune de luptă, trebuie să se adapteze viitoarelor amenințări, nu numai sub presiunea escaladării unor focare conflictuale latente din proximitatea frontalieră a NATO, ci mai ales a tendințelor de dezvoltare tehnologică și de întrebunțare a unor noi device –uri aeriene. Încercarea de a găsi noi modalități de influențare a unui mod de gândire este extrem de dificil, uneori chiar imposibil. Ce este însă posibil este limitarea efectelor acesteia, printr-o prognoză corectă, reconfigurare sistemică și contracarare tehnologică. Sistemelor componente ale apărării antiaeriene trebuie să li se recalibreze rolul tactic actual, înțelegând

²⁰ Robert A. Johnson, *Predicting Future War*, disponibil la adresa ssi.armywarcollege.edu/pubs/Parameters/issue/Spring_2014/6_Johnson.pdf accesat în data de 23 august 2018.

că maxima stăpânirii spațiului poate deveni mai importantă ca niciodată, indiferent de natura unui viitor război.

BIBLIOGRAFIE:

Lucrări de autori români și străini:

1. ***, *Pagini din gândirea militară universală*, București, Editura Militară, 1984.
2. Ion Bălăceanu, *Revoluția tehnologică contemporană și impactul ei asupra potențialului militar*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 2001.
3. Ion Bălăceanu, Daniel Dumitru și Ion Ioana, *Potențialul de luptă al Forțelor Terestre în context NATO*, Editura TOP FORM, București, 2006.
4. V. Cruțeru, *Despre conceptul de război hibrid în gândirea militară americană*, Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2014.
5. *Dicționarul explicativ al limbii române*, revizuit, București, Editura Academiei, 2012.
6. Ferdinand Foch, *Principiile războiului. Conducerea războiului*, Editura Militară, București, 1975.
7. J.F.C. Fuller, *The Foundation of the Science of War*, Southampton: The Camelot Press Limited, 1993.
8. B.H.Liddle Hart, *Strategia acțiunii indirecte*, București, Editura Militară, 1973.
9. Hughes, *Geraint My Enemy's Enemy: Proxy Warfare in International Politics*. Brighton: Sussex Academic Press, 2014.
10. Walter Laqueur, *Guerrilla Warfare: A Historical & Critical Study*. Transaction Publishers, 1976.
11. *NATO glossary of abbreviations used in NATO documents and publications*, 2016.
12. Iulian Martin, *Interacțiunea strategiilor în conflictele armate moderne*, București, Editura Universității Naționale de Apărare, 2012.
13. Andrew Radin, *Hybrid Warfare in the Baltics. Threats and Potential Responses*, RAND Corporation, Santa Monica.
14. L.N. Rangarajan, *The Arthashastra*, New Delhi, Penguin Books, 1992.
15. Cristian Stanciu, *Viitorul conflictualității – operații asimetrice și hibride*, București, Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2016.
16. Sun Tzî, *Arta războiului*, București, Editura Militară, 1976.
17. William Watson, *Tricolor and Crescent: France and the Islamic World*, Westport, Connecticut, Praeger Books, 2003.

Publicații:

1. Allied Joint Doctrine for Air and Space Operations, Edition B, Version 1, 2016.
2. Doctrine of Information Security of the Russian Federation, 5 decembrie, 2016.
3. HAARETZ, 08 septembrie 2019.
4. NATO glossary of terms and definitions, 2015.
5. NATO glossary of abbreviations used in NATO documents and publications, 2016.
6. Revista *Intelligence*, 18 decembrie 2017.
7. The Diplomat, 23 septembrie, 2015.
8. Western Political Science Association, *The Western political quarterly: Volume 15*, 1962.

Mediu de internet:

1. <http://www.nato.int>, accesat în data de 02 august 2019.
2. <http://www.globalsecurity.org>, accesat în data de 15 august 2019.
3. http://www.nato.int/docu/review/index_fr.htm, accesat în data de 15 august 2019.
4. http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_report/RR1500/RR1577/RAND_RR1577.pdf, accesat în data de 20 august 2019.
5. <https://thediplomat.com/2015/09/hybrid-warfare-withchinese-characteristics/>, accesat în data de 20 august 2019.
6. <https://intelligence.sri.ro/razboiul-hibrid-perspectiva-conceptuala-rusa/>, accesat în data de 21 august 2019.
7. <http://publications.europa.eu/webpub/com/factsheets/migration-crisis/ro/>, accesat în data de 22 august 2019.
8. <https://www.ugr.es/~jjordan/MCDC-Countering-%20Hybrid-Warfare.pdf>, accesat în data de 22 august 2019.
9. <https://www.independent.co.uk/voices/lebanon-israel-hezbollah-drones-syria-idlib-saad-hariri-hassan-nasrallah-a9093301.html>, accesat în data de 06 septembrie 2019
10. <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-armies-of-drones-are-being-set-up-all-over-the-world-and-israel-isn-t-prepared-1.7758575>, accesat în data de 08 septembrie 2019
11. ssi.armywarcollege.edu/pubs/Parameters/issue/Spring_2014/6_Johnson.pdf accesat on 23 August 2019
12. <http://warfare.ru/catalog=true>, accesat în data de 12 septembrie 2019.
13. <http://www.nato.int/docu/basicxt/treatry.htm>, accesat în data de 12 septembrie 2019.

INTERESUL STRATEGIC AL FEDERAȚIEI RUSE ÎN ORIENTUL MIJLOCIU – PARTE A UNEI STRATEGII DE TIP „MASKIROVKA” –

Alexandru PINTIL

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Marian ȘTEFAN

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Pentru a arăta interesul într-o zonă care pare a fi sub influența și interesele altora, Federația Rusă a trebuit să delimiteze vechile paradigme și să construiască strategii viabile, nu neapărat noi, pentru a obține surpriza.

La o primă vedere asupra a ceea ce s-a făcut, planul implementat de Federația Rusă pare a fi ceva nou, elaborat, inovator și formulat cu atenție. Într-adevăr, putem vorbi despre o strategie de rebranding, însă, dacă ne uităm atent la strategiile care sunt abordate, vedem aceleași încercări validate de experiențele avute. Observăm același mod de implicare activ în alte probleme, fără a fi în contradicție cu acțiunile istorice, luptând acum pe același front cu vechii inamici ai perioadei înghețate, nu demult topite și, în mod surprinzător pentru toți analiștii, aceiași inamici invocați: terorismul. Acest nou tip de terorism fanatic, nejustificabil din punctul de vedere al doctrinei, dar cu pretenții teritoriale care dau fiori reci întregii Europe. Ceva similar pentru inamicul comun pentru care lumea, mai mult sau mai puțin civilizată, mai mult sau mai puțin pregătită, mai mult sau mai puțin implicată, a acceptat să lupte împreună, împărțită în două alianțe de putere și interese, acum trei sferturi de secol.

Efortul comun mondial de a elimina amenințarea teroristă și multiplele forme de manifestare face parte din Noua doctrină strategică a dezinformării a Federației Ruse, concepută pentru a obține beneficii strategice. În prezent, SUA vorbesc despre „MASKIROVKA” ca făcând parte din dezinformarea „înșelăciune incontestabilă” militară, plan folosit de Federația Rusă în scopul de a induce în eroare adversarul cu privire la intențiile reale de utilizare a acțiunilor militare. Astăzi avem o formă apreciată a acestui plan elaborat nu pentru a ascunde, ci pentru a arăta intenții și acțiuni reale care ascund interese strategice reale.

Care este miza? Vom vedea că interesul strategic al Federației Ruse nu este nici economic, nici militar, ci pur și simplu dorința de a fi o parte activă a jocului strategic.

Cuvinte-cheie: Maskirovka, interes strategic, dezinformare, strategie de rebranding, terorism.

INTRODUCERE

În ultimii ani, Rusia desfășoară o campanie de extindere a influenței globale în detrimentul Statelor Unite, foarte sofisticată, bine finanțată și de succes. Liderii de la Moscova au urmărit o serie de obiective strategice de subminare a ordinii internaționale liberale, în special în zonele de influență ale Statelor Unite. Rusia și-a demonstrat întoarcerea ca o superputere globală promovând interesele rusești comerciale, energetice și militare.

Se poate observa că Rusia încearcă crearea unei lumi multipolare în care joacă un rol proeminent. Washingtonul împreună cu aliații săi se văd nevoiți să anticipeze și să analizeze viitoarele cursuri ale Rusiei cu atenție și în mod concentrat. Pentru a-și extinde amprenta globală și pentru a-și exercita influența, Rusia s-a bazat pe diferite instrumente diplomatice, cibernetice, militare, energetice, comerciale și financiare.

Mulți ani post-Război Rece, Europa și SUA nu au acordat o mare atenție eforturilor Rusiei de extindere a influenței economice, militare și politice în afara granițelor. După întoarcerea lui Vladimir Putin la președenția rusă în 2012, Rusia a demarat o campanie de extindere a influenței globale sofisticată și bine pregătită. Toate acestea au condus la sporirea legitimității interne a lui Vladimir Putin demonstrând statutul Rusiei ca o superputere globală.

În anul 2014, războiul nedeclarat din zona Crimeei și atașarea peninsulei de către Rusia a condus la pătarea imaginii internaționale a democrației occidentale. Este pentru prima dată, după destrămarea Uniunii Sovietice, când SUA se confruntă cu o Rusie care încearcă să își prieteze influența și să își depășească periferia țării prin prezența în alte zone ale lumii.

Crizele regionale din Asia și Orientul Mijlociu au determinat SUA și aliații săi să-și concentreze atenția în zonă, dar în același timp au trezit și interesul Rusiei, aceasta din urmă profitând și extingându-și influența și prezența, folosindu-se de îmbrățișarea politicii “America First” a președenției Trump.

RUSIA – ACTOR GLOBAL

Putem împărți activismul global al Rusiei în 4 regiuni geografice. Deși există o oarecare nesiguranță în ceea ce privește impulsul din spatele acestor eforturi, în general, ordonarea priorităților Moscovei se aliniază îndeaproape cu percepția amenințărilor rusești.

În primul rând, se evidențiază contracararea influenței occidentale în fostele state al Uniunii Sovietice. Moscova dorește să-și stăpânească vecinii pentru a-i împiedica să se apropie de occident. Totodată, Moscova dorește acoperirea influenței în Asia Centrală, zonă în care China domină din punct de vedere economic.

În al doilea rând, subminarea principalilor adversari – SUA, UE, NATO. Motivarea acțiunilor anti-occidentale este alimentată și de viziunea răspândită de instituția de securitate a Rusiei prin care administrațiile foștilor președinți, George W. Bush și Barack Obama, au căutat modalități de slăbire a Rusiei pe plan intern și subminarea influenței acesteia în plan internațional.

În al treilea rând, apare angajamentul Rusiei de a-și câștiga sau recâștiga influența în zone din Balcani și Orientul Mijlociu. Rusia își transmite statutul de mare putere și capacitatea de a acționa dincolo de vecinătatea imediată prin intervenția sa în Siria.

Rusia nu urmărește să devină un lider major în Orientul Mijlociu, ci pentru a acumula cât mai multă influență în zonă. Acest lucru îi poate facilita o colaborare cu SUA în Orientul Mijlociu în schimbul unor concesiuni în alte zone. Iar în cazul în care SUA nu ar accepta, Rusia măcar îi va crea situația mult mai grea prin influența dobândită în regiune.

Și nu în ultimul rând se observă încercarea conducerii de la Moscova de a obține influență în diferite zone ale Africii, Asiei și Americii Latine prin cultivarea unor lideri autoritari și formarea de coaliții de puteri în creștere care să conteste sistemul internațional influențat de Vest.

Exercitarea influenței Rusiei în Eurasia a determinat conectarea la Moscova din punct de vedere politic, economic și de securitate a statelor vecine și a asigurat dominația regională a Rusiei.

Acoperirea globală a politicii externe rusești este mai largă decât se apreciază. O ilustrare a acestui lucru este modul în care Moscova aspiră să exercite influență prin diverse organizații multilaterale cu state membre și parteneri afiliați atât din vecinătatea post-sovietică a Rusiei, cât și din Asia, Europa și Orientul Mijlociu (vezi tabelul 1)¹.

¹ <https://carnegieendowment.org/2017/12/14/return-of-global-russia-analytical-framework-pub-75003>

Tabelul 1. Membrii și partenerii organizațiilor multilaterale prietenoase cu Rusia

Organizația Tratatului de Securitate Colectivă (CSTO)	Comunitatea Statelor Independente (CSI)	Uniunea Economică Eurasiatică (EEU)	Organizația de cooperare din Shanghai (SCO)	
State membre	State membre	State membre	State membre	Parteneri Dialog
Armenia	Armenia	Armenia	China	Armenia
Belorusia	Azerbaidjan	Belorusia	India	Azerbaidjan
Kazahstan	Belorusia	Kazahstan	Kazahstan	Cambogia
Kârgâzstan	Kazahstan	Kârgâzstan	Kârgâzstan	Nepal
Rusia	Kârgâzstan	Rusia	Pakistan	Sri Lanka
Tadjikistan	Moldova		Rusia	Turcia
	Rusia	Selectați pentru negocierea comerțului liber	Tadjikistan	
Observatori	Tadjikistan	Vietnam (FTA încheiat în 2015)	Uzbekistan	Aspirați observatorii și partenerii de dialog
Afganistan	Uzbekistan	Egipt (în curs)		Bangladesh
Serbia		India (în curs)	Observatori	Egipt
		Iran (în curs)	Afganistan	Irak
		Israel (în curs)	Belorusia	Israel
		Mongolia (în curs)	Iran	Maldiv
		Serbia (în curs)	Mongolia	Siria
		Singapore (în curs)		Ucraina

Surse: site-urile oficiale ale acestor organizații multilaterale².

Totodată, liderii de la Moscova continuă cultivarea relațiilor cu Turcia. Relațiile ruso-turce s-au reîmbunătățit destul de repede scăderea drastică din 2015-2016, când aviația turcă a doborât un avion de luptă rusesc. Toate restricțiile rezultate în urma incidentului au fost eliminate până la începutul verii din 2017.

De-a lungul timpului, se observă o istorie de încercări ale Rusiei de a profita de tendințele separatiste din Eurasia. Moscova a încercat, de asemenea,

² Alison Smale, *Latvia's Tension with Russians at Home Persist in Shadow of Ukraine Conflict*, New York Times, August 23, 2014, https://www.nytimes.com/2014/08/24/world/europe/latvias-tensions-with-russians-at-home-persist-in-shadow-of-ukraine.html?_r=0.

să-și restabilească și să-și extindă prezența în regiuni în care sa bucurat de o mare influență în timpul Războiului Rece, Orientul Mijlociu și Asia de Sud-Vest³.

Implicarea forțelor armate rusești în Siria, începând cu octombrie 2015, a constituit o escaladare majoră a sprijinului oferit guvernului sirian și a primei operațiuni militare de mare amploare, în afara granițelor, din istoria Rusiei post-sovietice. Înainte de aceasta, sprijinul Rusiei pentru Assad a fost în mare măsură limitat la diplomație, ajutor financiar, schimb de informații și livrarea de arme și echipament. De asemenea, Rusia a păstrat îndelung facilități militare în Siria, care ar fi fost în pericol dacă regimul Assad s-ar fi prăbușit⁴.

Deși intervenția în Siria îi putea genera pierderi substanțiale Rusiei, se observă că, de fapt, a fost un adevărat succes. În acest fel, Rusia și-a asigurat prezența din punct de vedere politic și militar în Orientul Mijlociu și în zona Mării Mediterane într-un mod în care nu a mai fost prezentă de aproape o generație. Mai mult decât atât, Kremlinul a ajutat regimul Assad, împiedicând prăbușirea lui și oprind ceea ce s-a pretins a fi o operațiune ilegală a SUA.

Rusia a intervenit în Siria din două motive: pentru a obține influență în regiune în eventualitatea în care SUA ar oferi unele concesiuni în alte zone pentru o cooperare în Siria și pentru a demonstra lumii întregi că Rusia este încă o mare putere.

Odată cu operațiunea din Siria, Kremlinul nu a așteptat și a mai profitat de o ocazie, cea de a-și pune amprenta în Libia. Războiul civil generat de intervenția NATO din 2011 și răsturnarea regimului fostului lider Muammar Qaddafi a oferit Rusiei o nouă oportunitate de a-și extinde influența. Kremlinul a fost mult timp critic față de intervenția NATO în Libia, acuzând alianța de schimbarea regimului sub masca unei intervenții umanitare. În mijlocul haosului războiului civil din Libia, Rusia a făcut un parteneriat cu un puternic lider local, Khalifa Haftar, pe care Franța și Statele Unite au încercat și ele să-l cultive ca partener⁵.

Mai mult decât atât, liderii de la Moscova au observat și o altă oportunitate pentru a-și extinde influența, astfel au lansat o ofertă de parteneriat guvernului din Egipt. Acest parteneriat a dus la o serie de vizite din partea lui Putin la Cairo și a lui Abdel Fattah el-Sisi la Moscova și la exerciții militare comune. Totodată s-a pus în discuție și un acord privind achiziționarea de armament rusesc de către armata egipteană, aceasta fiind angajată în lupta cu simpatizanții ISIS din nordul peninsulei Sinai. În timp ce Congresul American se opune adesea livrărilor de armament

³ <https://carnegieendowment.org/2017/12/14/return-of-global-russia-analytical-framework-pub-75003>

⁴ Inna Lazareva, *Russia Spybase Used to Monitor Rebels and Israel Seized*, Telegraph, October 8, 2014, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/11148857/Russian-spy-base-in-Syria-used-to-monitor-rebels-and-Israel-seized.html>.

⁵ Guma el-Gamaty, *Is France Paving the Way to Haftar's Return in Libya*, al-Araby al-Jadeed, August 3, 2017, <https://www.alaraby.co.uk/english/comment/2017/8/3/libya-is-france-paving-the-way-to-haftars-return>.

datorită preocupărilor privind drepturile omului, liderii de la Moscova nu au această problemă. Mai mult decât atât, Moscova a trimis în 2017, o parte din forțele sale speciale pentru a sprijini Egiptul la granița cu Libia. Din acest motiv, acceptarea de către Egipt a poziției Rusiei în Siria, nu trebuie să surprindă pe nimeni.

La sfârșitul anului 2017, Putin și Sisi au ajuns la o înțelegere prin care Rusia s-a angajat în contruirea unei centrale nucleare pentru Egipt, costurile totale fiind de aproximativ 30 miliarde dolari.

În Siria, Libia și Egipt, Rusia și-a demonstrat ingeniozitatea, agilitatea diplomatică și lipsa totală de scrupule în realizarea obiectivelor sale. În alte zone, precum Irak, Kuwait, Qatar, Arabia Saudită și Emiratele Arabe Unite, Moscova a lansat ofensive diplomatice.⁶ Kremlinul a folosit o varietate de mijloace, inclusiv vizitele unor înalți funcționari, diplomația energetică, crearea unor legături comerciale și economice, vânzarea de arme și proiecte de energie nucleară civilă pentru a-și extinde influența și prezența, semnalizând că Rusia se reîntoarce în Orientul Mijlociu ca o putere majoră și intenționează să rămână pe termen lung. (Figura de mai jos oferă o imagine a extinderii prezenței Rusiei în Orientul Mijlociu, Marea Neagră și fostele state sovietice din vecinătate)⁷.

⁶ Sam Ramani, *How Russia is Courting the Gulf*, National Interest, August 1, 2016

⁷ Paul Stronski, Richard Sokolsky, *The Return of Global Russia: An Analytical Framework*, <https://carnegieendowment.org/2017/12/14/return-of-global-russia-analytical-framework-pub-75003>

Pentru conducerea de la Kremlin, conceptul de Maskirovka, în mod tradițional, reprezintă utilizarea înșelăciunii militare. Anexarea Peninsulei Crimeea și incursiunile efectuate de către armata rusă în estul Ucrainei, precum și intervenția în Siria reprezintă începutul unor provocări multidimensionale rusești față de NATO și aliații săi⁸. La Moscova s-a stabilit un nou nivel de ambiție strategică, Maskirovka fiind redefinită, aplicându-se dezinformarea la toate nivelurile de comandă NATO și prin toate mijloacele posibile, toate acestea pentru a menține Occidentul dezechilibrat atât din punct de vedere politic, cât și militar.

Scopul Rusiei este de a bloca distincția dintre influență, cooperare și concurență prin exploatarea „ambiguității strategice”; adică refuzul multor lideri europeni de a face față realității strategiei și acțiunilor Kremlinului. Actul de înșelăciune este o declarație elocventă de influență menită să forțeze liderii care doresc să privească spre vest, să privească mai mult spre est. Acest obiectiv se observă punctual în exercițiile militare recente ale Rusiei, care au dus la acutizarea tensiunii cu Occidentul și intimidarea nucleară a aliaților⁹.

Deși se observă o implicație a Rusiei în zone din Orientul Mijlociu, Africa de Nord, Asia de Sud-Vest, probabil principala prioritate a liderului de la Kremlin este tot Ucraina. Implicarea SUA din ultimii ani, în politica internă a Ucrainei, este percepută, cu certitudine, ca o amenințare. Rusia speră că, în măsura în care SUA își va concentra atenția tot mai mult în Orientul Mijlociu, nu va mai putea menține aceeași atenție și asupra Ucrainei.

În urma acestor acțiuni, se poate concluziona că președintele Putin privește viitorul pozitiv pentru Rusia. Totodată, din punct de vedere al conducerii de la Kremlin, Occidentul este în declin, iar folosirea acțiunilor strategice de tip Maskirovka poate conduce la o dezechilibrare a vestului și atingerea scopului Rusiei, acela de a crea o nouă sferă de influență în jurul granițelor sale și în statele ex-sovietice și de a încheia „conflictele înghețate” din Orientul Mijlociu, Asia Centrală, Africa de Nord și Europa de Est în favoarea sa.

Analizând toate aceste acțiuni și intenții ale liderilor de la Moscova putem observa că la momentul actual, încă funcționează convingerea lui Lenin, și anume aceea că: **dacă Rusia nu poate controla o țară, atunci aceasta trebuie cel puțin destabilizată.**

⁸ Julian Lindley-French, *NATO: Countering Strategic Maskirovka*, Canadian Defence & Foreign Affairs Institute, Mai 2015

⁹ Julian Lindley-French, *Countering Russia's Strategic Maskirovka*, <http://lindleyfrench.blogspot.com/2015/09/countering-russias-strategic-maskirovka.html>

BIBLIOGRAFIE:

1. M. Caliskan, *Hybrid warfare through the lens of strategic theory*, Defense & Security Analysis, vol. 35, 2019.
2. Guma el-Gamaty, *Is France Paving the Way to Haftar's Return in Libya*, al-Araby al-Jadeed, August 3, 2017, <https://www.alaraby.co.uk/english/comment/2017/8/3/libya-is-france-paving-the-way-to-haftars-return>.
3. M. Jaitner, P.A. Mattsson, *Russian Information warfare of 2014*, a 7-a Conferință Internațională a Conflictelor Cibernetice, 2015.
4. I. Lazareva, *Russia Spybase Used to Monitor Rebels and Israel Seized*, Telegraph, October 8, 2014.
5. J. Lindley-French, *Countering Russia's Strategic Maskirovka*, 24.09.2015, <http://lindleyfrench.blogspot.com/2015/09/countering-russias-strategic-maskirovka.html>.
6. Julian Lindley-French, *NATO: Countering Strategic*, Canadian Defence & Foreign Affairs Institute, Mai 2015.
7. Matveeva, A., *Through Times of Trouble – Conflict in Southeastern Ukraine Explained from Within*, editura Lexington, Londra, 2018.
8. Sam Ramani, *How Russia is Courting the Gulf*, National Interest, August 1, 2016.
9. Alison Smale, *Latvia's Tension with Russians at Home Persist in Shadow of Ukraine Conflict*, New York Times, August 23, 2014, https://www.nytimes.com/2014/08/24/world/europe/latvias-tensions-with-russians-at-home-persist-in-shadow-of-ukraine.html?_r=0.
10. P. Stronski, R. Sokolsky, *The Return of Global Russia: An Analytical Framework*, 14.12.2017, <https://carnegieendowment.org/2017/12/14/return-of-global-russia-analytical-framework-pub-75003>.
11. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/11148857/Russian-spy-base-in-Syria-used-to-monitor-rebels-and-Israel-seized.html>.

VULNERABILITĂȚI ȘI AMENINȚĂRI DIN SPAȚIUL CIBERNETIC VS. ARHITECTURA DE SECURITATE LA DIFERITE NIVELURI

Dr. Vasile Florin POPESCU

Centrul de operații psihologice „Samoilă Mârza”

Percepții diferite cu privire la rolul și forța internetului reprezintă un factor important în condițiile lipsei unui mecanism internațional de avertizare timpurie în domeniul securității cibernetice. O posibilitate de stabilire a unui cadru pentru înțelegerea conceptului de securitate cibernetică ar fi să se analizeze spațiul cibernetic la diferite niveluri, fiecare nivel indicând consecințele pentru diferite perturbări ale infrastructurii cibernetice. Însă, consecințele incidentelor cibernetice și mecanismele de răspuns corespunzătoare sunt destul de diferite la nivel global, regional și național, iar problema securității cibernetice trebuie să fie scoasă din colțul departamentului IT, adusă în centrul scenei și susținută cu atenție politică și investiții suplimentare pentru a moderniza mecanismele de protecție.

Cuvinte-cheie: spațiu cibernetic, amenințări cibernetice, vulnerabilități, arhitecturi de securitate, mecanism de avertizare timpurie.

INTRODUCERE

Spațiul virtual sau cibernetic reprezintă un set de mijloace și proceduri bazate pe tehnologia informației și comunicațiilor (TIC) și este format din hardware, software, internet, servicii de informare și sisteme de control devenind o infrastructură critică esențială pentru activitatea socio-economică a oricărei națiuni, organizație sau proiect transnațional. Diferite dicționare și enciclopedii definesc spațiul cibernetic astfel:

- o rețea de calculatoare formată dintr-o rețea mondială de rețele de calculatoare care folosesc protocoale de rețea TCP/IP pentru a facilita schimbul de date (Sursa: Dicționarul Român Online);
- mediul electronic de rețele de calculatoare, în care are loc comunicarea online;
- o metaforă pentru a descrie terenul non-fizic creat de sistemele informatice: Sistemele online creează un spațiu cibernetic în care oamenii pot comunica unul cu altul, fac cercetări, sau pur și simplu cumpără¹;
- un domeniu caracterizat de utilizarea de dispozitive electronice și spectrul electromagnetic pentru a stoca, modifica și schimba date prin intermediul sistemelor de rețea și infrastructuri fizice asociate. De fapt, spațiul cibernetic poate fi considerat ca interconectarea dintre ființe umane prin intermediul calculatoarelor și telecomunicațiilor, indiferent de poziția geografică².

Guvernul USA definește spațiul cibernetic ușor mai larg: Directivele prezidențiale de securitate națională nr. 23 și 54 definesc spațiul cibernetic ca fiind rețeaua interdependentă a infrastructurilor de tehnologia informației, care include Internetul, rețelele de telecomunicații, sistemele informatice, utilizatorii, precum și cei care controlează industriile critice. Utilizarea comună a termenului se referă, de asemenea, la mediul virtual de informații și interacțiunile dintre oameni.

Definițiile oferite de Webster, Wikipedia sau Dicționarul Oxford nu sunt absolute și suficient de cuprinzătoare. Conceptul de spațiu virtual s-a extins între timp, incluzând comerțul, finanțele, energia, Bursele de Valori și așa mai departe. Obiectivele atacurilor din mediul virtual pot fi clasificate în trei grupe majore:

- sectorul public, agențiile guvernamentale;
- sectorul privat, în principal operatorii de infrastructuri critice;
- cetățenii.

¹ <http://www.webopedia.com/TERM/C/cyberspace.html>

² <http://searchsoa.techtarget.com/definition/cyberspace>

Principalele amenințări asociate spațiului cibernetic pot fi clasificate în două grupe principale:

- amenințări la adresa informațiilor și comunicațiilor;
- amenințări la adresa infrastructurilor tehnologiei informațiilor și comunicațiilor –TIC.

Amenințările la adresa informațiilor și comunicațiilor sunt cele care cauzează pierderea, divulgarea sau utilizarea necorespunzătoare a informațiilor. Printre aceste amenințări pot fi enumerate:

- Spionajul - în cadrul acestei categorii sunt incluse toate tipurile de spionaj, de la spionaj de stat la spionaj industrial;
- Furtul și publicarea de informații clasificate sau sensibile;
- Furtul și publicarea datelor cu caracter personal;
- Furtul de identitate digitală;
- Frauda.
- Amenințări avansate persistente (AAP).

Amenințările la adresa infrastructurii TIC sunt cele care determină întreruperea temporară, parțială sau totală a unor servicii sau sisteme. Printre aceste amenințări putem identifica:

- Atacurile împotriva infrastructurilor critice;
- Atacurile împotriva rețelelor și sistemelor;
- Atacurile împotriva serviciilor de internet;
- Atacurile împotriva rețelelor industriale și sistemelor de control;
- Infecții cu viruși;
- Atacuri împotriva rețelelor, sistemelor sau serviciilor prin intermediul unor terți.

Clasificare

Atacurile cibernetice pot fi clasificate, în funcție de sursă și impactul acestora, astfel:

❖ *Atacurile sponsorizate de state*

Lumea reală și conflictele fizice s-au extins în lumea virtuală a spațiului cibernetic. În ultimii ani, atacurile cibernetice au fost detectate împotriva infrastructurilor critice ale diferitelor țări și obiectivelor specifice. Câteva exemple care sunt cunoscute de către publicul larg sunt: atacul cibernetic de Estonia în 2007, care a dus la dezactivarea temporară la o mare parte din infrastructurile critice ale țărilor Baltice, atacul cibernetic lansat de Rusia împotriva Georgiei, în 2008, ca un preludiv la invazia terestră, cazul Stuxnet cu atacuri cibernetice împotriva sistemelor SCADA, cazul Duqu cu atacuri cibernetice împotriva organizațiilor industriale, atacurile cibernetice suferite de rețelele clasificate ale Guvernului Statelor Unite de către

hackeri de pe teritoriul chinez, ș.a.m.d. În ultimii ani, unele state au investit importante resurse economice, tehnice și umane în dezvoltarea amenințărilor avansate persistente (AAP), care atacă agresiv și aleg obiective foarte specifice, în scopul de a menține o prezență constantă în cadrul rețelelor posibilelor victime. Atacurile AAP sunt foarte dificil de detectat datorită faptului că utilizează tehnici și componente care sunt special proiectate pentru a se infiltra rămâne în rețea fără a fi detectate.

❖ *Atacuri sponsorizate de către organizații private (organizații și/sau proiecte)*

Obiectivul multor organizații private, este de a obține secretele industriale și economice de la alte organizații competitori, acest tip de atac, fiind de multe ori executat cu sprijin guvernamental.

❖ *Terorism, extremism politic și/sau ideologic*

Terorismul și grupurile extremiste folosesc spațiul cibernetic pentru a planifica și publica acțiunile lor și de a recruta adepți care să le efectueze. Aceste grupuri recunosc importanța strategică și tactică a spațiului cibernetic pentru interesele lor, rețelele social media și forumurile devenind principalul instrument folosit.

❖ *Atacurile grupurilor de crimă organizată*

Bandele de crimă organizată, cunoscute și sub numele de bandele informatice au început să își desfășoare activitatea în spațiul cibernetic, exploatarea posibilității anonimatului pe care acest domeniu o oferă. Obiectivul acestor tipuri de bande este de a obține informații sensibile pentru utilizarea ulterioară a acestora frauduloasă și pentru câștiguri economice semnificative.

❖ *Hackerii*

Odată cu apariția internetului, dar mai ales în ultimii ani, activitatea hackerilor a devenit una dintre cele mai mari amenințări la adresa guvernelor și organizațiilor de orice natură. Principiile acestei agresiuni sunt anonimatul și distribuția gratuită de informații prin spațiul cibernetic, în esență, prin intermediul internetului. Misiunea lor este de a «ataca» spațiul cibernetic reprezentat de persoane, companii, proiecte sau alte organizații care încalcă oricare dintre principiile sau intereselor lor. Acest lucru implică faptul că spațiul cibernetic al guvernelor din majoritatea țărilor din întreaga lume, bănci, companii de telecomunicații, furnizori de infrastructură critică, furnizori de servicii de internet, și în cele din urmă tot spațiul cibernetic, sunt susceptibile de a fi hackuite cu obiectivul principal de a fura informații sensibile.

❖ *Atacurile personalului cu acces privilegiat (cei din interior)*

Aceste grupuri reprezintă una dintre cele mai mari amenințări la adresa securității spațiului cibernetic națiunilor, companiilor/proiectelor, deoarece acestea sunt de multe ori o parte integrantă a tuturor atacurilor prezentate mai sus... de la un spion infiltrat de către un stat sau un angajat care lucrează pentru bande de teroriști sau infractorii cibernetici, angajați nemulțumiți etc.

Niveluri și componente

Spațiul virtual sau cibernetic este structurat pe trei straturi suprapuse: un strat fizic, un strat logic și un strat social, care sunt, la rândul lor, formate din cinci componente: componenta geografică, componenta fizică de rețea, componenta logică de rețea, oameni și identități cibernetic.

- Nivelul fizic
 - componenta geografică
 - componenta fizică de rețea
- Nivelul logic
 - componenta logică de rețea
- Nivelul social
 - interfețe
 - identități cibernetic

Stratul fizic cuprinde componenta geografică și componenta fizică a rețelelor. Componenta geografică se referă la locația fizică a elementelor de bază ale componentelor fizice ale rețelelor. Componenta fizică de rețea este alcătuită din hardware și infrastructuri care să sprijină rețelele și conectorii fizici (cabluri, routere, servere, calculatoare etc.).

Nivelul logic este format din componenta logică a rețelelor, acestea sunt conexiuni logice care există între nodurile rețelelor, un nod putând fi orice dispozitiv care este conectat la rețeaua de comunicații și sisteme IT.

Stratul social este alcătuit din oameni și identități cibernetic. Componenta „oameni” este formată din persoanele care interacționează în spațiul cibernetic. Relația dintre oameni și identități cibernetic poate fi de la 1 la n sau de la n la 1, ceea ce înseamnă că o persoană poate avea unul sau mai multe identități cibernetic și o identitate cibernetică poate fi utilizată de una sau mai multe persoane. Aceste identități cibernetic pot fi reale sau false, care permite utilizatorului să se bucure de anonim și face dificilă urmărirea comportamentului infracțional care are loc în spațiul cibernetic. Identitățile cibernetic sunt formate din, printre altele, conturi de email, conturi de utilizator de rețea și profilurile de social media etc.

VULNERABILITĂȚI ȘI AMENINȚĂRI DIN SPAȚIUL CIBERNETIC VS. ARHITECTURA DE SECURITATE LA DIFERITE NIVELURI

Conform statisticilor oferite de Visual Networking Index Cisco și alte companii de profil din domeniul spațiului cibernetic, atacurile cibernetic sunt în creștere, și devin din ce în ce și mai sofisticate. Experții sunt în primul rând preocupați de creșterea complexității atacurilor cibernetic, cunoscute sub numele de amenințări persistente avansate. În aceste tipuri de atacuri, hackerii combină diferite moduri de atac și se infiltrează în rețelele companiilor și proiectelor pentru a fura informații de proprietate, de a opri linii de producție sau și mai rău caz să redirecționeze tranzacții. Tehnicile folosite de hackeri sunt extrem de variate. Dar au o trăsătură

comună: ele nu pot fi detectate de funcții «normale» de securitate, cum ar fi programele și/sau scanerul antivirus.

Înțelegerea anatomiei unui atac cibernetic este o condiție esențială pentru înțelegerea amenințărilor create de spațiul virtual, ce actori pot fi implicați, unde și cum aceste amenințări se vor desfășura. O distincție fundamentală în spațiul cibernetic trebuie făcută între vulnerabilități și amenințări. O vulnerabilitate este o condiție pentru apariția unei amenințări cibernetic - de exemplu - un cont de email protejat de o parolă foarte simplă, cum ar fi „123”. O amenințare este o combinație între o astfel de vulnerabilitate, cu un actor și o motivație. De exemplu, un criminal cibernetic poate dori să se conecteze într-un cont de e-mail pentru a obține detalii bancare sau alte beneficii. (Singer, P.W., Friedman, A., 2014).

Diferite tipuri de vulnerabilități pot conduce la diferite tipuri de amenințări. Prima și cea mai evidentă vulnerabilitate sunt oamenii: la fel ca în exemplul anterior, o parolă slabă, cunoscute IT slabe sau prea multă încredere într-un sistem duce la vulnerabilități continue. Celălalt tip de vulnerabilitate este legată de calculator. Cum calculatoarele rulează bazate pe linii complexe și lungi de coduri, este probabil ca o eroare să existe la un moment dat într-unul dintre coduri.

Analiza dialogului privind securitatea infrastructurilor critice virtuale

Percepții diferite cu privire la rolul și forța internetului reprezintă un factor important în spatele lipsei de mecanism internațional de avertizare timpurie în domeniul securității cibernetic. Singura încercare la nivel internațional a fost Convenția de la Budapesta, sau Convenția privind criminalitatea informatică. Acest tratat vizează probleme importante ale criminalității informatice, dar nu abordează și alte probleme suplimentare, cum ar fi mecanismul de avertizare timpurie care ar putea ajuta la eliminarea anonimatului criminalilor cibernetic în spațiul cibernetic. Convenția de la Budapesta este semnată de cincizeci de state, dar nu are sprijinul necesar din Rusia și China, care sunt state nesemnate, din cauza eforturilor lor interne de a cenzura populațiile lor și, prin urmare rezistența la eforturile internaționale. Dezbaterile la nivel ONU privind securitatea cibernetică a valorificat o mulțime de discuții, dar nu a produs rezultate concrete. Prima menționare a spațiului cibernetic a avut loc în cadrul Adunării Generale din 1998 și primul grup de experți guvernamentali (GEG) a fost convocat în anul 2004. Este important de remarcat faptul că această întâlnire inițială a GEG a fost neroditor, și în cele din urmă experții au fost în imposibilitatea de a produce orice rezoluție.

În prezent, Oficiul ONU pentru Droguri și Criminalitate (UNODC) și Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor (UIT) se află în prima linie a inițiativelor ONU în arena cibernetică. UNODC se concentrează pe spațiul cibernetic care se referă la principalele lor domenii de autoritate, mai precis la crima organizată on-line și abuzurile asupra copilului. ITU stabilește standarde internaționale într-o serie de domenii, de la extinderea accesibilității internetului până la asigurarea liniilor

de lucru pentru telecomunicațiile de urgență (*Key Areas of Actions', International Telecommunications Union*)³.

Poate că încercarea cea mai completă de a lua în considerare implicațiile juridice internaționale ale atacurilor cibernetice este Manualul Tallinn privind dreptul internațional aplicabil la războiul cibernetic. Dezvoltat într-o perioadă de trei ani de douăzeci de savanți juridici internaționali, manualul stabilește nouăzeci și cinci „reguli” care acoperă implicațiile juridice ale războiului cibernetic asupra responsabilităților statelor și suveranității. Aceste reguli încearcă să identifice în ce situații dreptul internațional existent se poate aplica direct la domeniul cibernetic. Pe lângă dezacordul cu privire la valoarea internetului, elaborarea unei legislații internaționale este îngreunată de viteza progresului tehnologic. Elaborarea legislației, în special la nivel internațional, este un proces lung care este adesea depășită de aceste schimbări tehnologice. De exemplu, apariția și proliferarea de telefoane inteligente a modificat peisajul amenințărilor și vulnerabilităților și, prin urmare, a modificat considerentele rezoluțiilor ONU și convențiilor internaționale (Talin manual, 2009.)

Niveluri

În scopul de a conceptualiza securitatea cibernetică și de a dezvolta politici de protecție, trebuie să împărțim spațiul virtual în categorii, în care vulnerabilitățile sunt cel mai probabil să fie prezente. O posibilitate de stabilire a unui cadru pentru înțelegerea conceptului de securitate cibernetică ar fi să se analizeze spațiul cibernetic la diferite niveluri, fiecare nivel indicând consecințele pentru diferite perturbări ale infrastructurii cibernetice. Consecințele incidentelor cibernetice și mecanismele de răspuns corespunzătoare sunt destul de diferite la nivel global, regional și național de cele de la nivelul structurilor sociale, sectoarelor economice, sau persoanelor fizice. Dar toate aceste niveluri sunt strâns conectate în spațiul virtual, precum și orice mecanism de reacție eficient trebuie să le abordeze pe toate în același timp.

❖ Nivel global și regional

Consecințele cele mai grave și profunde sunt provocate de întreruperi ale infrastructurii de informații la nivel global și regional. La nivel global și regional, mecanismele internaționale de răspuns la incidente și rețelele formale de cooperare trebuie să fie formate din guverne, organizații internaționale, părților interesate din sectorul ICT în scopul de a garanta capacitățile de gestionare a incidentelor în cazul oricărei întreruperi. Prin urmare, dimensiunea internațională și mecanismele practice de prevenire în domeniul securității cibernetice nu pot fi subestimate.

La nivel internațional sunt mai mulți actori principali în câmpul de luptă cibernetic internațional, Statele Unite ale Americii și Rusia, U.E., China care au propria strategie privind spațiul cibernetic. De exemplu, Statele Unite ale Americii

³ <http://www.itu.int/en/action/Pages/default.aspx>

– Strategia Internațională pentru spațiul cibernetic (2011), denumită „*Prosperitate, securitate, și deschidere într-o lume interconectată*”, abordează strategic lumea spațiului cibernetic ca fiind „o lume de care depindem în fiecare zi ... aceasta ne-a făcut să fim mai interconectați decât oricând în istoria omenirii”. Fundamentul politicii internaționale privind spațiul cibernetic a Statelor Unite „este credința că tehnologiile de rețea dețin un potențial imens pentru națiunea noastră, și pentru lume. În ceea ce privește adaptarea pentru a răspunde acestor noi provocări, vom continua o politică a spațiului cibernetic internațională încurajând inovația care ghidează economia noastră și îmbunătățește viața aici și în străinătate”, după cum declara președintele Barack Obama, în 29 mai 2009.

În ceea ce privește politica Uniunii Europene, Comisia Europeană a lansat în 2013 Strategia de Securitate a spațiului cibernetic al UE care acoperă piața internă, justiția și afacerile interne, precum și abordări privind politica externă a spațiului cibernetic. Strategia este însoțită de o propunere legislativă pentru a consolida securitatea sistemelor de informare ale Uniunii Europene.

Strategia statuează clar prioritățile politicii UE în spațiul virtual internațional:

- Libertate și deschidere: strategia prezintă viziunea și principiile cu privire la aplicarea valorilor fundamentale ale UE precum și a drepturilor fundamentale în spațiul cibernetic;
- Legile normele și valorile fundamentale ale UE, se aplică la fel în spațiul virtual ca și în lumea fizică: responsabilitatea pentru un spațiu cibernetic mai sigur revine tuturor actorilor din cadrul societății informaționale la nivel mondial, începând cu cetățenii și terminând cu guvernele;
- Dezvoltarea capacităților securității cibernetice: UE se angajează cu partenerii și organizațiile internaționale, cu sectorul privat și societatea civilă pentru a sprijini consolidarea capacităților la nivel mondial în țări terțe. Aceasta include îmbunătățirea accesului la informații și la un internet deschis, precum și prevenirea amenințărilor cibernetice;
- Promovarea cooperării internaționale în spațiul virtual: păstrarea spațiului cibernetic deschis, liber și sigur este o provocare globală, la care UE lucrează împreună cu organizații internaționale și partenerii relevanți, sectorul privat și societatea civilă.

Strategia securității spațiului cibernetic al UE combină expertiza în analiza strategică, de informare, instruire, de prevenire, cu scopul de a obține o perspectivă și înțelegere a modului de gândire și acțiune a infractorilor high-tech, delincvenților și fraudelor în spațiul cibernetic. Această înțelegere este apoi partajată pentru a permite direcționarea mai eficientă a operațiunilor de aplicare a legii, să influențeze și să informeze modificări cu privire la politica și legislația, de a invita parteneriatele public-private la cooperare și, cel mai important, de a consilia cetățenii și întreprinderile/proiectele cu privire la modul de a se proteja mai bine în lumea digitală⁴.

⁴ <https://www.europol.europa.eu/ec3>

Strategia de securitate în mediul cibernetic a UE reprezintă o componentă esențială a strategiei globale, care implică toate statele membre, principalii furnizori de internet, operatori de infrastructuri critice (de exemplu, e-Commerce și platforme de rețele sociale), operatorii de servicii în domeniul energiei, transporturile, sănătatea și sectorul bancar, pentru a asigura un mediu digital sigur și de încredere în întreaga UE. Măsurile prevăzute includ următoarele:

- Statele membre trebuie să adopte o strategie de securitate a rețelelor și a informațiilor și să desemneze o autoritate națională competentă cu resurse financiare și umane adecvate pentru a preveni, gestiona și răspunde riscurilor și incidentelor;
- Operatorii infrastructurilor critice în anumite sectoare (servicii financiare, transport, energie, sănătate), facilitatorii de servicii ale societății informaționale (în special: magazine online, platformele pentru comerț, plata pe Internet, motoarele de căutare, rețele sociale) și administrațiile publice trebuie să adopte practici de gestionare a riscului și să raporteze incidentele majore de securitate cu privire la serviciile lor de bază;
- Un mecanism de cooperare ar trebui să fie creat între statele membre și Comisia Europeană ca să împărtășească avertismente timpurii cu privire la riscuri și incidente, printr-o infrastructură sigură, să coopereze și să organizeze evaluări periodice. În timp ce piața europeană pentru asigurări IT este încă în curs de dezvoltare, multe companii din Statele Unite au deja politici de răspundere care să acopere pierderea de date. Acest lucru se datorează faptului că firmele americane sunt obligate să informeze clienții lor cu privire la încălcări ale securității. Introducerea de reglementări similare este în prezent discutată în statele membre UE.

❖ Nivel național

Creșterea spațiului cibernetic ca un domeniu de activitate uman este, probabil, una dintre cele mai importante evoluții din istoria lumii. Spațiul cibernetic are deja un impact direct asupra fiecărui aspect al existenței umane, incluzând evoluțiile economice, sociale, culturale și politice, iar ritmul de schimbare nu este de natură să oprească prea curând.

Cu toate acestea, răspunsurile socio-politice la întrebările adresate de creșterea spațiului cibernetic adesea rămân în mod semnificativ în spatele ratei de schimb a tehnologiei. Unul dintre domeniile cele mai provocate de această evoluție este cea a „securității naționale”. „Raiuri cibernetică” există în diferite colțuri ale lumii și acest lucru este un fapt cunoscut pentru țările UE, precum și pentru grupurile de criminalitate organizată și terorism. Din fericire, un număr tot mai mare de țări din Europa au o strategie Națională de Securitate pentru mediul cibernetic ca o caracteristică cheie de politică, ajutându-le să abordeze riscurile care au potențialul de a submina realizarea de beneficii economice și sociale din spațiul cibernetic.

18 state membre ale Uniunii Europene au publicat deja Securitatea Națională Cibernetică, iar unele dintre acestea sunt la a doua reeditare, dar încă sunt într-o situație din ce în ce mai dificilă, deoarece folosind spațiul cibernetic presupune principiul asimetriei totale, în cazul în care sistemele de informații publice și private critice sunt atacate de grupuri de profesioniști IT cu metode informatice avansate. Dacă simplii cetățeni și proprietarii de afaceri nu au încredere în securitatea cibernetică, este evident motivul pentru care ei ar putea evita participarea la activitățile on-line, inhibând astfel oportunități de dezvoltare din spațiul cibernetic. Agenția Uniunii Europene pentru Securitatea Rețelelor Informatice și a Datelor (ENISA) a publicat toate documentele care reglementează strategiile naționale de securitate cibernetică în UE, dar și în lume, materiale care se află la dispoziția publicului.

- Austria – Strategia de securitate cibernetică a Austriei (2013);
- Belgia – Strategia de securitate cibernetică a Belgiei (2014);
- Cehia – Strategia de securitate cibernetică a Republicii Cehe pentru perioada 2015-2020;
- Cipru – Strategia de securitate cibernetică a Republicii Cipru (2013);
- Danemarca – Strategia națională pentru spațiul cibernetic și securitatea informației (2011);
- Estonia – Strategia de securitate cibernetică (2014);
- Finlanda – Strategia de securitate cibernetică (2013);
- Franța – Apărarea și securitatea sistemelor informatice (2011);
- Italia – Cadrul național strategic pentru securitatea cibernetică (2013);
- Germania – Strategia de securitate cibernetică pentru Germania (2011);
- Ungaria – Strategia de securitate cibernetică (2013);
- Letonia – Strategia de securitate cibernetică (2014);
- Lituania – Programul pentru dezvoltarea securității informației electronice (2013);
- Polonia – Politica de protecție a spațiului cibernetic (2013);
- România – Strategia de securitate cibernetică (2011);
- Republica Slovacia – Strategia națională pentru securitatea informației (2008);
- Spania – Strategia de securitate cibernetică (2013);
- Regatul Unit – Strategia de securitate cibernetică a regatului unit (2011).

În domeniul securității cibernetică, unde marea majoritate a infrastructurii informaționale aparține sectorului privat în țările UE, noi cadre de gestionare a crizelor și parteneriate public-private ar trebui să fie dezvoltate ca un răspuns la o noul peisaj de amenințări. Mulți experți, în special din Statele Unite ale Americii și UE, discută în prezent dacă să lanseze un nou tratat internațional privind războiul cibernetic. Din păcate, acest lucru rămâne un exercițiu teoretic. Țările UE trebuie să actualizeze permanent strategiile naționale cibernetică și să dezvolte infrastructuri informaționale elastice conduse de o forță de muncă educată. Guvernele UE ar putea beneficia, de asemenea, din dezvoltarea un schimb internațional de informații

și de mecanisme de avertizare timpurie și de asistență în cooperare cu partenerii noștri strategici, SUA și NATO, pentru reacția rapidă în perioade de criză, precum și de stabilire a unui cadru de consultare cu alte țări.

Strategia de securitate cibernetică a României – o privire de ansamblu

În conformitate cu Directiva Europeană privind securitatea cibernetică, România își asumă rolul de coordonator al activităților la nivel național pentru a asigura securitatea cibernetică, în conformitate cu măsurile luate la UE și NATO. Problema securității cernetice a devenit o prioritate pentru România în relația cu UE și NATO, care presupune măsuri de reglementare necesare pentru a dezvolta mecanisme de apărare cibernetică. Scopul strategiei securității cernetice a României este de a defini și de a menține un mediu virtual securizat cu un grad ridicat de rezistență și de încredere, pe baza infrastructurii naționale cernetice, care este un sprijin important pentru securitatea națională și a bunei guvernări, a maximizării beneficiilor cetățenilor, mediului de afaceri și societății românești în ansamblul ei. Strategia de securitate cibernetică din România stabilește obiectivele, principiile și principalele direcții de acțiune pentru înțelegerea, prevenirea și contracararea amenințărilor, vulnerabilităților și riscurilor de securitate cibernetică și de a promova interesele României. Creșterea capacității de combatere a criminalității informatice la nivel național, european și internațional implică, printre altele:

- creșterea gradului de cooperare și coordonare între unitățile responsabile de combatere a criminalității informatice, alte autorități și experți din Uniunea Europeană;
- dezvoltarea unui cadru de reglementare coerent la nivelul UE privind lupta împotriva criminalității informatice, în coordonare cu statele membre și cu autoritățile europene și internaționale în domeniu;
- creșterea gradului de conștientizare a costurilor și pericolele reprezentate de criminalitatea cibernetică.
- Principalele obiective de cooperare între sectorul public și cel privat pe probleme de securitate cibernetică.

În acest context, România recunoaște existența unei astfel de amenințări și susține o abordare comună, integrată și coordonată, atât la NATO și UE, cu scopul de a oferi un răspuns în timp util la atacurile cernetice. Cooperarea pentru dezvoltarea dintre mediul public și privat, în scopul de a asigura securitatea cibernetică este o prioritate de acțiune în cadrul organismelor sau alianțelor internaționale la care România este parte, din moment ce spațiul cibernetic reunește atât infrastructurile cernetice deținute și administrate de către stat, cât și entități private:

- schimbarea informațiilor privind amenințările, vulnerabilitățile și riscurile;
- dezvoltarea capacităților de alertă rapidă și de reacție la incidente și atacuri cernetice;
- dezvoltarea de exerciții comune de securitate în spațiul cibernetic;

- dezvoltarea de programe educaționale și de cercetare;
- dezvoltarea culturii de securitate;
- reacția comună în cazul unor atacuri cernetice majore.

Realizarea obiectivelor presupune colaborarea dintre sectorul public și privat, incluzând prevenirea, conștientizarea și promovarea oportunităților în spațiul cibernetic. Anul trecut, proiectul de lege privind securitatea cibernetică, numit în mass-media „*Big Brother*”, ca parte a strategiei cernetice naționale a fost aprobată de Parlamentul României, dar a fost declarat neconstituțional în întregime în conformitate cu Decizia nr. 17/2015 a Curții Constituționale Române.

CONCLUZII

Necesitatea de a integra strategiile de securitate naționale într-un mecanism de avertizare timpurie pentru amenințări cernetice avansate.

Există un interes imens în dezvoltarea unor metode pro active și a unor capacități predictive de apărare cibernetică, în care sunt anticipate strategiile viitoare de atac, pentru a permite identificarea timpurie a situațiilor contencioase emergente, detectarea sau prognoza exactă a potențialelor idei sau comportamente «virale».

Cerința de cooperare internațională pentru a oferi o avertizare timpurie a atacurilor cernetice asupra infrastructurilor comune a fost recunoscut de factorii de decizie din guvernele țărilor UE și politica corporativă din Europa. Deși există mecanisme de avertizare ad-hoc (de exemplu CERT), Europa trebuie să examineze cele mai bune practici în acest domeniu pentru crearea de *meccanisme optime de avertizare timpurie*, care pot adăuga valoare la nivel național și transnațional. Toate mecanismele naționale ale statelor UE, menționate mai sus, nu sunt suficiente în cazul crizelor cernetice de amploare și în lupta cu criminalitatea cibernetică internațională organizată. Dezvoltarea unui schimb internațional și regional de informații și a mecanismelor de avertizare timpurie și de consultări în securitatea cibernetică sunt provocări pe termen lung pentru guvernele și proiectele industriale în secolul 21. Practici noi bazate pe o înțelegere a fazelor unui atac, monitorizarea continuă a amenințărilor, detectarea rapidă a atacurilor și remedierea lor sunt obligatorii. Consiliul European a identificat „*avertizarea timpurie*”, ca o cerință urgentă în Planul de acțiune eEurope. Cerința de cooperare internațională pentru a oferi avertizare timpurie, în caz de atacuri rău intenționate asupra infrastructurilor critice comune a fost deja recunoscut de factorii de decizie ai guvernelor UE, care au remarcat că un astfel de avertisment necesită paradigme noi de schimburi de informații între sectorul public și cel privat și dincolo de frontierele naționale.

Evoluții paralele în securitatea națională ne oferă o serie de modele pentru mai multe niveluri de construcții de avertizare și de alertă foarte detaliate care fac legătura între detectarea amenințărilor și măsuri de răspuns proactive. Însă, arhitecturi integrate de alertă, de avertizare și de răspuns funcționează deja

în Statele Unite ale Americii, iar dezvoltarea unei abordări mai largi la nivelul Uniunii Europene de prevenție și de răspuns la amenințările care au potențialul de a submina fiabilitatea infrastructurilor devine tot mai imperios necesară.

Conceptul de avertizare timpurie a devenit fundamental pentru asigurarea și protecția informațiilor și trebuie să fie clar diferențiat de conceptul evaluării amenințărilor, care a fost detaliat mai sus. Sistemul de avertizare timpurie a fost folosit prima dată de agențiile militare de securitate, în scopul de a identifica amenințări/riscuri la adresa securității naționale. În zilele noastre, în afară de agențiile și organizațiile militare, conceptul de sistem de avertizare timpurie este folosit cu mare succes în operațiunile pentru stabilitatea mediului de securitate internațional (ONU, OSCE, etc.), de protecție a mediului, de predicție a dezastrelor naturale, controlul epidemiilor, de predicție a schimbărilor bruște din mediul economic etc.

Mai jos sunt prezentate modele de avertizare timpurie utilizate cu succes în prezent, care nu sunt concentrate în mod special pe amenințările din mediul cibernetic, dar care oferă perspective utile în domeniul metodologiilor de avertizare timpurie:

Modele generice de avertizare timpurie și de schimb de informații:

- avertismente guvern-cetățean de călătorie;
- avertismente guvern-cetățean de catastrofe naturale sau meteo nefavorabile;
- avertismente guvern-cetățean de apărare civilă (raid aerian) și terorism;
- Servicii de prognoză meteo;
- Servicii de prognoză a burselor;
- Servicii de prognoză a riscului politic.

De asemenea, există exemple de furnizori de avertizare timpurie de tip comercial: Paraprotect, Internet Security Systems ISS, i-Defense, Global Integrity, RealSecure, SAFEsuite, LogiKeep, Ripstech

REFERINȚE:

1. CISCO, *Visual Networking Index*, 2014.
2. European Commission, *Preparedness and Consequence Management in the Fight against Terrorism. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament*, Brussels, COM, 701, available at <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0701:FIN:EN:PDF>, 2004.
3. European Commission, *Critical Infrastructure Protection in the fight against terrorism. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament*, COM, 702, available at: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52004DC0702:EN:NOT>, 2004.
4. European Union, *Cybersecurity Strategy of the European Union: An Open, Safe, and Secure Cyberspace – 2013*.

5. Germany cyber strategy, *National Strategy for Critical Infrastructure Protection*, Ministry of Interior, 2009, p. 14.
6. Microsoft, *CIP Principles: Critical Connections, Microsoft Global Security Strategy and Diplomacy*, available at <http://www.microsoft.com/download/en/details.aspx?displaylang=en&id=8026>, 2009.
7. Microsoft, *Critical Infrastructure Protection Concepts and Continuum, Microsoft Global Security Strategy and Diplomacy*, available at <http://www.microsoft.com/download/en/details.aspx?displaylang=en&id=325>, 2009.
8. Institutul Național pentru Standarde și Tehnologie al USA, *U.S. Department of Commerce*, <http://csrc.nist.gov/publications>.
9. Symantec's 2014 Internet Security Threat Report.
10. 'Study Group 17 at a glance', *International Telecommunications Union*, url: <http://www.itu.int/en/ITU-T/about/groups/Pages/sg17>.
11. WMO, *Global Assessment Report on Disaster Reduction: Thematic Progress Review Sub-Component on Early Warning Systems. World Meteorological Organization*, 2009.
12. World Economic Forum, *World Economic Forum Report*, 2013.
13. A. Gheorghe, *Infrastructuri critice. Riscuri și vulnerabilități în contextul european*, în *Impact Strategic nr. 1 din 2005*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2005.
14. Rizea, M. et al., *Infrastructuri critice*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2010.
15. P.W. Singer, Allan Friedman, *Cybersecurity and Cyberwar: What Everyone Needs to Know*, Oxford University Press, Oxford, UK. Copyright 2014.
16. <https://www.europol.europa.eu/ec3>.
17. <http://www.worldcat.org/identities/lccn-no2012150259>.
18. <http://www.itu.int/en/action/Pages/default.aspx>.
19. <http://www.microsoft.com/security/cipp/default.aspx>.

MANAGEMENTUL CONSECINȚELOR, INFRASTRUCTURI CRITICE ȘI ARTA PLANIFICĂRII OPERAȚIONALE A ACȚIUNILOR MILITARE

Conf.univ.dr. Daniel ROMAN

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Complexitatea domeniilor esențiale ale vieții la nivel societal și dificultatea identificării surselor de amenințare la adresa acestora reprezintă problema principală a societăților contemporane, indiferent de nivelul economic atins. Dinamica transformărilor în mediile definitorii ale unei societăți impune astfel un ritm specific al activităților societale care sunt interconținute și care determină un comportament de rețea specific tuturor actorilor implicați. În funcție de importanța rezultatului cumulului de acțiuni în aceste domenii, rezultă o anumită extrapolare asupra viitorului, respectiv o posibilitate de formulare a acelor predicții argumentate științific, cum ar fi cele din zona managementului consecințelor. Noțiunile de pace și de securitate la nivel societal, sunt direct influențate de complexitatea cooperării și coordonării între factorii-piloni: politic/diplomatic, militar, economic, social, infrastructură, informații și de mediu, cu implicații majore asupra populației și a spațiului, calculate într-un anumit interval de timp determinat. Exploatarea unor vulnerabilități și posibilitatea materializării unui risc sau manifestarea unui eveniment negativ cu impact major, pot degenera în anumite condiții către situații limită, de criză, de conflict militar armat sau de posibilitatea unui război hibrid. Arta planificării operaționale din domeniul militar, poate fi considerată elementul de referință în dezvoltarea scenariilor de amenințare societală, corespunzător nivelului de detaliere stabilit: tactic, operativ sau strategic. Abordarea întrunită, a artei operaționale pe mai multe niveluri și pe domenii societale de manifestare a unei situații de criză sau de război hibrid, poate fi una din soluțiile pentru rezolvarea acelor situații de impas sau de regres societal. Astfel, am considerat necesar în cadrul acestui articol, lămurirea acelor aspecte teoretice cu privire la posibilitățile de preluare conceptuală biunivocă a artei operative din zona planificării acțiunilor militare către domeniile: managementul consecințelor și protecția infrastructurilor critice.

Cuvinte-cheie: domenii societale, managementul consecințelor, planificare operațională, acțiuni militare, infrastructuri critice.

DESPRE MANAGEMENTUL CONSECINȚELOR ÎN CONTEXT SOCIETAL

Transformările profunde în sectorul tehnologic – industrial, specific societăților contemporane, a generat o serie de transformări și mutații importante în toate domeniile vieții cotidiene. Digitizarea informațiilor și viteza de prelucrare a acestora concură la decodificarea modurilor de manifestare a fenomenelor societale. Pentru înțelegerea formulărilor ce integrează noțiunea de „societal” trebuie definit termenul, în așa fel încât, orice raportare la acesta să exprime clar situația în fapt. Termenul societal îl definesc ca fiind contextul sau mediul operațional de manifestare a tuturor actorilor implicați direct sau indirect într-un spațiu delimitat propriu unei comunități. Prin angajarea instrumentelor de putere la nivelul comunității – ca subiect de analiză, fie un stat sau o alianță, reprezintă expresia de manifestare a tuturor fenomenelor legate de: populație, teritoriu și elementele esențiale ale vieții (produse și servicii vitale/infrastructuri critice) încadrate într-un anumit interval istoric precis delimitat. Înțelegerea modului de manifestare a fenomenelor societale, poate genera posibilitatea de extrapolare asupra viitorului unei anumite comunități, respectiv o identificare a consecințelor posibile asupra acesteia și implicit realizarea unui management al consecințelor în baza studiilor de caz, respectiv a scenariilor elaborate.

Sintagma „managementul consecințelor” apare în 1995 în lexiconul securității naționale al SUA, odată cu promulgarea Directivei Prezidențiale nr. 39 (PDD 39)¹, situație generată de evenimentele atacului terorist cu gaz sarin în metrourile din Tokyo (12 morți și sute de răniți intoxicați sever cu sarin) precum și a altor evenimente în urma cărora au fost formulate liniile directoare ale politicii contrateroriste a SUA². La baza elaborării managementului consecințelor, se află perisabilitatea produselor și serviciilor esențiale ale societății în tot ansamblul ei. Această „perisabilitate” poate fi generată de situațiile obținute în urma diferitelor forme de manifestare a amenințărilor teroriste sau ca urmări ale dezastrelor și catastrofelor naturale ori a accidentelor industriale (Cernobîl – 1986) și nu în ultimul rând, ca posibile rezultate directe sau indirecte ale conflictelor militare, situații de criză sau urmări ale manifestărilor de război hibrid. Prin urmare, Directiva Prezidențială nr. 39, exprimată în context societal, stabilește managementul consecințelor ca o metodă proiectată

¹ Chris Seiple, *Another perspective o the domenstic role of the military in consequence management*, p. 1, disponibil la adresa http://wearcam.org/decon/victims_videotaped_trough_decon_line.htm, accesat la 29.07.2019

² Disponibil la adresa <http://www.ojp.gov/odp/docs/pdd39.html>, accesat la 29.07.2019

să îndeplinească o serie de cerințe dedicate realizării protecției, siguranței și sănătății publice. În același domeniu de referință al managementului consecințelor se găsesc și refacerea serviciilor guvernamentale esențiale și furnizarea de ajutor de urgență zonelor afectate, companiilor și cetățenilor afectați de urmările unei situații de urgență, atac terorist/accident industrial în care au fost eliberate substanțe chimice, biologice, nucleare și/sau puternic explozive³. În aceeași zonă de înțelegere asupra managementului consecințelor, NATO aduce o viziune nouă asupra conceptului, care se referă în esență la măsuri concrete reactive pentru atenuarea/îndepărtarea efectelor distructive în urma unui atac terorist, incident sau producerea unui dezastru natural⁴. Acest fapt, deschide noi orizonturi privind procesul de planificare, stabilirea de aranjamente interinstituționale și interdepartamentale care să aplice în reacție imediată soluțiile formulate înainte de manifestarea unei situații critice⁵. Pe aceeași linie a demersurilor legislative pentru contracararea riscurilor în urma unor atacuri teroriste cu arme de distrugere în masă, Uniunea Europeană elaborează Decizia 124/2007. Conform acestui document, este elaborată concepția managementului consecințelor care se referă la „*coordonarea măsurilor luate pentru a reacționa în scopul reducerii impactului efectelor incidentelor de securitate, în special asupra celor rezultate din atacuri teroriste, cu scopul de a asigura o coordonare omogenă a managementului crizelor și a acțiunilor de securitate*”⁶.

Ca urmare a demersurilor legislative în cadrul forurilor cele mai reprezentative, rezultă manifestarea unei atitudini integratoare la nivel conceptual cu privire la poziționarea managementului consecințelor față de celelalte forme de management, cum ar fi managementul crizelor/de răspuns la crize sau managementul situațiilor de urgență. Astfel, constatăm că managementul crizelor/de răspuns la crize se află în proximitatea soluțiilor specifice acelor situații în care inițiatorii unor acțiuni periculoase de terorism, ar putea fi descoperiți înaintea declanșării unui atac, cum ar fi cel cu arme de distrugere în masă⁷. Pe de altă parte, managementul consecințelor se plasează pentru descrierea căilor, metodelor și mijloacelor dedicate pentru reducerea pe termen scurt și lung a efectelor fizice, socio-economice și psihologice ale atacurilor cu arme de distrugere în masă⁸. Avantajul distinct al managementului consecințelor constă în faptul că înainte de producerea atacului terorist cu ANMCBRN (arme de nimicire în masă chimic, biologic, nuclear și puternic exploziv) sau de materializare a evenimentului negativ cu impact major – ENIMS

³ Disponibil la adresa <http://www.dtic.mil/doctrine/jel/doddict/data/c/01195.html>, accesat la 23.07. 2019.

⁴ Constantin Moștoflei, Grigore Alexandrescu, Cristina Bogyeau, *Managementul consecințelor*, Editura Universității Naționale „Carol I”, București, 2009, pp. 12-30.

⁵ Disponibil la adresa <http://www.nato-otan.org/issues/terrorism /practice05.html>, accesat la 23.07.2019

⁶ *Council Decizion 2007/124/EC*, Euratom din 12.02.2007, Art. 2, lit. b.

⁷ Chris Seiple, *ibidem*, p. 2

⁸ *Idem*.

(sub incidență CBRN) sunt descrise modalitățile de coordonare a mijloacelor adecvate, a tuturor activităților pregătitoare înainte de producerea situației negative. Pachetul de prevenție și intervenție include acțiuni de supraveghere a zonei țintă, evaluarea competențelor unităților de intervenție și a celor medicale, verificarea cantităților, calității și dispunerea punctelor pentru procurarea materialelor necesare intervenției, decontaminarea victimelor sau obiectivelor afectate. În același context dar sub aspect integrat, situația responsabilităților privind gestionarea unei situații de criză poate fi interpretată ca o rețea a interdependențelor pe domenii societale, ca în *figura 1*.

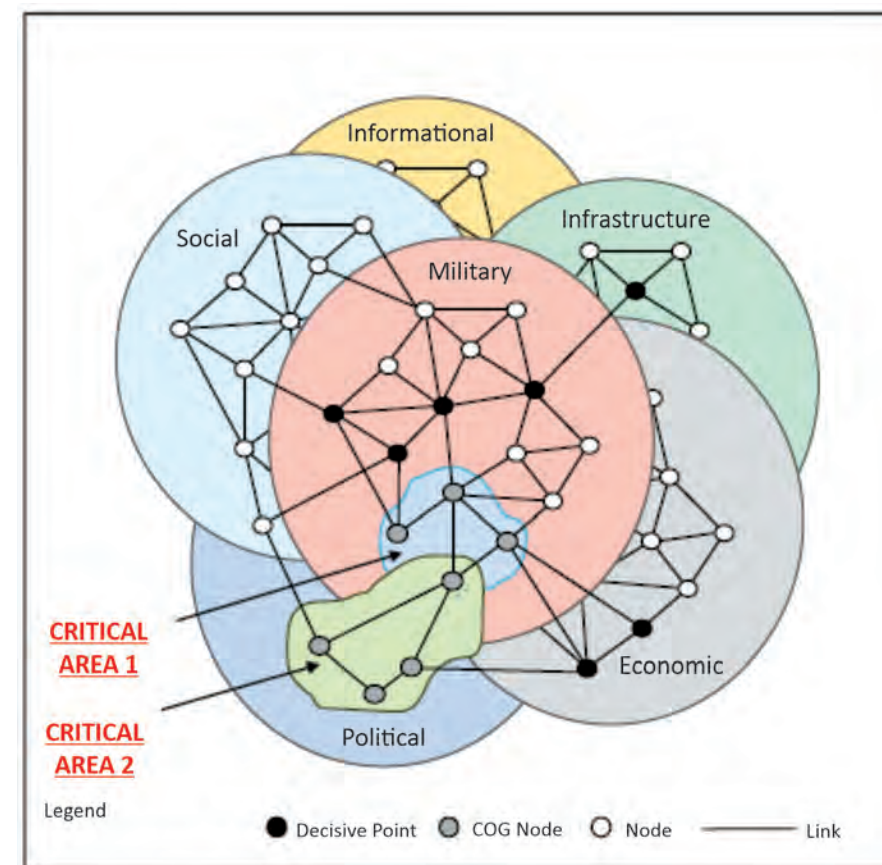

Figura 1: Reprezentare grafică a interdependențelor în rețea pe domenii societale⁹

⁹ Cristian Dincovici, colectiv, *Manualul privind pregătirea întrunită de informații a mediului operațional*, Editura M.Ap.N., București, 2014, p. 89.

Acest fapt, în baza determinărilor și a condiționărilor reciproce a domeniilor societale dintr-un teritoriu cu o anumită populație, generează posibilitatea proiectării și realizării aceluși management al consecințelor de tip integrat. Astfel, pot fi identificate trăsăturile generale ale structurilor implicate sau conectate (după modelul de rețea) pentru realizarea specifică a managementului consecințelor. În funcție de situație, rolul central revine aceluși actor specializat în gestionarea unui anumit tip de criză care poate fi: politic, economic, social, militar etc., iar ceilalți actori vor contribui la diminuarea efectelor negative în funcție de competențele pe care le au. În acest sens, în „*conceptul militar al NATO pentru lupta împotriva terorismului*”¹⁰ este specificat faptul că fiecare stat membru acționează în primă urgență ca măsură de reducere a urmărilor și efectelor unui act terorist. Sub aspect întrunit, NATO sprijină militar o astfel de situație critică încă din faza de prevenire prin constituirea unui nucleu specializat pe coordonarea dintre NATO și un potențial stat afectat. Pentru aceasta, sunt realizate etapele distincte pentru intervenție, respectiv de planificare, de identificare rapidă și de desfășurare oportună de forțe specializate în CBRN, ingineri IT, specialiști în căutare, identificare și evacuare de persoane sau materiale periculoase etc.

Caracterul de noutate cu privire la explicarea unei situații de criză complexă și modalitatea de intervenție în baza managementului consecințelor este dat în baza operaționalizării noțiunii de „*domeniu societal*”. Acest fapt reprezintă posibilitatea ca un incident specific unui domeniu societal, să aibă implicații sau efecte reduse, chiar nesemnificative în domeniul în care s-a produs, dar cu anumite consecințe, uneori deosebit de grave și ireversibile într-un alt domeniu societal. Pentru argumentare, exemplific „*Cazul Colectiv*”, 30 octombrie 2015, București. Fără a intra în „*detaliile tehnice*” ale evenimentului negativ, acesta poate fi clasificat în categoria de eveniment negativ cu impact major societal, datorită consecințelor pe care le-a generat. Ca urmare a protestelor de stradă de amploare care au urmat incendiului, prim-ministrul împreună cu guvernul și primarul sectorului zonei afectate, au demisionat¹¹. Acest lucru arată faptul că sub aspect societal, activitățile de managementul consecințelor nu au fost corelate pentru a preîntâmpina extinderea evenimentului propriu unui anumit domeniu societal către alt domeniu societal. Influențele între domeniile societale sub raportul legăturilor de rețea ale acestora, politic/diplomatic, militar, economic, social, infrastructură, informații și de mediu, pot avea implicații majore asupra populației și a teritoriului propriu, iar ele pot fi calculate într-un anumit interval de timp determinat. Din aceste afirmații

¹⁰ Disponibil la adresa <http://www.nato.int/ims/docu/terrorism.htm>.

¹¹ Disponibil la adresa <https://www.mediafax.ro/politic/colectiv-guvernul-ponta-primul-executiv-rasturnat-de-vocea-strazii-de-la-mineriade-incoace-cum-au-incercat-unii-sa-mistifice-tragedia-16798310>.

rezultă faptul că modalitățile de calcul sau de interpretare valorică a consecințelor producerii unui eveniment negativ într-un anumit domeniu societal pot fi cu impact și cu implicații mult mai grave în celelalte domenii societale.

O primă ipoteză poate fi formulată cu privire la „*comportamentul specific pe domeniul societal*” în care pot avea loc materializări ale aceluși evenimente negative cu impact major societal. Acest fapt ne arată că legăturile de rețea stabilite între domeniile societale, determină o anumită geometrie a consecințelor atunci când are loc producerea unuia sau a unor mai multe evenimente negative. Cu alte cuvinte, în baza ipotezei formulate, există posibilitatea ca unul dintre domeniile societale, raportat la conexiunile/legăturile de rețea pe care le are cu celelalte domenii societale, acesta să devină punctul nevralgic al unui stat sau al unei alianțe. Sub aspectul artei planificării operaționale a acțiunilor militare, acest domeniu afectat cu potențial de impact major societal devine „*centrul de greutate*” al statului care parcurge o anumită situație de criză. Dacă în fundamentarea evenimentului negativ cu impact major societal se află afectarea unui serviciu sau a unui produs vital, de strictă necesitate, specific infrastructurilor critice, putem formula o altă ipoteză¹². „*Decodificarea*” sub aspect societal a unui stat, a normalității și a unei situații critice sau de criză, poate fi realizată prin suprapunerea simultană a trei din domeniile consacrate cu conținut specific de tip societal: *managementul consecințelor, infrastructuri critice și arta planificării operaționale a acțiunilor militare (APOAM)*. În urma suprapunerii celor trei domenii de interpretare și reflectare asupra situației de fapt, rezultă posibilitatea de extrapolare asupra aceluși viitor posibil sau cu alte cuvinte, pot fi formulate mai multe viitoruri care ar putea avea loc în urma îndeplinirii anumitor condiții sau circumstanțe. Operaționalizarea expresiei *situație de fapt* în context societal, face distincție între mai multe posibilități de exprimare a *realității*. Astfel, se disting mai multe *realități societale*, care sunt direct legate de domeniile societale în care acestea sunt exprimate: realitatea situației politice, realitatea situației economice, realitatea situației sub aspect militar, realitatea situației sub aspect social etc. Toate aceste realități societale sunt modalități de decodificare ale aceleiași societăți dar sub mai multe aspecte, în funcție de domeniul societal afectat sau de puterea legăturilor de conectivitate a domeniului cu celelalte domenii, conform unei scheme a legăturilor de rețea, ca în *figura 1*. Gravitatea unei situații în care se poate afla o societate (populația unui stat sau dintr-un anumit teritoriu, indiferent de numărul statelor implicate) poate fi măsurată prin intermediul zonei de intersecție a managementului consecințelor, infrastructuri

¹² Directiva 2008/114/CE a Consiliului, din 8 decembrie 2008 privind identificarea și desemnarea infrastructurilor critice europene și evaluarea necesității de îmbunătățire a protecției acestora Bruxelles, 2008, disponibil la adresa http://ccpic.mai.gov.ro/docs/directiva114_RO.pdf?uri=OJ:L:2008:345:0075:0082:RO:PDF, accesat la 07.09.2019.

critice și arta planificării operaționale a acțiunilor militare. Pentru argumentare mă voi referi la „Cazul Tallinn” 2007 când în urma unor „coincidențe” chiar în ziua în care a fost mutat Monumentul Soldatului Sovietic din centrul capitalei Estoniei, au fost declanșate atacuri cibernetice fără precedent asupra instituțiilor publice, băncilor și mass-media. Cauzele declanșării atacurilor cibernetice pot fi apreciate ca fiind de natură socială, dar efectele atacurilor în acest caz au depășit sfera socială către cel puțin domeniile economic și al securității statale¹³. Aprecierea consecințelor unor astfel de situații complexe este greu de realizat datorită conectivității de rețea a tuturor domeniilor societale¹⁴. Astfel, geometria conectivității de rețea de tip societal este dificil de desenat sub aspect static, acest lucru fiind posibil doar în dinamica desfășurării evenimentelor, lucru realizabil cu ajutorul aparatului teoretic specific artei planificării operaționale a acțiunilor militare.

Arta planificării operaționale a acțiunilor militare are la bază anticiparea și planificarea evenimentelor critice datorită posibilității de evaluare a capacităților de confruntare între doi sau mai mulți adversari. Determinarea centrului de greutate al adversarului, respectiv căile și metodele de acțiune asupra acestuia sunt decisive pentru îndeplinirea stării finale dorite. Astfel, designul operațional al artei planificării operaționale poate fi considerat punct de plecare în explicarea faptului că un eveniment negativ cu impact major care se manifestă asupra unuia sau a mai multor domenii societale, poate fi anticipat și contracarat folosind suportul teoretic adaptat din planificarea acțiunilor militare.

TEORIA PLANIFICĂRII OPERAȚIONALE A ACȚIUNILOR MILITARE ÎN PROTECȚIA INFRASTRUCTURILOR CRITICE

Dezechilibrele care pot avea loc la nivel societal în anumite domenii cu arhitectură centralizată și descentralizată, pot fi analizate individual din punct de vedere a manifestării factorilor distructivi, respectiv pot fi întocmite planuri de acțiune pentru creșterea capacității de reziliență post eveniment. În acest context, modelul de rețea societală poate fi explicat în cel puțin două moduri. O primă variantă se referă la modalitatea de realizare a legăturilor de rețea între domeniile societale ca în *figura 2*, unde sunt importante rolul nodurilor și natura interacțiunilor dintre acestea. Într-o formă geometrică avansată, în baza legăturilor între domeniile societale poate fi realizată teoretic acea rețea de lucru colaborativ sau o rețea instituțională în concept blockchain. În această variantă, pot fi exprimate și descrise stările de normalitate la nivel societal care prezintă un puternic caracter instituțional. Cea de a doua variantă

¹³ Petrișor Pătrașcu, *Cybernetic actions critical infrastructures in the military field*, Bulletin of „Carol I” National Defense University, No.1/2019, Bucharest, 2019, p. 40.

¹⁴ Stephen P. Robbins, *Organizational Theory: Structure, Design, and Applications*, Prentice Hall, New Jersey, 1990.

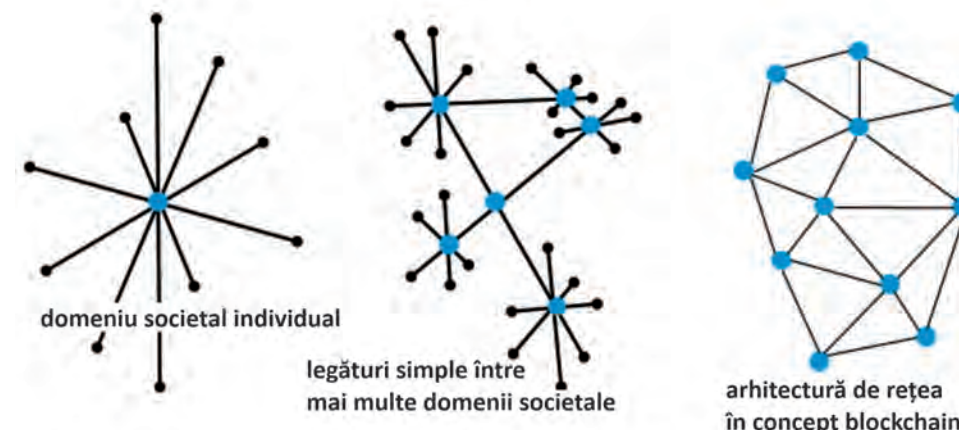

Figura 2: Reprezentare grafică a mai multor modele de rețea, unde rețeaua distribuită de lucru colaborativ poate fi comparată geometric cu celelalte modele de rețea, centralizată și unidirecțională¹⁵

exprimă starea de anormalitate în care domeniile societale sunt afectate de factori distructivi interni sau externi. Pierderile suferite, scoaterea parțială sau definitivă din funcțiune a unuia sau a mai multor domenii societale implică reconfigurarea rețelei societale în baza unor „alte reguli”, posibil neinstituționale. Am preferat folosirea expresiei „alte reguli” pentru a rămâne în zona de control asupra situației, care poate fi de criză, de conflict militar sau de război hibrid. Factorul declanșator a stării de anormalitate societală poate fi de natură diferită în funcția de domeniul societal afectat: politic/diplomatic, militar, economic, social, infrastructură, informații și de mediu. Aspectul cel mai important în delimitarea domeniului societal afectat este identificarea tipologiei evenimentului negativ cu impact major care poate fi: o criză economică profundă, conflict militar, catastrofă naturală sau accident industrial de proporții. Pentru identificarea direcției de propagare a unei distructive cu impact societal poate fi elaborat designul operațional al evenimentelor unde sunt urmărite legăturile între domeniile societale în rețea plecând de la domeniul afectat. Cronologic evenimentelor și în baza legăturilor cu celelalte domenii, sunt identificate efectele iar ulterior, sunt anticipate consecințele care pot rezulta în urma propagării undei de șoc.

Propagarea undei de șoc în spațiul domeniilor societale, ca urmare a materializării evenimentului negativ cu impact major, poate fi considerată ca o succesiune de evenimente similar desfășurării unui conflict militar transpus în designul operațional al artei de planificare operațională. Plecând de la acest lucru, identificarea formei

¹⁵ Disponibil la adresa <https://fr.coinnewstelegraph.com/an-etf-to-capitalize-on-the-disruptive-blockchain-technology-png/>, accesat la 16.09.2019.

geometrice în care rețeaua societală se transformă, ea este condiționată de natura legăturilor dintre nodurile societale, rolul nodurilor societale și capacitatea de reziliență a fiecărui nod societal. Considerând manifestarea factorului distructiv asupra unui domeniu societal ca acțiuni ale unui inamic/agresor specific situației de conflict militar, dinamica evenimentelor prin care este obligat să treacă domeniul afectat poate intra sub incidența artei planificării operaționale a acțiunilor de contracarare a factorului distructiv. Aplicabilitatea unei astfel de abordări teoretice, rezultă în urma transpunerii domeniului societal afectat în zona protecției infrastructurilor critice (PIC).

Furnizarea bunurilor și serviciilor esențiale vieții, datorită importanței vitale pe care o au pentru societate, am ales spre exemplificare domeniul societal specific ca fiind o infrastructură critică. Aparatul teoretic și baza legală privind protecția infrastructurilor critice sunt asigurate prin documente specifice *Planul de securitate al operatorului (PSO)*.¹⁶ Prin conținutul său, planul de securitate al operatorului asigură fondul teoretic și practic pentru îndeplinirea stării finale dorite, *protecția infrastructurii critice*. În urma analizelor, a rezultat o delimitare a domeniilor societale în 12 sectoare a infrastructurilor critice naționale. Datorită specificului fiecărui sector de infrastructuri critice, metodologia de realizare a PSO se referă în principal la aspectele generale privind abordarea noțiunilor de securitate și siguranță în funcționare, realizarea managementului riscurilor și modalitățile de intervenție la obiectiv în cazul materializării unui risc identificat. O primă observație constă în faptul că abordarea individuală a infrastructurii critice în cauză prin PSO, se poate încadra din punct de vedere societal într-o formă geometrică individuală sau de legături simple de rețea între domeniile societale, respectiv între sectoarele de infrastructuri critice desemnate. Acest fapt, în baza PSO implică cel mult calculul situațiilor critice posibile pentru fiecare infrastructură critică în parte, respectiv aplicarea criteriilor sectoriale. Posibilitatea materializării unui eveniment negativ cu impact major societal este acoperită de legăturile simple de condiționare reciprocă a infrastructurilor critice în baza criteriilor intersectoriale. Ambele forme de abordare a protecției infrastructurilor critice, în mod individual și de legături simple de rețea, acoperă prin PSO asigurarea furnizării de bunuri și servicii esențiale societății. Rezultatele interacțiunilor dintre domeniile societale fără legături de rețea cum ar fi în exemplele „Cazul Colectiv” și „Cazul Tallinn”, demonstrează insuficiența măsurilor de protecție a domeniilor societale, respectiv infrastructuri critice, susținute prin fondul teoretic al PSO în forma adoptată. În acest sens, identificăm diferențe între managementul riscurilor și managementul consecințelor prin atitudinea factorilor

¹⁶ Legea nr. 225/2018 pentru modificarea și completarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 98/2010 privind identificarea, desemnarea și protecția infrastructurilor critice, Parlamentul României, 2018.

de responsabilitate în manifestarea de acțiuni reactive și acțiuni proactive față de posibilitatea materializării unui eveniment negativ.

Teoria planificării operaționale a acțiunilor militare prezintă avantajul abordării multidimensionale a mediului de confruntare, respectiv prin designul operațional și posibile cursuri de acțiune rezultate în urma analizelor, transpune subiectul în zona unei atitudini proactive. Asimilarea factorului distructiv din zona protecției infrastructurilor critice cu noțiunea de adversar sau de inamic în cazul planificării acțiunilor militare implică o nouă abordare a PSO. Acest fapt constă în parcurgerea detaliată a fondului teoretic al artei planificării operaționale a acțiunilor militare în conținutul capitolelor distincte ale PSO. Datorită complexității preluării fondului teoretic din zona planificării acțiunilor militare în conținutul PSO, voi reveni cu detalii în alte articole și suporturi teoretice în acest sens. Pentru susținerea și argumentarea nevoii de implementare a fondului teoretic din domeniul militar către domeniul protecției infrastructurilor critice mă voi referi doar la partea introductivă a documentelor de referință respectiv descrierea mediului de confruntare (formularea estimărilor din APOAM) și analiza mediilor de securitate (cap. 2 din PSO). Preluarea noțiunii de *mediu operațional* din APOAM în domeniul PIC plasează infrastructura critică sau mediul societal la care ne referim într-un context nou, diferit de cel al abordării individuale sau într-o rețea a legăturilor simple sau instituționalizate. Acest context nou, poate fi descris în baza abordării sistemice în care orice domeniu societal este un „sistem de sisteme” care există într-o strânsă dependență cu alte „sisteme de sisteme” și cu care interacționează în permanență direct sau indirect. Aceste interacțiuni între sisteme formează o geometrie complexă a relațiilor de interdependență, respectiv o arhitectură de rețea în concept blockchain, ca în *figura 2*. Deși, în concept blockchain sunt relevante avantajele stocării datelor în blocuri înlănțuite și este asigurată securizarea criptografică a acestora, unde crește și viteza de realizare a tranzacțiilor, redefiniște astfel conceptul de schimb în domeniul economic. Sub aspect societal, într-o arhitectură de rețea în concept blockchain, datele purtătoare de valoare economică sunt înlocuite cu date despre *parametrii de stare* a componentelor fiecărui domeniu societal conectat în rețea. Astfel, crește relevanța acelor valori care descriu stări de anormalitate de sistem, care în funcție de originea efectelor negative, pot arăta direcția de propagare a undei de șoc formată în urma materializării evenimentului negativ cu impact major societal.

Imposibilitatea cunoașterii momentului declanșării unui proces distructiv în cadrul rețelei societale în concept blockchain este atenuată ca efect direct datorită posibilității monitorizării parametrilor de stare a fiecărei componente a domeniilor societale conectate. Cu alte cuvinte, în baza estimărilor pentru fiecare domeniu societal în parte, ca rezultat al procesului de soluționare a problemei operaționale,

sunt fundamentate planurile de intervenție, respectiv planurile operației de contracarare a posibilelor efecte produse prin manifestarea factorilor distructivi. Conform artei planificării operaționale a acțiunilor militare, *estimarea* este un instrument practic, flexibil, destinat să tragă concluzii logice din evenimente și situații neclare, permițând stabilirea unui plan coerent de acțiune¹⁷. Locul posibilității de materializare a unui eveniment negativ cu impact major societal, momentul declanșării acestuia și direcția de propagare în mediul societal sunt evenimente și situații neclare, greu de identificat și respectiv de permitere a stabilirii unor planuri coerente de acțiune. Pentru rezolvarea acestei situații, ca și în cazul planificării operaționale a acțiunilor militare, este parcurs *procesul specific de estimare*, desfășurat în cazul problemelor imprecis definite, aflate în cadrul unor contexte dinamice, marcate de incertitudine, în situații cu miză ridicată, care trebuie rezolvate sub presiunea timpului¹⁸. În această situație, trebuie menționat faptul că analizele și estimările sunt activități permanente, elaborate pe elemente funcționale ale fiecărui domeniu societal, în urma cărora este realizat designul acțiunilor ce trebuie desfășurate pentru contracararea efectelor manifestărilor factorilor distructivi, identificarea și minimizarea consecințelor. În acest fel, pot fi formulate seturile de decizii cu privire la ce trebuie desfășurat și cum anume trebuie acționat, prin posibilitatea de a răspunde la întrebările: *de ce, unde și când, în ce condiții și cu ce limitări*.

Procesul protecției infrastructurilor critice, respectiv de asigurare a funcționalității și a stării de siguranță în realizarea bunurilor și serviciilor esențiale vieții la nivel societal, este deosebit de complex și dificil de realizat. Identificarea acelor soluții teoretice și posibilitatea de punere în practică a acestora, reprezintă o prioritate la nivel societal, iar adaptarea *mecanismelor specifice* domeniilor societale cu grad ridicat de imprevizibilitate (domeniul acțiunilor militare) implică în primul rând *înțelegerea problemei și a mediului operațional*.

ÎN LOC DE ÎNCHEIERE – DE LA TEORIE LA PRACTICĂ

Combinarea teoretică a termenilor specifici unor domenii societale distincte, cum sunt domeniul acțiunilor militare și protecția infrastructurilor critice, transpuse în perspectiva managementului consecințelor, poate fi una din soluțiile viabile de pregătire a societății contemporane pentru momentul materializării evenimentului negativ cu impact major societal. Arhitectura geometrică a legăturilor realizate între elementele proprii domeniilor societale, noduri și legături între acestea,

¹⁷ Ion Coșcodar, colectiv, *S.M.G./P.F.-5 Doctrina planificării operațiilor în Armata României*, Editura MApN, București, 2013, pp. 41-46.

¹⁸ *Idem* nota 13.

are două stări distincte posibile: starea de normalitate (acceptată) și starea de anormalitate (inacceptabilă). Situațiile intermediare a domeniilor societale între cele două stări posibile, sunt caracterizate de direcția de propagare și intensitatea unde de șoc produsă în urma materializării evenimentului negativ cu impact major societal. Așa cum am arătat, *managementul consecințelor* se plasează pentru descrierea căilor, metodelor și mijloacelor dedicate pentru reducerea pe termen scurt și lung a efectelor fizice, socio-economice și psihologice ale atacurilor cu arme de distrugere în masă și nu numai. Exploatarea avantajului aparatului teoretic specific managementului consecințelor, constă în faptul că înainte de producerea oricărui incident cu potențial de materializare a ENIMS, sunt descrise modalitățile de coordonare a mijloacelor adecvate, a tuturor activităților pregătitoare înainte de producerea situației negative.

Arta planificării operaționale a acțiunilor militare, deși este destinată exclusiv domeniului militar, conceptele și mecanismele proprii acesteia privind punerea în practică a teoriei acoperă problematica mediului societal comun tuturor componentelor unei societăți, cel mai clar exprimate sub raport instituțional. *Protecția infrastructurilor critice* reprezintă centrul de greutate al oricărei societăți, indiferent de nivelul economic atins. Astfel, dinamica transformărilor în mediile definitorii ale unei societăți, impune un ritm specific al activităților societale care sunt interconținute și care determină un comportament de rețea specific tuturor actorilor implicați. În funcție de importanța rezultatului cumulului de acțiuni în aceste domenii, rezultă o anumită extrapolare asupra viitorului, respectiv o posibilitate de formulare a acelor predicții argumentate științific. Operaționalizarea teoretică a noțiunilor de *normalitate* și *anormalitate* societală presupune existența și realizarea permanentă a actualizării bazelor de date, precum și monitorizarea continuă a valorilor parametrilor de stare care definesc fiecare domeniu societal. În urma analizelor dinamicii valorice a parametrilor de stare proprii fiecărui domeniului societal, pot fi formulate predicții asupra viitorului acestora și implicit scenarii privind modul de comportament a factorilor distructivi care se pot manifesta în acest context.

Ca și în cadrul managementului riscurilor, specific PSO în protecția infrastructurilor critice, constituirea și actualizarea/completarea permanentă cu noile situații generate în urma materializării evenimentelor negative, bazele de date documentare sunt esențiale în formularea ipotezelor de situații, respectiv a estimărilor a căror importanță am prezentat-o. În acest context, este de așteptat faptul că evoluția în plan teoretic și practic cu privire la mecanismele de protecție a domeniilor societale să fie direct influențată de dinamica transformărilor mediului operațional. Abordările specifice privind modul de realizare a analizei unei situații de criză, de afectare a infrastructurilor critice sau de conflict militar, se diferențiază prin modul

cum este pusă în discuție problema de soluționat. Formularea corectă a problemei este începutul identificării acelor soluții optime de rezolvare a acesteia. Prin urmare, lămurirea acelor aspecte teoretice cu privire la posibilitățile de preluare conceptuală biunivocă a artei operative din zona planificării acțiunilor militare către domeniile: managementul consecințelor și protecția infrastructurilor critice este practic începutul soluționării optime a problemelor de factură societală.

Una din concluziile desprinse din acest demers teoretic constă în faptul că nu este suficientă realizarea individuală a protecției unui anumit domeniu societal (reprezentarea domeniului societal individual conform *figurii 2*). O situație îmbunătățită în acest sens este realizarea conceptuală a aparatului de siguranță și securitate a unuia sau mai multor domenii societale conectate într-o rețea a determinărilor reciproce în baza legăturilor simple între mai multe domenii societale, ca în *figura 2*. Introducerea termenului de mediu operațional în descrierea tehnică a protecției domeniilor societale în baza interconștiențelor dintre acestea, reprezintă un prim pas în elaborarea unei noi arhitecturi de rețea în concept blockchain. Raportat la cele trei situații distincte în care se poate afla un domeniu societal ca în *figura 2*, arta planificării operaționale din domeniul militar poate fi considerată elementul de referință în dezvoltarea scenariilor de amenințare societală, corespunzător unui nivel de detaliere stabilit: tactic, operativ sau strategic.

Scenariile de amenințare societală sunt acele scenarii care au în centrul atenției orice componentă sau domeniu societal afectat direct sau indirect de către factori distructivi cu potențial de exploatare a acelor vulnerabilități rămase neidentificate la momentul acțiunii¹⁹. Practic, această abordare teoretică poate rezolva problema situată în afara spațiului de cunoaștere propriu unui anumit domeniu societal implicat. Acest lucru determină adoptarea unui comportament de rețea specific, a tuturor actorilor implicați în gestionarea evenimentului negativ, iar avantajul acestui fapt este că planurile de acțiune pentru contracararea efectelor negative, pot fi scrise și aplicate în dinamica desfășurării acelei situații de criză sau de conflict militar, adică ea este „cea mai optimă adaptare din mers la situația critică materializată”.

În încheiere, îmi exprim convingerea că problematica managementului consecințelor, protecția infrastructurilor critice și arta planificării operaționale a acțiunilor militare rămâne un subiect deschis, cu direcții noi de dezvoltare și aprofundare pentru creșterea gradului de predicție asupra viitorului, prevenirea materializării evenimentului negativ cu impact major societal, iar în caz de materializare a acestuia, factorii responsabili vor putea acționa pentru asigurarea furnizării de bunuri și servicii esențiale vieții, limitarea consecințelor și instituirea unui caracter rezilient real tuturor domeniilor societale.

¹⁹ Grigore Alexandrescu, Gheorghe Văduva, *Infrastructuri critice. Pericole, amenințări la adresa acestora. Sisteme de protecție*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2006.

BIBLIOGRAFIE:

1. Colectiv, *Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor privind protecția infrastructurilor critice de informație*, Bruxelles, 2009.
2. *Council Decizion 2007/124/EC*, Euratom din 12.02.2007, Art. 2, lit. b.
3. *Directiva 2008/114/CE a Consiliului din 8 decembrie 2008 privind identificarea și desemnarea infrastructurilor critice europene și evaluarea necesității de îmbunătățire a protecției acestora*, Bruxelles, 2008.
4. Legea nr. 225/2018 pentru modificarea și completarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 98/2010 privind identificarea, desemnarea și protecția infrastructurilor critice, Parlamentul României, 2018.
5. Grigore Alexandrescu, Gheorghe Văduva, *Infrastructuri critice. Pericole, amenințări la adresa acestora. Sisteme de protecție*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2006.
6. Ion Coșcodaru, colectiv, *S.M.G./P.F.-5 Doctrina planificării operațiilor în Armata României*, Editura MApN, București, 2013.
7. Cristian Dincovici, colectiv, *Manualul privind pregătirea întrunită de informații a mediului operațional*, Editura MApN, București, 2014.
8. Constantin Moștofleu, Grigore Alexandrescu, Cristina Bogyeau, *Managementul consecințelor*, Editura Universității Naționale „Carol I”, București, 2009.
9. Petrișor Pătrașcu, *Cybernetic actions critical infrastructures in the military field*, Bulletin of „Carol I” National Defense University, No.1/2019, Bucharest, 2019.
10. Stephen P. Robbins, *Organizational Theory: Structure, Design, and Applications*, Prentice Hall, New Jersey, 1990.
11. Chris Seiple, *Another perspective on the domestic role of the military in consequence management*, p.1, în http://wearcam.org/decon/victims_videotaped_trough_decon_line.htm.
12. [https://fr.co.innewstelegraph.com/an-etf-to-capitalize-on-the-disruptive-blockchain-technology-png/..](https://fr.co.innewstelegraph.com/an-etf-to-capitalize-on-the-disruptive-blockchain-technology-png/)
13. <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2009/RO/1-2009-149-RO-F1-1.Pdf>.
14. http://ccpic.mai.gov.ro/docs/directiva114_RO.pdf?uri=OJ:L:2008:345:0075:0082:RO:PDF.
15. <http://www.nato.int/ims/docu/terrorism.htm>.
16. <https://www.mediafax.ro/politic/colectiv-guvernul-ponta-primul-executiv-rasturnat-de-vocea-strazii-de-la-mineriade-incoace-cum-au-incercat-unii-sa-mistifice-tragedia-16798310>.
17. <http://www.ojp.gov/odp/docs/pdd39.html>.

COMUNICAREA STRATEGICĂ, PRE-ETAPĂ A FORMULĂRII STRATEGIEI MILITARE. IRAȚIONALUL COLECTIV, FACTOR ÎN LUAREA DECIZIILOR STRATEGICE

Dan CRIȘAN

Doctorand, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

Ultimele trei secole au cunoscut, la scara istoriei, deopotrivă, o creștere a dinamicii evenimentelor de transformare socială, uneori chiar prin derularea unor conflicte majore, și o creștere progresivă a numărului acestor perioade de re-echilibrări ale sistemelor sociale, într-un acord fin cu intensificarea evoluției umane ca urmare a evoluției tehnologiei și științei. Deși conflictele la scară planetară au lipsit în anii de după cel de-al Doilea Război Mondial, reducând totalurile statistice privitoare la numărul de victime asociate războaielor, acțiunile de natură conflictuală, inclusiv militară, din ultimul sfert de veac, și sedimentarea din ce în ce mai clară a unei lumi multipolare concurențiale conduc la ideea că aceste mișcări tectonice de adâncime, fără efecte majore în planul umanității, se pot transforma oricând într-un mare seism de suprafață. Cele două războaie mondiale au arătat fără echivoc două laturi ale iraționalității umane: lideri cu viziuni iraționale și comunități care i-au crezut și susținut, aducând lumea la marginea prăpastiei. Apreciem că, în pofida nivelului excepțional de raționalitate științifică și de trendul exponențial al acestei raționalități din etapa prezentă, ne regăsim, din nou, ca umanitate, într-un mediu social din ce în ce mai predispus la cristalizarea unor opțiuni colective iraționale.

Societatea, cuprinsă prin multe din elementele ei într-o rețea globală multidimensională, are astăzi posibilități de comunicare socială care tind spre infinit. Cine ar trebui să fie actorii și cum ar putea aceștia derula, în condițiile existenței mai multor centre, un posibil proces, pe care îl definim conceptual „comunicare strategică”, proces care să conducă, în fapt, la diminuarea iraționalității unor lideri și/sau comunități și ponderării concurenței distructive a polilor puterii? Are societatea, în continuare, imunitatea sistemică necesară pentru a-și menține echilibrul sau pentru re-echilibrare, fără a se ajunge la conflict?

Cuvinte-cheie: comunicare strategică, rațional-irațional, strategie, planificare, comunicare publică.

INTRODUCERE. COMPREHENSIUNEA REALITĂȚII SOCIALE PRIN CUNOAȘTERE SISTEMATICĂ

Activitățile de reflexie asupra naturii umane, în general, și apoi asupra oricăror subiecte legate de această natură sunt în aceeași măsură vechi ca declanșarea proceselor cognitive și corelate ca intensitate în funcție de gradul de creștere a complexității proceselor la nivelul evoluției umane. Întrebări existențiale cărora li s-au formulat răspunsuri în complicate doctrine filozofice și/sau teorii științifice, pe o parte, și întrebări banale, cotidiene ale vieții de zi cu zi, cu răspunsuri la fel de comune și obișnuite, pe de altă parte, toate, nu reprezintă altceva decât zbaterea neîncetată a omului spre a-și face viața cât mai sigură (**securizarea urmașilor** și, implicit, a comunității), cât mai lungă (**speranța de viață** crescută) și cât mai ușoară (**condiții de trai** mai bune). Și, într-o expresie din ce în ce mai puțin reținută la nivel declarativ, omul a dorit ca viața să-i fie cât mai satisfăcătoare, chiar plină de plăceri (**hedonism**). Într-unul din basmele românești, personajul mitologic este în căutarea „tineretii fără bătrânețe și vieții fără de moarte”¹. Epopeea căutătorului utopice stări ne relevă că omul, indiferent de status, intuia că, prin depășirea unor obstacole ontologice, ale unor date curente, ar putea ajunge, undeva aproape de statusul închipuit al/pe care îl asocia providenței.

Dinamica evoluției general umane a condus ca, la diferite etape de dezvoltare, unele dintre răspunsurile la marile și/sau mai comunele întrebări să se cristalizeze în teorii științifice cu rezultate aplicative majore, care s-au dovedit a fi adevărate motoare ale unor „*revoluții sociale*” (ca acelea date de folosirea tiparului, industrializare, tehnologizare), cu mecanisme sociale care s-au suprapus peste cele pre-existente și care au avut ca efecte, în zilele noastre, **realizarea năzuințelor stabilite dintr-un început de natura umană: (în medie) o viață mai sigură, mai lungă și mai bună pentru indivizii din oricare comunitate umană**. În plus, prezentul, prin manifestările date de cea de-„*A Patra Revoluție Industrială*”², inclusiv și cu atât mai mult, a industriilor destinate desfătării, oferă pentru mulți dintre indivizi contexte de împlinire și a acestui subtil deziderat al hedonismului. Căutarea confortului și plăcerii individuale însă, fără acoperirea costurilor aferente prin activități lucrative și, mai ales, înlocuirea costurilor prin accesul reprezentanților celei de-a patra

¹ P. Ispirescu, *Basmele românilor*, Editura Polirom, 2012.

² D. Petre, *Noile paradigme publicitare* în contextul celei de-a patra revoluții industriale, revista *Sinteza*, nr. 56, ARES, Cluj-Napoca, 2018.

revoluții industriale la viețile private³ ale indivizilor, conduc la repercusiuni majore în structurarea societăților actuale și, prin urmare, la recalibrarea instrumentarului comprehensiv al dinamicii realităților sociale actuale.

Chiar dacă toate marile transformări ale societăților au avut parte de conflicte majore, ulterior, sistemele sociale au cunoscut perioade de re-echilibrări. Interesant este că periodicitatea transformărilor, în strânsă dinamică cu dezvoltarea și, mai ales, cu pragurile istorice date de apogeurile aplicațiilor științei, cunoaște o creștere a ritmicității. Aceste transformări sunt, pe scara progresului social, mai dese și mai dense în ultimele sute de ani față de milenii anterioare de evoluție umană. Suntem, în termenii societății în rețea globală din perioada actuală a informatizării și implementării inteligenței artificiale în majoritatea componentelor vieții umane, în plină revoluție socială, cu efecte pe care le anticipăm, până la următoarea re-echilibrare, în termeni de anxietate și chiar de aprehensiune psiho-socială.

Raportat la ultimele trei secole însă, se poate constata un paradox sociologic sau aforismul „*istoriei care se repetă*”: re-echilibrările sociale aferente perioadelor de „*revoluții științifice*” au apărut în urma unor conflicte majore umane, în contextul creșterii manifestărilor de irațional colectiv (de la conflicte muncitorești, până la instalarea de dictaturi și chiar războaie). Gradul de dezvoltare tehnologică și intelectual umană, deci al rațiunii umane, nu a condus, implicit, la diminuarea apetitului pentru irațional al naturii umane. Societăți dezvoltate, dar și emergente ale lumii cunosc azi, în plină revoluție tehnologică, manifestări de tip autoritar, chiar totalitar, bulversând prin iraționalul deciziilor sociale (încorporăm aici deciziile politice, economice și militare) ale liderilor, dar și ale unor părți majore ale societăților (prin vot și/sau prin reacții publice de încurajare) etapa progresului științific și cultural general uman. În acest sens, într-o logică a istoriei sociale, putem prognoza că perioadele de irațional colectiv vor continua, amplifică și, cu mare probabilitate, vor degenera în conflicte militare majore. De data aceasta însă, în căutarea noului echilibru social, din cauza nivelului de tehnologizare a societăților, există riscul unui punct final al umanității ca întreg.

Demersul anterior de prognoză, rezultat al unui scurt joc al imaginației sociologice, se bazează pe analize similare apărute în spațiul public de dezbatere care însă nu au înregistrat succese de impact în rândul marilor actori politici ai lumii sau nu au fost inserate în cadrul temelor sociale din comunicarea publică de masă. Lureșul evenimentelor prezentului spectacular nu lasă loc îngrijorărilor intelectuale referitoare la tendințe ale conflictului cu potențial ireversibil. În capul de afiș al comunicatorilor pe zona de analiză a sistemului social și a diferitelor procese și dinamici ale acestuia stau, în afara politicianilor, economiștilor, politologilor,

³ D. Petre, *idem*.

psihologilor, o tipologie nouă de analiști ai *spațiului ezoteric social*. Cu toții, cei enumerați anterior, neexhaustiv, au rupt din pâinea sociologilor, consumând-o în detrimentul sociologiei ca atare. De altfel, aplecarea spre epistemologie a marilor gânditori ai științelor sociale, rămânând mai degrabă către domeniul filozofiei sociale decât în cel al sociologiei aplicative, conduce la o lipsă de interes față de această resursă științifică, în condițiile în care diferitele public-uri nu mai au pârgurile de comprehensiune ale unor resorturi subtile și greu inteligibile ale mecanismelor sociale. Suplimentar, constatarea de către sociologi a existenței unor fapte sociale *lucru un caracter eminamente descriptiv*⁴, percepute ca negative în spațiul dezbaterii publice (afișată) cum ar fi, spre exemplu, expunerea nivelului etnocentric al unei comunități în raport cu alta, fără a intra, din delicatețe sau din alt motiv, la resorturile de înțelegere a acelor fapte sociale, adică în „*latura explicativă a fenomenelor sociale*”⁵ și, mai ales, la identificarea unor mecanisme de ameliorare a acestora, conduc la cedarea terenului profesional și inițiativei altor categorii de intervenționiști. Stabilirea unui set de bune practici (proceduri operaționale) construit din bagajul metodologic al sociologiei și angajarea sociologilor nu doar în cercetarea aplicativă, ci, mai ales, în furnizarea unei oferte de planuri de acțiune marilor actori sociali ar trebui să fie demersul general profesional, într-un context al expunerii publice, a popularizării rezultatelor investigațiilor sociologice. În definitiv, **prin efortul investigativ al cercetătorilor spațiului social și, cu precădere, ca urmare a intervențiilor sociologice/studiilor de impact, starea de echilibru într-o societate sau chiar etape ale progresului social pot fi parcurse mai rapid și mai puțin dificil.**

DUBLA MĂSURĂ A UNEI COMUNITĂȚI. MECANISM DE APĂRARE A ACESTEIA

Situație ipotetică: o persoană adultă (așadar deplin formată, socializată) extrasă din comunitatea sa și amplasată într-o alta va experimenta, dincolo de nevoile fiziologice (relativ) comune umane și în condiții antropomorfe similare, fracturi de comprehensiune a noii realități sociale în care se află. Ca urmare, persoana ipotetică despre care vorbim va depune un efort cognitiv pentru reziliență și operare în noul mediu social și, încă mai dificil, va întâlni o rezistență externă în procesul său de integrare socială. Dacă alături de variabilele „*diferențelor sociale*” dintre individ și noua sa comunitate de integrare, mai adăugăm alți factori perturbatori cum ar fi cei antropomorfi (forme antropologice diferite sau chiar contrastante, de tipul culoarea pielii), de gender (gelozie manifestată de una sau alta dintre categoriile

⁴ P. Iluț, cap. „*Problematizări și explicitări ale cunoașterii socioumanului*”, din vol. *Psihopedagogie specială. Modele de evaluare și intervenție*, Editura Polirom, 2015.

⁵ *Idem*.

de gender din noua comunitate) sau de putere (impunere voinței de către una dintre părți asupra celeilalte în raporturile ce se creează între acestea⁶) și de proprietate (apetența acumulării de bunuri de către noul venit), situația socială de conflict a individului și comunității devine și mai complicată, factor determinant al dinamicii sociale a comunității. Însă, fără îndoială, echilibrul social se va re-stabili și comunitatea – în noua stare – își va continua evoluția temporală.

În demersul de analiză epistemologică a situației (simpliste) de mai sus vom trasa următoarele considerații paradigmatiche: sistemul de norme și valori ale unei comunități – sistem de operare al indivizilor; individul – produs al comunității sale; starea de echilibru social – epuizarea/consumarea unui conflict social.

1. În sociologie se discută cu predilecție despre sistemul de norme și valori existent într-o societate și de efectul de structurare pe care îl are asupra indivizilor din societate. În fapt, acest sistem de norme și valori este mult mai larg și mai subtil decât decriptarea propriu-zisă a unui set de norme sociale și enumerarea principalelor valori ale unei societăți. Resorturile de funcționare ale societății – transmise de-a lungul perioadelor de socializare și de fixare a individului în sistemul social căruia îi aparține – sunt multiple, reziliente și dinamice. Propunem ca acest ansamblu programatic de formare, integrare și definire a unui individ față de comunitate, să fie un concept împrumutat din informatică: „sistem de operare”. Analogia nu este forțată, având în vedere faptul că pentru informatică, sistemul de operare înseamnă „*primul program încărcat în memoria calculatorului care rămâne activ pe toată durata funcționării acestuia și care joacă rolul de gazdă pentru aplicațiile care rulează pe echipamentul respectiv*”⁷, o definiție foarte potrivită cu ceea ce se întâmplă cu un individ în perioada sa de formare, până la etapa adultă. În acest sens, individul este produsul realizat între ceea ce moștenește (bagaj genetic – caracteristicile tehnice) și „*procesul psihosocial de transmitere-asimilare a atitudinilor, valorilor, concepțiilor sau modelelor de comportare specifice unui grup sau unei comunități în vederea formării, adaptării și integrării sociale a unei persoane*”⁸. Evident, în baza unui sistem de operare pre-existent, individul poate în continuare să asimileze și alte date suplimentare (alte programe) cu care să opereze în viața sa. Și, similar unui sistem informatic de operare, există posibilitatea ca anumite aplicații/programe să nu reușească să se în-scrie în sistemul principal, conducând la dificultăți de operare sau chiar la nefuncționare a sistemului ca întreg. Există, între societăți apropiate ca dezvoltare socială, sisteme de operare similare pentru indivizii care le formează, cu posibilități de adaptare a indivizilor

⁶ Max Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft*, *ibidem*.

⁷ R. Rughiniș, R. Deaconescu, G.G. Milescu, M. Bardac, *Introducere în sisteme de operare*, Editura Printech, București, 2009.

⁸ C. Zamfir și L. Vlăsceanu, *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1993, p. 555.

de la o societate la alta, după cum între societăți cu nivele de dezvoltare socială foarte diferite, posibilitățile de adaptare ale indivizilor se realizează cu dificultate sau nu se realizează deloc.

2. Oamenii sunt produsele comunității lor de proveniență din etapa istorică a comunității în care are loc referința. Excludem din start infinitele posibilități ale situațiilor particulare de tipul „*la mine e puțin diferit pentru că ...*” sau „*eu cunosc pe cineva care...*” sau „*la mine în familie este cineva mai altfel decât...*” etc. Excluziunea „*aprecierilor subiective*”, care vin să infirme enunțul plat, în fapt o banalitate rezultată din cunoașterea (mai) sistematică a realităților sociale⁹, se face pentru că paradigma apartenenței omului la comunitatea din care face parte și la identificarea sa ca produs antropologic al acesteia se confirmă nu doar prin analiză riguroasă, ci și prin cunoașterea de tipul simțului comun.

3. O comunitate umană cunoaște în evoluția sa repetate stări conflictuale și procese de restabilire a echilibrului social. Deși factorul evoluției în sine este tocmai natura conflictuală a indivizilor comunității și a raporturilor sociale în permanentă competiție pentru resurse dintre elementele structurii sociale, adoptarea stărilor de echilibru (temporar) este trăsătura ontologică definitorie a respectivei comunități. Paradigma conflictelor sociale¹⁰ explică, prin identificarea centrelor de autoritate, echilibrul care se stabilește în relațiile conflictuale dintre diferite centre – autorități.

Se desprinde cu ușurință din prezentarea situației ipotetice și din considerațiile paradigmatiche că avem un individ cu un sistem de operare specific unei comunități (de origine) în încercarea sa de-a se re-integra într-o comunitate (de destinație) cu un sistem propriu și diferit de operare. Se produce, ca urmare, o stare conflictuală în comunitatea de destinație și o stare de efort cognitiv de integrare a individului în aceasta. În virtutea paradigmei conflictului social, în ciclul de evoluție a comunităților, conflictele tind să apară și să se stingă readucând starea de echilibru (temporar) al comunității. Așadar, putem intui trei cursuri de acțiune în relația amintită: individul fie este asimilat de comunitate (1), fie comunitatea se schimbă sub efectul forței individului (2), fie individul părăsește comunitatea în care a venit (3).

Comunitatea și sistemul său de operare au abordări diferite față de indivizii proprii și indivizii externi. E un joc cu dublă măsură, evident, cea favorabilă aplicându-se propriilor indivizi perfect integrați și funcționali (produse antropologice ale respectivei comunități) și măsura nefavorabilă, de rezistență în fața indivizilor

⁹ P. Iluț, cap. *Problematizări și explicitări ale cunoașterii socioumanului din vol. Psihopedagogie specială. Modele de evaluare și intervenție*, Editura Polirom, 2015.

¹⁰ R. Dahrendorf, *Class and class conflict in industrial society*, 1967.

externi, identificați ca pericol pentru existența comunității în forma sa originară. Este, de altfel, un mecanism de apărare a comunității (uneori brutal față de schimbare), într-un conflict care o poate afecta (fundamental).

ANALIZA SISTEMATICĂ A REALITĂȚII SOCIOUMANE – DEZIDERAT AL NATURII UMANE

Sunt două moduri de abordare a situației anterioare și, în fond, a oricărei posibile realități socioumane. Din perspectiva *cunoașterii comune* și din cea a *cunoașterii sistematice*¹¹. În ambele, se vor folosi metode de înțelegere și soluționare a situației, în care indivizii obișnuiți sau investigatorii sociali vor folosi, evident cu diferențe de aprofundare și de anvergură a cercetării pe etape de analiză, „*atribuirea de probabilități unor evenimente, precizarea viitorului, evaluarea ipotezelor și estimarea frecvențelor*”¹² și chiar „*atribuie cauze, operează cu metode statistice inferențiale destul de sofisticate, cum ar fi covarianța (Kelly, 1976), generalizează și face predicții*”¹³. Aparent, pentru că vom vedea că alături de „*limitele și erorile detectabile în conștiința comună*”¹⁴ vin și „*euristicile și biasurile*”¹⁵ și chiar gândirea dogmatică, inclusiv, a oamenilor de știință, care toate conduc la „*erori sistematice*” și deci la concluzii, de multe ori, eronate.

Avem, așadar, un prim nivel de analiză, comun celor două categorii (indivizi obișnuiți și investigatori sociali), dat de accesul facil la *realitatea socioumană* care devine *familiară* și asupra căreia mecanismele cognitive specifice *practicii cotidiene*¹⁶ se declanșează fără dificultate. Vom constata că, în această fază, cu toții propun, sub impactul „*gândirii intuitive*”, puțin examinată critic, o înțelegere a realității socioumane. Însă gândirea intuitivă are „*în egală măsură atât performanțe uimitoare, cât și deficiențe*” (D. Kahneman, 2012). Una dintre deficiențele majore ale gândirii intuitive este că se folosește de mecanisme cognitive simplificatoare care conduc la o serie de biasuri și euristici care, deși utile în viața de zi cu zi, în domeniul analizelor sociale și psihocomportamentale conduc la interpretări eronate (erori sistematice). Una dintre cauzele principale ale slăbiciunii gândirii intuitive este statistica. Oamenii, în general, potrivit analizei lui D. Kahneman, sunt slabi „*statisticieni intuitivi*”. Sigur că tot gândirii intuitive îi datorăm și performanțe uimitoare în viața de zi cu zi, cu reacții sau intuiții valide în demersul cotidian. Oamenii, indiferent de statutul lor, sunt experți pe multe dintre componentele vieții și nu pot fi puși la îndoială

¹¹ P. Iluț, *ibidem*.

¹² D. Kahneman, *Gândire rapidă, gândire lentă*, Editura Publica, București, 2012.

¹³ P. Iluț, *ibidem*.

¹⁴ P. Iluț, *ibidem*.

¹⁵ D. Kahneman, *ibidem*.

¹⁶ P. Iluț, *ibidem*.

deciziile pe care le iau pe aceste paliere. Însă din punct de vedere al analizei situației/realității socioumane de început, primul nivel de analiză nu este suficient. Intrăm în cea de-a doua fază, de aprofundare, de investigare, de înțelegere și de explicare științifică, specifică muncii analistului social. Pe acest palier, se încearcă eliberarea de conținut biasat, înlăturarea erorilor sistematice și efectelor distorsionante, se aplică instrumentar de cercetare valid și viabil, **se intră în laboratorul epistemologic de comprehensiune a realității socioumane, stăruindu-se în a plasa cercetarea în lumina neutralismului axiologic.**

SCURT ISTORIC AL CONCEPTULUI DE „STRATEGIE”

În vocabularul uzual, în domeniul dintre cele mai diferite, de la economie la politică, de la artă la sport, de la religie la știință etc., nu există un termen mai uzitat decât cel de *strategie*. De altfel, pentru orice individ, formularea unor obiective și a unor demersuri structurate de atingere a acestora poate însemna, în funcție de propria interpretare, fie că și-a stabilit un plan de acțiune, fie o strategie. „*Strategia unei persoane este tactica alteia. Ceea ce e strategic depinde de locul unde ești. Depinde, de asemenea, de momentul în care ești: ceea ce pare tactică azi, mâine s-ar putea dovedi strategie*”¹⁷. Confuzia terminologică între strategie și tactică, între strategie și proiect, între strategie și curs de acțiune etc. se datorează nu atât necunoașterii semantice a conceptelor sau a utilizării în exces a acestora pentru diferite situații, ci faptului concret că modul de urmărire a obiectivelor individuale, de grup sau organizaționale reprezintă, pentru unii, o simplă procedură, iar pentru alții, o adevărată strategie¹⁸. Ca oricare dintre marile concepte ale spațiului cultural european, chiar dacă provine din universul militar, și cel de strategie își are obârșia în antichitatea elenă. Termenul de „*strategos*”, anterior perioadei lui Pericle (450 î.C.), a însemnat „*arta unui general*” prin care se descriu deprinderile psihologice și de comportament ale unuia care ocupă o astfel de poziție¹⁹. Timpurile au evoluat, dar până la mijlocul secolului XX, conceptul de strategie s-a menținut în spațiul terminologic militar, fiind implementat, la începutul

¹⁷ Citat din James Brien Quinn, Henry Mintberg și Robert M. James, în lucrarea *The Strategy process – Concepts, Contexts, and Cases*.

¹⁸ James Brien Quinn, Henry Mintberg și Robert M. James, în lucrarea *The Strategy process – Concepts, Contexts, and Cases*: „*natura umană tinde mereu să identifice o definiție pentru fiecare concept. Dar poate ne păcălim pe noi înșine pretinzând că, de exemplu, conceptul cum ar fi strategia poate fi redus la o singură definiție.*”

¹⁹ James Brien Quinn, Henry Mintberg și Robert M. James, în lucrarea *The Strategy process – Concepts, Contexts, and Cases*, amintesc că la început „*strategos*” însemna o funcție (un general, la comanda unei armate). Apoi, s-a redefinit ca „*arta unui general*” care descrie deprinderile psihologice și de comportament al unuia care ocupă o astfel de poziție. Pe timpul lui Pericle (450 î.C.), conceptul se definește ca deprinderea de a comanda (în administrație, prin oratorie, în poziții de putere). În vremea lui Alexandru cel Mare (330 î.C.), însemna deprinderea de a angaja forțele pentru a ocupa o poziție și a crea un sistem unificat de guvernare globală.

secolului XIX, doctrinar, de Carl von Clausewitz în lucrarea fundamentală de strategie militară „*Despre război*”. Odată cu apariția lucrării „*Corporate strategy: an analytic approach to business policy for growth and expansion*”, în 1965, redactată de H.I. Ansoff²⁰, conceptul de strategie este preluat din zona militară, îmbogățit semantic și deplin valorificat în domeniul economic. Se elaborează apoi numeroase materiale documentare care definesc, redefinesc și utilizează termenul de strategie, ajungându-se ca din jumătatea a doua a secolului XX până acum să fie folosit în orice domeniu, deopotrivă, de specialiști și profani. De interes este că, importarea termenului de strategie în literatura științifică economică s-a făcut nu doar prin preluare terminologică, ci și prin import de conținut doctrinar militar. Criteriile de analiză ale unei strategii economice sunt similare (pe unele paliere, identice, cum ar fi concentrarea, flexibilitatea, coordonarea, surpriza, securitatea etc.) cu cele ale unei strategii de război. În definirea conceptului de *strategie* din prezenta cercetare se va folosi unul dintre enunțurile din lucrarea „*The Strategy process – Concepts, Contexts, and Cases*”, scrisă de James Brien Quinn, Henry Mintberg și Robert M. James: „*o strategie este un patern sau un plan care integrează scopurile, politicile și secvențele de acțiune (programele) ale unei organizații într-un întreg funcțional... Scopurile (sau obiectivele) prezintă ce trebuie realizat și când se va realiza, dar nu arată cum se va realiza... Marile obiective – acelea care afectează direcția și viabilitatea entității în întregime – se numesc obiective strategice... Politicile sunt seturi de reguli sau ghidaje care arată limitele între care trebuie să se mențină acțiunile... Politicile majore – acelea care ghidează direcția și postura întregii entități sau îi determină viabilitatea – sunt numite politici strategice... Programele specifică pas cu pas secvențele de acțiune necesare pentru a realiza obiectivele majore ale entității. Acestea exprimă cum se vor realiza obiectivele în cadrul unor limite impuse de politicile organizației... Aceste programe majore care determină țelul general și viabilitatea entității sunt numite programe strategice*”. În această idee, un demers de comunicare strategică militară, dintr-o strategie mai amplă, nu este altceva decât unul dintre programele fundamentale care are ca scop pregătirea implementării propriu-zise a strategiei într-un mediu operațional dispus sau chiar dornic pentru desfășurarea unui conflict militar major.

²⁰ James Brien Quinn, Henry Mintberg și Robert M. James, în lucrarea *The Strategy process – Concepts, Contexts, and Cases* amintesc de cartea intitulată *Corporate strategy: an analytic approach to business policy for growth and expansion* ca fiind una dintre primele apariții științifice care abordează utilizarea conceptului de strategie în afaceri.

IRAȚIONAL ȘI RAȚIONAL, ASPECTE ALE ACȚIUNII SOCIALE

În cazul în care operăm definirea ultimelor generații ale Australiei născute după 1965 în termenii enunțați de Mark McCrindle²¹ și extrapolând respectivele categorii de populații născute în jurul reperului calendaristic dintre milenii la cohortele „X”, „Y”, „Z” din celelalte zone dezvoltate și emergente ale lumii, constatăm că, în era tehnologiei informațiilor și comunicării, suntem, deopotrivă, spectatori și actori (populațiile X, Y și Z) ai unei piese în care se trăiește *live* paradoxul mondial al *manifestărilor iraționalului individual și colectiv* în decorul realității sociale realizate din butaforii tehnice, efecte materiale ale gândirii raționale²² dezvoltată progresiv de-a lungul istoriei umanității până la această dată. Dacă adăugăm acestor cohorte și pe cea născută după anul 2010, „*generația Alfa*”, beneficiară a augmentării realității imediate sau chiar a înlocuirii acesteia cu „*realități virtuale*” și căreia, probabil, i se va oferi nedoritul prilej de a trăi într-o perioadă de reechilibrări geostrategice globale, inclusiv în context de conflict militar major, putem anticipa că manifestările de iraționalitate individuală și colectivă nu doar că vor continua, la scară planetară (eventual în transmisiuni prin cele mai inedite canale de comunicare), dar se vor și amplifica. Extrapolarea caracteristicilor categoriilor de populație a Australiei pentru zonele dezvoltate și chiar emergente ale lumii s-a făcut în baza unor similitudini de comportament psihosocial ale celor două spații, în contextul globalizării (economice, sociale și chiar culturale) construite, în principal, pe baza interconectării tehnologic-comunicaționale. De altfel, o parte din manifestările iraționale au ca punct de pornire reacții cognitiv-culturale ce apar și se extind, inclusiv în societățile dezvoltate,

²¹ Potrivit lui Mark McCrindle, în articolul *Generations defined*, un extract din *The ABC of XYZ*, difuzată prin www.mccrindle.com.au, persoanele născute în perioada 1965-1979 fac parte din generația „X”; acestea și-au trăit anii de tinerețe într-o relativă pace și prosperitate, anterioară crizei din 11 septembrie 2001; persoanele născute în perioada 1980-1994 fac parte din generația „Y” (Millenials); acestea trăiesc perioada de criză post 11 septembrie 2001; persoanele născute între 1995-2009 fac parte din generația „Z”; acestea trăiesc într-o perioadă a terorismului, a recesiunii globale și a schimbării climatice. Potrivit cercetătorului, la ora actuală, alături de generațiile prezentate anterior mai conviețuiesc încă patru generații. Acestea toate pot fi înțelese (atitudinile, valorile, prioritățile și obiectivele lor) dacă sunt în acord cu momentul în care s-au născut.

²² Aici „*gândirea rațională*” este înțeleasă ca proces cognitiv tehnico-științific care, de-a lungul istoriei, a adus umanitatea la nivelul tehnic și tehnologic actual. Însă, „*raționalul*” din lucrarea curentă la care, ulterior, se va raporta și defini „*iraționalul*” – ca obiectiv de înțelegere și instrument de lucru în explicitarea „*comportamentului irațional, fie individual, dar mai ales colectiv*”, se încadrează în paradigma „*raționalismului critic*” al lui K. R. Popper în care oamenii liberi se constituie într-o societate deschisă caracterizată prin pluralism și toleranță și în care aceștia își rezolvă problemele prin dialog, rațiune, condamându-se intoleranța și ideologiile totalitare și, nu în ultimul rând, „*iraționalul*”. De altfel, între „*iraționalul individual*” – cel care se manifestă, în general, ca un comportament înafara predictibilității de etapă, printr-o acțiune marcată de arbitrar și care fie este un efect al genialității actorului social (al intuiției/al viziunii acestuia) în anticiparea etapei viitoare, fie este efectul recurent al apartenenței individului la o microrețea socială situată într-o stare de „*irațional colectiv*” – și „*iraționalul colectiv*” propriu-zis există o diferență de abordare, dat fiind faptul că „*iraționalul colectiv*” poate fi mai ușor identificat și explicat, inclusiv prin paradigma abordării de tip economic a comportamentului uman, utilizată în prezenta lucrare.

ca urmare a patern-urilor ideologice antagonice din nișe (microrețele) ale respectivelor societăți (rețele sociale privite ca structuri comunicaționale²³), utilizându-se plenar interconectarea tehnologică.

Unul dintre conceptele fundamentale care se vor lansa în dezbateri este „iraționalul” (individual și colectiv) a cărui construcție teoretică se va baza pe antiteza sa față de „raționalul” de tip weberian. Marele sociolog și economist german, în cartea *„Etica protestantă și spiritul capitalismului”* vorbește de „nerațional”, pe care îl surprinde prin contrapondere la „rațional”: „De fapt, lucrurile stau așa: un lucru este „nerațional” nu în sine, ci dintr-un anumit punct de vedere „rațional”. Petru omul nereligios, orice mod de viață religios, pentru hedonist, orice mod de viață ascetic sunt „neraționale” chiar dacă, măsurate după valoarea lor ultimă, ele sunt o „raționalizare”. Dacă acest studiu are vreun rost, atunci el este acela de a releva multilateralitatea conceptului – apărut univoc – de rațional”.

Încadrarea paradigmatică a „raționalului”, în contextul relațiilor de comunicare beneficiază de o multitudine de opțiuni. Teoriile structuralist-funcționaliste²⁴ furnizează instrumentarul de caracteristici factuale prin care poate fi decriptată „societatea în rețea globală” și, mai ales, criteriile de delimitare a microrețelilor sociale din compunerea acesteia. Mergând mai departe, paradigma pluralismului conflictelor sociale²⁵ explică, prin identificarea centrelor de „autoritate” din microrețele, echilibrul care se stabilește în relațiile conflictuale dintre diferite centre – autorități. Pe de altă parte, prin teoria jocului, înțelegerea relațiilor neîncetate de conflict, de reglaj al relațiilor și de stabilire a stării de echilibru între microrețele se centrează pe „interdependența deciziilor adversarilor și pe așteptările acestora în privința comportamentului celuilalt”²⁶.

Abordarea economică a comportamentului uman²⁷ aduce însă o notă mai pragmatică într-o arie de interes științific care se vrea, în fapt, ferit cât mai mult de mirajul abstractului și care să vină cu răspunsuri aplicabile la necesitatea de a propune planuri de comunicare strategică eficiente în era tehnologiei informațiilor și comunicării. În acest cadru teoretic se așază confortabil înțelegerea „raționalității” relațiilor sociale, „iraționalul” de tip economic ieșind din tehnicitatea acestei teorii. (De exemplu: este un terorist suicidal „rațional” din perspectiva economică

²³ Manuel Castells, în lucrarea *Communication power*, definește „societatea în rețea globală” (*the global network society*) ca fiind o **configurare specifică de rețele globale, naționale și locale într-un spațiu multidimensional al interacțiunii sociale**. Nu toți oamenii planetei sunt incluși în această societate a cărei structură socială este construită în jurul rețelelor activate prin dispozitive microelectronice, în care se transferă informații procesate digital prin intermediul tehnologiilor comunicării.

²⁴ L.A. Coser, *Les fonctions du conflit social*, P.U.F., Paris, 1982.

²⁵ R. Dahrendorf, *Class and class conflict in industrial society*, University Press, Stanford, 1967.

²⁶ T.C. Shelling, *The strategy of conflict*, Cambridge, Massachusetts, 1980.

²⁷ G.S. Becker, *Comportamentul uman – o abordare economică*, Editura All, București, 1994.

a lui Gary S. Becker? Ce parte din „raționalitatea” teroristului suicidal este „raționalitate pervertită”? Dar un terorist ne-suicidal poate avea argumentare de tip „rațional” pentru faptele sale? Este răspunsul său o „raționalitate pervertită” sau, pur și simplu, comportamentul său este „irațional”? Așadar, este „raționalitatea pervertită” o formă a „iraționalului”?)

Max Weber ne sugerează, în încercarea de a-l scoate pe cercetător din bias²⁸-urile simțului comun, că „omul modern în general, oricâtă bunăvoință ar avea, în mod obișnuit nu este în stare să-și imagineze importanța conținutului religios de conștiință pentru modul de viață, pentru cultură și caracterul popoarelor, este firesc să nu intenționăm să punem în locul unei interpretări cauzale unilateral „materialiste” a culturii și istoriei una spirituală la fel de unilaterală. Amândouă sunt deopotrivă posibile, dar ambele servesc la fel de puțin adevărului istoric, dacă ele nu sunt destinate să fie o muncă pregătitoare, ci ar pretinde să fie o încheiere a cercetării”.

„SOCIETATEA ÎN REȚEA GLOBALĂ”, SUPRASTRUCTURĂ CONSTITUITĂ DIN „MICROREȚELE SOCIALE”

În cadrul unei rețele, descriptorul esențial este „procesul prin care se ajunge la ea – comunicarea care creează legăturile între oameni și grupuri de oameni”²⁹, adică sistemul de operare al rețelelor sociale, sau al microrețelilor sociale dacă le privim în raport cu „societatea în rețea globală”. De asemenea, una dintre corespondențe de conținut semantic pe care dorim să-l aplicăm „microrețelilor sociale” este acela de *audiențe* pentru că, în fapt, la acestea intenționăm să ajungem, în calitate de transmițători ai unor mesaje dintr-o campanie de comunicare strategică militară.

La nivel suprastatal, dar nu înafara statelor, întâlnim o nouă formă de societate, identificată de Manuel Castells ca fiind „societatea în rețea globală”³⁰. Suntem martorii unei rapide și nepredictibile transformări tehnosociale³¹ ale societăților – existente în cadrul națiunilor state – în societăți globale (din ce în ce mai) independente de națiunile-state de origine, al unui proces de globalizare chiar mai accelerat decât cel intuit de M. Castells la data la care a definit noul său concept. În contextul furnizat de interferarea produsă în ultimii ani în ansamblul tehnologic al informațiilor de comunicare de tip *social media*, pe de o parte, și de dezvoltarea cibernetică și interferarea acesteia în spațiile cele mai intime ale individului, pe de alta, observăm

²⁸ D. Kahneman, *Gândire rapidă, gândire lentă*, Editura Publica, București, 2012.

²⁹ John Naisbitt, în *Megatendințe*, abordează frontal conceptul de rețea, definindu-le simplu „oameni care vorbesc unul cu altul, împărtășind idei, informații și soluții”.

³⁰ *Idem*.

³¹ Manuel Castells, în lucrarea *Communication power*, arată că „tehnologia centrală a timpului nostru – tehnologia comunicării – se raportează la specificitatea speciei umane: conștiință și comunicare cu sens”.

că în „*societatea în rețea globală*” se configurează și reconfigurează permanent, adaptativ și algoritmic „*microrețele sociale*”, comunități de tip „social media”, extrase din categoria comunităților umane propriu-zise, diferite însă de zona de origine.

În proces de repliere a abordării „*societății în rețea globală*” se găsesc și actorii politici, fie cei din națiunile state, fie cei care vizează, în efortul lor de a obține puterea³², spații mai largi, suprastatale. În acest sens, unul dintre criteriile fundamentale ale puterii politice, și anume caracterul teritorial³³, devine oarecum difuz în termeni de obținere și de exercitare a puterii. Teritoriul național statal, în sine, rămâne, până la o eventuală reechilibrare geostrategică, definit de granițele sale politico-administrative, însă zonele de exercitare a influenței actorilor politici exced sau sunt mai mici față de teritoriu și, implicit, suveranitatea statului național este afectată, în funcție de influențele unor alți actori politici, externi, poziționați în rețele sociale cu un grad mai mare de influență³⁴ din „*societatea în rețea globală*”.

Cheia noii organizări sociale de tip comunicațional în care structurarea se realizează prin co-existența microrețelelor aflate în inter-conectivitate și interferență este globalizarea. Din această perspectivă, anumite centre nodale ale rețelelor devin „*centre de putere*”, difuzând o mai mare cantitate de conținut cu sens în comunicare, afectând determinant gradul de influență al actorilor sociali. Aceștia, în efortul de adaptare la nivelul „*societății în rețea globală*”, dezvoltă capacități de comunicare relevante în microrețelele sociale targetate, pe următoarele paliere de analiză:

1. înțelegerea mecanismelor de constituire a „*societății în rețea globală*” și, implicit, decuparea sociometrică a „*microrețelelor*” co-existente în zona („*teritoriul*”) de manifestare a influenței sociale. „*Societatea în rețea globală*” este organizată în microrețele distincte, cu mai multe centre nodale (uneori antagonice) de putere. Înțelegerea presupune procesul de deciptare a codurilor (protocoalelor

³² Puterea, definită de Max Weber în lucrarea *Wirtschaft und Gesellschaft*, „înseamnă orice șansă folosită pentru a-ți impune propria voință în cadrul unei relații sociale, chiar împotriva unor rezistențe și indiferent de elementele pe care se bazează această șansă”. Nota ușor conflictualistă de definire a puterii din enunțul weberian încadrează paradigmatic utilizarea de către politic a mijloacelor de coerciție „împotriva unor rezistențe”, care într-un simplu joc de imaginație pot fi mijloace militare, inclusiv de implicare a acestora „împotriva unor rezistențe” externe statului reprezentat de puterea politică în discuție.

³³ Jean Baechler, în lucrarea *Le pouvoir pur*, susține că, „pentru a fi politică, o putere trebuie să înceapă prin a se exercita într-un spațiu delimitat”.

³⁴ Manuel Castells, în lucrarea *Communication power*, descrie „puterea” ca fiind capacitatea relațională care permite unui actor social să influențeze asimetric deciziile unui alt actor social/unor alți actori sociali în moduri care favorizează voința, interesele și valorile actorului puternic. În definiția cercetătorului, conceptul de „actor” se referă la o varietate de subiecți ai acțiunii: actori individuali, actori colectivi, organizații, instituții și rețele. Pe de altă parte, „puterea” nu este un atribut, ci o relație, mai precis, o capacitate relațională, cu considerentele ce rezultă din acest enunț, dacă societatea este analizată din perspectiva ansamblului de rețele sociale din care este constituită. Asimetria din definirea conceptului de putere ne spune că, deși relația de influență este întotdeauna reciprocă între actori, în cazul relației de putere, unul are o influență mai mare asupra celuilalt.

de comunicare) și a mecanismelor ierarhice de transmitere a obiectivelor/mesajelor între elementele constitutive din cadrul microrețelelor. Anvergura procesului de comunicare între mai multe elemente conduce la stabilirea existenței în sine a acelei microrețele sociale, iar nivelul procesului comunicării unor elemente din microrețea conduce la stabilirea ierarhiei de putere a acestor elemente în cadrul microrețelei. Microrețelele sociale sunt diferite din punct de vedere al planimetriei elementelor constitutive și au structuri dinamice (ale distribuției nodale în teritoriul geografic), dar sunt similare prin funcționarea lor în sistem binar (a incluziunii sau a excluziunii elementelor constitutive într-una sau în alta dintre microrețele). O microrețea socială cu o geografie mai stabilă și o evoluție în dinamica structurii mai predictibilă este una în care transmiterea de influență prin centrele nodale se realizează mai ușor.

2. **identificarea relațiilor de putere în interiorul microrețelelor.** Sistemele sociale sunt, prin definiție, conflictuale, generându-se continuu ca urmare a echilibrelor rezultate din cursa de reșezări ale relațiilor de putere în timp. „*Societatea în rețea globală*” nu doar că rămâne una a conflictului dintre actorii sociali/microrețele sociale, dar, dată fiind structura sa, este una în care starea conflictuală se accentuează, echilibrul având un grad mai ridicat de labilitate. Unele noduri devin centre de putere stabilind (programând), pe de o parte, obiectivele (sens și conținut microrețelelor sociale) și, pe de alta, ideologiile (procedurile de operare ale microrețelelor în demersul acestora de a-și atinge obiectivele).

3. **evaluarea distanței dintre centrele nodale ale microrețelelor sociale și stabilirea gradului de interferență între microrețele,** fie în centrele nodale comune de retransmisie, fie în cele comune de putere. Gradul de interferență, în ansamblul „*societății în rețea globală*”, modulează transmiterea influențelor actorilor sociali. În condiții de concurență între actori, transmiterea devine asimetrică, funcție de capacitatea relațională și, mai ales, de potențialul acestora de a penetra simultan și adaptat mai multe microrețele. În punctele de interferență, dacă distanța dintre noduri de rețea situate în cel puțin două microrețele tinde către zero, respectivele puncte de interferență devin centre de transmisie simultană a influenței actorilor sociali în mai multe microrețele. Inexistența unor zone de interferență între centrele nodale sau interferența aleatorie a elementelor constitutive ale rețelelor, neimportante din punct de vedere al relațiilor de putere din cadrul acestor microrețele, conduc la o creștere a distanței de influențare între microrețele și, implicit, la o creștere a efortului de transmitere a influenței actorilor sociali interesați. O distanță crescută către infinit între nodurile unor microrețele conduc la ruperea legăturilor de comunicare inter-nodală.

Creșterea gradului de labilitate a centrelor nodale în jurul cărora se constituie microrețelele sociale induc, așadar, o accentuare crescută a naturii conflictuale ale microrețelelor sociale. Înțelegerea „societății în rețea globală” ca suprastructură constituită din structuri distincte și dinamice – „microrețele sociale” – conduce la concluzia că gradul de stabilitate organică a societății actuale s-a diminuat ca urmare a stabilității organizaționale diferite ale microrețelelor sociale și a re-echilibrărilor de status ale acestora. Pe de altă parte, deschiderea către o stare conflictuală a „societății în rețea globală” atenuează – în continuare – instabilitatea generată de microrețelele aflate în raport conflictual. Formularea se menține, astfel, din perspectivă structural-funcționalistă, în setul de enunțuri, din 1967, ale sociologului american Lewis A. Coser³⁵.

APELUL LA TEORIE

„Teoria jocurilor” este una dintre abordările actuale aplicată domeniului confruntării a doi actori politici majori între care se realizează un „paradoxal echilibru strategic”³⁶. Thomas Shelling, autorul acestei idei, consideră că „până și în cele mai distructive confruntări strategice se pot crea, în mod paradoxal, prin simpla logică a confruntării și amenințării reciproce, puncte de echilibru și elemente de cooperare și consens între cele două părți”. Concluziile sociologului american pe linia menținerii echilibrului strategic, dar și referințele sale asupra „raționalului” versus „iraționalului”, din noua gândire strategică a marilor jucători planetari confirmă gradul de interes pentru subiect și ghidează analiza acestor concepte în contextul transunerii lor pentru înțelegerea modului de relaționare structurală a „societății în rețea globală”.

În literatura de specialitate, comunicarea strategică primește multiple și nuanțate încadrări conceptuale, în funcție de sfera organizațională căreia i se circumscrie. Comunicarea strategică este o activitate adoptată deliberat de către o organizație în vederea întipăririi în mentalul colectiv al audienței sale a unei imagini care să permită atingerea obiectivelor organizaționale majore.

Într-o perspectivă simplificată, comunicarea strategică poate fi definită ca fiind un proces creativ derulat de o organizație într-o perioadă stabilită de timp, prin care „mesajele”, „canalele de transmisie” și „audiențele” organizației se interconectează în vederea realizării stării finale a organizației. Observăm că, de-a lungul timpului, cele trei elemente au cunoscut etape de rafinare, datorate, în mare măsură, etapelor de dezvoltare a societății umane. Astfel, „mesajele” au primit conținut subtil,

³⁵ L.A. Coser, în urma unor analize asupra grupurilor mici, a emis o serie de enunțuri științifice, rezultate ale unor cercetări empirice.

³⁶ T.C. Shelling, *The strategy of conflict*, Cambridge, Massachusetts, 1980.

„transmiterea” a început să se facă în timp real și „audiențele” s-au fragmentat și, adesea, s-au supra-specializat. Mai mult, în relația dintre cele trei elemente, în contextul social actual, „audiențele” au împrumutat caracteristici funcționale ale „mesajelor” și „canalelor de transmisie”. Dacă „mesajele” sunt adecvat construite și livrate, „audiențele” însele devin multiplicator și transmițător al acestora către sine și exterior.

A fost, deci, firească din partea planificatorilor comunicării strategice, amplificarea atenției în analiza multiplelor „audiențe”. Unei „audiențe” riguros definite factual și/sau psiho-social i se poate adecva livrarea de mesaje adaptate (algoritmice), astfel încât obiectivele majore ale comunicatorilor să fie realizate.

Îngustând aria de definire a comunicării strategice cu scopul de a canaliza cercetarea către zona proprie de interes, notăm că, în plan militar, NATO, prin agenția sa de comunicare strategică, definește acest proces ca fiind „integrarea capacităților de comunicare și funcțiunile de informare cu alte activități militare pentru a înțelege și modela mediul informațional. Prin mediul informațional se înțelege nu doar informațiile propriu-zise, ci indivizii, organizațiile și sistemele care primesc, procesează și transmit informațiile și spațiul cognitiv, virtual și fizic în care acestea au loc”³⁷. StratCom-ul, agenția de comunicare strategică a NATO, derulează curent campanii majore de comunicare, astfel încât obiectivele sale politico-militare să se realizeze, potrivit intereselor organizației³⁸.

Pornind de la considerațiile teoretice anterioare, deschidem analiza către subiectul actorilor politici majori³⁹ și posibilitatea ca aceștia să intensifice către extrem o situație politică, ajungându-se la conflictul militar major, războiul interstatal, în contextul „societății în rețea globală”. Conflictul intra-statal sunt ca, de asemenea, rezultatul unor situații politice conflictualiste extreme, modul de stabilire a situației de echilibru între actorii politici intra-statali, de exemplu prin război civil, (actori sociali cu relevanță mai mare sau mai mică în lupta lor pentru putere din cadrul interior al unui sistem social statal) nefăcând obiectul acestei analize. Așadar, actorii politici, în demersul lor de a obține și menține puterea, transpun situația politică de echilibru dintre state în stare de război între acestea. Potrivit enunțului lui Carl von Clausewitz de acum două secole, „războiul este doar

³⁷ <https://www.stratcomcoe.org/>

³⁸ Începând cu luna decembrie, 2017, în România se aplică o campanie de comunicare strategică pilot a NATO intitulată #WeAreNATO care are ca scop tocmai înțelegerea de către populația de liceu și universitară a rolului NATO pentru statele membre, în general, și pentru România, în particular.

³⁹ Pentru că demersul analitic urmărește procesul de comunicare a unei instituții militare statale în etapa de preambul al unui conflict militar major, cum ar fi războiul între cel puțin două entități statale, actorii politici sunt definiți ca majori, aceștia fiind reprezentați de structurile guvernamentale centrale ale unui stat, responsabile cu inițierea sau participarea impusă la respectivul război.

*o continuare a politicii cu alte mijloace*⁴⁰. Chiar dacă demersurile doctrinare de ducere a unui război sunt mult schimbate de la momentul în care autorul a realizat una dintre cele mai sistematice teoretizări ale conflictului militar major din istoria umanității, intuiția sociologică privind situarea războiului în zona luptei politice pentru putere s-a confirmat, astăzi, marile ordine de operații, în baza cărora se angajează forțele armate, nu sunt altceva decât transpunerea în cadru normativ-militar a intenției actorului politic major, decident al utilizării armatei ca instrument politic. Strategiile militare însele se elaborează după însușirea de către comandant a intenției politice a marilor actori sociali și transformarea acestora în obiective strategice militare. Războiul însă este unul dintre procesele sociale cu evoluții dificil de anticipat, evoluția lui depinzând de numeroase variabile, unele dintre acestea, la momentul începerii războiului, rămânând perfect necunoscute.

În acest context, intuiția comandantului în formularea obiectivelor strategice face diferența dintre un curs de acțiune al forțelor din subordine (chiar la nivel strategic, care poate avea succes sau nu) și o strategie militară. Prin strategie militară, comandantul antrenează în conflictul major nu doar forța beligerantă, ci introduce între obiectivele strategice elemente de viziune (*irațional*) pentru organizația militară, care transcend simțului comun.

Între elementele necesare războiului⁴¹, alături de comandant (și armata sa) și guvern, Carl von Clausewitz introduce „poporul” în care, înainte de începerea propriu-zisă a războiului, ar trebui să pre-existe „pasiunile menite să se aprindă un război” (iraționalul colectiv). E o temă de care se preocupă toți actorii politici majori, care mai înainte de a transmite decizia extremă, aceea de a-și utiliza armatele, ca ultim argument al intenției politice, își construiesc sprijinul societății pe care o reprezintă prin inducerea justetei și legitimității acțiunii beligerante statale. Așadar, în pre-etapa războiului se formulează strategiile militare, dar ca prim pas (esențial) al acestora, pentru a fi asigurat suportul poporului, se pune în aplicare un set de campanii/un plan de comunicare strategică.

CONCLUZII

Schisma de epocă a modificării structurale a societății s-a produs odată cu interferarea tehnologiilor informației în mecanismele structurării sociale. A început acum două decenii, se acutizează și crește exponențial în ultimii ani. Transformarea

⁴⁰ Carl von Clausewitz, în lucrarea *Despre război*, consideră că „războiul nu este doar un act politic, ci un adevărat instrument politic, o continuare a relațiilor politice, o realizare a acestora cu alte mijloace”. Într-o astfel de relație conflictualistă, intenția politică este scopul, războiul nefiind altceva decât mijlocul de realizare a intenției.

⁴¹ Carl von Clausewitz, în lucrarea *Despre război*, consideră războiul „o ciudată treime, compusă din violența originară a elementului său, ura și dușmănia, care trebuie considerate ca un instinct natural orb, din jocul probabilităților și al hazardului, care fac din război o activitate liberă a sufletului, și din natura subordonată a unui instrument politic, prin care revine purului intelect”.

structurii claselor sociale (exterioară indivizilor) nu a ținut ritmul cu care s-a produs și se produce interferarea tehnologică în interiorul structurii ca întreg, astfel încât starea de echilibru social inițial bazat pe ierarhie socială și conexiuni axiologice s-a transformat într-o stare cu multiple echilibre de microrețele autarhice (prin decizia indivizilor), mai puțin stabile, bazate pe proximitate de valori și irațional colectiv.

Mecanismele de luare a deciziilor în domeniul politic statal sunt alimentate, pe de o parte, de reflexiile ideologice și axiologice societale naționale și extranaționale, cu un grad identificabil de coerență logică și, pe de alta, într-o măsură din ce în ce mai mare, de reacții la stimulii iraționalului colectiv, inconsistent logic, aleator și latent.

În domeniul strategiilor electorale, reprezentanții politici au trecut de la etapa identificării și persuadării unor categorii mari de votanți (categorii majore ale structurii sociale), în baza unor caracteristici sociologice generale, la etapa înțelegerii caracteristicilor de gregaritate ale unor microrețele sociale – audiențe distincte, adaptându-și și nuanțându-și mesajele politice astfel încât să răspundă la elemente de irațional colectiv care aranjează respectivele substructuri.

Conflictul militar major, mai ales dacă apare posibilitatea producerii acestuia în spațiul de proximitate statală, reierarhizează angoasele psiho-sociale – inclusiv pentru generațiile unei populații care nu au experimentat direct consecințele socio-economice ale unui război –, aducând în stare manifestă mecanisme de gândire colectivă care au existat latente în mentalul colectiv, inclusiv și mai ales din tipologia iraționalului colectiv.

Deciziile strategice ale autorităților statale se reflectă practic în sistemul militar al statului prin întocmirea unor planuri de acțiune și de reacție/contingentă, inclusiv prin elaborarea și aplicarea unor planuri de comunicare strategică.

Comunicarea strategică militară reprezintă integrarea capacităților de comunicare și informare cu alte activități militare având scopul de a modela mediul informațional potrivit obiectivelor instituției militare⁴². Comunicarea strategică intră în funcțiune în fazele anterioare ale unei operații militare, fiind premergătoare etapelor acțiunilor militare propriu-zise.

Războiul de tip hibrid are, în fazele de debut ale manifestării ca fenomen social, aspectul utilizării unui arsenal neconvențional în care tehnologia informațiilor și comunicării devine o armă prin care se țintesc anumite elemente ale societății care să producă dezordine socială și/sau economică și microrețele sociale prin intermediul cărora să se inducă stări de angoasă socială (neîncredere în elementele de autoritate națională). În această fază, mediul operațional este privit extins față de o posibilă zonă de conflict armat și țintele vizează, cu preponderență, segmente ale mediului civil.

⁴² <https://www.stratcomcoe.org/>

Sistemul militar importă și adaptează mecanismele de funcționare a comunicării strategice derulate de marii actori electorali și/sau economici pentru a iniția și aplica fie ofensiv, fie contra-ofensiv campanii de comunicare strategică asumate ca vectori de persuadare a populațiilor din mediile operaționale, potrivit deciziilor politice ale autorităților statale.

Comunicarea strategică, în condițiile erei tehnologiei informației și comunicării generalizate, rămâne pe de o parte un instrument la îndemâna oricărei organizații, indiferent de mărimea relativă a acesteia, dacă se utilizează canale de transmisie și mesaje cu calități virale de distribuire și replicare (viralizare) în microrețelele sociale constituite în spațiul cibernetic al social media și, pe de alta, o irosire de resurse indiferent de puterea economică a unei organizații, dacă se planifică și organizează fără o înțelegere atentă a diferitelor audiențe, a identificării prealabile a microrețelelor sociale cărora i se adresează.

BIBLIOGRAFIE:

1. C. Ackermann, R. Eden, *Strategic management of stakeholders: theory and practice*, Elsevier, 2011.
2. G.S. Becker, *Comportamentul uman – o abordare economică*, Editura All, București, 1994.
3. C. Bockstette, *Jihadist terrorist use of strategic communication management techniques*, George C. Marshall Center for European Security Studies, 2008.
4. R. Boudon, *Tratat de sociologie*, Editura Humanitas, București, 2006.
5. A. Bryman, *Social research methods*, OUP Oxford, 2012.
6. M. Castells, *Communication Power*, OUP Oxford, 2013.
7. D. Chiribucă, *Metode de cercetare a comunicării și mass-media*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2014.
8. D. Chiribucă, *Communication: theories, frameworks and processes*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2013.
9. Carl von Clausewitz, *Despre război*, Editura Militară, București, 1982.
10. L.A. Coser, *Les fonctions du conflit social*, P.U.F., Paris, 1982.
11. R. Dahrendorf, *Class and class conflict in industrial society*, University Press, Standford, 1967.
12. R.M. Grant, *Contemporary strategy analysis*, John Wiley& Sons Ltd., West Sussex, United Kingdom, 2010.
13. P. Iluț, cap. „Problematizări și explicitări ale cunoașterii socioumanului” din vol. *Psihopedagogie specială. Modele de evaluare și intervenție*, Polirom, 2015.
14. P. Ispirescu, *Bamele românilor*, Editura Polirom, 2012.
15. D. Kahneman, *Gândire rapidă, gândire lentă*, Editura Publica, București, 2012.
16. J. Naisbitt, *Megatendințe. Zece noi tendințe care ne transformă viața*, Editura Politică, București, 1989.
17. M.M. Neag, *A new typology of war – the hybrid war*, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu, 2012.

18. J.B. Quinn, H. Mintberg, R.M. James, *The Strategy process – Concepts, Contexts, and Cases*, Prentice Hall, Enlewood Cliffs, New Jersey 07632, 1988.
19. R. Rughiniș, R. Deaconescu, G.G. Milescu, M. Bardac, *Introducere în sisteme de operare*, Editura Printech, București, 2009.
20. T.C. Shelling, *The strategy of conflict*, Cambridge, Massachusetts, 1980.
21. Cdr. S.A.Tatham, *Strategic Communication: A Primer*, UK Defence Academy, 2008.
22. I. Ungureanu, *Paradigme ale cunoașterii societății*, Editura Humanitas, București, 1990.
23. M. Weber, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, Editura Humanitas, București, 1996.

UTILIZAREA INDICATORILOR CHEIE DE PERFORMANȚĂ (KPI) CA INSTRUMENTE UTILE DE LUARE A DECIZIILOR ȘI ÎMBUNĂTĂȚIREA PERFORMANȚEI ÎN ACCEPȚIUNEA CONCEPTULUI *BALANCED SCORECARD*

Gheorghe MARCU

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I, București”

Radu-Mihai OANȚĂ

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Prof.univ.dr. Toma PLEȘANU

Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu

Dr. Cătălin BURSUC

Prof., Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Conceptul *Balanced Scorecard* (BSC) este definit și utilizat în practica managerială ca sistem de management al performanței și totodată ca sistem de planificare și management strategic, fiind implementat în organizații de afaceri ori industriale, în sistemul public guvernamental sau în organizații non-profit.

Din perspectiva managementului performanței, conceptul *Balanced Scorecard* utilizează Indicatori Cheie de Performanță (Key Performance Indicators/KPI) pentru măsurarea performanțelor înregistrate în activitatea organizației și prin care se corectează în mod direct proiectele, inițiativele și activitățile zilnice în scopul îndeplinirii obiectivelor strategice asumate de organizație.

Articolul de față prezintă rolul Indicatorilor Cheie de Performanță în evaluarea acțiunilor întreprinse, luarea deciziilor și eficientizarea activității organizației. Datorită conceptelor și funcțiilor dezvoltate în cadrul *Balanced Scorecard* (BSC), a determinării riguroase a performanței și contraperformanței în cadrul unei organizații (KPI), BSC și instrumentele sale de evaluare sunt recomandate pentru utilizarea și în instituțiile din cadrul sistemului de apărare, ordine publică și siguranță națională.

Cuvinte-cheie: *Balanced Scorecard*, indicatori cheie de performanță, organizație, apărare națională, SMART.

INTRODUCERE

Complexitatea și mai ales dinamica ce se poate observa în evoluția societății contemporane pe toate palierele ei – economic, politic, diplomatic, social, științific și militar – impun o conduită proactivă din partea decidenților, indiferent de domeniul sau nivelul la care aceștia se situează. Această conduită trebuie să fie fundamentată pe previziune, pe identificarea posibilelor evoluții ale sistemului de referință, pe analiza riscurilor și vulnerabilităților existente, pe prioritizarea resurselor avute la dispoziție, respectiv pe elaborarea unor răspunsuri adecvate la toate situațiile previzionate sau la acele situații ce presupun dezvoltări imprevizibile.

O organizație, indiferent de natura și obiectul activității sale, nu poate fi condusă fără a ține cont de funcțiile managementului¹: previziune, organizare, comandă, coordonare și control. Acest întreg proces se află sub directa comandă și responsabilitate a echipei manageriale, acesteia revenindu-i principalul rol în definirea strategiei, a obiectivelor strategice, în dezvoltarea politicilor și planurilor de implementare, în controlul acțiunilor, altfel spus, în orientarea generală a întregului spectru de activități specifice organizației pe termen lung.

Managementul modern se bazează pe o abordare științifică datorită diverselor curente și principii enunțate și confirmate de-a lungul timpului, introducerea automatizării actului de comandă și control în cadrul organizațiilor, existența și dezvoltarea instrumentelor și tehnologiilor din domeniul IT ce asigură suportul activităților de management. Acest impact se poate observa pe întreg palierul de activități specific manageriale (planificare, organizare, conducere, instruire, comunicare) dar cu un impact mai ridicat în analiza și evaluarea acțiunilor proprii întreprinse (control).

Și în sistemul militar se poate observa cu ușurință existența și aplicarea tuturor funcțiilor managementului, în fiecare din domeniile specific militare, dar și în toate activitățile și acțiunile militare: *funcția de previziune* – domeniul informațiilor militare; *funcția de organizare* – domeniile personal și mobilizare, instruire; *funcția de comandă și coordonare* – funcție esențială în aplicarea instrumentelor și a principiilor militare; *funcția de control* – funcție necesară pentru obținerea feed-back-ului asupra acțiunilor ordonate/întreprinse.

Funcțiile managementului se caracterizează printr-o interdependență și o anumită succesiune în timp. Sunt caracterizate de dinamism și sunt tributare

¹ Henry Fayol, *General and Industrial Management*, Published by Martino Fine Books, 2013, reprint of 1949 Edition.

progresului științifico-tehnic. Funcțiile managementului au caracteristici proprii dar și universalitate în întreg spectrul de acțiuni ce se întreprind:

- funcția de previziune și planificare implică analiza riscurilor și vulnerabilităților existente și viitoare, stabilirea strategiei, obiectivelor, politicilor, programelor, procedurilor, inițiativelor, duratelor și a bugetelor;
- funcția de organizare determină structura organizatorică, stabilirea lanțului de comandă și control, delegarea și împuternicirea, definirea misiunilor și a sarcinilor;
- funcția de conducere și coordonare realizează distribuția sarcinilor și uniformizarea eforturilor, instruirea militarilor, coordonarea execuției bugetare, prioritizarea acțiunilor întreprinse funcție de obiectivele stabilite, motivarea personalului, coordonarea spațio-temporală, comunicarea internă și externă;
- funcția de control este centrată pe stabilirea standardelor de performanță, evaluarea și interpretarea rezultatelor înregistrate în spectrul eficienței și eficacității, dispunerea măsurilor de corecție a proceselor.

Obiectivele strategice sunt, fără îndoială, elementul central al managementului. Abordate ca exprimări într-o notă cantitativă sau calitativă, subsumate scopului de înființare și a menirii de a fi a organizației, ele reprezintă punctele de referință în transformarea organizațională, îndeplinirea strategiei și atingerea viziunii. Ele generează responsabilitatea la nivel de individ, grup sau organizație.

Caracterizate prin acronimul SMART² (Specifice, Măsurabile, Adaptabile, Realiste și încadrarea într-o fereastră de Timp strict limitată), obiectivele strategice devin și subiectul funcției de control și evaluare. Prin acest proces se determină starea de fapt a organizației, se compară rezultatele măsurate și înregistrate cu nivelul de ambiție planificat, se analizează evoluția pozitivă sau negativă și se aduc corecțiile necesare pentru alinierea efortului la obiectivele strategice.

Managementul performanței la nivel organizațional sau individual reflectă progresul înregistrat și rezultatele obținute în implementarea strategiei și a obiectivelor strategice.

La nivel strategic militar, evaluarea performanței poate fi interpretată în cheia reușitei implementării transformării organizaționale și în cea a înzestrării cu tehnică și echipamente militare moderne. La nivel operativ militar, putem vorbi de succesul înregistrat în alinierea întregului efort instituțional la implementarea strategiei și atingerea obiectivelor strategice. Nivelul tactic militar corespunde evaluării performanței la nivel de individ și microstructură, îndeplinirea sarcinilor în termenele ordonate, calitatea lucrărilor, performanță în instruire și educație etc.

² George T. Doran, *There's a S.M.A.R.T. way to write management's goal and objectives*, Management review, pp. 35-36, November 1981.

CONCEPTUL BALANCED SCORECARD

Conceptul Balanced Scorecard (BSC), concept introdus de Robert S. Kaplan și David P. Norton în anul 1992, este centrat pe îmbunătățirea performanței. Acesta include o serie de măsuri privind evaluarea performanței organizaționale, financiare și non-financiare, într-o singură foaie de punctaj și evaluare. De-a lungul timpului acesta a primit o serie de îmbunătățiri, la momentul actual fiind considerat un concept cu multiple valențe:

- sisteme de management și control;
- sistem de management al performanței;
- sistem de comunicare strategică.

Noutățile conceptului BSC constau în introducerea unor noțiuni noi în evaluarea performanței unei organizații, pe lângă cele clasice și preponderent financiare, ca de exemplu: competențe/abilități ale angajaților, motivarea angajaților, inovația și instruirea continuă a angajaților, precum și clasificarea valorilor înregistrate și evaluate, în patru mari cadrane/perspective:

- perspectiva financiară;
- perspectiva clienți;
- procese interne;
- dezvoltare și perfecționare.

Practic, BSC asistă echipa de comandă în identificarea timpurie a problemelor ce prezintă un potențial de transformare a lor în piedici pentru realizarea și implementarea strategiei.

Datorită nivelului de flexibilitate ridicat, aplicabilitatea conceptului BSC în sistemul militar este dovedită de succesul înregistrat de armatele străine care l-au adoptat și implementat³: Royal Navy, US Air Suply, Babcock International Group etc.

Concluziile rezultate în urma analizării aplicării conceptului BSC în sectorul de apărare sunt următoarele⁴:

- BSC nu trebuie privit strict prin prisma funcției de evaluare a performanțelor, ci trebuie abordat ca un instrument pentru direcționarea evoluției și transformării organizației militare;
- BSC permite clarificarea și comunicarea strategiei în întreaga organizație, aliniind efortul individual și instituțional în atingerea obiectivelor strategice;
- pentru asigurarea reușitei implementării BSC este necesară implicarea directă și susținerea acestuia de către echipa de comandă.

³ Disponibil la <http://www.ebalancedscorecard.ro>, accesat la data de 03.08.2019.

⁴ Gheorghe Marcu, *Analiza conceptului Balanced Scorecard și aplicabilitatea acestuia în organizația militară*, Univers strategic, revistă universitară de studii strategice interdisciplinare și de Securitate, Editura Creștină „Dimitrie Cantemir”, Anul X, nr. 1(37), București, Ianuarie-Martie 2019.

Implementarea conceptului BSC în organizația militară conduce la îmbunătățirea performanțelor în ansamblu al domeniului militar, implementarea cu succes a reformelor, transparența activităților și proceselor decizionale, adaptarea continuă a organismului militar la realitățile interne și internaționale, la realizarea și atingerea obiectivelor strategice.

Literatura de specialitate evidențiază caracteristicile esențiale specifice procesului de control-evaluare:

- relevanță – procesul trebuie adaptat specificului activității organizației militare și a personalului care desfășoară activități în cadrul acesteia;
- flexibilitate – dinamica factorilor externi se manifestă și în interiorul organizației militare; pentru aceasta este necesară adaptarea continuă a procesului de control-evaluare la realitățile din teren;
- concentrarea pe aspectele critice – analiza și evaluarea trebuie direcționate către rezultatele acelor procese cu impact major în derularea acțiunilor ce contribuie la îndeplinirea obiectivelor;
- simplitate, claritate – evaluarea trebuie să fie simplă de realizat, iar rezultatele să fie simple de analizat. Factorul timp este de cele mai multe ori decisiv în adoptarea unui răspuns corectiv sau profilactic;
- cost eficient – procesul de control-evaluare este generator de costuri; acestea nu trebuie să depășească activitatea supusă analizei.

INDICATORII CHEIE DE PERFORMANȚĂ

Funcția de control-evaluare este foarte importantă în balanța evaluării performanței organizaționale, deși i se acordă o atenție mai redusă în cadrul proceselor manageriale.

Managementul performanței este un proces prin care se evaluează progresul înregistrat în îndeplinirea obiectivelor, incluzând aici eficiența utilizării resurselor disponibile (umane, materiale financiare și informaționale) pentru realizarea măsurilor ordonate, calitatea rezultatelor și evaluarea alinierii întregului efort individual și colectiv la obiectivele strategice. Managementul performanței începe cu determinarea a ceea ce dorim să evaluăm, identificarea metodelor de colectare a datelor și informațiilor, colectarea, analiza și evaluarea acestora, interpretarea și luarea deciziilor de corecție atunci când este necesar. Pentru a fi eficient, procesul de control-evaluare trebuie să fie continuu, cu o intensitate sporită asupra punctelor decisive, în momentele cheie și asupra personalului responsabil.

Printre beneficiile procesului de management al performanței trebuie subliniate trei aspecte importante:

- asigură feedback-ul necesar în procesul de luare a deciziilor la toate nivelurile - strategic, operativ sau tactic;
- asigură menținerea excelenței în cadrul proceselor, inițiativelor, planurilor ce contribuie la realizarea misiunilor și sarcinilor;

- asigură implementarea măsurilor de corecție asupra proceselor, inițiativelor, sau planurilor încă din fazele de manifestare incipientă ce reflectă o deviație de la cursul firesc, planificat; identificarea surselor și tendințelor centrifuge și corectarea lor sprijină îmbunătățirea continuă și consecventă.

Conceptul BSC pune la îndemâna echipei de comandă un set de instrumente prin care se realizează imaginea, la zi și fără distorsiuni, a organizației militare: factorii critici de succes și indicatorii cheie de performanță. Prin implementarea acestui set de factori, analiza și interpretarea lor, se realizează un sistem de pârghii prin care organizația își îmbunătățește performanța continuu.

Critical Success Factors (CSF)/factori critici de succes și *Key Performance Indicators* (KPI)/indicatori cheie de performanță sunt doi termeni foarte des întâlniți în literatura de specialitate. Diferența dintre cei doi termeni este reprezentată de diferența dintre cauză și efect.

În cadrul managementului strategic determinarea obiectivelor strategice reprezintă un proces prin care echipa de conducere transmite organizației direcțiile de acțiune pe termen lung. Conceptul BSC ne învață că acestea trebuie să fie repartizate uniform în cele patru cadrane, nu trebuie să fie numeroase, rolul fiind de a călăuzi activitatea zilnică a personalului.

Un CSF reprezintă în fapt un obiectiv de performanță de nivel înalt, asociat unui obiectiv strategic, pe care organizația are obligația de a-l realiza/atinge. Factori critici de succes reprezintă cauza succesului, ele stabilesc ce trebuie întreprins pentru a avea succes. CSF se constituie ca un reper presetat de către echipa de conducere care devine obiectiv al eforturilor întrunite ale personalului, obligatoriu a fi atins sau chiar depășit. Odată stabilite aceste repere/praguri, prin atingerea lor se asigură alinierea organizației la obiectivele strategice definite.

Subliniem că demersul nostru pentru determinarea performanței în cadrul organizației militare pornește de la ipoteza existenței stării de pace, în toate celelalte stări (pre-conflict, descurajare, conflict, post-conflict, lupta armată) are la bază alte principii, metode și instrumente prin care să asigure succesul în confruntarea cu adversarul.

Pentru a fi eficient, un factor critic de succes trebuie⁵:

- „să fie vital pentru succesul implementării strategiei organizației;
- să ducă beneficii departamentului responsabil de implementarea lui, dar și întregii organizații;
- să fie sinonim cu un obiectiv de nivel înalt;
- să fie conectat direct cu strategia organizației militare”.

⁵ Disponibil la <https://www.clearpointstrategy.com/how-to-determine-critical-success-factors-for-your-business/>, accesat la data de 12.06.2019.

Pentru identificarea factorilor critici de succes este nevoie de o analiză internă amplă și interdepartamentală prin care să se identifice elementele cheie ale obiectivelor strategice care susțin viziunea și misiunea organizației militare. În timp ce strategia stabilește misiunea și obiectivele organizației militare (adică ceea ce ne propunem/dorim să realizăm), CSF-urile ne pun în evidență modul în care o vom realiza, pragurile minim acceptate pe care trebuie să le atingem.

Literatura de specialitate ne oferă o serie de metode de analiză care să conducă la identificarea corectă a factorilor critici de succes:

- enunțarea și analiza OAS (OAS este un acronim pentru Objective, Advantage, Scope/Obiectiv, Avantaj, Scop);
- analiza SWOT (acronim pentru Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats/Puncte tari, Puncte Slabe, Oportunități, Vulnerabilități);
- analiza planului de implementare a strategiei;
- schimbarea/modificarea structurală a organizației militare.

Ca metodă pentru alegerea finală a factorilor critici de succes se poate utiliza un set de întrebări care să releve ponderea lor în procesul de implementare a strategiei⁶:

- alegerea acestui factor conduce la rezultatul dorit?
- sunt asigurate condițiile pentru a realiza rezultatul dorit?
- de ce resurse este nevoie pentru a atinge acest obiectiv?
- personalul organizației deține abilitățile necesare pentru a atinge acest obiectiv?

Identificarea și selectarea factorilor critici de succes trebuie să țină cont și de distribuirea acestora în mod egal în cele patru perspective, reușita implementării strategiei bazându-se în egală măsură pe reușita în întregul spectru de acțiuni ale organizației militare.

În acest fel, CSF furnizează contextul necesar pentru personalul organizației militare de a-și canaliza efortul zilnic către activitățile esențiale și asupra priorităților în care trebuie îndeplinite sarcinile, stabilind pragul minim necesar realizării sarcinilor.

Pe de altă parte KPI reprezintă o evaluare punctuală în evaluarea unui obiectiv, valoare ce se raportează la pragul definit prin CSF și care prin comparare ne oferă indicii privind gradul de realizare a obiectivului măsurat.

Indicatorii cheie de performanță reprezintă instrumentele de bază în evaluare, prin ei obținându-se date și informații importante în raport cu definirea și realizarea obiectivelor.

KPI sunt instrumente care prin aplicarea lor returnează date și informații de natură calitativă sau cantitativă, variabile în timp și spațiu și care prin interpretarea

⁶ Disponibil la <https://bernardmarr.com/default.asp?contentID=1406>, accesat la data de 12.09.2019.

lor descriu gradul de realizare a obiectivelor stabilite. KPI reprezintă o măsură specifică a unei performanțe, specifice unei organizații, într-un anumit domeniu. Unitățile de măsură utilizate în descrierea măsurătorii efectuate variază de la unități unidimensionale fundamentale (ore, metri, kg, litru etc.) până la unități de măsură multidimensionale (raport personal intrat/ieșit din sistem, consum înregistrat la kilometru/milă marină, număr de exerciții de instruire pe an etc.), acestea din urmă oferind informații complexe și calitative legate de diferiți parametri ce sunt necesar a fi evaluați.

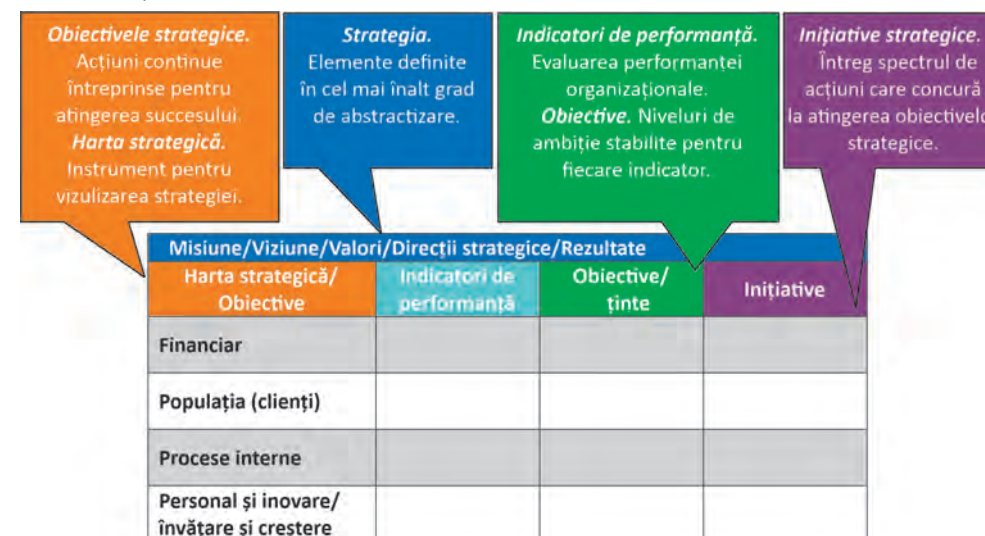

Figura 1: Rolul indicatorilor de performanță în cadrul conceptului *Balanced Scorecard*

Sursa: Adaptare după <https://www.balancedscorecard.org/BSC-Basics/About-the-Balanced-Scorecard>, accesat la data de 26.08.2019.

Cei mai buni indicatori cheie de performanță sunt cei care sunt legați de obiectivele și prioritățile strategice. Popularea unor tabele și grafice oferă imaginea de ansamblu a întregului spectru de activități aflate în derulare, la un moment dat – *tabela de scor echilibrată*.

Literatura de specialitate oferă, literalmente, mii de KPI-uri și, dacă ne propunem să măsurăm totul, ar fi un exercițiu complet lipsit de sens, costisitor și consumator de timp. Nu trebuie să fie scăpat din vedere faptul că înregistrarea valorilor pentru KPI stabiliți a fi monitorizați la nivelul comenzii se va efectua în cea mai mare măsură de către personalul unității, mărind responsabilitățile din fișa postului și reducând resursa de timp necesară derulării activităților curente. Prin urmare, indicatorii cheie de performanță trebuie gândiți ca o modalitate de a cuantifica cu ușurință obiectivele și prioritățile organizației în măsurători cuantificabile. Folosind aceste valori, în format tabelar sau grafic, echipa de comandă va putea evalua

performanța organizației militare, la nivel de individ, microstructură, departament sau a organizației în ansamblu.

Indicatorii cheie de performanță, în situația evaluării activităților unui departament în raport cu obiectivele operaționale și cele strategice, pot returna valori care să reflecte: rezultatul înregistrat, care poate fi apoi evaluat prin comparație cu cel planificat; tendințele de evoluție ale activităților cuprinse în planuri; efectul general generat în ansamblul organizațional – comunicarea strategică internă și externă.

De asemenea, indicatorii cheie de performanță mai pot returna valori care să releve:

- unde se află organizația militară la un moment dat;
- evoluția performanței, comparativ, pe intervale de timp prestabilite;
- atingerea unor praguri anterior definite (maxime sau minime) prin care să se asigure răspunsuri corective rapide;
- diagnosticarea sistemului militar pentru identificarea problemelor de: proces, umane, tehnice, organizaționale, bugetare, temporale;
- predictibilitate în procesul de implementare a strategiei.

În alegerea acelor parametri ce urmează a fi măsurați, cuantificați și înregistrați trebuie stabilit un echilibru între cantitate (număr total de KPI, frecvența de înregistrare și raportare, nivelul de detaliu stabilit a fi cuantificat, lanțul de raportare etc.) și calitatea rezultatelor obținute. În evaluarea cantitativă a indicatorilor cheie de performanță se pot introduce atât praguri minime acceptate cât și un interval/o marjă acceptat(ă) în care se pot situa valorile măsurate.

Pe lângă indicatorii cheie de performanță, un alt set de indicatori trebuie supuși analizei și introduși în ecuația eficienței și eficacității acțiunilor derulate de organizația militară: *indicatorii de risc*. Definit într-un sens mai larg, conceptul de risc desemnează măsura neconcordanței dintre diferite rezultate posibile, mai mult sau mai puțin favorabile sau nefavorabile, într-o acțiune viitoare. Se exprimă astfel posibilitatea de a înregistra abateri de la scopul planificat⁷.

În cadrul acțiunilor derulate în organizația militară, analiza zilnică a situațiilor oferă date și informații în baza cărora echipa de comandă și statul major identifică, analizează și acceptă riscuri sau planifică acțiuni de evitare/diminuare a impactului acestora.

Riscurile cuprind întreg spectrul de activități și toate domeniile specifice organizației militare. În cadru organizațional riscul desemnează un fenomen complex rezultat din raportul dintre probabilitatea reușitei și cea a eșecului unei acțiuni îndreptate spre scop, cu semnificație la nivel individual sau colectiv⁸.

⁷ Ion Coteanu, Luiza Seche, Mircea Seche (Coord.), *Dicționarul explicativ al limbii române*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 929.

⁸ Dumitru-Cătălin Bursuc, *Teza de doctorat, Modele, metode și instrumente pentru identificarea și evaluarea factorilor majori de risc în organizațiile militare*, București, 2015, p. 31.

Indicatorii cheie de risc constituie un sistem de avertizare pentru echipa de comandă în situația în care direcția de acțiune a organizației militare se îndepărtează față de direcția ordonată. Dacă indicatorii de performanță răspund la întrebarea *Ce trebuie să facem pentru atingerea obiectivelor strategice?*, indicatorii cheie de risc răspund la întrebarea *Ce ne poate împiedica în realizarea obiectivelor strategice?* Indicatorii cheie de risc pot fi definiți independent, măsurați și înregistrați separat sau asociați cu indicatorii cheie de performanță prin stabilirea unor praguri/ intervale minime sau maxime în evoluția metrică a acestora, manifestarea în afara marjei stabilite constituind un risc în realizarea obiectivelor strategice. Toate valorile măsurate, la intervale de timp stabilite, vor fi introduse într-o bază de date. Prin interogarea ei și utilizarea unor interfețe definite pentru echipa de comandă se pot ilustra, în timp real, situația curentă existentă pe teren și tendințele de evoluție ale inițiativelor. Interpretarea rezultatelor și aplicarea măsurilor de corecție asupra acțiunilor subordonaților țin în egală măsură de pregătirea echipei de comandă, experiența acumulată dar și de intuiția comandantului în evaluarea în perspectivă a evoluției fenomenului.

Concluzionând, algoritmul propus de conceptul *Balanced Scorecard* pentru evaluarea managementului de implementare a strategiei pornește cu definirea clară a viziunii, misiunii și obiectivelor strategice, stabilirea planurilor de implementare, definirea factorilor CSF ce trebuie stabiliți pentru a atinge aceste obiective și urmărirea evoluției lucrurilor cu sprijinul indicatorilor KPI pentru a observa dacă organizația militară își desfășoară întreg spectrul de activități la un nivel optim de performanță.

Concentrarea echipei de comandă trebuie în aceeași măsură să se orienteze și pe alegerea acelor inițiative, planuri, procedee, procese specifice care să permită acțiunea individului și a întregii organizații pentru îndeplinirea obiectivelor strategice.

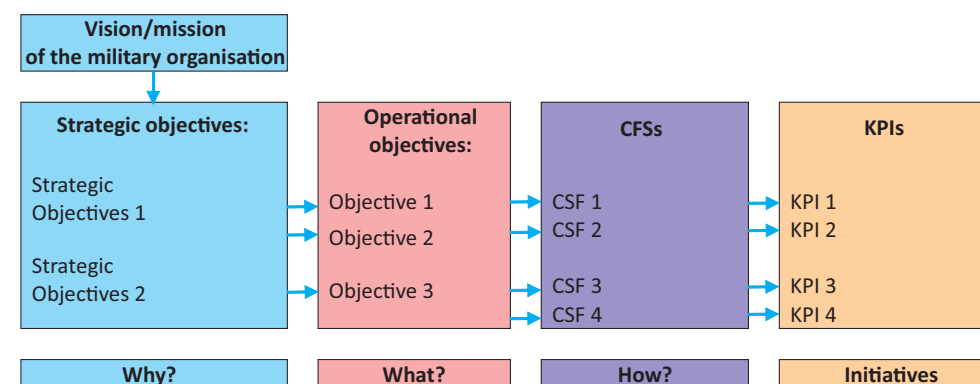

Figura 2: Harta matriceală privind interconectarea strategiei la nivelul operativ

Sursa: Adaptare după *Notes on Balanced Scorecard* by Glen Alleman (Performance-Based Project Management: Increasing the Probability of Project Success, American Management Association, 2014).

Analiza și valorificarea rezultatelor obținute din teren prin urmărirea pragului atins în implementarea obiectivelor operaționale va permite echipei de comandă să evalueze alinierea organizației militare pentru îndeplinirea obiectivelor strategice și, dacă este necesar, să aducă corecțiile necesare. Măsurile adoptate pornesc de la corecții minore (revizuirea inițiativelor de implementare, a atribuțiilor și inclusiv a responsabililor de proiecte, alocarea resurselor etc.) și pot ajunge până la următoarea plajă de măsuri mai profunde⁹:

1. *Restructurarea organizațională.* Implică reducerea personalului, reducerea numărului de departamente sau comasarea acestora, reducerea numărului de structuri ierarhizate, piramidale. Reducerea efectivelor militare trebuie privită din perspectiva angajamentelor internaționale, gradului de stabilitate și de securitate regională, europeană și internațională;
2. *Reengineering.* Ideea de bază de la care se pleacă în acest concept este următoarea: esențial pentru succesul implementării strategiei nu este în primul rând disponibilitatea resurselor (financiare, materiale, umane, informaționale), ci o organizare optimă a activității, bazată pe criterii de prioritizare a efectului dorit. Se concentrează pe optimizarea proceselor interne, redefinirea și redistribuirea atribuțiilor și îmbunătățirea criteriilor de performanță internă. Cu alte cuvinte, structura de personal a organizației militare și gradul ei de pregătire corespund cerințelor pentru îndeplinirea obiectivelor strategice, dar este nevoie de o reorganizare internă în ceea ce privește distribuția atribuțiilor și alocarea resurselor financiare și materiale pentru optimizarea întregului proces și atingerea obiectivelor strategice.
3. *E-Engineering.* Aceasta este echivalentul măsurii anterioare, în care se amplifică dimensiunea IT în întreg spectrul de activități al organizației. Extinderea rețelei de calculatoare, creșterea nivelului de securizare a rețelei, creșterea nivelului informațiilor clasificate vehiculate în rețea, achiziția de software specializat care să susțină activitatea zilnică și specifică fiecărui departament, pregătirea personalului în domeniul IT sunt tot atâtea provocări care susțin o astfel de abordare.

În final vă propunem un exemplu relevant care să demonstreze necesitatea alinierii tuturor aspectelor ce concură la succesul implementării unei strategii. Exemplul pe care-l propunem este dezvoltat pentru o unitate militară logistică de nivel tactic, destinată reparațiilor curente, din cadrul Forțelor Navale.

⁹ Fred R. David, *Strategic Management. Concepts and Cases*, Tenth Edition, Pearson Education International, Prentice Hall, 2005, pp. 255-257.

Misiune:

Unitatea militară va asigura mentenanța tehnicii de luptă de la bordul navelor militare.

Obiective strategice:

- obiectiv strategic 1: maximizarea nivelului operativ pentru asigurarea întregului spectru de reparații curente de la bordul navelor militare;
- obiectiv strategic 2: perfecționarea continuă a pregătirii personalului.

Obiective de performanță:

- obiectiv de performanță 1: asigurarea încadrării cu personal calificat și pregătirea continuă a acestuia;
- obiectiv de performanță 2: înzestrarea cu echipamente tehnice de ultimă generație;
- obiectiv de performanță 3: asigurarea reparării echipamentelor defecte în timpul cel mai scurt;
- obiectiv de performanță 4: contractarea de cursuri de specializare de la producătorii de tehnică militară.

Factori critici de succes:

- CSF 1: promovarea activă în mass media locală și națională a oportunităților unei cariere în domeniu naval;
- CSF 2: alocarea de resurse financiare pentru achiziția de echipamente și aparatură de diagnostic de ultimă oră și pentru efectuarea de cursuri de specializare externe;
- CSF 3: instruirea personalului în utilizarea echipamentelor existente și a celor nou achiziționate;
- CSF 4: instruirea personalului astfel încât fiecare persoană să fie dublu specializată.

Indicatori cheie de performanță:

- KPI 1: gradul de încadrare cu personal > 90%;
- KPI 2: gradul de asigurare tehnică cu echipamente de reparație/aparatură de diagnostic > 90%;
- KPI 3: alocarea zilnică a unei interval de 1 oră pentru instruirea la locul de muncă utilizând echipamentele existente sau nou achiziționate;
- KPI 4: rotirea personalului în procent de 10%, pe departamentele tehnice, la 6 luni.

CONCLUZII

Societatea umană traversează o nouă eră, era informațională, caracterizată de accesul foarte facil la informație și capacitate foarte mare de tranzacționare a informației. Avalanșa informațională asupra echipei manageriale are impact direct și nu întotdeauna pozitiv asupra procesului decizional. Practic, mai multă informație

crește gradul de incertitudine, acesta putând fi ușor manipulat în scopuri contrare obiectivelor strategice.

Dinamica înregistrată în schimbările mediului extern organizațional necesită flexibilitate și răspunsuri adaptive și rapide. Evaluarea impactului asupra efectelor generate de deciziile luate se înscrie în aceeași ecuație a timpului relativ scurt, disponibil. Condițiile actuale își pun amprenta și asupra forței de muncă ce deține abilități și cunoștințe peste media înregistrată în anii precedenți, dar și asupra așteptărilor pe care aceasta le are de la mediul în care lucrează.

Definirea clară a unei strategii, a viziunii privind parcursul organizațional, descrierea obiectivelor strategice, a așteptărilor din partea personalului ușurează activitatea zilnică a individului în prezentul bombardament informațional. Obiectivele, fie ele strategice sau operaționale, acționează ca niște repere instituționale în procesul de luare a deciziilor la nivel de individ, microstructură sau echipă de comandă. De asemenea sprijină alinierea efortului individual și instituțional pentru atingerea viziunii și implementarea strategiei.

Una din dimensiunile conceptului Balanced Scorecard care se poate adopta și care poate determina efecte imediate în cadrul organizației militare o reprezintă utilizarea în cadrul procesului de evaluarea a performanței instituționale a factorilor critici de succes (CSF) și indicatorilor cheie de performanță (KPI).

Obținerea datelor corecte de la persoana potrivită la momentul potrivit permite echipei de comandă să ia decizii mai bine informate, mai rapide și în deplină concordanță cu realitatea din teren.

Controlul și evaluarea parcursului organizațional devine o componentă obligatorie în cadrul procesului managerial. Utilizarea indicatorilor cheie de performanță, cu sprijinul aplicațiilor informatice, conduce la realizarea unei imagini reale și de ansamblu al întregului spectru de activități derulate de organizația militară. Selecția, măsurarea, analiza și evaluarea indicatorilor cheie ușurează și sarcina echipei de comandă în cadrul procesului decizional, aceasta concentrându-și atenția asupra factorilor revelatori și de impact înregistrați pe parcursul implementării strategiei.

Prin implementarea unui management al performanței se va putea păstra parcursul structurii militare în parametrii excelenței în raport cu misiunile naționale sau derivate din statutul de aliat al României.

BIBLIOGRAFIE:

1. Dumitru-Cătălin Bursuc, *Teza de doctorat, Modele, metode și instrumente pentru identificarea și evaluarea factorilor majori de risc în organizațiile militare*, București, 2015, p. 31.
2. Fred R. David, *Strategic Management. Concepts and Cases*, Tenth Edition, Pearson Education International, Prentice Hall, 2005, pp. 255-257.
3. George T. Doran, *There's a S.M.A.R.T. way to write management's goal and objectives*, Management Review, pp. 35-36, November 1981.

4. Henry Fayol, *General and Industrial Management*, Published by Martino Fine Books, 2013, reprint of 1949 Edition.
5. Robert S. Kaplan, *Conceptual foundations of balanced scorecard*, Working paper, Harvard Business School, 2010.
6. Robert S. Kaplan, David P. Norton, *Using the Balanced Scorecard as a Strategic Management System*, Harvard Business Review 1996.
7. Robert S. Kaplan, David P. Norton, *The Balanced Scorecard – measures that drive performance*, Harvard Business Review, 1992.
8. Robert S. Kaplan, David P. Norton, *The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action*, Harvard College, 1996.
9. Robert S. Kaplan, David P. Norton, *The Execution Premium: Linking Strategy to Operations*, Harvard Business School Publishing Corporation, 2008.
10. Costel Loloiu, Toma Pleșanu, Dumitru-Cătălin Bursuc, *The Resistance to Change as a Specific Risk for the Organization Transformation*, Journal of US_China Public Administration, Volume 12, No. 8, August 2015.
11. Gheorghe Marcu, *Analiza conceptului Balanced Scorecard și aplicabilitatea acestuia în organizația militară*, Univers strategic, revistă universitară de studii strategice interdisciplinare și de Securitate, Editura Creștină „Dimitrie Cantemir”, Anul X, nr. 1(37), București, Ianuarie-Martie 2019.
12. Gheorghe Marcu, Dumitru-Cătălin Bursuc, Toma Pleșanu, *Analysis of Balanced Scorecard efficiency for implementation in to the field of national defense*, Proceedings of the 10th International Conference on Knowledge Management: Projects, Systems and Technologies, Bucharest, November, 2017, Editura „Carol I” National Defence University.
13. Gheorghe Marcu, Dumitru-Cătălin Bursuc, Toma Pleșanu, *Short analysis on the history and the evolution of the balanced scorecard concept*, Proceedings, The 14th International Scientific Conference Strategies XXI, Bucharest, Editura „Carol I” National Defence University, April 2018, vol. I.
14. Gheorghe Marcu, Dumitru-Cătălin Bursuc, Toma Pleșanu, *The logic pyramid of Balanced Scorecard strategic planning*, Proceedings, The 14th International Scientific Conference Strategies XXI, Bucharest, Editura „Carol I” National Defence University, April 2018, vol. I.
15. Paul R. Niven, *Balanced Scorecard Diagnostics: Maintaining Maximum Performance*, Hoboken, NJ: John & Sons, 2005.
16. Paul R. Niven, *Balanced Scorecard Step-by-step for government and nonprofit agencies*, Second Edition, John Wiley & Sons, Inc., 2008.
17. Toma Pleșanu, Dumitru-Cătălin Bursuc, Costel Loloiu, *Dedicated Risk Management Software*, Proceedings of the 9th International Conference on Knowledge Management: Projects, Systems and Technologies, 'Knowledge Management: Projects, Systems and Technologies', Bucharest, November 26-27, 2015. Bucharest, Editura „Carol I” National Defence University, 2015. pp. 125-129.
18. <http://www.ebalancedscorecard.ro>, accesat la data de 03.08.2019.
19. <https://www.clearpointstrategy.com/how-to-determine-critical-success-factors-for-your-business/>, accesat la data de 05.09.2019.
20. <https://smartkpis.kpiinstitute.org/kpi-101/characteristics-of-good-kpis>, accesat la data de 19.08.2019.
21. <https://bernardmarr.com/default.asp?contentID=1406>, accesat la data de 12.09.2019.

HARTA STRATEGICĂ – INSTRUMENT DE PLANIFICARE PENTRU IMPLEMENTAREA CU SUCCES A STRATEGIEI DE TRANSFORMARE ÎN ACCEPȚIUNEA CONCEPTULUI *BALANCED SCORECARD*

Gheorghe MARCU

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Radu-Mihai OANȚĂ

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Prof.univ.dr. Toma PLEȘANU

Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu

Prof.univ.dr. Sorin-Gheorghe PÎNZARIU

Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu

Conceptul *Balanced Scorecard* (BSC) este definit și utilizat în practica managerială ca sistem de management al performanței și totodată ca sistem de planificare și management strategic, fiind implementat în organizații de afaceri ori industriale, în sistemul public guvernamental sau în organizații non-profit.

Pentru realizarea alinierii efortului individual și colectiv, respectiv pentru crearea unui canal intern de comunicare eficient, conceptul *Balanced Scorecard* oferă un instrument cu un puternic impact vizual și motivațional – harta strategică.

Harta strategică realizează imaginea de ansamblu asupra organizației, obiectivelor și strategiei de implementare, permite angajaților să conștientizeze efortul propriu ce contribuie la succesul punerii în aplicare a strategiei și realizează cadrul autoevaluării proprii și instituționale privind eficacitatea acțiunilor întreprinse.

În acest articol vom prezenta elementele constitutive ale unei hărți strategice, modul de definire și selectare a acestora, relaționarea și interdependența elementelor și vom propune o hartă strategică pornind de la viziunea, misiunea și strategia de transformare existente în structurile militare de nivel operativ.

Cuvinte-cheie: *Balanced Scorecard*, hartă strategică, strategie, organizație, apărare națională.

INTRODUCERE

Principiile și metodele utilizate în management au fost definite, rafinate și confirmate sau infirmate în practica organizațională prin contribuția a numeroși autori și cercetători din diverse domenii, dintre care îi amintim pe: Frederick Taylor, Henry Fayol, Peter Druker, Dale Carnegie, Michael E. Porter, Henry Mintzberg și mulți alții.

Evoluția societății umane, în general, are la bază două resorturi: o nevoie interioară, de perfecționare proprie, și una externă, dictată de atingerea eficienței și eficacității acțiunilor întreprinse, respectiv maximizarea profitului. Aflată astfel permanent în atenția și preocupările omului, știința organizării și conducerii activităților umane se caracterizează printr-o evoluție continuă de definiri conceptuale, metode sau instrumente de interpretare, aplicare și evaluare, scopul final constând în optimizarea căilor, mijloacelor și resurselor utilizate pentru atingerea obiectivelor stabilite.

Managementul strategic implică definirea viziunii și misiunii, implementarea obiectivelor strategice și a inițiativelor formulate de echipa de conducere poziționată în vârful ierarhiei organizaționale, pornind de la o evaluare a mediului intern și a celui extern în care își desfășoară activitatea organizația și care se bazează pe resursele existente sau potențial existente.

Conceptul *Balanced Scorecard* (BSC), introdus în anul 1992 de către Kaplan S. Robert și Norton P. David, face parte din domeniul științelor sociale și oferă instrumente, concepte, principii și reguli specifice managementului strategic. Autorii BSC sunt pionierii introducerii în evaluarea performanței organizaționale și de management strategic a indicatorilor non-financiari, pe lângă cei clasici financiari, precum și gruparea tuturor acestora în patru cadrane¹:

- perspectiva financiară;
- perspectiva clienți;
- procese interne;
- dezvoltare și perfecționare.

Balanced Scorecard este un concept utilizat atât în organizațiile din sectorul privat, cât și în cele publice, utilizat pentru a puncta/reliefa viziunea, misiunile, obiectivele strategice ale unei organizații, pentru a evalua performanța managementului strategic și utilizat ca un instrument de comunicare intern eficient.

¹ Robert S. Kaplan, David P. Norton, *The Balanced Scorecard – measures that drive performance*, Harvard Business Review, 1992.

Procesele de transformare, care includ și managementul performanței, sunt dificile pentru fiecare organizație, aducând în discuție și analiză provocări unice. Cu toate acestea, prin utilizarea Balanced Scorecard organizațiile din sectorul public împărtășesc cele mai bune practici și devin organizații care se concentrează pe strategie prin²: mobilizarea conducerii executive, traducerea strategiei în termeni de funcționare, secvențierea și alinierea strategiei în cadrul organizațiilor lor, comunicarea strategiei tuturor celor din organizație, asigurarea faptului că strategia este un proces continuu, evaluarea performanței strategice și corelarea acțiunilor cu resursele disponibile.

Transformarea organizațiilor și implicit declanșarea unor elemente de reformă care își propun creșterea eficienței în îndeplinirea obiectivelor capătă o configurație specifică atunci când discutăm despre organizații din sistemul național de apărare. Această specificitate corect înțeleasă și aplicată poate fi un element facilitator care conduce la o schimbare durabilă și susținută sau, dimpotrivă, un element de întârziere³.

În noua eră informațională pe care o parcurgem, care se poate descrie ca o complexă și vastă matrice tridimensională de date, informații și cunoștințe, relația cauză-efect se manifestă omnidirecțional, în întregul spectru de activități și domenii. Procesul decizional devine astfel mai complex și mai greu de manageriat, fiind necesar stabilirea/definirea unor repere care să permită decidentului, dar și personalului subordonat, identificarea soluțiilor optime în limitele stabilite și resursele disponibile. Abilitatea și eficiența cu care sunt îndeplinite sarcinile devin vitale pentru supraviețuirea organizației. Totodată, multiplicarea și distribuirea acestor repere se constituie ca un instrument de comunicare intern foarte eficient pentru alinierea efortului individual și organizațional pentru îndeplinirea obiectivelor strategice.

Pentru susținerea întregului proces de transformare strategică, BSC pune la dispoziția echipei de comandă un instrument de comunicare internă și externă foarte practic – harta strategică, ce permite alinierea întregului efort al personalului pentru atingerea obiectivelor strategice și a stării finale dorite, respectiv crearea unei imagini externe transparente privind efortul instituțional.

Implementarea unei strategii implică direcționarea organizației dintr-un punct și moment prezent către o stare finală definită, dar incertă ca rezultat, derularea acțiunilor către atingerea obiectivelor fiind supusă relației cauză-efect. Harta strategică prezintă într-o formă comprehensivă, explicită și ușor de urmărit întreg

² Patricia Bush, *Strategic Performance Management in Government: Using the Balanced Scorecard*, Cost Management; Boston, Vol. 19, Iss. 3, (May/Jun 2005), pp. 24-31.

³ Dumitru-Cătălin Bursuc, *Analysis of Resistance to Change as a Specific Risk of Military Organization*, International Scientific Conference „Strategies XXI”, suppl. Centre for Defence and Security Strategic Studies; Bucharest, „Carol I” National Defence University, 2014, vol. 2, pp. 231-237.

lanțul de interconștiențări și inter-relaționări dintre obiectivele de performanță stabilite în cadrul fiecărui cadran și care concură la îndeplinirea obiectivelor strategice și atingerea viziunii.

Abordarea managementului organizațional prin intermediul BSC direcționează structura militară către flexibilitate, performanță, eficiență și progres pentru îndeplinirea misiunilor încredințate.

APLICABILITATEA CONCEPTULUI BALANCED SCORECARD ÎN ORGANIZAȚIA MILITARĂ

Pentru aplicarea conceptului BSC în organizația militară este nevoie de adaptarea principiilor, conceptelor și instrumentelor la specificitatea domeniului militar prin prisma celor patru perspective:

- *perspectiva financiară*: optimizarea costurilor de funcționare a organizației militare și asigurarea unui management performant;
- *perspectiva clienți*: transparență în cheltuirea banului public și gradul de încredere pe care populația îl acordă organizației militare;
- *perspectiva procese interne*: adaptarea structurii organizaționale pentru formularea unui răspuns optimizat la provocările interne și externe; alinierea efortului intern pentru susținerea viziunii și atingerea obiectivelor strategice fixate; optimizarea procesului de comunicare internă și strategică;
- *perspectiva dezvoltare și perfecționare*: asigurarea condițiilor pentru atragerea de personal tânăr și ulterior dezvoltarea în cadru instituțional a acestuia, pe nevoile organizației militare; asigurarea unui sistem tehnic informațional care să sprijine actul decizional.

Perspectiva financiară. Din punctul de vedere al organizației militare această perspectivă nu poate fi evaluată prin prisma raportului costuri/încasări. În general, pentru instituțiile statului, valoarea returnată sistemului social ține de concepte ca: educație, sănătate, siguranța și securitatea cetățeanului și nu pot fi cuantificate generic în termeni financiari ca profit. În domeniul apărării ea poate fi evaluată prin politici decizionale transparente privind alocarea fondurilor bugetare, fundamentarea operațională a nevoilor de înzestrare cu echipamente și tehnică militară, prioritizarea proiectelor în funcție de fondurile alocate, cheltuirea eficientă a fondurilor alocate.

Perspectiva clienți. Și la această perspectivă, în cazul organizației militare asistăm la o restrângere din punct de vedere conceptual, oferta acesteia adresându-se în primă instanță populației, națiunii române și urmată îndeaproape de angajamentele și obligațiile pe care armata României le are în cadrul diverselor alianțe. Ea poate fi evaluată prin gradul de încredere pe care populația/alianța îl acordă armatei în îndeplinirea misiunilor constituționale.

Perspectiva procese interne. Această perspectivă setează obiectivele prin care organizația militară își menține un grad de instruire ridicat pentru a putea îndeplini

cu succes misiunile ordonate, își optimizează procesele interne de funcționare, instituie cadrul intern pentru promovarea valorilor militare, promovează un management performant și transparent în cheltuirea banului public. Provocarea o reprezintă identificarea acelor procese interne și evaluarea lor periodică (din multitudinea care pot fi setate pentru îndeplinirea obiectivelor), procese care concură într-o manieră decisivă la îndeplinirea obiectivelor strategice.

Perspectiva dezvoltare și perfecționare. Această perspectivă se poate considera că fiind baza și motorul tuturor celorlalte perspective. Pentru atingerea tuturor obiectivelor propuse este nevoie de o politică de personal care să mențină și să dezvolte competențe angajaților la nivelul cerințelor tehnologice existente și specifice domeniului fiecăruia.

Include trei direcții de acțiune: capitalul uman, structura organizatorică și tehnologia informației. Toate activitățile derulate pentru îndeplinirea obiectivelor se bazează pe resursa umană, pe gradul ei de instruire, pe capacitatea organizației militare de a-și modela structura organizatorică funcție de misiunile constituționale și, nu în ultimul rând, pe utilizarea tehnologiei informatice de ultimă oră care asigură eficientizarea *întregului spectru de activități militare și suportul tehnic în luarea, diseminarea, evaluarea și implementarea deciziilor* – automatizarea actului de conducere.

Procesele de transformare organizațională pot fi influențate de o serie de factori, pozitivi sau negativi. Unul din factorii cu un puternic impact îl reprezintă cadrul normativ. Susținerea procesului de adaptare, schimbare și implementare a unei noi strategii trebuie să aibă la bază un cadru legislativ care să susțină deciziile strategice, la nivel conceptual, dar și la cel al alocării resurselor. Alocarea de fonduri insuficiente poate determina întârzieri în aplicare planurilor și inițiativelor, manifestarea efectului de domino în cadrul proceselor interne și în cel de dezvoltare și perfecționare conducând *în final* la imposibilitatea realizării sarcinilor și misiunilor asumate.

Presiunea timpului poate afecta obținerea unor rezultate solide și care să asigure continuitate în implementarea strategiei. Este esențial să fie privit cu realism timpul și resursele necesare pentru atingerea obiectivelor. Majoritatea organizațiilor care implementează cu succes un proces de management al performanței vorbesc de perioade medii de timp, de 5 la 7 ani, înainte ca rezultatele reale să fie evidente. Acest lucru poate fi însă problematic pentru multe organizații din sectorul public, respectiv militar, deoarece schimbările aduse în echipele de conducere la fiecare patru ani trebuie să implice continuitate în aplicarea programului de implementare, fără a aduce corecții personale. Coerența și consecvența acțiunilor echipelor de conducere creează mediul optim pentru atingerea performanțelor și alinierea efortului instituțional la atingerea obiectivelor strategice și îndeplinirea misiunilor.

Pentru reușita implementării conceptului Balanced Scorecard în organizația militară trebuie să se țină cont de experiențele, observațiile și lecțiile învățate

în cadrul organizațiilor publice, militare sau private în efortul propriu de a implementa conceptul, pentru reducerea sau chiar eliminarea acelor factori negativi care pot influența procesul de transformare organizațională.

Balanced Scorecard se prezintă ca un concept cu multiple valențe:

- sistem de management strategic și control;
- sistem de management al performanței;
- instrument de comunicare strategică.

Valențele mai sus enumerate constituie tot atâtea avantaje care recomandă conceptul BSC pentru utilizare în situația de restructurare și reorganizare a unor macro componente ale organizației militare și de îmbunătățire a performanței instituționale.

HARTA STRATEGICĂ

Harta strategică integrează întregul concept BSC pentru implementarea unei noi strategii și îmbunătățirea performanței organizaționale. Implementarea cu succes a BSC se bazează pe ilustrarea exactă a relațiilor cauză-efect dintre obiectivele strategice ale organizației stabilite în cadrul celor patru cadrane. Harta strategiei este un instrument care stabilește conexiuni între obiectivele strategice și procesele și sistemele care contribuie la implementarea strategiei. Oferă echipei de comandă și totodată personalului o aceeași viziune simplă și transparentă, prin care aceștia își pot coordona și evalua activitățile zilnice.

Harta strategică este principalul instrument de comunicare internă și cu caracter permanent ce poate fi utilizat de echipa de comandă în relația cu subordonații. Pentru transparența actului administrativ militar, harta strategică poate fi utilizată și ca instrument de comunicare extern, pentru informarea cetățenilor asupra proceselor și priorităților organizației militare. Prezintă într-o formă succintă și cu un puternic impact vizual principalele direcții în care trebuie canalizat efortul întregului colectiv, permițând personalului prioritizarea activităților și sarcinilor primite în activitatea zilnică

Obiectivele de performanță sau obiectivele cheie incluse în cadrul celor patru cadrane reflectă nevoia de acțiune și direcționare a efortului, ele exprimându-se printr-o afirmație a ceea ce trebuie întreprins în scopul alinierii la strategie. Pentru a respecta condiția de eficiență este necesar ca obiectivul să fie formulat în mod instrumental, în definirea lui fiind important să se înceapă cu verbul activ.

Pentru acest demers se folosesc verbe active ca: a crea, a iniția, a menține, a dezvolta, a excela, a construi, a îmbunătăți, a activa, a reduce, a asista, a accelera, a crește, a susține, a încuraja, a identifica, a modifica, a produce, a facilita, a naviga, a atinge, a asigura, a aloca, a transla, a inventa, a coordona, a maximiza, a minimiza etc.

Pentru coordonarea eficientă a întregii strategii se recomandă ca în partea de sus a hărții strategice să fie înscrisă viziunea, starea finală dorită sau misiunea unității militare.

Procesul de definire și alegere a obiectivelor în cele patru perspective devine cel mai important demers în cadrul conceptului Balanced Scorecard. În baza obiectivelor cheie și a planului stabilit de evaluare a acestora se determină gradul de performanță dorit a fi atins în managementul de implementare a strategiei și transformării organizaționale.

Din punctul de vedere al *perspectivei financiare*, obiectivele cheie care pot fi incluse într-o hartă strategică pot fi:

- alocarea resurselor bugetare pentru asigurarea formării, instruirii și înzestrării armatei la nivelul exigențelor moderne ale câmpului de luptă;
- implementarea unui management performant care să asigure transparența în cheltuirea banului public și optimizarea costurilor de funcționare ale organizației militare.

Scopul final al perspectivei financiare îl constituie asigurarea unui exercițiu financiar multianual și continuu care să permită transformarea armatei într-o armată modernă capabilă să răspundă provocărilor actuale sau celor viitoare.

În procesul de identificare a obiectivelor de performanță din *perspectiva clienți* trebuie să se pornească de la așteptările sau cerințele pe care armata trebuie să le îndeplinească pentru a-și asigura succesul în misiunile încredințate.

Aici putem enumera:

- alinierea, din punct de vedere organizatoric și structural, la cele mai bune practici NATO și UE;
- asigurarea de echipamente militare tehnice de ultimă generație;
- emiterea de proiecte legislative care să conducă la atragerea de personal militar și civil (atractivitatea sistemului militar), respectiv fidelizarea celui existent;
- participarea la acțiunile militare internaționale sub egidă ONU, NATO sau UE în vederea formării unui corp de militari profesioniști (capabilitățile și deprinderile personalului militar român, dobândite cu prilejul participării la misiunile NATO, constituie baza creșterii nivelului de profesionalism necesar planificării și desfășurării acțiunilor militare într-un cadru multinațional, în condiții diferite de ordin geopolitic, de relief și climă, de tradiție și civilizație etc.).

Scopul final al acestei perspective este adaptarea continuă a posibilităților proprii de contracarare a amenințărilor prezente și viitoare.

Din *perspectiva proceselor interne* obiectivele de performanță pentru asigurarea performanței managementului strategic trebuie urmărite:

- adaptarea structurii de comandă și control corespunzătoare structurii de forțe;
- inițierea programelor majore de achiziție pentru asigurarea cu echipamente și tehnică militară modernă;

- revitalizarea unor sisteme de echipamente și tehnică militară existente;
- alăturarea categoriilor de forțe în cadrul proiectelor de cercetare și dezvoltare de capabilități militare noi, în cadrul național sau NATO/UE;
- automatizarea procesului de comandă și control de la nivel tactic la nivel strategic;
- dezvoltarea capabilităților de luptă și de protecție în spațiul cibernetic;
- intensificarea cooperării și instruirii în comun cu partenerii internaționali, NATO sau UE, regional sau internațional;
- dezvoltarea comunicării interne și externe ca modalitate de conștientizare a rolului fiecărui om din sistem în cadrul efortului colectiv al organizației de a se transforma într-o armată modernă;
- evaluarea continuă a riscurilor datorită evoluției nepredictibile a mediului de securitate regional sau internațional, în scopul asigurării unui răspuns militar maximal și determinant.

Această perspectivă își propune adaptarea continuă a structurii organizaționale și a înzestrării pentru formularea unui răspuns optimizat la provocările mediului internațional.

Perspectiva personal și inovare (învățare și inovare) introduce în procesul de evaluare a performanței unei organizații noțiuni precum: competențe/abilități ale angajaților, motivația interioară a angajaților, inovația etc., noțiuni care nu erau evaluate în trecut, când evaluarea performanței organizaționale era preponderent bazată pe valorile financiare⁴.

Perspectivă personal și inovare i se pot atribui următoarele obiective de performanță:

- reorganizarea sistemului de învățământ militar care să asigure formarea absolvenților conform noilor cerințe impuse de dezvoltarea tehnică, tehnologică și cea din domeniul IT;
- dezvoltarea componentei de instruire individuală sau colectivă prin simularea virtuală a câmpului de luptă;
- instituirea unor măsuri legislative care să asigure condițiile pentru atragerea de personal tânăr și ulterior dezvoltarea instituțională a acestuia pliată pe nevoile organizației militare;
- asigurarea unui sistem tehnic informațional care să sprijine actul decizional;
- implementarea unui management al resursei umane care să contribuie la crearea unui climat de performanță prin stabilirea recunoașterii eforturilor depuse, inovării și răsplătirii acestor acțiuni;

⁴ Toma Pleșanu, Cătălin-Dumitru Bursuc, Gheorghe Marcu, *Analysis of Balanced Scorecard efficiency for implementation in to the field of national defense*, Proceedings of the 10th International Conference on Knowledge Management: Projects, Systems and Technologies, *Knowledge Management: Projects, Systems and Technologies*, Bucharest, November 23-24, 2017, Bucharest, Editura „Carol I” National Defence University, 2017, pp. 163-169, ISSN 2069-1920.

- alinierea efortului individual sau colectiv la atingerea obiectivelor de performanță și îmbunătățirea performanței instituției militare.
- Odată realizată, harta strategică prezintă următoarele avantaje⁵:
- oferă într-un format vizual, simplu, clar și la care se poate apela ușor, o reprezentare grafică a principalelor obiective operaționale; această modalitate de cartografiere a strategiei este atrăgătoare din punct de vedere vizual; este mult mai ușor să ne amintim o hartă a strategiei decât ceva înscris într-o agendă sau diseminată printr-un e-mail; mai mult decât atât, aceasta poate fi adăugată pe site-ul instituției și afișată în interiorul instituției, pe holuri sau în interiorul încăperilor;
 - ajută la identificarea obiectivelor strategice cheie care contribuie în mod real și decis la realizarea obiectivelor strategice, îndeplinirea misiunii și atingerea viziunii;
 - unifică și aliază toate obiectivele operaționale la misiunea și viziunea definită de echipa de comandă; transcrie limbajul operațional specific fiecărui departament într-un limbaj ușor de interpretat de către întreg personalul militar și civil;
 - oferă fiecărui angajat un obiectiv clar de reținut și de aplicat în activitatea de îndeplinire a sarcinilor și atribuțiilor; nediseminarea strategiei către personalul comandamentului și către unitățile subordonate va întreține o stare de confuzie în ceea ce privește alinierea efortului instituțional;
 - permite o înțelegere mai bună asupra elementelor descrise în strategie și asupra cărora este nevoie de a interveni pentru îmbunătățirea procesului;
 - ajută la realizarea imaginii de intercondiționare și inter-relaționare a obiectivelor strategice dispuse în cele patru perspective; eșecul înregistrat sau succesul atins în îndeplinirea unui obiectiv se propagă în lanț în întregul mecanism de susținere și implementare a strategiei; putem afirma faptul că întreaga organizație funcționează ca un ecosistem strategic: micile modificări pot avea impact hotărâtor și decisiv în funcționarea întregului, putând conduce către disfuncționalități și chiar blocarea organizației în funcționarea și realizarea obiectivelor propuse.

Harta strategică prezintă, conceptual, și unele minusuri. După unii autori, principala deficiență a hărții strategice este lipsa dimensiunii timpului pentru delimitarea temporală a obiectivelor și proceselor pe care aceasta le conține. Privind însă din perspectiva implementării unei noi strategii, a transformării organizaționale și a creșterii nivelului de performanță a organizației militare,

⁵ Robert S. Kaplan, David P. Norton, *Strategy Maps: Converting Intangible Assets into Tangible Outcomes*, Harvard Business School Publishing Corporation, 2004, pp. 29-56.

cu termene situate în intervalul mediu spre lung, de 10 la 15 ani, dimensiunea timp își pierde din relevanță, accentul fiind pus pe identificarea și implementarea acelor soluții care să sprijine întreg procesul pe toată durata acestuia.

De asemenea, la realizarea hărții strategice pentru organizația militară se pornește de la două perspective de bază:

- perspectiva internă, prin care avem la dispoziție conceptul BSC pentru identificarea acelor obiective, procese, politici, inițiative sau planuri de realizare și implementare a strategiei, a inter-relaționării și intercondiționării acestora;
- perspectiva externă – mediul de securitate regional și internațional care afectează, de asemenea, întreg procesul de transformare organizațională.

Din aceste două perspective, trebuie acordată o mare atenție continuității în timp a obiectivelor transpuse în harta strategică. Identificarea și alegerea obiectivelor strategice incluse în harta strategică este rezultatul unui proces de analiză a situației interne existente, proprie organizației și analiza factorilor externi și cu impact major asupra țării și implicit organizației militare (analize de tip: PESTLE – politic, economic, socio-cultural, tehnologic, ecologic, juridic; MOST – misiune, obiective, strategie, tactici; SWOT – puncte tari, puncte slabe, oportunități, vulnerabilități).

Pe termen mediu și lung ipotezele de la care s-a plecat în demersul realizării și implementării unei strategii se schimbă, predictibilitatea inițială modificându-se odată cu evoluția internă înregistrată prin punerea în aplicare a politicilor/planurilor de transformare și cu evoluția externă a mediului de securitate. Evoluția impredictibilă a mediului de securitate extern poate conduce până la modificarea strategiei de apărare cu efecte directe în transformarea și adaptarea organismului militar la noile amenințări.

Această dinamică nu trebuie privită ca o nevoie de refacere a întregului proces de analiză și transformare strategică, ci doar ca o necesitate de evaluare continuă și de redefinire a unor obiective strategice și priorități în evoluția organismului militar. O soluție alternativă poate fi existența mai multor hărți strategice asociate scenariilor diferite elaborate la nivel strategic privind evoluția mediului de securitate internațional.

Odată cu definirea obiectivelor strategice, realizarea hărții strategice, identificarea indicatorilor de performanță și de risc, se poate trece în etapa următoare de definitivare a planului de implementare a strategiei, practic etapizarea inițiativelor/activităților pe durata întregului ciclu strategic.

În final vă propunem un exemplu relevant în care vă prezentăm o Hartă Strategică în care am inclus: principalele obiective operaționale pentru o categorie de forță armată a României – Statul Major al Forțelor Navale, grupate în cele patru perspective propuse de conceptul *Balanced Scorecard*, misiunea și priorități strategice, definite în contextul realităților existente.

CONCLUZII

Încheiem scurta trecere în revistă a rolului și importanței hărții strategice în realizarea suportului motivațional privind implementarea strategiei de transformare, prin prezentarea principiilor enunțate de către Bob Paladino într-o lucrare semnată de acesta în anul 2011⁶ privind cadrul necesar asigurării organizației pentru atingerea unor performanțe superioare:

- stabilirea unei cadru normativ și a unei structuri responsabile care să permită evaluarea continuă a activităților;
- îmbunătățirea continuă și comunicarea internă a strategiei: harta strategică cuplată cu *Balanced Scorecard* permite angajaților să vizualizeze cu ușurință modul în care pot sprijini scopurile organizației;
- gestionarea strategiei prin eșantionarea, difuzarea și stabilirea responsabilităților în cadrul organizației: monitorizarea, prin intermediul *Balanced Scorecard* și a indicatorilor cheie de performanță prestabiliți, a modului și gradului de îndeplinire a obiectivelor operaționale;
- îmbunătățirea continuă a performanței: harta strategică și *Balanced Scorecard* evidențiază punctele în care organizația trebuie să-și coordoneze resursele și eforturile pentru atingerea obiectivelor strategice;
- gestionarea și valorificarea cunoștințelor: odată ce problemele identificate sunt rezolvate, schimbul de bune practici și cunoștințe difuzează soluțiile adoptate în interiorul organizației pentru eficientizarea proceselor interne.

Harta strategiei asigură translatarea strategiei în obiective operaționale, delimitate în cele patru perspective, dar interconectate și interdependente într-un lanț cauză-efect.

Organizațiile care doresc să reușească în implementarea strategiei au nevoie de o comunicare eficientă în activitatea zilnică pentru ca fiecare persoană/ structură organizațională să îndeplinească sarcinile și responsabilitățile. Eficiența și eficacitatea comunicării interne în cadrul organizației stau la baza motivării și furnizării de informații utile membrilor organizației.

Harta strategiei este instrumentul prin care obiectivele operaționale ale organizației militare sunt definite și asumate de echipa de comandă, relaționate cauzal, interdependente și interconectate, reprezentând totodată un canal de comunicare al strategiei în interiorul organizației militare, către eșaloanele inferioare, dar și către structurile centrale. Reprezintă fundamentul creării unei culturi organizaționale centrate pe realizarea obiectivelor strategice și îndeplinirea dezideratelor propuse.

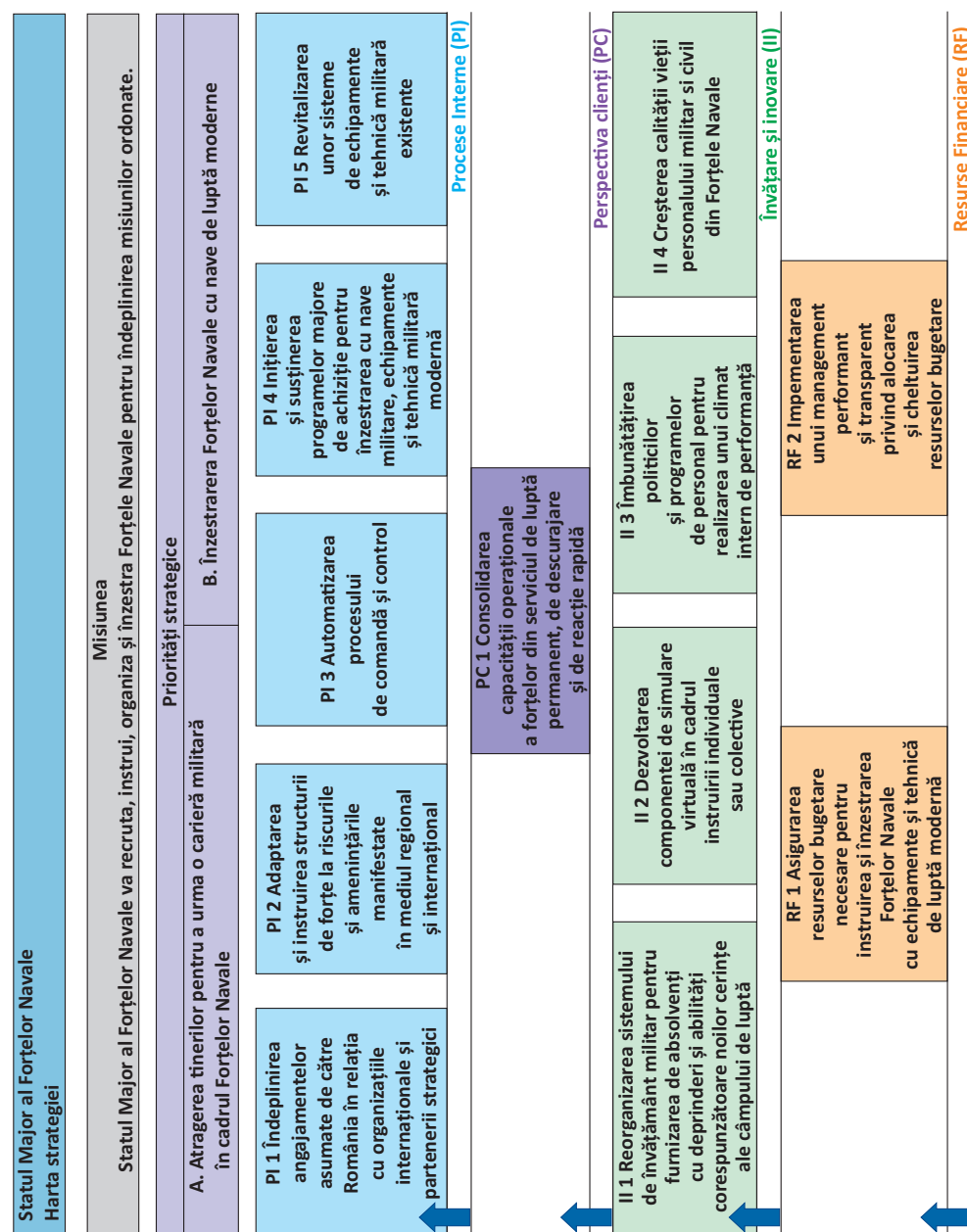

Figura nr. 1: Model hartă strategică pentru Statul Major al Forțelor Navale (unitate militară administrativă de nivel operativ)

⁶ Bob Paladino, *Five key principles: corporate performance management*, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, 2007, p. 4.

Această diseminare în interiorul organizației militare are rol determinant în alinierea eforturilor întregului personal militar și civil în îndeplinirea atribuțiilor zilnice și atingerea obiectivelor operaționale.

Balanced Scorecard se constituie astăzi ca bază a unui sistem de management al performanței care utilizează planuri de nivel strategic, operațional și individual pentru implementarea unor procese fundamentale de comunicare, monitorizare și îmbunătățire a performanței organizației⁷.

BIBLIOGRAFIE:

1. Dumitru-Cătălin Bursuc, *Teza de doctorat, Modele, metode și instrumente pentru identificarea și evaluarea factorilor majori de risc în organizațiile militare*, București, 2015.
2. Patricia Bush, *Strategic Performance Management in Government: Using the Balanced Scorecard*, Cost Management; Boston, Vol. 19, Iss. 3, (May/June 2005).
3. Robert S. Kaplan, *Conceptual foundations of balanced scorecard*, Working paper, Harvard Business School, 2010.
4. Robert S. Kaplan, David P. Norton, *The Balanced Scorecard – measures that drive performance*, Harvard Business Review, 1992.
5. Robert S. Kaplan, David P. Norton, *Using the Balanced Scorecard as a Strategic Management System*, Harvard Business Review 1996.
6. Robert S. Kaplan, David P. Norton, *The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action*, Harvard College, 1996.
7. Robert S. Kaplan, David P. Norton, *Strategy Maps: Converting Intangible Assets into Tangible Outcomes*, Harvard Business School Publishing Corporation, 2004.
8. Robert S. Kaplan, David P. Norton, *The Execution Premium: Linking Strategy to Operations*, Harvard Business School Publishing Corporation, 2008.
9. Robert S. Kaplan, David P. Norton, *The Execution Premium: Linking Strategy to Operations*, Harvard Business School Publishing Corporation, 2008.
10. Robert S. Kaplan, David P. Norton, Bjarne Rugelsjoen, *Managing Alliances with the Balanced Scorecard*, Harvard Business Review, January-February 2010.
11. Edwin A. Locke, *Motivation by Goal Setting*, Harvard Business Review, November, 2001.
12. Costel Loloiu, Toma Pleșanu, Dumitru-Cătălin Bursuc, *The Resistance to Change as a Specific Risk for the Organization Transformation*, Journal of US_China Public Administration, Volume 12, No. 8, August 2015.
13. Gheorghe Marcu, *Analiza conceptului Balanced Scorecard și aplicabilitatea acestuia în organizația militară*, Univers strategic, revistă universitară de studii strategice interdisciplinare și de Securitate, Editura Creștină „Dimitrie Cantemir”, Anul X, nr. 1(37), București, ianuarie-martie 2019.
14. Gheorghe Marcu, Dumitru-Cătălin Bursuc, Toma Pleșanu, *Analysis of Balanced Scorecard efficiency for implementation in to the field of national defense*,

- Proceedings of the 10th International Conference on Knowledge Management: Projects, Systems and Technologies, Bucharest, November, 2017, Editura „Carol I” National Defence University.
15. Gheorghe Marcu, Dumitru-Cătălin Bursuc, Toma Pleșanu, *Short analysis on the history and the evolution of the balanced scorecard concept*, Proceedings, The 14th International Scientific Conference Strategies XXI, Bucharest, Editura „Carol I” National Defence University, April 2018, vol. I.
 16. Gheorghe Marcu, Dumitru-Cătălin Bursuc, Toma Pleșanu, *The logic pyramid of Balanced Scorecard strategic planning*, Proceedings, The 14th International Scientific Conference Strategies XXI, Bucharest, Editura „Carol I” National Defence University, April 2018, vol. I.
 17. Gheorghe Marcu, Dumitru-Cătălin Bursuc, Costel Loloiu, *Dedicated Risk Management Software*, Proceedings of the 9th International Conference on Knowledge Management: Projects, Systems and Technologies, Knowledge Management: Projects, Systems and Technologies, Bucharest, November 26- 27, 2015, Bucharest, Editura „Carol I” National Defence University, 2015.
 18. Paul R. Niven, *Balanced Scorecard Diagnostics: Maintaining Maximum Performance*, Hoboken, NJ: John & Sons, 2005.
 19. Paul R. Niven, *Balanced Scorecard Step-by-step for government and nonprofit agencies*, Second Edition, John Wiley & Sons, Inc., 2008.
 20. Paul R. Norton, Randall H. Russell, *Best Practices in Managing the Execution of Strategy*, Balanced Scorecard Report, July-August, 2004.
 21. Bob Paladino, *Five key principles: corporate performance management*, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, 2007.
 22. <http://www.ebalancedscorecard.ro/pages/conceptul-bsc>, accesat la 12.09.2019.

⁷ <http://www.ebalancedscorecard.ro/pages/conceptul-bsc>, accesat la 12.09.2019.

UTILIZAREA QFD ÎN REALIZAREA BĂNCII DE CUNOȘTINȚE PENTRU DOMENIUL APĂRARE, ORDINE PUBLICĂ ȘI SECURITATE NAȚIONALĂ

Radu-Mihai OANȚĂ

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Gheorghe MARCU

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Prof.univ.dr. Ghiță BÂRSAN

Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu

Prof.univ.dr. Toma PLEȘANU

Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu

Într-o societate alertă, bazată pe cunoaștere, calitatea serviciilor și produselor joacă un rol esențial în succesul și supraviețuirea organizațiilor pe o piață competitivă.

În acest articol vom detalia succint etapele implementării primei faze a funcției de calitate – Quality Function Deployment (QFD) –, un concept global care oferă mijloace de transpunere a cerințelor clienților (utilizatorilor) în cerințele tehnice adecvate pentru fiecare etapă a proiectării și realizării unei bănci de cunoștințe pentru domeniul apărării, ordinii publice și securității naționale.

În prima parte vom prezenta o scurtă analiză istoriografică a QFD, urmată de construirea casei calității – House of Quality (HOQ), matricea cea mai frecvent utilizată dintre toate componentele QFD.

Rezultatele finale ale importanței absolute și celei relative ale cerințelor tehnice rezultate în urma aplicării pașilor casei de calitate vor ajuta echipa de proiectare a băncii de cunoștințe să implementeze cu prioritate anumite cerințe ale posivilor utilizatori.

Cuvinte-cheie: casa calității, banca de cunoștințe, cerințe clienți, caracteristici tehnice, implementarea calității.

INTRODUCERE

Calitatea serviciilor și a produselor joacă un rol esențial în succesul și supraviețuirea companiilor pe o piață competitivă, această calitate având un impact pozitiv asupra loialității clienților față de companie¹.

Implementarea funcției de calitate – Quality Function Deployment (QFD) este un concept global care oferă mijloace de transpunere a cerințelor clienților în cerințele tehnice adecvate pentru fiecare etapă a dezvoltării și producției de produse dorite².

1. PREZENTAREA ISTORIOGRAFICĂ A QFD

În prezentarea istoriografică a QFD se urmăresc direcțiile identificate de către cercetătorii Lai-Kow Chan și Ming-Lu Wu într-un studiu care analizează aproximativ 650 de publicații, cu referințe la internet, creând o bancă de referințe despre QFD organizată pe macro-zone³.

1.1. Geneza QFD

Funcția de implementare a calității este derivată din șase caractere chinezești ale scrierii japoneze Kanji (Figura 1): Hin Shitsu (calitate), Ki Nou (funcție), Ten Kai (implementare). Caracterele japoneze pentru Hin Shitsu reprezintă calitate, caracteristici sau atribute, Ki și No reprezintă funcția sau mecanizarea și Ten și Kai reprezintă implementarea, desfășurarea, dezvoltarea sau evoluția. Luată împreună, cuvintele japoneze înseamnă „cum înțelegem calitatea pe care clienții noștri o așteaptă de la noi”⁴. Prin urmare, „implementarea funcției de calitate” înseamnă faptul că responsabilitățile pentru producerea unui produs de calitate trebuie să fie atribuite tuturor părților componente ale unei co-organizații⁵.

¹ C. Jayawardhena, *The impact of service encounter quality in service evaluation: evidence from a business-to-business context*, Journal of Business & Industrial Marketing, Vol. 25, No. 5, 2010, p. 338.

² L.P. Sullivan, *Quality function deployment*, Quality Progress 19 (6), 1986, pp. 39-50.

³ L.K. Chan, M.L. Wu, *Quality function deployment: A literature review*, European Journal of Operational Research, Vol. 143, 2002, pp. 463-497.

⁴ M. Tottie, T. Lager, *QFD: Linking the customer to the product development part*, R&D Management, Vol. 25, 1995, pp. 257-267.

⁵ Y. Akao, *Quality Deployment Including Cost, Reliability, and Technology*, Quality, Vol. 13, No. 3, 1983, pp. 61-77.

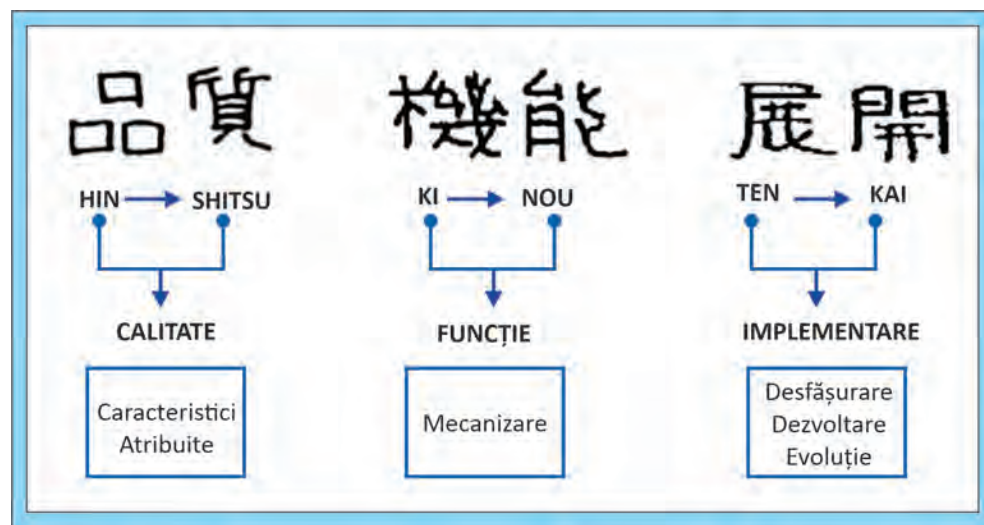

Figura 1: Traducerea celor șase caractere chinezești pentru QFD (adaptare după Shahin)

1.2. Stadiul cunoașterii în domeniu

QFD a fost dezvoltat la sfârșitul anilor 1960 și începutul anilor 1970 în Japonia de către profesorii Yoji Akao și Shigeru Mizuno, împreună cu alți experți din domeniul calității. Aceștia doreau să dezvolte o metodă de asigurare a calității care să țină seamă de satisfacția clienților unui produs înainte ca acesta să fi fost fabricat, vizând în primul rând stabilirea apariției unor probleme în timpul fabricației sau după fabricație⁶.

Industria japoneză a început să formalizeze conceptele QFD în anul 1966, atunci când la o uzină din cadrul Bridgestone Tire s-a introdus o diagramă de asigurare a prelucrării care conținea unele dintre caracteristicile principale ale QFD⁷.

Primele lucrări atestate care încurajează conceptul de QFD au fost elaborate după mai multe studii industriale în anul 1972 de către Akao⁸ și de Nisimura⁹.

QFD a fost introdus la Toyota Hino Motor în 1975 și la Toyota Autobi în 1977. Datorită rezultatelor impresionante obținute în urma utilizării QFD, acest concept a fost introdus ulterior în întregul grup Toyota¹⁰.

⁶ Y. Akao, *QFD: Past, Present, and Future*, Proceedings of the International Symposium on QFD, Linkping, disponibil pe adresa http://www.cadlab.tuc.gr/webmaster/06_QFD_PpF.pdf, accesat la 31.05.2019.

⁷ A. Hill, *Quality function deployment*, Gower Handbook of Quality Management, second ed. Gover, Brookfield, VT, 1994, pp. 364-386.

⁸ Y. Akao, *New product development and quality assurance deployment system* (in Japanese), *Standardisation and Quality Control* 25 (4), 1972, pp. 243-246.

⁹ H. Nishimura, *Ship design and quality table* (in Japanese), *Quality Control (JUSE)* 23 (May), 1972, pp.16-20.

¹⁰ L.K. Chan, M.L. Wu, *Quality function deployment: A literature review*, *European Journal of Operational Research* 143, 2002, p. 465.

Primele referințe despre pătrunderea QFD în industriile din S.U.A. au apărut după mai mult de 10 ani de la apariția QFD în Japonia¹¹. Primul studiu de caz în domeniul QFD în SUA a fost înregistrat în anul 1986, atunci când Kelsey Hayes a folosit QFD pentru a dezvolta un senzor de răcire, care a satisfăcut pe deplin nevoile clienților¹². Primele companii din SUA care au inclus QFD în procesele lor de producție au fost: 3M, AT & T, Baxter Healthcare, Budd, Chrysler, DEC, Ford Motor, General Motors, Goodyear, Hewlett-Packard, IBM, ITT, Kodak Eastman, Motorola, NASA, Polaroid, Procter și Gamble și Xerox¹³.

Influența QFD depășește, de asemenea, granițele Japoniei și ale S.U.A, aplicații și studii ale QFD făcându-și remarcată prezența în țări precum Australia, Belgia, Brazilia, Danemarca, Finlanda, Germania, Hong Kong, India, Irlanda, Israel, în Italia, Coreea, Olanda, Scoția, Singapore, Taiwan, Turcia și Marea Britanie.

2. STRUCTURA QFD

QFD este o metodă de dezvoltare a calității proiectării care vizează satisfacerea consumatorului și, apoi, traducerea cerințelor consumatorului în obiective de proiectare și itemi ai asigurării calității care vor fi utilizate pe parcursul întregii faze de producție. Ea poate fi privită ca un proces în care vocea consumatorului este apreciată pe durata întregului proces de realizare a produselor și serviciilor.

Elementele de bază ale QFD sunt următoarele:

- determinarea cerințelor clienților (CE);
- satisfacerea modului în care cerințele clienților pot fi îndeplinite (CUM) este esențială pentru controlul produsului final;
- relația dintre cerințe și modul în care acestea trebuie îndeplinite;
- valorile țintă corespunzătoare cerințelor;
- relațiile dintre modul în care trebuie îndeplinite cerințele;
- cuantificarea importanței cerințelor¹⁴.

2.1. Fazele QFD

QFD folosește câteva principii din ingineria concurentă, în care echipele cu funcționalitate încrucișată sunt implicate în toate fazele de dezvoltare a produsului, după cum se arată în figura 2. Fiecare dintre cele patru faze ale unui proces

¹¹ M. Kogure, Y. Akao, *Quality function deployment and CWQC in Japan*. *Quality Progress* 16 (10), 1983, pp. 25-29.

¹² B. King, *Listening to the voice of the customer: Using the quality function deployment system*, *National Productivity Review* 6 (3), 1987, pp. 277-281.

¹³ C. Adiano, A.V. Roth, *Beyond the house of quality: Dynamic QFD*. *Benchmarking: An International Journal* 1 (1), 1994, pp. 25-37.

¹⁴ P. Kumrawat, D. Verma, *Case study of LMD & HD trucks using Quality Function Deployment*, *International Research Journal of Engineering and Technology*, vol. 4, nr. 7, 2017, pp. 3159-3168.

QFD utilizează o matrice pentru a traduce cerințele clienților din etapele inițiale de planificare prin controlul producției¹⁵.

Fiecare fază sau matrice reprezintă un aspect specific al cerințelor produsului. Relațiile dintre elemente sunt evaluate pentru fiecare fază, doar cele mai importante aspecte din fiecare fază sunt implementate în matricea următoare.

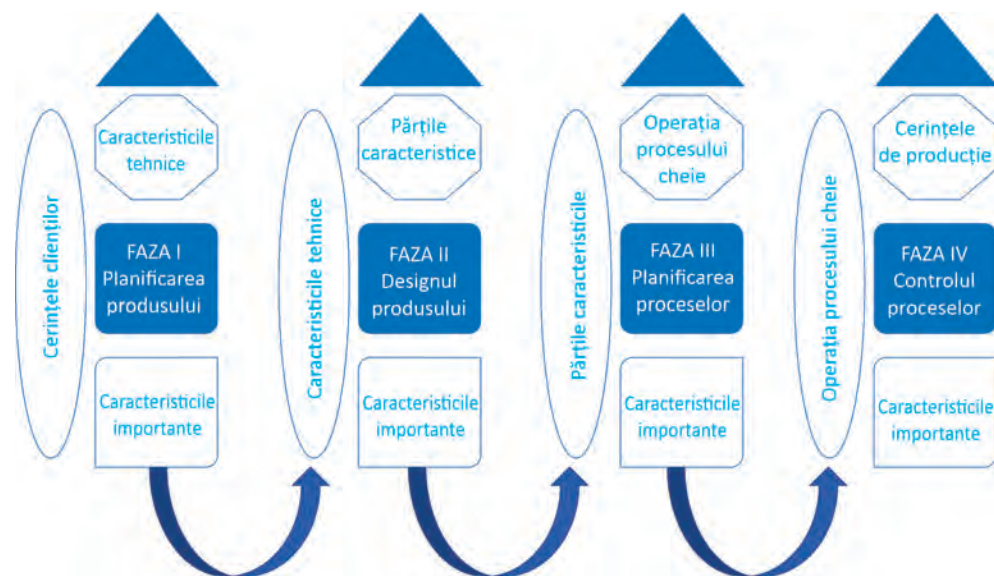

Figura 2: Modelul cu patru faze al QFD (preluare după Bouchereau)

2.2. Casa calității corespunzătoare băncii de cunoștințe pentru domeniul apărării, ordinii publice și securității naționale

Pentru a capta o serie de aspecte vitale pentru procesul de planificare a realizării băncii de cunoștințe pentru domeniul apărării, ordinii publice și securității naționale (A.O.P.S.N.), în cele ce urmează vom efectua prima fază a metodologiei QFD, o matrice compusă, denumită în continuare Casa Calității – House of Quality (HOQ). Fundamentul HOQ este faptul că banca de cunoștințe ar trebui concepută astfel încât să reflecte cerințele clienților (utilizatorilor). Accentul în HOQ este corelația dintre nevoile clienților (CE) și caracteristicile de inginerie (CUM). Potrivit Hauser și Clausing, casa calității este „un fel de hartă conceptuală care oferă mijloacele pentru planificarea și comunicarea interfuncțională”¹⁶.

¹⁵ V. Bouchereau, H. Rowlands, *Methods and Techniques to Help Quality Function Deployment (QFD)*, Benchmarking: An International Journal, Vol.7, No.1, 2000, pp. 8-19.

¹⁶ J.R. Hauser, D. Clausing, *The House of Quality*, Harvard Business Review, mai-iunie 1988, pp. 63-73.

În continuare vom prezenta realizarea casei calității pentru banca de cunoștințe mai sus menționată. Această matrice transformă cerințele clienților, pe baza rezultatelor cercetării unui studiu pilot și a datelor obținute în urma aplicării unui chestionar on-line¹⁷, într-un număr adecvat de ținte de inginerie care trebuie îndeplinite de către banca de cunoștințe pentru domeniul A.O.P.S.N.

Procesul de elaborare al întrebărilor din chestionar a avut loc în cadrul unui focus grup, unde s-a ținut seama și de răspunsurile la un set de întrebări adresate unor factori de decizie din cadrul mai multor structuri ale Ministerului Afacerilor Interne. Un aspect important l-a reprezentat dacă respondenții cunosc diverse noțiuni utilizate în cadrul realizării băncii de cunoștințe, atingând toate aspectele legate de stadiul cunoașterii în domeniul învățării organizaționale¹⁸. Matricea casei calității pentru banca de cunoștințe am postat-o pe storage-ul aplicației GoogleDrive corespunzător adresei bancadecunostinte@gmail.com, utilizând parola: **banca.de.cunostinte**¹⁹.

Pasul 1: Lista cerințelor clientului (CE)

Cerințele utilizatorilor (vocea clientului) conform răspunsurilor primite la chestionarul on-line și ale focus-grupului sunt următoarele:

- să caute o dată după mai multe cuvinte cheie;
- să fie ușor de utilizat;
- datele să fie securizate;
- accesul să fie restricționat;
- să permită căutarea cunoștințelor dintr-un anumit domeniu;
- datele personale să fie protejate;
- prevederea condițiilor de securitate ale documentelor;
- cum pot fi la curent cu noile lucrări adăugate?
- cum pot fi la curent cu cele mai accesate lucrări?
- unde aflăm care sunt cele mai căutate lucrări?
- cum pot să intru în contact în cel mai scurt timp cu administratorul platformei?
- pot să downloadez o lucrare care mă interesează?
- introducerea unui document nou să apară în RSS feed;
- timpul de răspuns al website-ului pe care rulează aplicația să fie cât mai mic;
- website-ul care găzduiește platforma să-și adapteze designul paginilor în funcție de mediul de vizionare (rezoluția ecranului la: desktop, laptop, tabletă, telefon);
- toleranța la erori și recuperarea în caz de avarie.

¹⁷ Disponibil pe <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdJ9afVLRiGyCZWVQysP8LI-OvqwiC8JRa4DGaOZXN-Ue69d1g/viewform>.

¹⁸ R.M. Oanță, *Procesul implementării lecțiilor învățate la nivelul Ministerului Afacerilor Interne*, Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, nr. 2, București, 2019, pp. 56-62.

¹⁹ Disponibil pe https://docs.google.com/spreadsheets/d/11DR2D4hsez_1dVejVy9JfRuxpxUTfw9PXG-b6zHzjY/edit#gid=929470925.

Pasul 2: Evaluarea importanței cerințelor de către clienți

Pe o scală de la 1 la 5, posibilia utilizatori evaluează importanța fiecărei cerințe. Acesta valoare va fi folosită mai târziu în matricea de relații.

Pasul 3: Evaluarea competitivă de către clienți

Posibilia utilizatori ai băncii de cunoștințe pentru domeniul A.O.P.S.N. evaluează importanța cerințelor de la **pasul 2** în raport cu băncile de cunoștințe rezultate în urma aplicării chestionarului on-line prin platforma Google Forms: Ohio Knowledge Bank, NATO LL Library, Plantwise Knowledge Bank, Sea Knowledge Bank.

Pasul 4: Lista caracteristicilor tehnice (CUM)

Caracteristicile tehnice (vocea inginerului) sau descriptorii tehnici sunt atribute ale băncii de cunoștințe pentru domeniul A.O.P.S.N. care pot fi măsurate și evaluate în raport cu competitorii:

- platforma banca de cunoștințe să aibă funcția de *advanced search*;
- interfață prietenoasă cu design atractiv;
- politicile de securitate sunt implementate pe serverul unde este găzduită platforma;
- accesul la platformă se face pe bază de user și parolă;
- sortarea datelor după efectuarea unei căutări se face după relevanță, dată, titlu, crescător și descrescător;
- implementarea măsurilor GDPR. Înștiințarea utilizatorilor despre prelucrarea datelor personale;
- secțiunea de termeni și condiții;
- secțiunea adăugate recent;
- evidența accesărilor;
- secțiunea most wanted;
- fereastră live chat, secțiune de contact, telefon email;
- fiecare lucrare are secțiune de download;
- website-ul pe care rulează aplicația să aibă flux RSS;
- viteza de procesare a solicitării;
- designul website-ului pe care rulează aplicația să fie de tip *responsive web*;
- replicarea datelor și serviciilor pe mai multe servere.

Pasul 5: Direcții de îmbunătățire

După definirea descriptorilor tehnici, se determină direcția în care trebuie să se deplaseze fiecare descriptor (maximizare, minimizare sau stagnare).

Următorii descriptori tehnici trebuie maximizați:

- platforma banca de cunoștințe să aibă funcția de *advanced search*;
- interfață prietenoasă cu design atractiv;
- accesul la platformă se face pe bază de user și parolă;

- sortarea datelor după efectuarea unei căutări după relevanță, dată, titlu, autor, crescător și descrescător;
- fiecare lucrare are opțiune de download;
- viteza de procesare a solicitării;
- replicarea datelor și serviciilor pe mai multe servere.

Pasul 6: Matricea de relații (între CE și CUM)

Cu ajutorul matricei de relații, se determină relația între cerințele clienților și abilitatea organizației de a le îndeplini. Relația dintre descriptorii tehnici și cerințele clienților poate fi puternică, moderată sau slabă, reprezentată de simbolurile ●, ○ sau ▽, cărora le corespund valorile numerice 9, 3 sau 1.

Relațiile puternice dintre descriptorii tehnici și cerințele clienților sunt reprezentate în tabelul de mai jos:

Tabelul nr. 2.1: Relațiile puternice dintre descriptorii tehnici și cerințele clienților

Ce trebuie făcut? (Vocea clientului)	Cum trebuie făcut? (Vocea inginerului)
Să caute după mai multe cuvinte cheie o dată	Platforma Banca de Cunoștințe să aibă funcția de <i>advanced search</i>
	Interfață prietenoasă cu design atractiv
	Sortarea la căutare după relevanță, dată, titlu, autor, crescător și descrescător
Ușor de utilizat	Platforma Banca de Cunoștințe să aibă funcția de <i>advanced search</i>
	Sortarea la căutare după relevanță, dată, titlu, autor, crescător și descrescător
Datele să fie securizate	Politicile de securitate sunt implementate pe serverul unde este găzduită platforma
	Accesul la platformă se face pe bază de user și parolă
Accesul să fie restricționat	Accesul la platformă se face pe bază de user și parolă
Să permită căutarea cunoștințelor dintr-un anumit domeniu	Sortarea la căutare se face după relevanță, dată, titlu, crescător și descrescător
	Platforma Banca de Cunoștințe să aibă funcția de <i>advanced search</i>
Datele personale să fie protejate	Implementarea măsurilor GDPR. Înștiințarea utilizatorilor despre prelucrarea datelor personale
Prevederea condițiilor de securitate ale documentelor	Secțiunea de termeni și condiții
Cum pot fi la curent cu noile lucrări adăugate?	Secțiunea adăugate recent

Ce trebuie făcut? (Vocea clientului)	Cum trebuie făcut? (Vocea inginerului)
Cum pot fi la curent cu cele mai accesate lucrări?	Evidența accesărilor
Unde aflăm care sunt cele mai căutate lucrări?	Secțiunea most wanted
Cum pot să intru în contact în cel mai scurt timp cu administratorul platformei?	Fereastră live chat. Secțiuni de contact, telefon email
Pot să downloadez o lucrare care mă interesează?	Fiecare lucrare are secțiune de download Viteza de procesare a solicitării
Introducerea unui document nou să apară în RSS feed	Website-ul pe care rulează aplicația să aibă Flux RSS
Timpul de răspuns al website-ului pe care rulează aplicația să fie cât mai mic	Viteza de procesare a solicitării Replicarea datelor și serviciilor pe mai multe servere
Website-ul care găzduiește platforma să-și adapteze designul paginilor în funcție de mediul de vizionare (rezoluția ecranului la: desktop, laptop, tabletă, telefon)	Designul website-ului pe care rulează aplicația să fie de tip responsive web
Toleranța la erori și recuperarea în caz de avarie	Replicarea datelor și serviciilor pe mai multe servere

Relațiile moderate dintre descriptorii tehnici și cerințele clienților sunt reprezentate în tabelul de mai jos:

Tabelul nr. 2.2: Relațiile moderate dintre descriptorii tehnici și cerințele clienților

Ce trebuie făcut? (Vocea clientului)	Cum trebuie făcut? (Vocea inginerului)
Ușor de utilizat	Interfață prietenoasă cu design atractiv
	Secțiunea most wanted
	Designul website-ului pe care rulează aplicația să fie de tip responsive web
Datele să fie securizate	Implementare măsuri GDPR. Înștiințare utilizatorilor despre prelucrarea datelor personale Secțiunea de termeni și condiții
Accesul să fie restricționat	Politicile de securitate sunt implementate pe serverul unde este găzduită platforma

Ce trebuie făcut? (Vocea clientului)	Cum trebuie făcut? (Vocea inginerului)
Datele personale să fie protejate	Politicile de securitate sunt implementate pe serverul unde este găzduită platforma
	Accesul la platformă se face pe bază de user și parolă
Prevederea condițiilor de securitate ale documentelor	Politicile de securitate sunt implementate pe serverul unde este găzduită platforma
Cum pot fi la curent cu noile lucrări adăugate?	Website-ul pe care rulează aplicația să aibă Flux RSS
	Sortarea la căutare după relevanță, dată, titlu, autor, crescător și descrescător

Pasul 7: Dificultatea organizațională

Pe o scală de la 1 la 5, echipa de proiect (inginerii) evaluează atributele de proiectare în termeni de dificultate organizațională. Există posibilitatea ca anumite atribute de proiectare să fie în conflict direct cu politicile organizaționale.

Pasul 8: Analiza tehnică a produselor competitorilor

A fost făcută o comparație de către specialiștii tehnici (echipa de ingineri) între descriptorii tehnici ai băncii de cunoștințe și cei ai competitorilor, aceiași ca la pasul 3.

Pasul 9: Matricea de interrelaționare între perechi de CUM sau matricea de corelare a descriptorilor tehnici

Matricea de interrelaționare între perechi de CUM (numită și „acoperișul” Casei Calității) examinează impactul descriptorilor tehnici unul asupra altuia. Corelațiile sunt reprezentate de simboluri matematice care indică o corelație pozitivă (+) sau o corelație negativă (-). Lipsa unei corelații între cerințe este reprezentată cu „”. Echipa de proiect examinează impactul descriptorilor tehnici unul asupra altuia.

Descriptorii tehnici între care există o corelație pozitivă sunt prezentați în următorul tabel:

Tabelul nr. 2.3: Descriptorii tehnici între care există o corelație pozitivă

Descriptor tehnic	Descriptor tehnic
Platforma Banca de Cunoștințe să aibă funcția de <i>advanced search</i>	Interfață prietenoasă cu design atractiv
	Sortarea la căutare după relevanță, dată, titlu, autor, crescător și descrescător
	Viteza de procesare a solicitării

Descriptor tehnic	Descriptor tehnic
Interfață prietenoasă cu design atractiv	Fiecare lucrare are opțiune de download
	Designul website-ului pe care rulează aplicația să fie de tip responsive web
	Fereastră live chat. Secțiune de contact, telefon email
Politicile de securitate sunt implementate pe serverul unde este găzduită platforma	Accesul la platformă se face pe bază de user și parolă
	Implementarea măsurilor GDPR. Înștiințarea utilizatorilor despre prelucrarea datelor personale
Accesul la platformă se face pe bază de user și parolă	Secțiunea de termeni și condiții
Implementarea măsurilor GDPR. Înștiințarea utilizatorilor despre prelucrarea datelor personale	Secțiunea de termeni și condiții
Sortarea la căutare se face după relevanță, dată, titlu, crescător și descrescător	Viteza de procesare a solicitării
	Replicarea datelor și serviciilor pe mai multe servere
Secțiunea adăugate recent	Evidența accesărilor
	Website-ul pe care rulează aplicația să aibă Flux RSS
Fiecare lucrare are secțiune de download	Replicarea datelor și serviciilor pe mai multe servere
Viteza de procesare a solicitării	Replicarea datelor și serviciilor pe mai multe servere

Pasul 10: Importanța tehnică absolută și relativă

Valoarea numerică a importanței tehnice absolute se obține însumând pe coloană (pentru fiecare descriptor tehnic) produsul dintre valoarea celei cu valoarea importanței evaluate de clienți.

Importanța relativă (%) se obține însumând valorile descriptorilor tehnici și apoi împărțind valoarea fiecărui descriptor tehnic la suma respectivă. În acest mod se va cunoaște care din aspectele tehnice contează cel mai mult pentru clienți. Ierarhizarea descriptorilor tehnici după importanță se găsește în tabelul de mai jos.

Tabelul nr. 2.4: Importanța tehnică absolută și relativă a descriptorilor tehnici

Nr. crt.	Descriptor tehnic	Evaluarea importanței tehnice	Importanța relativă
1.	Sortarea la căutare după relevanță, dată, titlu, crescător și descrescător	229,69	14%

Nr. crt.	Descriptor tehnic	Evaluarea importanței tehnice	Importanța relativă
2.	Funcția de <i>advanced search</i>	210,94	13%
3.	Acces pe bază de user și parolă	164,06	10%
4.	Implementarea politicilor de securitate	140,63	9%
5.	Interfață prietenoasă	93,75	6%
6.	Implementare măsuri GDPR	93,75	6%
7.	Secțiune termeni și condiții	93,75	6%
8.	Viteza de procesare a solicitării	84,375	5%
9.	Design de tip responsive web	79,69	5%
10.	Secțiune adăugate recent	70,313	4%
11.	Sistem de vot pentru fiecare lucrare încărcată	65,625	4%
12.	RSS Feed	65,625	4%
13.	Secțiune most wanted	56,25	4%
14.	Opțiune de download pentru fiecare lucrare	56,25	4%
15.	Fereastră live chat. Secțiune de contact	42,188	3%
16.	Replicarea datelor și serviciilor	42,188	3%

CONCLUZII

QFD este un proces structurat, un set de diagrame de inginerie și management interconectate între ele, cu ajutorul cărora, pe baza cerințelor clientului, sunt realizate caracteristicile proceselor de proiectare și producție. Așadar, QFD este orientat spre implicarea unei echipe de indivizi din cadrul diferitelor departamente angrenate în dezvoltarea produselor: marketing, proiectare, asigurare a calității, fabricație, financiar-contabilitate.

În concluzie, QFD se poate defini ca fiind o metodă de dezvoltare a proiectării care urmărește satisfacerea nevoilor clienților urmărind traducerea cerințelor clientului în obiective de proiectare, cu mențiunea că aceste cerințe vor fi îndeplinite în etapa de producție numai cu ajutorul metodelor de asigurare a calității. Așadar, QFD se definește pe scurt ca fiind dezvoltarea produsului bazată pe cerințele clientului.

Dintre cele 4 faze al QFD, cea mai importantă este prima, și anume casa calității, aceasta oferindu-ne considerente importante pentru procesele de proiectare, planificare, fabricație și testare.

La punctul 2 al acestui articol am detaliat toate aspectele legate de casa calității pentru banca de cunoștințe din domeniul A.O.P.S.N. Pașii inițiali în formarea casei calității includ determinarea, clarificarea și specificarea nevoilor utilizatorilor, mai exact aceștia se intitulează *vocea clientului*. După ce au fost identificate nevoile și așteptările clienților, acestea trebuie înglobate în specificațiile tehnice

ale produselor, nimic neputând a fi proiectat, realizat sau produs fără a avea specificații tehnice detaliate. Aceste caracteristici sunt expresii ale vocii clientului transpuse într-un limbaj tehnic, așa-zisa *vocea inginerului*. Menționăm faptul că lista caracteristicilor tehnice poate fi structurată ierarhizat, pe mai multe niveluri. Matricea de relații oferă o comparație între cerințele clienților și caracteristicile tehnice, numărul comparațiilor bazându-se pe numărul cerințelor clientului și pe numărul de caracteristicilor tehnice. Cu această imagine de ansamblu a clienților, organizația poate începe să formuleze o strategie de îmbunătățire a produsului.

Matricea de corelare tehnică, numită și acoperișul HOQ, este utilizată la dezvoltarea relațiilor dintre cerințele clienților și cerințele produsului. Această matrice permite echipei de ingineri să descopere care sunt cele mai importante dintre caracteristicile tehnice.

Matricea de planificare arată importanța ponderată a fiecărei cerințe pe care echipa de proiect și concurenții săi încearcă să o îndeplinească.

Prioritizarea caracteristicilor tehnice este realizată cu ajutorul algoritmilor de calcul, luând în considerare caracteristicile tehnice bazate pe matricea de relații, cerințele prioritizate ale clienților și matricea de interrelaționare.

Producția finală a matricei este un set de valori țintă pentru fiecare cerință tehnică ce trebuie îndeplinită de către banca de cunoștințe pentru domeniul A.O.P.S.N., primii clasați descriptori tehnici fiind următorii:

- sortarea la căutare după relevanță, dată, titlu, crescător și descrescător;
- funcția de *advanced search*;
- acces pe bază de user și parolă;
- implementarea politicilor de securitate.

Cu toate că descriptorul tehnic *replicarea datelor și serviciilor pe mai multe servere* s-a clasat pe ultimul loc, noi considerăm faptul că, pentru realizarea sustenabilității băncii de cunoștințe, trebuie luat în calcul acest aspect, fiind foarte important în caz de dezastru.

BIBLIOGRAFIE:

1. C. Adiano, A.V. Roth, *Beyond the house of quality: Dynamic QFD*. Benchmarking: An International Journal 1 (1), 1994.
2. Y. Akao, *New product development and quality assurance deployment system* (in Japanese). Standardisation and Quality Control 25 (4), 1972.
3. Y. Akao, *QFD: Past, Present, and Future*, Proceedings of the International Symposium on QFD, Linkping, la adresa http://www.cadlab.tuc.gr/webmaster/06_QFD_PpF.pdf.
4. Y. Akao, *Quality Deployment Including Cost, Reliability, and Technology*, Quality, Vol.13, No. 3, 1983.

5. V. Bouchereau, H. Rowlands, *Methods and Techniques to Help Quality Function Deployment (QFD)*, Benchmarking: An International Journal, Vol.7, No.1, 2000.
6. L.K. Chan, M.L.Wu, *Quality function deployment: A literature review*, European Journal of Operational Research 143, 2002.
7. J.R. Hauser, Clausing, D., *The House of Quality*, Harvard Business Review, May-June 1988.
8. A. Hill, *Quality function deployment*, Gower Handbook of Quality Management, second ed. Gover, Brookfield, VT, 1994.
9. C. Jayawardhena, *The impact of service encounter quality in service evaluation: evidence from a business-to-business context*, Journal of Business & Industrial Marketing, Vol. 25 No. 5, 2010.
10. B. King, *Listening to the voice of the customer: Using the quality function deployment system*, National Productivity Review 6 (3), 1987.
11. M. Kogure, Y. Akao, *Quality function deployment and CWQC in Japan*. Quality Progress 16 (10), 1983.
12. P. Kumrawat, D. Verma, *Case study of LMD & HD trucks using Quality Function Deployment*, International Research Journal of Engineering and Technology, vol. 4, nr. 7, 2017.
13. H. Nishimura, *Ship design and quality table* (in Japanese). Quality Control (JUSE) 23 (May), 1972.
14. R.M. Oanță, *Procesul implementării lecțiilor învățate la nivelul Ministerului Afacerilor Interne*, Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, nr. 2, București, 2019.
15. R.M. Oanță, T. Pleșanu, *Knowledge sharing – the first step towards building up a knowledge bank*, The 14th International Scientific Conference „Strategies XXI”, Strategic Changes In Security And International Relations, Bucharest, 2018.
16. L.P. Sullivan, *Quality function deployment*, Quality Progress 19 (6), 1986.
17. M. Tottie, T. Lager, *QFD: Linking the customer to the product development part*, R&D Management, Vol. 25, 1995.

UTILIZAREA TANCURILOR ÎN PRINCIPALELE CONFLICTE MILITARE

Nicolae PLEȘANU

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Prof.univ.dr.ing. Ghiță BÂRSAN

Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu

Prof.univ.dr. Sorin-Gheorghe PÎNZARIU

Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu

De la apariția pe câmpul de luptă, în mai puțin de un deceniu, tancurile au revoluționat arta războiului. Articolul se concentrează pe întrebarea tancurilor de la apariție și până în prezent. Vom prezenta unele bătălii, în care au fost utilizate tancurile, în Primul Război Mondial, în Campaniile din Est, Vest și Nordul Africii din al Doilea Război Mondial și în conflictele din ultimele decenii.

Cuvinte-cheie: tanc, car de luptă, război rapid, campanie, blitzkrieg.

INTRODUCERE

Folosirea pentru prima dată a tancurilor pe câmpul de luptă nu ar fi fost posibilă fără descoperirile tehnologice ale sfârșitului secolului XIX și începutul secolului XX, în special cele privind agregatul energetic, propulsorul (șenila) și protecția (blindajul).

În comparație cu alte arme, tancul a fost sistemul de armă cu cea mai rapidă dezvoltare în istoria războiului. Aprecierile impactului produs de introducerea tancurilor în ansamblul armatelor au fost însoțite de predicții ale unor specialiști militari care anticipau schimbări ale conceptelor operaționale. Proiectarea și realizarea tancului a apărut ca o necesitate pentru a rezolva o situație tactică neobișnuită și anume impasul din tranșeele Primului Război Mondial. Practic a fost creat mijlocul de atac pentru ruperea apărării, protecția infanteriei și reducerea importanței mitralierei pe câmpul de luptă.

1. APARIȚIA TANCURILOR ȘI UTILIZAREA ACESTORA ÎN PRIMUL ȘI AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Până în anul 1916, Primul Război Mondial rămâne un război de tranșee, în esență static, în care a fost adoptat conceptul apărării liniare de tipul „măcelul tactic”¹. În renumita bătălie de pe râul Somme, recunoscută ca fiind cea mai sângeroasă a Primului Război Mondial cu un total de 1.200.000 morți și răniți de partea ambelor tabere, „tancul” a fost folosit pentru prima dată de către armata britanică.

Denumirea de „tanc” a fost dată de englezi în efortul de a păstra secret scopul real al primelor modele atunci când au fost transportate în Franța, anunțând că vor fi utilizate ca rezervoare de apă.

1.1. Primul Război Mondial

Pe data de 15 septembrie 1916, în zona localității Fleurs – Franța, militarii britanici au folosit în luptă un model de tanc cu numele „Mark I”, intrat în serviciu în luna august 1916. Acesta a fost produs în două variante „bărbat” și „femeie”, de 28 tone respectiv de 27 tone, masele diferite datorându-se dotării diferite a acestora cu armament (tancul *femeie* era dotat doar cu mitraliere). Ambele modele aveau un echipaj de 8 militari, un blindaj de 12-15 milimetri și nu erau prevăzute cu turelă și nici cu dispozitive de atenuare a zgomotului produs de motor.

¹ K.H. Frieser, *Mitul Blitzkrieg-ului, Campania din Vest a Wehrmacht-ului 1940*, Editura Militară, București, 2010, p. 353.

Din cele 32 de tancuri folosite doar o treime au reușit să rupă apărarea, unele s-au defectat înainte de introducerea în luptă iar altele au fost scoase din luptă de către artileria germană². Rezultatul de moment a fost unul favorabil atacatorilor, folosirea tancurilor producând efecte devastatoare asupra moralului german. Deși angajarea tancului în luptă nu a schimbat caracterul static al războiului, potențialul său a fost descoperit iar natura viitoarelor războaie nu a mai fost niciodată aceeași. Utilizate pe un front mai larg eficacitatea lor a fost limitată, având în vedere că la acea dată infanteria avea puțină pregătire în cooperarea cu tancurile iar strategii acelor vremuri nu aveau încredere în acești monștri blindajați numindu-le „*arme fanteziste, inutile și inutilizabile*”. Ca rezultat, infanteria a acționat independent de tancuri, ceea ce a permis infanteriei germane să respingă atacul.

În luna aprilie 1917 o bătălie de mare anvergură a avut loc, pe frontul de nord-est, lângă localitatea franceză Bery au Bac. Un număr de 132 de tancuri Schneider, construite în Franța, au trecut la ofensivă, dispozitivul de luptă adoptat fiind unul în linie. Dar ca și primul atac cu tancuri al englezilor, ofensiva francezilor a fost un eșec care s-a soldat cu pierderea a mai mult de jumătate de tancuri.

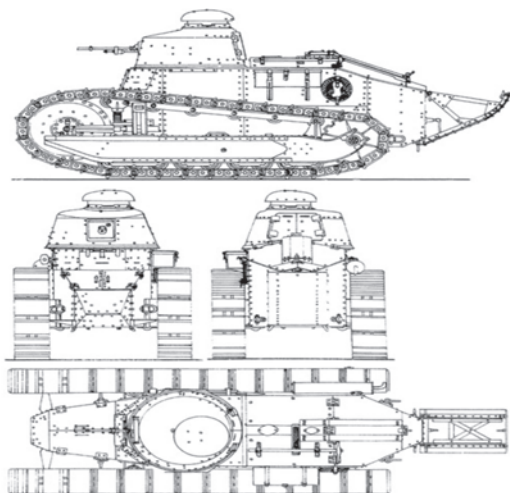

Figura nr. 1: Tancul Renault FT-17, 8 mm, 1917

Prima angajare pe scară largă a tancurilor în luptă a avut loc la data de 20 noiembrie 1917. Într-un atac la Cambrai, aproximativ 400 de tancuri au rupt apărarea germanilor și au pătruns în adâncimea dispozitivului acestora aproximativ 10 kilometri pe un front de aproximativ 11,3 kilometri. Din păcate, și de această dată, succesul nu a fost complet, deoarece nu s-a reușit să se exploateze și să se mențină terenul câștigat prin folosirea tancurilor³ datorită conceptelor operaționale

² <http://www.army-technology.com/features/featuretimeline-100-years-of-tanks-5694455/>.

³ <https://www.globalsecurity.org/military/systems/ground/tank-history1.htm>.

utilizate de către strategii acelor perioade. Charles Fuller⁴ a observat, în bătălia de la Cambrai, efectul tancului asupra moralului militarilor și că teroarea provocată de acesta și nu efectele distructive au condus la înfrângerea forțelor germane⁵.

Franța a fost țara care a construit primul tanc modern, asemănător celor din zilele actuale, introducând, în perioada 1916-1917, turela pe modelul „*Renault – F.T. 1917*” (dotat cu un tun de 37 mm și mitralieră), model ce rămâne o referință tehnică a tancului cu turela rotativă 360 de grade. Tancul *Renault – F.T. 1917* este prezentat în *figura nr. 1*, iar caracteristicile acestuia în *tabelul nr. 1*.

Tabelul nr. 1: Principalele caracteristici ale tancului ușor Renault FT 17 (Franța)

CARACTERISTICI TEHNICE	
Tipul	Tanc ușor
Lungime	4,95 m
Lățime	1,71 m
Înălțime	2,14 m
Echipaj	2 oameni
Greutate	6,7 tone
Echipament radio	-
ARMAMENT	
Armament principal	1 tun de calibrul 37 mm sau 1 mitralieră calibrul 8 mm
Rotație turelă	360°
MOBILITATE	
Motor	cu ardere internă Renault, 4 cilindri pe benzină, capacitate cilindrică 4,48 l, răcit cu lichid, cu o putere de 35 CP
Transmisie	4 trepte
Performanțe	viteză maximă 7,5 km/h, distanța maximă ce putea fi parcursă cu combustibilul din rezervor 35 km
Numărul total construite: din 1918 până la scoaterea din producție	3.750 bucăți

Denumirea dată de către francezi tancurilor acelor vremuri a fost „*car de luptă*” sau „*car de asalt*” și astfel se putea deduce rolul pe care îl vor avea acestea pe câmpul de luptă, anume acela de cucerire a unui loc întărit, a unui obiectiv sau pentru a rupe rezistența inamicului printr-un atac decisiv.

⁴ Istoric militar și strateg britanic, un teoretician al războiului blindat modern.

⁵ J.F.C. Fuller, *The Decisive Battles of the Western World and their Influence upon History*, vol. III (London: Eyre & Spottiswoode), p. 279, apud Major J.G. Pierre Lamontagne, *Are the days of the main battle tank over?*, Master of defence studies, Canadian Forces College, CSC 29/CCEM N29, la <https://www.cfc.forces.gc.ca/259/290/289/286/lamontagne.pdf>.

Germania a reacționat rapid printr-un program de proiectare și producție a tancurilor. Primul model a fost denumit A7V, avea o greutate de 30 de tone și un echipaj de optsprezece oameni. Până la sfârșitul războiului, din cauza lipsei de materii prime, au fost construite doar douăzeci de astfel de tancuri.

Se consideră că prima confruntare directă în care au fost implicate două tancuri de luptă s-a desfășurat pe data de 24 aprilie 1918, lângă localitatea Villers-Bretonneux, între un A7V german și un Mark IV englez. În această luptă nu a existat un câștigător și un învins pentru că ambele tancuri erau dotate doar cu mitraliere⁶.

Numeroase defecțiuni mecanice și vulnerabilitatea în cazul în care tancurile nu sunt însoțite de infanterie și avioane de atac la sol, pentru a localiza și neutraliza apărarea antitanc, au pus la îndoială utilitatea tancurilor.

După aproape trei ani de la utilizarea pe câmpul de luptă a tancurilor, la 1 august 1919 se înființează în garnizoana Mihai Bravu primul batalion de care de luptă din țara noastră. Acest batalion avea în componență patru companii de care de luptă ușoare și o companie reparații (atelier fix și mobil)⁷, era dotat cu tancuri ușoare franceze Renault-F.T. 1917, de la terminologia acestora folosită de francezi rezultând denumirea „*care de luptă*” a batalionului.

1.2. Perioada interbelică

După Primul Război Mondial, două școli s-au conturat în rândul strategiilor acelor vremuri:

- o școală convențională care considera că tancul era doar un vehicul de însoțire a infanteriei, de sprijin, rolul important în ducerea acțiunilor de luptă fiind al infanteriei. La acea vreme conducerea structurilor militare era predominantă din rândul ofițerilor de infanterie;
- o școală progresistă în care câțiva vizionari, Estienne⁸ apoi de Gaulle⁹ în Franța, Guderian¹⁰ în Germania, Fuller în Anglia și Tuhacevski¹¹ în Rusia (Uniunea Sovietică), propuneau utilizarea tancurilor împreună cu aviația. Ceea ce au propus acești ofițeri a fost aplicat cu succes de către Germania începând cu septembrie 1939.

Pe la jumătatea anilor 1920, generalul german Heinz Guderian a făcut public într-o lucrare de specialitate un concept operațional, constând în utilizarea masivă

⁶ <http://www.globalsecurity.org/military/systems/ground/tank-history1.htm>.

⁷ Asociația culturală „Valeriu Florin Dobrinescu”, *Armata română și evoluția armeei tancuri. Documente (1919-1945)*, Editura Universității de Stat din Pitești, Pitești, 2012, p. 16.

⁸ Jean Baptiste Eugène Estienne, general francez considerat părintele armeei tancuri în Franța.

⁹ Charles de Gaulle, general și politician francez.

¹⁰ Heinz Wilhelm Guderian, general și teoretician militar al armatei germane.

¹¹ Mihail Nicolaevici Tuhacevski, mareșal al armatei sovietice.

a tancurilor ca forță de șoc, în cooperare cu avioanele de luptă. Astfel au fost puse bazele unui concept nou, denumit *Blitzkrieg* pe timpul Campaniei din Vest, un sinonim al „*războiului de mișcare operativ*”¹².

Pe parcursul anilor 1920 și începutul anilor 1930, datorită rolului limitat atribuit tancurilor de către comandanții structurilor de infanterie precum și a limitărilor bugetare, dezvoltarea tancurilor s-a făcut într-un ritm lent. Multe națiuni nu au luat în considerare lecțiile desprinse din Primul Război Mondial și nu au prevăzut importanța pe care o va avea tancul pe câmpul de luptă viitor. Astfel Franța, Anglia și S.U.A. au făcut parte din aceste națiuni susținând că acei ani ai marelui război au fost o aberație în dezvoltarea militară. În contradicție, în Germania și Rusia, folosirea tancurilor în ducerea acțiunilor militare a devenit obiect de studiu amănunțit, un grup de specialiști militari din aceste țări prevăzând locul tancului în cadrul forțelor mecanizate ce vor fi utilizate pentru a desfășura acțiuni rapide¹³.

După Primul Război Mondial, tancul francez Renault F.T. 17 va rămâne mult timp o referință tehnică. Fabrica Renault va dezvolta și alte tancuri D1 și D2 în perioada 1931-1933 și mai ales R.35 în 1935, veritabil succesori ai lui F.T.17. În Regatul Unit, dezvoltarea tancurilor ușoare, utilizate pentru a menține ordinea în India (unde trebuiau transportate), a fost privilegiată în detrimentul tancurilor mijlocii și grele

În Germania, aplicarea Tratatului de la Versailles din 1919 interzicea producerea tancurilor. Reechiparea progresivă a forțelor armate (Wehrmacht) s-a făcut, începând cu anul 1933 cu încălcarea tratatului, cu tancuri Panzer I, II și III a căror masă era de la 6 la 23 tone.

În S.U.A. perioada interbelică a fost marcată mai ales prin apariția unui geniu numit J.W. Christie, un inginer american de automobile, care a dezvoltat un sistem de suspensie ce a permis tancurilor realizarea unor performanțe importante în materie de viteză. Deoarece armata S.U.A., întrerupe contractul cu inginerul Christie, acesta își exportă ideile în Rusia. Astfel, folosind tehnici de proiectare și producție ale lui Christie, Rusia a construit în perioada 1929-1940 un tanc extrem de fiabil și echilibrat numit T-34, care a devenit principalul tanc de luptă al Armatei Roșii în al Doilea Război Mondial.

1.3. Al Doilea Război Mondial

Comparativ cu Primul Război Mondial, caracterizat ca un conflict static, de tranșee, în cea de-a doua conflagrație mondială, strategia a fost orientată spre un rezultat decisiv rapid. Armata germană a căutat să folosească manevra forțelor

¹² Frieser KH, *Mitul Blitzkrieg-ului, Campania din Vest a Wehrmacht-ului 1940*, Editura Militară, București, 2010, p. 4.

¹³ <http://www.encyclopedia.com/social-sciences-and-law/political-science-and-government/military-affairs-nonnaval/military-tank>.

rezultând astfel conceptele „război rapid” și „război scurt”¹⁴. Acest mod de ducere al războiului manevrier operativ a primit denumirea de *blitzkrieg* apărând, la acea vreme și după, multe teorii despre acest concept.

Hitler a ordonat atacarea Poloniei fiind convins că Franța și Marea Britanie nu vor îndrăzni să răspundă cu război. Cele două mari puteri nu au reacționat: în anul 1935 când a fost reintrodus serviciul militar obligatoriu în Germania; în anul 1936 când forțele germane au intrat în zona demilitarizată a Renaniei; în anul 1938 când a Germania a anexat Austria și a transferat regiunile Cehoslovaciei locuite de germani precum și în martie 1939 când a fost invadat celelalte regiuni ale Cehoslovaciei. Dar, la trei zile de la atacul Poloniei, în data de 3 septembrie 1939, s-a ajuns la război mondial prin declarația de război a Franței, a Angliei și, imediat după aceasta, a statelor Commonwealth-ului.

În campania din Polonia germanii folosesc pentru prima dată un nou concept operațional, întrebuițarea în luptă a tancurilor sprijinite de aviație. Această campanie a reprezentat câmpul de experimentare al acestui nou concept. Succesul Germaniei a venit rapid, în mai puțin de o lună de la declanșarea atacului, deoarece la 17 septembrie 1939 Polonia a fost atacată și de URSS, germanii și rușii împărțind Polonia. Comparativ cu Campania din Vest structurile de tancuri nu au fost folosite ca forțe independente la scară mare, operativă, acestea luptând doar la nivel tactic în cadrul diviziilor¹⁵.

La începerea războiului Germania a avut pregătit un plan de operații împotriva Poloniei dar nu a avut niciun plan pentru o confruntare cu puterile occidentale. Dacă Franța ar fi atacat Germania la declararea războiului, exploatănd angajarea forțelor germane în Polonia, „ar fi putut să treacă Rinul, fără ca noi să-i fi putut împiedica, și să amenințe Bazinul Ruhr factorul cel mai important în ducerea războiului de către germani”, declara un general german după încheierea războiului¹⁶.

Campania din Polonia nu se terminase când Hitler, la 27 septembrie 1939, a anunțat că a hotărât atacarea puterilor din Vest. A fost fixat ca termen provizoriu pentru atac data de 25 noiembrie 1939, termen care a fost amânat de 29 de ori, până la 10 mai 1940, când a început Campania din Vest.

Se consideră de către analiștii militari că cele șapte luni, între campania din Polonia și cea din Vest, au constituit intervalul de timp de care armata germană a avut nevoie pentru înzestrarea cu tehnică și instruirea unităților.

Germania și Aliații, Franța, Anglia, Belgia și Olanda au folosit, pentru ofensiva din Vest, structurile de forțe și mijloace tehnice de luptă întrebuițate în luptele terestre și aeriene menționate în tabelul nr. 2¹⁷.

Tabelul nr. 2: Structuri de forțe și mijloace tehnice de luptă întrebuițate în luptele terestre și aeriene

Forțe și tehnică Țări	Divizii	Număr militari forțe terestre	Tancuri	Tunuri	Avioane de luptă
Germania	135 (din care 10 de tancuri și 42 de rezervă)	3.000.000	2.439	7.578	3.578
Aliații, Franța, Anglia, Belgia și Olanda	151	4.000.000	3.254	14.000	4.469

Așa cum se poate observa, exista un relativ echilibru numeric între forțele combatante, dar o comparație cantitativă și calitativă a tehnicii înclină balanța în favoarea aliaților la cele mai multe sisteme de armamente.

A fost demonstrat în timpul campaniei pentru Franța din 1940 faptul că, într-un război, conceptele doctrinare și instruirea militarilor pot compensa adesea deficiențele atât în ceea ce privește calitatea, cât și cantitatea echipamentului. Cu toate că tancurile franceze erau mai numeroase decât cele ale germanilor și, în cea mai mare parte, erau dotate cu tunuri de calibrul mai mari și blindaje mai groase, acestea nu au făcut față conceptului german de ducere a războiului.

O lecție a Primului Război Mondial care nu a fost complet învățată la vremea respectivă a fost că tancurile pot fi cu adevărat eficiente numai atunci când sunt concentrate în număr mare în teren favorabil și au beneficiat de sprijin prin foc și logistic adecvat.

Bătălia de la Hannut, din perioada 12-13 mai 1940, este considerată prima și cea mai mare bătălie de tancuri a Campaniei din Vest. Cu toată superioritatea cantitativă (raport 415 la 125) și calitativă a tancurilor franceze față de cele ale germanilor, tactica rigidă și preferința comandanților francezi pentru dispunerea liniară a unităților, specifice Primului Război Mondial, au condus la pierderea bătăliei și retragerea forțelor franceze. Un avantaj tactic le-a fost conferit germanilor de către aviație, care a sprijinit acțiunea forțelor terestre. Un alt avantaj, de ordin tehnic, a fost cel al dotării tuturor tancurilor cu stații radio ce a permis comandanților germani

¹⁴ K.H. Friese, *op.cit.*, p. 364.

¹⁵ *Ibidem*, p. 42.

¹⁶ *Ibidem*, p. 39.

¹⁷ *Ibidem*, pp. 58-77.

o permanentă conducere a forțelor, respectiv schimbarea direcției de concentrare a eforturilor.

O altă bătălie de tancuri, în cadrul campaniei din Vest, s-a desfășurat la Flavion în data de 15 mai 1940. Raportul de forțe a fost net în favoarea francezilor, care au avut 170 de tancuri în timp ce germanii doar 30 de tancuri tipurile Panzer III și IV (moderne) și 90 de tipurile Panzer I și II, care nu puteau fi folosite în lupta cu tancurile adverse datorită puterii de foc scăzute¹⁸ (acestea fiind dotate cu două mitraliere jumelate – Panzer I – și un tun de 20 mm și o mitralieră jumelată – Panzer II). Avantajul dotării cu stații radio al fiecărui vehicul blindat german și al sprijinului cu foc din partea aviației și artileriei, precum și imposibilitatea alimentării cu combustibil al tancurilor franceze au condus la nimicirea unei divizii franceze.

În consecință, invadarea Olandei și a Belgiei precum și atacul de la Sedan, cu diviziile de tancuri germane vârf de lance, sprijinite permanent de un număr mare de avioane și de către artilerie, a făcut ca armatele aliate, comandate în maniera Primului Război Mondial, să fie foarte ușor depășite, deși numeric erau de aceeași valoare și se aflau în apărare.

Generalisimul Gamelin, comandantul suprem al armatei franceze, ar fi menționat în fața lui Churchill cele trei motive pentru înfrângerea armatei sale la Sedan: „inferioritate numerică, inferioritate în înzestrare, inferioritate în tactică”¹⁹. Din cele prezentate mai sus putem spune că doar cel de-al treilea motiv este valabil.

Campania din Vest s-a încheiat neașteptat de repede pentru Aliați, aceștia capitulând în ordine, astfel: 15 mai Olanda, 27 mai Belgia și 21 iunie 1940 Franța.

În urma succesului neașteptat de rapid din Vest, la 22 iunie 1941, Germania, împreună cu aliații România, Finlanda și Ungaria, au declanșat atacul împotriva Rusiei (Uniunii Sovietice), dorind ca durata acestei campanii să fie de doar trei luni.

Odată cu debutul operației România intră în cel de-al Doilea Război Mondial având constituită, din luna martie 1941, Divizia 1 Blindate „România Mare” care avea în componere:

- Comandamentul Diviziei
- Regimentul 3 Vânători Motorizat;
- Regimentul 4 Vânători Motorizat;
- Regimentul 1 Artilerie Motorizat;
- Regimentul 1 Care de Luptă;
- Regimentul 2 Care de Luptă;
- Batalionul 1 Specialități Motomecanizate;
- Batalionul 1 Geniu Motorizat;

¹⁸ *Ibidem*, p. 261.

¹⁹ *Ibidem*, p. 78.

- un batalion de pionieri;
- un batalion de armament special;
- o companie de transmisiuni²⁰.

Această divizie avea în componere 200 de tancuri (care de luptă) din totalul de 374 al armatei române²¹. Așa cum se cunoaște decizia de participare a țării noastre a fost luată în contextul ocupării Basarabiei de către Rusia la 23 august 1939, prin tratatul de neagresiune încheiat între Rusia și Germania nazistă, Pactul Ribbentrop-Molotov, cunoscut și ca *Pactul Stalin-Hitler*.

Succesele din primele luni ale campaniei au creat senzația unei victorii rapide asupra Rusiei, care până în decembrie 1941 a pierdut multe mari unități în lupte de încercuire (aproape patru milioane de militari). Iarna geroasă a anului 1941 a oprit ofensiva.

Pentru această campanie, tancurile germane au avut o dezvoltare remarcabilă pentru a face față tancurilor adverse. Hitler cerea realizarea unui tanc greu Panzer VI (Tiger I) care a fost trimis pe frontul rusesc, la Leningrad, în 1942. Pentru a înfrunța tancul T-34 au fost construite tancurile Panzer V (Panther). Cursa măririi protecției prin creșterea blindajului, are ca efect mărirea greutateii, a continuat până la sfârșitul războiului prin apariția tancului Königstiger (Tiger Royal) de 68 de tone și diverse prototipuri până la imensul Mauss cu o masă de 189 tone. Dar, ca urmare a lipsei de materii prime, numărul tancurilor fabricate de Germania a fost redus în comparație cu numărul fabricat de Rusia și aliații săi datorită superiorității economice și a simplității tehnologice.

Introducerea în luptă a noi mijloace tehnice pe câmpul de luptă al Primului Război Mondial s-a dovedit a fi condiționată de capacitatea de producție industrială a națiunilor beligerante și de resursele materiale ale acestora. Astfel națiunile cu o mare capacitate de producție a mijloacelor tehnice și bogate în resurse necesare susținerii unui război au un avantaj decisiv în cazul unui conflict prelungit.

În *figura nr. 2* este transpusă producția industrială în număr de unități tancuri construite, în perioada 1939-1945, de către principalele țări angrenate în conflict²².

Se poate observa foarte ușor capacitatea de producție ridicată a Rusiei (URSS) și S.U.A., care în perioada 1942-1945 au avut cele mai multe unități construite.

Cea mai mare bătălie de tancuri din istorie s-a desfășurat în zona orașului Prokhorovka, pe data de 12 iulie 1943, ca parte a bătăliei de la Kursk (5 iulie - 23 august 1943)²³.

²⁰ Asociația culturală „Valeriu Florin Dobrinescu”, *op.cit.*, p. 63-64.

²¹ Asociația culturală „Valeriu Florin Dobrinescu”, *op.cit.*, p. 64.

²² Spencer C. Tucker, *Weapons and warfare series, Tanks, An illustrated history of their impact*, ABC-CLIO, Inc., 2004, p. 88.

²³ <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/un-mit-al-propagandei-sovietice-kursk-1943-cea-mai-mare-batalie-de-tancuri-din-istorie>.

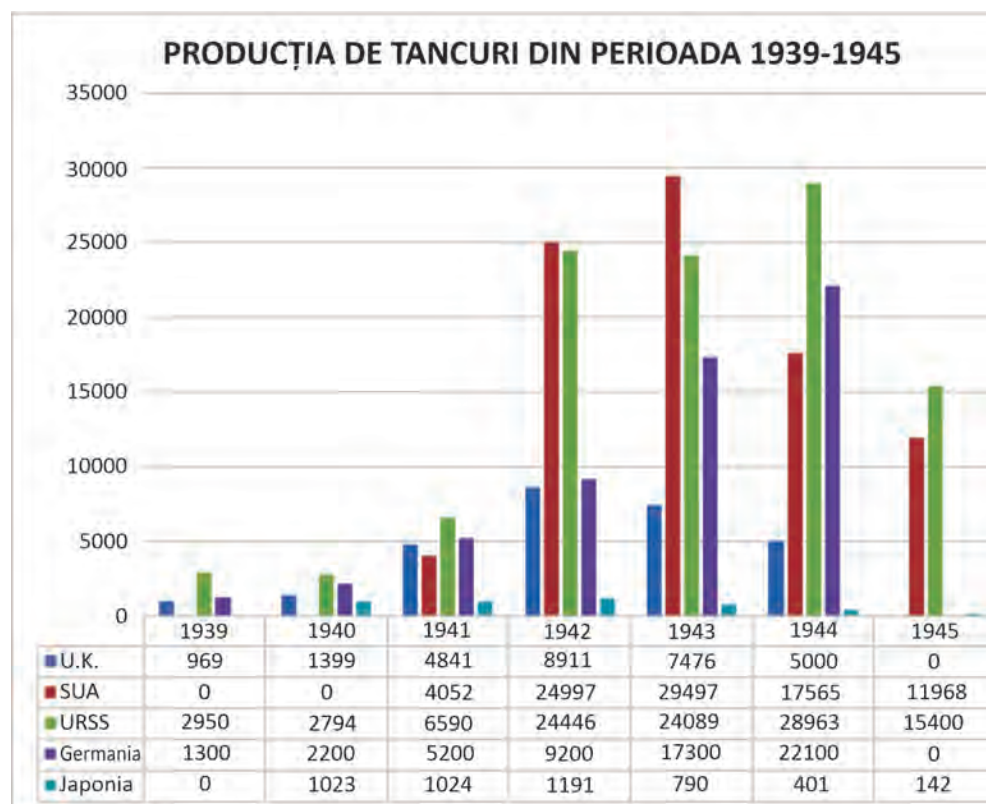

Figura nr. 2: Producția de tancuri din perioada 1939-1945

Bătălia de la Prokhorovka a adus față în față peste 1.200 de tancuri, din care aproximativ 450 ale germanilor. Pierderile înregistrate nu au fost stabilite cu exactitate dar rezultatul strategic a fost mai clar. Succesul rușilor din vara anului 1943 s-ar fi datorat superiorității în efective și mijloace de luptă precum și în pregătirea terenului și a forțelor pentru apărare. Datorită serviciilor rusești de spionaj, care au aflat despre planul ofensiv al germanilor, elementul surpriză al atacului a fost eliminat.

Tancurile au avut un rol important și în Nordul Africii în cadrul celei de-a doua bătălii de la El Alamein care s-a desfășurat între 23 octombrie și 5 noiembrie 1942. Aceasta a fost prima ofensivă victorioasă importantă aliată împotriva germanilor în care au fost implicate aproximativ 1600 de tancuri, din care peste 500 ale germanilor și italienilor.

2. FOLOSIREA TANCURILOR ÎN CONFLICTE MILITARE DUPĂ CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Acțiunile de luptă din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, caracterizate prin mare amploare, ritmuri rapide și dese schimbări de situație, au impus tancul pe câmpul de luptă prin combinarea următoarelor caracteristici: executarea unui foc puternic, puterea de pătrundere, mobilitatea, posibilitatea realizării surprinderii și influențarea moralului adversarului. Punerea în valoare a acestor caracteristici ale tancurilor a fost posibilă datorită sprijinului de aviație și mecanizării tuturor armelor din forțele terestre care au constituit divizia de blindate germană, a artileriei, a infanteriei și a vehiculelor de sprijin logistic.

Preocupările referitoare la creșterea continuă a puterii de foc, a mobilității și a protecției balistice au condus la realizări remarcabile de tancuri care au fost și sunt supuse unui permanent proces de perfecționare.

Dezvoltarea și perfecționarea tancurilor după cel de-al Doilea Război Mondial s-au efectuat pe două direcții de bază:

- crearea de noi tipuri;
- modernizarea modelelor existente în dotare și fabricație.

Considerăm că prima direcție asigură ridicarea însemnată a calităților de luptă și a eficacității tancurilor, însă este legată de consumuri mari de resurse. A doua direcție constituie, de fapt, procesul neîntrerupt de introducere a noutăților de ordin tehnologic și constructiv în scopul sporirii calităților de luptă și a duratei de serviciu. Se apreciază că această cale permite într-un timp relativ scurt și cu mijloace reduse să se obțină sporirea eficacității tancurilor și să le readucă la un nivel de performanțe în concordanță cu cerințele tot mai mari ale câmpului de luptă modern.

În perioada 1950-1955, datorită apariției armii nucleare, s-a conturat ideea că tancurile vor pierde rolul preponderent în cadrul forțelor terestre, apreciindu-se că vectorii purtători ai noii arme (aviația și rachetele) trebuie să constituie preocuparea principală a constructorilor de armament. Această concepție a fost reconsiderată, tancurile dovedindu-se a fi cele mai potrivite mijloace tehnice de luptă pentru exploatarea efectelor armii nucleare. În consecință, s-au desfășurat cercetări intense pentru adaptarea tancurilor la cerințele specifice ducerii acțiunilor de luptă în noile condiții, având în atenție protecția împotriva efectelor exploziilor nucleare.

Războaiele locale care au avut loc după cel de-al Doilea Război Mondial au reprezentat adevărate poligoane pentru experimentarea noilor modele de armament și tehnică de luptă, muniție și echipament, rezultatele obținute luându-se în considerare în cercetarea științifică privind punerea la punct a unor modele și tipuri de armament mai perfecționate, mai distructive.

Al treilea război arabo-israelian, Războiul de Yom Kippur, desfășurat între 6 octombrie și 26 octombrie 1973, a debutat cu atacul surpriză și simultan al Egiptului și Siriei împotriva Israelului, în Ziua Ispășirii, cea mai importantă zi de post evreiască. Acesta este cunoscut ca „războiul rachetelor tactice dirijate”²⁴ fiind deosebit de războaiele locale anterioare. În cadrul acțiunilor de luptă s-au utilizat cele mai noi sisteme de armament, întrebuintându-se pe scară largă rachetele dirijate (rachete antitanc diferite, rachete antiaeriene și de aviație dirijate). Un număr mare de tancuri au fost folosite de către Siria pe platoul Golan și de către Egipteni în Peninsula Sinai (produse în URSS) împotriva tancurilor israeliene (produse în S.U.A. și Anglia). Creșterea bruscă a eficacității mijloacelor convenționale de ducere a luptei împotriva tancurilor a condus la concluzia necesității sporirii continue a principalelor caracteristici ale tancurilor: puterea de foc, mobilitatea și protecția.

În timpul Războiului de Yom Kippur s-a constatat că tancurile care erau penetrate de o racheta antitanc, precum Sagger-le folosite de egipteni, incendiau tancul deoarece lichidele hidraulice de acționare a turelei sunt inflamabile. Soluția a fost montarea acționărilor electrice.

Războiul din Afganistan, care a durat peste un deceniu, începând cu anul 1979, a condus la un adevărat poligon de testare a armamentului între forțele afgane (sprijinite de URSS) și rebelii islamiști mujahedini (sprijiniți de S.U.A., Arabia Saudită, Iran și Pakistan). Încetarea furnizării armamentului pentru regimul Najibullah de către Moscova la sfârșitul anului 1991 și preluarea în aprilie 1992 a controlului asupra capitalei de către mujahedini nu a însemnat și sfârșitul luptelor. În acest conflict au fost testate blindaje diverse, inclusiv blindajele suplimentare adăugate tancului T-55 modernizat faza a II-a²⁵ (figura nr. 3).

Figura nr. 3: Tancul T-55 modernizat – faza a II-a –

²⁴ Toma Pleșanu, *Organizarea generală a blindatelor*, Editura Academiei Tehnice Militare, București, 1998, p. 28.

²⁵ Toma Pleșanu, *op.cit.*, p. 29;

Războiul din Golf (Operația „Furtuna Deșertului” din anul 1991), considerat ca fiind cea mai amplă confruntare militară postbelică, a pus față în față cantități foarte mari din cele mai noi categorii de tehnică. Forțele coalitiei internaționale, conduse de către S.U.A., au demonstrat că în loc de a se baza pe diferite tipuri de arme, forțele lor armate actuale se bazează de pe acum pe sisteme complexe de familii de arme integrate prin mijloace electronice de comunicații și control.

Războiul din Irak (2003) a fost un exemplu de acțiuni de luptă întrunite, forțele terestre, navale și cele aeriene au fost folosite remarcabil și mult mai unite (interoperabile) decât au fost în 1991, în războiul din Golf. Analistii consideră că un factor important în câștigarea războiului a fost puterea de foc a forțelor aliate: rachetele de croazieră și bombardierele grele au lovit ținte cu o precizie extraordinară; tancurile M1A1 Abrams, (figura nr. 4) sau Challenger 2, (figura nr. 5) au distrus tancurile irakiene T-55, sau T-72 (figura nr. 6), învechite și nemodernizate, prin executarea tragerilor directe de la o distanță de două mii; elicoptere de atac Apache au asigurat sprijinul aerian, ceea ce a însemnat că nu a existat nici o concurență egală de la început.

Figura nr. 4: Tancul M1A1 Abrams

Figura nr. 5: Tancul Challenger 2

Figura nr. 6: Tancul T-72

Acesta a fost primul război în istorie în care armele de precizie au fost folosite cu un asemenea efect letal, muniția inteligentă fiind folosită în procent de 70%, față de numai 7% în anul 1991.

Războiul din Irak a schimbat în sfârșit concepția că tancul era depășit de evoluția câmpului de luptă și că nu va mai putea fi folosit în acțiunile militare. Eficacitatea tancurilor de luptă Abrams de 65 de tone și Challenger de 75 de tone a pus sub semnul întrebării aserțiunea că un vehicul blindat ușor de peste 20 de tone (chiar echipat cu tun calibru mare, exemplu L1 de 105 mm) este o alternativă reală la tancul blindat greu.

În timpul războiului rece, tancurile au fost dezvoltate predominant pentru a se lupta pe câmpiile deschise ale Europei de Nord-Vest. Forțele NATO și cele din Pactul de la Varșovia aveau formațiuni de teren pre- poziționate înainte, gata să fie dispuse pentru a contracara orice amenințare. Un factor care a afectat mediul de operare a fost tranzitarea populației din mediul rural în centrele urbane. Vulnerabilitățile tancului atunci când este utilizat în zonele construite au contribuit, pe timpul războiului rece, la evitarea folosirii acestora în acțiunile militare din mediul urban.

În operațiile militare ale ultimilor 18 ani (2001 războiul din Afganistan, 2003 invazia din Irak, 2006 războiul din Liban între Israel și grupările paramilitare Hezbollah, 2008 conflictul dintre Rusia și Georgia, 2013 intervenția franceză în Mali și războaiele din estul Ucrainei și Siria) tancurile de luptă și vehiculele blindate de luptă au jucat un rol semnificativ. În urma acestor operații s-a constatat necesitatea creșterii protecției personalului, instalarea de noi componente electronice precum și armament acționat de la distanță, ceea ce a condus implicit la o creștere a greutății.

CONCLUZII

De la apariție și până în prezent tancurile au revoluționat arta războiului deoarece au condus la creșterea mobilității și a protecției forțelor implicate în conflict, au oferit o putere ofensivă și distructivă mai mare.

La început teoria privind tactica folosirii tancurilor în conflictele militare s-a fondat pe armonizarea puterii de luptă a lor cu metodele de luptă existente, cu tactica infanteriei și cu cea a artileriei. Tancurile au fost angajate în foarte multe conflicte militare contribuind la implementarea unor noi concepte operaționale.

Combinăția letală tanc-avion a fost utilizată de către germani în cel de-al Doilea Război Mondial pentru campaniile din Est și Vest. După apogeul pe care l-au atins în cel de-al Doilea Război Mondial, datorită progreselor tehnologice, tancurile au continuat să se dezvolte și să aibă, pe câmpul de luptă, un rol decisiv. Având nevoie de un sprijin prin foc, aerian și terestru precum și logistic ridicat au fost proiectate și dezvoltate vehicule blindate pentru sprijinul tancurilor ceea ce a condus la constituirea structurilor mecanizate.

Analizând ultimele realizări și dezvoltări în domeniul vehiculelor blindate mulți experți militari sunt siguri că tancurile vor fi în continuare prezente pe câmpurile de luptă și pentru sărbătorirea, în anul 2116, a două secole de la apariție²⁶. Rămâne de văzut care va fi aspectul lor peste un secol.

BIBLIOGRAFIE:

1. Asociația culturală „Valeriu Florin Dobrinescu”, *Armata română și evoluția armei tancuri. Documente (1919-1945)*, Editura Universității de Stat din Pitești, Pitești, 2012.
2. K.H. Frieser, *Mitul Blitzkrieg-ului, Campania din Vest a Wehrmacht-ului 1940*, Editura Militară, București, 2010.
3. Toma Pleșanu, *Organizarea generală a blindatelor*, Editura Academiei Tehnice Militare, București, 1998.
4. Spencer C. Tucker, *Weapons and warfare series, Tanks, An illustrated history of their impact*, ABC-CLIO, Inc., 2004.
5. http://www.primeportal.net/tanks/m1_abrams.htm.
6. <https://ro.pinterest.com/pin/466474473881834853/>.
7. <http://www.armedforces.co.uk/army/listings/army4b7.htm>.
8. <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/un-mit-al-propagandei-sovietice-kursk-1943-cea-mai-mare-batalie-de-tancuri-din-istorie>.
9. <http://www.encyclopedia.com/social-sciences-and-law/political-science-and-government/military-affairs-nonnaval/military-tank>.
10. <http://www.chars-francais.net/2015/index.php/engins-blindes/chars?task=view&id=688>;
11. <http://www.globalsecurity.org/military/systems/ground/tank-history1.htm>.
12. <http://www.army-technology.com/features/featuretimeline-100-years-of-tanks-5694455/>;
13. <https://www.cfc.forces.gc.ca/259/290/289/286/lamontagne.pdf>.
14. https://www.the-blueprints.com/blueprints/tanks/tanks-r/72310/view/renault_ft-17_8mm_1917/.
15. <https://www.globalsecurity.org/military/systems/ground/tank-history1.htm>.
16. <http://www.army-technology.com/features/featurewhat-does-the-future-hold-for-tanks-5688047/>.

²⁶ <http://www.army-technology.com/features/featurewhat-does-the-future-hold-for-tanks-5688047/>.

UTILIZAREA TEHNOLOGIILOR ȘI SERVICIILOR OFERITE DE CĂTRE BANCA DE CUNOȘTINȚE PENTRU DOMENIUL APĂRARE, ORDINE PUBLICĂ ȘI SECURITATE NAȚIONALĂ

Radu-Mihai OANȚĂ

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Gheorghe MARCU

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Prof.univ.dr. Toma PLEȘANU

Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu

Conf.univ.dr. Marinel-Adi MUSTAȚĂ

Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu

Societatea bazată pe cunoaștere, în care cunoștințele sunt tot mai ușor de dobândit grație accesului rapid la informații și ritmului alert de dezvoltare al tehnologiei informatice, are nevoie de soluții rapide pentru documentare. Având în vedere creșterea progresivă a nevoilor de documentare în diferite domenii, atât la nivel organizațional, cât și individual, ne-am gândit să aducem în atenție câteva aspecte legate de utilizarea tehnologiilor și serviciilor oferite de către o banca de cunoștințe pentru domeniul apărării, ordinii publice și securității naționale.

În articolul care urmează vom prezenta câteva aspecte introductive ale băncii de cunoștințe mai sus menționate, urmate de o scurtă cercetare a unui studiu pilot în care am propus determinarea modului în care este percepută utilitatea acesteia. În acest sens am realizat o investigație a percepției asupra tehnologiilor și serviciilor oferite de aceasta cu ajutorul unui chestionar on-line, acest fapt permițând și determinarea nivelului de cunoaștere a terminologiei în domeniu. Trebuie menționat faptul că cercetarea prezentată este destinată cunoașterii în sectorul băncilor de cunoștințe cu aplicabilitate preponderentă în proiectarea și realizarea băncii de cunoștințe pentru domeniul apărării, ordinii publice și securității naționale și are rolul de a formula concluzii ce vor permite creșterea eficienței în dezvoltarea unor bănci de cunoștințe similare.

Cuvinte-cheie: banca de cunoștințe, baze de date, servicii, secțiuni, sortare.

1. INTRODUCERE

Banca de cunoștințe pentru domeniul apărării, ordinii publice și securității naționale este de fapt o bază de date care conține cunoștințe. Ea are drept scop colectarea de cunoștințe din mediul științific și mediul neacademic, promovarea, diseminarea și stocarea lor printr-o schemă de codare descriptivă și administrativă cu standarde de transmitere „Metadata Encoding and Transmission Standard” (METS). Standardul METS oferă metadata structurate într-o bibliotecă digitală, astfel încât accesul și transferul de cunoștințe să fie foarte rapid.

Cunoștințele digitizate vor fi identificate fără echivoc, direct din browser-ul unui utilizator web. Utilizatorul final, are capacitatea de a cita în mod direct o resursă individuală, nemaifiind nevoie de amenționarea site-ului Web al unui întreg proiect.

Tipurile de materiale care vor fi incluse în Banca de cunoștințe vor fi următoarele: lucrări de licență, disertații, teze de doctorat, lucrări științifice publicate în volumele conferințelor naționale și internaționale, publicații de specialitate, rapoarte științifice de cercetare, suporturi de curs, atât în format electronic obținut după scanarea documentelor hard-copy, cât și în format soft-copy, resursele bibliotecii actuale și materialele multimedia.

Conceptul de bază după care va funcționa banca de cunoștințe este orientarea pe utilizator, concentrarea pe cerințele utilizatorilor, identificând necesitățile și dorințele lor, venind în întâmpinarea lor oportună, furnizând calitățile și cantitățile așteptate într-un mod eficient și operativ¹.

Posibilele operațiuni ce vor putea fi efectuate de utilizatorul băncii de cunoștințe pentru domeniul A.O.P.S.N. sunt prezentate în figura 1.

2. STUDIU PRIVIND NIVELUL CUNOAȘTERII TEHNOLOGIILOR ȘI SERVICIILOR OFERITE DE BANCA DE CUNOȘTINȚE PENTRU DOMENIUL APĂRĂRII, ORDINII PUBLICE ȘI SECURITĂȚII NAȚIONALE

Vom prezenta pe scurt câteva aspecte ale cercetării unui studiu pilot în care am propus determinarea modului cum este percepută utilizarea băncii de cunoștințe pentru domeniul apărării, ordinii publice și securității naționale (A.O.P.S.N.). A fost realizată o investigație a percepției asupra tehnologiilor și serviciilor multimedia

¹ R.M. Oanță, T. Pleșanu, Knowledge sharing – the first step towards building up a knowledge bank, The 14th International Scientific Conference „Strategies XXI”, Strategic Changes In Security And International Relations, Bucharest, 2018, pp. 213-219.

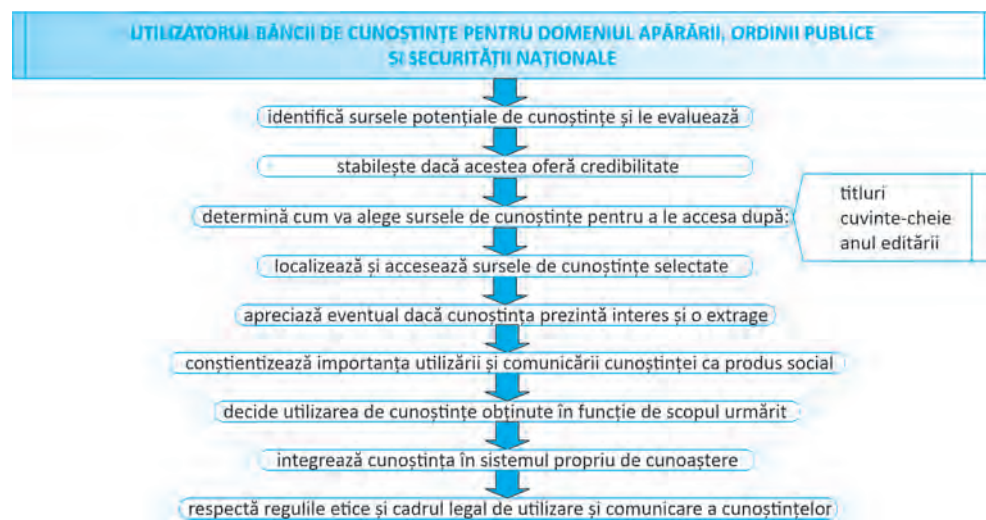

Figura 1: Operațiunile efectuate de utilizatorul băncii de cunoștințe pentru domeniul A.O.P.S.N.

cu ajutorul unui chestionar on-line, acest fapt a permis și determinarea nivelului de cunoaștere în domeniu, precum și stabilirea gradului de apreciere asupra domeniului.

2.1. Descrierea cercetării

Cercetarea este fundamentată pe considerentele care caracterizează băncile de cunoștințe și garantează eficiența dezvoltării acestor platforme la nivel național. Instrumentul utilizat în cercetare a permis determinări de natura cantitativă și calitativă asupra elementelor legate de diverse bănci de cunoștințe.

Chestionarul alcătuit totalizând un număr de 27 întrebări pe secțiuni a fost proiectat cu ajutorul instrumentului Google Forms (Formular Google), un component al aplicației Google Drive (Disc cu documente) ce permite realizarea de sondaje sau crearea unor liste cu un simplu formular online și consultarea rezultatelor bine organizate într-o foaie de calcul sau rezumat pentru această cercetare și determină opiniile, argumentele și nivelul de cunoaștere al tehnologiilor și serviciilor oferite de către banca de cunoștințe a A.O.P.S.N.

Obiectivele cercetării au fost formulate în mod concret și măsurabil, eliminând exprimările vagi atât în proiectarea și adaptarea întrebărilor, cât și în formularea concluziilor și rezultatelor cercetării. Obiectivele propuse pentru această cercetare sunt:

- furnizarea unor repere empirice privind piața de profil a organizațiilor interesate;

- identificarea nivelului de familiarizare a personalului chestionat cu elementele furnizate de băncile de cunoștințe;
- determinarea nivelului de apreciere a diferitelor servicii oferite de către banca de cunoștințe pentru domeniul A.O.P.S.N.;
- identificarea modului cum personalul chestionat valorizează tehnologiile clasice comparativ cu cele moderne;
- formularea unor concluzii necesare deschiderii unor direcții de cercetare.

Testarea s-a făcut în mediul on-line, iar în construirea chestionarului s-a ținut cont de alternarea întrebărilor deschise cu cele închise, fapt impus de obiectivele cercetării și de criteriile metodologice de creștere a atractivității.

Procesul de elaborare al întrebărilor din chestionar a avut loc în cadrul unui focus grup, unde s-a ținut seama și de răspunsurile la un set de întrebări adresate unor factori de decizie din cadrul mai multor structuri ale Ministrului Afacerilor Interne, fiind interesat dacă aceștia cunosc diversele aplicații de site-uri ale platformei Web 2.0², elemente utilizate în cadrul realizării băncii de cunoștințe și dacă utilizează sau dacă li se pare benefică utilizarea conceptului de lecții învățate. Concepția interviului am postat-o pe storage-ul aplicației GoogleDrive corespunzător adresei de mail lectii.invatate MAI@gmail.com³. Aplicarea ghidului de interviu în format extins este uploadată tot pe storage-ul menționat mai sus⁴. Conținutul interviurilor este foarte variat, atingând toate aspectele legate de stadiul cunoașterii în domeniul învățării organizaționale⁵.

Verificarea întrebărilor s-a realizat prin metoda apelului la expert, în cazul de față fiind inginer electronist, în prezent încadrat pe o funcție de resortul tehnologiei informației, cu studii de profil în domeniul comunicațiilor și tehnologiei informației și aproximativ 20 ani de experiență în domeniu, precum și cadre didactice cu specializări în domeniile știință, economic și sociuman din structura organizatoare a programului de studii doctorale din domeniul științe militare, din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”.

Chestionarul a fost pretestat pe un lot de 30 subiecți, de sexe, vârste, studii și din dimensiuni diferite ale sistemului național de apărare, ordine publică și securitate națională. În urma pretestării au fost modificate unele formulări care induceau ambiguități în înțelegerea itemilor.

² R.M. Oanță, *Ways of Using the Web 2.0 Service Models within the N.S.D.P.O.N.S.*, The 15th International Scientific Conference „Strategies XXI”, Strategic Changes In Security And International Relations, Bucharest, 2019, pp. 212-221.

³ https://drive.google.com/drive/folders/1TyB3tvNtJTOQqL5_J3bL5POtqq1bYRUI?usp=sharing.

⁴ https://drive.google.com/drive/folders/1R7boiwEveKF1Z32YyNEcW_d4Zz1aO7tM?usp=sharing.

⁵ R.M. Oanță, *Procesul implementării lecțiilor învățate la nivelul Ministerului Afacerilor Interne*, Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, nr. 2, București, 2019, pp. 56-62.

Chestionarul a fost aplicat unui număr de 109 subiecți, cu aceleași atribute ca și subiecții cu ajutorul cărora s-a făcut pretestarea chestionarului, pentru completarea lui fiind necesare aproximativ 15 minute.

Forma completă a chestionarului poate fi consultată pe contul GoogleDrive bancadecunostinte@gmail.com, utilizând parola: **banca.de.cunostinte**⁶ sau scanând codul QR de mai jos.

După ce au fost primite răspunsurile de la un număr de 109 eșantioane, datele rezultate au fost exportate centralizat, întocmindu-se fișe de calcul tabelar în programul de Microsoft Excel, aparținând suitei Microsoft Office, interpretate, prelucrate și analizate statistic în softul „Statistical Package for the Social Science” (SPSS) – Pachet statistic pentru științele sociale.

2.2 Analiza datelor, prelucrarea statistică și interpretarea rezultatelor

Analiza datelor, prelucrarea statistică și interpretarea rezultatelor s-a făcut prin testarea unor ipoteze statistice relevante în conformitate cu tutorialele prezentate de Adrian Vicențiu Labăr în lucrarea *SPSS pentru științele educației*⁷.

Pentru a stabili dacă aceleora care doresc ca banca de cunoștințe să conțină lecții învățate și bune practici li se pare foarte importantă utilizarea acesteia pentru îmbunătățirea nivelului de pregătire am aplicat testul t pentru eșantioane independente. Conform răspunsurilor transmise la întrebarea numărul 17 din chestionar⁸ există diferențe semnificative în ceea ce privește importanța utilizării băncii de cunoștințe pentru îmbunătățirea nivelului de pregătire de către cei care doresc ca aceasta să conțină lecții învățate și bune practici și cei care nu doresc.

⁶ <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdJ9afVLRiGyCZWVQysP8LI-OVqwiC8JRa4DGaOZXNUe69d1g/viewform>.

⁷ Adrian Vicențiu Labăr, *SPSS pentru științele educației*, București, Editura Polirom, 2008, pp. 87-117.

⁸ <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdJ9afVLRiGyCZWVQysP8LI-OVqwiC8JRa4DGaOZXNUe69d1g/viewform>.

Conform testului Levene ($F=4,429$, $p=0,038$), varianțele celor care doresc ca banca de cunoștințe să conțină lecții învățate și bune practici și celor care nu doresc sunt diferite. Șansa de a greși este doar de 3,8% dacă respingem ipoteza nulă.

$$t(108) = 2,691, p=0,01.$$

Cei care doresc ca banca de cunoștințe să conțină lecții învățate și bune practici consideră importantă utilitatea acesteia pentru îmbunătățirea nivelului de pregătire ($M1=4,43$) în comparație cu cei care nu doresc acest lucru ($M2=4$).

Conform criteriilor lui Cohen (1988), celor care doresc ca banca de cunoștințe să conțină lecții învățate și bune practici li se pare foarte importantă utilizarea acesteia pentru îmbunătățirea nivelului de pregătire față de către cei care nu doresc acest lucru, $r=0,25$. Aceasta presupune faptul că aproximativ 6% ($r^2=0,06$) din varianța celor care doresc ca banca de cunoștințe să conțină lecții învățate și bune practici este explicată de varianța variabilei independente, respectiv de alegerea acestora. Ipoteza se verifică, iar șansa de a greși prin respingerea ipotezei nule este de 1%.

Pentru a stabili dacă cei care doresc ca banca de cunoștințe să conțină lecții învățate sunt familiarizați cu bazele de date, am aplicat testul t pentru eșantioane independente. Conform răspunsurilor transmise la întrebarea numărul 1 din chestionar există diferențe semnificative în ceea ce privește familiarizarea respondenților cu bazele de date care doresc ca banca de cunoștințe să conțină lecții învățate și bune practici și cei care nu doresc. Conform testului Levene ($F=0,324$, $p=0,466$), varianțele celor care doresc ca banca de cunoștințe să conțină lecții învățate și bune practici și celor care nu doresc sunt egale. Șansa de a greși este doar de 46,6 % dacă respingem ipoteza nulă.

$$t(108) = 2,426, p=0,017.$$

Cei care doresc ca banca de cunoștințe să conțină lecții învățate și bune practici sunt familiarizați cu bazele de date ($M1=4,30$) în comparație cu cei care nu doresc ($M2=3,86$).

Conform criteriilor lui Cohen (1988), cei care doresc ca banca de cunoștințe să conțină lecții învățate și bune practici sunt familiarizați cu bazele de date față de către cei care nu doresc acest lucru, $r=0,23$. Aceasta presupune faptul că aproximativ 5% ($r^2=0,05$) din varianța celor care doresc ca banca de cunoștințe să conțină lecții învățate și bune practici este explicată de varianța variabilei independente, respectiv de alegerea acestora. Ipoteza se verifică iar șansa de a greși prin respingerea ipotezei nule este de 1,7%.

Am aplicat testele **Chi-pătrat** în vederea constatării unei asocieri semnificativ statistic între următoarele variabile:

Cei care doresc ca banca de cunoștințe din domeniul apărării, ordinii publice și securității naționale să conțină publicații de specialitate și cei care doresc să caute în banca de cunoștințe, cunoștințele relevante după autor.

$\chi^2(1) = 10,267$, $p=0.001$. Indicatorul de evaluare a mărimii efectului Phi = 0.306, mărimea efectului este moderată. Probabilitatea de a produce eroarea de tip I, respectiv de a respinge ipoteza nulă atunci când ea ar fi trebuit acceptată este de 1%.

Toți subiecții care doresc ca banca de cunoștințe din domeniul apărării, ordinii publice și securității naționale să conțină publicații de specialitate sunt interesați de căutarea cunoștințelor relevante în această bancă după autor.

Cei care doresc ca banca de cunoștințe din domeniul apărării, ordinii publice și securității naționale să conțină publicații de specialitate și cei care doresc să caute în banca de cunoștințe, cunoștințele relevante după subiect.

$\chi^2(1) = 12,135$, $p<0.001$. Indicatorul de evaluare a mărimii efectului Phi = 0.332, mărimea efectului este moderată. Probabilitatea de a produce eroarea de tip I, respectiv de a respinge ipoteza nulă atunci când ea ar fi trebuit acceptată este de 1%.

Toți subiecții care doresc ca banca de cunoștințe din domeniul apărării, ordinii publice și securității naționale să conțină publicații de specialitate sunt interesați de căutarea cunoștințelor relevante în această bancă după subiect.

Cei care doresc ca banca de cunoștințe din domeniul apărării, ordinii publice și securității naționale să conțină materiale multimedia și cei care doresc să caute în banca de cunoștințe, cunoștințele relevante după subiect.

$\chi^2(1) = 13,782$, $p<0.001$. Indicatorul de evaluare a mărimii efectului Phi = 0.354, mărimea efectului este moderată. Probabilitatea de a produce eroarea de tip I, respectiv de a respinge ipoteza nulă atunci când ea ar fi trebuit acceptată este de 1%.

Toți subiecții care doresc ca banca de cunoștințe din domeniul apărării, ordinii publice și securității naționale să conțină materiale multimedia sunt interesați de căutarea cunoștințelor relevante în această bancă după subiect.

Modul de contact al administratorului băncii de cunoștințe (fereastră live chat) și funcția ocupată de către respondenți

$\chi^2(1) = 10,559$, $p=0.001$. Indicatorul de evaluare a mărimii efectului Phi = 0.311, mărimea efectului este moderată. Probabilitatea de a produce eroarea de tip I, respectiv de a respinge ipoteza nulă atunci când ea ar fi trebuit acceptată este de 1%.

Subiecții care ocupă o funcție de execuție doresc să intre în contact cu administratorul băncii de cunoștințe printr-o fereastră de live chat.

Modul de contact al administratorului băncii de cunoștințe (e-mail) și funcția ocupată de către respondenți

$\chi^2(1) = 10,067$, $p=0.002$. Indicatorul de evaluare a mărimii efectului Phi = - 0.304, mărimea efectului este moderată. Probabilitatea de a produce eroarea de tip I,

respectiv de a respinge ipoteza nulă atunci când ea ar fi trebuit acceptată este de 2%.

Subiecții care ocupă o funcție de conducere doresc să intre în contact cu administratorul băncii de cunoștințe prin e-mail.

Căutarea cunoștințelor într-o bază de cunoștințe după titlu și contactarea administratorului platformei banca de cunoștințe prin e-mail.

$\chi^2(2) = 16,285$, $p<0.001$. Indicatorul de evaluare a mărimii efectului Phi = 0.385, mărimea efectului este moderată. Probabilitatea de a produce eroarea de tip I, respectiv de a respinge ipoteza nulă atunci când ea ar fi trebuit acceptată este de 1%.

Subiecții care doresc să intre în contact cu administratorul băncii de cunoștințe prin e-mail sunt interesați de modul de căutare al cunoștințelor într-o bază de cunoștințe după titlu.

Căutarea cunoștințelor într-o bază de cunoștințe după titlu și contactarea telefonic a administratorului platformei banca de cunoștințe.

$\chi^2(2) = 15,178$, $p=0.001$. Indicatorul de evaluare a mărimii efectului Phi = 0.371, mărimea efectului este moderată. Probabilitatea de a produce eroarea de tip I, respectiv de a respinge ipoteza nulă atunci când ea ar fi trebuit acceptată este de 1%.

Subiecții care doresc să intre în contact telefonic cu administratorul băncii de cunoștințe sunt interesați de modul de căutare al cunoștințelor într-o bază de cunoștințe după titlu.

Căutarea cunoștințelor într-o bază de cunoștințe după titlu și vizualizarea celor mai accesate lucrări prin metoda sortare după accesări.

$\chi^2(2) = 22,231$, $p<0.001$. Indicatorul de evaluare a mărimii efectului Phi = 0.450, mărimea efectului este moderată. Probabilitatea de a produce eroarea de tip I, respectiv de a respinge ipoteza nulă atunci când ea ar fi trebuit acceptată este de 1%.

Subiecții care doresc vizualizarea celor mai accesate lucrări prin metoda sortare după accesări sunt interesați de modul de căutare al cunoștințelor într-o bază de cunoștințe după titlu.

Cei care doresc să caute anumite cunoștințe într-o bază de cunoștințe după autor și cei care consideră cea mai relevantă secțiune pentru banca de cunoștințe secțiunea adăugate recent

$\chi^2(1) = 19,808$, $p<0.001$. Indicatorul de evaluare a mărimii efectului Phi = 0.424, mărimea efectului este moderată. Probabilitatea de a produce eroarea de tip I, respectiv de a respinge ipoteza nulă atunci când ea ar fi trebuit acceptată este de 1%.

Subiecții care doresc să caute anumite cunoștințe într-o bază de cunoștințe după autor consideră cea mai relevantă secțiune pentru banca de cunoștințe secțiunea adăugate recent.

Cei care doresc să caute anumite cunoștințe într-o bază de cunoștințe după autor și cei care consideră cea mai relevantă secțiune pentru banca de cunoștințe secțiunea termene și condiții.

$\chi^2(1) = 23,042$, $p < 0.001$. Indicatorul de evaluare a mărimii efectului Phi = 0.458, mărimea efectului este moderată. Probabilitatea de a produce eroarea de tip I, respectiv de a respinge ipoteza nulă atunci când ea ar fi trebuit acceptată este de 1%.

Subiecții care doresc să caute anumite cunoștințe într-o bază de cunoștințe după autor consideră cea mai relevantă secțiune pentru banca de cunoștințe secțiunea termene și condiții.

Cei care doresc să caute anumite cunoștințe într-o bază de cunoștințe după autor și modul de contact al administratorului băncii de cunoștințe prin e-mail.

$\chi^2(1) = 11,698$, $p = 0.001$. Indicatorul de evaluare a mărimii efectului Phi = 0.326, mărimea efectului este moderată. Probabilitatea de a produce eroarea de tip I, respectiv de a respinge ipoteza nulă atunci când ea ar fi trebuit acceptată este de 1%.

Subiecții care doresc să caute anumite cunoștințe într-o bază de cunoștințe după autor doresc să intre în contact cu administratorul băncii de cunoștințe prin e-mail.

Cei care doresc să caute anumite cunoștințe într-o bază de cunoștințe după autor și dimensiunea din care face parte domeniul lor de activitate.

$\chi^2(2) = 13,349$, $p = 0.001$. Indicatorul de evaluare a mărimii efectului Phi = 0.355, mărimea efectului este moderată. Probabilitatea de a produce eroarea de tip I, respectiv de a respinge ipoteza nulă atunci când ea ar fi trebuit acceptată este de 1%.

Respondenții din cadrul dimensiunii de ordine publică doresc să caute anumite cunoștințe într-o bază de cunoștințe după autor.

Există o asociere între dimensiunea din care face parte domeniul respondenților de activitate și modul de contact al administratorului băncii de cunoștințe prin e-mail.

$\chi^2(2) = 13,076$, $p = 0.001$. Indicatorul de evaluare a mărimii efectului Phi = 0.351, mărimea efectului este moderată. Probabilitatea de a produce eroarea de tip I, respectiv de a respinge ipoteza nulă atunci când ea ar fi trebuit acceptată este de 1%.

Respondenții din cadrul dimensiunii de apărare doresc să contacteze administratorul băncii de cunoștințe prin e-mail.

Există o corelație pozitivă **Spearman** între familiarizarea respondenților cu bazele de date și evaluarea utilității băncilor de cunoștințe utilizate.

$$\rho(59) = 0,334, p = 0,008.$$

Cum coeficientul de corelație ρ este o expresie a mărimii efectului, raportându-ne la criteriile lui Cohen (1988) rezultă faptul că relația dintre familiarizarea respondenților cu bazele de date și evaluarea utilității băncilor de cunoștințe utilizate este medie. Așadar mărimea efectului este medie. Ipoteza se verifică iar șansa de a greși prin respingerea ipotezei nule este de 8%.

Cu cât ești mai familiarizat cu bazele de date, cu atât ești mai satisfăcut de utilitatea băncilor de cunoștințe.

Există o corelație pozitivă între familiarizarea respondenților cu bazele de date și importanța utilizării băncii de cunoștințe pentru îmbunătățirea nivelului de pregătire.

$$\rho(108) = 0,332, p < 0,001, \text{ mărimea efectului este medie.}$$

Probabilitatea de a produce eroarea de tip I, respectiv de a respinge ipoteza nulă atunci când ea ar fi trebuit acceptată este mai mică decât 1%.

Cu cât ești mai familiarizat cu bazele de date, cu atât conștientizezi importanța utilizării băncii de cunoștințe pentru îmbunătățirea nivelului de pregătire.

Există o corelație pozitivă între evaluarea utilității băncilor de cunoștințe utilizate și importanța securității datelor conținute pe website-ul care găzduiește banca de cunoștințe.

$$\rho(59) = 0,312, p = 0,014, \text{ mărimea efectului este medie.}$$

Probabilitatea de a produce eroarea de tip I, respectiv de a respinge ipoteza nulă atunci când ea ar fi trebuit acceptată este mai mică decât 14%.

Cei cărora li se pare importantă utilizarea băncilor de cunoștințe sunt interesați de securitatea datelor conținute pe website-ul care găzduiește banca de cunoștințe.

Există o corelație pozitivă între evaluarea utilității băncilor de cunoștințe utilizate și importanța utilizării băncii de cunoștințe pentru îmbunătățirea nivelului de pregătire.

$$\rho(59) = 0,259, p = 0,043, \text{ mărimea efectului este slabă.}$$

Probabilitatea de a produce eroarea de tip I, respectiv de a respinge ipoteza nulă atunci când ea ar fi trebuit acceptată este mai mică decât 43%.

Cei cărora li se pare importantă utilizarea băncilor de cunoștințe consideră importantă utilizarea băncii de cunoștințe pentru îmbunătățirea nivelului de pregătire.

Există o corelație pozitivă între cei interesați de partajarea cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe și cei interesați de schimbul de cunoștințe prin intermediul băncii de cunoștințe.

$$\rho(106) = 0,788, p < 0,001, \text{ mărimea efectului este foarte puternică.}$$

Ipoteza se verifică iar șansa de a greși prin respingerea ipotezei nule este de 1%.

Cei interesați de partajarea cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe sunt interesați și de schimbul de cunoștințe prin intermediul băncii de cunoștințe.

Există o corelație pozitivă între cei interesați de partajarea cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe și cei interesați de depozitele de cunoștințe.

$\rho(106) = 0,900, p < 0,001$, mărimea efectului este foarte puternică.

Ipoteza se verifică iar șansa de a greși prin respingerea ipotezei nule este de 1‰.

Cei interesați de partajarea cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe sunt interesați și de depozitele de cunoștințe.

Există o corelație pozitivă între cei interesați de partajarea cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe și cei interesați de transferul de cunoștințe.

$\rho(105) = 0,824, p < 0,001$, mărimea efectului este foarte puternică.

Ipoteza se verifică iar șansa de a greși prin respingerea ipotezei nule este de 1‰.

Cei interesați de partajarea cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe sunt interesați și de transferul de cunoștințe.

Există o corelație pozitivă între cei interesați de partajarea cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe și cei interesați de reutilizarea cunoștințelor.

$\rho(104) = 0,837, p < 0,001$, mărimea efectului este foarte puternică.

Ipoteza se verifică iar șansa de a greși prin respingerea ipotezei nule este de 1‰.

Cei interesați de partajarea cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe sunt interesați și de reutilizarea cunoștințelor.

Există o corelație pozitivă între cei interesați de partajarea cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe și cei interesați de interfața website-ului care găzduiește banca de cunoștințe.

$\rho(107) = 0,292, p = 0,002$, mărimea efectului este slabă.

Ipoteza se verifică iar șansa de a greși prin respingerea ipotezei nule este de 2‰.

Cei interesați de partajarea cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe sunt interesați și de interfața website-ului care găzduiește banca de cunoștințe.

Există o corelație pozitivă între cei interesați de schimbul cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe și cei interesați de depozitele de cunoștințe.

$\rho(106) = 0,783, p < 0,001$, mărimea efectului este foarte puternică.

Ipoteza se verifică iar șansa de a greși prin respingerea ipotezei nule este de 1‰.

Cei interesați de schimbul cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe sunt interesați și de depozitele de cunoștințe.

Există o corelație pozitivă între cei interesați de schimbul cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe și cei interesați de transferul de cunoștințe.

$\rho(105) = 0,888, p < 0,001$, mărimea efectului este foarte puternică.

Ipoteza se verifică iar șansa de a greși prin respingerea ipotezei nule este de 1‰.

Cei interesați de schimbul cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe sunt interesați și de transferul de cunoștințe.

Există o corelație pozitivă între cei interesați de schimbul cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe și cei interesați de reutilizarea cunoștințelor.

$\rho(104) = 0,796, p < 0,001$, mărimea efectului este foarte puternică.

Cei interesați de schimbul cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe sunt interesați și de reutilizarea cunoștințelor.

Ipoteza se verifică iar șansa de a greși prin respingerea ipotezei nule este de 1‰.

Cei interesați de schimbul cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe sunt interesați și de reutilizarea cunoștințelor.

Există o corelație pozitivă între cei interesați de schimbul cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe și importanța utilizării băncii de cunoștințe pentru îmbunătățirea nivelului de pregătire.

$\rho(106) = 0,224, p = 0,002$, mărimea efectului este slabă.

Ipoteza se verifică iar șansa de a greși prin respingerea ipotezei nule este de 2‰.

Celora interesați de schimbul cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe li se pare importantă utilizarea băncii de cunoștințe pentru îmbunătățirea nivelului de pregătire.

Există o corelație negativă între cei interesați de schimbul cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe și cea mai avansată formă de pregătire absolută.

$\rho(106) = -0,204, p = 0,034$, mărimea efectului este slabă.

Ipoteza se verifică iar șansa de a greși prin respingerea ipotezei nule este de 34‰.

Cei interesați de schimbul cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe nu sunt cei care au absolvit cea mai înaltă formă de pregătire. Cu cât respondenții sunt mai învățați cu atât sunt mai dezinteresați de schimbul cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe

Există o corelație pozitivă între cei interesați de depozitele de cunoștințe prin intermediul băncii de cunoștințe și cei interesați de transferul cunoștințelor.

$\rho(105) = 0,798, p < 0,001$, mărimea efectului este foarte puternică.

Ipoteza se verifică, iar șansa de a greși prin respingerea ipotezei nule este de 1‰.

Cei interesați de depozitele de cunoștințe prin intermediul băncii de cunoștințe sunt interesați și de transferul cunoștințelor

Există o corelație pozitivă între cei interesați de depozitele de cunoștințe prin intermediul băncii de cunoștințe și cei interesați de reutilizarea cunoștințelor.

$\rho(104) = 0,793, p < 0,001$, mărimea efectului este foarte puternică.

Ipoteza se verifică iar șansa de a greși prin respingerea ipotezei nule este de 1‰.

Cei interesați de depozitele de cunoștințe prin intermediul băncii de cunoștințe sunt interesați și de reutilizarea cunoștințelor.

Există o corelație pozitivă între cei interesați de depozitele de cunoștințe prin intermediul băncii de cunoștințe și cei interesați de interfața website-ului care găzduiește banca de cunoștințe.

$\rho(106) = 0,230, p = 0,017$, mărimea efectului este slabă.

Ipoteza se verifică iar șansa de a greși prin respingerea ipotezei nule este de 17‰.

Cei interesați de depozitele de cunoștințe prin intermediul băncii de cunoștințe sunt interesați și de interfața website-ului care găzduiește banca de cunoștințe.

Există o corelație pozitivă între cei interesați de transferul cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe și cei interesați de reutilizarea cunoștințelor.

$\rho(103) = 0,833$, $p < 0,001$, mărimea efectului este foarte puternică.

Ipoteza se verifică iar șansa de a greși prin respingerea ipotezei nule este de 1‰.

Cei interesați de transferul cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe sunt interesați și de reutilizarea cunoștințelor.

Există o corelație pozitivă între cei interesați de transferul cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe și cei interesați de interfața website-ului care găzduiește banca de cunoștințe.

$\rho(106) = 0,275$, $p = 0,004$, mărimea efectului este slabă.

Ipoteza se verifică iar șansa de a greși prin respingerea ipotezei nule este de 4‰.

Cei interesați de transferul cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe sunt interesați și de interfața website-ului care găzduiește banca de cunoștințe.

Există o corelație pozitivă între cei interesați de reutilizarea cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe și cei interesați de interfața website-ului care găzduiește banca de cunoștințe.

$\rho(106) = 0,239$, $p = 0,014$, mărimea efectului este slabă.

Ipoteza se verifică iar șansa de a greși prin respingerea ipotezei nule este de 14‰.

Cei interesați de reutilizarea cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe sunt interesați și de interfața website-ului care găzduiește banca de cunoștințe.

Există o corelație pozitivă între cei interesați de securitatea datelor conținute pe website-ul care găzduiește banca de cunoștințe și importanța utilizării băncii de cunoștințe pentru îmbunătățirea nivelului de pregătire.

$\rho(108) = 0,464$, $p < 0,001$, mărimea efectului este medie.

Ipoteza se verifică iar șansa de a greși prin respingerea ipotezei nule este de 1‰.

Cei interesați de securitatea datelor conținute pe website-ul care găzduiește banca de cunoștințe sunt interesați și de importanța utilizării băncii de cunoștințe pentru îmbunătățirea nivelului de pregătire.

Există o corelație negativă între cei interesați de securitatea datelor conținute pe website-ul care găzduiește banca de cunoștințe și frecvența utilizării băncii de cunoștințe.

$\rho(107) = -0,276$, $p = 0,004$, mărimea efectului este slabă.

Ipoteza se verifică iar șansa de a greși prin respingerea ipotezei nule este de 4‰.

Cei interesați de securitatea datelor conținute pe website-ul care găzduiește banca de cunoștințe nu accesează foarte des banca de cunoștințe.

Există o corelație negativă între cei interesați de interfața website-ului care găzduiește banca de cunoștințe și vârsta respondenților.

$\rho(106) = -0,249$, $p = 0,009$, mărimea efectului este slabă.

Ipoteza se verifică iar șansa de a greși prin respingerea ipotezei nule este de 9‰.

Cu cât respondenții sunt mai în vârstă, nu sunt interesați de interfața website-ului care găzduiește banca de cunoștințe și vârsta respondenților.

Există o corelație negativă între cei interesați de interfața website-ului care găzduiește banca de cunoștințe și forma de pregătire absolvită.

$\rho(108) = -0,270$, $p = 0,004$, mărimea efectului este slabă.

Ipoteza se verifică iar șansa de a greși prin respingerea ipotezei nule este de 4‰.

Nu contează cea mai avansată formă de pregătire absolvită la alegerea interfeței website-ului care găzduiește banca de cunoștințe.

CONCLUZII

În urma efectuării unui studiu atent asupra băncilor de cunoștințe la nivel mondial și a interpretării rezultatelor cercetării doctorale, au rezultat următoarele considerente care ar putea sta la baza implementării unor strategii utile, în vederea realizării băncii de cunoștințe pentru domeniul apărării, ordinii publice și securității naționale:

- celor care doresc ca banca de cunoștințe să conțină lecții învățate și bune practici li se pare foarte importantă utilizarea acesteia pentru îmbunătățirea nivelului de pregătire;
- cei care sunt familiarizați cu bazele de date doresc ca banca de cunoștințe să conțină lecții învățate și bune practici;
- toți subiecții care doresc ca banca de cunoștințe să conțină publicații de specialitate sunt interesați de căutarea cunoștințelor relevante în această bancă după autor, după subiect;
- subiecții care ocupă o funcție de execuție doresc să intre în contact cu administratorul băncii de cunoștințe printr-o fereastră de live chat;
- subiecții care ocupă o funcție de conducere doresc să intre în contact cu administratorul băncii de cunoștințe prin e-mail;
- subiecții care doresc vizualizarea celor mai accesate lucrări prin metoda sortare după accesări sunt interesați de modul de căutare al cunoștințelor într-o bază de cunoștințe după titlu;
- subiecții care doresc să caute anumite cunoștințe într-o bază de cunoștințe după autor consideră cea mai relevantă secțiune pentru banca de cunoștințe secțiunea adăugate recent;
- respondenții din cadrul dimensiunii de ordine publică doresc să caute anumite cunoștințe într-o bază de cunoștințe după autor;
- respondenții din cadrul dimensiunii de apărare doresc să contacteze administratorul băncii de cunoștințe prin e-mail;

- cu cât ești mai familiarizat cu bazele de date, cu atât conștientizezi importanța utilizării băncii de cunoștințe pentru îmbunătățirea nivelului de pregătire;
- cei cărora li se pare importantă utilizarea băncilor de cunoștințe sunt interesați de securitatea datelor conținute pe website-ul care găzduiește banca de cunoștințe;
- cei interesați de partajarea cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe sunt interesați și de schimbul, depozitele, transferul de cunoștințe și de reutilizarea cunoștințelor, prin intermediul băncii de cunoștințe. Totodată respondenții interesați de unul dintre serviciile oferite de banca de cunoștințe (partajare, schimb, depozit, transfer și reutilizare) sunt interesați și de celelalte;
- celor interesați de schimbul cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe li se pare importantă utilizarea băncii de cunoștințe pentru îmbunătățirea nivelului de pregătire;
- cu cât respondenții sunt mai învățați cu atât sunt mai dezinteresați de schimbul cunoștințelor prin intermediul băncii de cunoștințe;
- respondenții interesați de serviciile oferite de banca de cunoștințe (partajare, schimb, depozit, transfer și reutilizare) sunt interesați și de interfața website-ului care găzduiește banca de cunoștințe;
- cei interesați de securitatea datelor conținute pe website-ul care găzduiește banca de cunoștințe sunt interesați și de importanța utilizării băncii de cunoștințe pentru îmbunătățirea nivelului de pregătire.
- Principalele bariere și limite care au îngreunat atingerea obiectivelor sunt următoarele:
- puterea statistică este relativ mică deoarece în cadrul cercetării am avut un eșantion redus, în acest sens, studiul poate fi considerat unul pilot;
- cercetarea a fost bazată **în special** pe declarațiile respondenților, ce pot denatura în mod inconștient sau deliberat informațiile ce descriu realitatea;
- capacitatea subiecților chestionați de a aprecia obiectiv elementele cercetate și erorile de memorie care sunt direct proporționale cu timpul scurs de la desfășurarea evenimentelor care fac obiectul cercetării noastre;
- tehnica de eșantionare utilizată, "tehnica bulgărelui de zăpadă" nu permite extrapolarea rezultatelor studiului;
- sursele bibliografice aferente domeniului cercetat sunt limitate.

BIBLIOGRAFIE:

1. Adrian Vicențiu Labăr, *SPSS pentru științele educației*, București, Editura Polirom, 2008.

2. R.M. Oanță, *Ways of Using the Web 2.0 Service Models within the N.S.D.P.O.N.S.*, The 15th International Scientific Conference „Strategies XXI”, Strategic Changes In Security And International Relations, Bucharest, 2019;
3. R.M. Oanță, T. Pleșanu, *Knowledge sharing – the first step towards building up a knowledge bank*, The 14th International Scientific Conference „Strategies XXI”, Strategic Changes In Security And International Relations, Bucharest, 2018.
4. R.M. Oanță, *Procesul implementării lecțiilor învățate la nivelul Ministerului Afacerilor Interne*, Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, nr. 2, București, 2019.

INFLUENȚA CARACTERISTICILOR CONFLICTELOR VIITORULUI ASUPRA CONFIGURAȚIEI STRUCTURILOR DE TANCURI DIN FORȚELE TERESTRE ROMÂNE

Nicolae PLEȘANU

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Prof.univ.dr.ing. Ghiță BÂRSAN

Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu

Prof.univ.dr. Sorin-Gheorghe PÎNZARIU

Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu

Procesul de reformă al Armatei României, declanșat după anul 1990, a avut consecințe multiple și asupra structurilor de tancuri, prin reducerea numărului acestora. În acest articol vom prezenta caracteristicile conflictelor viitorului și cum vor influența acestea configurația viitoarelor structuri de tancuri din Forțele Terestre Române. Vom prezenta diferite variante de reorganizare a structurilor de tancuri care ar putea fi folosite în conflictele viitorului.

Cuvinte-cheie: mediu operațional, conflictele viitorului, reorganizare, structură, saturare electronică.

INTRODUCERE

Mediul operațional viitor va fi caracterizat de incertitudine. Angajamentele militare de mai mică amploare, în crize și conflicte intra-statale vor fi, probabil, cele mai susceptibile de a izbucni, dar nu este exclusă nici angajarea militară într-un conflict interstatal major.

Forțele armate nu sunt singurul element care poate contribui la un viitor mediu operațional sigur și protejat. Acestea trebuie să se antreneze nu doar pentru operații majore, dar și pentru diferite alte tipuri de activități ce vor defini în viitor câmpul de luptă, și vor face acest lucru în cooperare cu alți actori de sorginte militară sau non-militară (organizații internaționale, organizații guvernamentale și organizații nonguvernamentale).

1. CONSIDERAȚII PRIVIND CARACTERISTICILE CONFLICTELOR VIITORULUI

Pentru a oferi un prognostic asupra caracteristicilor vor avea conflictele viitorului vom porni de la caracteristicile mediului operațional viitor.

Mediul operațional sau mediul de acțiune este definit ca fiind un „sistem de sisteme în care fiecare dintre actori interacționează în cadrul acestuia, urmărindu-și propriile interese. Ei dezvoltă/elaborează strategii și alocă resurse pentru desfășurarea acțiunilor necesare obținerii puterii care să le faciliteze exercitarea influenței asupra altora și atingerea obiectivelor proprii”¹.

În opinia noastră conflictele viitoare vor fi determinate de combinații complexe de factori istorici, politici, militari, sociali, religioși, culturali și economici. Un instrument util pentru vizualizarea și înțelegerea cât mai exactă a mediului operațional viitor este modelul analitic politic, militar, economic, social, informațional și infrastructură (PMESII)².

Totodată considerăm că mediul operațional viitor va fi condiționat de următorii factori:

- complexitatea, nesiguranța și incertitudinea;
- accesul la resursele vitale;
- populația ca centru de greutate (definiția termenului este prezentată în glosarul cu termeni și definiții);
- urbanizarea;

¹ SMG-103, *Doctrina Armatei României*, București, 2012, p. 135.

² SMFT-10, FT-1, *Doctrina operațiilor forțelor terestre*, București, 2017, p. II-2.

- creșterea demografică;
- migrația populației.

De asemenea mediul operațional viitor va fi influențat de prezența factorilor *uman și tehnologic*, determinanți în obținerea stării finale dorite de către beligeranți. Acești doi factori se află într-un permanent raport de interdependență care trebuie optimizat neîncetat. Factorul de mediu sau ecologic, rămâne și acesta un element care va condiționa și în viitor fizionomia conflictelor.

Conform Doctrinei operațiilor forțelor terestre, conflictele viitoare, indiferent de tipologia acestora, „*război de apărare a țării, război de alianță*” sau „*de coaliție*”, vor fi caracterizate, în principal, prin³:

- reducerea forțelor militare;
- concentrarea mai accentuată a forțelor în punctele decisive;
- operații întrunite și prioritar multinaționale;
- reacție rapidă și descurajantă - inclusiv prin executarea de lovituri preventive;
- capacitate sporită de manevră la toate eșaloanele.

Din cele prezentate mai sus și analiza ultimelor războaie și conflicte militare, putem concluziona că printre principalele caracteristici ale conflictelor viitoare ar putea fi următoarele:

- desfășurarea acestora în toate mediile: pe uscat, pe apă și sub apă, în aer, în cosmos, în spațiul cibernetic și cel informațional, psihologic, în zona media și cea economică;
- utilizarea de forțe și mijloace diversificate, cu mobilitate foarte ridicată, putere de foc mare, precizie și efecte de nimicire – distrugere la țintă deosebite;
- utilizarea de arme letale sau non-letale, în funcție de împrejurări;
- consumuri uriașe de muniție, carburanți și alte resurse care să pregătească, susțină și asigure atingerea stării finale dorite;
- pierderi materiale uriașe în potențialul adversarului;
- transparența mediilor de acțiune datorită activității conjugate a sateliților de observare și corecție, a radarelor aeropurtate și a mijloacelor de detecție prin contact de tip pasiv și activ;
- folosirea unor arme și sisteme de arme foarte performante, cu o precizie foarte mare care permit efecte la obiective cu pagube colaterale minime;
- concentrări și dispersări rapide de forțe și mijloace;
- tendința de a se evita confruntările directe, frontale, dintre forțe și mijloace numeroase, accentul punându-se pe acțiuni cu formațiuni mici, dar deosebit de eficiente prin puterea lor de foc și cu o autonomie de acțiune deosebită;
- saturarea electronică a spațiului de luptă pentru executarea unor lovituri cu mijloacele proprii din afara razelor de ripostă a adversarului;

³ SMFT-10, F.T.-1, *Doctrina operațiilor forțelor terestre*, București, 2017, p. 1-2.

- angajarea în luptă a unor adevărați profesioniști, atât în confruntare directă, om la om, cât și în spațiul informatic, psihic, economic și mediatic;
- caracter internațional pronunțat (de alianță sau de coaliție);
- efecte psihologice traumatizante pe termen lung;
- durata de intervenție scăzută.

Influența acestor caracteristici ale conflictelor viitoare asupra configurației structurilor de tancuri din Forțele Terestre ale Armatei României va fi prezentată în cadrul următorului capitol.

2. REORGANIZAREA STRUCTURILOR DE TANCURI DIN FORȚELOR TERESTRE ROMÂNE

În opinia noastră, caracteristicile conflictelor viitoare precum și evoluțiile tehnologice consemnate de industria constructoare de blindate de luptă presupun reorganizarea și transformarea structurilor de tancuri actuale sau constituirea unor noi structuri.

Considerăm că viitoarele structuri de tancuri, din cadrul Forțelor Terestre Române, precum și conceptele de luptă, vor trebui dezvoltate astfel încât să încorporeze noile descoperiri tehnologice și să asigure dislocarea strategică a acestora la nevoie.

Aceste structuri viitoare, rezultate în urma procesului de reorganizare, vor fi concepute și antrenate pentru a desfășura acțiuni militare în conflicte de mare intensitate, în teren complex dar și în mediu urban, în context întrunit și împotriva oricărui tip de potențial inamic.

În acest context viitoarele structuri de tancuri trebuie să fie deosebit de mobile, să dispună de posibilități de reacție ridicate, precum și de capacitatea de a fi desfășurate rapid și dislocate la distanțe mari, peste obstacole și în teren impropriu, beneficiind de avantajul surprinderii și al extinderii ariei de operații militare în zone care să nu poată fi localizate imediat de adversar

Pornind de la organizarea actuală a structurilor luptătoare din cadrul Forțelor Terestre Române prezentăm două variante posibile de organizare a viitoarelor structuri de tancuri, astfel:

- organizarea pe unități de armă;
- organizarea modulară, subunități de tancuri și infanterie.

2.1. Organizarea pe unități de armă

În opinia noastră, o posibilă variantă de organizare a structurilor de tancuri pe unități de arme ar putea fi:

a. Varianta nr. 1:

- plutonul de tancuri (Pl.Tc.) organizat pe 4 tancuri (Tc.) din care unul al comandantului de pluton;

- compania de tancuri (Cp.Tc.) organizată pe 3 plutoane de tancuri (3 Pl.Tc. x 4 Tc + 2 Tc. comanda companiei, total 14 tancuri);
- batalionul de tancuri (B.Tc.) organizat pe 6 companii (Cp.) astfel:
 - subunități luptătoare: 4 companii de tancuri (4 Cp.Tc. x 14 Tc. + 2 Tc. comanda batalionului, total 58 tancuri);
 - subunități de sprijin: 1 companie sprijin luptă (Cp.Spr.Lpt.) și 1 companie sprijin logistic (Cp.Spr.Log.);
- compania sprijin luptă cu următoarele 5 structuri de nivel pluton în compunere: pluton cercetare, pluton geniu, pluton comunicații și informatică, pluton apărare CBRN și pluton poliție militară
- compania sprijin logistic cu următoarele 5 structuri de nivel pluton în compunere: pluton medical, pluton aprovizionare și transport, pluton mentenanță, pluton logistic și pluton hrănire.

Această structură de tip batalion de tancuri pe unități de armă poate fi regăsită în cadrul brigăzilor mecanizate sau în cadrul unei structuri de nivel brigadă de tancuri, structură care la această dată nu există în compunerea Armatei României. Organizarea batalionului de tancuri pe unități de armă, varianta nr. 1, este prezentată în *figura nr. 1*.

- brigada de tancuri (Bg.Tc.) organizată pe următoarele structuri:
 - structuri luptătoare: 3 batalioane de tancuri și 2 batalioane de infanterie (B.I.), (3 B.Tc. x 58 Tc., total 174 tancuri și 2 B.I. x 44 MLI⁴, total 88 MLI);
 - batalionul de tancuri (B.Tc.) organizat pe 6 companii (Cp.) prezentat mai sus
 - batalionul de infanterie organizat pe 3 companii de infanterie (Cp.I.), fiecare companie având în compunere 3 plutoane de infanterie (Pl.I.) organizate pe 4 mașini de luptă ale infanteriei (MLI) din care una a comandantului de pluton, (3 Cp.I. x (3 Pl.I. x 4 MLI) + 3 x 2 MLI comanda companiei + 2 MLI comanda batalionului, total 44 MLI));
 - structuri de sprijin: 1 batalion de artilerie (B.Art.), 1 batalion de apărare antiaeriană (B.Ap.AA), 1 batalion sprijin logistic (B.Spr.Log.);
 - subunități de brigadă: 1 companie de cercetare (Cp.Cc.), 1 companie de geniu (Cp.Ge.), 1 companie de război electronic (Cp.EW), 1 companie de comunicații și informatică (Cp.Com.Infm.), 1 companie de apărare CBRN (Cp.Ap.CBRN) și 1 companie sprijin logistic (Cp.Spr.Log.).

Organizarea acestui tip de brigadă de tancuri, pe unități de armă, varianta nr. 1, este prezentată în *figura nr. 2*.

⁴ Mașina de luptă a infanteriei.

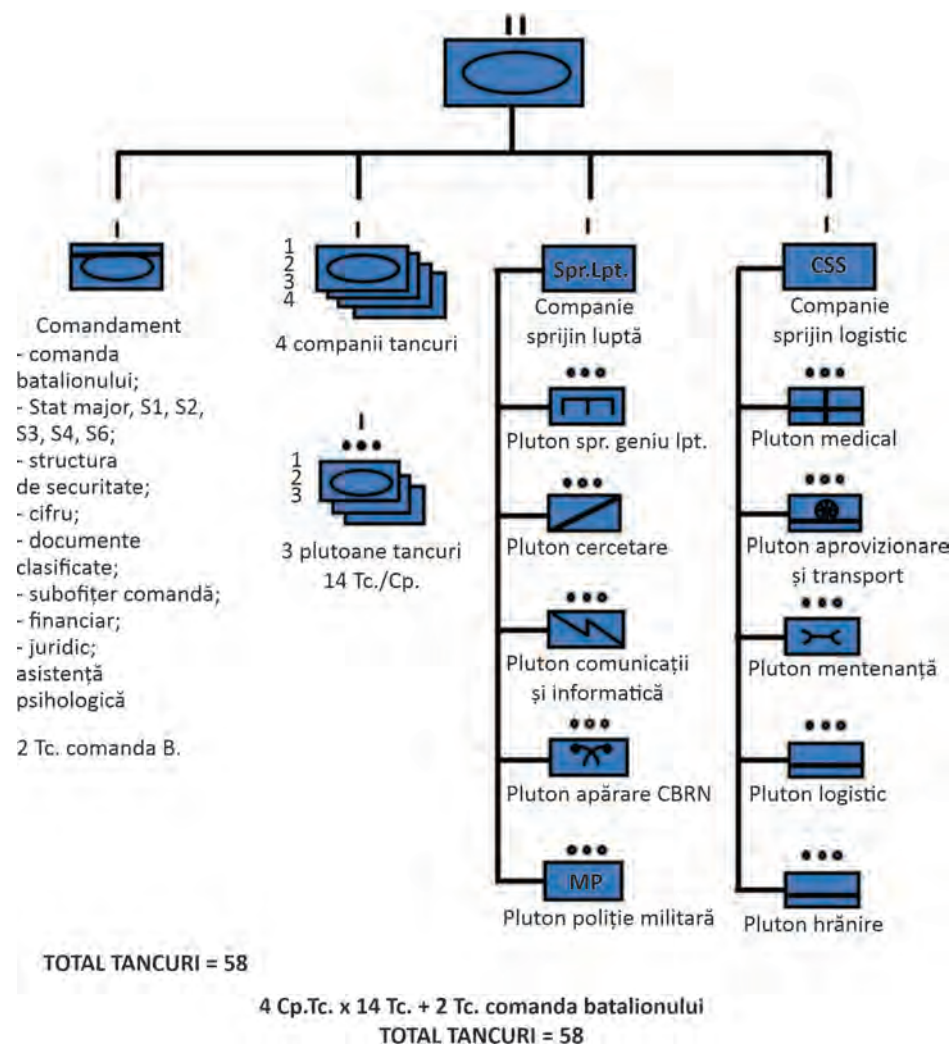

Figura nr. 1: Organizarea batalionului de tancuri pe unități de armă, varianta nr. 1

b. Varianta nr. 2

- plutonul de tancuri (Pl.Tc.) organizat pe 5 tancuri (Tc.) din care unul al comandantului de pluton;
- compania de tancuri (Cp.Tc.) organizată pe 3 plutoane de tancuri (3 Pl.Tc. x 5 Tc. + 2 Tc. comanda companiei, total 17 tancuri);
- batalionul de tancuri (B.Tc.) organizat pe 5 companii (Cp.) astfel:
 - subunități luptătoare: 3 companii de tancuri (3 Cp.Tc. x 17 Tc. + 3 Tc. comanda batalionului, total 54 tancuri);
 - subunități de sprijin: 1 companie sprijin luptă (Cp.Spr.Lpt.) și 1 companie sprijin logistic (Cp.Spr.Log.). Organizarea acestor două companii este

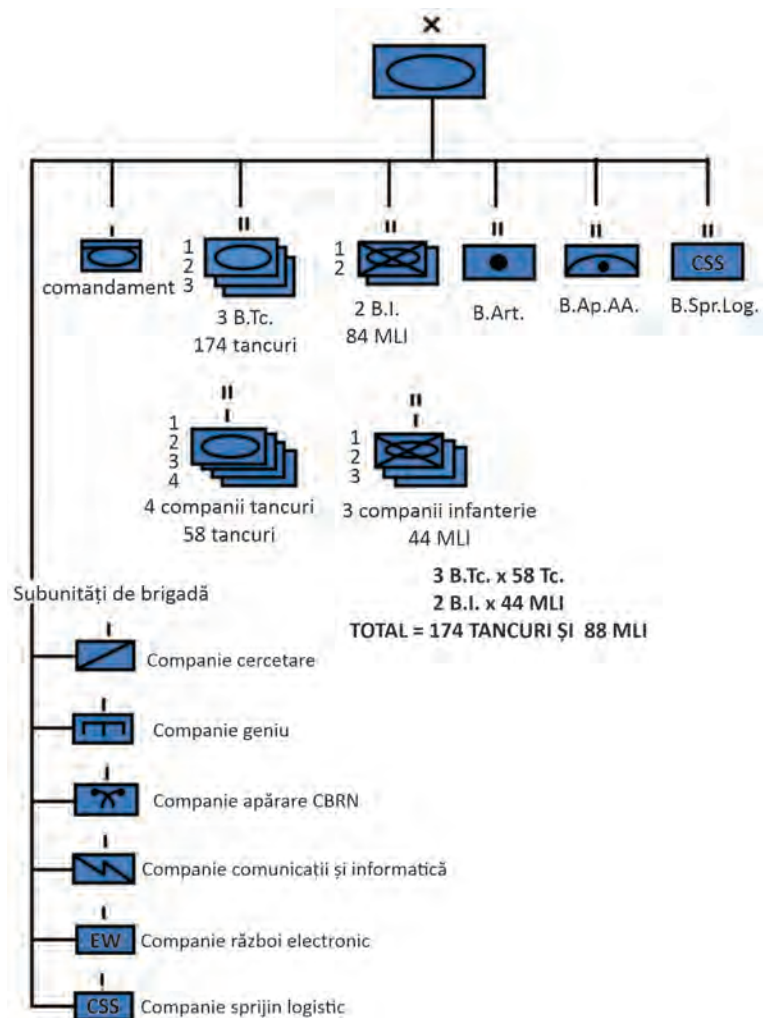

Figura nr. 2: Organizarea brigăzii de tancuri pe unități de armă, varianta nr. 1

asemănătoare cu cea prezentată la batalionul de tancuri pe unități de armă, varianta 1.

Această structură de tip batalion de tancuri pe unități de armă poate fi regăsită în cadrul brigăzilor mecanizate sau în cadrul unei structuri de nivel brigadă de tancuri. Organizarea batalionului de tancuri pe unități de armă, varianta nr. 2, este prezentată în figura nr. 3.

- brigada de tancuri (Bg.Tc.) organizată pe următoarele structuri:
 - structuri luptătoare: 2 batalioane de tancuri (2 B.Tc. x 54 Tc., total 108 tancuri) și 2 batalioane de infanterie (2 B.I. x 44 MLI, total 88 MLI);

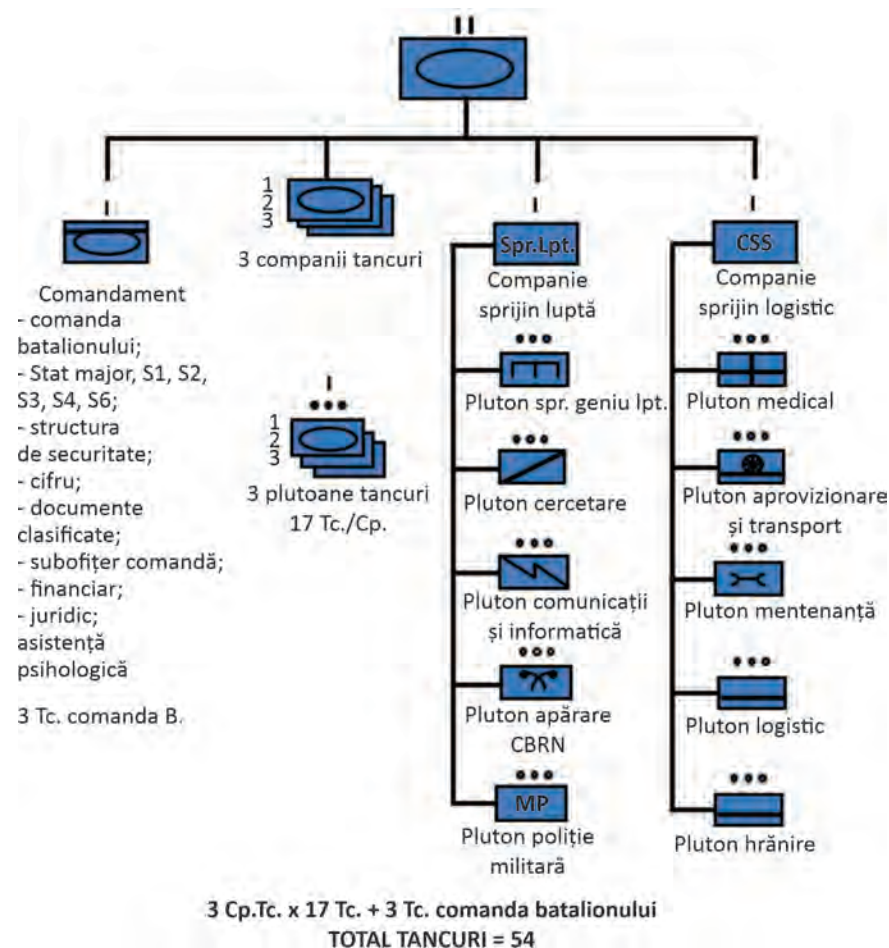

Figura nr. 3: Organizarea batalionului de tancuri pe unități de armă, varianta nr. 2

- structuri de sprijin: 1 batalion de artilerie (B.Art.), 1 batalion de apărare antiaeriană (B.Ap.AA), 1 batalion sprijin logistic (B.Spr.Log.);
- subunități de brigadă: 1 companie de cercetare (Cp.Cc.), 1 companie de geniu (Cp.Ge.), 1 companie de război electronic (Cp.EW), 1 companie de comunicații și informatică (Cp.Com.Inf.), 1 companie de apărare CBRN (Cp.Ap.CBRN) și 1 companie sprijin logistic (Cp.Spr.Log.).

Organizarea brigăzii de tancuri pe unități de armă, varianta nr. 2, este prezentată în figura nr. 4.

c. Varianta nr. 3:

- plutonul de tancuri (Pl.Tc.) organizat pe 4 tancuri (Tc.) din care unul al comandantului de pluton;

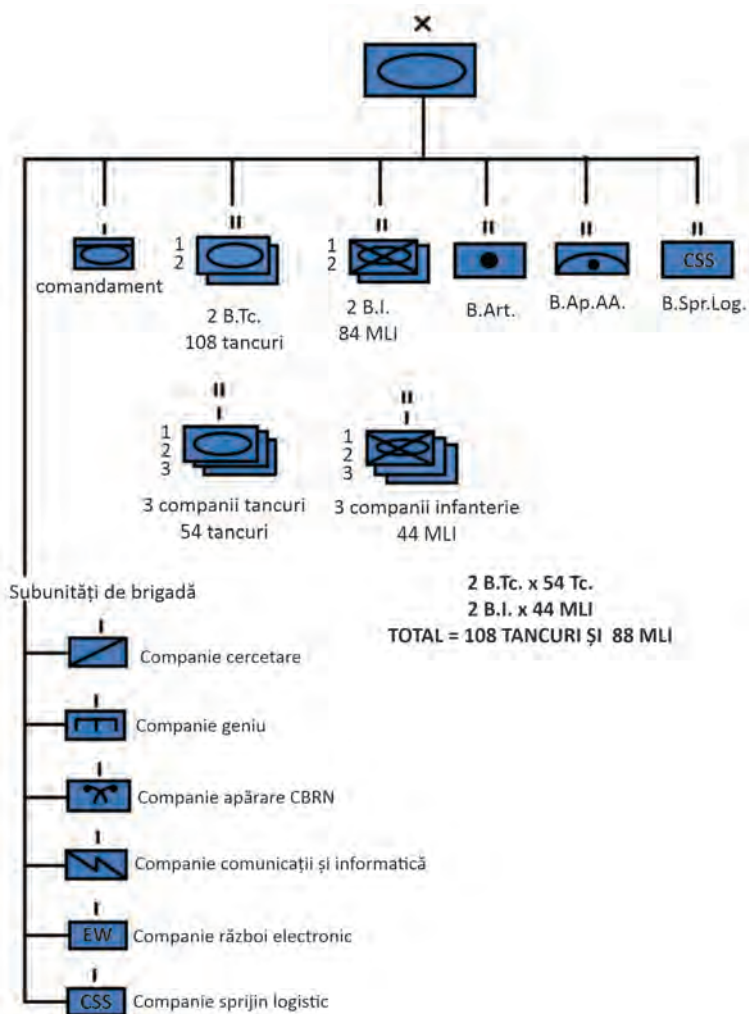

Figura nr. 4: Organizarea brigăzii de tancuri pe unități de armă, varianta nr. 2

- compania de tancuri (Cp.Tc.) organizată pe 3 plutoane de tancuri (3 Pl.Tc. x 4 Tc. + 2 Tc. comanda companiei, total 14 tancuri);
- batalionul de tancuri (B.Tc.) organizat pe 5 companii (Cp.) astfel:
 - subunități luptătoare: 3 companii de tancuri (3 Cp.Tc. x 14 Tc. + 2 Tc. comanda batalionului, total 44 tancuri);
 - subunități de sprijin: 1 companie sprijin luptă (Cp.Spr.Lpt.) și 1 companie sprijin logistic (Cp.Spr.Log.)
- compania sprijin luptă cu următoarele 5 structuri de nivel pluton în componere: pluton cercetare, pluton geniu, pluton comunicații și informatică, pluton apărare CBRN și pluton poliție militară;

- compania sprijin logistic cu următoarele 5 structuri de nivel pluton în componere: pluton medical, pluton aprovizionare și transport, pluton mentenanță, pluton logistic și pluton hrănire.
- Această structură de tip batalion de tancuri pe unități de armă poate fi regăsită în cadrul brigăzilor mecanizate sau în cadrul unei structuri de nivel brigadă de tancuri. Organizarea batalionului de tancuri pe unități de armă, varianta nr. 3, este prezentată în figura nr. 5.

- brigada de tancuri (Bg.Tc.) organizată pe următoarele structuri:
 - structuri luptătoare: 3 batalioane de tancuri și 2 batalioane de infanterie, (3 B.Tc. x 44 Tc., total 132 tancuri și 2 B.I. x 44 MLI, total 88 MLI);
 - structuri de sprijin: 1 batalion de artilerie (B.Art.), 1 batalion de apărare antiaeriană (B.Ap.AA), 1 batalion sprijin logistic (B.Spr.Log.);

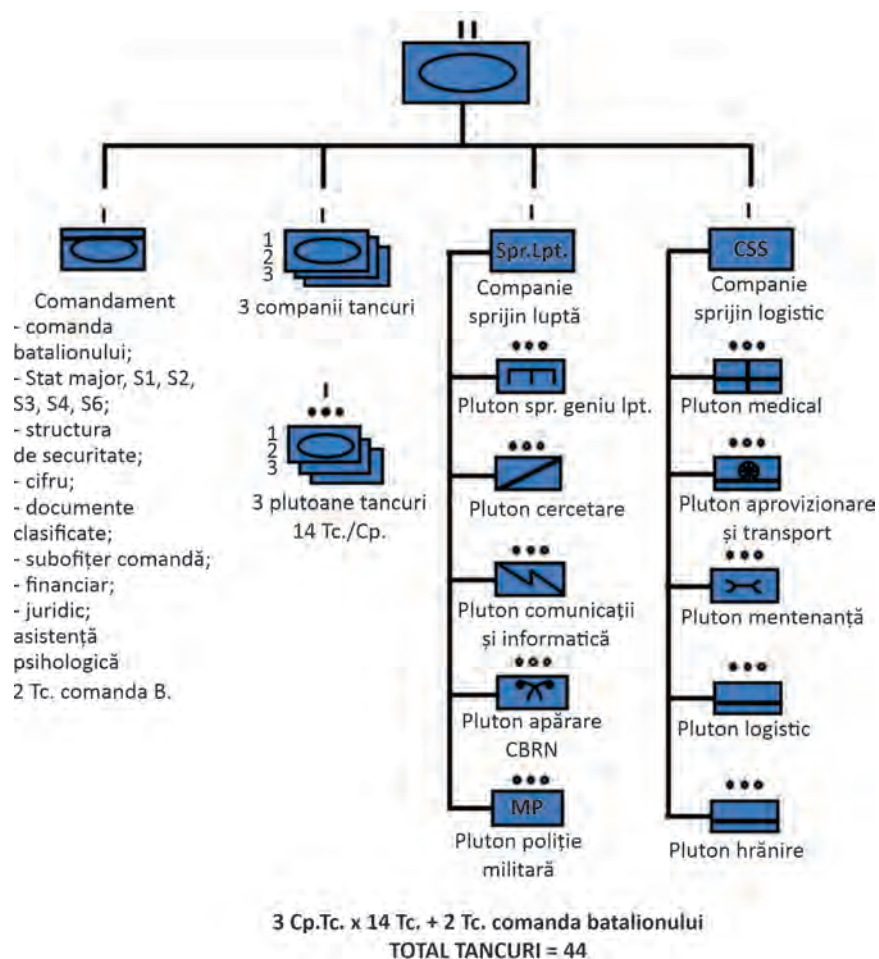

Figura nr. 5: Organizarea batalionului de tancuri pe unități de armă, varianta nr. 3

- subunități de brigadă: 1 companie de cercetare (Cp.Cc.), 1 companie de geniu (Cp.Ge.), o companie de război electronic (Cp.EW), 1 companie de comunicații și informatică (Cp.Com.Infm.), 1 companie de apărare CBRN (Cp.Ap.CBRN) și 1 companie sprijin logistic (Cp.Spr.Log.).

Organizarea brigăzii de tancuri pe unități de armă, varianta nr. 3, este prezentată în figura nr. 6.

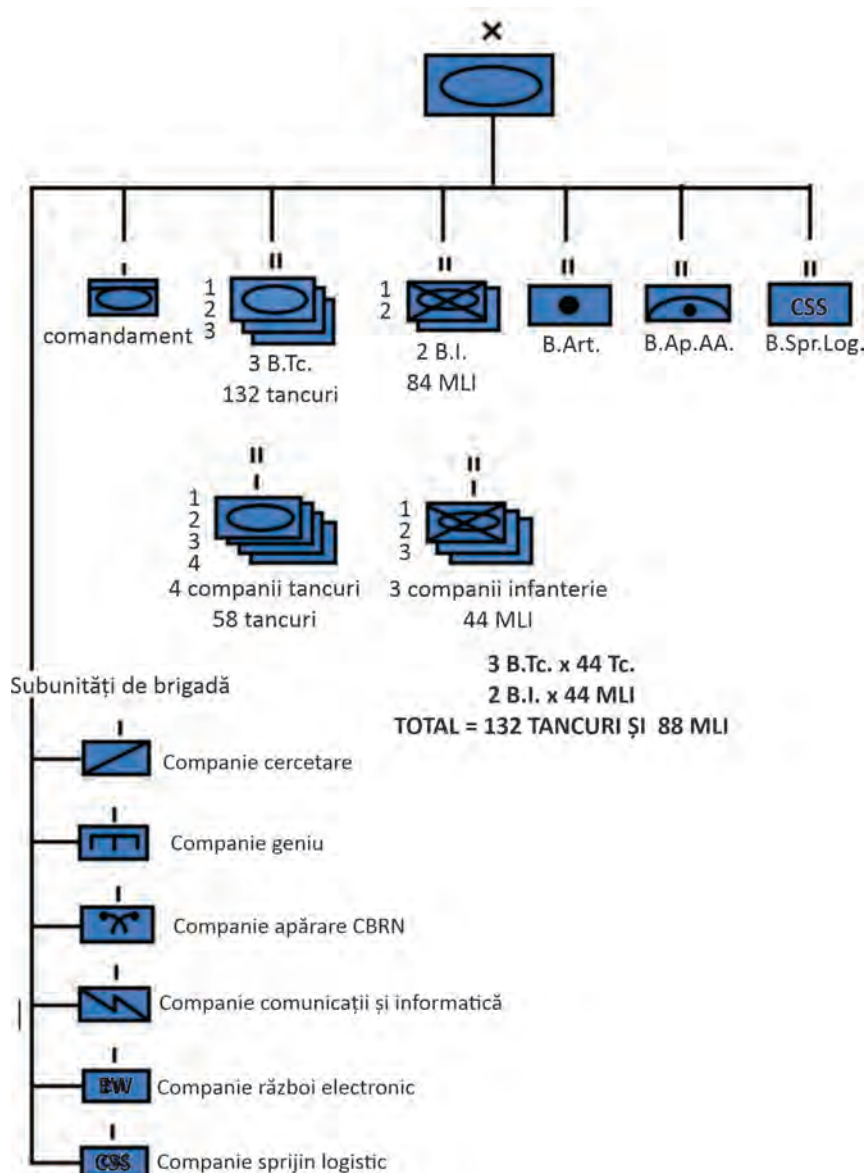

Figura nr. 6: Organizarea brigăzii de tancuri pe unități de armă, varianta nr. 3

2.2. Organizarea modulară, subunități de tancuri și infanterie

Organizarea modulară ar presupune următoarea constituire:

a. Varianta nr. 1:

- plutonul de tancuri organizat pe 4 tancuri din care unul al comandantului de pluton (total 4 tancuri);
- plutonul de infanterie (Pl.I.) organizat pe 4 mașini de luptă ale infanteriei (MLI) din care una a comandantului de pluton;
- compania de tancuri organizată pe 3 plutoane de tancuri (3 Pl.Tc. x 4 Tc. + 2 Tc. comanda companiei, total 14 tancuri);
- compania de infanterie (Cp.I.) organizată pe 3 plutoane de infanterie (3 Pl.I. x 4 MLI + 2 MLI comanda companiei, total 14 MLI);
- batalionul blindat modular organizat pe 6 companii astfel:
 - subunități luptătoare: 2 companii de tancuri (2 Cp.Tc. x 14 Tc. + 1 Tc. comanda batalionului, total 29 tancuri) și 2 companii de infanterie (2 Cp.I. x 14 MLI + 1 MLI comanda batalionului, total 29 MLI);
 - subunități de sprijin: 1 companie sprijin luptă și 1 companie sprijin logistic;
- compania sprijin luptă cu următoarele 5 structuri de nivel pluton în componere: pluton cercetare, pluton geniu, pluton comunicații și informatică, pluton apărare CBRN și pluton poliție militară
- compania sprijin logistic cu următoarele 5 structuri de nivel pluton în componere: pluton medical, pluton aprovizionare și transport, pluton mentenanță, pluton logistic și pluton hrănire.

Această structură de tip batalion blindat modular poate fi regăsită în cadrul brigăzilor mecanizate sau a diviziilor de infanterie. Organizarea modulară a batalionului pe subunități de tancuri și infanterie, varianta nr. 1, este prezentată în figura nr. 7.

- brigada mecanizată modulară organizată pe următoarele structuri:
 - structuri luptătoare: 4 batalioane blindate modulare (116 Tc. și 116 MLI);
 - structuri de sprijin: 1 batalion de artilerie, 1 batalion de apărare antiaeriană, 1 batalion sprijin logistic;
 - subunități de brigadă: 1 companie de cercetare (Cp.Cc.), 1 companie de geniu (Cp.Ge.), o companie de război electronic (Cp.EW), 1 companie de comunicații și informatică (Cp.Com.Infm.), 1 companie de apărare CBRN (Cp.Ap.CBRN) și 1 companie sprijin logistic (Cp.Spr.Log.).

Organizarea modulară a brigăzii mecanizate pe subunități de tancuri și infanterie, varianta nr. 1, este prezentată în figura nr. 8.

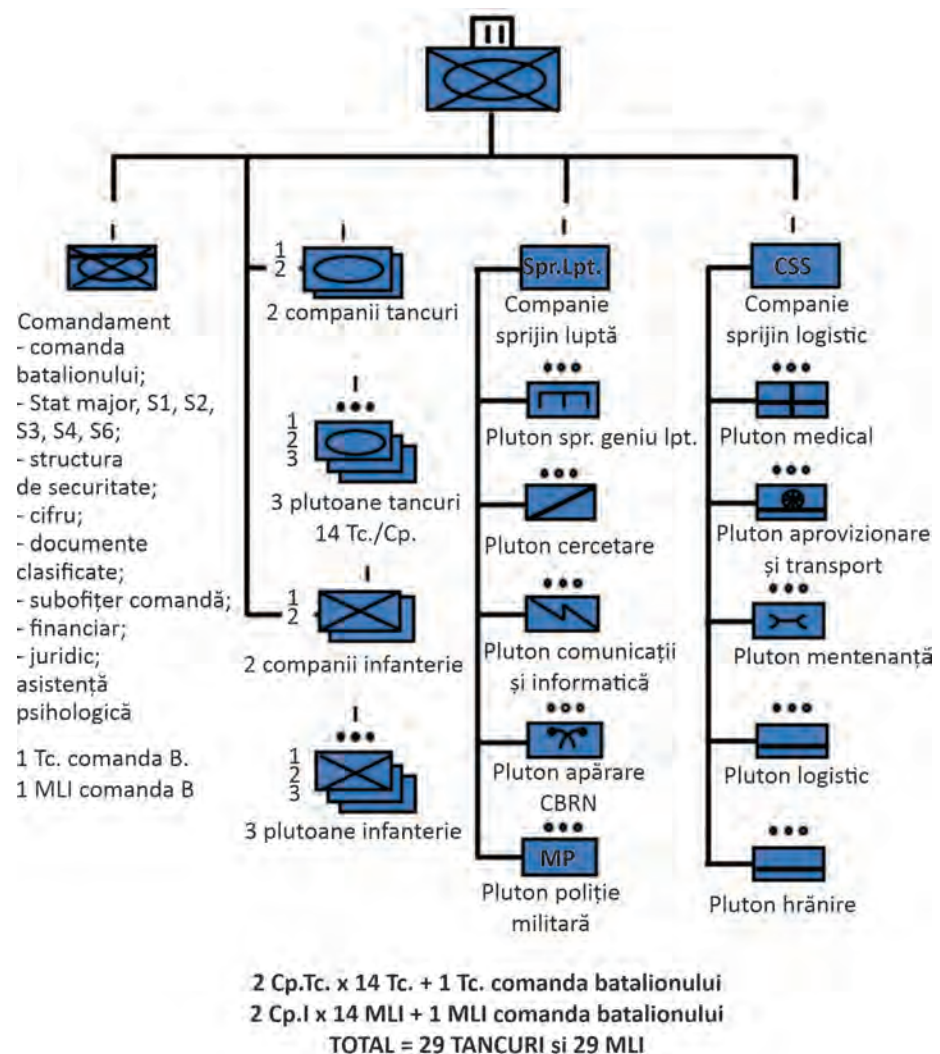

Figura nr. 7: Organizarea modulară a batalionului pe subunități de tancuri și infanterie, varianta nr. 1

b. Varianta nr. 2:

- plutonul de tancuri organizat pe 5 tancuri din care unul al comandantului de pluton (total 5 tancuri);
- plutonul de infanterie (Pl.I.) organizat pe 5 mașini de luptă ale infanteriei (MLI) din care una a comandantului de pluton;
- compania de tancuri organizată pe 3 plutoane de tancuri (3 Pl.Tc. x 5 Tc. + 2 Tc. comanda companiei, total 17 tancuri);
- compania de infanterie (Cp.I.) organizată pe 3 plutoane de infanterie (3 Pl.I. x 5 MLI + 2 MLI comanda companiei, total 17 MLI);

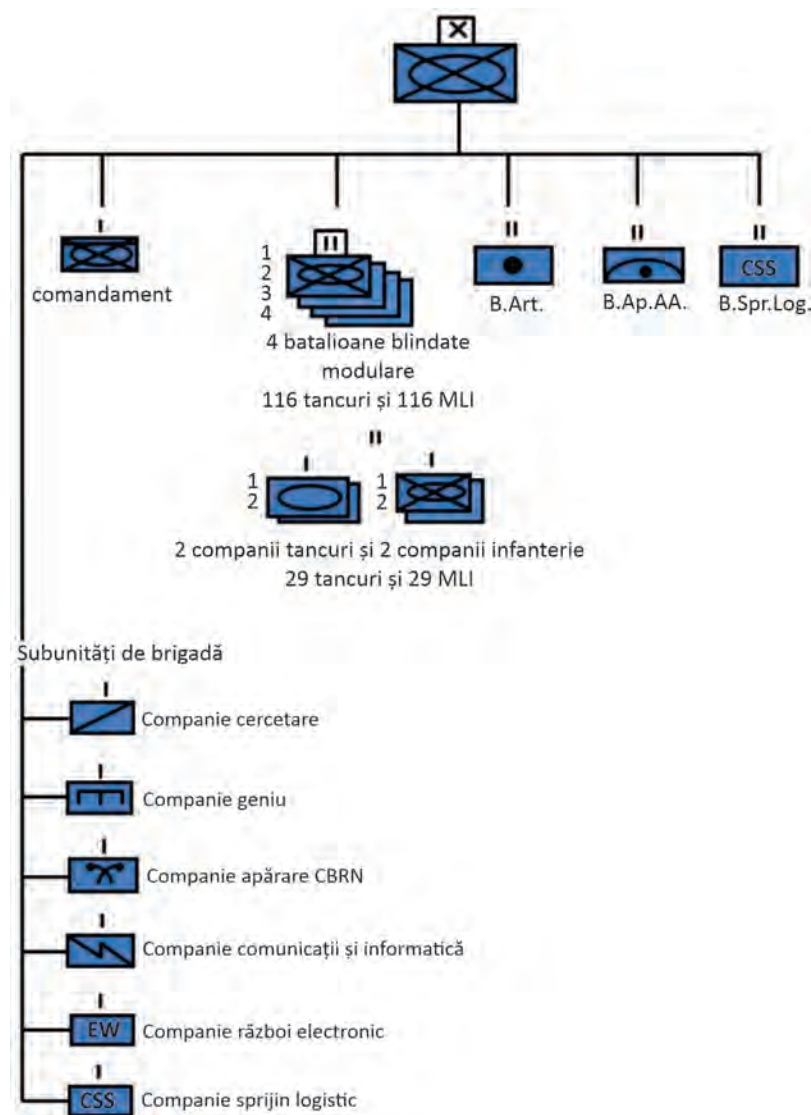

Figura nr. 8: Organizarea modulară a brigăzii mecanizate pe subunități de tancuri și infanterie, varianta nr. 1

- batalionul blindat modular organizat pe 6 companii astfel:
 - subunități luptătoare: 3 companii de tancuri (3 Cp.Tc. x 17 Tc. + 2 Tc. comanda batalionului, total 53 tancuri) și 1 companie de infanterie (1 Cp.I. x 17 MLI + 1 MLI comanda batalionului, total 18 MLI)
 - subunități de sprijin: 1 companie sprijin luptă și 1 companie sprijin logistic. Organizarea acestor două companii este asemănătoare cu cea prezentată la batalionul blindat modular, varianta 1

Această structură de tip batalion blindat modular poate fi regăsită în cadrul brigăzilor mecanizate sau a diviziilor de infanterie. Organizarea modulară a batalionului pe subunități de tancuri și infanterie, varianta nr. 2, este prezentată în figura nr. 9.

- brigada mecanizată modulară organizată pe următoarele structuri:
 - structuri luptătoare: 4 batalioane blindate modulare (212 Tc. și 72 MLI);
 - structuri de sprijin: 1 batalion de artilerie, 1 batalion de apărare antiaeriană, 1 batalion logistic, 1 companie de cercetare (Cp.Cc.), 1 companie de geniu (Cp.Ge.), o companie de război electronic (Cp.EW), 1 companie de comunicații și informatică (Cp.Com.Infm.), 1 companie de apărare CBRN (Cp.Ap.CBRN) și 1 companie sprijin logistic (Cp.Spr.Log.)

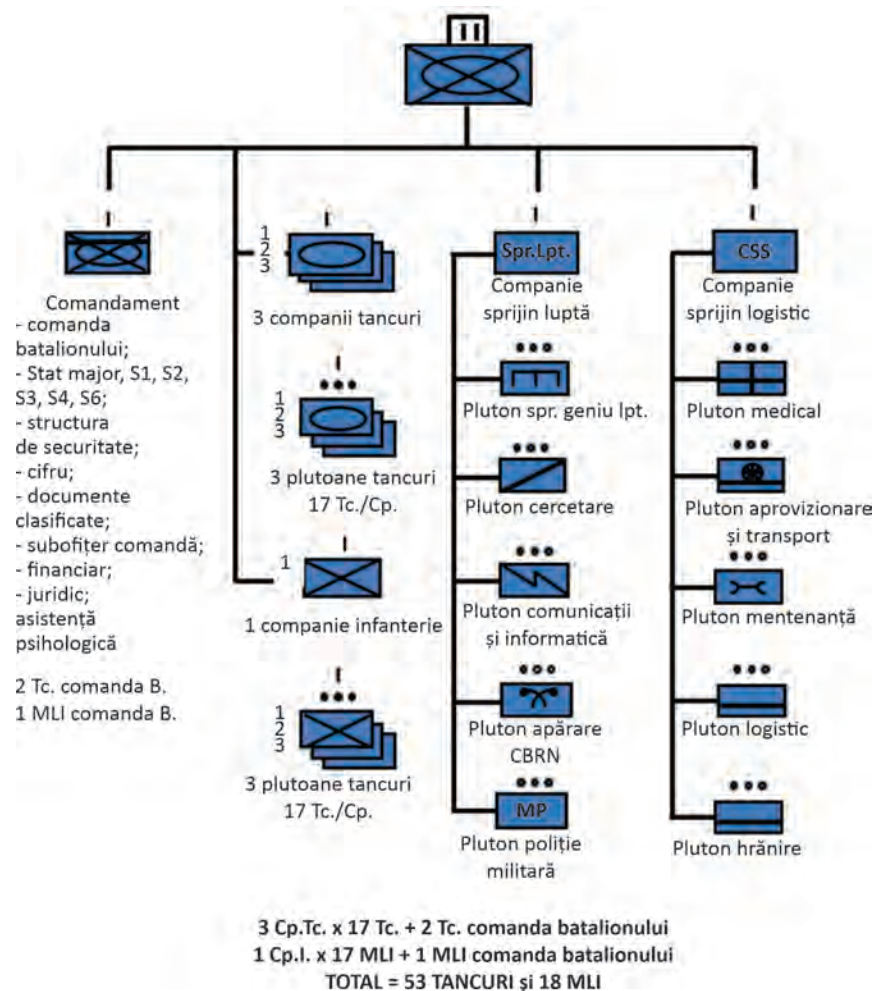

Figura nr. 9: Organizarea modulară a batalionului pe subunități de tancuri și infanterie, varianta nr. 2

Organizarea modulară a brigăzii mecanizate pe subunități de tancuri și infanterie, varianta nr. 2, este prezentată în figura nr. 10.

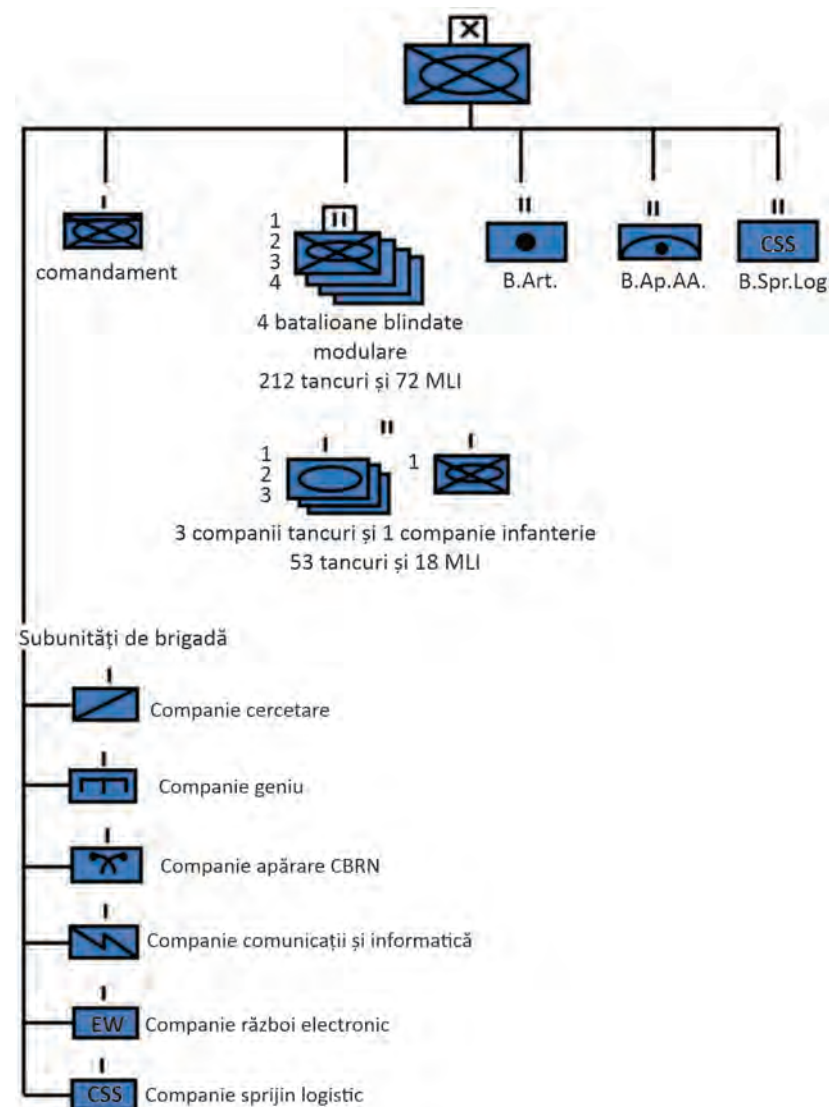

Figura nr. 10: Organizarea modulară a brigăzii mecanizate pe subunități de tancuri și infanterie, varianta nr. 2

Considerăm că în compunerea structurilor modulare trebuie să se regăsească blindate pe șenile, tancuri și mașini de luptă ale infanteriei cu mobilitate similară, dar și subunități de sprijin de luptă și de sprijin logistic cu mobilitate ridicată.

Modelul de tanc precum și cel al mașinii de luptă a infanteriei, din dotarea structurilor modulare considerăm că ar trebui să fie din cadrul unor țări membre TEORIE ȘI ARTĂ MILITARĂ

NATO, eventual din Uniunea Europeană achiziția acestora fiind în funcție de costurile ciclului de viață al acestor blindate și de disponibilitatea armatei de a le suporta.

Avantajul constituirii unor structuri modulare de nivel brigadă îl reprezintă faptul că, în funcție de necesitățile operative și misiunile primite, se pot constitui grupări blindate numai din tancuri prin care se urmărește amplificarea puterii de luptă, sporirea protecției și a sprijinului prin foc, executarea operațiilor într-un ritm rapid, în locul și la momentul potrivit și cu pierderi minime.

Categoriile de forțe ale Armatei României, terestre, aeriene și navale, permit constituirea la nevoie, pe teritoriul național, a unei grupări de forțe întrunite, capabilă să planifice și să execute apărarea țării. Lipsa unei mari unități tactice de tip brigadă de tancuri forțează planificatorii militari la adoptarea unor soluții care nu sunt tocmai în concordanță cu anumite principii, tehnici, tactici și proceduri de organizare a unei apărări mobile, de pregătirea și desfășurarea unor riposte ofensive sau executarea unor acțiuni de despresurare a unor forțe care luptă în încercuire.

CONCLUZII

Procesul de transformare și modernizare a Armatei României a impus revizuirea structurii organizatorice a forțelor terestre. Astfel, de la mari unități de tancuri, de nivel divizie, s-a ajuns în anul 2007 să existe în cadrul forțelor terestre doar trei batalioane. Ulterior, în ultimul trimestru al anului 2009, prin înființarea altor două batalioane, s-a ajuns la numărul actual, respectiv cinci batalioane de tancuri. Dar înființarea celor două batalioane s-a realizat cu tancuri și alte echipamente militare depozitate, de cel puțin patru ani, în centrele de depozitare constituite ca urmare a reorganizării armatei. De asemenea nici tancurile din cele trei batalioane existente la începutul anului 2009 nu sunt de generație recentă.

În opinia noastră viitoarele structuri de tancuri din Forțele Terestre Române vor depinde de caracteristicile viitorului tanc din înzestrarea acestei categorii de forțe, care trebuie să fie interoperabil cu cele din armatele țărilor membre NATO și să devină un veritabil combatant polivalent, rezistent, capabil de a izbi cu toată forța, dar și foarte mobil.

Analiza fizionomiei mediului operațional viitor și a amenințărilor ce se pot manifesta în acesta este o condiție obligatorie pentru determinarea direcțiilor viitoare de dezvoltare și reorganizare a structurilor de tancuri în cadrul forțelor terestre.

Considerăm că viitoarele structuri de tancuri, din compunerea Forțelor Terestre Române, vor fi condiționate de două direcții de bază privind dezvoltarea și perfecționarea tancurilor, astfel:

- fabricarea/achiziționarea de noi tipuri de tancuri;
- modernizarea modelelor existente în dotare.

La această dată fabricarea în țara noastră a unui nou tanc principal de luptă al Forțelor Terestre Române, aliniat la cele existente în țările membre NATO, reprezintă o provocare și credem că este foarte greu de realizat cu toate că, în anii trecuți, am fost printre puținele țări din lume care au construit tancuri.

În cazul alegerii proiectării și construirii unui nou tanc principal de luptă este necesară dezvoltarea unui șasiu comun pentru toate vehiculele blindate destinate artileriei, apărării antiaeriene, sistemele de apărare chimice, biologice, radiologice și nucleare. Astfel proiectând și construind o platformă de luptă universală va fi utilizată ca șasiu comun pentru construirea mai multor blindate, un tanc principal de luptă, un vehicul blindat de luptă pentru infanterie, un vehicul de geniu, un vehicul blindat de evacuare-reparații, un transportor blindat greu de personal și mai multe tipuri de vehicule de luptă autopropulsate.

O altă soluție ar fi achiziționarea unui model în uz de la o țară membră NATO. În această situație apar costurile de achiziție, de asigurarea muniției, de instruire și cele necesare mentenanței.

Limitarea bugetului rămâne cea mai mare provocare pentru reorganizarea structurilor de tancuri. Considerăm că cea mai bună opțiune, care nu ar necesita un interval de timp foarte mare, în condițiile în care ar fi susținută de un buget adecvat, o constituie reorganizarea structurilor de tancuri prin achiziția unui tanc aflat deja în dotarea armatelor unor state membre NATO, în acest caz interoperabilitatea fiind confirmată.

BIBLIOGRAFIE:

1. SMG-103, *Doctrina Armatei României*, București, 2012.
2. SMFT-10, *F.T.-1, Doctrina operațiilor forțelor terestre*, București, 2017.
3. Asher H. Sharoni, Lawrence D. Bacon, *The Future Combat System (FCS). A Technology Evolution Review and Feasibility Assessment*, în *Armor*, July-August 1997.
4. T. Pleșanu, *Organizarea generală a blindatelor*, Editura A.T.M., București, 1998.
5. http://www.liveleak.com/view?i=1f9_1363442218.
6. http://www.liveleak.com/view?i=1f9_1363442218#PqqBwc7dYIosUtj.99.
7. http://www.liveleak.com/view?i=e51_1399489519.
8. <http://www.army-technology.com/features/feature-the-worlds-top-10-main-battle-tanks/>
9. <http://www.cfc.forces.gc.ca/259/290/289/286/lamontagne.pdf#page=2>
10. <http://www.militaryaerospace.com/topics/vetronics.htm>
11. <http://www.militaryaerospace.com/articles/2014/02/army-tank-buy.html>.
12. <http://www.globalsecurity.org/military/systems/ground/fcs-mgv-p.htm>
13. <http://www.businessinsider.com/11-incredible-weapons-that-only-america-has-2011-9?op=1#ixzz34GEVzcyB>.
14. http://www.armyrecognition.com/russia_russian_army_tank_heavy_armoured_vehicles_u/armata_russian_main_battle_tank_technical_data_sheet_specifications_information_description_pictures.html#top.

STUDIUL PRIVIND CAPABILITĂȚILE ELEMENTELOR OPERAȚIONALE NECONVENȚIONALE, CENTRU DE GREUTATE AL AMENINȚĂRILOR HIBRIDE

Costinel Nicolae MAREȘI

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Prin apel la tehnici de cercetare precum tehnica analizei de conținut, analiza documentară și studiul de caz, rezultatele cercetării științifice prezentate în articolul de față aduc în atenția specialiștilor elemente de noutate despre centrul de greutate al amenințărilor hibride, printr-o abordare cuprinzătoare și imersivă în provocările actuale ale mediului de securitate internațional.

Sunt tratate tacticile forțelor pentru operații speciale (apanajul statelor) și forțele neregulate precum forțele paramilitare non-statale: insurgenții, gherilele, grupurile teroriste, mercenarii, companiile militare private, organizațiile criminale transfrontaliere, dar și alte mijloace neconvenționale: operații psihologice, informaționale și agresiuni cibernetice. Toate acestea sunt analizate ca elemente structurale ale amenințărilor hibride.

În esență, pentru a preveni sau pentru a controla riscurile la securitatea națională constituite de amenințările hibride trebuie înțeles locul și rolul elementelor operaționale neconvenționale din cadrul acestor tipuri de amenințări emergente. Cercetarea științifică în acest domeniu se impune pentru ca armata română să fie sincronizată cu noile evoluții ale războiului contemporan.

Cuvinte-cheie: amenințare hibridă, agresiuni cibernetice, campanii militare private, mercenari, operații psihologice.

INTRODUCERE

Definiția acceptată de NATO începând cu anul 2018, pentru amenințarea hibridă, este pe atât de cuprinzătoare pe cât este de simplă, „o amenințare care combină în timp și spațiu, activități convenționale, neconvenționale și asimetrice”¹.

Termenul de *neconvențional* acoperă o paletă largă de posibilități, dar consider că cea mai importantă caracteristică este că elementele operative neconvenționale sunt cele care nu sunt reglementate de legile internaționale, legile războiului sau legile statului agresat. Curente de gândire militară includ și armele de distrugere în masă în categoria mijloacelor neconvenționale, dar consider că acestea nu fac obiectul acestui studiu deoarece în conflictele hibride nominalizate de specialiști și pe care le-am analizat nu am întâlnit utilizarea acestora și nici nu întrevăd ca acestea să facă parte din arsenalul unui adversar hibrid, care urmărește conflicte de joasă intensitate la limita dintre pace și război.

Propun următoarea taxonomie pentru componentele structurale neconvenționale ale unei amenințări hibride, în funcție de mediul operațional: componenta neconvențională paramilitară (de frontieră, mediu fizic), neconvențională virtuală (mediu psihologic, informațional) și neconvențională mixtă (cu capabilități extinse în mai multe medii operaționale).

1. COMPONENTA NECONVENȚIONALĂ PARAMILITARĂ

Componenta neconvențională paramilitară a amenințărilor hibride cuprinde forțele paramilitare, combatanții care nu sunt membri ai forțelor armate regulate și care desfășoară acțiuni neregulate, îndeplinindu-și scopurile prin tactici de acțiune indirecte și asimetrice.

Forțele paramilitare reprezintă forțe sau grupuri, distincte de forțele armate regulate ale oricărui stat, dar asemănătoare lor ca și organizare, echipament, pregătire și/sau misiuni².

Forțele paramilitare non-statale pot fi forțele insurgente, gherilele, teroriștii, mercenarii, companiile militare private, luptătorii independenți și organizațiile criminale transfrontaliere.

¹ ***, *Glosarul NATO de termeni și definiții*, AAP-06, Ediția 2018, p. 62.

² Disponibil la <https://dexonline.ro/definitie/insurgenta>, accesat la data de 15.08.2019.

1.1. Insurgenții, teroriștii și forțele de gherilă

Termenul de *insurgenți* a fost numele dat coloniștilor americani care s-au ridicat împotriva Angliei în secolul al XVIII-lea. Insurgența (insurecția) este o formă de luptă armată, având ca scop înlăturarea regimului politic existent sau a unei armate ocupante; revoltă, răscoală³.

Teroriștii pot fi forțe insurgente, prin faptul că luptă împotriva regimului politic, a autorităților în general, sau pur și simplu sunt vectori ai ideologiei, religiei, sau din alte motive și care utilizează violența împotriva unor ținte necombatante. Astfel despre teroriștii niponi din spatele atacului cu gaz sarin din 20 martie 1995 nu se poate spune că sunt insurgenți. Membrii niponi ai sectei religioase Aum Shinrikyo (trad. „adevărul suprem”), care au orchestrat atacul cu gaz neurotoxic care a provocat moartea a 13 oameni și rănierea a altor 5.800 pe cele trei magistrale de metrou din Tokyo⁴, nu urmăreau altceva decât să provoace tensiuni între Japonia și puterile externe, și nu răsturnarea puterii legitime.

Gherila, ca forță paramilitară, presupune „operații militare și paramilitare desfășurate de forțe neregulate, predominant indigene, într-un teritoriu ostil/ocupat de inamic”⁵. Mai bine spus lupta celui ocupat împotriva invadatorului, a celui slab împotriva celui puternic, a obiditului împotriva opresorului, de regulă susținută de o parte a populației locale⁶.

De referință este taxonomia conflictelor violente prezentată de Boaz Ganor (figura 1), din care se poate observa că tacticile neconvenționale sunt un răspuns „în oglindă” al celor convenționale⁷.

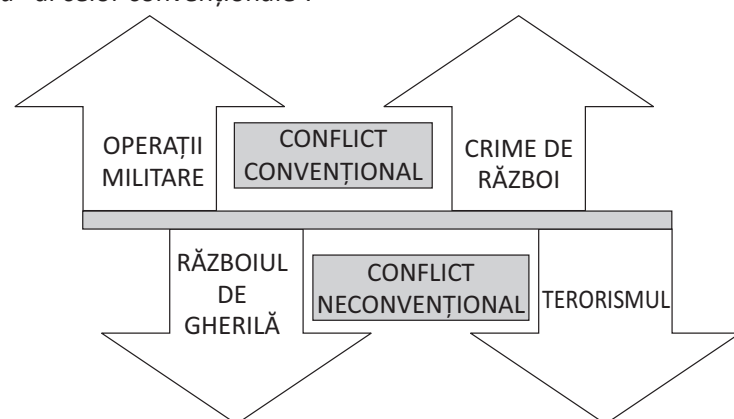

Figura 1: Taxonomia conflictelor violente

³ Disponibil la <https://dexonline.ro/definitie/insurgenta>, accesat la data de 15.08.2019.

⁴ Disponibil la <https://www.bbc.com/news/world-asia-35975069>, accesat la data de 16.08.2019.

⁵ ***, Departamentul SUA pentru Apărare, Joint Publications (JP) 3-05.1, Joint Special Operations Task Force Operations, 2007, p. GL-11.

⁶ Valerică Cruceru, *Elemente de artă militară întâlnite în războiul de gherilă modern*, în Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, Nr. 2/2013, p. 2.

⁷ Boaz Ganor, *Defining Terrorism*, International Policy Institute for Counter-Terrorism, 2010.

1.2. Mercenarii și companiile militare private (CMP)

Următorii pe lista forțelor paramilitare, posibil a fi componentele unei amenințări hibride în conflictele viitoare, sunt **mercenarii și companiile militare private**.

Potrivit Convenției internaționale a ONU privind recrutarea, utilizarea, finanțarea și instruirea mercenarilor, intrată în vigoare la 20 octombrie 2001, *jus in bello*, se scot în afara legalității toate aceste activități privind angajarea de către state a forțelor mercenare. Tot aici regăsim și definiția mercenarului, care este persoana care întrunește cumulativ mai multe caracteristici. Mă rezum la cele mai importante:

- este special recrutat în țară sau în străinătate pentru a lupta într-un conflict armat;
- ia parte la ostilități pentru un câștig personal care îi este promis, de către o parte la conflict sau în numele ei, o remunerație superioară celeia promise sau plătite combatanților având un grad și o funcție analoage în forțele armate ale acestei părți⁸.

La momentul cercetării, doar 35 de țări membre au ratificat convenția. Țări precum Rusia, SUA sau Marea Britanie, care au capabilități militare ridicate, nu au ratificat-o pe considerentul că acestea apelează la așa numitele companii militare private.

Companiile militare private, cunoscute ca și „războinici privați”, pentru că cei mai mulți dintre ei provin din cadre militare în rezervă, joacă un rol important în suportul tehnic, tehnologic și logistic, asigurarea ambițiilor de securitate, culegerea de informații, instruirea pentru apărare, chiar și participarea activă în conflicte. În principal ele au un rol defensiv, nu toate, după cum o să dau câteva exemple în cele ce urmează. Iarăși foarte interesant este faptul că ele pot fi angajate atât de către state, cât și de persoane juridice sau chiar persoane fizice.

Având în vedere că aceste entități nu aparțin statelor și deci nu se supun Convențiilor de la Haga, dau o nouă dimensiune violenței într-un conflict armat.

Sunt bine cunoscute și mediatizate două derapaje ale acestor actori din zonele de conflict: deschiderea focului împotriva populației civile din Bagdad în septembrie 2007 de către angajații companiei militare private Blackwater, actualmente Academi, când au fost uciși 17 civili și mulți alții răniți, dar și implicarea firmelor CACI International și Titan of San Diego⁹, în torturarea prizonierilor irakieni împreună cu angajați ai CIA și alți militari, în anul 2003-2004 la închisoarea Abu Ghraib, 30 km vest de Bagdad.

Companiile militare private și mercenarii se vor regăsi din ce în ce mai mult în zonele de conflict mai ales ca elemente ale unei amenințări hibride.

⁸ Disponibil la <http://www.un.org/documents/ga/res/44/a44r034.htm>, accesat la data de 20.08.2019.

⁹ Disponibil la <https://corpwatch.org/article/private-contractors-and-torture-abu-ghraib-iraq>, accesat la data de 19.08.2019.

Cea mai vocală utilizare recentă a companiilor militare private în conflicte hibride sunt legate de compania rusească cunoscută sub numele de Grupul Wagner, *omuleții verzi*, care a activat încă de la începuturi în conflictele din Crimeea și regiunile separatiste din estul Ucrainei, prin organizarea asalturilor asupra instituțiilor administrative ucrainene, instruirea separatiștilor pro-ruși, cât și participarea activă la luptă, cum ar fi bătălia de la începutul anului 2015 (14 ianuarie-20 februarie 2015) pentru Debaltseve, un important nod rutier și feroviar¹⁰.

Generalul-maior Serghei Kanchukov, fostul șef al serviciului de informații militare din districtul siberian și un veteran al serviciului militar de informații (GRU), a afirmat faptul că o combinație de echipament avansat și competențe profesionale ridicate, controlate direct de stat, conferă CMP capabilitatea de a desfășura sarcini de obicei specifice forțelor armate rusești. Mai mult, el susține că, spre deosebire de forțele regulate, aceste structuri sunt libere să aleagă orice mijloace pentru a-și atinge obiectivele specifice¹¹.

1.3. Războinicii freelancer

În ceea ce privește *luptătorii străini, războinicii freelancer* (liber profesioniști, independenți), pe care îi consider o forță paramilitară de nișă, nu există o definiție juridică acceptată la nivel internațional a acestora și nici un cadru legal pentru activitatea lor. Aceștia sunt persoane care părăsesc țara de origine sau reședința obișnuită și se implică în violență ca parte a unei insurgențe sau unui grup armat nestatal partizan într-un conflict armat. Sunt motivați de o serie de factori, în special ideologia, dar pot fi, de asemenea, atrași de luptă pentru recompensă financiară, cum ar fi cea adusă de prăduirea zonelor de conflict¹².

Potrivit UATV, o platformă multimedia internațională audiovizuală din Ucraina, la nivelul lunii noiembrie 2017, aproximativ 100 de luptătorii străini partizani regimului din Ucraina făceau parte din forțele regulate, iar printre acești erau cetățeni din Belarus, Georgia, Lituania, Republica Moldova sau chiar Rusia¹³.

Privatizarea războiului poate deveni o politică de stat pentru o țară care vrea să își proiecteze forța în afara granițelor, dar ai cărei cetățeni nu sunt dispuși să se sacrifice. Un exemplu edificator e faptul că la un moment dat companiile militare private reprezentau aproximativ 50% din forțele angajate de SUA în Irak, și 55% în Afganistan¹⁴.

¹⁰ Disponibil la <http://euromaidanpress.com/2019/03/02/ukrainian-ngo-collects-data-on-1500-russian-wagner-mercenaries-in-operation-trust-remake/>, accesat la data de 19.08.2019.

¹¹ Disponibil la https://www.researchgate.net/publication/328450701_'Continuing_War_by_Other_Means'_The_Case_of_Wagner_Russia's_Premier_Private_Military_Company_in_the_Middle_East, accesat la data de 15.08.2019.

¹² Disponibil la <https://www.globalsecurity.org/military/world/para/mercenary.htm> accesat la data de 19.08.2019.

¹³ Disponibil la <https://www.youtube.com/watch?v=X7r-LvsWUfg>, interviu vizualizat la data de 21.08.2019.

¹⁴ <https://aeon.co/essays/what-does-the-return-of-mercenary-armies-mean-for-the-world> accesat la data 10.08.2019.

1.4. Grupările criminale transfrontaliere

Potrivit Convenției ONU împotriva criminalității transfrontaliere organizate (UNTOC)- Convenția de la Palermo din 15 noiembrie 2000, intrată în vigoare în anul 2003, care are și trei protocoale¹⁵, ratificată de majoritatea statelor, definiția grupului infracțional organizat este: *un grup structurat alcătuit din trei sau mai multe persoane, care există de o anumită perioadă și acționează în înțelegere, în scopul săvârșirii uneia ori mai multor infracțiuni grave sau infracțiuni prevăzute de prezența convenției, pentru a obține, direct ori indirect, un avantaj financiar sau un alt avantaj material*¹⁶.

Activitățile acestor organizații criminale se rezumă la: spălarea de bani, corupție, contrabandă, acte de violență (asupra persoanelor sau bunurilor-vandalism și distrugere). Există și forme deosebite de criminalitate cu o componentă transfrontalieră cum ar fi terorismul, traficul de persoane și criminalitatea informatică¹⁷.

Trag două semnale de alarmă pe acest subiect, respectiv criminalitatea informatică și organizațiile criminale transfrontaliere de tip mafiot, a căror pondere în amenințările hibride va crește semnificativ în viitor.

Modus operandi al criminalității informatice evoluează permanent, croindu-și drumul spre prima poziție în topul celor mai periculoase amenințări la securitatea națională.

Atacatorii cibernetici vorbitori de limbă rusă sunt proeminenți în această zonă a criminalității. Țintele lor tind să devină furnizorii de servicii în detrimentul utilizatorilor individuali, pentru că având acces la baza acestora de date, pot căpăta acces la datele confidențiale ale clienților acestora.

Cel mai probabil aceștia se vor orienta către atacuri împotriva infrastructurii critice¹⁸, un exemplu în acest sens, bine cunoscut, este virusul „Stuxnet”, devoalat în anul 2010, creat pentru a ataca facilitatea nucleară din Natanz (Iran) prin modificarea ritmului de deschidere și închidere a valvelor care furnizau gazul hexaflorit necesar centrifugelor care ajutau la îmbogățirea uraniului¹⁹.

În ceea ce privește organizațiile criminale transfrontaliere de tip mafiot, membrii grupării de motocicliști „*lupii nopții*”, porecliți și „*îngerii lui Putin*”

¹⁵ Protocolul privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special femei și copii, Protocolul împotriva traficului ilegal de migranți pe cale terestră, pe calea aerului și pe mare, precum și Protocolul împotriva fabricării și traficului ilicit de arme de foc, de piese și componente pentru acestea și de muniții.

¹⁶ ***, Convenția ONU împotriva criminalității transfrontaliere organizate (UNTOC), art. 2, alin (a), tradusă pe adresa <http://www.monitoruljuridic.ro/act/conventia-natiunilor-unite-din-15-noiembrie-2000-impotriva-criminalitatii-transnationale-organizate-emitent-organizatia-natiunilor-unite-publicat-n-39751.html>, accesat la data de 10.08.2019.

¹⁷ Disponibil la <https://rm.coe.int/carte-alba-a-criminalitatii-organizate-transnationale/168070ab40>, accesat la data de 10.08.2019.

¹⁸ Disponibil la <https://www.europol.europa.eu/content/eu-serious-and-organised-crime-threat-assessment-socta>, Raport Europol SOCTA 2013, Evaluarea amenințării legate de crima organizată, accesat în data de 13.08.2019.

¹⁹ ***, *Spionii, cine sunt și ce fac? O incursiune în spionajul contemporan*, Editua RAO, București, 2013, pp. 347-348.

par să fie reprezentativi deja că fiind o componentă hibridă utilizată de Rusia. Voci ale administrației centrale americane declară că aceștia colaborează cu forțele speciale de la Kremlin, recrutând separatiști și fiind direct implicați în conflictele din regiunile Donetsk și Luhansk, inclusiv la asedierea facilităților forțelor navale ucrainene din Sevastopol.

Liderul acestora, Alexander Zaldostanov („Chirurgul”) este un apropiat al președintelui rus, cu care s-a aflat la mai multe evenimente ultranaționaliste ruse atât în Rusia cât și în Ucraina²⁰.

Recent aceștia au creat o veritabilă bază militară, pe locul unei foste ferme de porci din satul Dolna Krupa (70 km NE de Bratislava) unde au tancuri, vehicule blindate și echipament militar, așa cum sunt surprinse în pozele publicate de jurnaliștii de investigație, obținute în vara anului 2018, cu ajutorul dronelor. Reprezentanții grupării susțin că doresc să construiască un muzeu dedicat armatei sovietice din timpul celui de al Doilea Război Mondial²¹.

Grupările criminale transfrontaliere se bucură de o libertate sporită și totodată fac viață grea autorităților pentru că speculează în mod reușit legislația națională și internațională lacunară, de cele mai multe forțează drepturile și libertăților universale, care îi apără și pe aceștia și se adăpostesc sub I sponsorilor de nivel state, cum este exemplul grupării de mai sus (administrația centrală slovacă trebuie să aibă grijă ca prin intervenția lor în activitățile „lupilor noapții” să nu afecteze relațiile diplomatice cu Rusia).

Cele mai puternice organizații criminale transfrontaliere sunt: Solntsevskaya Bratva (implicată în traficul de droguri dinspre Afganistan), Yamaguchi Gumi-„yakuza” (Japonia), Camora, ‘Ndrangheta, (Italia) cartelul Sinaloa, (Mexic), fiecare din ele cu un capital de peste 3 miliarde de dolari²².

Există opinii de specialitate conform cărora „*criminalitatea organizată constituie un sistem economic paralel, care realizează cifre de afaceri și beneficii ilegale care depășesc, în unele țări, produsul național brut al acestora*”²³.

Având în vedere că atât grupările de insurgență (gherilă), cât și organizațiile criminale sunt în afara legii, antiguvernamentale, există situații când acestea colaborează pentru sprijin mutual.

În Columbia unde operează mafia locală, de la Medellin și Clanul din Golf (Urabenos), unde potrivit datelor ONU există aproximativ 171.000 hectare cultivate

²⁰ Disponibil la <https://www.bbc.com/news/world-europe-45019133>, accesat la data de 13.08.2019.

²¹ Disponibil la <https://www.rferl.org/a/night-wolves-putin-bikers-slovakia-military-camp-/29385437.html>, accesat la data de 13.08.2019.

²² Disponibil la <http://fortune.com/2014/09/14/biggest-organized-crime-groups-in-the-world/>, accesat la data de 16.08.2019.

²³ Disponibil la https://www.academia.edu/33322781/conceptul_de_criminalitate_organizat%C4%82_%C3%8EN_DREPTUL_EUROPEAN, accesat la data de 16.08.2019.

cu arbust de coca²⁴ există o îndelungă colaborare între acestea și forțele de gherilă partizane regimului, gen AUC (Forțele unite de apărare ale Columbiei-în prezent demobilizate)²⁵, cât mai ales cu cele disidente, gen FARC (Forțele armate revoluționare ale Columbiei-ideologie marxistă), care percepeau comisioane pe comerțul de droguri practicat de pe teritoriul acestora. Veniturile imense din traficul ilegal de droguri le permit insurgenților să se aprovizioneze cu arme, echipament și resurse umane, în timp ce oferă adăpost organizațiilor criminale în zonele rurale pe care le controlează²⁶.

Potrivit surselor citate lucrurile capătă o nouă dimensiune fatidică, când pe timpul demobilizării FARC, intervine cartelul mexican Sinaloa, doritor să preia piața neagră de droguri din Columbia, reînarmează liderii FARC și își impun autoritatea în orașul port columbian Tumaco²⁷.

Exemplul de mai sus nu este doar un scenariu, este realitatea cu care se confruntă un stat suveran. Această simbioză între elementele de crimă organizată și pe deoparte insurgenții, cât și cu forțele paramilitare partizane regimurilor, crează o veritabilă amenințare hibridă pentru securitatea națională a unui stat.

Experiența militară a forțelor paramilitare este căutată de organizațiile criminale pentru că aceștia oferă securitate și protecție, dispun de capabilități de recunoaștere, avertizare timpurie și le conferă o anumită greutate statului lor printre grupările rivale.

2. COMPONENTA NECONVENȚIONALĂ VIRTUALĂ

În acest capitol prezint capabilitățile operațiilor psihologice, informaționale și agresiunile cibernetice. Primele două tipuri de operații, cele informaționale și psihologice, care fac parte și din apanajul militar al României, au priză mai mare la populația civilă, care este mai receptivă și nediscriminatorie privind informațiile care îi sunt servite. Acestea sunt cele două instrumente utilizate în lupta pentru percepții, care vizează afectarea voinței și anularea sprijinului populației pentru forțelor armate ale adversarului.

2.1. Operațiile psihologice

Operațiile psihologice (psyops) sunt o gamă de acțiuni care vizează domeniul cognitiv urmărind inducerea unor atitudini și comportamente care afectează realizarea obiectivelor strategice ale inamicului. Rolul acestora este să producă

²⁴ Disponibil la <https://www.france24.com/en/20181213-cartels-ex-farc-alliance-poses-new-threat-columbia-hrw> accesat la data de 16.08.2019.

²⁵ Disponibil la <https://profiles.colombiareports.com/auc/>, accesat la data de 16.08.2019.

²⁶ Disponibil la https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/otis_farcdrugtrade2014.pdf, John Otis, FARC și comerțul ilegal de droguri din Columbia, Editura Wilson Center, 2014, accesat la data de 17.08.2019.

²⁷ *Ibidem*, p. 35.

emoții precum ura, rușine, frică, care să erodeze voința adversarului. *Psyops* se bazează pe manipulare, „răspândire deliberată a unor informații, zvonuri, idei și lucrări de artă, cu scopul de a dăuna altor grupuri specifice, mișcări, credințe, instituții sau guverne”²⁸.

Primii care au operaționalizat *psyops* au fost francezii în 1915, când au înființat „serviciul de propagandă prin aviație”, apoi au urmat Germania și Anglia, care a înființat „biroul de propagandă”. În 1917 a fost folosită prima bombă cu manifeste (fluturași), care avea o capacitate de 500 de astfel manifeste.

Un succes răsunător în istoria militară recentă pe care l-au avut *psyops* în teatrele de operații a fost în Primul Război din Golf (2 august 1990–28 februarie 1991), înainte și pe timpul operațiunii *Furtună în Deșert*, când o coaliție internațională, sub egida ONU, a luptat pentru eliberarea Kuweitului de sub ocupația proaspăt instaurată de către Irak.

Operațiile *psyops* de atunci au presupus:

- transmiterea de emisiuni radio și TV, cum ar fi „Vocea Golfului”, de propagandă aliată, care îi prezentau într-o lumină favorabilă menită a induce frica de represalii, pe teritoriul cucerit al Kuweitului și în Irak. (avionul EC-130E Volant Solo, transmitea pe frecvențe radio în timpul zborului adânc în dispozitivul inamicului)
- utilizarea boxelor portabile pe mașini militare, care transmit mesaje de îndemn la dezertare;
- împrăștierea cu sprijinul aviației, artileriei, a manifestelor cu desene și/sau cu mesaje text.

Rezultatele în cifre ale succesului operațiilor psihologice arată că 44% din militarii irakieni au dezertat.

2.2. Operațiile informaționale

Pe de altă parte, *operațiile informaționale* sunt o gamă de acțiuni militare care vizează influențarea procesului de luare a deciziilor ale oponentului pentru a-i sprijini realizarea obiectivelor proprii, protejându-și în același timp sistemele informaționale. Țintele strategice sunt informațiile, sistemele și procesele bazate pe informație ale adversarului. Potrivit doctrinei NATO există 3 piloni ale *info ops*: *oamenii* – adică factorii de decizie, liderii de opinie; apoi *sistemele hardware* – rețelele de calculatoare și *procesele* ce-i leagă pe decidenți de rețelele de calculatoare, de exemplu structurile organizaționale tehnici, tactici, proceduri.

²⁸ Marius Nițulescu, *Operațiile psihologice, necesitate a actului de comandă*, Buletinul de teorie militară nr. 4, Editura SMFT, 2010, http://www.revista.forter.ro/2010_4_t/02-fm/06.html, accesat la data de 17.08.2019.

Opinia publică este informată și manipulată prin intermediul presei, care în același timp modelează deciziile strategice ale mediului politic. Atacurile informaționale presupun operații de descurajare strategică, inducerea în eroare (livrarea către adversar de informații false), război mediatic.

Tehnologia multimedia de schimb de informații, libera circulație a informației, dreptul la libertatea opiniilor și a exprimării, rețelele de socializare, deși sunt factori care ajută la dezvoltarea societății pot de asemenea să fie folosite în alte moduri, cu alte intenții ostile.

Războiul mediatic reprezintă „confruntarea dintre mass-media aparținând unor tabere aflate în stare de conflict armat, pentru a impune atât propriei opinii publice, cât și celei internaționale, propria versiune privind cauzele, desfășurarea și consecințele războiului în sine”²⁹. Acest tip de război de cele mai multe ori se bazează pe dezinformare, precum știrile false (fake news). *Fake news*-urile sunt un subiect fierbinte pentru instituțiile de profil, pentru că sunt foarte utilizate în cadrul amenințărilor hibride. Războiul mediatic este o componentă a luptei pentru percepții.

Statul Islamic³⁰ a cunoscut succese remarcabile prin utilizarea războiului mediatic. Prin difuzarea către publicul larg a actelor sale de terorism, cât și imagini în direct din asalturile asupra orașelor arabe din Irak și Siria au reușit să atragă în mod nesperat numeroși luptători din zonele de operații, cât și din țările occidentale. Propaganda islamică a fost a doua armă a acestei grupări. Reprezentativă în descrierea acesteia este figura de mai jos.

Figura 2: Reprezentare sugestivă a propagandei ISIS în zonele de conflict (coperta lucrării Mass-media operativă: Și tu ești un Mujahedin)

²⁹ Cătălin Hentea, *Propaganda firă frontiere*, Editura Nemira, București, 2002, p. 24.

³⁰ Grupare sunnită și salafistă insurgentă afiliată la al-Qaida, activă în Irak și Siria (lider Abu Bakr al-Baghdadi).

Începând cu luna aprilie 2016, în mediul virtual a circulat un material propagandistic aparținând ISIS, denumit *Mass-media operativă: Și tu ești un Mujahedin*, care practic era o recunoaștere oficială a importanței războiului informațional pentru *jihad-ul* acestora. Prin apel la motive ideologice, teologice (religioase), cât și emoționale îndemnau la sprijinirea cauzei acestora prin răspândirea propagandei de către orice voluntar, recunoscându-i importanța în egală măsură cu cea a luptătorului care efectiv era angajat în conflictul militar.

Importanța acordată acestui tip de susținători ai cauzei, așa cum este descris și în materialul de mai sus nu este o inovație. Usamah bin Ladin afirma încă din anul 2002 că există „*un grup de operatori mass-media și camarazi ai stiloului care au un rol proeminent în dirijarea războiului, distrugând moralul dușmanului și ridicând spiritele comunităților musulmane*”. Combatanții din mass-media trebuiau să urmeze trei linii principale de efort: o narațiune pozitivă (islamul ca fiind alternativa oportună), contrazicerea oponentilor și operaționalizarea mass-mediei pentru a servi acestora³¹.

Rețelele sociale după media televizată este mediul în care se dezvoltă cel mai bine curentele de opinie. Aici războiul informațional este dus prin crearea de conturi false și robotrolling³².

Rusia a speculat această vulnerabilitate, reprezentată de platformele online de rețelele sociale. Cum afirma și Aristotel în opera „*Politica*”, „*omul este din natură o ființă socială*”, în grupuri, în comunități el se formează, se desăvârșește, aici el este puternic dar și vulnerabil.

Un vârful de lance în războiul informațional este Agenția de Cercetare pe Internet (IRA), „*trolii din Olgino*”, cu sediul la Sankt Petersburg, o organizație profund activă în dispozitivul oponentilor săi, cu conexiuni la serviciul de intelligence al armatei rusești³³. Înființată în anul 2013, această instituție marionetă a servit intereselor cu mize mari pentru Kremlin la alegerile prezidențiale din 2016 din SUA. Campania lor de manipulare și dezinformare a dovedit că aveau cunoștință de subiectele delicate din societatea și cultura americană pe care le-au exploatat, în mediul virtual, în mod organizat și cu maximă eficiență. Trolling-ul întreprins de IRA s-a bazat pe subiecte care dezbinau votanții ca de exemplu: dreptul americanilor de a deține arme

³¹ Disponibil la <https://www.stratcomcoe.org/media-jihad-islamic-states-doctrine-information-warfare>, Charlie Winter, Jihadul media, Media Jihad: The Islamic State's Doctrine for Information Warfare, accesat la data de 21.08.2019.

³² Transmiterea de mesaje repugnante, menite să producă discordie între cititorii acestora.

³³ Denumire schimbată în anul 2010, în Direcția Principală de Activitate a Șefului General al Personalului Rus, cunoscută sub acronimul GRU, potrivit <https://www.reuters.com/article/us-britain-russia-gru-factbox/what-is-russias-gru-military-intelligence-agency-idUSKCN1MF1VK>, accesat la data de 15.08.2019.

personale, abuzurile poliției, problemele populației de culoare (segregarea rasială), secesiunea dintre Nord și Sud (#Texit, #Calexit), problema imigranților, teoriile conspiraționiste, fraudele electorale, războiul din Siria. Meme-urile, acele idei care se propagă rapid într-o cultură au constituit un centru de greutate al ofensivei informaționale întreprinse de IRA în America.

Foarte des sunt utilizați și așa-numiții „*roboți sociali*”, de fapt algoritmi de programare pe calculator care imită comportamentul uman.

În perioada 1 mai - 31 iulie 2018, 49% din toate mesajele în limba rusă legate de prezența NATO în Țările Baltice și Polonia au fost create în mod automat. Din totalul conturilor pe rețelele sociale aparținând unor vorbitori de limba rusă conturile automatizate au reprezentat 36% din totalul acestei categorii³⁴.

Operațiile informaționale sunt o componentă vitală a amenințărilor hibride mai ales pentru că sunt foarte eficiente împotriva populației civile, care devine ușor masă de manevră, acoliți fără să știe ai intereselor strategice ale agresorilor.

2.3. Agresiunile cibernetice

Un mijloc neconvențional care probabil va avea un caracter dominant între celelalte elemente ale unei amenințări hibride este reprezentat de ansamblul instrumentelor de atac cibernetic.

Este un instrument la îndemâna statelor, dar și al actorilor nestatali (organizații criminale transnaționale, indivizi, grupări insurgente). A apărut inițial în mediul civil, dar a fost repede integrat în arsenalele militare. Entitățile statale care își asumă rolul de agresori în spațiul cibernetic sunt țări precum Coreea de Nord, China și Rusia. Acestea uzitează de astfel de tactici pentru că este un domeniu relativ nou, care nu are un sistem de incriminare și măsuri coercitive solide în dreptul internațional.

Relevant pentru integrarea spațiului cibernetic în sistemul de drept internațional este „*Manualul Tallin*” ajuns deja la a doua ediție, produs al Centrului Cooperativ de Excelență NATO pentru Apărare Cibernetică (21 state membre în 2018)³⁵ care a fost în mod voit construit în anul 2008 în Estonia, la un an după atacurile cibernetice lansate de Rusia asupra acestei țări. Rolul acestei instituții militare este pur defensiv.

Pentru că atacatorii cibernetici lasă puține „*urme*” sau deloc, e greu de emis acuzații împotriva acestora. Nicio țară nu își recunoaște operațiile în spațiul cibernetic. Pentru că indiciile privind acestea sunt slabe, atacul cibernetic

³⁴ Disponibil la <https://www.stratcomcoe.org/robotrolling-20183>, Rotrolling, Centrul de Excelență NATO în domeniul Comunicării Strategice din Riga, accesat la data de 23.08.2019.

³⁵ Disponibil la <https://ccdcoe.org/research/tallinn-manual/>, accesat la data de 12.08.2019.

este inevitabil utilizat într-un conflict hibrid. Țintele atacurilor cibernetice pot fi orice entitate care operează în spațiul cibernetic (virtual), dar sunt preferate de agresori țintele valoroase pentru securitatea națională cum ar fi instituțiile statului, infrastructura critică, decidenții politici, băncile.

Atacurile cibernetice din partea Rusiei sunt o componentă edificatoare în conturarea ei ca amenințare hibridă pentru ordinea și securitatea internațională.

În ultimul deceniu, conform (figura 3), Rusia a agresat cibernetic țări ex-sovietice, și a încercat să integreze aceste atacuri cibernetice în operații întrunite mai ample, prin care să readucă aceste țări sub influența acesteia.

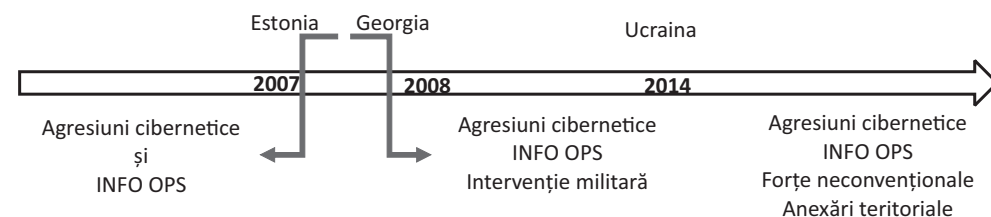

Figura 3: Integrarea agresiunii cibernetice în operațiile militare conduse de Rusia în spațiul fostei URSS

Criza soldatului de bronz din Tallin a început pe data de 26 aprilie 2007 când autoritățile estoniene au demarat pregătirile de relocare a acestui monument sovietic din cel de-Al Doilea Război Mondial din centrul orașului Tallinn la un cimitir militar. Momentul a fost speculat de autoritățile de la Kremlin pentru agresarea statului estonian.

Atacurile au început cu transmiterea unui volum mare de mesaje pe telefoanele mobile din Estonia pentru diseminarea dezinformării, îndemnând populația estonă să înceapă o rezistență armată împotriva guvernului. Mijloacele media de limbă rusă au cerut voluntarilor să lanseze atacuri cibernetice împotriva partidelor politice și site-uri guvernamentale estoniene, furnizând liste cu obiective, instrucțiuni și instrumente de atac. Au urmat clasicele atacuri de tip DoS și DDoS³⁶ până la atacuri ce vizau infrastructura informațională critică-serverele de denumire a domeniului (DNS), nodurile de rețea ale companiilor de telecomunicații. Aceste acțiuni au dus la prăbușirea comunicațiilor telefonice pentru anumite perioade de timp, întreruperea site-urilor guvernamentale și ale băncilor. S-a estimat că cea mai importantă bancă din Estonia a suferit pagube de peste 6 milioane de euro.

Conflictul armat dintre Georgia și Rusia, din august 2008, a pornit ca urmare a intervenției militare a Georgiei asupra regiunii separatiste Osetia de sud.

³⁶ Denial of Service și Distribuit Denial of Service.

Atacurile cibernetice au coincis cu intervenția militară a Rusiei în Osetia de sud, în 8-9 august 2008. Au predominat atacurile DDoS asupra site-urilor guvernamentale, compromiterea acestora, spam-uri în masă, spargerea conturilor de e-mail, divulgarea de informații private către publicul larg și diverse elemente malware. Pe forumurile în limba rusă (StopGeorgia.ru, Xakep.ru) s-au distribuit liste cu obiective, instrucțiuni și instrumente de atac cibernetic contra georgienilor.

În ceea ce privește Ucraina numărul atacurilor DDoS, compromiterea site-urilor ucrainene, trimiterea de SMS conținând propagandă pro-rusă a crescut semnificativ din decembrie 2013. În martie 2014 Rusia a executat operații militare sprijinite de atacuri cibernetice împotriva Ucrainei, un atac DDoS de 32 de ore mai virulent decât cele folosite anterior în Georgia, a întrerupt internetul în această țară în timp ce rebelii pro-ruși au preluat controlul peninsulei Crimeea³⁷.

În Decembrie 2015 autoritățile ucrainene au dat publicității informații potrivit cărora atacurile cibernetice asupra sistemului național de energie sunt cele care au lăsat în întuneric, ore la rând, peste 200.000 de consumatori privați. În anul 2016 au fost lansate diverse atacuri cibernetice asupra infrastructurii critice ucrainene (rețeaua electrică din Kiev, aeroportul din Kiev, trezoreria, administrația fondului de pensii etc.). Daunele economice cele mai extinse au fost efectuate cu NotPetya ransomware în iunie 2017, prin care s-au dezactivat 10% din computerele din Ucraina și au cauzat costuri financiare în valoare de 0,5% din PIB-ul Ucrainei. Serviciile de informații ucrainene au acuzat guvernul rus că se află în spatele acestor atacuri.

Atacurile cibernetice în sprijinul operațiilor informaționale lansate de Rusia tind să fie orientate din ce în ce mai mult către fraudarea sau influențarea alegerile electorale din statele democratice, pentru a asigura ajungerea la puterea a favoriților de la Kremlin.

3. COMPONENTA NECONVENȚIONALĂ MIXTĂ

Forțele pentru operații speciale sunt componenta neconvențională mixtă, deoarece operează atât în mediul fizic, cât și în mediul psihologico-informațional și pot acționa atât convențional, deși mai rar, dar și neconvențional.

Misiunea forțelor speciale, în viziunea americană, presupune operații de contrainsurgență, contraterorism, operații informaționale, luptă neconvențională, acțiuni directe (misiuni scurte, precise), pregătirea apărării statelor unde sunt

³⁷ Disponibil la <https://www.nbcnews.com/storyline/hacking-in-america/timeline-ten-years-russian-cyber-attacks-other-nations-n697111>, accesat la data de 11.08.2019.

dislocate, cercetarea dispozitivului inamic, asistarea la protecția forței³⁸. Acestea le sunt specifice lovituri rapide, *chirurgicale*, de mică amploare asupra centrului de greutate al inamicului, lichidarea liderilor, distrugerea unor ținte de importanță strategică, ș.a.m.d.

Forțele pentru operații speciale pot fi implicate și în antrenarea insurgenților privind modul de exploatare a vulnerabilităților, prin instruirea acestora cu tactici, tehnici și proceduri în scopul producerii de pagube majore și efecte psihologice asupra adversarilor. Forțele pentru operații speciale se pot infiltra cu ușurință printre populația locală a zonei de conflict, fiind fini cunoscători ai identității culturale, istorice și ideologice specifică acestora, dirijându-le în mod voluntar acțiunile spre a servi scopurilor impuse de statele de care aparțin.

Activitatea forțelor rusești pentru operații speciale din conflictele recente din Ucraina sunt intens analizate și toate concluziile îndeamnă la recunoașterea rolului crucial pe care l-au avut în evoluția evenimentelor.

CONSIDERAȚII FINALE

Prin studiul de față am abordat teoretic și practic, cu exemple concludente din conflicte hibride, capacitățile mijloacelor neconvenționale integrate în operațiile adversarilor hibridi.

O amenințarea hibridă prezintă un risc mai mare la securitatea națională și internațională în funcție de elementele neconvenționale integrate în aceasta. Pe acest considerent propun următoarea clasificare:

- amenințarea hibridă de grad 0, conține elemente din aceeași grupă de mijloace neconvenționale, exemplu amenințarea hibridă din Columbia constituită de FARC-insurgenți (forțe paramilitare) și carteluri de droguri (organizație criminală transnațională);
- amenințarea hibridă de grad 1, conține elemente neconvenționale din 2 grupe de mijloace neconvenționale, exemplu Hezbollah constituită din insurgenți (forțe paramilitare) și alte elemente neconvenționale- operații informaționale;
- amenințarea hibridă de grad 2, conține tipuri distincte de elemente neconvenționale din toate grupele de mijloace neconvenționale, exemplu Rusia în conflictul din Ucraina, constituită din forțe pentru operații speciale

³⁸ ***, FM 3-05.20 (FM 31-20), Doctrine for special forces operations, 2001, p. 2, disponibilă la <https://fas.org/irp/doddir/army/fm3-05-20.pdf>, accesat la data de 11.08.2019.

rusești, insurgenți (separatiștii pro ruși – forțe paramilitare) și alte elemente neconvenționale – atacuri cibernetice, operații informaționale și psihologice.

Diferitele tipuri de amenințări hibride impun mijloace de contracarare adaptate la specificul acestora. Acestea pot constitui fără echivoc un obiect nou de cercetare științifică. În timp ce operațiile militare convenționale sunt o constantă și o condiție obligatorie pentru a discuta despre o amenințare hibridă, elementele de forță neconvențională, pot fi folosite în nuanțe diferite, dar în mod sincron cu primele.

Conchid cu afirmația că amenințarea hibridă este un sistem de amenințări convenționale și neconvenționale, în care ponderea este deținută de cele neconvenționale. Potrivit teoriei sistemelor, un sistem este mai mult decât suma elementelor componente, pentru că există acele relații care apar între acestea și modifică raportul de forțe. Prin analogie și amenințarea hibridă, care este un sistem, beneficiază de acel multiplicator de forță un rezultat al relațiilor dintre componentelor sale.

Pentru contracararea amenințărilor hibride se impune, așadar, înțelegerea elementelor militare și nonmilitare ale mediului operațional, realizarea avertizării timpurii, desfășurarea activităților în mod întrunit, interagenții, multinațional și consolidarea unei comunicări strategice care să faciliteze inducerea unui comportament selectiv, critic, al populației civile în ceea ce privește conținutul de informații pe care îl accesează.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, Convenția ONU împotriva criminalității transfrontaliere organizate (UNTOC), tradusă pe adresa <http://www.monitoruljuridic.ro/act/conventia-natiunilor-unite-din-15-noiembrie-2000-impotriva-criminalitatii-transnationale-organizate-emitent-organizatia-natiunilor-unite-publicat-n-39751.html>.
2. ***, Departamentul SUA pentru Apărare, *Joint Publications (JP) 3-05.1, Joint Special Operations Task Force Operations*, 2007, p. GL-11.
3. ***, FM 3-05.20 (FM 31-20), *Doctrine for special forces operations*, 2001, p. 2, <https://fas.org/irp/doddir/army/fm3-05-20.pdf>.
4. ***, Glosarul NATO de termeni și definiții, AAP-06, Ediția 2018.
5. ***, *Spionii, cine sunt și ce fac? O incursiune în spionajul contemporan*, Editura RAO, București, 2013.
6. ***, TC 7-100, *Hybrid Threat*, Washington, 2010.
7. Valerică Cruțeru, *Elemente de arta militară întâlnite în războiul de gherilă modern*, în Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, Nr. 2/2013.

8. Boaz Ganor, *Defining Terrorism*, International Policy Institute for Counter-Terrorism, 2010.
9. Cătălin Hentea, *Propaganda firă frontiere*, Editura Nemira, București, 2002.
10. Marius Nițulescu, *Operațiile psihologice, necesitate a actului de comandă*, Buletinul de teorie militară nr. 4, Editura SMFT, 2010, http://www.revista.forter.ro/2010_4_t/02-fm/06.html.
11. <http://euromaidanpress.com/2019/03/02/ukrainian-ngo-collects-data-on-1500-russian-wagner-mercenaries-in-operation-trust-remake/>.
12. <http://fortune.com/2014/09/14/biggest-organized-crime-groups-in-the-world/>.
13. <http://www.un.org/documents/ga/res/44/a44r034.htm>.
14. <https://aeon.co/essays/what-does-the-return-of-mercenary-armies-mean-for-the-world>.
15. <https://ccdcoe.org/research/tallinn-manual/>.
16. <https://corpwatch.org/article/private-contractors-and-torture-abu-ghraib-iraq>.
17. <https://dexonline.ro/definitie/insurgent>.
18. <https://profiles.colombiareports.com/auc/>.
19. <https://rm.coe.int/cartea-alba-a-criminalitatii-organizate-transnationale/168070ab40>.
20. https://www.academia.edu/33322781/conceptul_de_criminalitate_organizat%C4%82_%C3%8EN_dreptul_european.
21. <https://www.bbc.com/news/world-asia-35975069>.
22. <https://www.bbc.com/news/world-europe-45019133>.
23. <https://www.europol.europa.eu/content/eu-serious-and-organised-crime-threat-assessment-socta>, Raport Europol SOCTA 2013, *Evaluarea amenințării legate de crima organizată*.
24. <https://www.france24.com/en/20181213-cartels-ex-farc-alliance-poses-new-threat-colombia-hrw>.
25. <https://www.globalsecurity.org/military/world/para/mercenary.html>.
26. <https://www.hSDL.org/c/tactics-and-tropes-of-the-internet-research-agency/>, *The Tactics & Tropes of the Internet Research Agency*, New Knowledge.
27. <https://www.nbcnews.com/storyline/hacking-in-america/timeline-ten-years-russian-cyber-attacks-other-nations-n697111>.
28. https://www.researchgate.net/publication/328450701_'Continuing_War_by_Other_Means'_The_Case_of_Wagner_Russia's_Premier_Private_Military_Company_in_the_Middle_East.
29. <https://www.reuters.com/article/us-britain-russia-gru-factbox/what-is-russias-gru-military-intelligence-agency-iduskcn1mf1vk>.
30. <https://www.rferl.org/a/night-wolves-putin-bikers-slovakia-military-camp-/29385437.html>.

31. <https://www.stratcomcoe.org/media-jihad-islamic-states-doctrine-information-warfare>, *Media Jihad: The Islamic State's Doctrine for Information Warfare*, Charlie Winter.
32. <https://www.stratcomcoe.org/robotrolling-20183>, *Robotrolling*, Centrul de Excelență NATO în domeniul Comunicării Strategice din Riga.
33. https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/otis_farcdrugtrade2014.pdf, John Otis, *FARC și comerțul ilegal de droguri din Columbia*, Editura Wilson Center, 2014.
34. <https://www.youtube.com/watch?v=X7r-LvsWUfg>.

REALITĂȚI ȘI TENDINȚE ÎN EVOLUȚIA CONCEPTULUI DE SECURITATE CIBERNETICĂ NAVALĂ

Sebastian-Gabriel POPESCU

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Analiza spațiului cibernetic în cadrul forurilor militare și armatelor moderne, cu precădere în forurile NATO, a definit, pentru toate forțele, inclusiv pentru cele navale, necesitatea abordărilor strategice conexe războiului viitorului, război de o abordare complexă, care integrează și concatenează războiul hibrid, războiul cibernetic, lupta împotriva terorismului, dar mai ales articularea și conexiunea acestora. Dezvoltările și abordările tehnologice actuale inserate în noile tehnologii și tehnologia informației au un impact cu totul deosebit asupra spațiului de securitate și spațiului luptei. Chiar dacă, de fapt, ne aflăm într-un plin război continuu, care cuprinde mai ales domeniile economice, financiare și informațional conex cu domeniul informatic, este necesar să fie căutate și folosite noi capacități bazate pe inteligență artificială – conexă domeniului informatic, care să permită exploatarea mega-datelor și să determine un comportament adecvat în spațiul cibernetic pentru operare, dar și pentru contracarare. În cele ce urmează, vom evidenția preocupările noastre în această privință.

Cuvinte-cheie: spațiul cibernetic, concept de securitate, inteligență artificială, cibernetică navală, cultura cibernetică.

CULTURA DE SECURITATE CIBERNETICĂ NAVALĂ

Cultura de securitate cibernetică navală nu este și nu trebuie să fie doar apanajul specialistului, ci al întregului personal al unei organizații. Fie ea unitate economică, unitate de învățământ, unitate militară etc., are, în aceste vremuri, obligația intrinsecă să-și formeze o cultură de securitate cibernetică, pentru că, azi, o astfel de cultură se constituie într-un suport de bază al oricărei organizații, al oricărei persoane, al oricărui om. Ea este echivalentă cu cultura muncii, întrucât, în orice domeniu am activa – și chiar dacă am fi doar simpli asistați social – trebuie să știm să folosim un telefon mobil, un calculator, să activăm un program de securitate cibernetică, să ne protejăm datele personale sau de interes major pentru noi și pentru mediul în care trăim.

Cultura de securitate cibernetică presupune crearea și patrimonizarea unui sistem de valori, iar acest lucru necesită timp, experiență, cunoaștere profundă și, mai ales, capacitate de creație în spațiul cibernetic. Poporul român, mai ales în dimensiunea sa tânără, are astfel de disponibilități. Informaticienii români și-au format deja un brand, atât în țară, cât și peste hotare.

Toate statele din Uniunea Europeană și de pe întreaga planetă au început, de câțiva ani buni, să acorde o atenție cu totul specială securității cibernetică și combaterii criminalității cibernetică. Atacurile cibernetică s-au intensificat, s-au amplificat și cunosc o bună organizare și o coordonare pe măsură. De aceea, atât la nivelul structurilor Uniunii Europene, cât și în cadrul Alianței Nord-Atlantice, protecția infrastructurilor informatice critice împotriva acestora, precum și contracararea și combaterea pericolelor și amenințărilor cibernetică au devenit deja priorități de gradul zero.

Țara noastră recunoaște existența și amploarea unor astfel de pericole și amenințări și a demarat acțiuni concrete, împreună cu partenerii militari din NATO dar și cu structurile specifice ale UE, într-o abordare comună, integrată și coordonată¹, pentru elaborarea unui răspuns corespunzător acestui tip de atacuri.

„Strategia de securitate cibernetică a României prezintă obiectivele, principiile și direcțiile majore de acțiune pentru cunoașterea, prevenirea și contracararea

¹ Guvernul României, Hotărârea nr. 271/2013 pentru aprobarea Strategiei de securitate cibernetică a României și a Planului de acțiune la nivel național privind implementarea Sistemului național de securitate cibernetică <https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ccss-map/StrategiaDeSecuritateCiberneticaARomaniei.pdf> (accesat la 08.09.2018).

amenințărilor, vulnerabilităților și riscurilor la adresa securității cibernetice a României și pentru promovarea intereselor, valorilor și obiectivelor naționale în spațiul cibernetic”².

Unul dintre obiectivele importante stabilite prin Strategia de securitate cibernetică a României este „dezvoltarea culturii de securitate a populației prin conștientizarea față de vulnerabilitățile, riscurile și amenințările provenite din spațiul cibernetic și necesitatea asigurării protecției sistemelor informatice proprii”³. Această preocupare este universală. Nimic nu poate sta sub semnul duratei, dacă nu se bazează pe o cultură temeinică. Iar cultura înseamnă, înainte de toate, patrimonizarea unor sisteme de valori din domeniul respectiv. Domeniul informatic este relativ nou, iar formarea unei culturi de securitate cibernetică abia acum începe.

În trimestrul trei al anului 2017, cabinetul Freeform Dynamics, la comanda lui CA Technologies, a realizat studiul *Integrating Security into the DNA of Your Software Lifecycle (Integrarea securității în ciclul de viață al software-ului)*, la care au participat 1279 manageri informatici profesioniști din întreaga lume, dintre care 466 de pe continentul european din șase țări: Germania, Spania, Franța, Italia, Elveția și Regatul Unit. Componenta cantitativă a fost completată cu o componentă calitativă substanțială, care a vizat cadrele conducătoare din domeniu⁴.

Potrivit primelor constatări ale acestui studiu, întreprinderile, de regulă, nu realizează programe securizate și nici nu țin seama atât cât ar trebui de importanța acestora. Problema securității cibernetice și a protecției sistemelor informatice pare abstractă și chiar neprioritară în foarte multe dintre unitățile și identitățile studiate. Securitatea cibernetică presupune un mare număr de restricții, iar una dintre acestea – dezvoltarea și integrarea aplicațiilor – este, de regulă, neglijată. Or, acest studiu vizează promovarea unui demers de tip DevSecOps, ceea ce înseamnă dezvoltare cu securitate nativă și folosirea ei iscusită în producție.

Totuși, potrivit acestui studiu, creșterea în cadrul unei întreprinderi este favorizată de dezvoltarea aplicațiilor (88% dintre respondenți), în timp ce 86% văd, în aceasta, cheia transformării lor numerice. Într-un procent de 79% dintre francezi și 71% dintre europeni, respondenții consideră că problematica de securitate legată de dezvoltarea aplicațiilor este din ce în ce mai gravă⁵. Într-un procentaj destul de mare, de 58%, respondenții francezi afirmă că vina principală a acestei stări ar purta-o faimoasa „*cultură a întreprinderii*”, adică proastele obiceiuri. Se pare că,

² *Ibidem*, p. 6

³ *Ibidem*, p. 7

⁴ *La culture cybersécurité des entreprises insuffisante, La culture cybersécurité des entreprises insuffisante le 03 Avril 2018*, <https://www.cio-online.com/actualites/lire-la-culture-cybersecurite-des-entreprises-insuffisante-10203.html> (accesat la 09.09.2018)

⁵ *Ibidem*.

într-un fel, cultura clasică a întreprinderii, care constă în sistemele tradiționale de valori, constituite într-un patrimoniu, generează un anumit suport de reticență la ceea ce numim cultură de securitate cibernetică, în sensul că o astfel de cultură, pe lângă faptul că este greoaie și greu de fixat încă în sisteme de valori perene, care să influențeze axiologia și etica echipei, n-a avut nici suficient timp pentru a se așeza, pentru a fi receptată și acceptată ca suport, ca fundament care ar duce la decelarea, în deplină cunoștință de cauză, a noilor trebuințe și, pe această bază a unui nou tip de comportament, nici suficientă forță pentru a convinge.

Lipsa personalului calificat, drept cauză pentru o insuficientă securitate cibernetică, a fost invocată de 45% dintre respondenții francezi, în timp ce 62% cred că este vorba doar de lipsa de timp. Dar 92% dintre specialiștii chestionați consideră că integrarea problematicii securității pe parcursul întregului proces de dezvoltare și nu doar punctual este esențială. Or, o astfel de integrare presupune tocmai relevarea trebuințelor de securitate cibernetică, nu ca o modă sau ca o opțiune oarecare, ci ca o necesitate de gradul zero. Or, acest lucru nu este acceptat, tocmai pentru faptul că personalul nu și-a format încă o cultură solidă a acestui tip de securitate, iar acest tip de securitate încă nu este considerat ca o necesitate absolută.

La o primă analiză privind această problematică, studiul relevă falii majore în 77% din cazuri, la nivel mondial. Respondenții sunt de părere că analiza comportamentală și mașinile inteligente ar putea contribui la compensarea lipsei de timp și de personal pregătit.

În condițiile actuale, în care atacurile cibernetice se multiplică aproape exponențial, comportând o din ce în ce mai mare diversificare, o mai mare complexitate și mai amplă sofisticare a codului folosit, afectând un număr foarte mare de organizații, inclusiv din domeniul extrem de bine securizat, cum este cel militar, formarea, dezvoltarea și promovarea unei culturi de securitate cibernetică în fiecare unitate, indiferent de profilul, mărimea și locația ei, devine o prioritate pentru decidenți economici⁶ și militari, și nu numai.

Acest lucru nu se poate realiza totuși foarte rapid, chiar dacă progresele societății informatice, ca fundament extrem de important al societății bazate pe cunoaștere, sunt impresionante. Epoca securității de tip cibernetic abia a început, iar unii n-o iau prea mult în serios. Sau chiar dacă înțeleg că noul mediu global, regional și național de securitate/insecuritate devine tot mai dependent de securitatea de tip cibernetic, există încă rațiuni pentru care unii dintre manageri nu-și concentrează nici efortul cognitiv și cu atât mai puțin efortul material și pe cel financiar pentru a face față acestor noi provocări.

⁶ https://www.cyber-day.info/Cyberdayinfo-Instaurer-la-culture-de-la-cyber-securite-un-enjeu-majeur-pour-les-entreprises_a104.html (accesat la 09.09.2018)

Încă persistă, în rândul unora dintre managerii și utilizatorii sistemelor informatice, un sentiment destul de puternic de invulnerabilitate, iar la alții unul de confuzie, care provin din insuficienta cunoaștere a domeniului, adică din lipsa unei culturi solide pe această temă de foarte mare actualitate. În același timp, există și manageri care cred că problema securității cibernetice aparține specialiștilor IT, experților în domeniu și chiar serviciilor intelligence. De aceea, aceasta fiind treaba lor, ei sunt cei care au nevoie și de o cultură a securității cibernetice și de abilitățile necesare.

În aceste condiții, apare, ca o direcție de primă importanță, sensibilizarea conducătorilor la această problemă și, mai ales, la necesitatea emergenței unei culturi de securitate cibernetică⁷.

Securitatea cibernetică nu este o problemă cu soluții simple, la îndemână oricui, și nu se rezolvă doar investind în echipamente și în programe. E drept, fără echipamente corespunzătoare și fără programe adecvate, sistemele informatice nu ajută prea mult și, în acest caz, nu aduc acel plus de valoare informatică și cognitivă așteptată sau planificată și nici nu prezintă suficiente garanții de securitate cibernetică. Dar materialul modern și infrastructura solidă nu sunt de-ajuns. Contează foarte mult, managerii și utilizatorii. Se știe, astăzi, atacurile cibernetice sunt tot mai complexe, mai frecvente, mai sofisticate și mai surprinzătoare, întrucât sunt efectuate de către profesioniști și organizații profesionale care inovează tot timpul, acțiunea prin surprindere fiind unul dintre principiile de bază ale activității lor.

De altfel, aceasta-i și rațiunea reușitei unui atac cibernetic. Hackerii caută tot timpul mijloacele și procedurile cele mai complicate, cele mai noi, inovând în acest domeniu și căutând să aibă tot timpul inițiative pe vectorul lor de interes imediat. Obiectivele lor sunt numeroase: să câștige cât mai mult, să fragilizeze și chiar să distrugă reputația unor întreprinderi, a unor personalități, a oricui; să folosească sau să distrugă baze de date, programe și proiecte, să pătrundă în sistemele extrem de bine securizate ale forțelor armate ale unor mari puteri și chiar ale oricărei alte țări, dacă există un interes pentru așa-ceva, în bazele de date și documentele diferitelor servicii și agenții de informații sau de securitate, în rețelele băncilor și altor instituții importante etc.

Ideea că doar tehnologiile sunt vulnerabile nu este una foarte realistă. Nici opusul ei. Adeseori, utilizatorii sau conducătorii – inclusiv cei ai unor sisteme și mijloace militare – pot să-și formeze convingerea că tehnologia de care dispun ei sau pe care lucrează ei este, ab initio, invulnerabilă, mai ales când vine vorba de înalta tehnologie informatică, de tehnologia de ultimă oră. Iar cea care echipează mijloacele militare este, de regulă, una de înaltă calitate, care dispune de numeroase sisteme complexe și sofisticate de securitate.

⁷ *Ibidem.*

Desigur, o astfel de convingere este folositoare, în sensul că utilizatorul sau operatorul trebuie să aibă mare încredere în sistemul de arme sau în mijlocul pe care-l folosește. Dar nu și suficientă. Contează foarte mult, în sistemul și procesualitatea securității cibernetice, comportamentul operatorului, al utilizatorului, al managerului de sistem sau de proces, convingerile lui și reprezentările pe care și le face despre cadrul de securitate și despre dinamica unui astfel de mediu de securitate național și internațional, inclusiv de securitate cibernetică.

ABORDAREA CORECTĂ ȘI COMPREHENSIVĂ

Acest comportament nu este și nu trebuie să fie unul determinat de simple impresii sau de ceea ce spun alții. El trebuie să aibă la bază, pe de o parte, o cultură a securității cibernetice extrem de solidă, bazată pe valori de patrimoniu, chiar dacă acest patrimoniu este foarte tânăr și încă destul de subțire, pe experiența acumulată în timp, și, pe de altă parte, pe principiile rațiunii suficiente și îndoii metode, prin care situația raporturilor și acțiunilor din spațiul cibernetic este supusă unor raționamente logice și unor întrebări necesare.

Comportamentul logic, coerent, atent și prudent, precum și curajul bazat pe cunoașterea temeinică a suportului acțiunii sunt deopotrivă atât elemente extrem de importante ale acțiunii umane eficiente în oricare domeniu – și cu atât mai mult în cel al securității cibernetice, domeniu cu totul special –, cât și expresii vectoriale ale culturii securității cibernetice. Organizațiile care promovează o astfel de cultură în rândul personalului sunt mult mai capabile, decât celelalte, să se apere împotriva atacurilor cibernetice. Pentru că personalul știe despre ce-i vorba, are la ce se raporta, știe ce are de apărut și acționează totdeauna în cunoștință de cauză.

Riscul cibernetic nu poate fi pe deplin nici cunoscut, nici prevenit. Desigur, el poate fi evaluat în funcție de gradul de cunoaștere a amenințărilor cibernetice și a vulnerabilităților sistemelor și proceselor, mijloacelor și acțiunilor de orice fel la acestea. De aceea, specialistul în securitate cibernetică din cadrul oricărei organizații, inclusiv din cadrul grupării responsabilă cu operația maritimă, de la nivelul TG-ului, a sistemelor de conducere și chiar din cadrul navei de luptă – unitatea de bază a Forței Navale – trebuie să aibă el însuși o cultură de securitate cibernetică foarte solidă.

Acest specialist nu este și nu trebuie să fie doar un simplu cunoscător și utilizator al unor algoritmi și al unor programe de securizare a computerelor, serverelor și rețelelor, ci unul cu o viziune deopotrivă tehnică, managerială operațională și chiar strategică, în măsură să cunoască, să înțeleagă și să coordoneze întreaga gamă de activități pe care le presupune și le impune securitatea cibernetică a unui domeniu. Pentru că, în epoca noastră, un astfel de tip de securitate face parte dintr-un război fără limite și fără teatre de operații palpabile și gestionabile – războiul cibernetic.

Acest specialist trebuie să fie în măsură să cuprindă și să pună în operă descrierea câmpului operațional, IPB-ul cyber caracterizat de detaliile strategice, operaționale și chiar tactice, concretizate prin comportamentul atacurilor cibernetice derulate de adversar, acțiunile trecute deopotrivă finalizate cu succes dar și cele ratate.

Domeniul cibernetic (*cyber*) revoluționează și, în același timp, bulversează regulile, nu doar pe cele obișnuite, ci și pe cele din lumea codificată și secretizată. Le bulversează și le revoluționează extrem de mult, întrucât introduce, în și prin acest spațiu numeric greu de identificat și de controlat și care se extinde în permanență, noi și noi pericole și amenințări. Aceste amenințări nu vizează numai băncile, guvernele, firmele, marile concerne, în fine, economia, serviciile de informații și finanțele, transporturile și telecomunicațiile, ci și toate componentele forțelor armate, mai ales pe cele super-tehnologizate.

Spre exemplu, armata franceză este una dintre armatele moderne ale lumii. Ea se află pe locul 5 în topul puterilor mondiale, cu 385.635 militari profesioniști, cu 1305 avioane, 406 tancuri, 118 nave de război, 4 portavioane și 300 de mijloace nucleare, ceea ce presupune o pregătire militară, tehnică și informațională de excepție și o înaltă conștiință a rolului ei în apărarea Franței și în menținerea echilibrului de putere militară în această lume din ce în ce mai tensionată, mai nesigură și mai periculoasă.

Această armată, la fel ca oricare altă armată modernă de pe glob, se confruntă cu o nouă provocare de anvergură, cea a războiului din cyberspațiu⁸. Acest nou tip de război modifică în mod substanțial panoplia zeului Marte. Până acum, în orice tip de război, inclusiv în războiul înalt tehnologizat și bazat pe rețea, în cel disimetric, în cel asimetric, în cel hibrid și chiar în cel nelimitat, despre care se vorbește tot mai mult, inamicul era identificat, iar confruntarea se desfășura într-un spațiu fizic – terestru, maritim și aerian –, în care se foloseau manevre de tot felul, care de care mai ingenioase, mai sofisticate și mai surprinzătoare. Astăzi, când războiul tinde să fie robotizat și extins în spațiu cibernetic, militarii sunt nevoiți să-și schimbe, deopotrivă, atât strategiile cât și mentalitatea, mijloacele și, mai ales, limbajele, pentru a fi totdeauna în măsură să identifice, să înțeleagă, să cunoască și să descrie noile tipuri de provocări, pericole și amenințări (ne referim îndeosebi la cele generate de spațiul cibernetic sau care se manifestă în ceea ce numim spațiu cibernetic).

În acest sens, comandantul apărării cibernetice din cadrul Statul Major Francez arăta că „*digitalul amenință toți soldații, chiar și la ei acasă*” – fapt adevărat și unanim valabil. În aceeași măsură, el constata multiplicarea atentatelor asupra echilibrului

⁸ Yves Grandmontagne, *Eurosatory – L'Armée française face à la cybersécurité et la guerre du cyber-espace*, 20.06.2018, <https://itsocial.fr/enjeux/securite-dsi/cybersecurite/eurosatory-larmee-francaise-face-a-cybersecurite-guerre-cyber-espace/> (accesat la 09.09.2018).

psihologic și stabilității emoționale, prin mesaje negative și de înfricoșare care se difuzează de două ori mai repede decât cele cunoscute până acum. De unde rezultă că informația difuzată devine ea însăși nu doar o armă, ci un nou și foarte special câmp de luptă⁹.

Pentru a face față acestui nou tip de război, subliniază autorul, armata franceză simte nevoia să-și extindă rețeaua, îndeosebi prin diplomație și cooperare. În vechea sa ținută de mândrie și demnitate, ea era obișnuită cu constrângeri bugetare și de reziliență, care o obligau să-și conserve echipamentele și procedurile cât mai mult. Potrivit noilor imperative, informația sosește foarte rapid în depozitele de securitate, dar nu pentru a fi conservată, ci pentru a fi integrată într-un tot, întrucât integrarea și integritatea reprezintă, în noua eră, unicul suport viabil pe care se poate elabora un răspuns pe măsură la o asemenea provocare de tip nou, dinamică, fluidă și foarte complexă.

Acest lucru nu este nici simplu, nici suficient. De aceea, armata franceză, în concepția autorului acestui punct de vedere, trebuie să adopte strategii și acțiuni inovative, să-și restructureze ecosistemul, integrându-și astfel într-un nou concept personalul și procesele, pentru a genera acel cadru favorabil integrării securității cibernetice într-un ciclu scurt.

Pentru a putea gestiona reacția la o amenințare greu de identificat, armata franceză a creat o agenție de inovații, prin care se reunește cercetarea cu partea operațională, contribuind astfel la integrarea industriilor într-un trend de dezvoltare continuă într-un nou orizont conceptual al apărării, bazat tocmai pe dinamica extrem de fluidă și de complicată a spațiului cibernetic.

Astăzi, a adopta o strategie nu este un lucru simplu. Dincolo de faptul că trebuie să identifice și să cunoști amănunțit toate provocările, pericolele și amenințările și dinamica lor în timp, spațiu și concepte, trebuie să lucrezi cu aliații, să ții seama de dinamica spațiului luptei, de posibilitățile reale ale forțelor, mijloacelor, de resurse și conjuncturi. Desigur, toate acestea sunt bine cunoscute de toate armatele din lume, pentru că aceasta a fost și încă este menirea lor.

Dar, astăzi, lucrurile se schimbă, datorită acestui spațiu cibernetic. În lumea actuală, Statele Unite sunt prima țintă cibernetică pentru pirații cibernetici care vin din Est, din Orientul Mijlociu și chiar din Orientul Îndepărtat. Se uită însă adesea să se spună, precizează autorul acestui punct de vedere, că serviciile americane sunt primul spion cibernetic al planetei, care-i spionează chiar și pe aliații lor și că Franța continuă să plătească terorismului un viu tribut în vieți omenești. În pofida acestei constatări care nu pare tocmai în regulă și care amintește de poziția aparte a Franței în diferite momente ale istoriei NATO, comandantul apărării cibernetice a Franței lansează un uimitor: *Totuși, trebuie să-i ajutăm pe prietenii noștri americani*¹⁰!

⁹ *Ibidem.*

¹⁰ *Ibidem.*

Cam același lucru se întâmplă și cu cei care elaborează soluții de securitate cibernetică. Este dificil să te înțelegi cu ei, iar responsabilii militari consideră un adevărat chin să respecte ceea ce le cer aceștia. Armata trebuie să se conformeze, totuși, noilor situații create de transformările digitale ale statului, dar se așteaptă să folosească sisteme asupra cărora să aibă suveranitate, ceea ce desigur, este foarte dificil.

În 2017, atacurile cibernetice au costat întreprinderile franceze, care au fost victime ale acestora, 550 de milioane de euro. Jandarmeria franceză a fost mai aproape de aceste întreprinderi și, de aceea, este mult mai pragmatică în înțelegerea acestei situații decât ansamblul armatei franceze. Responsabilul cu misiunile din acest domeniu digital al Jandarmeriei franceze vorbește de rețeaua de inovatori din Franța, acordând o atenție specială nu inovației forței, ci, mai degrabă, dezvoltatorilor. Domeniul cyber impune celor responsabili să se miște mai repede, să găsească soluții pentru a putea avea un răspuns și din perspectivă polițienească, să asambleze mărturiile pentru a înțelege și a răspunde amenințării. De aici și necesitatea unei rețele pentru a remonta informațiile asupra incidentelor și a răspunde prompt acestora. Rămâne ca, pentru a răspunde amenințărilor de acest fel, armata franceză să-și însușească și să respecte o serie de experiențe și de practici cu care se confruntă deja întreprinderile din această țară.

Constrângerile și reziliențele din armată sunt mult mai puternice decât cele din întreprinderi și administrație. De aceea, este nevoie de o capacitate sporită de a folosi propriile rețele, chiar dacă acestea sunt degradate. Trebuie însă să se dispună, în viziunea comandantului apărării cibernetice franceze, de capacitatea de a se cădea totdeauna în picioare, având capabilitatea de a desfășura rapid sistemele de comunicații.

Pentru a rămâne unul dintre pilonii importanți de răspuns ai statului, armata, deși se confruntă cu lipsa de specialiști în acest domeniu, trebuie să caute persoane competente în domeniile inteligenței artificiale (IA), analizei de date și oameni de știință. De aici și necesitatea reorientării sistemului de formare din această instituție.¹¹

Cu alte cuvinte, pregătirea pentru luptă a militarilor din oricare categorie de forță a armatei, trebuie să includă și o componentă de securitate cibernetică, dar nu ca o pe o anexă voluntară, ci ca pe o componentă integrată în fiecare dintre celelalte componente, toate împreună formând un tot unitar. Managementul de securitate cibernetică – o noutate în materia pregătirii unei armate –, deși este unul de tip special, trebuie integrat pregătirii de ansamblu a acesteia.

¹¹ *Ibidem.*

Abordarea aceasta ia în considerare, pe de o parte o ideologie specifică a acestui tip de management integrat iar, pe de altă parte, de extindere a culturii militare – strategice, operaționale și tactice – cu o componentă care, deși va exista aproape în sine, ea va deveni, cu timpul, unul dintre pilonii de rezistență și de forță în pregătirea și funcționarea armatei și tuturor categoriilor sale de forțe și mijloace, inclusiv a celor navale.

CONCLUZII

Securitatea cibernetică a apărut ca o necesitate obiectivă, dar nu pentru securizarea cyber-spațiului (pentru că spațiul cibernetic nu este decât un ocean virtual, un teatru-suport de acțiuni, un teatru de vectori, și nu o entitate sau o identitate cognoscibilă și gestionabilă), ci pentru propria securitate, în principal, prin mijloace ale sistemelor informatice, prin mijloace cibernetice.

Securitatea cibernetică a unei platforme navale trebuie să fie gestionată și abordată continuu, cu suficientă expertiză pentru mediul complex coexistent, dar și flexibilă, în acord cu securitatea cibernetică a tuturor componentelor conexe ale teatrului de operații, imaginativă, unidirecțională și adaptabilă în mod continuu și constant la oricare din situații, dar mai ales capabilă să depășească și să prevadă.

Securitatea cibernetică nu este doar o componentă de securitate între altele, ci una integrată, de rețea, complexă și definitorie, iar configurația, planificarea, asumarea și asigurarea ei sunt legate de vitalitatea cibernetică a tuturor mediilor platformei și nu numai, de cooperarea continuă, de acțiunea și reacția rapidă, proporționată a toate sistemelor, în condițiile înmulțirii variabilelor imprevizibile și a riscului de fluid.

RESURSA UMANĂ – CEA MAI IMPORTANTĂ COMPONENTĂ A CAPACITĂȚII COMBATIVE A UNEI ARMATE –

Prof.univ.dr. Mihail ORZEAȚĂ

Universitatea „Apollonia”, Iași

Obiectivul principal al instruirii resursei umane a oricărei armate ar trebui să fie schimbarea mentalității și a atitudinii din cea preponderent reactivă într-o atitudine proactivă și o mentalitate de învingător. A fi militar este onorant, dar această profesie este solicitantă, implică un grad ridicat de risc și dăruire până la sacrificiu. Militarii Armatei României de azi sunt mai puțini decât cei dinainte de 1989 și, de aceea, trebuie să fie mai buni pentru a-și îndeplini misiunile ce le revin. Suntem membri ai NATO, organizație care impune profesionalismul, responsabilitatea, legalitatea și spiritul de echipă tuturor membrilor săi. Liderul militar trebuie să fie un exemplu demn de urmat pentru subordonați și să știe cum să-și conducă unitatea, astfel încât să îndeplinească orice misiune repartizată.

Unui militar bine pregătit nu trebuie să i se spună de două ori CE să facă.

Cuvinte-cheie: mentalitate, atitudine, leadership, învățare permanentă, profesionalism.

INTRODUCERE

Rolul resursei umane în determinarea capacității combative a unei armate a fost, este și va fi unul de prim rang. Pe cale de consecință, liderii militari trebuie să identifice soluții adecvate pentru a instrui resursa umană astfel încât capacitatea combativă a armatei să fie cât mai aproape de valoarea sa maximă.

Opinia lui Napoleon, care spunea că „*orice soldat poartă în raniță bastonul de mareșal*”¹, trebuie înțeleasă nu doar ca o referire la urcarea pe scara ierarhică (promovarea în grad și în funcție), ci și pe cea a competenței și profesionalismului. Îndeplinirea acestui obiectiv presupune eforturi susținute în planurile psihic și fizic a militarilor, dar și alocarea resurselor financiare, materiale și tehnologice corespunzătoare din partea societății.

O Armată încadrată cu militari bine instruiți și înzestrată cu tehnică de luptă și de sprijin performantă va da credibilitate și substanță strategiilor de securitate și de apărare națională și va contribui la protejarea societății de riscuri și amenințări, iar la nevoie și de agresiuni externe.

ROLUL MENTALITĂȚII ȘI AL ÎNVĂȚĂRII PERMANENTE ÎN INSTRUIREA MILITARILOR

Mentalitatea are un rol decisiv în performanțele oamenilor

Mulți politicieni, analiști politici și militari, experți în relații internaționale, viitorologi, economiști, informaticieni, sociologi etc. au scris și vor mai scrie studii despre era informațională, globalizare, lumea în schimbare și transformare. Continuarea dezbaterii pe temele menționate anterior este necesară, pentru că explozia informațională și globalizarea ne obligă „*să ne redefinim coordonatele existenței noastre*”². În caz contrar, „*dacă stăm și nu facem nimic, șocul va fi atât de rapid și de o asemenea magnitudine, încât nu vom fi în măsură să îi facem față*”³.

Așadar, trebuie să conștientizăm că „*singura constantă în lumea de astăzi este schimbarea*”⁴ și, de asemenea, că schimbarea continuă este singura modalitate

¹ Napoleon Bonaparte, *Citate celebre*, <https://cuvinte.celebre.ro/si-tu-poti/>, consultat la 10.08.2019.

² John L. Peterson, *The Road to 2025*, White Group Press, Corte Madera, California, 1994, p. 340.

³ *Ibidem*.

⁴ John Huey, *The New Post-Heroic Leadership*, în *Leadership in the 21st Century*, Air University Press, Maxwell Air Force Base, Alabama, SUA, 1997, p. 3.

prin care putem să ne adaptăm la evoluția mediului de securitate pentru a menține viabilitatea conceptuală, structural-organizațională și acțională a Armatei. Acest mod de a gândi și acționa înseamnă mentalitate proactivă, de învingător, care ne va ajuta să ne învingem reticențele, comoditățile și teama atunci când trebuie să ne adaptăm la evoluția mediului de securitate. Realizarea mentalității de învingător este posibilă numai dacă acordăm importanța cuvenită instruirii adecvate a militarilor, care au un rol important în orice activitate umană, atât ca personaj colectiv, cât și individual, prin acțiunile și măsurile pe care le întreprind.

Învățarea permanentă – cale sigură spre performanță și profesionalism

Studiile elaborate de cercetători de renume au relevat că „circa 80% din bunăstarea țărilor dezvoltate s-a realizat pe baza contribuției capitalului uman”⁵. De asemenea, mulți experți reputați afirmă că viitorul aparține „societății cunoașterii”⁶, respectiv al învățării continue. În consecință, pentru a putea fi performanți și eficienți, educarea și instrucția pot și trebuie să realizeze adaptarea mentală a militarilor la schimbarea permanentă și racordarea acestora la cerințele viitorului

Evoluția societății noastre și, implicit, a organismului militar al acesteia este condiționată de mediul internațional în care trăim. Sub presiunea globalizării și a informatizării sunt induse *riscuri, vulnerabilități și amenințări* la adresa securității individuale, naționale și internaționale. Pentru a le evita, trebuie să prognozăm tendințele de evoluție ale sistemului de relații internaționale și să proiectăm devenirea societății și a Armatei sale, în acord cu aceste tendințe. Îndeplinirea acestui scop depinde de calitatea oamenilor care trebuie să lupte permanent cu ei înșiși împotriva mentalităților învechite, a comodității, a temerilor de tot felul, a slăbiciunilor și a neîmplinirilor.

Evoluția mediului internațional de securitate ne obligă să luăm decizii astăzi care pot avea efecte în viitor. Ca urmare, trebuie să fim mereu foarte bine informați, să analizăm permanent tendințele de evoluție ale mediului în care ne desfășurăm activitatea – atât în plan intern, cât și internațional – și să căutăm soluții de armonizare a tendințelor cu planurile și programele noastre de perspectivă. De asemenea, trebuie să ne cunoaștem foarte bine posibilitățile pentru a identifica soluțiile de adaptare a deciziilor în funcție de cerințele mediului politic, economico-financiar, social, cultural, informațional, militar, ecologic etc. Practic, asta

⁵ Roger Ibbotson și Gary Brinson, *Investment Markets*, McGraw-Hill, New York, 1987, pp. 21-25.

⁶ Acad. Mihai Drăgănescu, *Societatea informațională și a cunoașterii. Vectorii societății cunoașterii*, Academia Română, p. 26, <https://documente.net/document/mihai-draganescu-societatea-informatiionala-si-a-cunoasterii.html>, consultat la 22.08.2019.

înseamnă acceptarea, implementarea și încorporarea conceptului de învățare continuă în stilul nostru de viață. Acest concept este caracterizat de spiritul de inițiativă care, asociat cu capacitatea de prognoză și informarea corespunzătoare, ne permit să evităm producerea unor evenimente nedorite, adică să fim avertizați și să luăm măsurile corespunzătoare de adaptare la situație.

Învățarea continuă presupune, mai întâi, să ne cunoaștem foarte bine pe noi înșine. Orice schimbare majoră trebuie pregătită cu mare grijă. Schimbarea mentalității este un proces laborios și de durată. Din această cauză, primul pas în atingerea acestui obiectiv trebuie să fie *cunoașterea de sine*⁷. Autocunoașterea trebuie să fie permanent însoțită de autoverificare și dorința de autodepășire. Fiecare militar trebuie să își cunoască limitele psihologice și fizice și să fie animat de impulsul de a le împinge mai departe, *prin învățare continuă*, și adaptându-se la cerințele mereu mai solicitante ale profesiei.

Învățarea continuă constituie soluția pentru a ne desăvârși ca militari performanți și foarte buni profesioniști. Acest concept presupune ca educația în sistem instituționalizat să fie completată ulterior de studiul independent și de însușirea lecțiilor utile deduse din activitățile de instruire colectivă, respectiv din participarea la misiuni reale în teatrele de operații.

Învățarea continuă mai presupune să fim eficienți în tot ceea ce facem. Adică să avem *respect față de timp*. Deși timpul curge implacabil, nu înseamnă că ne este inamic, ci doar că noi trebuie să înțelegem mai bine cum să îl folosim pentru a-l avea aliat sau, cel puțin, de a nu ni-l face adversar. Lecțiile istoriei ne spun că cele mai multe succese în competițiile economice, politice, financiare și în confruntările militare s-au realizat prin valorificarea elementului surpriză⁸ și că surprinderea se realizează, în principal, datorită percepției diferite a factorului timp. Cea mai probabilă formă de surprindere în acțiunile militare este cea în care nu cunoaștem, la momentul oportun, intențiile adversarului (inamicului), iar timpul rămas până la declanșarea acțiunii nu permite luarea măsurilor corespunzătoare de prevenire sau contracarare, după caz⁹. De fapt, acest gen de surprindere este generat de *mentalitatea reactivă*, bazată pe acțiunea post-factum, care lasă posesorilor ei

⁷ Prof. Camelia Jianu, *Rolul autocunoașterii în dezvoltarea personală și profesională*, Asociația Profesorilor din România, 08.02.2012, <http://www.asociația-profesorilor.ro/rolul-autocunoasterii-in-dezvoltarea-personala-si-profesionala.html>, consultat la 02.08.2019.

⁸ William McLaughlin, *The Element of Surprise – Totally Effective Surprise Attacks in Military History*, War History Online, 27 august 2017, <https://www.warhistoryonline.com/world-war-ii/the-invasion-of-crete-last-m.html>, consultat la 12.08.2019.

⁹ Mark F. Cancian, *Coping with Surprise in Great Power Conflicts*, Center for Strategic International Studies (CSIS), februarie 2018, p. VIII, https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/180227_Cancian_CopingWithSurprise_wAppen_Web.pdf, consultat la 14.08.2019.

puțină libertate de inițiativă. O mentalitate reactivă echivalează cu *situarea în afara timpului pe care îl trăim*.

Învățarea continuă mai impune și renunțarea la rutină și la atitudini de genul: „merge și așa”, „la noi minunea ține trei zile” etc. Neutilizarea corespunzătoare a timpului din cauza mentalității și a insuficienței orientări a personalului spre performanță poate duce la pierderea unor oportunități, la apariția unor disfuncții în realizarea sinergiei componentelor ce concură la constituirea capacității combative a Armatei, situație ce poate echivala cu reducerea sau chiar pierderea credibilității țării noastre în cadrul celor două organizații la care este parte – NATO și UE.

A fi eficient înseamnă îndeplinirea misiunilor într-un interval de timp cât mai mic, dar la momentul oportun și cu resurse cât mai puține. Oamenii care nu au suficient respect față de timp obișnuiesc să spună că „*timpul le rezolvă pe toate*”. Un om care vrea să fie eficient trebuie să știe că nu îi poate fi indiferent CUM și mai ales CÂND „*rezolvă timpul*” ceea ce ar fi trebuit să rezolve el însuși.

Lumea pentru care fiecare militar trebuie să fie pregătit este accesibilă, în primul rând, celor care nu se tem de nou, celor care luptă pentru a fi performanți în tot ceea ce fac, celor care nu renunță la luptă în cazul apariției primului obstacol mai serios în drumul lor spre îndeplinirea obiectivului (misiunii). Succesele în confruntările armate ale secolului XXI nu pot aparține unor oameni rutinați, greu adaptabili și neprofesioniști. În lumea schimbării permanente, unele certitudini de azi pot deveni repere ale istoriei, iar incertitudinile (incertitudine în sens probabilistic, adică nu există date constante sau fixe, ci valori medii probabilistice; incertitudinea, în acest caz, trebuie înțeleasă ca un punct de reper al unui proces în evoluție, care este valabil o anumită perioadă de timp, apoi trebuie actualizat, reevaluat, redimensionat etc.) vor avea o pondere din ce în ce mai mare în viața noastră. O asemenea perspectivă ar putea să sperie pe un om mai puțin informat, dar și pe un om care nu este obișnuit să ia astăzi decizii care vor avea efecte notabile peste luni și chiar ani de zile sau care nu este obișnuit să lupte permanent cu timpul, cu sine și cu un mediu în permanentă schimbare (transformare, evoluție).

Eliminarea temerii de viitorul care stă sub semnul schimbării permanente este posibilă prin motivarea fiecăruia de a contribui la edificarea viitorului prin îndeplinirea acelor sarcini care să le valorifice potențialul demonstrat. Eficiența acțiunilor unei organizații/instituții depinde de participarea activă, responsabilă și adecvată a tuturor categoriilor de personal încadrat, iar slăbiciunea echipei (entității structurale) este dată de „*veriga cea mai slabă*” a acesteia – omul care nu este competent pe postul pe care îl ocupă.

INVESTIȚIA ÎN OAMENI ȘI SELECȚIA PERMANENTĂ – ETAPE OBLIGATORII ALE OBTINERII COMPETENȚEI ȘI IMPLEMENTĂRII UNUI NOU STIL DE INSTRUCȚIE ȘI DE VIAȚĂ ÎN ARMATĂ

Investiția în oameni – condiție sine qua non a succesului

Oamenii au constituit, timp de milenii, resursa cea mai importantă de care a dispus o colectivitate umană. Acest adevăr este valabil astăzi și va fi atât timp cât specia umană va dăinui pe planeta Pământ, fiindcă oamenii generează idei și tot ei elaborează planuri și programe de utilizare a potențialului existent în societate pentru transformarea ideilor, a viziunilor și obiectivelor în fapte.

Resursa umană este componenta esențială a oricărei activități umane, pentru că aceasta conduce, controlează procesul, pune în aplicare planurile și programele, iar ulterior, prin procesarea rezultatelor, stabilește măsurile de adaptare a planurilor, programelor și chiar a obiectivelor și direcțiilor de acțiune la noile condiții din mediul de activitate.

Există încă unele disfuncții care se manifestă cu predilecție în etapele de informare și responsabilizare a oamenilor. Unii dintre ei se plâng că nu știu ce îi așteaptă și că nu știu ce le rezervă viitorul, în condițiile în care există *strategii – naționale, departamentale, sectoriale* etc. – pe baza cărora au fost întocmite programe și planuri de implementare la toate entitățile structurale ale organismului militar. Soluția de conștientizare și responsabilizare a tuturor celor care sunt parte a organismului militar este relativ simplu de formulat: *investiția consecventă și permanentă în oameni*, dar este mai greu de implementat.

Omul se deosebește de celelalte ființe prin facultatea de a gândi. În consecință, cheia oricăror acțiuni umane se află în mințile noastre și, prin urmare, orice pas în procesul de creștere a capacității combative a Armatei trebuie să înceapă cu oamenii, proces ale cărui etape importante sunt: educarea, instrucția, formarea deprinderilor, dezvoltarea și motivarea lor. Collin Powell spunea că „*ideile pot ridica sau prăbuși imperii*”¹⁰, iar noi știm că ideea este doar începutul procesului. Într-un spirit similar, un cunoscut autor care abordează filozofia succesului crede că „*nicium om nu este învins până când nu abandonează – în mintea sa ... [căci – n.a.] mintea umană clădește sau ruinează ..., [fiindcă – n.a.] singurele bariere pe care le are mintea sunt cele pe care le ridicăm noi înșine*”¹¹.

¹⁰ Oren Harari, *Secretele lui Colin Powell*, Editura Tritonic, București, 2006, p. 40.

¹¹ Napoleon Hill, *De la idee la bani*, Editura Curtea Veche, București, 2008, pp. 39, 118, 137, 270.

Militari potriviți la locuri potrivite, prin selecție permanentă

De multe ori, oamenii știu CE trebuie făcut, dar nu știu CUM trebuie făcut sau se tem să aplice ceea ce știu. Deși s-a demonstrat, de atâtea ori, că teama este cel mai nepotrivit sfetnic, pentru că paralizează inițiativa, totuși unii militari simt nevoia unui sprijin, a tutelării, a unei aprobări în plus pentru a face ceea ce au obligația să facă, în conformitate cu fișa postului. O asemenea atitudine nu poate să ducă decât la eșec sau, în cel mai bun caz, la disfuncții care impun consumuri de resurse mai mari decât cele planificate pentru corectare și, implicit, o eficiență mai redusă a programelor, fapt ce poate conduce chiar la afectarea întregului proces de creștere a capacității combative a Armatei.

Viața a fost și, cu mare probabilitate, va fi o luptă permanentă¹². La începutul existenței sale, omul trebuia să lupte pentru supraviețuire cu natura și cu semenii de-ai săi, în prezent, cea mai importantă luptă dusă de om este cea care urmărește progresul prin atingerea unor noi culmi de cunoaștere și transformarea cunoștințelor acumulate în strategii, concepții, algoritmi, proceduri, aplicații și programe informatice, unelte, tehnologii, aparatură, lucrări de artă, substanțe etc., care să ne ajute să avem o viață mai lungă și mai bună. Lupta pentru progres și performanță trebuie să o înceapă fiecare militar cu sine și trebuie dusă împotriva slăbiciunilor, a comodităților și a tentațiilor, căci performanța cere sacrificii.

Biblia ne spune că Dumnezeu l-a creat pe om după chipul și asemănarea Sa și i-a dat sarcina „să stăpânească peste peștii mării, peste păsările cerului, peste vite, peste tot pământul și peste toate târâtoarele care se mișcă pe pământ”¹³. Astfel, omul modern este rezultatul integrării permanente a darului inițial al Creatorului în acumulările ulterioare ale tuturor generațiilor care au trăit pe planeta Pământ. Așadar, noi, oamenii, suntem nu doar un produs al creației divine, ci și al propriei voințe. Dar, în particular, fiecare dintre noi suntem ceea ce vrem numai dacă avem o voință puternică, fiindcă „voința individuală determină progresul omenirii”¹⁴. Dar, chiar și o voință puternică nu este suficientă pentru a ne îndeplini toate obiectivele, mai ales dacă acestea nu sunt realiste, adică nu sunt concordante cu posibilitățile noastre. De aceea, condițiile necesare și suficiente pentru succes sunt: *să vrem, dar și să putem să facem ceea ce vrem*.

Din acest motiv, investiția în oameni ar trebui completată cu selecția permanentă a resursei umane în scopul motivării (încurajării, promovării) acelor care vor și pot să fie performanți și exemple demne de urmat. Mă refer la oamenii care,

¹² George Coșbuc, *Lupta vieții*, https://www.versuri.ro/versuri/george-cosbuc-lupta-vietii_t217.html, consultat la 10.08.2019.

¹³ *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Geneza, 26, Editura Gute Botschaft Verlag 1989, 1990, Dillenburg, West Germany, p. 2.

¹⁴ Marcus Mabry, *Condoleezza Rice și drumul ei către putere*, Editura Curtea Veche, București, 2008, p. 133.

după o perioadă de educație și instrucție în sistem instituționalizat, sunt capabili să își continue dezvoltarea personală¹⁵ prin învățare continuă, susținuți de competența profesională și experiența acumulată pentru a îndeplini obiectivele ce le-au fost stabilite și pentru a crea sau a participa activ la elaborarea unor proiecte noi de strategii, doctrine, concepții, programe, planuri etc., care să contribuie la modelarea unui organism militar mai performant. Selecția permanentă a militarilor ar trebui să îi ajute să își descopere calitățile și să își găsească locul ce li se potrivește cel mai bine în cadrul organismului militar.

Obiectivul investiției în oameni și, implicit, al selecției permanente ar trebui să fie: *găsirea militarilor potriviți pentru funcțiile/locurile potrivite în cadrul Forțelor Armate*.

Implementarea unui nou proces de instruire și a unui stil de viață adecvat secolului XXI

Explozia informațională nu mai este o sintagmă la modă, ci o realitate care domină existența cotidiană.

Nevoia schimbării permanente trebuie conștientizată pentru a putea face față exigențelor secolului XXI, a realiza adaptarea la tendințele evoluției fenomenului politico-militar contemporan și pentru implementarea unui nou mod *de a ne instrui și trăi*.

Procesul de instruire și stilul de viață la care mă refer presupune transformarea mentalității și atitudinii predominant reactive într-o atitudine proactivă, completată de mentalitatea de învingător. În acest scop, nu trebuie să așteptăm ca un eveniment să se întâmple și, apoi, să acționăm. Acțiunile post-factum sunt, de regulă, reparatorii sau menite să limiteze efectele nedorite, de aceea ele nu sunt recomandabile.

Viteza cu care se produc schimbările la nivel global pot să surprindă și să determine *rezistența, opoziția* sau chiar *sentimentul neadaptării*, la nivel individual și de grup (entitate militară). Evitarea unor asemenea situații nedorite este posibilă prin instruire adecvată și participare, astfel încât fiecare militar să aibă oportunitatea să se racordeze mental la acest obiectiv.

Acest tip de proces de instruire este obligatoriu pentru a elimina barierele psihologice ale rezistenței la nou. Pe măsură ce limitele cunoașterii se extind, este posibil ca unele adevăruri, valabile astăzi, să nu mai fie valabile mâine sau să aibă o valabilitate limitată. În trecut, oameni au fost arși pe rug dacă susțineau idei

¹⁵ Stanley J. Gross, Ed. D., *How to Raise Your Self Esteem*, PsychCentral, <http://psych.central.com/lib/how-to-raise-your-self-esteem/000737>, consultat la 04.08.2019.

care, în acei ani, erau considerate erezii¹⁶. În prezent, ideile noi sunt binevenite dacă sunt aducătoare de progres și ne îmbunătățesc viața.

Pentru a evita riscurile și amenințările la adresa securității individuale și naționale, care acoperă un spectru larg, de la conflictul purtat cu mijloacele convenționale până la atacurile teroriste, trebuie să realizăm cunoașterea în timp real a situației sistemului internațional de securitate, să estimăm evoluția acestuia și să luăm măsuri eficiente de prevenire și adaptare. Adaptarea nu înseamnă lipsă de fermitate și stabilitate. Fermitatea este necesară în îndeplinirea obiectivului, nu în menținerea *căilor bătătorite* de a gândi și acționa pentru a-l îndeplini, care se pot schimba în funcție de resurse, mijloace, timpul avut la dispoziție și alți factori care conturează contextul în care se desfășoară activitatea.

Aceast mod de a gândi înseamnă flexibilitate decizională și acțională pentru a permite sistemului să își mențină viabilitatea în orice situație. Astfel, orice modificare a factorilor de mediu (riscuri, amenințări, capacități proprii, redefinire a priorităților etc.) trebuie atent analizată pentru a evalua modul în care influențează procesul (acțiunea) în desfășurare și luată măsuri de adaptare care trebuie transmise tuturor elementelor din sistem ce pot fi afectate.

Menținerea viabilității organismului militar într-o lume aflată în schimbare permanentă ne obligă să învățăm să elaborăm concepții, planuri și programe preponderent pe baza unor date variabile (valori medii probabilistice care descriu evoluția prognozată a evenimentelor și a factorilor de mediu studiați), pentru că există oricând posibilitatea de modificare a acestora și, implicit, necesitatea de reluare parțială sau integrală a procesului de analiză și planificare. Cu alte cuvinte, *„cea mai bună cale de a prezice viitorul este <inventarea> lui”*¹⁷.

În lumea de azi, războiul se câștigă, în primul rând, datorită superiorității în plan mental¹⁸, superioritate caracterizată de atitudinea proactivă, capacitatea de prognoză, capacitatea de analiză, sinteză și luare a deciziilor. În același timp, câștigarea războiului înseamnă utilizarea corespunzătoare a potențialului la dispoziție: resursa umană, sistemele de armă, finanțele, precum și a factorului timp (culegerea, transmiterea și procesarea informației în timp real, viteza de reacție, luarea deciziei într-un interval de timp mai mic decât al adversarului, devansarea permanentă a adversarului în plan acțional etc. În această lume, nu este loc pentru oameni rutinați, greu adaptabili, pentru neprofesioniști și pentru cei ce se tem de nou. Eliminarea temerii de viitor este posibilă prin motivarea oamenilor¹⁹.

¹⁶ Giordano Bruno a fost ars pe rug de iezuiți, pentru că a susținut că Pământul se învârtă în jurul Soarelui și nu invers, cum se susținea (cunoștea) la acea dată (*Giordano Bruno*, Scientia.ro, 06.04.2010, <https://www.scientia.ro/biografii/41-biografii-fizica/776-giordano-bruno.html>, consultat la 02.08.2019).

¹⁷ T. Nelan, L. Goldstein, J.W. Pfeiffer, *Plan or Die*, Pfeiffer&Company, San Diego, California, 1993, p. 76.

¹⁸ G.T. Hammond, *The Essential Boyd*, Air University Press, Maxwell Air Force Base, Alabama, SUA, 1997, p. 6.

¹⁹ Dr. Wes Roberts, *Victory Secrets of Attila the Hun*, Doubleday Press, New York, 1993, p. 18.

Cred că este clar pentru cei mai mulți oameni că puterea vine din interiorul nostru, din voința de a ne depăși limitele, de a nu accepta lucrul de mântuială, de a lupta până la epuizarea tuturor posibilităților pentru a ne dovedi justetea opiniilor și a soluțiilor. Militarii trebuie să înțeleagă că succesul în lupta armată se realizează prin integrarea tuturor capabilităților întregii națiuni în efortul cerut de mediul de confruntare. Lupta armată a prezentului, dar mai ales cea a viitorului se desfășoară pe multiple planuri – politic, diplomatic, economic, financiar, psihologic, cultural și militar – și, de cele mai multe ori, simultan. Această realitate ne obligă la o pregătire multilaterală și continuă.

Viitorul este al luptei multidimensionale și integrate, iar militarii trebuie să fie foarte buni în orice dimensiune a confruntării pentru a putea să reziste și să învingă atât în cea care se desfășoară pe câmpul de luptă fizic, cât și în plan mental.

În timp de pace, statele sunt angrenate permanent în competiții diferite – pentru resurse, influență, teritorii etc – și unele nu ezită să folosească orice mijloc pentru a câștiga competițiile în care sunt angajate. În acest sens, un autor american afirmă că trăim într-o *„lume în care cei care nu lovesc cu picioarele, nu trag pe sfoară, nu apucă cu lăcomie – și nu fac acest lucru cu un oarecare stil și cu o anumită grație – rămân la masă să achite nota de plată, în vreme ce învingătorii se duc la următorul club la modă”*²⁰.

CONCLUZII

Mentalitatea proactivă presupune anticiparea evenimentelor și luarea unor măsuri de prevenire a producerii evenimentelor nedorite. În acest fel, se evidențiază *mentalitatea de învingător*, atitudinea proactivă, spiritul de inițiativă și dorința de succes bazată pe competență, capacitatea de adaptare la contexte diferite și curajul de asumare a răspunderii.

Este important să luăm din trecut doar ce ne folosește și să construim viitorul investind în oameni.

În orice confruntare armată, oamenii, prin nivelul lor de pregătire profesională și psihologică, pot să transforme o luptă care pare pierdută în victorie și una considerată câștigată în înfrângere, dacă sunt nepregătiți și își pierd moralul. Moralul este elementul de putere care poate aduce victoria în orice confruntare²¹, Moralul nu poate fi cuantificat, încă, deși mulți încearcă²².

²⁰ Stanley Bing, *Sun Tzu era un biet mototol*, Editura Curtea Veche, București, 2004, p. 14.

²¹ William Petersen, *Von Clausewitz on War: Six Lessons for the Modern Strategist*, Columbia Business School, 12 februarie 2016, <https://www8.gsb.columbia.edu/articles/ideas-work/von-clausewitz-war-six-lessons-modern-strategist>, consultat la 24.08.2019.

²² Army Field Manual, Land Operations, Land Warfare Development Centre, *Army Doctrine Publication AC 71940*, Warminster, Wiltshire, Marea Britanie, 31 martie 2017, pp. 3-8 la 3-12, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/605298/Army_Field_Manual_AFM_A5_Master_ADP_Interactive_Gov_Web.pdf, consultat la 25.08.2019.

Militarii pot să meargă la luptă cu teamă, dar și cu încredere în propriile forțe. Pentru a obține victoria în orice fel de luptă, militarii nu trebuie să își supra- sau subvalueze adversarii. Oamenii, spunea papa Ioan Paul al XXIII-lea, sunt ca vinul, „pe măsură ce îmbătrânesc, pot să devină mai buni sau să se transforme în oțet”²³. Pe cale de consecință, trebuie să alegem între cele două extreme, prin selecție permanentă, pe toate nivelurile ierarhice și în toate activitățile.

Toți militarii trebuie să știe și să înțeleagă că *lupta care urmează este mai importantă*, de aceea, liderii militari trebuie să stabilească standardele ce trebuie atinse și să fie primii care le respectă, contribuind – prin exemplul personal – la îmbunătățirea moralului personalului din subordine. Una dintre responsabilitățile cele mai mari pentru liderii militari este aceea de a-și motiva subordonații și de a facilita evoluția în carieră a celor merituosi, fapt pentru care trebuie să îi cunoască foarte bine pentru a le folosi potențialul la maximum și a obține eficiența scontată prin numirea pe funcțiile unde dau randamentul cel mai bun.

Liderii militari au fost și continuă să constituie elita oricărei societăți. După cum bine se știe, „*elitele joacă un rol decisiv în istorie*”²⁴, dar viitorul oricărui militar depinde de înțelegerea și formarea deprinderilor de a alege între: a deveni și a fi; a contribui și a primi; a transforma și a menține statu-quo-ul.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, Army Field Manual, Land Operations, Land Warfare Development Centre, *Army Doctrine Publication AC 71940*, Warminster, Wiltshire, United Kingdom, 31 martie 2017, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/605298/Army_Field_Manual__AFM__A5_Master_ADP_Interactive_Gov_Web.pdf
2. ***, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Geneza, 26, Editura Gute Botschaft Verlag 1989, 1990, Dillenburg, West Germany.
3. ***, *Ioan Paul al XXIII-lea*, Citatepedia.ro, <http://www.citatepedia.ro/index.php?id=2685>.
4. Stanley Bing, *Sun Tzu era un biet mototol*, Editura Curtea Veche, București, 2004.
5. Napoleon Bonaparte, *Citate celebre*, <https://cuvinte.celebre.ro/si-tu-poti/>.
6. Giordano Bruno, *Scientia.ro*, 06.04.2010, <https://www.scientia.ro/biografii/41-biografii-fizica/776-giordano-bruno.html>.
7. Mark F. Cancian, *Coping with Surprise in Great Power Conflicts*, Center for Strategic International Studies (CSIS), februarie 2018, p. VIII, https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/180227_Cancian_CopingWithSurprise_wAppen_Web.pdf.
8. George Coșbuc, *Lupta vieții*, https://www.versuri.ro/versuri/george-cosbuc-lupta-vietii_t217.html.

²³ Ioan Paul al XXIII-lea, Citatepedia.ro, <http://www.citatepedia.ro/index.php?id=2685>, consultat la 10.08.2019.

²⁴ Ezra Suleiman, Henri Mendras, *Recrutarea elitelor în Europa*, Editura Amarcord, Timișoara, 2001, p. 291.

9. Academician Mihai Drăgănescu, *Societatea informațională și a cunoașterii. Vectorii societății cunoașterii*, Academia Română, <https://documente.net/document/mihai-draganescu-societatea-informationala-si-a-cunoasterii.html>.
10. Stanley J. Gross, Ed. D., *How to Raise Your Self Esteem*, PsyhCentral, <http://psych.central.com/lib/how-to-raise-your-self-esteem/000737>.
11. G. T. Hammond, *The Essential Boyd*, Air University Press, Maxwell Air Force Base, Alabama, USA, 1997.
12. Oren Harari, *Secretele lui Colin Powell*, Editura Tritonic, București, 2006.
13. Napoleon Hill, *De la idee la bani*, Editura Curtea Veche, București, 2008.
14. John Huey, *The New Post-Heroic Leadership*, în *Leadership in the 21st Century*, Air University Press, Maxwell Air Force Base, Alabama, SUA, 1997.
15. Roger Ibbotson și Gary Brinson, *Investment Markets*, McGraw-Hill, New York, 1987.
16. Prof. Camelia Jianu, *Rolul autocunoașterii în dezvoltarea personală și profesională*, Asociația Profesorilor din România, 08.02.2012, <http://www.asociația-profesorilor.ro/rolul-autocunoasterii-in-dezvoltarea-personala-si-profesionala.html>.
17. William McLaughlin, *The Element of Surprise – Totally Effective Surprise Attacks in Military History*, War History Online, 27 august 2017, <https://www.warhistoryonline.com/world-war-ii/the-invasion-of-crete-last-m.html>.
18. Marcus Mabry, *Condoleezza Rice și drumul ei către putere*, Editura Curtea Veche, București, 2008.
19. T. Nelan, L. Goldstein, J. W. Pfeiffer, *Plan or Die*, Pfeiffer & Company, San Diego, California, 1993.
20. John L. Peterson, *The Road to 2025*, White Group Press, Corte Madera, California, 1994.
21. William Petersen, *Von Clausewitz on War: Six Lessons for the Modern Strategist*, Columbia Business School, 12 februarie 2016, <https://www8.gsb.columbia.edu/articles/ideas-work/von-clausewitz-war-six-lessons-modern-strategist>.
22. Dr. Wes Roberts, *Victory Secrets of Attila the Hun*, Doubleday Press, New York, 1993.
23. Ezra Suleiman, Henri Mendras, *Recrutarea elitelor în Europa*, Timișoara, Editura Amarcord, 2001.

NECESITATEA UNEI APLICAȚII INFORMATICE DE CONTROL INTERN MANAGERIAL PENTRU ORGANIZAȚIILE MILITARE

Carmen Maria IEPURE (MOISE)

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Elena CLENCI

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Prof.univ.dr. Toma PLEȘANU

Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu

Articolul este rezultatul unei cercetări de doctorat pe subiectul necesității dezvoltării și utilizării unei aplicații informatice sau adaptarea uneia deja existente, capabile să monitorizeze fluxul de documente de control intern managerial și să conecteze toate documentele de planificare, obiectivele specifice, riscurile, funcțiile sensibile/expuse la corupție.

Cuvinte-cheie: organizație militară, control intern managerial, aplicație informatică, proces decizional, blockchain.

INTRODUCERE

Urmare a cercetărilor doctorale efectuate, precum și a observațiilor directe realizate de către noi, constatăm că este necesară crearea și utilizarea unui soft specializat, o aplicație dedicată sau adaptarea uneia existente, prin care să se poată urmări fluxul documentelor sistemului de control intern managerial (SCIM)¹ și care să conecteze toate documentele de planificare, obiectivele specifice, riscurile, funcțiile sensibile/expuse la corupție. Aceasta va acorda drepturi de editare/consultare diferite, ea putând fi accesată integral doar de locțiitorul și comandantul/șeful/directorul structurii și de secretariatul comisiei de monitorizare.

Fiecare membru al comisiei trebuie să poată vizualiza documentele supuse avizării, monitorizarea riscurilor asociate obiectivelor stabilite, activitățile procedurale și procedurile asociate acestora.

Necesitatea unei aplicații vine și din constatarea diminuării resursei umane și a supraîncărcării cu sarcini, în special în structurile militare mici și mijlocii. De asemenea, după cum putem observa la un singur click pe google.ro, există aplicații deja construite, pentru SCIM. Noi totuși dorim o aplicație utilă organizației militare, ceea ce inerent ne conduce la realizarea unei aplicații cu necesități adaptate sistemului.

Un alt argument care ne conduce în favoarea construirii unui model pentru o viitoare aplicație este faptul că suntem contemporani cu era în care informația trebuie să circule repede și eficient pentru ca deciziile managerilor de structuri să poată fi luate în timp util, să fie bazate pe informații complete, corecte și furnizate în timp real. Accesul la informație de calitate și în timp real face diferența dintre o decizie corectă și una greșită.

A devenit o necesitate organică realizarea de aplicații care să fluidizeze fluxul de date și informații, în contextul menținerii unei performanțe manageriale cât mai adaptate secolului în care trăim.

Un alt aspect esențial în decizia de a propune o aplicație informatică este ușurința monitorizării continue la nivelul organizației. Permanent, persoanele care accesează aplicația pot să completeze, cu date și informații la zi, documentele existente în cadrul acesteia.

Prelucrarea datelor de către un soft informatic este mai rapidă, evitând, astfel, o mulțime de timpi morți, care, în prezent, chiar contează. Aplicațiile informatice

¹ SCIM – sistemul de control intern managerial.

aduc plusvaloare instituțiilor, fie ele de stat sau private, deoarece se pot obține mult mai ușor informații utile procesului de conducere a organizației. Tipul acesta de accesare a datelor este cunoscut, în literatura de specialitate americană, ca un sistem informațional pentru conducere – **Management Information System (MIS)**².

Aceste sisteme, concepute pentru organizații, pot să încorporeze diferite funcții performante, care să poată garanta un proces decizional superior. Prin acestea se pot emite un număr mare de rapoarte și situații care pot fi generate automat doar prin introducerea unor date primare. Pentru prima dată în lume, au fost dezvoltate astfel de sisteme în Statele Unite ale Americii, în anii <60.

Există mai multe sisteme de management dezvoltate de către mari companii de software. Dintre acestea, enumerăm:

- SQL Server 2005 cu Analysis Services;
- Office XP/2003;
- Data Analyzer;
- MapPoint;
- SharePoint Portal Server;
- Project Server 2003;
- Microsoft® SQL Server™ Accelerator for Business Intelligence.

O descriere schematică a acestui concept este prezentată schematic, de Sourabh Sharma și K.S. Thaker³, în *figura nr. 1*.

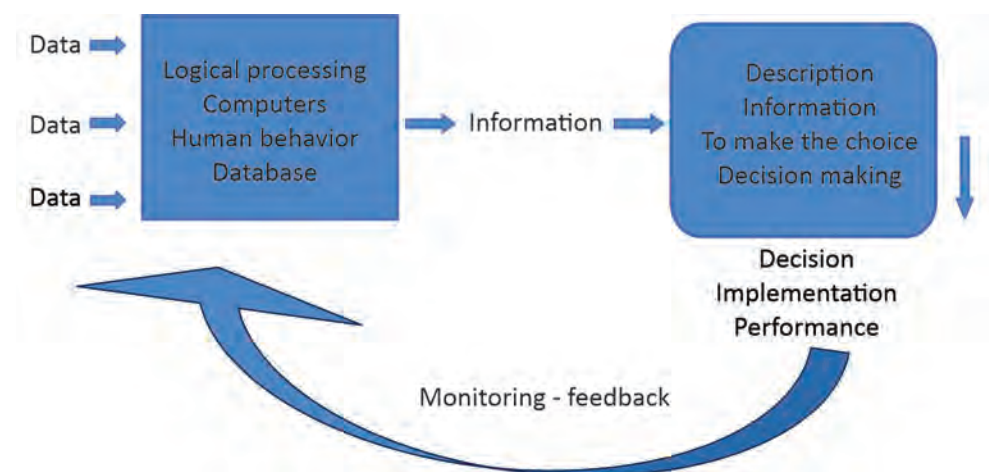

Figura nr. 1: Conceptul Management Information System (MIS)

Sursa: adaptare după Dr. Sourabh Sharma & prof. K.S. Thaker, *Management Information System*, Horizon Books, 2015.

² <https://www.shopify.com/encyclopedia/management-information-systems-mis>, accesat la data de 02.04.2019.

³ Dr. Sourabh Sharma, prof. K.S. Thaker, *Management Information System*, Horizon Books, 2015.

Această descriere schematică a conceptului MIS ne prezintă, printr-o schemă simplă, procesele care trebuie să se desfășoare în cadrul unei organizații cu un management eficient. Orice organizație, pentru a fi performantă, are nevoie de o conducere puternică și de un angajament al managementului de top pentru a susține o strategie de succes.

AVANTAJELE ȘI DEZAVANTAJELE UTILIZĂRII UNEI APLICAȚII INFORMATICE

În continuare, vom prezenta cinci dintre cele mai importante avantaje și dezavantaje în utilizarea unei aplicații informatice, din punctul nostru de vedere. Acestea sunt:

Avantaje	Dezavantaje
Gestionarea facilă a informațiilor	Risc de furt sau de pierderea datelor
Furnizarea de informații și rapoarte detaliate ce se pot utiliza pentru analize complexe, identificarea oportunităților de îmbunătățire și dezvoltarea strategiilor	Costuri pentru dezvoltare, implementare, licențe, mentenanță, versiuni superioare, instruirea personalului
Creșterea eficienței operatorilor	Dependența de o rețea
Acces la informație în timp real	Dependența de un furnizor
Acuratețea și standardizarea datelor	Dificultăți în utilizarea aplicației datorită complexității sau lipsei instruirii

❖ Avantajele utilizării unei aplicații informatice

Primul dintre avantajele, în opinia noastră, este gestionarea facilă a informațiilor, ceea ce înseamnă asigurarea unei prognoze reale și o abordare proactivă a deciziilor. Pot fi observate, din timp, oportunitățile și depistate mai ușor problemele, înainte de a deveni factori de risc. De asemenea, deciziile pot fi luate mult mai ușor, bazându-ne pe criteriile obiective și nu pe improvizații.

Al doilea avantaj este furnizarea de informații și rapoarte detaliate ce se pot utiliza pentru analize complexe, identificarea oportunităților de îmbunătățire și dezvoltarea strategiilor. Pentru a putea dezvolta strategii, este nevoie de o multitudine de informații și analize pe mai mulți ani și din mai multe surse de informare. Doar în acest fel strategia va fi viabilă și în acord cu realitatea.

Cel de-al treilea avantaj, creșterea eficienței operatorilor, reprezintă câștigarea de timp pentru alte activități pentru personalul angajat, aplicația informatică permițându-le reducerea timpilor de rezolvare a sarcinilor.

Al patrulea avantaj îl reprezintă accesul la informație în timp real, în format digital (documente softcopy), față de utilizarea greoaie a documentelor hardcopy.

Cel de-al cincilea avantaj, în opinia noastră, este posibilitatea standardizării datelor introduse și acuratețea acestora. Este important ca, în orice organizație, să existe o măsură egală pentru toți, acesta însemnând standardizare. Unitatea de măsură nu trebuie să difere de la o structură la alta.

❖ Dezavantajele utilizării unei aplicații informatice

Primul dintre dezavantaje îl reprezintă existența unui risc mai mare de furt și pierderea datelor, în varianta softcopy, din cauza unor erori umane ori în urma unor atacuri cibernetice.

Cel de-al doilea dezavantaj, cel puțin pentru început, până se amortizează, este o creștere a costurilor, deoarece sunt necesare costuri pentru dezvoltare, implementare, licențe, mentenanță, versiuni superioare, instruirea personalului.

Cel de-al treilea dezavantaj este faptul că aplicația informatică dedicată este condiționată de construirea unei rețele interne sau de conexiunea la internet, care, dacă nu funcționează la parametri optimi, îți poate „mina” informațiile.

Al patrulea dezavantaj este dependența de dezvoltările ulterioare ale aplicației, care trebuie luate în calcul la alegerea și contractarea furnizorului.

Ultimul dezavantaj prezentat, cel de-al cincilea, se referă la dificultățile implementării și utilizării aplicației, ca urmare a complexității sau lipsei instruirii. Așa cum se întâmplă în multe cazuri, resursa umană face diferența. Pentru a nu se produce erori inutile, resursa umană trebuie instruită și pregătită să utilizeze aplicația, ceea ce necesită timp pentru instruire.

CONDIȚIONĂRI PRIVIND IMPLEMENTAREA UNEI APLICAȚII INFORMATICE PENTRU SISTEMUL DE CONTROL INTERN MANAGERIAL ÎN MINISTERUL APĂRĂRII NAȚIONALE

Deși extrem de utile, aplicațiile informatice sunt mai complicate de implementat în Ministerul Apărării Naționale datorită unor condiționări specifice, în special a necesității asigurării unui sistem de securitate a datelor și informațiilor, sistem superior altor instituții.

Securitatea sporită a datelor și informațiilor implică automat și costuri suplimentare în implementare, ceea ce ar putea duce la un proces mai îndelungat.

Totuși, acest impediment al securității datelor poate fi rezolvat prin soluții existente. Dintre soluțiile cele mai viabile pentru sistemul militar, din cercetările realizate, cea mai potrivită ar fi tehnologia *blockchain*. Acest tip de tehnologie se bazează pe un lanț de blocuri (*blockchain*) securizat criptografic și aduce o serie

de beneficii care se potrivesc cerințelor sistemului de apărare națională: securitate ridicată, descentralizare, transparență și integritate⁴.

O altă condiționare ar putea fi lipsa personalului specializat în mentenanța acesteia, din cauza incapacității sistemului de a plăti diferențiat performanța. Acest serviciu ar trebui externalizat, ceea ce implică un posibil risc de securitate.

Fiind condiționat de accesul la resurse financiare din bugetul de stat, foarte multe implementări pe zona de aplicații informatice trenează și în prezent. Spre exemplu, implementarea semnăturii electronice, deși există legislație încă din anul 2001⁵, are o utilizare încă restrânsă.

Ministerul Apărării Naționale este și el parte a sistemului de stat și, din nefericire, fondurile sunt limitate, acestea fiind distribuite către alte obiective considerate prioritare.

O altă condiționare, care este resimțită în tot sistemul bugetar, este birocrația excesivă. O serie de proiecte se blochează datorită birocrației excesive: prea multe semnături; prea multe documente, inutile uneori; transmiterea greoaie a documentelor de la o structură la alta etc.

ANALIZĂ COMPARATIVĂ A PRINCIPALELOR SOLUȚII INFORMATICE PREZENTE PE PIAȚA ROMÂNEASCĂ

În prezent, pe piața din România există mai multe soluții informatice concepute pentru sistemul de control intern managerial în acord cu legislația din domeniu, dezvoltate de firme de software. Am ales, pentru exemplificare, trei dintre acestea, fiind cele mai cunoscute și utilizate la ora actuală:

- Soluția e-S.C.I.M.⁶ produsă de compania SC CONTROL ARHISOFT MANAGEMENT SRL (Str. Gheorghe Grigore Cantacuzino, nr. 25 C, Ploiești, Prahova, cod 100010);
- Soluția Gr8SCIM⁷, produsă de compania Ultra Vision SRL (Str. 1 Decembrie 1918, nr. 9, Brașov);
- Soluția SMART SCIM⁸, produsă de MOBIUS Software (Str. Doina, nr. 9, corp A, et 1, sector 5, București).

În continuare, vom prezenta comparativ cele trei soluțiile informatice.

⁴ Nicolae Sfetcu, *Tehnologia blockchain*, Multimedia Publishing, 2019, Drobeta Turnu Severin, pp. 11-18.

⁵ *Legea 455 din 18.07.2001 privind semnătura electronică*, republicată în *Monitorul Oficial al României* nr. 316 din 30 aprilie 2014.

⁶ <https://e-scim.ro/solutia-e-s-c-i-m/><https://www.youtube.com/watch?v=Z58vBa5A5H8>

⁷ <http://controlinternmanagerial.ro/soft-scim/>https://www.youtube.com/watch?time_continue=63&v=ef4JHb00Y

⁸ <https://mobiussoftware.ro/smartschim/>

Criteria/Soluție	Soluția e-S.C.I.M.	Soluția Gr8SCIM	Soluția SMART SCIM
Tipul de aplicație: Web, Client server, stand alone.	„Este o aplicație Web, autentificarea fiind asigurată prin credențiale de acces de tipul utilizator și parolă, accesibilă în două moduri: Conectat – Online, prin autentificare la e-scim.ro; Deconectat – Offline, prin instalarea aplicației în centrul de date al entității beneficiare, pe serverul sau intranetul acesteia”.	Este precizat doar faptul că este o aplicație informatică foarte ușor de utilizat, se accesează cu user-name și parolă	Aplicația este bazată pe o platforma web colaborativă cu mecanisme de securitate a sesiunilor și credențialelor utilizatorilor, tehnologie web, funcționează pe orice browser cu setările de securitate actualizate. Compania producătoare insistă mult pe conformitatea cu standardele de securitate și noile principii din guvernanta corporativă sau regulamentul GDPR al UE (de exemplu).
Permite abordarea administrativă completă a activității de control intern managerial?	NU – Este focalizată pe documente SCIM (ceea ce rezultă din prezentare) și nu integrează procesul de management. Rezultatul este o colecție de documente similare oricărei implementări realizate cu acest instrument.	NU – Este focalizată pe documente SCIM (ceea ce rezultă din prezentare) – în fapt, conține niște machete de documente, o bibliotecă de documente gata realizate – asigurând autocompletarea pentru clienți prin introducerea denumirii	DA – Asigură un cadru administrativ complet pentru implementarea și întreținerea funcțională a unui sistem de control intern managerial – asigură alocarea completă a responsabilității, trasabilitatea procesului de management al controlului intern managerial, cu toate elementele sale, inclusiv mecanismele de audit intern. Necesită lucrul efectiv al responsabililor.

Criteria/Soluție	Soluția e-S.C.I.M.	Soluția Gr8SCIM	Soluția SMART SCIM
	Este focalizată pentru a asigura conformarea formală a organizației, fără utilitate managerială.	organizației și nu integrează deloc procesul de management. Asigură minima conformare formală pentru organizația care o utilizează.	
Conformă cu Regulamentul UE 679/2016 (GDPR) – criteriul GDPR ready?	Nu	Nu	Da
Componenta de management al riscului este conformă și aplicabilă în acord cu ISO 31001?	NU ARE, încarcă un tabel în care se înregistrează riscurile.	NU ARE, simulează printr-un document tip.	DA – Abordarea strategică a managementului de risc este asigurată prin secțiunea/componenta integrată de management al riscului organizațional în acord cu ISO 31001.
Asigură gestionarea integrată a procedurilor sistemului de control managerial, precum și pe cele aparținând sistemelor de management al calității ISO, GDPR, sau alte standarde deja implementate în organizații?	NU	NU	DA – Componenta integrată de management al procedurilor asigură gestionarea integrată a tuturor procedurilor organizației, indiferent de tipul acestora permițând alocarea unei proceduri mai multor categorii (ex: ISO 9001+ ISO 14001+ OHS 18001+ GDPR+ SCIM), acestea putând fi analizate separat sau în context.

Criteria/Soluție	Soluția e-S.C.I.M.	Soluția Gr8SCIM	Soluția SMART SCIM
Asigură înregistrarea edițiilor și reviziilor pentru proceduri, comunicarea acestora automată în caz de actualizare și mecanisme de revizie, aprobare, comunicare?	NU	NU	DA – Sistemul colaborativ asigură atât versionarea procedurilor, edițiilor și reviziilor acestora, cât și gestiunea listelor de distribuție, notificari ale sistemului vizând actualizarea de proceduri, expirarea acestora, de exemplu, mecanisme de elaborare/verificare și aprobare, apoi comunicare automată.
Asigură evaluarea personalului în acord cu legislația?	NU	NU	Da – Are o componentă dedicată de evaluare a personalului, asigurând corelarea între obiectivele departamentelor organizației cu activitățile și sarcinile individuale.
Sistemul este conform cu standardele asociate sistemului de control intern managerial?	NU PRECIZEAZĂ	NU PRECIZEAZĂ	DA – Elemente studiate și integrate funcțional în cadrul acestei soluții: COSO Internal Control COSO Enterprise Risk Management Balanced Score Card Enterprise Risk Management ISO 27001/2015 ISO 9001/2015 ISO 31000/2018 Regulamentul UE 679/2016 (GDPR)

Criteria/Soluție	Soluția e-S.C.I.M.	Soluția Gr8SCIM	Soluția SMART SCIM
Maturitatea soluției – de când a fost produsă/ de când este pe piață?	Peste 6 ani	6 ani	12 ani
Se asigură integrare cu alte aplicații existente în organizație?	NU	NU	Da, soluția este capabilă de integrare, import și export de date. Sunt puse la dispoziția beneficiarilor mecanisme de integrare și schimb de date (servicii web, XML etc.).
Valoare financiară?	Nu este specificat prețul.	Se promovează ca având prețul cel mai mic	Prețul variază în funcție de complexitatea implementării în entitate, estimată la fiecare ofertă în parte.
Mecanisme/ servicii de suport/ întreținere	„Oferirea de suport online de specialitate în adoptarea, prelucrarea, modificarea, actualizarea și distribuirea documentației Sistemului de Control Intern Managerial”.	Aduce modificări imediate programului în funcție de schimbările legislative, aspectul acesta absolvind responsabilii de munca suplimentară.	Suport online prin centrul de suport online al producătorului pentru implementare, modificare, actualizare, dezvoltare, organizare complexă, valoare adăugată mare, actualizată cu principiile guvernantei la nivel internațional.
Servicii de instruire Cum se asigură? În ce mod?	„Instruirea personalului entității în vederea susținerii procesului de funcționare a Sistemului de Control Intern Managerial,	„Aplicația este concepută cu o interfață simplă, intuitivă, ce poate fi folosită cu ușurință de către orice persoană, inclusiv de către cei lipsiți de experiență.	Instruirea personalului la sediul instituției și furnizarea de manual detaliat de utilizare. Platforma de e-learning dedicată aplicației. Instruire pe roluri, funcții specifice pentru fiecare implementare și integrările realizate.

Criteria/Soluție	Soluția e-S.C.I.M.	Soluția Gr8SCIM	Soluția SMART SCIM
	<p>prin intermediul modulului e-learning integrat în platformă și un suport online specializat”.</p> <p>Aplicația este, de fapt, un registru, utilizarea nu are cum să fie complicată.</p>	<p>Iar pentru orice tip de nelămurire sau întrebare referitoare la felul în care lucrează softul la implementarea procedurilor operaționale, clienții pot urmări tutorialul SCIM aflat pe site”.</p> <p>Aplicația este, de fapt, un registru, utilizare simplă.</p>	<p>Lectori specializați în instruirea personalului implicat în controlul intern managerial.</p> <p>Aplicația, fiind un portal colaborativ, utilizatorii au meniuri de lucru și interfețe asociate specializate și dedicate rolului în cadrul sistemului de control intern, pentru management existând secțiunea de tablou de bord cu rapoarte specifice, structurate.</p>
Elemente suport pentru instruire?	<p>Sesiuni de instruire și pregătire pe baza a două manuale. Are manual de utilizare pentru aplicație.</p>	Doar tutorial pe site	<p>Manual de utilizare și administrare a aplicației, sistem de e-learning pentru clienți.</p>
Aplicabilitate: se poate instala/configura pentru utilizarea în cadrul organizațiilor mari, ce implică subordonate, structuri multiorganizaționale?	NU, implementare doar pentru o organizație.	NU, implementare doar pentru o organizație.	<p>Implementare pentru o organizație sau implementare multiorganizațională, pe mai multe niveluri, arborescent, cu consolidări de rapoarte, indicatori etc.</p>

Criteria/Soluție	Soluția e-S.C.I.M.	Soluția Gr8SCIM	Soluția SMART SCIM
Modul de generare a rapoartelor.	<p>Generarea automată pe baza documentelor existente în biblioteca de documente.</p>	<p>Autocompletează automat datele instituției în toate documentele din biblioteca de documente.</p>	<p>Generare automată pentru diverse tipuri de raportări și posibilitatea de lucru în echipă pentru documente, aplicație sistem colaborativ cu nivele de raportare corelate cu structura organizațională sau multiorganizațională, versionări ale documentelor.</p>
Permite corelarea structurii organizaționale cu documentele?	<p>Propune modalități adecvate de gestionare și implementare a documentelor specifice domeniului de activitate al entității. Elaborează organigrama entității și alocă documentele specifice S.C.I.M. încărcate în platformă, pe compartimentele active din organigramă.</p>	<p>NU OFERĂ CEVA ASEMĂNĂTOR</p>	<p>Are abordarea cea mai complexă în ceea ce privește managementul structurii, cu istoric, corelare directă cu ROF, ROI, atribuții personal, sarcini, responsabilități, evaluare personal</p>

Criteria/Soluție	Soluția e-S.C.I.M.	Soluția Gr8SCIM	Soluția SMART SCIM
Durata de implementare	NU SE PRECIZEAZĂ TIMPII	Se limitează la elaborarea unor documente tip, similare pentru orice organizație. În aceste condiții, replică documentația conținută pentru instituția în cauză în aproximativ două ore.	NU SE PRECIZEAZĂ TIMPII, în funcție de complexitatea entității, estimări între 30 și 120 de zile calendaristice.
Tratează auditul intern? Asigură mecanisme de acces și planificare, înregistrare și monitorizare recomandări misiuni de audit?	NU	NU	Da, soluția are integrată o componentă complexă dedicată pentru auditul intern ce permite înregistrarea întregului proces – de la planificare misiuni audit la rapoarte, recomandări și, apoi, monitorizare implementare recomandări.

Tabel comparativ – soluții informatice de SCIM

CONCLUZII

În urma cercetărilor efectuate, aplicația informatică cea mai complexă, existentă în acest moment pe piață, este SMART CIM. Pornind de la facilitățile oferite de aceasta, coroborate cu facilitățile oferite de celelalte aplicații informatice studiate, au fost stabilite cerințele pentru un model de aplicație informatică dedicată controlului intern managerial din cadrul Ministerului Apărării Naționale. Pe baza selecției efectuate, se pot stabili cerințele unei aplicații dedicate controlului intern managerial pentru organizația militară.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *Legea 455 din 18.07.2001 privind semnătura electronică*, republicată în *Monitorul Oficial al României* nr. 316 din 30 aprilie 2014.
2. Dr. Sourabh Sharma, prof. K.S. Thaker, *Management Information System*, Horizon Books, 2015.

3. Nicolae Sfetcu, *Tehnologia blockchain*, Multimedia Publishing, Drobeta Turnu Severin, 2019.

WEBGRAFIE:

1. <https://www.shopify.com/encyclopedia/management-information-systems-mis>, accesat la data de 02.04.2019.
2. <https://www.shopify.com/encyclopedia/management-information-systems-mis>, accesat la data de 02.04.2019.
3. <https://e-scim.ro/solutia-e-s-c-i-m/> <https://www.youtube.com/watch?v=Z58vBa5A5H8>
4. <http://controlinternmanagerial.ro/softscim/> https://www.youtube.com/watch?time_continue=63&v=e_fl4JHb00Y
5. <https://mobiusssoftware.ro/smartschim/>.

NORVEGIA – MODELE DE REFORME ÎN DOMENIUL EDUCAȚIEI MILITARE ȘI ÎN DOMENIUL APĂRĂRII –

Dr. Olivian STĂNICĂ
Statul Major al Apărării

Forțele Armate Norvegiene au declanșat procesul de reformă educațională la începutul anului 2017, după ce a fost aprobată o Strategie pentru perioada 2017-2020. În cadrul procesului de reformă al sistemului educațional militar s-au avut în vedere trei mari obiective/provocări: păstrarea culturii, a tradițiilor și reformarea sistemului; organizarea administrativă și teritorială și realizarea unor programe educaționale integrate.

Procesul de reformă în domeniul apărării a debutat în anul 2002, iar începând cu anul 2018, Forțele Armate Norvegiene au demarat procesul de implementare, împreună cu Ministerul Justiției și al securității publice, a unui nou concept – „apărarea totală”, bazat pe sprijin și cooperare interinstituțională (civil-militar) la nivel național în situații de criză, conflict militar sau război.

Cuvinte-cheie: educație, reformă, securitate, apărare, instruire.

DATE GEOGRAFICE ȘI ADMINISTRATIVE¹

Norvegia este un stat suveran și unitar, guvernat ca o monarhie, are o suprafață totală de 385.207 km² și o populație de 5.382.212 locuitori. Norvegia este membru fondator al NATO, ONU, Consiliului Europei, Tratatului Antartic și Consiliului Nordic, membru al Spațiului Economic European și face parte din Spațiul Schengen.

Norvegia este o monarhie constituțională unitară, cu un sistem parlamentar de guvernare, în care regele Norvegiei este șeful statului și prim-ministru este șeful guvernului. Monarhul este comandant al Forțelor Armate Norvegiene și șef al diplomației oficiale în străinătate, ca un simbol al unității.

ORGANIZAREA FORȚELOR ARMATE

Forțele Armate Norvegiene sunt subordonate Ministerului Norvegian al Apărării. Ministerul Apărării întocmește politicile de securitate și apărare ale Norvegiei. Statul Major al Apărării sprijină *CHOD* (*chief of defence*), iar planificarea și conducerea operațională a operațiilor militare se execută de către un Comandament Întrunit (Norwegian Joint Headquarters/NJHQ). NJHQ este responsabil pentru planificarea și conducerea operațiilor în timp de pace, război, criză și misiuni internaționale ale Forțelor Armate (FA).

În structura Forțelor Armate există Statul Major al Apărării, trei categorii de forțe ale armatei (FT/terestre, FA/aeriene și FN/navale), Garda națională, Forțele de Reacție Rapidă, instituții militare de educație și instruire, structuri de sprijin logistic și administrativ în care sunt încadrați 23.000 de militari (astfel, 15.000 la cele trei categorii de forțe + 8.000 de militari în termen-recruți și 10.000 de civili). La categoriile de forțe armate există: FT – 8.700 de militari, FA: 2.600 de militari și FN: 3.800 de militari. Garda națională cuprinde 800 de militari activi + 5.000 de militari pentru Forțele de Reacție Rapidă.

Norvegia face parte din NORDSUP (The Nordic Supportive Defence Structures), inițiativa regională de cooperare în domeniul dezvoltării în comun a capacităților operaționale militare, care include: Danemarca, Finlanda, Islanda și Suedia.

¹ ***, *The World Defence Almanac – 2018*, special issue 2018, vol. XLIII and wiki.

SISTEMUL EDUCAȚIONAL MILITAR ȘI REFORMA ÎN ACEST DOMENIU

Universitatea Națională de Apărare (Norwegian Defense University College/ NDUC) este principala instituție de învățământ superior militar care conduce și coordonează instituțiile de formare inițială și continuă din FA norvegiene. NDUC este dispusă în Oslo, în incinta unei cetăți militare (declarată și monument istoric, cu posibilitate de vizitare de către turiști), și a fost amenajată în actuala structură începând cu anul 2002.

Misiunea de bază a NDUC este formarea inițială, specializarea și perfecționarea ofițerilor, a subofițerilor și personalului civil care vor încadra comandamente și unități militare din compunerea celor trei categorii de forțe ale armatei, precum și departamental. Se asigură calificările militare educaționale individuale pentru ofițeri și subofițeri (spre exemplu: O-4-Lt.col. – ofițer de comandă și stat major) sau certificate individuale de instruire pentru diferite arme și specialități militare (spre exemplu: instruire pe timp de iarnă, sisteme de artilerie terestră sau AA, instruire prin parașutare etc.). Educația și instruirea militară în cadrul universității au ca obiective: dezvoltarea unor competențe pentru leadership, profesie militară, operații militare, instructor, pregătire fizică militară și specialitate militară specifică armeei.

În cadrul studiilor universitare de licență și master, domeniile militare de cercetare științifică specifice sunt: operațiuni și strategii militare, leadership militar, apărare cibernetică, operații în sprijinul păcii, politici de securitate, relația civil-militar, terorism, rezolvarea conflictelor, rolul organizațiilor internaționale NATO, UE și ONU.

Universitatea Națională de Apărare² coordonează activitățile educaționale pentru structuri de învățământ și cercetare, din subordine: Academia Militară (Krigsskolen) pregătește ofițerii din Forțele Terestre și pe cei din Garda Regală; Academia Regală Navală (Bergen) pregătește ofițerii din Forțele Navale; Academia Regală a Forțelor Aeriene (Laksevag) pregătește ofițerii din Forțele Aeriene și Forțele Armate; Colegiul de Comandă și Stat Major, Colegiul de Apărare, Institutul de Studii și Cercetare în domeniul apărării cu cele patru centre din subordine (Centrul pentru Securitate Europeană/Norvegiană, Centrul CIMIC, Centrul de studii pentru zona Asia, Centrul de Studii pentru Zona Transatlantică). Totodată, academiile militare au în subordine și școlile pentru subofițeri specifice celor trei categorii de forțe: terestre, aeriene și navale (figura nr.1).

Comandantul (rectorul) universității este responsabil pentru întreg procesul educațional al Forțelor Armate Norvegiene și este consilier principal pe probleme de educație al CHOD.

² http://www.puolustusvoimat.fi/en/national_defence_university, accesat la 10.06.2018.

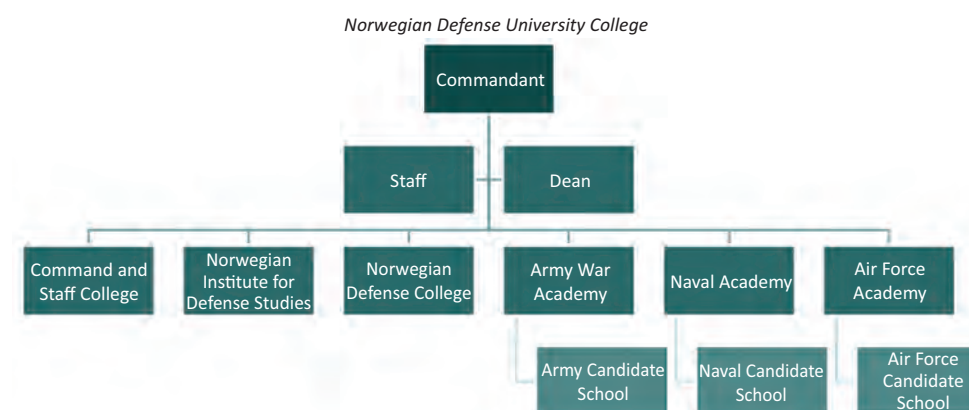

Figura nr. 1: Structura organizatorică a NDUC

În cadrul universității mai funcționează Colegiul Tehnico-Ingineresc-TELEMATICS, Universitatea de Educație Fizică și Sport și Centrul de recrutare și selecție (cu 13 locații în țară integrate la centrele de instruire pentru diferite arme/specialități militare).

Universitatea dispune de 44 departamente specifice care asigură suportul didactic, informațional, logistic și organizațional conform standardelor de asigurare a calității procesului educațional academic (organizare studii de master, e-learning, birou cercetare sisteme aeronautice, bibliotecă, cursuri, relații publice, educație și instruire, studii de informații, operații de nivel întrunit, librărie, asistență juridică și drept umanitar, centru de investigații maritime și navale, sociologie, planificare programe curriculă, asistență tehnică etc.).

În cadrul universității se organizează și desfășoară programe de studii universitare de licență și master (figura nr. 2), inclusiv cursuri de carieră și specializare pentru

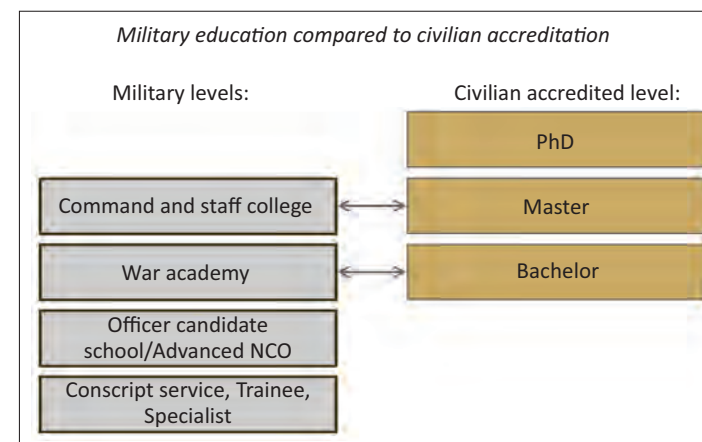

Figura nr. 2: Programe de studii universitare

ofițeri, subofițeri sau civili din cadrul Forțelor Armate Norvegiene, inclusiv cu participare internațională (figura nr. 3).

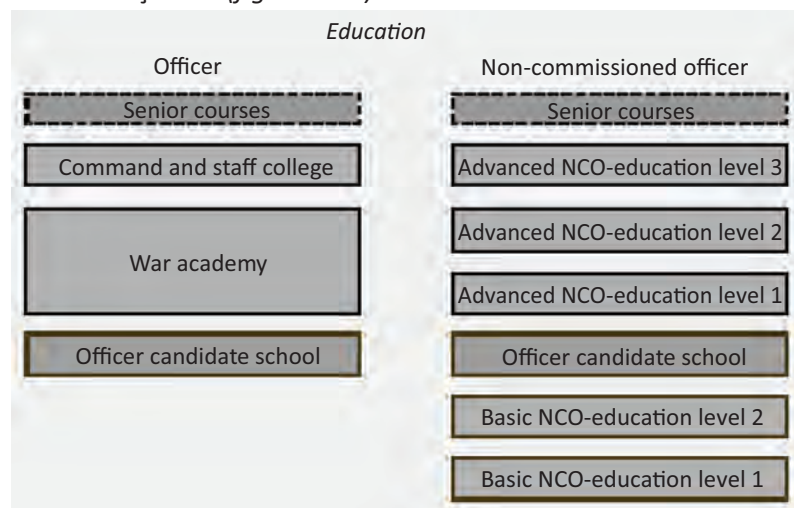

Figura nr. 3: Cursuri de carieră și specializare pentru ofițeri, subofițeri organizate la NDUC

Academiile militare fac parte din Spațiul European al Învățământului Superior, au sisteme de asigurare a calității procesului educațional (intern și extern) și acorduri de colaborare/cooperare cu instituții de învățământ superior, civile din țară și străinătate, în cadrul programului Erasmus+.

REFORMA EDUCAȚIONALĂ ÎN CADRUL FORȚELOR ARMATE NORVEGIENE³

Forțele Armate Norvegiene au declanșat procesul de reformă educațională la începutul anului 2017, după ce a fost aprobată o *Strategie pentru perioada 2017-2020*. În cadrul procesului de reformă al sistemului educațional militar s-au avut în vedere trei mari obiective/provocări:

- păstrarea culturii, a tradițiilor și reformarea sistemului fără a fi afectate cele două elemente;
- organizarea administrativă și teritorială, reducerea costurilor și ridicare nivelului de calitate;
- realizarea unor programe educaționale integrate.

La primul obiectiv, cel de *păstrare a culturii, a tradițiilor și reformarea sistemului fără a fi afectate cele două elemente*:

- în cadrul *Strategiei pentru perioada 2017-2020* au fost incluse elemente care trebuie păstrate în cadrul reformei pentru continuarea tradițiilor militare

³ Colonel dr. Stănică Olivian, *Raportul nr. SR-1775 din 28.09.2017, după participarea la NATO Training Group – Individual Training and Education Developments, Oslo/Norvegia.*

și aspecte de cultură organizațională (simboluri și însemne heraldice militare, uniformă militară, fanfară militară, comemorare evenimente istorice, drapele de luptă, utilizarea și amenajarea fostelor cetăți/fortificații pentru organizarea unor evenimente militare sau chiar, dispunerea unor instituții militare – universitate, academie, școală; figura nr. 4).

Figura nr. 4: Elemente de cultură și tradiție militară

La al doilea obiectiv, *organizarea administrativă și teritorială, reducerea costurilor și menținerea standardelor de asigurare a calității în educație*:

- în cadrul *Strategiei pentru perioada 2017-2020* au fost incluse elemente de reorganizare și resubordonare instituțională. În subordinea NDUC sunt trecute toate structurile de educație și instruire: academiile militare (cu școlile militare de subofițeri în subordine), Colegiul Tehnico-Ingineresc-TELEMATICS, Universitatea de Educație Fizică și Sport, Centrul de Recrutare și Selecție și colegii/școli/centre de instruire specifice armelor și specialităților militare (infanterie, geniu, artilerie, tancuri, comunicații, CBRN etc.)

Astfel, comandantul (rectorul) NDUC asigură coordonarea întregului proces de formare inițială și perfecționare a personalului militar din cadrul Forțelor Armate Norvegiene cu respectarea standardelor de calitate. Totodată, comandantul (rectorul) universității este responsabil pentru întreg procesul educațional al Forțelor Armate Norvegiene și este consilier principal pe probleme de instruire și educație al CHOD. (figurile nr. 5 și 6).

La obiectivul al treilea, cel de *realizare a unor programe educaționale integrate*:

- în cadrul *Strategiei pentru perioada 2017-2020* au fost incluse elemente de reorganizare a curriculumului educațional, respectiv programe integrate, de tip „joint”, la studiile universitare de licență și master, programe integrate de formare continuă a ofițerilor și subofițerilor pentru diferite funcții de comandă sau diferite arme și specialități militare. Deocamdată, se pare că *planificarea orară*

Conceptul de „*apărare totală*” se bazează pe resursele societății civile, pe acordurile comerciale, pe cooperarea cu autoritățile civile care vor fi folosite în caz de agresiune armată pentru apărarea națiunii. Totodată, apărarea Norvegiei este construită atât pe apărarea militară, cât și pe pregătirea societății civile pentru situații de criză sau război. Managementul crizelor și coordonarea agențiilor la nivel central se realizează de către o serie de instituții, cum ar fi: Parlament, Guvern, Comitetul de Securitate al Guvernului, Biroul prim-ministrului, ministere de resort, Consiliul pentru Situații de Urgență, Unitatea de Sprijin pentru Situații de Urgență.

Forțele militare, conform documentelor NATO, sunt dependente de sectorul civil, cum ar fi: transporturi (90% dintre transporturi pentru forțele militare folosesc rutele comerciale deschise), informații (50% dintre sateliții militari folosiți în scopuri militare sunt din sectorul comercial civil) sau operații HNS (peste 75% dintre produsele – alimente/apă – solicitate de forțele militare sunt aprovizionate de către agenții civile sau folosesc infrastructură civilă). În esență, Forțele Armate Norvegiene au devenit mult mai integrate în societatea civilă ca sursă de competențe, de aprovizionare a bunurilor și serviciilor, inclusiv pentru tehnologiile avansate.

În plan internațional, pentru Norvegia, conceptul de „*apărare totală*” include cooperarea regională tradițională cu țări aparținând comunității nordice, cum ar fi: Danemarca, Finlanda, Islanda, Suedia, iar această cooperare presupune efort de promovare a democrației, a respectării legilor internaționale și drepturilor omului, egalității de sex și pentru susținerea dezvoltării. Ministerele țărilor respective discută permanent potențialul riscurilor, cum ar fi: dezastrele naturale sau provocate de om, atacurile teroriste sau cibernetice, precum și modalitățile în care își pot asigura sprijin reciproc în concordanță cu propriile planuri de cooperare în domeniul apărării și al securității, complementare cooperării din cadrul formal al NATO.

Ministerul Apărării Norvegian⁵ a testat acest concept în anul 2018, în cadrul exercițiului *TRIDENT JUNCTURE-18*, pentru care a folosit nave comerciale de la companii civile. Spre exemplu: compania civilă de nave comerciale *Simon Mokster* a pus la dispoziție, în cadrul exercițiului, o navă maritimă care a avut un echipaj mixt militar-civil. Nava a fost folosită ca platformă pentru mentenanță, aprovizionare cu combustibil și suport logistic pentru desfășurarea acțiunilor militare ale Forțelor Navale Norvegiene pe mare. Acest concept, de cooperare civil-militar în domeniul maritim, este denumit *STOFT (Ship Taken Out of Trade)*, ceea ce implică luarea/scoaterea unei nave civile din operațiuni normale și folosirea ei în sprijinul departamentelor militare, pe mare. Totodată, în cadrul exercițiului au fost testate, de către Forțele Armate Norvegiene și Departamentul Norvegian de Protecție

⁵ <http://sidinfo.com/2018/12/norway-trident-juncture-2018-and-the-total-defence-concept/>, accesat la 29.07.2019.

Civilă, anumite proceduri standard de operare pentru situații de urgență, căutare și salvare pe mare și uscat în caz de dezastre sau calamități naturale.

Modelul norvegian a fost preluat și de Suedia⁶, care a dezvoltat conceptul de „*apărare totală*” pe două direcții: apărare militară și apărare civilă. În cadrul *Strategiei Naționale de Apărare* aprobată în anul 2015, existau trei mari provocări pentru apărarea civilă, astfel: *a. Cum va fi coordonată așa-numita zonă gri și tranziția de la organizarea în timp de pace a societății la starea de război; b. Cum se va integra apărarea civilă în actualul sistem de pregătire pentru situații de urgență; c. Cum vor fi abordate diferite obiective ale apărării civile în scopul întăririi cooperării cu Forțele Armate*. Aceste provocări rămân valide și sunt relevante pentru conceptul de „*apărare totală*” dezvoltat de FA suedeze. În prezent, Suedia își propune să revitalizeze conceptul de *apărare totală*, iar prima etapă va fi dezvoltarea potențialului de rezistență în componenta non-militară, conform ultimului raport al Guvernului, intitulat: *Reziliența – conceptul total de apărare și dezvoltarea apărării civile 2021-2025*⁷. În acest document (strategie) sunt incluse noi amenințări legate de spațiul cibernetic și de digitalizarea vieții sociale. De asemenea, strategia consolidează independența cetățeanului față de sprijinul instituțiilor statului sau ale agențiilor civile în caz de criză majoră. Punerea în practică a *conceptului de apărare totală* se va face pe baza cooperării dintre FA Suedeze și Agenția Suedează de Contingente Civile, inclusiv prin revizuirea *Legii privind securitatea protectivă*, implementarea *Strategiei naționale de informații și securitate cibernetică*, asigurarea unui buget consolidat pentru investiții la agențiile militare și civile, semnarea de acorduri politice de colaborare și cooperare între diferite agenții civile și structuri departamentale în situații de criză sau conflict armat.

CONCLUZII

Reforma militară educațională inițiată de Norvegia va asigura, probabil, pe un orizont de 10 ani, eficientizarea costurilor, menținerea standardelor de asigurare a calității în educație, va simplifica și optimiza actul de comandă, iar modelul ar putea fi valorificat de către națiuni pentru viitoarele strategii sau doctrine din domeniu.

Componenta educațională este parte a procesului de instruire a resursei umane pentru Forțele Armate Norvegiene, iar integrearea programelor de studii universitare/postuniversitare în cadrul Universității Naționale de Apărare, probabil, va optimiza procesul de organizare și desfășurare a programelor de tip „*joint*” pentru ofițerii de comandă și stat major din cele trei categorii de forțe.

⁶ <http://www.government.se/articles/2018/05/development-of-modern-total-defence/>, accesat pe 30.07.2019

⁷ <http://warsawinstitute.org/swedish-total-defence/> accesat pe 29.07.2019

Conceptul de „*apărare totală*” poate fi asimilat conceptului de *război de rezistență* sau *război popular în varianta modernă*, cu aplicarea unor principii (devine tot mai uzitat în NATO) de a fi gata pentru acțiuni militare de tip *short of war* sau *the long war*. Pentru astfel de variante se pare că se vor purta acțiuni militare doar de către forțele militare și mijloacele specifice disponibile, pregătite din timp de pace, fără completare sau mobilizare cu alte forțe și mijloace. În opinia mea, țările care optează pentru ducerea acestui gen de război ar trebui să depășească acest impas din perioada inițială a războiului/conflictului militar și să dezvolte, ulterior, capacități militare/civile pentru *the long war* (aici intervine cooperarea interinstituțională militar/civil de a susține acest *the long war*).

Forțele Armate Norvegiene, după implementarea conceptului de „*apărare totală*”, vor avea suportul necesar pentru elaborarea noilor documente de planificare a apărării (Carta Albă a Apărării, Strategia Militară) pe termen scurt și mediu, în funcție de amenințările, riscurile și vulnerabilitățile viitorului mediu de securitate.

În opinia mea, cooperarea interinstituțională la nivel național (în Norvegia) nu ar fi fost posibilă fără semnarea și promovarea, în anul 2018, de către cei doi miniștri (al apărării și al justiției și securității publice), a planului de implementare a conceptului de „*apărare totală*”. Totodată, resursele financiare alocate dezvoltării de noi capacități militare și civile pot fi direcționate și eficientizate în vederea realizării unui scop comun, și anume: apărarea independenței teritoriale, a suveranității țării, a populației civile fără a fi duplicate eforturile economice sau irosite (uneori, fără justificare) investițiile în diferite domenii de vârf, cum ar fi: sisteme informaționale, infrastructură critică, apărare cibernetică etc.

Conceptul adoptat de Norvegia ar putea constitui modele pentru țările membre ale NATO/UE în organizarea cu forțe proprii a sistemului de securitate și apărare, unde toate instituțiile statului cu responsabilități în domeniul securității naționale își unesc capacitățile de care dispun și pot răspunde la o situație de criză sau pot purta un conflict militar/război pe termen scurt sau mediu fără sprijin internațional.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *Strategy journal: Norway, Trident Juncture 2018 and „Total Defence Concept”*, octombrie 2018.
2. ***, *Support and cooperation – a description of the total defence in Norway*, 2018, Ministerul norvegian al Apărării și Ministerul norvegian al Justiției și Securității Publice.
3. ***, *The World Defence Almanac – 2018*, nr. special 2018, vol. XLIII.

4. Colonel dr. Olivian Stănică, *Referat de cercetare științifică cu tema: „Studiu comparativ al sistemului de învățământ militar din Armata României cu cel din statele membre ale NATO”*, susținut pe data de 28.11.2013 în cadrul Școlii doctorale din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.
5. Colonel dr. Olivian Stănică, *Raportul nr. SR-1775/28.09.2017*, după participarea la *NATO Training Group – Individual Training and Education Developments, Oslo/Norvegia*.

WEBGRAFIE:

1. <http://www.publikasjoner.dep.no>
2. http://www.puolustusvoimat.fi/en/national_defence_university
3. <http://sidinfo.com/2018/12/norway-trident-juncture-2018-and-the-total-defence-concept/>
4. <http://www.government.se/articles/2018/05/development-of-modern-total-defence/>
5. <http://warsawinstitute.org/swedish-total-defence/>.

QUO VADIS INDUSTRIA ROMÂNEASCĂ DE APĂRARE

Dr.ec. Lucian IVAN

Academia de Poliție „Alexandru Ioan Cuza”, București

La data de 19 martie 2019, forurile de conducere ale Uniunii Europene au aprobat programe consistente aferente perioadei 2019-2020, în valoare totală de peste 500 de milioane de euro, care au rolul de a asigura cofinanțarea proiectelor dezvoltate de industria de apărare din statele membre ale UE.

Totodată, începând cu anul 2021, urmează să fie lansat Fondul European de Apărare, un program inovativ și competitiv pentru industria de apărare, care va contribui, în mod substanțial, la autonomia strategică și militară a Uniunii Europene. Aceste eforturi financiare, fără precedent pentru industria de apărare a statelor membre ale UE, se înscriu în cadrul eforturilor conjugate de a apăra cetățenii europeni de eventuale acțiuni ostile ale anumitor entități statale și nestatale.

Având în vedere aceste oportunități investiționale consistente, România trebuie să fie pregătită pentru a coopera cu marile companii europene din industria de apărare, pentru a dezvolta proiecte viabile, care sunt eligibile a fi finanțate prin Fondul European de Apărare. De asemenea, o prioritate a industriei românești de apărare trebuie să fie creșterea substanțială a investițiilor în domeniul cercetării, un rezultat imediat fiind creșterea competitivității produselor realizate și, implicit, creșterea volumului exporturilor de echipamente militare pe piețele de profil.

Având în vedere aceste obiective, companiile românești ce activează în sectorul de apărare este necesar să investească sume considerabile în domeniul cercetării, pentru a dezvolta produse și tehnologii militare performante, care să permită dezvoltarea acestui domeniu de interes strategic pentru România. Altă oportunitate pentru industria de apărare românească o constituie asigurarea facilităților necesare pentru producerea de echipamente și tehnologii militare la standarde NATO, acestea urmând să fie utilizate de armata română.

În acest context, industria românească de apărare urmează să facă față unor mari provocări în viitor, oportunitatea majoră și avantajul strategic fiind constituit de relația specială cu partenerii NATO și UE, în special parteneriatul strategic cu SUA.

Conform angajamentelor asumate, la nivel politic și militar, Guvernul României va investi, în următorii ani, în sectorul de apărare, 2% din PIB, o mare parte din acest procent (peste 20%) urmând să fie alocat produselor ce înglobează tehnologii avansate, majoritatea urmând să fie importate din state membre ale UE și ale NATO, precum și de pe piața autohtonă de profil.

Cuvinte-cheie: industria de apărare, produse militare, tehnologie, Fondul European de Apărare, cercetare.

Această lucrare a fost realizată cu sprijinul proiectului POCU 125040, cu titlul: „Dezvoltarea învățământului terțiar universitar în sprijinul creșterii economice – PROGRESSIO”, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014-2020.

AMENINȚĂRI LA ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE

La nivel mondial, se remarcă trecerea de la războiul „clasic”, în care se cunosc cu certitudine forțele implicate în cadrul conflictului militar, la războiul hibrid, care induce provocări majore la nivel securitar, având în vedere specificitatea acestuia. Războiul hibrid este caracterizat de componenta de agresiune la nivel informațional și de gradul ridicat de impredictibilitate al acțiunilor desfășurate de adversar, aspect ce induce amenințări complexe caracterizate prin asimetrie.

Amenințările complexe și non-liniare specifice războiului hibrid au efecte directe la nivelul cerințelor operaționale ale industriei de apărare, fiind necesar să se realizeze adaptarea rapidă și continuă a acestui sector economic strategic la riscurile și amenințările induse de agresiunile de tip non-convențional. În acest context, un accent important este indus de acțiunile ilegale și agresive ale Federației Ruse, care au afectat structura geopolitică și geostrategică din vecinătatea României.

În acest context geostrategic deosebit de imprevizibil, NATO, UE și România trebuie să ia în considerare creșterea continuă a forțelor militare aparținând Federației Ruse în regiunea extinsă a Mării Negre, în special după anexarea ilegală a Peninsulei Crimeea și acțiunile agresive de natură hibridă ale acestui stat în Ucraina.

Totodată, ambițiile Kremlinului în domeniul militar sunt reflectate de Doctrina Gherasimov 2.0, care a fost lansată la începutul anului 2019 de șeful Statului Major al Armatei Federației Ruse și care constă în schimbarea priorităților industriei rusești de apărare, în sensul dezvoltării de sisteme moderne de armament care să facă față oricăror provocări de natură securitară. Obiectivele declarate ale Federației Ruse constau în anihilarea capacităților defensive ale NATO, inclusiv a elementelor scutului antirachetă din România (Deveselu), aspect ce trebuie analizat cu atenție de experții din domeniul militar, pentru a reacționa oportun și de a contracara eficient aceste intenții agresive.

Din datele exprimate public de oficialii ruși, până în anul 2025, Federația Rusă intenționează să producă 30 de nave moderne de luptă pentru dotarea flotei militare din Marea Neagră, efortul financiar fiind consistent (peste două miliarde USD). Acest aspect confirmă prioritățile strategice ale Moscovei, care intenționează să investească sume consistente în modernizarea capacităților militare pentru a putea realiza operații în zona proximală Mării Negre, una dintre țintele vizate, în mod explicit, fiind România.

Totodată, după anexarea ilegală a Peninsulei Crimeea, au fost dislocate în această zonă forțe aeriene care testează, din ce în ce mai des, capacitatea de reacție

a forțelor NATO, prin încălcarea frecventă a spațiului aerian al statelor membre ale NATO din această regiune, în special cel al României. De asemenea, în Peninsula Crimeea au fost dislocate sisteme moderne de rachete care sunt capabile să lovească ținte din state membre ale NATO, fiind vizate, în special, România, Bulgaria și Turcia.

În contextul intervenției militare a Federației Ruse în Siria, flota militară din Marea Neagră deține o importanță strategică deosebită pentru operațiunile din estul Mării Mediterane, respectiv pentru susținerea forțelor expediționare ruse, având în vedere faptul că infrastructura militară din Peninsula Crimeea a fost importantă pentru susținerea din punct de vedere logistic a bazei de la Tartus, din Siria.

Având în vedere aceste noi provocări de natură asimetrică, Armata României a demarat un proces important de planificare a achizițiilor sale, plecând de la premisa că „apărarea începe acasă”. Această abordare modernă și eficientă a fost apreciată de partenerii din NATO, având în vedere faptul că, în situația unei agresiuni armate, primele forțe utilizate în cadrul conflictului vor fi cele naționale, până în momentul sosirii trupelor Alianței pentru apărarea partenerilor, conform prevederile articolului 5 din Tratatul NATO.

La nivelul NATO, în actualul context securitar mondial și regional, rolul României este extrem de important din punct de vedere strategic și apreciat ca avanpost de observație (senzori de detecție, culegere de informații), avanpost logistic (interoperabilitate cu trupele și echipamentele pre-poziționate ale NATO) și de apărare timpurie (sisteme de reacție rapidă capabile să anihileze atacurile hibride, asimetrice, cibernetice).

CARACTERISTICILE PIEȚEI ROMÂNEȘTI DE ARMAMENT

Înainte de Revoluția din anul 1989, industria românească de apărare deținea aproximativ 100 de întreprinderi în care își desfășurau activitatea circa 130.000 de angajați, iar exporturile de armament depășeau cifra de 800 de milioane USD, țara noastră fiind în primele 10 state exportatoare de echipamente militare.

După reorganizările succesive survenite în ultimii 30 de ani, în prezent, mai funcționează 22 de întreprinderi cu capital integral de stat, dintre care 15 aparțin CN ROMARM SA, companie națională subordonată Ministerului Economiei, iar industria privată de securitate este reprezentată de 17 companii. Dispariția a mai mult de 50% din facilitățile producătoare de armament se datorează, în special, pierderii piețelor tradiționale pentru echipamentele militare furnizate de acestea, precum și a gestionării defectuoase a acestora, inclusiv pe fondul lipsei de flexibilitate și adaptare la cerințele pieței internaționale de armament. O altă caracteristică a industriei românești de apărare este reprezentată de continuarea producției de armament tip Est, trecerea către sistemele compatibile NATO realizându-se la mult timp după intrarea țării noastre în Alianța Nord-Atlantică, în anul 2004.

Din analiza datelor economice disponibile public, rezultă faptul că segmentul care aparține exclusiv statului român are nevoie de o evaluare obiectivă a potențialului de dezvoltare și de o restructurare care să fie bazată exclusiv pe o analiză economică obiectivă și coerentă, fără ingerințe de natură politică sau sindicală. În prezent, există companii care sunt la limita falimentului, în special din cauza lipsa comenzilor, dar sunt anumite companii care au contracte consistente la export, însă nu pot să îndeplinească cerințele solicitate de clienți, având în vedere lipsa personalului calificat și tehnologiile depășite care nu permit creșterea corespunzătoare a producției.

Totodată, unele companii care desfășoară activități similare ar trebui să fuzioneze, însă există tentația conducerii acestor companii de a menține consilii de administrație unde un procent important dintre membri sunt desemnați exclusiv pe criterii subiective, ca o recompensă pentru servicii de natură arbitrară și care nu dețin pregătirea profesională și tehnică necesară pentru a lua decizii care să vină în sprijinul întreprinderilor respective. Pe lângă aceste aspecte, un factor foarte important în procesul decizional de menținere a situației de fapt este reprezentat de sindicatele din industria de apărare, care se opun reorganizării pe criterii de eficiență a anumitor companii care nu mai au perspective reale de redresare din punct de vedere economic. Sindicatele din industria de apărare trebuie să constituie un factor important pentru redresarea acesteia, acestea având rolul de a semnală proactiv anumite disfuncții de la nivelul entităților componente, iar factorii decidenți au obligația de a analiza solicitările acestora și de a lua măsuri adecvate care să fie fundamentate din punct de vedere economic. De asemenea, la nivel guvernamental trebuie demarate programe de reconversie profesională, inclusiv pe palierul antreprenorial, pentru personalul care urmează să fie disponibilizat, concomitent cu măsuri de natură fiscală care să încurajeze dezvoltarea de noi afaceri pentru reducerea presiunii factorului social.

Un alt factor care contribuie la ineficiența economică a industriei autohtone de apărare constă în inexistența tehnologiilor moderne de producție, echipamentele militare și armamentul fiind fabricate, în prezent, cu tehnologii dezvoltate preponderent în perioada 1960-1980, fiind asimilat în special know-how de proveniență sovietică, aspect ce se reflectă negativ asupra calității și competitivității produselor militare, în special pe piața externă. În prezent, piața externă de armament se dezvoltă într-un ritm accelerat, marile companii din domeniu investind sume importante în dezvoltarea de tehnologii moderne adaptate cerințelor beneficiarilor cu potențial de pe piețele emergente, în special din Orientul Mijlociu și Asia.

Un alt aspect care conduce la ineficiența unei părți importante a industriei autohtone de apărare a constat în subfinanțarea cronică a bugetului apărării timp de mai mulți ani, precum și lipsa de predictibilitate a cheltuielilor alocate

înzestrării armatei române, concomitent cu scăderea sumelor puse la dispoziție pentru antrenarea corespunzătoare a personalului militar. Un alt domeniu foarte important a constat în asigurarea mentenanței produselor militare care a fost afectată de redistribuirea resurselor financiare spre alte domenii, fapt ce a afectat inclusiv componenta privată a industriei de apărare, care a pierdut comenzile pentru executarea mentenanței pentru anumite produse militare, cu repercusiuni la nivelul stabilității financiare a acestor companii. Mentenanța produselor importate și utilizate de Forțele Armate Române este necesar să fie menționată în contractele de off-set, iar aceste operațiuni să fie realizate în țara noastră de către companii autohtone care să colaboreze cu entitățile exportatoare, inclusiv prin preluarea de know-how de la acestea. Prin realizarea acestui parteneriat se va realiza transferul tehnologic către companiile românești, inclusiv în ceea ce privește managementul și modul de gestionare modern a unei afaceri în domeniul apărării.

Mentținerea la un nivel acceptabil a industriei românești de apărare s-a datorat exporturilor de armament, care au evoluat astfel: 2010 – 163 de milioane USD, 2011 – 180,8 milioane USD, 2012 – 106,1 milioane USD, 2013 – 235,1 milioane USD, 2014 – 211,3 milioane USD, 2015 – 176,6 milioane USD, 2016 – 186,1 milioane USD.

Cu toate că cifrele privind exporturile de armament s-au situat la un nivel acceptabil, în multe situații au existat cazuri de comenzi care nu au fost onorate la timp, pe fondul utilizării de tehnologii depășite moral și fizic, precum și a lipsei acute de personal specializat. Lipsa de personal specializat se datorează îmbătrânirii acestuia și a pensionărilor anticipate, dar și a migrației forței de muncă înalt calificate spre sectorul privat non-militar. Pentru rezolvarea acestei probleme este necesar să se revizuiască politica de personal la nivelul companiilor din cadrul industriei românești de apărare, inclusiv prin modificarea modului în care se realizează motivarea angajaților și promovarea pe funcții de conducere, exclusiv pe baza criteriilor de profesionalism și meritocrație. În acest context, trebuie eliminate criteriile subiective de promovare a personalului, iar la nivelul managementului companiilor trebuie realizată selecția exclusiv pe criterii obiective, pe baza unui contract de mandat de maximum patru ani. În aceste contracte trebuie stipulate, în mod explicit, obiectivele care trebuie atinse, măsurabile și cuantificabile, pentru a putea fi monitorizate periodic de către membrii Consiliului de Administrație și să se poată lua măsuri corective, în timp real, în scopul eficientizării activităților desfășurate la nivelul companiilor.

Din punctul de vedere al tehnologiilor depășite fizic și moral, acest aspect se datorează, în principal, lipsei unei strategii coerente, susținute prin politici de stat, de re tehnologizare a sectorului industriei de apărare, care să includă componenta investițională pe bază de eficiență economică. Pe termen mediu și lung, se poate anticipa, în condițiile persistenței acestor disfuncționalități, o limitare a exporturilor

românești de armament și, implicit, intrarea în insolvență sau chiar faliment a anumitor companii de pe piața de profil. Pentru evitarea acestui scenariu este necesar să se înțeleagă de către factorii decidenți la nivel guvernamental rolul pe care industria de apărare îl joacă în dezvoltarea tehnologică a societății, în ansamblu, având în vedere faptul că anumite tehnologii militare pot fi adaptate inclusiv pentru industria civilă, iar rezultatele cercetării științifice din domeniul militar pot contribui la dezvoltarea tehnologică a României. În acest context, trebuie definite relațiile dintre industria de apărare și mediul academic și de cercetare, în sensul că anumite proiecte care sunt considerate strategice pot fi dezvoltate în parteneriat public-privat, inclusiv prin atragerea de fonduri externe nerambursabile prin Fondul European de Apărare.

Acest aspect poate fi corelat cu faptul că, în ultima perioadă, România a alocat resurse financiare scăzute către sectorul cercetare-dezvoltare din industria de armament, realizările din acest domeniu fiind datorate, în mare parte, factorului uman care, fiind pasionat de activitatea desfășurată (motivare intrinsecă), acceptă să creeze și să inoveze într-un sistem neperformant și care nu induce factori motivaționali de natură financiară pentru personalul acestor companii.

În acest context, la data de 29 februarie 2019, federațiile sindicale reprezentative din industria de armament au solicitat Administrației Prezidențiale sprijin pentru realizarea unui centru de cercetare al industriei de apărare, care să concentreze capacitățile de cercetare-dezvoltare, capabile să asigure accesul la fondurile europene¹. Aceste propuneri importante pentru securitatea națională și cu impact în plan economic și social au fost înaintate Guvernului României, Ministerului Economiei și Ministerului Apărării Naționale², pentru a analiza oportunitatea acestora în contextul economic și social actual. Această propunere este apreciată ca fiind viabilă de către sindicate, însă prezintă dezavantajele specifice centralizării activității de cercetare și dezvoltare, cu efecte în planul conducerii a acestei entități.

Din punct de vedere organizațional, varianta optimă poate consta în dezvoltarea și consolidarea relațiilor de cooperare dintre institutele de cercetare existente cu mediul academic de profil, precum și aplicarea în comun la proiecte finanțate din fonduri UE, inclusiv prin accesarea sumelor ce vor fi puse la dispoziție prin crearea, de către Uniunea Europeană, a unor noi instrumente moderne de finanțare (ex. Fondul European de Apărare).

Pentru accesarea acestor instrumente financiare este necesar ca entitățile din cadrul industriei de apărare și institutele de cercetare militare să-și adapteze politicile

¹ <https://www.fonduri-structurale.ro/stiri/21714/se-urmareste-realizarea-unui-centru-de-cercetari-al-industriei-de-aparare-inclusiv-prin-accesare-de-fonduri-europene>, accesat la data de 25.10.2019.

² <https://www.libertatea.ro/stiri/sindicalistii-din-industria-de-aparare-au-mers-la-cotroceni-2559266>, accesat la data de 25.10.2019.

propriu pentru a realiza parteneriate cu companii puternice din spațiul comunitar, cu scopul de a maximiza șansele de a accesa resurse financiare consistente care să contribuie la modernizarea industriei naționale de apărare.

Datele statistice disponibile în mediul on-line relevă faptul că, „în anul 2015, bugetul Ministerului Apărării Naționale alocat pentru cercetare&dezvoltare a fost de 2,67 milioane de lei (aproximativ 670.000 USD), în anul 2016, 1,15 milioane de lei, iar în anul 2017, aproximativ 1,2 milioane de lei, în timp ce state din proximitatea României, precum Serbia, investesc anual circa 3 milioane USD”³. Nivelul investițiilor în domeniul cercetării militare reflectă interesul factorilor guvernamentali cu privire la apărarea teritoriului național de o eventuală agresiune externă, precum și gradul de dezvoltare tehnologică a societății per ansamblu, având în vedere faptul că tehnologiile militare induc efecte pozitive inclusiv la nivelul dezvoltării României.

Dacă, până în anul 2017, era invocată lipsa resurselor materiale, prin alocarea a 2% din PIB cheltuielilor militare, aspect care a fost asumat la nivel politic prin încheierea unui acord între toate formațiunile politice cu reprezentare parlamentară, acest motiv nu mai poate fi invocat în momentul de față. Problema principală constă, în prezent, în modul în care sunt alocate aceste fonduri pe capitole bugetare, în funcție de prioritățile identificate la nivel național. În prezent, la nivelul Ministerului Apărării Naționale se remarcă un interes relativ scăzut pentru cercetarea militară, atitudine care va determina întârzierea unor proiecte consistente de cercetare, cu impact final asupra înzestrării Armatei României cu echipamente militare moderne, asupra industriei de profil și a exporturilor de armament. Achiziționarea de echipament militar modern de pe piețele externe poate constitui o soluție viabilă doar pe termen scurt, având în vedere costurile foarte mari ale acestora, precum și mentenanța acestor echipamente pe termen lung, pe fondul lipsei de expertiză tehnică autohtonă. O oportunitate importantă pentru industria românească de apărare poate fi transferul de know-how de la companiile exportatoare către cele autohtone, în sensul realizării mentenanței de către entități românești, prin extinderea parteneriatelor strategice cu concernele mari din spațiul euroatlantic.

Un alt aspect de interes îl constituie cooperarea deficitară și neconsistentă între Ministerul Apărării Naționale și Ministerul Economiei, pe fondul neabordării unor teme comune de cercetare și de finanțare, în comun, a unor programe relevante pe palierul securității naționale. Această disfuncție de comunicare se reflectă, în mod direct, la nivelul industriei de apărare, având în vedere faptul că multe companii aparțin de Ministerul Economiei, prin intermediul CN ROMARM SA, iar beneficiarii acestor produse sunt unitățile militare ale Ministerului Apărării Naționale.

³ <https://newstrategycenter.ro/wp-content/uploads/2016/04/2017-Martie-Ap%C4%83rare-%C8%99i-Industrie-studiu-New-Strategy-Center.pdf>, accesat la data de 25.10.2019.

Pentru a putea depăși această sincopă de natură instituțională este necesar să se realizeze un parteneriat real între cele două ministere, inclusiv prin realizarea unei comunicări directe pe toate palierele manageriale. Acest aspect poate fi surmontat prin comunicarea aspectelor de natură strategică între cei doi miniștri, inclusiv prin implicarea, în acest domeniu extrem de important, a prim-ministrului Guvernului României și a aparatului de lucru al acestuia.

Un rol important pentru accelerarea cooperării în domeniul industriei de apărare îl are Consiliul Suprem de Apărare a Țării, organism unde sunt prezenți toți actorii relevanți care pot contribui la dezvoltarea industriei de apărare. Sub coordonarea Administrației Prezidențiale și a Guvernului României pot fi adoptate politici coerente pe termen mediu și lung care pot să-și dovedească utilitatea în redresarea industriei naționale de apărare.

De asemenea, specialiștii în domeniu apreciază că este necesară intensificarea cooperării între sectorul de stat și cel privat în domeniul cercetării și dezvoltării de produse și tehnologii militare, inclusiv prin implicarea activă a Guvernului și a Parlamentului, care au rolul de a crea cadrul legislativ și politicile publice necesare sprijinirii concrete a acestui demers. În prezent, la nivelul industriei private de apărare se investesc sume importante în proiecte subsumate domeniului de cercetare cu aplicabilitate în sectorul militar, fondurile alocate fiind mult mai mari decât finanțarea de la bugetul de stat. Un exemplu relevant este constituit de investițiile private pentru dezvoltarea de sisteme militare de zbor fără pilot sau în zona dezvoltării de software specializat pentru sistemele de comunicații militare. De altfel, România dispune de un potențial remarcabil în zona IT&C, aspect ce poate fi valorificat de sectorul de apărare, inclusiv prin atribuirea de teme de cercetare în domeniul militar, care pot fi valorificate inclusiv pe piața externă de armament, obținându-se în acest fel sume importante care pot fi reinvestite în industria de apărare.

Cu toate acestea, în anul 2019, conform declarațiilor ministrului economiei, „industria de apărare beneficiază de un buget de 10 ori mai mare decât bugetul de execuție din anul precedent, fiind dezvoltat un proiect mult mai mare în care sunt legate lanțurile valorice”⁴. Acest aspect este foarte important, având în vedere faptul că, prin realizarea conexărilor între lanțurile valorice, se evită blocajele financiare, cu efecte pozitive la nivelul finanțării proiectelor relevante și realizării la timp a plăților curente (ex. plata utilităților, plata salariilor).

Un alt aspect important constă în comasarea unităților productive care au același profil de activitate, în scopul evitării redundanțelor pe piața de profil, precum și a eficientizării actului de management. Un exemplu, în acest sens, îl constituie

⁴ <https://www.investingromania.com/ro/stiri/stiri-agerpres/b-d-l-u-industria-de-ap-rare-are-de-10-ori-bugetul-de-execu-ie-de-anul-trecut>, accesat la data de 25.10.2019.

comasarea Fabricii de pulberi de la Făgăraș cu Pirochim Victoria, Guvernul României alocând, conform declarațiilor ministrului economiei, suma de 173 de milioane de lei.

Un alt deziderat asumat la nivelul Ministerului Economiei constă în realizarea unor proiecte de modernizare a facilităților de producție de la Cugir și Sadu. Trebuie menționat faptul că, în prezent, uzina de la Cugir are asigurate exporturi de arme pe destinația SUA de aproximativ 25 de milioane de euro, iar pentru derularea acestor contracte importante sunt necesare investiții consistente în creșterea nivelului de producție, atât la nivel cantitativ, cât, mai ales, calitativ.

De asemenea, există preocupări pentru a dezvolta relațiile cu compania italiană de arme Beretta, existând intenția ca la Plopeni să fie produsă arma ARX 160 și o armă mai mică pentru trupele speciale pe calibru NATO. În acest context, oficialul român a menționat faptul că, „sub 10% din ce produce industria autohtonă de apărare, este achiziționată de Armata României, pe când la nivelul statelor membre ale Uniunii Europene, media este de aproximativ 70%, în Franța procentul fiind de 100%”³. Acest aspect trebuie analizat din perspectiva politicii de înzestrare a Armatei României, care are obligația de a respecta standardele NATO, iar marile proiecte de înzestrare, conform legislației naționale, trebuie câștigate printr-un proces transparent de licitație publică. Pentru a putea accesa fondurile alocate domeniului de apărare, este necesar ca entitățile din cadrul industriei de apărare să-și analizeze potențialul de a realiza produse necesare forțelor armate, inclusiv prin posibilitatea de a participa la aceste licitații în cadrul unor parteneriate economice care să includă actori relevanți de pe piața de armament de pe spațiul nord-atlantic. Trebuie avut în vedere faptul că Armata Română are obligația asumată în cadrul NATO de a se dota cu mijloace moderne care cuprind echipamente și sisteme de apărare de ultimă generație pe care industria autohtonă de apărare nu este capabilă, în prezent, să le ofere. În acest context, singura soluție pentru accesarea unei importante părți a fondurilor alocate de la bugetul de stat pentru achiziționarea de echipamente și sisteme militare este de a utiliza la maximum contractele de off-set prin care companiile care livrează produse militare României să fie obligate să investească o parte din sumele obținute în urma atribuirii contractelor în industria autohtonă de profil.

Totodată, strategia de dezvoltare a industriei naționale de apărare trebuie să țină cont de faptul că piața căreia i se adresează este rezultatul unor cerințe determinate de riscurile și amenințările potențiale, precum și de misiunile asumate de statul român la nivelul NATO (componenta expediționară, informații, avertizare timpurie). În acest context, este necesar ca managerii companiilor din industria națională de apărare să-și adapteze permanent politicile de dezvoltare economică, luând în calcul tendințele de pe piața de armament la nivel național și internațional. În acest sens, ar fi utilă investirea unor fonduri în realizarea de analize de piață complexe

care să ofere managerilor cele mai bune soluții economice și investiționale, care să satisfacă cerințele de pe piața internă, precum și cele de pe piețele emergente aflate în continuă dezvoltare.

În momentul de față, Armata României are asigurate fonduri consistente de la bugetul de stat, inclusiv pentru înzestrare, având în vedere nivelul constant de minimum 2% din PIB pentru următorii 10 ani. Totodată, a fost agreată susținerea planificării bugetare multianuale a cheltuielilor militare, pentru asigurarea predictibilității politicii de înzestrare a Armatei României cu tehnică modernă de luptă, precum și dezvoltarea unor proiecte de cooperare între industria națională de apărare și companii de profil din alte state.

Totodată, Armata Română a alocat aproximativ 23% pentru achizițiile de tehnică de luptă din bugetul alocat Ministerului Apărării Naționale, cu perspectiva atingerii în viitor a 40%, aspect ce se încadrează în recomandarea NATO ca partea de înzestrare să nu fie mai mică de 20% din totalul fondurilor alocate cheltuielilor militare.

În acest context, entitățile din cadrul industriei autohtone de apărare pot să își previzioneze bugetele în funcție de cerințele operaționale ale Armatei României, inclusiv luând în calcul potențialul de export pe piețele externe de profil. În fapt, „motorul” dezvoltării industriei românești de profil îl poate constitui exporturile de echipamente militare și de armament pe piața externă, însă trebuie să se țină cont de evoluțiile de pe aceste piețe, respectiv de cererea de echipamente militare ale statelor care dispun de resurse financiare consistente și care investesc masiv în schimbarea tehnicii militare.

Astfel, analizând exporturile pe piețele de profil din anul 2018, pe baza datelor furnizate în mod public de Departamentul de Control ANCEX din cadrul Ministerului Afacerilor Externe (www.ancex.ro), primii 10 clienți de armament ai României erau: „Statele Unite ale Americii – 72,31 milioane euro; Bulgaria – 27,76 milioane euro; Tunisia – 23,77 milioane euro; Israel – 22,43 milioane euro; Arabia Saudită – 7,83 milioane euro; Elveția – 6,24 milioane euro; Afganistan – 4,67 milioane euro; Republica Cehă – 4,12 milioane euro; Marea Britanie – 3,94 milioane euro; Guineea – 3,66 milioane euro”⁵.

Analizând aceste date, putem spune că exporturile românești de produse militare acoperă cele mai relevante piețe internaționale, dar, luând în considerare produsele exportate de companiile românești, acestea conțin tehnologii învechite (fiind produse cu tehnologii din anii '60-'80), încă bazându-se pe licențele sovietice. Referitor la licențele de armament de tip sovietic, Federația Rusă a atenționat România, în mod repetat, în cadrul forurilor internaționale de profil, asupra faptului că licențele achiziționate pe perioada Războiului Rece au expirat, fiind necesară

⁵ www.ancex.ro, accesat la data de 25.10.2019.

o nouă negociere a termenilor privind licențele de producție sau a renunțării producerii unor astfel de arme.

Totodată, din analiza acestui clasament putem remarca faptul că România a pierdut piețe tradiționale importante din Africa și Orientul Mijlociu. În acest context, este necesar să se realizeze o analiză corectă și complexă privind cauzele obiective și subiective care au condus la pierderea acestor piețe internaționale și să se restabilească legăturile necesare pentru recâștigarea acestora, inclusiv prin implicarea activă a ministerelor de resort, respectiv Ministerul Economiei, Ministerul Apărării Naționale și Ministerul Afacerilor Externe.

Având în vedere aspectele menționate anterior, putem afirma că aceste exporturi pe destinațiile menționate nu sunt viabile din punct de vedere economic pe termen lung, în lipsa unor programe viabile și analize pertinente, care să contribuie la modernizarea echipamentelor și armamentelor produse de către companiile din industria națională de apărare. Luând în considerare cererea crescută de armament modern pe piața externă de profil, creșterea exporturilor de armament românesc poate fi realizată prin cooperarea cu companii de profil, inclusiv prin realizarea de companii mixte sau privatizarea întreprinderilor de stat prin atragerea de organizații economice cu mare putere financiară din statele membre ale UE și ale NATO.

DISFUNȚII SISTEMICE LA NIVELUL INDUSTRIEI DE APĂRARE

Pe baza analizei realizate la nivelul industriei autohtone de apărare au fost identificate anumite disfuncții sistemice care se reflectă, în mod direct, în profitabilitatea acestui domeniu de interes strategic național, respectiv:

a. Diferența majoră a nivelului tehnologic dintre companiile românești din industria de apărare și competitorii externi

Pentru a face față acestei diferențe de natură tehnologică, este necesar să fie identificate anumite oportunități pentru produsele românești pe piața internațională de profil, care să conducă la creșterea exporturilor de armament, concomitent cu realizarea de parteneriate cu anumite companii de profil care să sprijine procesul de realizare, în parteneriat, a unor produse apte să înglobeze tehnologii de vârf. Acest ultim aspect va permite transferul de know-how către companiile românești de profil, care vor beneficia de acest avantaj tehnologic pentru consolidarea afacerilor realizate în parteneriat cu marile companii de pe piața internațională de armament. Totodată, transferul de know-how va permite specializarea personalului care lucrează în industria de apărare cu cele mai noi tehnologii existente pe piață, concomitent cu eficientizarea modului de derulare a activităților de producție (ex. noi fluxuri tehnologice).

b. Resurse umane care nu mai corespund cerințelor tehnologice actuale

Problematika resurselor umane poate fi surmontată prin asigurarea de stimulente financiare personalului care activează în industria de apărare, inclusiv prin măsuri de natură fiscală, similare cu cele acordate personalului care lucrează în industria IT. Aceste facilități de natură fiscală pot fi justificate în fața forurilor europene, prin caracterul strategic al industriei de apărare, argumentul fiind creșterea mijloacelor de apărare ale Uniunii Europene prin dinamizarea acestui sector de activitate la nivel național. Pe termen lung, este necesar să se reducă personalul care desfășoară operațiuni tehnologice periculoase (ex. personalul din cadrul fabricilor de explozivi), prin automatizarea acestor produse tehnologice, concomitent cu alocarea resursei umane disponibilizate către alte activități în cadrul companiei.

c. Exportul de produse care înglobează tehnologii învechite

În baza analizei datelor puse la dispoziție pe website-ul Departamentului de Control ANCEX (www.ancex.ro), exporturile românești de armament se află, în ultima perioadă, pe un trend ascendent, însă, pe baza analizei structurii exporturilor pe categorii de armament, România exportă echipamente militare depășite din punct de vedere moral. Acest aspect va conduce, pe termen mediu și lung, la limitări în cifrele de afaceri obținute de companiile exportatoare, având în vedere dinamica accentuată de pe piața internațională de armament.

d. Lipsa unui mecanism coerent de finanțare a unor programe multianuale de înzestrare

În prezent, deși în ultima perioadă au fost dispuse măsuri la nivelul Ministerului Apărării Naționale pentru conceperea unor programe multianuale de înzestrare, nu se cunosc cu exactitate sumele alocate pentru fiecare program în parte, aspect ce afectează deopotrivă atât industria de stat, cât și pe cea cu capital mixt sau privat. Pentru a desfășura activități economice profitabile, este necesar să existe o transparență contextualizată, în sensul informării corecte a entităților economice din cadrul sectorului național de apărare cu privire la oportunitățile investiționale ce pot fi generate de punerea în aplicare a programelor majore de înzestrare a Forțelor Armate Române.

e. Întocmirea deficitară a caietelor de sarcini pentru proiectele majore de înzestrare a Armatei Române

Conform datelor furnizate de The New Strategy Center, „*practica unor cerințe operaționale prea ambițioase sau lipsite de realism, în raport cu resursele existente, a făcut ca, în final, armata să fie dotată cu produse excesiv de scumpe,*

iar interoperabilitatea produselor să fie discutabilă”⁶. Pentru rezolvarea acestei deficiențe, este necesar ca, în cadrul caietelor de sarcini, să se specifice strict cerințele operaționale necesare pentru desfășurarea misiunilor asumate de Armata României la nivel național și în contextul celor desfășurate de NATO. În ceea ce privește interoperabilitatea, este necesar să se realizeze analize coerente care să permită stabilirea cerințelor operaționale pentru a asigura compatibilitatea cu echipamentele militare deținute de celelalte state membre ale NATO, cu scopul de a acționa coerent și coordonat în cazul unui conflict armat provocat de un stat terț.

f. Subfinanțarea cronică a cercetării militare din fonduri bugetare și dificultăți în cooperarea sector public-sector privat, neexistând o strategie coerentă interinstituțională care să determine dezvoltarea domeniului cercetare-dezvoltare în domeniul analizat

COOPERAREA LA NIVEL INTERNAȚIONAL ÎN DOMENIUL APĂRĂRII

Pentru modernizarea și eficientizarea industriei naționale de apărare și asigurarea sustenabilității acesteia pe termen mediu și lung, sunt necesare măsuri de cooperare cu marile companii din domeniul industriei de apărare, în special cu cele din spațiul euroatlantic. Cooperarea cu marile companii de profil de pe plan mondial aduce beneficii concrete industriei autohtone de apărare prin transferul de know-how, pregătirea personalului la standarde tehnologice înalte, precum și realizarea de afaceri pe teritoriul național, prin transferarea unor facilități de producție în țara noastră.

În acest context, pentru facilitarea cooperării internaționale, în opinia specialiștilor din domeniu, este necesar să se ia în considerare următorul set minimal de măsuri care să conducă la atingerea acestui obiectiv strategic:

- Participarea activă a României în cadrul proiectelor multinaționale, inclusiv prin accesarea fondurilor europene disponibile prin mecanismele de finanțare ale UE, în cooperare cu parteneri puternici din state membre ale UE și ale NATO, inclusiv prin dezvoltarea unor capacități defensive, în corelare cu nevoile de apărare ale teritoriului național.
- Promovarea activă a conceptului de Smart Defence la nivelul Balcanilor de Vest și în vecinătatea estică a României, inclusiv prin dezvoltarea de capacități ce pot avea clienți pe piața regională de profil. Într-o zonă caracterizată prin creșterea sentimentului naționalist și exacerbarea orgoliilor naționaliste, o astfel de inițiativă a României ar contribui la consolidarea strategică a profilului țării noastre de partener serios și credibil, inclusiv la nivelul NATO și al UE.

- Dezvoltarea de parteneriate strategice cu statele din vecinătatea României (ex. Balcanii de Vest, Ucraina, Republica Moldova), în scopul producerii și comercializării de produse militare destinate acestei piețe emergente, concomitent cu creșterea gradului de securitate la nivel regional, inclusiv prin accesarea de fonduri nerambursabile UE.
- Realizarea/consolidarea de parteneriate cu state din regiunea Orientului Mijlociu și Asia, care dispun de resurse importante destinate achiziționării de tehnică de luptă modernă, având în vedere imaginea pozitivă a țării noastre în aceste regiuni unde au existat, anterior anului 1989, parteneriate consistente ce priveau livrarea de armament.
- Participarea constantă a companiilor din industria autohtonă de apărare la principalele târguri și expoziții de profil organizate la nivel internațional, în scopul diversificării portofoliului de clienți și de penetrare a piețelor de profil aflate în expansiune economică.

O oportunitate deosebită pentru industria românească de profil este Fondul de Apărare European, care va promova capacitățile de apărare din statele membre ale UE, iar în acest context. Comisia Europeană a publicat nouă apeluri de ofertă pentru anul 2019 și 12 apeluri pentru 2020, acoperind domenii prioritare în toate domeniile (aerian, sol, mare, cibernetic și spațiu).

Spre exemplu, 80 de milioane de euro sunt dedicați pentru a facilita operațiile, protecția și mobilitatea forțelor militare (ex. dezvoltarea capacităților de detecție NBCR și sisteme de drone). Alte 182 de milioane de euro vor fi alocați pentru a analiza situația privind sectorul cibernetic și apărarea, 71 de milioane de euro pentru a suporta modernizarea următoarei generații de capacități de lovire a țintelor, 27 de milioane de euro pentru a sprijini soluții privind inteligența artificială, realitatea virtuală și tehnologia cibernetică, 100 de milioane de euro pentru a dezvolta proiectul Eurodrone – un proiect foarte important pentru autonomia de apărare europeană și 37 de milioane de euro pentru sprijinirea proiectului ESSOR privind comunicațiile militare sigure și interoperabile.

Pentru a obține fonduri relevante din cadrul acestui mecanism de finanțare european, industria românească de apărare trebuie să se adapteze rapid pentru a acoperi aceste domenii relevante sus-menționate. Din analiza structurii industriei românești de apărare este critic să se încheie parteneriate cu actori relevanți pe piața internațională, luând în considerare lipsa de expertiză în anumite domenii de activitate.

Fondul European de Apărare concentrează eforturile sale financiare pentru a dezvolta instrumente și mecanisme comprehensive pentru „războiul viitorului”, caracterizat prin acțiuni non-cinetice, de tip hibrid și care implică produse și tehnologii performante.

⁶ <https://newstrategycenter.ro/wp-content/uploads/2016/04/2017-Martie-Ap%C4%83rare-%C8%99i-Industrie-studiu-New-Strategy-Center.pdf>, accesat la data de 25.10.2019.

PROPUNERI DE MĂSURI LA NIVEL NAȚIONAL

În opinia experților The New Strategy Center, pentru a realiza dezvoltarea industriei românești de apărare sunt necesare măsuri proactive la nivel național, acestea urmând a fi susținute de cele dispuse la nivel internațional, respectiv:

- „Realizarea unei evaluări comprehensive a industriei autohtone de apărare, în scopul privatizării companiilor de stat din industria de securitate, inclusiv prin comasarea unor întreprinderi cu același profil de activitate (ex. 2016 – fuzionarea întreprinderilor din Făgăraș și Victoria, prin realizarea unei singure entități pentru producția de pulberi și explozibili).
- Analiza oportunității trecerii în coordonarea Ministerului Apărării Naționale a întreprinderilor pe care statul consideră necesar să le mențină sub controlul său. Principalul argument în favoarea acestei soluții constă în faptul că această instituție este principalul beneficiar al industriei de apărare.
- Eliminarea duplicării demersurilor de export de armament, având în vedere faptul că, în multe situații, ROMARM și ROMTEHNICA s-au concurat pentru obținerea unor contracte pe piața externă, iar câștigătorul acestora a fost o companie terță din alt stat.
- Realizarea unor programe investiționale consistente în domeniul cercetare-dezvoltare, inclusiv prin consolidarea cooperării între instituțiile din cadrul Sistemului Național de Securitate și companiile de stat și private ce activează în acest domeniu.
- Conceptualizarea și dezvoltarea unui Program național de cercetare-dezvoltare în domeniul apărării, concomitent cu actualizarea cadrului legislativ care să permită realizarea de investiții private în domeniul cercetării și dezvoltării, având garanția că rezultatul final, validat în cadrul testărilor specifice, va conduce la proiecte naționale finanțate de către stat.
- Dezvoltarea de parteneriate public-private cu parteneri ai industriei de apărare din țară și din străinătate, în special din state membre ale NATO și UE, precum și crearea condițiilor necesare derulării unor contracte de offset avantajoase în achiziționarea/modernizarea de tehnică militară.
- Derularea de investiții consistente în capacități cu dublă utilizare – civilă și militară.
- Adoptarea unei politici de impunere a unor standarde tehnologice comune în activitățile de producție, cercetare-dezvoltare și achiziții.
- Configurarea unei entități dedicate apărării cibernetice, care să acționeze coerent și integrat ca răspuns la o agresiune de natură informatică asupra elementelor de infrastructură critică națională sau de tip militar”.

CONCLUZII

În perioada următoare, industria românească de apărare are un potențial extraordinar de dezvoltare, având în vedere poziția geostrategică în flancul sud-estic al NATO. În același timp, industria autohtonă de apărare este bine cunoscută pe anumite piețe emergente de profil, fiind posibilă creșterea exporturilor în anumite state ce dețin potențial financiar.

Luând în calcul anumite restricții la exportul de produse și tehnologii militare este necesar să se ia anumite măsuri pentru a respecta toate tratatele internaționale în domeniul exporturilor de produse și tehnologii militare, inclusiv regimul embargourilor. România este stat membru al Aranjamentului de la Wassenaar și respectă toate reglementările UE în domeniul controlului exporturilor de produse și tehnologii militare, fiind lider regional în acest domeniu.

Industria românească de apărare se confruntă cu probleme de natură sistemică, acestea nepermițându-i dezvoltarea acestui sector deosebit de sensibil să performeze la potențialul său real. În acest context, este necesar să se investească în mod consistent în sectorul cercetare-dezvoltare, concomitent cu extinderea parteneriatelor strategice cu companii relevante din spațiul euroatlantic, care să contribuie la asimilarea de către industria românească de profil a tehnologiilor moderne.

De asemenea, un factor important îl constituie achiziționarea de armament și echipamente militare de către Forțele Armate Române, în prezent gradul de absorbție fiind de aproximativ 10%, cu mult sub media de la nivelul statelor membre ale Uniunii Europene (70%). Procesul de achiziție al Forțelor Armate Române trebuie să țină cont de noile amenințări care provin din Est, inclusiv a celor de natură hibridă.

WEBGRAFIE:

1. www.ancex.ro.
2. <https://www.fonduri-structurale.ro/stiri/21714/se-urmareste-realizarea-unui-centru-de-cercetari-al-industriei-de-aparare-inclusiv-prin-accesare-de-fonduri-europene;>
3. <https://www.investingromania.com/ro/stiri/stiri-agerpres/b-d-l-u-industria-de-aparare-are-de-10-ori-bugetul-de-execu-ie-de-anul-trecut;>
4. <https://www.libertatea.ro/stiri/sindicalistii-din-industria-de-aparare-au-mers-la-cotroceni-2559266;>
5. <https://newstrategycenter.ro/wp-content/uploads/2016/04/2017-Martie-Ap%C4%83rare-%C8%99i-Industrie-studiu-New-Strategy-Center.pdf>.

IMPLICAȚIILE UTILIZĂRII AGENDEI UNSCR 1325 „FEMEILE, PACEA ȘI SECURITATEA” ÎN CONDUCEREA OPERAȚIILOR ȘI MISIUNILOR MILITARE INTERNAȚIONALE ÎN CONTEXTUL NOII PARADIGME DE SECURITATE

Silvia STANCIU

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Statele membre ale ONU, NATO și UE au contribuit considerabil, în ultimii 20 de ani, cu diverse resurse, în cadrul inițiativelor asumate pe linia cooperării internaționale în domeniul promovării perspectivei de gen în special în contextul desfășurării conflictelor armate. Cadrele legislative adoptate și mecanismele de lucru dezvoltate au setat standarde înalte ale implementării Agendei UNSCR 1325, cu referințe notabile privind palierul de securitate și apărare, acesta fiind un domeniu de lucru și expertiză direct și permanent influențat de modul în care forțele armate au exploatat, în conducerea operațiilor și misiunilor internaționale desfășurate, perspectivele operaționale nou introduse prin luarea în considerare a dimensiunii de gen. În contextul noii paradigme de securitate, viziunea asupra arhitecturii globale de riscuri și vulnerabilități impune adoptarea unor măsuri punctuale și, în egală măsură, robuste pentru a contracara riscurile emergente ce pun o imensă presiune asupra siguranței și progresului colectiv.

În esență, organismele internaționale furnizoare de securitate aduc în prim-plan diversitatea de gen ca punct forte în reabilitarea și reconcilierea societăților, utilizând componenta militară ca vector cardinal al operaționalizării obiectivelor arondate Agendei UNSCR 1325 „Femeile, Pacea și Securitatea”. Totodată, dinamica și complexitatea conflictelor moderne au validat importanța conceperii politicilor de securitate în calitate de promotori ai egalității și incluziunii sociale, reprezentând condițiile esențiale ale instituirii păcii internaționale.

Cuvinte-cheie: perspectivă de gen, UNSCR 1325, paradigmă de securitate, diversitatea de gen, incluziune.

INTRODUCERE

Conflictele armate contemporane au relevat, prin evoluția și modul lor specific de manifestare, importanța abordării comprehensive a problematicii de gen, în cadrul palierului de securitate și apărare. Inegalitatea de gen, adesea, precede și este exacerbată de conflicte, fapt pentru care includerea perspectivelor de gen în pregătirea și desfășurarea misiunilor și operațiilor militare, precum și la nivelul negocierilor pentru pace constituie o resursă esențială a instituirii păcii oriunde pe mapamond.

Statele membre ale ONU, NATO și UE au investit, în ultimii 20 de ani, timp, precum și resurse umane și financiare considerabile, în cadrul inițiativelor asumate pe linia cooperării internaționale în domeniul promovării perspectivei de gen prin intermediul Agendei UNSCR 1325 „Femeile, Pacea și Securitatea”. În consecință, pentru implementarea celor patru piloni de referință în domeniu, *prevenția, protecția, participarea și asistența umanitară și recuperarea*¹, s-au adoptat politici, strategii și planuri de acțiune elaborate de către grupuri mixte de experți, cu scopul de a oferi o linie directoare, necesară integrării, cu celeritate și responsabilitate în activitățile de planificare, execuție și evaluare, a perspectivei de gen. Operațiile militare recent desfășurate, precum și cele actuale includ o analiză de gen menită să contribuie activ la integrarea unor noi perspective care să oglindească în mod obiectiv diferențele existente între bărbați și femei, așa cum sunt ele reliefate la nivelul rolurilor și interacțiunilor sociale, în distribuția puterii și accesul la resurse².

Noua paradigmă de securitate și apărare, strâns conectată la dinamica din ce în ce mai imprevizibilă a mediului de securitate³, este rezultatul unei arhitecturi complexe de riscuri, aflată în continuă transformare. În acest context, dimensiunea de gen oferă structurilor furnizoare de securitate și, implicit, forțelor armate o nouă perspectivă de adresare a acestor riscuri centrată pe individ și pe societățile din care acesta face parte, în vederea asigurării egalității de gen și eliminării tuturor formelor de discriminare și violență îndreptate împotriva femeilor. Acest nou tip de abordare,

¹ United States Institute for Peace, *What is UNSCR 1325? An Explanation of the Landmark Resolution on Women, Peace and Security*, material disponibil la adresa https://www.usip.org/gender_peacebuilding/about_UNSCR_1325, accesat la data de 10.09.2019.

² Helene Lackenbauer, Richard Langlais, *Review of the practical implications of UNSCR 1325 for the conduct of NATO-led operations and missions*, NCGM, 2013, p. 25.

³ Administrația Prezidențială, *Strategia națională de apărare a țării pentru perioada 2015-2019 – O Românie puternică în Europa și în lume*, București, 2015, p. 5.

impus în mare măsură din cauza volatilității amenințărilor hibride și asimetrice cu care umanitatea trebuie să se confrunte, a dictat implicit și o reformare a structurilor furnizoare de securitate, care, deși erau considerate a fi apanajul bărbaților, s-au adaptat cerințelor mediului operațional, transformând diversitatea de gen într-o capabilitate, utilizată pentru creșterea performanței organizaționale.

AGENDA REZOLUȚIEI UNSCR 1325 „FEMEILE, PACEA ȘI SECURITATEA” ÎN CONTEXTUL NOII PARADIGME DE SECURITATE

Rezoluția 1325 reprezintă una dintre cele mai importante și inspirate realizări ale Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite, încununată de mișcarea globală, în plină desfășurare, de împuternicire și valorizare a femeilor în toate domeniile sociale și profesionale. Ultimii 20 de ani au fost profund marcați de acțiunile internaționale privind garantarea egalității de gen, aceasta fiind clasificată un drept al omului, cardinal în instituirea păcii și dezvoltarea durabilă, prin utilizarea, în acest sens, a întreg potențialului uman disponibil⁴.

Managementul riscurilor contemporane a fost redefinit datorită schimbării de paradigmă de securitate. Astfel, modalitățile inedite de manifestare a acestora au condus, în cea mai mare măsură, la avansarea agendei de gen, aceasta fiind o soluție eficace de combatere a riscurilor, prin utilizarea celei mai performante și reziliente resurse existente, respectiv resursa umană. Concret, structurile furnizoare de securitate, în special forțele armate, au recurs în ultimul sfert de veac la strategii de eliminare a barierelor impuse admiterii, promovării și menținerii femeilor în sistemele militare. Cerințele mediului de operații modern, în cadrul căruia componentele sociale și culturale au o semnificație extrem de importantă, au accentuat ca fiind un veritabil atu oportunitatea exploatarea conjugate a abilităților personalului militar masculin și feminin deopotrivă⁵.

Ultimul raport al World Economic Forum privind prevalența riscurilor globale asociate anului 2019, readuce în prim-plan clivajele sociale ca având un potențial crescut de generare a conflictelor armate. Promovând ipoteza existenței unei laturi umane a riscurilor globale⁶, analiștii din domeniu demonstrează că lipsa respectării drepturilor omului și prevalența prejudecăților și a stereotipurilor asociate unor persoane sau grupuri de persoane vor conduce la vulnerabilizare socială și vor amplifica atât coordonata incidenței, cât și impactul emergenței riscurilor

⁴ Organizația Națiunilor Unite, *Global Issues, Gender Equality*, material disponibil la adresa <https://www.un.org/en/sections/issues-depth/gender-equality/>, accesat la data de 12.09.2019.

⁵ North Atlantic Treaty Organization, *Gender perspectives in NATO Armed Forces*, 2019, material disponibil la adresa https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_101372.htm, accesat la data de 12.09.2019.

⁶ World Economic Forum, *The Global Risks Report 2019 14th Edition*, Geneva, 2019, pp. 5-9, material disponibil la adresa http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2019.pdf, accesat la data de 12.09.2019.

complexe. În acest sens, comunitatea internațională a depus eforturi îndelungate pentru integrarea perspectivei de gen în cadrul domeniului de securitate și apărare, asigurându-se astfel că toate demersurile inițiate în acest areal implică și se adresează în egală măsură și femeilor.

În prezent, femeile ocupă posturi atât de conducere, cât și de execuție în cadrul forțelor armate dislocate în misiuni internaționale desfășurate sub egida ONU, NATO sau UE. Cu toate acestea, datorită specificului misiunilor (non-combat, de instruire și consiliere), a modalităților de organizare pentru misiune (echipă tactică, pluton), a dispunerii geografice a teatrelor de operații (Afganistan, Kosovo, Irak, Marea Mediterană), precum și datorită timpului mai scurt de dislocare (6 luni – maximum 9 luni), numărul femeilor prezente în misiunile militare desfășurate sub egida NATO⁷ este în mod constant mai ridicat decât în misiunile ONU⁸ sau ale UE⁹. Deși atitudinea în cadrul selecțiilor desfășurate pentru astfel de posturi este una proactivă, în sensul încadrării lor cu personal feminin, cadrele militare femei manifestă adeseori reticență, decizia fiind puternic influențată de rolul important jucat de către acestea, în special ca mame, în familie. Din aceste considerente, statisticile privind participarea la operațiile și misiunile militare oglindesc încă o mare discrepanță, de factură negativă, între numărul de femei și bărbați dislocați în teatrele de operații.

Cu toate acestea, la nivelul forțelor armate ale statelor membre ale ONU, NATO și UE se respectă principiul egalității de gen, atât prin aplicarea unor standarde egale de admitere în sistemul militar, cât și prin conferirea de drepturi, responsabilități și oportunități egale de accesare a unor specilități militare, dar și de accesare pe funcții la toate nivelurile ierarhice. În acest sens, standardul universal acceptat este cel al performanței resursei umane, acesta fiind singurul capabil să echilibreze balanța dintre cererea și oferta operațională pe timpul desfășurării acțiunilor militare, indiferent de riscul care le generează. Agenda UNSCR 1325, constituită într-un punct comun de referință al problematicii de gen, oferă un cadru legislativ performant, aflat în continuă adaptare și transformare, necesar implementării coordonatei de gen. Totodată, aceasta facilitează instituirea unor mecanisme de lucru acceptate și folosite la scară largă, precum comitetele și structurile politice și militare

⁷ North Atlantic Treaty Organization, *Operations and missions: past and present Current operations and missions*, material disponibil la adresa https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52060.htm, accesat la data de 12.09.2019.

⁸ United Nations Peacekeeping, *Chart on the number of male and female uniformed personnel working across UN missions (31 July 2019)*, material disponibil la adresa <https://peacekeeping.un.org/en/gender>, accesat la data de 12.09.2019.

⁹ European Union External Action, *Chart on military and civilian missions and operations*, material disponibil la adresa https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/430/military-and-civilian-missions-and-operations_en, accesat la data de 12.09.2019.

de expertiză în domeniu, grupurile de lucru, reprezentanții speciali desemnați să încadreze posturi permanente sau poziții prin cumul privind consilierea asupra aspectelor asociate problematicii de gen¹⁰.

IMPLICAȚIILE UTILIZĂRII AGENDEI UNSCR 1325 „FEMEILE, PACEA ȘI SECURITATEA” ÎN CONDUCEREA OPERAȚIILOR ȘI MISIUNILOR MILITARE

În funcție de specificul fiecărui teatru de operații și a misiunii militare desfășurate, precum și a actorilor implicați, nexul conflict – gen se poate înscrie în forme variate de manifestare, a căror principală miză este securitatea. Prevalența conflictelor armate conduce, cel mai adesea, la insecuritate, reducând, pe de o parte, în cazul femeilor, spațiul și oportunitățile de viață ale acestora, iar pe de altă parte, crescându-le vulnerabilitatea și nevoia de a fi protejate¹¹. Din acest considerent, sărăcia și vulnerabilitatea socială constituie doi factori majori ai lărgirii ariei de recrutare pentru grupările insurgente și de crimă organizată¹², femeile constituind un potențial actor direct sau indirect implicat în lupta armată, asigurând un imens sprijin moral și logistic¹³. Astfel, rolul și participarea femeilor în societate, dar și nivelul de respectare a drepturilor acestora constituie elemente centrale ale analizei de gen executate în vederea conducerii operațiilor militare sub auspiciul legislației internaționale privind combaterea discriminării de gen și eliminarea tuturor formelor de violență îndreptate asupra femeilor.

Datorită dinamicii și complexității conflictelor actuale, componenta militară s-a erijat într-un vector cardinal al operaționalizării obiectivelor arondate Agendei UNSCR 1325 „Femeile, Pacea și Securitatea”, transpunând conceptul diversității de gen într-o capacitate aparte a structurilor dislocate extern. Asumarea acestei capacități de către forțele armate a dictat nu numai reorganizarea structurilor luptătoare, ci și a elementelor de planificare și a modalităților de instruire în sensul recunoașterii și utilizării potențialului deținut de coordonata egalității de gen în rezoluția conflictelor.

¹⁰ Helene Lackenbauer, Richard Langlais, *Review of the practical implications of UNSCR 1325 for the conduct of NATO-led operations and missions*, NCGM, 2013, p. 29.

¹¹ Bjorn Holmberg, *Strategic Conflict Analysis of Afghanistan – 4.3.5 Vulnerable and Potentially Powerful Actors*, swede.peace/SIDA, reference number 2011-000560, Stockholm, 2012, p. 18, material disponibil la adresa <http://swedepeace.org/wp-content/uploads/2013/07/Strategic-Conflict-Analysis-Afghanistan-FINAL-PUBLISHED-January-19-2012-COMPRESSED.pdf>, accesat la data de 13.09.2019.

¹² *Ibidem*, III.

¹³ Helene Lackenbauer, David Harriman, *Women at the Peace Table: Rhetoric or Reality?*, Stockholm, 2013, p. 41, material disponibil la adresa https://www.academia.edu/4774121/Women_at_the_Peace_Table_Rhetoric_or_Reality_Women_s_participation_and_influence_in_the_peace_and_reintegration_process_in_Afghanistan, accesat la data de 13.09.2019.

În prezent, dezbaterile privind participarea femeilor la misiunile și operațiile internaționale nu se mai rezumă la nivelul ONU, acestea fiind un punct central pe agenda discuțiilor aparținând tuturor organizațiilor furnizoare de securitate, inclusiv NATO și UE, demonstrând actualitatea subiectului, precum și importanța cardinală a acestuia în lupta pentru combaterea riscurilor complexe și garantarea păcii.

❖ Operații militare desfășurate sub egida ONU

ONU a dislocat, în premieră, trupe, în anul 1956, în cadrul primei sale operațiuni armate de menținere a păcii instituită pentru gestionarea crizei Canalului Suez. Până la sfârșitul Războiului Rece, operațiunile de menținere a păcii au constat, în mare parte, în operațiuni militare clasice, desfășurate cu armament ușor de infanterie, acestea fiind în esență, din perspectiva participării, dominate de bărbați. Începând cu anul 2006, ONU a desfășurat un număr substanțial de misiuni pe întreg mapamondul, cu precădere pe continentul african, optând adesea, în spiritul eficienței, atât pentru un mandat militar (pentru observarea modului de aplicare a acordurilor de încetare a focului sau pentru monitorizarea retragerii combatanților din zonele de conflict), cât și pentru unul civil (întărirea statului de drept și construirea păcii) în cadrul aceleiași operațiuni.

Statisticile¹⁴ întocmite pe tematica asociată Agendei UNSCR 1325 arată că tendința a fost aceea de a avea un număr foarte scăzut de femei care au accesat misiunile ONU la nivelul structurilor militare, prin comparație cu cele civile sau cu structurile de poliție. Astfel, dacă, în anul 1993, abia 1% din personalul militar dislocat în cadrul operațiunilor ONU erau femei, astăzi, din personalul total de 90.000¹⁵ de oameni în uniformă, 3% sunt femei militar, iar 10% sunt femei aparținând forțelor de poliție.

Pe timpul misiunilor desfășurate, personalul militar feminin are rolul de a contribui la nivel local, prin exemplul propriu, la împuternicirea femeilor și fetelor, aflate adeseori într-o societate dominată de bărbați, de a sprijini femeile din comunități în lupta pentru propriile lor drepturi și pentru implicarea lor activă în cadrul proceselor pentru pace. În acest sens, recrutarea unui număr cât mai mare de femei¹⁶, în special a celor instruite pentru avansarea agendei de gen, pentru desfășurarea misiunilor militare ale ONU, are următoarele implicații directe:

- împuternicirea femeilor în cadrul comunității-gazdă;

¹⁴ United Nations Peacekeeping, *Women in peacekeeping – chart*, material disponibil la adresa <https://peacekeeping.un.org/en/women-peacekeeping>, accesat la data de 15.09.2019.

¹⁵ United Nations Peacekeeping, *Gender, Troops, July 2019 – chart*, material disponibil la adresa <https://peacekeeping.un.org/en/gender>, accesat la data de 13.09.2019.

¹⁶ United Nations Peacekeeping, *Why is it important to have female peacekeepers?*, material disponibil la adresa <https://peacekeeping.un.org/en/gender>, accesat la data de 13.09.2019.

- adresarea nevoilor specifice ale femeilor ex-combatante pe timpul desfășurării proceselor de demobilizare și reintegrare în cadrul vieții civile;
- facilitarea accesului femeilor din comunitate la forța de menținere a păcii, făcând-o mult mai accesibilă;
- facilitarea accesului la victimele violenței bazate pe diferența de gen;
- consilierea femeilor cadet din cadrul academiilor militare ale națiunii-gazdă;
- facilitarea accesului integral la membrii națiunii-gazdă, inclusiv la femeile cărora, conform tradițiilor sociale, le este interzis să vorbească cu bărbații.

Totodată, utilizarea personalului militar feminin în cadrul misiunilor de menținere a păcii constituie o modalitate adaptată de reducere a confruntărilor și de redimensionare a conflictelor, ajutând la îmbunătățirea sprijinului acordat femeilor din comunitățile locale, conferind perspectivă prin imaginea vie și prezentă a unor modele de urmat și, bineînțeles, facilitând lărgirea spectrului de calificări disponibile în cadrul misiunilor de menținere a păcii. Prin toate acestea, nivelul securității locale crește, populația beneficiind, în ansamblul său, de prezența și acțiunea, în cadrul națiunii-gazdă, a trupelor internaționale.

ONU are, în prezent, cei mai mulți enableri privind perspectiva de gen, responsabili pentru consolidarea, coordonarea și dezvoltarea abilităților necesare integrării egalității de gen la nivelul acțiunilor umanitare, generate atât de situațiile de conflict armat, cât și cele generate de dezastrele naturale. În acest sens, UN Women constituie organizația principală inițiată de ONU pe linia promovării capacității de gen în cadrul misiunilor din țările aflate în conflict, precum și pe linia promovării Agendei „Femeile, Pacea și Securitatea” la nivel global și național.

❖ NATO – organizație lider în promovarea participării femeilor în teatrele de operații

Anul 2007 constituie, la nivelul Alianței Nord-Atlantice, anul de referință al inițierii în problematica de gen prin adoptarea și dezvoltarea politicii EAPC (NATO/Euro-Atlantic Partnership Council) pentru implementarea UNSCR 1325. Deși, la nivelul politicii, se admite necesitatea creșterii numărului de femei militar dislocate în teatrele de operații, punerea în practică a acestui aspect, în vederea obținerii unei balanțe de gen la nivelul trupelor NATO, cade în responsabilitatea fiecărui stat membru. Eforturile derulate privitoare la acest aspect sunt raportate anual de către statele membre, aceste date constituind și baza statisticilor referitoare la integrarea perspectivei de gen la nivelul structurilor de forțe ale statelor membre, precum și în operațiile și misiunile desfășurate sub egida NATO.

Studiul rapoartelor anuale emise de către NATO, dar și de către statele membre atestă faptul că, la aproape 20 de ani de la adoptarea UNSCR 1325, femeile continuă

să acceadă într-un procent mic la misiunile internaționale¹⁷. Motivul principal rezidă în însăși relația de directă proporționalitate existentă între participarea femeilor în cadrul forțelor armate ale statelor membre ale NATO și participarea acestora la misiunile internaționale. Cu toate acestea, în plan național, la nivelul întregii Alianțe s-au depus eforturi considerabile de reformare a politicilor de personal în vederea eliminării baremelor diferențiate de admitere în instituțiile militare de învățământ și pregătire, precum și pentru facilitarea accesului femeilor la întreg spectrul specialităților militare, inclusiv cele de luptă.

Constituind organizația cu cel mai important număr de femei militar care aleg dislocarea în misiunile externe, NATO a devenit un veritabil hub de promovare a perspectivei de gen la scară largă. Astfel, în cadrul operațiilor desfășurate, cu precădere în Afganistan, s-au dezvoltat o serie de facilitatori care, deși au fost inițial înființați ca măsuri de protecție a forței, ulterior s-au remarcat ca reale capacități, contribuind masiv la îndeplinirea cu succes a sarcinilor specifice de angajare a întregii națiuni-gazdă în procesele de reinstaurare a securității și de garantare a păcii. Facilitatorii astfel menționați au fost folosiți în multiple situații tactice, cu scopul de a oferi o imagine mai amplă asupra ariei de responsabilitate, după cum urmează¹⁸:

Echipe de Angajare Feminină (Female Engagement Team/FET) – echipe mixte de femei militar sau civile, al căror scop este acela de a identifica. În rândul societății locale, nevoile specifice ale femeilor și fetelor și de a aduna informații cu privire la situația comunităților locale, inclusiv a activităților insurgente, cu scopul de a aduce o plusvaloare la deciziile militare privind planificarea operațiilor în zonă.

Echipe de Sprijin Cultural (Cultural Support Teams/CST) – folosite la încorporarea perspectivei de gen la nivelul operațiilor speciale; acestea au fost folosite în operațiile de stabilitate pe timpul a trei faze, respectiv securizare, guvernanta și dezvoltare.

Specialiști privind Zonele Străine (Foreign Area Specialists) – specialiști asociați operațiilor de informare, comunicare și psihologice, responsabili pentru angajarea femeilor influente din zona de operații, cu scopul accesării rețelelor și mecanismelor de luare a deciziilor privind problematicile culturale, dintr-o perspectivă sensibilă la aspectele de gen.

Echipe de Legătură și Monitorizare (Liaison and Monitoring Teams/LMT) – echipe având capacitatea accesării comunităților locale și potențialul introducerii perspectivei de gen la nivelul tuturor interacțiunilor cu reprezentanții comunităților locale.

¹⁷ Theodora-Ismene Gizelis, Louise Olsson, *Gender, Peace and Security – Women in international operations*, Editura Routledge, New York, 2016, p. 43.

¹⁸ Helene Lackenbauer, Richard Langlais, *Review of the practical implications of UNSCR 1325 for the conduct of NATO-led operations and missions*, NCGM, 2013, pp. 29, 37, 56.

Punct Focal (Gender Focal Point/GFP) – personal instruit în domeniul de gen, desemnat pe bază de voluntariat să disemineze și să contribuie la implementarea perspectivei de gen la nivelul operațiilor militare desfășurate.

Consilier pe Probleme de Gen (Gender Adviser/GENAD) – personal perfecționat în studiul problematicei de gen care asigură integrarea și înțelegerea UNSCR 1325 și a dimensiunii de gen la nivelul comandamentelor militare specifice diferitelor componente – terestră, aeriană și navală –, prin conferirea de sfaturi sau prin sprijinul practic acordat implementării perspectivei de gen la nivelul operațiilor și misiunilor NATO; funcția este cu caracter permanent.

Reprezentantul Special al NATO privind Femeile, Pacea și Securitatea – poziție permanentă, ocupată de un înalt diplomat, în cadrul Comandamentului NATO, având rolul de a coordona grupurile de lucru civil-militare pe linia implementării politicilor de gen.

Înșușirea lecțiilor identificate și învățate în teatrele de operații a contribuit substanțial la adaptarea Alianței la contextul desfășurării conflictelor contemporane. NATO a reușit, astfel, să crească nivelul de înțelegere și conștientizare al trupelor privind importanța implicării femeilor în domeniul de securitate și apărare, fapt care a condus la o reformă a întregului sistem de recrutare, pregătire și instruire a trupelor, dar și a managementului resurselor umane pe timpul desfășurării misiunilor.

❖ Statusul privind participarea femeilor la misiunile externe ale UE

În anul 2003, UE lansa prima sa misiune internațională de pace, cu personal din structurile de poliție, în Bosnia și Herțegovina. De atunci, UE a implementat Politica de Securitate și Apărare Comună sub auspiciile căreia a dislocat personal în peste 30 de alte misiuni militare și civile. În anul 2005, a fost adoptată prima politică UE care se adresa în mod explicit necesității de creștere a numărului de femei participante la misiunile externe ale organizației, operate la nivel global, dar oarecum concentrate în anumite zone geografice de relevanță pentru UE.

Pasul imediat următor a constat în culegerea datelor privind personalul dislocat în misiuni externe în mod segregat pe categorii de genuri, fără a se diferenția însă personalul civil de cel militar¹⁹. Astfel, s-a accentuat, în primă fază, la nivelul activităților internaționale, promovarea agendei de gen. Odată cu implementarea mai aprofundată a UNSCR 1325, la nivelul misiunilor civile mandatate pentru întărirea statului de drept, construirea păcii și monitorizarea aplicării drepturilor omului, s-a observat, din perspectiva participării, o creștere constantă a numărului de femei. Statisticile arată, în consecință, și o creștere, per general, a numărului de femei

¹⁹ *Ibidem*, p. 51.

care optează pentru dislocarea în teatrele de operații ale UE. Un factor determinant al acestei conjuncturi, dincolo de implementarea politicilor sensibile la problematica de gen, îl constituie și potențialul scăzut de risc al misiunilor UE, personalul civil și militar optând cu preponderență pentru acele operațiuni desfășurate în zone unde intensitatea conflictelor este mai scăzută²⁰.

Angajamentul strategic adoptat pentru perioada 2016-2019 constituie cadrul legal și conceptual al UE pentru demararea oricăror activități prezente și viitoare în scopul asigurării implementării integrale a egalității de gen. Angajamentul este centrat pe cinci arii cheie de acțiune specifice UE²¹, aplicabile și misiunilor internaționale desfășurate sub umbrela acestei organizații:

- creșterea participării femeilor pe piața muncii și a independenței economice a femeilor și bărbaților;
- reducerea discrepanțelor existente între femei și bărbați privind plata, câștigurile și pensiile în relație cu condițiile egale de muncă și pensionare; lupta împotriva sărăciei asociate cu proliferarea stereotipurilor de gen;
- promovarea egalității dintre femei și bărbați în procesele de luare a deciziilor;
- combaterea violenței bazate pe diferența de gen, protejarea și sprijinirea victimelor acestui tip de violență;
- promovarea egalității de gen și a drepturilor femeilor pe întreg mapamondul.

Acest angajament reafirmă voința organizațională manifestată față de integrarea agendei de gen, perspectiva asociată acestui domeniu fiind inclusă în toate politicile, în programele de finanțare și în acțiunile și activitățile derulate de către UE.

CONCLUZII

Organismele internaționale furnizoare de securitate, precum ONU, NATO și UE, constituie principala sursă de promovare și implementare a agendei de gen, la toate nivelurile, de la tactic la strategic, indiferent de tipologia operațiilor sau misiunilor desfășurate. Aceste organizații au înțeles că, dincolo de stereotipurile asociate fiecărui gen în parte, există o plajă extinsă de oameni talentați, capabili să performeze în condițiile și ritmul impus de combaterea, în cadrul misiunilor internaționale, a oricăror riscuri emergente, indiferent de sursa și complexitatea lor.

Introducerea perspectivei de gen la nivelul palierului de securitate și apărare, în contextul noii paradigme de securitate, reprezintă expresia concretă a faptului că pacea sustenabilă solicită abordarea comprehensivă a mediului societal, femeile,

²⁰ *Ibidem*.

²¹ European Commission, *Gender equality strategy - Achievements and key areas for action*, material disponibil la adresa https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_en, accesat la data de 16.09.2019.

bărbații și copiii fiind obligatoriu necesar a fi implicați și angajați în procesele de rezoluție a conflictelor. În prezent, este evidentă interdependența dintre integrarea perspectivei de gen și creșterea efectului operațional al misiunilor. Insuccesul gestionării dimeniunii de gen la nivel social constituie, de asemenea, un impediment major al îndeplinirii obiectivelor operaționale setate în plan politic sau militar.

Implementarea perspectivei de gen este un proces complex, ce implică calificări speciale, dobândite și exersate în cadrul unor sesiuni de instruire specifice și aplicate în cadrul misiunilor și operațiilor militare desfășurate în diverse zone de pe glob. Existența unor posturi sau structuri standardizate pentru asigurarea integrării Agendei UNSCR 1325 la nivelul operațiunilor militare constituie o condiție esențială pentru garantarea obiectivității în conceperea și executarea la cel mai înalt nivel de performanță a analizei de gen, în vederea utilizării eficiente a acesteia în planificarea și conducerea misiunilor militare.

Arhitectura curentă a riscurilor și amenințărilor contemporane reafirmă necesitatea utilizării întregului areal de resurse disponibil, cu precădere a resursei umane, diversitatea acesteia constituind o manieră inteligentă de abordare a luptei pentru combaterea terorismului, a radicalizării, a traficului generat în cadrul rețelelor de crimă organizată, a efectelor produse în urma producerii dezastrelor naturale, respectiv a tuturor amenințărilor cu caracter hibrid, neconvențional. În acest sens, promovarea egalității și incluziunii pe toate planurile semnifică o precondiție a reconcilierii sociale și a rezoluției conflictelor, indiferent de specificul acestora.

Secolul XXI reflectă constant realitatea care a determinat ca domeniul securității și apărării să devină un domeniu al responsabilității colective. Forțele armate moderne, parte a alianțelor globale, au început să conducă, cu mai mult timp în urmă, sub auspiciile unor abordări inovatoare ale tuturor aspectelor legate de diversitatea și echitatea ocupării forței de muncă, o schimbare majoră fiind acceptarea unilaterală a femeilor la nivelul specialităților de luptă și în pozițiile decizionale. Astfel, integrarea și valorizarea completă a femeilor în cadrul organizațiilor militare a îmbogățit portofoliul militar de capacități și a completat capacitatea forțelor de a fi desfășurate la nivel mondial în misiuni complexe, unde operaționalizarea perspectivei de gen este obligatorie pentru creșterea securității și eficacității misiunii.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, Administrația Prezidențială, *Strategia națională de apărare a țării pentru perioada 2015-2019, O Românie puternică în Europa și în lume*, 2015.
2. ***, European Commission, *Strategic Engagement for Gender Equality 2016-2019*.
3. ***, European Union External Action, *Chart on military and civilian missions and operations*, 2019.

Implicațiile utilizării Agendei UNSCR 1325 „Femeile, pacea și securitatea” în conducerea operațiilor și misiunilor militare internaționale în contextul noii paradigme de securitate

4. ***, *NATO Annual National Reports*, <https://www.nato.int>
5. ***, North Atlantic Treaty Organization, *Operations and missions: past and present, Current operations and missions*, 2019.
6. ***, North Atlantic Treaty Organization, *Bi-SC Directive 40-1 – Integrating UNSCR 1325 and Gender Perspectives in the NATO Command Structure*, Brussels, 2017.
7. ***, North Atlantic Treaty Organization, *Gender perspectives in NATO Armed Forces*, 2019.
8. ***, North Atlantic Treaty Organization, *NATO/EAPC Policy on Women, Peace and Security*, Brussels, 2018.
9. ***, North Atlantic Treaty Organization, *Summary of the National Reports of NATO Member and Partner Nations to the NATO Committee on Gender Perspectives*, Brussels, 2016.
10. ***, United Nations Peacekeeping, *Chart on the number of male and female uniformed personnel working across UN missions*, 2019.
11. ***, United Nations Peacekeeping, *Gender, Troops July 2019 – chart*, 2019.
12. ***, United Nations Peacekeeping, *Why is it important to have female peacekeepers?*, 2018.
13. ***, United Nations Peacekeeping, *Women in peacekeeping – chart*, 2019.
14. ***, United Nations, Global Issues, *Gender Equality*.
15. ***, United States Institute for Peace, *What is UNSCR 1325? An Explanation of the Landmark Resolution on Women, Peace and Security*.
16. ***, World Economic Forum, *The Global Risks Report 2019 14th Edition*, Geneva, 2019.
17. Carol Cohn, *Women and Wars*, Polity Press, London, 2018.
18. Theodora-Ismene Gizelis, Louise Olsson, *Gender, Peace and Security – Implementing UN Security Council Resolution 1325*, New York, Routledge, 2016.
19. Bjorn Holmberg, *Strategic Conflict Analysis of Afghanistan*, Stockholm, 2012.
20. Helene Lackenbauer, Richard Langlais, *Review of the Practical Implications of UNSCR 1325 for the Conduct of NATO-led Operations and Missions*, Brussels, 2013.
21. Helene Lackenbauer, David Harriman, *Women at the Peace Table: Rhetoric or Reality?*, Swedish Ministry of Foreign Affairs, Stockholm, 2013.
22. Laura Sjoberg, *Gender, War and Conflict*, Polity Press, London, 2014.

MANAGEMENTUL PERFORMANȚEI ȘI GESTIONAREA RISCURILOR ÎN ACHIZIȚII PRIN DEZVOLTAREA UNEI PLATFORME COMUNE LA NIVELUL MINISTERULUI APĂRĂRII NAȚIONALE

Alexandra-Ioana MARIAN

Doctorand, Universitatea Politehnică, București

Performanța în achiziții se traduce în termeni de eficiență în gestionarea fondurilor publice, prin achiziția de produse care corespund cerințelor beneficiarilor, livrate la timp și în condiții avantajoase.

O analiză sistematică a barierelor legislative și a factorilor ce influențează procesul de achiziție oferă o imagine clară asupra punctelor vulnerabile ale derulării procedurii, astfel ca, prin aplicarea unor metode moderne de evaluare a riscurilor, să se constituie un pachet de informații menite să sprijine procesul decizional în adoptarea celor mai bune măsuri de alocare a resurselor în vederea îndeplinirii obiectivelor de performanță stabilite.

Prezenta lucrare oferă o soluție practică în direcția îmbunătățirii performanței procesului de achiziție, prin dezvoltarea unei platforme comune, la nivelul Ministerului Apărării Naționale, în care rezultatele obținute de fiecare autoritate contractantă sunt analizate în mod obiectiv și transparent. De asemenea, platforma oferă sprijin și consiliere în planificarea achiziției, fiind de real folos tuturor autorităților contractante ce desfășoară activități în domeniu.

Cuvinte-cheie: managementul performanței, ciclul de viață, metoda Delphi, platforma RSAP, managementul riscului.

INTRODUCERE

În contextul creșterii nivelului de complexitate și a performanțelor actualelor generații de echipamente militare, accentul cade asupra managementului aprovizionării, considerat una dintre componentele de bază ale managementului organizațional, astfel că, în permanență, trebuie să existe un echilibru între necesitățile existente la nivelul fiecărei unități militare și disponibilul de resurse materiale care poate fi asigurat de o unitate economică. Altfel spus, aprovizionarea are ca scop asigurarea completă a organizației militare cu bunuri materiale și echipamente corespunzătoare calitativ, la locul și termenele solicitate, în condițiile cele mai avantajoase.

Misiunile și obiectivele de îndeplinit pe timp de pace sunt direct dependente de capabilitățile militare dezvoltate, iar o analiză imparțială a constrângerilor determinate de existența în Armata României, în paralel, a unui volum mare de echipamente îmbătrânite (incompatibile cu echipamentele NATO) și a unei mari diversități de echipamente de generație nouă intrate în înzestrare, dublate de un sistem de mentenanță cu performanțe reduse (cauzat de neasigurarea la termen, în volum complet și de calitate a pieselor de schimb și a materialelor necesare, precum și utilizarea de personal insuficient specializat sau supraîncărcat) le permite factorilor decidenți să își optimizeze deciziile, luând în considerare cele mai bune strategii de gestionare a resurselor.

Asigurarea cu tehnică și echipamente de luptă, precum și cu bunuri și materiale necesare desfășurării curente a activităților este reglementată prin proceduri explicite, fie prin derularea unor programe *FMS (Foreign Military Sales)*, fie prin achiziții derulate la nivel național, conform competențelor alocate fiecărei instituții militare și cu respectarea legislației românești privind cheltuirea fondurilor publice.

Topicul prezentei lucrări este constituit de analiza principalelor bariere în calea obținerii performanței în achizițiile publice derulate la nivelul unităților miliare și expunerea unei modalități de îmbunătățire a comunicării intra- și interorganizaționale și utilizarea unor tehnici moderne de identificare și analiză a riscurilor, precum *Brainstorming* sau *Metoda Delphi*¹.

¹ SR EN 31010:2011. *Managementul riscului. Tehnici de evaluare a riscurilor.*

Gestionarea informațiilor la nivelul structurilor de același fel poate fi facilitată prin dezvoltarea unei aplicații, la nivelul Ministerului Apărării Naționale sau la nivelul categoriilor de forțe, ce are două funcțiuni principale:

- permite accesul la o bază de date în care sunt gestionate informații cu privire la bunurile achiziționate, documentație tehnică sau de achiziție, modele de contracte, informații cu privire la modul de comportare al echipamentelor pe parcursul duratei de viață, precum și alte informații utile autorităților contractante;
- este un instrument de comunicare la distanță, în timp real sau printr-un sistem de mesaje, ce permite schimbul de idei sau opinii între solicitant și oricare dintre ceilalți membri în măsură să ofere soluții, foarte util în analiza și gestionarea riscurilor aferente derulării procedurii.

Funcțiile platformei, modul de utilizare a acesteia și interacțiunea dintre operatorii înregistrați în sistem sunt reprezentate printr-o interfață grafică ușor de dezvoltat și careia permanent i se pot adăuga noi funcțiuni.

Managementul performanței contractuale și gestionarea riscurilor în achiziții sunt elemente ce concură direct la îndeplinirea obiectivelor de ordin logistic, unde managementul aprovizionării este integrat în managementul organizațional și adaptat conform strategiilor stabilite.

MANAGEMENTUL RISCULUI ÎN ACHIZIȚIA ECHIPAMENTELOR DE SPRIJIN LOGISTIC

Îndeplinirea misiunilor, atât pe timp de pace, cât și în condiții de război, sunt condiționate de asigurarea, în volum complet și conform cerințelor impuse, a tehnicii de luptă, bunurilor și materialelor ce asigură suportul logistic necesar desfășurării activităților.

În domeniul aprovizionării, și îndeosebi în sistemul de achiziții, lipsa cunoștințelor de specialitate și fluctuațiile legislative sunt principalele bariere în calea obținerii performanței. Elementele relevante ce pot fi considerate de referință în ceea ce privește performanța procesului de achiziție sunt: respectarea calendarului procedurii, încheierea de contracte avantajoase pentru autoritatea contractantă, validarea de către ANAP² a documentației de atribuire, precum și lipsa contestațiilor și a reclamațiilor din partea ofertanților sau a autorităților de reglementare, toate acestea în condițiile respectării unui cod de conduită etică în achiziții.

² ANAP - Agenția Națională pentru Achiziții Publice - instituție publică cu personalitate juridică, în subordinea Ministerului Finanțelor Publice, instituită prin O.U.G. nr. 13/2015 privind înființarea, organizarea și funcționarea Agenției Naționale pentru Achiziții Publice

Analiza performanței procesului de achiziție oferă o imagine asupra fluxului activităților și a gradului de îndeplinire a așteptărilor părților interesate, astfel încât să fie adoptate toate măsurile pentru ca rezultatele procedurilor viitoare să fie îmbunătățite.

În domeniul contractării, termenul „*managementul riscului*” înglobează toate activitățile necesare pentru a identifica și controla riscurile care pot avea un impact asupra îndeplinirii termenilor și condițiilor unui contract. În cadrul organizațiilor militare, activitățile sunt minuțios organizate și derulate sub comanda și supravegherea unor responsabili desemnați, astfel că principala funcțiune a managementului riscului este asigurarea unui control global al riscurilor, ce permite menținerea unui nivel acceptabil al expunerii la risc, cu costuri minime. Principalele așteptări și obiective strategice ale instituției militare cu privire la managementul riscului în achiziții, împreună cu activitățile care contribuie la îndeplinirea scopurilor propuse sunt:

- protejarea fondurilor publice împotriva fraudei, încălcărilor legii și erorilor;
- asigurarea unui management al achizițiilor eficient și la standardele impuse de ANAP;
- asigurarea că în cadrul structurii există instituite proceduri operaționale corespunzătoare pentru gestionarea situațiilor vulnerabile cu impact asupra obiectivelor;
- furnizarea unui cadru organizatoric care să permită ca activitățile să se desfășoare într-un mod controlat și eficient;
- îmbunătățirea proceselor de planificare și luare a deciziilor, printr-o analiză fundamentată a activităților, a punctelor slabe și a punctelor tari;
- alocarea responsabilă și fundamentată a resurselor umane și financiare în direcția obiectivelor strategice desemnate;
- dezvoltarea aptitudinilor și atitudinii personalului, pentru a asigura creșterea eficienței activităților curente și pentru a face față provocărilor și situațiilor de criză.

Obiectivul fundamental al sistemului de achiziții este gestionarea eficientă a fondurilor publice, astfel încât să fie obținută „*valoare pentru bani*”³, în condițiile respectării întocmai a prevederilor legale (*figura nr. 1*).

³ Valoare pentru bani - „*value for money*” se traduce în termeni de economicitate, eficacitate și eficiență în cheltuirea fondurilor publice, conform Richard Glendinning, *The Concept of Value for Money*, International Journal of Public Sector Management, Vol. 1 No. 1, pp. 42-50, Buckingham, UK, 1988, disponibil la adresa <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/eb002926/full/html>, accesat la 18.09.2019

DEZVOLTAREA CONCEPTUALĂ A UNEI PLATFORME DE GESTIONARE A RESURSELOR ȘI DE SPRIJIN ÎN DERULAREA PROCEDURILOR DE ACHIZIȚIE PUBLICĂ

Gestionarea eficientă a resurselor și evaluarea cu obiectivitate a procesului de achiziție sunt facilitate prin dezvoltarea, la nivelul Ministerului Apărării Naționale sau la nivelul categoriilor de forțe, a unei platforme comune, în care rezultatele obținute de fiecare autoritate contractantă sunt analizate în mod obiectiv și transparent, iar prin completarea unor chestionare de către specialiști din domeniul achizițiilor să fie creată o imagine de ansamblu asupra managementului achizițiilor la nivelul instituției analizate, oferindu-i acesteia posibilitatea de a-și îmbunătăți permanent activitatea.

Pentru descrierea cu ușurință a procesului, platforma va fi denumită în continuare *RSAP (Resurse și Sprijin pentru Achiziții Publice)*. Accesul la platformă este restricționat pe bază de parolă, iar platforma include o bază de date prin care sunt gestionate informații privind produse achiziționate (defecțiuni, intervenții în garanție, coeficient de fiabilitate, rata căderilor etc.), fonduri disponibile, achiziții în desfășurare/finalizate sau documente utile, precum modele de caiete de sarcini, documentație de atribuire și contracte utilizate de autoritățile contractante înscrise din program. Principalele resurse disponibile sunt cele umane – reprezentanți ai autorităților contractante, beneficiari și structuri logistice din cadrul Ministerului.

Autoritatea contractantă care derulează procedura de achiziție consultă baza de date referitoare la produsele achiziționate și verifică dacă un produs similar a fost achiziționat de către o altă unitate militară în ultimii ani. Dacă răspunsul este afirmativ, poate accesa informații privind disponibilitatea acestuia, caietul de sarcini și documentația de achiziție în baza căruia a fost achiziționat, fiind utile mai ales dacă au fost elaborate conform prevederilor legislației în vigoare.

Se pot afla informații privind beneficiarul în posesia căruia se află în momentul de față produsul și se poate lua legătura direct cu acesta, în vederea obținerii de informații necesare în vederea elaborării caietului de sarcini sau stabilirii termenilor contractuali, inclusiv cu referire la eventuale servicii conexe (instruiri, avize obligatorii, capacități logistice necesare etc.). Totodată, se poate accesa baza de date a altui achizitor, ce conține potențiali furnizori, prețuri estimate, eventuale solicitări de clarificări sau contestații din partea ofertanților, dificultăți întâmpinate pe parcursul derulării procedurii și încheierii contractului sau elemente-cheie identificate de achizitor privind îmbunătățirea performanței procesului de achiziție.

Consultarea bazei de date nu prezintă implicații și nu atrage responsabilități pentru niciunul dintre membrii platformei, autoritatea contractantă poartă întreaga
MANAGEMENTUL RESURSELOR PENTRU APĂRARE

Alexandra-Ioana MARIAN

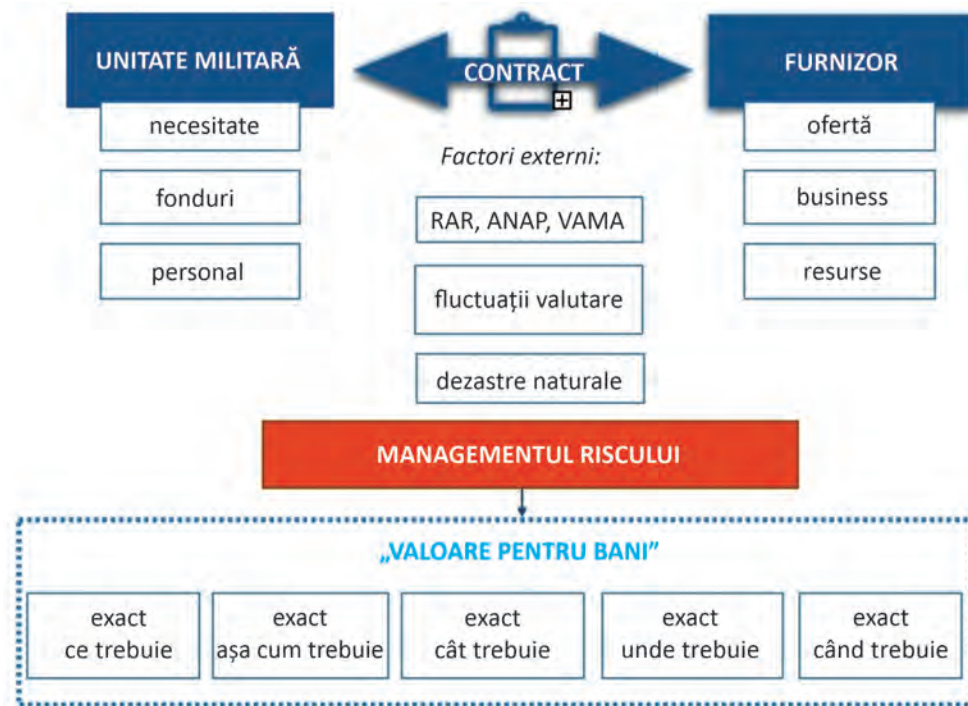

Figura nr. 1: Managementul riscului în achiziții

Derularea etapelor procedurale scoate la lumină o serie de blocaje și disfuncțiuni în lanțul procesual, cu efecte directe asupra calendarului procedurii, resursele implicate și, mai ales, sub forma expunerii la încălcarea involuntară a principiilor achizițiilor publice. În unitățile militare, aceste disfuncțiuni există și sunt des întâlnite, fie ca urmare a fluctuațiilor bugetare și a obligativității finalizării achizițiilor până la sfârșitul anului bugetar, fie din cauza unei planificări defectuoase a obiectivelor și din lipsa corelării acestora cu fondurile disponibile. Supraîncărcarea personalului, numeroase contestații din partea ofertanților sau prelungirea și anularea procedurilor au efecte directe asupra performanței achizițiilor, dublate de lipsa experienței și a cunoștințelor profesionale ale responsabililor de derularea procedurii, în condițiile în care legislația în domeniu este supusă unui permanent proces de transformare, în vederea alinierii la cerințele Directivelor Uniunii Europene pe linia eficientizării achizițiilor.

răspundere pentru planificarea și derularea achiziției proprii, gestionarea eficientă a riscurilor identificate și îndeplinirea obiectivelor de performanță propuse. Colectarea ideilor și identificarea riscurilor în punctele-cheie ale achiziției, mai ales în cadrul etapei de planificare a procedurii, se poate face fie printr-un *Brainstorming* desfășurat online, fie off-line, prin *Tehnica DELPHI*.

❖ Brainstorming

Tehnica *brainstorming* a fost dezvoltată de către Alex Osborn, în 1953, și este o modalitate de a colecta o varietate largă de idei și soluții la problemele identificate, modalități de abordare a riscurilor cu privire la diverse situații, precum și evaluarea și clasificarea acestora de către o echipă formată din persoane ce au cunoștințe privind organizarea, sistemul, procesul sau aplicația supuse evaluării. Întâlnirea nu trebuie să dureze mult, pentru a nu se pierde concentrarea⁴.

Principalul beneficiu al acestei tehnici este faptul că diversitatea grupului este foarte mare, astfel șansele de a descoperi o idee scilicitoare sunt mult mai mari decât dacă aceiași membri ai grupului ar lucra individual. Există însă și dezavantaje, principalele sunt date de inconsistența grupului și presiunea de a găsi cea mai bună idee într-un timp limitat, dar și de constrângerile externe ce se manifestă asupra indivizilor, întrucât fiecare dintre ei are nevoie de o anumită perioadă de timp pentru a se acomoda, dar și faptul că persoanele extrovertite, de obicei, domină discuția, astfel fiind pierdute din vedere ideile bune, deoarece persoanele introvertite ezită să și le expună.

În cazul de față, brainstorming-ul poate fi aplicat printr-un sistem online de tip videoconferință, unde procesul se desfășoară după următorul plan: unitatea militară care urmează să deruleze achiziția solicită sprijinul RSAP cu privire la organizarea unei ședințe având ca scop identificarea riscurilor aferente planificării procedurii de achiziție. Administratorul RSAP analizează solicitarea unității și accesează baza de date cu autorități contractante ce au desfășurat achiziții de produse similare sau autorități contractante de nivel Expert⁵.

Unitatea militară solicitantă poate să aleagă dintre autoritățile contractante puse la dispoziție de administratorul RSAP și să stabilească de comun acord o dată exactă de întrunire a comisiei sau, în cazul în care dorește constituirea

⁴ Alex Faickney Osborn, *Applied Imagination: Principles and procedures of creative problem solving*, Charles Scribner's Sons, 3rd Edition, New York, 1963.

⁵ Autoritățile contractante primesc punctaje în funcție de activitățile desfășurate, numărul, specificul și nivelul de dificultate al procedurilor derulate, contestații, feedback de la ceilalți operatori cărora le-au oferit sprijin și consiliere sau alte date relevante. *Nivel Expert* – cel mai înalt grad în ierarhia autorităților contractante.

de urgență a ședinței, vor participa doar membri disponibili la momentul respectiv. Ședința va fi moderată direct de către responsabilul din compartimentul achiziției, care va expune tema ședinței și motivele care stau la baza constituirii acesteia. Se aduce în discuție contextul achiziției, riscurile identificate la nivelul autorității contractante, constrângeri cu privire la termenul de finalizare al procedurii, buget, piață identificată, aspecte de natură organizatorică sau cu privire la resursele implicate.

Se analizează cerințele caietului de sarcini și ale documentației de atribuire și se fac completări, acolo unde este cazul. Se aduc la cunoștința comisiei dificultățile întâmpinate pe parcursul planificării achiziției, precum și calea de rezolvare identificată. Se insistă pe acele situații supuse unor riscuri a căror materializare poate afecta îndeplinirea obiectivelor.

Oricare dintre participanți poate interveni în discuție, oferind idei sau soluții pe baza experienței sau bunelor practici instituite la nivelul propriului compartiment. Discuția se finalizează în momentul în care reprezentantul unității militare ce derulează achiziția primește răspunsuri la toate întrebările supuse discuției.

Principalele aspecte analizate și soluțiile identificate vor fi consemnate într-un proces-verbal al ședinței, avizat prin semnătură online de către fiecare membru participant și înaintat spre aprobare managerului unității militare solicitante. Ulterior, acesta este încărcat pe RSAP, fiind automat transferat într-o bibliotecă internă de spețe, ce oferă sprijin punctual achizitorilor.

❖ Tehnica Delphi

Deși, de cele mai multe ori, se confundă cu tehnica brainstorming, caracteristica definitorie a tehnicii Delphi este faptul că opiniile asupra unui anumit subiect sunt exprimate individual și anonim, urmând ca, pe măsură ce procesul avansează, participanții să aibă acces la celelalte răspunsuri, având chiar posibilitatea să se răzgândească asupra punctelor de vedere emise anterior.

Metoda a fost folosită pentru prima dată în 1950, fiind, apoi, dezvoltată începând cu anul 1965, de către Olaf Helmer, în cadrul Rand Corporation – corporație fondată de Forțele Aeriene ale Statelor Unite –, cu scopul de a reuni un grup de experți ale căror păreri să fundamenteze deciziile strategice privind industria de apărare americană și vulnerabilitățile în fața puterii militare sovietice, în timpul Războiului Rece⁶.

⁶ Harold A. Linstone, Murray Turoff, *The Delphi Method. Techniques and applications from the foreword by Olaf Helmer*, disponibil la <https://www.yumpu.com/en/document/view/6822489/the-delphi-method-techniques-and-applications>, accesat la 18.09.2019.

Metoda Delphi (care se mai numește și „*ancheta iterativă*”) are la bază principiul conform căruia deciziile provenite dintr-un grup structurat de indivizi posedă mai multă acuratețe decât cele ale grupurilor nestructurate. Pe lângă metoda convențională, au fost dezvoltate și alte forme ale metodei Delphi, cea mai cunoscută fiind „*real-time Delphi*”, unde acțiunea se desfășoară în multiple runde, derulate în timp real, rezultatele fiind comprimate însă într-o singură ședință⁷.

Dintre avantajele metodei se pot aminti: depășirea barierelor psihologice date de exprimarea opiniei într-un grup, colectarea unui număr foarte mare de răspunsuri, astfel probabilitatea de a găsi soluții viabile este foarte mare, dar și faptul că participanții nu trebuie reuniți simultan. Pe de altă parte, limitările metodei sunt atrase de implicarea unui număr mare de specialiști, precum și de timpul și eforturile investite de-a lungul procesului.

Primul pas în derularea metodei Delphi este stabilirea conducătorului procesului, problema decizională pentru care se utilizează ancheta și aspectul major asupra căruia se va solicita opinia specialiștilor. Se constituie echipa de specialiști și se întocmește, cât mai clar și detaliat, primul chestionar care se transmite în vederea completării.

Etapă a doua constă în completarea chestionarului de către participanți, restituirea răspunsurilor și îmbunătățirea chestionarelor pe baza opiniilor exprimate de specialiști. Specific acestei etape este transmiterea și chestionarea specialiștilor, completarea de către aceștia a chestionarelor și reformularea lor succesivă de către organizatori pe baza opiniilor exprimate de componenții panelului. Ciclul expediere chestionar – completare – înapoiere chestionar – prelucrarea opiniilor exprimate și reformularea chestionarului se repetă până când se obține consensul a cel puțin 80% dintre membrii grupului asupra opiniilor inserate în chestionar.

În ceea ce privește aplicarea metodei în cadrul procesului de achiziție desfășurat de către o unitate militară, se va folosi aceeași platformă RSAP și aceleași resurse puse la dispoziție. Diferența este că întrebările vor fi transmise în scris, sub formă de chestionar/șablon, rezumat sau orice altă modalitate aleasă de solicitant, către administratorul RSAP, care le va analiza și le va transmite individual fiecărui membru din grupul de lucru constituit. În funcție de gradul de complexitate sau natura problemei pentru care se solicită ancheta, chestionarul poate fi înaintat spre completare și către autoritățile contractante nivel Expert.

⁷ Diferențele dintre metoda convențională Delphi și Real-time Delphi sunt prezentate pe larg la adresa <https://intelligence.sri.ro/metode-de-analiza-delphi-si-real-time-delphi/>, pagină accesată la 18.09.2019.

Conducătorul procesului este șeful compartimentului achiziției al unității solicitante, care are în permanență acces la răspunsurile celor implicați și poate sista procesul în orice moment, dacă se consideră rezolvată problema. În caz contrar, reformularea și completarea chestionarelor se repetă până se obține consensul majorității membrilor asupra opiniilor inserate în chestionar.

Mai mult, se poate aplica metoda *Real-Time Delphi*, prin videoconferințe, la care participă fie membrii activi pe platformă la momentul respectiv, fie cei solicitați expres de către unitatea militară solicitantă, caz în care ședințele se constituie la o dată ulterioară, în funcție de disponibilitatea fiecărui participant. Răspunsurile la interviuri sunt elaborate de la distanță în timp real, iar șeful compartimentului achiziției poate stimula ancheta prin inserarea de noi întrebări sau noi chestiuni/probleme identificate. Metoda nu numai că sprijină beneficiarul în adoptarea celei mai bune decizii, dar este de folos și participanților, întrucât sunt gestionate informații reprezentative și au loc schimburi de experiență din domenii similare.

În ultima etapă, cea a prelucrării datelor obținute și valorificarea lor în procesul decizional, are loc prelucrarea, analiza și sinteza informațiilor obținute, elaborarea procesului-verbal al ședinței și prezentarea rezultatelor către factorii de decizie, urmată de publicarea acestuia în RSAP.

Integrarea managementului riscului în toate etapele procedurale ajută responsabilii pe linia achizițiilor să își îndeplinească atribuțiile la timp și în cele mai bune condiții. Situațiile vulnerabile sunt gestionate cu ușurință, iar resursele sunt alocate corespunzător, printr-o prioritizare fundamentată și chiar o redistribuire a sarcinilor. Riscurile sunt gestionate eficient de către responsabilii desemnați, iar elementele sensibile ce pot întrerupe fluxul activităților sunt monitorizate și anticipate din timp, astfel încât să se poată lua cele mai bune decizii pentru limitarea efectelor negative.

O abordare procesuală a achizițiilor oferă o imagine de ansamblu asupra sistemului public de achiziții și factorii care concură la îndeplinirea obiectivelor, astfel că autoritatea contractantă își poate lua din timp măsuri de protecție împotriva materializării riscurilor, prin stabilirea unor clauze și condiții contractuale avantajoase, precum și prin optimizarea calendarului procedurii, astfel încât să fie satisfăcute așteptările părților interesate.

DEZVOLTAREA INTERFEȚEI PLATFORMEI COMUNE RSAP

Platforma comună RSAP (*Resurse și Sprijin pentru Achiziții Publice*) are în componență o bază de date ce conține un volum ridicat de informații cu privire la bunurile și materialele achiziționate în ultimii ani și informații din dosarul achiziției, precum și date cu privire la modul de comportare al produselor pe parcursul ciclului de viață. Cealaltă funcțiune a platformei este comunicarea la distanță, în timp real sau printr-un sistem de mesaje, ce permite schimbul de idei sau opinii între solicitant și oricare dintre ceilalți membri în măsură să ofere soluții, fiind un instrument pentru identificarea și analiza riscurilor aferente derulării procedurii de achiziție (figura nr. 2).

Figura nr. 2: Interfața platformei RSAP

Unitatea militară solicitantă poate afla informații despre o anumită categorie de produse, utilizatorii în posesia cărora se află în momentul de față produsele și poate lua legătura direct cu aceștia, în vederea obținerii de informații necesare în vederea elaborării caietului de sarcini sau stabilirea termenilor contractuali.

Totodată, urmărind un anumit produs, poate verifica informații colectate pe întreaga perioadă de viață a acestuia, din momentul în care a fost achiziționat (specificația tehnică, oferta tehnică desemnată câștigătoare, oferte ale celorlalți potențiali furnizori, documentele de calitate și garanție, manuale de utilizare etc.), informații privind intervenții în garanție, costuri de mentenanță preventivă și corectivă, informații cu privire la poziția acestuia în momentul de față (operabil/neoperabil), perspective de îmbunătățire sau înlocuire a acestuia (figura nr. 3). Totodată, aplicația permite accesul la informații referitoare la analiza performanței produsului, cuantificată direct de sistem pe baza informațiilor introduse de utilizator (MTBF, MTTR⁸) sau analiza performanței contractului (termen de livrare, produse neconforme etc.).

⁸ MTBF – media timpului de bună funcționare (sau *mean time between failure*); MTTR – media timpului necesar reparațiilor (sau *mean time to repair*), disponibil la http://www.armyacademy.ro/buletin/2_2004/a11.pdf, accesat la 18.09.2019.

Pe baza informațiilor din RSAP, unitatea militară solicitantă poate extinde portofoliul de riscuri identificate în etapa planificării achiziției și poate constata că există mai mulți factori interesați decât cei identificați inițial, astfel că analiza riscurilor va fi extinsă corespunzător. În momentul în care are nevoie de sprijin, aceasta emite o solicitare către administratorul RSAP, care va analiza solicitarea acestuia, iar în funcție de complexitatea sau natura problemei, fie îi va preciza elementele de care trebuie să țină seamă pentru o căutare extinsă în platformă, fie va accesa propria bază de date (de nivel administrator de sistem) cu autorități contractante ce au desfășurat achiziții de produse similare sau autorități contractante de nivel Expert (figura nr. 3).

Figura nr. 3: Interfața platformei RSAP – Modele de documente

Pe baza informațiilor din RSAP, unitatea militară solicitantă poate extinde portofoliul de riscuri identificate în etapa planificării achiziției și poate constata că există mai mulți factori interesați decât cei identificați inițial, astfel că analiza riscurilor va fi extinsă corespunzător.

În momentul în care are nevoie de sprijin, aceasta emite o solicitare către administratorul RSAP, care va analiza solicitarea acestuia, iar în funcție de complexitatea sau natura problemei, fie îi va preciza elementele de care trebuie să țină seamă pentru o căutare extinsă în platformă, fie va accesa propria bază de date (de nivel administrator de sistem) cu autorități contractante ce au desfășurat achiziții de produse similare sau autorități contractante de nivel Expert (figura nr. 4).

Există autorități contractante *Entry-Level*, *Intermediate* și *Expert*. Gradul *Expert* oferă facilități precum participarea la teambuilding-uri între membri de același rang sau acces direct la videoconferințe, fiind un privilegiu ce poate fi obținut și menținut doar în condițiile participării active și cu informații pertinente în cadrul ședințelor. Unitatea militară solicitantă poate lua legătura în mod direct cu un membru *Expert*, pentru a-i adresa întrebări punctuale, în cazul în care acesta este online și disponibil.

Figura nr. 4: Interfața platformei RSAP – Sprijin în achiziții

O altă funcție foarte importantă a platformei este *managementul performanței*, unde, printr-o evaluare de specialitate a procesului de achiziție, sunt scoase la lumină deficiențele sistemului, ale procesului decizional, precum și rezultatele pozitive obținute de unele unități militare, achiziții performante sau obiective îndeplinite peste așteptări (figura nr. 5).

Analiza performanței procesului de achiziție poate fi derulată prin constituirea unei ședințe la care participă exclusiv membrii RSAP de rang *Expert*, fără prezența părților implicate în contract (achizitor, beneficiar, membri comisii etc.), iar pe baza rezultatelor obținute și validate în sistem (încărcate în prealabil, împreună cu documentele asociate, imediat după finalizarea achiziției), vor analiza rezultatele obținute de către o anumită unitate militară, referitor la procedura derulată.

Membrii *Expert* au o experiență vastă și o imagine de ansamblu deosebită, astfel că nu întâmpină dificultăți în a-și proiecta în minte întregul tablou al procedurii, așteptările părților interesate și modul de influență a factorilor interni și externi, riscurile pe care autoritatea contractantă ar fi trebuit să le identifice la planificarea

achiziției, precum și strategia adoptată de gestionare a acestora, în vederea îndeplinirii obiectivelor de performanță. Astfel, se va elabora un chestionar în format electronic ce conține o serie de întrebări, ce va fi aplicat individual și completat on-line, astfel că rezultatele sunt returnate instantaneu.

Figura nr. 5: Interfața platformei RSAP – Managementul performanței

În urma analizei tuturor documentelor rezultate în cadrul achiziției, experții RSAP răspund individual la întrebările din chestionar, iar ca rezultatele vor fi validate și încărcate public pe platformă, de unde pot fi vizualizate de către unitatea militară analizată. Răspunsurile la întrebările cu privire la performanța sistemului de achiziții în cadrul unității scot la lumină capacitatea acestuia de a realiza achiziții sustenabile, capacitatea de gestionare a situațiilor critice și de alocare a resurselor, precum și abilitatea de a folosi toate metodele și mijloacele de care dispune pentru a evalua riscurile care pot afecta îndeplinirea obiectivelor.

Dacă are anumite nelămuriri sau consideră că rezultatele chestionarului nu reflectă o imagine corectă a evenimentelor și rezultatelor procedurii, unitatea militară analizată poate solicita constituirea unei ședințe împreună cu membrii *Expert* care au evaluat performanța procesului de achiziție, unde aceștia își motivează alegerile și oferă sprijin și consiliere în vederea îmbunătățirii activității, astfel încât, prin derularea noilor proceduri, să fie îndeplinite la cele mai înalte standarde toate obiectivele de performanță stabilite.

CONCLUZII

Îndeplinirea misiunilor de luptă ale unităților și ale marilor unități este condiționată de concentrarea eforturilor structurilor responsabile de aprovizionarea cu echipamente, bunuri și materiale, astfel ca, printr-un management performant al achizițiilor, să fie asigurate exclusiv produse de calitate, livrate la timp și în conformitate cu așteptările beneficiarilor.

Folosirea tehnicilor moderne de identificare și analiză a riscurilor poate fi o soluție la deficiențele cauzate de neîndeplinirea obiectivelor de performanță în achizițiile derulate de unitățile militare, unde riscurile trebuie identificate într-o fază incipientă, pentru a fi diminuate la un nivel acceptabil, astfel încât să fie gestionate cu ușurință.

Un management colaborativ și o preocupare permanentă în direcția oferirii de suport omologilor din compartimentele de achiziții ale Ministerului Apărării Naționale sau la nivelul categoriilor de forțe atrage beneficii multilaterale, îndeosebi prin schimbul de informații cu privire la bunele practici folosite de achizitori și care și-au dovedit rezultatele, dar și în ceea ce privește gestionarea eficientă a riscurilor și obținerea de achiziții performante.

Îmbunătățirea continuă a platformei RSAP și introducerea unor funcții noi permit operaționalizarea și eficientizarea acesteia, astfel încât returnarea informațiilor să se facă în timp real, iar utilizatorul să găsească exact informațiile de care are nevoie.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *Ghid ANAP în domeniul achizițiilor publice*, disponibil la adresa <http://anap.gov.ro/web/ghiduri>
2. ***, *Legea 98/2016 privind achizițiile publice* (actualizată), împreună cu Normele metodologice de aplicare ale acesteia, aprobate prin H.G. 395/2016.
3. ***, SR ISO 31000:2010, *Managementul riscului. Principii și linii directoare*.
4. ***, SR EN 31010:2011, *Managementul riscului. Tehnici de evaluare a riscurilor*.
5. Susanne Baumann, Iris Erber, Magdalena Gattringer, *Selection of risk identification instruments*, *ACRN Oxford Journal of Finance and Risk Perspectives*, vol. 2, 2016, disponibil la <http://www.acrn-journals.eu/resources/jofrp0502c.pdf>
6. Richard Glendinning, *The Concept of Value for Money*, în *International Journal of Public Sector Management*, vol. 1, nr. 1, Buckingham, Marea Britanie, 1988, disponibil la adresa <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/eb002926/full/html>
7. Olaf Helmer-Hirschberg, *Analysis of the future: the Delphi method, report on RAND Corporation*, Santa Monica, martie 1967, disponibil la adresa <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/papers/2008/P3558.pdf>

8. Harold A. Linstone, Murray Turoff, *The Delphi Method. Techniques and applications from the foreword by Olaf Helmer*, disponibil la <https://www.yumpu.com/en/document/view/6822489/the-delphi-method-techniques-and-applications>
9. Gheorghe Minculete, *Managementul achizițiilor. Elemente de marketing*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2005, disponibil la https://www.academia.edu/9978396/GHEORGHE_MINCULETE_MANAGEMENTUL_ACHIZIȚIILOR
10. Adrian Nour, *Perfecționarea activităților de conducere și execuție a mentenanței din logistica Forțelor Terestre în condițiile actualelor provocări militare globale*, teză de doctorat, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2018, rezumat disponibil la https://www.unap.ro/DOCTORAT/Rezumat_teza_mai%202018/REZUMATUL%20TEZEI_NOUR%20_RO.pdf
11. Alex F. Osborn, *Applied Imagination: Principles and procedures of creative problem solving*, Charles Scribner's Sons, 3rd Edition, New York, 1963, disponibil la <https://trove.nla.gov.au/work/10592645?selectedversion=NBD645011>

WEBOGRAFIE:

1. <https://intelligence.sri.ro/metode-de-analiza-delphi-si-real-time-delphi/>
2. http://www.armyacademy.ro/buletin/2_2004/a11.pdf.

LEADERSHIP REPRODUCTIV – DIFERENȚA ÎNTRE O DEZVOLTARE LENTĂ ȘI UNA DINAMICĂ –

Mihai DĂIESCU

Masterand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Radu PRIOTEASA

Masterand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Văzut ca o nevoie actuală a unei societăți în dezvoltare sau doar ca o idee des întâlnită în dezbaterile forurilor decizionale, leadershipul poate face diferența în cadrul unei organizații militare între o dezvoltare lentă sau una dinamică.

Conform teoriei lui John C. Maxwell, în organizația militară întâlnim cinci niveluri de leadership: 1. leadership pozițional – unde oamenii urmează liderul, deoarece sunt nevoiți; 2. leadership permisiv – unde oamenii urmează liderul, deoarece își doresc acest lucru; 3. leadership productiv – unde oamenii urmează liderul datorită rezultatelor și beneficiilor pe care acesta le-a adus organizației; 4. leadership reproductiv – unde oamenii urmează liderul datorită beneficiilor personale pe care acesta le-a adus membrilor organizației; 5. leadership de vârf – unde oamenii urmează liderul pentru ceea ce reprezintă el pentru organizație.

Acest articol are scopul de a reliefa importanța liderilor de nivel 4 în cadrul armatei. Așa cum tehnologia își schimbă caracteristicile evolutive cu viteza luminii, la fel și resursa umană ar trebui să fie într-o continuă dezvoltare prin leadership.

Liderii de nivel 4 au abilitatea de a da putere celor care îi urmează. Folosindu-și poziția, influența și cunoștințele, aceștia sunt în măsură să identifice și să formeze alți lideri care, în cele din urmă, le vor lua locul. Denumirea acestui amplu proces este, fără doar și poate, leadershipul reproductiv.

De asemenea, din perspectiva eficienței unei organizații, leadershipul umple golul dintre performanțe standard și eficiența continuă în condițiile unui mediu volatil, incert, complex și ambiguu. Întrebarea retorică este cum putem multiplica leadershipul într-un timp foarte scurt, la nivelul întregii organizații militare, pentru a putea face față provocărilor impuse de rezultanta celor doi vectori: câmp tactic și tehnologie. Răspunsul este același – prin formarea de noi lideri și folosirea acestora în abundență la nivelul organizației. Considerăm că aceasta este soluția pentru a ne îndrepta către o evoluție dinamică și exponențială.

Cuvinte-cheie: leadership reproductiv, dezvoltare continuă, mediu V.U.C.A., lideri de nivel 4, performanță organizațională.

Motto:

„Înainte de a deveni un lider, succesul are legătură cu tine. După ce ai devenit un lider, succesul are legătură cu cei pe care îi formezi”.

Jack Welch

INTRODUCERE

Dat fiind faptul că acest articol vorbește despre leadership din perspectiva științei militare, am decis să avem o abordare analitică asupra subiectului, încercând să evidențiem, să demonstrăm și să justificăm faptul că „*leadershipul reproductiv*” a devenit o nevoie reală la nivelul organizației militare.

Privind din punct de vedere logic, mai întâi vom face o introducere a situației inițiale de la care plecăm, nu înainte de a defini problema, nevoia deja identificată și menționată anterior. Mai departe, vom explica de ce avem nevoie de leadership de tip reproductiv, cum ar trebui să fie implementat și care vor fi efectele pozitive ale acestui proces. Spre sfârșitul lucrării vom sublinia câteva concluzii care merită reținute și, eventual, implementate la nivelul organizației militare, nu înainte de a așterne câteva cuvinte despre conceptul de „*cross-functional leadership*”.

Centrul de greutate al acestei lucrări este dat de expresia „*leadership reproductiv*”. De asemenea, lucrarea își propune să evidențieze efectele conceptului mai-sus menționat prin conștientizarea diferențelor dintre „*cu pași mărunți înainte*” și „*cu toată viteza înainte*”.

DE CE AVEM NEVOIE DE LEADERSHIP REPRODUCTIV ÎN ORGANIZAȚIA MILITARĂ?

Lăsând la o parte faptul că sistemul militar este unul de tip piramidal și binecunoscut diferența dintre leadership și conducere, liderii sunt căutați în special pentru ce beneficii pot oferi grupului pe care îl conduc. Trei sunt cuvintele-cheie pe care liderii le pot oferi grupurilor, și anume: *supraviețuire*, *scop* și *realizări*.

Supraviețuire prin evitarea amenințărilor: pe măsură ce membrii unei organizații militare vor întâmpina probleme, în mod natural, aceștia vor căuta îndrumare și sprijin din partea liderilor pentru a minimiza nivelul incertitudinilor și amenințărilor și, astfel, vor putea să depășească problemele și să își recapete încrederea în forțele proprii.

Scop: liderii au și rolul de a defini, clarifica, justifica și motiva membrii unei organizații privind motivul pentru care aceștia prestează munca repartizată.

Realizări: liderii sunt cei care dau putere membrilor grupului, ajutându-i să își îndeplinească obiectivele și răsplătindu-le munca.

Concizând, este evident că cele menționate mai sus pot fi realizate și fără lideri, dar, cu siguranță, ele vor fi gestionate la un nivel optim în prezența acestora.

CELE 5 NIVELURI ALE LEADERSHIPULUI – JOHN MAXWELL¹

Conform teoriei lui John C. Maxwell, în organizația militară întâlnim cinci niveluri de leadership:

1. Leadership pozițional – unde oamenii urmează liderul, deoarece sunt nevoiți; la acest nivel, liderul se află într-o poziție oficială, având autoritate și un titlu; cei care nu îl urmează își pot pierde slujba; la acest nivel, liderul are posibilitatea de a se defini ca lider adevărat și de a se dezvolta profesional; de asemenea, pe acest palier, subordonații, în general, sunt la cel mai mic nivel de energie, respect și angajament pentru organizație.
2. Leadership permisiv – unde oamenii urmează liderul, deoarece își doresc acest lucru; acesta a reușit să se conecteze la nivel emoțional cu subordonații; respectul devine reciproc; relația lider – subordonat prinde contur.
3. Leadership productiv – unde oamenii urmează liderul datorită rezultatelor și beneficiilor pe care acesta le-a adus organizației; prin munca prestată, liderul influențează semnificativ pozitiv rezultatele organizației, precum și starea grupului; subordonații îl urmează, deoarece sunt deja convinși de rezultatele pozitive date de stilul de leadership; liderul reușește, la acest nivel, să devină un model de urmat pentru subordonați și, astfel, ei devin atrași de acesta; se creează o emulație pozitivă la nivelul masei de a progresa și a deveni precum modelul liderului.
4. Leadership reproductiv – unde oamenii urmează liderul datorită beneficiilor personale pe care acesta le-a adus membrilor organizației; cuvântul-cheie la acest nivel este reproducere bazată pe dezvoltarea potențialilor lideri din subordine; liderul se angajează în stimularea și creșterea potențialului liderilor ce vor urma; recrutarea acestora devine o prioritate; 80% din succes constă în echiparea și pregătirea pentru eventualele oportunități; de asemenea, plasare la locul potrivit a viitorilor lideri este un ingredient-cheie pentru dezvoltarea acestora.
5. Leadership de vârf – unde oamenii urmează liderul pentru ceea ce reprezintă el pentru organizației; acest nivel vorbește despre lideri experți, care au performanță în mai multe organizații și medii diferite, au recrutat și format alți lideri, la rândul lor.

¹ John Maxwell, *Five Levels of Leadership*, Editor Center Street, New York, 2013, p. 24.

LEADERSHIPUL REPRODUCTIV

Într-un mediu *V.U.C.A.* (*volatility, uncertainty, complexity, ambiguity*)², formarea noilor liderilor ar putea fi soluția către un succes pe termen lung. Astfel, rolul liderilor de nivel 4 în formarea celor de nivel 3 la nivelul organizației militare devine unul crucial.

Mai jos vom enumera patru beneficii justificative privind nevoia de leadership reproductiv în sistemul militar, astfel:

Economisirea timpului. Resursa temporală este una limitată la nivelul organizației în raport cu obiectivele îndeplinite; mai mult decât atât, viteza cu care tehnologia se dezvoltă pe zi ce trece este una exponențială; pentru a îmbunătăți semnificativ randamentul resursei umane în materie de standarde de performanță și, de asemenea, pentru a minimiza decalajul dintre obiectivele de performanță pe termen lung și nevoile actuale de îmbunătățire și dezvoltare, trebuie să reproducem cât mai mulți lideri; aceștia sunt cei care pot umple golurile create între prezentul solicitant și viitorul performant; ei sunt cei care pot upgrada sistemul militar pentru a putea face față unui mediu complex, în continuă schimbare; de fapt, acești lideri ar putea economisi timpul de care avem nevoie.

Eficiență. Anual, activităților militare le sunt alocate un buget pentru asigurarea securității la nivel național, și nu numai, ceea ce înseamnă că fiecare exercițiu sau misiune sunt dependente de o resursă limitată; considerăm că liderii sunt capabili să facă diferența între atingerea uzuală a obiectivelor și eficiență, influențând, motivând și inspirându-și subordonații spre a-și depăși propriile limite în folosul organizației; astfel, prin aducerea de plusvaloare în fiecare poziție-cheie putem crea un efect multiplicator la nivelul întregului sistem militar.

Performanță organizațională. Din perspectivă economică, văzută ca o afacere, performanța în domeniul securității este ușor de vizualizat și, în același timp, greu de măsurat; pentru a performa în multitudinea de domenii care alcătuiesc sistemul militar trebuie să dispui de un număr mare de lideri care să conducă spre o activitate optimă din punctul de vedere al criteriilor de performanță.

Cu toată viteza, înainte. Nici tehnologia de ultimă generație în domeniul apărării și nici amenințările la nivelul securității naționale nu vor ține cont de un ritm mediu de dezvoltare sau de răspuns în materie de performanțe militare privind securitatea națională; liderii de nivel 4 sunt cei care pot face pași mari, semnificativi către standarde mai înalte, acționând ca un multiplicator al forței militare prin crearea de noi lideri; de asemenea, ei sunt cei care pot stimula dinamica evolutivă a sistemului militar către viitor.

² https://media.wiley.com/product_data/excerpt/54/11195382/1119538254-26.pdf

Exemplu. Forța unei organizații se sprijină pe palierele de jos și mijloc ale piramidei; crearea de cât mai mulți lideri de nivel 2 și 3 va consolida sistemul piramidal; lipsa acestora creează o vulnerabilitate în structura piramidei; singura cale pentru a avea o organizație militară puternică constă în identificarea, formarea și menținerea continuă a liderilor de nivel 2 și 3.

Metode de implementare a leadershipului reproductiv

Existența unei strategii³ de leadership. Configurarea unui plan pe termen lung privind modul în care leadershipul va fi dezvoltat la nivelul unei organizații este o necesitate; această strategie trebuie să precizeze cu exactitate nivelul de învețire privind resursele în acest sens, numărul de lideri dorit, tipul acestora, locurile unde aceștia vor activa, deprinderile și nivelul de cunoștințe pe care trebuie să le dețină.

De asemenea, va face referire la lucrurile ce trebuie schimbate în cultura organizațională, criteriile de evaluare, precum și standardele ce trebuie atinse.

Liderii seniori de nivel 4 și 5 trebuie să identifice vectorii-cheie care pot avea implicații în strategia de leadership, precum și nevoile la nivel micro ale sistemului militar.

O abordare comprehensivă a strategiei de leadership se traduce în gestionarea următorilor cinci factori care pot influența un proces de dezvoltare a leadershipului sistemic:⁴

Cantitatea: de câți lideri este nevoie; care sunt funcțiile actuale și viitoare care trebuie ocupate; de câți lideri este nevoie ca rezervă/înlocuitori; câte poziții de lideri informali sunt identificate.

Calitățile: ce caracteristici ale personalității ar trebui să aibă liderul în funcție de tipul de lider căutat.

Deprinderi și comportamente: ce deprinderi, competențe, cunoștințe și comportamente sunt necesare privind liderii căutați sau formați, în conformitate cu cultura organizațională și cu eventualele schimbări care se vor implementa.

Capacități colective: ce capacități colective trebuie a fi identificate în privința liderilor pentru ca organizația să poată acționa ca un tot, în grupuri, în țară sau dincolo de granițe, pentru a rezolva probleme de securitate, a răspunde provocărilor, pentru a se adapta schimbărilor și inovației.

Cultura leadershipului: care sunt ingredientele necesare pentru a vorbi la nivelul organizației de o cultură a leadershipului.

Centru de leadership militar. Văzută ca o identitate distinctă sau ca un liant între toate celelalte domenii și arme militare, o structură academică responsabilă

cu predarea și perpetuarea leadershipului în sistemul militar este o altă metodă de a crește cantitatea și calitatea leadershipului militar. Mai mult, leadershipul deja existent la nivelul tuturor gradelor militare va fi îmbunătățit sau cel puțin menținut la cel mai înalt și de actualitate nivel prin organizarea de cursuri, evaluări, conferințe, evenimente și publicații de interes în domeniu. O astfel de unealtă academică ar ajuta la formarea, antrenarea, promovarea și reproducerea leadershipului.

Factori care ajută la formarea unor noi lideri

Conștientizarea nevoii. Se referă la liderii de nivel 4, cei care și-au construit drumul spre succes și către poziția pe care o ocupă ierarhic; ei sunt acele roți mari care pot pune în mișcare întreg mecanismul cu o viteză mare și tot ei sunt cei care pot crea alte roțițe mai mici sau care pot unge mecanismul. Acest leadership de nivel 4, reproductiv, este posibil de atins, dar mai greu de menținut; conștientizarea rolului formator este esența leadershipului reproductiv; cu adevărat, formarea altor lideri poate fi un lucru dificil, greu de îndeplinit, dar, odată început procesul, conducta cu lideri noi nu va înceta să curgă. Cu siguranță, pentru formarea de noi lideri, un lider senior trebuie să își dedice timpul și activitatea câtorva factori-cheie precum: alocarea de timp și resurse, recrutarea bazată pe criterii relevante, echiparea liderilor noi cu aptitudini și cunoștințe potrivite, poziționarea acestora în funcțiile adecvate tipologiei, învățarea, antrenarea și mentorizarea acestora, precum și oferirea exemplului personal în toate acțiunile, formându-i pe aceștia spre folosul organizației. Odată ajunși într-o poziție înaltă, fără a conștientiza rolul formator, liderii de nivel 4 nu reușesc să formeze deloc sau la timp lideri noi, care să le ia locul în viitor; impactul aceluși tip de comportament se reflectă, în timp, la nivelul întregii culturi organizaționale, precum și al obiectivelor de îndeplinit. Finanțarea sau alocarea resurselor pentru un program de leadership nu este un gest suficient din partea unui lider de nivel 4. Acesta trebuie să înțeleagă nevoia reală de implicare personală și dedicată în dezvoltarea altor lideri. Puțini lideri de nivel 4 reușesc să devină liderii unor lideri. Puțini sunt dispuși sau capabili să-i învețe, antreneze sau mentorizeze pe alți lideri. Dacă nu conștiința este cea care ar trebui să fie motivația intrinsecă pentru liderii de nivel 4, poate această lucrare să se constituie într-un imbold extrinsec.

Obiective. Stabilirea unor obiective SMART atât în plan personal, cât și în cel colectiv este un factor care influențează direct dezvoltarea noilor lideri. Definirea obiectivelor trebuie să fie realizată în strânsă legătură cu potențialul viitorilor lideri, precum și cu misiunea și cultura sistemului militar.

Implicare. Metoda optimă de a determina un lider senior să treacă de la starea pasivă de sponsor al unui program de leadership la implicarea prin efort personal

³ <https://www.ccl.org/articles/leading-effectively-articles/got-a-strong-leadership-strategy>

⁴ *Ibidem.*

în creșterea acestora este prin a-l face direct responsabil de strategia de leadership, precum și de produsele finite. Angajarea activă a acestuia în formare, precum și responsabilitatea rezultatelor proiectului îl vor determina să fie implicat activ în pregătirea de noi lideri.

Feedback constructiv. Deși, în zilele noastre, această tehnică de dezvoltare a unui grup este larg răspândită și bine cunoscută, totuși ea nu este eficient pusă în practică; liderii de nivel 4 confundă, de multe ori, feedbackul cu critica sau, în cazurile în care oferă feedback, acesta este de slabă calitate, insuficient sau greu de înțeles. De cele mai multe ori, liderii noi, în formare, au nevoie de un feedback constructiv și mentorizare pentru a face pasul spre un leadership autentic. Oferirea unui feedback constructiv poate fi un lucru complex la început, date fiind aspectele ce trebuie luate în considerare: realizarea unui dialog, găsirea tonului potrivit, folosirea cuvintelor cu însemnătate, programarea întâlnirilor, folosirea empatiei și a ascultării active, formularea concuziilor de comun acord și stabilirea unei proceduri concrete de îmbunătățire a muncii și rezultatelor.

Consilierea, antrenarea și motivarea. Jocul unor roluri multiple în funcție de situație este o capacitate a liderilor seniori care trebuie uzitată în procesul de formare a noilor lideri. Circumstanțe diferite solicită ca liderul de nivel 4 să treacă prin mai multe roluri pentru a gestiona optim situațiile, precum: manager, evaluator, șef autoritar, pedagog, consilier, antrenor sau mentor. Evident, aceste roluri sunt complementare și au menirea de a aborda liderii în formare dintr-o postură optimă.

Definirea spațiului, a limitelor și responsabilităților. Independența, libertatea și expansiunea sunt ingrediente-cheie în formarea unor noi lideri; luând în considerare importanța lor, liderul senior are datoria de a asigura zone de reponsabilitate bine definite fiecărui lider în formare, fie ele pe timp de pace sau la război, unde aceștia din urmă să își poată exercita actul de comandă/leadership după propriul stil. De asemenea, deconflictarea este o altă responsabilitate a liderului senior atunci când zonele de responsabilitate sau activitățile liderilor în formare interferează și situația o cere. Atitudinea preventivă și de îndrumare de la bun început poate constitui un avantaj în gestionarea procesului.

Standarde înalte progresive. Stabilirea unor obiective din ce în ce mai înalte de către liderul senior denotă încrederea acestuia în potențialul liderilor în formare, precum și acceptarea unui risc al eșecului inerent unui proces evolutiv. Motivarea noilor liderilor pe parcursul dezvoltării lor se realizează și prin stabilirea unor ținte greu de atins, provocatoare, care să stârnească interesul și pasiunea liderilor în formare, care să le pună talentul și abilitățile în evidență. Îndemnarea acestora spre o constantă autodepășire face parte din drumul spre o dezvoltare consistentă

a leadershipului și, în cele din urmă, la atingerea scopului propus, acela de a forma noi lideri.

Timeline-uri cu termen scurt. Formarea unui lider necesită folosirea unor metode distincte ce presupun, uneori, provocarea acestuia în indeplinirea unor obiective într-un termen foarte scurt, mai repede decât alții, tocmai pentru a verifica și a valida anumite calități deosebite, pe care numai un lider le poate avea, găsirea unor soluții viabile la probleme și situații limită; îndeplinirea obiectivelor sub presiunea unei numărători inverse sau într-un timp mai scurt decât cel alocat dovedește capacitatea liderului de a gestiona momente grele, situații complexe, apelând la creativitate, metode inovative, puterea echipei, perseverență, rezistență la condiții stresante și viziune.

Scara – structurarea prea agresivă a dezvoltării. Participanților la procesul de dezvoltare a liderilor trebuie să li se facă cunoscute programul și etapizarea evoluției lor; standardele de performanță, obiectivele, precum și criteriile vor fi prezentate încă de la începutul programului, pentru a putea oferi o imagine de ansamblu întregului proces, a firului logic al acțiunilor din stadiu incipient până la produsul final dorit. Fiecare pas și etapă vor fi în detaliu discutate, iar feedbackul constructiv nu trebuie să lipsească, precum și sublinierea rezultatelor și creșterii realizate până în acest moment; felul motivației trebuie ales în funcție de situație.

*Calitățile liderilor seniori*⁵. Pentru a putea forma noi lideri, un lider senior trebuie să posede un set de calități, deprinderi și cunoștințe care să îi permită să vizualizeze întreg procesul, să îl inițieze, să-l coordoneze, să intervină corector pe parcursul lui și, în cele din urmă, să obțină rezultatele dorite.

Deprinderi specifice oamenilor puternici, precum și capacități interpersonale: grijuliu, mărinimos, respectos, sociabil, apreciativ.

Bun ascultător – un lider senior trebuie să fie atent, prezent și implicat atunci când liderii în formare îi prezintă proiectele lor.

Formator de echipe – el trebuie să unească, să motiveze și să strângă echipa în jurul său, să fie implicat și să susțină efortul echipei sale.

Conduce prin puterea exemplului personal – este metoda care influențează și motivează cel mai mult liderii în formare. Înfăptuirea vorbelor, punerea în practică a teoriei este esența leadershipului. Exemplul personal ilustrează cel mai bine că visul poate deveni realitate și acest lucru a fost deja realizat de liderul senior.

Vizionar – reușește să vadă dincolo de azi; are o viziune clară asupra lucrurilor ce trebuie îndeplinite și o transmite la fel de bine și pe înțelesul celor care trebuie

⁵ https://www.leadershipnow.com/leadingblog/2019/02/scaling_leadership.html

să o pună în practică; mai mult decât atât, planurile sale se și concretizează în lucruri pozitive oferind un feedback real.

Personal și ușor de abordat: liderul senior este accesibil, disponibil, prietenos, agreat, are simțul umorului și este ușor de lucrat cu el.

Pasionat: manifestă pasiune pentru ceea ce face, entuziasm, un puternic angajament pentru realizarea succesului organizației, precum și a celui personal.

Dezvoltă lideri noi: împărtășește din experiența sa altor lideri în formare, mentorizează, antrenează, sprijină dezvoltarea carierelor, asigură creșterea și dezvoltarea noilor lideri.

Atitudine: are atitudine proactivă și gândește pozitiv.

Fără îndoială, implicarea liderilor de nivel 4 în formarea noilor lideri poate fi și un boost emoțional pozitiv pentru aceștia din urmă, precum și un mesaj de încredere și încurajare. Cu siguranță, implicarea activă a liderilor de nivel 4 în formarea noilor lideri în sistemul militar este o unealtă propice dezvoltării organizației militare.

Tehnici folosite de liderii de nivel 4 în formarea noilor lideri

Antrenarea. Totul începe prin a-ți dori să ajuți. Conștientizând beneficiul personal și colectiv organizațional determinat de ajutorul acordat altor lideri în formare, comportamentul liderului senior, în acest sens, poate avea o creștere semnificativă, în special privind antrenarea celor care își doresc să devină lideri. Antrenamentul este cheia succesului chiar și atunci când vine vorba de modelarea oamenilor, a viitorilor lideri ai organizației militare. Antrenarea viitorilor lideri trebuie să fie făcută de către cei care au experimentat leadershipul, care au parcurs toate etapele dezvoltării unui lider, de către liderii de nivel 4. Separat de educația și cunoștințele ce trebuie transmise, liderii de nivel 4 trebuie să abordeze dezvoltarea noilor lideri într-o manieră unică, să îi influențeze folosindu-și farmecul, persuasiunea, experiența, notoritatea și unicitatea.

Recrutarea. Căutarea potențialilor lideri nu ar trebui să fie o activitate complicată atât timp cât, la nivelul organizației, se evidențiază ușor cei care reușesc să performeze în folosul organizației într-un mod similar cerințelor și viziunii liderului senior, precum și culturii organizaționale. Este nevoie doar de bunăvoința de a-i lăsa să se exprime și de timpul acordat pentru a-și putea demonstra capacitățile. Majoritatea celor care doresc să se dezvolte ca lideri o și exprimă, ba, chiar mai mult, o și cer; sunt implicați activ în procesul propriu de dezvoltare și, astfel, recrutarea acestora ar trebui să fie accesibilă liderilor de nivel 4. Cei care doresc să fie recrutați sunt disponibili la efort, au rezultate remarcabile, găsesc soluții inovative în situații dificile și aduc un plus de valoare organizației. Astfel, recrutarea acestora este inițiată atât de către liderii seniori, care conștientizează nevoia de reproducere

a organizației, cât și de către liderii în formare, în egală măsură, aceștia din urmă manifestând inițiativă în autodezvoltare.

Mentoratul. Mentorul este o persoană care pregătește discipolii pentru evoluția în carieră, crește sentimentul competenței și clarifică aspecte legate de propria identitate a discipolilor. Rolul său este de partener care are anumite competențe și este dispus să le împărtășească și altora. De asemenea, acesta va acționa cu înțelegere și fără secrete în relația sa cu discipolii, iar forța personală va fi principalul său argument în procesul instruirii. Patru caracteristici au fost asociate mentorului: abandonare, prin care acesta va ceda fluxului relațional stabilit cu discipolii, neîncercând să controleze procesul educațional; recunoaștere, prin care acesta creează cadrul necesar experimentării diferitelor metode de acțiune și asumării riscurilor; dăruire, prin care acesta acordă discipolilor sfaturi, atenție și ajutor într-o manieră deschisă și dezinteresată; extindere, presupunând ajutor pentru identificarea drumului discipolilor spre independență în atingerea țelurilor propuse.

Astfel, liderii seniori ar trebui să intre și în rolul mentorului pentru a oferi un alt tip de ajutor, bazat pe sfaturi, îndrumări, exemple de cursuri de acțiune, toate pentru o perioadă de timp direct proporțională cu procesul de dezvoltare a noului lider. Din punct de vedere temporal, acest aspect poate fi unul problematic, tempofag, dar care, gestionat de o manieră eficientă, va avea consecințe pozitive într-un timp scurt, atunci când noul lider va fi format, iar parte din responsabilitățile liderului senior vor putea fi delegate către noul lider. Mentoratul are și rolul de a conștientiza liderul în formare de valoarea sa, de potențialul avut, de punctele forte și cele care trebuie îmbunătățite. Focusul, în această relație de mentorat, se va axa pe înțelegere, empatie, descoperirea calităților noului lider, precum și pe sprijin și încurajare. Dezvoltarea noilor lideri prin tehnica mentoratului trebuie să fie o prioritate pentru liderii seniori, așa cum a devenit deja o nevoie pentru organizația militară.

Atingerea nivelului 5 de leadership. Liderii seniori din organizația militară trebuie să conștientizeze propria nevoie de dezvoltare, de migrare spre nivel superior atât pentru propriul beneficiu, cât și pentru a face loc noilor lideri. Aceștia din urmă urmăresc un flux de dezvoltare care nu trebuie să fie blocat de stagnarea liderilor seniori pe anumite funcții pentru o perioadă prea mare de timp. Realizarea unui salt către următorul nivel de către liderii seniori poate fi și un exemplu personal de reușită, un model de succes privind drumul parcurs în carieră.

Diferența între „cu pași mărunți înainte” sau „cu toată viteza înainte”

Timpul economisit. Organizația militară este obligată să țină pasul cu dezvoltarea tehnologică, cu ultimele inovații în materie de armament și muniții, precum și cu cele mai noi amenințări la adresa securității naționale. Folosirea liderilor de nivel 4

pentru formarea de noi lideri ar putea fi un curs de acțiune realist pentru a multiplica potențialul întregii organizații militare, prin realizarea unui boost la nivel colectiv, astfel, suma totală fiind mai mare decât suma elementelor în parte.

Timp pentru a umple posibilele locuri goale la nivel de comandă. Complexitatea organizației militare, mărimea ei, fluxul mare de personal, precum și procedurile administrative pot determina, pentru anumite perioade de timp, vulnerabilități în sistem, prin neocuparea pozițiilor-cheie la nivel decizional. De ce să nu avem lideri formați, gata să preia comanda în orice moment? Cum ar fi să avem lideri deja formați în așteptare? Acest lucru poate fi îndeplinit prin multiplicarea din timp a numărului acestora, folosind leadershipul reproductiv.

Timp pentru a eficientiza schimbul de informații și cunoștințe între generații diferite. Prejudiciul pierderii cunoștințelor, a experienței și lecțiilor învățate atunci când o generație părăsește sistemul militar este enorm și de evitat. Din păcate, acest lucru este probabil să se întâmple atunci când predarea-primirea bagajului de informații acumulat nu este deliberat planificată în acest sens. Liderii noi, în formare, sunt cei care pot gestiona corect acest proces, pot prelua eficient de la cei mai experimentați fie că se găsesc în poziții de comandă, fie în poziții de conducere în comandamente. Pentru ca acest proces de preluare a experienței acumulate să fie eficient, este nevoie de previziune, adaptare, diplomație și, nu în ultimul rând, de inovație, calități pe care le întâlnim atât la liderii seniori, cât și la cei în formare. În concluzie, cu cât mai mulți lideri formați sau în formare, cu atât mai puține pierderi pe timpul schimbului de generații în sistemul militar.

Timp pentru a economisi resurse. Este deja dovedit științific și statistic că liderii au capacitatea de a da un imbold echipei pe care o conduc, de a le stârni motivația și a le maximiza potențialul, precum și performanțele, folosind aceleași resurse sau chiar mai puține decât alte echipe care nu beneficiază de prezența lor. Astfel, multiplicând acest mod de economisire a resurselor la nivelul întregii organizații militare, putem crea un efect semnificativ privind modul de gestionare a resurselor la nivelul sistemului militar. De asemenea, este adevărat că investiția și resursa consumată pentru formarea de noi lideri sunt considerabil mari, însă, analizate pe termen mediu și lung, acestea se vor dovedi eficiente.

Exemplu de leadership reproductiv. Să ne imaginăm cinci comandanți de companii diferiți stând în fața comandantului de batalion, având o discuție liberă despre carierele lor și următorii pași în viitor. Patru din cinci sunt bine pregătiți în ceea ce privește tactica și instrucția; trei au calități înnăscute și confirmate de leadership; doar doi au motivația necesară de a deveni comandanți de batalioane; și, în cele

din urmă, doar unul poate candida la concursul de admitere la *masterul de comandă și conducere interarme* îndeplinind criteriile de selecție. Statistic vorbind, avem o rată a succesului de 1 la 5 pentru a înlocui într-un timp mediu sau scurt acel comandant de batalion cu un comandant de companie, ceea ce, evident, este o rată negativă și insuficientă de succes. Această parte a exemplului ilustrează lipsa de implicare și conștientizare a comandantului de batalion în privința rolului său de lider de nivel 4 și a impactului pozitiv pe care acesta îl poate avea asupra carierei comandanților de companii. Schimbând unghiul de vedere, să ne imaginăm comportamentul unui comandant de batalion în rolul unui adevărat lider senior, implicat, dedicat și conștient de consecințele pozitive ale acțiunilor sale deliberate, gata să inițieze un plan de dezvoltare a potențialilor lideri din subordine, un proces de leadership reproductiv, pentru a spori rata de succes, pentru a găsi un viitor înlocuitor și, în același timp, pentru a maximiza potențialul organizației militare, în general, și al unității sale, în particular. Astfel, fără prea mult efort, poate face demersurile necesare pentru trimiterea primului comandant de companie la un curs de specializare în domeniul instrucției și tacticii, folosind compartimentul S1 din subordine. De asemenea, prin puterea exemplului personal și prin discuții constante, poate semăna un grăunte de leadership în sufletul comandantului de companie deficitar la capitolul leadership, iar prin trimiterea la o formă de educație în domeniul leadershipului, poate spori șansele acestuia și mai mult. Folosind mentoringul, poate influența pozitiv atitudinea celui de-al treilea comandant de companie privind beneficiile personale și organizaționale de a deveni comandant de batalion, câștigând, astfel, un nou candidat. Mai mult, îl poate ghida pe cel de-al patrulea candidat privind pașii necesari pentru a îndeplini condițiile admiterii la examen pentru a deveni comandant de batalion până nu e prea târziu. Separat de cele de până acum, folosind antrenamentul și tehnici de lider autentic, împărtășind experiență, sfaturi utile și lecții învățate, oferind timp și atenție celui de-al cincilea comandant de companie, poate spori considerabil șansele acestuia de a obține un rezultat foarte bun la examenul de admitere la *masterul de comandă și conducere interarme*. În sfârșit, rata succesului poate fi una semnificativ pozitivă datorită conștientizării și implicării liderului senior în dezvoltarea propriilor subordonați care, în viitor, ar putea să îl înlocuiască. 5 din 5 este o rată optimă de participare la selecția pentru a deveni comandant de batalion în viitor. Gândind puțin mai realist, și 3 sau 4 din 5 comandanți de companii tot ar însemna o rată de succes privind acest proces și, de asemenea, în concordanță cu nevoile actuale ale sistemului militar privind funcțiile de conducere.

LEADERSHIPUL VIITORULUI

Leadershipul militar presupune, în esență, să conduci oameni prin intermediul altor lideri. Formarea de noi lideri face parte din ciclul de reproducere a leadershipului în cadrul sistemului, implicând nu doar beneficii, ci și costuri.

Există totuși o dezbatere controversată de actualitate pe acest subiect. Mai exact, se presupune că apare o problemă de autonomie și independență la formarea noilor lideri de către liderii seniori. Astfel, din această perspectivă, liderii nou formați se împart în două categorii, și anume: lideri crescuți în stilul liderului senior formator (follower lider) și lideri independenți de sine stătători (stand alone leaders), ambii formați cu ajutorul liderului de nivel 4. Primul tinde să urmeze drumul și trendul liderului formator, căutând a gestiona lucrurile într-un mod asemănător cu acesta. Cel de-al doilea este mai independent, afișând mai multă autonomie, o calitate prețioasă în materie de timp și resurse, din perspectiva leadershipului. Întorcându-ne la primul lider, la cel crescut în stilul seniorului, acesta ar putea afișa o lipsă de independență în viziune, acțiuni și comportament, chiar și neconștientizată, ceea ce nu ar fi un lucru pozitiv privind metoda de dezvoltare a noilor lideri.

Această dezbatere capătă valențe semnificative în sistemul militar din perspectiva comenzii misiunii într-un mediu V.U.C.A.⁶.

CONCLUZII

Conștientizând beneficiile unui leadership reproductiv la nivelul organizației militare înseamnă cu adevărat a ne dezvolta, a merge „cu toată viteza înainte” spre o armată modernă și bine dezvoltată. Liderii de nivel 4 pot fi folosiți ca un multiplicator de forță în satisfacerea nevoii reale de lideri în poziții-cheie la nivelul întregii organizații militare. Cu cât mai mulți lideri seniori, cu atât mai mulți lideri în formare, care, în cele din urmă, le vor lua locul. Cu alte cuvinte, liderii de nivel 4 au capacitatea de a crea alți lideri, precum și pe aceea de a se reproduce, de a-și crea lideri înlocuitori și, astfel, să creeze un adevărat proces de leadership reproductiv. Retoric vorbind, de ce să nu ridicăm rata de succes a comandanților de companii prin implicarea activă a comandanților de batalioane. Beneficiile, așa cum sunt ele menționate pe parcursul lucrării, pot completa diferența dintre performanța standard și eficiența profesională viitoare.

SURSĂ BIBLIOGRAFICĂ:

1. John Maxwell, *Five levels of leadership*, Editor Center Street, Ney York, 2013, p. 24.

⁶ https://media.wiley.com/product_data/excerpt/54/11195382/1119538254-26.pdf

WEBGRAFIE:

1. <https://www.ccl.org/articles/leading-effectively-articles/got-a-strong-leadership-strategy>
2. https://www.leadershipnow.com/leadingblog/2019/02/scaling_leadership.html
3. https://media.wiley.com/product_data/excerpt/54/11195382/1119538254-26.pdf
4. <https://www.i-l-m.com/learning-and-development/management/management-and-leadership-generic/8604-level-4-leadership>
5. <https://www.managers.org.uk/education-providers/qualification-resource-library/level-4-in-management-and-leadership>
6. <https://leaderonomics.com/business/maximise-leadership-vuca-world>
7. <https://www.oxfordleadership.com/leadership-challenges-v-u-c-world/>

INDICATORII DE TIP MYERS-BRIGGS ȘI LIDERII MILITARI

Marius SUCIU

Masterand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Mihai DĂIESCU

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Tipologiile psihologice ale liderilor militari, la diferite niveluri, prezintă modele interesante. Se pare însă că liderii militari români nu au apreciat încă pe deplin contribuțiile psihologice pe care personalul le aduce în domeniul resurselor forței de muncă. Resursele umane, o compilare a valorii și importanței forței de muncă, reprezintă o investiție de capital și ar trebui recunoscute din motivul dezvoltării și managementului uman. Acest studiu, realizat cu studenții din primul an al Facultății de Comandă și Stat Major, a găsit sprijin pentru contribuții extrem de dinamice între extraversiune și introversiune, sentiment și intuiție, gândire și sentiment, judecată și percepție, preferințele viitorilor lideri. Liderii militari diferă în ceea ce privește preferințele lor psihologice și considerăm că un studiu ca acesta poate prezice, la o scară mai mare, așteptările psihologice viitoare.

Cuvinte-cheie: trăsături de personalitate, leadership, organizație militară, tipuri de personalitate, Myers-Briggs.

INTRODUCERE

Această lucrare nu are nicio intenție de a fi un studiu de caz aprofundat în privința distribuției indicatorilor de tip Myers-Briggs în cadrul Armatei și Facultății de Comandă și Stat Major, ci mai mult un punct de vedere personal în ceea ce privește importanța analizei tipurilor de personalitate care pot determina potențialii lideri militari. De asemenea, încercăm să ilustreze cum se poate observa evoluția comparativă cu vechile studii de caz internaționale în acest domeniu.

TIPURI DE PERSONALITAȚI

Originea tipurilor de personalități

Psihiatrul și filosoful elvețian Carl G. Jung a dezvoltat o teorie a tipurilor de personalitate în anii 1920-1921. Jung a susținut că un tip de personalitate definește o persoană într-un proces și că există puține posibilități de realizare sau evoluție reală, inclusiv de conducere. El a crezut că vedem realitatea după tipul nostru „psihologic”. Jung și-a dat seama că multe teorii anterioare descriu caracterul uman în patru clasificări de bază. În ceea ce privește cele patru elemente, de exemplu, astrologia, aceasta menționează caracterul: apă, aer, pământ și foc. Cele patru dimensiuni de bază ale lui Jung descriu: *modul în care ne raportăm la lume, cum luăm informații, cum decidem și cum ne organizăm viața*. De asemenea, el a împărțit cele patru funcții în două grupuri, una pentru experiențe directe și una pentru organizarea rațională a experienței. Primul grup este sentimentul experienței directe sau al intuiției, iar al doilea este planificarea și organizarea experiențelor. Există două perspective diferite: persoana din interior (introvertită) și relația noastră cu ceilalți (extravertiți). Jung a recunoscut că personalitatea este, în mare parte, o problemă a acestor funcții, iar a ști dacă o persoană este extravertită sau introvertită este cea mai consistentă modalitate de a prezice comportamentele oamenilor.

Indicatorii de tip Myers-Briggs (MBTI)

În anii '50, Katherine Briggs și fiica ei, Isabel Briggs Myers, au lărgit modelul lui Jung prin îmbunătățirea de bază a indicatorilor *Myers-Briggs (MBTI)*. Ideile lui Jung au fost rafinate și puse într-un limbaj pe care individul obișnuit îl putea înțelege. În ciuda faptului că mulți savanți au fost inspirați în special de atributele identității ca motiv pentru explorarea lor, foarte puțini dintre ei au știut totuși despre MBTI.

MBTI au fost dezvoltați cu scopul de a face măsurabile tipurile psihologice ale lui Jung, deci cu o importanță practică. Indicatorii MBTI depind de 16 tipuri psihologice distincte, iau în considerare multe tipuri echivalente, nu o combinație mai bună sau mai rea de capacități, cadre și personalități, în modul în care căutăm și descoperim împlinirea în viața de zi cu zi. Clusterelor utilizate de indicatorii Myers-Briggs se bazează pe fundamentele ipotezei lui Carl Jung. MBTI sunt utilizați pentru anumite lucruri, de exemplu, managementul calității absolute, construirea de grupuri, înțelegerea noastră și altele mai bune, desenele de corespondență, conexiunile relaționale și luarea deciziilor de bază. Umanitatea prezintă o serie de atribute ale identității; unele studii au un exces de 17.000 de calități. Acest grup mare face dificilă precizarea comportamentului unei persoane. În loc să evalueze caracteristici specifice, pot fi combinate trăsături și pot fi create patru grupe de bază.

Fiecare dintre noi are un procent din fiecare funcție, dar MBTI determină măsura în care am dezvoltat-o și preferințele noastre. Acest indicator de personalitate ne permite să înțelegem intersecțiile comune ale diferitelor noastre tipuri. Oamenii pe care îi înțelegem cel mai puțin sunt părți din noi pe care nu le-am explorat bine sau contradicțiile noastre.

Cele patru dimensiuni¹

- Raportarea la lume – interesul lor derivat în principal din lumea externă a acțiunii, a obiectelor și a oamenilor (extroversia) sau a unei lumi interioare de idei sau concepte (introversiune).
- Preluarea de informații și idei – fapte sau experiență reale, concrete sau experimente (sesizare) sau posibilități, sensuri și relații experiențiale (informații); (notă: de vreme ce I este deja folosit pentru Introversie, N este folosit pentru intuiție).
- Emiterea de judecăți sau decizii – analiza faptelor în mod obiectiv și impersonal (Gândire) sau ponderea valorilor subiectiv și personal pentru semnificația opțiunilor (Sentimente).
- Controlul și organizarea persoanelor sau a activităților – planificați și trăiți într-o manieră ordonată pentru a regla și controla evenimentele (judecata) sau în mod robust și spontan pentru a înțelege pe deplin și a ne adapta la evenimente (percepție).

Cele patru dimensiuni definesc un arhetip specific și unic de personalitate prin combinarea a 16 tipuri posibile de personalitate. Rezultatele arată un extrovertit

sau introvertit, senzorial sau intuitiv, gânditor sau simțitor, judecător sau perceptiv. Acestea sunt 16 permutări posibile (tabelul nr. 1):

	<i>Sensing</i>	<i>Sensing</i>	<i>Intuitive</i>	<i>Intuitive</i>	
<i>Introvert</i>	ISTJ	ISFJ	INFJ	INTJ	<i>Judging</i>
<i>Introvert</i>	ISTP	ISFP	INFP	INTP	<i>Perceptive</i>
<i>Extrovert</i>	ESTP	ESFP	ENFP	ENTP	<i>Perceptive</i>
<i>Extrovert</i>	ESTJ	ESFJ	ENFJ	ENTJ	<i>Judging</i>
	<i>Thinking</i>	<i>Feeling</i>	<i>Feeling</i>	<i>Thinking</i>	

Tabelul nr. 1: Meyer-Briggs/16 tipuri de personalități

Interpretarea tipului de personalitate determină atitudinea sau funcțiile bazate pe combinația de patru litere. Prima literă (E sau I) este modul în care vedem lumea. A doua literă (S sau N) descrie modul în care sunt percepute sau procesate experiența, informațiile sau ideile noi. A treia literă descrie modul în care judecăm, decidem sau aranjăm fapte sau experiențe familiare pentru a le face previzibile. Ultima literă ne spune cum, atunci când ne confruntăm cu realitatea externă, de obicei controlăm și organizăm oameni sau activități. Analiza eșantionului statistic arată că cele patru categorii nu sunt distribuite în mod egal între populația generală. Distribuția este exemplificată în tabelul nr. 2².

Extrovert (75%)	Introvert (25%)
Sensing (75%)	Intuitive (25%)
Thinking (50%)	Feeling (50%)
Judgment (50%)	Perceptive (50%)

Tabelul nr. 2: Distribuția celor patru categorii

Aceste procente sunt doar aproximative, dar indică faptul că predilecțiile „I” și „N” sunt în minoritate. Există o ușoară schimbare de gen în scala de gândire-sentimente, aproximativ 60% din toate femeile fiind „F”, iar 60% dintre bărbați fiind „T”.

PERSONALITATEA ȘI LEADERSHIPUL MILITAR

„Leadership: arta de a face pe altcineva să facă ceva pe care îl doriți, pentru că el vrea să o facă”.

Dwight D. Eisenhower

Stilul unui lider militar afectează în mod direct personalitatea, temperamentul și caracterul conducătorului. Majoritatea acestor atribute rămân consecvente de-a lungul vieții. O parte dintre cunoștințele noastre pot identifica punctele forte

¹ Australian Army Leadership Handbook, 6-3, Doctrine Development Command and Staff College, Fort Queenscliff, 2000.

² Dintr-un studiu efectuat de David Keirse, în 1964.

și punctele slabe din stilul nostru de conducere. Conducerea necesită nu numai o viziune clară asupra obiectivelor tale, ci și capacitatea de a-ți influența adepții pentru a-ți atinge obiectivele.

Stilul unui lider se numește metoda prezentată pentru atingerea obiectivelor sale. Stilul de conducere nu se referă atât la modul în care liderul îl vede, la acțiunile sale, ci mai degrabă la modul în care ceilalți îi percep acțiunile. În studiile trecute au apărut patru tipuri de personalități Myers-Briggs: ISTJ, ESTJ, INTJ și ENTJ. Dintre ofițerii de nivel mediu (căpitani și majori), doi dintre acești patru sunt, în mare parte, ISTJ și ESTJ. ISTJ este predominant în întregul serviciu militar al Statelor Unite și cuprinde cel mai mare procent de lideri militari. Deși doar 6% din populația generală este ISTJ, 30% din personalul militar american este ISTJ. Această creștere considerabilă de cinci ori este substanțială. Un procent ridicat din cele trei preferințe se află în armată, STJ. Procentul combinat pentru Serviciile din SUA este de 72% Sensing, 90% Thinking și 80% Judge. Extroversia sau Introversia variază puțin, cu aproximativ 55% din Introvertiți și 45% din Extrovertiți.

	Sensing	Sensing	Intuitive	Intuitive	
Introvert	ISTJ	ISFJ	INFJ	INTJ	Judging
Introvert	ISTP	ISFP	INFP	INTP	Perceptive
Extrovert	ESTP	ESFP	ENFP	ENTP	Perceptive
Extrovert	ESTJ	ESFJ	ENFJ	ENTJ	Judging
	Thinking	Feeling	Feeling	Thinking	

Tabelul nr. 3: Cele patru colțuri ale leadershipului

Aceasta înseamnă că majoritatea liderilor militari sunt ISTJ și ESTJ. Datele MBTI de la promoțiile 1999 și 2000 ai studenților de la Facultatea de Comandă și Stat Major, precum și datele de cercetare de la Otto Kroeger arată că acest lucru este adevărat. Studenții de la colegiu reprezentau 25% din ISTJ și 19% din ESTJ. Rezultatele lui Otto Kroeger, de la 4.789 de manageri de nivel mediu, au reprezentat 29,6% din ISTJ și 19,9% din ESTJ. Acest lucru conferă credibilitate rezultatelor lui Otto Kroeger,

care nu are o diferență semnificativă între liderii civili și liderii militari la niveluri medii și înalte de conducere³. Ambele rezultate arată că ISTJ, ESTJ, ENTJ și INTJ sunt primele patru tipuri de personalități în rândul liderilor de nivel mediu.

În microstudiul realizat în cadrul Universității Naționale de Apărare cu studenți ai Facultății de Comandă și Stat Major, Forțele Terestre, a rezultat o ierarhie ușor diferită. Am folosit MBTI ca instrument pentru determinarea tipurilor de personalitate, deoarece este un test de autoraportare, ușor de administrat și cu o execuție rapidă. În plus, având răspunsuri forțate, testul evită răspunsurile greșite sau false. Testul MBTI evaluează punctele forte ale unei persoane în corelație directă cu cele patru dimensiuni. De asemenea, acest test a fost intens cercetat și validat. Multitudinea de studii au indicat capacitatea MBTI de a oferi aceleași date sau foarte apropiate pentru fiecare iterație în cazul aceleiași persoane.

În comparație cu alte instrumente, testul MBTI prezintă câteva avantaje:

- simplitatea cu care este implementat și, de asemenea, notat testul;
- se bazează pe modelul jungian, un model extrem de elaborat;
- relația dintre test și posibilele locuri de muncă este sugerată prin rezultate.

În cadrul acestui studiu, am folosit un formular de testare a personalității online pentru a determina modul în care studenții români din Facultatea de Comandă și Stat Major se clasează în grupul de date MBTI. În studiu, ESTJ reprezintă 50% din totalul evaluat și 12% ISTJ. Surpriza descoperită la sfârșitul studiului a fost că un procent destul de mare de 21% a fost ESFJ. Fiecare tip a inclus, în studiile anterioare ale altor armate și sisteme, cele două preferințe ale gândirii și ale judecării. Procentul cel mai mare de lideri s-a încadrat într-unul din cele patru colțuri atunci când a fost comparat leadershipul cu tipurile de personalitate. În studiul românesc, un al cincilea tip pare să fie predominant, și anume ESFJ, dar poate fi considerat concludent numai după o evaluare viitoare a evoluției în carieră a acestor indivizi.

Datele de la Otto Kroeger au arătat că toate aceste patru erau comune managerilor de nivel mediu, managerilor de nivel înalt și directorilor. Datele de la Kroeger, formate din mai mult de 13.000 de persoane, arată că, pe măsură înaintea de la conducerea medie către executiv, procentul celor patru colțuri este cu mult

³ Otto Kroeger, fondatorul unei firme de consultanță psihologică și de management în Fairfax, Virginia, a petrecut 20 de ani cercetând mari afaceri, cum ar fi AT&T, Xerox și IBM, precum și la Departamentul Apărării din Statele Unite. El afirmă că există un mit comun între cercurile corporative, guvernamentale și militare conform cărora aceste entități sunt cu totul diferite. Datele sale au dovedit că acest mit este fals. El dovedește că „generalii tipologici de patru stele și personalul de serviciu executiv senior sunt aproape identici cu directorii; maiorii și managerii guvernamentali seamănă îndeaproape cu managerii mijlocii din lumea corporativă”. Trăsăturile comune de personalitate dintre toți liderii, militari sau civili, se oglindesc reciproc.

mai evident. De exemplu, cele patru colțuri reprezintă 70% la nivelul de management mediu, 73% la nivelul de management următor și 85% la nivel executiv. Tipurile de personalitate la nivelul de vârf al organizațiilor militare și civile, cu 95% de gândire și 87% de judecată, sunt predominant TJ. Restul de 5% sunt Feelers și 13% Perceivers. Feelers și Perceivers sunt foarte slab reprezentați sau inexistenți la acest nivel. Fie au rămas în funcțiile inițiale, s-au înscris în posturi de juniori, fie s-au mutat în roluri neexecutive.

	Sensing	Sensing	Intuitive	Intuitive	
Introvert	ISTJ 12%	ISFJ 2.3%	INFJ	INTJ 4.7%	Judging
Introvert	ISTP	ISFP	INFP 2.3%	INTP	Perceptive
Extrovert	ESTP	ESFP 2.3%	ENFP	ENTP	Perceptive
Extrovert	ESTJ 50%	ESFJ 21%	ENFJ	ENTJ 4.7%	Judging
	Thinking	Feeling	Feeling	Thinking	

Tabelul nr. 4: Rezultatele testului studenților din Facultatea de Comandă și Stat Major din România

Cel mai mic număr de personalități din clasa de Facultatea de Comandă și Stat Major din anul 2000 este împărțit în patru categorii: ISFP, INFP, ESFP și INFJ. În România, cel mai mic număr de personalități din clasa Facultății de Comandă și Stat Major, Forțe Terestre, este împărțit în trei categorii: ISFJ, INFP și ESFP. Preferința pentru Feeling este comună pentru fiecare dintre aceste tipuri. Relația dintre trăsăturile de personalitate și tipurile de personalitate din cele patru colțuri ale liderilor poate fi obținută prin analizarea descrierii tipului. Tabelul nr. 5 prezintă caracteristicile comune. Toate cele patru tipuri au patru caracteristici comune: integritate/onestitate, inteligență/cunoaștere, inițiativă și judecată. Cele patru tipuri nu au compasiune, pe care o întâlnim la Feelers. Deoarece toate cele patru tipuri de gânditori preferă un stil de conducere obiectiv nepersonal, este logic ca și compasiunea să nu fie asociată. ENTJ are cele mai multe caracteristici de conducere pe când, INTJ prezintă cele mai puține atribute.

Trăsături de personalitate	Tipuri de personalitate			
	ISTJ	ESTJ	INTJ	ENTJ
Onestitate și Integritate	•	•		•
Inteligență și Cunoaștere	•	•	•	•
Viziune			•	•
Compașiune				
Curaj	•	•	•	•
Încredere în sine				•
Perseverență	•	•		
Entuziasm		•		•
Inițiativă	•	•	•	•
Judecată	•	•	•	•
Trăsături în comun	6	7	5	8

Tabelul nr. 5: Analiza trăsăturilor de personalitate și a tipurilor de personalitate

CONCLUZII

Considerăm că MBTI au o importanță și o validitate extraordinară în cadrul unei organizații, în special în cea militară, deoarece poate îmbunătăți climatul în organizație. De asemenea, a ne înțelege mai bine pe noi și pe ceilalți înseamnă că putem gestiona mai ușor conflictele. Stilul unic de conducere al unui lider este dat de amestecul unic de caracteristici ale personalității sale. Persoanele cu anumite trăsături de personalitate, inclusiv integritatea și onestitatea, viziunea, buna judecată, compasiunea, încrederea în sine, perseverența, entuziasmul, inițiativa, inteligența și cunoștințele, sinceritatea, umanitatea, curajul personal sunt mai susceptibile să devină lideri eficienți.

În ceea ce privește aceste patru caracteristici de conducere, Sun Tzu aprecia că: „*Cel care le stăpânește câștigă, cei care nu, sunt învinși*”. ISTJ, ESTJ, ENTJ și INTJ reprezintă cele patru tipuri de personalități care sunt, de obicei, lideri eficienți. Aceștia sunt aproximativ 78% dintre ofițerii americani cu grade superioare. Toate aceste tipuri de personalitate includ gândirea și judecarea (TJ). Cele patru tipuri reprezintă însă doar 30% din populația generală. Pe de altă parte, 95% dintre liderii militari de rang înalt sunt gânditori, lăsând doar 5% pentru Feelers. Liderii arată o diferență foarte mică în preferința fie de a fi introvertit, fie extrovertit.

Deși majoritatea oamenilor consideră că liderii trebuie să aibă carismă și să se facă auziți, datele pentru lideri arată că aceste două preferințe sunt aproape egale

cu 50%. Kroeger consideră că, pentru a avea succes, organizațiile vor „avea nevoie să aducă mai mulți *Feeling* și *Perceiving* în eșaloanele superioare”. În cele din urmă, o organizație militară absolută va trebui să devină mai diversă și mai creativă dacă resursele umane continuă să fie reduse. Armata de astăzi ar trebui să-și dezvolte pregătirea pe leadership, iar sistemul de promovare ar trebui să includă o abordare corectă a Thinkers și Feelers. Sistemul pare să îi promoveze pe cei care gândesc comparativ cu cei ce simt. Pregătirea de leadership se concentrează prea mult pe cunoașterea și inteligența unui lider, ceea ce nu este suficient pentru a lucra cu oamenii. Cred că Feelers trebuie să apară în acest domeniu. Soluția este o abordare echilibrată a pregătirii, astfel încât un lider să afișeze ambele atribute.

Rezultatele studenților din Facultatea de Comandă și Stat Major și datele lui Kroeger arată că 80% dintre ofițerii de nivel mediu și înalt sunt Introvert-Thinkers (NT) și Sensing-Judgers (SJ). Această cifră contrastează cu doar 50% din aceleași tipuri în populația generală. Cea mai mare concentrație de NT și SJ ajunge la 85-90% în rândul persoanelor cu funcții înalte din toate departamentele de apărare. Datele sugerează că o carieră de lider militar este limitată la cei care nu sunt reprezentați în primele patru tipuri de personalitate sau la cele care nu reflectă un temperament NT sau SJ.

În același timp, studiul pe care l-am realizat pe o scară mult mai mică în România arată că viitorii lideri, studenții Facultății de Comandă și Stat Major, se numără printre „cele patru” colțuri, aducând o evoluție din studiile anterioare cu Feelers (FSE), fiind reprezentați, de asemenea. Extrapolând, putem spune că, după două decenii de evoluție a leadershipului, Feelers apar în rândul liderilor. De asemenea, o privire mai atentă și mai extinsă asupra personalităților viitorilor potențiali lideri la o vârstă fragedă (în timpul Academiei Militare) ar putea ajuta resursele umane militare românești să înțeleagă mai bine nevoia personalului uman din anumite domenii de expertiză. Șansa este împotriva altor tipuri, dar nu trebuie excluse complet. Fiecare persoană are toate cele opt funcții, dar MBTI determină doar gradul în care sunt dezvoltate și preferințele noastre pentru acestea.

Nu au existat diferențe între liderii militari și cei civili față de studiile efectuate în trecut prin folosirea MBTI. Fiind utilizat în cadrul companiilor civile mari pentru scopuri legate de muncă, MBTI ar trebui luați în considerare de structurile militare, în special la începutul carierei militare, când potențialii noi lideri nu au suficientă experiență pentru a decide ce cale să aleagă. Așadar, unii ajung în funcții de conducere sau arme, fără perspective de conducere, iar unii lideri înnașcuți ar putea fi blocați într-un birou.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *Australian Army Leadership Handbook*, Doctrine Development Command and Staff College, Fort Queenscliff, 2000.
2. Otto Kroeger, Janet M. Thuesen, *Type Talk at Work*, New York: Delacorte Press, 1992.
3. Jane M. Moraski, *Leadership: The Personality Factor*, Virginia, 2001.

SURSE WEB:

1. [https://www.armyupress.army.mil\(https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MilitaryReview_20160430_art012.pdf\)](https://www.armyupress.army.mil(https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MilitaryReview_20160430_art012.pdf)).
2. <https://www.defence.gov.au/adfwc/Documents/DoctrineLibrary/ADDP00.6-Leadership.pdf>.

CUM CLĂDIM VIITOAREA GENERAȚIE DE COMANDANȚI DE BATALIOANE?

Radu PRIOTEASA

Masterand, Facultatea de Comandă și Stat Major,
Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Marius SUCIU

Masterand, Facultatea de Comandă și Stat Major,
Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Lucrarea abordează rolul central pe care îl au comandanții de batalioane în arhitectura sistemului militar, având în vedere că sunt suficient de aproape față de echipă astfel încât să-i cunoască personal pe fiecare dintre membrii batalionului și, de asemenea, conduc o structură suficient de mare ca să aibă un impact major în dinamica operațiilor desfășurate (la pace, criză sau război).

Piatra de temelie a lucrării o constituie încercarea de a sintetiza elementele esențiale ale procesului continuu de formare al acestor lideri. De asemenea, importanța studiului și a muncii asidue, delegarea punctuală a sarcinilor către statul major, rolul esențial al comandantului de batalion în „creșterea” ofițerilor tineri, importanța tradițiilor, motivația pozitivă, digitalizarea comenzii și, nu în ultimul rând, umorul, constituie tot atâtea puncte centrale în coagularea unei „bune creșteri” a comandantului.

Cuvinte-cheie: comandant, formare, delegare, digitalizare, motivație.

„Anul 2028. În Orientul Mijlociu, grupările fundamentaliste au preluat controlul asupra unor porțiuni extinse din teritoriile unor state suverane.

Lt.col. Daur conduce TF 831, o forță multinațională, alcătuită în majoritate din elemente românești. TF 831 are responsabilitatea securizării zonei, menținerii practicabilității comunicației principale, precum și obținerea sprijinului comunității locale pentru combaterea grupărilor fundamentaliste.

O patrulă obișnuită pe transportoarele ATEC (Allied Tactical Enhanced Capability), nou achiziționate de către Forțele Armate Române, condusă de Lt. Csaba, comandantul plutonului 1 din Compania 2, cu diferența că „la bord” se află și comandantul TF 831 împreună cu câțiva ofițeri din statul major. Cu forțe impresionante sub comanda sa (aproximativ 1.000 militari), având la dispoziție capabilități de sprijin aerian, intel și de susținere prin foc sporite, cu sprijinul logistic exclusiv național, misiunea TF 831 este prima de după cel de-al Doilea Război Mondial, când o unitate a Armatei Române are exclusiv în responsabilitate o zonă aflată la mii de kilometri distanță de țară.

Pe traseul spre locul de întâlnire cu liderii comunității locale, Lt.col. Daur își revede notițele și parcurge mental principalele puncte ale întâlnirii: salutul ceremonial cu liderii locali, folosirea expresiilor de introducere în limba arabă, scurte discuții introductive cu rolul de a „sparge gheața”, eventuale referințe la conflictele istorice din zonă, oferirea sprijinului pentru câteva proiecte locale, solicitarea sprijinului liderilor locali pentru stabilizarea situației. Siguranța de sine este cuvântul care îl caracterizează pe comandant. O siguranță „molipsitoare” și pentru statul major al unității și, de altfel, pentru întreg personalul.

O siguranță clădită pe parcurgerea tuturor etapelor, de la comandant de pluton la comandant de unitate, dar cu o piatră de temelie reprezentată de masterul de comandă pe care Lt.col. Daur l-a parcurs acum câțiva ani. Cei 2 ani petrecuți pe „băncile școlii” au reprezentat, alături de un intens efort intelectual, dar și fizic, o perioadă propice șlefuirii ca viitor comandant: de la lecțiile de istorie militară până la cele de leadership, de la exercițiile aplicative pe hartă până la numeroasele seminarii susținute de către personalități militare, de la studiul aprofundat al unor situații de luptă până la modalități practice de a folosi computerele și programele disponibile pentru a eficientiza îndeplinirea sarcinilor zilnice, tot acest amalgam de gânduri îi trecură prin minte cu viteza luminii. De la începutul misiunii recunoscuse valoarea orelor și proiectelor de planificare, nesfârșitelor cicluri de MDMP sau a zicerii care devenise aproape un motto al MC-ului: «mai bine un plan finalizat în proporție de 80% la timp decât unul 100% prea târziu»; realizează că cei mai bine de 100 de ani de Școală Superioară de Război își meritau cu prisosință faima”.

Dincolo de caracterul predominant SF al fragmentului de mai sus, este evident că rolul comandantului de batalion este pivotal în acțiunile militare. Rolul acestuia în arhitectura sistemului militar nu poate fi suficient subliniat, având în vedere că este suficient de aproape față de echipă astfel încât să-i cunoască personal pe fiecare dintre membrii batalionului și, de asemenea, conduce o structură suficient de mare, astfel încât să aibă un impact major în dinamica operațiilor desfășurate (la pace, criză sau război).

Însă, o astfel de personalitate nu poate fi decât creația unui sistem riguros de educație militară: începând cu colegiile militare, continuând cu baza spiritului ofițeresc – academiile categoriilor de forțe – și cursurile de nivel și carieră și, cel mai important, cu ceea ce numim acum masterul de comandă.

Elementele esențiale ale procesului continuu de formare al acestor lideri, fără pretenția ca această listă să fie exhaustivă, sunt: studiul și munca asiduă, delegarea punctuală a sarcinilor către statul major, „creșterea” ofițerilor tineri, menținerea tradițiilor, motivația pozitivă, digitalizarea comenzii și umorul.

BATALIONUL: „CELULA DE BAZĂ” A SISTEMULUI MILITAR

Mărășești, 6 august 1917. Locotenent-colonelul Arthur Vârtejanu, comandantul unui batalion din Regimentul 9 Vânători, a primit ordinul de a iniția un contraatac. Vânătorii au înaintat câțiva zeci de metri, fiind opriți de un baraj de artilerie. Sunetul trompetei și strigătul locotenent-colonelului Arthur Vârtejanu: „Înainte, băieți, după mine!” au determinat reluarea înaintării. În pofida tirului mitralierelor și a bombardamentului de artilerie la care a fost supus Regimentul 9 Vânători, militarii din cadrul acestuia și-au atins obiectivul, având însă rândurile subțiate: 16 ofițeri și peste 500 de soldați au murit pe câmpul de luptă. Printre aceștia s-a aflat și locotenent-colonelul Arthur Vârtejanu.

Armata română a raportat, după luptele de la Mărășești, desfășurate pe parcursul a două săptămâni, pierderi de 27.410 militari (morți, răniți și dispăruți)¹. Doar unul dintre sutele, poate chiar miile, de exemple, câte dintre ele neștiute, când sacrificiul de sine și vitejia unui comandant de batalion au fost hotărâtoare pe câmpul de luptă...

O definiție simplă pentru „batalion” (în franceză *bataillon*, după *bataille* = luptă, bătălie) ar fi: unitate militară compusă din aproximativ 300-1.300 de soldați, alcătuită, de obicei, din două până la șapte companii și comandată, în general, de un locotenent-colonel sau de un colonel. Mai multe batalioane grupate formează un regiment sau o brigadă. În Forțele armate ale Federației Ruse, de exemplu, un batalion are 350-500 de oameni pe timp de pace și poate ajunge până

la 800 de persoane pe timp de război, în timp ce un batalion din armatele țărilor membre ale NATO este alcătuit din 600-900 de oameni.

Batalionul (la artilerie Divizion) este cea mai mică unitate capabilă de operațiuni militare independente. Alcătuirea batalionului are la origine careurile de luptă (formațiuni de lăncieri dispuși în careuri cu laturile de 100×100 de oameni, formând o „pădure de sulite”), împărțite în patru pătrate mai mici, pentru a reduce pierderile cauzate de focul de artilerie².

Batalionul reprezintă, alături de companie, elementele structurale în arhitectura sistemului militar, unde interacțiunea dintre membri este personală, zilnică și continuă. Sunt structurile care, mai ales în cazul batalionului, permit comandantului să intervină direct în creșterea gradului de instruire, coeziune și eficientizare a muncii desfășurate. Batalionul este structura unde un singur om, în speță comandantul, poate să motiveze de așa manieră personalul, încât întregul comportament al acestuia să se modifice radical, pozitiv sau negativ. Batalionul este locul unde, pe timp de pace, în garnizoanele de dislocare, poate să schimbe radical imaginea unei comunități despre ceea ce înseamnă serviciul militar. Tocmai prin adeziunea la standarde stricte de moralitate, prin coeziunea dintre membri sau prin implicarea în viața comunității. Toate aceste linii directoare au un singur punct de plecare: comandantul de batalion.

Dar, pentru ca toate aceste potențialități să tindă spre realizare, este nevoie de o planificare atentă pe toate aceste paliere; o planificare care să fie bazată pe câteva calități anterior dobândite de ofițerul care, acum, este în poziția comandantului. Fără a fi nici pe departe o listă închisă, am ales șapte trăsături esențiale: studiul și munca asiduă, delegarea punctuală a sarcinilor către statul major, „creșterea” ofițerilor tineri, menținerea tradițiilor, motivația pozitivă, digitalizarea comenzii și umorul.

STUDIUL ȘI MUNCA ASIDUĂ LA COMANDA UNUI BATALION

La prima vedere, anecdotic, pare că între cele două este o relație antagonică: ar putea fi evident că, dacă vrei să muncești, nu vei mai avea timp de studiu, iar dacă vrei să studiezi cât ești la comanda batalionului, este de la sine înțeles că nu prea vei mai avea timp de muncă.

Studiul personal ne crește viteza, creativitatea și încrederea. Fără studiu personal, expertiza noastră se limitează la experiențele noastre directe. Cititul înmulțește experiențele noastre în viață – ca părinți, ca prieteni, ca soți și ca lideri. Citind, putem învăța din experiențele unui număr incomensurabil de oameni. Și, sperăm, cititul ne permite să învățăm din greșelile altora, înainte de a face aceste greșeli noi

¹ *Portrete de eroi*, articol disponibil la <https://once.mapn.ro/pages>

² Enciclopedia online Wikipedia, ediția în limba română, accesată la 25.08.2019.

înșine. Ideile vechi ne oferă idei noi. Istoria ne învață cu adevărat ceva. Ne inspiră, ne motivează și ne ridică.

Un plan de studiu personal și contemplare este o componentă esențială pentru dezvoltarea individuală a fiecărui profesionist al Armatei, cu atât mai mult al celor care se află în poziții de comandă. În calitate de comandant de batalion, te confrunți cu un program aglomerat în fiecare zi și găsirea timpului pentru a citi și gândi este o provocare recurentă. Dar, chiar și în timp ce semnăm faxuri, participăm la instrucția trupelor și găsim timp pentru sport, trebuie să ne îmbunătățim mintea prin citire și gândire critică.

Harvard Universal Classics, cunoscut inițial drept „raftul de cinci picioare” al Dr. Eliot, este o antologie de 51 de volume a lucrărilor clasice din literatura mondială, compilate și editate de președintele Universității Harvard, Charles W. Eliot, și publicată pentru prima dată în 1909. Eliot afirmase, în numeroase discursuri, că elementele unei educații liberale pot fi obținute petrecând 15 minute pe zi citind dintr-o colecție de cărți care se pot încadra pe un raft de cinci metri. (Inițial, spusese un raft de trei metri.) Editorul P.F. Collier și Son au văzut o oportunitate și l-au provocat pe Eliot să pună în practică această afirmație, selectând o colecție adecvată de lucrări, iar rezultatul a fost Harvard Classics³.

Această istorisire ar putea produce, în mintea unui element de decizie, fie el chiar lt.col. Daur, Raftul de 5 picioare al comandantului de batalion, colecție din care nu ar lipsi Sun Tzî, Clausewitz, Platon, Epictet, Marcus Aurelius, Machiavelli sau Westmoreland, dar și titluri de psihologie sau sociologie.

La nivelul unora dintre armatele partenere NATO, există așa-numitele „Professional Reading List”, care, după cum le spune și numele, cuprind o serie de cărți recomandate de către șeful structurii centrale a forțelor armate, șeful categoriei de forțe, șeful Departamentului X, pentru personalul din subordine. Aceste liste cuprind titluri care variază atât ca subiect (Studii regionale, Mediul strategic, Istorie și Istorie militară, Leadership, Ficțiune), cât și ca întindere (de la articole, povestiri, broșuri până la cărți). Această listă are menirea de a oferi subordonaților o privire asupra cărților care influențează comandanții de pe diferite trepte ierarhice.

Este clar că, pentru un comandant de batalion, sunt esențiale și ocupă primele locuri cărțile care îmbunătățesc leadershipul sau cresc eficiența muncii desfășurate. Mai mult decât atât, comandantul de batalion este produsul unora dintre cărțile pe care le-a citit și ale căror principii, trunchiate sau în integritate, le aplică din poziția sa de comandă. Studiul, pentru un comandant de batalion, oferă claritate în gândire și flexibilitate în acțiune. Oferă coerență, creativitate și eleganță în discurs. Studiul, nu doar al doctrinelor, îi permite comandantului de batalion să caute și să găsească cele mai bune strategii motivaționale pentru subordonați, îi crește

³ Enciclopedia online Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Harvard_Classics.

stima de sine și contribuie decisiv la crearea încrederii în actul de comandă. Studiul aprofundat îl îndepărtează iremediabil de mediocritate pe comandantul de batalion și îl pregătește pentru următoarea poziție de conducere.

Munca asiduă la comanda batalionului este, fără urmă de îndoială, unul dintre principalele elemente care asigură succesul în calitate de comandant de batalion. Dar, filosofia și ethosul muncii se construiesc pe parcursul anilor de dinaintea preluării funcției. Chiar dacă nu știi că se numește așa îți construiești filosofia muncii începând cu liceul militar și lucrarea la biologie, pentru care înveți o noapte întreagă, continui cu weekendul intens dinaintea examenului la Topografie din Daia, cu seriile în care pregătești o tabără de instrucție sau cu nopțile dinaintea unui briefing de luare a deciziei de la masterul de comandă.

Împăratul roman Marcus Aurelius, ultimul din seria celor „5 împărați buni” ai Imperiului Roman, cunoscut drept împăratul filosof datorită aplecării sale către filosofia stoică, scrie în cartea sa, „Gânduri către sine însuși”: „Dimineața, când abia te trezești, să ai la îndemână acest gând: Mă trezesc ca să desfășor activitățile specifice omului..., ..alții..., care își îndrăgesc meseria, se consumă desfășurând activitățile pe care le solicită meseria lor...”⁴. Este nevoie de construirea unui ethos personal al muncii; acest ethos trebuie să fie și instituționalizat, oricât de formal ar suna, și standardizat. Înregistrarea și urmărirea îndeplinirii sarcinilor, prioritizarea lor și o aplecare către a îndeplini cele necesare la timp sunt esențiale în succesul unui viitor comandant de batalion.

A munci într-o poziție de comandă nu este echivalent cu a face toată munca. Dar, de asemenea, nu este echivalent cu a delega în unanimitate sarcinile sub argumentul „concentrării pe lucruri mai importante”. Pe lângă factorul evident motivațional pe care îl are imaginea unui comandant care fie deschide un document Word și creează de la zero un produs sau care așază pe hartă un dispozitiv de luptă, munca dă o satisfacție personală celui care o face benevol.

DELEGAREA PUNCTUALĂ A SARCINILOR CĂTRE STATUL MAJOR SAU NU FACE CEEA CE ȘI ALȚII POT FACE!

„Munca multă nu echivalează cu a fi mai productiv”. Ascultând podcast-ul⁵ lui Michael Hyatt pe tema „Arta delegării”, am ajuns, din nou, la concluzia că delegarea eficientă este o luptă pe care liderii militari și personalul militar o duc zilnic.

Michael Hyatt oferă cinci Imperative ale Delegării în acest podcast, dar adevărata bijuterie a episodului este descrierea celor cinci niveluri de autoritate. El simplifică exercitarea autorității, iar apoi clarifică modul în care ar trebui să delege liderii.

⁴ Marcus Aurelius, *Gânduri către sine însuși*, Editura Humanitas, 2013.

⁵ Podcast Michael Hyatt, disponibil la <https://podcasts.apple.com/us/podcast/042-fine-art-delegation-podcast/id502414581?i=163417035&mt=2>

Cele cinci imperative ale delegării, descrise de Michael Hyatt:

Imperativ # 1: Admiteți că funcționarea non-stop este nesustenabilă!

De câte ori ați văzut comandanții să înceapă un exercițiu sau tabără de antrenament cu un maraton de nesomn? Este ca și cum liderii greșit cred că 1) pot susține acel ritm, 2) unitatea lor nu poate funcționa fără ei și 3) abilitățile lor fizice și mentale nu se vor estompa cu epuizare. Credeți sau nu, aceleași reguli se aplică lucrului zilnic în garnizoană. Liderii care se angajează, să spunem, să lucreze zilnic 14 ore și în majoritatea weekendurilor vor suferi o epuizare prelungită, care scade calitatea performanței lor și provoacă stres în alte domenii ale vieții.

Imperativ # 2: Înțelegeți calitățile dumneavoastră unice!

„Unde adăugați plus valoare?” Poate ați fost un ofițer de S3 remarcabil, dar, dacă sunteți în prezent comandantul, trebuie să vă concentrați pe a fi comandantul. (În prima mea zi de muncă, șeful meu mi-a spus: „Deja am fost șef S3 și nu o fac din nou. Aceasta este treaba ta și te voi lăsa să o faci”.)

Imperativ # 3: Selectați ofițeri competenți care să vă ajute!

În cadrul unei unități militare, ca, de altfel, în întreaga armată, este destul de greu (a se citi imposibil) să „concediezi” pe cineva, la fel ca în viața civilă. Astfel, comandantul unității este lipsit de unul dintre cele mai puternice instrumente coercitive disponibile în economia de piață: concedierea. Așadar, ca viitori comandanți, suntem obligați să lucrăm cu „materialul clientului” sau, mai napoleonian spus, „nimeni nu e bun la toate, dar oricine e bun la ceva... aproximativ”, Prin urmare, este esențial să identificăm cele mai importante abilități pe care le poate oferi fiecare membru al echipei.

Imperativul # 4: Acordați acestor ofițeri responsabilitatea și autoritatea!

Știm că liderii militari pot delega autoritatea, dar își păstrează întotdeauna responsabilitatea pentru rezultat. Acest model permite unui lider să fie clar despre câtă autoritate delegă, ceea ce este proporțional cu nivelul de încredere în subordonat.

Nivelul 1: faceți exact ceea ce v-am cerut să faceți.

Nivelul 2: cercetează subiectul și raportează înapoi.

Nivelul 3: cercetați subiectul, conturați opțiunile și faceți o recomandare.

Nivelul 4: ia o decizie și apoi spune-mi ce ai făcut.

Nivelul 5: luați orice decizie credeți că este cea mai bună.

Imperativul 5: Nu face decât acele lucruri pe care alții nu le pot face!

În cele din urmă, lecția fundamentală a delegării: Faceți numai ceea ce nu pot face alții. Dacă sunteți într-o poziție de conducere, în special dacă sunteți un comandant, nu ar trebui să fiți cel care face prezentări sau faxuri de aprobare (deși este înțelept să arătați ocazional că puteți încă)⁶.

⁶ Ibidem.

„CREȘTEREA” OFIȚERILOR TINERI

Poate unul dintre cele mai puțin popularizate aspecte ale responsabilității de viitor comandant de batalion este mentorizarea ofițerilor tineri din cadrul batalionului. Situația poate fi clasificată, lapidar, astfel: „*înainte de a fi comandant, nu te învață nimeni, când ai ajuns comandant nu mai ai timp*”.

În lipsa unui cadru regulamentar propice care, în afară de consilierea strictă pe linia atribuțiilor de serviciu, nu detaliază și alte aspecte decât cele tehnice (date la care se face, documentele întocmite, punctajul acordat etc.).

Într-unul din studiile care au stat la baza introducerii sistemului de mentorizare a ofițerilor tineri în armata americană⁷ se precizează că „*mentorizarea este necesară ..., atunci când comandanții batalionului investesc timp în îndrumarea ofițerilor tineri, ofițerii tineri înțeleg structura organizațională, dinamica mediului și personalităților care contribuie la o mai bună capacitate de luare a deciziilor*”. Mentorizarea are ca rezultat numeroase beneficii pentru armată, cum ar fi producerea de viitori lideri care sunt mai încrezători, mai bine educați și mai mulțumiți de munca lor și de progresul în carieră. În plus, ofițerii tineri sunt mai receptivi la acceptarea obiectivelor Armatei, ceea ce dă un sentiment mai mare de apartenență și acceptare în organizație.

Lipsa unui cadru instituțional adecvat nu trebuie să descurajeze viitorii comandanți de batalioane de la a crea o rețetă proprie de mentorizare a ofițerilor tineri în concordanță cu viziunea proprie. Activitatea nu va cădea în derizoriu dacă viitorii mentori sunt nominalizați dintre ofițerii cei mai buni ai unității: comandantul, locțiitorul comandantului, șeful de stat major, șeful S3 și alți ofițeri anume aleși.

Atenția sporită pentru creșterea ofițerilor tineri este unul dintre procesele ale cărui roade se vor vedea peste 5, 10 sau chiar 15 ani, iar unele dintre cauzele actualelor deficiențe din sistemul militar pot fi identificate în (lipsa de) mentorizarea de acum 5, 10 sau 15 ani.

MENȚINEREA TRADIȚIILOR

Art. 157 din *Regulamentul de ordine interioară*⁸ (singurul rezultat demn de luat în seamă la o căutare pe Google după cuvintele „*tradiții militare*”) precizează că:

(1) Sala de tradiții militare a unității se înființează la brigăzi, regimente și batalioane cu aprobarea șefului statului major al categoriei de forțe ale armatei sau a comandantului comandamentului de armă și este destinată cultivării tradițiilor

⁷ https://www.researchgate.net/publication/235023199_Mentoring_Junior_Leaders_Leadership_Tools_For_Our_21st_Century_Army

⁸ <https://lege5.ro/Gratuit/gmztksjgy/art-157-activitati-organizate-la-clubul-unitatii-sala-de-traditii-militare-filiale-ale-muzeului-militar-national-regulament?dp=gzyteojrge3dq>

de luptă ale armatei, armii și unității, precum și dezvoltării respectului pentru valorile specifice instituției ostășești și cultului pentru eroii neamului.

(2) În sala tradițiilor se expun, respectând principiile muzeografice, obiecte, uniforme, armament, tehnică, decorații, insigne, documente, fotografii și alte materiale referitoare la trecutul unității, de la înființare și până în actualitate. Tematica expozițională pune în evidență transformările de ordin organizatoric, participarea la campanii militare, eroii și marile personalități ale unității, evoluția dotării și înzestrării, principalele misiuni îndeplinite de-a lungul anilor, inclusiv cele cu caracter economic și social.

(3) La instituțiile militare de învățământ și la comandamentele de mari unități, în funcție de nivelul patrimoniului, dotarea tehnico-materială, resursele financiare și personalul specializat, cu aprobarea ministrului apărării, se pot înființa filiale ale Muzeului Militar Național. Acestea fac parte din rețeaua muzeală militară și sunt deschise atât pentru militari, cât și pentru public.

De asemenea, la aceeași căutare sunt prezentate câteva activități ale Secției Tradiții militare și, totodată, secvențe de la evenimentele la care a luat parte „Asociația Tradiția Militară” (în fapt, un pluton care are uniforme militare din Primul și cel de-al Doilea Război Mondial), ceea ce, la o analiză elementară, nu sunt reprezentative pentru termenul „tradiții militare”.

În esență, opinia noastră este că tradițiile militare reprezintă acele elemente de cult (eroi, obiecte, zile, evenimente etc.) pentru o unitate militară, care sunt reverate între membrii acelei unități. Bineînțeles că tradiția Paradei Militare de Ziua Națională este o tradiție militară, dar ce poată să facă un tânăr viitor comandant de batalion care dorește ancorarea membrilor unității în tradițiile istorice, la nivel tactic?

Cu siguranță că ancorarea în prevederile regulamentare și constituirea sau renovarea sălii de tradiții reprezintă un început pentru viitorii comandanți de batalioane. Dar, mai departe, care este planul? Planul este reînvierea sau construirea unor tradiții care țin de trecutul sau prezentul unității. Identificarea unei personalități, a unei bătălii eroice, a unui simbol (steag, emblemă, act de curaj etc.) sau chiar Balul unității, care să fie sărbătorite cu regularitate, face ca membrii acelei structuri să își construiască apartenența la o anumită istorie comună.

Dincolo de caracterul simbolic al acestui gest, o astfel de tradiție ar putea avea următoarele rezultate pozitive:

- construirea unei apartenențe la un simbol comun;
- activități comune la care ar participa majoritatea membrilor unității;
- un test pentru comandantul de batalion, dacă mai are inspirația să adune, nu doar la ordin, suflarea unității;
- un alt test pentru întreaga unitate pentru a se afla coeziunea structurii.

Este evident că, pentru un viitor comandant de batalion, „testul tradițiilor” este un alt instrument pe care îl are la îndemână pentru a construi o echipă în adevăratul sens al cuvântului. Dar, pentru aceasta, este nevoie de câteva idei, pozitivitate și consecvență în urmărirea acestor idei.

MOTIVAȚIA POZITIVĂ

Motivația pozitivă este produsă de stimulări premiale: laudă, încurajare, promisiuni de recompense materiale și morale, activarea unor sentimente pozitive etc. Aceasta produce efecte benefice asupra celor care le receptionează, mărindu-le randamentul în studiu și muncă. Acest tip de motivație joacă rol de „zahăr” în reflexul condiționat pavlovian de învățare.

Într-o eră a comunicării globale, facilitată de mișcarea informației cu viteza internetului, mijlocită de rețelele sociale, este evident că, pentru marea majoritate a forței din sistemul militar, motivația pozitivă exercitată de lanțul de comandă este norma.

Stimulentele de ordin psihologic, mai mult, și cele de ordin material, mai puțin (deoarece viitorii comandanți au la îndemână o plajă îngustă de stimulente materiale), au o influență covârșitoare asupra randamentului personalului. Iar atunci când aceste instrumente sunt folosite în concordanță cu un plan dinainte stabilit și conform unor principii științifice consecvente, au toate șansele de reușită.

Mai mult decât atât, cu toate că viitorul comandant de batalion reține exercitarea atribuțiilor de serviciu și prin instrumentul coerciției, este de dorit ca, în majoritatea situațiilor, viitorul comandant să acționeze folosind pârgurile motivației pozitive.

Rolul acestei motivații pozitive aduce beneficii pe termen lung și trebuie cultivată începând cu vârsta adultă (la studenții academiilor militare) atât prin stimularea comportamentelor nonverbale (zâmbet, aprobare nonverbală în timpul discuțiilor tête-a-tête, tonul calm), cât și prin folosirea cuvintelor și expresiilor pozitive.

Aceste exerciții sunt necesar a fi continuate, cizelate și aprofundate și în timpul masterului de comandă, ultima pregătire de lungă durată înaintea asumării unor funcții de comandă, de către viitorii comandanți de batalioane. Dincolo de acceptarea aproape universală că „recompensele pozitive produc rezultate mai benefice și de lungă durată decât cele negative” este necesară o instituționalizare, precum și o abordare științifică, bazată pe metode validate, în cadrul tuturor formelor de învățământ.

Fără a identifica motivația pozitivă drept panaceu pentru întreaga paletă de probleme care ar putea exista la nivelul unei unități militare, în speță batalion, trebuie totuși să admitem superioritatea acestei abordări față de cea negativă, bazată pe pedepse. Astfel, viitorul comandant de batalion sau Task Force, fie el chiar

și lt.col. Daur, trebuie să fi învățat, în cadrul formelor de pregătire anterioară, că „*vorba dulce mult aduce*”, iar o abordare pozitivă față de membrii statului major și, mai mult, față de întreaga unitate este mai productivă și eficientă pe termen lung.

DIGITALIZAREA COMENZII

În era social media, a like-urilor, share-urilor, biților și bytes, ar fi anacronic ca viitorii comandanți de batalioane să nu folosească în avantajul propriu atuurile oferite de aceste tehnologii. Viitorului comandant de batalion nu îi este teamă de computer și tot ce aduce cu el. De la o stapânire a PPTurilor, Microsoft Word și Excel până la o oarecare familiaritate cu software NATO, acesta ia în stăpânire terenul digital din cadrul unității pe care o va conduce.

De la „*simplu!*” Outlook, ale cărui utilizări în munca zilnică sunt nenumărate, la sistemele de comandă și control pe care le are la dispoziție fiecare modul, mijloacele de eficientizare, modernizare și ajustare a muncii fiecărui membru al echipei sunt aproape infinite. Membrii echipei (ai unității) pot deveni mai eficienți, mai organizați sau mai proactivi folosind aceste unelte.

Pentru a eficientiza munca în cadrul structurii pe care o va conduce, viitorul comandant de batalion va fi fost, la rândul său, un fan al acestor instrumente. Binențeles că anterior, în cadrul unităților în care a lucrat, a avut acces la aceste programe. De asemenea, în cadrul unor seminarii de specialitate, la masterul de comandă va fi aflat unele dintre cele mai noi tendințe în ceea ce înseamnă soft specific sau aplicații C2. Dar, dincolo de acestea, va fi stapânit câteva instrumente din cadrul Outlook, care, pur și simplu, îi vor fi făcut viața mai ușoară.

UMORUL

Folosit în mod corespunzător, umorul și bună dispoziția oferă beneficii psihice și fizice imense atât pentru noi, ca lideri, cât și pentru cei din structurile pe care le conducem. O glumă bună sau o autoironie are impact atât cognitiv, cât și emoțional. Un studiu realizat de Clinica Mayo a descoperit că există multe beneficii pe termen scurt și lung pentru râs. Poate calma imediat tensiunea, poate stimula organele prin creșterea endorfinelor și poate activa reacția naturală a stresului organismului. Beneficiile pe termen lung includ creșterea sistemului imunitar, îmbunătățirea stării de spirit și satisfacția personală.

Viitorii comandanți de batalioane trebuie să știe momentul potrivit pentru a utiliza umorul. Mareșalul William Slim este unul dintre cei mai venerați lideri din armatele britanică și australiană. În calitate de comandant în teatrul China-Birmania-India în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Slim credea că păstrarea simțului umorului este esențială pentru a supraviețui realităților dure ale luptei. În timpul

unei lupte dure, cu forțele aflate sub comanda demoralizată de inamic, a văzut nevoia de a îmbunătăți starea de spirit în rândul statului major. Slim s-a apropiat de un grup de ofițeri și subordonați ai săi și le-a spus, cu fața lui cea mai serioasă: „*Ei bine, domnilor, s-ar putea să fie mai rău!*” „*Cum?*”, Au răspuns ei. „*Păi se putea să și plouă*”, iar două ore mai târziu a început să plouă⁹.

Umorul este nu numai benefic pentru atmosfera din cadrul batalionului, ci și de dorit. Iar ca viitor comandant de batalion, este necesară construirea pas cu pas a unui climat favorabil muncii.

Umorul este înăscut la unii dintre noi. La ceilalți, majoritatea, poate fi învățat. Există nenumărate resurse atât în format clasic, cât mai ales pe internet, care te pot învăța cum să faci, dacă nu glume extraordinare, măcar unele bune.

În cazul celor mai mulți dintre noi, marii comandanți se fac, nu se nasc. Iar această facere înseamnă transformare, muncă, studiu și... de la capăt. Fără o internalizare, o bază științifică solidă și o aplecare consecventă spre a deveni mai buni ca profesioniști ai armelor, noi, viitorii comandanți de batalioane, ne vom automulțumi într-o mediocritate apăsătoare.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, Enciclopedia online Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Harvard_Classics
2. ***, Podcast Michael Hyatt, disponibil la <https://podcasts.apple.com/us/podcast/042-fine-art-delegation-podcast/id502414581?i=163417035&mt=2>
3. ***, *Portrete de eroi*, articol disponibil la <https://once.mapn.ro/pages>
4. Marcus Aureliu, *Gânduri către sine însuși*, Editura Humanitas, 2013.
5. <https://fromthegreennotebook.com/2014/11/20/levity-in-leadership/>.

⁹ <https://fromthegreennotebook.com/2014/11/20/levity-in-leadership/>

FILE DIN GÂNDIREA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ. VIZIUNEA POLITICO-STRATEGICĂ ASUPRA DOBROGEI (DE NORD) ÎN PERIOADA 1878-1913

Dr. George UNGUREANU

Arhivele Militare Naționale Române, Depozitul Central de Arhivă Pitești

Pornind de la caracterul complex al domeniului apărării și securității naționale, articolul de față, bazat pe contribuții istoriografice românești, occidentale, bulgare și turce, completate cu documente militare de arhivă, are ca subiect problematica apărării teritoriului din dreapta Dunării obținut după Congresul de la Berlin, în 1878 și până la obținerea Dobrogei de Sud (Cadrilaterului) în 1913. Articolul prezintă succint percepțiile românești inițiale asupra obținerii Dobrogei, apoi măsurile luate de către autorități, la două niveluri, anume cel politico-diplomatic și militar, respectiv, cel etno-politic, incluzând aspecte economice, sociale și culturale. Concluzia este că măsurile militare propriu-zise s-au soldat cu rezultate limitate, în principal din cauze obiective; acest fapt a fost compensat însă prin opțiuni și alianțe politico-diplomatice adecvate, dar mai ales de rezultatele remarcabile ale operei de punere în valoare, modernizare și colonizare a teritoriului. O etapă cronologică decisivă în acest sens a fost cea a anilor 1890-1895.

Cuvinte-cheie: granițe, vulnerabilități interne, amenințări externe, proiecte, acțiuni, evoluții.

Pentru specialiștii în domeniu este astăzi aproape un truism afirmația că problematica științelor siguranței și apărării naționale nu implică doar aspecte politice, diplomatice, militare și de tip informativ (sau contrainformativ), având o sferă mult mai vastă și complexă. Numeroasele realități și evoluții economico-sociale, culturale, colectiv-mentale și axiologice reprezintă potențiale vulnerabilități sau puncte forte în sistemul național de apărare și siguranță¹.

În privința Dobrogei istorice, limitele sale geografice, în general, acceptate sunt reprezentate de cursul ramificat al Dunării inferioare (cu Balta Ialomiței și Insula Mare a Brăilei), la vest, Marea Neagră la est, linia râurilor Lom-Provadija la sud și respectiv, Delta Dunării la nord². Unii autori exclud însă zona păduroasă din sud (Deliormanul) din ansamblul ținuturilor dobrogene³ pe când o tradiție toponimică locală identifică provincia, exclusiv cu zona centrală de stepă, excluzând atât Deliormanul de Sud, cât și așa-numitul „*Deliorman de Nord*” (~ dealurile Tulcei)⁴.

După războiul ruso-româno-turc din 1877-1878, teritoriul Dobrogei istorice locuit de o populație foarte diversă etno-lingvistic și religios, a fost împărțit între România independentă (zonele nordice, inclusiv Delta Dunării, și centrale) și Bulgaria autonomă (partea sudică). După această dată, în mediile românești, cuvântul „*Dobrogea*” a ajuns să desemneze, cu precădere, acel teritoriu transdanubian intrat în componența României la 1878. Situația s-a perpetuat până în prezent, cu excepția perioadei 1913-1940, când Dobrogea de Sud (Cadrilaterul) s-a aflat în componența statului român. În schimb, în mediile bulgărești, termenul de „*Dobrudža*” este folosit în accepțiunea sa istorică maximală, cu precizarea, uneori, a distincției Dobrogea de Nord (aparținând României) – Dobrogea de Sud (aparținând Bulgariei).

În ceea ce ne privește, în articolul de față, ne propunem să creionăm principalele coordonate ale concepției politico-strategice românești în direcția apărării și integrării teritoriului din dreapta Dunării obținut în urma Congresului de la Berlin (1878). Limita cronologică superioară orientativă a demersului nostru este anul 1913,

¹ A se vedea, de exemplu, lucrarea lui George Ene, *Eminescu, securitatea și siguranța națională a României*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2014, *passim*.

² Joseph V. Poppov, *La Dobroudja et les relations bulgare-roumaines*, Liège, 1935, p. 13; Constantin Brătescu, *Morfologia Cadrilaterului*, Cernăuți, 1938, pp. 1-2.

³ A. Ichirkoff, *Géographie physique de la Dobroudja*, în *La Dobroudja* edité par l'Union de savants, artistes et écrivains bulgares, Sofia, 1918, pp. 2-3.

⁴ Lt.col. Ioan Munteanu, *Cadrilaterul, istoria unei controverse (1878-1919)*, în *Anuarul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară*, București, 1997, p. 181.

când, prin Tratatul de la București, România obține de la Bulgaria Dobrogea de Sud (Cadrilaterul). Mai concret, vom prezenta percepțiile românești inițiale (1878) asupra eventualității, apoi a faptului obținerii Dobrogei, precum și, mai ales, măsurile luate de către statul român și instituțiile sale în privința acestei provincii, atât în planul politico-militar propriu-zis, cât și în cel etno-politic.

În principiu, o creștere a suprafeței și a populației unui stat reprezintă un factor de potențial progres, însă, pentru o evaluare completă trebuie luați în calcul și alți factori (poziția geografică, resursele naturale, căile de comunicație, nivelul de dezvoltare, posibilitățile și sistemul de integrare ale teritoriului obținut)⁵.

Prin prisma unei asemenea concepții, dar și din alte motive de principiu și de oportunitate politică, la începutul anului 1878, factorii de decizie români (regele Carol I, guvernul Ion C. Brătianu, Adunarea Deputaților și Senatul), respingeau categoric ideea schimbului teritorial propus de Rusia (Basarabia de Sud contra Dobrogea și Ludogorje, până la linia Ruscink-Varna), fără a exclude total posibilitatea obținerii unor teritorii dincolo de Dunăre⁶.

Pe fondul general de respingere a pretențiilor rusești, s-au făcut auzite și voci ale unor politicieni și publiciști români, care au caracterizat Dobrogea drept „*un fruct otrăvit*” oferit de către marea Rusie micii României, sau chiar un teritoriu bulgăresc⁷. În memoriul adresat de către guvernul român cabinetelor europene, în luna februarie 1878, se solicitau rămânerea Basarabiei de Sud în componența României și atribuirea Deltei Dunării, spre a deschide posibilități de dezvoltare economică pentru statul român și a asigura libertatea navigației pe Dunăre, pentru statele europene. Ideea alipirii Dobrogei propriu-zise la România era respinsă cu argumente de tip geo-strategic și geo-economic (izolarea acestei provincii de teritoriile românești din stânga Dunării și urmările acestui fapt pentru dezvoltarea țării)⁸.

În fața refuzului românesc categoric, considerat ofensator, Rusia țaristă și-a înăsprit tonul, micșorând cuantumul teritorial al ofertei compensatorii pentru cedarea Basarabiei meridionale. Astfel, prin Tratatul de la San Stefano (19 februarie/3 martie 1878), frontiera nordică a Bulgariei era fixată în proximitatea

⁵ Constantin Iordan, *România și relațiile internaționale în sud-estul european (1919-1924). Probleme ale păcii, securității și cooperării*, Editura ALL, București, 1999, p. 12.

⁶ Nichita Adăniloie, *România independentă în Istoria românilor* (tratat academic), vol. VII, T₁; *Constituirea României moderne (1821-1878)*, ediția a II-a revăzută și adăugită, coord.: acad. Dan Berindei, Editura Enciclopedică, București, 2015, pp. 749-750.

⁷ Vezi Antonina Kuzmanova, *Le caractères bulgare de la Dobrodja vu par les Roumaines. Propagande et mise en comideration des réalités (1878-1944)*, în *Etudes balkaniques*, 29, nr. 31, 1993, pp. 3-5.

⁸ Sorin Liviu Damean, *România și Congresul de Pace de la Berlin (1878)*, Editura Mica Valahie, București, 2011, pp. 55-56.

liniei strategice Cernavodă-Constanța, trecând prin dreptul localității Rasova⁹, iar Rusia își rezerva dreptul de a menține legătura cu trupele sale din Bulgaria (și) prin teritoriul românesc¹⁰. Totuși, în încercarea de a menaja susceptibilitatea puterilor occidentale, cancelarul rus A.M. Gorceakov afirma: „*Dobrogea românească va separa Imperiul Rus de statul bulgar*”¹¹. Peretele despărțitor invocat de Gorceakov era însă unul subțire și destul de permeabil; în plus, oferta de la San Stefano lăsa României o porțiune îngustă de litoral ferm, necesar pentru dezvoltarea unui port de anvergură.

Oferta inițială, cea din ianuarie 1878, era privită de România cu circumspecție (și) din cauza dificultății sarcinii de a integra un vast teritoriu (peste 25.000 km²), cu populație majoritară turco-tătară musulmană și cu o pondere importantă a etnicilor bulgari. La 27 martie/8 aprilie 1878, circa 200 de reprezentanți ai musulmanilor, grecilor, armenilor și evreilor dobrogeni, în frunte cu muftiul turc și arhimandritul grec, au semnat un document prin care solicitau încorporarea la România a Dobrogei întregi și a orașului-port Varna, cu hinterlandul său¹².

O soluție avantajoasă pentru statul român, la momentul 1878, ar fi putut să fie fixarea frontierei pe linia Rusciuk-Varna, dar numai în condițiile unui schimb de populație implicându-i pe etnicii români din zona Vidin și pe bulgarii dobrogeni¹³.

Diplomația rusă nu a reușit să tempereze aprehensiunile Marilor Puteri occidentale, astfel încât dispozițiile Tratatului de la San Stefano au fost substanțial revizuite, în urma Congresului de la Berlin. Prin Tratatul încheiat în capitala germană, a fost sancționată re-anexarea Basarabiei de Sud la Rusia, iar România a obținut Insula Șerpilor, Delta Dunării și părțile nordice și centrale ale Dobrogei, până la o linie situată între Silistra și Mangalia, a cărei delimitare „*pe teren*” era sarcina unei comisii internaționale¹⁴.

Balcanologul britanic William Miller aprecia la o jumătate de secol de la evenimente, că frontiera dobrogeană terestră stabilită la Berlin fusese „*nesatisfăcătoare pentru ambele părți*”, fiindcă „*dădea Bulgariei puternice fortărețe, cu care domina Dobrogea, iar României, posesiunea acesteia*”¹⁵.

⁹ Stajko Trifonov, *Dobrudžanskijat vâpros (1878-1944)*, în *Novi očerci po băllgarskata istorija (1878-1948)*, săstavitel :Marija Radeva f.ed., Sofija, f.a., p. 191.

¹⁰ *Istoria politicii externe românești în date* (în continuare: *I.P.E.R.D.*), coord.: Ion Calafeteanu, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 180.

¹¹ Constantin Iordan, *Dobrogea (1878-1940) în istoriografia bulgară post-comunistă*, Editura Academiei Române, 2013, p. 24.

¹² Alexandru P. Arbore, *Noi informații asupra Dobrogei*, în *Analele Dobrogei*, XI, Cernăuți, 1930, pp. 88-89.

¹³ George Ungureanu, *Problema Cadrilaterului în contextul relațiilor româno-bulgare (1919-1940)*, Editura Istros, Brăila, 2009, p. 39.

¹⁴ *I.P.E.R.D.*, p. 181.

¹⁵ William Miller, *The Ottoman Empire and its successors (1801-1927)*, Cambridge, 1927, p. 400.

Șeful guvernului român, Ion C. Brătianu, își prezenta țara ca pe un avanpost al civilizației occidentale în proximitatea despotismului rusesc și a barbariei post-otomane: „Când ne-a dat Dobrogea, Europa ne-a dat-o dintr-un interes european, fiindcă ne-a crezut că suntem o națiune nu numai bravă, ci una dintre națiunile cele mai civilizatoare din Orient”¹⁶. Decelând rațiunile geopolitice și geostrategice ale deciziei areopagului european, căpitanul Marin Ionescu Dobrogianu (n.1866-d.1938), scria, peste un sfert de secol: „Dacă Rusia ocupă Dobrogea, Comisia Europeană a Dunării devine o insulă cosmopolită, în mijlocul unei mări rusești”¹⁷.

Primele detașamente militare românești au intrat în provincia trans-danubiană la 14 noiembrie 1878, când este emisă și o proclamație a lui Carol I către localnici, iar administrația românească se instalează începând cu 23 noiembrie, iar ultimele trupe rusești au părăsit zona în aprilie 1879¹⁸. Insula Șerpilor a intrat efectiv sub control militar românesc la data de 12 aprilie 1879¹⁹. Trasarea „pe teren” a frontierei româno-bulgare s-a făcut cu dificultate, fiind punctată cu momente de tensiune dintre care se detașează incidentul de la Arab Tabia (azi Ostrov, județul Constanța), din ianuarie 1879, între militarii români și cei ruși; finalmente, românii au fost foarte afectați de faptul că Silistra și punctele fortificate Medgidié-Tabia și Ordo-Tabia, din proximitatea acesteia, au rămas la Bulgaria²⁰.

Teritoriul dobrogean obținut de România în 1878, însuma circa 15.600 de km², era dominat strategic de linia Cernavodă-Constanța și de Valea Carasu, având conform recensământului din 1880, o populație de 147.247 de locuitori, dintre care 44.354 (16.448+27.906) de turco-tătari (11,2%+19,0%=30,2%), 40.449 de români (27,5%), 29.440 de bulgari (19,9%), 9.683 de lipoveni și 8.348 de ruși (6,5%+5,6%=12,1%), 6.481 de greci (4,5%), 3.147 de evrei (2,1%), 3.030 de germani (2,0%) etc.²¹. Cu excepția istoricilor bulgari și bulgarofili, istoriografia străină (occidentală) apreciază că teritoriul obținut de către România în 1878, era un excepțional mozaic etnic, cu o majoritate relativă de turco-tătari, urmași de români și bulgari²².

Oricum, diversele etnii erau răspândite într-un mod departe de a fi uniform: bulgarii erau mai numeroși în județul Tulcea (N), unde trăia și marea majoritate

¹⁶ Apud Valentin Ciorbea (coord.), *Dobrogea (1878-2008). Orizonturi deschise prin mandat european*, Editura EX PUNTO, Constanța, 2008, p. 17.

¹⁷ Marin Ionescu Dobrogianu, *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea. Geografia matematică, fizică, politică, economică și militară*, Atelierele Grafice Soccec, București, 1904, p. 916.

¹⁸ Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, Ediția a II-a, Editura EX PUNTO, Constanța, 1998, pp. 349-351.

¹⁹ M. Ionescu Dobrogianu, *op.cit.*, p. 305.

²⁰ Daniela Busă, *Modificări politice și teritoriale în sud estul Europei (1878-1914)*, Editura Paideia, București, 2003, pp. 48-57.

²¹ Robert Stănciugel, Liliana Monica Bălașa, *Dobrogea între secolele VII-XIX. Evoluția istorică*, Editura D.C. Promotions, București, 2005, p. 203.

²² G. Ungureanu, *op.cit.*, p. 38.

a rușilor-lipoveni, turco-tătarii erau net majoritari în județul Constanța (57%), iar etnicii români trăiau cu precădere în proximitatea Dunării și a bălților, brațelor și gurilor acesteia²³.

Nu lipsit de relevanță este faptul că densitatea populației în zonă era una redusă, de nici 10 locuitori pe km², în timp ce în restul teritoriului românesc atinsese nivelul de 34 de locuitori pe km² în urmă cu două decenii²⁴, ceea ce constituia o premisă favorabilă pentru viitoare operă de colonizare.

Din noiembrie 1878 și până în martie 1880, Dobrogea s-a aflat sub regim regulamentar. La 9 martie 1880 a fost promulgată Legea pentru organizarea Dobrogei, elaborată de către Mihail Kogălniceanu și magistratul Remus Opreanu, Prefectul Constanței²⁵. Conform acestui act, Dobrogea nu avea încă reprezentare în Parlamentul de la București (avea să o dobândească în 1909), consiliile comunale alegeau consiliile județene Constanța și Tulcea, iar acestea înaintau domnitorului (din 1881, regelui), câte o dare de seamă anuală incluzând și doleanțele lor²⁶.

Pentru tânărul stat național-unitar român, imediat după Războiul de Independență, Rusia se impusese drept cel mai mare pericol la adresa suveranității și a integrității sale teritoriale, ceea ce a determinat adeziunea secretă la Tripla Alianță (18/30 octombrie 1883), iar ulterior, constituirea liniei fortificate Focșani-Nămoloasa-Galați, cu participarea directă a maiorului german M. Schumann (1888-1893)²⁷. În privința Dobrogei, temeri românești mai directe erau legate de mica Bulgarie, nemulțumită de clauzele teritoriale ale Tratatului de la Berlin. La votarea Constituției de la Târnovo (1879) luaseră parte și delegați ai bulgarilor nord-dobrogeni²⁸, iar „aserțiunea după care Dobrogea este un teritoriu bulgăresc, locuit înainte de toate de bulgari, care a fost rupt de la Bulgaria și cedat României, în schimbul Basarabiei, figurează, invariabil, în manualele școlare și lucrările de referință bulgare de după 1878”²⁹.

Rivalitatea teritorială româno-bulgară evolua în cadrul mai larg al raporturilor politico-diplomatice și militare la nivel european. În timp ce România a gravitat, *grosso-modo*, în orbita Puterilor Centrale, caracteristică Bulgariei a fost alternanța între cabinete rusofile și rusofobe. Pe cale de consecință, relațiile româno-bulgare

²³ R. Stănciugel, L.M. Bălașa, *op.cit.*, p. 203.

²⁴ Keith Hitchins, *Români (1866-1947)*, ediția a treia, traducere de George G. Potra și Delia Răzdolescu, Editura Humanitas, București, 2004, p. 163.

²⁵ A. Rădulescu, I. Bitoleanu, *op.cit.*, p. 353.

²⁶ *Ibidem*, p. 354.

²⁷ Dumitru Preda, Alexandru Oșca, Eftimie Ardeleanu, *Proiecte și planuri de operații ale M.St.M. Român (până în anul 1916)*, editată de Comisia Română de Istorie Militară București, 1992, p. 9.

²⁸ Stevan K. Pavlowitch, *Istoria Balcanilor (1804-1945)*, traducere de Andreea Doica, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 134.

²⁹ Blagovest Njagulov, *Les images de l'autre chez les Bulgares et les Romaines (1878-1944)*, în *Etudes balkaniques*, 31, nr. 2/1995, p. 5.

au atins un apogeu al cordialității sub guvernarea liderului liberal rusofob Stefan Stambulov (1887-1894), căruia îi sunt atribuite cuvintele: „*Dacă Dobrogea românească nu ar fi existat, ea ar fi trebuit inventată, pentru a separa Bulgaria de Rusia*”³⁰. La polul opus putem cita acțiunile agresive bulgărești la frontieră, din august 1885, încurajate de Rusia³¹, precum și convențiile secrete ruso-bulgare din 1902 și 1909, care consemnau promisiunea Rusiei de a sprijini aspirațiile teritoriale bulgare în Dobrogea de Nord, în cazul plasării României împotriva mării puteri de la răsărit, în cadrul unui conflict general, angajament cunoscut la București³². De altfel, conform istoricilor militari Momčil Ionov și Stančo Stančev, experții militari bulgari considerau la începutul secolului XX, că Dobrogea avea să fie principalul teatru de luptă, în caz de război româno-bulgar³³.

În cele ce urmează, ne vom referi la acțiunile politico-diplomatice și militare întreprinse de România pentru contracararea amenințărilor privind Dobrogea, inclusiv ideea anexării Dobrogei de Sud la statul român.

Principalul instrument politico-diplomatic de apărare a României antebelice, inclusiv a Dobrogei, era alianța secretă cu Germania, Austro-Ungaria și Italia, semnată la 18/30 octombrie 1883 și înnoită succesiv în 1888, 1892, 1902 și 1913³⁴. Actul respectiv privea însă numai Rusia și eventualitatea unei agresiuni neprovocate din partea acesteia, încercările românești de a insera și o clauză bulgară nefiind încununate de succes³⁵. Totuși, era contracarată, cel puțin teoretic, posibilitatea unui act conjugat ruso-bulgar. Evocând o asemenea eventualitate, M. Ionescu Dobrogeanu scria, în anul 1904: „*Am fi copleșiți de forțe și de împrejurări. Dar, în acest caz, problema se complică: avem de partea noastră armatele aliate...*”³⁶.

În luna octombrie 1884, întâlnirea de la Rusciuk, între regele Carol I și principele Alexander de Battenberg a determinat pentru următoarele câteva luni, situația militară de la frontiera româno-bulgară³⁷. Mai puțin fructuoase au fost vizitele oficiale la nivel înalt din anii 1897, 1902 și 1909, care nu au putut risipi atmosfera generală de suspiciuni reciproce³⁸.

³⁰ Apud Hristofor Hesapciev, *Amintirile unui fost diplomat bulgar în România (1905-1910)*, traducere de Daniel Cain, Editura Fundației PRO, București, 2003, p. 42.

³¹ Daniela Bușă, *op.cit.*, pp. 56-60.

³² Gheorghe Zbucnea, *România și războaiele balcanice (1912-1913). Pagini de istorie sud-est europeană*, Editura Albatros, 1999, p. 70.

³³ Apud Gavriil Preda, *Relații militare româno-bulgare la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, în Români și bulgari. Provoacările unei vecinătăți*, coord. : Fl. Anghel, Mariana Cojoc, Magdalena Tiță, Editura Cartea Universitară, București, 2007, p. 122.

³⁴ *I.P.E.R.D.*, p. 191, 208.

³⁵ Petre Otu, *Bulgaria în planurile de campanie ale armatei române în anii 1912-1916*, în vol. *Români și bulgari...*, pp. 151-152.

³⁶ M. Ionescu Dobrogeanu, *op.cit.*, p. 924.

³⁷ D. Busă, *op.cit.*, p. 58.

³⁸ G. Ungureanu, *op.cit.*, p. 201-206.

Se mai cuvine menționat faptul că în Dobrogea românească erau reprezentate, la nivel consular, vice-consular sau de agenție comercială, interesele a 13 state: Marea Britanie, Austro-Ungaria, Belgia, Danemarca, Franța, Germania, Grecia, Italia, Olanda, Rusia, Spania, Suedia și Imperiul Otoman³⁹.

Data fiind compoziția etnică variată a populației dobrogene, un potențial pericol pentru administrația românească era reprezentat și de către organizațiile și acțiunile iredentiste locale, în speță, cele bulgare. Unii fruntași iredentiști, odată descoperiți de autorități, au părăsit (benevol sau forțat), provincia, printre ei numărându-se și tatăl natural al poetului Panait Cerna (n. 1881-d. 1913); cei rămași s-au îndreptat cu precădere spre stânga politică (socialiștii, Partida Țărănească), anticipând o tendință care se va manifesta plenar în Cadrilaterul interbelic⁴⁰. Presa locală de limbă română a atras atenția, în repetate rânduri, asupra situației materiale prospere a comunităților bulgărești, ceea ce le permitea să finanțeze activități subversive, camuflete sub formă culturală⁴¹. În principiu, școlile minoritare era libere, cu condiția predării obligatorii a limbii române⁴².

Suspiciunile ce planau asupra etnicilor bulgari din județul Tulcea l-au determinat pe prefectul Ioan Nenițescu, cunoscut mai ales ca poet naționalist român, să recurgă la o serie de măsuri punitive și restrictive, în anul 1898: desființarea „*comunităților*”, școlilor și caselor de cultură bulgărești, expulzarea dascălilor veniți din Bulgaria și limitarea studiului limbii materne la o oră pe săptămână⁴³.

Mult mai loiali față de statul român, chiar dacă era vorba de o loialitate mai mult pasivă, au fost musulmanii dobrogeni, fapt înțeles și apreciat de guvernanți; în 1880, marele vizir Said Pașa exprima ministrului plenipotențiar la Constantinopol, Dimitrie Brătianu, recunoștința pentru atitudinea autorităților și a populației române față de musulmanii din Dobrogea⁴⁴.

În plan militar propriu-zis, notăm, în primul rând, plasarea Corpului V Armată în zonă, respectiv constituirea marinei militare române (1883), un an de referință fiind 1898, când au luat ființă Divizia de Dunăre și Divizia de Mare.

În preajma Primului Război Mondial, Divizia de Dunăre includea trei grupări, anume: Escadra de Dunăre (4 monitoare și 8 vedete), Gruparea de apărare a zonei Galați-Tulcea-Sulina cu 4 pontoane de baraj, 3 torpiloare – tip „*Năluca*”, 3 șalupe – tip „*Rândunica*”, navele „*Ștefan cel Mare*”, „*Alexandru cel Bun*”, precum și bateria de artilerie și, respectiv, Gruparea de apărare a zonei Cernavodă-Fetești,

³⁹ A Rădulescu, I. Bitoleanu, *op.cit.*, p. 372.

⁴⁰ Žeko Popov, *La situation et les luttes des Bulgares de la Dobroudja de Nord (1878-1913)*; în *Bulgarian Historical Review*, 19, nr. 1/1991, p. 16.

⁴¹ Mădălina Lasca, *Imaginea comunităților bulgare din Dobrogea în presa de limbă română de la sfârșitul secolului XIX* în vol. *Români și bulgari...*, pp. 89-104.

⁴² A. Rădulescu, I. Bitoleanu, *op.cit.*, p. 355.

⁴³ Ioan N. Roman, *Iredenta bulgară în Dobrogea*, în *Analele Dobrogei*. XVI, Cernăuți, 1935, pp. 5-6.

⁴⁴ A. Rădulescu, I. Bitoleanu, *op.cit.*, p. 360.

4 canoniere și 4 șalupe tip „Vedea”. Divizia de Mare includea crucișătorul „Elisabeta”, bricul „Mircea” și școlile marinei. Efectivele totalizau 2.562 de oameni dintre care 147 de ofițeri și asimilați, 98 de maiștri și meseriași civili⁴⁵. Totuși, aceste realizări au fost umbrite de o serie întreagă de neajunsuri. Crucișătorul „Elisabeta”, socotit, la data lansării (1888), cel mai puternic vas de război din Marea Neagră, s-a uzat înainte de izbucnirea „Marelui Război”, torpiloarele ușoare nu erau foarte stabile pe vreme rea, iar bricul „Mircea” avea o capacitate combativă redusă⁴⁶.

Dacă flota bulgară era slabă, cea rusă reprezenta un potențial adversar foarte periculos, un atac al acesteia putând viza, în opinia lui Marin Ionescu Dobrogianu, cel mai probabil, linia Constanța-Cernavodă, și nu Mangalia, apărată de lacul omonim și excentrică (poziționată colateral) față de obiectivele inamicului. Pentru a diminua gradul de vulnerabilitate al Constanței în fața unui atac maritim rusesc, M. Ionescu Dobrogianu propunea, în anul 1904, după modelul danez al insulei fortificate din fața Copenhagăi, instalarea unei baterii de coastă și constituirea unui dig de apărare, fortificarea pe uscat fiind considerată inutilă⁴⁷. De altfel, vulnerabilitatea Constanței în fața flotei rusești avea să iasă la iveală în chiar anul următor, în contextul faimosului episod al crucișătorului Potëmkin⁴⁸.

Pentru eventualitatea unui atac rusesc dinspre Nord, același M. Ionescu Dobrogianu recomanda fortificarea porțiunii de la Eski-Kalé, considerată mai expusă, supravegherea populației lipovenești rusofone din Deltă, instalarea unei baterii de torpile pe promontoriul de la Tulcea și a unui baraj de torpile la Ceatal, apoi rezistența succesivă la Babadag (pe termen scurt), ulterior la Hârșova, unde se recomanda construirea unui pod peste Dunăre (avea să fie realizat abia în anii 1966-1970). Odată pierdute Hârșova și Isaccea, rezistența în zona Cernavodă devenea inutilă⁴⁹.

În „Memoriul asupra concentrării armatei în ipoteza A” (război contra Rusiei), elaborat în luna decembrie 1909 de către colonelul Ioan Popovici, Corpul 5 Armată avea misiunea de a supraveghea Podul de la Cernavodă; zona optimă de concentrare a grosului trupelor românești era localizată în nord-estul Munteniei și sudul Moldovei din dreapta Prutului, astfel încât, între altele, să fie aproape și de Basarabia, și de Transilvania, și de Dobrogea⁵⁰.

⁴⁵ *Istoria militară a poporului român*, vol. V (1878-1919, Editura Militară, București, 1988, pp. 100-101.

⁴⁶ A. Rădulescu, I. Bitoleanu, *op.cit.*, pp. 403-404.

⁴⁷ M. Ionescu Dobrogianu, *op.cit.*, p. 922.

⁴⁸ A. Rădulescu, I. Bitoleanu, *op.cit.*, p. 404.

⁴⁹ M. Ionescu Dobrogianu, *op.cit.*, pp. 919-921.

⁵⁰ Arhivele Militare Naționale Române – Depozitul Central de Arhivă din Pitești (în continuare A.M.N.R. – D.C.A.P.), fond *M.St.M.* – Secția 3 Operații, dosar nr. crt. 29/1909, filele 1-9.

Pentru eventualitatea unui atac bulgar terestru asupra Dobrogei românești, căpitanul M. Ionescu Dobrogianu remarca, în anul 1904, dificultatea găsirii unei linii de apărare optime. Întrucât ținta cea mai probabilă a atacului bulgăresc era podul de la Cernavodă, ofițerul menționat preconiza organizarea a două linii succesive de apărare, ambele situate la sud de Valea Carasu, anume linia delimitată de văile Urluia și Borungea, cu centrul la Enigea, respectiv linia văilor Peștera și Ikingi-Deré, cu centrul la Medgidia⁵¹. De altfel, în campania de tristă amintire din toamna anului 1916, trupele românești au fost retrase din Dobrogea, după pierderea liniei strategice Constanța-Cernavodă⁵². Într-o broșură cu conținut naționalist, publicată în anul 1919, colonelul Ion Antonescu observa faptul că debarcarea trupelor inamice la Zimnicea, în noiembrie 1916, fusese efectuată numai după atingerea prealabilă a liniei Cernavodă-Constanța, în Dobrogea⁵³.

Și astăzi, posibilitățile de fortificare a zonei dobrogene sunt influențate, sensibil, de clima din provincie. Astfel, caracterul torențial al precipitațiilor, în genere, reduce ca frecvență, conduce la pericolul de inundații și alunecări de teren, cu efecte directe asupra amenajării terenului, executării transporturilor logistice sau manevrării trupelor⁵⁴.

Revenind la rivalitățile româno-bulgare de acum mai bine de un secol asupra Dobrogei, menționăm faptul că, în perioada de mari tensiuni a anilor 1900-1902 (după ce se consumă episodul asasinării profesorului Ștefan Mihăileanu⁵⁵), Marele Stat Major Român a primit permanent informații despre mișcările navelor de război bulgare și ruse din Marea Neagră⁵⁶. De altfel, tot în anul 1900, a fost inițiată construcția capului de pod de la Cernavodă, operațiune care va dura până în anul 1912, având ca scop facilitarea operațiunilor armatei române în Dobrogea și în sectorul estic al Câmpiei Române. Guvernul rus a protestat energic împotriva aceste acțiuni, apreciate drept contrară prevederilor articolului 52 al Tratatului de la Berlin, dar a păstrat o atitudine silențioasă față de acțiunile similare din partea Bulgariei⁵⁷. În anul 1903, generalul Constantin Christescu (n. 1866-d. 1923) a elaborat ipoteza C, pentru eventualitatea unui atac bulgar asupra României⁵⁸.

⁵¹ M. Ionescu Dobrogianu, *op.cit.*, p. 924.

⁵² A. Rădulescu, I. Bitoleanu, *op.cit.*, p. 386.

⁵³ Ion Antonescu, *Români – originea, trecutul, sacrificiile și drepturile lor*, editată de Valeriu Florin Dobrinescu, Editura Moldova, Iași, 1991, p. 75.

⁵⁴ Valentin Dragomirescu, *Dobrogea: o analiză geografico-militară*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2015, pp. 29-31.

⁵⁵ *I.P.E.R.D.*, pp. 200-201.

⁵⁶ G. Preda, *op.cit.*, p. 117.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 113-115.

⁵⁸ P.Otu, *op.cit.*, p. 152 (Detalii în A.M.N.R.- D.C.A.P., fond *M.St.M.* – Secția III Operații, dosar nr. crt. 10, *passim*).

La începutul secolului XX, Direcția Siguranței Generale a Statului a identificat numeroși ofițeri bulgari care treceau granița sub pretextul cumpărării unor materiale necesare armatei bulgare (fân, lemne, etc.) și încercau să stabilească legături cu etnicii bulgari din România și să spioneze obiecte militare⁵⁹. De asemenea, serviciile secrete românești dețineau informații despre antrenarea unor bande de comitagii bulgari de către ofițerii din țara vecină, în scopul de a executa misiuni de spionaj, inclusiv în folosul armatei ruse⁶⁰.

Analizând posibilitatea unui război cu Bulgaria, factorii români de decizie în materie au ajuns la concluzia că statul român nu trebuia să aibă inițiativa deschiderii ostilităților, dar trebuia să fie pregătit pentru operațiuni ofensive, soluția optimă de contracarare a unui atac bulgăresc în Dobrogea fiind concentrarea unei forțe de șoc în Oltenia, pentru a amenința Sofia, teatrului de război dobrogean revenindu-i astfel un rol secundar⁶¹.

În anul 1908 a fost elaborat „*Memoriul asupra concentrării armatei române în ipoteza C*” (război contra Bulgariei). Armata statului vecin era considerată superioară la infanterie și artilerie, dar inferioară la cavalerie. După ce trece în revistă o serie de inconveniente ale concentrării grosului trupelor românești în Dobrogea, autorul memoriului ajunge la concluzia că: „*linia de operație a armatei române prin Dobrogea pune pe bulgari în condiții de apărare așa de bune că, la urma urmei victoria poate să treacă de partea lor*”. Chiar și în eventualitatea unei respingeri a trupelor bulgărești și a unei viitoare urmăririi, acestea aveau posibilități de întărire pe propriul teritoriu⁶². Plecând de la realitatea ambițiilor politico-teritoriale bulgărești în sud-estul Europei, amplificate după obținerea independenței depline, în octombrie 1908, colonelul român Ioan Popovici elabora o variantă omonimă a ipotezei C, în anul 1910. În concepția colonelului Ioan Popovici, pentru statul român și armata acestuia, războiul nu putea fi decât unul ofensiv, pentru a nu da posibilitatea Bulgariei să dobândească vreun ascendent (avantaj). După ce menționează „*dificultățile prea mari ce se întrevăd pentru a putea ajunge la un rezultat eficace, adoptând ofensiva prin Dobrogea*”, formulează soluția unui atac (marș) spre Sofia, pornit din Câmpia Dunării⁶³.

În contextul preparativelor pentru războiul de coaliție contra Imperiului Otoman (primul război balcanic), Serbia și Bulgaria au încheiat, în primăvara anului 1912,

⁵⁹ G. Preda, *op.cit.*, p. 125.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 126.

⁶¹ P.Otu, *op.cit.*, p. 153.

⁶² A.M.N.R.- D.C.A.P., fond M.St.M. – Secția a III-a Operații, dosar nr. crt. 23/1908, filele 20-36.

⁶³ *Ibidem*, dosar nr. crt. 28/1910, filele 1-8.

o convenție militară care prevedea și eventualitatea unui război (defensiv) contra României. Într-o asemenea situație, Dobrogea era luată în calcul ca posibilul teatru de operațiuni militare, la fel ca Dunărea mijlocie sau teritoriul sârbesc⁶⁴.

În ajunul intervenției României în cel de-al doilea război balcanic, la data de 17 iunie 1913, generalul Alexandru Averescu a definitivat un „*Memoriu privitor la îndrumarea operațiunilor armatei române în cazul că ar interveni în conflictul sârbo-bulgar*”. Viitorul mareșal al României aprecia că „*linia de operațiuni care prezintă cele mai multe avantaje pentru înaintarea forțelor principale este mănunchiul care pornește de la Dunăre, din fața punctelor Bechet-Corabia-Turnu Măgurele*”⁶⁵. De altfel, în scurta campanie din vara lui 1913, armata principală de operații a României s-a concentrat în stânga Dunării, sub conducerea prințului moștenitor Ferdinand, trecând ulterior fluviul, pe teritoriul bulgar, în timp ce Dobrogea românească a reprezentat punctul de plecare pentru ofensiva Corpului de Dobrogea, sub comanda generalului Ioan Culcer⁶⁶.

Pe măsură ce se profila tot mai clar posibilitatea unei extinderi teritoriale substanțiale a Bulgariei pe seama Imperiului Otoman, mai ales în Macedonia, în mediile politice, diplomatice și militare românești a început să fie vehiculată ideea unei compensări teritoriale corespunzătoare a statului român. Erau avute în vedere zonele de nord-est al statului bulgar, până la linia Silistra-Varna sau chiar Rusciuk-Varna, considerate drept o acoperire strategică a teritoriului obținut la 1878; ceea ce subestimau sau ignorau promotorii acestor idei era amploarea schimbărilor produse în Dobrogea de Sud, după 1878, în avantajul etnicilor bulgari (și în dezavantajul musulmanilor), atât sub raport demografic, cât și, mai ales, sub raport economico-social. Planurile românești de împingere mai la sud a frontierei terestre cu Bulgaria, în cazul prăbușirii stăpânirii otomane în Balcani, au fost comunicate fără succes la Viena și Berlin, în ianuarie 1901 de către P.P. Carp⁶⁷, apoi de către Ion I.C. Brătianu; în septembrie 1909⁶⁸, dar și la Sofia, în anul 1902, de către însuși regele Carol I⁶⁹.

Extinderea teritorială a statului român în sudul Dobrogei avea să se producă, în condițiile celui de-al doilea război balcanic, în vara anului 1913. Teritoriul dobândit atunci, numit *Cadrilater*, datorită formei sale aproape patrulatere, *Dobrogea de Sud*, sau *Dobrogea Nouă* (în opoziție cu *Dobrogea Veche*, aflată în componența României de la 1878), nu s-a dovedit a reprezenta o acoperire strategică veritabilă a liniei

⁶⁴ D. Bușă, *op.cit.*, p. 246.

⁶⁵ D. Preda, E. Ardekeanu, Al. Oșca, *op.cit.*, p. 67.

⁶⁶ P. Otu, *op.cit.*, p. 160.

⁶⁷ *I.P.E.R.D.*, p. 201.

⁶⁸ K. Hirschins, *op.cit.*, p. 154-155.

⁶⁹ Gh. A. Dabija, *Amintirile unui atașat militar român în Bulgaria (1910-1913)*, Tipografia „Universul”, București, 1936, p. 163; H. Hespaciev, *op.cit.*, pp. 17-18.

Cernavodă-Constanța, nici în anii Primului Război Mondial și nici pe parcursul celor două decenii interbelice⁷⁰. În plus, administrarea Cadrilaterului a pus numeroase și grele probleme administrației românești, unele dintre ele repercutându-se și în planul relațiilor internaționale⁷¹.

În momentul intrării Dobrogei (nordice și centrale) sub jurisdicția statului român, agricultura acestei provincii era grevată, pe de o parte, de moștenirea otomană în domeniul legislației financiare, iar pe de altă parte, de ponderea restrânsă a terenurilor cultivate în raport cu cele necultivate (bălți, mlaștini etc.).

O caracteristică esențială a sistemului otoman de proprietate funciară era plasarea celor mai întinse terenuri arabile în categoria *mirié*, adică nu în proprietatea deplină a cultivatorilor, ci doar în folosința ereditară a acestora, revocabilă în cazul necultivării repetate a pământului încredințat de către stat, personificat prin sultan. Legile privind Dobrogea emise de către autoritățile românești în 1880 și 1882, au prevăzut transformările proprietăților de tip *mirié* în proprietăți particulare depline, în schimbul plății unor sume eșalonate pe 15 ani. Legea din 1884 a prevăzut re-eșalonarea sumelor respective pe 20 ani, în paralel cu posibilitatea alternativă a cedării unei treimi din suprafețele *mirié*, în schimbul recunoașterii dreptului de proprietate deplină asupra restului pentru deținători⁷². Ca urmare a confiscărilor de „*treimi*” și a altor măsuri etatizante, statul român și-a însușit un total de 165.142 de hectare (127.843 în jud. Constanța și 37.309 în jud. Tulcea), reprezentând circa 1/9 din suprafața Dobrogei românești. Din acest total, 60.552 de hectare au rămas în proprietatea statului, iar restul (aproape 2/3) a fost distribuit populației băștinașe sau coloniștilor aduși în zonă⁷³.

Mult mai mult decât din confiscări, statul român și-a sporit rezerva funciară dobrogeană în urma lucrărilor de punere în valoare a teritoriului (asanări, desecări, deșteleniri, des-mălăștiniri etc.). Astfel, între anii 1884 și 1905, suprafața cultivată a Dobrogei românești a crescut de la 240.000 de hectare la peste 800.000 de hectare⁷⁴. Lucrările în cauză au contribuit și la ameliorarea stării igienico-sanitare, bălțile și mlaștinile reprezentând un mediu prielnic pentru o gamă largă de agenți bio-patogeni⁷⁵.

⁷⁰ G. Ungureanu, *op.cit.*, pp. 67-75.

⁷¹ *Ibidem*, *passim*.

⁷² Ioan N. Roman, *Proprietatea imobiliară rurală în Dobrogea*, în vol. *Dobrogea – 50 de ani de viață românească (1878-1928)*, director C-tin Brătescu, secretar I. Georgescu, Cultura Națională, București, 1928, pp. 285-286.

⁷³ Toma Ionescu, *Asupra proprietăților și colonizărilor în Dobrogea*, în volumul *Dobrogea – 50 de ani...*, p. 278.

⁷⁴ Gheorghe Iacob, *Repere ale evoluției economice*, în *Istoria românilor* (tratat academic), vol. VII, T2; *De la Independență la Marea Unire (1878-1918)*, coord.: acad. Gh. Platon, Ed. Enciclopedică, București, 2003, p. 167.

⁷⁵ M. Ionescu Dobrogianu, *op.cit.*, p. 204.

Rezultatul cumulat al măsurilor constructive și, respectiv, coercitiv-etatizante, aplicate de către autoritățile românești în Dobrogea, în domeniul funciar, a constituit o bază solidă pentru redistribuire de proprietate, prin vânzare-cumpărare. Până în anul 1908, statul român a vândut un total de 400.452 de hectare de teren arabil dobrogean, din care circa 2/3 (260.163 ha.) către etnici români (coloniști sau băștinași), iar 140.379, unor cetățeni români de alte etnii⁷⁶. Între timp, în anul 1903, fusese emisă o lege de împrumut a luptătorilor în Războiul de Independență (1877-1878) cărora li se acordau 2000 de m² cămin de casă, plus loturi a câte 8 hectare, în schimbul unor sume plătibile în 60 de anuități; în plus, ei beneficiau de scutire de impozit pe timp de cinci ani și de ajutor pentru ridicarea caselor și pentru procurarea de vite și de unelte agricole, dar și de pomi roditori și duzi din pepinierele statului⁷⁷.

Totuși, randamentul culturii plantelor era unul scăzut, comparativ cu restul țării, fapt explicabil fie prin proporția mai mică a vitelor de plug (24 la 100 de hectare, comparativ cu 36 în Moldova și Muntenia)⁷⁸, fie prin dependența de condițiile de climă, foarte fluctuante⁷⁹.

O ramură de activitate bine reprezentată în Dobrogea românească antebelică era creșterea animalelor. Astfel, la începutul secolului trecut, provincia adăpostea a opta parte din efectivele de oi și capre ale României de atunci; numărul de oi pe cap de locuitor dobrogean (3) era superior oricărei țări din Europa (Grecia – 2,5, Bulgaria – 2, Serbia -1,5 etc.)⁸⁰. În anul 1904, în județele Constanța și Tulcea, se înregistrau câte un cal la 2,7 respectiv 3 locuitori, o cornută mare la 1,38, respectiv 2,44 locuitori, o cornută mică la 3,7, respectiv 1,2 locuitori, un porc la 6, respectiv 5,8 locuitori⁸¹.

Datorită condițiilor specifice și a măsurilor luate de către autoritățile centrale și locale, Dobrogea nu a fost afectată de mișcările țărănești care au zguduit Vechiul Regat al României între anii 1888 și 1907.

Dacă industrializarea propriu-zisă a înregistrat puține progrese în Dobrogea anilor 1878-1913, nu același lucru se poate spune despre comunicații și comerț. O etapă importantă pentru legarea Dobrogei de restul teritoriului românesc o reprezintă anii 1890-1895, când consemnăm înființarea Navigației Fluviale Române (1890), apoi a Serviciului Maritim Român (1895) aproape concomitent cu inaugurarea podului de la Cernavodă⁸². De fapt, constituirea liniei ferate

⁷⁶ Marin Vlădescu-Olt, *Constituția Dobrogei*, Tipografia „Doru P. Cucu”, București, 1908, pp. 131-132.

⁷⁷ A. Rădulescu, I. Bitoleanu, *op.cit.*, pp. 358, 370.

⁷⁸ M. Ionescu Dobrogianu, *op.cit.*, p. 935.

⁷⁹ A. Rădulescu, I. Bitoleanu, *op.cit.*, p. 371.

⁸⁰ M. Ionescu Dobrogianu, *op.cit.*, p. 936.

⁸¹ *Ibidem*, p. 796.

⁸² Gh. Iacob, *Repere ale evoluției economice...*, p. 120.

București-Fetești și a unui pod transdanubian fuseseră prevăzute într-o lege adoptată în iunie 1882, iar trei ani mai târziu, constituirea podului peste Dunăre și reconstruirea portului Constanța au fost declarate lucrări de utilitate publică; urmând câțiva ani de licitații eșuate⁸³.

În 1887, Ministerul Lucrărilor Publice a renunțat la ideea unei licitații, înființând un serviciu special, sub conducerea inginerului Anghel Saligny (n. 1854 - d. 1925), care, ajutat de alți ingineri români, a elaborat un proiect, definitivat și admis în anul 1889, când încep și lucrările efective⁸⁴. După șase ani, Dobrogea era legată de Muntenia, în zona Fetești-Cernavodă, prin cel mai lung complex de poduri din Europa și al doilea din lume⁸⁵. Între Cernavodă și Constanța, fusese construită, încă din perioada otomană (1857-1862), de către o companie britanică, o linie feroviară⁸⁶. Județul Tulcea, neracordat la restul Dobrogei (și al țării) printr-o cale ferată, avea să cunoască o dezvoltare mai lentă decât Constanța⁸⁷. Rețeaua rutieră dobrogeană însemna, în anul 1900, două căi naționale (Constanța-Babadag-Tulcea și Tulcea-Ghecet), 41 de șosele vecinale și 9 șosele comunale⁸⁸.

După răscumpărarea de la compania britanică „*Danube and Black Sea Railway and Küstenge Harbour Company Ltd.*” (aceeași care construisese calea ferată Constanța-Cernavodă), lucrările de modernizare a portului Constanța au debutat la 16 octombrie 1896, fiind încredințate companiei franceze Hallier, iar după falimentul acesteia (1899), tot inginerului Anghel Saligny⁸⁹.

Tot în anul 1899, este inaugurat trenul direct Berlin-Constanța, iar șase ani mai târziu este dat în folosință cablul submarin Constanta-Istanbul⁹⁰, metropola nord-dobrogeană impunându-se ca un punct nodal între Europa Centrală și Orientul Apropiat. La 27 septembrie 1909, în prezența familiei regale și a membrilor guvernului, au avut loc festivitățile de inaugurare a portului Constanța, ocazie cu care, în mod simbolic, vaporul „Iași” a fost încărcat cu cereale destinate exportului, de la prima magazie-siloz construită de A. Saligny, prezent și el la eveniment⁹¹.

Între 1889 și 1913, volumul comerțului practicat în portul Constanța a crescut de la 89.400 tone la 1,5 milioane de tone, reprezentând o treime din întregul export al României de atunci, inclusiv 85% din cantitatea de petrol exportată⁹². În prezent,

⁸³ M. Ionescu Dobrogianu, *op.cit.*, p. 676.

⁸⁴ A. Rădulescu, I. Bitoleanu, *op.cit.*, p. 367.

⁸⁵ V. Dragomirescu, *op.cit.*, p. 192.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 168.

⁸⁷ A. Rădulescu, I. Bitoleanu, *op.cit.*, p. 369.

⁸⁸ M. Ionescu Dobrogianu, *op.cit.*, p. 684.

⁸⁹ V. Dragomirescu, *op.cit.*, p. 169.

⁹⁰ A. Rădulescu, I. Bitoleanu, *op.cit.*, pp. 402-403.

⁹¹ *Ibidem*, p. 403.

⁹² *Ibidem*, p. 371.

prin portul Constanța trec circa 15 milioane de tone anual⁹³. Revenind la cumpăna secolelor XIX și XX, mai menționăm faptul că în perioada aceea, circa 90% din volumul comerțului exterior românesc se desfășura cu statele occidentale (inclusiv Austro-Ungaria), 8% cu statele balcanice (inclusiv Imperiul Otoman) și doar 2% cu Imperiul Rus⁹⁴.

La o treime de secol după intrarea în componența României, Dobrogea devenise cea mai urbanizată provincie, dintre cele patru ale Vechiului Regat, cu o pondere a populației orășenești de 25%, comparativ cu sub 10% în Oltenia, 18% în Moldova și circa 22% în Muntenia, datorită Capitalei (media pe țară: 18,4%)⁹⁵.

Acțiunile autorităților românești de punere în valoare a teritoriului dobrogean și de etatizare a unor terenuri agricole, coroborate cu dezvoltarea căilor de comunicație, au creat o bază solidă pentru procesul de colonizare a provinciei dintre Dunăre și Mare. Nu lipsit de importanță este faptul că, după darea în folosință a Podului de la Cernavodă, colonizarea a cunoscut o accelerare sensibilă⁹⁶. La rândul său, colonizarea a transformat considerabil structura etno-demografică a provinciei dintre Dunăre și Mare.

Astfel, în anul 1913, *Dobrogea Veche* avea o populație totală de 384.420 de locuitori (de peste 2,5 ori mai multe decât la 1880), dintre care 209.571 în județul Constanța și 170.859 în județul Tulcea⁹⁷. Etnicii români alcătuiau majoritatea absolută a populației (216.425 locuitori, 56,9%), ponderea lor fiind ceva mai mare în județul Constanța față de Tulcea (61,6%, față de 51,1%). Pe locul al doilea se clasau etnicii bulgari, în număr de 51.149 (13,4%), urmați de turco-tătari (41.442 de locuitori sau 10,9%). Rușii și lipovenii, în număr de 35.849, reprezentau 9,4% din populație, iar cei 9.999 de greci formau 2,6% din totalul populației⁹⁸.

Dintre cei peste 200.000 de etnici români din Dobrogea Veche, înregistrați în anul 1913, numai un sfert (24,2%) erau *dicieni* (români aflați acolo la 1878 sau urmași ai acestora), în timp ce 39,5% erau *cojani* (proveniți din zonele de câmpie ale Munteniei și Olteniei, 21,8% erau *mocani* (proveniți din Transilvania și Banat, aflate sub dominație ungară), 8% erau moldoveni din dreapta Prutului, iar 5,6% erau români basarabeni⁹⁹. Remarcabilă este și creșterea ponderii românilor în județul

⁹³ V. Dragomirescu, *op.cit.*, p. 39.

⁹⁴ G. Preda, *op.cit.*, pp. 115-116.

⁹⁵ Veličko Georgiev, Stajko Trifonov (săstaviteli), *Istorija na Bălgarite (1878-1944) v dokumenti*, Tom I, 1878-1912, Prosveta, Sofija, 1996, p. 561.

⁹⁶ M. Ionescu Dobrogianu, *op.cit.*, p. 931.

⁹⁷ A. Rădulescu, I. Bitoleanu, *op.cit.*, p. 360.

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ Constantin Iordache, *Rumînskata Kalifornija: integriraneto na Severna Dobrudža v Rumînija (1878-1913)*, în *Istoričeski Pregled*, 57, nr. 3-4/2001, p. 63.

Tulcea, între anii 1908 și 1913, de la circa 40% (62.204 din 154.147)¹⁰⁰, la 51%¹⁰¹. O zonă cu o importantă pondere a populației neromânești rămâne Delta Dunării, unde prefectul Ioan Nenițescu încercase, la finele secolului al XIX-lea, să demareze o acțiune colonizatoare¹⁰². Ponderea etnicilor români crescuse nu numai din punct de vedere demografic, ci și social-economic, relevant fiind, în acest sens, și faptul că Dobrogea era singura provincie a Vechiului Regat din anul 1912, în care aceștia erau mai bine reprezentați în mediul urban decât în cel rural (80.45%, față de 48,2%)¹⁰³.

Așa cum am văzut, bulgarii nord-dobrogeni au înregistrat o scădere cu o treime a ponderii demografice (de la 19,9 la 13,4 procente), însă, în cifre absolute, numărul lor a cunoscut o creștere importantă, de la circa 30.000 la peste 51.000, reprezentând un spor de 70% în curs de 33 de ani (1880-1913). Conform unor surse românești, această creștere s-ar fi datorat și imigrărilor bulgărești din Basarabia de Sud, cauzate de revocarea de către autoritățile țariste a privilegiilor acordate la începutul secolului al XIX-lea coloniștilor bulgari¹⁰⁴.

Ponderea etnicilor bulgari în viața economico-socială rurală a provinciei a rămas, după toate indiciile, superioară celei demografice propriu-zise. O statistică din anul 1906, pusă în circulație de către Vasile M. Kogălniceanu și preluată de către propagandistul bulgar Ivan St. Penakov, în anii interbelici, consemna, pe teritoriul județului Tulcea, un total de 9.742 de gospodării agricole românești, însumând 97.000 de hectare (în medie, circa 10 hectare per gospodărie), respectiv 5.794 de gospodării agricole bulgărești, însumând 85.504 hectare (în medie, circa 15 ha per gospodărie)¹⁰⁵. Deputatul de origine macedo-română Achile Pinetta arăta, în ședința parlamentară din 8 aprilie 1922, fără a fi contrazis de auditori sau de alți vorbitori, că etnicii bulgari nord-dobrogeni reușiseră să profite de oportunitățile oferite de stipulațiile regimului funciar românesc, dispunând de acte de proprietate și de rezerve financiare suficiente nu doar pentru plata taxelor de transformare a proprietăților *mirié* în proprietăți private depline, ci și pentru efectuarea unor achiziții de terenuri¹⁰⁶.

Situația turco-tătarilor dobrogeni, în ciuda raporturilor bune cu autoritățile românești în plan politic și cultural, a cunoscut o degradare sensibilă din punct de vedere economico-social. Numărul lor, în cifre absolute, rămâne același,

însă ponderea demografică procentuală scade de aproape trei ori, între 1880 și 1913, de la 31% la 11%, în timp ce suprafața arabilă deținută s-a redus la nu mai mult de o șesime; au contribuit la această dramatică involuție mai mulți factori socio-culturali: lipsa unei tradiții otomane a actelor scrise, bariera de limbă, conservatorismul islamic, dar și anumite atitudini și conduite ale funcționarilor români¹⁰⁷. Precaritatea condițiilor de viață ale musulmanilor dobrogeni și-a pus amprenta și asupra gradului de alfabetizare (foarte redus, deși cele două județe dobrogene ocupau, în 1912, locurile 2-3 între cele 32 de județe ale Vechiului Regat, la acest capitol)¹⁰⁸, ca și a stării igienico-sanitare, casele lor fiind considerate „adevărate focare de infecție”¹⁰⁹.

La intrarea în componența statului național modern român (1878), teritoriul nord și central-dobrogean era considerat de către români drept o zonă de maximă vulnerabilitate, din cauze multiple (poziția trasdanubiană, compoziția etno-demografică, situația economică precară etc.). Principalele temeri erau legate de afinitățile și conivențele între Rusia și Bulgaria. În vederea salvării și a consolidării suveranității sale în Dobrogea statul român a luat o serie de măsuri, atât pe plan politico-militar și militar, cât și în plan etno-politic (în subsidiar, economico-social, cultural etc.). Măsurile militare propriu-zise (înființarea Diviziei de Dunăre și a Diviziei de Mare, dislocarea în zonă a Corpului V Armată, edificarea capului de pod de la Cernavodă etc.), grevate de o serie întreagă de dificultăți și lipsuri obiective, au dat rezultate limitate, însă opțiunile de securitate ale României și echilibrul european antebelic au compensat acest dezavantaj. Un succes remarcabil au avut măsurile din cea de-a doua categorie (punerea în valoare a teritoriului, dezvoltarea căilor de comunicații și a portului Constanța, colonizarea etc.), în esența lor, de tip constructiv-integrator și numai ocazional de tip coercitiv. Acestea au condus la integrarea deplină a Dobrogei în edificiul național-statal românesc, proces ce se va dovedi ireversibil, în contextul afirmării principiului autodeterminării naționale și în condițiile opțiunii românești de politică externă din august 1916.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *Istoria militară a poporului român*, vol. V, (1878-1919), Editura Militară, București, 1988.
2. *Istoria politicii externe românești în date*, coord.: Ion Calafeteanu, Editura Enciclopedic, București, 2003.

¹⁰⁰ Romulus Seișanu, *Dobrogea, Gurile Dunării și Insula Șerpilor*, Tipografia „Universul”, București, 1928, p. 193.

¹⁰¹ Vezi *supra*, nota 97;

¹⁰² M. Ionescu Dobrogianu, *op.cit.*, pp. 268-269.

¹⁰³ Răzvan Limona, *Populația Dobrogei în perioada interbelică*, Semănătorul, editură on-line, august 2009, Tulcea, p. 26, text disponibil pe site-ul tulcealibrary.com, accesat la 29.08.2019.

¹⁰⁴ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Președinția Consiliului de Miniștri*, dosar nr. crt. 131/1939, f. 31-32.

¹⁰⁵ *Apud* Ivan St. Penakov, *L'entente bulgare-roumaine. Premises*, Imprimerie T.F. Tchipeff, Sofia, 1939, pp. 20-21.

¹⁰⁶ „Monitorul Oficial – Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 20 din 30 aprilie 1922, ședința din 8 aprilie 1922, în volumul „*Sesiunea ordinară 1921-1922*”, Imprimeria Națională, București, 1922, p. 347.

¹⁰⁷ M. Ülküsal, *Dobruça ve Türkler*, Araştırma Türk Kültürü Enstitüsü, Ankara, 1966, pp. 24-44.

¹⁰⁸ A. Rădulescu, I. Bitoleanu, *op.cit.*, p. 394.

¹⁰⁹ M. Ionescu Dobrogianu, *op.cit.*, p. 61.

3. ***, *Istoria românilor* (tratat academic), vol. VII, T1; *Constituirea României moderne (1821-1878)*, ediția a II-a revăzută și adăugită, coord. : acad. Dan Berindei, Editura Enciclopedică, București, 2015.
4. ***, *Istoria românilor* (tratat academic), vol. VII, T2; *De la Independență la Marea Unire (1878-1918)*, coord.: acad. Gh. Platon, Ed. Enciclopedică, București, 2003.
5. ***, *La Dobroudja*, edité par l'Union de savants, artists et ecrivains bulgares, Sofia, 1918.
6. ***, Monitorul Oficial – Dezbaterile Adunării Deputaților, nr. 20 din 30 aprilie 1922, ședința din 8 aprilie 1922, în volumul *Sesiunea ordinară 1921-1922*, Imprimeria Națională, București, 1922.
7. ***, *Novi očerki po bălgarskata istorija (1878-1948)*, săstavitel Marija Radeva, f.ed., Sofija, f.a.
8. Ion Antonescu, *Românii, originea, trecutul, sacrificiile și drepturile lor*, ediție Valeriu Florin Dobrinescu, Editura Moldova, Iași, 1991.
9. Arhivele Militare Naționale Române – Depozitul Central de Arhivă (Pitești), Fond *Marele Stat Major, Secția III Operații*, dosarele nr. crt. 10, 12, 17, 23, 24, 28, 29.
10. Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Președinția Consiliului de Miniștri*, dosar nr.crt. 131-1939.
11. Constantin Brătescu, *Monografia Cadrilaterului*, Cernăuți, 1938.
12. Daniela Bușă, *Modificări politice și teritoriale în sud-estul Europei (1878-1914)*, Editura Paideia, București, 2003, p. 48-57.
13. Valentin Ciorbea (coord.), *Dobrogea (1878-2008). Orizonturi deschise prin mandat european*, Editura EX PONTO, Constanța, 2008.
14. Gheorghe A. Dabija, *Amintirile unui atașat militar român în Bulgaria (1910-1913)*, Tipografia ziarului „Universul”, București, 1936.
15. Sorin Liviu Damean, *România și Congresul de Pace de la Berlin (1878)*, Editura Mica Valahie, București, 2011.
16. *Dobrogea: 50 de ani de viață românească (1878-1928)*, director: Constantin Brătescu, secretar: I. Georgescu, Cultura Națională, București, 1928.
17. Valentin Dragomirescu, *Dobrogea: analiza geografico-militară*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2015.
18. George Ene, *Eminescu, securitatea și siguranța națională a României*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2014.
19. Veličko Georgiev, Stajko Trifonov (săstaviteli), *Istorijska na Bălgarite (1878-1944) v dokumenti*, Tom I, 1878-1912, Prosveta, Sofija, 1996.
20. Hristofor Hesapciev, *Amintirile unui fost diplomat bulgar în România (1905-1910)*, traducere de Daniel Cain, Editura Fundației PRO, București, 2003.
21. Keith Hitchins, *Românii (1866-1947)*, ediția a treia, traducere de George G. Pora și Delia Răzdolescu, Editura Humanitas, București, 2004.
22. Dobrogianu Marin Ionescu, *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea. Geografia matematică, fizică, politică, economică și militară*; Atelierele Grafice Socec, București, 1904.
23. Constantin Iordache, *Rumînskata Kalifornija: integriraneto na Severna Dobrudža v Ruminija (1878-1913)*, în *Istoričeski Pregled*, 57, nr. 3-4/2001.

24. Constantin Iordan, *Dobrogea (1878-1940) în istoriografia bulgară post-comunistă*, Editura Academiei Române, 2013.
25. Constantin Iordan, *România și relațiile internaționale în sud-estul european (1919-1924). Probleme ale păcii, securității și cooperării*, Editura ALL, București, 1999.
26. Antonina Kuzmanova, *Le caractères bulgare de la Dobrodja vu par les Roumains. Propagande et mire en comideration des réalités (1878-1944)*, în „Etudes balkaniques”, 29, nr. 31, 1993.
27. Limona, Răzvan, *Populația Dobrogei în perioada interbelică*, Semănătorul, editură on-line, Tulcea, august 2009, text disponibil pe site-ul tulcealibrary.com, accesat la data de 29.08.2019;
28. William Miller, *The Ottoman Empire and its successors (1801-1927)*, Cambridge, 1927.
29. Ioan Munteanu, *Cadrilaterul, istoria unei controversă (1878-1919)*, în *Anuarul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară*, București, 1997.
30. Blagovest Njagulov, *Les images de l'autre chez les Bulgares et les Roumaines (1878-1944)*, în *Etudes balkaniques*, 31, nr. 2/1995.
31. Stevan K. Pavlowitch, *Istoria Balcanilor (1804-1945)*, traducere de Andreea Doica, Editura Polirom, Iași, 2002.
32. Ivan St. Penakov, *L'entente bulgaro-roumaine. Premisses*, Imprimerie T.F. Tchipeff, Sofia, 1939.
33. Žeko Popov, *La situation et les luttes des Bulgares de la Dobroudja de Nord (1878-1913)*; în „Bulgarian Historical Review”, 19, nr. 1/1991.
34. Joseph V. Poppov, *La Dobroudja et les relations bulgaro-roumaines*, Liège, 1935.
35. Dumitru Preda, Alexandru Oșca, Eftimie Ardeleanu, *Proiecte și planuri de operații ale M.St.M. Român (până în anul 1916)*, editată de Comisia Română de Istorie Militară, București, 1992.
36. Adrian Rădulescu, Bitoleanu, Ion, *Istoria Dobrogei*, ediția a II-a, Editura EX PONTO, Constanța, 1998.
37. Florin Anghel, Mariana Cojoc, Magdalena Tiță coord., *Români și bulgari. Provocările unei vecinătăți*, Editura Cartea Universitară, București, 2007.
38. Romulus Seișanu, *Dobrogea, Gurile Dunării și Insula Șerpilor*, Tipografia „Universul”, București, 1928.
39. Robert Stănciugel, Liliana Monica Bălașa, *Dobrogea între secolele VII-XIX. Evoluție istorică*, Editura D.C. Promotions, București, 2005.
40. George Ungureanu, *Problema Cadrilaterului în contextul relațiilor româno-bulgare (1919-1940)*, Editura Istros, Brăila, 2009.
41. Müstecib Ülküsal, *Dobruça ve Türkler*, Aratşirma Türk Kültürnii Enstitutu, Ankara, 1966.
42. Marin Vlădescu-Olt, *Constituția Dobrogei*, Tipografia „Doru P. Cucu”, București, 1908.
43. Gheorghe Zbucă, *România și războaiele balcanice (1912-1913). Pagini de istorie sud-est europeană*, Editura Albatros, 1999.

CONCEPȚIA STATULUI MAJOR GENERAL AL ARMATEI PRIVIND APĂRAREA DOBROGEI LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

Dr. Ion RÎȘNOVEANU

Cercetător științific III, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”

La începutul secolului al XX-lea, ofițerii de stat-major din cadrul Statului Major General al Armatei au elaborat doctrina de apărare a României. Aceștia au avut în vedere, în primul rând, situația în care țara noastră ar fi trebuit să adopte o politică militară defensivă. Astfel, planificatorii militari români, având ca instrumente de lucru și rapoartele atașajilor militari ai României de la Petersburg și Sofia, au identificat, pentru ținutul dintre Dunăre și Marea Neagră, doi posibili agresori, respectiv Rusia imperială și Bulgaria. De aceea, teoreticienii militari de la București au realizat planuri detaliate prin care se urmărea pregătirea aliniamentelor defensive în Delta Dunării și în zona de coastă a Mării Negre, în cazul unei agresiuni din partea Rusiei, dar și în sudul Dobrogei, zonă devenită deosebit de sensibilă după intrarea în vigoare a prevederilor Păcii de la București din 1913, în urma căreia României i-au revenit județele Durustor și Caliacra sau Cadrilaterul, așa cum apare această regiune pe hărțile militare românești, în cazul unui posibil atac al armatei bulgare.

Cuvinte cheie: Primul Război Mondial, armata română, doctrină militară, atașați militari, aliniament defensiv

1. PRIMELE MĂSURI MILITARE LUATE DE STATUL MAJOR GENERAL AL ARMATEI ROMÂNE PENTRU APĂRAREA DOBROGEI LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

Studiile întocmite în perioada 1878-1913 au evidențiat faptul că, din punct de vedere militar, Dobrogea, fără Silistra și pozițiile sale fortificate, reprezenta o povară pentru sistemul defensiv al României moderne care necesita lucrări genistice și concentrări de forțe ce ar fi slăbit apărarea circumscrisă conceptului multizonal¹. Totuși, chiar și în aceste condiții, Statul Major General al Armatei Române concepea organizarea apărării integrității teritoriale a țării într-un sistem unitar în care Dobrogea juca rolul unui avanpost strategic ce ar fi testat în cadrul unei confruntări militare de amploare, potențialul militar al armatei și statului român².

Înainte de Primul Război Mondial, în concepția Statului Major General al Armatei Române, Dobrogea de Sud era privită ca o eventuală zonă de concentrare a armatei bulgare și ca aliniament de plecare la ofensivă a acesteia în cazul unei agresiuni asupra ținutului dintre Dunăre și Marea Neagră³.

Apărarea Dobrogei a fost concepută de către stat-majoriștii români prin dispunerea în acoperirea frontierei, pe lângă marile unități existente, și a trupelor de grăniceri, infanterie și cavalerie, cu misiuni de supraveghere și recunoaștere. O primă poziție de apărare, cu caracter relativ insular, cuprindea aliniamentele fortificate Turtucaia, Silistra și Bazargic, situate în spațiu la distanțe apreciable, măsurând în linie dreaptă, în lungul frontului, 113 km. Cea de-a doua poziție trecea pe aliniamentul situat între partea centrală a podișului Dobrogei de Sud spre Canlia (imediat în nord-estul lacului Bugeac) și Mangalia, în timp ce a treia poziție urma aliniamentul Rasova, Cobadin, Topraisar. În final, a patra poziție includea *capul de pod* de la Cernavoda, apoi se continua pe aliniamentul Medgidia-Agigea.

La începutul secolului al XX-lea, în opinia unor cercetători militari, precum colonelul Marin Ionescu-Dobrogeanu, apărarea Dobrogei se caracteriza prin existența unor deficiențe majore cel puțin în fața unui atac ce ar fi venit dinspre sud sau de pe mare. De aceea, bun cunoscător al realităților din teren, renumitul istoric militar propunea un sistem de pază a frontierei mai economic și mai eficace.

¹ Locotenent-colonel Ioan Munteanu, *Cadrilaterul – istoria unei controversă*, în, *Anuarul de studii de politică de apărare și istorie militară. 1997*, Editura Pro Transilvania, București, 1997, p. 185.

² Arhivele Militare Române (în continuare A.M.R.), fond Microfilme, P.II 1922, c. 418.

³ Arhivele Naționale Române (în continuare A.N.R.), fond Casa Regală, vol. I, dosar Nr. 2/1913, ff. 2-12.

Organizarea în teren la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, în ceea ce privește apărarea frontierei de sud a Dobrogei, era pusă în slujba a opt companii de infanterie permanente și nepermanente desfășurate inegal pe o distanță de 131 km. Acestea erau poziționate la anumite pichete ce scrutau linia frontierei în mod neregulat, distanțele dintre ele fiind destul de mari, fără mijloace de legătură. Mai mult, relieful accidentat din zonă se constituia într-un factor potrivnic ce limita și mai mult eficacitatea apărării. Astfel, un batalion permanent era așezat la Ostrov, cu trei companii dislocate în această localitate, și una la Asarlîc, la nu mai puțin de 69 km distanță pe frontieră.

Dacă paza frontierei în imediata vecinătate a orașului sus-menționat până la pichetul 14 era realizată rarefiat de soldații celor trei companii amintite, de la pichetul 28 spre Asarlîc dispozitivul era asigurat de Compania a IV-a a batalionului. Intercalat, pichetele 22-28 erau asigurate de o altă companie a Regimentului 34 Infanterie.

Rezumând acest sector, rezulta că cei 68,4 km erau ocupați de cinci companii, problema cea mai mare fiind că în afara pichetelor din Regimentul 34 Infanterie, restul erau nepermanente, soldații fiind de cele mai multe ori conștrâși din satele învecinate, majoritatea de etnie bulgară. Aprovizionarea era proastă, văile ce întretăiau frontiera se lăsau, apoi, spre cursul Dunării, obligând mijloacele de transport să facă ocolișuri mari. La răsărit de Asarlîc, spre Mangalia, paza era efectuată de alte trei companii, inclusiv cea din orașul de la malul mării. Din nou, o companie a Regimentului 34 Infanterie se intercala cu o companie de la graniță pe parcursul pichetelor 29-40, adică pe o porțiune de 37 km. În Mangalia, serviciul de pază era efectuat de o companie permanentă care asigura cinci pichete, de la 41 la 45, acoperind o distanță de 27 de km până la mare⁴.

Dezavantajele acestui sistem constau, după cum remarcă și colonelul Ionescu-Dobrogeanu în studiul său, în dificultățile apărute la nivel de comunicare și aprovizionare între pichete, ce se datora reliefului potrivit, frontiera fiind brăzdată de văi fără drumuri amenajate, acest lucru pricinuind greutate și la schimbarea oamenilor în cadrul trupei. De asemenea, se remarca, încă de pe atunci, faptul că în spatele acestei linii de pichete nu mai exista nici un alt stabiliment sau concentrare de forțe care să întâmpine o grupare inamică sau un grup restâns ce ar fi reușit să treacă de unul din punctele de supraveghere a frontierei. În acest sens, acesta propunea un sistem radial de dispunere a trupelor în apropierea graniței, din care să se poată ajunge mai ușor la orice punct de supraveghere de pe frontiera de sud, în condițiile în care cele două companii ale Regimentului 34 Infanterie ar fi trebuit aduse la Cuzgun și Enghez pentru instrucție.

⁴ Marin Ionescu Dobrogeanu, *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea*, Atelierele Grafice „I.V. Socecu”, București, 1904, p. 913.

Tot aici ar fi trebuit să se afle și centrele de concentrare pentru cele două batalioane în compunerea cărora intrau celelalte companii dispuse pe graniță. Ele ar fi supravegheat frontiera împărțită în mod aproape egal, de la Cuzgun pe o rază de 67 km și de la Enghez până la Marea Neagră pe o rază de 64 km. Batalionul de la Cuzgun ar fi trebuit să trimită o companie la Ostrov dispusă pe o distanță de 14 km, o alta la Cuiugiuk păzind frontiera pe 12 km, o a treia la Parachioi pe o lungime de alți 19 km, ultima având sectorul de acțiune tot în interior, la Asarlîc, fiindu-i destinați 15 km de frontieră.

Cel de-al doilea batalion, de la Enghez, avea o companie la Bairam-Dede pentru a supraveghea o zonă de 16 km, a doua la Caraormer pe 21 km de frontieră, o a treia la Sarighiol avea să păzească granița pe 21 de km, în timp ce companiei dispusă la Mangalia îi erau arondați ultimii 10 km rămași până la litoral. Comparativ cu așezarea din teren, unei companii nu-i erau arondați mai mult de 18 km față de 36 cât era la momentul respectiv. În plus, grație sistemului de concentrare radial, legătura între companii s-ar fi realizat mai lesne. În plus, cele două centre se puteau constitui în o a doua linie de apărare în spatele frontierei. Se propunea și crearea unei linii telefonice care să conecteze pichetele și, pe viitor, era necesară conceperea unui plan care să lege aceste puncte de pe frontieră cu o șosea modernă și practică.

2. PREGĂTIRI DOCTRINARE ȘI PRACTICE PENTRU APĂRAREA LINIEI DUNĂRII ÎN FAȚA UNUI ATAC EXECUTAT DINSPRE NORD

În deschiderea analizei pe care o făcea sistemului defensiv și planurilor tactice de deplasare și acțiune în Dobrogea în funcție de atacurile ce ar fi putut veni din nord, din sud sau dinspre litoral, colonelul Marin Ionescu-Dobrogeanu realiza o interesantă asemănare metaforic-antropologică a Dobrogei, descriindu-o ca pe *un trunchiu de care se srpjină corpul întregii noastre Țări*⁵. Din observațiile asupra războaielor ruso-turce care au avut loc în secolul al XIX-lea, în urma analizei manevrelor executate de marile formațiuni militare ale celor două imperii pe teritoriul dobrogean, autorul trasează liniile generale din care reiese valoarea acestui ținut atunci când se concepe un plan strategic de operațiune în zona carpato-danubiano-pontică. Importanța formațiunilor morfologice prezente în Dobrogea, caracterul de fortăreață impregnat de mărginirea provinciei de către fluviul Dunărea pe care aceasta i-l conferă, constituiau elemente de luat în seamă atunci când se realiza o analiză geostrategică a importanței teritoriului în discuție.

Așa cum reiese din aceeași comparație plastică amintită mai devreme, *...linia de apărare Focșani-Nămoloasa-Galați este ca o cingătoare de oțel cu care maiorul*

⁵ *Ibidem*, p. 915.

*Schumman a înzestrat Țara noastră, această cingătoare neservind la nimic, câtă vreme nu vom căuta să păstrăm neatins trunchiul de reazim, Dobrogea...*⁶. Tendința țărilor de a transforma Marea Neagră într-un lac rusec în marșul lor către Constantinopol, a conferit provinciei trans-danubiene o importanță sporită în războaiele pe care aceștia le-au dus împotriva turcilor și aliaților lor până la 1877.

Din această cauză, rușii au trecut Dunărea cu grosul trupelor în Dobrogea, nu în Muntenia sau Oltenia. Într-adevăr, războiul din 1854-1855 era plănuțit a se da în Dobrogea, unde armata țarului își concentrase grosul trupelor, și, cel mai sigur, așa s-ar fi întâmplat dacă nu ar fi intervenit holera. Direcția de atac a rușilor, pentru a scoate din circuit prețiosul aliat român într-un potențial război cu Europa de Apus, ar fi fost eliminarea liniei Focșani-Nămoloasa printr-un atac în ariergardă dinspre Hârșova, însă acest lucru nu ar fi posibil fără trecerea Dunării de la Gura Prutului până la Marea Neagră. O altă observație a ilustrului strateg și istoric român era aceea că, odată ajunși în Dobrogea, stăpâni pe Gurile Dunării, rușii ar fi anulat Comisia Europeană a Dunării, astfel încât, în aceste condiții, apărarea acestei provincii devenea o misiune ce cădea nu numai în sarcina României, ci și a întregii Europe⁷.

La sfârșit de secol XIX și început de secol XX, Dunărea forma frontiera Dobrogei cu Rusia pe o lungime de 29,5 Mm, de la Gura Prutului până la Ceatal-Ismail. De aici, frontiera urma cursul brațului Chilia și gura Stari-Stambul până la Marea Neagră. Într-adevăr, datorită lățimii fluviului de până la 1500 de metri, pe primul segment menționat reprezenta un obstacol serios care cu greu putea fi trecut fără pregătiri minuțioase de geniu. Mai mult decât atât, natura malului dobrogean este stâncoasă, iar în spatele malurilor terenul, pe o bună bucată, este mlăștinos, nelăsând pământul ferm să se apropie de albia fluviului⁸. În fața trecerii pe care rușii ar fi încercat-o la Reni, se opuneau terenurile mlăștinoase de la Cotul Pisica, zonă cu multe lacuri destul de mari. O încercare pe la dealul Bugeacului ar fi fost zădărnicită de înălțimile de pe malul românesc care constituie puncte ideale de poziționare a unor baterii de artilerie de calibru greu. În fața celei mai posibile treceri a Dunării pe la Cartal și Terapontii, se afla importanta poziție a Isaccei, dar aici fluviul are o lățime de 1000-1250 m. De pe înălțimile dintre Isaccea și Rachel, trupele rusești ar fi fost atunci întâmpinate de o ploaie de obuze și gloanțe de la pozițiile românești amplasate în acest sector⁹.

În acest sens, colonelul Marin Ionescu-Dobrogeanu propunea focalizarea atenției forurilor militare asupra fortificării în acest punct a poziției de la Eski-Kale.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p. 916.

⁸ *Ibidem*, p. 917.

⁹ *Ibidem*, p. 919.

O altă observație de luat în seamă, făcută în urma analizei campaniei rusești de trecere în Dobrogea din 1828, era supravegherea atentă a populației rusești din Deltă. În aval de Isaccea, malurile fluviului nu erau favorabile unei treceri în masă. Promotoriul pe care se afla vechea cetate Tulcea, distrusă în 1828, se constituia într-o poziție ideală pentru amplasarea unor baterii puternice românești de artilerie de coastă care să întâmpine flota rusă ce ar încerca să urce Dunărea. Lacurile și mlaștinile de pe malul opus o făceau și mai greu de amenințat de inamic. Tot în scopul apărării fluviului contra vaselor inamice, la Ceatal se propunea amplasarea unui baraj de mine.

Deși era puțin probabil, se lua în calcul și o debarcare inamică pe teritoriul dobrogean prin gura brațului Sfântu-Gheroghe. În acest sens, pentru rocada trupelor trebuia protejată și întreținută șoseaua ce făcea legătura între Mahmudia și Azaclău. În cazul în care rușii ar fi reușit să treacă Dunărea, frontul românesc fiind mutat în spatele fluviului, strategii români considerau că direcția principală de atac a grosului trupelor inamice ar fi fost orașul Babadag, vechea fortăreață-capitală turcească, în timp ce patru baterii amplasate pe înălțimile din preajma orașului ar fi bătut șoseaua din nord și podul Toprak-Kiopu. Obiectivele de primă importanță ale rușilor în Dobrogea ar fi fost, însă, cele două puncte de trecere către pozițiile din spatele liniei Focșani-Nămoloasa, anume Hârșova și Cernavodă¹⁰.

3. PLANURI ROMÂNEȘTI DE APĂRARE A LINIEI DUNĂRII ÎNTRE PUNCTELE OSTROV ȘI AZACLĂU

În cazul în care rușii ar fi reușit să forțeze linia Dunării, după căderea orașului Babadag, trupele inamice și-ar fi concentrat atenția asupra Hârșovei și Cernavodei, lăsând orașul Constanța în flancul stâng. Datorită faptului că fluviul face un cot la dreapta, în zona Brăila-Galați, malul stâng domină malul drept. Mai mult, datorită terenului mlăștinos din jurul Măcinului, o trecere a trupelor prin acest sector ar fi fost foarte anevoioasă. În nord, în amonte, se afla cetatea Hârșova, un important punct de trecere folosit și în secolele anterioare. În scopul împiedicării sosirii flotei rusești pentru a susține trupele de uscat deja aflate pe sol dobrogean, se propunea amplasarea unei baterii de coastă pe dealurile din jurul Bărelei, precum și un baraj de torpile la Azalcău.

Punctul de trecere a fluviului pe aici era recunoscut ca fiind favorabil în ambele sensuri încă din războaiele secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea. Mareșalul Helmut von Moltke cel Bătrân apreciind, în acest sens, că *Hârșova era un cap de pod stabil împotriva Turcilor*¹¹.

¹⁰ *Ibidem*, p. 921.

¹¹ Mareșal Helmut von Moltke, *Campaigns des Russes dans la Turquie d'Europe en 1828 et 1829*, Paris, 1854, I-er volume, p. 76.

În campania din 1806-1812, rușii au stabilit la Vadul Oii, lângă Hârșova, un pod la capătul căruia au construit fortificații și alte lucrări de geniu pentru apărare. Acest fapt a atras din partea turcilor hotărârea de a întări poziția cetății Hârșova cu uvraje separate în afara zidului ce împrejmuia fortul. Tocmai de aceea, același mare strateg și lider militar german aprecia că Hârșova era o fortăreață puternică *care putea rezista contra unui atac venit din Dobrogea, aici putându-se opune o rezistență viguroasă*¹².

Luând în considerare formațiunea terenului, anume ramificațiile dealului Ciobanu ce coborau înspre cetate, ajungând spre gârla Băroiul la cota de 84 m, exista posibilitatea de construire a unor uvraje similare, suplimentare, care să aibă menirea de a spori capacitatea defensivă a fortului împotriva unui atac venit dinspre est și sud-est. Lucrările genistice s-ar fi continuat cu realizarea unui pod pe la Vadul Oii sau prin ostrovul Gâsca Mare care să realimenteze trupele care formau sistemul defensiv de la Hârșova¹³.

În aceste condiții, poziția Cernavodei nu ar mai fi făcut obiectul defensivei românești în cazul unui atac executat dinspre nord sau est. Odată ce Hârșova ar fi căzut, linia Focșani-Nămoloasa-Galați, obiectivul principal al trupelor ruse, ar fi fost ușor de atins.

4. MĂSURI LUATE DE AUTORITĂȚILE ROMÂNE PENTRU APĂRAREA LITORALULUI MARITIM

Tot comandorul Marin Ionescu-Dobrogeanu aprecia că, datorită cotelor batimetrice scăzute, singurele porturi utilizabile de navele de război ar fi Sulina și Constanța. Totuși, datorită poziției sale, dar și a lacului care ar fi putut adăposti ambarcațiuni mai mici, în planurile defensive la litoral ale Marinei Române ar fi putut intra și poziția Mangaliei din sudul Dobrogei. Ea iese, însă, din discuție în cazul unui atac executat dinspre mare de forțele navale ruse. Sulina, protejată de prevederile Comisiei Europene a Dunării, ar fi putut garanta libera trecere a navelor ruse care, după cum s-a amintit mai sus, s-ar lovi de fortificațiile din jurul Tulcei. Rămânea în discuție defensivă orașului Constanța, care se constituia ca obiectiv de primă importanță atât strategică, cât și tactică la litoralul românesc al Mării Negre.

În urma lucrărilor ce se executau încă de la începutul secolului al XX-lea, capacitățile bazinului portuar fiind prelungite până la circa 1,5 km înspre mare, creștea și vulnerabilitatea orașului și a portului în fața unui atac din larg. Aprecierile generale erau că orașul nu ar fi putut rezista mai mult de câteva ore împotriva unui atac puternic al unei flotile de crucișătoare și distrugătoare, fiind descoperit

¹² *Ibidem*.

¹³ Marin Ionescu-Dobrogeanu, *op. cit.*, p. 922.

pe 2/3 din perimetrul său. Astfel, pentru sporirea capacității de apărare, autorul studiului citat propunea construirea unei baterii de coastă formată din tunuri grele amplasate în zona hotelului Carol și în punctul Vii, promotorii mai ridicate ale orașului.

Lucru interesant, aici apare pentru prima și singura dată, de altfel, propunerea construirii după model danez și francez a unei linii defensive în largul mării, la mai bine de 2,5 km de coastă, formată dintr-un dig care să măsoare 1377 m, unde adâncimea apei nu ar fi mai mare de 20 m, cu o formă de linie frântă la 140°, prevăzut în centru cu un fort puternic, flancat în laturi de alte două forturi secundare, care să facă sistem cu bateriile de coastă menționate¹⁴. În plus, pentru apărarea interioară a portului, pe înălțimile de lângă Spitalul Militar, conform propunerilor generalului Henri Alexis Brialmont¹⁵, ar fi fost indicat să se construiască un fort după modelul fortărețelor Spithead din defensivă portului Portsmouth sau Cronstadt pentru Petersburg¹⁶.

5. DOCTRINA ROMÂNEASCĂ DE APĂRARE A DOBROGEI ÎMPOTRIVA UNUI ATAC EXECUTAT DINSPRE SUD

În primele decenii după reunirea Dobrogei cu România nu s-a realizat nici un studiu serios care să dezbătă defensivă românească la granița de sud a provinciei dintre Dunăre și Marea Neagră¹⁷. Aceasta reprezenta un minus al sistemului de apărare românesc, cu atât mai mult cu cât linia frontierei, așa cum era ea trasată, era foarte anevois de străbătut.

Între principalele puncte unde staționau trupe, anume Arab-Tabia, Asarlâc, Cafalchio și Mangalia, erau mai multe zeci de kilometri distanță, văile ce străbăteau granița, destul de abrupte și prăpăstioase, făcând comunicația puțin eficientă în cazul unui atac bulgăresc.

Conform unui alt studiu de la sfârșitul secolului al XIX-lea, semnat de tânărul locotenent Athanasie Napoleon, sub îndrumarea geografului militar locotenent-colonelul Iannescu, anume *Dobrogea și Gurile Dunării* publicată la București în anul 1896¹⁸, chiar și o a doua linie de apărare a frontierei sus-amintite *s-ar fi găsit destul de dificilă*, întinzându-se pe mai bine de 100 km, între Rasova-Cocargea-Cobadin-Musurat. De asemenea, aceasta traversa valea Diordumgi-Orman și, în opinia colonelului Ionescu-Dobrogeanu, executarea unei asemenea linii de apărare ar fi fost o gravă greșală strategică, pe aceleași considerente menționate.

¹⁴ *Ibidem*, pp. 922-923.

¹⁵ General Henri Alexis Brialmont, *Progreses de la defenses des etats*, Bruxelles, 1898, pp. 189-190.

¹⁶ Marin Ionescu-Dobrogeanu, *op. cit.*, p. 923.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Locotenent Ath. Napoleon, *Dobrogea și Gurile Dunării*, București, Tipografiile „I.V. Socecu”, 1896, pp. 69-70.

Tot acesta considera că unghiul frontierei în punctul Asarlâc nu era favorabil defensivei românești, regiunea cuprinsă în triunghiul Asarlâc-Cuzgun-Ostrov fiind redundantă din acest punct de vedere.

Bineînțeles, direcția de înaintare a trupelor bulgărești nu ar fi fost de-a lungul acestei șosele din cauza acelorași considerente. Eliminând ipoteza unei puerile abordări tactice de a ataca obiectivul¹⁹ în mod direct, în plus lăsând flancul drept al armatei bulgare descoperit, cea mai bună ipoteză de luat în seamă în acest caz ar fi fost o ofensivă inamică din direcția Hagi-Oglu-Bazargic, care să străbată frontiera în zona ei cea mai puțin accidentată, în aria Bairamedede-Cobadin-Medgidia, înlesnind acțiuni de avangardă pe flancul drept care să amenințe și poziția portului Constanța.

În acest caz, defensiva românească ar fi trebuit să se bazeze pe formele de relief. Ținând cont și de faptul că bulgarii ar fi putut desfășura câteva detașamente și în dificila zonă din vestul provinciei, anume la Asarlâc, obiectivul de apărare, respectiv poziția Cernavodei, ar fi fost amenințată pe două direcții, venind dinspre sud și est. De aceea, centrul defensivei românești nu trebuia poziționat cât mai aproape de obiectiv și de fluviul Dunărea. Conform autorului român menționat până acum²⁰, acesta trebuia să se afle înaintea văii Carasu, beneficiind de obstacolele naturale reprezentate de Văile Urluia și Borungea, undeva în zona Enigea, de unde trupele române puteau contraataca spre sud către Chioseler, pentru a face față grosului trupelor bulgare ce înaintau spre Bairamedede-Cobadin. Cuzgunul putea fi ușor de apărare datorită înălțimilor din zonă, detașamentele din sud nereprezentând o amenințare. În cazul în care această primă linie de apărare era pierdută, noul sistem defensiv avea în centru orașul Medgidia pe aliniamentul Peștera-Ikingi-Dere, de unde s-ar putea prelungi spre mare, folosind urmele valului de pământ roman, cunoscut sub numele de *Valul lui Traian*, către orașul Murfatlar.

Litoralul Mării Negre, între Balcic și Chilia Veche, era încredințat Diviziei de Mare căreia, în afară de forțele proprii, i se mai subordonau și unele unități din trupele terestre (grăniceri, părți sedentare ale unor regimente, posturi de jandarmi, trupe teritoriale etc.)²¹.

¹⁹ Este vorba despre poziția Cernavodei, care odată cucerită ar fi permis izolarea Constanței și a unei mari părți a Dobrogei de România, precum și înaintarea trupelor inamice către capitală.

²⁰ Marin Ionescu-Dobrogeanu, *op. cit.*, p. 924.

²¹ La data de 26 februarie 1896, a fost aprobată *Legea pentru organizarea Flotei de Război*, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 279 din 13 martie 1896, potrivit căreia Comandamentul Flotei de Război i se subordonau Divizia de Mare și Divizia de Dunăre, mari unități nou înființate. În componența inițială a Diviziei de Mare intrau Depozitul Echipajelor cu Școala de Cadre, Școala de Torpile (Apărarea Mobilă), Apărarea Porturilor Maritime, crucșătorul ELISABETA, nava-școală MIRCEA, canoniera GRIVIȚA, torpilorul SBORUL și torpilorul NĂLUCA. Vezi și Anton Bejan (coord.), *Dicționar enciclopedic de marină*, Editura Societății Scriitorilor Militari, București, 2006, p. 173 și Olimpiu-Manuel Glodarenco, Andreea Atanasiu-Croitoru, Tanța Mândilă, Ion Rîșnoveanu, Florin Stan, Andrei Vochițu, *Istoria Statului Major al Forțelor Navale. 1860-2010. Monografie*. Centrul Tehnic-Editorial al Armatei, București, p. 56.

În anul 1903, când pentru prima oară s-a efectuat un marș de instrucție pe Prut și apoi pe Dunăre, până la Turnu Severin²², unul dintre obiective a fost acela de a fi supuse dezbaterii chestiuni de război necesare coordonării aspectelor ideatice și stabilirea unei doctrine navale oficiale.

Semnificativ este faptul că teoreticienii militari au înțeles caracterul istoric al principiilor unei doctrine care *trebuie ținută la zi pentru a fi adevărata expresiune a științei militare actuale, pentru că ea nu este dogmă religioasă, care neschimbată și ad-lileram trebuie să se aplice în toate părțile și întotdeauna*²³.

6. DOCTRINA NAVALĂ ROMÂNEASCĂ LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

Cadrul ideatic doctrinar naval a putut să prindă, cu adevărat, contur și printr-o susținere de natură juridică²⁴. Astfel, începând din mai 1879 și până la sfârșitul secolului al XIX-lea, au apărut *Regulamentul de poliție a porturilor și malurilor dunărene ale României, Regulamentul personalului serviciului de navigațiunc și al porturilor, Legea pentru organizarea Flotei și Serviciul porturilor, cu Regulamentul special* al acestei legi. De asemenea, ca în oricare început, au fost înființate instituții noi, de profil²⁵.

Cu toate acestea, generalul Constantin Hârjeu critica, în anul 1907, faptul că Marele Stat Major *nu a putut să înjghebeze o doctrină [oficială n.n.], fie sub formă de regulamente, fie sub formă de metode de instrucție, nici să dea o orientare mai bună organizării armatei*²⁶.

Raportat la sfera maritimă, în România, termenul *doctrină* era perceput drept un sistem al principiilor fundamentale cu care forțele navale își îndeplinesc misiunile lor²⁷. În acest context, Marina de Război, în general, trebuia să acorde un suport eficient pentru protecția și apărarea integrității teritoriale. Doctrina era cea care determina căile cele mai eficiente în practica utilizării forțelor navale în condițiile existente²⁸.

²² A.M.R., fond 2568, dosar 345 *Memoriu rezumativ asupra pregătirii de război, ipotezelor de război, și principiilor de doctrină între anii 1900 -1916*, f. 139.

²³ *Revista infanteriei*, an XXX, martie 1913, p. 275.

²⁴ Colonel G. Iannescu, *Studii de organizațiune militară. Armata română. Ce a fost, ce este, ce ar putea să fie*, București, 1906, pp. 416, 418; vezi și *Istoria militară a poporului român*, vol. V, București, Editura Militară, pp. 305-306.

²⁵ Dr. Carmen Atanasiu, *Problema suveranității României la Dunăre și „Navigația Fluvială Română” (1919-1945)*, București, Executată la S.C. „Nelmaco” S.R.L., 2003, pp. 39-40.

²⁶ General C.N. Hârjeu, *Rostul cuvintelor: Disciplină, Doctrină, Inițiativă*, București, 1907, p. 162.

²⁷ Ion Ionescu, *Primele elemente și principii ale doctrinei navale românești (1878-1916)*, în *Anuarul Muzeului Marinei Române*, tom VIII/2005, Editura Compania Națională Administrația Porturilor Maritime, Constanța, 2005, p. 154.

²⁸ Traian Atanasiu (coord.), *Puterea maritimă și diplomația navală*, Editura Militară, București, 1998, p. 59.

În mod firesc, doctrinele navale ar fi trebuit să apară acolo unde existau interese expansioniste, flote mari, diversitate de nave și tradiție navală, însă Marile Puteri maritime nu au simțit, în epoca premodernă, nevoia teoretizării conceptuale excesive, referitor la interesele lor și la consolidarea capacității de apărare a spațiilor naționale ori a celor economice din vecinătatea apropiată sau a teritoriilor de peste mări, deoarece acționau discreționar în baza dreptului forței, nefiind obligate să se justifice în fața vreunui organism, cu atât mai puțin în largul oceanului planetar.

Reglementările necesare, atunci când apăreau, se efectuau de către cei mari și puternici prin convenții și tratate, mai mult sau mai puțin transparente la care, de regulă, cei mici nu erau luați în calcul, fără șansa de a deveni parte juridică, subiect de drept al respectivelor acte normative²⁹.

Nevoia de a găsi cea mai bună cale de acțiune pentru afirmarea intereselor pe apă, ca rațiuni de stat, prin ordonarea ideilor *conform timpului și împrejurărilor pentru aplicarea lor inteligentă*³⁰, au simțit-o țările mai mici, numite mai târziu puteri navale secundare, dependente de protectori și de aliați. Odată cu evoluția gândirii, în general, și a evoluției gândirii juridice, în special, impunerea forței dreptului a devenit o consecință a noilor raporturi dintre state.

Aproape în paralel, doctrinele navale au devenit sisteme încheiate de gândire și ca o consecință a învățământului, îndeosebi a celui practicat în Școlile Superioare de Război devenite, în timp, centre ale elaborării științei și doctrinei, ale răspândirii culturii militare generale³¹, într-o etapă istorică ce coincidea cu ultimele trei decenii ale veacului al XIX-lea.

În România, ca urmare a experienței câștigate în urma aprigului Război de Independență, au apărut păreri, idei și concepte referitor la ducerea acțiunilor de luptă pe apă.

Astfel, momentul 1877-1878 a reprezentat, cu adevărat, o cotitură în gândirea românească, militară și navală, deoarece:

- nu mai exista nici un instrument militar sau diplomatic care să intervină în favoarea României, prin dispariția puterii protectoare suzerane, cel puțin teoretic;
- independența impunea crearea unor noi entități și organisme statale polilico-militare cu forțe și mijloace specifice, redimensionarea celor existente și care, înglobate, trebuiau să devină funcționale și sistemice;
- apărarea, fapt nou, un litoral de circa 240 km a cărei sarcină de apărare cădea, în primul rând, în responsabilitatea forțelor navale române;

²⁹ Ion Ionescu, *op. cit.*, p. 155.

³⁰ *România militară*, an XXX, martie 1913, p. 275.

³¹ Locotenent-colonel Ioan Popovici, *Organizarea armatei române*, Roman, 1900, pp. 116-119.

- accesul la marea liberă crea noi perspective și obliga, oricum, la regândirea conceptului privind noua dimensiune maritimo-fluvială a apărării României.

Astfel, au sporit preocupările pentru formarea unor principii doctrinare navale, înregistrându-se unele rezultate pozitive³². Pentru început, lucru firesc, ideatica doctrinară navală principală s-a dovedit a fi insuficient elaborată, pe alocuri confuză, cu tendințe de adoptare simplistă a unor soluții străine. În timp, maniera de abordare s-a modificat, problematica fiind tratată și încheiată gradual, preluată într-o concepție românească reclamată de nevoile naționale specifice de apărare pe mare și fluviu, fapte care s-au produs, mai pregnant, începând cu ultimul deceniu al secolului al XIX-lea.

Ca urmare a acestor realități, la nivel guvernamental, în urma dezbaterilor și analizelor pertinente, impuse de fundamentala idee de păstrare a statalității cu greu câștigată, a apărut, în anul 1881, primul program naval de modernizare a Marinei³³. Au fost create apoi primele modele teoretice, în funcție de situațiile cărora trebuia să li se găsească rezolvare pe fondul diversității de concepții, dar și de unitate de vederi în aplicarea lor³⁴, *ca toate elementele să lucreze în același sens*³⁵, de convență cu problematica războiului³⁶.

Insuficiența numărului de nave necesar organizării unei flote militare, inexistența unei flote comerciale, maritimă și fluvială, lipsa tradițiilor navigației de lungă distanță, în perioada dintre anii 1860 și 1890, au constituit impedimente esențiale pentru dezvoltarea componentei maritimo-fluviale a economiei românești și implicit precara stimulare a dezvoltării superioare a gândirii navale.

În aceste condiții, este mai greu ca din documentele de arhivă ori din literatura de specialitate a perioadei 1878-1914 să se desprindă și să se stabilească un cadru doctrinar naval românesc pentru că maniera de acțiune și acțiunile, în sine, ale Flotei și, din 1898, ale Marinei Militare, nu s-au bazat pe o ideatică articulată, *ab initio*, specifică și de esență ci, de regulă, pe nevoile reclamate de moment. La o analiză atentă se pot exemplifica doar câteva elemente și principii relative, uneori minimale, de doctrină navală românească³⁷.

³² *Istoria gândirii militare românești*, Editura Militară, București, 1974, p.193.

³³ Ion Ionescu, *Politica navală a României între anii 1919 și 1941*, Editura Companiei Naționale Administrația Porturilor Maritime Constanța, 2002, p. 64.

³⁴ Capitaine de vaisseau Gabriel Darrieus, *La guerre sur mer La doctrine*, Augustin Challamel Editeur, Paris, 1907, pp. 358-361.

³⁵ *Revista armatei*, an XIII, septembrie 1895, p. 642.

³⁶ Ion Ionescu, *Primele elemente și principii...*, p. 156. În acest sens, factorii militari decizionali de la București au concluzionat că *poziția central europeană a României, obținerea ieșirii la Marea Neagră, abia în 1878, neputința de a deveni în istorie o putere economică, militară sau colonială, politica ezitant-seleclivă și de lungă așteptare pentru alegerea momentelor prielnice de găsire a aliaților favorizanți, sunt câteva din cauzele care nu au permis țării noastre să capete mentalitate de învingător, însă, tot istoria a demonstrat că asemenea atitudini s-au dovedit soluții la îndemână, potrivite, compatibile, de regulă, cu situația geopolitică, structura mentalului românesc, tipul de țară, demografia și moștenirea istorică.*

³⁷ *Ibidem*, p. 158.

Având în vedere atât configurația geografică a zonei vestice³⁸ a Mării Negre, cât și a fluviului Dunărea cu gurile și delta sa, aceste importante întinderi de apă, în condițiile unui conflict armat, s-ar fi transformat în teatre de operații, drept care acțiunile forțelor navale române împotriva unor prezumtivi inamici ori adversari s-ar fi orientat, în mod firesc, spre est și sud.

În eventualitatea unui război spre Răsărit, acesta s-ar fi purtat cu Imperiul rus. Flotila noastră ar fi trebuit să joace, în egală măsură, atât varianta defensivei, cât și a ofensivei. Comparativ cu potențialul adversar, ea era inferioară în forțe și mijloace și, în acest caz, România ar fi trebuit să nu aibă în atenție angajarea directă, fiind pusă în situația de a renunța în situații extreme la apărarea Gurilor Dunării, a deltei acesteia, a coastei și a porturilor, forțând-o la o defensivă pasivă sub protecția barajelor de mine și a bateriilor de coastă pe flancul liniei fortificate Focșani-Nămoloasa-Galați. Cu alte cuvinte, Marina Română putea să accepte angajamentul forțelor sale numai în cooperare cu forțele terestre, în subsidiar putându-se face observația că s-a comis o eroare de ordin tactic prin păstrarea, în rezervă, a crucișătorului „ELISABETA”³⁹ considerat elementul de forță cel mai puternic cu sprijinul căruia să se efectueze retragerea navelor care apărau Cotul Pisicii⁴⁰, în varianta că erau respinse.

În această idee, sub aspect principial tactic, utilizarea unei flotile de fluviu, pe flancul forțelor terestre, care s-ar fi sprijinit pe Dunăre spre a împiedica întoarcerea acestui flanc, satisfăcea una din primele nevoi ale unei asemenea armate prin cea mai bună întrebuintare ce se putea acorda Flotei române ca forță navală distinctă.

Trebuia luată în calcul și o ușoară acoperire, către frontul de sud, împotriva unui vecin a cărui atitudine nu era precizată și nici posibilitatea intervenției, pe un front sau altul, prin legătura unei linii fluviale interioare, deoarece aceste aspecte nu reprezentau altceva decât satisfacerea unui principiu strategic elementar⁴¹.

În eventualitatea unui război spre sud, cu Bulgaria, Marina Militară, probabil în cadrul acțiunii forțelor terestre, operând împotriva unui inamic mai slab, trebuia să adopte o atitudine mai ofensivă. De aceea, strategii și tacticienii afirmă că,

³⁸ De la Gura Musura la Vama Veche. După 1913, până la Ecrene, punctul cel mai sudic al Cadrilaterului.

³⁹ Crucişătorul ușor ELISABETA, care purta, simbolic, potrivit tradiției vremii, numele suveranei țării, a fost construit în anul 1888 la Șantierul Naval *Armstrong* din Newcastle, intrând în serviciul activ al Flotei de Război la 15 noiembrie același an. Avea un deplasament de 1320 t, lungimea de 72 m, lățimea de 10,25 m și înălțimea totală de 6,68 m. Viteza medie de 18,1 Nd era asigurată de două mașini cu simplă expansiune cu cărbuni cu o putere maximă de 4700 CP. Puterea de foc a navei era asigurată de șase tunuri Krupp de 150 mm dispuse lateral, patru tunuri Nordenfeldt cu tragere rapidă, două tunuri de 37 mm tip Hotchkiss, două mitraliere de 11,43 mm și patru tuburi lanstorpile Whitehead calibru 381 mm. Vezi și Anton Bejan (coord.), *op. cit.*, p. 195 și Ion Ionescu, Georgeta Borandă, Marian Moșneagu, *Noi contribuții la istoria Marinei Militare române*, Editura Muntenia & Leda, Constanța, 2001, p. 160.

⁴⁰ Punct strategic, prin configurația sa; loc în care Dunărea trece din Muntenia în Dobrogea.

⁴¹ A.M.R., fond 2568, dosar 345 *Memoriu rezumativ asupra programelor de război, ipotezelor de război și principiilor de doctrină între anii 1900 -1916*, f. 146.

în practică, principiile și elementele doctrinei navale românești se puteau aplica dacă era considerat a fi valabil faptul că atât la Mare, unde cu ajutorul crucișătorului ELISABETA și a celor două crucișătoare auxiliare armate s-ar fi putut avea sub control liniile de comunicații, cât și la Dunăre, unde prin repartizarea unor grupe de nave, pe sectoare, se anticipa întretărirea căii fluviale și împiedicarea inamicului de a se folosi de ea.

În aplicarea acestui principiu ofensiv s-a comis o eroare de organizare tactică în plasarea unui baraj de mine înaintea podului de la Cernavoda și concentrarea tuturor mijloacelor de apărare a acestui principal obiectiv în chiar imediata lui apropiere; e lesne de înțeles din ce cauză cea mai ușoară variație în jocul forțelor putea apropia pe inamic de pod, înainte ca apărătorul să se poată reface ori să primească ajutoare. Apărarea de fond a podului trebuia să se efectueze la frontieră, iar în împrejurimile lui era necesară o apărare împotriva diversiuilor.

Privind aplicabilitatea problematicii navale a epocii, prin prisma criticii, se poate afirma că s-a exagerat în aprecierea mijloacelor și nu s-a recunoscut că o flotilă fluvială nu putea stăpâni (termen întrebuintat în lucrările de mobilizare) Dunărea atunci când inamicul ar fi avut sub control unul din maluri, iar grupările de nave repartizate pe sectoarele cursului de apă puteau doar stingheri utilizarea căii fluviale, fără a ni se permite controlul total.

A rezultat un mare învățământ și anume că împărțirea navelor pe segmente de responsabilități a dat naștere principiului organizării sectoriale a Dunării, ce s-a dovedit a fi de mare utilitate în războiul fluvial⁴², formă la care nu s-a renunțat nici în ziua de azi.

La începutul veacului al XX-lea, s-a acordat mare atenție ideii ce presupunea rezistența la punctul strategic Cotul Pisicii, sub protecția barajelor și a bateriilor de coastă, în varianta abandonării apărării Deltei. Nici înființarea unei flote de Dunăre nu ar fi adus vreo schimbare în doctrina navală, privind ducerea războiului pe fluviu într-un conflict armat spre est, pentru că punerea în practică a acestei idei presupunea prea multă dependență față de acțiunile forțelor terestre în a căror doctrină proprie nu se regăseau posibilitățile de acțiune ale Marinei Militare care ar fi putut fi altele, după înființarea Escadrei de Dunăre. Se poate presupune că această stare de fapt reprezintă un asincronism datorat unor raționamente incomplete, prin nestudierea îndeajuns a realităților.

După cel de-Al Doilea Război Balcanic, din 1913, relațiile noastre cu Imperiul rus au permis o relativă și scurtă destindere, având în vedere interesele ambelor state privind politica de perspectivă a alianțelor. Din acest motiv, nu au mai fost studiate posibilitățile unui război cu acest vecin. Dacă până la această dată,

⁴² *Ibidem*, f. 147.

Ipoteza A reprezenta varianta unui conflict cu estul, în 1914 *Ipoteza A* se referea la frontul de sud, iar în pregătirile de mobilizare a Marinei Militare nu se mai întrevădea vreo altă ipoteză.

De asemenea, din acțiunea militară a anului 1913 s-au putut trage și unele concluzii majore care să permită coagularea doctrinei navale privind ducerea ostilităților pe apă.

Astfel, acest război a demonstrat importanța și necesitatea creșterii numărului de nave comerciale, de transport, care au facilitat, în mare măsură, deplasările la mobilizare, concentrarea forțelor și trecerea fluviului, cu condiția ca inamicul să nu controleze unul din maluri. De asemenea, a relevat rolul benefic privind utilitatea podurilor de șlepuri (de vase, așa cum se spunea în epocă)⁴³.

În practică, s-a desprins, ca regulă generală, faptul că podurile de șlepuri nu s-au putut construi decât în punctele în care forțele terestre și navale dețineau controlul pe linia de comunicație fluvială, fapt ce a implica, în permanență, stăpânirea ambelor maluri ale respectivei comunicații. Astfel, a fost întrevăzută posibilitatea construirii unor asemenea poduri și în puncte aflate pe Dunărea de Mijloc, chiar dacă România nu ar fi controlat linii de comunicații, până la aceste puncte. În asemenea variantă, materialele necesare construirii punților de legătură dintre maluri trebuiau concentrate, înainte de declararea războiului, în raioane adiacente acestor puncte, ce trebuiau să îndeplinească anumite condiții de siguranță și care, în același timp, reclamau detașarea unei părți din Escadra de Dunăre pentru paza pe apă, cu toate inconvenientele rezultate din faptul că fracțiunea de escadră rămânea indisponibilă pentru utilizarea ei pe alte fronturi de luptă.

De asemenea, a apărut imperios necesară construirea unor nave speciale, pentru transportul cavaleriei și artileriei, care lipseau cu desăvârșire și pentru realizarea cărora s-a ridicat problema, imediat după Al Doilea Război Balcanic, fapt nerezolvat din cauze multiple.

Era considerată obligatorie organizarea unei poziții de rezistență, pe fluviu, cu câmp minat, cu baterii de coastă și artilerie ușoară, pentru apărarea respectivului câmp, cu nave în măsură să valorifice contribuția unor baterii extra-mobile, stații de pregătire și lansare a torpilelor și a minelor de curent, ce puteau reprezenta apărarea cea mai indicată atunci când o flotilă sau o flotă fluvială inferioară trebuia să opună rezistență unei forțe similare, dar superioară.

Acțiunile flotei austro-germane din timpul Războiului de Întregire, 1916-1918, confirmă acest principiu și, dacă ea ar fi încercat să aibă o atitudine ofensivă, fără îndoială că ar fi avut atâtea pierderi⁴⁴ încât s-ar fi stabilit un echilibru mai solid între ambele forțe navale.

⁴³ *Ibidem*, f. 167.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 168.

Dinamica unei flote fluviale în misiuni ofensive comporta, în primele două decenii ale veacului al XX-lea, două faze: acțiuni artileristice în staționare (la ancoră), prestate cu focuri de baraj, prin trageri indirecte la distanțe mari și acțiuni apropiate executate cu navele în mișcare, prin uzitarea tragerilor directe (tir direct)⁴⁵.

Exista posibilitatea inamicului de a întrebuița nave ușoare pentru a se opune navelor din defensivă și distrugerea câmpului minat, manevră ce s-ar fi soldat cu mari sacrificii din partea atacatorului. Această variantă, însă, impunea existența unei flote formată din nave ușoare care se pretau acestui gen de atac.

S-a insistat pe adaptarea rapidă a factorului uman la situațiile concrete din teatrul de operații, prin trecerea de la defensivă la ofensivă. Bateriile de coastă fixate pe amplasamente betonate, aflate pe țărmul pe care ar fi manevrat trupele ambelor părți beligerante, rămâneau expuse pierderilor umane și materiale, fie și la cea mai ușoară oscilare a frontului, motiv pentru care a fost adoptată concepția utilizării artileriei mobile. În schimb, artileria aflată pe malul opus avea posibilități de retragere, dar și de tragere până în ultimul moment și se considera necesar a fi instalată în lucrări solide, deoarece cota amplasamentului era joasă și descoperită.

A fost acreditată ideea că un câmp minat și bine organizat, chiar dacă frontul de uscat ar fi căzut, era capabil să dea suficiente posibilități navelor și materialului naval aliat la adăpostul relativ al acestui câmp.

Complementar, necesitatea unui serviciu de informații și supraveghere îndepărtată, prin nave mici, de patrulare, fără valoare militară majoră și prin posturi de observare, pe malul amic, era considerat important și nu trebuia niciodată neglijat în perioada de pregătire și de încordare politică, premergătoare războiului.

Stațiile izolate de pregătire și lansare a torpilelor și a minelor de curent, ce nu făceau parte dintr-o organizare defensivă, se puteau înființa și întrebuița în condițiile nedescoperirii amplasamentelor de către inamic, oricare altă situație făcându-le vulnerabile.

Se avea în vedere faptul că unei flote fluviale care ar fi operat în sprijinul flancului unor forțe terestre, trebuia să i se asigure întotdeauna un parc de nave⁴⁶ de transport pe care să poată ambarca, dar și retrage, trupele de uscat care, eventual, ar fi fost împinse către Dunăre sau cărora li s-ar fi tăiat retragerea. Din practica ducerii războiului pe apă s-a demonstrat că o organizare de cap de pod asemănătoare celei de la Turtucaia, care a fost un dezastru, trebuia să dispună de un pod ușor de pontoane pentru retragerea de siguranță.

Montarea la Dunăre a unui baraj de mine destinat șederii îndelungate în apă era considerată foarte dificilă și, tocmai de aceea, această problemă a rămas nerezolvată,

⁴⁵ Ion Ionescu, *Primele elemente și principii...*, p. 159.

⁴⁶ A.M.R., fond 2568, dosar 345, f. 169.

în primul rând, din motive de natură tehnică⁴⁷. Propunerea de baraje vizibile, cu mine cu flotabilitate redusă, susținute cu flotoare nu era considerată practică de cei mai mulți specialiști pentru simplul motiv că ar fi fost cu ușurință distruse prin împușcare de la distanță. Mai eficientă rămânea combinația de mine cu flotabilitate negativă susținute cu elemente din estacadă. Cel mai operant sistem era reprezentat de montarea barajelor de mine, concomitent cu obiectivul ce trebuia protejat, cu condiția ancorării rapide a fiecărei mine și a demontării barajului, fără pericole.

7. CONCLUZII

Perioada de neutralitate, 21 iulie/3 august 1914-14/27 august 1916, premergătoare participării la Primul Război Mondial, a stimulat pregătirea forțelor navale românești. Această etapă, de aproximativ doi ani, nu a modificat cadrul ideatic doctrinar naval și a condus, în același timp, la dezvoltarea conținutului său constituind, în cea mai mare parte, fundament și rațiune a principiilor de strategie și tactică ce s-ar fi aplicat, fără îndoială.

Trebuie precizat faptul că existența elementelor și principiilor doctrinare navale, coagulate în timp de decenii, a făcut posibilă desfășurarea forțelor și mijloacelor, pe ipoteza (variante) inamicului din sud, pregătită multă vreme, încă din timp de pace, prin nenumărate exerciții și aplicații cu trupe. În situația în care nu ar fi existat o concepție unitară, principiile strategice și tactice s-ar fi aplicat precipitat, reclamate în grabă și impuse de situațiile de moment de pe teatrul de operații fluviale.

Se poate aprecia că forțele navale românești, completate cu material flotant divers, rechiziționat de la companiile comerciale ale statului, ori private, trebuiau să acționeze de sine stătător, cu misiuni și acțiuni independente, dar complementare forțelor terestre, în cadrul sistemului național de apărare.

BIBLIOGRAFIE:

Surse arhivistice:

1. Arhivele Militare Române,
2. Arhivele Naționale Române

Lucrări generale:

1. *Istoria gândirii militare românești*, Editura Militară, București, 1974
2. *Istoria militară a poporului român*, vol. V, București, Editura Militară, 1988

Lucrări de specialitate:

1. Carmen Atanasiu, *Problema suveranității României la Dunăre și „Navigația Fluvială Română” (1919-1945)*, București, Executată la S.C. „Nelmaco” S.R.L., 2003.
2. Traian Atanasiu (coord.), *Puterea maritimă și diplomația navală*, Editura Militară, București, 1998.

3. Anton Bejan (coord.), *Dicționar enciclopedic de marină*, Editura Societății Scriitorilor Militari, București, 2006.
4. Henri Alexis Brialmont, *Progreses de la defenses des etats*, Bruxelles, 1898.
5. Gabriel Darrieus, *La guerre sur mer La doctrine*, Augustin Challamel Editeur, Paris, 1907.
6. Olimpiu-Manuel Glodarenco, Andreea Atanasiu-Croitoru, Tanța Mândilă, Ion Rîșnoveanu, Florin Stan, Andrei Vochițu, *Istoria Statului Major al Forțelor Navale. 1860-2010. Monografie*. Centrul Tehnic-Editorial al Armatei, București.
7. Constantin N. Hârjeu, *Rostul cuvintelor: Disciplină, Doctrină, Inițiativă*, București, 1907.
8. G. Iannescu, *Studii de organizațiune militară. Armata română. Ce a fost, ce este, ce ar putea să fie*, București, 1906.
9. Ion Ionescu, *Primele elemente și principii ale doctrinei navale românești (1878-1916)*, în *Anuarul Muzeului Marinei Române*, tom VIII/2005, Editura Compania Națională Administrația Porturilor Maritime, Constanța, 2005.
10. Ion Ionescu, *Politica navală a României între anii 1919 și 1941*, Editura Companiei Naționale Administrația Porturilor Maritime Constanța, 2002.
11. Ion Ionescu, Georgeta Borandă, Marian Moșneagu, *Noi contribuții la istoria Marinei Militare române*, Editura Muntenia & Leda, Constanța, 2001.
12. Dobrogeanu Marin Ionescu, *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea*, Atelierele Grafice „I.V. Socecu”, București, 1904.
13. Helmut von Moltke, *Campagnes des Russes dans la Turquie d'Europe en 1828 et 1829*, Paris, 1854, I-er volume.
14. Ioan Munteanu, *Cadrilaterul – istoria unei controverse*, în *Anuarul de studii de politică de apărare și istorie militară. 1997*, Editura Pro Transilvania, București, 1997
15. Athanasie Napoleon, *Dobrogea și Gurile Dunării*, Bucuresci, Tipografiile „I.V. Socecu”, 1896.
16. Ioan Popovici, *Organizarea armatei române*, Roman, 1900.

Periodice:

1. *Revista Armatei*, an XII, octombrie, 1895, p. 782.
2. *Revista Infanteriei*, an XVIII, iulie-august 1914, p. 56.
3. *România Militară*, an XIII, decembrie 1896, p. 355.

⁴⁷ În epocă, nici un tip de mină, oricât de specială ar fi fost, nu putea rămâne multă vreme activă.

COLABORAREA INFORMATIVĂ EXTERNĂ ÎN TIMPUL DICTATURII REGELUI CAROL AL II-LEA (1938-1940)

Dr. Alin SPÂNU

Cadru didactic asociat, Facultatea de Istorie, Universitatea din București

În februarie 1938, regele Carol al II-lea și-a impus voința politică și s-a transformat dintr-un arbitru într-un actor important. Odată cu instaurarea dictaturii regale partidele politice au fost interzise, militarii au preluat conducerea județelor și a primăriilor, iar structurile de forță au primit puteri sporite. În paralel, România a început să fie izolată în plan extern, atât datorită unor scenarii ale statelor revizioniste, cât și din cauza politicii de conciliere dusă de Anglia și Franța. Pe acest fond, serviciile de informații românești au inițiat acțiuni de tatonare și schimb de date atât cu partenerii tradiționali (Anglia și Franța), cât și cu Germania, cu scopuri multiple. De la englezi și francezi se dorea ajutor și sprijin contra revizionismului, iar de la germani o colaborare pe spațiul sovietic, toate având ca țel păstrarea integrității României. Rezultatele, nu întotdeauna favorabile, au fost analizate și prezentate decidenților politico-militari, cei care trebuiau să-și asume deciziile finale.

Cuvinte-cheie: România, Carol al II-lea, Serviciul Special de Informații, colaborare, URSS, Germania.

La alegerile din decembrie 1937 niciun partid nu a obținut 40% din voturi, astfel încât să poată obține prima electorală și să formeze un guvern monocolor. Deși a organizat alegerile, Partidul Național Liberal/PNL a obținut 36%, urmat de Partidul Național Țărănesc/PNȚ cu 20% și Partidul „*Totul pentru Țară*” (gruparea politică a mișcării legionare) cu 15%. Regele a numit, la 28 decembrie 1937, premier pe Octavian Goga, liderul Partidului Național Creștin, care s-a situat pe locul patru în alegeri cu 9,15% și a dizolvat corpurile legiuitoare la 18 ianuarie 1938. La aceeași dată au fost anunțate noi alegeri parlamentare, care ar fi trebuit să se desfășoare la începutul lunii martie 1938. Nemulțumirile unor cercuri interne și externe față de programul guvernamental de dreapta, intenția de apropiere în politica externă față de Italia și Germania, precum și cartelul electoral încheiat de Octavian Goga cu mișcarea legionară, au condus la hotărârea regelui de a trece la schimbarea regimului. Se pare că guvernele de la Londra și Paris au cerut expres înlăturarea cabinetului Goga – Cuza și numirea guvernului „de instituire a dictaturii”¹. Prin urmare, la 10 februarie 1938, regele și-a exprimat față de primul-ministru dorința de constituire a unui guvern de uniune națională, iar Octavian Goga a prezentat demisia cabinetului. În aceeași noapte, 10/11 februarie 1938 a fost alcătuit un guvern sub președinția patriarhului Miron Cristea. Primele măsuri au fost numirea de prefecți militari, decretarea stării de asediu și instituirea cenzurii la nivel național² și anularea alegerilor din martie 1938, ceea ce a încheiat perioada monarhiei constituționale și a deschis regimul personal al regelui Carol al II-lea³.

Noul cabinet condus de patriarhul Miron Cristea era „*un guvern eclectic*”⁴, compus din oameni de centru-dreapta, animați de un spirit de datorie și o doză de oportunism politic, care avea misiunea de a restabili și menține ordinea în țară. Tocmai de aceea, primele măsuri instituite au fost îndreptate în această direcție: declararea stării de asediu, instituirea cenzurii, numirea de ofițeri superiori ca

¹ Șerban Milcoveanu, *Vârf de lance. Secolul XX. Depoziții de martor al epocii și relatări de participant la evenimente*, INST, 2006, p. 217.

² Pe larg despre măsurile instituite de cenzură în perioada menționată, a se consulta: Ioan Lăcustă, *Cenzura veghează 1937-1939*, Editura Curtea Veche, București, 2007.

³ Mai multe detalii privind evoluția României în această perioadă a se consulta: Al. Gh. Savu, *Dictatura regală*, Editura Politică, București, 1970. Florea Nedelcu, *Viața politică din România în preajma instaurării dictaturii regale*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1973; Florea Nedelcu, *De la Restaurație la dictatura regală. Din viața politică a României 1930-1938*, Editura Cartea Românească, București, 1981; Ioan Scurtu, *Istoria României în anii 1918-1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1996, p. 161-188.

⁴ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX*, Editura Paideia, București, 1999, p. 343.

prefecți, o nouă lege pentru reprimarea unor infracțiuni contra liniștii publice etc. La 20 februarie 1938 o nouă Constituție a fost redactată, patru zile mai târziu fiind supusă opiniei publice „*spre bună știință și învoială*”⁵, iar la 27 februarie 1938 a fost promulgată. Cu acest prilej, noul premier a susținut o cuvântare care a fost apreciată de contemporani drept „*un amplu rechizitoriu la adresa partidelor politice*”⁶. Noua Constituție a relevat că regele a devenit „*un factor politic activ*”⁷, care exercita puterea legislativă prin Reprezentanța Națională (deputații fiind aleși pe 6 ani, iar senatorii pe 9) și puterea executivă prin guvern. Pe plan intern, recrudescența acțiunilor extremiste de dreapta a luat amploare, iar regele a balansat între represiuni dure și tentative de apropiere de mișcarea legionară⁸.

Din punct de vedere administrativ, la 14 august 1938, a fost promulgată o nouă lege, în care a apărut o nouă structură – Ținutul, 10 la nivel național, conduse de rezidenți regali. La 12 octombrie 1938 au fost create bresle de funcționari, meseriași și lucrători (în locul sindicatelor), iar la 16 decembrie 1938 a fost creat Frontul Renașterii Naționale⁹, partid unic și singurul acceptat să funcționeze în legalitate. La 22 iunie 1940 Frontul Renașterii Naționale s-a transformat în Partidul Națiunii, „*partid unic și totalitar*”¹⁰, în aceeași zi intrând în vigoare și Decretul-Lege pentru apărarea ordinii publice unice și totalitare a statului român.

Cel de-al treilea guvern condus de Miron Cristea a fost format la 1 februarie 1939, însă Patriarhul era bolnav, ceea ce l-a împiedicat să participe la depunerea jurământului. Peste mai puțin de trei săptămâni, la 21 februarie 1939, a plecat în Franța, pentru un tratament medical care să-i remedieze starea de sănătate. Vârsta înaintată, afecțiunile medicale, zbuciumul vieții politice și, poate, stresul funcției au contribuit la decesul Patriarhului, fapt petrecut la 6 martie 1939, orele 23,35, în orașul Cannes.

Noul premier a devenit Armand Călinescu, fost membru în conducerea PNȚ, însă trecut de partea regelui în acțiunea de instalare a unui guvern de mână forte. A deținut funcția de ministru de interne și vice-prim-ministru, astfel că numirea sa nu a reprezentat o surpriză pe scena politică. Singurul inconvenient a fost reprezentat de politica sa anglofilă, fapt care era în opoziție cu realitățile europene. Măsurile dure contra mișcării legionare (sau Garda de Fier) și inflexibilitatea în politica externă

⁵ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 344. Constituția a fost publicată în Monitorul Oficial nr. 48/27 februarie 1938.

⁶ *Ibidem*, p. 345.

⁷ Ioan Scurtu, *Istoria României...*, *op. cit.*, p. 162.

⁸ Pe larg despre evoluția mișcării legionare în perioada respectivă a se consulta: Ioan Scurtu (coord.), *Ideologie și formațiuni de dreapta în România*, vol. V (1938-1940), INST, București, 2006.

⁹ Pe larg despre organizarea și funcționarea Frontului Renașterii Naționale, în: Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 343-364; Petre Țurlea, *Partidul unui rege: Frontul Renașterii Naționale*, Editura Enciclopedică, București, 2006.

¹⁰ Ioan Scurtu, *Istoria României...*, *op. cit.*, p. 176.

au avut ca efect asasinarea sa de către o echipă legionară la 21 septembrie 1939. Pentru o săptămână (21–28 septembrie 1939) premier a fost generalul Gheorghe Argeșanu, care a avut rolul de a conduce reprimarea mișcării legionare, urmat apoi de Constantin Argetoianu, un alt om de casă al regelui (28 septembrie – 23 noiembrie 1939) și Gheorghe Tătărescu (24 noiembrie 1939 – 4 iulie 1940). Schimbarea orientării în politica externă a impus, din nou, schimbarea șefului executivului, astfel că funcția a fost încredințată lui Ion Gigurtu, industriaș cunoscut pentru vederile sale filo-germane. Această numire nu a putut salva România de pierderile teritoriale din vara anului 1940, astfel că regele s-a văzut nevoit să facă apel la unul din oamenii care l-au combătut și pe care l-a trimis în arest la mănăstirea Bistrița: generalul Ion Antonescu. La 4 septembrie 1940 generalul a fost numit prim-ministru, a doua zi acesta primind „*depline puteri pentru conducerea statului român*”¹¹, fapt care a inaugurat intrarea României într-o nouă constelație politică.

Regele Carol al II-lea și-a dorit puterea, a obținut-o, dar nu s-a ridicat la nivelul retoricii și al vremurilor, în pofida tuturor formulelor de guvernare încercate. Disoluția sistemului politic constituțional, traseul sinuos în relațiile cu mișcarea legionară și lipsa de înzestrare a armatei române i se pot reproșa în totalitate. Interesele statului român au fost menținerea integrității teritoriale, respectiv consolidarea independenței și suveranității naționale. Pentru acestea, conducerea statului trebuia să identifice amenințările externe și să limiteze vulnerabilitățile interne. După 10 ani de domnie, regele Carol nu a reușit să mențină integritatea teritorială și nici să dezvolte capacitățile statului român în măsura de a fi capabil să se opună amenințărilor externe¹².

În perioada 1938 – 1940 revizionismul a atins punctul culminant¹³, iar România a fost una din victimele acestei politici inițiată de Ungaria și Germania. Pe plan extern, ascensiunea curentelor politice revizioniste nu a găsit o opoziție fermă din partea Franței și Angliei, care au aplicat o politică de conciliere. În martie 1938 Austria a fost anexată la cel de-al III-lea Reich, fără nici o opoziție din partea statelor democratice. Câteva luni mai târziu, în septembrie 1938, Conferința de la München (29-30 septembrie 1938), la care au participat premierii Marii Britanii, Franței, Italiei și Germaniei, a decis dezmembrarea Cehoslovaciei cu speranța de a păstra pacea în Europa. Anticipând pericolul care pândește România, regele Carol al II-lea a efectuat o

¹¹ Numirea în funcție și atribuțiile primului ministru au fost publicate în Monitorul Oficial nr. 205/5 septembrie 1940, partea I.

¹² Pe larg despre această temă, în: Mihail E. Ionescu, *Carol al II-lea și securitatea națională*, în *Dosarele Istoriei*, nr. 5/2000, p. 50-53.

¹³ Pentru mai multe detalii privind modificările de graniță din această perioadă, a se consulta: Aurică Simion, *Agresiunile naziste din Europa în anii 1938-1939*, Editura Eminescu, București, 1983.

vizită la Londra¹⁴ (15 – 18 noiembrie 1938) și Paris (19 – 21 noiembrie 1938) pentru a primi un sprijin politic, economic și militar cât mai eficient. La întoarcere s-a oprit la Berlin și a discutat cu cancelarul Adolf Hitler (24 noiembrie 1938) evoluția raporturilor bilaterale și, mai ales, a celor economice. Acestea din urmă au fost inițiate la nivel de specialiști, la 12 februarie 1939 și s-au încheiat la 23 februarie 1939¹⁵, o dată cu semnarea unui tratat economic. Sprijinul anglo-francez atât de necesar s-a concretizat doar prin oferirea de garanții pentru integritatea teritorială, oferite în același timp României și Greciei (13 aprilie 1939).

Echilibrul politic european a fost rupt de încheierea tratatului dintre Germania și URSS (23 august 1939), cunoscut sub denumirea de pactul Ribbentrop - Molotov¹⁶, prin care cele două state și-au împărțit sferile de influență dintre Marea Baltică și Marea Neagră. Prima transpunere în practică a planului secret a fost atacarea Poloniei de către Germania, la 1 septembrie 1939, care a avut ca efect o declarație de război anglo-franceză adresată Berlinului (3 septembrie 1939), însă fără urmări practice. La 17 septembrie 1939 trupele sovietice au pătruns în Polonia și, în scurt timp, cele două puteri și-au împărțit zonele de interes, așa cum fusese stabilit anterior. Imediat după atacul asupra Poloniei, la 6 septembrie 1939, Consiliul de Coroană a decis neutralitatea României, iar în perioada următoare, diplomația română a încercat să creeze un Bloc al neutrilor, care să se delimiteze de agresiunile teritoriale și să creeze un sistem de apărare. Evenimentele de pe scena politică continentală au impus un nou acord economic cu Germania (4 aprilie 1940) și un pact al petrolului cu Belgia, Olanda și Franța. În continuare, guvernul a luat în discuție reorientarea politicii externe către Germania, având în vedere expansiunea acesteia pe continent și, mai ales, interesul pentru produsele petrolifere românești.

În perioada analizată, colaborarea informativă externă a fost apanajul Serviciului Secret de Informații (SSI), care a jucat atât pe tabloul tradițional, cel anglo-francez, cât și pe cel german, în principal prin schimbul de date asupra URSS. În 1938, SSI a sesizat Abwehr-ul despre tentativele sovietice de a penetra serviciile de informații ale celui de-al III-lea Reich, oferind date concrete în acest sens. Maiorul Constantin Ionescu-Micandru, șeful Frontului de Est din Secția Informații Externe a SSI, a fost trimis de șeful său, Mihail Moruzov, la Berlin, în iunie și octombrie-noiembrie 1939, ocazii cu care a fost pus la punct un sistem de legătură și au fost desemnate persoanele

¹⁴ Mai multe detalii despre poziția Marii Britanii față de România, a se consulta: David Britton Funderburk, *Politica Marii Britanii față de România (1938-1940)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

¹⁵ Mai multe detalii asupra acestui tratat, în: A. Niri, *Istoricul unui tratat înrobitor (Tratatul economic româno-german din martie 1939)*, Editura Științifică, București, 1965.

¹⁶ Pentru mai multe detalii, a se consulta: Emilian Bold, Ilie Seftiuc, *Pactul Ribbentrop – Molotov*, Institutul European, Iași, 1998; Alexandru Moșanu, Ion Buga (coord.), *Anexarea Basarabiei în anul 1940 de către Uniunea Sovietică – o consecință directă a pactului Molotov-Ribbentrop*, Chișinău, 2002; Ioan C. Popa, *Fața nevăzută a agresorului. Pactul Ribbentrop – Molotov și urmările lui pentru România*, Editura Semne, București, 2017.

de contact ale celor două instituții. Între 22 – 24 iunie 1939, ofițerul român de informații a propus părții germane o colaborare „concretă”¹⁷ pentru culegerea de date despre URSS. Partea germană a răspuns afirmativ, dar a menționat că nu dispune de „elemente specializate”¹⁸ pe acest palier, însă poate contribui financiar. Ionescu-Micandru a declinat sprijinul financiar și a parafat înțelegerea bilaterală. În cadrul celei de-a doua întâlniri, maiorul român a discutat cu omologul său, șeful Frontului de Est, maiorul Pruck, care i-a afirmat textual, la 30 octombrie 1939, „ne-am împrietenit cu dracul”¹⁹, o aluzie la recentul pact încheiat între Berlin și Moscova, cu consecințe negative și previzibile încă de atunci. A doua zi, reprezentantul SSI a fost primit de amiralul Wilhelm Canaris²⁰, căruia i-a prezentat «*Expozeul șefului Serviciului de Informații al Armatei Române către dl. șef al Serviciului de Informații al Armatei Germane*»²¹, menit a strânge colaborarea dintre cele două instituții. Șeful Abwehr-ului l-a numit pe dr. Wagner ca reprezentant oficial la București, cu însărcinări privind zona petroliferă și contraspionajul pe Dunăre. Acesta s-a aflat în capitala României în perioada 8 – 12 noiembrie 1939, cu această ocazie fiind primit de șeful SSI, Mihail Moruzov. Tot în luna noiembrie 1939, maiorul Pruck a sosit la București și a pus la dispoziția părții române o listă cu agenții sovietici identificați a activa în România.

Unele explozii survenite în cadrul unor rafinării și câteva ciocniri de trenuri încărcate cu produse petrolifere au atras atenția Abwehr-ului, care a suspectat executarea unor acte de sabotaj. În consecință, la 10 decembrie 1939, amiralul Canaris și locotenent-colonel Bentivegni, șeful Secției Contrainformații Ofensive, au venit la București, unde timp de două zile au pus la punct întărirea măsurilor de contrasabotaj și contraspionaj. Ionescu-Micandru s-a deplasat în capitala Germaniei la 18 decembrie 1939, iar discuțiile au avut ca subiect securizarea Văii Prahovei și a Dunării. La începutul lunii martie 1940 Mihail Moruzov a mers personal la Berlin, unde s-a întâlnit cu omologul său, amiralul Wilhelm Canaris și cu generalul Wilhelm

¹⁷ Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov și Serviciul Secret de Informații al Armatei Române*, Editura INI, București, 1996, p. 93.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, p. 95.

²⁰ Amiralul Wilhelm Franz Canaris (n. 1 ianuarie 1887, Aplerbeck – d. 9 mai 1945, Flossenbürg) ofițer de marină în Primul Război Mondial, în care a comandat un submarin și a acționat informativ în Spania. Și-a continuat cariera după 1918 în serviciul de informații al armatei, iar la 1 ianuarie 1935 a fost numit în fruntea Abwehr, pe care l-a condus până în 1944. În urma atentatului împotriva lui Hitler (20 iulie 1944), cercetările au dovedit și implicarea sa, fapt pentru care a fost anchetat, arestat, judecat și condamnat la moarte. Pe larg despre viața și activitatea sa, în: André Brissaud, *Canaris. Le «petit amiral» prince de l'espionnage allemand (1887-1945)*, Librairie Academique Perrin, Paris, 1970; Jaroslav Kokoška, *Amiralul Canaris* (traducere Teodora Alexandru-Dobrițoiu), Editura Militară, București, 1970; Richard Bassett, *Spionul-șef al lui Hitler. Misterul Wilhelm Canaris*, Editura RAO, București, 2008.

²¹ Documentul a fost editat în: Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov...*, op. cit., p. 298-304.

Keitel²², liderul Statului Major General. Una din aplicațiile practice ale discuțiilor bilaterale a fost o întărire a măsurilor de pază a porturilor dunărene. Căpitanul de corvetă von Weiss a efectuat o inspecție în orașele-port Turnu-Severin și Orșova (22 – 24 martie 1940) și a constatat că paza „nu este suficientă”²³, zona tancurilor petrolifere trebuie întărită și este necesară dotarea cu vase de patrulare și aparate de salvare.

Ofițerul de legătură al Abwehr-ului la București, dr. Wagner, s-a întâlnit cu Moruzov (3 mai 1940) și l-a chestionat asupra modului în care România va reacționa în cazul unui atac franco-britanic în zona petroliferă. Amiralul Canaris a revenit la București (28 – 30 mai 1940) și, cu această ocazie, a avut loc un schimb de informații privind Armata Roșie.

Germanii au analizat corect puterea informativă a lui Moruzov, precum și influența asupra regelui, așa că, la începutul lunii septembrie 1940, atunci când regele Carol al II-lea era presat să abdice, au găsit o formulă să-l îndepărteze pe șeful SSI. Acesta a fost invitat la o conferință trilaterală, la Veneția, exact când în România aveau loc evenimentele care au condus la chemarea generalului Antonescu la putere și abdicarea regelui Carol al II-lea. Deși i s-a propus o temporizare în vederea revenirii în țară, Moruzov, poate prea încrezător în puterea și influența sa, a ales să se reîntoarcă. În mod fatal, a fost arestat, depus la Prefectura Poliției Capitalei și apoi la penitenciarul Jilava, unde a fost asasinat la 26/27 noiembrie 1940. Șeful Abwehr a sosit la 7 septembrie 1940 în București, iar a doua zi a fost primit de noul premier, ocazie cu care au fost stabilite coordonatele de colaborare informativă. Amiralul Canaris ar fi putut să ceară atât eliberarea lui Moruzov, cât și reducerea la tăcere a acestuia, mai ales după descoperirea unor date concrete, în arhiva serviciului de informații francez, că lucra pe mai multe tablouri.

Colaborarea cu aliații tradiționali a fost menținută la nivelul unui schimb de informații și tatonări reciproce asupra raporturilor geopolitice continentale. Pentru o imagine cât mai corectă, Moruzov l-a trimis într-un turneu european pe locotenent-colonelul Gheorghe N. Petrescu, fost atașat militar la Roma, șef al Biroului 2 Contrainformații din Secția a II-a Informații din Marele Stat Major și detașat ca atașat tactic pe lângă SSI. Acesta a efectuat, în perioada 3-18 martie 1939, o vizită în Polonia, Cehoslovacia, Germania, Anglia și Franța, unde a avut discuții cu reprezentanții

²² Feldmareșal Wilhelm Keitel (22 septembrie 1882, Helmsherde – d. 16 octombrie 1946, Nürnberg) ofițer de artilerie, a participat la Primul Război Mondial, a condus diferite departamente în Ministerul de Război (1935-1937) și înaltul Comandament al Wehrmachtului/OKW (1938-1945). La 8 mai 1945 a semnat capitularea Germaniei în fața Națiunilor Unite, iar Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg l-a judecat și condamnat la moarte (1946).

²³ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: ANIC), fond Președinția Consiliului de Miniștri-Serviciul Special de Informații (în continuare: PCM-SSI), dosar 22/1940, f. 50.

serviciilor de informații, dar și cu factori militari și politici²⁴. Un al doilea tur a avut loc doar în Franța și Anglia (27 martie – 6 aprilie 1939)²⁵, unde a încercat să obțină percepția cercurilor politice față de România și să achiziționeze armament. După vizita efectuată în Germania și o scurtă pauză la București, Moruzov și-a vizitat omologii din Franța și Anglia, în vederea testării posibilităților de a sprijini România. Șeful Biroului 2 Informații din Marele Stat Major francez a recunoscut că are un personal redus și că cele mai bune date privind Germania i-au parvenit pe filiera SSI. La Londra (31 martie – 3 aprilie 1940), Moruzov a avut posibilitatea să constate dezinteresul și răceala cu care era tratată România, atât din punct de vedere militar, prin refuzul de a i se exporta armament, dar și economic, prin lipsa de interes a investițiilor/achizițiilor în/din România. Totuși, în opinia lui Moruzov, britanicii s-au dovedit „mult mai realiști”²⁶ decât francezii în privința analizei viitorului geopolitic din Europa.

Mihail Moruzov s-a dovedit un jucător cu gândire strategică, însă evenimentele i-au devansat posibilitățile de acțiune și reacție. A încercat să folosească toate mijloacele pentru a obține date folositoare țării, eventual anticipative, a jucat corect în raport cu partenerii săi, dar nu a luat în calcul posibilitatea ca aceștia să greșească atât de flagrant în defavoarea sa. Poate prea plin de sine, și-a supralicitat posibilitățile și a neglijat instinctul de conservare, astfel că a ales să revină în țară într-un moment total neprielnic pentru cariera și, mai ales, viața sa. În definitiv, după 16 ani la conducerea SSI nu și-a imaginat că cei pe care i-a protejat în momente grele, în frunte cu Horia Sima, vor alege varianta cea mai simplă pentru a-l reduce la tăcere: asasinarea sa.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, Arhivele Naționale Istorice Centrale.
2. Ioan Lăcustă, *Cenzura veghează 1937 – 1939*, Editura Curtea Veche, București, 2007
3. Șerban Milcoveanu, *Vârf de lance. Secolul XX. Depoziții de martor al epocii și relatări de participant la evenimente*, INST, 2006
4. Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX*, Editura Paideia, București, 1999
5. Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov și Serviciul Secret de Informații al Armatei Române*, Editura INI, București, 1996

²⁴ Darea de seamă asupra turneului și rezultatelor obținute de locotenent-colonel Gheorghe N. Petrescu a fost editată, în Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov...*, op. cit., p. 263-269.

²⁵ Mai multe despre vizitele în cele două țări, în *Ibidem*, p. 270-277.

²⁶ *Ibidem*, p. 103.

SITUAȚIA ARMATEI LA REINTRAREA ROMÂNIEI ÎN RĂZBOI LA 28 OCTOMBRIE/10 NOIEMBRIE 1918

Silviu-Daniel NICULAE

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Situația armatei române în ajunul mobilizării a 2-a era cea rezultată din executarea demobilizării impuse de Tratatul de la București din 1918, cu alte cuvinte, la decretarea acesteia armata română avea în stare operativă toate comandamentele superioare, serviciile generale și stabilimentele militare, așa cum erau prevăzute în cel din urmă buget din timpul păcii, adică din anul 1916. Toate aceste comandamente, servicii și stabilimente depindeau de Ministerul de Război, atât din punctul de vedere al conducerii, cât și din punct de vedere administrativ.

Cuvinte-cheie: Primul Război Mondial, reintrarea în război, situația armatei române, a doua mobilizare, executarea mobilizării

SITUAȚIA GENERALĂ A ARMATEI ROMÂNE ÎN OCTOMBRIE 1918

Situația armatei române în ajunul celei de-a doua mobilizări, în toamna anului 1918, era cea rezultată din executarea demobilizării impusă de tratatul de la București semnat la 24 aprilie/7 mai 1918. În detaliu, această situație era următoarea:

1) Ordinea de bătaie. La decretarea mobilizării a 2-a, armata română avea în funcțiune toate comandamentele superioare, serviciile generale și stabilimentele militare, așa „cum erau prevăzute în cel din urmă buget din timpul păcii” (1916). Toate aceste comandamente, servicii și stabilimente depindeau de Ministerul de Război, atât din punctul de vedere al conducerii cât și din punct de vedere administrativ. Ca mari unități de luptă, tactice și strategice, armata dispunea de 15 divizii de infanterie (1-15), grupate în 5 corpuri de armată (1-5) și de 2 divizii de cavalerie (1-2). În afară de aceste mari unități, mai dispunea de arme și trupe speciale, constituite în comandamente speciale care depindeau direct de Ministerul de Război ca: artilerie grea, aeronautică, trupe de comunicație, grăniceri, jandarmi și marină¹.

2) Dislocarea. În situația politică și militară în care se afla România la această dată, când Muntenia, Oltenia și Dobrogea erau încă ocupate de trupele germane, austro-ungare și bulgare, întreaga armată era dislocată în teritoriul liber al Moldovei și în Basarabia. În Moldova se găseau comandamentele, trupele și serviciile Corpurilor 1-4 Armată. Dintre acestea, Corpul 4 și 3 Armată (numai partea din Diviziile 6 și 13) își păstrau dislocarea normală de pace, iar Corpurile 1, 2 și 3 Armată (Divizia 5 și parte din Diviziile 6 și 13), care aveau dislocarea normală de pace în Muntenia și Oltenia, se găseau suprapuse și intercalate provizoriu printre unitățile Corpul 4 Armată și Corpul 3 Armată. În Basarabia, se găsea Corpul 5 Armată (Diviziile 9, 10 și 15), care avea dislocarea normală de pace în Dobrogea și în partea de est a Munteniei, precum și Diviziile 1 și 2 Cavalerie².

3) Compunerea organică. Corpul de Armată era compus din: 3 divizii infanterie și 1 brigadă de Călărași a 2 regimente. Compunerea organică a diviziilor era diferită,

¹ Arhivele Militare Române (în continuare A.M.R.), Fond Marele Stat Major, dosar nr. crt. 131, f. 90.

² *Ibidem*, f. 91.

din punctul de vedere al unităților de infanterie componente și anume: Diviziile 1-10 erau constituite din câte 2 brigăzi de infanterie, fiecare brigadă având 2 regimente (Regimentele 1-40); în plus, fiecare din aceste divizii avea câte un batalion de vânători (1-10 Vânători); Diviziile 11-15 erau constituite din câte 4 brigăzi de infanterie, fiecare brigadă având 2 regimente (41-80). Restul organic, era identic la toate diviziile fiecare având: 1 brigadă de artilerie compusă din 1 regiment tunuri de câmp și 1 regiment de obuziere; 1 batalion de pionieri.

❖ Infanteria. Regimentele 1-40 erau constituite fiecare din câte 3 batalioane. Batalionul era compus din 4 companii de infanterie, dintre care 1 de instrucție iar 3 de cadre și 1 companie de mitraliere (4 piese); batalioanele regimentelor din Diviziile 9 și 10 erau compuse din același număr de companii, cu deosebire că 3 companii de infanterie aveau efectivul de război, iar a 4-a companie era de cadre. Regimentele 41-80 erau constituite dintr-un singur batalion, având 3 companii de infanterie, cu efectiv redus și o companie de mitraliere (4 piese). Batalioanele de Vânători erau constituite fiecare din câte 4 companii de pușcași și o companie de mitraliere (8 piese)³.

❖ Artileria. Regimentele de artilerie de câmp erau constituite din câte 3 divizioane, fiecare divizion având 3 baterii, dintre care 1 de instrucție și 2 de cadre; în total 9 baterii. Regimentele de obuziere erau constituite din câte 2 divizioane, fiecare divizion având 1 baterie de instrucție și 1 baterie cadre; în plus, 1 baterie mortiere de tranșee cadre; în total 5 baterii. Regimentele de artilerie și obuziere din Diviziile 9 și 10 aveau bateriile cu efectiv de război. Regimentele de artilerie de munte erau constituite din câte 2 divizioane, fiecare divizion având 2 baterii cadre și o baterie de instrucție; în total 6 baterii. Regimentele de artilerie grea erau constituite din câte 3 divizioane dintre care 2 de câte 3 baterii (1 de instrucție și 2 de cadre), iar al 3-lea de 2 baterii (1 de instrucție iar a 2-a de cadre); în total 8 baterii.

❖ Cavaleria. Divizia de cavalerie. Diviziile 1 și 2 cavalerie erau constituite fiecare din câte 3 brigăzi a câte 2 regimente fiecare, în total 6 regimente; în plus, câte 1 divizion de artilerie călăreață, a câte 3 baterii fiecare și câte 1 companie cicliști. Regimentele de roșiori (1-11) și Regimentul 3 Călărași, care intrau în compunerea Diviziilor 1 și 2 Cavalerie, erau constituite din câte 4 escadroane și un grup de mitraliere fiecare, cu 2/3 din efectivul de război. Regimentele de călărași și Regimentul de Escortă Regală, care intrau în compunerea organică a brigăzilor de călărași ale corpurilor de armată, erau constituite fiecare din câte 4 escadroane cadre și 1 grup de mitraliere (4 piese),

³ *Ibidem*, f. 92.

afară de Regimentul 10 Călărași care era constituit din 2 divizioane, ambele cu efectiv întărit și repartizate câte unul la Diviziile 9 și 10 din Basarabia⁴.

❖ Trupe speciale. Batalioanele de pionieri divizionare erau constituite fiecare din câte 3 companii de pionieri, 1 companie de telegrafie, 1 companie de poduri cadre și 1 companie de depozit; batalionul 2 pionieri avea, în plus, 1 depozit de unelte. Batalionul de pionieri cetate era constituit din 3 companii de pionieri, 2 companii cadre și 1 companie depozit. Regimentul de căi ferate era constituit din 8 companii de cale ferată și 1 companie de depozit. Regimentul de pontonieri era constituit din 2 batalioane, 1 batalion de pontonieri fluvii și altul de pontonieri râuri, și o companie depozit. Batalionul de fluvii avea 2 companii de instrucție și 2 de cadre, iar batalionul de râuri avea 3 companii de instrucție și 2 de cadre. Batalionul de Specialități era constituit din: 1 companie telefonie fără fir (T.F.F.), 1 companie proiectoare, 1 companie tehnică și 1 companie de depozit. Corpul de tracțiune automobilă avea: 1 companie conducători autoturisme; 1 companie conducători autocamioane; 2 companii tehnice; 1 grup de automitraliere blindate; 1 companie de motomitraliere; 1 companie de depozit; 1 depozit de materiale și benzină.

❖ Aeronautica. Corpul de aviație cuprindea: 1 comandament; 1 companie de depozit; 3 grupuri de aviație (1, 2, 3); 1 grup de instrucție – școli (4); rezerva generală a aviației (ateliere și depozitul central). Grupul de aviație era format din 4 escadrile (2 de recunoaștere; 1 de vânătoare; 1 tehnică), a câte 8 avioane fiecare; în total 24 avioane (afară de escadrila tehnică). b) Corpul de aerostație avea 25 baloane⁵.

❖ Grănicerii. Corpul Grănicerilor cuprindea 3 regimente (1, 2, 3). Regimentul de grăniceri era constituit din 3 batalioane de pază (Regimentul 3 Grăniceri avea numai 2 batalioane) și 1 batalion de instrucție.

❖ Jandarmii rurali. Corpul de jandarmi rurali era constituit din 3 brigăzi a câte 2 regimente fiecare. Efectivul regimentelor varia între 4 companii (Regimentul 5) și 11 companii (Regimentul 2). Jandarmii pedestrii. Batalionul de jandarmi pedestri era compus din 2 companii (1 la Iași și alta la București) și 1 secție de depozit.

❖ Marina militară cuprindea: Comandamentul Marinei; Divizia de Dunăre; Divizia de Mare; depozitele generale; Arsenalul Marinei. Divizia de Dunărea avea monitoarele: Alexandru Lahovary, Mihail Kogălniceanu, I.C. Brătianu și Lascăr Catargiu. Divizia de Mare avea numai crucișătorul „Elisabeta”.

4) Efectivele

La demobilizarea armatei, potrivit tratatului de pace de la București (art. 4), Diviziile 9 și 10 Infanterie și Diviziile 1 și 2 Cavalerie, care se aflau în Basarabia, aveau

⁴ *Ibidem*, f. 93.

⁵ *Ibidem*, f. 94.

efectivul întărit (2/3 din efectivul de război), iar Diviziile 1-8 aveau efectivul de pace redus; în sfârșit Diviziile 11-15 aveau un efectiv și mai redus, care reprezenta numai 1/3 din efectivul Diviziilor 1-8, deoarece regimentele acestor divizii nu aveau în ființă decât un batalion. Din această situație care nu diferă de aceea pe care a avut-o armata română în preajma mobilizării 2 rezultă că:

- a) efectivul total real al armatei române era de **163.240** oameni;
- b) forța combatantă a întregii armate era de: **180 batalioane; 260 baterii; 98 escadroane**⁶.

5) Starea de pregătire pentru război a armatei

Instrucția. Efectivul prezent la corpurile de trupă era foarte redus, din cauza numeroaselor detașări și răspândiri impuse de paza depozitelor de tot felul, de muncile agricole, cultivarea grădinilor de zarzavaturi, strângerea furajelor, îngrijirea marelui număr de animale provenite prin demobilizarea armatei. Astfel fiind, instrucția trupei era aproape în întregime suspendată, afară de instrucția specialiștilor, care și ea era destul de redusă. Instrucția ofițerilor era de asemenea redusă; s-a căutat însă a se completa instrucția ofițerilor întorși din captivitate. Instrucția normală în corpurile de trupă era proiectată a începe la 1 noiembrie 1918, când se terminau muncile agricole.

❖ Armamentul și munițiile.

Potrivit convenției de la Focșani, de la 1 martie 1918, materialul de artilerie al Diviziilor 11, 12, 13 fusese trecut în teritoriul ocupat; iar prin tratatul de la București (art. 5) eram obligați a trece în teritoriul ocupat „*tunurile, mitralierele, armele portative, depozitele de muniții și trăsurile*”, care deveneau disponibile prin desființarea unităților și reducerea efectivelor prevăzute în același tratat. Cu toate aceste greutăți, Marele Stat Major a făcut toate eforturile și a reușit să asigure armamentul și munițiile necesare pentru o eventuală mobilizare. Așa, comisia instituită la Marele Stat Major pentru a propune armamentul și munițiile care urmau să fie trecute în teritoriul ocupat, potrivit cu art. 5 din tratatul de la București și cu convenția încheiată în București, la 15/28.08.1918 a stabilit să se trimită în acest teritoriu, armele, mitralierele, carabinele și gurile de foc, de model și sistem vechi, care nu erau în serviciu sau cu care erau armate trupele de la servicii și etape. În aceste condiții, în ajunul mobilizării a 2-a, armata română dispunea de o cantitate suficientă de armament și muniții, rămase în teritoriul liber al Moldovei și anume: 160 baterii de câmp și 65 baterii de obuziere (calibre 105-150). Acest număr de baterii era capabil să satisfacă necesitățile organice a 18 divizii, considerând dotarea

⁶ *Ibidem*, f. 95.

normală în artilerie a unei divizii, la 9 baterii de tunuri de câmp și 3-4 baterii de obuziere; 31 baterii grele (tunuri de 120, 150 și 155 și obuziere de 120); 100 mortiere de tranșee de 58 m/m; 15 baterii de munte; mitraliere (maxim 6,5, St. Etienne și Hotsckiss de 8 m/m, engleze de 7,7 și ruse de 7,62), puști mitraliere (Gladiator de 8 m/m și engleze de 7,7) și arme portative, erau de asemenea suficiente pentru armarea a 18 divizii, cu o dotație medie de 8 mitraliere de batalion și 6 puști mitraliere de companie⁷.

Muniția rămasă în Moldova asigura: 7-10 zile de foc, pentru arme și mitraliere; 4-7 zile de foc, pentru puștile mitraliere; 5 1/2 zile de foc pentru grenade; 9 zile de foc, pentru tunul de câmp; 10-14 zile de foc, pentru obuziere de câmp; 5-15 zile de foc, pentru artileria grea.

Cantitatea de muniții existentă, deși era suficientă pentru începutul unor eventuale operațiuni, totuși ea limita durata operațiunilor probabile, deoarece nu aveam nici mijloacele și instalațiile necesare pentru fabricarea lor în țară și nici posibilitatea de a ni le procura de la Aliați, de care eram complet izolați la această dată. Cum pe de altă parte însă, România, în situația în care se găsea, nu putea să mobilizeze decât maximum 10 divizii, rezultă că armata română dispunea de armament suficient și de o cantitate de muniții medie de 15-20 zile de foc, ceea ce îndreptățea pe deplin reluarea armelor, sub acest raport⁸.

❖ Subzistențele și echipamentul.

Starea economică în care se găsea Moldova după încheierea păcii de la București, crea o situație foarte grea în privința satisfacerii nevoilor de hrană și îmbrăcăminte ale armatei. Instalațiile industriale erau destul de reduse și capacitatea lor de producție era limitată; iar resursele teritoriului erau secătuite de război și de suprapopulația Moldovei. Ministerul de Război și organele sale de aprovizionare nu aveau puțința să procure echipamentul și subzistențele necesare armatei aflate sub arme și nici să constituie depozite și rezerve în vederea unei mobilizări, pentru că în această situație aprovizionarea armatei și a populației civile se făcea de către Ministerul de Industrie și Direcția Aprovizionării, înființată pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri. Nevoia de a asigura existența populației civile a făcut ca o parte din depozitele de subzistență ale Ministerului de Război, cât și o parte din hrana de rezervă a armatei, să fie trecută asupra Direcției Aprovizionării, care le-a distribuit populației civile. În aceste condiții, chiar trupa aflată sub arme era lipsită de hrană și îmbrăcăminte necesară⁹.

⁷ *Ibidem*, f. 96.

⁸ *Ibidem*, f. 97.

⁹ *Ibidem*, f. 98.

Subzistențe. Cantitățile de subzistențe, aflate asupra corpurilor de trupă și în depozitele Ministerului de Război erau cu totul departe de nevoile de aprovizionare ale armatei, pentru cazul unei eventuale mobilizări. În țară însă, existau aprovizionamente care puteau hrăni armata cel puțin o lună; iar strângerea lor în depozite necesita 10-15 zile.

Echipamentul. În privința echipamentului, disponibilitățile erau cu totul insuficiente, față de efectivul proiectat a se mobiliza (200.000 oameni). Dintre principalele efective lipseau din necesar: mantale 50%, vestoane 60%, pantaloni 40%, cizme sau bocanci 15% (încălțăminte existentă era mai toată degradată), cămăși 10%, izmene 25%.

❖ Serviciul sanitar și farmaceutic.

Încă de la demobilizarea armatei, mare parte din corpurile de trupă au rămas fără medici, deoarece, din 149 corpuri de trupă, numai 77 aveau medici militari, iar restul se foloseau de medici civili, angajați ca diurniști. Personalul inferior sanitar era de asemenea insuficient pentru efectivul de pace, deoarece în timpul campaniei nu se repartizase la companiile sanitare oamenii din ultimele 2 contingente, necesari pentru specialitatea sanitară. Formațiunile sanitare de campanie fuseseră în întregime desființate, odată cu demobilizarea armatei, conform tratatului de pace de la București. Materialul sanitar fusese adunat de la corpurile de trupă, care nu aveau unde-l păstra; dar clasarea acestui material nu se terminase încă la data mobilizării a 2-a din această cauză dotarea cu material sanitar a diferitelor formațiuni a întâmpinat dificultăți. Cantitatea de material sanitar existentă era îndestulătoare, cu toate că o parte din materialul sanitar de campanie fusese vărsat la diferitele formațiuni de pace (spitale, sanatorii). Parte din materialul sanitar ca: genți, corturi, trăsuri, pânze, tărgi, etuve etc. se găsea în aceeași stare de degradare în care rămăsese la demobilizare, repararea lor neputându-se efectua din lipsă de fonduri, material și de ateliere¹⁰.

❖ Serviciul veterinar. La demobilizarea armatei, pe lângă medici veterinari militari activi, se mai menționau încă un număr de 70 medici veterinari de rezervă, sub formă de diurniști și chemați temporar în activitate de serviciu, astfel încât la a 2-a mobilizare, armata mai avea nevoie încă de un număr de 40 medici veterinari. Pregătirea infirmierilor de cai și a potcovarilor era completată prin școala specială respectivă, care a funcționat și după demobilizarea armatei. Se completa de asemenea și materialul chirurgical și de potcovări precum și vaccinul necesar la mobilizare.

¹⁰ *Ibidem*, f. 99.

❖ Serviciul Remontei. Efectivul cailor armatei era foarte redus, deoarece pe lângă numărul de cai trecut în Muntenia odată cu materialul de artilerie, Comandamentul Armatei germane de ocupație ne obligase să-i vindem încă un număr de 3557 cai, aleși dintre cei mai buni. Completarea lipsurilor în cai proiectată a se face prin import din Argentina, nu s-a putut realiza până la mobilizarea a 2-a. La această dată, regimentele de infanterie, regimentele de obuziere și de artilerie grea, dispuneau de un număr de cai care întrecea cu puțin efectivul bugetar; iar regimentele de artilerie de câmp și cele de roșiori (aveau circa 100 cai de escadron) aveau deficite în cai față de efectivul bugetar. În Moldova și Basarabia, însă se găseau caii necesari pentru completarea efectivului de mobilizare al unităților și serviciilor aparținând diviziilor mobilizabile din Corpul 3, 4 și 5 Armată. La demobilizarea armatei, rămăsese un mare număr de cai, care însă erau extrem de slăbiți, prin lipsurile din iarna anului 1917/1918. Pentru îngrijirea lor, corpurile de trupă nu dispuneau nici de oameni, nici de furaje. Râia care devenise cronică și starea de mizerie fiziologică îi făcuse de neîntrebuințat. Pentru a fi salvați, caii au fost distribuiți gratuit la locuitori, reținându-se la unități numai strictul necesar. Dar, din cauza lipsei de furaje din vara anului 1918 precum și din cauza relei stări în care se găseau la acea dată, o mare parte din cai au murit, iar alții au fost sacrificați la abator. Astfel că, în general, era lipsă de cai¹¹.

❖ Comunicațiile. La demobilizarea armatei, întregul serviciu telegrafo-poștal a fost trecut asupra Direcției generale a Poștei Telefoniei și a Telegrafului (P.T.T.) iar personalul și materialul fusese evacuat la București, sub ocupația germană, fără știrea și avizul Marele Stat Major. Legăturile telegrafice și telefonice directe între Marele Stat Major și comandamente, precum și birourile telegrafo-telefonice militare, de la Iași (Marele Stat Major), Vaslui, Bârlad, Tecuci, Galați, Bacău și Botoșani precum și acelea ale comandamentelor din Basarabia, fusese desființate de guvern. Serviciul Telefoniei Fără Fir care avea 4 posturi goniometrice (Iași, Chișinău, Bolgrad și Bălți) fusese trecut și el în septembrie, asupra Direcțiunii Generale P.T.T., astfel încât batalionul de specialități rămăsese fără cadre și personal și în imposibilitatea de a forma noi cadre. Mai existau 4 stații columbofile, la Botoșani, Chișinău, Bălți și Bolgrad. Prin urmare, dispozițiile luate de guvern și de Direcția Generală a Poștelor, pentru executarea condițiilor tratatului de pace de la București, paralizase toate măsurile luate de Marele Stat Major în vederea pregătirii de război a comunicațiilor. Din această cauză la mobilizare constituirea și încadrarea oficiilor militare s-a făcut cu multă greutate, din cauza lipsei de personal care fusese evacuat la București, iar repararea liniilor distruse de trupele germane în retragere și din cauza intemperiilor,

¹¹ *Ibidem*, f. 100.

nu s-a putut face decât incomplet, din cauza lipsei de material, care fusese evacuat de asemenea la București¹².

❖ Transporturile. La decretarea mobilizării, existau în Moldova un număr de 817 locomotive, dintre care numai 163 erau în stare de funcționare și circa 14.000 vagoane. Din cauza numărului redus al locomotivelor în funcțiune, posibilitățile de transport cu calea ferată erau destul de reduse. Repararea materialului rulant, defectat sau degradat, nu se putuse executa din cauza lipsei de materii prime, a atelierelor și a pieselor de schimb. Situația combustibilului era de asemenea precară. Rezerva de combustibil, proiectată de Marele Stat Major, care destinase în acest scop 4 batalioane de lucrători-etape, pentru tăiatul lemnului în diferite păduri, nu se înfăptuise pe deplin, deoarece deși în păduri se găseau 90.000 m.c. (4.500 vagoane) lemne tăiate, totuși transportul în gări nefiind organizat, criza persista. În octombrie 1918, Direcția Generală a Căilor Ferate obținuse de la Comandamentul german de ocupație, câte 90 vagoane de păcură zilnic, aduse din teritoriul ocupat. În aceste condiții, exista în depozite, la această dată, combustibil numai pentru 5-6 zile și numai pentru 8-9 garnituri zilnic.

EXECUTAREA MOBILIZĂRII

1) Dispozițiile luate pentru trecerea pe picior de război a armatei

Înaltul Decret relativ la mobilizarea armatei, a fost dat de Regele Ferdinand în ziua de 27 octombrie 1918 la Iași și prevedea: „Art. I. Toate comandamentele, corpurile și serviciile armatei trec pe picior de război. Prima zi de mobilizare: ziua de 28 octombrie 1918. Art. II. Efectivele de război se vor completa cu oameni de la vatră din contingentele de completare, rezervă și miliții, până la contingentul 1894 inclusiv”.

Pentru executarea Înaltului Decret, Marele Stat Major a dat în aceeași zi ordin tuturor comandamentelor ca mobilizarea să se execute în conformitate cu instrucțiunile date de Marele Stat Major în iulie 1918. Graba însă cu care trebuia să se facă mobilizarea, pentru a ajuta armata aliată de Dunăre, în operațiunile de trecere a Dunării, precum și dificultățile de ordin tehnic, au făcut ca instrucțiunile de mobilizare să sufere de la început modificări. Astfel, chiar în prima zi de mobilizare - 28 octombrie 1918 - Marele Stat Major a modificat prima dispoziție din aceste instrucțiuni, dispunând în ordinul pe care l-a dat chemarea de la vatră mai întâi a oamenilor din contingentele de completare, adică contingentul 1912-1916 inclusiv, din Moldova. Pentru chemarea contingentelor din rezervă și miliții, se așteptau ordinele ulterioare.

¹² Ibidem, f. 101.

În ceea ce privește chemarea ofițerilor de rezervă, Marele Stat Major a hotărât, tot la 28 octombrie 1918, ca „dintre ofițerii inferiori de rezervă vor fi reținuți ca mobilizați numai sublocotenenții și locotenenții cei mai tineri, necesari pentru încadrarea efectivelor ce rezultă din tabelul oamenilor de sub arme și a contingentelor 1916-1912, ce sunt chemate”¹³.

Tot în prima zi de mobilizare, Marele Cartier General preciza numărul unităților de mobilizat și efectivele astfel:

a) Nu se mai mobilizează: cartierele de armată; divizioanele de artilerie grea; unitățile din grupa II-a¹⁴. Rămâneau deci, a se mobiliza: Diviziile 6, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 1 și 2 Vânători; 1 și 2 Cavalerie; cartierele de corp de armată; divizioanele de munte; divizionul apărării antiaeriene; posturile de telegrafie fără fir; grupele aeronautice; companiile de pontonieri; secțiile de autoturisme, autosanitare, autocamioane; detașamente de jandarmi pedestrii și rurali. Regimentele de grăniceri s-au mobilizat, fără însă a se mai constitui Divizia de grăniceri¹⁵.

b) Efectivele

Trupe. Infanteria a mobilizat contingentele 1912-1916 inclusiv și numai pentru regimentele de infanterie și vânători, care intrau în constituirea diviziilor arătate mai sus. Pentru companiile de infanterie s-a prevăzut efectivul de 100-120 oameni, inclusiv gradații, iar pentru companiile de mitraliere efectivul de 126 oameni. S-a desființat compania 4 din batalion, completându-se cu ea efectivul celorlalte companii din batalion. Unitățile de marș nu s-au mai organizat.

Cavaleria a mobilizat regimentele de roșiori și Regimentul 3 Călărași, care intrau în compunerea celor 2 divizii de cavalerie, precum și câte un escadron din regimentele: 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9 și 10 Călărași, destinate a forma cavaleria divizionară a diviziilor mobilizate. Atât la diviziile de cavalerie, cât și la cavaleria divizionară se fixa pentru un escadron efectivul de circa 100 oameni. Pentru completarea efectivelor, s-au mobilizat contingentele 1914 și 1915¹⁶.

Artileria. Regimentele de artilerie și obuziere ale diviziilor mobilizate au chemat contingentele 1908-1915 inclusiv. Bateria a rămas tot cu 4 tunuri și 6 chesoane. Artileria de munte și apărarea antiaeriană au mobilizat aceleași contingente.

¹³ Ibidem, f. 102.

¹⁴ Instrucțiunile date de Marele Stat Major la 1 iulie cu privire la mobilizarea armatei prevedeau că se va face în 2 mari grupe: Grupa I care cuprindea unitățile și serviciile, care prin dislocarea lor normală aveau puțința a se mobiliza într-un timp relativ scurt și anume: Diviziile 6, 7, 8, 13, 14 care aveau majoritatea rezerviștilor în Moldova; Diviziile 9, 10 și 12 Cav., care se aflau în Basarabia și aveau efectivele întărite; Diviziile 1, 2 Vânători și Grănicerii, care se formau din batalioanele de vânători (care aveau efectiv mai mare ca regimentele de Inf.) și din regimentele de grăniceri (care aveau aproape efectivele de mobilizare). Grupa II cuprindea restul de mari unități, corpuri de trupă și servicii care intrau în compunerea armatei, ai căror rezerviști se aflau în teritoriul ocupat.

¹⁵ A.M.R., Fond Marele Stat Major, dosar nr. crt. 131, f. 103.

¹⁶ Ibidem, f. 104.

Trupele de pionieri și comunicații. Batalioanele 6, 7, 8, 13 și 14 Pionieri au mobilizat fiecare: 1 companie de pionieri, 1 secție de poduri ușoare și 2 secții de telegrafie. Batalioanele 9 și 10 Pionieri au mobilizat: câte 1 companie de pionieri, 1 secție de poduri ușoare și 1 secție telegrafie. Pentru trupele de pionieri și comunicații s-au mobilizat contingentele 1915-1912 inclusiv.

Aeronautica trebuia să mobilizeze contingentele 1914-1915, iar jandarmii pedestri și rurali trebuiau să mobilizeze contingentele 1912-1915.

2) Servicii.

a) Coloanele de muniții.

Fiecare divizie a mobilizat o singură coloană de muniții, compusă din 3 semi-coloane, dintre care una de artilerie, a doua de obuziere și a treia de infanterie. Coloanele de muniții ale Diviziilor 1 și 2 Vânători au fost mobilizate de regimentele de artilerie și obuziere ale Diviziei 8, respectiv Divizia 7. Oamenii necesari coloanelor de muniții ale Diviziilor 9 și 10 au fost dați de regimentele de artilerie și obuziere ale Diviziei 8, respectiv Divizia 13.

b) Ambulanțele divizionare.

Pentru fiecare divizie s-a mobilizat câte o secție de ambulanță cu o secție de brancardieri. Secțiile de ambulanță ale Diviziilor 1 și 2 Vânători s-au mobilizat de către compania 4 sanitară. Pentru secțiile de ambulanță divizionare s-au mobilizat contingentele 1912-1915 inclusiv.

c) Coloanele subzistență divizionare au fost constituite fiecare din: 1 stat major coloană; 2 secții de subzistență, mobilizate de către divizionul de tren al corpului de armată; 1 grup de exploatare, cu cireada de vite, format prin îngrijirea companiilor de subzistență ale corpurilor de armată. Pentru completarea efectivelor coloanelor de subzistență, Divizioanele 3, 4 și 5 tren s-au mobilizat oamenii din contingentele 1915-1912 inclusiv.

d) Brutăriile de campanie divizionare au fost organizate fiecare astfel: 1 stat major de brutărie de campanie; 5 secții fiecare a câte 2 cuptoare. Pentru completarea efectivelor, companiile de subzistență 3, 4 și 5 s-au mobilizat oameni din contingente 1915-1912 inclusiv.

Părțile sedentare.

Fiecare corp de trupă mobilizat trebuia să-și formeze și o parte sedentară, constituită din compania (la infanterie), escadronul (la cavalerie) și secția (la artilerie) de depozit. Comandantul unității de depozit era și comandantul părții sedentare. Prisosul de oameni, rămas de la părțile active, peste efectivul stabilit mai sus, urma să fie întrebuințat pentru paza diferitelor depozite și gospodăria corpurilor.

Pentru organizarea comandamentelor părților sedentare, urma să se dea ordin ulterior¹⁷.

Caii. Completarea cailor la unități și servicii trebuia să se facă astfel: din caii proprietatea unităților, aflați în păstrarea locuitorilor, trebuiau să fie aduși la corp numai 2/3 din numărul celor aflați într-o comună și anume caii cei mai buni; restul de 1/3 erau lăsați în păstrarea locuitorilor. Pentru regimentele de artilerie din garnizoana Bacău și Roman nu se mai aduce din Basarabia numărul de 2.000 de cai, care fusese prevăzut în instrucțiunile date pentru completarea cailor necesari unităților din grupa I-a. La data de 2 /15 noiembrie 1918 Marele Cartier General apreciind că în situația dată, diviziile care se mobilizau nu mai aveau nevoie de serviciile divizionare complete, a hotărât următoarele: 1) Coloanele de muniții nu se mai organizează. Diviziile dispuneau deci, numai de munițiile aflate asupra corpurilor de trupă și în consecință oamenii aparținând acestor formațiuni erau lăsați la vatră. 2) Secțiile de ambulanță nu mai utilizau trăsurile și furgoanele de ambulanță. Ele dispuneau numai de personalul necesar pentru spitalizare și 2 autocamioane sanitare. Efectivul unei secții de ambulanță organizată pe această bază era: 8 ofițeri, 97 trupă, 8 animale și 4 trăsuri. 3) Coloanele de subzistență nu se mai organizau dar în schimb fiecărei divizii i se pune la dispoziție o secție de 2-5 autocamioane. 4) Brutăria de campanie a mobilizat numai 6 cuptoare. Compania de subzistență a dat personalul specializat (brutării) și divizionul de tren respectiv a dat conductorii. Divizionul de tren mai pune la dispoziția fiecărei brutării de campanie, câte 50 căruțe înhamate cu cai sau boi. Efectivul unei brutării de campanie era: 2 ofițeri, 149 trupă, 243 animale și 64 trăsuri¹⁸.

Unitățile mobilizate.

Din numărul total de 15 divizii de infanterie și 2 divizii de cavalerie de care dispunea armata română în starea de pace, România nu poate mobiliza decât: 5 divizii (6, 7, 8, 13 și 14) care aveau dislocarea de pace în teritoriul liber al Moldovei; 2 divizii (9 și 10) care deși aveau dislocarea de pace în teritoriul ocupat, dispuneau totuși de efective întărite, la data decretării mobilizării; 2 divizii de vânători care iau ființă la mobilizare; 2 divizii de cavalerie. S-au mobilizat în total 9 divizii de infanterie și 2 divizii de cavalerie, mai mult decât jumătate din efectivul întregii armate. Din aceste mari unități mobilizate, 2 divizii de infanterie (9 și 10) și cele 2 divizii de cavalerie se găseau dislocate și imobilizate în Basarabia, prin situația politică și militară a acestui ținut românesc, ca atare ele nu erau disponibile pentru operațiuni

¹⁷ *Ibidem*, f. 105.

¹⁸ *Ibidem*, f. 106.

în Transilvania sau în teritoriul ocupat. De asemenea, nu era disponibilă nici Divizia 8, care opera în Bucovina. Rămâneau deci, disponibile pentru operațiunile de la vest numai 6 divizii de infanterie (6, 7, 13, 14, 1 și 2 Vânători)¹⁹.

3) Modul cum s-a executat mobilizarea.

Mobilizarea marilor unități a decurs în modul următor: Mobilizarea Diviziei 6 s-a făcut cu oarecare greutate și întârziere din cauză că la decretarea mobilizării o parte din teritoriul acestei divizii și anume acela care corespundea unităților cu reședința la Focșani, era ocupat de trupele germane. Întârzierea a mai fost provocată și de faptul că la acea dată, toate unitățile Diviziei 6, cu efectivele prevăzute, au primit ordin să pătrundă în teritoriul ocupat pentru a asigura ordinea și a pune stăpânire pe depozitele părăsite de inamic. Operațiunile pentru completarea efectivelor de mobilizare stabilite au continuat până pe la începutul lunii decembrie 1918, când Divizia 6 a primit ordin să se transporte în Transilvania²⁰.

Divizia 7 având toate elementele mobilizabile în teritoriul liber, a putut să mobilizeze în bune condiții. Cu toată vremea rea, oamenii au răspuns la chemare, astfel că la datele prescrise prin instrucțiunile de mobilizare, trupele și serviciile acestei divizii, afară de artilerie, au fost gata constituite, cu efectivele complete în oameni, cai și trăsuri. Artileria însă, din cauza lipsei de cai mari, nu a putut să mobilizeze toate unitățile hotărâte, astfel că nu toate bateriile au putut fi gata la data când divizia a început operațiunile în Transilvania. Divizia n-a putut mobiliza, la început, decât 2 baterii din Reg. 4 Artilerie, iar restul s-a completat ulterior. În privința artileriei, Divizia 7 a întâmpinat aceeași dificultate ca și Divizia 6.

La decretarea mobilizării, situația unităților Diviziei 8 era următoarea: Regimentul 13 Infanterie și 25 Infanterie se găseau în garnizoanele de reședință; Regimentele 29 Infanterie și 37 Infanterie se găseau în Bucovina, în marș spre Cernăuți.

Regimentele 12 Artilerie și 17 Obuziere aveau câte o baterie în Bucovina, organizate din întreg efectivul disponibil al regimentului, iar restul rămăsese în garnizoanele de reședință, din cauza lipsei de cai și hamuri. Corpurile aveau în garnizoanele de reședință pe ajutorul șefului de corp cu un personal redus, care era insuficient pentru a pregăti și desăvârși lucrările de mobilizare. Comandamentul diviziei era în curs de mutare de la Burdujeni la Cernăuți, deci departe de reședințele de mobilizare ale unităților în subordine, cărora trebuia să le comunice ordinele și instrucțiunile de mobilizare și în același timp ocupat în conducerea operațiunilor din Bucovina. Din aceste cauze, mobilizarea Diviziei 8 s-a făcut în condiții grele²¹.

¹⁹ *Ibidem*, f. 107.

²⁰ *Ibidem*, f. 108.

²¹ *Ibidem*, f. 109.

La decretarea mobilizării, Diviziile 9 și 10 se găseau în Basarabia și ocupau sectoare pe Nistru. Ele aveau efective întărite, aproximativ câte 10.000 oameni fiecare divizie, efectiv care satisfăcea cu prisosință condițiile de efectiv stabilite pentru mobilizarea 2.

Mobilizarea Diviziilor 13 și 14 nu se putea executa în mod efectiv din cauză că aveau majoritatea efectivelor de mobilizare în contingentele din elementul rezervei, așa încât completarea efectivelor devenea imposibilă numai din contingentele de completare hotărâte a fi chemate. În afară de insuficiența efectivelor, s-au adăugat următoarele piedici pentru mobilizarea acestor divizii: Divizia 13 avea în teritoriul ocupat 1/2 din regimentele de infanterie (Regimentele 47/72 și Regimentele 48/49) și regimentele de artilerie (23 Artilerie și 28/3 Obuziere); unitățile Diviziei 14 trebuiau să organizeze și să satisfacă totalitatea serviciilor de gardă al penitenciarelor de pe întreg teritoriul Corpului 4 Armată. Față de situația militară și politică, creată prin încheierea armistițiului general, Marele Cartier General încă din ziua 4 de mobilizare, a hotărât ca regimentele acestor divizii care urmau să se întrunească în a 8-a zi de mobilizare, să rămână pe loc în garnizoanele lor și să continue mobilizarea. De fapt însă, aceste divizii neluând parte la operațiuni nu au mai fost mobilizate.²²

Divizia 1 și 2 Vânători.

Aceste divizii iau ființă la mobilizare, prin transformarea în regimente a batalioanelor de vânători care intrau în compunerea organică de pace a diviziilor de infanterie și gruparea acestor regimente în divizii de vânători astfel: Divizia 1 Vânători a fost constituită din Regimentele 1, 5, 4 și 6 Vânători, provenite din transformarea batalioanelor de vânători cu același număr, care aparținuseră respectiv Diviziilor 1, 2, 7 și 4. Divizia 2 Vânători a fost constituită din Regimentele 2, 3, 9 și 10 Vânători, provenite din transformarea batalioanelor de vânători cu același număr, care aparținuseră respectiv Diviziilor 3, 5, 9 și 10. Completarea efectivelor de mobilizare, prescrise pentru regimentele diviziilor de vânători s-a făcut din resursele și cu concursul diviziilor de infanterie, cărora aparținuse organic batalioanele de vânători respective. Acest procedeu a fost determinat, pe de o parte de situația teritoriului țării în mare parte ocupat de trupele inamice, iar pe de altă parte de graba cu care trebuia executată mobilizarea. Artileria diviziilor de vânători s-a format prin preluări de la diviziile de infanterie existente și anume: Divizia 1 Vânători, care s-a constituit și a pătruns cea dintâi în Transilvania, a dispus la început numai de 1 baterie din Regimentul 11 Artilerie, iar în cursul operațiunilor din Transilvania a mai primit câte o baterie din Regimentul 12 Artilerie, Regimentul 17 Artilerie/obuziere și Regimentul 1

²² *Ibidem*, f. 110.

Artilerie Munte; Divizia 2 Vânători, care a intrat mai târziu în Transilvania, a dispus la început de câte 1 baterie din Regimentul 4 Artilerie, Regimentul 24 Artilerie, Regimentul 8 Obuziere și Regimentul 2 Artilerie Munte²³.

La decretarea mobilizării, Diviziile de cavalerie 1 și 2 se găseau dislocate în Basarabia și dispuneau de efective întărite, aproximativ câte 3.000 oameni fiecare divizie. Completarea efectivelor în oameni a întâmpinat dificultăți, din cauză că o parte din oamenii demobilizați se aflau în teritoriul ocupat, în special acei ai Diviziei 2 Cavalerie. Dar greutățile cele mai mari au provenit din lipsa cailor și starea lor de slăbiciune, care-i făcea în bună parte de neîntrebuițat.

4) Greutăți și lipsuri întâmpinate

Durata mobilizării a depășit cu mult timpul prescris prin instrucțiunile de mobilizare, atât din cauza vremii, întrucât iarna începuse deja, a greutăților de transport, dar mai ales din cauza lipsurilor de ordin material arătate. Cu deosebire, lipseau echipamentul, subzistențele precum și caii necesari artileriei și cavaleriei. Lipsa cailor a fost așa de mare, încât diviziile n-au putut să-și completeze efectivul în cai, la începutul mobilizării, decât numai pentru una sau cel mult 2 baterii de fiecare regiment de artilerie sau de obuziere. În privința transporturilor, la decretarea mobilizării căile ferate au fost în măsură să execute toate transporturile de afluire, menținând și trenurile de persoane în circulație. De îndată însă ce teritoriul ocupat a devenit liber, criza transporturilor a început să se resimtă și să se accentueze din ce în ce mai mult, pe de o parte din cauza lipsei de locomotive și material rulant, al căror număr nu mai putea satisface complet întinderea rețelei precum și din cauza lipsei combustibil, iar pe de altă parte din cauza distrugerilor făcute de inamic în teritoriul ocupat²⁴.

Cu toate aceste greutăți de ordin material, moralul populației atât în teritoriul liber cât și în teritoriul ocupat, care respira acum liber, după aproape 2 ani de teroare, a fost înălțător, populația a răspuns cu avânt la chemarea celei de-a doua mobilizări²⁵.

Acțiunea, în întregul ei, nu poate fi considerată ca o mobilizare propriu-zisă deoarece din cauza situației politice și militare, ea nu s-a făcut decât parțial, atât ca număr de mari unități cât și ca efective. Într-adevăr dacă la data când s-a decretat mobilizarea a 2-a, atât situația militară, cât și cea politică impuneau reintrarea României în război și deci mobilizarea tuturor forțelor sale, apoi după încheierea armistițiului general, o mobilizare generală propriu zisă nu mai era justificată

²³ *Ibidem*, f. 111.

²⁴ *Ibidem*, f. 112.

²⁵ *Ibidem*, f. 113.

și de aceea, Marele Cartier General român a procedat numai la o reorganizare a marilor unități și la operațiuni de sporirea și completarea efectivelor, în raport cu situația mai mult sau mai puțin amenințătoare a vecinilor. Această sporire de efective era cerută de nevoi operative imperioase și anume:

1) Garantarea frontierei Nistrului, în contra oricărei acțiuni din partea trupelor sau bandelor bolșevice ruse. Aceasta se impunea cu atât mai mult acum după încheierea armistițiului general, când trupele austro-germane de ocupație din Ucraina se retrăgeau în patrie.

2) Ocuparea și menținerea ordinii în Dobrogea unde bandele bulgare terorizau autoritățile și populația română. 3) Protejarea populației românești din Transilvania, în contra crimelor și jafurilor armatelor regulate și neregulate ungare precum și pentru a pune frâu provocațiunilor ungurești. În aceste condiții, doar faza inițială - pregătirea și decretarea ei - poate fi considerată ca o mobilizare, iar faza care urmează după încheierea armistițiului general, trebuie considerată numai ca o operațiune de sporire a efectivelor²⁶.

Această sporire de efective a continuat tot timpul pe măsură ce nevoile operative din Transilvania și Ungaria au impus-o până la îndeplinirea aspirațiilor noastre naționale și teritoriale.

BIBLIOGRAFIE:

1. Arhivele Militare Române (în continuare A.M.R.), Fond Marele Stat Major, dosar nr. crt. 131.
2. Daniel Silviu Niculae, 1918. *Reintrarea României în Război*, Editura Mii de cărți, Bragadiru, 2018.

²⁶ Vezi pe larg: Daniel Silviu Niculae, 1918. *Reintrarea României în Război*, Editura Mii de cărți, Bragadiru, 2018.

OFIȚERII DE MARINĂ ROMÂNI TRIMIȘI LA STUDII ÎN STRĂINĂTATE (1925-1928)

Marius-Laurențiu ROHART

Directorul Muzeului Național al Marinei Române, Constanța

În ciuda faptului că, încă din anul 1920, s-a înființat, la Constanța, Școala Navală, Marina Militară Română a considerat necesar trimiterea unor tineri ofițeri în academiile navale din Occident. Practica aceasta a fost implementată încă din secolul al XIX-lea și mulți ofițeri de marcă, unii chiar comandanți ai Marinei, au absolvit academii navale din țările vestice. În studiul nostru, ne vom concentra pe un grup de tineri ofițeri, care s-au format în Italia și Franța, începând cu mijlocul anilor '20. Din rapoartele lor trimise către Inspectoratul Marinei de la București reies lecții interesante, care au fost aplicate odată ce ei au revenit în țară. De la concepte de tactică navală până la exerciții complexe, fiecare ofițer din acest grup a putut să-și însușească o serie de competențe, după specificul marinelor din țările în care au studiat. Odată reîntorși în serviciul Marinei Militare, ofițerii au putut promova aceste informații, cu efecte importante asupra gândirii navale române în perioada interbelică.

Cuvinte-cheie: Marină Militară, tactică navală, interbelic, Horia Macellariu, doctrină navală.

INTRODUCERE

La început de secol XX, s-a considerat că cea mai eficientă soluție pentru păstrarea contactului cu realizările navale din Occident erau studiile în străinătate. Prin *Raportul nr. 13719* din 28 martie 1923, Inspectorul Tehnic al Marinei, contraamiralul Niculescu-Rizea, solicita aprobarea Consiliului de Miniștri pentru trimiterea de ofițeri români la studii în străinătate. Se arăta că atașajii navali străini au fost cei prin care s-au obținut relații și informații cu privire la disponibilitatea guvernelor lor de a primi pe acești ofițeri români să studieze la școlile navale de prestigiu din Italia, Franța sau Marea Britanie, adică la Livorno, Brest, respectiv Keyham. Autoritățile franceze s-au dovedit cele mai prompte în a-și da acceptul, dar existau și altele, care au atras atenția conducătorilor Marinei Române, ca, de exemplu, cea a Amiralității de la Londra¹. Partea britanică se oferea să primească trei ofițeri români în fiecare an, cu gradul de sublocotenent, la Școala navală de la Keyham. Taxa pentru cursuri era de 200 de lire pentru fiecare ofițer, iar guvernul de la București trebuia să acopere costurile cazării și meselor ofițerilor.

În același timp, Ministerul de Marină Italian accepta, la rândul său, să primească trei ofițeri, cu patru clase liceale, pentru a urma cursurile de trei ani în total (doi la Academia Navală de la Livorno și al treilea la bordul navelor italiene). Cursurile ofițerilor erau oferite cu titlu gratuit, partea română plătind doar echipamentul și materialele necesare studiilor.

Dintre toate aceste propuneri, cea mai avantajoasă a fost, desigur, cea italiană, cu atât mai mult, cu cât durata studiilor de specialitate inclusă era de trei ani, perioadă considerată de către Inspectoratul Tehnic al Marinei „indispensabilă pentru a forma buni mecanici necesari Marinei Moderne”².

MISIUNI DE INFORMARE ÎN FRANȚA ȘI ÎN ITALIA

Nu numai tinerii ofițeri, de rang inferior, au beneficiat de misiuni de a studia peste hotare. Una dintre cele mai importante pentru dezvoltarea imediată a Marinei a avut loc la finalul anului 1924, când Comandantul Diviziei de Mare, contraamiralul, la vremea aceea, Vasile Scodrea și căpitanul-comandorul Gheorghe Koslinski au fost trimiși într-o misiune de informare în Italia și Franța, cu scopul de a strânge date despre șantierele navale din aceste țări în vederea construirii de submarine

¹ Arhivele Militare Naționale Române (în continuare, AMNR), *fond Microfilme*, rola II 2.2758, dosar 150, c. 233.

² *Ibidem*, c. 234.

pentru Marina Română. Misiunea principală era obținerea de date despre submarineele pe care puterile maritime le construiau, ca să se stabilească varianta optimă, niciunul dintre proiectele oferite nefiind perfect adaptat la nevoile Marinei Române. Desigur, cu această ocazie s-au obținut informații extrem de utile, autoritățile franceze și italiene dând dovadă de bunăvoință pentru a câștiga un posibil client important în Europa de Est³.

În Italia, ofițerii au fost primiți cu căldură și li s-au dat toate datele solicitate, permițându-se chiar inspectarea Arsenalului de la Spezia. Ministerul Marinei de la Roma a oferit chiar câteva locuri pentru ofițerii români să studieze alături de cei italieni. La Spezia au fost vizitate șantierele „Ansaldo”, cuirasatul „Cavour”, distrugătorul „Falco”. S-au obținut, de asemenea, date despre noile submarine care se construiau pentru Marina Italiană. Impresia generală era că industria de armament italiană progresase mult, iar cea navală nu rămânea în urmă, creând produse de calitate⁴.

La Paris, ofițerii români au fost întâmpinați cu aceeași bunăvoință ca în Italia, fiind, de asemenea, invitați la Cherbourg pentru a inspecta submarinul „Requin”, ultimul intrat în dotarea forțelor navale franceze. Submarinul a fost lansat cu doar cinci luni înainte de vizita specialiștilor români și făcea parte din programele navale din anii 1922 și 1923 care erau destinate acțiunilor în Oceanul Atlantic. Deplasamentul era de 947 de tone și era înarmat cu trei tunuri, unul de 100 mm și două de 88 AA și 10 tuburi lanstorpilor de 550 mm⁵.

Discuțiile la Ministerul Marinei francez s-au concentrat pe flota rusă a amiralului Wranghel și pe pericolul reprezentat de o asemenea forță navală pentru Marina Română în Marea Neagră, mai ales că, în 1924, au avut loc numeroase incidente în Basarabia. Argumentele contraamiralului Scodrea au fost bine țintite, arătând că revenirea unei forțe considerabile în Marea Neagră, conform convențiilor în vigoare la acel moment, dădea dreptul oricărei puteri să trimită o forță egală ca număr. Or, această posibilitate dezavantaja clar Franța, deoarece nu dispunea de resurse, dar Marea Britanie, în schimb, putea investi într-o forță pentru Marea Neagră⁶.

Un alt ofițer care a vizitat aceste două țări a fost comandorul Petre Bărbuneanu, comandantul Școlii Navale de la Constanța, la fel, la finalul anului 1924. Deși misiunea

³ AMNR, *fond Inspectoratul General al Marinei*, dosar 28/1924, ff. 196.

⁴ În realitate, deși flota italiană era în continuă creștere după venirea la putere a regimului fascist, ea întâmpina dificultăți să atingă paritatea cu principalul rival – Franța. De aici, concentrarea pe construcția de submarine, mult mai ieftine și mai ușor de construit. Brian R. Sullivan, „A Fleet in Being: The Rise and Fall of Italian Sea Power 1861-1943”, în *The International History Review*, vol. 10, nr. 1, 1988, p. 116.

⁵ Henri Le Masson, *Navies of the Second World War: The French Navy*, vol. I, Londra, Macdonald&Co., 1969, p. 145.

⁶ AMNR, *fond Inspectoratul General al Marinei*, dosar 28/1924, f. 197.

lui s-a concentrat pe instituțiile de învățământ din Franța și Italia, căutând să se documenteze despre organizarea școlilor navale, contraamiralul a reușit să obțină unele date care să ajute Inspectoratul Marinei în alegerea viitoarelor modele de submarine, dintre cele construite de francezi și italieni. Italia lansase sau era în curs de lansare la apă a trei tipuri de submarine.

Primul dintre ele, de 1.800 de tone, submarin oceanic, nu era, evident, potrivit pentru planul naval al României. De real interes era, însă, clasa „Mameli”, din care Italia construia patru unități („Pier Capponi”, „Giovanni da Precida”, „Goffredo Mameli” și „Tito Speri”), de 800 de tone, cu șase tuburi lanstorpilor de 530 mm și un tun de 102 mm. Modelul atingea 17 noduri la suprafață și nouă în imersiune⁷, fiind considerat adecvat pentru Marina Română de către comandorul Bărbuneanu.

În Franța, la Brest, comandorul Bărbuneanu a profitat de exercițiile flotei de submarine, care era acostată acolo, pentru a vizita submarinul „Hermione”, din clasa „Gorgone”, construit în 1917, cu deplasamentul de 500 de tone și înarmat cu un tun de 75 mm și opt tuburi lanstorpilor de 450 mm. Ofițerul nota că submarinul era de tipul „Laubeuf”, adică avea balasturile în interior⁸. Tot la Brest, ofițerului român i-a fost prezentat ultima producție în domeniul submarinelor francez, „Marsouin”, lansat cu doar câteva luni în urmă, din clasa „Requin”.

Ambele etape de informare și studiu în țări cu marine puternice au avut un impact semnificativ asupra programelor proprii de dezvoltare ale Marinei Militare Române, cu atât mai mult, cu cât ea se găsea, la mijlocul anilor '20, în plin proces de analiză și pregătire a intrării în dotare de noi tipuri de nave: submarine, puitoare de mine etc.

Cu toate acestea, pe termen lung, cel mai mult au avut de beneficiat de pe urma acestor studii tinerii ofițeri, care s-au familiarizat cu inovațiile și conceptele nou apărute în domeniul naval și care au putut să le implementeze la timp pentru cel de al Doilea Război Mondial. Ofițerul pe care ne vom concentra în rândurile ce urmează a studiat în Franța, pe baza unor negocieri care au început din anul 1924 și finalizate un an mai târziu, atât cu Parisul, cât și cu Roma. Cele două puteri vestice au acceptat, fiecare pentru instituțiile ei de învățământ cu specific militar naval, să primească un număr limitat de ofițeri români. Astfel, în Italia au fost trimiși doi sublocotenenti la Școala de Inginerie Navală de la Genova, pe o perioadă de doi ani, și un locotenent pentru specializarea în torpile, la cursul superior al Academiei Navale de la Livorno (un an). În Franța, a fost acceptat un căpitan la cursurile Școlii de Război Naval de la Paris (un an)⁹.

⁷ Bruno Weyer, *Taschenbuch der Kriegsflotten 1928*, München, J.F. Lehmanns Verlag, 1928, p. 82.

⁸ Jean Labayle Couhat, *French Warships of World War I*, Londra, Ian Allan Ltd., 1974, p. 154.

⁹ AMNR, *fond Inspectoratul General al Marinei*, dosar 204/1924, f. 112.

HORIA MACELLARIU ȘI RELEVANȚA DĂRILOR SALE DE SEAMĂ

Unul dintre cei mai importanți militari trimiși la studii în Franța a fost căpitanul, la acea vreme, Horia Macellariu, care a ocupat locul rezervat României la Școala de Război Naval din Paris între anii 1927 și 1928. Ca toți ceilalți ofițeri aprobați a pleca la studii în străinătate, el a emis o serie de dări de seamă, din care vom extrage considerații interesante despre elemente de tactică navală care puteau fi aplicate în Marina Română.

Într-o analiză a acțiunilor navale din Marea Nordului, căpitanul Macellariu a punctat obiectivele și mijloacele folosite de Marina Imperială a celui de-al doilea Reich pentru a-și asigura ieșirea la „marea largă”¹⁰. Operațiile navale de pe coasta belgiană erau interesante pentru căpitanul Macellariu pentru comparațiile care puteau fi făcute cu cele ale Marinei Militare Române din aceeași perioadă. El se referea la două tipuri de acțiuni militare; pe de-o parte, blocarea de către Marina Britanică a porturilor belgiene Zeebrugge și Ostende, ocupate de armata germană încă din primul an de război, iar în al doilea rând, bombardarea coastei Belgiei, ocupată de navele aliate.

În prima categorie, a operațiilor „cu obiectiv maritim”¹¹, viitorul comandant al Forței Navale Maritime din perioada celui de-al Doilea Război Mondial, includea blocarea, de către Royal Navy, a celor două porturi belgiene, folosite de Marina Germană pentru nave de tonaj mic, în sprijinul flotei principale, dar și pentru adăpostirea submarinelor și hidroavioanelor, o amenințare serioasă la adresa coastelor britanice. De altfel, pericolul reprezentat de războiul submarin pentru comunicațiile pe mare a împins Marea Britanie să caute metode de atacare a bazelor submarinelor, pentru „tăierea răului din rădăcină”. Observăm aici o primă paralelă cu situația din 1939-1945, când neutralizarea bazelor submarinelor germane a căpătat o importanță similară, desigur cu mijloace adecvate unui război mai modern. Principiul de la care au pornit amiralii britanici a fost cel al „vitezei strategice, adică să le distrugă înainte de a putea să facă rău”, adică anihilarea sau măcar blocarea porturilor folosite ca baze.

La fel ca în cazul celui de-al Doilea Război Mondial, germanii și-au protejat submarinele sub construcții solide din beton, astfel că singura variantă era blocarea porturilor. Ceea ce nu era ușor de realizat, fiindcă apărarea de coastă germană era formidabilă: peste 200 de piese de calibru 150-300 mm. Digul de la intrarea în portului Zeebrugge era protejat cu tuburi lanstorpilor și o estacadă de șlepurii și plase anti-torpilor.

¹⁰ *Ibidem*, f. 764.

¹¹ *Ibidem*.

Planul britanic prevedea bombardarea cu monitoare și avioane pe parcursul mai multor zile, pentru ca apărătorii să nu fie induși în eroare la momentul declanșării atacului decisiv. În același timp, s-a organizat un atac de diversiune pentru distrugerea digului, în vreme ce operația principală era lansată atât împotriva portului Ostende, cât și la Zeebrugge, prin blocarea canalelor¹².

Operațiile au fost un succes important al Royal Navy, atât din punct de vedere „material, cât și moral”, pentru că porturile au fost închise atât cât era posibil. Iar din punct de vedere moral, faptul că inamicul a putut organiza un raid de o asemenea magnitudine cu un număr de peste 100 de nave a afectat serios moralul apărătorilor germani¹³.

Reușita raidurilor s-a datorat coordonării eficiente între arme, elementului surpriză care a fost păstrat cu grijă și, nu în ultimul rând, asumării unor riscuri calculate. Un alt element important, care s-a dovedit chiar decisiv, au fost transmisiunile excelente, care au permis păstrarea legăturilor între cele două forțe corespunzătoare fiecărui port. O altă lecție preluată de ofițerul-student român a fost coordonarea cu forțele terestre, pentru că artileria de pe uscat a contribuit substanțial, creând o nouă diversiune, care a derutat forțele de apărare¹⁴.

Căpitanul Macellariu observa că, în general, personalul era „bine antrenat, pregătit, omogen și hotărât”¹⁵, un factor important, de altfel, contribuind la moralul marinarilor britanici, care era foarte ridicat; de asemenea, încrederea în reușita operației era la un nivel înalt: „Fiecare știa la ce se poate aștepta, însă, totuși, spera că se va întoarce, căci toate măsurile erau luate pentru salvare, vedete anume însărcinate cu aceasta. Nu este bine a porni la atac cu oameni cărora și s’a spus că poate nu se va mai întoarce”¹⁶.

O altă lecție utilă în perspectiva unui conflict naval în Marea Neagră a fost importanța cooperării cu forțele navale a aviației. În raportul lui către Inspectoratul General al Marinei, căpitanul Macellariu arăta că „se poate prevedea influența lor mare în viitoare similare operațiuni”¹⁷.

În privința acțiunilor de desantare, care și-au dovedit utilitatea în Marea Neagră între anii 1941 și 1944, raidurile britanice asupra coastelor belgiene ilustrau unele aspecte importante. În primul rând necesitatea angajării unor diferite tipuri de nave, pornind de la monitoare (sau cuirasate), cu tunuri mari, care să contracareze tirurile bateriilor de coastă, continuând cu distrugătoare și, mai ales, cu vedete rapide.

¹² *Ibidem*, f. 766.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, f. 767.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

Aici intervine iarăși o apreciere justă a ofițerului român, experiența ulterioară din timpul celui de-al Doilea Război Mondial arătând că, cel puțin în mări interioare, aceste nave mici și rapide puteau oferi protecția necesară atât navelor de atac mai mari, cât și celor de debarcare, așa cum a dovedit Flota Sovietică în debarcările din Crimeea, din iarna lui 1941-1942.

O altă concluzie relevantă la care a ajuns ofițerul român aflat la studii în Franța a fost privitoare la apărarea coastelor. Deși germanii dispuneau de resurse considerabile, umane și materiale, mai ales de un număr important de tunuri de coastă, fără informații bune, ei au fost total expuși atacului Aliaților. La fel ca în cazul Normandiei, în 1944, câteva sute de kilometri mai la sud de locația analizată în studiul său, superioritatea aeriană și navală a atacatorului a împiedicat orice acțiune de patrulare care ar fi putut alerta apărarea de iminența unui atac¹⁸.

În ceea ce privește acțiunile de sprijinire a forțelor terestre cu tiruri de artilerie de pe nave din larg, căpitanul Macellariu observa că, de-a lungul Primului Război Mondial, pe coasta belgiană, operațiile respective se puteau împărți în două etape: cele din primii ani și cele din 1918. Pentru început, Aliații au utilizat superioritatea lor în Canalul Mânecii, pentru a aduce nave de toate dimensiunile, dar mai ales ușoare (distrugătoare și chiar canoniere), ca să bombardeze pozițiile germanilor. Reacția firească a fost fortificarea trupelor și aducerea de baterii de coastă, care au obligat replierea navelor britanice. Amiralitatea a contracarat prin utilizarea de nave tot mai mari, ceea ce s-a dovedit a fi foarte periculos pentru ele, cuirasatele și crucișătoarele fiind în dezavantaj clar. Dacă adăugăm, la acest pericol, și posibilitatea torpilării, vedem că, în concluzie, eficacitatea tirurilor navelor a fost foarte redusă și riscul expunerii la loviturile bateriilor de coastă era prea ridicat. Mai mult, navele mici, care fuseseră folosite la bombardamentul terestru, au trebuit întrebuințate iarăși, dar pentru asigurarea siguranței „surorilor” lor mai mari¹⁹.

CONCLUZII

Toate considerațiile și opiniile căpitanului Horia Macellariu, adunate în dările sale de seamă, au avut contribuție însemnată la studierea în detaliu a elementelor de tactică navală care puteau fi aplicate în Marina Română. Acest lucru a făcut necesară apariția sau, mai bine zis, dezvoltarea unui tip de navă – monitorul maritim. Înarmat cu artilerie grea, monitorul putea anihila bateriile germane și, deoarece avea un pescaj mic, se putea apropia foarte mult de coastă și putea chiar să reziste la atacuri cu torpile datorită tancurilor parțial umplut cu apă, atașate de structură.

¹⁸ *Ibidem*, f. 768.

¹⁹ *Ibidem*.

Cu aceste nave s-a trecut la bombardarea pozițiilor germane în cea de-a doua fază a operațiilor, din anul 1918, cu rezultate mult îmbunătățite față de etapa anterioară. Căpitanul Macellariu credita chiar tirurile de artilerie ca provocatoare de „*mari neajunsuri*” pentru apărători²⁰. Ideea de bază de la care pornea studiul lui era că era navelor „*de escadră*” în ceea ce privește rolul de bombardare a coastelor se afla pe sfârșite, lăsând locul unor nave special concepute pentru astfel de misiuni și, în special, aeronavelor²¹.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, Arhivele Militare Naționale Române, *fond Microfilme, fond Inspectoratul General al Marinei*.
2. Jean Labayle Couhat, *French Warships of World War I*, Londra, Ian Allan Ltd., 1974.
3. Henri Le Masson, *Navies of the Second World War: The French Navy*, vol. I, Londra, Macdonald&Co., 1969.
4. Brian R. Sullivan, „*A Fleet in Being: The Rise and Fall of Italian Sea Power 1861-1943*”, în *The International History Review*, vol. 10, nr. 1, 1988.
5. Bruno Weyer, *Taschenbuch der Kriegsflootten 1928*, München, J.F. Lehmanns Verlag, 1928, p. 82.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, f. 769.

GHEORGHE DABIJA – MILITAR, DIPLOMAT ȘI SCRITOR –

Gabriel-George PĂTRAȘCU

Arhivele Militare Naționale Române, București

Gheorghe Dabija s-a făcut cunoscut în publicistica militară românească prin studiile și lucrările sale de pedagogie militară, în care a abordat aspecte variate ale instruirii și educării trupelor. Între anii 1910 și 1913, a fost atașat militar la Sofia și la Belgrad. A participat la Războiul de Întregire din 1916-1919, comandând diferite structuri militare, ceea ce i-a permis ca, după încheierea operațiunilor militare, să se dedice istoriei militare, elaborând o excepțională monografie despre acțiunile de luptă desfășurate între anii 1916 și 1918.

Cuvinte-cheie: general de brigadă Gheorghe Dabija, Primul Război Mondial, atașat militar, demobilizarea armatei, Războiul de Întregire.

ACTIVITATEA MILITARĂ

Gheorghe Dabija s-a născut la 20 septembrie 1872 la Iași, fiind fiul lui Alexandru și al Nataliei, și a murit la București, în anul 1957. Născut la un an după căsătoria părinților săi, în familie a primit o educație aleasă, temeinică, în spiritul responsabilității față de viață, al devotamentului purtat înaintașilor și al respectului suprem datorat țării¹. La 16 iulie 1891, a devenit elev al Școlii de ofițeri, pe care a absolvit-o la 16 iulie 1893 cu gradul de sublocotenent. Grade militare: sublocotenent (16 iulie 1893), locotenent (8 aprilie 1896), căpitan (28 noiembrie 1902), maior (10 mai 1910), locotenent-colonel (1 aprilie 1916) și general de brigadă (1 septembrie 1917).

În anul 1893, a absolvit Școala de ofițeri cu gradul de sublocotenent, la 16 iulie fiind repartizat la Batalionul 4 Vânători. În această unitate de elită a rămas până la data de 8 aprilie 1896, când a fost mutat la Regimentul „Ștefan cel Mare” nr. 13, unitate la care, de altfel, a primit gradul de locotenent. După un stagiul petrecut la regiment, a revenit la Batalionul 4 Vânători de unde, la 1 noiembrie 1902, a intrat, doar pentru câteva zile, în organica Regimentului „Vâlcea” nr. 2. La 28 noiembrie 1902, a fost mutat la Regimentul „Calafat” nr. 31, dată la care a fost înaintat la gradul de căpitan.

Trebuie menționat faptul că aceste mutări au fost făcute doar în acte, pentru că, în realitate, în perioada 18 septembrie 1901 – 1 octombrie 1903, locotenentul, din 1902 căpitanul Gheorghe Dabija a fost „atașat pentru stagiul în armata Austro-Ungară”.

La 1 aprilie 1904, a revenit, pentru doar un an, la Batalionul 4 Vânători, pentru ca, la 1 aprilie 1905, să fie mutat la Divizia 3, care era încartiruită la Târgoviște. A activat în această Mare Unitate timp de un an, la 1 aprilie 1906, prin Înaltul Decret nr. 1516/1906, intrând în organica Școlii de tragere.

Seria mutărilor în interes de serviciu a continuat un an mai târziu, când, la 1 aprilie 1907, prin Înaltul Decret nr. 1789/1907, a fost mutat la Regimentul „Roman” nr. 14. În periplul său prin unitățile în care a activat, a fost apreciat de

¹ Delia Bălăican, *Generalul G.A. Dabija – un reprezentant de marcă al generației sale*, în *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași*, s.n., Istorie, LXI (2015), Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2015, p. 395.

către comandanții săi, motiv pentru care, la 22 octombrie 1907, prin Înaltul Decret nr. 3527/1907, a fost detașat la Marele Stat Major. După un stagiul de un an, la 25 octombrie 1908, prin Înaltul Decret nr. 2907/1908, a revenit la Regimentul „Roman” nr. 14, unde a îndeplinit diferite funcții de stat major.

La 1 octombrie 1909, prin Înaltul Decret nr. 2769, a fost, din nou, detașat la Statul Major General, unde, la 10 mai 1910, prin Înaltul Decret nr. 1775/1910, a fost înaintat la gradul de maior, un moment deosebit de important în cariera militară a viitorului general.

Activitatea maiorului Gheorghe Dabija în structurile de comandă ale Armatei române a continuat și în următorii ani. Astfel, la 1 octombrie 1913, prin Înaltul Decret nr. 5860 din 7 noiembrie 1913, a fost mutat la Direcția I Infanterie din Ministerul de Război, unde a îndeplinit diferite funcții de stat major cu atribuții în reorganizarea și coordonarea armii infanterie, în condițiile în care stat majoriștii români începeau să contureze concluziile desprinse din campania desfășurată pe teritoriul Bulgariei în luna iulie 1913².

Data de 1 aprilie 1914 a reprezentat unul dintre momentele cele mai importante din cariera militară a viitorului general. Astfel, prin Înaltul Decret nr. 1148 din 18 martie, maiorul Gheorghe Dabija a fost înaintat la gradul de locotenent-colonel, primind, în același timp, comanda Batalionului 2 Vânători „Regina Elisabeta”.

La 1 aprilie 1916, cu doar câteva luni înainte de intrarea României în război alături de puterile Antantei, prin Înaltul Decret nr. 1024 din 17 martie 1916, locotenent-colonelul Gheorghe Dabija a fost numit la comanda Regimentului „Mihai Viteazul” nr. 6, fiind înaintat la gradul de colonel la 10 mai 1916, prin Înaltul Decret nr. 1863 din 3 mai.

La 17/27 august 1916, această unitate se subordona, ierarhic, Brigăzii 8 Infanterie, comandată de generalul de brigadă Gheorghe Mărdărescu, Diviziei 4 Infanterie, aflată sub comanda generalului de brigadă Gheorghe Burghilea, Corpului 2 Armată, care îl avea comandant pe generalul de divizie Dumitru Cotescu, și, nu în ultimul rând, Armatei 2 române, comandată de generalul de divizie Alexandru Averescu.

Încă din prima zi de război, Regimentul „Mihai Viteazul” nr. 6 a luat parte activă la ofensiva românească de la nord de Carpații Meridionali, reușind, în scurt timp, eliberarea Brașovului.

Activitatea din prima parte a războiului, mai exact perioada 14 august 1916 –

² Prof.univ.dr. Valeriu Avram, Lucian Drăghici, Gabriel-George Pătrașcu, dr. Ion Rîșnoveanu, *Războiul de Întregire (1916-1919). Comandanți Militari Români*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2016, p. 48.

1 februarie 1917, este prezentată într-o Declarație chiar de către colonelul Gheorghe Dabija, astfel: „De la 14 August 1916 – 1 Februarie 1917 cu gradul de Colonel ca sub șef de stat major la Armata III și Armata II. Șefii: Șef de Stat Major – General G. Mărdărescu; Comandantul Armatei III-a: General M. Aslan; Comandantul Armatei II-a: General Gr. Crăiniceanu și General A. Averescu”.

În timpul campaniei din anul 1917, mai exact în timpul bătăliei de la Mărăști (9/22 iulie-24 iulie/1 august), colonelul Gheorghe Dabija a comandat Brigada 16 Infanterie, aflată în subordinea Diviziei 8 Infanterie, comandată de generalul de brigadă Ioan Pătrașcu, a Corpului 2 Armată, comandat de generalul de divizie Artur Văitoianu, eșalonul superior fiind Armata 2, aflată sub comanda generalului de Corp de Armată Alexandru Averescu, așa cum reiese din Declarația mai sus citată: „De la 1 Februarie 1917 - 1 Septembrie 1917, cu gradul de colonel am Comandat Brigada 16 Infanterie. 1 Septembrie 1917 sunt înaintat general. De la 1 Septembrie 1917 - 8 Februarie 1918 – General, Comandant al Brigăzii 16 Infanterie. Șefii: Comandantul Diviziei: General I. Pătrașcu; Comandantul Corpului: General Artur Văitoianu”.

Din această Declarație rezultă faptul că, la 1 septembrie 1917, colonelul Gheorghe Dabija a fost înaintat la gradul de general de brigadă, în conformitate cu Înaltul Decret nr. 1405 din 1 decembrie 1917.

Anul 1918 a reprezentat un alt reper important pentru generalul de brigadă Gheorghe Dabija, căruia i s-a încredințat comanda Diviziei 6 Infanterie. Astfel, „De la 8 februarie - 1 iunie 1918 - comandant al Diviziei a 6-a. Șefi: comandantul corpului (mai exact Corpul 3 Armată): General I. Pătrașcu. De la 1 iunie 1918 - 12 noiembrie 1918 - comandant al Brigăzii 18 Infanterie. Șefi: comandantul diviziei: general Alex Atanasiu; comandantul corpului: general I. Pătrașcu. De la 12 noiembrie 1918 - comandantul Diviziei 2 Vânători. Șefi: de la 12 noiembrie 1918 - 14 aprilie 1919, general de divizie Moșoiu Traian. De la 14 Aprilie – general de divizie Mărdărescu Gheorghe, comandantul Comandamentului Trupelor din Transilvania”.

Din „Declarațiunea” prezentată mai sus reiese clar faptul că, și după semnarea Păcii de la București dintre România și Puterile Centrale, la 24 aprilie/7 mai 1918, dar și după demobilizarea unei părți a Armatei, generalul de brigadă Gheorghe Dabija a comandat Divizia a 6 Infanterie, Brigada 18 Infanterie sau Divizia 2 Vânători, mari unități care au participat la campania din Transilvania și Ungaria împotriva puterii sovietelor instaurate de Béla Kuhn³.

³ *Ibidem*, p. 49.

În condițiile demobilizării armatei, în primăvara anului 1920, la 1 iulie 1920 a demisionat și a trecut în rezervă, în conformitate cu Înaltul Decret nr. 2899 din 10 iulie 1920, punând, astfel, capăt unei strălucite cariere, în care generalul de brigadă Gheorghe Dabija a făcut dovada calităților sale militare și de comandant, dar și a bravurii și eroismului, până la finalizarea acțiunilor din Ungaria și decretarea demobilizării.

De-a lungul carierei sale militare, Gheorghe Dabija a primit calificative frumoase din partea comandanților săi direcți, fapt ce demonstrează, o dată în plus, calitatea militară și umană a ofițerului. În Foiaia calificativă pe anul 1916 (de la 15 august 1916 la 15 februarie 1917), generalul de brigadă Gheorghe Mărdărescu, șef de stat major al Armatei 2, nota următoarele: „Colonelul Dabija Gheorghe a funcționat ca subșef de stat major al Armatei 3-a și 2-a, până la data de 15 Februarie 1917. Inteligent, bine pregătit, dotat cu o formidabilă putere de muncă și minuțios în lucrări, mi-a fost un prețios colaborator. Colonelul Dabija este nu numai un bun ofițer de stat major, dar un cunoscător profund al infanteriei, ceea ce face din el un excelent comandant de divizie. Am fost prea mulțumit de serviciile sale – atât în birou, cât și în exterior –, fiind de un fericit exemplu al îndeplinirii datoriei pentru ofițerii de la Cartierul General al Armatei”.

În anul 1917, generalul de brigadă Ioan Pătrașcu, comandantul Diviziei 8 Infanterie, îl caracteriza elogios pe generalul de brigadă Gheorghe Dabija: „Generalul Dabija este avansat în luna Noembrie. Din această lună și până astăzi a continuat a comanda în aceleași bune condițiuni, ca și până acum, Brigada 16. În acest timp s-a ocupat de aproape de organizarea sectorului său în bune condițiuni”.

Unul dintre cele mai frumoase calificative din întreaga sa carieră militară i-a fost dat de către generalul de divizie Traian Moșoiu, comandantul trupelor din Transilvania care, la 1 aprilie 1919, nota: „Comandă Divizia 2-a Vânători. Cu toate că Divizia s-a înființat odată cu mobilizarea, totuși Generalul Dabija, prin munca sa fără preget și prin priceperea sa deosebită, a reușit ca, prin mijloace restrânse, să organizeze unitatea sa în cele mai bune condițiuni. În zona de ocupațiune, afectată Diviziei, a fost restabilită și menținută ordinea cu tărie, iar pe frontul Zam - Baia de Criș, trupele Diviziei și-au făcut datoria în mod desăvârșit. Generalul Dabija s-a ocupat cu mult succes de perfecționarea instrucției unităților, înființând un centru de instrucție, organizat în excelente condițiuni, care a adus roade foarte bune. Având în vedere că ne găsim în preajma unor operațiuni militare foarte importante, îmi rezerv dreptul de a-l caracteriza definitiv după terminarea acestor operațiuni. Îl propun la conferirea Ordinului „Steaua României” cu spade în gradul de comandor cu panglică de „Virtutea Militară”, pentru merite la ocuparea Transilvaniei”⁴.

⁴ Ibidem, p. 50.

ACTIVITATEA DIPLOMATICĂ

Bulgaria a fost cel de-al treilea stat în care România a decis să trimită un atașat militar, după Germania și Austro-Ungaria. Primul atașat militar acreditat la Sofia a fost căpitanul Nicolae Petală, în 1904, urmat de căpitanul Gheorghe Dabija, la acel moment, șeful de cabinet al ministrului de Război. Prin calitatea rapoartelor sale, bazată pe analiza informațiilor din surse deschise, atașatul militar la Sofia a avut posibilitatea de a influența în mod direct politica autorităților române. Nu întâmplător, activitatea sa a fost strict monitorizată de serviciul bulgar de informații. Sensibil la orice informație care ar fi putut aduce atingere statutului său de atașat militar, Gheorghe Dabija a respins categoric orice fel de acuzații de spionaj care i-au fost aduse⁵.

Indiferent de natura surselor sale, Gheorghe Dabija a fost singurul diplomat militar român care a reușit să afle, prin eforturi proprii, de negocierile purtate între statele balcanice pentru formarea Ligii Balcanice. La 14 aprilie 1912, acesta i-a prezentat regelui Carol I textul tratatului de alianță bulgaro-sârb și al anexei secrete a acestuia, ambele semnate la sfârșitul lunii februarie. Maiorul Gheorghe Dabija și-a desfășurat activitatea ca atașat militar la Sofia începând cu data de 10 mai 1910 până în anul 1913, când a fost trimis la Belgrad tot ca atașat militar, unde a îndeplinit această funcție până în anul 1914.

Despre misiunea de diplomat militar, Gheorghe Dabija a consemnat următoarele: „Eu mi-am iubit țara și, tot ce am făcut în calitatea mea de atașat militar, am făcut numai în interesul ei superior, conform instrucțiunilor ce aveam din partea Ministerului de Război, a Marelui Stat Major și în special din partea M. S. Regelui Carol I-ul, care m-a onorat cu încrederea Sa. Conștiința mea a fost atunci și a rămas și astăzi, după 35 de ani (1910-1945), complet liniștită și împăcată”⁶.

ACTIVITATEA ȘTIINȚIFICĂ

Generalul de brigadă Gheorghe Dabija și-a valorificat prin scris experiențele profesionale, de la stagiul de pregătire în Austro-Ungaria, din perioada 1901-1903, până la activitatea de diplomat militar în Bulgaria și Serbia, între anii 1910 și 1913 ori participarea efectivă pe câmpul de luptă în timpul Războiului de Întregire (1916-1919). Scrierile militare i-au marcat viața, oferindu-i maxima libertate de exprimare, însă i-au provocat și cele mai mari prejudicii, constituind capul de acuzare al instanțelor comuniste, după care a făcut arest la Penitenciarele Jilava și Văcărești, în perioada 8 august 1952 – 18 ianuarie 1955.

⁵ Delia Bălăican, *op. cit.*, p. 401.

⁶ Ibidem, p. 402.

Cărțile și articolele cu tematică militară scrise de generalul Gheorghe Dabija s-au impus prin raportarea directă la aspectul practic al pregătirii trupelor, prin concizie și studierea comparativă a lucrărilor referitoare la instrucția marilor armate ale lumii și istoria universală, prin capacitatea de înțelegere a resorturilor umane care determină luarea deciziilor de ordin militar sau politic, ce se răsfrâng asupra viitorului unei țări⁷. Specialiștii din cadrul Bibliotecii Academiei Române au identificat cinci categorii de scrieri ale lui Gheorghe Dabija:

- Cărți și articole de istorie și diplomatie militară:
 - a. Cărți referitoare la Războaiele Balcanice: „*Războiul bulgaro-turc din anul 1912-1913*”, carte ce a primit din partea regelui Carol I medalia „*Bene Merenti*” clasa I, de aur, în anul 1914, iar Academia Română i-a conferit Premiul „*Adamache*”, pe baza raportului lui Nicolae Iorga. Prima lucrare despre Dobrogea de Sud, „*Cadrilaterul Bulgar*”, care a apărut cu doar câteva săptămâni înainte de intrarea României în cel de-al Doilea Război Balcanic⁸.
 - b. Tematica – Primul Război Mondial – „*Armata Română în Războiul Mondial (1916-1918)*”, scrisă în patru volume, de-a lungul perioadei 1928-1937, cea mai valoroasă carte a sa, o lucrare de referință în bibliografia Primului Război Mondial⁹. Lucrarea *Armata română în războiul mondial 1916-1918* are o mare valoare documentară. Ea conține un bogat material factic – mergând de la ordinele Marelui Cartier General, ordine operative ale armatelor și diviziilor și până la convorbiri telefonice între ofițeri din statele majore ale armatelor –, permițând astfel să se cunoască și să se analizeze mecanismul complex al organizării și conducerii acțiunilor militare ale diferitelor eșaloane, relațiile care au existat între comandamente și între comandanți, metode și procedeele folosite, modul în care unitățile și marile unități ale armatei române și-au îndeplinit misiunile de luptă. Mai săracă este această lucrare în aprecieri de ordin teoretic, strategic și tactic, referitoare la desfășurarea acțiunilor militare¹⁰. Lucrarea conține atât o descriere minuțioasă, bazată pe documente de arhivă, a operațiilor militare, cât și o analiză necruțătoare a deficiențelor și erorilor care au dus la înfrângeri grave ale trupelor române pe câmpul de luptă¹¹.

⁷ *Ibidem*, pp. 396-397.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, p. 398.

¹⁰ ***, *Istoria gândirii militare românești*, Editura Militară, București, 1974, p. 252.

¹¹ Prof.univ.dr. Valeriu Avram, *op.cit.*, p. 50.

Autorul, participant direct la aceste evenimente, adoptă un ton critic, judecățile de valoare la adresa unor comandanți fiind deosebit de severe. Astfel, Gheorghe Dabija are aprecieri critice față de planul de operație al comandamentului român – *Ipoteza „Z”*, datorită caracterului său puțin manevrier. Autorul consideră că era mult mai indicat o lovitură puternică dată împreună cu armata rusă în Bucovina, ceea ce ar fi întors apărarea inamicului din Podișul Transilvan și Galiția. De asemenea, autorul, în consens și cu opinia generalului, viitorul mareșal Alexandru Averescu, minimalizează rolul și importanța bătăliei de la Mărășești, pe care nu o consideră ca o operație propriu-zisă, după canoanele artei militare. Dimpotrivă, bătălia de la Mărășești este un model de organizare și execuție, încununată de un succes deosebit. Gheorghe Dabija este, în acest caz, nedrept și părtinitor, aprecierile sale fiind subiective, determinate de admirația față de Alexandru Averescu și antipatia față de generalul Constantin Prezan¹².

Prefața lucrării a fost semnată de mareșalul Alexandru Averescu, fost comandant al autorului, care a notat: „*Generalul Dabija, cu condeii în mână, este ofițerul care a participat la război și modul său de a gândi când a scris nu diferă de acela din timpul de război decât prin estomparea datorită celor câțiva ani, care s-au strecurat între operațiuni și descrierea lor. De aceea, în valoroasa lucrare a generalului Dabija, pe lângă materialul adunat cu o exemplară diligență, se va găsi și interpretarea diferitelor evenimente care s-au desfășurat sub ochii săi sau în jurul său, văzute prin prisma îmbinată a realității brutale, cu năzuințele neînfrânte ale ofițerului doritor de a-și servi patria*”¹³.

- c. Cronici militare ale celui de-al Doilea Război Mondial apărute în ziarul „*Curentul*” (1941; 25 iunie 1943-23 august 1944).
- **Scrieri militare despre pregătirea trupelor de infanterie.** Din această categorie fac parte 11 lucrări, unele reeditate, cea mai apreciată fiind „*Instrucția practică a companiei de infanterie*” (1904), la care se adaugă articole editate în „*Revista Infanteriei*” și „*Revista Armatei*”.
 - **Lucrări care au stat la baza creării și funcționării Școlii Naționale de Stat Major** [Școala Superioară de Război – n.a]. Exemplu cel mai concludent îl reprezintă „*Regulamentul de manevră de luptă al infanteriei*” (1910),

¹² Coordonator dr. Petre Otu, *Personalități ale gândirii militare românești*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1997, pp. 138-139.

¹³ Generalul G.A. Dabija, *Armata Română în Războiul Mondial (1916-1918)*, vol. I, Editura I.G. Hertz, București, 1937, pp. 10-11.

prin aportul căruia Armata Română a fost racordată la standardele armatelor moderne ale lumii.

- **Scrierile motivaționale** prin intermediul cărora a pledat în mod direct principiile și valorile perene, precum: adevărul, demnitatea, patriotismul. Enumerăm aici lucrarea „*Dresaj sau educațiune?*” și articolele din „*Revista Infanterie*”: „*Patriotismul nostru, Tactica aplicată – marș, staționare, luptă*”, la care se adaugă memoriile sale.
- **Memorialistica** este reprezentată de lucrările „*Amintiri din cariera militară (1893-1920)*”, „*Oameni, tipuri, obiceiuri, năravuri*” și „*Sisteme de altădată*” (1945), aflate în patrimoniul Bibliotecii Academiei Române. Cele aproximativ 700 de pagini ne prilejuiesc descoperirea vremurilor contemporane autorului, a personalității și carierei generalul Gheorghe Dabija. La această lucrare se adaugă volumul publicat în anul 1936 – „*Amintirile unui atașat militar roman în Bulgaria 1910-1913*”¹⁴.

Utilă este și analiza întreprinsă de autor asupra războiului germano-polon din septembrie 1939. Sesizând mutațiile intervenite în organizarea și tehnica militară, Gheorghe Dabija considera că războiul total, materializat de armata germană în cazul Poloniei, a fost preconizat în toate țările și el va fi forma conflictului armat în viitor¹⁵.

CONCLUZII

Generalul de brigadă în rezervă Gheorghe Dabija se enumără printe gânditorii militarii români de seamă. A avut șansa unei cariere care cu greu poate fi egalată sau depășită, chiar și în zilele noastre. A fost militar de carieră și a comandat structuri militare până la nivel de divizie, cu care a participat la acțiuni de luptă. A făcut carieră în domeniul diplomației militare ca atașat militar și a excelat în domeniul publicisticii militare. Regretabil pentru istoriografia românească este faptul că lucrarea dedicată participării la campania din anul 1919, când s-a aflat la comanda Diviziei 2 Vânători și a participat la luptele duse împotriva armatei ungare, nu a fost publicată. Prin întreaga sa activitate teoretică, generalul de brigadă Gheorghe Dabija a fost un gânditor original, care a refuzat să urmeze drumul facil al preluării unor idei și soluții gata pregătite, căutând să promoveze metode și modalități moderne de instruire, de analiză a fenomenului militar¹⁶.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, Arhivele Militare Naționale Române, *fond DCI/Memorii. Bătrâni/Generali/litera D, generali*.
2. ***, *Istoria gândirii militare românești*, Editura Militară, București, 1974.
3. Prof.univ.dr. Valeriu Avram, Lucian Drăghici, Gabriel-George Pătrașcu, dr. Ion Rîșnoveanu, *Războiul de Întregire (1916-1919). Comandanți Militari Români*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2016.
4. Delia Bălăican, *Generalul G.A. Dabija – un reprezentant de marcă al generației sale*, în *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași*.
5. Generalul G.A. Dabija, *Armata Română în Războiul Mondial (1916- 1918)*, vol. I-IV, Editura I.G. Hertz, București, 1937.
6. Coordonator dr. Petre Otu, *Personalități ale gândirii militare românești*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1997.

¹⁴ Delia Bălăican, *op. cit.*, p. 398.

¹⁵ Coordonator dr. Petre Otu, *op. cit.*, p. 139.

¹⁶ *Ibidem*, p. 142.

GENERALUL IOAN DUMITRACHE, PORTRETUL UNEI LEGENDE COMANDANTUL DIVIZIEI 2 MUNTE – „DIVIZIA DE CREMENE”

Lect.univ.dr. Florian BICHI

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Activitatea și memoriile generalului Ioan Dumitrache sunt, fără îndoială, importante, dacă nu cumva capitale pentru cunoașterea istoriei noastre și, mai ales, a celui de-al Doilea Război Mondial. Este de notorietate că vânătorii de munte au reprezentat, pe toată durata Campaniei din Est, singurele trupe de elită ale infanteriei române. În limbajul de astăzi, un fel de „berete verzi”. Cea mai cunoscută dintre acestea a fost Divizia 2 Munte. Curajul luptătorilor de sub comanda generalului Dumitrache a făcut ca Divizia 2 Munte să-și dobândească pe front un binemeritat renume, pe măsura hotărârii militarilor acestei mari unități: „Divizia de Cremene”. Reputatul istoric Alesandru Dușu nota, în cel mai recent volum al său, că „Generalul Dumitrache a condus mari unități ale Armatei Române care au atins cel mai estic punct al celui de-al Doilea Război Mondial. Ostașii români de sub comanda sa au luptat în Munții Caucaz, Divizia 2 Munte română ajungând până aproape de Groznii, capitala Ceceniei!”.

Cuvinte-cheie: al Doilea Război Mondial, general Ioan Dumitrache, Divizia 2 Munte, Divizia de Cremene, Groznii.

INTRODUCERE. BIOGRAFIE, EDUCAȚIE, PREGĂTIRE MILITARĂ

Viitorul general s-a născut la 25 august 1889¹, în același an cu viitorul său camarad de arme, generalul Leonard Mociulschi², în comuna Slobozia-Ciorăști, ca unic copil al familiei de plugari Gheorghe și Ioana Dumitrache. „Subsemnatul Dumitrache Ioan, născut la 25 August 1889 în comuna Ciorăști Jud. R. Sărat, fiul lui Gheorghe și Ioana (morți). Am făcut școala primară în satul Ciorăști, gimnaziul la Râmnicu Sărat și liceul „Alexandru Ioan Cuza” la Focșani”, după cum mărturisea într-o autobiografie dată în fața Securității³.

A urmat cursurile gimnaziului din Râmnicu-Sărat și ale Liceului din Focșani.

În anul 1909, a fost admis la Școala Militară de Ofițeri de Infanterie din București, pe care a absolvit-o, la data de 15 iunie 1911, cu rezultate bune, fiind avansat la gradul de sublocotenent. Tânărul ofițer și-a început cariera militară la 1 iulie 1911 în Regimentul 38 Infanterie „Neagoe Basarab” din Brăila. Timp de trei ani, și-a instruit cu ambiție recruții pe care i-a comandat în cel de-al doilea Război Balcanic (17/30 iunie – 17/30 iulie 1913)⁴.

¹ Valeriu Anghel, Alexandru Deșliu, *Vocație și destin. 600 fișe-portret pentru un tablou spiritual-istoric al județului Vrancea*, Editura Terra, Focșani, 2000, p. 115.

² Leonard Mociulschi (1889-1979). A participat la Campania României din Războiul Balcanic (1913), dar și la Primul Război Mondial, remarcându-se în luptele de la Oituz și Soveja, pentru care a fost decorat atât de către regele Ferdinand, cât și de către generalul Berthelot. În cel de-al Doilea Război Mondial, colonelul Mociulschi s-a remarcat în calitate de comandant-adjunct al Brigăzii 1 Mixtă Munte la forțarea Nistrului, pentru care a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”, clasa a III-a, în grad de Cavaler (Înalt Decret nr. 2.886/17 octombrie 1941). Promovat la gradul de general de brigadă (1942), a fost numit comandant-adjunct al Diviziei 4 Vânători de Munte, unitate care s-a remarcat în ofensiva din zona Sevastopolului. În același an, a fost promovat la comanda Diviziei 3 Munte, care a dus lupte grele cu sovieticii în zona Taman – Caucaz (până în august 1943, când a fost retrasă în Crimeea, pentru refacere). Generalul de brigadă Mociulschi a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul” – clasa a II-a (Decretul Regal nr. 38 /19 februarie 1944). După 23 august 1944, generalul Mociulschi a fost numit la comanda Grupului „Crișuri”, participând la eliberarea Transilvaniei de Vest. Divizia sa a participat la eliberarea Ungariei, ajungând până în Slovacia. Victoriile din masivele Javorina i-au adus generalului de divizie Leonard Mociulschi Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a, cu spade. Sfârșitul războiului l-a găsit la comanda Corpului de Munte. La venirea la putere a comuniștilor, a fost arestat și închis fără proces (1948-1964). A fost reabilitat la intervenția președintelui Franței, Charles de Gaulle, în anul 1966 (Gheorghe Suman, *Vânători de Munte în Enciclopedia Armatei României*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2009, pp. 184-188; Eugen Stănescu, Iulia Stănescu, Gavriil Preda, *Cavalerii ai Ordinului „Mihai Viteazul”*, Editura UNIVERSAL CARTFIL, Ploiești, 1996, pp. 342, 344, 459).

³ Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Securității (ACNSAS), *Fond Penal*, P 076544, vol. 1.

⁴ Horia Dumitrescu, Marilena Sima, *Generalul de corp de armată Ioan Dumitrache (1889-1977). Contribuții*, „Cronica Vrancei”, XIX, Muzeul Vrancei, 2014, pp. 369-393.

A fost avansat la gradul de locotenent în anul 1914, iar în perioada 1914-1916 a urmat cursurile de trageri cu armamentul de infanterie și de specializare militară și profesională⁵. A participat la Primul Război Mondial începând cu luna august 1916. S-a remarcat în luptele de la Mărășești-Răzoare (august 1917), fiind rănit, decorat și avansat la gradul de căpitan (1917)⁶. A fost admis la Școala Superioară de Război⁷ în 1919 (se împlineau 30 de ani de la înființarea prestigioasei instituții de învățământ din armata română), pe care a absolvit-o la 10 octombrie 1921 cu media 6,78 și calificativul „Bine”.

Promovat la gradul de maior (1920), după absolvirea Școlii Superioare de Război a fost repartizat ca ofițer de Stat Major în Comandamentul Diviziei 1 Vânători de Munte din Arad, care întrunea toate trupele de vânători de munte.

Prin Decretul nr. 1.674/1 august 1924, Comandamentul Trupelor de Vânători de Munte s-a transformat în Corpul Vânătorilor de Munte, dislocat în București. De asemenea, s-au înființat Divizia 1 Vânători de Munte Sinaia și Divizia 2 Vânători de Munte Bistrița-Năsăud⁸. Avansat la gradul de locotenent-colonel, a fost promovat, în 1927, ca ajutor al comandantului Diviziei 1 Munte. După doi ani, a fost numit comandant al Batalionului 2 Vânători de Munte din Caransebeș. Din toamna anului 1931, locotenent-colonelul Ioan Dumitrache a lucrat în Statul Major al Inspectoratului Teritorial din București⁹.

Calitățile deosebite ale locotenent-colonelului Ioan Dumitrache au fost confirmate de caracterizările pe care le-au întocmit superiorii săi. Exemplificăm prin *Foaia Calificativă* pentru perioada 1 noiembrie 1930 – 31 octombrie 1931:

Colonel Savu: „Locot. Colonel Dumitrache Ioan a comandat dela 1.II.930 până la zi X 931 batalionul 11 V.M. – care face corp aparte.

Aptitudini fizice: Ca în anul 1929/30.

Aptitudini militare: Ca în anul 1929/30.

Capacitatea: Ca în anul 1929/30. Cu următoarele adăogiri. Prin studii serioase și-a îmbogățit atât cunoștințele profesionale, cât și pe cele generale.

Educația militară: Ca în anul 1929/30.

⁵ Constantin Chiper, *General de corp de armată Ioan Dumitrache*, în *Veterani în slujba Patriei*, vol. II, Sub egida Asociației Naționale „Cultul Eroilor”, Editura BURATINO, Ploiești, 2006, p. 7.

⁶ *Ibidem*, p. 8.

⁷ Școala Superioară de Război a fost înființată în baza *Decretului nr. 2.073/8 august 1889*. Durata cursurilor era eșalonată pe doi ani. Activitatea ei a fost întreruptă în timpul Primului Război Mondial, instituția reluându-și cursurile la 1 martie 1919 (Florian Răpan, Dorel Bușe, *Învățământul militar*, în *Enciclopedia Armatei Române*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2009, p. 994).

⁸ Constantin Chiper, *op. cit.*, p. 8.

⁹ *Ibidem*, p. 9.

Îndeplinirea serviciului: Și în anul acesta a îndeplinit serviciul. Ca comandant de Corp cu foarte mult zel, foarte conștincios, cu multă abnegație de sine, având cele mai frumoase rezultate.

Batalionul pe care-l comandă este f. bine instruit, foarte bine disciplinat și f. bine administrat. Lt. Col. Dumitrache a condus instrucția și educația Corpului ofițeresc și a reangajaților cu foarte multă pricepere având rezultate f. bune. –

În anul acesta, patrula de schiori a luat premiul al 3-lea pe CMV.

A continuat cu înlăturarea neajunsurilor în privința cazării trupei și îngrijirea materialului de răsboiu cu rezultate f. bune. –

Prin îngrijirea sa s’a clădit la munte o cabană mare pe 150 soldați și ofițeri care va aduce foloase f. mari pentru instrucția de munte.

La aplicațiunile pe garnizoană a comandat Regt. de infant., cu artilerie, foarte bine, dând dovadă că știe să conducă bine un detașament pe câmpul tactic.

În diferite rânduri a funcționat ca arbitru foarte corect cu multă pricepere. –

Ofițerul pleacă dela comanda batalionului după 2½ ani pentru a-și continua specialitatea sa de of.[ițer] de Stat major, ducând cu el dragoste nețârmurită și admirația subalternilor săi.

Concluzie: ofițer de front și de St. Major foarte bun și de nădejde, care merită ca la timpul său să fie încredințat cu conducerea unui grup V[ânători] Munte.

Ne având vechimea în grad în anul acesta nu face obiectul unei propuneri”.

Colonel A. Phlepps – Comandantul Brigăzii 1 Vânători de Munte: „Mă unesc în totul cu nota dată de Comand. de Grup.

La toate inspecțiile pe care le-am făcut la acest Bat[alion] în timpul superioadei de instrucție am găsit pe acest ofițer în mod remarcabil la locul lui ca un comandant al unui corp aparte.

Plin de zel și pricepere, a condus cu mult talent și practică instrucția și adția. Bat, astfel că acest batalion s’a pus în fruntea Brigadei. –

A comandat batalionul în teren greu muntos, în timpul admosferic cât mai neprielnic, în mod cât mai frumos luând hotărârile cele mai juste, realizându-le cu energie remarcabilă, fiind și lăudat de D^l. Inspt. General care a fost prezent.

Lt. Col. Dumitrache este un foarte valoros comandant și înzestrat cu cunoștințe bogate profesionale, fiind singur și apt a comanda un regiment (Grup V[ânători] Munt [e]).

Este un of. sup. cu toate aptitudinile pentru activitatea în munți, fiind un alpinism remarcabil, care a animat pe subalternii săi în această direcție. –

Nu are vechimea, nu face obiectul unei propuneri”¹⁰.

¹⁰ Arhiva Militară a Vânătorilor de Munte (A.M.Vn.), *fond General Ioan Dumitrache*, f. 2.

General Nicola – Comandantul Diviziei 1 Vânători de Munte:

„De acord.

Locot. Col. Dumitrache este un alpinism de fond, un schior neîntrecut și un instructor fără pereche. –

Pune suflet și pasiune în a-și instrui unitatea și a o menține mereu în fruntea celorlalte.

Batalionul ce a comandat excelează prin ținută, disciplină, instrucție și tragere.

Lt. Col. Dumitrache personal dă tonul. Primul la munte unde a construit cu mari sacrificii o cabană, primul la ski, primul la tragere.

Echipa sa a fost la toate premiata.

La Inspecția D^{lui} General Cihosky a comandat detașamentul în Muntele Mic (Sud Caransebeș) la 1.800 altitudine. Are ochiul terenului și e perfect identificat cu operațiile în munți. –

Este un excelent ofițer de munte”.

General Gorsky – Comandant Corp Vânători de Munte:

„Mențin fără nici o rezervă excelențele aprecieri date de șefii erarhici.

Ofițer superior ce se pune în evidență prin întreaga sa achiziție militară, în calitate de șef de Corp.

Va înainta numai la alegere”.

General Gorsky – Inspector General de Armată:

„Mențin aprecierile favorabile date acestui valoros ofițer superior. -”¹¹.

Avansat colonel în 1935, a comandat cu multă fermitate Grupul 4 Vânători de Munte din Bistrița-Năsăud. În ierarhia civilă, Patriarhul Miron Cristea (prim-ministru al țării între 11 februarie 1938 – 6 martie 1939) l-a numit în anii 1938- 1939 în funcția de prefect al județului Năsăud.

A fost promovat comandant al Brigăzii 2 Mixte Munte în toamna anului 1939.

Principele Nicolae, fiul regelui Ferdinand și al reginei Maria, a înființat un Grup de 15 ofițeri din cei mai buni schiori proveniți din Brigada a II-a de Vânători de Munte, care făcea excursii în munți atunci când timpul le permitea. La 16 ianuarie 1940, colonelul Ioan Dumitrache a primit următoarea *Convocare*:

„CEI 15 se vor întruni anul acesta în ziua de 24 ianuarie ora 10 la Predeal, Grădina Parcului, de unde se va pleca la Muntele Dihamu.

Sunteți insistent rugat a nu lipsi dela întrunire, în care scop s-a intervenit la autoritatea erarhică pentru a vi se acorda o învoire de trei zile.

Secretar, Maior Emilian Teacă”¹².

¹¹ *Ibidem*, f. 2 verso.

¹² A.M.Vn., *fond General Ioan Dumitrache*, f. 3.

La data de 10 mai 1941, colonelul Ioan Dumitrache a fost avansat la gradul de general de brigadă¹³.

Din ziua de 20 iunie 1941, Corpul de Munte, comandat de către generalul de Divizie Gheorghe Avramescu, a trecut, din punct de vedere operativ, în subordinea Armatei a 11-a germană.

Brigăzile de vânători de munte au intrat în Războiul Sfânt în ziua de 2 iulie 1941, atacând pe direcția principală Rădăuți - Cernăuți - Hotin. Orașul Cernăuți a fost eliberat în ziua de 4 iulie 1941. În cadrul acestor acțiuni, Brigada 2 Mixtă Munte, comandată de către generalul Ioan Dumitrache, a fost vârful de lance. Împreună cu Divizia 8 Cavalerie, ea a forțat Prutul și a eliberat Ținutul Herței. Până la 9 iulie 1941, toată partea de nord a Bucovinei a fost eliberată.

Ajungând la Nistru, Grupul de Armate „General Antonescu” și-a încetat existența și Armata a 11-a germană a fost subordonată Grupului de Armate „Sud” condus de către mareșalul Gerd von Rundstedt¹⁴, cu misiunea de a înainta spre Bug. Cu mari pierderi, Bugul a fost depășit, la 21 august 1941. După lupte grele, vânătorii de munte au trecut Niprul la 16 septembrie 1941. Brigăzile 2 și 4 Mixte Munte au fost dispuse pe litoralul Mării de Azov, iar Brigada 1 Mixtă Munte a fost trimisă în Crimeea¹⁵.

Prin Decretul Regal nr. 2.886 din 19 octombrie 1941, Ioan Dumitrache – general de brigadă, comandantul Brigăzii 2 Mixtă Munte – a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”, clasa a III-a.

Pierderile umane suferite au făcut ca Brigăzile 2 și 4 Mixte Munte să fie trimise în țară (8 noiembrie 1941) pentru completarea efectivelor, înzestrării și instruirii în garnizoanele de pace și aplicații în munți. Divizia 2 Munte (brigăzile s-au transformat în divizii la 15 martie 1942) a plecat spre front la 6 iulie 1942, iar la 31 iulie se afla în dispozitiv de luptă în zona Rostov. Începând cu 6 august 1942, Divizia 2 Munte a fost subordonată, permanent, comandamentelor militare germane care acționau în Caucaz.

¹³ Constantin Chiper, *op. cit.*, p. 9.

¹⁴ Gerd von Rundstedt (Aschersleben 1875 - Hanova 1953). Mareșal german. Șef de Stat Major de Divizie și de Corp de Armată în 1914-1918, s-a evidențiat ca un organizator remarcabil. Discipol al lui Seeckt, apolitic, a încercat să păstreze distanța față de regimul nazist. Retras în 1938, a fost rechemat în 1939, când a condus Grupul de Armate Sud în Polonia, pe urmă a operat străpungerea de la Sedan și încercuirea de la Dunkerque. A demisionat în noiembrie 1941, înainte de a invada Ucraina și Crimeea. Rechemat pe Frontul de Vest (martie 1942), a fost numit la comanda Grupului de Armate D (noiembrie 1943). După iunie 1944, a fost înlocuit de către mareșalul Hans Günther von Kluge. A condus atacul din Ardeni, din decembrie 1944. Reținut de către americani, a fost predat englezilor, care l-au eliberat în 1949 (*Grand Larousse en 10 volumes*, Librairie Larousse, Paris, 1993, vol. 9: *rectifiable/Szymonowic*, p. 2.710).

¹⁵ Mai multe despre acțiunile militare în Crimeea în Adrian Pandeia, Eftimie Ardeleanu, *Românii în Crimeea. 1941-1944*, București, 1995.

VICTORIA DE LA NALCIK

În luptele din centrul Caucazului a fost angajată și *Divizia 2 Munte română* (comandant: generalul Ioan Dumitrache), care a declanșat, în seara zilei de 22 august 1942, acțiunea de forțare a râului Baksan, fără pregătire de artilerie. Surprinderea nu a reușit, deoarece, la ajungerea pe malul râului, unitățile au fost primite de un foc năprasnic, de toate categoriile care a provocat trupelor române mari pierderi umane. A doua zi, atacul Diviziei 2 Munte s-a dezlănțuit pe tot frontul. Grupul 4 Vânători de Munte a ocupat, cu batalioanele 7 și 15, satele Malka și Kysburun 2, însă inamicul a rezistat, favorizat fiind de configurația terenului, în noaptea de 23 spre 24 august, Batalionul 7 Vânători de Munte a reușit, printr-o manevră abilă, să ajungă pe malul de sud al râului, constituind un cap de pod pe care l-a păstrat cu toate contraatacurile executate de inamic, în special după 27 august. Între 28 și 31 august, luptele au devenit dramatice, mai ales în zona înălțimii cu cota 910, care domina întreaga zonă și prin care trecea șoseaua care străbătea Caucazul de la nord de sud și care a trecut, de mai multe ori, dintr-o mână în alta.

Eroismului vânătorilor români s-a dovedit și la asaltul cotei 910, cotă despre care sergentul Rusu, din subordinea locotenentului Botiș, spunea, uitându-se peste umăr când o părea: „Cota 910, sece-o Dumnezeu s-o sece!”. Erau acei care au supraviețuit, care și-au cules pe foi de cort camarazii făcuți bucați de artileria sovietică, i-au încărcat în camioane, apoi au plecat mai departe, spre o nouă luptă pe viață și pe moarte. La asaltul cotei 910 a căzut și comandantul Companiei 1, căpitanul Tiberiu Coloiu, superiorul locotenentului Botiș Volumiu, cu piciorul retezat de la genunchi de o schijă. „*Luați comanda și nu vă lăsați!*”, a spus înainte de a fi evacuat la spitalul din Piatigorsk, unde a decedat, fiind înmormântat în cimitirul din oraș¹⁶.

Iată Ordinul de zi al generalului Ioan Dumitrache, după cucerirea cotei 910 de către Batalionul 7 Vânători de Munte:

*Divizia 2 Munte
Comandantul*

Ordin de zi nr. 2 din 2 septembrie 1942

În operațiunile de forțarea râului Baksan (Caucaz) și în capul de pod dincolo de el, pe înălțimile 910 s-au bătut cu vitejie toți ostașii diviziei. Batalionul 7 Vânători de Munte, în frunte, a surprins trecerea râului în satul din fața cotei 910, a zdrobit apărarea inamică din sat și a pătruns vijelios pe înălțime; a înlesnit astfel dezvoltarea

foarte repede a capului de pod – hotărâtor pentru bătălia viitoare – așa este socotit în ordinele Corpului blindat Mackensen. Cu toate pierderile grele, cu toate că au fost răniți comandantul, ajutorul comandantului și toți comandanții de companii, batalionul a pătruns și s-a menținut neclintit 10 (zece) zile sus pe înălțimile cucerite, zdrobind toate atacurile furioase și neconținut împrăștiate de inamic. A constituit astfel reazemul întregii operațiuni. Vitejii ostași și ofițeri ai Batalionului 7 Vânători Munte merită nemărginita recunoștință și admirație, română și germană.

Locotenent-colonelul Ciubotaru Nicolae, comandantul batalionului, deși rănit, a stat la comandă și, cu ofițerii viteji ce i-au rămas, a ținut bravul său batalion pe culmea de glorie, unde se află și trebuie să stea totdeauna.

El a arătat și de astă dată că este viteaz și pune viața sa în cumpănă pentru batalion și țară.

Onoare Batalionului 7 Vânători de Munte!

*Comandantul Diviziei 2 Munte,
General I Dumitrache.*

La 17 octombrie, Divizia 2 Munte declanșează o ofensivă puternică și ocupă întregul sat Saiukovo. O zi mai târziu, generalul von Kleist vine personal pe înălțimile cucerite de militarii români și îi decorează pe soldații Diviziei ce s-au evidențiat în luptă, declarând: „*Marea faptă de arme săvârșită de Divizia 2 Munte Română dă posibilitatea Armatei I Blindate să treacă la operațiuni decisive*”¹⁷.

Planurile germane prevedeau lichidarea inamicului din zona Nalcik și pătrunderea către Est, între izvoarele Terek-ului, ocupând localitatea Ordjonikidze, apoi cucerirea centrului petrolier Groznîi, iar în ultimă fază, executarea unui atac pe malul Mării Caspice până la Baku. Pentru prima fază a bătăliei, se aveau în vedere două ipoteze de atac ale Diviziei 2 Munte: Sajukovo-Nalcik și Baksan-Nalcik de-a lungul șoselei dintre cele două localități. Atacul începe în zorii zilei de 25 octombrie printr-un bombardament al escadrilelor aviației germane, urmat de lovituri pregătitoare de artilerie ale tunurilor vânătorilor de munte. La ora 8 se trage o salvă de aruncătoare grele ca semnal al începerii atacului. Spre seară are loc un puternic contraatac sovietic cu rachete Katiușa, ceea ce arată că inamicul se așteaptă la un atac din partea forțelor aflate la nord de râu. În acest bombardament este ucis locotenentul Oltei cu șapte soldați care pregăteau materialele pentru trecerea Batalionului I Pionieri Munte.

¹⁷ Florin Cristescu, *Operațiunile Diviziei 2 Munte în Munții Caucaz*, http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/operatiunile-diviziei-2-munte-n-mun-ii-caucaz. Licențiat al Universității din București în anul 2006 cu tema *Campania armatei române în Caucaz (iulie 1942-octombrie 1943)*.

În urma pierderilor mari, Divizia 2 Munte a primit ordin să părăsească poziția cucerită, cu mult efort și numeroase jertfe, și să organizeze o poziție defensivă pe malul de nord al râului. În final, Baksanul avea să fie forțat, din nou, la 25 octombrie, în urma unei puternice pregătiri de artilerie și de aviație.

În continuare, Divizia 2 Munte a înaintat rapid spre Nalcik (în subordinea Corpului 3 blindat german, comandat de Friedrich August Eberhard von Mackensen), a doua zi, 26 octombrie, trupele române ating periferia orașului la marginea de nord, unde trupele sovietice rezistau cu dârzenie în cazemate de beton și în clădiri fortificate. În urma anihilării rezistențelor inamice din cimitirul de la marginea Nalcik-ului, Batalionul 16 Vânători de Munte a cucerit câteva blocuri din interiorul orașului puternic fortificat. Concomitent, Batalionul 7 Vânători de Munte a manevrat localitatea pe la nord-est, înfrângând rezistențele de la Șalușta și Kenșa, după care a atacat și cucerit casele din partea de vest a orașului unde inamicul rezista puternic.

Înverșunarea luptei este descrisă astfel de jurnalul de operații al diviziei: „Acțiunea progresează cu destulă ușurință în tot sectorul diviziei, în afară de orașul Nalcik, unde sunt întâmpinate rezistențe puternice cu cât atacatorii se apropie de centru. Fiecare casă este pusă în stare de apărare. Prin fiecare geam sau perete este scoasă țeava unei arme. Blocurile mari și grupele de case constituie adevărate centre de rezistență. Străzile sunt baricadate cu obstacole contra infanteriei și tancurilor, obligând pătrunderea pe direcția armelor automate și a tunurilor anticar inamice. La fiecare încrucișare de străzi sau piață publică este o cazemată din beton cu posibilități de tragere în mai multe direcții în lungul străzilor și cu șanțuri adânci de comunicație. În grădinile caselor și parcuri, lucrări de campanie le completează pe cele de fortificație permanentă. Înălțimile care domină orașul de pe malul de Sud al pârâului Nalcik sunt împânzite de artilerie și brandturi inamice”¹⁸. Orașul este încercuit, însă luptele continuă și în ziua următoare. În data de 28 octombrie 1942, Corpul 3 Blindat german avea în vedere lichidarea tuturor forțelor din încercuirea de la Nalcik. Divizia 2 Munte ocupă poziții din ce în ce mai solide la Nalcik, inclusiv în localitatea Alexandrovskia, și strâmtează încercuirea trupelor sovietice prin înaintarea până la Urban. La ora 7.30, după o pregătire de artilerie de 20 de minute, trupele române primesc misiunea de a cuceri Nalcikul, de a trece valea Nalcik și de a ocupa localitatea Casania, ajungând pe râul Cerek. Față de pregătirea puternică de artilerie, rezistența inamicului este din ce în ce mai slabă, obiectivele sunt puternic lovite atât de artileria de însoțire, cât și de tunurile de asalt, care pătrund între

¹⁸ Arhivele Militare Naționale Române, Fond Marele Stat Major, P II-1224.

clădiri și lovesc artileria apărării. Printr-un atac impetuos, batalioanele 7, 10 și 16 vânători de munte au cucerit orașul și înălțimile de la sud-est.

Înfrânt și dezorientat, inamicul s-a retras în munți. Orașul este cucerit, însă, pentru fructificarea victoriei, luptele continuă și în zonele adiacente.

Până la 30 octombrie 1942, Divizia 2 Munte a ocupat orașul Nalcik și zona din împrejurimi (25-28 octombrie 1942). Iată cum s-a adresat trupelor sale din subordine după izbândă de la Nalcik: „Am ordonat să stați câteva zile toți, și front, și servicii, în orașul Nalcik, în fața căruia ați sângerat și pe care l-ați cucerit cu sufletul vitejesc al tuturor. Am o mare bucurie când va văd trecând cuminți și mândri pe străzile lui. Din hărnicia cu care va văd alergând după treburile voastre îmi întăresc încrederea că apărați cu sufletul vostru, oricând, onoarea noastră, plătită atât de scump...”¹⁹.

Mareșalul german Ewald von Kleist²⁰, comandantul Armatei 1-a Blindate, a apreciat victoria: „Bătălia de la Nalcik constituie una din cele mai mari victorii ale operațiunilor din Caucaz. O comportare eroică a avut Divizia 2 Munte în luptele de la Vladicaucaz, când au scos din încercuire o divizie militară blindată germană”²¹.

Felicitări au transmis generalul Eberhard von Mackensen – comandantul Corpului 3 Blindate și Comandantul Flotei a IV-a Aeriană Richtofen.

Bătălia de la Nalcik s-a încheiat ca una dintre cele mai mari victorii române pe Frontul de Est. Au fost capturați 3.079 de prizonieri, o mare cantitate de armament și material de război²². În luptele de la Baksan și Nalcik, Divizia 2 Munte română a pierdut 820 de militari (157 de morți, 647 de răniți și 16 dispăruți).

La 2 noiembrie 1942, generalul Ioan Dumitrache a fost decorat cu Ordinul „Crucea de Fier”, în grad de Cavaler (*Ritterkreuz des Eisernen Kreuzes*), cel mai înalt Ordin al celui de-Al Treilea Reich. În aceeași zi, a primit din partea primarului orașului Nalcik următoarea scrisoare:

„Prea Stimate domnule General,

Îmi permit pe această cale să vă exprim cea mai adâncă mulțumire pentru eliberarea orașului Nalcik, la 28. X. c.

¹⁹ Cf. colonel (r.) Gh. Suman, *Istoria Brigăzii 2 Vânători de Munte Sarmizegetusa*, Editura Pro-Transilvania, 2003, p. 134.

²⁰ Ewald von Kleist (Braunfels, Hessa, 1881 - Vladimir, 1954). Mareșal german. A fost, împreună cu Guderian, creatorul armii blindate germane. Căpitan de husari la Tannenberg (1914), a servit, apoi, în Statul Major și în Reichswehr. A condus, în 1940, spargerea frontului francez în Ardeni, după care a acționat în Balcani, unde a cucerit Tesalonic și Atena (aprilie 1941). A luptat la Kiev (1941), Stalingrad (1942) și în fruntea unui grup de Armate germano-române. A murit în captivitate în URSS. (*Grand Larousse en 10 volumes*, Tome 6: *incapacité / marbrure* ..., p. 1.758).

²¹ Apud Constantin Chiper, *op. cit.*, p. 11.

²² Jipa Rotaru, Leonida Moise, Vladimir Zodian, Teofil Oroian, *Antonescu - Hitler. Caucazul și Crimeea*, Editura Paideia, București, 1999, p. 56.

Ca pe cuceritorul Nalcik-ului, vă rog, în amintirea acestei mărețe acțiuni militare, să primiți un dar din muzeul orașului.

Noua primărie a orașului sub conducerea mea va căuta să aducă orașul și populația lui spre bunăstare.

*Primarul orașului Nalcik
Profesor A.N. Dainaco*²³.

La București, la 10 noiembrie 1942, Mareșalul Ion Antonescu a dat Ordinul de Zi nr. 34:

„După lupte crâncene duse cu înverșunare între 25 Octombrie și 3 Noembrie, Divizia 2 Munte puternic sprijinită de forțe aeriene germane, a isbutit să rupă frontul inamic de pe râul Baksan.

A cucerit apoi, prin lupte corp la corp, numeroase localități, dârz apărate de trupele sovietice și a pătruns în orașul fortificat Nalthschik, dela poalele munților Caucazului, pe care a pus stăpânire prin lupte grele de stradă.

Continuând cu hotărâre urmărirea spre Ordjoni-kidze, vitejii ostași ai acestei Divizii de Munte au sdrobit ultimele încercări de rezistență ale inamicului, aruncându-i resturile înfrânte și desorganizate în munți și capturându-i mii de prizonieri și un bogat material de război.

*Pentru minunatele fapte de arme și frumoasa victorie a vânătorilor de munte în „Bătălia dela Naltschik”, care va rămâne în istoria marilor noastre izbânzii, trimit Generalului Dumitrache, ofițerilor și ostașilor acestei Divizii glorioase, mulțumirile MAJESTĂȚII SALE REGELUI și recunoștința PATRIEI și mă înclin cu adâncă reculegere în fața eroilor căzuți în luptă pentru înfrângerea dușmanului nostru de totdeauna*²⁴.

*Iată cuvintele pe care generalul Dumitrache le-a adresat soldaților săi, prin ordin de zi, în acele ceasuri de mare restriște: „Ostași ai Diviziei 2 Munte și Diviziei 10 Infanterie: sunt cu sufletul lipit de sufletele voastre de martiri ai războiului și mai ales ale acestor zile. Pentru vitejia cu care ați ajuns cu bine la sfârșitul lunii aprilie 1944, în numele Țării pe care o cinstiți, va mulțumesc cu recunoștință. Încă o încordare de viteji, cu toții strânși bărbătește, cu încrederea voastră de trăgători neîntrecați vom trece sigur și cele din urmă încercări grele, înfrângând soarta până la capăt, oricât de vitregă ar fi fost cu noi...”*²⁵.

²³ A.M.Vn., fond General Ioan Dumitrache, f. 4.

²⁴ Ibidem, f. 5.

²⁵ Cf. colonel (r.) Gh. Suman, *Istoria Brigăzii 2 Vânători de Munte Sarmizegetusa*, p. 163.

DIVIZIA 2 MUNTE ATINGE CEL MAI ESTIC PUNCT AL ÎNTREGII CAMPANII DIN EST

Ofensiva ce a urmat după cucerirea orașului Nalcik se înscrie în continuare în planurile armatei germane, trupele Diviziei 2 Munte ocupând poziții în flancul înaintării acesteia. Operațiunile încep la data de 2 noiembrie, trupele române mărșăluind în spatele coloanelor de blindate germane pentru continuarea ofensivei către localitățile Alagir și Ordjonikidze. *Divizia 2 Munte atinge cel mai estic punct al întregii campanii din Est, ajungând la aproximativ 20 de kilometri de centrul petrolifer Groznîi.* Profitând de ceața din zilele de 14 și 15 noiembrie, Divizia 2 Munte își pregătește sistemul defensiv pentru iarnă. Inamicul lansează un prim atac în ziua de 16 noiembrie, când reușește să pătrundă în satul Kora-Ursdon, pe care îl ocupă. Escadronul 2 Vânători Călări, împreună cu Escadronul de Cercetași Călări, încearcă să reocupe localitatea, dar sunt respinse. Recunoașteri inamice au loc și în celelalte sectoare ale diviziei, însă, din cauza ceții dense, astfel de patrulare sunt capturate. În zilele marii ofensive sovietice de la Stalingrad, situația pe frontul Diviziei 2 Munte este una liniștită, cu excepția unui atac din zona Grupului 4 Vânători Munte, dat de Brigada 37 sovietică. În zilele de 20 și 21 nu se înregistrează decât schimburi sporadice de focuri. Pe la jumătatea lunii noiembrie, trupele române încep să se confrunte și cu vremea nefavorabilă, își fac simțită prezența ninsorile și înghețul, temperaturile sunt permanent sub 0 grade Celsius. În ușoarele schimburi de focuri cu inamicul se răspunde cu mai puține lovituri pentru economisirea munițiilor. La 24 noiembrie, la comandamentul diviziei din Digora, are loc acordarea de decorații pentru ofițerii, subofițerii și soldații ce s-au distins în bătălia de la Nalcik²⁶.

La sfârșitul anului 1942, Comandamentul militar german, convins că nu mai poate rămâne în Caucaz, a organizat retragerea pe etape începând din noaptea de 31 decembrie 1942/1 ianuarie 1943. Generalul Auleb, prin Ordinul de Zi din 19 ianuarie 1943, aprecia: *„Divizia 2 Munte s-a retras 200 de kilometri prin lupte continue, cu un spirit de sacrificiu demn de relevat, înfruntând cele mai mari greutăți sub comanda eroicului și viteazului ei comandant, generalul Ioan Dumitrache*²⁷. Retragera s-a făcut pe traseul: peninsula Taman - Crimeea - Simferopol, refăcându-se efectivele pentru campania militară din vara anului 1943.

Între 13 iulie 1942 și 15 aprilie 1943, Divizia 2 Munte a pierdut 11.000 de oameni²⁸. Pentru meritele sale, Ioan Dumitrache a fost avansat la gradul de general de divizie

²⁶ Florin Cristescu, *Operațiunile Diviziei 2 Munte în Munții Caucaz*, http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/opera-iunile-diviziei-2-munte-n-mun-ii-caucaz

²⁷ Apud Constantin Chiper, *op. cit.*, p. 11.

²⁸ Ibidem.

(1 ianuarie 1943) și a primit Ordinul „Mihai Viteazul”²⁹, clasa a II-a (Înalt Decret nr. 353 din 15 februarie 1943), având deja același Ordin, clasa a III-a. Comandantul Corpului de Munte, generalul de corp de armată Gheorghe Avramescu, i-a semnat Ordinul de Serviciu nr. 1.519/R din 14 mai 1943 pentru a „merge în garnizoana București, fiind chemat urgent la Carpați, în interes de serviciu. Pleacă astăzi 15 Mai 1943. Călătorește cu avionul atât la ducere, cât și la înapoiere”³⁰.

În zilele de 5 și 6 iunie 1943, Divizia 2 Munte a fost inspectată de către Mareșalul Ion Antonescu. Aprecierea sa făcea cinste bravilor vânători de munte: „Divizia 2 Munte s-a acoperit de glorie în Caucaz și merită recunoștința și admirația țării, mulțumiri întregului personal condus cu onoare și demnitate de generalul Ioan Dumitrache”³¹.

În perioada iulie-octombrie 1943, Divizia 2 Munte a desfășurat lupte de uzură cu armata sovietică și detașamentele de partizani. Generalul de divizie Ioan Dumitrache a primit, începând cu ziua de 24 iulie 1943, un concediu în țară pe timp de 25 de zile³². Renumele de care se bucura Divizia 2 Munte se regăsește în scrisoarea mareșalului Ion Antonescu din 18 noiembrie 1943³³.

Pe timpul iernii anului 1943, armata sovietică a decimat luptătorii și tehnica de luptă din dotarea Diviziei 2 Munte. La insistențele mareșalului Ion Antonescu, Comandamentul Militar German a acceptat retragerea trupelor din Crimeea (11 aprilie-12 mai 1944) pe mare și pe calea aerului. Unitățile din Divizia 2 Munte au intrat în garnizoanele de pace, primind zone de responsabilitate, elaborând planuri de intervenție la obiective, împotriva unor tulburări sociale, contra parașutiștilor și partizanilor³⁴.

²⁹ Ordinul „Mihai Viteazul” a fost înființat prin Decretul Regal nr. 2.968 din 26 septembrie 1916. Însemnul inițial al Ordinului era alcătuit dintr-o cruce treflată din metal auriu, emailată albastru, având în centru, pe avers, cifra încoronată a regelui Ferdinand I, iar pe revers, anul 1916. Clasa a III-a și clasa a II-a aveau crucea surmontată de coroana regală de argint aurit; la clasa a III-a, coroana avea o dimensiune de 20 mm lungime, iar la clasa a II-a de 28 mm. Clasa a III-a avea crucea de 40 mm și se purta pe partea stângă a pieptului; clasa a II-a cu dimensiunea crucii de 60 mm se purta în comanderie, iar clasa I, tot de 60 mm, se purta ca broșă pe partea stângă a pieptului. Modelul 1941 avea cifra regelui Mihai și anul 1941. Însemnul pentru modelul 1938 primea între brațele crucii două spade încrucișate. Panglica Ordinului era din moar roșu-vișiniu închis, lată de 37 mm, având pe fiecare latură o bandă de fir de aur, lată de 3 mm. În anul 1936, purtătorii Ordinului au primit un fel de uniformă, constând dintr-o mantie și o căciulă asemănătoare celei purtate de marele voievod Mihai Viteazul. Ea se purta de către cavalerii Ordinului în toate ocaziile oficiale, când ofițerilor li se impunea ținuta de ceremonie, precum și la toate serbările naționale sau patriotice organizate de Stat (Eugen Stănescu, Iulia Stănescu, Gavriil Preda, *op. cit.*, pp. 7-9).

³⁰ A.M.Vn., *fond General Ioan Dumitrache*, f. 6.

³¹ Apud Constantin Chiper, *op. cit.*, p. 10.

³² A.M.Vn., *fond General Ioan Dumitrache*, f. 7.

³³ *Ibidem*, f. 8.

³⁴ Constantin Chiper, *op. cit.*, pp. 10-11.

La sfârșitul lunii mai 1944, Marele Stat Major a reorganizat diviziile de munte în comandamente operative. Comandamentul Diviziei 2 Munte s-a transformat în Comandamentul 102 Munte, dislocându-se, la sfârșitul lunii august 1944, în garnizoane Deva. Din ziua de 1 august 1944, Ioan Dumitrache a fost numit la comanda Corpului de Munte, care, de la 23 august, a trecut la anihilarea trupelor germane în zona Brașovului.

La 31 august 1944, trupele Corpului de Munte au trecut la ofensivă în cooperare cu Corpul 33 Armată sovietic, în subordinea căruia se găsea și Divizia 1 Infanterie de voluntari români „Tudor Vladimirescu” (înființată pe teritoriul sovietic, la 2 octombrie 1943, din prizonieri români). La 1 septembrie 1944, Comandamentul Corpului de Munte, în frunte cu experimentatul general de divizie Ioan Dumitrache, și Divizia 1 Munte, comandată de către generalul Grigore Bălan, se aflau în dispozitiv de acoperire a frontierei, între Întorsura Buzăului și Homorod³⁵.

În ziua de 8 septembrie, a fost eliberat orașul Sfântu Gheorghe, iar la 28 septembrie, orașul Târgu Mureș. Până la 15 octombrie, Corpul de Munte a alungat forțele germane și ungare din „Intrândul Secuiesc”. Diviziile de munte au eliberat orașele Sfântu Gheorghe, Baraolt, Târgu Mureș, Aiud, Gilău, Cluj, Huedin, Beiuș, Vașcău și Oradea. Începând cu 15 octombrie 1944, Divizia 1 Munte, Comandamentul Corpului de Munte și unitățile de corp au fost retrase la Brașov și Sinaia, iar Diviziile 2 și 3 Munte au continuat ofensiva pe teritoriul Ungariei³⁶. La 24 octombrie 1944, generalul de divizie Ioan Dumitrache a sosit la Brașov, punându-se la dispoziția Marelui Stat Major. Corpul de Munte și Divizia 1 Munte au fost retrase din dispozitivul de luptă, urmând a fi desființate, în baza măsurilor adoptate de Comisia Aliată de Control Rusă.

La 22 noiembrie 1944, generalul de divizie Ioan Dumitrache a fost decorat de către regele Mihai (Înalt Decret nr. 2254) cu Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a cu spade „pentru modul cum s’a distins în grelele acțiuni, dar încununat de succes, în perioada de timp de la 24 August - 12 Octombrie 1944, întreprinse la Brașov, Sf. Gheorghe, Tg. Mureș, Gherla pentru eliberarea Ardealului - Continuu în teren, în mijlocul trupelor, îmbărbătându-le, adevărind pe lângă un curaj personal și o fermitate de caracter demn de toată lauda”³⁷.

³⁵ Gheorghe Suman, *op. cit.*, p. 186.

³⁶ *Ibidem*, p. 187.

³⁷ A.M.Vn., *fond General Ioan Dumitrache*, f. 9.

ACUZAȚII, PERSECUȚII, ÎNCHISOARE

Acuzat pe nedrept de Comandamentul Militar sovietic de săvârșirea unor crime de război³⁸, generalul Ioan Dumitrache a fost arestat. Cu Ordinul nr. 455 din 26 februarie 1945, Curtea Militară de Casație și Justiție, Parchetul General a dispus: „În conformitate cu ordinul N.R./Cabinetul Domnului Ministru/Nr. 7/1945 *confidențial personal*,

Am onoare a vă ruga să binevoiți a dispune arestarea imediată sub pază la acel Comandament, [Corpul de Munte] a Domnului General de Divizie Dumitrache Ioan.

Ofițerul nu va putea părăsi localul, decât numai cu aprobarea scrisă a D-lui. Ministru de Războiu.

Se anexează în copie consemnul în legătură cu această pază.

Procuror General,

General Magistrat

*C. Păiș*³⁹.

Postul de Radio Moscova a transmis, la 7 martie 1945, Nota Informativă prin care generalul Dumitrache era acuzat că a ordonat, în octombrie 1942, uciderea a 600 de prizonieri, partizani, femei și copii la Nalcik, precum și transportul unor materiale în țară. Falsele acuzații au fost infirmate de mărturia celor 127 de persoane care au participat la proces⁴⁰.

Motivul adevărat al arestării sale au fost: comportarea eroică a ostașilor Diviziei 2 Munte în Caucaz, fapt pentru care a fost supranumită „Divizia de Cremene”, refuzul de a continua luptele pe teritoriul Ungariei și criticarea unor ordine de luptă date de comandanții sovietici în „*Intrândul Secuiesc*”⁴¹.

A fost reabilitat la 15 august 1946 și trecut la comanda Corpului de Munte, iar la 1 septembrie 1947, a fost avansat la gradul de general de corp de armată și trecut în rezervă, cu drept de pensie⁴². În toamna anului 1948, organele Securității au reînceput persecuțiile, generalul fiind chemat tot mai des la interogatorii.

La 3 februarie 1949, Ioan Dumitrache a fost reținut la dispoziția Securității din București, fiind cercetat, în perioada februarie 1949 – octombrie 1950⁴³. Fără a fi judecat și condamnat, a fost închis în Penitenciarul Aiud și la Jilava. Parchetul

Curtii București - Cabinet Instrucție - Criminali de război i-a eliberat, în ziua de 7 octombrie 1950, o *Adeverință* semnată de către procurorul-șef: „*Se adevărește de noi că dl. General rezervă DUMITRACHE IOAN a fost lăsat liber de noi pe ziua de 6 Octombrie 1950 în afacerea ce preventiv a fost arestat*”⁴⁴.

S-a stabilit în Brașov, trăind retras, uitat și lipsit de resurse materiale, preocupat de redactarea memoriilor sale. Textul dactilografiat a fost donat Muzeului de Istorie și Arheologie Brașov.

SCRISORI DE MULȚUMIRE

Cu prilejul împlinirii unui sfert de veac de la eliberarea țării și a Zilei Forțelor Armate, generalul în rezervă Ioan Dumitrache a primit, la 5 martie 1970, o emoționantă și respectuoasă scrisoare de la Ștefan Pașcanu, din Târgu Mureș⁴⁵:

„Mult stimat Domnule General Dumitrache,

Sfertul de veac care a trecut a făcut să ne amintim și să spunem și altora faptele de arme săvârșite pentru apărarea patriei. Pentru a fi și mai bine documentați, s-a apelat și la prețiosul Dv. ajutor pentru care Vă rugăm să primiți cele mai calde și mai sincere mulțumiri.

Nu avem cuvinte să apreciem extraordinarul conținut al dosarului cuprinzând operațiile militare duse de vitejii Vânători de Munte sub iscusita Dv. comandă și strategie.

Remarcabile și adevărate perle de literatură și de fierbinte patriotism sînt ordinele de zi date de Dv. după luptele glorioase duse pe meleagurile mureșene, pe întinsul milenarului Ardeal.

Noi am inițiat ținerea unei serii de expuneri pe această temă legată de aniversarea Eliberării patriei și de aniversarea Forțelor noastre armate, printre care și o mare adunare la care urma să fiți și Dv. invitați să vorbiți.

Independent de voința noastră, marea adunare n-a mai avut loc și am aflat că ați avut amabilitatea de a Vă deplasa în orașul nostru.

Nu-i nimic. Pământul țării ne cunoaște pașii. Cuvântul țară e încrustat în carne vie. Sunt sfinții noștri cei ce-au căzut pentru ea.

E adevărat și cu dreptate ar fi ca și spre supraviețuitorii zilelor însângerate să se îndrepte mai multă atenție, cu ceva mai multă prețuire, nu atât pentru persoana noastră, cât pentru aportul valoros ce-l mai putem aduce în educarea patriotică

³⁸ Vezi mai multe în ultimul capitol – dosarul de Securitate al generalului Dumitrache.

³⁹ *Ibidem*, f. 10.

⁴⁰ Constantin Chiper, *op. cit.*, pp. 12-13.

⁴¹ Florian Bichir, *Interogatoriul generalul Ioan Dumitrache, comandant al Diviziei 2 Vînatori de Munte, „Document” – Buletinul Arhivelor Militare*, anul XIX, nr. 3 (73)/ 2016, pp. 77-85.

⁴² *Ibidem*, p. 13.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ A.M.Vn., *fond General Ioan Dumitrache*, f. 11.

⁴⁵ Horia Dumitrescu, Marilena Sima, *Generalul de corp de armată Ioan Dumitrache (1889-1977). Contribuții, „Cronica Vrancei”, XIX, Muzeul Vrancei, 2014, pp. 369-393.*

a tineretului în propagarea dragostei de glia străbună, în lupta contra uitării aprigelor înclăștări cu dușmanul, a marelui tribut de sânge plătit pentru zilele fierbinte de azi și mai fericite de mâine ale patriei și poporului nostru.

Mult stimată Domnule General,

În evocările legate de a 25-a aniversare a Eliberării și a aniversării Forțelor noastre armate, în expunerile noastre, la loc de cinste a stat - și va sta întotdeauna - numele, figura luminoasă a strategului, marelui patriot, a omului; gen. Ioan Dumitrache.

Înapoiindu-Vă prețiosul material, Vă mulțumim din tot sufletul pentru amabilitatea de a ni-l pune la dispoziție. El va constitui cea mai valoroasă piesă, cel mai scump material pentru munca noastră dusă nu întotdeauna în cele mai bune condițiuni și în unele cazuri poate neînțeleasă așa cum ar trebui.

Vă rugăm să primiți omagiile noastre și cele mai calde și sincere urări de bine și de sănătate pe care dorim s-o invidiem încă mulți, mulți ani.

Respectuoase sărutări de mâini Doamnei

Cu cele mai alese sentimente

resp. vet. din răzb. Antifascist⁴⁶.

Supraviețuitorii promoției 1916 B ofițeri activi și de rezervă de infanterie și administrație s-au reunit în ziua de duminică, 28 mai 1972, în fostul local al Școlii Militare de Infanterie și Administrație din București, pentru a sărbători împlinirea a peste 55 de ani de la obținerea primului grad ofițeresc. Cei 40 de participanți i-au adresat o scrisoare, semnată de toți, în care își exprimau omagiul lor pentru cel care i-a condus în luptă și le-a fost model de conduită și virtute în viață:

„Mult respectate Domnule General,

Supraviețuitorii Promoției 1916 B. Ofițeri activi și de rezervă de infanterie și administrație, reuniți astăzi în fastul local al Școlii Militare de Infanterie și Administrație din București, pentru a sărbători împlinirea a peste 55 de ani, de la înălțarea lor în primul grad al ierarhiei ofițerești, cu sincera și adâncă părere de rău că - din cauze depășind dorința și posibilitățile lor - nu v-am putut avea între ei în această împrejurare festivă, scumpă lor, vă adresează pe această cale un cald și respectuos salut omagial și vă asigură de cele mai plăcute aduceri-aminte și de via și Sincera lor recunoștință, pentru tot ceea ce le-ați dat, ca dărnicie, din mintea și sufletul Domniei Voastre, pentru cât mai desăvârșita și temeinica formare a lor pentru viață și pentru nobila și frumoasa carieră de apostolat și sacrificiu, pe care au îmbrățișat-o cu drag și au îndeplinit-o cu cinste. -

⁴⁶ Ibidem, f. 12-13.

Ei vă urează, totodată, cu toții și din toată inima, ca soarta să rezerve în continuare vârstei Domniei - Voastre venerabile, încă mulți ani fericiți!⁴⁷

S-a stins din viață la 6 martie 1977, fiind înmormântat în Cimitirul Groaveri din Brașov. Astăzi, în Brașov, două mici străzi învecinate poartă numele generalilor Dumitrache și Mociulschi, două mari personalități ale Armatei Române.

Printre cei care au prezentat condoleanțe s-a numărat și Gheorghe Mihail⁴⁸. Pe o carte de vizită, generalul Mihail a scris:

„General de Armată Gh. Mihail

Fost Comandant Suprem al Armatei

Fost Șef al Marelui Stat Major al Armatei

exprimă sincere condoleanțe pentru decesul scumpului soț, generalul Dumitrache, brav general, care m'a ajutat în greaua răspundere ce am avut la 23 august 1944.

Versailles - Franța

22 martie 1977⁴⁹.

ÎN LOC DE CONCLUZII: ZIUA VÂNĂTORILOR DE MUNTE – 2 NOIEMBRIE 1991, BRAȘOV

Sărbătorirea Zilei Vânătorilor de Munte, prilejuită de împlinirea a 75 de ani de la înființarea primelor unități⁵⁰, a avut loc la Cercul Militar din Brașov (2 noiembrie 1991).

Programul a cuprins Simpozionul cu tema „Tradițiile de luptă ale vânătorilor de munte din armata română”, prezentarea în premieră a filmelor „Vânătorii de Munte” – file de istorie și „Manevra”, dezvelirea troiței de pe locul unde urma să se amplaseze monumentul vânătorilor de munte și depunerea de jerbe și coroane de flori. După Simpozion, a avut loc festivitatea de înmânare a plachetelor, insinelor

⁴⁷ Ibidem, f. 14-15 verso.

⁴⁸ Gheorghe Mihail (13 martie 1887 – 2 februarie 1982). Sublocotenent (1907), maior (1917), general de brigadă (1935), general de divizie adjutant (1939). Comandant al Școlii Speciale de Infanterie (1929-1930), șef de Stat Major al Inspectoratului General al Armatei (1936-1937), șef al Marelui Stat Major (august-septembrie 1940, august - septembrie 1944), inspector general al Infanteriei (1944-1945) și de Armată (1945-1947), ministru subsecretar de Stat la Ministerul Apărării Naționale în guvernul Constantin Argetoianu (28 septembrie – 23 noiembrie 1939), vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (4 iulie-24 august 1940). A participat la Primul Război Mondial, fiind rănit în bătălia de la Mărășești. La 23 august 1944, a fost numit șef al Marelui Stat Major. A coordonat operațiile de acoperire a frontierelor, de lichidare a rezistențelor armate germane și de dezarmarea marilor unități ale Wehrmacht-ului din România (23-31 august 1944). Vezi C. Căzănișteanu, V. Zodian, A. Pandea, *Comandanți militari. Dicționar*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 220.

⁴⁹ A. M. Vn., fond General Ioan Dumitrache..., f. 16.

⁵⁰ Potrivit Ordinului Marelui Cartier General nr. 294/3 noiembrie 1916, Școala de Schiori, înființată la 30 septembrie 1916 în cazarma Regimentului 4 Roșiori din București, cu un efectiv de 1.000 de militari, a fost transformată în Corpul Vânătorilor de Munte, unitate luptătoare organizată pe trei batalioane, însumând 1.980 de militari. La comanda acestei unități a fost numit căpitanul Virgil Bădulescu (Gheorghe Suman, *op. cit.*, p. 179).

și diplomelor comemorative „75 de ani de la înființarea vânătorilor de munte în armata română”⁵¹.

Invitată la aceste manifestări, doamna Aurica Dumitrache a primit o Diplomă acordată generalului-colonel post-mortem Ioan Dumitrache, pentru întreaga carieră militară⁵².

Prefectura Județului Covasna și Consiliul Județean Covasna au invitat-o pe doamna Aurelia general Dumitrache să participe, în zilele de 7 și 8 septembrie 1994, la manifestările prilejuite de aniversarea a 50 de ani de la eliberarea de către OȘTIREA ROMÂNĂ a primului oraș din Transilvania de Nord - SFÂNTU GHEORGHE - de sub ocupația hortysto-fascistă⁵³.

Văduva Generalului Dumitrache a fost invitată și la aniversarea a 30 de ani de la reînființarea Comandamentului Brigăzii de Vânători de Munte „Sarmisegetusa” și a Batalionului de Vânători de Munte⁵⁴.

Manifestările au avut loc vineri, 14 octombrie 1994, la Brașov și sâmbătă, 15 octombrie 1994, la Predeal.

În comunicările prezentate, a fost evocată și figura generalilor Ioan Dumitrache și Leonard Mociulski⁵⁵.

Ca o concluzie, putem spune că generalul Ioan Dumitrache rămâne una dintre cele mai perene și ilustrative personalități militare cu care Armata Română a străbătut și străbate Istoria.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Securității, *Fond Penal*.
2. ***, Arhivele Militare Naționale Române, *Fond Marele Stat Major*.
3. ***, Arhiva Militară a Vânătorilor de Munte, *fond General Ioan Dumitrache*.
4. ***, *Grand Larousse en 10 volumes*, Librairie Larousse, Paris, 1993, vol. 9.
5. Valeriu Anghel, Alexandru Deșliu, *Vocație și destin. 600 fișe-portret pentru un tablou spiritual-istoric al județului Vrancea*, Editura Terra, Focșani, 2000.
6. Florian Bichir, *Interogatoriul generalul Ioan Dumitrache, comandant al Diviziei 2 Vânători de Munte*, în „Document”, *Buletinul Arhivelor Militare*, anul XIX, nr. 3 (73)/2016.
7. C. Căzănișteanu, V. Zodian, A. Pandea, *Comandanți militari. Dicționar*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

⁵¹ A.M.Vn., *fond General Ioan Dumitrache*, f. 17-18.

⁵² *Ibidem*, f. 19.

⁵³ *Ibidem*, f. 20-21.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 22-23.

⁵⁵ Horia Dumitrescu, Marilena Sima, *Generalul de corp de armată Ioan Dumitrache (1889-1977)*, op. cit., pp. 369-393.

8. Constantin Chiper, *General de corp de armată Ioan Dumitrache*, în *Veterani în slujba Patriei*, vol. II, Sub egida Asociației Naționale „Cultul Eroilor”, Editura BURATINO, Ploiești, 2006.
9. Florin Cristescu, *Operațiunile Diviziei 2 Munte în Munții Caucaz*, http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/operatiunile-diviziei-2-munte-n-mun-ii-caucaz
10. Horia Dumitrescu, Marilena Sima, *Generalul de corp de armată Ioan Dumitrache (1889-1977). Contribuții*, „Cronica Vrancei”, XIX, Muzeul Vrancei, 2014.
11. Adrian Pandea, Eftimie Ardeleanu, *Românii în Crimeea. 1941-1944*, București, 1995.
12. Florian Răpan, Dorel Bușe, *Învățământul militar*, în *Enciclopedia Armatei Române*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2009.
13. Jipa Rotaru, Leonida Moise, Vladimir Zodian, Teofil Oroian, *Antonescu - Hitler. Caucazul și Crimeea*, Editura Paideia, București, 1999.
14. Eugen Stănescu, Iulia Stănescu, Gavriil Preda, *Cavaleri ai Ordinului „Mihai Viteazul”*, Editura UNIVERSAL CARTFIL, Ploiești, 1996
15. Gheorghe Suman, *Vânători de Munte*, în *Enciclopedia Armatei României*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2009.

**Ordinul „Meritul Cultural”
în grad de „Cavaler”,
categoria F
– „Promovarea culturii”
(Decretul Prezidențial nr. 646
din 24.08.2004)**

**Ordinul „Meritul Cultural”
în grad de „Ofițer”,
categoria F
– „Promovarea culturii”
(Decretul Prezidențial nr. 483
din 30.06.2014)**

gmr.mapn.ro
facebook.com/gmr.mapn.ro